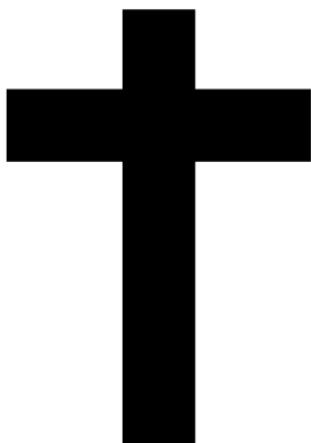


Him Yaaim Me God



The New Testament in the Au language of Papua New Guinea

**Him Yaaim Me God
The New Testament in the Au language of Papua New
Guinea
Nupela Testamen long tokples Au long Niugini**

copyright © 1992 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Au

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-12-03

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 9 Oct 2020

4e85f348-3df4-5add-b32a-49bcafe3752a

Contents

MATYU	1
MAK	90
LUK	139
JON	225
APOSEL	285
ROM	366
1 KORİN	409
2 KORİN	454
GALASIA	483
EFESAS	499
FILIPAI	513
KOLOSI	522
1 TESALONAİKA	532
2 TESALONAİKA	539
1 TIMOTI	544
2 TIMOTI	556
TAITAS	563
FAILIMON	568
HIBRU	571
JEMS	607
1 PITA	618
2 PITA	629
1 JON	636
2 JON	645
3 JON	647
JUT	649
REVELESEN	653

Him Yaaim Me Krais Matyu Kewisim Mau Tiwei Menmen mekre tiwei ik

Hir mit ne weiwik miutip
ne Jisas 1:1-17

Him me Maria wine Jisas
1:18-2:23

Him me Jon Baptais 3:1-12
Jon Baptais kikir Jisas 3:13-
17

Seten kakri han ke Jisas
4:1-11

Jisas katip him yaaim keit
Galili 4:12-18:35

Jisas ken Jerusalem katip
him yaaim 19:1-25:46

Mit nenepe Jisas kaa 26:1-
27:66

Jisas pike kekrit maain mit
nirek 28:1-20

*Niuk me maamrer ne
weiwik me Jisas
(Lu 3:23-38)*

¹*Menmen im hi hewisim
hiram niuk me maamrer
yapirwe ne weiwik miutip
me Jisas Krais, kerek hirak
nepenyek ke mitik iuwe Devit,
hirak nepenyek hak ke
maam nippu kaiu Ebrahim.

²Ebrahim kine Aisak.

Aisak kine Jekop.

Jekop kine Juda ketike heiyan
iuwerer nirk, kikrek
tirak.

³*Juda kwaai ketike Tema
hire wine Peres ketike
Sara.

Peres kine Hesron.

Hesron kine Ram.

⁴Ram kine Aminadap.

Aminadap kine Nason.

Nason kine Salmon.

⁵*Salmon keit Rehab hire
wine nikan kire Boas.

Boas hirak keit Rut hire wine
nikan kire Obet.

Obet kine Jesi.

⁶*Jesi kine Devit hirak mitik
iuwe king.

Devit kine Solomon. Nipa Solomon
miye pirak hire mite pe mitik Yuraia.
Yuraia epei kaa, Devit ketiwe hire mite
pirak.

⁷*Solomon kine Riaboam.

Riaboam kine Abaisa.

Abaisa kine Esa.

⁸Esa kine Jihosafat.

Jihosafat kine Joram.

Joram kine Usaia.

⁹Usaia kine Jotam.

Jotam kine Ehas.

Ehas kine Hesekaia.

¹⁰Hesekaia kine Manasa.

Manasa kine Emos.

Emos kine Josaia.

¹¹*Josaia kine Jekonaia
ketike kikrek nirk.
Me wi im, mit ne
Bebilon netike mit
ne Isrel nenepan, hir
neriyei mit ne Isrel
neri nen wit kir.

¹²*Hir nari mit ne Isrel nen
wit kir eik, Jekonaia
kine Sialtel.

Siatiel kine Serababel.

¹³Serababel kine Abaiat.

Abaiat kine Elaiakim.

Elaiakim kine Eso.

¹⁴Eso kine Sedok.

Sedok kine Ekim.

* **1:1** Jen 22:18; 1Kro 17:11 * **1:3** Jen 38:29-30; Rut 4:18-22 * **1:5** Rut 4:13-17

* **1:6** 2Sm 12:24 * **1:7** 1Kro 3:10-16 * **1:11** 2Kin 24:12-16; 2Kro 36:10; Jer 27:20 * **1:12** Esr 3:2

Ekim kine Elaiat.

¹⁵ Elaiat kine Eliesa.

Eliesa kine Matan.

Matan kine Jekop.

¹⁶ Jekop kine Josep, mítik kerek keit míté Maria kerek wine mítik Jisas, kerek mít nenenewek Mítik Iuwe ek Krais.

¹⁷ Nípaa wí Ebrahim kepu ere míté wine Devit, haiu mewenhis maamrer hír nar hiswiyen tekyaait (14). Me wí Devit kepu ere míté wine Jekonaia, wí kerek mít ne Bebilon neriyei mít ne Isrel neri nen wit kír, haiu mewenhis maamrer hír nar hiswiyen tekyaait (14). Me wí im ere Maria wine Jisas kerek God kehimítanek hírak kíkaap haiu mít kaktaihis, haiu mewenhis maamrer hír nar hiswiyen tekyaait (14).

*Hím me Maria híre wine Jisas
(Lu 2:1-7)*

¹⁸* Menmen im híram hím me Jisas Krais miye pírak winaak ek. Jisas miye pírak Maria ap wetike Josep neitan wen au. Hír nehimítani weiním te híre wertei híre nepei wepiitu wentar God Hímín Yaaik kau kekrerep kewis níkan kekre tu kíre te híre wawinaak. ¹⁹ Híre wawine níkan te mítik kíre Josep han kitet hírak ap kíwaai ketikerep te híre wepiitu. Hírak mítik yaaik ap hanhan kakwepyapír hírak han kitet híre wírak enum kaknikiye yínk enuk te

hírak kare kakipakínep kak-siuwerep wauno. ²⁰ Josep han kitet míté pírak Maria kerek epe i wetu, te hírak kíwaai kítyak te mítik ensel ke Mítik Iuwe God kan ketpiwek, “Ti nepenyek hak ke maam nípu kit Devit ti ap enaain ti etikerep eiyítan eiyíntar níkan kekre tu ke míté pit God Hímín Yaaik kewisik kekrerep híre wepiitu. ²¹* Híre sip newenep wawine níkan te ti ewis niuk mírak Jisas entar hírak kakíkaap mít nírak ne Isrel, hírak kakísaak menmen mír enum.”

²² Menmen im mamnen mamises hím kerek nípaa Mítik Iuwe God katip mít profet em. Híram matip mar im: ²³*“Yi mít miyapír eiyímtau im em. Maain míté níhan wawítu wawine níkan te mít nanínewek niuk mírak Emanyuel.” Haiu meweikn niuk mírak men hím maiu haiu matip, ‘God kau ketikewai.’

²⁴ Wanewik epe i au, Josep kekrit hírak kíses menmen kerek mítik ensel nepei ketpiwek hírak kíwaai kítyak kírem, te hírak keit Maria hír neitan. ²⁵* Hír neitan te hírak ketikerep níran au ere híre sip newenep híre wine níkan. Híre winaak epe i au, Josep hírak kewis niuk mírak Jisas.

2

Mítikit wikak te wit hak tertei iuwe hírakít tan tatir

* **1:18** Lu 1:27, 35

* **1:21** Lu 1:31, 2:21; Ap 4:12

* **1:23** Ais 7:14

* **1:25**

Jisas

¹ Jisas miye pîrak winaak keit wit Betlehem keit provins Judia. Maain kike mîtîkît hakît tîr saur metike hîr, wit kîrakît keit yanîmîn kerek wepni kokai kan, hîrakît tînaaiwîr wit kîrakît ten tiun wit Jerusalem, hîrakît titehi mît tar ik:
² *“Nîkan kike kerek miye winaak maain hîrak kakre Mîtîk Iuwe King kakinîn naanmampre mît ne Isrel, hîrak keik? Haiu mîr saur kîrak kerek keteiknai miye wine mîtîk maain hîrak kakre Iuwe. Hîram mîr meke wepni kokai kan, te haiu man mamwenîpi niuk mîrak.” ³ Mîtîk iuwe King Herot hîrak kemtau hîm kerek mîte wine nîkan, hîrak han enuk kentar hîrak han kitet maain hîrak kakîkrehîr kîrak. Mît yapîrwe ne wit Jerusalem hîr nepîrpîr nînapen nentar Herot hîrak han enuk.
⁴ Mîtîk Herot kenîne mît iuwe ne pris netike mît ne Skraip kerek nertei hîm me Moses natîp mît em, hîrak kitorhi, “Mît profet natîp mîte wawine Mîtîk Krais kerek God kehimîtanek kaknen hîre wawinaak wawît nein?”
⁵ Hîr mît newenhi netpiwek, “Hîre wawinaak kakît wit Betlehem ke provins Judia kentar im em nîpaa mîtîk profet Maika kewis hîm me God mau tîwei mar im:

⁶ *Yi mît ne wit Betlehem yeit provins Judia. Yi iuwe yar ke mît ninîn naanmîpre mît ne

Isrel. Yi yîre iuwe yentar maain mîtîk hak kekre nîmîn ke yi mît, hîrak kakre mîtîk iuwe kakinîn naanmampre mît nai ne Isrel.”

⁷ Hîr netpiwek epei au, te mîtîk Herot kenîne mîtîkît kerek tîr saur hîrak kîsawîn kitîwekitî me wi marmenu te hîrakît tîr saur kerekek kîr keteikin mîte wine nîkan kerek maain hîrak mîtîk iuwe. ⁸ Epei au, hîrak keriuwetet ten Betlehem hîrak ketpiwekit kar ik, “Yi eino eiyîn eiyîneitnîwek ere yi einapînek, te yi pîke einen eiyîtpo te hi anen awen ninîp ewenîpi niuk mîrak.”

⁹ Hîrakît temtau hîm me Herot epei werek, te hîrakît ten. Te saur kerek nîpaa hîrakît tîrek hîrak kîr kepu kentar wit kerek Jisas miye winaak kîwaairi en.
¹⁰ Hîrakît tîr saur (o hîr) kau kentar wit te hîrakît han yaaik iuwe. ¹¹ *Hîrakît tînîk ten wînak nîmîn ein tîr nîkan Jisas ketike miye pîrak Maria. Epei au, hîrakît tewen ninîp tine han kîrakît yaaik teriuwerek tatîp hîrak nîkan yaaik. Epei au, hîrakît tewep tanîk mîrakît tewetiwek menmen weinîm. Hîrakît tewetiwek menmen yaaim gol, metike frankinsens (hîram menmen mîre smok smel), hîram metike mir (hîram menmen mînîn yaaim mîre yeirep, semi o kîpna). ¹² Maain hîrakît tîtyak tîr God Haai

* 2:2 Nam 24:17 * 2:6 Mai 5:2; Jo 7:42 * 2:11 Sam 72:10-15; Ais 60:6

hıراك ketpiwekit, "Yi ap pīke eino eitip Herot menmen yi epei yirem." Te maain hırakıt tınaaiwır wit Betlehem hırakıt pīke titet yayiwe hak hırakıt pīke ten wit kırakıt eik.

Josep ketike mite nikan nırır nen Isip

¹³ Mitikit wikaak epei ten, Josep kityak kır ensel hak ke God ke witaan kan ketpiwek, "Ti ekrit ehit nikan ketike miye pı̄rak eri erir enaaiwır in ek ti eno Isip. Yi eiyu en ek ere hi etpi te yi einaaiwır wit ik e. Herot kınkatın nikan kakıkıp kaki." ¹⁴ Josep kıwaai kır ensel epei au, hıراك kekrit ke witaan ketike miye nikan hır nınaaiwır wit ik nen Isip. ¹⁵ *Hır nepu Isip ere maain Herot kaa. Menmen im epei man mar ke Mitik Iuwe God ketpim te mitik profet Hosia kewisim mau tıwei. Hıram matıp, "Hi epei enine Nikan kai kan kınaaiwır Isip."

Herot katıp mit nı̄rak hır nanı̄nep nikerek hırakıt teit wit Betlehem

¹⁶ Maain Herot kertei mitikit wikaak te wit wejni kokai kan en hırakıt epei temitiwekpın, hırakıt ap pīke tan au, hıراك han enuk wīsenuk. Hırak nı̄paa ketpiwekit te hırakıt pīke tatnen tatpiwek, te hırakıt ap pīke tan au. Te hırak kesiuve mit nanı̄no wit Betlehem nanı̄nep nikerek hırakıt wen kike tar tito

mar wiketerem mar ke nı̄paa mitikit kerek tises saur tan tetpiwekem me wī saur hırak kinin kır keteiknor mite wine nı̄kan ik. ¹⁷ Mar im hı̄m nı̄paa profet Jeremaia kewisim mau tı̄wei hı̄ram epei man. Hı̄ram matıp mar im:

¹⁸ *Hı̄r mit nemtau hı̄m me miyapır nı̄kit neit wit Rama. Hı̄r nemtau hı̄r nı̄kit hı̄m iuwe hı̄m iuwe. Nepenyerer ne Resel nı̄kit nikerek nı̄r. Hı̄r mit miyapır nanrekyi nanweni han yaaik taau nentar nikerek nı̄r ap nau en au. Hı̄r naa."

Josep ketike mite nikan nınaaiwır Isip nan Isrel

¹⁹ Herot epei kaa, Josep keit Isip. Witaan ham Josep kıwaai kityak kır mitik ensel hak kiutıp ke God kan kırek kewepyapır hırekes.

²⁰ *Hırak kewepyapır hırekes ketpiwek kar ik: "Ti ekrit pīke ehit nikan ketike miye pīke eri eno wit ke Isrel. Mitik Herot nepeki kaa te mit nı̄rak ap te nanı̄nep nikan ik au."

²¹ Ensel ketpiwek epei au, hırak kekrit keit nikan ketike miye pı̄rak keri ken Isrel.

²² Hırak keri ken Isrel, hırak kemtau Herot nikan kırak Akeleas kekrehīr ke haai kırak kırak menmen mırak naanmı̄pre mit ne Judia, te hırak kınapen pīke kaknen kaku wit Betlehem. Hırak kıwaai kityak ke witaan kır ensel ke God ketpiwek hırak

* 2:15 Hos 11:1

* 2:18 Jen 35:19; Jer 31:15

* 2:20 Eks 4:19

kakno wit hak kaku en. Te Josep kinaaiwir Judia ken provins Galili. ²³ *Hıranken provins Galili ken kau wit hak kike mit nenekek Nasaret. Mar im him nipaamit profet newisim mau tıwe me Mıtık Krais hıram epei man. Hıram matıp, "Hıram mit nanınewek mitık ke wit Nasaret."

3

*Jon Baptais kerek kikir mit nekre tıpar hırankatıp mit him me God
(Mk 1:2-8; Lu 3:1-18; Jo 1:19-28)*

1-4 ***Tito yapırwe epei men, hıram wen nepu wit Nasaret. Me wi im mitık John kerek kikir mit nekre tıpar hırankan kau wit weinik ke Isrel kerek mit ap newi en. Hırankeriuwet kamel tepnek mirak mau yınk kırak, hırank keit yınk miram kamır mire waai keiyim ketepenem mau mamın kırak. Hırankaam weise metike manu nıkim miram me yaank weinim. Menmen meiyam au. Hırankire mitık enuk kerpevin. Hırankatıp mit him me God. Hıranketpor kar ik: "Yi eiweikin sip eiwet menmen enum, hi akiri eikre tıpar yi eiyises him yaaim me God eiyıntar menep te haiu mamır God kakırkeik hırankakinına naanmamrai." John hırankatıp mitık ik kerek nipaam profet

* 2:23 Ais 11:1, 53:2; Lu 2:39; Jo 1:45-46

Ais 40:3 * 3:1-4 2Kin 1:8 * 3:7 Mt 12:34, 23:33; Ro 2:5; Rev 6:16-17
Jo 8:33, 39; Ro 2:28-29, 4:12

Aisaia katıp maain hırankaknen. Hırankatıp kar ik: "Tı ik ek ap mit nei newik, mitık hak kınap katıp kar ik: 'Yi einetit yayiwe me Mıtık Iuwe, yi eirakek yaak akırek te hırankakisesim werek.'

5 Me wi im hıram mit ne Jerusalem netike mit han nau nerer wit wit me provins Judia netike mit wit kır menep mani Jodan, hıram nan nanır Jon. ⁶ Hıram newepyapır menmen enum nipaam hıram nırıakem epei au, te Jon ken kikiri nekre mani Jodan.

7 *John kır mit iuwe yapırwe nises him me Farisi netike him me Sadyusi. Mit in hıram mit iuwe natıp mit han hıram enises him me Moses markeik. Hıram te John kakıktırı te hırankin ketpor, "Yi enun yıre nıkkerek ne manpen o yenmik. Yenmak te yi han kitet yi yaain hi akiri te yi yairır yainopın yaikeipın menmen enum God maain kakırıakem skelim mit enun kakıwaanki kakriuerem a? ⁸ Yi eiyin in eiweikin sip eiwet menmen enum yi eirakek menmen yaaim eiteknaiyem, haiu mamırtei yi yaain te maain hi akiri eiyırıuwe tıpar. ⁹ *Yi ap han ekiset yi ap eiweikin sip eiwet menmen enum eiyıntar yi nepenyerer ne Ebrahim, te God kaktıp yi nıkkerek nırak au! Hi hetpi

* 3:1-4 Mt 4:17; Mk 1:15 * 3:1-4

* 3:7 Mt 12:34, 23:33; Ro 2:5; Rev 6:16-17 * 3:9

God yaaik te kakweikinhis nan im mamre mit hiram mamikrehir ke yi nepenyerer ne Ebrahim. ¹⁰ *In ek God kewis hine me yerepi miwaai nu nun miram, te nu ap mamine nikim yaaim hiram kakman kakwarem mamikre si. ¹¹ *Hi hikir mit neriuwe tipar hentar hir neweikin sip newet menmen enum. Mitik hak kiutip kakikaru kaknen hiram kire Mitik Iuwe kinina hi au weinik. Maain hiram kaknen hiram kakweti yi mit menmen wik. Hiram kakweti God Himin Yaaik kaktike si. Hiram kewet mit menmen im hiram mar ke ¹² *hiram keses rais mekre sar. Hiram kesesim epei au, hiram kaktenwewim hiram haas miram mamno pin, hiram kakit rais kakwismamikre winak. Te hiram kakriep haas weiniim kakwarem kakisiyem."

*Jon kikir Jisas kekre mani
(Mk 1:9-11; Lu 3:21-22)*

¹³ Maain wi ham, Jisas kinaaiwir provins Galili ken mani Jodan kewepyapir hrekess kitehi Jon te hiram kakikrek. ¹⁴ Te Jon hanhan kewenek hiram ketpiwek kar ik: "Ti henmak te ti han hitauhi te hi akirit? Ti iuwe hi au weinik. Hiram yaaim te ti ekra." ¹⁵ Jisas keremiriwekem ketpiwek, "Me in ek ti hiriakem emir ke hi hituthiyem hentar hawir ewises menmen him me God mau tiewi hiram

matip menmen." Hiram katip epei au, Jon kewenhi kikirek. ¹⁶ *Hiram kikirek epei au, Jisas kinaairwir tipar kehin kinu ken pin eik, te nepni hremes mewep mire weipir hiram kir God Himin Yaaik kekiuwe kan main main kire hore tapi hiram kenterik. ¹⁷ *Epei au, God katip him hiram meke nepni man matip mar im: "Ik ek hiram Nikan kai hi hanhan heriuwerik. Hiram kenipa hi han yaaik."

4

*Seten kari han ke Jisas te hiram kises him mirak au
(Mk 1:12-13; Lu 4:1-13)*

¹ *Jon kikir Jisas epei au, God Himin Yaaik keriyaak ken yaank weinik mit ap newi, te Seten kari han kirak. ² *Hiram kau en 40 witaan ere 40 wanewik, hiram ap kaam menmen au. Hiram ap kaam menmen au, te ninpi maak. ³ *Hiram ninpi maak te Seten enuk kewis esik kan kakri han kirak. Hiram kan ketpiwek kar ik: "Ti Nikan ke God ti etip nan im emweikin emre bret te ti ehim." ⁴ *Jisas ap kises him mirak au, hiram ketpiwek kar ik: "Hi ap arakem antar him me God mau tiewi hiram matip, 'Mit miyapir ap te nankaap hiras nanu nanriuwe menmen weiniim hir nanim au. Hir enises him me God te hir nanu werek.'

* **3:10** Mt 7:19; Lu 13:6-9; Jo 15:6 * **3:11** Jo 1:26-27, 33; Ap 1:5, 13:24-25 * **3:12** Mt 13:30 * **3:16** Jo 1:32 * **3:17** Sam 2:7; Ais 42:1; Mt 12:18, 17:5; Lu 9:35
* **4:1** Hi 2:18, 4:15 * **4:2** Eks 34:28 * **4:3** Jen 3:1-7 * **4:4** Diu 8:3

5 Hıراك katıp epei au, Seten keriyaak keiyık ken wit Jerusalem kerek mit nehimitanek wit ke God. Hıراك keiyık ken kewisik kerp kentır wınak siup ke wınak ke God. 6 *Hıراك kerp kentır wınak siup ke wınak ke God, Seten ketpiwek kar ik: “Ti Niakan ke God ti ehittikir ehiun ti. Ti ap te hahi au ehıntar him me God nipaam mit newisim mau tıwei matıp, ‘God kaktıp mit nırank ensel me ti. Hır hismamrut te ti ap enamu hit mit ewenem mamnui nan taau.’” 7 *Jisas ketpiwek, “Hi ap arıakem antar him me God mau tıwei matıp mar im: ‘Yi mit miyapır ap eiri han ke Mıtık Iuwe God ki te hırank kakıkepi au emıt!’”

8 Hıراك katıp epei au, Seten keriyaak keiyık ken mınu (o neiyip) kau niu keteikniwek wit yapırwe me mit newi metike menmen mıram yaaim. 9 Hıراك keteikniwekem, hırank ketpiwek, “Ti ewen ninip ewenipi niuk mai hi iuwe te hi ewetit menmen yapırwe im te ti ehinin naanmamprewem.” 10 *Jisas piye ketpiwek, “Ti enopın ekeipno. Hi ap arıakem au antar him me God au tıwei matıp mar im: ‘Yi mit miyapır eiwenipi niuk me Mıtık Iuwe ki God kerek, eiriak menmen mırank. Menmen ham em au emıt.’” 11 *Jisas katıp epei

* 4:6 Sam 91:11-12 * 4:7 Diu 6:16

* 4:12 Mt 14:3; Mk 6:17; Lu 3:19-20 *

Mt 3:2

au, Seten kırır kınaiwırek. Te Ensel hır nan nekepik.

*Jisas kinin kırıak menmen
keit provins Galili*

(Mk 1:14-15; Lu 4:14-15)

12 *Maain Jisas kemtau mit natıp mit han nari Jon neiyık nen newisık kekre wınak enuk kentar hırank kene mıtık iuwe King Herot. Hırank kemtewek nepeı au, hırank kınaiwırek wit ik piye ken provins Galili. 13 *Hırank ap kau wit Nasaret au. Hırank kınaiwırek ken kau wit Kapaneam kerek kıraptı menep wan ke Galili, nipaam mit ne weiwık me Sebyulan ketike Naftalai hır newi. 14 Hırank kau in te him me God nipaam profet Aisaia kewisim mau tıwei hıram mamnen. Nipaam hırank kewis him im:

15 *“Wit ke Sebyulan ketike wit ke Naftalai menep wan iuwe keit piňak ke mani Jodan, ti mau provins Galili mit ap ne weiwık me Isrel newi.

16 Mit miyapır kerek newi en hır nıre mit kerek nau ne witaan toto, te in ek hır nır si iuwe merhihe. Mit kerek nau enum nınaain hır nani hır nar ke mit kerek nau wit toto enum im. Te in ek wanewik epei kan.”

17 *Me wi im Jisas katıp mit him mırank, hırank katıp, “Yi mit miyapır eiweikin sip eiwet menmen enum

* 4:10 Diu 6:13 * 4:11 Hi 1:6, 14

* 4:13 Jo 2:12 * 4:15 Ais 9:1-2 * 4:17

eyiñtar menep haiu mamır mamırkeik te God kakiniñ naanmamprai haiu mit.”

*Jisas kenine mitikit tekyaaít (4) tasesik
(Mk 1:16-20; Lu 5:1-11)*

¹⁸ Jisas kitet tenhaan menep wan eik ke Galili, hırankı̄t mitikit wiktariyakıt ten teŵir hepin iuwe tekin saauk. Niuk mı̄rakıt Saimon (niuk ham Pita) ketike nı̄kik kı̄rak Endru. ¹⁹*Jisas kı̄ret te hırankı̄t ketpiwekit, “Yi wiketeret yi eiyisisa. Nı̄paa yi yarı saauk. Te in ek hi ateikni yi yarkeik te yi eiri han ke mit hı̄r nanises God.” ²⁰*Hırankı̄t ketpiwekit epei au, in ek hırankı̄t tı̄naaiwır menmen mı̄rakıt te hırankı̄t tisesik. ²¹Hırankı̄t kepno kike kı̄r mitikit wiketeret hakıt Jems ketike nı̄kik kı̄rak Jon, hırankı̄t nı̄kerek hırankı̄t te mitik niuk mı̄rak Sebedi. Hırankı̄t tetike haai tau bot kı̄rakıt tekerwo hepin. Jisas keninewekıt, ²² te hırankı̄t wasenum tı̄naaiwır haai kı̄rakıt ketike menmen mı̄rakıt hırankı̄t tisesik.

Jisas kepno kewepyapır him mı̄rak kı̄kaap mit miyapır yapırwe nı̄nap te hı̄r nı̄re yaain

(Lu 6:17-19)

²³*Hırankı̄t keninewekıt epei au, hırankı̄t ken kerer wit wit me provins Galili kewepyapır him mı̄rak kekre wiñak mit nererik nekine him me Moses hırankı̄t katıp him yaaim me God

kinin naanmipre mit, hırankı̄t mit miyapır kerek nı̄nap o yı̄nk kı̄r enuk, hı̄r nı̄re yaain. ²⁴*Hırankı̄t mit miyapır hı̄r nı̄re yaain te him me menmen Jisas kı̄riakem men merer wit wit me provins Siria. Te hı̄r yapırwe newi nari mit miyapır nı̄nap o yı̄nk kı̄r enuk hı̄r neriyeli neri nen Jisas. Mit miyapır han hı̄r nı̄nap his hit enum, han en hı̄r neperper nani, han en herwe mersisi te Jisas kekepi hı̄r nı̄re yaain. ²⁵*Hı̄r mit yapırwe nisesik. Mit in hı̄r ne wit Jerusalem provins Judia, Galili, wit Dikapolis ketike tī me mani Jodan pınak ein.

5

Jisas kerp miniu (o neiyip) katıp mit miyapır him mı̄rak

¹ Jisas kı̄r mit miyapır nisesik, hırankı̄t miniu (o neiyip) ken kau ke nı̄min. Mit mı̄rak disaipel hı̄r nau netikerek. ² Hı̄r nau netikerek, hırankı̄t kewep him ketpor him im:

Jisas katıp nenmak te mit hı̄r han yaaik nanu

(Lu 6:20-23)

³*“Eiyimtau. Mit miyapır kerek hı̄r nertei hı̄r ap nises God werek werek hı̄r han yaaik nanu nanı̄ntar God kaknen kakiniñ naanmampror. ⁴*God kenip mit miyapır kerek in ek hı̄r nı̄kit

* 4:19 Mt 13:47 * 4:20 Mt 19:27 * 4:23 Mt 9:35; Mk 1:39; Ap 10:38 *

Mk 6:55 * 4:25 Mk 3:7-8 * 5:3 Ais 57:15 * 5:4 Ais 61:2-3; Rev 7:17 *

Sam 37:11 5:5

hır nanu werek nentar God kakıkepi. ⁵*Mıt miyapır kerek hır newenin han kır ke menmen, hır han yaaik nanu nanıntar hır nanıt menmen God nipaas ketpor hırankakwetirem.

⁶*“Mıt miyapır kerek hır hanhan iuwe nises menmen God han yaaik hır nanisesim, hır han yaaik nanu. God kakıkepi hır nanu werek nanisesik.

⁷*“Mıt miyapır kerek hır hanhan neriuwe mıt nekepi hır han yaaik nanu nanıntar maain God hanhan kakriueri kakıkepi.

⁸*“Mıt miyapır kerek hır han kır yaaik ap nırıak menmen enum, hır han yaaik nanu nanıntar maain hır nantike God nanu nanıt.

⁹*“Mıt miyapır kerek hır newen mıt han kır te hır nankiyan nanu nanıt hır han yaaik nanu nanıntar God kaktıp hır nikerek nırak.

¹⁰*“Mıt miyapır kerek mıt han nanıp nentar hır nises menmen God ketpor hır enisesim, hır han yaaik nanu. Maain hır nantike God naanmampre menmen yapırwe.

¹¹*“Mıt hır netpi enum nerekyi enum naniwep newenini hım menmen nanıntar yi yises hım mai, yi han yaaik yayu. ¹²*Yi han yaaik yayu yayıntar maain God kakweti menmen yaaim

iuwe kakıt wit kırak. Yi yayıt menmen im yayıntar nipaas mit nırıak enum nenep mit profet nipaas newepyapır him me God, te hırankakwetir menmen yaaim iuwe mamıt wit kırak.

Mıt nises God hır nıre sol metike si

(Mk 9:50; Lu 14:34-35)

¹³ “Yi mit yi yıkaap mit ne ti ap nises menmen enum mire sol mikaap sak naan hırankak ap mamnın waswas. Te sol meweikin mire tipar ap mamtin him yi eirıak mekam te hıram pıke tokim? Taauye! Yi eiwiрем mamno witeik te mit miyapır nanıntıram, hıram enum.

¹⁴*“Yi yıkaap mit ne ti nises God yıre si mekepi me wiتاan yitet yayiwe. Yi yıre wit kerek mit nau niu. Hırankak ap te kısawıñ taau, kau yaain mit miyapır nırek yanımlın.

¹⁵*“Mıt miyapır ap neksiu si nısañnek kınık tıkenup o newisık kınık yeno au. Hırankak kentar yeno te hırankakırıyor kekre wınak te hır kerek nau nekrerek nır menmen. ¹⁶*Mar im menmen yi yırıakem hıram mire si. Mıt nırem hıram yaaim te hır nanwenipi niuk me Haai kaiu God kerek kau keit wit kırak.

Jisas katıp me him lo me God

* 5:6 Ais 55:1-2 * 5:7 Je 2:13 * 5:8 Sam 24:3-4, 51:10, 73:1; Jo 3:2-3 * 5:9 Hi 12:14; Je 3:18 * 5:10 1Pi 3:14 * 5:11 1Pi 4:14; Je 1:2 * 5:12 2Kro 36:16; Ap 7:52; Hi 11:32-38; Je 5:10 * 5:14 Jo 8:12, 9:5; Fl 2:15 * 5:15 Mk 4:21; Lu 8:16, 11:33 * 5:16 Ef 5:8-9; 1Pi 2:12 * 5:17 Mt 3:15; Ro 3:31, 10:4

17 *“Yi ap han ekitet hi han eh̄waank h̄im me God Moses ketike mit profet nīpaa newisim mau tīwei. Hi ap han eh̄waankem au. Hi han ar̄ak menmen nīpaa h̄ir netpim h̄iram mamnen. 18 *Hi etpi werek. H̄im mei kike me Moses o me mit profet h̄iram ap te mamīwaank mamit ere tī mamtike nepni h̄iram mamwep mamīwaank mamit. Me wī im menmen yap̄rwe h̄iram epei au mamisi mamit. 19 *Mit kerek neweikin sip newet him mei kike me him me Moses metike him me mit profet, h̄ir nanri han ke mit te h̄ir nanisesi, mit in niuk mir meit wit ke God h̄iram weinīm. Te mit kerek h̄ir nises him me God werek werek neteikin mit han h̄ir enisesim, maain niuk mir meit wit ke God h̄iram iuwe. 20 Hi hetpi werek. God katip menmen yaaim yi yisesim yiriakem ap te maminin menmen mit ne Farisi netike mit iuwe ne Skraip kerek ninin nertei him me Moses natip mit em h̄ir niriakem, yi ap eitike God eiyu h̄irak naanmamri. Hi hetpi menmen im hentar mit ne Farisi netike mit ne Skraip h̄ir ap te nanu nantike God taau!

*Jisas katip menmen me mit h̄ir han enuk
(Lu 12:57-59)*

21 *“Nīpaa ere in yi yemtaw him me God Moses kewisim mau tīwei h̄iram matip, ‘Yi

mit ap einep mit han te h̄ir nani au emit! Mitik kerek kenep mitik hak kaki, mit neiyik nanino mitik iuwe gavman.’ 22 *Te hi hetpi. Mitik kerek han enuk keriuwe k̄rak yinak, mit neiyik nanino nanir mit iuwe. Mitik kerek katip k̄rak yinak enum ketawinek, h̄ir neiyik nanino nanir mitik iuwe gavman. Keimin katip k̄rak yinak enum katip h̄irak mitik enuk keweikin sip kewet God, te h̄irak naanempre h̄irekes te God ap kakw̄irek kakno si.

23-24 *“Wī ham ti eno winak iuwe ke God ewenipi niuk mirak ewetiwek menmen mit enwisim emintar k̄naan me nan (alta), te ti eket han menmen enum ti hiriak kit yinak em, ti ewis menmen mit emwaai en, ti ehinin eno etike kit yinak yi yewepnak yatip ere yi yekiyakit yau. Epei au, ti pīke enen eh̄it menmen mit ewepwarem ewet God em ewenipi niuk mirak heriuwerem.

25 *“Mitik hak han enuk keriuwit hanhan keryit kakno mitik iuwe gavman kakitpiwek kakiswut him, ti etikerek eitipakit menmen ere yi han yaaik eiyu, o au en, yi yinapin mitik iuwe, h̄irak kakiswut him te mitik iuwe gavman kakriuwetit ti eno his me mit h̄ir naanmipre winak enuk, te h̄ir nanwisisit ekikrerek. 26 Ti ehu en ere ti pīke ewetiwek pewek emrer

* 5:18 Lu 16:17, 21:33 * 5:19 Je 2:10 * 5:21 Eks 20:13, 21:12; Lev 24:17;
Diu 5:17 * 5:22 1Jo 3:15 * 5:23-24 Mk 11:25 * 5:25 Mt 6:14-15, 18:34-35

mîrak ere werek, o au en, ti
ehu ehît.

*Jisas katip menmen me
mit miyapir nariyan his
neweninem*

27 *“Nîpaa ere in yi yemtau
him me God Moses kewisim
mau tiwei hîram matip, ‘Yi
ap eiriyan his eiweninem au
emît!’ 28 *Te hi hetpi. Mîtik
kerek kîr mîte naanmîrewe
hîram hemkre menepam
hanhanep, hîram epei kîwaai
ketikerep kekre han kîrak.

29 *Menmen ti hîrem heri-
uve nanamîr kit ke his
yaaim mari han kit ti hîriak
menmen enum, ti eketim
ewîrem. Ti eket nanamîr
kit te ti ehu werek eno wit
ke God hîram yaaim. Hîram
enum te ti nanamîr kit hîrak
kepu werek te kakri han
kit te God kakwîrit ti eno
si. 30 His mit yaaim em
hîram mises han kit mîrak
menmen enum, ti ehît hîne
eremir ewîrem. Ti eremir
his ewîrem te ti ehu werek
eno wit ke God hîram yaaim.
His mit yaaim mepu werek
te ti hîriak menmen enum ti
eno si hîram enum.

*Jisas katip menmen me
mit kesiuve mîte piutip
wauno hîrak kakit peiyap*

(Mt 19:9; Mk 10:11-12; Lu
16:18)

31 *“Nîpaa ere in yi nepei
yemtau him me God Moses
kewisim mau tiwei matip,
‘Mîtik kerek kesiuve mîte
pîrak wauno waunaiwîrek,
hîrak kakwetîwe tiwei

hîram matip nîpaa hîre
mîte pîrak te in ek au hîrak
kepîrep wen.’ 32 *Te in ek hi
etpi. Mîtik kerek kepîr mîte
pîrak wînaiwîrek, te hîre
ap wîriak menmen enum
wetike mîtik hak au, hîrak
kenipep weweikin sip wewet
him me God, me wî hîre pîke
wawit mîtik keiyak. Mîtik
kerek ketikerep hîr nanitan,
hîrak keweikin sip kewet
him me God ketikerep.

*Jisas katip menmen me
mit hîr natip God hîr nanises
menmen*

33 *“Nîpaa ere in yi yemtau
him me God Moses kewisim
mau tiwei matip, ‘Yi ap
eiweikin sip eiwet him
nîpaa yi yatip God. Au, yi
eyiysesim.’ 34-35 **Te hi hetpi.
Yi ap eitip him ham me
menmen me God mamkaap
him mi yi yatip mit em te
yi eyiysesim au emit! Yi ap
eitip ‘Tru antap’ au emit
eyiintar hîrak wit ke God.
Yi ap eitip menmen me ti
mamkaap him mi yi yatip
mit em au emit eyiintar ti
hîram mîre yeno me God
hîrak kewis hit mentîram.
Yi ap eitip menmen me wit
Jerusalem mamkaap him
mi yi yatip mit em au emit
eyiintar hîrak wit kerek
Mîtik Iuwe God kau ketike
mit. Yi yatip mar im yi yatip
niuk me God. Hîram enum
emit! 36 Yi ap eitip menmen
me paan ki mamkaap him

* 5:27 Eks 20:14; Diu 5:18 * 5:28 2Pi 2:14 * 5:29 Mt 18:8-9; Mk 9:43-47; Kl
3:5 * 5:31 Diu 24:1-4; Mt 19:7; Mk 10:4 * 5:32 1Ko 7:10-11 * 5:33 Eks
20:7; Lev 19:12; Nam 30:2; Diu 23:21 * 5:34-35 Ais 66:1; Mt 23:22; Ap 7:49; Je
5:12 * 5:34-35 Sam 48:2

yi yatıp mit em au emit
eiyintar yi ap te eirak paan
kei kiutıp o yapırwe mau
hesnu ki mamre hike o
nipiak taau. God kerek
kakriakem te hiram mire
ti atıp niuk me God. ³⁷* Yi
yatıp mit yi eirak menmen
yi eitıp, 'O, hi arıakem,' o
'Au, hi hınapen.' Yi eitıp him
meiyam mamkaap him mi te
hir nertei yi eiyisesim, hiram
menmen enum meke Seten
man. Menmen im enum
emit!

*Jisas katip menmen me
mit hir nanıp nerer mir*
(Lu 6:29-30)

³⁸* "Nipa ere in yi yemtaw
him me God Moses kewisim
mau tıwei hiram matıp,
'Mitik keketut nanamır kit
ti eketiwek kırak. Mitik
kenektitnut yehes kit, ti
enektinwek kırak.' ³⁹* Te
in ek hi hetpi yi ap te
einep mit mamrer me
menmen mi enum nipa
hir nerekyiyem au emit!
Mitik kitep ken tekep piñam,
ti eteikniwek piñam hiram
ekitep ekwim. ⁴⁰* Mitik
kerek keryit kakno mitik
iuwe gavman kakmitetpiñ
kakiptiwek enum me
menmen yaaim ti hiram
kakit pewek mei mit
ti ewetiwekem emriuve
tanık. ⁴¹ Mit iuwe ne gavman
nan nanitihi yi einenor
menmen mir eiyim eino
menep in, yi ap han enuk
eikepi eiyim eino menep

in au emit. Yi eiyim eino
yanımın. ⁴² Mitik kerek
kituthi me menmen mit, ti
ewetiwekem. Mitik kerek
hanhan kakri menmen mit
me wi im te maain hiram
pike kakwetut mei mirak
mamrerim, ti eweniwekhi
ewetiwekem.

*Jisas katip me mit hir han
han neriuwe mit enun nepan
nır*

(Lu 6:27-28, 32-36)

⁴³* "Nipa ere in yi yemtaw
him me God Moses kewisim
mau tıwei hiram matıp, 'Yi
hanhan yeriwe ni yinan,
te yi han enuk yeriwe mit
enun nepan ni.' ⁴⁴* Te hi
hetpi yi hanhan yeriwe mit
enun nepan ni, yi eiyitehi
God hiram ap skelim mit
kerek nerekyi enum, hiram
ekrekyor menmen yaaim.
⁴⁵ * Yi yiriak menmen mar
im te yi eirak menmen
eiyir ke haai ki God keit wit
kırak hiram kırakem. Hiram
kenip wejni kır kikaap mit
yaain netike mit enun nırak
enum. Hiram kırak hawı
kan kikaap mit yaain, mit
au enun. ⁴⁶ Yi mit hanhan
yeriuwe mit kerek hanhan
neriuwi te mit han au, yi han
kitet God kakweti menmen
yaaim a? Taauye! Mit
enun nari pewek me takis
hir nırak menmen mar im.
Hiram menmen weini. ⁴⁷ Yi mit
yenine mit han
ni yinan hiram yaain te mit
han au yi han kitet God
kakweti menmen yaaim a?

* 5:37 Je 5:12 * 5:38 Eks 21:24; Lev 24:20; Diu 19:21 * 5:39 Lev 19:18; Jo
18:22-23 * 5:40 1Ko 6:7 * 5:43 Lev 19:18 * 5:44 Eks 23:4-5; Lu 23:34; Ap
7:60; Ro 12:14, 20; 1Ko 4:12 * 5:45 Ef 5:1

Taauye! Mít ap ne weiwík me Isrel ap nises God hír níriák menmen im. Híram menmen weiním. ⁴⁸ *Yi yíriák mít ni enun nepan yaain, te yi yaain eiyır ke Haai ki God keit wit kírák hírák yaak.

6

Jisas katıp menmen me mít níkaap mít han ap netenen menmen au

¹ *“Yi naanempre híras te yi ap eiríak menmen yaaim te mít nanri nanwenípi niuk mi nantíp yi yaain au emít. Yi yíriák menmen mar im te Haai ki God keit wit kírák kau niu hírák ap kakweti menmen yaaim menterim taau. ² Wí yi eiwet mít kerek hír netenen menmen auri eiwetír menmen, yi ap eiwepyapı́r menmen yi yíriákem au emít! Mít enun newisesik hír newet mít menmen, hír newepyapı́rem neit yayiwe o nekre wínak kerek mít nekine hím me Moses nekrerek, te mít nanır menmen hír níriákem nanwenípi niuk mır nanriuerem. Hi hetpi werek, maain God ap kakwetír menmen mamrerim kakıt wit kírák kakıntar mít nepei netpiwek hím yaaim me menmen hírák kíriákem. ³ *Yi eiyises menmen mır au emít! Yi eiríak menmen eikaap mít, te yi eiríakem eisawínen te mít ni yinan o mít han ap te nanírem taau. ⁴ Yi

eiríakem eisawínen te Haai ki God kerek kír menmen yi yísawin yíriákem, hírák kakweti menmen yaaim mamrerim.

Jisas katıp menmen me mít nítehi God
(Lu 11:2-4)

⁵ *“Wí kerek yi yítehi God menmen yi ap eiríakem eiyır ke mít enun newisesik hír níriákem. Hír hanhan nerp nekre wínak kerek mít nekine hím me Moses nekrerek, o hír nerp yayiwe nítehi God menmen te mít nanırí han kitet hír yaain nanwenípi niuk mır. Hi hetpi werek, maain God kakwetír menmen mamrerim kakıt wit kírák taau. ⁶ *Wí kerek yi yítehi God menmen, yi eino haau ke wínak iyepet weipır eiyitehi God kerek mít ap nírek, yi eitíwekhi menmen. Te maain Haai ki God kerek kír menmen yi yísawin yíriákem hírák kakweti menmen yaaim mamrerim.

⁷ *“Yi yítehi God menmen, yi ap eitíp hím weiním yapı́rwe eiyır ke mít ap nertei God nerer wit wit ap ne Isrel hír níriákem au emít. Hír han kitet God kakımtau menmen mır kakıntar hír netpiwek neriuwe hím yapı́rwe nokim nokim. ⁸ *Yi ap eiyises menmen hír níriákem eiyıntar Haai ki God nepei kertei menmen yi yaitıwem te maain yi yayu werek.

* **5:48** Lev 19:2; Diu 18:13 * **6:1** Mt 23:5 * **6:3** Mt 25:37-40 * **6:5** Mt 23:5; Lu 18:10-14 * **6:6** 2Kin 4:33 * **6:7** 1Kin 18:26-29; Ais 1:15 * **6:8** Mt 6:32 * **6:9** Jo 17:6

- 9 *“Yi eitiwekhi menmen yi eitip yayır ik:
 ‘Haai kaiu God, ti kerek heit wit kit heven, ti niuk mit
 iuwe te ti enip mit hir nanwenipi niuk mit.
- 10 *Haiu mituthi te ti enen ehinın naanmamprai haiu mit, te haiu mit yapırwe emises han kit mamır ke mit ensel neit wit kit heven hir nises han kit.
- 11 Petepin ti ewetai menmen mei te haiu mamı̄m.
- 12 *Ti esak menmen enum haiu mırı̄akem mamır ke haiu mesak menmen enum me mit nerekyeyem haiu matıp, Hiram menmen weinim.
- 13 *Ti ap ewis menmen enum mamri han kaiu haiu mamrı̄ak enum au emit! Ti naanemprai me menmen enum.’

- 14 *“Eiyı̄mtau. Yi eyı̄sak menmen enum mit nerekyiyem yi ap han ekitem, yi eitip hiram menmen weinim, te Haai ki God hı̄rak kakı̄sak menmen enum mi.
 15 Yi ap eisak menmen enum me mit nerekyiyem au, te Haai ki God ap kakı̄sak menmen enum mi.

Jisas katıp menmen me mit hir nı̄npı̄ maan nanu

- 16 *“Wı̄ kerek yi yı̄naain menmen nı̄npı̄ mamiwei te yi eiyitehi God menmen, yi ap eiwen toni emu ninaan mi

eyı̄r ke mit enun newisesik nı̄rı̄akem au emit! Hir newen toni mau ninaan mir te mit yapırwe nanırı hı̄r han kitet hı̄r yaain hı̄r newenipi niuk mir menterim. Hi hetpi werek, maain God ap te kakwenipi niuk mir taau. ¹⁷⁻¹⁸ Wı̄ kerek yi yı̄naain menmen yi nı̄npı̄ miwei te yi eiyitehi God menmen, yi ap eiwen toni waniu (o wein) au emit! Yi eikır eiwepep paan te mit han ap nertei yi nı̄npı̄ miwei yitehi God. Te God Haai ki kerek mit ap nı̄rek au, hı̄rak kertei menmen yi yı̄sawın yı̄rı̄akem, te maain hı̄rak kakweti menmen yaaim menterim.

Jisas katıp menmen me mit nanıt pewek yapırwe
(Lu 12:33-34)

- 19 *“Yi ap eiri menmen mei yapırwe me ti im naanemprewem meit wı̄nak ki au emit! Mesik, metike wesiun merermırır laplap, nī o heiniut mamwim te menmen mamwepep, o mit enun nanı̄nen nanwep wı̄nak nankintıp menmen im.
 20 *Au, yi yı̄rı̄ak menmen yaaim te God kakweti menmen mırak yaaim meit wit kırak. Menmen hı̄rak kakwetayı̄yem, mesik, wesiun o heiniut mamīterim ap te mamīwaank menmen im au, mit enun ap te nanı̄nen nantı̄wem taau.
 21 Menmen mit han kitet

* **6:10** Mt 7:21; 26:39; Lu 22:42 * **6:12** Mt 18:21-35 * **6:13** 1Kro 29:11-13; Mt 26:41; Lu 22:40; Jo 17:15; 2Te 3:3; 2Ti 4:18; Je 1:13 * **6:14** Mk 11:25-26 * **6:16** Ais 58:5-9 * **6:19** Je 5:1-3 * **6:20** Mt 19:21; Lu 18:22; Kl 3:1-2

hıram mamkepi nanu werek, han kır kakisesim. Te yi han ekitet menmen me ti au emit! Menmen me God keremem.

Jisas katip menmen me nanamir hıram kire si
(Lu 11:34-36)

²² “Nanamır ki hıram kire si kakikaap yınk ki. Nanamır ki yaaik te yi yayım menmen werek werek. Han ki hıram kire nanamır. Yi han kitet menmen yaaim, yi eiyises God werek werek. ²³ Te nanamır ki hıram enuk toto te yi ap eiyır menmen werek werek au. Han ki kekre yınk ki hıram kises menmen enum, hıram mire toto, te menmen im mekrerek hıram mamriwaank.

Jisas katip menmen me mit han ekitet God-menmen me ti au emit
(Lu 16:13)

²⁴ “Mítik ap kakises menmen wík werek werek au. Hıram hanhan mítik kiutıp, hıram kaknapen keiyak. Hıram kakikaap mítik kiutıp, hıram kakweikin sip kakwet keiyak. Yi han ki kakınke kakıntar pewek ap te yi eiyises God werek werek au.

Jisas katip menmen me mit han kitet menmen mamkepi nanu werek

(Lu 12:22-31)

²⁵ *“Te hi hetpi. Yi ap han kakitet yapırwe me menmen yi yayım te yi yayu werek, o menmen yi eimır emu yınk ki au emit! Han ki kinin menmen yi

yayım, yınk ki kinin klos yi yaimır. God keweti yınk ki ketike han ki kekrerek te yi eiyisesik. Hıram naanmampri me menmen te yi eiyu werek werek. ²⁶ *Yi eiyır hore hıram menuwe men in men ein. Hıram ap mamır ni mei o meket teket mei men mewisim mekre weisaak au. Te Haai ki God hıram naanmiprewem. Yi yinın hore yapırwe te God naanmampri. ²⁷ Mítik kei kiutıp kekre nımin ke yi mit han kitet yapırwe te kakriak menmen mamkepik hıram kaku wí meiyam o tito yapırwe a? Taauye!

²⁸ “Yi ap hanhan yeriuve menmen yi eimır au emit. Yi yayır timen hıram mewo meit yayiwe. Hıram ap mekerwo laplap o mesikek yıwaap au. ²⁹ *Te hi hetpi. Nıpaan mítik iuwe King Solomon hıram kamır klos mırak yaaim, te klos mırak ap yaaim mar ke timen im au. ³⁰ God kerekek hıram kenip yenkis timen weinim hıram mire yaaim. Te hıram mepu petepin, teipmen hıram mami te mit nanisiyem. Yi yinın timen te God naanmiprewem werek werek hıram naanmampri. Yi ap yises hıram me God werek werek au. ³¹ Te yi ap han ekitet emir im: ‘Maain hi ehıt menmen mamtike tipar mamıt nein te hi hahım o hi ehıt klos mamıt nein te hi emir? Menmen mar im au emit.’ ³² *Yi ap

* 6:25 Fl 4:6; 1Ti 6:6-8; Hi 13:5; 1Pi 5:7

1Kin 10:4-7; 2Kro 9:3-6 * 6:32 Mt 6:8

* 6:29

han kitet menmen im au eiȳntar mít ap ne weiwík mi Isrel kerek ap nises God hír hanhan neriuwe menmen im wísenum. Yi ap han ekitet menmen eiȳr ke hír han kitetim eiȳntar God hírak Haai ki nepei kertei menmen yapírwe yi eit̄wem te yi eiyu werek werek.³³ *Te yi mít miyapír yin̄n hanhan eiyises God hírak kin̄n naanmampri te hírak kakrekyi yi yaain. Yi yíriák menmen im te God naanmampri me menmen meiyam te yi eiyu werek.³⁴ *God naanmampri me menmen meiyam yi eiyu werek, te yi ap hanhan eiriuve menmen teip hekrit híram mamnen. Menmen teiȳp hekrit híram mamnen, yi ap yaiwenem taau. Híram mamnen. Te yi han ekitet me menmen enum ptepín epeí man naanempre híras me menmen im.

7

*Jisas katip menmen me
mit skelim mit han
(Lu 6:37-38, 41-42)*

¹ *“Yi ap skelim mít me menmen hír níriákem te God ap skelim yi mít me menmen me yi yíriákem taau. ² *Yi ap skelim mít eiȳntar God skelim yi mít kakriuve menmen yi yíriák mít han em. Menmen yi yíriák mít han em, God kakrekyiyem kakinterim.

* 6:33 1Kin 3:10-14; Sam 37:4, 25; Ro 14:17
Ro 2:1; 1Ko 4:5; Je 4:11-12 * 7:2 Mk 4:24
Mk 11:24; Jo 14:13-14, 15:7, 16:23-24

³ Ti henmak te ti hír kit yinak menmen kike míre yenkis yehes mekre nanamír kírak te ti hanhan ekiníwekem mamnopín mamkeipníwek nanamír kírak, te ti ap hanhan ekin menmen wísenum míre nu heneik mekre nanamír kit a? ⁴ Híram enum te ti atíp kit yinak, ‘Ti ewisa hi ekinut menmen mekre nanamír kit emnopín emkeipín nanamír kit,’ te ti menmen wísenum mamsonut nanamír kit te ti ap ehír ein ein werek werek taau. ⁵ Ti mítík enuk ewenin hím. Ti ehinin naanempre nanamír kit te maain ti ekaap kit yinak eriuwe nanamír kírak. Híram mar im: Ti ehinin eweikin sip ewet menmen enum mekre han kit te ti ehu werek. Maain ti ehu werek te ti ekaap kit yinak ekweikin sip ekwet menmen enum mítírak kike.

⁶ *“Yi ap eitíp mít enun han kír enuk kíre samiyak hím yaaim me God au emít! Yi eiríakem híram mamír ke mítík kewír hore haam metike pitau (o yin̄i) o menmen yaaim mítwaai tí, sak mamnen mamíntírerim mamíwaankem. Híram mamíntírerim mamíwaankem nepei au, híram mamweikin mamwír níkín mamiwep.

*Jisas katip menmen me
mit hír nanitehi God menmen
werek werek
(Lu 11:9-13)*

⁷ *“Yi eiyitehi God menmen te hírak kakwetiyem. Yi

* 6:34 Eks 16:4, 19; Mt 6:11 * 7:1
* 7:6 Mt 10:11 * 7:7 Jer 29:13-14;

eyiñeitİN menmen me God te yi eiȳrem. Yi eiȳrp weip̄r eiket teruk te God kak̄keiswiyek. ⁸*Hi hetpi werek. M̄t kerek nitehi God menmen h̄irak kakwetirem. M̄t kerek naninantin menmen me God h̄ir nanrem. M̄t kerek nerp weip̄r neket teruk, te God kak̄keisworek.

⁹“M̄tik hak kekre nīm̄in ke yi m̄t, nīkan k̄rak kakitiwekhi me niu o bret, h̄irak ap kakwetiwek nan te h̄irak kakim̄ au. ¹⁰O nīkan k̄rak kakitehi haai me saauk, h̄irak ap kakwetiwek mīniu han enuk (o neiȳp han) o manpen siurp (o yenmik siurp) enuk te kakim̄ taau. ¹¹*Yi m̄t kerek yi enun yi yertei yewet nīkerek ni menmen yaaim. Te Haai ki God kerek keit wit k̄rak Heven h̄irak yaak w̄isenuk kakikaap m̄t kerek nanitiwekhi me menmen yaaim h̄irak kakwetirem h̄iram mamkepi.

¹²*“Te hi hetpi. Yi eiyin̄n eiriak m̄t miyap̄r menmen yaaim yi hanhan te h̄ir pīke nanrekyiyem. Menmen im hi hetpi yi eiriakem h̄iram mises menmen yap̄irwe m̄tik Moses ketike m̄t profet h̄ir newisim̄ mau tīwei h̄iram matip̄ yi eiyisesim.

Jisas katip̄ him me weip̄r kike m̄t nanitetik te h̄ir nanu werek werek
(Lu 13:24)

¹³“Yi eiyitet weip̄r kike eiȳntar ya weip̄r ke wit si enum h̄irak k̄hi iuwe, yayiwe k̄ip̄rak, m̄t miyap̄r yap̄irwe nitetik. ¹⁴*Te weip̄r kerek m̄t miyap̄r nanitetik te h̄ir him̄in k̄ir kaku werek, h̄irak au k̄hi kike, ya enuk kike, m̄t miyap̄r niutip̄ niutip̄ kerien nanitetik.

Jisas katip̄ him me mit profet enun nemip̄in
(Lu 6:43-44, 13:25-27)

¹⁵*“Yi m̄t miyap̄r yi naanempre h̄iras me mit profet enun nemip̄in. H̄ir naninen nanmitip̄in nanriuwe him̄ mir te yi han kitet h̄ir mit yaain God keriuweti nan netpi menmen. Te han k̄ir enuk h̄ir nemip̄in nanriwaank me menmen me God yi yisesim. ¹⁶*Yi eiȳrt ei h̄ir yaain o enun nanriuwe menmen h̄ir nanriakem. Nu teketuk ap te mamri mamir ke h̄inaan nīkim au. Waai wakin ap te mamri mamir ke tuwaan au. ¹⁷Nu yaaim h̄iram mamri nīkim yaaim. Nu enum ap m̄ire yaaim te mamri nīkim yaaim au. Enum keremem. ¹⁸Nu yaaim ap te mamri nīkim enum au. Nu enum ap te mamri nīkim yaaim taau. ¹⁹*Nu mei enum ap mine nīkim yaaim, mit nanman nanw̄irem mamno si. ²⁰*Te hi hetpi werek. Yi eiȳrt ei mit kerek profet

* **7:8** Je 1:5; 1Jo 3:22, 5:14-15 * **7:11** Je 1:17 * **7:12** Mt 22:39-40; Lu 6:31;
Ro 13:8-10 * **7:14** Jo 10:7, 9; Ap 14:22 * **7:15** Mt 24:4, 24; Ap 20:29; 2Pi 2:1
* **7:16** Ga 5:19-22; Je 3:12 * **7:19** Mt 3:10; Lu 3:9; Jo 15:6 * **7:20** Mt 12:33

enun nemipin neriuwe menmen hir niriakem.

21 *“Yi ap han kitet mit yapirwe kerek nenewa hi Mitik Iuwe yaaik, hir nanre nikerek ne God. Au, hir mit miyapir kerek nises menmen Haai kai God hirak hanhan hir nanisesim, hir keriyen hir nikerek nirak.

22 *Wi maain God kakinke mit, hir yapirwe naninen nanitpo, ‘Mitik Iuwe Yaaik. Hau epei mekrehir kit hau matip mit him me God, hau mepir herwe enum men mekeipin mit, hau mirak menmen yaaim yapirwe nipaai mit ap nirem, hau mikaap mit ninap o his hit enum ere hir niye yaain.’

23 *Hir nanitpo menmen im te hi tewen ehitpor, ‘Hi hepitar yi neimin. Yi ap ne God au. Yi mit enun yirak enum yi einopin eikeipno!’

Jisas katip him me mitikit wik time winak wik.

(Lu 6:47-49)

24 *“Mit miyapir kerek nemtau him mai hir nanisesim hir nanir ke mitik yaaik kime winak kirak kau kentir nan. 25 Maain hawi kan mani kiniu niye yuwerep miniu wisenum te winak kewen au. Hirak mitik kimaak kentir nan. 26 Mit kerek nemtau him hi hetpim hir ap nanisesim hir nanir ke mitik kime winak kwaai ti kire tenhaan. 27 Maain hawi kaknen, mani kiniu, niye yuwerep miniu,

te winak kewen. Winak kewen mani kakip keiyik ken.”

Mit han kir kekrit keriuwe menmen Jisas ketporem

28 *Jisas katip him mirak epei au, mit miyapir yapirwe kerek nemtau menmen hirak ketpim, hir han kekrit neriuwerem. 29 Hir han kekrit neriuwerem nentar hirak ap ketpor kar ke mit iuwe ne skraip kerek ninin nertei him me Moses natip mit em. Au, hir nises him me mit iuwe ne nipaai ein netporem. Te Jisas ketpor kar ik au. Hirak ketpor kar ke Mitik Iuwe God keriuwetek kan ketpor him mirak.

8

Jisas kikaap mitik enuk lepro mau yink kirak hirak kire yaaik

(Mk 1:40-44; Lu 5:12-14)

1 Jisas kinaaiwir miniu (o neiyip) kekiuwe kan kesiyen, te mit yapirwe nisesik.

2 Hirak kekiuwe ken kesiyen, mitik kerek enuk lepro mau yink kirak ek kan kirek kewen ninip kau menep hit mirak, hirak han kitet hirak iuwe, hirak ketpiwek kar ik: “Kai Iuwe, ti han kit ti ekepa hi are yaaik.” 3 Hirak katip epei au, Jisas kesiuwe his metenenik hirak katip, “Hi han kai ekepit ti ere yaaik.” Hirak katip epei au, wasenum mitik enuk lepro

* 7:21 Mt 21:31; Lu 6:46; Ro 2:13; Je 1:22, 25 * 7:22 Jer 14:14 * 7:23 Sam 6:8; Mt 10:33, 13:41-42; 2Ti 2:19 * 7:24 Je 1:22 * 7:28 Mk 1:22; Lu 4:32; Jo 7:46 * 8:4 Lev 14:1-32; Mt 9:30; Mk 7:36; Lu 17:14

mewik hıراك kire yaaik.
 4 *Hıراك kire yaaik, Jisas ketpiwek, "Ti ap eno etip mit han menmen hi herekyutem au emit! Ti eno wınak ke God eteikin mit pris yink kit ewepwar menmen mar ke him me Moses mau tiwei metput ti hırakem. Ti hırak menmen im te hır nanırtei God kekepit ti hıre yaaik."

*Jisas kikaap wok mitik ke mitik iuwe ke ami
 (Lu 7:1-10)*

5 *Maain Jisas ken kiun wit Kapaneam, mitik iuwe ke ami ke wit Rom kewenyiprek kitwekhi him iuwe kar ik: 6 "Kai Iuwe, mitik kırıak menmen mai hıراك kinap kıwaai wınak eik. His hit mırak epei au maa meit, yink kırak kekek wısenum." 7 Jisas kewenhi ketpiwek, "Hi tewen anen akepik te hıراك kakre yaaik."

8 Te mitik iuwe ke ami ketpiwek, "Mitik Iuwe, hi ap yaaik te ti enen enik wınak kai. Ti atip him weinik kerekek te menmen enum mamnopin mamkeipin mitik kerek kırıak menmen mai hıراك ekre yaaik. 9 Hi hises him me mitik hak hıراك kinna hıراك iuwe naanmiprau. Te hi hırekes naanmipre mit nai hi hinini. Te hi hatip mitik keiyak kiutip: 'Ti eno,' hıراك kakno. Hi hatip keiyak: 'Ti enen,' hıراك kaknen. Te hi atip mitik kerek kırıak menmen mai em: 'Ti erıak menmen eim,' te hıراك kırıakem.

Hi hertei ti atip him mit ehırp in, hıراك kakre yaaik." 10 *Jisas kemtau him kerek mitik ik ek ketpim, hıراك han kekrit kekrit keriuwerem. Te hıراك katip mit miyapır kerek nisesik, "Hi ap nıpaa hır mitik kei ke Isrel katip him mar im kises God werek werek kar hıراك kisesik au. Hıراك kiutip kerekek."

11 *Jisas wen katip: "Hi hetpi werek. Mit miyapır yapırwe naninen nanrer wit wit nanises him mai werek te hır nanu yeno nanım menmen nantike Ebraham, Aisak, tetike Jekop nanu nanıt wit kerek God kewiyen. 12 *Te mit miyapır kerek nıpaa miyerer nır ninen hır ne Isrel hır ap nanisisa au, te maain God kakıpıri nanıno wit enuk toto te hır nankıt nanine han enuk nanıneknen yehes mir nanu en."

13 Jisas ketpor epei au, hıراك katip mitik iuwe ke ami ke Rom kerek kinin naanmipre mit han en, "Ti eno. Menmen mammen mamır ke ti han kitet hıram mammen." Hıراك katip epei au, waswas wok mitik kırak hıراك kire yaaik.

*Jisas kikaap Pita mite pırap miye pire
 (Mk 1:29-31; Lu 4:38-39)*

14 *Maain Jisas kan wınak ke Pita eik, hıراك kır Pita maam pırap kerek wine mite pırap hıre wıwaai yeno wınap yink sisi. 15 Jisas ken ketenen his mire, te hıre

* 8:5 Jo 4:46-47 * 8:10 Mt 15:28 * 8:11 Sam 107:3; Lu 13:28-29 * 8:12 Mt 22:13, 25:30; Lu 13:28 * 8:14 1Ko 9:5

winap yink sisi epei au, h̄ire
w̄ire yaaip. Te h̄ire wekrit
wir̄ak menmen me Jisas
kak̄m.

*Jisas kikaap mit miyapir
yapirwe*

(Mk 1:32-34; Lu 4:40-41)

¹⁶ Maain h̄inkewi, h̄ir mit
han neithis mit miyapir
yapirwe kerek herwe enum
mau mekre han k̄ir, h̄ir
neriyei nan n̄ir Jisas. H̄irak
kepir herwe enum im kri-
uve him h̄irak ketpim, h̄irak
kikaap mit miyapir kerek
n̄inap te h̄ir n̄ire yaain h̄ir
nanu werek. ¹⁷*H̄irak k̄ir̄ak
menmen im te him n̄ipaa
God katip Aisaia kewisim
mau tiwei h̄iram nepei man.
H̄im im matip mar im:
“H̄irak kepir menmen enum
merekyei haiu minap en te
haiu mire yaain.”

*H̄im me mitik hanhan
kakises Jisas*

(Lu 9:57-60)

¹⁸ In ek Jisas k̄ir mit
miyapir yapirwe nisesik
neweikniwek te h̄irak katip
mit n̄irak, “Haiu mit han
emno wan pinak ein em-
naaiwir mit in.” ¹⁹ H̄irak
ketpor epei au, mitik hak
ke skraip kerek ninin nertei
him me Moses natip mit em,
h̄irak katip Jisas, “Hi apino
wit kerek ti epnoriyen.”

²⁰*Jisas ketpiwek, “Miyak
ke niu h̄iram miwaai mekre
nu herkip. Hore h̄iram
mime yaank mau niu. Te
hi Mitik ke wit ke Mitik
Iuwe ap winak kei kepu

te hi eno ewaai ekrerek.
Hi ap ewetut menmen au.
Ti henmak te ti hanhan
ehis̄a?” ²¹*Mitik disaipel
hak katip Jisas, “Mitik Iuwe,
ti ewisa hi ehin̄n ano ewis
haai kai kerek kaki kakikre
hei, te hi pīke anen eisesit.”

²²*Te Jisas ketpiwek, “Au ti
ehis̄a. Mit kerek ap nises
him mai h̄ir enwisik kakikre
hei.”

*Jisas katip te n̄ime iuwe
kerek miniu h̄iram maa (o
matin) meit*

(Mk 4:36-41; Lu 8:22-25)

²³ H̄irak katip epei au,
Jisas keh̄in k̄iniu ken kekre
bot. Mit disaipel n̄irak
h̄ir nisesik. ²⁴*H̄ir nau
nekre bot epei au, h̄ir
nerekir wan. Te yuwerep
miniu mir̄ak wan sir miniu
misawin bot, te Jisas h̄irak
kiwaai. ²⁵ H̄irak kiwaai
h̄ir nan nekotitek netpiwek,
“Mitik Iuwe ekepei! Bot
epi kaknatin kakikre tipar
kakno ti eik te haiu mami.”

²⁶*Jisas ketpor, “Yenmak
te yi yinapen? Yi mit ap
han kitet menmen yaaim
mai iuwe au a?” H̄irak
ketpor epei au te h̄irak kekrit
katip kewen yuwerep te
wasenum n̄ime metike wan
tipar mehihe miwaai meit.

²⁷ Te mit neperper natipan,
“H̄irak mitik ik ek h̄irak k̄ire
keimin te n̄ime metike wan
memtaw him miwaai te h̄irak
katip yuwerep metike n̄ime
te h̄iram mewire miwaai
meit?”

* 8:17 Ais 53:4 * 8:20 2Ko 8:9 * 8:21 1Kin 19:20 * 8:22 Jo 5:25 * 8:24

Sam 4:8 * 8:26 Sam 89:9; Mt 14:31, 16:8

*Jisas kikaap mitikit wik
kep̄ir herwe enum mekre han
kirkatit*
(Mk 5:1-17; Lu 8:26-37)

²⁸ Jisas ken kiun wan piñak ein, h̄irak ti ke mit ne wit Gadara. H̄irak kiun ein, mitikit w̄ik herwe enum mau mekreret kenipet h̄irakit tau tekre herwe hei te h̄irakit tan tewenyip̄ir Jisas. H̄irakit enukit tetaritari han ken sip t̄ir̄ak enum te mit miyap̄ir n̄naain h̄irakit tatnip te h̄ir ap nanitet yayiwe kerek h̄irakit tewi en taau. H̄irakit tewenyip̄irek h̄irakit ²⁹*tinap tenine tar ik: “N̄ikan ke God, kenmak te ti han heraiwaank. Wi ap epei man wen au te ti han arekyei menmen enum hep̄irei mamno wit enuk kerek menmen mamwep!” ³⁰ Sak ham yap̄irwe maam menmen meit yanim̄in kike eik, ³¹ te herwe enum mitehi Jisas, “Ti eh̄ip̄irei, te eriuwetei emno emikre sak yap̄irwe eim e.” ³² Jisas ketpor, “Yi eino.” Te h̄iram menke mir̄ir men mekre sak, te sak yap̄irwe keremem metaritari mir̄ir men menke matin miniu (o neiyip) kerekek ere men mekre wan iuwe eik, tip̄ar mekiuwe him yip̄ir mir̄am h̄iram maam tip̄ar maa meit.

³³ Epei au, mit kerek naanm̄ip̄re sak em n̄ir̄ren wit iuwe nen natip mit han netpor menmen epei man metike menmen me mitikit w̄iketeret n̄paa

herwe mersiset. ³⁴ H̄ir netpor epei au, mit miyap̄ir ne wit iuwe nan nanwen yip̄ir Jisas. H̄ir n̄irek h̄ir n̄neinik te h̄ir nit̄wekhi him iuwe eknaaiwir wit k̄ir, te h̄irak ekno wit hak.

9

*Jisas kikaap mitik hak his
hit enum*

(Mk 2:1-12; Lu 5:17-26)

¹*Mit natip epei au, Jisas kehin kiniu ken kekre bot kerekir wan ken wit k̄irak eik. ² H̄ir mit han neit mitik hak his hit mir̄ak epei maa meit, h̄ir neiyik nan h̄irak k̄iwaai yeno. Jisas k̄iri h̄ir han kitet h̄irak iuwe kakikaap mitik ik kakre yaaik, te h̄irak katip mitik kerek his hit maa meit em, “Kai yinak, ti enakin tokim. In ek hi esak menmen enum mit ti h̄irakem.” ³ Jisas katip menmen im epei au, mit han ne Skraip, kerek ninin nertei him me Moses natip mit em, h̄ir natipan nar ik: “Mitik ik e h̄irak katip enum kekre h̄ir ke God katip hi esak menmen mit enum.” ⁴*Jisas kertei menmen h̄ir han kitetim netpim te h̄irak ketpor, “Kenmak te yi han kitet yekre han ki hi nepei hatip enum a? ⁵ Hi hatip mitik k̄iwaai kentar k̄inaan, ‘Hi esak menmen enum n̄paa ti h̄irakem, h̄iram mamno,’ yi yepitari hi hatip werek auye. Te hi hatip mitik, ‘Ti hekrit etenen yeno eiyim eno,’ h̄irak kakikrit yeno, yi eiyirtei hi hatip

* 8:29 Mk 1:24; Lu 4:34, 41 * 9:1 Mt 4:13 * 9:4 Mt 12:25; Lu 9:47; Jo 2:25

werek te hi esak menmen enum me yi mit. Hi hetpi mekam te yi han ekiteta? 6 *Hi atip mitik ik har ik, ‘Ti ekrit eno,’ te yi eiyirtei hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe han ti ik e God kewisa hi ahisak menmen enum mit niriakem?” Hirak ketpor epei au, hirak katip mitik kerek his hit mirak maa meit em, “Ti ekrit ekin yeno mit eiyim eno winak kit eik.” 7 Hirak katip epei au, mitik ik hirak kekrit ken winak kirak eik. 8 Mit miyapir yapirwe hir nir menmen im hir neperper han kekrit neriuwerem. Hir nertei God kewis Jisas kikaap mit neriuwe menmen mirak iuwe, te hir newenipi niuk me God.

*Jisas kenine Matyu
(Mk 2:13-17; Lu 5:27-32)*

9 Jisas kinaaiwir wit ik kerek, hirak kakno, hirak kir mitik hak niuk mirak Matyu kau winak kerek mit nari pewek me takis neitai en. Te Jisas ketipiwek, “Ti ehisisa eriak menmen mai.” Hirak katip epei au, Matyu kekrit kinaaiwir menmen mirak kisesik.

10 Maain Jisas kau yeno me winak kirak eik ek kakim menmen, te mit enun kerek nari pewek me takis em hir netike mit han enun nises menmen enum nau winak nanim menmen netike Jisas ketike mit nirkak disaipel. 11 *Hir mit han ne Farisi, kerek han kitet hir ninin mit han nises him me Moses, hir

nir menmen im hir nitehi disaipel nar ik: “Kenmak te Mitik Iuwe ki kaam menmen ketike mit enun kerek nari pewek me takis netike mit enun nises menmen enum em?”

12 Jisas kemtau him im te hirak katip him tok piksa mar im: “Mitik kinap hirak dokta kaku kaktikerek. Mitik hak han kitet hirak yaaik auye! 13 *Yi eino han ekitet him hi ehitiyiem hiram mau tiewei me God. Hiram matip, ‘Hi ap hanhan yi yaiwepwar samiyak menmen yaiwetewem au. Hi hanhan yi eirak mit miyapir yaaim.’ Hi ap han henine mit kerek han kitet hir mit yaain te hir enweikin sip enwet menmen enum enisia au. Hi han hari han ke mit kerek hir nertei hir enun. Te hir enisia.”

*Jisas katip him ham yaaim
mamikrehir ke him me nipaai
ein*

(Mk 2:18-22; Lu 5:33-39)

14 *Maain mitik Jon disaipel nirkak nan nirek nitiewekhi, “Haiu metike mit ne Farisi me wi ham haiu minaain menmen te haiu nipi mewei haiu mitehi God. Te mit disaipel nit au. Hir nenmak?” 15 *Jisas ketpor him tok piksa mar im: “Mitik hak kerek kakit mite ep hirak eku ektike nirkak yinan te hir han yaaik. Maain wi mamnen te mitik kerek keit mite ep hirak kaknaaiwir mit nirkak, te

* 9:6 Jo 17:2, 5:8 * 9:11 Lu 15:2, 19:7
18:12 * 9:15 Jo 3:29

* 9:13 Hos 6:6; Mt 12:7 * 9:14 Lu

hîr han enuk nînpî mamîn nanit.

¹⁶ “Ap mitik keiyak keremir laplap kerek yaaim nîmnam em keker-wewim mamu enum tokim kerek mewep em. Hîrak kakriakem mamîr em te maain hîrak kakikemyetit, yaaim nîmnam em mamuwep enum tokim em te mamuwep wißenum. ¹⁷ Ap mitik keiyak keit tipar wain yaaim mîram keiyim kewenem mekre meme yînk mîram kerek epei enum tokim em au. Hîrak kakriakem mamîr keremem te nap mamniu mammâan yînk mîram te meme yînk mamwep mamriwe nap mîrak o tiwerpek mîrak te tipar mamno ti. Au, mit nanwenem mamikre yaaim wen petep hîram mamu werek werek.”

Jisas kîkaap nîki pe mitik iuwe; hîrak kîkaap mite wetenen laplap mîrak

(Mk 5:22-43; Lu 8:41-56)

¹⁸ Jisas wen ketpor him im keremem, mitik hak iuwe kerek kinin naanmîpre mit han ne Isrel, hîrak kan kewen ninip menep hit me Jisas kitîwekhi kar ik: “Hi nîki pai in ek epei waa wiwaai weit, te ti enen ewis his mit emu yînk kire te hîre wawîkrit wawu.” ¹⁹ Hîrak katip epei au, Jisas ketike mit disaipel nîrak nekrit nisesik nen.

²⁰⁻²¹ *Mîte hap piutip winen hemkre hekrit hekrit

ere tito hiswiyen wik (12) hîre wisesik. Mekre han kire hîre watip, “Hi hewis his emîntar laplap mîrak, te hi are yaaip.” Mîte kerepep weke sip ke Jisas wan wewis his wetenen laplap hîr mîram kerek Jisas kamîr em. ²² *Jisas keweikin kîwaai nan kîrep. Te hîrak ketpiwe, “Pai yina yaaip ti enakin tokim. Ti han kitet hi iuwe te hi akepit ti hîre yaaip.” Jisas katip epei au, waswas hîre wîre yaaip. ²³ Jisas kan ere kiun wiñak ke mitik iuwe kerek kinin naanmîpre mit. Hîrak kîpiun ein, hîrak kîr mit neremim heurek em netike hîr mit miyapîr yapîrwe nesikeyaanmi nîkit nîki pîrak nepei waa. ²⁴ *Jisas kîri hîrak ketpor kar ik: “Yi einepin eikeipniwe ap eikîtep au emit! Hîre ap waa au. Hîre wiwaai kerepep.” Hîrak ketpor kar ek, te hîr yapîrwe nenwesisek enum wißenum. ²⁵ Hîr nan nepîr mit miyapîr netpaan nen epei au, te Jisas kinik ken haau nîki wiwaairiyen ketenen his mîre te hîre wekrit. ²⁶ Hîr me menmen im em kerek Jisas kîkaap nîki ip e men merer wit wit.

Jisas kîkaap mitik it wîketeret nanamîr toto tetike mitik han aurek katip him werek werek au

²⁷ *Jisas kînaaiwîr wit kerek ek ken. Hîrak kitet yayiwe te mitikit wîketeret

* 9:20-21 Mt 14:36 * 9:22 Mk 10:52; Lu 17:19 * 9:24 Jo 11:11 * 9:27 Mt 20:29-34

kerek nanamır toto tis-esik teninnewek tatıp, “Ti nepenyek ke Devit, ti hanhan heriuwawir.”²⁸ Jisas ken kinik ken wınak, te mıtık wiketeret nanamır toto ten tırek. Jisas ketpiwekit, “Yi wiketeret yekre han ki yatıp hi te werek arekyi yi eire yaaikit?” Hırankıt tatıp, “Ti Mıtık Iuwe te ti werek.”²⁹ *Te Jisas kewis his menter-wekit nanamır kırakıt hırankıt katıp: “Hi erekyi yi yaaikit hentar yi han kiteta.”³⁰ *Te nanamır kırakıt kır. Jisas ketpiwekit him manp kar ik: “Yi wiketeret naanmipre hırekses te mıtık keiyak kakırtei menmen im em au.”³¹ Hırankıt ten wit eik tises menmen hırankıt ketpiwekitem au. Hırankıt ten terer wit wit tatıp mit menmen Jisas kerekyiwekitem.

³² *Hırankıt tepno te mit han neit mıtık enuk han aurek, herwe kau kekrerek neiyık nan Jisas.³³ *Kewaai meruri Jisas kepır herwe enum, mıtık enuk han aurek kewepnak katıp, te mit nerp en hırankıt neriuwerik, hırankıt natıp, “Ap nipaap mıtık ap kırıak menmen kar ik keit wit kaiu Isrel.”³⁴ *Te mit han ne Farisi natıp, “Mıtık iuwe Seten kerek kinin naanmipre herwe yapırwe, hırankıt kıkaap Jisas kepır herwe im e.”

Jisas hanhan keriuwemit

- * 9:29 Mt 8:13 * 9:30 Mt 8:4 * 9:32 Mt 12:22 * 9:33 Mk 2:12 * 9:34 Mt 12:24; Mk 3:22; Lu 11:15 * 9:35 Mt 4:23; Mk 1:39 * 9:36 Nam 27:17; 1Kin 22:17; Esi 34:5; Sek 10:2; Mt 14:14; Mk 6:34 * 9:37 Lu 10:2 * 10:1 Mk 6:7; Lu 9:1

miyapır yapırwe ne Isrel

35 *Epei au, Jisas ken kerer wit iuwe wit kike ken kekre wınak kerek mit hırankıt nerikerik nekine him me Moses mau tıwei. Hırankıt ken en katıp him yaaim me God kaknen naanmipre mit. Hırankıt kıkaap mit miyapır yapırwe hırankıt nınap his hit enum, naanmır toto, menmen ham te hırankıt nıre yaain.³⁶ *Hırankıt kır mit miyapır nerikerik nau en, te hırankıt han tewenini kentar hırankıt nepu enum han kekrit nınapen menmen ham nıre sipsip mıtık ap naanmiprewem.³⁷ *Hırankıt kır epe au, hırankıt katıp mit disaipel nırankıt kar ik: “Mit in hırankıt nıre menmen mau ni epe yaaim te ap mit nei nepu te hırankıt naanıno nantıwem.³⁸ Yi eiyitehi haai ke ni im te hırankıt kakriuwet mit naanıkrerem te hırankıt naanıthis mit miyapır nanri han kır te hırankıt enisesik.”

10

Niuk me mit aposel nar hiswiyen wík (12)

(Mk 3:13-19; Lu 6:12-16)

1 *Jisas kenine mit nırankıt disaipel nar hiswiyen wík (12), hırankıt nan nerikerik. Hırankıt nan nerikerik, hırankıt kewetır menmen mırankıt iuwe hırankıt nekrehırankıt kırak nanıno nanıpir herwe enum nankaap mit miyapır hırankıt nınap his hit enum naanmır

toto, menmen ham te h̄ir
nan̄ire yaain.

²⁻⁴ Im em h̄iram niuk
me aposel nar hiswiyen
wik (12) n̄rak. Saimon
kerek niuk m̄rak ham Pita,
h̄arak kin̄in ketike n̄kik
k̄rak Endru. H̄arakit tetike
Jems ketike n̄kik k̄rak Jon
h̄arakit n̄kerek h̄arakit te
Sebedi. H̄arakit tetike Filip,
Batalomyu, Tomas, Matyu
kerek keitit pewek me takis.
H̄ir netike Jems itai k̄rak,
h̄arak n̄kan ke Alfias, Tadias,
Saimon kerek kises him me
m̄it Selot. H̄ir netike Judas
ke wit Keriot, m̄itk kerek
kewepyapir Jisas te h̄ir mit
enun neiȳik nen nakip. Mit
in keriyan h̄ir mit n̄rak
aposel.

*Jisas keriuwet mit n̄rak
aposel nar hiswiyen wik (12),
h̄ir n̄riak menmen*

(Mk 6:7-13; Lu 9:1-6)

⁵ *Jisas keriuwet mit in
nar hiswiyen wik (12) nen,
h̄arak kin̄in ketpor him im:
‘Yi ap eino eiyu eitike mit
ap ne weiw̄ik me Isrel o
mit nau nerer wit wit ke
Sameria. ⁶*Au, yi eino
mit ne Isrel keriyan. H̄ir
mit miyapir han h̄ir n̄re
sipsip mitk ap naanm̄ipror
te h̄iram m̄irir misawin
meit yaank. ⁷*Yi wen eino
ein yi ewepyapir him im:
‘God menep h̄arak kakteiknai
kakirkeik te h̄arak kakinin
naanmamrai haiu mit.’ ⁸*Yi
eikaap mit miyapir n̄nap

* **10:5** Ap 13:46 * **10:6** Jer 50:6; Mt 15:24 * **10:7** Mt 3:2, 4:17; Lu 10:9, 11
* **10:8** Ap 20:33 * **10:9-10** Lu 10:4 * **10:9-10** Nam 18:31; Lu 10:7; 1Ko 9:14;
1Ti 5:18 * **10:12** Lu 10:5-6 * **10:14** Lu 10:10-12; Ap 13:51, 18:6

h̄ir en̄ire yaain, yi eikaap
mit miyapir naa te h̄ir
pike nan̄ikrit. Yi eikaap
mit miyapir lepro mewi
h̄ir en̄ire yaain. Hi eweti
menmen mai iuwe im h̄iram
weinim te yi eiyim eikaap
mit han eiriwerem, yi ap
te eiyit pewek mamrerim au
emit.

⁹⁻¹⁰ **Yi ap eitenen pewek
mei mamikre tanik mi au
emit! Yi ap eitenen tanik
iuwe yi eiwis menmen mekrerem
au. Yi ap eiyit teipe o
samiyak o h̄ine yipo hemnik
au. Yi eiȳhis eino eiȳntar
yi mit kerek yiriak menmen
me mit han, h̄ir enkepi
naanempri me menmen.

¹¹ “Ewaai meruri yi eino
wit iuwe o kike, yi eino
eiȳneitin mitk hak yaaik
hanhan naanempri me
menmen. Yi eiyu eitikerek
ere yi pike einaaiwir wit.

¹² *Ewaai meruri yi eino
winak ke mitk hak, yi eitip
mit en eiȳr ik: ‘God kaku
kaktikewi naanmampri.’

¹³ Mit miyapir in h̄ir yaain
te him mi mamu mamtikeri
God kakikepi, o au en, him
n̄paa yi yetporem h̄iram
pike mamu mamtikewi te
God ap kakikepi. ¹⁴*Yi eino
te mit han ap naanmampri
me menmen o n̄napen
nan̄mtau him mi yaaim
yi yetpim, te yi einopin
eikeipin winak o wit kir,
yi einepep toni waniu (o

win) mau hit mi eiteiknor God han enuk keriuweri. 15 *Hi hetpi werek. Maain wi God skelim mit, h̄irak God kaknep mit miyapir enun nipaau nau Sodom ketike wit Gomora kaknip kike. Te mit miyapir kerek nanweikin sip nanwet him mi, maain God kaknip iuwe kaknepi.

*Menmen enum yapirwe
maain mamnen*

16 *“Yi eiyimtau. Hi aruweti yi eino eiyikre nimin ke mit enun eiyir ke mitik hak kaksiuwe sipsip hak kakno kakirp nimin ke nepere enum me yaank. H̄iram hanhan mamkip mamik. Yi naanempre h̄iras me menmen yi eiriakem eiyir winini naanmipre h̄iremes me wi mit namkip h̄iram mirir. Yi eiriak menmen yaaim eikaap mit eiyir ke tipar nemnok mamkaap mit. 17 *Te yi naanempre h̄iras me mit enun. Hir nantihis nanisiyi eino eiyir kaunsil kir, te h̄ir nanit nippin neiyik naniwep nanit winak kerek mit nekine him me Moses nekrerek. 18 *Hir nantihis nanri naniro ninaan me mit iuwe o mit ne gavman nanintar yi yisia. Te yi eiwepyapir him mai yaaim eitip mit iuwe nantike mit ap ne weiwick me Isrel eitpor him mai. 19 *Maain h̄ir nantihis nanri yi eino

eyiirp ninaan me mit, yi p einapen han ekiet menmen yi eiyitpim maamkaap yink ki au emit! Wi im mammen God kakweti him mirak yaaim. 20 *Te God Himin Yaaik kakweti him mirak yaaim te h̄irak kakikepi yi eitip him mirak. Him mi au.

21 *“Heiyiuwerer nanwepyapir kikrek h̄ir nansiueri te mit naninip nani. Haai kakwepyapir nikan kirak kaksiuwerek te mit nankip kaki. Nikerik nanwepyapir miye haai nir, te mit naninip nani. 22 *Mit yapirwe h̄ir nanineini nanintar yi yisia, te neimin h̄ir nanisa ere h̄ir mit naninip h̄ir nani, maain hi etorhis h̄ir nanu nantikewa. 23 *Maain h̄ir mit nerekyi enum neit wit hak, yi eirir eino wit hak yaaik eiwi. Hir mit en nanrekyi enum neit wit hak yaaik yi yewi, te yi piye eirir eino wit hak. Hi hetpi werek yi ap eino eirer wit wit mit ne Isrel newi en ere hi Mitik ke wit ke Mitik iuwe hi piye enen.

24 *“Sumatin hak ap te kakirtei menmen kakinin tisa kirak au. Wok mitik ap te kakinin mitik kerek h̄irak kerekyiwek menmen mirak. 25 *Au, mit sumatin o wok mitik h̄ir han yaaik menmen enum naniwaanki nanir ke menmen enum naniwaank tisa kir o mitik iuwe kir.

* 10:15 Jen 18:20–19:28; Mt 11:24; 2Pi 2:6; Ju 7 * 10:16 Lu 10:3; Jo 10:12; Ap 20:29; Ro 16:19 * 10:17 Mt 24:9 * 10:18 Ap 25:23, 27:24 * 10:19 Lu 12:11-12 * 10:20 Jo 14:26; 1Ko 2:4 * 10:21 Mai 7:6; Mt 10:35 * 10:22 Mt 24:9, 13; Jo 15:18-21 * 10:23 Mt 16:28 * 10:24 Lu 6:40; Jo 13:16, 15:20 *

10:25 Mt 9:34, 12:24; Mk 3:22; Lu 11:15

Mit epei nenewa hi Bielsebul hiram niuk mei enum me Seten, te hi hire Haai. Maain yi mit kerek yisisa yi yire nikerek nai, hir nanewi him enum enum.

Mit hir ap ninapen mit han au- hir naninapen God
(Lu 12:2-7)

26-27 *“Te yi ap einapen mit au. Menmen yapirwe in ek hiram misawin meit, maain mit nanirteiyem hiram mamnen mamu yaain. Menmen hi hisawin hetpiyem yi maain eiyirp wit iuwe eiwepyapirem eitip mit em. 28 *Yi ap einapen mit kerek naniwep yi yayi eiyintar hir ap te naninpei himin ki au. Yi einapen hirak God kerek kakiwep epei au, hirak kakwir himin ki kakno si tatikneni.

29 “Yi mit han ki yi eiwir pewek kiutip yi eiyit hore wiketeri. Hirak kertei paan marmenum miwapin paan hesnu ki. 31 *Te yi ap einapen menmen au. Yi yin in hore yapirwe, te God Haai kaiu hirak naanempri werek werek.

Him me mit newepyapir hir nises him me Jisas

(Lu 12:8-9)

32 *“Mit miyapir kerek nerp ninaan me mit han

nanwepyapir hir nises him mai, te maain hir nanirp ninaan me Haai kaiu, hi etpor hir yaain nises him mai, hir mit nai. 33 *Neimin au, te hi au.

Jisas kan kakinke mit
(Lu 12:51-53, 14:26-27)

34 “Yi ap han kitet hi han enip mit te hir enkiyan enu enit. Au, hi han ehinkeri. 35 *Hi han enip nikkan ketike haai hirakit enukit tepan, o nikki wetike miye pire, o yani wetike miye pire hir enun nepan. 36 Mit miyapir ne weiwik me mitik hak hir netikerek nanir ke mit enun nepan.

37 *“Mit miyapir kerek hir ninin hanhan miye haai o nikerek nir te hir ap hanhan werek neriuwa au, hir ap yaain te nanisisa nanintau him mai au. 38 *Mit miyapir kerek hir ninapen menmen enum mamnen mamnip nanintar hir nises him mai, hir ap yaain te hir nanisisa au. 39 Mit miyapir kerek neweikin sip newet him mai nanintar mit naninip, maain hir ap te nanu nantike God au. Neimin mit hir naninip nanintar hir nisisa, maain hir nantike God nanu nanit.

Mitik kakriak menmen yaaim, maain God kak-wetiwek menmen yaaim
(Mk 9:41)

* 10:26-27 Mk 4:22; Lu 8:17 * 10:28 Je 4:12 * 10:31 Mt 6:26, 12:12 * 10:32 Rev 3:5 * 10:33 Mk 8:38; Lu 9:26; 2Ti 2:12 * 10:35 Mai 7:6 * 10:37 Diu 33:9 * 10:38 Mt 16:24-25; Mk 8:34-35; Lu 9:23-24, 17:33; Jo 12:25 * 10:40 Mk 9:37; Lu 10:16; Jo 13:20; Ga 4:14

⁴⁰* “Mit miyapır kerek hı̄r nantihis naanmampri hı̄ram mamı̄r ke hı̄r nantauhis naanmamprau. Hı̄r kerek nantauhis naanmamprau, hı̄ram mamı̄r ke hı̄r naanmampre hı̄rak God kerek keriuweta hi han in. ⁴¹ Mit miyapır kerek naanmipre mitik profet nanı̄tar hı̄rak profet kerekek, maain God kakwetir menmen yaaim miutip nantike mitik profet. Neimin naanmampre mitik yaaīk kises him me God nanı̄tar hı̄rak mitik yaaīk kerekek, maain God kakwetir menmen yaaim miutip nantike mitik yaaīk. ⁴²* Mit miyapır kerek hı̄r nankaap mit miyapır wein̄n kerek nisisa nanrekyor menmen kike yaaim miutip, maain God kakwetir menmen yaaim.”

11

Jon Baptais keriuwet mit disaipel han nen nır Jisas

(Lu 7:18-35)

¹ Jisas katip mit nı̄rak disaipel nar hiswiyen wik (12) epei au, hı̄r nı̄naiwı̄rek nen nerer wit wit. Hı̄r nı̄naiwı̄rek te Jisas kı̄naaiwı̄r wit kerek hı̄rak kewi, hı̄rak ken katip mit kerek nau nı̄rapit wit kirak ik hı̄rak ketpor him mirak. ²* Me wi im Jon Baptais kepu kekre wīnak enuk. Hı̄rak kau kekrerek, hı̄rak kemtau menmen Jisas kırı̄akem, te hı̄rak keriuwet mit disaipel

nı̄rak nen nır Jisas. ³* Hı̄r nen nepitir niun Jisas hı̄r nitı̄wekhi nar ik: “Ti hı̄rekes mitik kerek Jon katip ti enen o haiu mamı̄merir mitik keiyak?” ⁴ Jisas kewenhi ketpor, “Menmen yi epei yan yīrem, o yi yemtewem, yi eino eitip Jon em. ⁵* Mit miyapır nanamır enum toto, hi enipi hı̄r pīke nır ein ein. Mit miyapır his hit enum, hı̄r nı̄re yaain nen ein nen ein. Mit miyapır hı̄r lepro mewi, hı̄r yı̄nk kır yaaīk. Mit miyapır hı̄r nı̄kīp toto, hı̄r nı̄re yaain nemtau menmen werek werek. Mit miyapır epei naa, hi hı̄kian hı̄r pīke nekrit nau. Hi atip mit miyapır kerek netenen menmen au, hi hetpor menmen im hı̄ram menmen God katip mitik hı̄rak kaknen kırı̄akem. ⁶* Mit han kerek hı̄r han kiteta hi mitik kerek God keriuweta hi han, maain hı̄r han yaaīk nanu.”

⁷* Hı̄rak ketpor epei au, mit ne Jon pīke nen. Hı̄r epei nanı̄no, Jisas katip mit menmen me Jon. Hı̄rak ketpor, “Nı̄paa yi yen yır Jon yi han kitet yi yayır mitik kire mekak? Hı̄rak mitik keweikin han yapırwe kire niyen (o tupne) nı̄me metitwem hı̄ram miririr a? Taauye! ⁸ Te yi yen yayır mekam? Yi yır mitik keriuwet klos yaaim a? Au, mit kerek neriuwet klos yaaim hı̄r nau wīnak ke

* **10:42** Mt 25:40 * **11:2** Mt 14:3 * **11:3** Mal 3:1; Mt 3:11; Jo 1:15 * **11:5**
Ais 35:5-6, 61:1 * **11:6** Mt 13:57, 26:31 * **11:7** Mt 3:5

mít iuwe gavman. ⁹ Im em au, te yi yen yayar mekam? Yi yen yír mítik profet a! Híram werek, te hi hetpi, yi yír mítik hírapak kinin profet. ¹⁰ *Hírapak mítik kerek nípaa tíwei me God mítik kewisim matip hírapak kaknen. Hím matip mar im:

'Hi ariuwet mítik kai kaknin kaknen kaktip him mai. Hírapak kakimanı han ke mit yapıwrwe te hír nanımtau him mit.' ¹¹ Hi hetpi werek. Jon Baptais hírapak kinin mit miyapır yapıwrwe kerek nípaa ere in miyerer nír ninen. Te neimin hír mit weinin hír nanises him me God maain hír nanu nantike God nanit en te hír nanin Jon kerek wi hírapak kau ti ik e.

¹² *Nípaa wi Jon kinin kewepiyapır hírekes katip mit menmen, nípaa ein ere in God kewepiyapır hírapak kaknin naanmampre mit miyapır. Te mit kerek nenehan nenepan níriakan enum hír neweikin sip newet menmen enum hír nises him im. ¹³ Menmen im epei man mentar him nípaa Moses kewisim mau tíwei metike him mit profet newisim mau tíwei híram matip me Jon kaknen kaktip mit him im. ¹⁴ *Te yi han kitet hi hatip werek, hi etpi Jon hírapak mítik ik Ilaija nípaa yi yekinaak kau tíwei hírapak

epei kaknen. ¹⁵ Neimin hír nemtau him mai hír han ekitetim werek werek. ¹⁶ Hi ewis mit miyapır nau ti in ek hír níre mekam? Hír níre níkerek nenihehan neit maket nemitetpiñ hír natip, ¹⁷ 'Haiu míriak tukin menep wekiñp, te yi ap yírìre au.

Haiu menep tukin mítik hírapak kaa te yi ap yan yíkitek au.' ¹⁸ *Hi hatip menmen im hentar Jon kewepiyapır hírekes wi ham hírapak nínpı maak, hírapak ap kaam tipar si enum au. Mit iuwe nírek te hír natip, 'Herwe kersisek hírapak han enuk.' Hír ap han yaaik neriuwerek nisesik au. ¹⁹ *Hi Mítik ke wit ke God hi han hewepiyapır hírekes hi etike mit haiu maam menmen maam tipar. Mit iuwe níra hír natip, 'Eiyírek! Hírapak kaam menmen iuwe yeunim, hírapak kaam tipar si enum ere ketaritari. Hírapak ketike mit enun nari pewek me takis netike mit han enun hír neryeian nen.' Menmen God ketpawir hi etike Jon hawir wisesim te yi ap han yaaik yeriuwawir yisesawir au. Menmen hawir wíriakem híram meteikin mit

* **11:10** Mal 3:1; Mk 1:2; Jo 3:28
17:10-13; Mk 9:11-13 * **11:18** Mt 3:4

* **11:12** Lu 16:16 * **11:14** Mal 4:5; Mt
* **11:19** Mt 9:14; Lu 15:1-2

God kertei menmen werek werek.”

*Jisas han tewenin mit ne
wit ham hir ap nises him
mirak*

(Lu 10:13-15)

20 Hirak ketpor epei au, te Jisas kene mit nau nerer wit wit kerek hirak nipaai kiriak menmen yapirwe kikaap mit keriuwerem. Hirak keneri kentar hir ap neweikin sip newet menmen enum hir nises him mirak au. 21 *Hirak katip kar ik: “Yi mit miyapir yau wit Korasin yetike mit miyapir ne wit Betsaida! Maain God kakriwaank! Menmen yi yira hi hiriakem heit wit ki, nipaai mit profet niriakem neit wit Taia ketike wit Saidon, te hir waswas nanweikin sip nanwet menmen enum nanwen toni mamintar yink kir nanteikin God hir yink enuk. Te yi mit yi ap yiriakem au. 22 *Hi hetpi werek. Maain wi kerek God skelim mit, hirak kaknep mit ne Taia netike mit ne Saidon kaknep kike, te yi mit au hirak kakiwep iuwe. 23 *Yi mit ne wit Kapaneam. Yi han kitet God kaktip yi yaain a? Au, God kaktip yi mit enun kakwiri yi eino si. Hi hiriak menmen yaaim heit wit Sodom kerek nipaai hirak kepu kar ke hi epei hiriakem heit wit ki, te hir neweikin sip newet menmen enum

te God ap kanip kaknepi wit weinik au. Hir wen nepu. 24 *Hi hetpi werek. Maain wi kerek God skelim mit, hirak kaknep mit ne Sodom kaknep kike, te yi mit miyapir au, hirak kakiwep iuwe.”

*Mit kerek nises him me
Jisas hir nanu werek*

(Lu 10:21-22)

25 *Me wi im Jisas katip kar ik: “Haai ti kerek Mitik Iuwe ke nepni metike ti, hi han yaaik heriuwit hentar ti hisawin menmen mit yaaim te mit iuwe nepitariyem. Ti epei ewepyapirem heteikin mit wein in em. 26 Hi han yaaik heriuwit hentar ti hanhan hises han kit te ti hiriakem mar im. 27 *Haai kai ti epei eweto menmen mit yapirwe te hi naanmiprewem. Mit ap nertei han ke hi Nikan kit. Ti Haai kai kerek. Mit ap nertei han kit au. Hi Nikan kit hetike mit kerek hi ewepyapir han kit eteiknorek.

28 *“Yi mit miyapir kerek yi yiriak menmen iuwe yises God, te yi han ki enuk yentar yi yisesik werek werek au. Yi einen eiyises him mai te hi akepi yi eiyisesik werek werek. 29 *Yi einen eiyises him mai te hi eteikni menmen. Yi eiyisisa eiyintar hi ap hire mitik atip him tokik au. Hi ewen in han kai atip mit him yaaim. Yi eiyisisa te

* 11:21 Jna 3:6 * 11:22 Ais 23; Esi 26:1-28:26; Joe 3:4-8; Emo 1:9-10; Sek 9:2-4

* 11:23 Jen 19:24-28; Ais 14:13-15; Ju 7 * 11:24 Mt 10:15; Lu 10:12 * 11:25

1Ko 1:26-29 * 11:27 Mt 28:18; Jo 1:18, 3:35, 10:15, 17:2; Fl 2:9 * 11:28 Jer

31:25 * 11:29 Jer 6:16

yi han yaaik, yi yayu werek werek.³⁰ *Menmen hi ahitihi yi eiyisesim eiriakekem, hiram yaaim. Te yi ap han enuk yayisesim au. Yi han yaaik eiyu.”

12

Mit ne Farisi nitehi Jisas me menmen mit nı̄rak nı̄rakem me wi Sabat
(Mk 2:23-28; Lu 6:1-5)

¹ *Maain wi ham Sabat Jisas ketike mit nı̄rak disaipel neremir (o nitet nı̄min ke) ni kerek wit yehes mı̄ram mewim. Mit nı̄rak hı̄r nı̄npi maan te hı̄r nerpesis yehes mı̄ram newenwohisem naam. ²*Mit han ne Farisi nı̄ri nı̄rak menmen im te hı̄r natip Jisas, “Ei ti emtewem! Mit nit disaipel hı̄r nı̄rak menmen me wi Sabat kerek him me Moses meriuwesisem.” ³*Jisas ketpor kar ik: “Yenmak te yi ap yertei menmen werek werek nı̄paa Devit kırakem me wi hı̄rak ketike mit nı̄rak hı̄r nı̄npi maan. ⁴*Hı̄rak ken kekre wı̄nak kerek mit newepwar God menmen, hı̄rak keit bret mitik hetpris kewetiwekem. Mit epei newet God em te hı̄rak ketike mit nı̄rak hı̄r naam. Him me God Moses kewisim mau tı̄wei matip mit pris keriyen hı̄r nanım. Mit han au. ⁵*Te yi yenmak te yi ap yertei menmen werek werek mekre him me Moses yi yekinaam a?

* 11:30 1Jo 5:3 * 12:1 Diu 23:25

* 12:4 Lev 24:5-9 * 12:5 Nam 28:9-10

* 12:7 Hos 6:6; Mt 9:13 * 12:10 Lu 14:3

Wi Sabat yapırwe miutip miutip mit pris hı̄r nı̄rak wok neneb samiyak nesiyem newet God em. Hı̄r ap nau yain yain nar ke him me Moses matip mit enisesim te God katip mit pris hı̄r yaain. Menmen im me God minin him me Moses me wi Sabat. ⁶*Hi hetpi werek. Menmen kau in hı̄rak kinin wı̄nak iuwe ke God. ⁷*Yi yertei him werek werek God kewisim mau tı̄wei, te yi ap yatip enum yene mit kerek nı̄rak menmen enum au. Him me God matip mar im: ‘Hi hanhan te yi hanhan yeriuve mit. Menmen im minin samiyak yi yamip yesiyem yewetewem.’ ⁸ Hi hetpi hi Mitik ke wit ke God hi Iuwe naanmipre menmen mit ne wi Sabat hı̄r nı̄rakem.”

Me wi Sabat Jisas kikaap mitik his enum hı̄rak kire yaaik

(Mk 3:1-6; Lu 6:6-11)

⁹ Jisas ketpor epei au, hı̄rak kınaawiwit wit ik, hı̄rak ken wı̄nak hak kır kerek hı̄r nererik nekine him me Moses metike him me mit profet newiyen. Hı̄rak ken en, ¹⁰*mitik kiutip kau wı̄nak ek hı̄rak his mı̄rak miutip enum maa. Mit han en hı̄r hanhan nesiuve Jisas me menmen him me Moses metpim, te hı̄r nitikewhi nar ik: “Him me Moses haiu misesim me wi Sabat meriuwesi-

* 12:2 Eks 20:10 * 12:3 1Sml 21:1-6

* 12:6 Mt 12:41-42; Lu 11:31-32

* 12:11 Lu 14:5

mítik kakikaap mítik kınap o au?”¹¹ *Te Jisas ketpor, “Me wi Sabat mítik keiyak ke yi mít hírak sipsip kírak kiutipen kerekak kakinke kakíkre hei, hírak kakno kakíkinik kakwísik kakit wit eik a?¹² *Haiu mít minin sipsip híram au menmen weinim. Te haiu me wi Sabat mamkaap mít te hír nanre yaain.”¹³ Hírak katip epe au, hírak katip mítik his enum, “Ti esiuwe his mit.” Hírak kesiuve his miutip mirak te his mire yaaim mar ke his mirak pínam.¹⁴ *Hírak kíriakem, te mít en ne Farisi hír nen witeik hír níswawin natipan nimenipinek narkeik te hír nanínep Jisas kaki.

Jisas kíriak menmen me God kises menmen mau tíwei kerek nípaa mít profet netpím

¹⁵ *Jisas kertei menmen hír hanhan nanrekyiwékem te hírak kínaaiwir wit eik e. Mít yapırwe hír nínap hír nísesik te hírak kekepi hír níre yaain.¹⁶ *Te hírak ketpor hím iuwe hír ap entip mít han menmen hírak kerekyorem au emít.¹⁷ Hírak ketporem te menmen nípaa mítik profet Aisaia ketpím kewisim mau tíwei mamnen. Hím im híram matip,

¹⁸ **“Mítik ik hi hehimítanek hírak kíriak menmen mai. Hi hanhan heriuwerék, hírak kenipa hi han yaaik.

Hi tewen ariuwet Hímin kai Yaaik kaku kakíkre han kírak te hírak kakíkepik kakno kaktip mít nerer wit wit menmen yaaim hi arekyorem ahísak menmen enum mít.

¹⁹ Hírak kaktike mít han ap nanítpépan, hírak ap te kaknip hím iuwe o kakírp yayiwe kaktip mít hím mirak au.

²⁰ Hírak ap kakíwaank mít miyapır hír níses God yaaik kike níre niyen me mani híram maa níme míniu mamweninem. Mít miyapır hír níre si metnen kike maain híram mami, hírak kakíkepi hír nanu werek. Hírak kakíkepi ere wi hírak kakinin menmen enum te hím hírak kaktip mít em, híram mamnen.

²¹ Te mít miyapır nerer wit wit ap ne weiwík me Isrel, hír enises hím mirak nanu nanínkíkwek ere maain hírak kakne kaktorhis.”

*Mít natip Bielsebul kíkaap Jisas kepír herwe enum
(Mk 3:20-30; Lu 11:14-23; 12:10)*

²² *Maain hír mít han neit mítik enuk herwe kenipek nanamír toto, hírak kemesisiwek hím ap katip au. Hír neiyík nan Jisas te hírak kepír herwe enuk ken, hírak kíre yaaik kír ein ein,

* **12:12** Mt 10:31 * **12:14** Jo 5:16 * **12:15** Mk 3:7-10 * **12:16** Mt 8:4; Mk 3:12 * **12:18** Mt 3:17 * **12:18** Ais 42:1-4 * **12:22** Mt 9:32-33

katip werek werek. ²³ Mit miyapir yapirwe hir nirek, hir han kekrit natip nar ik: "Yi han kitet mitik ik hirak Krais ik Nepenyek ke Devit kerek ni:paa God katip hirak kakriuwetek kaknen?" ²⁴*Te mit han ne Farisi hir nemtaw mit natip menmen mar im hir nemnorem natip nar ik: "Hirak ap Nepenyek ke Devit au. Hirak kepir herwe enum kentar mitik iuwe ke herwe hirak Bielsebul hirak kekepik kepirem."

²⁵ Jisas kertei menmen hir han kitetim te hirak ketpor kar ik: "Mit nau wit iuwe hir newep nau ke nimin nentar menmen, te mit in ap nepu werek werek au. Mit ne weiwik miutip o nikerek ne mitik kiutip hir newep nau ke nimin nentar menmen te hir ap nepu werek werek naanmipre wit kir au. Hir naninke hasini nanwaank hiras. ²⁶ Seten hirak kekepa hi epir herwe mirak te hirak kewep kau nimin. Karkeik te hirak kaku werek werek a? Taau! ²⁷ Yi yatip hi hepir herwe hentar Bielsebul kekepa. Hirak kekepa hi hepir herwe te mit han ne yi mit, neimin nekepi te hir nepir herwe mekre han ke mit? Seten a? Au! Hir ap nepir herwe nentar Seten kekepi au. God kerek. Te menmen hir niriakem meteikin yi yetpo enum me Seten kekepa. Au, God kerek kekepa. ²⁸*God Himin Yaaik kerek kekepa

* **12:24** Mt 9:34, 10:25 * **12:28** Ap 10:38; 1Jo 3:8 * **12:29** Ais 49:24; 1Jo 4:4 * **12:30** Mk 9:40; Lu 9:50 * **12:31** 1Ti 1:13; Hi 6:4-6, 10:26 * **12:33** Mt 7:16-20

hi hepir herwe mamnopin mamkeipin. Menmen im meteikni God epei kan kau menep kakinin naanmampri.

²⁹*"Hi wen etpi him ham. Mitik hak kakno kakikintip menmen me mitik iuwe hirak kakinin kakrikak mekam? Hirak kakinin kaksenkek his hit me mitik iuwe. Hirak kaksenkikwek his hit mirak, hirak kakikintip menmen mirak keiyim kakno.

³⁰*Neimin hir ap nisia hir nar ke mit enun nepan nai. Neimin hir ap nekepa haiu mamri han ke mit nanises God hir nar ke mit enun nepir mit nanises menmen enum heriyai heriyai.

³¹*"Te hi hetpi, menmen yapirwe mit niriakem o menmen enum hir netpim hir newepyapirem neweikin sip newetiwem maain God kakisakem. Te mit miyapir kerek hir natip enum me God Himin Yaaik, God ap te kakisak menmen im au.

³²Mit miyapir kerek hir natip enum me hi kerek Mitik Iuwe keriuweta hi han, maain God kakisak menmen enum hir netpim. Te neimin hir natip enum me God Himin Yaaik, God ap kakisak menmen enum hir natip in o maain. Hir nanit wit kirak yaaik au.

*Him me nu enum mari
mine nifikim miram enum
(Lu 6:43-45)*

33 *“Nu mei hiram yaaim te hiram mamri mamine n̄ikim m̄iram yaaim. Nu mei enum te hiram mamri mamine n̄ikim m̄iram enum. M̄it n̄ir nu n̄ikim m̄iram h̄ir nat̄ip, ‘Nu im hiram yaaim’, o au en, h̄ir nat̄ip, ‘Nu im hiram enum mesine’. 34 *Yi m̄it enun n̄ikerek ne manpen Seten. Yi ap eit̄ip him ham yaaim eiȳintar yi m̄it enun. M̄it nat̄ip him nises menmen mekre han k̄ir. 35 M̄itik yaaik kat̄ip menmen yaaim kentar han k̄rak yaaik. M̄itik enuk kat̄ip menmen enum kentar han k̄rak enuk. 36 Hi hetpi menmen im hentar maain wi kerek God skelim yi m̄it, hiram kakitihi me menmen enum miut̄ip miut̄ip n̄ipaa yi yetpim. 37 Maain God kakitihi me menmen miut̄ip miut̄ip yi n̄ipaa yetpim. Te him mi h̄iremes maain mamteikin God yi ȳre m̄it yaain o au enun.”

M̄it han nit̄iwekhi hiram k̄iriak menmen kakteiknor God keriuwetek kan kekepik k̄iriak menmen yaaim n̄ipaa mit niarem au

(Mk 8:11-12; Lu 11:29-32)

38 *Hiram kat̄ip epei au, mit han ne Skraip, kerek ninin nertei him me Moses nat̄ip mit em, h̄ir netike mit ne Farisi, kerek han kitet h̄ir ninin mit han nises him me Moses, h̄ir nat̄ip nar ik: “M̄itik Iuwe, haiu hanhan ti h̄irekes eriak menmen yaaim n̄ipaa mit ap n̄iriakem au.”

* 12:34 Mt 3:7, 15:18, 23:33; Lu 3:7

1:22 * 12:39 Mt 16:4 * 12:40 Jna 1:17

39 *Te Jisas ketpor kar ik: “Yi mit miyapir kerek yitauhi hi arıak menmen yaaim n̄ipaa mit ap n̄iriakem, yi mit miyapir enun ap yises God au. Hi ap ateikni menmen yi yitauhiyem au. Hi ateikni menmen hiram mei me mitik profet Jona n̄ipaa kau ti keremem. 40 *N̄ipaa saauk wişenuk ke wan eik kekes Jona hiram kekre tu k̄rak ere wi wikkak. Te hi M̄itik kerek M̄itik Iuwe keriuweta hi han in, hi hahu akre hei ehit n̄imin ere wi wikkak.

41 *Maain wi God skelim yi mit, mit n̄ipaa nau neit Nineva nanırp nantike mit nau ti in. H̄ir nanırp nantike mit in h̄ir nant̄ip, ‘Yi mit enun.’ H̄ir nant̄ip nanır ik nanıntar n̄ipaa Jona kat̄ip mit en him me God te h̄ir neweikin sip newet menmen enum nises him me God. M̄itik Iuwe kinin Jona hiram kau in te yi ap yeweikin sip yewet menmen enum au.

42 *Maain wi God skelim yi mit, mite iuwe kwin h̄ire n̄ipaa naanm̄ipre mit nau wit Siba, h̄ire wawırp wautike mit miyapir nau ti in. H̄ire wawırp wautike mit miyapir nau ti in ek h̄ire wautip, ‘Yi mit miyapir enun.’ H̄ire wautip menmen im wawıntar n̄ipaa h̄ire wiňaaŵır wit k̄ire wen hit nokim (o yanımın) te wemtau him yaaim mitik iuwe King Solomon ketpim.

* 12:38 Mt 16:1; Lu 11:16; Jo 6:30; 1Ko

* 12:41 Jna 3:5 * 12:42 1Kin

10:1-10; Mt 12:6

Mitik Iuwe kinin King Solomon hirak kau in te yi ap yeweikin sip yewet menmen enum yemtau him mirak au.

Him me herwe enuk nipaa kinaaiwir mitik hirak pike kan

(Lu 11:24-26)

⁴³ "Wi kerek herwe enuk kenke kinaaiwir mitik, hirak kepno ein ein kerekir wit tipar aurek, hirak kinkatin wit hak te hirak kakwi. Hirak kinketniwek kinketniwek hirak ap kinapinek au. ⁴⁴ Te hirak han kitet kar ik: 'Hi ap hinapin wit yaaik au, te hi pike eno wit kai kerek nipaa hi hewik.' Hirak pike kepno wit kirkak, hirak kir winak herwe keiyak kewik au. Hirak yaaik kire mitik keripep waniu yaaim. ⁴⁵ *Hirak kirek epei au, hirak ken kinkatin herwe enum mar hispinak wik (7) minnek. Epei au, hirak ketikeri nanino winak eik e nanu nanit. Nipaa mitik hirak herwe kewik han enuk kike, te in ek hiram herwe mamwaank han kirkak enuk. Menmen mamir im mammen mamnep mit nau ti im."

Jisas miye pirak wetike kikrek nirak nanino nanirek
(Mk 3:31-35; Lu 2:19-21)

⁴⁶ *Jisas wen katip mit menmen mirak, te miye pirak wetike kikrek nirak nan nanirek. Hir nerp witeik hanhan netpiwek menmen. ⁴⁷ Hir nerp en, mit han nerp en netpiwek

* 12:45 2Pi 2:20 * 12:46 Mt 13:55
5:1-3

nar ik: "Emtewek. Miye wetike kikrek nit nan nanrit nanitput menmen." ⁴⁸ Jisas keweniwekhi katip, "Peimin hire miye pai. Neimin hir nire kikrek nai?" ⁴⁹ Hirak kesiuwe mit nirak disaipel his hirak katip, "Eiyiri. Mit miyapir in hir nire miyerer nai netike kikrek nai. ⁵⁰ *Neimin hir nises menmen Haai kai keit wit kirkak hirak hanhan hir nanisesim, hir nire kikrek nai, yenterer nai o miye pai."

13

Him me mitik kamir nikim mekre ni
(Mk 4:1-9; Lu 8:4-8)

¹ Me wi im keremem, Jisas kinaaiwir winak ketpaan ken wit eik ken kau menep wan eik. ² *Hirak kau en, mit miyapir yapirwe nererik menep menep nersis Jisas. Te hirak kiniu ken kekre bot kau en, hir mit miyapir nerp tenhaan nau pin eik. ³ Jisas ketpor menmen yapirwe me tok piksa mar im. Hirak katip: "Mitik hak ken kamir nu nikim mekre ni mirak. ⁴ Te mitik kewirem mau ni, nikim ham menke mowaai yayiwe kerek wit yaain te hore man maam. ⁵ Yehes ham menke mentar nan kerek ap ti mei iuwe menterim em, te hiram mewo wasenum mentar ti kike kentar nan. ⁶ Wepni kan kir kenterim te hiram ap mewir nekenik men ti eik au. Hiram me weiwei te maa meit. ⁷ Nikim ham

* 12:50 Jo 15:14; Ro 8:29 * 13:2 Lu

menke miwaai waai kerek tiktik mewim em, te waai keremem tiktik mewim em miñiu miwapin em. Te hiram mewo werek werek ap mari au. ⁸ Níkim ham menke miwaai ti yaaik nipaah mitik kewenek te hiram mewo mari yaaim. Ham mari 100, ham mari 60, ham mari 30. ⁹ Mit miyapir kerek nemtau him mai hir han ekitetim werek werek!"

*Jisas kewepyapir kenmak te hírak katip mit miyapir menmen keriwe tok piksa
(Mk 4:10-12; Lu 8:9-10)*

¹⁰ Hirak ketpor epei au, mit disaipel nan nitehi Jisas, "Ti henmak ti hetpor him tok piksa?" ¹¹ *Jisas ketpor, "God epei keteikni menmen hírak kakriakem te kakinin naanmipre yi mit. Hirak keteikni yarkeik te yi eire níkerek nírak yi eiyisesik. Te mit in en au. ¹² *Mit han kerek netenen menmen ham me God, hírak kakwetir meiyam yapirwe te hír nantiwem yapirwe. Te mit han kerek ap netenen menmen iuwe nínapen him mirak, menmen kike hír epei netenenim mamíwaank mamit. ¹³ *Hi hetpor menmen meriuwe tok piksa hentar hír nír menmen te hír ap nertei menmen. Hir níkíp memtau, te hír ap nertei menmen hi hetpim werek werek au.

¹⁴ *Hím ham nipaah mitik profet Aisaia ketpim hírak

kewisim mau tiwei híram epei man mentar menmen mit miyapir in hír níriakem. Híram matip:

'Yi yayimtau him yeteipim yeteipim te yi yayarrei menmen werek werek au. Yi yayar menmen yaiteipim yaiteipim te yi yayar menmen werek werek au.'

¹⁵ Hir nanrem werek werek au nentar han ke mit miyapir in en epei au ketaritari, hír nemesis níkip mir epei au nínapen náimtau him. Te hír nínapipi nanamir kir ap nír menmen hi híriakem. Hir ap níriak menmen im te hír náir menmen hi híriakem nemtau menmen mai werek werek, han kir enisia te hi akepi hír entre yaain.'

¹⁶ *“Te yi han yaaik eiyu. Nanamir ki epei kir menmen werek werek. Níkip mi epei memtau menmen werek werek. ¹⁷ Hi hetpi menmen werek werek. Mit profet yapirwe netike mit yaain nipaah hanhan náir menmen yi epei yira hi híriakem, te hír ap nírem au. Hir hanhan náimtau menmen yi epei yemtai hi hetpim te hír ap nemtewem. Au, hír epei naa.

Jisas kewepyapir him mirak me mitik kamir rais

* **13:11** 1Ko 4:1 * **13:12** Mt 25:29; Mk 4:25; Lu 8:18, 19:29 * **13:13** Diu 29:4

* **13:14** Ais 6:9-10; Jo 12:40; Ap 28:26-27 * **13:16** Lu 10:23-24

nikim

(Mk 4:13-20; Lu 8:11-15)

18 “Yi eiyimtau h̄ir o as me tok piksa me mitik kewir rais n̄ikim m̄iram mau ni. 19 Mit yapirwe nemtau him me God kakinin naanm̄ipre mit te h̄ir ap nerteiyem werek werek au, h̄ir n̄ire n̄ikim miwaai yayiwe. Maain Seten kaknen kakikre han k̄ir kakpir him kerek epei God kewisim mekrerek. 20 N̄ikim ham minatın miwaai ti kike mentar nan, im em h̄iram m̄ire mit han wasenum nemtewem han yaaik neriuwerem. 21 Te h̄ir n̄ire n̄ikim keremem ap mine nekenik men ti eik au te mamu kike. Maain h̄iram pīke mami. Mar im em te mit neiyan nemtau him me God nisesim. Maain kike mit han neneri nerekyor enum nentar h̄ir nisesim, te h̄ir wasenum neweikin sip newetiwem. 22 *N̄ikim ham menke mekre waai kerek enum tīktik mewim em, h̄iram m̄ire mit nemtau him im te menmen enum me ti ik ek metike pewek h̄ir hanhanem h̄iram minin him me God. Mit nar ik ek ap te nanriak menmen yaaim nanises God werek werek au. 23 N̄ikim menke mekre ti yaaik h̄iram mar ke mit nertei him me God nem mekre han k̄ir. Te h̄iram mine wit mari yehes yapirwe, ham mar 100, ham mar 60, ham mar 30, te h̄ir n̄iriax menmen yaaim yapirwe.”

Jisas katip him tok piksa

me yenjis enum mente mau ni

24 Jisas ketpor him tok piksa ham. H̄irak katip:

“Menmen God kiriakem h̄iram m̄ire mitik hak kewir wit n̄ikim mitet ni m̄irak.

25 Maain witaan mit miyapir miwaai, mitik enuk k̄irak kepan kan kewir yenjis yehes m̄iram enum mitet ni kerek h̄irak epei kewir wit n̄ikim mewi en, te h̄irak ken.

26 Maain wit kerek h̄ir epei newiрем em mau ni eim m̄ire iuwe mamine n̄ikim, te h̄ir n̄ir yenjis enum keremem metikerem.

27 Mit n̄iriax menmen me mitik iuwe h̄ir nen netpiwek nar ik: ‘Mitik iuwe ti nepei hamir wit yehes mekre ni mit im e. Ti hamir menmen yaaim te menmen im enum meke nein man te h̄iram mewo in?’

28 H̄irak kewenhi ketpor, ‘Mitik hak enuk kepan kan kamir menmen enum mekre n̄im̄in me menmen yaaim.’ H̄ir nitwekhi, ‘Ti hanhanhai emno emketetim?’

29 Te h̄irak keweni ketpor, ‘Hi h̄inaain yi eiketetim emnopin. Yi yaiket menmen yaaim mamtikerem. Au emit!

30 *Yi eiwisim emu ere maain h̄iram emi. Te hi etip mit kerek nanremir nanir ik: ‘Yi eiyin in eiremir menmen enum eisenkekem emriuve waai. Maain haiu mamisiyem. Yi eiremir menmen enum epei au, te yi eino eiremir n̄ikim yaaim eiwisim emikre winak kai.’

Jisas katip him me nu mastet n̄ikim m̄iram metike

* 13:22 Mt 6:19-34; Lu 12:16-21; 1Ti 6:9-10, 17 * 13:30 Mt 3:12

yis

(Mk 4:30-32; Lu 13:18-21)

³¹ Jisas ketpor him tok piksa hıراك katip, "Menmen God kırıakem hıram mire nu mastet nıkim mıram. Mıtık hak ketiwem kamır mau ni mırak." ³² Nu mastet nıkim hıram ap iuwe mar ke nıkim me menmen ham em. Au, hıram kike enum. Te maain hıram mau ni mamniu mamre iuwe maminın menmen kerek mau ni em, hıram mamre nu te hore mamnen mamwis yaank mamu heneik mıram. Mar im mit in kerek nises him mai hır nire niutıp niutıp. Te maain hır nanire yapırwe."

³³ Jisas pike ketpor him ham. Hıراك katip, "Menmen God kırıakem hıram mire yis mite weiyim wen wenipem metike flaua weweiknenim mekre sar mau him ere hıram nap minanem mınıu wişenum."

Jisas katip mit keriuwe him tok piksa keremem

(Mk 4:33-34)

³⁴ Jisas katip mit miyapır menmen yapırwе keriuwe him mire tok piksa. Hıراك ap ketpor him meiyam au. Hıراك ketpor tok piksa keremem. ³⁵ *Hıراك katip kar ik te menmen nıpaa mitik profet ketpim kewisim mau tiwei, hıram mamnen mamır ke nıpaa hıراك ketpim. Him im hıram matip,

"Hi awep him atip mit tok piksa. Hi atip

menmen nıpaa hi God hıräk ti ere in mit ap nerteiyem au."

Jisas kewepyapır tok piksa me yenkis enum katip mit disaipel nıräk em

³⁶ Jisas katip mit miyapır menmen epeı au, hıراك kınaaiwır mit miyapır hıراك kınık ken winak. Hıراك kınık ken winak, mit nıräk disaipel nan nitıwekhi, "Ti etpei werek menmen me yehes enum mekre ni."

³⁷ Jisas kewenhi ketpor, "Mıtık kerek kamır yehes yaaim mekre ni hırap hi kerek. Mıtık Iuwe God keriuweta hi han ti ik.

³⁸ *Ni eim hıram ti ik ek. Yehes yaaim hıram mire mit miyapır nises him me God. Yehes enum hıram mire mit miyapır nises him me Seten. ³⁹ Mıtık enuk kepan kerek kamır yehes enum hırap Seten. Wi mit hır nan newen yehes hıram mire wi God skelim mit. Mit kerek nen newen yehes hırap ensel.

⁴⁰ *Mamır ke mit neit yehes enum nesenkekim neiyim nan newirem mekre si, te maain wi menmen mamnen mamır im God skelim yi mit.

⁴¹ *Te hi Mıtık ke wit ke Mıtık Iuwe hi asiuwe mit ensel nai nanino nanrer wit wit me ti kerek hi naanmampre mit miyapır hırap naninke menmen enum mari han ke mit en. Hırap naninke menmen enum metike mit han kerek nıräk menmen enum. Te hi enkerem emnopin emkeipin

* 13:35 Sam 78:2 * 13:38 1Ko 3:9; 1Jo 3:10 * 13:40 Mt 7:19; Jo 15:6 * 13:41 Mt 24:31, 25:31-46; Mk 13:27

wit kerek Mítik Iuwe naanmiprewem. ⁴²*Te hír nanwír mit miyapír enun naníno naníkre si kerek hír nanínepiп naníneknen yehes mír. ⁴³*Me wi im mit miyapír kerek yaain en nanu wit yaaik God kakwetír menmen mírak iuwe kakíkepi te hír nanír nanre wepni nanít wit kírak. Mit neimín nemtau him mai hír han ekitem!

Hím tok piksa me mitík kíinkatín bokis pewek mekrerem nísawíñ mekre ti

⁴⁴*“Menmen me God híram yaaim mire okis pewek mekrerem mit nípaa hír mit nísawíñem mekre ni ham. Maain mitík hak kiutíp kínapíñem, hírak píke kísañíñem mekre hei, hírak han yaaik, te hírak ken keit menmen mírak yapı̄rwe keiyím ken kesiuwerem men mit, hírak keit nan mererim, hírak keiyím ken kewírem keiyím katín ni keremem.

Hím tok piksa me mitík kír pewek wínak yaaik

⁴⁵“Menmen me God híram yaaim mire mitík hak kerek kíinkatín pewek wínak hírak kíinkatín kerek yaaim yaaim em, keiyím ken kesiuwerem men mit te kakít moni mamrerim. ⁴⁶Hírak kír pewek wínak kerek yaaik ek, te hírak ken kesiuwe menmen mírak keiyím ken kesiuwerem men mit, hírak keit moni mererim, hírak

keiyím ken kewírem keit wínak yaaik kerekek.

Hím tok piksa me hepíñ

⁴⁷*“Menmen God kíriakem híram mire hepíñ mit hír newírem mekre wan neiyím nanri saauk metike menmen ham yapı̄rwe. ⁴⁸Hepíñ kenempet keriuwerem, te hír neriyaam man míwaai piñ eik. Te hír nau nekorírem newis saauk yaaim em mekre tikenup ham, enum em hír newírem men. ⁴⁹Me wi kerek maain God skelim mit ne ti ik ek, híram mampar ik. Mit ensel ne God nanínen nanínce mit enun kerek níses menmen enum me nímiñ me mit yaain níses menmen yaaim. ⁵⁰*Te hír nanwíri naníno naníkre si iuwe. Me si im em hír nanínepiп nankít naníneknen yehes mír naneitaiyen.”

Hím me mitík keit menmen yaaim wen petep, metike menmen enum tokim.

⁵¹Te Jisas kitorhi, “Yi yertei him yapı̄rwe hi epei hetpiyem?” Hír newenhi natíp Jisas, “Kai Iuwe, haiu merteiyem.” ⁵²Te Jisas ketpor, “Mar keremem te mit skraip kerek nertei him me Moses natíp mit em, hír epei nertei him hi hewepyapírem, hír níre mitík haai ke wínak iuwe. Hírak ken kíniк wínak kírak kekin menmen yaaim petep metike menmen enum tokim keiyím kan kíkaap mit

* 13:42 Mt 8:12 * 13:43 Dan 12:3

* 13:44 Mt 19:29; Lu 14:33; Fl 3:7

* 13:47 Mt 22:9-10

* 13:50 Mt 13:42; Lu 13:28

kewetirem. Hır newepiyapır him me God nipaah hırankatıp mit profet em metike him mai yaaim.”

*Hır mit ne Nasaret
neweikin sip newet Jisas
(Mk 6:1-6; Lu 4:16-30)*

53 *Jisas katıp him tok piksa im epei au, hırankınaaiwir wit ik ken. 54 *Hırankıke ken wit kırak eik ken katıp mit him me God kekre wınak kerek hınererik nekine him me Moses neitai en. Hıranketpor werek te hırnaketpeiyem? Keimin ketpiwek him yaaim hıranketpeiyem? Keimin kekepik te hırankıraak menmen yaaim kıkaap mit keriuerem kepır herwe kırak mit kerek nınap hırnire yaain? Hırankıtiik weini kar ke haiu mit in. 55 *Mitik ik ek nıkan ke mitik kerek kime wınak kerek. Maria hıre miye pırank kerep. Jems ketike Josep, Saimon Judas hırkrek nırankeriyan. 56 Yenterer nırankıri nau netikewai. Menmen yapırwem im em hıranketiwem meke nein man?”

57 *Hırnatıp narık te han kır enuk neriuwerek hırneweikin sip newetiwek nentar hırap nertei karkeik te hırankıraak menmen im yaaim. (Hıran kitet hırankıtiik kerek. Mitik Iuwe au.) Te Jisas ketpor, “Mit profet niuk mır iuwe mau merer wit wit, te mit neit wit kırak netike mit ne weiwık

mırak, hırap han kitet hırankiwe au.”⁵⁸ Hırankap kırak menmen yapırwem kıkaap mit his hıt enum metike menmen ham keit wit eik ek kentar hırap han kitet hırankıtiik kerek God keriuwetek kan au.

14

*Jon kerek kıkır mit neriuwe tıpar epei kaa
(Mk 6:14-29; Lu 3:19-20,
9:7-9)*

¹ Me wi im, mitik iuwe gavman Herot ke provins Galili kemtau menmen Jisas kırakem. ² Te mitik Herot katıp mit kerek nıraak menmen mırak, “Hi han kitet ik hırankıtiik Jon kerek kıkır mit neriuwe tıpar em. Hırankaa te in ek hırankıke kekrit te menmen wişenum manpenum mau his mırak, te hırankıraak menmen yaaim im. ³⁻⁴ **Nipaah Jon katıp Herot, “Ti heit mite ip ep. Menmen im e hıram ap yaaim au.” Te Herot han enuk ketenen Jon kesenkekik keriue sen ain kewisik kekre wınak enuk kentar Herot epei keit Herodias, mite pe Filip, Herot nıkkı kırak. ⁵ *Herot hanhan kaknep Jon kaki, te hırankınaain mit miyapır. Hıran kitet Jon hırankıtiik profet ke God.

⁶ Maain wi ham miutip, mit han nen nau netike Herot han kitet wi kerek nipaah miye winaak ek. Me wi im nıki pe Herodias

* 13:53 Mt 7:28 * 13:54 Jo 7:15 * 13:55 Lu 3:23; Jo 6:42 * 13:57 Jo 4:44

* 14:3-4 Mt 11:2 * 14:3-4 Lev 18:16, 20:21 * 14:5 Mt 21:26

wirire wen werp n̄im̄in ke h̄ir mit. Te herot hanhanep wiſenum. ⁷ H̄irak hanhanep wiſenum te h̄irak katip mit e kerepep kar ik: “Hi hetput werek. Menmen ti hanhan ehitauiyem, hi ewetitem.” ⁸ Miye pe n̄iki ip ep watip n̄iki p̄ire weriuwe him, te h̄ire watip, “Ti erekir teruk ke Jon kerek kikir mit en ewisik ekikre t̄kenup eiyik enen ewetewek in ek, te hi hertei h̄irak kaa.”

⁹ H̄ire watip war ik, te mitik iuwe eik ek h̄irak han enuk. H̄irak k̄napen kakrekyiwekem te h̄irak yink enuk kentar mit nau naam menmen netikerek nemtau menmen h̄irak ketpiwerem. Te h̄irak katip mit n̄irak enwetiwe menmen im emnen. ¹⁰ *Herot keriuwet mitik ken winak enuk te h̄ir mit en nerekir teruk ke Jon neit ein te timir kewen keket. ¹¹ Epei au, h̄ir neit paan k̄irak kekre t̄kenup neiyik nan newet n̄iki ep ek. H̄ire wetiwek epei au, h̄ire weiyik wen wewet miye p̄ire rek. ¹² Mit disaipel ne Jon nerteiyek, h̄ir nan neit herwe yink k̄irak neiyik nen newisik kekre hei. H̄ir newisik epei au, h̄ir nen natip Jisas menmen enum mit n̄irak Jon em.

*Jisas kewet mit nar 5,000 menmen h̄ir naam
(Mk 6:30-44; Lu 9:10-17; Jo 6:1-13)*

¹³ Jisas kemtau him me mir h̄ir nene Jon keremem,

h̄irak kehin k̄niu ken kekre bot kerekir wan ken wit weinik kerek mit ap newi au. Te mit yapirwe nemtau Jisas ken, h̄ir neke ti n̄inaaiwir wit k̄ir nisesik nen. ¹⁴ *Jisas epei kau bot keiyik ken ere epei kiun wit kerek h̄irak hanhan kakno. H̄irak k̄naaiwir bot kenke ken ti, h̄irak k̄ir mit miyapir yapirwe nisesik nan. Te h̄irak han tewenini k̄kaap mit han kerek n̄inap, his hit enum em.

¹⁵ Hinkewi epei man, te mit disaipel n̄irak nan natip Jisas, “Wit ik ek enuk weinik ap mit newik. Te wi epei men witaan kaknen. Ti eriuwet mit miyapir yapirwe nanino enrer wit wit kerek menep ek te h̄ir h̄iras enwir pewek enit menmen mir nanim.” ¹⁶ Jisas ketpor, “Haiu ap te mamriuweti enino au emit. Yi eiwetir menmen enim me yi h̄iras.” ¹⁷ H̄ir neweniwekhi netpiwek, “Haiu ap metenen menmen mei yapirwe au. Haiu meit bret hispinak (5), saauk wiketerem im em keremem.” ¹⁸ Jisas katip, “Eikinim eiyim einen in.”

¹⁹ *H̄irak katip mit miyapir yapirwe nau yenkis nau ti. Epei au, h̄irak kekin bret hispinak (5) keremem metike saauk wiketerem h̄irak kikiam naan men niu nepni eim, h̄irak kitehi God katip h̄irak han yaaik keruwe menmen im. Epei au, h̄irak kewep bret keremem

* 14:10 Mt 17:12 * 14:14 Mt 9:36

* 14:19 Mt 15:35-39; Mk 8:6-10

hırap kewet mit disaipel nırap em, te hır neweiknım newet mit miyapır yapırwem rem. 20 *Hır naam nen nen ere tu iuwe. Te hır disaipel neit yinam kerek epei naam em nemi mekre wapnake ere wapnake hiswiyen wık (12) menempetit meriuwerem. 21 Hır mit kerek naam menmen hır yapırwem nar 5,000 mit. Hır ap newenhis miyapır netike nıkerek nau netikeri au.

Jisas kitet wan keke niu ken

(Mk 6:45-52; Jo 6:15-21)

22 Jisas kewtir menmen epei au, hırap katip mit nırap disaipel nehin nıniu nen nekre bot naninin nanıno wan pınak ein te hırap kaku kakriuwet mit miyapır yapırwem nanıno. Epei au, hırap kakisesi. 23 *Jisas keriuweti nen te hırap hırekes kınıu mınıu (o neiyip) ken kakitehi God menmen. Nepei hınkewi kakre witaan hırap kiutip kerekerek kepu. 24 Bot hırap epei ken wan nımınıuwe eik, te nıme mınıu meke bot paan kırap te wan sıır mınıu mamuwer bot. 25 Epei menep wanewik hıram wen toto, Jisas keriuwe hit mırap keke niu kitet wan ken kakır mit nırap disaipel. 26 *Hır nırek keriuwe hit mırap keke niu kitet wan te hır neperper, hır natip, "Hırap herwe." Te hır nenevip nenine him iuwe.

* 14:20 2Kin 4:44 * 14:23 Lu 6:12, 9:28 * 14:26 Lu 24:37 * 14:29 Jo 21:7
 * 14:31 Mt 8:26 * 14:32 Mk 4:39 * 14:33 Mt 27:54; Jo 1:49 * 14:36 Mt 9:20-21; Mk 5:27-28; Lu 8:44

27 Wasenum Jisas kenine ketpor, "Yi ap einapen. Yi einakin tokim. Hi kerek han. Hi ap herwe auye!"

28 Pita kewenhi ketpiwek kar ik: "Kaiu Iuwe, ti hırekes te ti etpo hi eriuwe hit mai eitet wan anen arit." 29 *Jisas katip, "Ti enen." Te Pita kınaaiwır bot keriuwe hit mırap kitet wan ken kakır Jisas. 30 Pita kır nıme mınıu te hırap kınaben, hırap kaknatın kakno kakım tipar kakıkre wan. Te hırap kenine, "Kaiu Iuwe ekepa!" 31 *Wasenum Jisas kewis his ketenen Pita, hırap ketpiwek, "Ti ap han kiteta hi Iuwe au? Ti henmak te ti heit han wık wık?" 32 *Nepei au, hırapit wiketeret tıniu tau bot te nıme maa meit. 33 *Hır mit kerek nau bot en nır menmen im, hır newenipi Jisas natip, "Haiu mertei werek ti Nıkan ke God."

Jisas kıkaap mit miyapır nınap neit Genesaret

(Mk 6:53-56)

34 Hır epei nerekir wan nen pınak ein niun ti ke Genesaret. 35 Hır mit ne wit ik ek hır nertei hırap Jisas te hır nesiuve him men merer wit wit kerek menep menep ek, hır neithis mit kerek nınap ek neri nan. 36 *Hır neri nen epei au, hır nınap natip him iuwe nitıwekhi hırap ekwisi hır hıras enwis his entenen yınk kırap o laplap hır mırap. Hır mit miyapır kerek newis his

netenen laplap h̄ir m̄iram
netike mit netenen ȳink
k̄irak, h̄ir yap̄irwe n̄ire
yaain.

15

*H̄im lo me God h̄iram
minin h̄im me maamrer*
(Mk 7:1-13)

¹ Hirak Jisas wen kepu wit Genesaret, mit han ne farisi netike mit skraip kerek ninin nertei h̄im me Moses natip mit em, h̄ir n̄inaaiwir Jerusalem nan n̄ir Jisas nitwekhi menmen.
² *H̄ir natip, “Nenmak te h̄ir mit disaipel nit n̄iriak menmen ap nises menmen kerek n̄paa maamrer naiu n̄iriakem? H̄ir nanim menmen h̄ir ninin nekemyet his. Te mit disaipel nit au.”

³ Jisas kewenhi ketpor, “Yenmak te yi ap yises menmen me God te yi yises h̄im n̄paa mit kerek yi yisesi h̄ir newetiyem netpiyem a? ⁴ *N̄paa God katip, ‘Yi eiyimtau h̄im me miye haai ni te maain yi naanmampri. Mitik kerek katip enum ke menmen miye haai n̄irak, yi mit eikip kaki.’ ⁵ Te yi yises h̄im im au. Yi yatip, ‘Mitik keiyak ketenen pewek o menmen kakikaap miye haai n̄irak, te h̄irak katip miye haai, ‘Hi epei hehimitan im em te hi ewet God em. Hi ap naanempri eriuwerem au.’ ⁶ Yi yatip h̄iram werek h̄irak ap ekikaap miye haai n̄irak neriuwerem au.’ Me

menmen mar im yi yerekir h̄im me God yeriue h̄im ham me maamrer ni yi yisesim. ⁷ Yi mit enun yemipin. Mitik profet Aisaia n̄paa kehimteni werek me wi h̄irak katip h̄im me God kar ik. Hirak katip,

⁸ *Mit in en h̄ir hanhan newenipi niuk mai neriuwe h̄im m̄ir, te han k̄ir au nis̄sa werek werek au.

⁹ Menmen h̄ir netpim newenipi niuk mai neriuwerem h̄iram au enum menmen weinim. Menmen h̄ir natip mit h̄ir enisesim h̄iram ap h̄im mai au. H̄im m̄ir weinim.’”

*Menmen enum m̄iriak han
ke mitik enuk*
(Mk 7:14-23)

¹⁰ Jisas ketpor epei au, h̄irak kenine mit miyapir nan n̄irek, h̄irak ketpor, “Yi eiyirteiyem han ekitetim werek werek! ¹¹ *Menmen kerek mit h̄ir nanim menip God katip h̄ir mit enun au. Menmen mit netpim h̄iram menip God katip h̄ir mit enun.”

¹² Hirak ketpor nepei au, mit n̄irak disaipel nan natip Jisas, “Ti hertei mit ne Farisi nemtau h̄im ti hetpim em te h̄ir han enuk neperper?”

¹³ *Jisas kewenhi katip, “Haai kai kau wit k̄irak Heven h̄irak menmen m̄irak mau ni. Menmen kerek h̄irak ap kamir au, h̄iram mewo weinim, maain

* 15:2 Lu 11:38 * 15:4 Eks 20:12, 21:17; Diu 5:16 * 15:8 Ais 29:13 * 15:11

Mt 12:34 * 15:13 Jo 15:2

hirak kakiketim mamriuwe nekenik miram mamno. ¹⁴* Yi eiwisi enu en. Hir nire mit nanamir enuk toto, te hir nanteikin mit han kerek nanamir toto en yayiwe hir enisesim te hir nanir God. Te nanamir toto kakteikin mitik hak nanamir toto yayiwe, hirakit wiketeret tatinkewin tatikre wi."

¹⁵ Pita kewenhi katip Jisas, "Ti ewepiyapir him me tok piksa, te haiu emimtewem."

¹⁶⁻¹⁷ Jisas katip, "Yi ap han kewi au a? Yi yire mit han en a? Yi ap yertei menmen kerek mitik hirak kewisim mekre him hiram men mekre ninpi tiwaak te maain hirak kakno kaknerem mamikre hei?

¹⁸* Te menmen mekre han ke mit, maain hir netpim, im hiram menip God katip mit hir enun. ¹⁹* Menmen kerek metpaan meke han ke mitik hiram mar im: han kitet menmen enum, kenep mit naa, kari miyapir his kewenem, kekintip menmen, kewenin him, katip kenip mitik hak yink enuk. ²⁰ Menmen im em hiram menip God katip mitik ik hirak enuk. Mitik ap kekemyet his wen au, te hirak kakim menmen, hiram ap te mamnip God kaktip mitik kar ik hirak enuk au."

*Mite pe Kenan hire wises him me Jisas werek werek
(Mk 7:24-30)*

²¹ Jisas kiniaiwir wit Genesaret te hirak ken ti

* **15:14** Mt 23:16, 24; Lu 6:39; Ro 2:19

Ga 5:19-21 * **15:24** Mt 10:6 * **15:28** Mt 8:10, 13

ke wit Taia ketike Saidon. ²² Mite hap pe Kenan kerek wau wit eik kerekek, hire wan weniniwek him iuwe wetpiwek, "Mitik Iuwe ti Nepenyek ke Devit, ti han etwenina. Herwe enum mewaank nikai pai." ²³ Te Jisas ap kewenhi ketpiwe menmei au. Hir mit disaipel nan nirek netpiwek, "Mite ip ep hire wenine wenine wisaisai wan. Ti ekepiye te hire wauno."

²⁴* Jisas ketpor, "Au, God keriuweta te hi han hikaap mit kerek ne weiwik miutip me Isrel, hir nire sipsip nisawin neit yaank. Mit han au." ²⁵ Hirak katip epei au, mite kerepep wan wewen ninip werp hit me Jisas watip, "Kai Iuwe, ti ekepa."

²⁶ Jisas ketpiwe tok piksa kar ik: "Hiram enum te haiu mamkin menmen me nikerek mamwirrem mamno mamwet nepere rem, hiram mamim." ²⁷ Mite watip, "Kai Iuwe, ti hatip werek. Haiu enun mire nepere. Te nepere hiram mekorir menmen kerek miye haai nir naam hiram minatin miwaai yeno kerek hir naam menmen menterim."

²⁸* Hirak katip epei au, waswas mite nikai pire hire wira yaaip.

Jisas kikaap mit yapirwe nire yaain

* **15:18** Mt 12:34 * **15:19** Jen 8:21;

29 *In ek Jisas kinaaiiwir Taia ketike Saidon te h̄irak ken kitet menep wan ke Galili. H̄irak ken k̄iniu m̄iniu (o neiyip) ken kau nu ein. 30 M̄it miyapir yapirwe nan nererik n̄irek, h̄ir neithis mit kerek hit enum o han k̄ir enuk, hemik meweikin, han auri netike menmen ham yapirwe h̄ir neri nan n̄irek. H̄ir newisi n̄waai menep hit me Jisas te h̄irak kerekyorem h̄ir n̄ire yaain. 31 *H̄ir mit miyapir n̄ir menmen im te h̄ir han kekrit h̄ir han kitem nentar h̄ir n̄ir mit kerek han auri en natip, hemik m̄in em m̄ire yaaim. M̄it nanamir toto en h̄ir n̄ir ein ein werek werek. M̄it kerek hit enum h̄ir nitet ein ein. H̄ir n̄ir menmen im te h̄ir newenipi God ke mit ne Isrel neriuwerem.

*Jisas kewet mit 4,000 menmen h̄ir naam
(Mk 8:1-10)*

32 *Jisas kekepi epei au, h̄irak kenine mit disaipel n̄irak nan, h̄irak katip, "Hi hanhan heriuwe h̄ir mit miyapir ein en. Wi wika epei men h̄ir nau netikewa te h̄ir menmen me nanim em au. Hi hinapen esiuweri ninpi mamim nanino te h̄ir nani nanit in yayiwe." 33 Te h̄ir mit disaipel natip Jisas, "In en ap mit nei newi. Te hau mamit menmen mamoke nein te mamwet mit yapirwe rem te h̄ir nanim?" 34 Jisas kitorhi, "Yi yetenen bret marmenum?" H̄ir natip, "Hau metenen

bret hispinak wikk (7), saauk kike kiutip kiutip." 35 H̄ir netpiwek epei au, Jisas katip mit miyapir h̄ir nanu ti.

36 Jisas kekin saauk metike bret hispinak wikk (7), h̄irak kitehi God em kewepim kewet mit n̄irak disaipel em, h̄ir newet mit yapirwe rem.

37 H̄ir yapirwe naam ere tu iuwe, te h̄ir neit yinam kerek mit ap naam te h̄ir nemi mekre wapnake mar hispinak wikk (7). 38 H̄ir mit naam menmen h̄ir nar 4,000, te h̄ir ap newenhis n̄ikerek miyapir nau netikeri au. 39 Jisas keriuwet mit miyapir nen. H̄irak keriuweti nen, h̄irak kehin k̄iniu kekre bot ketike mit n̄irak disaipel, h̄ir nerekir wan nen ti ke mit nau neit Magadan.

16

*Mit nitehi Jisas kiriaak menmen keteiknor God keriuwetek kan
(Mk 8:11-13; Lu 12:54-56)*

1 *H̄ir mit ne Farisi netike mit ne Sadyusi kerek han kitet mit epei naa ap pi ke nanikrit nanu au, h̄ir nan n̄ir Jisas. H̄ir nammit wekpin nanri han k̄irak me ekrik menmen yaaim ekikaap mit ekriuwerem te h̄ir nertei God keriuwetek kan. 2 Te Jisas ketpor, "Hinkewi epei man yi yatip nepni m̄ire ninim te teipmen h̄iram wepni yaaik. 3 Yi yekrit yatip, 'Napi m̄ire n̄ipak wepni kire ninik, hauwi kaknen.' Yi yir menmen

* 15:29 Mk 7:31 * 15:31 Mk 7:37
Lu 11:16; Jo 6:30

* 15:32 Mt 14:14-15 * 16:1 Mt 12:38;

mau nepni te yi yertei werek werek mekam mammen. Te yi ap yertei werek werek han kitet menmen God kiriakem me wi im a? ⁴*Yi mit miyapir yapirwe enun, yi ap yises God werek werek au! Yi yitauhi hi hirak menmen yaaim te yi eiyirtei God keriuweta hi han te hi ap ariak menmen te yi yayirem au. Hi eteikni menmen me Jona kerek nipaah kaa kekre saauk tu mirak. Wi wikaap epe au, hirak piye kekrit kau.” Hirak keptor epe au, hirak kinaiwiri ken.

*Him tok piksa me yis me
Farisi netike Sadyusi
(Mk 8:14-21)*

⁵ Hir mit disaipel nau bot nerekir wan nanino, te hir han kaa ap neit niu metikeri neiyim nen. ⁶*Jisas ketpor tok piksa kar ik: “Yi naanempre hiras yi einopin yis me Sadyusi netike mit ne Farisi.” ⁷ Te hir hiras han kitet natipan nar ik: “Hirak ketpim kentar haiu ap meit bret mei meiyim man metikewai.” ⁸ Jisas kertei menmen hir netpim te hirak katip, “Yi mit in en ap han kiteta hi Iuwe naanempri au. Yenmak te yi yatip haiu ap meit bret mei au? ⁹*Yi ap yertei menmen werek wen au a? Te yi ap han ekitet bret mar hispinak (5) mit nar 5,000 hir naam, te wapnake mar hiswiyen wik (12) yi yemi mekrerem?

* **16:4** Mt 12:39; Lu 11:29 * **16:6** Lu 12:1 * **16:9** Mt 14:17-21 * **16:10** Mt 15:34-38 * **16:14** Mt 14:1-2; Mk 6:14-15; Lu 9:7-8 * **16:16** Jo 6:69 * **16:17** Mt 17:5; Ga 1:15-16

¹⁰*Te yi ap han ekitet bret hispinak wik (7) kerek mit nar 4,000 hir naam, te wapnake mar hispinak wik (7) yi yemi mekrerem a? ¹¹ Yenmak te yi ap yertei hi ap hetpi menmen me bret. Yi naanmamre hiras me him me mit ne Farisi netike mit ne Sadyusi.” ¹²Hirak ketpor epe au, hir nertei hirak ap ketpor naanmipre hiras me yis me bret au. Hirak ketpor hir naanmipre hiras hir ap nises him me Farisi netike him me mit ne Sadyusi, kerek hir natip mit enisesim.

*Pita kewepyapir Jisas
hirak Mitik God keriuwetek
hirak Krais
(Mk 8:27-30; Lu 9:18-21)*

¹³ Maain me wi Jisas ken ti menep wit Sisaria Filipai hirak kitehi mit disaipel nirak, “Hir mit miyapir hir natip hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe, hi keimtin?” ¹⁴*Hir natip, “Mit han natip ti Jon kerek kikir mit neriuwe tipar. Mit han natip ti profet Ilaija kerek nipaah kau ti. Mit han natip ti Jeremaia o mitik profet hak nipaah nepu ti.” ¹⁵ Te Jisas ketpor, “Yi han kitet hi keimtin?”

¹⁶*Saimon niuk mirak ham Pita hirak kewenhi ketpiwek, “Ti Nikan ke God kerek kaku kakit tipmain tipmain enum eik. Ti Mitik Krais kerek hirak keriuwetit ti anen ti ekaap haiu mit etaihis.”

17 *Jisas ketpiwek, “Saimon nīkan ke Jona, God han yaaik keriuwit. Ap mitik kei ke tī ik ek keteiknut him im em au. Haai kai God kau wit k̄rak h̄rak keteiknut menmen im. 18 *Hi hetput, ti Pita ti h̄re teinik. Ti ekaap mit miyapir yapirwe nanises him mai. Te menmen ham meke Seten mamen h̄ram ap te maminini au. 19 *Te maain hi ewisit ti ekrehir kai. Ti atip menmen mit miyapir kerek nanises him mai h̄ir nanriakem. Menmen ti hetpor h̄ram werek h̄r nisesim. God keit wit k̄rak kaktip h̄ram yaaim. Menmen ti hetpor h̄ram enum h̄ir ap te nanisesim nanu tī im, God kakit wit k̄rak kaktip, ti hetpor werek werek.” 20 *Jisas katip mit disaipel kewirnak kekteni ap te enwepyapirek entip mit han h̄rak Krais, Mitik kerek God keriuwetek kan kikaap mit ne tī.

Jisas katip hirekes kaki te pīke kakikrit

(Mk 8:31-9:1; Lu 9:22-27)

21 Me wī im ere maain Jisas katip mit disaipel nīrak h̄rak kakno wit Jerusalem, te mit iuwe ninin naanmipre mit netike mit iuwe ne pris, mit nertei him me Moses nanrekyiwек enum yink k̄rak kakkek h̄ir nankip kaki. H̄rak kaki kakwaai ere wī wikkak, te h̄rak pīke kakikrit.

22 H̄rak ketpor epei au, Pita keithis Jisas keiyik ken pin eik te h̄rak kenerek kentar h̄rak katip h̄rak kaki. H̄rak ketpiwek, “Ti kaiu Iuwe kerekek taau. Menmen ti hetpim hi hanhan God ap te kakwisīm mamen taau.” 23 Jisas keweikin katip Pita, “Seten ti eno sip kai enopin. Ti hanhan hari han kai enuk. Ti ap han kitet menmen mar ke God han kitetim au. Ti han kitet menmen mar kerek mit keriyan han kitetim.”

24 *H̄rak ketpiwek epei au, Jisas katip mit disaipel nīrak, “Mit kerek hanhan nisisa, h̄ir enwenin han k̄r me menmen h̄ir hanhanem, te h̄ir ap nīnapen te nani nanir maain hi hahi entar nu tentarakit.” 25 *Mit kerek hanhan nani au, nanu werek, maain mit in himin k̄r kakawaank. Te mit kerek nisisa ap nīnaain mit naninip nani naninterik, te maain himin k̄r kaku werek. 26 *Mitik hak ketenen menmen yapirwe kerek aku tī ik ek te h̄rak ap kises God au, maain h̄rak kaki te himin k̄rak kakawaank. Te menmen yapirwe kerek nīpaai h̄rak ketenenim mau tī ik mamkepik te God kaktip h̄rak yaaik mamirkeik a? Taau! Te h̄rak kakit mekam keiyim kakikaap himin k̄rak kaku werek kakit wit ke God a? Taauye! 27 *Maain hi Mitik Iuwe ke wit ke

* 16:18 Jo 1:42; Ef 2:20 * 16:19 Mt 18:18; Jo 20:23 * 16:20 Mt 17:9; Mk 9:9

* 16:24 Mt 10:38; Lu 14:27 * 16:25 Mt 10:39; Lu 17:33; Jo 12:25 * 16:26 Mt

4:8-9 * 16:27 Sam 62:12; Pro 24:12; Mt 25:31; Ro 2:6; Rev 22:12

Mítik Iuwe, hi píke anen ariuve menmen iuwe me Haai kai merhíhe mire si. Te mit ensel nírak nanin nantikewa me wi hi píke anen. Me wi im hi aríak mit miyapir ne ti ik ek menmen yaaim o menmen enum mampar kerek nípaa nau ti ik ek hír nírakem. ²⁸ Hi hetpi werek. Mit han kerek neperp in en ap epei naa te hír ninin nanir hi Mítik ke wit ke Mítik Iuwe, hi anen ariuve menmen mai Iuwe te hi ehinin naanmamre mit.”

17

Yínk ke Jisas keweikinhis kíre menmen keit wit ke God (Mk 9:2-13; Lu 9:28-36)

¹ Wi hispinak kiutip (6) epei men, Jisas keithis Pita ketike mitikit wík Jems ketike níkik kírak Jon. Hírak keryei keri ken miñiu (o neiyip) hak enuk kau niu ein. Hírakít keriyen tepu. ²*Hírakít tepu en, yínk ke Jisas keweikinhis kíre hak, hírakít tírek teriuwe nanamír. Te ninaan mírak mir mire wepni kír, laplap mírak mir mire si merhíhe. ³ Moses ketike Ilaija wiketeret tñaaaiwír wit ke God tan te hírakít disaipel wíkak tír mitikit wíketeret tatip tetike Jisas. ⁴ Pita kír menmen im te hírak katip Jisas, “Haiu mau in híram yaaim. Te ti hanhana, hi aime weisaak mei mamríri mamwaai in. Ham híram

mit, ham me Moses, ham me Ilaija.”

⁵*Hírak wen ketpim, napí kíre híke kewen kan kíwapini. Te mitik hak katip kekre napí kewen kan katip kar ik: “Mítik ik hírak Níkan kai yaaik. Hi hanhan heriuwerek. Yi eiyimtau him mírak eiyisesim!”

⁶ Te hírakít mitikit disaipel temtau him im keremem, hírakít tewen ninip tewis ninaan miwaai ti, te hírakít tepírpír wísenum. ⁷ Jisas kan menep kíret ketenenikit ketpíwekit, “Yi eiyíkrit. Yi ap einapen!” ⁸ Te hírakít tekrit terenaan ap tír mitik keiyak. Au, hírakít tír Jisas kerekek.

⁹*Hír nínaaiwír miñiu (o neiyip) te hír wen nekiuwe nepno, Jisas ketpíwekit him manp, “Menmen im yi epei yírem ap te yi píke eitip mit han em. Híram mamíkre (o mamríau) han ki ere maain hi Mítik ke wit ke Mítik Iuwe hi hahi, hi píke ekrit ahu.”

¹⁰*Hírak ketpíwekit epei au, hírakít mitikit disaipel tírak titíwekhi, “Nenmak te mit nertei him me Moses natip Ilaija kaknin kaknen, te maain mitik kerek God keriuwetek kakíkaap haiu mit kaktaihis hírak kakisesik?” ¹¹Jisas ketpíwekit, “O, híram werek. Ilaija hírak kaknin kaknen kakriák menmen yapırwe mamre yaaim.

¹²*Te hi hetpi, Ilaija epei kan, te hír mit ap nerteiyek au. Hír nises han kír te hír

* **17:2** 2Pi 1:16-18 * **17:5** Diu 18:15; Sam 2:7; Ais 42:1; Mt 3:17; Mk 1:11; Lu 3:22 * **17:9** Mt 16:20 * **17:10** Mal 4:5 * **17:12** Mt 11:14, 14:10

nerekyiwek enum. Mar im te hir nanrekyu hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe, hir nanrekyau menmen enum nanrewaank.”¹³*Jisas katip kar ik, te hirakit mitikit disaipel tertei hirak katip ke Jon kerek kikir mit nekre tipar keremem.

Jisas kikaap nikan hak herwe enum mekrerek hirak kire yaaik

(Mk 9:14-29; Lu 9:37-42)

¹⁴ Hir nen ere niun mit miyapir yapirwe en, mitik hak ken kir Jisas kewen ninip kerp hit mirak.¹⁵ Hirak katip, “Mitik Iuwe, ti hanhan heriuwe nikan kai. Hirak enuk ketaritari te yink kirkak au enuk. Wi yapirwe hirak kaa kenke kekre si, kekre tipar.¹⁶ Hi epei etiwekhis heiyik han mit disaipel nit, te hir ap niriakek kire yaaik.”

¹⁷*Jisas katpor, “Yi mit miyapir yau ti in en ap yises him me God werek werek au. Te han ki ap yaaik. Wi marmenum te hi ehu ektikewi te yi yises God werek werek? Yi eitiwek his eiyik einen in.” Hir neiyik nan newisik keit Jisas.¹⁸ Epe au, Jisas kene herwe enum keremem, te hiram minaaiwir nikan kerekek men, te wasenum hirak kire yaaik.

¹⁹*Maain mit disaipel nirak neit wianak hir nitehi Jisas netpiwek, “Haiu menmak te haiu ap mamkaap

nikan kike kerekek mamipir herwe enum mamno?”

²⁰*Jisas ketpor, “Yi ap yises God werek werek au, te yi ap yepir herwe ik au. Hi hetpi werek, yi yises him me God werek im e mire nu mastet nikan mirak, te yi eitip miniu (o neiyip) ik ek, ‘Ekrit eno pinak ein en,’ te hirak kakikrit kakno. Yi yises God werek te menmen yi yiriakek hiram mampar keremem mamnen.”²¹[Te ap menmeiyam me yeiyim yaiyipir herwe im em taau. Yi ninpi miwei eiyu eiyit me yi eiyitehi God menmen, te yi eiyipir herwe im kermem.”]

Jisas piye katip keteipim me hirak kaki te maain kakikrit

(Mk 9:30-32; Lu 9:43-45)

²² Maain Hir nariyan nitet Galili te Jisas katip mit disaipel nirak: “Maain hir mit nanriuweta hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe hi ano his me mit enun.”²³*Te hir naniyep hahi. Me wi wikak hirak God piye kakikoya hi piye ahikrit ahu are mitik.” Hir nemtau menmen hirak kepwekitem, te hir han enuk.

Mit nitehi Pita pewek me takis

²⁴*Jisas ketike mit nirak disaipel epei nen niun wit Kapaneam. Mit kerek neit pewek me takis me wianak ke God hir nan nitehi Pita, “Mitik Iuwe kit hirak kewir

* 17:13 Lu 1:17 * 17:17 Diu 32:5, 20; Jo 14:9 * 17:19 Mt 10:1 * 17:20 Mt 21:21; Mk 11:23; Lu 17:6; 1Ko 13:2 * 17:23 Mt 16:21 * 17:24 Eks 30:13, 38:26

pewek me takis me wınak ke God a?"²⁵ Pita hı̄rak ketpor, "O hı̄rak Mıtık Iuwe kaiu kepwīrem." Hı̄rak katıp epeı au, hı̄r nen nı̄nık wınak eik ek te Jisas kitehi Pita, "Pita ti han kitet mekam? Mıt iuwe naanmipre mıt ne tı̄ hı̄r nari pewek me takis me nı̄kerek nır o me mıt han?²⁶ Pita ketpīwek, "Mıt nı̄rak au. Mıt han keriyen." Jisas ketpīwek, "Te mıt ne mıtık Iuwe ap nanwır pewek a? Te hi ap te hewır pewek a! Haiu nı̄kerek ne God te haiu ap mamwır pewek naanmam-pre wı̄nak kı̄rak au.²⁷ Hı̄ram yaaim te hi ap hewır pewek hı̄rak mıt han enuk neriuwerem. Te ti eno wan ewır strin huk mewik ere ti eri saauk eknen tenhaan ik. Te saauk hak kerek epeı ti heriyaak kinın kan tenhaan ik ek, te ti etenenik ewep him kı̄rak te ti ehı̄r pewek mau mekrerek. Ti eiyım eno ewı̄rem ewet mıt pewek me takis mawı̄r."

18

Mit miyapı̄r kerek God katıp hı̄r iuwe nı̄mın ke mit miyapı̄r han kerek hı̄r nisesik
(Mk 9:33-37; Lu 9:46-48)

¹* Me wi im mit disaipel nan nır Jisas netpīwek, "Keimin hı̄rak kinın mit han te hı̄rak kire iuwe ke mit miyapı̄r kerek nises him me God?"

² Hı̄r netpīwek, te Jisas kenine nı̄kan hak kan te hı̄rak kewisık kerp nı̄mın

ke mit yapı̄rwe. ³* Epeı au, hı̄rak katıp, "Hi hetpi him werek. Yi ap eiweikin sip eiwet menmen yi yisesim yi eiyises God eiyır ke nı̄kerek kike hanhan nises him me miye haai nır, te yi ap eiyu eiyır ke mit ne weiwı̄k me God. Taau! ⁴* Mıtık kerek kewenin han kı̄rak ke menmen yapı̄rwe hı̄rak hanhanem, te hı̄rak kises menmen miutıp kar nı̄kan ik ek kisesim, hı̄rak kinın mit han ne weiwı̄k miutıp me God, hı̄rak kakises God werek werek. ⁵* Te mit kerek naanempre mitık kiutıp kire nı̄kan ik nentar hı̄r nises him mai, hı̄ram mar ke hı̄r nekepa.

Menmen enum mit nı̄riakem nari han ke mit neriuwerem

(Mk 9:42-48; Lu 17:1-2)

⁶"Te mitık hak kiutıp kakri han ke mit weinin hı̄r nı̄re nı̄kerek kike in te hı̄r nises menmen enum ap nises him mai au, hı̄ram yaaim te hı̄r mit han enwenkek nan iuwe kiutıp eku timir kı̄rak te hı̄r enwı̄rek ekno ekı̄kre wan nı̄mın iuwe ein kaki te maain God ap kakı̄kip kakı̄waankek wı̄senuk ke menmen im. ⁷ Menmen enum mamwı̄waank mit miyapı̄r nau tı̄ nanri han kır te hı̄r nanises menmen enum. Hekrit hekrit menmen enum mari han ke mit miyapı̄r yapı̄rwe, te maain God kakı̄waank mit o miyapı̄r kerek nı̄riakem nari han ke mit miyapı̄r han neriuwerem.

* 18:1 Lu 22:24

* 18:3 Mt 19:14; Mk 10:15; Lu 18:17

* 18:4 Mk 10:43-44

* 18:5 Mt 10:40; Lu 10:16; Jo 13:20

⁸ *“Yi yırıak menmen enum eiriuve his o hit mi, yi eiremir eiwırem emno. Hıram yaaim yi his hit miutıp te yi eitike God eiyu werek. Hıram enum te his hit wık mamu te hıranri yi eino eikre si enum kerek mamu mamıt tipmain tipmain enum eik ap te mami au. ⁹ Nanamır ki kır menmen kakri han ki me menmen enum, te yi eiketik eiwırek ekno. Hıram yaaim yi nanamır kiutıp kaku te yi eiyu werek eitike God. Hıram enum yi nanamır wık te hıranwıri yi eino eikre si enum me hel, wit kerek God kakıwaank mit keriuwerem.

*Hım tok piksa me sipsip kırır kısawın keit yaank
(Lu 15:3-7)*

¹⁰ *“Yi naanempre hıras werek werek te yi ap han ekitet mitik kei weinik kerek kises him mai. Hi hetpi werek. Mit ensel kerek naanmipre mit miyapır nisisa hıranıno nanır Haai kai God kakıt wit kırak, hıranıswi him me menmen enum yi yırıakem. ¹¹ *[Yi ap yerekyor enum yentər hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe hi han hınhatın akepi ahıthis mit miyapır nises menmen enum te hıranises him mai.]

¹² “Yi han kitet mekam? Mitik hak kewis 100 sipsip te sipsip hak kiutıp kırır kısawın keit yaank, te hırap ap te kakınkaktıniwek pike

* 18:8 Mt 5:29-30

* 18:10 Hi 1:14

Lu 17:3; Ga 6:1

* 18:16 Diu 19:15; Jo 8:17

16:19; Jo 20:23

kaknanek o au? Hırap kakis 99 sipsip mamırp mıniu eik hırap kakno kakınkaktın hak kiutıp epe ikeit nein eik. ¹³ Hi hetpi werek. Maain hırap kınapınek epe iau, hırap han yaaiı wişenuk kenterik, te hırap han yaaiı kike keriuwe 99 sipsip ap meit nein ek kentər hıram mepu werek. ¹⁴ Mar im Haai ki God kau wit kırak Heven kınapen mitik keiyak kiutıp ke yi nıkkerek kike nırrak kakweikin sip kakwetiwek kakıwaank hırekes.

Yi mit eikaap mitik hak kerek keweikin sip kewet him yaaim kises menmen enum.

¹⁵ *“Te mitik kit hırekes kerekyut menmen enum ti eno ehırek te ti eteiknıwek menmen enum hırap kırıakem. Hırap kemtau him mit kisesim keweikin sip kewetiwek, te ti epe ihetiwek his kınaaipis menmen enum. ¹⁶ *Te hırap ap kemtau him mit, ti ehıt his mitik keiyak kiutıp o wıketeret, te yi eiriyatı eino. Mar im te yi wıkak eiwepyapır menmen hırap kırıakem kesiuwék him.

¹⁷ *Te hırap ap kemtau him mi, te yi eitıp mit han ne weiwık me God. Te hırap ap kemtau him mir te yi einerek mitik enuk hanhan kises menmen enum. Yi eiyıpırek ap eitikerek yırıak menmen ham au.”

¹⁸ *Jisas katıp, “Hi hetpi werek menmen yapırıwe

* 18:11 Lu 19:10 * 18:15 Lev 19:17;

* 18:17 1Ko 5:13 * 18:18 Mt

enum yi ap yesakem meit
ti ik ek, keremem te God ap
kakisakem kakit wit kirkak.
Menmen yi yesakem yayit ti
ik ek, te God kakisakem kakit
wit kirkak.

¹⁹ *“Te hi hetpi werek.
Mitikit wiketeret te ti ik yi
han kiprakit me menmen
miutip te yi yitehi God em,
Haai kai God kau wit kirkak
kakrekyiyem. ²⁰ *Hirkak
kakrekyiyem yi eitiwem
eyintar yi mitikit wik o
wikak yi yererik yentar yi
yisisa yi eyirtei God te hi
ahu atikewi ekre nimin hi
akepi.”

*Him tok piksa me mitik
hirak ap hanhan keriuwe
mitik hak nipaai kari menmen
mirak*

²¹ Jisas katip epei au,
Pita kan kir Jisas ketpiwek,
“Mitik Iuwe, kai yinak
hirak kakrekyo menmen
enum te hi akepic
anke menmen enum
mirak emno emkeipniewek
mamirmenum? Ti
arekyewem mar ke hispinak
wik (7) hiram werek?”

²² *Jisas ketpiwek, “Hi ap
hetput are mamir hispinak
wik (7) au. Hi hatip ti
ekepic enke menmen enum
kerek hirkak kirkakem
ere yapirwe mar ke 490.
²³ Menmen haiu mit kerek
mises God haiu mirakem
hiram mire menmen mitik
iuwe ke gavman hirkak
kirkakem. Hirkak katip hirkak
kakit pewek yapirwe nipaai
mit kerek nirkak menmen

mirak hir netiwem weiniim
te hir ap piwek newetiwekem
mererim wen au. ²⁴ Hirkak
kirkak menmen me mit
netiwem weiniim ap epei
newetiwek pewek mererim
wen au, hir neithis mitik
hak neiyik nan. Nipaai hirkak
ketenen pewek me mitik ik
mar 10 milion kina te hirkak
ap kewetiwekem mererim
wen au. ²⁵ Te hirkak ap
ketenen pewek iuwe mar im
te kakwetiwekem mererim
au. Te mitik iuwe katip
hir anithis mitik ketike mit
nikerek netike menmen mir
ham yapirwe hir nesiuerem
nanit nan mamrerim
me menmen nipaai hirkak
ketiwem weiniim me mitik
iuwe ik. ²⁶ Hirkak katip
epei au, te mitik kerek
kirkak menmen me mitik
iuwe kewen ninip kitehi
katip mitik iuwe kar ik:
“Ti hanhan heriuwa, wen
ewisa pewek hi hewetut
menmen yapirwe mit nipaai
hi heriyaam.” ²⁷ Te mitik
iuwe hanhan keriuwerek
kerek nipaai hirkak ketiwem
weiniim em meit, hirkak
ketpiwek hiram menmen
weiniim te hirkak kinaiwrek
ken.

²⁸ “Maain mitik kerek
kirkak menmen me mitik
iuwe ketpaan ken wit eik,
te hirkak kir mitik wariyakit
kirkak kerek nipaai hirkak
kewetiwek pewek mar 100
kina, te hirkak kewetiwekem
mererim au. Te hirkak
ketenenik kir enum kau
teruk kirkak ketpiwek, ‘Ti
eweto pewek emrer mai

kerek nipaas ti hetiwem.’
 29 Hıranketpim nepei au, te wariyakıt kırak kewen ninip kau kitiewekhi ketpiwek him iuwe kar ik: ‘Ti hanhan heriuwa te ti hewisa ere maain te hi pike ewetitem.’
 30 Te hırankınapen. Hıranken kewirek kekre wınak enuk kaku kakıt ere maain hırankakrer pewek nipaas hıranketiwem.

31 “Te hırmıt wariyanırak nrı menmen hırankerekyiwekem hırmhan enuk neriuwerek. Te hırnennewepyapır menmen enum hırankırıakem natıp mitik iuwe kır em. 32 Hırnetpiwek epeiau, temitik iuwe kenine mitik kerek nipaakırıak menmen en ketpiwekarik iuwe kırak menmen mai, ti enuk! Nipaati hıkit hetpo te hi han teweninit me menmen nipaati hetiwem em. 33 Hi nipaahanteweninit. Henmak te ti ap han tewenin wariyakıt kit a?’ 34 *Te mitik iuwe kırak han enuk keriuwerek te hırankesiuwerek ken mitik kerek nrıakem menmen enum naniwaankek te hırankaku kakıt ere mamrer menmen kerek nipaahıranketiwem. 35 *Te han ki, yi eikaap ni yinan me menmen enum hır nepeikırıakem. Te Haai kai kau wit kırak Heven kakrıakem mampar keremem me yi. Haai kai kau wit kırak Heven kakrekyi menmen mamır im. Te yi eikaap ni yinan me menmen enum

hırnerekyiyem yi eiyıtpor hıram menmen weinim. Yi han kitet menmen werek werekl!”

19

Jisas katıp him me mitik mite epei neitan hırninaaiwıran
 (Mk 10:1-12; Lu 16:18)

1 Jisas katıp him me menmen epeiau, hırankınaaiwır Galili ken ti ke provins Judia keit pınak ke mani Jodan ein. 2 Hıranken en, mit miyapır yapırwene nisesik. Te hırankıkaap mit miyapır kerek nınap hırnırere yaain.

3 *Hırankkeit ein, hırmıt ne Farisi nan nanmitiwekpınnanri han kırak natıp, “Hım me Moses hau misesim matıp hıram yaaim te mitik akıpir mite pırap hıre wauno waunaiwırek me menmen miutıp o yapırwene hıre wırıakem hırankıneinim o au?”

4 *Te hırankewehi ketpor, “Yi yenmak te nipaayi ap yertei werek him im em mau tiwei yi yırem a? Hıram matıp God nipaakırıak menmen yapırwene, nipaenum eik hırankime mitik ketike mite. 5 *God kırıak mite keriuve hırepit ke mitik te hırankatıp, ‘Mitik kaknaaiwır miye hai nrıak hırankaku kaktike mite pırap, te hırwik nankiyan nanu nanıt.’ 6 Te hırap pike nrıre hıre o hırankwikwik au. Hırnırere yınk kiutıp

* 18:34 Mt 5:25-26 * 18:35 Mt 6:15; Mk 11:25; Ef 4:32; Kl 3:13 * 19:3 Mt 16:1 * 19:4 Jen 1:27, 5:2 * 19:5 Jen 2:24; Ef 5:31

kerekek. Menmen kerek God epe i kehimitanem miutip, yi mit ap te yayinkerem.”

⁷ *Te hir mit ne Farisi netpiwek, “Te kenmak Moses kewis him hiram matip, “Mitik kakwis tiwei kaktip kakinmak te hirak kakinke mite hirak kakwetwerek te kakinkerep wauno?”

⁸ Jisas ketpor, “Moses kewisi yi yayipir miyapir ni kentar yi han ki enuk ap yises him me God werek werek au. Nipaa enum eik God ap hanhan keriuwe mit hir nises miyapir nir ninaaiwiri nanino au.

⁹ *Hi hetpi him mar im em. Mite pe mitik hak ap nipaa wiriak menmen enum wiwaai wetike mit han, te hirak kakipirep wauno kakit mite hap, mitik kar ik hirak kewaank hirekes kire mitik enuk kari miyapir his kewenem.”

¹⁰ *Te hir mit disaipel nirak hir netpiwek, “Menmen nimin ke mitik ketike mite pirkak hiram mar im, te mitik kakit mite au emit. Hirak eku weinik kerekek.”

¹¹ Te Jisas ketpor kar ik: “Ap te mit miyapir yapirwe nantenen him im em taau. Hir kerien kerek God kakkepi hir nantenenim hanhan nanisesim. ¹² Mit han ap te nanit miyapir nentar miyerer nir nipaa ninen te hir ap yaain te hir nanwaai nantike miyapir. Nepir kerekek mit han nipaa nekin menmen me mit han

te hir ap te nanit miyapir nanwaai nantikeri au. Te han en han kitet nanises menmen me him me God nanriak menmen mirkak keremem te hir ninapen nanit miyapir. Mit kerek hir han kitet him im hiram yaaaim hir nanisesim.”

Jisas han yaaik kewis his mentar nikerek kike

(Mk 10:13-16; Lu 18:15-17)

¹³ Hirak katip epei au, hir mit han neit his nikerek han kike neri nan, hir hanhan natip Jisas te hirak ekwis his eminteri te ekitehi God kakrekyor menmen yaaaim. Te hir mit disaipel neneri.

¹⁴ *Hir neneri, Jisas katip, “Yi eiwis nikerek kike en hir naninan in. Yi ap eiweni au emit! Mit miyapir kerek nises God hir han yaaik nanu nanir nikerek in e.” ¹⁵ Hirak kewis his menteri. Hirak kiriaak menmen im epei au, hirak kinaaiwir wit ik ken wit hak.

Him me mitik pipiak keten menmen yapirwe

(Mk 10:17-31; Lu 18:18-30)

¹⁶ Wi ham mitik hak yaaik kan kira Jisas ketpiwek kar ik: “Mitik Iuwe Yaaik hi arak mekam yaaaim eiyisesim te hi hahit himin yaaik te hi hahu hahit tipmain tipmain enum eik?”

¹⁷ *Jisas ketpiwek, “Kenmak te ti hitauhi me menmen mekam yaaaim? God kiutip kerekek hirak Yaaik. Te ti hanhan hahit himin yaaik ehu etike God, te ti

* **19:7** Diu 24:1-4; Mt 5:31 * **19:9** Mt 5:32; 1Ko 7:10-11 * **19:10** 1Ko 7:1-2,
7-9 * **19:14** Mt 18:2-3 * **19:17** Lev 18:5; Lu 10:28

ehises him kerek God kewet
Moses em mit enisesim."

¹⁸ *Te mitik kitewekhi,
"Hi ehises him lo me Moses
mekam?"

Jisas ketpiwek, "Ti ehises
him mar im: 'Ti ap enep mit
hir nani. Ti ap hetike mite pe
mitik hak yi eiriran au emit!
Ti ap ekintip menmen me
mit han. Ti ap ewen him etip
mit han.' ¹⁹ Ti emtaw him me
miye haai nit eisesim naan-
mamror me menmen, ti han-
han eriuwe mit miyapir han
ehir ke ti hanhan hirekes."

²⁰ Te mitik pipiak
ketpiwek, "Him im em hi
epei hisesim. Te hi ehises
mekam ham?"

²¹ *Jisas ketpiwek, "Ti han-
han are yaaik te ti eno es-
iuwe menmen mit yapiwe
ehit pewek emrerim te ti
ewet mit enun ap netenen
menmen mei em. Ti eriak
menmen im, ti hetenen men-
men yapiwe hahu wit ke
God. Ti hirak menmen im
epei au, ti enen ehisisa."

²² Mitik pipiak kemtau
him im, hirak kinaaiwir
Jisas han enuk ken kentar
Jisas ketpiwek hirak kesiuwe
menmen mirak mamno.
Hirak ketenen menmen
yapiwe.

²³ Hirak epei ken, Jisas
katip mit disaipel nirak,
"Hi hetpi werek. Menmen
yapiwe mit netenenim
hiram mewen (o mesenkek)
han kir te hir ap nises him
me God waswas au. ²⁴ Hi
pike hetpi heteipim. Kamel

hiram ap te mamnik hei
ke nil ke nekerwo laplap
neriuwerek ek taau. Hiram
hei kike. Mitik ketenen
pewek yapiwe hirak ap te
kakises God taau kire kamel
ap te kakises hei. Hirak
kirak menmen au kentar
pewek hirak ketenenim
hirak han kirak kenke
kenterim te kakisesik werek
werek taau."

²⁵ Mit disaipel nirak nem-
tau him im em hir nehinhin
te hir han kekrit nitewekhi,
"God ap kakithis mitik kar
ik au, te neimin ne haiu
mit mamu mamtkerek?
Taauye!"

²⁶ *Hir natip epei au,
Jisas kirapror ketpor, "Mit
ap nankaap hiras nanu
nantike God au. Menmen
mit netenenim mamkepi au.
God kerekek kakikepi."

²⁷ Hirak katip epei au,
Pita ketpiwek, "Haiu epei
minaaiwir menmen mai
yapiwe te haiu missesit.
Maain haiu mamit mekam?"

²⁸ *Jisas kewenhi ketpor,
"Hi hetpi menmen im! Hi
Mitik ke wit ke Mitik Iuwe
maain hi hahu yeno mai
iuwe naanmampre mit me
wi yaaim maain mamnen,
te yi mit kerek yisisa yi
yayu yeno yaipar ke hi ik
ek. Yi skelim mit ne weiwik
yapiwe me Isrel. ²⁹*Hir mit
miyapir niutip niutip kerek
ninaaiwir winak o menmen
mir, kikrek nir, yenterer,
miye haai o nikerek nir o ti
kir, hir ninaaiwirrem nentar

* **19:18** Eks 20:12-16; Lev 19:18; Diu 5:16-20; Ro 13:9 * **19:21** Mt 6:20; Lu
12:33; Ap 2:45, 4:34-37 * **19:26** Jen 18:14; Jop 42:2 * **19:28** Dan 7:9-10; Mt
25:31; Lu 22:30; Rev 3:21 * **19:29** Hi 10:34

hır nises menmen nipaas hır netenenim, maain hır nanıt yapırwe mamır ke 100. Te hır nantike God nanu nanıt tipmain tipmain enum eik.
 30 *Mıt miyapır kerek in ek hır niuk mır iuwe, hır maain nanıre mıt weinın. Mıt miyapır yapırwe in ek hır nıre mıt weinın, maain hır nanıre mıt iuwe.

20

Hım me mıt nırıak menmen naanmıp̄re ni me tıpar wain.

1 *“Menmen God kırıakem mehaiu mıt hıram marke mitik ketenen tı iuwe. Hekrit enum eik hıranken kakıthis mıt nanıak menmen naanmıp̄re ni me waai wain mırak. 2 Hırankatıp ketike mıt han nanıak menmen naanmıp̄re ni me tıpar wain mırak. Te hırankan yaaik keriuweri te hırnanıt pewek iuwe miutıp me wı im em. Epei au, hırankeriuweti nen ni me waai wain mırak eim. 3 Maainwepni epei kehın kınıukan, hıranken kır mıt han nerp weinın neit wit maket. 4 Hırankatıp mıt han in en, ‘Yi eino eırıak menmen eipeit ni wain eim, te hi eweti pewek iuwe miutıp mampıreri keriyen.’ 5 Te hırnen. Wepni kau nımin iuwe kewen ken, hıranken kari mıt han keprer kerekek nipaahırankırıakem.

6 “Hınkewi hıranken kır mıt han au nerp neit ap nırıak menmen. Te

hıranketpor, ‘Yenmak te yi yerp weinım petepin in ere hınkewi ik ek?’

7 Hır netpiwek, ‘Ap mitik kei kewetei menmen haiu mamrıakem.’ Hıranketpor, ‘Yi eino ni me tıpar wain mai em eırıak menmen.’

8 *“Epei hınkewi, te haai ke ni wain katıp mitik iuwe naanmırpe mıt nırıak menmen hıranketpiwek, ‘Ti enıne mıt nırıak menmen nanınen te ti ewetir pewek. Ti ewet mıt kerek nan ne hınkewi pewek eninın. Maain ti ewet mıt kerek nepeini ninin nekriteik nan ek nıkaru. Te ti ewetir pewek mıp̄ram.’

9 “Hır mıt kerek nan nırıak menmen neit ni wain em ne hınkewi hır neit pewek kiutıp. 10 Epei au, mıt kerek ninin nırıak menmen meit ni wain em, hırnan te hırhan kitet hırnanıt pewek yapırwe maminıni, te au, hır netiwem mıp̄ram keremem. Pewek kiutıp.

11 Hır netiwem, te hırnene mitik kerek ke ni keremem. 12 Hır natıp narık: ‘Mıt in en hırnan nıkaru. Hır nırıak menmen kike keremem, te ti ewetir pewek mıp̄ram mepır ke haiu metiwem. Haiu epei mırıak menmen iuwe me hekrit eik ere wepni kıman si kewai meriuwerem.’

13 “Hır natıp narık te hırankatıp mitik hak kiutıp ke hır mıt en. Hırankatıp, ‘Kai yinak hi ap herekyut enum. Nipaahıti ewenhi hıram werek te ti hırank

* 19:30 Mt 20:16; Lu 13:30 * 20:1 Mt 21:33 * 20:8 Lev 19:13; Diu 24:15

menmen ehit pewek kiutip a? ¹⁴ Ti ehit pewek kit kiutip te ti eno. Pewek kiutip hi epei ewetitem, mar kermem te hi hanhan ewet mit pewek kerek nikaru en em. ¹⁵ Mekam! Yi han kitet hi hirak menmen hises han kai mamriwe pewek mai im em o au a? Hi ehisim ye! Hi hirak menmen yaaim me menmen im em yi au han enuk yeriwa a? Haai ke ni ik hirak katip kar ik. ¹⁶ *Te hi Jisas hetpi. Hir mit kerek in ek hir mit wein in, maain hir iuwe. Mit kerek in ek hir iuwe, maain hir nanre mit wein in."

*Jisas katip keteipim ere
wikak me hirak kaki te pike
kakikrit*

(Mk 10:32-34; Lu 18:31-33)

¹⁷ Jisas kakniu kakno Jerusalem, te hirak keit his mit disaipel nar hiswiyen wlik (12) hir netikerek nen. Hir nitet yayiwe nen, te Jisas ketpor kar ik: ¹⁸ *“Eiyimtau. In ek haiu mamno Jerusalem. Te hirak mitik kerek kakriuweta hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe hi eno his me mit iuwe pris netike mit nin in nertei him me Moses. Te hir nanmitetpin nantip hi enuk te hi ahi. ¹⁹ *Te hir nansiwa hi ano his me mit ap ne weiwick me Isrel, hir nanitpo enum me nanrekyau yink enuk, hir nanwaai nippin menmen naniyep te nanwenkeka ehu

* **20:16** Mt 19:30; Mk 10:31; Lu 13:30

1Ko 15:4 * **20:21** Mt 19:28; Lu 22:30

nu tentarakit. Me wi wikak, hi pi ke ekrit hahu.”

*Jems ketike Jon miye
pirakit witehi Jisas te hirakit
tatre iuwe*

(Mk 10:35-45)

²⁰ Me wi im Sebedi mite pirak weithis nikerek tire Jems ketike Jon hire weri wan Jisas. Hire wewen nin ip witewekhi hirak kakrekyiwe menmen yaaim. ²¹ *Jisas ketipiwe, “Ti hanhan mekam?” Hire watip, “Maain ti are Mitik Iuwe King naanmamprai haiu mit. Me wi im hi hanhan ti atip nikerek tawir wiketeret it tatu menep tatistikewit naanmampre mit tatkitewit. Hak kakno his henrik, hak kakno his yaaim tatit wit kerek mit iuwe newi. Hiram werek o au?” ²² *Hire watip warik, te Jisas ketipiwe, “Auye! Yi ap yertei menmen werek werek yi yitauhiyem. Hiram werek te yi yayises menmen enum yayir ke hi ehisim eiwis menmen enum mamnen mamiwep a?” Hirakit tatip, “Hawir te wawisesim.”

²³ Te Jisas ketipiwekit, “Hiram werek te yi wiketeret yayises menmen hi ehisim te mamrewaank. Te keim in hirak kaku kak inke kakno his henrik mai, keim in kakno his yaaim mai, him im em hirak ap him mai te hi etpiyem au. Yeno keremem hiram me mit han kerek Haai kai God kirakem te mit han nanwim.”

* **20:18** Mt 16:21, 17:22-23 * **20:19**

* **20:22** Mt 26:39; Jo 18:11

²⁴ H̄ı̄r m̄it disaipel han nar hiswiyen (10) nemtau menmen h̄ı̄rakıt titehi Jisas em keremem, h̄ı̄r han enuk neneret. ²⁵*Te Jisas keninor h̄ı̄r nan nanrek, te h̄ı̄rak katıp, “Yi yertei h̄ı̄r m̄it iuwe ne weiwik ham h̄ı̄r natıp m̄it h̄ı̄r weinin te h̄ı̄r iuwe ninini. Te h̄ı̄r m̄it iuwe keriyen natıp h̄ı̄m manp enuk te h̄ı̄r m̄it miyapır nises h̄ı̄m k̄ir me menmen h̄ı̄r netpim. ²⁶*Te menmen enum mar im ap emı̄rp n̄ımın me yi m̄it au. M̄itik keimın kakre iuwe n̄ımın ke yi m̄it, te h̄ı̄rak ekpar m̄itik k̄iriak menmen yaaim me kakikepi. ²⁷M̄itik kerek hanhan kakre iuwe ke yi m̄it, te h̄ı̄rak ekpar m̄itik weinik k̄iriak menmen mi. ²⁸*H̄ı̄rak k̄iriak menmen ekpar hi M̄itik ke wit ke M̄itik Iuwe kerek hi arıakem. Hi ap han te m̄it nanrekyo menmen mai nankepa au. Hi han arıak menmen me mamkaap m̄it, te hi enaaiiwır yı̄nk kai hahi akaap m̄it miyapır yapırwę ahı̄sak menmen enum h̄ı̄r n̄iriakem.”

*Jisas k̄ikaap mitikıt
wiketeret kerek nanamır toto
(Mk 10:46-52; Lu 18:35-43)*

²⁹ H̄ı̄r natıp epei au, h̄ı̄r n̄inaaiiwır wit Jeriko nen, te m̄it miyapır yapırwę nises Jisas. ³⁰*H̄ı̄r nepno te mitikıt wiketeret kerek nanamır toto tau yayiwe. H̄ı̄rakıt temtau h̄ı̄m m̄it natıp me

Jisas kitet yayiwe kakno, te h̄ı̄rakıt t̄nap tatıp tenine h̄ı̄m iuwe, “M̄itik Iuwe ti Nepenyek ke Devit kerek God kewetit menmen m̄irak iuwe. Ti han etweninawır.” ³¹M̄it miyapır h̄ı̄r natıp h̄ı̄m iuwe te h̄ı̄rakıt tekintip w̄ire w̄ire. Au, h̄ı̄rakıt t̄nap tatıp iuwe tar ik: “M̄itik Iuwe ti Nepenyek ke Devit, ti han etweninawır.”

³² Jisas kerp keninewekıt katıp, “Yi wiketeret yi hanhan hi arekyi mekam?”

³³ Te h̄ı̄rakıt tatıp Jisas, “M̄itik kai Iuwe hawır hanhan ti erekyawır nanamır mawır mamre yaaim te hawır wawır ein ein.”

³⁴ Te Jisas han teweninet kewis his mau nanamır m̄irakıt, te wasenum h̄ı̄rakıt t̄ır ein ein werek werek. Te h̄ı̄rakıt t̄sesik ten.

21

*Jisas ken Jerusalem
kire mitik iuwe king kinin
naanmipre mit
(Mk 11:1-11; Lu 19:28-40;
Jo 12:12-19)*

¹ H̄ı̄r epei nen menep wit Jerusalem, h̄ı̄r niun wit Betfasi kerek menep m̄iniu (o neiyip) niuk m̄irak wit Oliv. H̄ı̄r neit ein te Jisas kakriuwet mitikıt disaipel wiketeret. ²Te h̄ı̄rak ketp̄wekit kinin: “Yi eino wit kike eik ek te yi yayır menep in en. Te wasenum yi yayır donki (h̄ı̄re w̄ire hos) h̄ı̄r m̄it nesenkekiye weriuwe waai werp nu,

* **20:25** Lu 22:25-26 * **20:26** Mt 23:11; Mk 9:35; Lu 9:48 * **20:28** Lu 22:27;
Fl 2:7; 1Ti 2:6 * **20:30** Mt 9:27, 15:22

nikan kire ketikerep. Yi eisiupani eiyiriyei eiyin einen eiwetori. ³*Te mitik hak kakipti menmen me yi wiketeret, te yi eitip eiyir ik: ‘Mitik kawir iuwe kakriak menmen ham kakriuwerem.’ Maain hirak kakriak menmen kakriuwerem epei au, hirak kaksiuwerem pi ke mamnen.’

⁴ Menmen im man te hiram mises menmen kerek nipa profet netpim em. Hiram matip mar im:

⁵*“Yi eitip mit miyapir nau wit Saion emir ik: ‘Eiyir mitik Iuwe ki kaknen kakri. Hirak ap mitik katip him tokim au.

Hirak kau donki keteikin mit hirak naanmipri werek werek. Hirak keiyik kan.

Hirak kau donki kike, nikan kerek miye pirkak hire winaak.’

⁶ Te mitikit disaipel wiketeret ten tises menmen kerek Jisas epei ketpiwekit em. ⁷Hirakit teithis donki miye wetike nikan kire, te hirakit tewis laplap saket mirakit menterik, te Jisas kau sip kirkak. ⁸*Te hir mit miyapir yapirwe newis laplap saket menmen miwaai yayiwe. Mit han neremir nu heneik newisim miwaai yayiwe nesistwek neriuwerem. ⁹*Te hir mit miyapir nininek, hirak ketike han nisesik hir nikaru nan ninap nenine,

“Kai yaaik ik hirak Nepenyek ke Devit. Haiu hanhan

God kakriak menmen yaaim ke mitik ik kan kakikrehir kirak. Hirak yaaik te haiu emwenipi niuk me God.”

¹⁰ Jisas ken Jerusalem, te mit miyapir neit wit iuwe eik, hir nehinhin neriuwerem te hir natip, “Mitik ik ek hirak keimin?”

¹¹*Te mit miyapir kerek nen ek natip, “Hirak profet Jisas, mitik ke Nasaret keit provins Galili.”

Jisas kepir mit kerek nesiwe menmen neiyim nanit pewek neit winak iuwe ke God natip him mirak newiyan

(Mk 11:15-19; Lu 19:45-48; Jo 2:13-22)

¹² Te Jisas kinik ken winak iuwe ke God tempel kerek mit natip mit han him me God nekrerek ek. Te hirak kepir mit kerek nesiwe menmen nanit pewek mamriuwerem em. Hirak kewir yeno mir kerek hir newis pewek menterim metike yeno me mit kerek hir nesiwe hore newet mit em hir newi. ¹³*Hirak kirkakem epei au, hirak katip, “Tiwei me God matip mar ik: ‘Mit nanrer wit wit nankine winak kai nenewek winak kerek mit nanitehi God menmen nanikrerek.’ Te yi yiriakek kire winak ke mit enun nekintip menmen newik.”

¹⁴ Jisas kepeit winak tempel kerek mit natip mit han him me God nekrerek,

* **21:3** Mt 26:18 * **21:5** Ais 62:11; Sek 9:9 * **21:8** 2Kin 9:13 * **21:9** Sam 118:25-26 * **21:11** Mt 21:46 * **21:13** Ais 56:7; Jer 7:11

te mit han nanamir toto netike mit ninap enum nan nirek, te hirak kerek yi yire yaain. ¹⁵ Te hir mit iuwe ne pris netike mit iuwe nertei him me Moses natip mit em, hir nir menmen yaaim Jisas kirakem kikaap mit, te hir nemtau nikerek nenine neit ein natip nar ik: "Haiu emwenipi niuk me nepenyek ke Devit," te hir han enuk. ¹⁶ * Hir han enuknetpiwek, "Ti hemtau him kerek hir netpim em a?"

Te Jisas ketpor, "O, hi hemtewem. Yenmak te yi ap han kitet menmen yi epei yekinaam me menmen im a? Hirak katip, 'Ti God hewep han ke nikerek kike netike han kerek nau sinipau naam nim te hir natip newenipi niuk mit hiram iuwe.'" ¹⁷ Hirak katip nepei au, hirak kinaiwiri keit wit iuwe ik, hirak ken kau Betani me witaan ik ek.

Jisas katip nu fik kewewei kaki (Mk 11:12-14, 20-24)

¹⁸ Hekrit enum eik, Jisas pi ke ken wit iuwe eik te hirak ninpi maak. ¹⁹ * Te hirak kir nu fik hak kiutip keit yayiwe, te hirak ken kirek. Te hirak ap kir nikim mei mewik au. Hirak keperp weinim. Te hirak katip nu fik, "Ti ap hari eine nikim meiyam au." Te wasenum nu fik kewewei kaa.

* **21:16** Sam 8:2 * **21:19** Lu 13:6
14:12 * **21:22** Mt 7:7-11; 18:19; Jo 14:13-14

²⁰ Hir disaipel nirek te hir nehinhin. Hir natip, "Kenmak te nu fik kewewei kaa waswas?"

²¹ * Jisas ketpor, "Hi hetpi werek. Yi yises him me God werek werek, yi ap han kitet God kakikepi o au, te maain yi yairak menmen mamir ke epei yi yira hi hirakem me nu fik ik ek. Te menmen im keremem au. Yi yaitip miniu (o neiyip) ik, 'Ti eket eno ekre wan', te hirak kakises him kerek yi epei yetpiwek ek hirak kakno kakikre wan. ²²* Yi yises God werek werek yi eiyitwekhi me menmen, maain hirak kakrekyiyem."

Mit iuwe nitehi Jisas keimin ketpiwek hirak katip mit him me God
(Mk 11:27-33; Lu 20:1-8)

²³ * Jisas pi ke kan winak iuwe ke God katip mit him mirak. Hirak wen ketpim, mit iuwe pris netike mit iuwe kerek ninin naanmipre mit ne Isrel nan nitwekhi narik: "Keimin kehimitanut te ti hatip mit him im?"

²⁴ Jisas ketpor, "Hi hitih menmen miutip. Yi eiyipewem werek, te hi hetpi keimin kehimitenan hi hatip mit him im. ²⁵ Keimin kehimitan Jon hirak kirkir mit neriuwe tipar? God kehimitanek o hirak kises han kirak?"

Hir hiras natipan nar ik: "Haiu emtipiwek mekam werek? Haiu mamitpiwek

* **21:21** Mt 17:20; Lu 17:6; 1Ko 13:2; Jo 2:18 * **21:23** Jo 2:18

God kehimitanek hirak kırakem, te hirak kakitpei, ‘Yenmak te yi ap yises him me Jon a?’²⁶* Haiu matip Jon kises han kırak kırakem, haiu mnapen mit nanrekyei enum nanıtar hir han kitet John hirak mitik iuwe profet.²⁷ Hir nnaain mit te hir ap natip Jon hirak mitik weinik. Te hir natip Jisas, “Haiu au mepitari keimin kehimitenek kırakem.”

Hir natip epei au, Jisas ketpor, “Yi ap yetpo werek menmen me Jon, te hi ap etpi keimin kehimitenek hirak menmen im.”

Him tok piksa me nikerek wiketeret te mitik hak

²⁸* Jisas katip, “Yi han kitet mekam? Nipaa mitik hak kine nikerek hirakit wil. Hirakit epei tire iuwe, wi ham haai ken nikan iuwe mitik ketpiwek kar ik, ‘Petepin hi hanhan ti eno eriak menmen naanmipre ni me waai wain mai.’²⁹ Hirak katip haai kırak kar ik: ‘Hi au hnapen.’ Maain hirak keweikin han kırak ken ni me haai kırak kırak menmen.³⁰ Haai ken kitehi nikan kike ek, ‘Ti tewen eno ni mai eriak menmen naanemprewem.’ Nikan nikik ek kewenhi katip, ‘Hi eno’, te hirak ap ken ni eim au.³¹ Yi han kitet keimin ke nikerek wiketeret kises him me haai?”

Hir netpiwek, “Nikan iuwe mitik kerekek.”

Jisas ketpor, “Hi hetpi werek. Mit enun newenin

his mit hir ninin neweikin sip newet menmen enum nises him me God. Te yi mit iuwe au!³²* Hir nenmak? Yi yises him me God werek werek au yentar Jon kan keteikni menmen yi yayisesim te yi ap yises him mirak au. Te mit enun neitit pewek me takis netike miyapir kewenek nari mit his newenem, hir kerien nises him mirak. Yi epei yiri hir nises him mirak te yi ap yeweikin han yisesik. Au, yi yeweikin sip yewetiwek yau weinin.”

Him tok piksa me mit kerek naanmire ni me waai wain me mitik hak

(Mk 12:1-12; Lu 20:9-19)

³³* Jisas wen ketpor kar ik: “Yi eiyimtau him tok piksa ham im. Mitik iuwe ketenen ti mei kamir waai wain nikim mirak epei au. Hirak kime niwa keweikniwem kekin hei kewis yemt wisenuk kekrerem te kete pen waai wain nikim tipar miram mekrerek. Epei au, hirak kime kinaan kau niu naanmipre ni mirak. Epei au, hirak kehimitan mit hir naanmirewem. Te hirak kinaaiwir wit ik ken wit hak keit yanimin.³⁴ Maain waai wain nikim epei maa, hirak keriuwet mit nirak kerek nirak menmen mirak em hir nen neit nikim pinam mirak neiyim naninen.

³⁵* Mit naanmipre ni em nerekyor enum. Hak ek hir nakip, hak ek hir nakip kaa,

* 21:26 Mt 14:5, 21:46 * 21:28 Lu 15:11 * 21:32 Lu 3:12, 7:29-30 * 21:33

hak ek hır newir nan nakip hemkre maain mekiuwe yink kırak.³⁶ Maain kike, mitik iuwe kesiuwe mit han nı̄rak yapı̄rwe nan ninin kerek nı̄paa hı̄rak keriuweti nan. Hı̄rak keriuweti nan te mit kerek naanmipre ni nerekyor enum mar ke nı̄paa hır nı̄rak mit han em.³⁷ Epei au, mitik iuwe kesiuwe nı̄kan kırak kı̄karu kan hı̄rak han kitet kar ik: ‘Hır nanı̄mtau him me nı̄kan kai.’³⁸* Mit kerek naanmipre ni me mitik iuwe, hır nır nı̄kan kırak kan hır hı̄ras netpepan natıp nar ik: ‘Ik ek hı̄rak nı̄kan ke mitik iuwe. Haiu emkip te haiu emit ti kırak ik ek.’³⁹* Te hır natıp epei werek, hır netiwekhis neiyık nen nı̄naaiwır ni nakip kaa.⁴⁰ Maain mitik iuwe ke ni im hı̄rak kaknen kakrekyormekam?”

⁴¹ Hır newenhi netpiwek, “Hı̄rak kaknen kaknep mit enun en epei au, hı̄rak kakwis mit han nanı̄nen naanmamre ni mı̄rak mit in hır yaain nanwetiwek menmen yinam mı̄rak kerek hı̄ram epei mekiute.”

⁴²* Jisas ketpor, “Yi yemak te yi ap yertei werek werek him me God mau tı̄wei nı̄paa profet newisim? Hı̄ram matıp, ‘Teinik yaaik kerek mit nime winak hır nı̄napen newisim miwaai, God kehimitanek hı̄rak kinin teinik ham mit epei namır.

Mitik Iuwe God kerekek kırı̄ak menmen im hau han kitet hı̄ram yaaim.’⁴³ Te hi hetpi menmen yaaim me God nı̄paa hı̄rak kewetiyem yi ap yisesim werek werek, te hı̄rak keriyaam mamnopın hı̄rak kakwet mit han em hır yaain nanises menmen God hanhan hır nı̄rakem neriuwerem.⁴⁴* Neimin hır neweikin sip neweto hır nanı̄waank nanır ke min kaknatın kakı̄ntar teinik hı̄ram mereprir. Maain hi arekyor enum hır nanı̄waank nanır ke teinik kaknatın kakı̄ntar menmen hı̄rak kaksesi tı̄kip tı̄kip mamre niutıp.”

⁴⁵ Hı̄rak katıp epei au, mit iuwe ne pris netike mit han ne Farisi nemtau him me Jisas hır nertei hı̄rak katıp him tok piksa im keneri keriuwerem.

⁴⁶* Hır nerteiyem epei au, hır hanhan netiwek his nanı̄riyaak neiyık nanı̄no nanwı̄sık kakı̄kre wiñak enuk, te hır nı̄rakem au. Hır nı̄naain mit yapı̄rwe kerek nererik nemtau him me Jisas hır nanı̄nip nanı̄ntar hır han kitet Jisas hı̄rak mitik iuwe profet.

22

Jisas katıp mit tok piksa

* 21:38 Mt 27:18 * 21:39 Hi 13:12 * 21:42 Sam 118:22-23; Ap 4:11; Ro 9:33;
1Pi 2:6-8 * 21:44 Dan 2:44-45 * 21:46 Mt 21:26

*me mitik ketike mite nanitan
haai kemanı menmen kakwet
mit nanrerik em*
(Lu 14:16-24)

¹ Jisas pīke katip mit miyapir him keriuwe tok piksa.

² Hirak ketpor, "Menmen God kiriakem kenine mit ne ti hir nanises him mirak hiram mar ke mitik iuwe kinin naanmipre mit hirak kemanı menmen keiyim kinkik mit kakintar nikan kirketike mite nanitan.
³ Nipaah hirak kehimitan mit han naninen namen menmen nantikerek. In ek hirak keriuwet mit nirkhan hir nanino naninior nantip mit hir naninen namen menmen nantikeri.

Te hir ap ninapen. ^{4*}Hir au ninapen, te hirak kenine mit nirkhan ketpor, 'Yi eitip mit kerek nipaah hi etpor naninen namen menmen eiyitpor hi epei hemani menmen nepei au, te hir eninen enim. Hi epei enep bulmakau nemium yapirwe metike samiyak ham yaaim.'

⁵ Mit en nen netpor menmen epei au, te hir neweikin sip newetirem nises menmen mir. Mitik hak ken ni mirak, mitik hak ken stua kirketike. ^{6*}Mit han en nepu hir netenen mit kerek mitik keriuweti nan, hir nerekyor enum nipa naa. ⁷Hir nerekyor enum nipa naa, mitik iuwe han enuk wisenuk keriuweti te hirak keriuwet mit nirkhan ne ami hir nen nene mit in enun kerek nene mit

nirkhan, hir nanip nenepi nesi wit kir. ⁸Hir nanip nenepi epei au, mitik iuwe kenine mit nirkhan menmen mirak, hirak ketpor, 'Hi epei hemani menmen epei au, te mit kerek hi nipaah hehimitenor hir naninen hir au enun. ⁹Te yi eino eirer yayiwe yi eiyir mit yapirwe nan nitet yayiwe yi eiyitpor hir eninen enim menmen hi emaniyem.' ¹⁰Hirak ketpor epei au, mit nirkhan hir nen nerer yayiwe nari mit kerek hir niri nitet yayiwe en. Mit han yaain, mit han au enun, te hir neri nen wianak kerek mitik ketike mite hir nanitan neitai en, ere hir nau neneises wianak nenevik.

¹¹"Hir nau neneises wianak nenevik, mitik iuwe kan kakir mit kerek nau nererik nipaam menmen mirak. Hirak kan kiri, hirak kir mitik kiutip ap hanhan keriuwe mitik iuwe hirak keriuwet klos yaaim me mit hir nanitan au. Hirak kan ketpiwek, ¹²'Kai yinak. Harkeik te ti hitit naan mit nai naanmirau weipir te ti hinik han nimin in a?' Mitik hirak ap ketpiwek menmen au. Hirak yink enuk kau en kenesn paan. ¹³*Te mitik iuwe naanmipre mit hirak kenine mit nirkhan menmen mirak ketpor: 'Yi eiyit mitik ik eisenkikiwek his hit eiwerek ekno wit eik toto enuk. Hirak kakikit kaknakin yehes mirak kakine han enuk kaku kakit.' ¹⁴Jisas ketpor him im epei au, hirak

* 22:4 Mt 21:36

* 22:6 Mt 21:35

* 22:13 Mt 8:12, 25:30; Lu 13:28

ketpor: "Hıراك kıkıt kınakın yehes kentar God kenine mit yapırwę nanisesik, te hıراك kehimitan mit niutıp niutıp keriyen hıır naninen nanu nantikerek."

Mit hanhan nari han ke Jisas newis̄sik nit̄wekhi me pewek me takis

(Mk 12:13-17; Lu 20:20-26)

15 *Jisas ketpor him epei au, wi im mit ne Farisi nı̄naiwı̄rek hıır nimenipiniek newis̄wekek neriuwe him ham. 16 Hıır nimenipiniek newis̄wekek epei au, hıır neriuwet mit hıır han nises him mır, hıır netike mit kerek nises him me Herot hıır nan nanri han kırak nit̄wekhi, "Mit̄ık Iuwe tisa, haiu mertei ti mit̄ık yaaik hatıp menmen yaaim me God werek werek. Ti han kitet mit yapırwę hıır nı̄piran te ti ap ewis kiutıp kakri han kit me menmen. 17 Te haiu hanhan ti etpai han kit. Hıram yaaim te haiu mamwır pewek me takis mamwet mit̄ık iuwe ke Rom naanm̄iprai mamwet̄wekem o au?"

18 Te Jisas kertei han kır enuk te hıراك ketpor, "Yi mit enun yewis̄sik. Yi yenmak te yi hanhan yewis̄sewek a? 19 Yi eiȳt pewek yi yewırem yewet mit ne gavman em me takis eiȳim einen." Hıراك ketpor, te hıır nen neit pewek miutıp neiȳim nan neteiknı̄wekem. 20 Hıır neiȳim nan neteiknı̄wekem, te hıراك kitorhi ketpor,

"Ninaan me keim̄in metike niuk mırak mewik?"

21 *Hıır natıp, "Me mit̄ık iuwe Sisa keremem."

Te hıراك ketpor, "Te yi ei-wet mit̄ık iuwe Sisa menmen mırak, yi ei-wet God menmen mırak."

22 Hıراك ketpor epei au, hıır han kekriț neriuwe menmen hıراك epei ketpor nentar hıır ap te nanwisesik au. Te hıır nı̄naiwı̄rek hıır nen.

Mit nitehi Jisas me mit hıır naa hıır pıke nanı̄krit

(Mk 12:18-27; Lu 20:27-40)

23 *Me wi im keremem, mit han ne Sadyusi hıır nan nır Jisas. Mit in hıır ap han kitet mit epei naa hıır pıke nanı̄krit taau.

24 *Hıır nan nit̄wekhi nar ik: "Mit̄ık Iuwe Tisa, him nı̄paa Moses kewisim mau tı̄wei matıp, 'Mit̄ık kaki kaknaaipis mite pı̄rak, te hıre ap wine nı̄kerek nei au, maain nı̄kik kırak kaktı̄we te hıre wawine nı̄kerek nei nanı̄kreхır ke haai kır.' 25 Nı̄paa mit ne haai kiutıp hıır nar hispınak wı̄k (7), hıır nepu in. Nı̄kan iuwe mit̄ık keit mite te hıراك kaa ap kine nı̄kerek wen au. Hıراك nı̄kik kırak nı̄m̄inek hıراك ketı̄we.

26 Hıراك ketı̄we hıراك kaa, te hıراك ap kine nı̄kerek au. Hıır nepı̄r kerekek ere hırakıt tı̄paa ap tine nı̄kerek nei au. 27 Hırakıt tı̄paa ere tepnepik, mite pı̄rakıt wı̄paa wı̄pkaru. 28 Maain wi kerek mit pıke nanı̄krit nanu, hıre waure mite pe keim̄in? Hıre

nipaā wau wetike mīkan tīre tar hispīnak wik (7)."

²⁹ Hīr natīp epei au, Jisas ketpor kar ik: "Yi mīt yatīp enum yentar yi yepītarī hīm me God, yi ap yertei God hīrak manp enuk wisenuk te hīrak kakises han kīrak kīrīkān menmen yapīrwe. ³⁰ Me wī God kakīkīan mīt hīr nanu, hīr ap nanīt miyapīr au. Hīr nanu weinīn nanīr ke mīt ensel neit wit ke God.

³¹ "Te menmen yi nepei yetpim me mīt pīke nanīkrit yentar yi ap han kitet hīr pīke nanīkrit. Hi hetpi menmen im. Yi yenmak te yi ap yertei menmen yi yekinaam mau tīwei me Moses God ketpiyem a? ³² *Hīrak katīp, 'Hi God ke Ebraham, Aisak ketike Jekop.' Hīrak God ke mīt hīr hīmīn kīr kepu keriyen." ³³ Mīt yapīrwe nerp menep nemtau menmen hīrak ketporem, hīr han kekrit hīr han yaaik neriuwe hīm mīrak.

Jisas katīp mīt ne Farisi hīm lo me God hīram iuwe minīn

(Mk 12:28-31; Lu 10:25-28)

³⁴ Maain kike, mīt ne Farisi nemtau Jisas katīp werek kinīn hīm kerek mīt ne Sadyusi nītīwekhīyem, teīr yīnk enuk, hīr nekintīp nīnaiwīrek. Te hīr nan nekiyan nau niutīp ni-menipīnan natīp. ³⁵ Epei au, mītīk kiutīp kekre nīmīn ke hīr mīt, hīrak ke mīt ne Skraip, hīrak kan katīp

Jisas kīnīnek ketpīwek, ³⁶ "Mītīk Iuwe Tisa, hīm mekam hīram minīn hīm ham nipaā Moses ketike profet newisaiyem mau tīwei matīp?"

³⁷ *Jisas kewenīwekhi ketpīwek, "Yi hanhan Mītīk Iuwe ki God yeriwe han ki ketike me menmen yapīrwe mekre yīnk ki. ³⁸ Hīm im hīram iuwe minīn hīm ham mau tīwei nipaā Moses ketike Profet newisaiyem.

³⁹ *Hīm ham iuwe misesim hīram mepīr ke hīm minīn em, hīram mīpīram. Hīram matīp, 'Yi hanhan mīt han o ni yinan yar ke yi hanhan yeriwe hīras.' ⁴⁰ Mīt nanises menmen wīk im te hīram mamkepi hīr nanises hīm yapīrwe werek werek nipaā Moses ketike mīt profet hīr newisīm mau tīwei."

Jisas kitehi mīt ne Farisi hīm me Mītīk Krais kerek God kakriuwetek kaknen
(Mk 12:35-37; Lu 20:41-44)

⁴¹ Mīt ne Farisi wen nekiyan nau niutīp, Jisas kitorhi kar ik. ⁴² *Hīrak katīp, "Yi han kitet mekam me Mītīk Krais kerek God kakriuwetek kaknen kakīkaap mīt ne tī? Hīrak Nepeynek ke keimin?"

Hīr netpīwek, "Hīrak kakre Nepeynek ke Devit."

⁴³ Jisas kitorhi keteipim, "Hīrak kakre Nepeynek ke Devit kerekek, kenmak te God Hīmīn Yaaik kīkīak han ke Devit kene Krais hīrak

* 22:32 Eks 3:6; Mt 8:11 * 22:37 Diu 6:5 * 22:39 Lev 19:18; Mt 7:12; Ro 13:9-10; Ga 5:14 * 22:42 Jo 7:42

Mitik Iuwe kírak? Devit ket-pim kewisim mau tíwei mar im:

44 *Mitik Iuwe God katip

Mitik Iuwe kai Krais kar ik: “Ti ehu yeno im menep his yaaim kerek mit iuwe newi. Ti ehu in ere hi anep mit enun nepan ni anip anepi.”

45 Devit kene Krais hírak Mitik Iuwe kírak, karkeik te hírak kenewek nepenyek kírak kerekek? Taau. Hírak Nepenyek ke Devit te hírak kenewek hírak Niakan ke God!”

46 Hírak katip epei au, mitik hak kekre nímin ke hír mit yapırwe ap te newenhi au. Me wi im ere maain hírak mitik hak kekre nímin ke hír mit hírak kaknen kaktíwekhi hír meiyam kike au. Hír yínk enuk nínapen.

23

Jisas katip mit hír ap enises menmen mit ne Skraip netike mit ne Farisi hír níriakem

(Mk 12:38-39; Lu 11:43, 46, 20:45-46)

¹ Maain Jisas katip mit miyapir kerek nererik nau netike mit nírak disaipel hírak ketpor kar ik: ² Mit ne Skraip kerek ninin nertei hír me Moses natip mit em, hír netike mit ne Farisi, mit iuwe hír nehimíteni hír natip mit hír me Moses ír

enisesim. ³ *Te yi eimtau menmen hír netpiyem yi eiyisesim. Te yi ap eiyises menmen hír níriakem au emit! Hír natip hír ham te hír ap nisesim au. Hír nises hír ham. ⁴ Hír neriuwe hír mir kerek hír netpiyem yi eiyisesim híram mar ke hír neit menmen nímenum neneipetitem newisim mau yapır ki yi yeremime. Te hír ap nankepi nanit menmen nímenum yi yeremime au. Hír ap te nanises hír enum nípaa hír netpiyem yi eisesim taau. ⁵ *Hír níriak menmen yapırwe te mit kerek nírem hír nantip hír mit yaain. Hír nime ni newis hír me prea mekre tanik míram mau maat metike his mir, te mit nírem hír natip hír yaain. Hír nime ni nokim newisim neses laplap kerek hír newisim mau yínk mir me wi hír nitehi God menmen, te mit nírem hír natip hír yaain.

⁶ *Hír hanhan nanu yeno mit nehimítanem me mit iuwe nanwim neit wínak kerek mit nererik nekine hír me Moses neitai en nekre wínak ke mit me wi hír nererik naam menmen. ⁷ Hír hanhan mit miyapir hír níri neit maket, hír nanwenipi niuk mir natip hír mit iuwe, hír nenewor, ‘Mit naiu iuwe tisa.’

⁸ Yi ap eiwis mit hír newi yi mit iuwe Tisa au emit! Yi yapırwe yíre ni yinan keriyen, mitik kiutip

* **22:44** Sam 110:1; Mt 26:64; Ap 2:34-35

Nam 15:38-39; Diu 6:8; Mt 6:1

* **23:3** Mal 2:7-8

* **23:5** Eks 13:9;

* **23:6** Mt 6:5; Lu 14:7

hırap Mıtık Iuwe God hırap Tisa ki. ⁹ Yi ap eine mıtık hak kiutıp kau tı ik enewek ‘Mıtık Haai Iuwe’ au ekit! Yi ap enewek Mıtık Haai Iuwe ki eiyıntar Mıtık Haai Iuwe kiutıp kerekerek kepü. Hırap God kekrekek kerek kepü wit kırak Heven. ¹⁰ Yi ap eiwis mıt hır nenewi yi Mıt Iuwe au emıt eiyıntar Mıtık Iuwe kiutıp ki hi Mıtık kerek God kehimitenä hi han akepi yi mıt atihis. ¹¹ *Keimin hanhan niuk mırak iuwe kekre nımın ke yi mıt hırap kakwenin han kırak kakisesi kakıkepi kakıak menmen. ¹² *Mıt kerek han kitet hır yaain ninin mıt han, maain God kakıwaank niuk mır hıram menmen weinim. Mıt kerek hır newenin han kır han kitet hır weinin, maain God kaknip niuk mır hıram iuwe.

*Jisas kene mıt Farisi netike
mıt ne Skraip hır newisesik
(Mk 12:40; Lu 11:39-42,
44, 52, 20:47)*

¹³ “Yi mıt ne Farisi yetike yi mıt kerek yinin yertesi him lo me Moses yatıp mıt em. Maain God kakiwep kakrıwaank kakıntar yi enun yewisesik. Yi yar ke mıt enun neiyepet weipır ke mıt hır nanıno nımın. Yi ap hanhan yises him me God werek werek au, te yi yewen mıt miyapır kerek hanhan nanises God werek werek. ¹⁴ [Yi mıt ne Farisi yetike yi mıt kerek yatıp mıt him me Moses. Maain

God kakiwep kakrıwaank kakıntar yi enun yewisesik. Yi yemitetpiñ miyapır kerek mıt epei naa, yi yemitorpiñ yeit menmen mır mekre wınak kır te maain yi yitehi God yerp ninaan me mıt, yi yısawin menmen enum yi yırıakem yeriuve prea im te yi yenip mıt hır han kitet yi yaain.]

¹⁵ “Yi mıt ne Farisi yetike yi mıt kerek yi yinin yertesi him lo me Moses yatıp mıt em. Maain God kakiwep kakrıwaank kakıntar yi mıt enun yewisesik. Yi yırıak menmen ham yapırwé te yi yarı han ke mıtık kiutıp kakises him mi. Maain hırap kises him mi, yi yenipek hırap kakre nıkan ke Seten kakkno si tatıknénik, kinin yi mıt enun hırap ap kises God kakır ke yi mıt.

¹⁶ *“Maain God kakiwep kakrıwaank yi mıt enun yar ke mıt nanamır toto eiyıntar yi ap yeteikin mıt han yayiwe kırak werek werek au. Yi yemitorpiñ. Yi yatıp, ‘Mıtık hak kerek katıp, ‘Hi tewen arıak menmen. Hi ap te ewisiyek au hi atıp werek. Hi ekine wınak iuwe ke God kakıhimitenau him mai.’” Yi yatıp, ‘Hırap kaktıp kakır ik, hırap ap te kakises him mırak au menmen weinim.’ Yi yatıp, ‘Mıtık hak katıp, ‘Hi tewen arıak menmen. Hi ap te ewisesik au. Hi atıp werek. Hi ekine gol mekre wınak iuwe ke

* **23:11** Mt 20:26; Mk 9:35; Lu 22:26

Lu 14:11, 18:14 * **23:16** Mt 15:14

* **23:12** Jop 22:29; Pro 29:23; Esi 21:26;

God te hi hatip werek.' Yi yatip, 'Hırankatıp him im, hırankekises menmen hıranketpim em.' ¹⁷ Yi mit enun han auri. Mekam hıram iuwe minin? Mekam au hıram kike mīkaru? Gol mīwaai mekre wīnak ke God o wīnak ke God kerek kı̄rak gol hıram yaaim me God. Wīnak ke God kerek kinin! ¹⁸ Yi wen yatip, 'Mitīk kerekkekine kınaan keit wīnak ke God hıram mehimitan him mirak hırankatıp hırankakisesim. Maain hırankap kakisesim te hıram menmen weinīm. Te mītik kerekkekine menmen mit hı̄r newisim mentar kınaan, hı̄r natıp 'Truantap', hıram mamihimitan menmen hıranketpim hırankakisesim, te hırankakisesim, o au en, hırank mitik enuk.' ¹⁹ Yi mit nanamır toto! Mekam hıram iuwe minin a? Menmen mit newisim mīwaai mentar kınaan newepwarem newet God, o kınaan hırekes kerek kı̄rak menmen im mit newet God em hıram yaaim? Kınaan keremem hıram minin. ²⁰ Mitīk kerekkekine kınaan hıram mehimitan menmen hıranketpim, hırankekine kınaan metike menmen mewim hıram mehimitan him mirak. ²¹ Mitīk kerekkekine wīnak iuwe ke God kakihimitan menmen hıranketpim hırankakisesim, hırankekine wīnak ketike God kerek Hımin kı̄rak kewik hırankit tehimitan him hıranketpim. ²²* Mitīk kerekkekine wit ke God kakihimitan menmen

hıranketpim, hırankekine wit ke God kerekkek au. Hırankekine God kerek kau wit kı̄rak hırankakihimitan menmen hırankatıp hırankakisesim.

²³* 'Yi mit ne Farisi yetike yi mit kerek yin in yertei him lo me Moses yatip mit em. Maain God kakriwaank kakintar yi mit enun yewisik. Yi yewep menmen mi yapırwe mar hiswiyen (10) te maain yi yewet God menmen mi miutip me menmen hiswiyen (10). Yi yises menmen kike im te yi yeweikin sip yewet him iuwe me God ham im. Yi ap yises menmen yaaim, yi ap hanhan mit miyapir han au, yi ap yises menmen yi yetpim au. Yi yı̄rak menmen iuwe im metike menmen kike me yewet God menmen te yi yaain. Te au, yi yinapen! ²⁴ Yi mit enun yire mit nanamır toto yeteikin mit han yayiwe ke God. Yi hanhan yayises menmen kike me him me God te yi han kaa yayises menmen mirak iuwe.

²⁵* 'Yi mit ne Farisi yetike yi mit kerek yin in yertei him lo me Moses yatip mit em. Maain God kakriwaank kakintar yi mit enun yewisesik. Han ki hırankire wenkepye metike kap kerek mit nekemyetit neke wit te hıram menmen enum mewim meke nīmin him ap nekemyetit au. Han ki enuk keit nīmin kentar menmen yi yisesim yi

* 23:22 Ais 66:1; Mt 5:34; Ap 7:49 * 7:4

23:23 Lev 27:30; Mai 6:8 * 23:25 Mk

yetiwem yeriwe menmen enum yi yirakem yeriyaam yises han ki. ²⁶ Yi mit ne Farisi yi han auri. Yi yar ke mit enun nanamır toto. Yi eiyinın eiyises menmen yaaim mekre han ki te maain menmen yi yairakem hıram mamre yaaim. Menmen im hıram mamre mit nekemyet wenkepye metike kap neke nımın, neke wit.

²⁷*“Yi mit ne Farisi yetike yi mit yatıp mit han him me Moses. Maain God kakriwaank kakıntar yi mit enun yewisesik. Yi han ki yar ke hei herwe maa mit newisim mekrerek. Hıram timen meweikniwek te mit nanınen nanırem hıram han kitet hei hırank yaaim. Te menmen enum mire herwe hemik paan minın mekrerek. ²⁸*Mar im mit miyapır nıri hıram han kitet yi mit yaain yises him yaaim. Te yi mit enun. Menmen enum misawın mekre han ki. Menmen me yi yewisesik ek, metike menmen ham enum enum.

*Jisas katıp God kakıwaank mit ne Farisi netike mit natıp mit han him me Moses
(Lu 11:47-51)*

²⁹“Yi mit ne Farisi yetike yi mit kerek yi yinın yertei him lo me Moses yatıp mit em. Maain God kakriwaank kakıntar yi mit enun yewisesik. Yi yeses hei kerek mit profet nipaai nau ti hıram naa hemik mir mıwaai mekrerem. Hıram metike

hei mei me mit yaain nipaai naa hemik mir mıwaai mekrerem. ³⁰ Yi yatıp yar ik: ‘Nipaai haiu mepu ti wi mit profet hıram nepu netike maamrer naiu, haiu ap te manıp mar ke maamrer naiu nıriakem taau.’ ³¹*Te yi yeriwe him im yi yetpim yewepiyapır yi nepenyerer ne mit kerek nipaai nenep mit profet hıram naa. ³² Hi hetpi. Yi yayises menmen enum nipaai maamrer ni hıram nıriakem ere yi enun yayır ke hıram enun. ³³*Yi mit enun yar ke manpen (o yenmik). Yi mit enun nepenyerer ne mit enun nıre manpen. Yi yarkeik yi han kitet yi ap eino si tatıkneni a? Taauye!

³⁴*“Te hi hetpi. Maain hi ariuwet mit profet nantike mit nertei him me God werek werek netike mit nanwepiyapır him mai yaaim. Mit han ne mit in yi yainıp yeiwenkeki nanu nu tentarakıt. Mit han yi yainıp yairiuwe nıpin yayıt wınak kerek yi yekine him me Moses yekrerem. Yi yaipırı nanınaaiwır wit ik yi yayınyei hıram nanrıri nanıno nanrer wit wit. ³⁵*Yi eirak menmen im te God kakrekyi enum kakiwep kakrer paan ki. Hırank kakiwep kakıntar kakrer paan ki me mit yapıpwe yaain naa, me wi hemkre me mitik yaaik Ebel mewen ere me mitik profet Sekaraia, nıkan ke

* 23:27 Ap 23:3 * 23:28 Lu 16:15 *

Lu 3:7 * 23:34 Ap 7:52; 1Te 2:15; Mt 10:23 * 23:31 Ap 7:52 * 23:33 Mt 3:7, 12:34;
Hi 11:4 * 23:35 Jen 4:8; 2Kro 24:20-21;

Berekaia, kerek maamrer ni hir nakip kaa kekre nimin ke kinaan metike winak iuwe ke God. ³⁶ Hi hetpi werek. Menmen im enum yapirwe mamnen yi mit miyapir kerek yi en ek yau ti yaiyintar menmen hi nepei hetpiyem yi yairiakem.

Jisas kikit mit miyapir ne wit Jerusalem
(Lu 13:34-35)

³⁷ *“Yi mit miyapir ne Jerusalem, wit kerek mit newi hir neneb mit profet. Hir neneb mit kerek God keriuweti nan nir. Wi yapirwe hi hanhan naanmipri me menmen enum har ke suware naanmipre nikim mire minik yapir mire. Te yi au yinapen. ³⁸* Yi eiyimtewem. Maain wit ki hirak kaku weinik mit miyapir ap nanwi au. ³⁹* In ere maain yi mit miyapir ne Jerusalem ap piye nanira meiyam au ere yi eitip,

‘God naanmamre kakikaap Mitik ik Krais kerek kekrehir kirak hirak keriuwetek kan in.’”

24

Jisas katip mit nanwep winak iuwe ke God nanwerek
(Mk 13:1-2; Lu 21:5-6)

¹ Jisas kinaaiwir winak iuwe ke God ken witeik, mit nirak disaipel newenyipirek te hir nanteikniwek winak yaaim yapirwe me winak

iuwe ke God. ² *Hir neteikniwekem, te hirak ketpor, “Hi hetpi werek. Yi yir menmen yapirwe im a? Maain wi mamnen te nan kerek mit nime winak meriuwerem, hirak ap te mamwaai mamintereram au. Mit naninen nanwepim te hiram yapirwe maminke mamwaai ti.”

Jisas katip menmen enum mamnen
(Mk 13:3-13; Lu 21:7-19)

³ Jisas wen kau miniu (o neiyip) mit nenewek wit Oliv, mit nirak disaipel keriyen nan nitwekhi natip, “Ti etpai wi kerek menmen im enum mamnen, metike mekam mamnen mamteiknei wi im epei man te ti enen ewepyapir hrektes te menmen God kakriakem hiram epei au.”

⁴ Jisas kewenhi ketpor, “Yi naanmamre hiras ap eiwis mit han hir nanwisesiyek.

⁵ *Ap eiwis mit han hir nanwisesiyek nanintar hir yapirwe naninen nammitipin nanikrehir kai nantip, ‘Hi kerek hi Krais kerek God kehimtena hi anen akaap mit.’ Hir nanwis mit miyapir yapirwe nanriuve him mir. ⁶ Maain yi eiyimtau mit neit menep hir neneban, yi eiyimtau him me mit hir neit yanimin hir neneban, te yi ap einapen au emit! Menmen im hiram emnen te wi hi anen awepyapir hrektes nepei man wen au.

* 23:37 Ap 7:59; 1Te 2:15

118:26; Mt 21:9

* 24:2 Lu 19:44

2:18

* 23:38 1Kin 9:7-8; Jer 12:7, 22:5

24:5 Mt 24:23-24; Jo 5:43; Ap 5:36-37; 1Jo

* 24:7 2Kro 15:6; Ais 19:2

* 23:39 Sam

7 *Mit ne weiwık miutip hır netike mit ne weiwık ham hır nanınepan. Mit kerek nau ti menep in nantike mit neit yanımın hır nanınepan. Mit nerer wit wit nınpı mamin nanıntar hır menmen mau ni au. Ti mamrer wit wit mamtanık. 8 Menmen im kerek mamnen hıram mamre mite hıre tu himır ketnıniwe iuwe te hıre wawine nıkan. Mit miyapır nau ti menmen im mamnen mamıkrit mamriwaank.

9 *“Me wi im mit nantihis yi yaino wınak enuk te mit naniwep yayi o yınk ki hır nanıwaankem. Mit nanrer wit wit han enuk nanriuwi nanıneini nanıntar yi yises him mai. 10 Wi im mamnen, mit yapırwe nanweikin sip nanwet him mai. Hır nanwepyapıran, han enuk nanıriuwehan. 11 *Me wi im, mit profet enun newisesik hır yapırwe nanınen nanri han ke mit miyapır yapırwe nanwısisorek nanriuwe him mai. 12 Me wi im mit miyapır nanises han kır nanrıak menmen enum yapırwe te mit miyapır yapırwe hır ap hanhan nanriuwehan wişenum au, kike keremem. 13 *Te mit miyapır kerek nanısa werek werek ere hır nani, maain hi atorhis hır nanu nantikewa. 14 *Mit miyapır hır nanwepyapır him yaaim me God kakinın naanmamre mit, hır nanıtpim nanrer wit

wit te mit nanırteli menmen yaaim God kırıakem. Hır nanwepyapırem epei au, maain wi mamnen te hi anen awepyapır hırekeler te menmen God kakrıakem hıram epei au.

*Maain menmen enum
mammen ti ik*
(Mk 13:14-23; Lu 21:20-24)

15 *“Maain yi yayır menmen enum mamiwaank wınak iuwe ke God mamırp mamiķre nımin kerek hıram ap te mamno nımin au kerek nıpaa profet Daniel katıp hıram mamnen (yi mit kerek yekine menmen im, yi han kitetim werek werek). 16 Te yi mit yapırwe kerek yi yepu provins Judia, yi yairır yaino mıniu o neiyıp eisawın eyiıt ein. 17 *Mit miyapır kerek nau wejni neit witeik, hır ap piķe nanıno nımin wınak nanıt menmen mır mekrerek au emıt! Hır nanrıı waswas nanıno. 18 Mit miyapır kerek neit ni mır, hır ap piķe nanıno witeik nanıt menmen klos au emıt! Hır nanrıı waswas nanıno. 19 Maain wi menmen im mamnen, miyapır nanınan nıkerek kike wen nau sınipau hır nanıwaank nanıntar hır ap te nanrıı waswas au. 20 Yi eiyitehi God te yi ap eirır me hawı hıtan o wi Sabat au emıt eiyıntar yi ap te eirır waswas au. 21 *Me wi im menmen enum mamnen mamiwaank mit miyapır nau ti. Menmen mar im ap man nıpaa God

* 24:9 Mt 10:22; Jo 15:18, 16:2 * 24:11 Mt 24:5, 24; 1Jo 4:1 * 24:13 Mt 10:22

* 24:14 Mt 10:18, 28:19 * 24:15 Dan 9:27, 11:31, 12:11 * 24:17 Lu 17:31

* 24:21 Dan 12:1; Joe 2:2; Rev 7:14

kinin kewis ti ere in. Maain menmen enum mar im ap pīke mamnen taau. ²² God ap te kakremir wī menmen enum im mamu tī te mit miyapir yapirwe nani. Au, God han kitet mit miyapir kerek h̄irak kehimiteni h̄ir nises him mirak te h̄irak kakremir wī menmen im mamu tī.

²³*“Maain me wī im mitik hak kakitpi, ‘Yi eiyirek. Mitik Iuwe Krais h̄irak kepu in! O H̄irak kau keit p̄nak ein!’ H̄irak kakitpi him mamir im yi ap yayisesim au emit! ²⁴*Hi hetpi. Maain mit enun newisesik nanino nantip h̄ir Krais o h̄ir mit profet h̄ir nanwepyapir h̄iras. H̄ir nanriak menmen iuwe nipaai mit niriakem au, te h̄ir nanri han ke mit miyapir kerek nises him me God. Te h̄ir ap nanisesim taau. ²⁵Yi eiyimtau. Hi hinin etpi menmen im. Maain menmen im mamnen yi eiyirteiyem.

²⁶*“Maain mit h̄ir nanitpi nanir ik: ‘Yi einen eiyirek! H̄irak kau wit weinik mit ap newi au!’ Te yi ap eino au emit! ²⁷*Yi yir nepni mewenin meke wepni kokai kan ere kewen ken. Kakir eik te maain yi eiyir hi mitik ke wit ke Mitik Iuwe hi pīke anen. Mit miyapir yapirwe nanra.

²⁸*“Wit kerek mitik herwe kiwaairi, hore tepre mam-

nen mamkip mamkinenik mamik. [Marim im maain mit yapirwe nau tī h̄ir enun enun, hi pīke anen etike mit ensel hi skelim h̄ir mit hi ahwaanki.]

*Maain Mitik Iuwe Krais
kaknen*

(Mk 13:24-27; Lu 21:25-28)

²⁹*“Maain wī menmen enum epei man mau tī, wepni kakweikin kakre witaan, wenke ap te kakir au, h̄ir mau nepni maminkike, menmen iuwe mau nepni h̄iram mamtanik.

³⁰*Menmen im epei au, te menmen mamu nepni mamteikin mit hi mitik ke wit ke Mitik Iuwe hi awepyapir h̄irekes, te mit miyapir ne weiwickapir wepni nerer wit wit nankit nanra hi hau hentir nap̄ heriuwe menmen mai iuwe metike menmen mai yaaim merhihe hi anen. ³¹*Hi anen, te God kaktenwo taur. Kaktenwo taur, hi heriuwet mit ensel nai h̄ir nanino nanrer wit wit kerek mit miyapir hi hehimiteni h̄ir nises him mai h̄ir nanwiyen, h̄ir nanri naninen nantikewa mamu niutip.

*Nu h̄inaan kikaap mit
nanhimitan wī Krais pīke
kaknen*

(Mk 13:28-31; Lu 21:29-33)

³²*“Hi eteikni menmen heriuwe nu fik. Maain wī kerek heneik mirak h̄iram maminsiunen, te yi eiyirtei menep te wepni

* **24:23** Mt 24:5, 11 * **24:24** Diu 13:1-3; 2Te 2:9; Rev 13:13-14 * **24:26** Lu 17:23-24 * **24:27** Mt 24:37-39 * **24:28** Lu 17:37 * **24:29** Ais 13:10, 34:4; Esi 32:7; Joe 2:10, 31; 2Pi 3:10; Rev 6:12-13 * **24:30** Dan 7:13; Sek 12:10; Mt 26:64; Rev 1:7 * **24:31** Ais 27:13; 1Ko 15:52; 1Te 4:16

yaai. ³³ Mar im, maain yi eiyir menmen hi etpiyem hiram epei man, te yi eiyirtei hi menep te hi pīke anen. ³⁴ *Hi hetpi werek. Mit miyapir kerek neputi in ek, hir ap te nani ere menmen yapirwe im mamnen. ³⁵ *Nepni mamtīke tī mam̄waank mamit te him mai ap te mam̄waank au emit! Hiram mamu mamit tipmain tipmain enum eik, te menmen hi nepei hetpim hiram mamnen.

*Mit ap nertei wi kerek
Krais pīke kaknen tī ik au
(Mk 13:32-37; Lu 17:26-30,
34-36)*

³⁶ *“Mit miyapir nau tī o ensel neit wit ke God o hi mitik iuwe ke wit ke mitik iuwe, hau yapirwe ap mertei wi kerek God kakriuweta hi pīke anen tī. God kiutip kerek kertei. ³⁷ *Wi kerek hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe hi pīke anen tī, hiram menmen mamnen mamir ke nipaai wi mitik Noa kau tī ik. ³⁸ Me wi hawit ap epei man mitwapin tī wen au, mit miyapir nises menmen mar ke nipaai hir niriakem. Hir naam menmen, neitan, nesiuve yenterer nantike mit han hir nanitan ere wi Noa ken kau kekre sip. ³⁹ *Hir mit miyapir hir ap nertei menmen enum mamnen ere tipar miniu manip meri men hir naa. Mar im maain hi Mitik ke wit ke Mitik

Iuwe hi pīke anen, te mit miyapir ap nanmeriyau hi anen au. ⁴⁰ Maain wi hi pīke enen, mitikit wiketeret tatu ni mirakit. Hi ehit his mitik kiutip kaknen, kiutip au hi ewisik kaku kakit ni eim. ⁴¹ Maain miyapir wik hir nenepip tiu, hi ehit his piutip, peiyap hi au ewisiye wawu wawit yaank eik. ⁴² *Yi naanmitpre hiras te yi yises God werek werek eyintar yi yepitari wi kerek hi Mitik Iuwe ki hi pīke anen. ⁴³ *Yi han kitet menmen im. Mitik kerek kau wianak kertei witaan kerek mitik enuk kekintip menmen kaknen, te hirak naanmamre wianak kirak ap kakwis mitik enuk kaknen kekintip menmen mirak. Te hirak au kepitari. Mar im wi kerek mit nepitariyem, hi pīke anen tī ik. ⁴⁴ Te yi mit eiyises God werek werek eyintar hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe hi pīke anen me wi yi ap yerteiyem.

*Jisas katip him tok piksa
ke mitik yaaik ketike mitik
enuk
(Lu 12:42-46)*

⁴⁵ “Yi mit keriyen yi yire mitik yaaik kertei menmen werek werek te mitik iuwe kirak kewisik hirak kire mitik iuwe naanmamre mit miyapir kerek niriak menmen me mitik iuwe, hirak kakwetir menmen me wi hirak kehimitanem hir nantiwem. ⁴⁶ Maain mitik iuwe kirak nipaai

* 24:34 Mt 16:28 * 24:35 Mt 5:18

6:5-8 * 24:39 Jen 6:13-7:24; 2Pi 3:6
Rev 3:3, 16:15

* 24:36 Ap 1:7; 1Te 5:1-2 * 24:37 Jen

* 24:42 Mt 25:13 * 24:43 Lu 12:39-40;

kînaaiwîr wit, hîrak pîke kaknen kakîr ke mîtîk kîrîak menmen nîpaa hîrak ke himîtenîwekem, hîrak han yaai kâkriuwerek te hîrak wok mîtîk kîrak kaku werek werek. ⁴⁷* Hi hetpi werek werek. Maain hîrak kaknen kakîrek kises menmen yaaim, hîrak kakîhimîtanek hîrak naanmamre menmen mîrak yapîrwe. ⁴⁸ Mîtîk ik au, hîrak enuk kînapen kises menmen me mîtîk iuwe, hîrak kaktip hîrek, ‘Mîtîk iuwe kai ken yanîmîn ap pîke kaknen waswas au.’ ⁴⁹ Hîrak kaktip kakîr ik, te hîrak kaknenp mît miyapîr kerek nîrîak menmen me mîtîk iuwe kîrak, hîrak kakno kaktike mît enun netaritari naam tîpar si enum, hîrak kaktikeri nanîm. ⁵⁰ Maain mîtîk iuwe kîrak kaknen me wi hîrak ap han kitet hîrak kaknen, te hîrak kemeriyîwek au. ⁵¹* Mîtîk iuwe kaknen hîrak kaknep mîtîk ik wi senuk kakîwaankek kaksiuwerek kakno wit kerek mît enun newisesik newi en. Mît neit in hîr nine han enuk nîkit nînakîn yehes.

25

*Jisas katip him tok piksa
me miyapar nîhan nar
hiswiyen*

¹ *“Maain wi kerek hi mîtîk ke wit ke Mîtîk Iuwe pîke anen, God kakwis mît miyapîr nanîno wit kîrak kakîr ke miyapîr nîhan nar hiswiyen (10) kerek neit

lam mîr nen nemerîr mîtîk pîpiak kaknen kakît his mîte pîrak. ² Miyapîr hispînak (5) hîr nertei menmen werek werek miyapîr hispînak (5) au hîr netari netari menmen. ³ Miyapîr netaritari hîr neit lam neiyîm nan te hîr ap neit tîpar mei te nanwenem mamîkre lam au. ⁴ Miyapîr hîr nertei menmen werek werek te hîr neit lam metike tîpar mei te nanwenem mamîkre lam mîr. ⁵ Hîr epei nan nemerîr mîtîk ik kaknen te hîrak ap kan waswas au. Hîrak ap kan waswas au te hîr nanamîr menen hîr nîwaai.

⁶ “Hîr nîwaai nînatîn, wi nîmîn hîr nemtau mîtîk hak kenîne katip, ‘Mîtîk pîpiak kaknen kakîthis mîte pîrak, yi eino eiweniyipîrek eiwisîk yayiwe yi eitîwekhis eiyîk einen.’ ⁷ Miyapîr nemtau menmen im, te hîr nekrit newen tîpar mekrek lam hîr neweiknîm merhihe mîr te hîr neiyîm nen. ⁸ Te miyapîr enun netaritari natip miyapîr han yaain en nar ik: ‘Yi eiwetei tîpar mei mi te haiu emwenem emîkre lam maiu, te haiu emtikewi emno. Lam maiu tîpar epei au mesi te hîram mami.’ ⁹ Te miyapîr han en netpor, ‘Haiu ap metenen tîpar yapîrwe te haiu mamweti mei au emît! Au kike. Haiu mamweti tîpar mei kike, te maain haiu lam maiu yapîrwe mami. Yi eino eiyît mei eiyît wînak kerek mît nansiuwerem nanwet mît em hîr enweti mei.’ ¹⁰ Hîr netpor epei

* 24:47 Mt 25:21, 23 * 24:51 Mt 8:12

* 25:1 Lu 12:35; Rev 19:7

au, miyapır netaritari nen nanit ti-par mei. Hı̄r neit ein, mítik pipiak kan kiun wınak eik kan kiun wınak eik, hı̄r miyapır kerek nemeriy-wék hı̄r netikerek nen nı̄mın en, hı̄r neiyepet weipır.

¹¹ *“Maain miyapır han en pīke nan nenine natıp, ‘Mítik iuwe, mítik iuwe, ti ekeisiuwai weipır.’ ¹² *Hı̄r neninewek te hı̄rak ketpor, ‘Hi hetpi werek. Hi ap hertei yi neimın. Yi ap nai yinan au.’ ¹³ *Te Jisas ketpor kar ik: “Yi naanempre hı̄ras te yi eiyises God werek werek eiyintar yi yepitari wi hi Mítik ke wit ke Mítik Iuwe hi anen.

*Hım tok piksa me mitikit
wıkak teit pewek me mitik
iuwe kırakıt*
(Lu 19:11-27)

¹⁴ *“Maain menmen God kakrı̄ak mít miyapır em te hı̄r nantikerek nanu nanit wit kırak hı̄ram mamır ke mítik iuwe kakno yanımın. Hı̄rak kakno yanımın te hı̄rak kenine mitikit tı̄rak wıkak hı̄rak kehimitanet hı̄rakıt naanmamre menmen mırak. ¹⁵ *Hı̄rak han kitet tarkeik te hı̄rakıt tı̄rak menmen te hı̄rak kewetiwekit menmen mar im. Mítik kiutıp kertei werek, hı̄rak kewetiwek 5,000 pewek. Mítik hak hı̄rak kewetiwek 2,000 pewek. Mítik hak au kertei kike, hı̄rak kewetiwek 1,000 pewek. Hı̄rak kırı̄ak menmen mar im epei au, hı̄rak

ken. ¹⁶ Hı̄rak ken yanımın, mítik kerek ketenen 5,000 pewek ken waswas kewir pewek mırak te hı̄rak keiyim kari pewek 5,000 meiyam man metikerem (mire kas mani). ¹⁷ Hı̄rak mítik hak kerek ketenen 2,000 pewek, hı̄rak ken kewiрем keiyim kari pewek 2,000 ham man metikerem kar ke mítik hak epei kırı̄akem. ¹⁸ Mítik hak au. Hı̄rak ken witeik kekin hei keit 1,000 pewek nı̄paa mítik iuwe kewetiwekem, hı̄rak kısawı̄nem mekrerek kı̄wapı̄nem mı̄waai meit.

¹⁹ “Maain wenke yapırwę
epei men, mítik iuwe
pīke kan kitı̄wekithi
me pewek kerek hı̄rak nı̄paa
kewetiwekitem. ²⁰ Mítik
kerek nı̄paa keit 5,000
pewek, hı̄rak kan kewetiwek
pewek ham metikerem
ketpiwek kar ik: ‘Mítik
iuwe, ti nı̄paa eweto 5,000
pewek im, te hi hı̄rak
menmen heriuwerem hi
hari 5,000 pewek ham man
metikerem.’ ²¹ *Mítik iuwe
kewenhi ketpiwek, ‘Ti hı̄rak
menmen yaaim, ti kai yaaik.
Ti naanempre werek werek
menmen kike im te hi ewetit
menmen yapırwę te ti naan-
mamprewem. Ti enen ehu
etikewa han yaaik.’ ²² Hı̄rak
ketpiwek epei au, mítik
hak kerek ketenen 2,000
pewek hı̄rak kises mítik
kerek ketenen 5,000 pewek
kinin kan kır mítik iuwe,
hı̄rak kisesik kan katıp,
‘Mítik iuwe, nı̄paa ti eweto

* 25:11 Lu 13:25, 27 * 25:12 Mt 7:23

* 25:13 Mt 24:42; Lu 12:40 * 25:14

Mk 13:34 * 25:15 Ro 12:6 * 25:21 Mt 24:45-47; Lu 16:10

2,000 pewek, te hi h̄ir̄iak menmen heriuwerem, hi hari 2,000 pewek ham man metikerem.’²³ M̄it̄ik iuwe kewenhi kat̄ip, ‘Ti h̄ir̄iak menmen yaaim ti kai yaak. Ti naanm̄ipre werek werek menmen kike im te hi ewetit menmen yap̄irwe te ti naanmamprewem. Ti enen ehu etikewa han yaak.’²⁴ H̄irak kat̄ip epei au, m̄it̄ik kerek ketenen 1,000 pewek h̄irak k̄ikaru kan kat̄ip kar ik: ‘M̄it̄ik iuwe, hi hertei ti m̄it̄ik enuk hat̄ip h̄im tokim tokim. Ti at̄ip m̄it h̄ir nam̄ir ni mit, te maain ti ehit menmen yeun̄im. Ti at̄ip m̄it h̄ir newen rais h̄ir newis haas m̄iram m̄iwaai han, h̄ir newis n̄ikim m̄iwaai han. Ti au het̄iwem yeun̄im ewis̄im meit w̄inak kit. H̄ir au.²⁵ Hi hertei ti m̄it̄ik enuk har ke hi hetpim te hi h̄inapen hewir̄ pewek mit ewaankem. Hi het̄iwem heiȳim hen hewis̄im mekre hei. Eh̄rem. Hi epei heit menmen mit ewetitem im em.’²⁶ M̄it̄ik iuwe ketpiwek kar ik: ‘Ti m̄it̄ik enuk hau yain yain. Ti epei hertei hi hat̄ip m̄it h̄ir nam̄ir ni mai te hi ah̄it menmen yeun̄im. Ti hertei hi hat̄ip m̄it nanwen rais h̄ir nan̄it n̄ikim m̄iram mamwaai, te hi at̄iwem yeun̄im ewis̄im em̄ikre w̄inak kai a?’²⁷ Te henmak te ti ap hewis̄ pewek mai mekre his me m̄it h̄ir naanm̄ipre benk te maain hi han hi pīke ah̄it

pewek mai mamtike pewek meiyam kike mamtikerem?²⁸ Yi mit̄ nai yerp menep, yi eiȳit̄ pewek me mit̄ik ik, yi eiwet mit̄ik kerek ketenen 5,000 pewek em.²⁹ *Yi eiwetiwek pewek eiȳintar mit̄ik kerek k̄iriak menmen keriuwe menmen h̄irak ketenenim h̄irak kak̄it meiyam mamtikerem. Te h̄irak ketenen menmen yap̄irwe. M̄it̄ik kerek ap k̄iriak menmen keriuwe menmen kike h̄irak ketenenim, maain hi ariyaam et̄iwem h̄irak kaku wein̄im.³⁰ *Yi eiȳithis mit̄ik enuk ik eiȳik eiw̄irek ekno wit enuk toto kerek mit̄ nau en h̄ir han enuk n̄ikit̄ n̄inakin yehes.’

Maain hi M̄it̄ik ke wit ke M̄it̄ik Iuwe skelim mit miyap̄ir ne ti

³¹*“Maain wi hi M̄it̄ik ke wit ke M̄it̄ik Iuwe hi pīke anen ariuwe menmen mai iuwe merh̄ihe mamtike mit̄ ensel, hi ehu yeno mai yaaim me M̄it̄ik Iuwe.³²*Mit̄ ensel ne God h̄ir nan̄ithis mit̄ miyap̄ir nanrer wit wit ne ti h̄ir nanrerik nanu nan̄tikewa menep ninaan mai. H̄ir nanu, te hi ah̄inkeri han nan̄ino in, han nan̄ino ein nan̄ire mit̄ h̄ir nenke sipsip metike meme.³³*Hi awis mit̄ miyap̄ir yaain n̄ire sipsip h̄ir nan̄ino his yaaim mai, hi awis mit̄ miyap̄ir enun n̄ire meme h̄ir nan̄ino his henkik mai.³⁴ Epei au, hi M̄it̄ik Iuwe at̄ip mit̄ miyap̄ir kerek nerp his yaaim mai

* 25:29 Mt 13:12; Mk 4:25; Lu 8:18 * 25:30 Mt 8:12 * 25:31 Mt 16:27, 19:28;
Rev 20:11-13 * 25:32 Esi 34:17; Ro 14:10 * 25:33 Lu 12:32

etpor har ik: 'Yi mít miyapír kerek Haai kai God hírák kerek yi yaaim, yi einen eiyít menmen yaaim mi kerek God nípaa kime tí metike nepni wen au, hírák kehimíteni yi eitíwem.³⁵ *Hi nínpí meiyo te yi yeweto menmen mi hi haam. Hi him niu enuk (o mar kewen kíkau him) te yi yeweto típar hi haam. Hi híre mítík ke wit hak yi yeratayi yi epei yetauhis yerya yen wínak ki.³⁶ Hi klos au te yi epei yewetewem. Hi hínap te yi naanmírau ere hi híre yaaik. Hi hen hekre wínak enuk te yi yan yíra yekepa yeriue menmen.'

³⁷ "Hi atíp menmen im epei au, hír mít miyapír yaain hír nanitaahi, 'Mítík Juwe, nípaa haiu ap mítírit ti nínpí mito, te haiu mewetiti menmen mei au. Nípaa haiu ap mítírit ti him niu enuk (o mar kewen kíkut him) te haiu mewetit típar mei au.³⁸ Nípaa haiu ap mítírit ti híre mítík ke wit hak au te haiu metuthis merit men nímín wínak kaiu au, o haiu ap mewetit klos mei au.³⁹ Nípaa haiu ap mítírit ti hínap te haiu ap mekepit ere ti yaaik au, o ti hekre wínak enuk haiu men mítírit au.'

⁴⁰ *"Te hi Mítík Juwe ewenhi etpor, 'Hi hetpi werek. Wí kerek yi epei yíkaap mít nai yinan in kerek nises him mai, híram mar ke yi yerekyewem.'

⁴¹ *"Hi etpor epei au, hi

eweikin atíp mít miyapír nau his henkik mai etpor, 'Yi mít miyapír enun kerek God kerek yi enum einopín eikeipno, yi eino si kerek ap te mami au. Híram mamu mamít tipmain tipmain enum eik. God epei kemani si im me Seten ketike mít ensel nírak.⁴² Yi eino si enum eiyíntar nípaa hi nínpí meiyo yi ap yeweto menmen mei au. Hi him niu enuk (o mar kewen kíkau him) te yi ap yeweto típar mei hi hahim au.⁴³ Nípaa hi híre mítík ke wit hak te yi ap yekepa yerya yan wínak ki au, o hi klos au te yi ap yeweto mei au. Hi hínap te yi ap yekepa hi híre yaaik au. Hi hen hekre wínak enuk te yi ap yan yíra yekepa yeriue menmen mi au.'

⁴⁴ "Hi etpor epei au, te hír nanitaahi nanítpo, 'Nípaa haiu ap mítírit ti nínpí mito o ti him niu enuk (o mar kewen kíkut him), o ti híre mítík ke wit hak, o ti klos au, o ti hínap, o ti hen hekre wínak enuk te haiu ap mekepit au.'

⁴⁵ "Te hi Mítík Juwe etpor, 'Hi hetpi werek. Nípaa yi ap yíkaap mít nai yinan weiniñ kerek nises him mai, yi yar ke yi ap yekepa au.'

⁴⁶ *"Hi etpor epei au, mít miyapír enun hi ariuweti hír naníno wit enuk kerek hír naníwaank nanít tipmain tipmain enum eik."

26

* 25:35 Ais 58:7 * 25:40 Pro 19:17; Mt 10:42, 18:5; Mk 9:41 * 25:41 Mt 7:23; Ju 7; Rev 20:10 * 25:46 Dan 12:2; Jo 5:29

*Mit iuwe ninin naanmipre
mit nimenipinan naninep
Jisas kaki*

(Mk 14:1-2; Lu 22:1-2; Jo 11:45-53)

¹ Jisas katip ketike mit kerien epei au, hirak katip mit disaipel nirak.
² *Hirak katip, "Yi yertei wi wiketerem mepeit te wi me haiu mamim menmen me Pasova hiram mammen. Te mitik hak kakwepayapir te mit enun nantauhis hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe nanwenkike ehu nu tentarakit."

³ Me wi im hir mit iuwe ne pris netike mit iuwe ne kausil nen nererik nau winak ke mitik iuwe Pris niuk mirak Kaifas. ⁴ Te hir nimenipinan menmen newen him Jisas te hir nisawin nantenenik nanriak (nanriyaak neiyik) naniro nansiwe him enum te hir nantip kaki. ⁵ Te hir natip, "Haiu ap emriak im em wi kerek mit miyapir nererik naam menmen em, te hir han kekrit naninepit nansikeyaanmi nanintar hir han kitet Jisas hirak Mitik Iuwe profet, hir ninapen hirak kaki."

*Mite niuk mire Maria
wewen tipar sanda minin
yaaim mire semi yeirep
mentar paan ke Jisas*

(Mk 14:3-9; Jo 12:1-8)

⁶ Jisas kau keit wit Betani keit winak ke mitik kerek nipaah his hit minwo niuk mirak Saimon. ⁷ *Hirak kau winak ek, mite hap

* 26:2 Eks 12:1-27; Mt 20:18; Lu 24:7

piutip wan wirek. Hir wetenen min tipar me nu nad nekenpi mirak minin yaaaim mekrerek. Hir wewir pewek iuwe mererim. Te hir wan wewen tipar im minin yaaaim mentar paan ke Jisas kerek hirak wen kaam menmen kau yeno kerek mit naam menmen menterim. ⁸ Hir mit disaipel nir menmen im, te hir han enuk. Hir natipan, "Wenmak te mite ip wewen tipar minin yaaaim em mentar Jisas men weiniem? ⁹ Te haiu emsiuwe tipar minin yaaaim im emno mit han enwir pewek emrim emtiwem te haiu emit pewek yapirwe emwet mit enun ap netenen menmen em."

¹⁰ Jisas kertei him hir netpim, te hirak ketpor, "Yi yenmak te yi yene mite ip einipiye yink enuk. Hir epei werekyo menmen yaaaim. ¹¹ *Wi yapirwe mit enun netenen menmen au hir nanu nantikewi te yi eikepi. Te hi au, hi ap ehu atikewi wi yapirwe. ¹² Mite ip hir wewen tipar minin yaaaim em mentar yink kai, hir wirak menmen im weses yink mai me hi eno ekre herwe hei. ¹³ Hi hetpi him werek. Nerer wit wit kerek mit nanwepyapir him mai nantip mitem, hir nantip menmen mite ip werekyewem te hir han kitetim han tewen nep."

Judas kewenhi katip kak-siuwe Jisas kakno his me mit

* 26:7 Lu 7:37-38 * 26:11 Diu 15:11

iuwe ne pris

(Mk 14:10-11; Lu 22:3-6)

14 *Me wi im keremem, mitik hak ke hir mit 12 disaipel niuk mirak Judas ke wit Iskeriot, hirak ken kir mit iuwe ne pris. 15 *Te hirak katip, "Yi eiweto mekam te hi awepyapir Jisas asiuwerek aknen his mi?" Hirak ketpor epei au, hir newetiwek 30 kina. 16 Me wi im, hirak han kitet wi meiyam te hirak kakwepyapir Jisas kakno his mir.

Jisas kaam menmen me wi Pasova ketike mit disaipel nirk

(Mk 14:12-21; Lu 22:7-14, 21-23; Jo 13:21-30)

17 *Me wi im mekrit minin te mit nererik nanim bret me wi Pasova me yis ap mekrerem au (mentar hir han tewenin nipaai God kenep mit ne Isip), hir mit disaipel nan nir Jisas netpiwek, "Ti hanhan neinan te haiu mamiman menmen te haiu mamim me Pasova?" 18 *Jisas katip, "Yi eino wit iuwe Jerusalem te yi eino mitik hak kiutip te yi eiytipiwek, 'Mitik Iuwe kaiu katip: Wi mai hi hahi epei man menep. Hi hahim menmen me pasova atike mit disaipel nai mamu winak kit.'" 19 Hirak katip epei au, mit disaipel nirkakem nar ke Jisas epei ketpiwekitem, te hirakit temani menmen me Pasova.

* 26:14 Jo 11:57 * 26:15 Sek 11:12
* 26:23 Sam 41:9 * 26:26 Mt 14:19

20 Hinkewi Jisas kan kau yeno ketike mit disaipel nirk nar hiswiyen wik (12).

21 Hir naam menmen nau, hirak katip, "Hi hetpi him werek, mitik hak kiutip ke yi mit in en, hirak kakwepyapir kakriuweta hi ano his me mit enun."

22 Hirak katip epei au, hir han enuk te mitik kiutip mitik kiutip hir nitwekhi, "Kai Iuwe hi a?" 23 *Jisas katip, "Mitik ik ek kerek ketikewa waam menmen mekre tikenup im hirak kakwepyapir. 24 Hi mitik ke wit ke Mitik Iuwe, hi ano hahi apar ke nipaai twei me God epei matip ek. Te mitik ik kerek kakwepyapir hi mitik ke wit ke Mitik Iuwe hirak kakine han enuk kakwaank. Te miye pirkap winaak au, hirak yaaik.

Te hirak ap kakwaank hirekes kakriuve menmen im." 25 Hirak katip epei au, Judas mitik kerek kakwepyapirek, hirak kitehi Jisas, "Mitik Iuwe kai, hi a?" Jisas ketpiwek, "Ti hirekes kerek ek."

Jisas kewet mit disaipel nirk niu bret metike wain hir naam me han etweninek

(Mk 14:22-26; Lu 22:15-20; 1 Ko 11:23-25)

26 *Hir wen naam menmen nanu en, Jisas kekin bret kitehi God katip hirak yaaik. Epei au, hirak kewepik kewet mit disaipel nirk em hir nanim, te hirak katip, "Yi yetiwem yayim hiram

* 26:17 Eks 12:14-20 * 26:18 Mt 21:3

mamır ke yînk kai.” 27 Hîrak katip epei au, hîrak kekin tîpar wain mekre hesnu hak, te hîrak kitehi God keriuwerem, te hîrak kewetîrem katip, “Yi yapîrwe eyîm im em. 28 *Im em hîram hemkre mai mamwen te God kakises him mîrak te kakîsak menmen enum me mit miyapîr yapîrwe. 29 Hi hetpi werek. In ek ere maain hi ap te hahim tîpar wain taau ere maain hi ektikewi mamim wain petep mamit wit ke Haai kai God.”

30 *Hîr naam menmen epei au, hîr nine henye ham. Epei au, hîr nen witeik nen ere niu niun mîniu (o neiyip) niuk mîrak wit Oliv.

Jisas katip Pita hîrak kakweikin sip kakwetiwek
(Mk 14:27-31; Lu 22:31-34,
Jo 13:36-38)

31 *Hîr nîpiun mîniu (o neiyip niuk mîrak) wit Oliv, Jisas ketpor, “Yi kerek yises him mai yi yainaiwîra me wîtaan im em. Tîwei me God matip, ‘Hi anep mitik kerek naanmîpre sipsip em te hîram emrir emînke asin asin o heriyai heriyai.

32 *Hi hahi, te maain hi pike akrit hi ahinîni ano provins Galili.” 33 Pita ketpiwek, “Hîr yapîrwe nanînaiwîrit nanrir nanîntar mit han nantuthis nanitep, te hi taauye! Hi ahu atikewit!”

34 *Jisas ketpiwek, “Hi hetput him im werek. Me wîtaan im

em Suware ap matip wen au, ti eraupakin wikak etip mit ti epratari hises him mai au.” 35 *Pita ketpiwek, “Hi hahi atikewit, te hi ap aritpakin taau!” Hîrak katip te mit disaipel yapîrwe natip nepir kerek.

*Jisas kitehi God menmen
keit Getsemani*
(Mk 14:32-42; Lu 22:39-46)

36 *Hîr natip epei au, Jisas ken ketikeri nen ti hak mit nenewek wit Getsemani. Hîr niun en, hîrak ketpor, “Yi eyi in en, hi ano pînak ein ehitehi God menmen.”

37 Hîrak keithis Pita ketike nikerek wiketeret te Sebedi, Jems ketike Jon tariyakit ten. In ek, hîrak han kîrak enuk kekrit kekrit. 38 *Jisas ketpor, “Han kai enuk ere hi hahi. Yi eitikewa eyi in han tewenîna.” 39 *Te hîrak ken kike kenke kîwaai ti kitehi God, “Haai kai, hîram werek ti ehît menmen enum mamnen hîram emnopin emkeipno. Hi ap ehises han kai au, emit! Hi ehises han kit.”

40 Hîrak kitehi God epei au, Jisas kan kîr mitikit disaipel. Hîrak kîret tîwaai. Hîrak kekotitit katip Pita, “Yenmak te yi ap yayu yetikewa mei kike han tewenîna a? 41 *Yi naanmamre hîras eyitehi God kakîkepi te menmen enum me mamri han ki mamnen mamriwaank. Yi

* 26:28 Eks 24:8; Jer 31:31-34; Sek 9:11; 1Ko 10:16; Hi 9:20 * 26:30 Lu 22:39;
Jo 18:1 * 26:31 Sek 13:7; Jo 16:32 * 26:32 Mt 28:7, 16 * 26:34 Mt 26:69-75
* 26:35 Mt 26:56; Jo 11:16 * 26:36 Jo 18:1 * 26:38 Jo 12:27 * 26:39 Mt
6:10; Hi 5:7-8 * 26:41 Mt 6:13; Hi 2:14, 4:15

han ki hanhan kises menmen me God te yïnk ki au kïnapen menmen enum.”

⁴² Hïrak ketpiwekit epei au, Jisas pïke ken keteipim kitehi God menmen katip, “Haai kai, te menmen enum im ap te mamnopin mamkeipno te hi ehises menmen im. Te ti ehises han kit kerekek.” ⁴³ Jisas pïke kan kïret tïwaai teit. Hïrakit nanamir mekses te hïrakit tïwaai. ⁴⁴*Jisas pïke kïnaiwïret, hïrak ken kitehi God wikak. Hïrak kitehi God me menmen hïrak epei kitwekhiyem.

⁴⁵ Maain hïrak pïke kan kïr mitkit disaipel tïrak hïrak kekotitet kitwekithi, “Yi wen yïwaai a? Eiyïmtau! Wi epei man te mitik kakwepyapir hi Mïtik ke wit ke Mïtik Iuwe hi ano his me mit enun nises menmen enum. ⁴⁶*Yi eiyïkrit. Haiu emno. Yi eiyïr mitik kerek kewepyayapir epei kan.”

*Judas kewis Jisas ken his me mit enun nepan nïrak
(Mk 14:43-50; Lu 22:47-53;
Jo 18:3-12)*

⁴⁷ Jisas wen katip kerp, Judas mitik hak ke mit 12 disaipel nïrak, hïrak kan. Mit yapirwe netikerek nan netenen nu mir paap yoki metike hïne me his. Hïr mit iuwe ne pris netike mit iuwe ne kaunsil ne Isrel hïr neriuweti nan. ⁴⁸ Mïtik Judas kerek kakwepyapir ek nepei katip mit enun him im: “Yi

yaira hi heiyewewik emïwek tekep mïrak em, hïrak kerekek mitik yi hanhan eitenenik. Yi eitwekhis.”

⁴⁹ Hïrak kiun en, hïrak kan Jisas wasenum katip, “Hi epei han Mïtik Iuwe.” Te hïrak kemïwek tekep. ⁵⁰ Jisas ketpiwek, “Kai yinak, menmen ti erekywem em, ti erekywem wasenum.” Te hïr nan menep hïr newis his netenenik.

⁵¹*Hïr neteninek, te mitik hak kiutip kerp ketike Jisas hïrak keiyim kari hïne ke his kïrak, keiyik kenep mitik kïriak menmen me mitik iuwe ke pris keremiriwek nïkip mïrak minatïn. ⁵²*Te Jisas ketpiwek, “Ti pïke ewis hïne ke his ekikre nïrak keriyan ekit! Mit yapirwe nenepan neriuwe hïne me his te mit han naninip nanriuve hïne me his mir hïr nani. ⁵³ Ti ap hertei hi te enine haai kai God, Te wasenum hïrak kakweto mit ensel yapirwe naninïn 70,000 mit ne ami a? ⁵⁴ Te hi erïakem mamir im keremem, te him me God mammen mamirkeim a? Taauye! Tïwei ke God katip menmen mammen te hïram mammen mampar keremem.”

⁵⁵*Hïrak katip Pita epei au, Jisas katip mit yapirwe keriyan, “Yi yan yaitauhis, yi yetenen hïne metike nu mar ke yi yaitenen mitik enuk kekintip menmen enum yaisenkekik a? Wi yapirwe

* 26:44 2Ko 12:8 * 26:46 Jo 14:31

13:10 * 26:55 Lu 19:47, 21:37

* 26:51 Jo 18:26 * 26:52 Jen 9:6; Rev

hi hau hekre wınak iuwe ke God hi hatıp mıt miyapır him me God te yi ap yetenına au. ⁵⁶*Menmen im epei man te him me nıpaa mıt profet newisım mau tiwei, hıram mamnen.” Hırankatıp epei au, te mıt disaipel nırak nınaaiwır Jisas nırır nen.

*Hı̄r nenke Jisas kerp ni-naan me mit ne kaunsil
(Mk 14:53-65; Lu 22:54-55,
63-71; Jo 18:13-14, 19-24)*

⁵⁷ Hı̄r mit netenen Jisas, te hı̄r netiwek his neiyık nen wınak ke mitik hak hetpris Kaiafas. Mıt han ninin nertei him lo me Moses hı̄r netike mit iuwe ne kausil hı̄r nererik nau neit en. ⁵⁸Pita kisesik ken, te hırankau keit yanımın. Hırankatıp ken kekre nıwa keweikin ti ke mitik hetpris wınak kırak kıwaairiyen. Hırankınik ken kau ketike mit naanmıpere wit. Hırank hanhan kakır menmen mei mamnen.

⁵⁹ Hı̄r mit iuwe ne pris netike mit iuwe ne kaunsil nınatın mitik keiyak te kakmitepin Jisas me menmen enum hırankırakem te hı̄r nankıp kaki. ⁶⁰Mıt yapırwe nan neweniwek him netpiwek enum. Te hı̄r ap epei nınapın mekam enum hırankırakem te hı̄r nankıp kaki. Maain mitiktit wiketeret tan, ⁶¹*te hırankatıp, “Mitik ik nıpaa katıp hırankakwep wınak iuwe

ke God te pike kakimaak me wiwikak keremem.”

⁶² Mitik iuwe ke pris kerp katıp Jisas, “Ti ap ewenhi hatıp him mei au a? Tenmak te hırankatıp tewenut him me menmen enum a?” ⁶³*Te Jisas ap katıp him mei au. Te mitik iuwe hetpris ketpiwek, “Hi hituthi hekrehır ke Mitik Iuwe God kerek kaku kakıt tipmain tipmain enum eik, ti etpeiyem. Ti Mitik Iuwe Krais Nıkan ke God o au?”

⁶⁴*Jisas ketpiwek, “Ti hı̄rekes kerekek epei hetpim. Te hi hetpi. In ek ere maain yi eiyır hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe hi ahu his yaaim me God Iuwe kerek mit iuwe newiyen. Maain hi ahu nepni pike anen in.”

⁶⁵*Jisas katıp kar ik te mitik iuwe hetpris kewep laplap mırak keteikin mit God han enuk te hırankatıp, “Hırankatıp enum ketawın God kerekyiwek yınk enuk. Haiu ap te emnine mit neian nanınen nanwepyapır him ham nıpaa hıranketpim au emit! Hırankatıp enum ketawın God. Yi epei yemtewem. ⁶⁶*Te yi han kitet mekam?” Hı̄r newenhi netpiwek, “Hırankırak menmen enum te hırankatıp eki.”

⁶⁷*Hı̄r natıp epei au hı̄r nenikin timank men nınaan me Jisas hı̄r nakıp. Mıt han newis laplap nısawigin nanamır kırak nakıp nesiuwek tekep, ⁶⁸hı̄r

* 26:56 Mt 26:31; Jo 16:32 * 26:61 Jo 2:19-21 * 26:63 Ais 53:7; Mt 27:12

* 26:64 Sam 110:1; Dan 7:13; Mt 24:30 * 26:65 Mt 9:3; Jo 10:33; Ap 14:14

* 26:66 Lev 24:16; Jo 19:7 * 26:67 Ais 50:6, 53:5

nitiwekhi natip, "Ti Mitičik Iuwe, ti atip him me profet in ek. Ti ewepyapir keimin kitep."

Pita kepakin Jisas kiune katip hi au hepitariyek

(Mk 14:66-72; Lu 22:56-62;
Jo 18:15-18, 25-27)

⁶⁹ Pita kau wit eik kekre niwa ke wınak. Te mité haperek wırıak menmen em wan wırek watip, "Ti ik ek nıpaa hau hetike Jisas ke provins Galili." ⁷⁰ Te Pita kiune katip kerp menep ninaan me mit yapırwe en, "Ti henmak te ti etpo menmen im? Hi hepitariyek." ⁷¹ Hıranketpaan ken witeik kau wınak hınp ek. Te mité hap wırek hıre watip mit miyapır yapırwe en kerek nerp menep en war ik: "Mitik ik ek nıpaa kau ketike Jisas ke Nasaret." ⁷² Te Pita kiune katip him manp, "Hi hetpi hitehi God kehimitan him mai mitik ik ek hi au hepitariyek."

⁷³ Maain kike, mit han nerp en nan natip Pita, "Hıre watip werek. Ti mitik kiutip ke mit kerek nises Jisas. Teruk kit keweputyapır merp yaain ti mitik ke Galili." ⁷⁴ Te in ek Pita katip him iuwe, "God kaknen kakiyep te hi ap hetpi werek. Hıram werek te hi ap hertei mitik ek ek au." Hırankatip epei au, suware katip. ⁷⁵* Suware katip epei au, Pita han kitet him kerek nıpaa Jisas ketpim em kar ik: "Suware ap katip wen

au, te ti hatip wikak ti ap herteiya." Te Pita ken witeik hırankıkit wişenum kentar hırankıyınk enuk hırankatip hırankepitari Jisas.

27

Hır neithis Jisas neiyık nen mitik iuwe ke gavman Pailat

(Mk 15:1; Lu 23:1-2; Jo 18:28-32)

¹ Epe iwanewik, mit iuwe ne pris netike mit iuwe ne kaunsil ne mit miyapır ne Isrel hır nimenıpın natip te nanıne Jisas kaki. ² Te hır nesenkekik keriuwe waai neiyık nan nanwet mitik iuwe gavman ke Rom Pailat ek.

Mitik Judas kikiap hırekes kaa
(Ap 1:18-19)

³* Maain Judas kerek keweputyapır, hırankertei mit iuwe neiyık nen newet Gavman ek, hırankıyınk enuk keriuwe menmen hırankırikem te hırankıpike ken kewet mit iuwe pris netike mit iuwe ne kaunsil 30 pewek me silva im. ⁴ Hırankewetrem, hırankatip, "Hi epei hises menmen enum hi heweputyapır mitik ap kırıak enum au yaaik, te hırank kaki." Te hır natip, "Hıram ap menmen maiu au. Hıram menmen mit ti hırankem." ⁵ Te mitik Judas kewir 30 pewek silva im men miwaai wınak iuwe ke God eik, te hırankınaiwiri ken keit

* 26:75 Mt 26:34 * 27:3 Mt 26:14-15

waai keiyik kikiap h̄irekes
kau teruk h̄irak kaa.

⁶ H̄ir mit iuwe ne pris
nekin pewek im keremem,
h̄ir natip, “Im em h̄iram
pewek me mammep mitik
kaki. Haiu ap emwisim
emtike pewek me w̄inak
iuwe ke God au emit!” ⁷ Te
h̄ir natip nitet han kiutip me
pewek keremem. H̄ir neiyim
natin ti ke mitik kerek kime
min kewiyan. H̄ir neit ti
keremem nehimitanek me
h̄ir nanwis herwe miwaairi
en me mit ne yanimin kerek
nan nanir Jerusalem. ⁸ Mar
keremem te in h̄ir newep
niuk me ti kerek nenewek
‘Ti hemkre kerekek.’ ⁹*Mar
im him ham nipa God ket-
pim mitik profet Jeremaia
kewisim mau tiwei epei
man. H̄iram matip, “H̄ir
neit 30 pewek me silva, h̄ir
Isrel nipa nehimitanem
natip pewek me nanithis
mitik ik ek. ¹⁰ Mit pris
nesiuwe pewek me silva im
h̄ir neiyim natin ti ke mit
newi nime min mar ke nipa
kai iuwe God ketpowem.”

*H̄ir newis Jisas kerp ni-
naan me mitik iuwe gavman
ke Rom niuk mirak Pailat*

(Mk 15:2-5; Lu 23:3-5; Jo
18:33-38)

¹¹ H̄ir newis Jisas kerp ni-
naan me mitik iuwe gav-
man ke Rom. Te mitik
iuwe gavman kitip, “Ti
Mitik Iuwe King kiri ke Is-
rel?” Te Jisas katip, “Ti
h̄irekes hatip har kerekek.”

¹² *H̄ir mit iuwe ne pris
netike mit iuwe ne kaun-
sil ne Isrel newenip wek him
natip h̄irak kiria menmen
enum. H̄irak ap kiria men-
men im enum au te h̄irak
ap piye katip him mei kike
au. H̄irak kekintip w̄ire w̄ire
kau keit. ¹³ Mar keremem te
Pailat ketip, “Ti ap hertei
him yapirwe kerek h̄ir net-
putem em a?” ¹⁴ *Te Jisas
ap kewenhi katip him mei
miutip men pailat au. Mar
keremem te mitik iuwe gav-
man ke Rom han kitetim.

*Pailat kewenhi katip mit
nirak enwenkek Jisas eku nu
tentarakit*

(Mk 15:6-15; Lu 23:13-25;
Jo 18:39-19:16)

¹⁵ Wi yapirwe me tito
miutip miutip mitik iuwe
gavman kesiupan mitik
kekre w̄inak enuk ken.
Mitik kerekek kaksiuperek
kakno witeik. ¹⁶ Me wi
im mitik hak enuk kau en
keit w̄inak enuk niuk mirak
Barabas. ¹⁷ H̄ir mit miyapir
nererik nau in ek, te Pailat
kitorhi ketpor, “Yi hanhan
hi asiupan keimin ekno
his mi? Hi esowi Barabas
o Jisas h̄ir nenewek Krais
a?” ¹⁸ *H̄irak Pailat kertei
h̄ir mit iuwe ne pris netike
mit iuwe ne kaunsil h̄ir
hemkre menepam han enuk
neriuwe Jisas nentar mit
miyapir hanhanek, te h̄ir
newepyapirek nar kerekek
kerp ninaan mirak kakkip
kaki.

* 27:9 Sek 11:12-13; Jer 32:6-9

* 27:12 Ais 53:7; Mt 26:63

* 27:14 Jo 19:9

* 27:18 Jo 11:47-48, 12:19

¹⁹ Pailat kau yeno me mítik masistret kerek hírak ske-lim mít nerp ninaan mírák em, te míté pírák wesiuwek hím mau tíwei watíp, “Ti ap eríak menmeiyam me mítik eik kerek. Hírak ap kíriák menmei enum au. Wítaan hi hítyak hírek te hi híwaai enum henterik.”

²⁰ Hír mít iuwe ne pris netike mít iuwe ne Isrel nari han ke mít miyapír te hír enínap entíp Pailat kaksiupan Barabas, te hír eníne Jisas kaki. ²¹*Te mítik iuwe gavman piñe kitorhi ketpor keteipim, “Mítikít it et yi hanhan hi enaairwír keimín ekno yi mít?” Hír natíp, “Barabas.” ²² Pailat kitorhi kar ik: “Te hi híriák Jisas mekam, kerek mít nenewek Krais?” Te hír yapırwé natíp, “Yi eiwenkekik eku nu tentarakít.” ²³ Pailat kitorhi katíp, “Hírak kenmak? Hírak kíriák mekam enum a?” Te hír au nínap neníne hím iuwe, “Eiwenkekik eku nu tentarakít.”

²⁴*Mítik Pailat kertei in ek hírak kakítpim au, te mít en nesikeyaanmi nanínepan naníriuwerek. Te hírak kekin típar keiyím kekemeyet his mírák keit ninaan me mít miyapír yapırwé keteiknor hírak kínapen kakíkip. Te hírak katíp, “Hi ap hertei mekam enum hírak kíriákem, te hi anep mítik ik kaki. Híram menmen mi keremem.” ²⁵*Te mít miyapír newenhi

netpiwek, “Ti akíp kaki. Híram ap menmen mit te God han enuk kakriuwit. Maain hírak han enuk kakriuwai haiu míté metike níkerek naiu.” ²⁶Hír natíp menmen im nepei au, te Pailat kesiupan Barabas ken his mít. Te hírak katíp mít nírák níwaai nípín nene Jisas te hírak kesiuwerek ken his me mít ne ami te hír enwenkekik eku nu tentarakít.

Mít ne ami hír natíp enum nitetnaan Jisas

(Mk 15:16-20; Jo 19:2-3)

²⁷ Pailat kesiwe Jisas ken his me mít ne ami ne gavman, hír neithis Jisas neiyík nen wínak ke gavman, te hír mít soldia keriyen nan nererik hír yapırwé neweikníwek en. ²⁸*Te hír nenemtíp laplap mírák, te hír nemríwek laplap ham míre niním. ²⁹Hír nime waai wiwír tíktík mewik ek kíre teperiye, te hír nankiuníwek kaku paan. Te hír newetiwek niyen nun kírák ketenenik ken his yaaim mírák nemítetpiń natíp hírak mítik iuwe. Te hír newen niníp menep hít mírák netpiwek enum nitítíweknaan natíp, “Ti yaaik Mítik Iuwe King ke mít ne Isrel.” ³⁰*Te hír nenikín tímank menterik, hír nekin niyín kerek. neiyík nenep paan kírák yapırwé. ³¹Hír netpiwek nitetiweknaan enum epei

* 27:21 Ap 3:14

* 27:24 Diu 21:6-9; Mt 27:4

* 27:25 Mt 23:35; Ap 5:28

* 27:28 Lu 23:11

* 27:30 Ais 50:6

werek, te hir nenke laplap mekeipniwek. Te hir pīke nemiriwek laplap mirak h̄irekes, te hir netiwek his neiyik nen nanwenkekik kaku nu tentarakit.

Hir newenkek Jisas kau nu tentarakit

(Mk 15:21-32; Lu 23:26-43;
Jo 19:17-27)

³² Hir nitet yayiwe nen, te hir nr̄ mitik ke Sairini niuk mirak Saimon. Te hir natip him iuwe hirak nenipec kakan nu tentarakit ke Jisas kakikepik.

³³ Hir nan niun wit hak niuk mirak Golgota kerek hau meweikin him hau menewek 'Wit Paan Hesnu.' ³⁴ *Hir nipiun ein hir newet Jisas tipar wain epei neweiknim metike marasin enum me wekwai te hirak kakim. Hirak kininem, te ap kaam au kinapen. ³⁵ *Hir epei newenkekik kau nu tentarakit, hir neretit satu me nein nanit saket mirak me hir hiras. ³⁶ Hir neretit satu epei au, hir nau ti naanmiprewek. ³⁷ Mau niu merp paan k̄irak hir newis him im em kerek nipaah hir nenkerek kerp ninaan me mitik iuwe em. Hir newisim mar im: IK EK HIRAK JISAS MITIK IUWE KING KE MIT MIYAPIR NE ISREL.

³⁸ *Menep Jisas hir newenkek mitikit wiketeret enukit raskel tekintip menmen. Hir newenkek hak kau his yaaim, hak kau ken

his henkik. ³⁹ *Hir nepu en, hir mit miyapir nan nen hir netpiwek enum neweikniwek nenwesi sek, hir netpiwek nar ik: ⁴⁰ *'Ti mitik kerek ewep winak tempel iuwe ke God ek te ti pīke eimaak me wi wifik keremem, ti ekaap h̄irekes! Ti atip ti Nikan ke God te ti enaaiiwir nu tentarakit te ti enat in enen ti.' ⁴¹ Mar im hir mit iuwe ne pris netike mit ninin nertei him lo me Moses netike mit iuwe ne Isrel hir netpiwek enum nitetiweknaan. Hir natip, ⁴² *'Hirak nipaah kikaap mit han, te hirak ap kikaap h̄irekes. Hirak mitik iuwe ke Isrel a? Hirak eknaaiiwir nu tentarakit te hau emises him mirak. ⁴³ *Hirak katip, 'Hi hises him me God hi Nikan ke God.' Te God hanhan keriuwerik te ekikepik in ek.' ⁴⁴ Mar im mitikit wiketeret kerek enukit raskel kerek tekintip menmen em newenkekikit tau nu tentarakit tetike Jisas tau menep hirakit tatip Jisas enum.

Jisas epei kaa keit

(Mk 15:33-41; Lu 23:44-49;
Jo 19:28-30)

⁴⁵ *Wepni kau nimin, witaan toto man miwapin ti eik ek ere hinkewi.

⁴⁶ *Menep hinkewi, Jisas kinap kenine him iuwe kar ik: 'Eli, Eli, lema Sabaktani?' Hiram him Hibrus mar im em: 'Haai kai, Haai kai God, henmak te ti nepei heweikin

* 27:34 Sam 69:21 * 27:35 Sam 22:18 * 27:38 Ais 53:12 * 27:39 Sam 22:7, 109:25 * 27:40 Mt 26:61; Jo 2:19 * 27:42 Jo 11:50 * 27:43 Sam 22:8; Jo 5:18 * 27:45 Emo 8:9 * 27:46 Sam 22:1

sip eweto h̄inairwira?"
 47 Te mit han nerp menep h̄ir nemtewek te h̄ir ap nerteiyek werek au, te h̄ir natip, "Mitik ik ek h̄irak kenine Ilaija." 48 *Wasenum mitik hak kesiukin ken keit mosong o n̄ik me wan eik, te h̄irak kewisim mekre wain epei mesine, h̄irak kewisim mau niyen nun kesiuve Jisas em ekim. 49 Te mit han natip, "Ti ewetiwekem wen au emit! Haiu mamīr te h̄irak Ilaija kaknen kakkepik o au!" 50 Jisas pīke kinap kenine hisiuwe te h̄irak keriuwet himin k̄irak ken kekeipn̄iwek, h̄irak kaa.

51 *H̄irak kaa, te laplap iuwe mau wīnak iuwe ke God (tempel) ek mewep pīnam pīnam mau niu ein en ere miun ti eik, mire wikelterem. Te God keteikin mit Jisas kewep yayiwe keriuve yink k̄irak te mit nanitiwekhi menmen. Ti kitank nan iuwe mewep, 52 te herwe hei mikaisu te mit miyapir yapirwe kerek nises God n̄ipaa epei naa, in ek h̄ir pīke nekrit. 53 H̄ir n̄inaaiwir herwe hei maain, Jisas pīke kekrit epei au, te h̄ir nen wit yaaik iuwe Jerusalem. Te mit yapirwe h̄ir n̄iri. 54 Mitik iuwe ke ami ketike mit n̄irak nau netikerek nau naanm̄ipre Jisas h̄ir n̄ir ti kitank, te h̄ir n̄ir menmen yapirwe man, h̄ir n̄inapen wisenum h̄ir natip, "Hiram werek. Mitik ik ek h̄irak N̄ikan ke God."

55 *Miyapir yapirwe nepu, h̄ir n̄ipaa nises Jisas n̄inaaiwir provins Galili nan nankepik neriuwe menmen. H̄ir miyapir keriyen nerp yanimin kike h̄ir n̄irek. 56 *Mite hap pe h̄ir miyapir en h̄ire Maria pe Magdala. Hap ep h̄ire Maria, miye pe Jems wetike Josep. H̄ire wetike Miye pe n̄ikerek wikelteret te Sebedi, Jems ketike Jon.

*Mit newis Jisas herwe yink
k̄irak kekre hei ke nan
(Mk 15:42-47; Lu 23:50-55;
Jo 19:38-42)*

57 Maain h̄inkewi, mitik hak kiutip ketenen nan yapirwe ke wit Arimatia, kerek niuk mirak Josep, h̄irak kan wit kerek Jisas kaa. H̄irak n̄ipaa k̄ire mitik disaipel ke Jisas kises him mirak. 58 *H̄irak ken k̄ir pailat te h̄irak kitwekhi h̄irak kakit herwe yink ke Jisas. Te Pailat katip mit n̄irak h̄ir newetiwek Jisas yink k̄irak. 59 Josep h̄irak keit Jisas yink k̄irak kesenkekik keriuve laplap yaaim me hike. 60 *H̄irak kesenkekik keriuve laplap me hike, h̄irak kewisik kekre han kerek mit epei nekupin hei minik nan me Josep. H̄irak kewisik kekre han nepe au, h̄irak katip mit h̄ir neweiknen nan wisenuk k̄iwapin him k̄irak. H̄ir newisik k̄iwapin him ke hei epei au, h̄ir nen. 61 Mit

* 27:48 Sam 69:21 * 27:51 Eks 26:31-33; Hi 10:19-20 * 27:55 Lu 8:2-3
 * 27:56 Mt 20:20 * 27:58 Diu 21:22-23 * 27:60 Ais 53:9

nırıak menmen im, Maria pe Magdala wetike Maria hap, hır nau ti neit en menep hei.

Mit ne ami nan naanmipre hei kerek Jisas yink kırak kıwaai kekrerek.

⁶² Teipmen, wı kerek mises wı mit nemani menmen me Pasova, mit iuwe ne pris netike mit ne Farisi hır nen nanır Pailat. ⁶³ *Hır nen nanır Pailat hır nitıwekhi netpiwek nar ik: “Mitik iuwe, haiu mit han kitet him ham im nipaas mitik enuk kewenin him hırank ketpim. Hırank katip, ‘Wı wikak epei au, hi piye ekrit ehu.’ ⁶⁴ Te haiu hanhan ti atıp mit han nit hır naanmamre him ke hei kerek Jisas yink mırak mıwaai mekrerek, me wı wikkak. Te mit nırank disaipel hır ap nanınen nanri yink kırak nantıp mit hırank epei kekrit. Hır nanrıak menmen im, te hıram minın him enum nipaas hırank ketpim me hırank Mitik kerek God kehimitanek kaknen kakikaap mit.” ⁶⁵ Pailat kewenhi ketpor kar ik, “Yi eiyıt his mit han ne ami eino naanmamre hei ik werek werek kerek yi yerteiyem.” ⁶⁶ *Hırank katip epei au, hır nen newis waai neriuwesi hei. Nepei au, hır newis mit han ne ami hır nerp en naanmire herwe hei im.

28

Jisas kekrit kınaaiwır herwe hei
(Mk 16:1-10; Lu 24:1-10; Jo

20:1-18)

¹ Maain wı Sabat epei au, menep kakre wanewik me wı Sande, Maria pe wit Magdala wetike Maria hap hır nen nanır hei kerek mit newis Jisas kekrerek. ² Hır nen nanır hei waswas ti kitanık kentar ensel ke Mitik Iuwe God kınaaiwır wit kırak kekiuwe kan ti keweikin nan kenkerek kerek kıwapın him ke hei. Hırank keweikin nan kenkerek epei au, hırank kau kenterik. ³ *Ninaan mırak merhihe mire nepni mewenin, klos mırak hıram mire hike mar ke surp wepni yaaik hırank kewep. ⁴ Ensel hırank kau kenterik, mit han ne ami kerek naanmipre hei ke herwe kekrerek, hır nırek hır nepırpır wişenum nenkewin niwaai ti nar ke herwe epei maa.

⁵ Te ensel katip miyapır wi kar ik: “Yi ap einapen au emit! Hi hertei yi yinyatın Jisas kerek mit newenkekik kau nu tentarakit hırank kaa.

⁶ *Hırank ap kaa kıwaai in au. Hırank epei kekrit kar ke nipaas hırank ketpim. Yi einen in eiyır wit kerek nipaas hır newisik hırank kıwaairi. ⁷ *In ek yi eino waswas eitıp mit nırank disaipel hırank nepei kekrit kinini kakno provins Galili. Yi eino en te yi eiyirek ekit en. In ek hi nepei hetpi him mai,”

⁸ Hırank ketpor epei au, miyapır in nınaaiwır hei ik nepırpır hır han yaaik

* ^{27:63} Mt 12:40, 16:21; Jo 2:19-20

1:10 * ^{28:6} Mt 12:40, 16:21 * ^{28:7} Mt 26:32

* ^{27:66} Dan 6:17

* ^{28:3} Mt 17:2; Ap

nesiuknen nen nantip mit
nirak disaipel. ⁹ Hir wen
nesiuknen nitet yayiwe, Jisas
kewenyipiri kewisik yayiwe
hirak ketpor, "Yi nepei yan?"
Hirak ketpor nepei au, hir
nan menep neiyewo hit
mirak newenipiye. ¹⁰* Hir
neiyewewik epei au, hirak
ketpor kar ik: "Yi ap einapen
au emit! Yi eino eitip nai
yinan hir enino provins
Galili, te hir nanira nanit
en."

*Mit ne ami nen natip men
men hir nirem*

¹¹ Miyapir wen nitet
yayiwe nepno, mit han ne
ami kerek naanmipre herwe
hei, hir nen wit Jerusalem
natip mit iuwe ne pris
menmen epei man. ¹²⁻¹³* Hir
netpor epei au, mit iuwe
ne pris netike mit iuwe
ne kaunsil hir nimenipin
natip. Epei au, hir newet
mit ne ami pewek nari
han kir neriuwerem netpor
nar ik: "Mit han naninen
nanitihi me Jisas herwe yink
kirak yi eimitorpin eiyitpor
wi nimin yi yawaai, mit
disaipel nan nekin yink
kirak neiyik nen. ¹⁴ Maain
him im mamno mitik iuwe
gavman te hirak kerteiyem,
haiu mamno mamitpwewk
te hirak ap han enuk au,
te hirak ap kakrekyi enum
kakinterim." ¹⁵ Hir netpor
epei au, mit ne ami nen nises
him mir natip mit yapirwe
him im. Te nipaai ein ere in

mit yapirwe ne Isrel hir han
kitet him im.

*Jisas katip mit disaipel
nirak menmen hirak hanhan
hir enisesim*
(Mk 16:14-18; Lu 24:36-49;
Jo 20:19-23)

¹⁶* Miyapir wilk nen natip
disaipel nar hiswiyen kiutip
(11) menmen Jisas ketpor
epei au, hir nitet yayiwe ke
Galili kerek Jisas ketpor hir
enino enirek. ¹⁷ Hir nen ein
nir Jisas, hir newenipiye. Te
mit han ap han kitet hirak
Jisas hirakes au. Hir han
kitet hirak herwe kerekek.
¹⁸* Hir newenipiye, hirak
kan menep ketpor menmen.
Hirak katip kar ik: "God epei
keweto menmen mirak iuwe
te hi hinin naanmamre men
men yapirwe meit wit kirak
ketike menmen yapirwe me
ti metike nepni. ¹⁹* Te yi eino
eirer wit wit eiri han ke mit
miyapir yapirwe hir enises
him mai. Yi eikiri enriuwe
tipar me niuk me God Haai,
hi God Nikan wetike God
Himin Yaaik. ²⁰* Yi eiteiknor
hir enises him yapirwe hi
nepei hetpiyem. Yi eiyimtau.
Wi im ere wi maain God
kakwaank ti im mamiit,
hekrit hekrit hi ahu atikewi."

Mepir keremem

* 28:10 Hi 2:11 * 28:12-13 Mt 27:64

Dan 7:14; Mt 11:27; Jo 13:3; Ef 1:20-22
18:10

* 28:16 Mt 26:32, 28:7, 10 * 28:18

* 28:19 Ap 1:8 * 28:20 Jo 14:23; Ap

Him Yaaim Me Jisas Krais Mak Kewisim Mau Tiwei Menmen mekre tiwei ik

Him me Jon Baptais 1:1-8
Jon kikir Jisas keriuwe
tipar 1:9-11

Seten kakri han ke Jisas
1:12-13

Jisas katip him yaaim keit
Galili 1:14-9:50

Jisas ken Jerusalem katip
him yaaim 10:1-13:37

Mit newenkek Jisas kaa
14:1-15:47

Jisas pike kekrit mit nirek
16:1-18

Jisas pike ken wit Heven
16:19-20

Jon kerek kikir mit neriuwe tipar hirak katip mit him me God

(Mt 3:1-12; Lu 3:1-18; Jo
1:19-28)

¹ Him im hiram him
yaaim me Jisas Krais God
Nikan kirk. ²*Nipaa Aisaia
kewepyapir him me God
hirak kewisim mau tiwei
hiram matip mar im:

“God katip mitik hirak ke-
himitanek kar ik:
‘Hi ariuwet mitik kai kaktip
him mai kakininit ka-
kno kaknetit yayiwe.’

³*Mitik hak keit wit weinik
mit ap newik hirak
kinap katip hisiuwe
kar ik: ‘Yi eiriek

yayiwe yaaim me
Mitik Iuwe te hirak
kakisesim werek.”

⁴*Hirak mitik niuk mirak
Jon. Hirak kikir mit neriuwe
tipar. Hirak kan kepu yaank
weinik kewepyapir him me
God katip kar ik: “Yi kerek yi
eiweikin sip eiwet menmen
enum, yi einen in hi akiri te
God kakisak menmen enum
yi yiriakem.” ⁵Hir mit nerer
wit wit ne provins Judia, hir
netike mit yapirwe ne wit
Jerusalem hir nan nirek. Hir
newepyapir menmen enum
hir niriakem, te Jon kikiri
nekre mani Jodan.

⁶*Jon kamir tepnek me
kamel mit niriakem mar ke
laplap, hirak kamir yink ke
kamel kire henpen kau tu.
Hirak kaam weise metike
manu nukim meit yaank.

⁷*Hirak katip mit miyapir
him kar ik: “Maain mitik
hak kakikrehir kai. Hirak
Mitik Iuwe kinina. Hi ap
Mitik Iuwe har ke hirak au.
⁸ Hi epeki hikiri yekre tipar,
te maain hirak kakwis God
Himn Yaaik kakikre han ki.”

Jon kikir Jisas
(Mt 3:13-17; Lu 3:21-22)

⁹Me wi im Jisas kinaaiwir
wit Nasaret keit provins
Galili hirak kan kiun mani
Jodan. Hirak kan kiun
mani Jodan, Jon kikirek
keriuwe tipar. ¹⁰Hirak
kinaaiwir tipar kehin kiniu
ken tenhaan eik, Jon kir
nepni hiremes mewep mire
weipir, God Himn Yaaik

* 1:2 Mal 3:1; Mt 11:10 * 1:3 Ais 40:3 * 1:4 Ap 13:24, 19:4 * 1:6 2Kin
1:8; Mt 11:8 * 1:7 Ap 13:25 * 1:11 Sam 2:7; Ais 42:1; Mt 12:18; Mk 9:7

kire hore tapi kekiuwe kan kewik. ¹¹*Te Mitič Iuwe keit God katip him hiram meke nepni man matip mar im: "Ti Nikan kai hi hanhanit. Hi han yaaik heriuwit."

*Seten kari han ke Jisas
(Mt 4:1-11; Lu 4:1-13)*

¹²*Wasenum, God Himin Yaaik keriuwet Jisas hirak ken yaank weinik. ¹³*Hirak kepu ein me wi 40, te Seten kari han kirk. Jisas ketike miyak me yaank nepu ein. Mit ensel ne wit ke God hir nan nekepik.

*Jisas katip mit miyapir
him me God keit Galili
(Mt 4:12-17; Lu 4:14-15)*

¹⁴***Maain mit han newis Jon kekre wianak enuk ke gavman. Me wi im Jisas kan provins Galili katip mit miyapir him me God. ¹⁵*Hirak katip kar ik: "Wi epei man menep te God kakinin naanmampri yi mit miyapir ne ti. Yi eiweikin sip eiwet menmen enum yi eiyimtau him me God eiyisesim."

*Jisas kenine mitikit
tekyait (4) hirakit tatisesik
(Mt 4:18-22)*

¹⁶Jisas keke ti kesiurir wan ken pin, hirak kir Saimon ketike nikik kirk Andru. Hirakit tewir hepin iuwe men mekre wan. Hekrit hekrit hirakit tari saauk. ¹⁷*Jisas ketpiwekit kar ik: "Yi eitikewa haiu mamno,

* 1:12 Mt 9:13 * 1:13 Sam 91:11-13

* 1:15 Mt 3:2; Ga 4:4 * 1:17 Mt 13:47

* 1:24 Mk 5:7

hi eteikni menmen te yi eiri han ke mit hir nanises him mai." ¹⁸ Wasenum hirakit tinaaiwir hepin mirakit, hirakit tisesik.

¹⁹Jisas ken kike, hirak kir Jems ketike nikik kirk Jon, hirakit nikerek hirakit wikk te mitik niuk mirak Sebedi. Hirakit tau bot kirkakit tek-erwo hepin mirakit. ²⁰Hirak kennewekit, te hirakit tinaaiwir haai kirkakit hirak kau kekre bot ketike mit han kerek hir nekepik nekerwo hepin, hirakit ten tises Jisas.

*Jisas kepir herwe enuk
kenepin kekeipin mitik hak
(Lu 4:31-37)*

²¹*Hirakit tisesik, te hir nen niun wit Kapaneam. Hir nepu wit Kapaneam, maain wi Sabat epe man, hirak Jisas ken wianak kerek mit nererik nekine him me Moses neitai, hirak katip mit miyapir him mirak. ²²*Hir nemtau him mirak, te hir han kekrit neriuwe menmen hirak ketpim. Hirak ap ketpor kar ke mit kerek ninin nertei him me Moses netpim. Au, hirak katip kar ke Mitič Iuwe Krais kerek God keriuwetek kan kekepi kerekek.

²³Me wi im, mitik enuk herwe kau kekrerek hirak kepu wianak ik. ²⁴*Hirak kinap katip kar ik: "Jisas ke wit Nasaret, ti han herekyei mekam a? Ti han te hewep a? Hi herteiyit. Ti Mitič Yaaik Iuwe ke God." ²⁵Te Jisas kenerek

* 1:14 Mk 6:17 * 1:14 Jo 1:43

* 1:21 Mt 4:13 * 1:22 Mt 7:28-29

ketpiwek kar ik: "Herwe enuk ti ekintip wîre wîre ti enepin ekeipin mitik ik etpaan eno." ²⁶* Jisas katip kar ik, herwe enuk ketenenik te hîrak keperper kenepip him iuwe, herwe ketpaan kenpin kekeipniwek. ²⁷Mit miyapir nîr menmen im hîr nepirpir nitehiyan nar ik: "Mekak ik. Hîrak ketpai him ham yaaim. Hîrak kire Mitik Iuwe hîrak katip herwe enun hîr nemtau him mîrak hîr nisesim." ²⁸*Te waswas hîr mit miyapir natipan menmen Jisas kiriakem te mit nerer wit wit neit provins Galili hîr nertei Jisas.

Jisas kikaap pita maam pîrak hire yaaip

(Mt 8:14-15; Lu 4:38-39)

²⁹ Jisas kinaaiwîr wînak eik e, hîrak ketike mit nîrak nen wînak ke Saimon ketike Andru. Jems ketike Jon hîrakit ten tetikeri. ³⁰Saimon maam pîrak (miye pe mîte pîrak) hire wînap wiwaai yeno hire yînk sisi. Hîr natip Jisas hire wînap. ³¹Te Jisas ken kirep ketenen his mîre kîka hire wekrit werp, hîrak ketpiwe kar ik: "Ti hînap epei au." Te yînk sisi epei au, hire yaaip. Hire yaaip te hire wemani menmen hîr nanîm.

Jisas kikaap mit miyapir yapirwe hîr nîre yaaain

(Mt 8:16-17; Lu 4:40-41)

³²*Maain wejni kewen ken, hîr mit nerer wit

wit neriei mit miyapir hîr nînap, hîr netike mit miyapir han kerek herwe mekreri, hîr neriei nen nîr Jisas. ³³Mit miyapir yapirwe ne wit iuwe ik nen nererik nau menep weipir ke wînak. ³⁴*Jisas kîkaap mit miyapir kerek hîr nînap te hîr pîke yaain. Mit han hîrak kepîr herwe enum menpin mekeipnor. Hîrak katip herwe hîr ap enwepyapirek hîrak keimîn au emît! Hîr nerteiyek hîrak Nîkan ke God.

Jisas kiriak menmen kerer wit wit ke provins Galili

(Lu 4:42-44)

³⁵*Hekrit enum eik hîrak kekrit ketpaan ken yaank weinîk kitehi God, te hîrak ketikerek tewepnak. ³⁶Maain, Saimon ketike mit han nepu netikerek, hîr nen nisesik. ³⁷Hîr nen nînapinek hîr netpiwek nar ik: "Mit miyapir yapirwe hîr nan nînetnut." ³⁸Hîrak ketpor kar ik: "Emît! Haiu wen emno wit ham menep te hi hatip mit miyapir him mai heitai en." ³⁹*Te hîrak ken heriyai heriyai me provins Galili, hîrak katip mit miyapir him mîrak keit wînak kerek mit nererik nekine him me Moses neitei. Hîrak kepîr herwe enum mau mekre mit miyapir hîram menpin mekeipnor.

* 1:26 Mk 9:26 * 1:28 Mt 4:24 * 1:32 Mt 4:24 * 1:34 Mk 3:11-12 * 1:35

Mt 14:23; Mk 6:46 * 1:39 Mt 4:23, 9:35

*Jisas kikaap mitik enuk lepro mewik hirak kire yaaik
(Mt 8:1-4; Lu 5:12-16)*

⁴⁰ Mitik enuk lepro mewik hirak kan kewen ninip kitehi Jisas kar ik: "Mitik Iuwe, ti hanhan eriuwa te ti ekepa hi are yaaik." ⁴¹ Jisas hirak hanhanek te hirak kewis his menterik ketpiwek kar ik: "Hi hanhan ti are yaaik." ⁴² Hirak katip epe au, in ek lepro menke menpin mekeipniwek hirak kire yaaik. ⁴³ Jisas ketpiwek him manp te hirak keruwetek ken wasenum. ⁴⁴ *Jisas ketpiwek kar ik: "Ti emtewem. Ti ap etip mitik hak menmen im. Au, ti eno eteikin mitik pris yink kit. Te ti ewetiwek menmen nipa Moses ketpai haiu mamwet God em, te mit hir nanireti ti pike ere yaaik." ⁴⁵ Te mitik ik kemtau him me Jisas au. Hirak kewepyaprem heriyai heriyai, te maain Jisas ap kakno kakitet witeik au. Hirak kirakem te mit nanirek hir han yaaik nanirp nanweikniwek. Te hirak kerp pin eik, mit nerer wit wit hir nan nanirek.

2

*Jisas kikaap mitik his hit enum hirak kire yaaik
(Mt 9:1-8; Lu 5:17-26)*

¹ Maain wi ham, hirak pike kan wit Kapaneam. Mit en nertei hirak pike kan kepu winak kirak. ² Hir

nertei hirak kepu, te hir yapirwe nen nererik ere winak kenempet keriuweri. Mit han nerp ya weipir menep hir nemtau Jisas ketpor him me God. ³ Hirak wen ketpor him, mitikit tekyaait ten tekerir mitik kwaai kentar kinaan. Hirak his hit maa tupe tupe meit. Hirakit tan tatir Jisas tewep mit yapirwe nerp neiyepet weipir, te hirakit ap tatno nimin taau. Te hirakit tehin tiniu leta me winak pinak ein. ⁴ Hirakit tehin tiniu winak ten niu ein, hirakit tenke toni kwapin winak siup kerek Jisas hirak kerp ketin ni en. (Mit ne Juda hir newis toni kwapin winak siup. Nipin au. Wit hirak tenhaan weinik, hir niu auri.) Hirakit tenke toni ere kihwi senuk kepeit, hirakit tinaaiwir kinaan kerek mitik kwaai kekrerem men ti. ⁵ *Jisas kertei hirakit tetike mitik kwaai kinaan han kitet hirak kakikepik, hirak ketpiwek kar ik: "Mitik, hi esak menmen enum mit hiram mamno."

⁶ Hirak katip kar ik, te mit han kerek ninin nertei him me Moses natip mit miyapir em, hir nau neit en hir han kitet nar ik: ⁷ * "Ko! Kenmak hirak katip kar ik? Hirak katip enum kekrehir ke God. Hirak kire God te hirak ketpim a? God kerekek kakisak menmen enum mamno. Mit taauye!" ⁸ Jisas kertei kekre han kirak hir han kitet nar ik, te hirak

* **1:44** Mk 3:12, 7:36; Lev 14:1-32

* **2:5** Lu 7:48

* **2:7** Ais 43:25; 1Jo 1:9

ketpor kar ik: “Yi ap han ekitet menmen mekre han ki mar im au emit! ⁹ Hi atip mitik kawaai kentar kinaan, ‘Hi esak menmen enum nipaai ti hirakem hiram mamno,’ yi yepitari hi atip werek auye. Te hi atip mitik, ‘Ti ekrit etenen yeno eiyim eno, hirak kakikrit kakno, yi eiyirtei hi atip werek te hi esak menmen enum me yi mit. Hi etpimekam te yi han ekiteta?’ ¹⁰ Hi tewen etpiwek har ik: ‘Ekrit eno,’ te yi eiyirtei hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe hi esak menmen enum yi mit ne ti yi yirakem.’ ¹¹ Hirak ketpor epe au, hirak katip mitik kawaai kekre kinaan kar ik: “Ti ekrit etenen kinaan mit eiyim eno witeik.” ¹² Hirak katip epe au, te mitik kehin kekrit ketenen kinaan mirak kewepi ken witeik. Mit nirek, te hir nepirpir newenipi God Hirak Iuwe, hir natip nar ik: “Hai mir menmen yaaim mar im nipaai ein auye.”

*Jisas kenine Livai hirak kisesik
(Mt 9:9-13; Lu 5:27-32)*

¹³ Maain Jisas pi ke kitet tenhaan ken wan ke Galili, mit nen nererik te hirak ketpor him me God. ¹⁴ * Hirak wen kitet tenhaan hirak kir Livai, hirak nikan ke mitik Alfias, hirak naanmipre winak ke mit hir newir pewek me takis. Jisas kirek ketpiwek kar ik: “Ti etikewa hawir wariyakit wauno te ti

ehises him mai.” Livai kekrit kisesik ketikerek ten.

¹⁵ Maain Jisas kau winak ke Livai. Mit yapirwe enun kerek hir neit takis nekintip pewek ham nisawinem, hir nen netike mit kerek nirak menmen enum hir naam menmen netike Jisas ketike mit nirak disaipel kerek nises him mirak. ¹⁶ * In ek mit han nepu, niuk mir Farisi, hir ninin nises him me Moses. Mit han nepu niuk mir Skraip. Hir ninin nertei him me Moses natip mit em. Hir nir Jisas ketike mit naanmipre pewek me takis netike mit kerek hir nirak enum, hir yapirwe newepnak nekiyan naam menmen. Hir mit Skraip natip Jisas disaipel nirak nar ik: “Kenmak hirak kipaam menmen ketike mit nari pewek me takis netike mit nirak menmen enum a?” ¹⁷ Jisas kemtau him mir, te hirak ketpor kar ik: “Mit nnap nanino nanir mitik dokta. Mit hir manpenun neit taau. Hi epe han ti hari han ke mit hir nirak enum. Mit kerek hir han kitet hir yaain au.”

Jisas katip me him ham yaaim

(Mt 9:14-17; Lu 5:33-39)

¹⁸ Maain wi ham mit nises him me Jon netike mit ne Farisi hir han tewenin menmen me God yaaim, te hir nanit nnapri nanu. Mit han niri te hir nan nir Jisas nitikewksi nar ik: “Mit ne Jon netike mit ne Farisi hir nanit

* 2:14 Jo 1:43 * 2:16 Mt 11:19; Lu 15:1-2

ninp̄i nanu. Nenmak te mit nises him mit n̄irakem au?"

¹⁹ Jisas ketpor tok piksa kar ik: "Mit nanit ninp̄i nanu nantike mitik epei keit mite a? Taauye! Hir han yaaik nanim menmen nantikerek. ²⁰ Maain wi ham hir mit han hir nantiewekhis neiyik nanino, te hir mit n̄irak nanit ninp̄i rek nanu."

²¹ Hirak wen ketpor tok piksa kar ik: "Mit hir ap nekerwo laplap ham kike yaaim mentir ham enum tokim au. Hir nekerwewim, maain hir nankemyet laplap hiram mamno mamre kike mamri laplap tokik mamwepim. ²² Mit hir ap newen tipar wain wen petep mekre meme hiyei tokim auye! Hir nanwenem te wain tiwerpek mamniu, hiyei tokim mamwep te wain mamwen mamno ti, hiyei enum mamwep mamit. Au, mit newen wain wen petep mekre meme hiyei wen yaaim nimnam."

Him me wi Sabat (Mt 12:1-8; Lu 6:1-5)

²³ *Maain wi sabat ham, Jisas hirak ketike mit disaipel n̄irak hir nen nitet ni ham. Mit n̄irak newen wit yehes miram nehis newenem hir naam. ²⁴ Mit ne Farisi kerek ninin nises him me Moses hir natip Jisas nar ik: "Ko! Nenmak te mit nit n̄irak menmen im enum a? N̄ipaa God kewet Moses him lo me wi Sabat, te haiu

metput me mit nit hir newen wit yehes au emit."

²⁵ *Jisas hirak ketpor kar ik: "Yi ap han kitet werek menmen yi yekinaam me him me maam kaiu Devit a? N̄ipaa hirak ketike mit n̄irak ninp̄i maan te hir naam menmen nar ke haiu mit in ek epei maam. Te yi wen yepitari hir n̄irak enum au, yaaim ye! ²⁶ *Abaiata hirak wen mitik hetpris naanmipre winak ke God, hirak Devit ketike mit n̄irak nen winak eik nimin ein naam bret tokim mit newisim me God mitwaai mensiu kinaan menep. Mit naanmipre menmen me God, hir keriyan naam bret tokim n̄irak. Mit han au. Him me Moses matip emit, te hirak Abaiata kewet Devit ketike mit n̄irak em hir naam. ²⁷ *God kinin kirak mit. Hirak hanhani, hirak kehimitan wi sabat hiram mamkaap mit keriyan. ²⁸ Hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe hi Mitik Iuwe, hi hinin menmen me wi sabat."

3

Me wi Sabat Jisas kikaap mit his enum (Mt 12:9-14; Lu 6:6-11)

¹ Maain Jisas pike ken winak kerek mit nererik nekine him me Moses neitai en. Mitik enuk his miutip meweikin hirak kau ein. ² *Mit han hir n̄ipirek hirak kakikepik me wi Sabat te hir nenerek nansiuek him nanriyaak kakno winak

* 2:23 Diu 23:25 * 2:25 1Sml 21:1-6

* 3:2 Lu 13:14 * 3:4 Lu 14:3

* 2:26 Lev 24:5-9 * 2:27 Diu 5:14

enuk. ³ Jisas katip mitik his enuk kar ik: "Ti enen in." ⁴ *Hirak epei kan, Jisas katip mit kar ik: "Me wi Sabat him me God kerek Moses kewisim mau tiwei hiram mewisai haiu mirak menmen yaaim o enum? Haiu emkaap mit o haiu emnip?" Hir au nekintip neit. ⁵ *Hirak kwaainaan kiri kemtaantwo han enuk kentar hir mit han toenuk. Hirak katip mitik his enum kar ik: "Ti esiuwe his emnen." Hirak kesiuwehis mirak te his pike mire yaaim. ⁶ *His mire yaaim te mit ne Farisi hir nen witeik nen nererik netike mit kerek nises him me mitik iuwe King Herot, hir nimenipin Jisas nankip.

Mit yapirwe nises Jisas

⁷ Jisas ketike mit disaipel nirak hir nen wan eik. Mit yapirwe ne provins Galili hir nisesik nen nererik netike mit ne Provins Judia, ⁸ *Idumia, wit yapirwe ke mani Jodan pinak ein, wit Taia, wit Jerusalem ketike wit Saidon. Hir yapirwe nemtau menmen Jisas epei kirakem, te hir nan nanirek. ⁹ *Hir epei nan, Jisas katip mit nirak kar ik: "Yi yayit bot eiyik einen eitennek te mit ap nanipira hi ankewin hir nanintirira." ¹⁰ *Nipaa Jisas kikaap mit miyapir yapirwe ninap hir niye yaain, te in ek mit yapirwe ninap newep mit

hir nan nerp menep newis his mentar Jisas, te hir niye yaain. ¹¹ *Hirak ken kitet ein ein, herwe enun nitrek nitiehir nau ti nenepip nar ik: "Ti Nikan ke God." ¹² *Te Jisas ketpor him manp hir ap nanwepyapirek au emit!

Jisas hirak kehis mit disaipel nar hiswiyen wik
(Mt 10:1-4; Lu 6:12-16)

¹³ Maain Jisas kehis mit kerek hirak hanhani keninor hir nan nisesik netikerek nen nau miniu (o neiyip) kentir ein. ¹⁴ Hir nau ein, hirak kehis mit hiswiyen wik (12) hirak kewep niuk kenewor niuk mir "Aposel." Hekrit hekrit hir netikerek nanriyan nanisesik nanimtau him mirak. Maain hirak kakriuweti nanino nantip mit miyapir him mirak. ¹⁵ Maain hirak kakriuweti kakwisi hir nepir herwe enun nanino nankeipin mit. ¹⁶ *Im em hiram niuk me mit hirak ketorhis keriyei netikerek: Saimon (hirak kewis niuk mirak ham Pita), ¹⁷ *Jems, ketike nikik kirkak Jon, hirakit nikerek te Sebedi (Hirak kewis niuk mirakit wik Boanesis kentar hirakit tatip him iuwe mire nepni mewenin). ¹⁸ Hirak wen kehimitan Andru, Filip, Batolomyu, Matyu, Tomas, Jems hirak nikian ke mitik Alfias, Tadias, Saimon Selot, ¹⁹ hir netike Judas ke wit Iskeriot kerek kewepyapir

* 3:5 Jo 11:33, 12:40 * 3:6 Mt 22:15-16 * 3:8 Mt 4:25 * 3:9 Mk 4:1; Lu 5:1-3 * 3:10 Mt 14:36 * 3:11 Lu 4:41 * 3:12 Mk 1:34 * 3:16 Jo 1:42
* 3:17 Lu 9:54

Jisas te mit enun nepan nı̄rak neiyık nen nakıp.

*Mit natıp Bielsebul kikaap
Jisas kepır herwe enun
nekeipin mit*

(Mt 12:24-32; Lu 11:14-23,
12:10)

20 *Jisas kehis mit hiswiyen wik (12) epeı au, hı̄rak ken wı̄nak kı̄rak eik. Hı̄rak ken wı̄nak, mit yapı̄rwe nererik wı̄nak kı̄rak te hı̄rak ketike mit disaipel nı̄rak ap te nanı̄m menmen taau. 21 *Maain miye pı̄rak wetike kikrek tı̄rak hı̄r nerteiyek, hı̄r nen nare nantı̄wekhis nanriyaak neiyık nanı̄no nı̄r ein nentar hı̄r han kitet hı̄rak han ken sip hı̄rak ketaritari. 22 *Mit kerek ninin nertei hı̄m lo me Moses natıp mit miyapı̄r em, hı̄r nı̄naaiwı̄r wit Jerusalem nekiuwe nan natıp nar ik: “Herwe enuk niuk mı̄rak Bielsebul hı̄rak kersıs Jisas te hı̄rak Seten kewis Jisas hı̄rak kinin herwe enun kepı̄ri nanı̄no nankeipin mit.” 23 Jisas kertei menmen hı̄r netpim te hı̄rak kenine mit ein hı̄r nan nerp menep in, hı̄rak ketpor tok piksa kar ik: “Seten kenmak te hı̄rak kepı̄r herwe nı̄rak nekeipin mit a? Taauye!

24 Mit ne wit hak hı̄ras nanı̄nepan, te hı̄r nankiyan nantike mit han ne wit hak nanı̄nepan taauye! 25 Mit ne weiwick miutıp hı̄ras nanı̄nepan te hı̄r nanırkeik te hı̄r nankiyan nanu nanıt? Au, hı̄r nanı̄waank hı̄ras.

26 Seten hı̄rekes kepı̄r herwe nı̄rak nankeipin mit, hı̄r nanınke hasini nanı̄waank hı̄ras. 27 Hi hinin Seten hi epı̄r herwe nı̄rak nekeipin mit, hı̄ram mar ke mitık hak kinin kakno kakwep weipı̄r kaksenkek mitık enuk yehes enum o mitık iuwe, te hı̄rak kakıt menmen mı̄rak meit wı̄nak eik keiyım kakno.

28 “Hi etpi werek. Menmen enum mit nı̄rı̄akem metike hı̄m enum hı̄r netpim hı̄rak God kakı̄sakem han ekitetim au. 29 Te mit natıp enum me menmen God Hı̄min Yaaik kı̄rı̄akem, hı̄rak ap te kakı̄sakem taau! Hı̄ram mamı̄t tipmain tipmain enum eik.” 30 *(Jisas katıp hı̄m im kentar mit han ne Jerusalem hı̄r natıp nar ik: “Herwe enuk kersı̄sek kekepik te hı̄rak kepı̄r herwe enun nekeipin mit.”)

*Neimin hı̄r ne weiwick me
Jisas*

(Mt 12:46-50; Lu 8:19-21)

31 *Hı̄rak katıp epeı au, Jisas miye pı̄rak wetike kikrek tı̄rak nan nerp witeik nenı̄newek. 32 Mit nau neit nı̄mın nemtau hı̄r nenı̄newek, hı̄r netpı̄wek nar ik: “Miye pit wetike kikrek nit hı̄r nerp witeik nenı̄nut.” 33 Jisas ketpor kar ik: “Neiyın hı̄r nı̄re miye wetike kikrek nai?”

34 Hı̄rak kı̄waainaan kır mit nau menep te hı̄rak katıp: “Mit in hı̄r nı̄re miye wetike kikrek nai. 35 Mit kerek nemtau hı̄m me God nisesim,

* 3:20 Mk 6:31 * 3:21 Jo 10:20 *

* 3:22 Mt 9:34, 10:25 * 3:30 Jo 10:20

* 3:31 Mk 6:3; Jo 2:12; Ap 1:14

hır keriyen nire miye wetike kikrek o yenterer nai.”

4

*Jisas katip tok piksa me mitik kamir wit yehes mau ni
(Mt 13:1-9; Lu 8:4-8)*

¹*Jisas pīke ken wan ke Galili kerp tenhaan eik katip mit him me God. Hirak kepu ein, mit yapirwe nan nererik nanımtau him mirak. Hir nerp menep menep nersis Jisas, te hirak ken kau bot kıwaai kentar wan menep tenhaan. Mit yapirwe nau tenhaan nemtau him mirak.
²*Hirak ketpor tok piksa kar ik:

³“Yi eiyimtewem! Hirak mitik hak ken kewir yehes meit ni mirak. ⁴Hirak wen kewirem, ham menke miwaai yayiwe, hore menuwe man maam. ⁵Yehes ham hiram menke miwaai ti kentar nan mewo waswas mekre ti kike. ⁶Maain, wepni iuwe kan kamip, hiram mewewei maa keremem. ⁷Yehes ham menke miwaai ti kerek nipāaa waai enum tik tik mewiyan. Maain, waai enum tik tik pīke mewo miwapinem, te hiram ap mari au. ⁸Yehes ham menke miwaai ti yaaik nipāaa mitik kwenek. Hiram mewo iuwe mari yapirwe. Ham mari 30, ham mari 60, ham mari 100.” ⁹Jisas katip him mirak mikaru mar ik: “Neimin yi yertei him mai werek werek yi han ekitetim werek werek.”

Kenmak Jisas katip tok piksa

(Mt 13:10-17; Lu 8:9-10)

¹⁰Maain, mit yapirwe epei nen, Jisas hiram kepu weinim ketike mit hiswiyen wickirak (12) netike mit han disaipel kerek nemtau him mirak keriyan. Hir nepu nitiewekhi him me nipāaa hiram ketpim. ¹¹Te hiram ketpor kar ik: “God kewisi yi yertei menmen me hiram kinin naanmipre menmen karkeik. Nipāaa God ap kewepyapirrem, te mit hir nerteiyem au. Hi etpim hisawinem te yi mit keriyan yertei menmen me God. ¹²*Mit han toenuk au. Hi etpim hisawinem hetpor te hir enir menmen te hir ap nerteiyem, hir nemtewem te hir nerteiyem au. Hir nertei te hir neweikin han newet God em, God kakisak menmen enum hir niriakem. Hir nepitari menmen te hiram kakisak menmen enum mir au.”

Jisas kewepyapir him me tok piksa

(Mt 13:18-23; Lu 8:11-15)

¹³“In ek yi yepitari menmen im hi etpiyem hisawinem, te maain yi eiyirtei menmen ham hi etpiyem hisawinem mamirkeik? Taauye! Hi are ewepyapir im em, te maain yi eiyirtei him me God werek werek. ¹⁴⁻¹⁵Yehes miwaai

* **4:1** Mk 3:7-9; Lu 5:1-3 * **4:2** Mt 13:34; Mk 4:33-34 * **4:12** Ais 6:9-10; Jo 12:40; Ap 2:26-27

yayiwe hiram mar ke mit hir nemtaw him me God, te Seten kan keweiknor han kir hir han kaa him mirak.¹⁶ Yehes menke miwaai ti kike kentar nan hiram mar ke mit nemtaw him me God hir han yaaik.¹⁷ *Yehes nekenik kike mewo mepu, maain wepni kamip hiram mewewei maa hiram mire mit. Mar im hir nepu han yaaik, te maain mit hir han neneri newepnaki, hir han enuk naninaaiwir him me God mamit.¹⁸ Yehes miwaai ti nipa waai tiktik mewi miwapin yehes hiram mar ke mit hir nemtaw him me God.¹⁹ *Te hir han kitet menmen yapirwe. Hir han yaaik nanit pewek yapirwe, hir hemkre menepam neriuwe menmen heriyai heriyai ere han kir kenke kenterim. Him me God mepu mekre han kir au, hir han kaa rem meit.²⁰ Yehes miwaai ti yaaim mari yapirwe, hiram mar ke mit nemtaw him me God hir nisesim nirak menmen yaaim. Mit han kike, mit han iuwe, mit han wisenum.

*Him me si mit nisawinek
kekre sar
(Lu 8:16-18)*

²¹ *Jisas hirak pike ketpor kar ik: "Yi yayit si te yi eisawinek ekikre sar o eknik yeno a? Taauye! Yi eiwisik ekintar yeno eku niu ekir.²² *Menmen yapirwe misawin meit, maain hiram pike mamu yaain mit nanirteiyem. Menmen

ham yapirwe mit hir nehanem, maain hiram mamu yaain mit nanirteiyem.²³ Keiyin kakirtei, hirak kakimtewem."

²⁴ *Hirak wen ketpor kar ik: "Menmen yi eiyimtewem yi han ekitetim werek werek. Mar ke yi han kitet mit netike menmen hir nirakem, maain mar im God han kakiteti yi mit kakrekiyem, te hirak kakriyaam wisenum.

²⁵ *Mitik hak ketenen menmen, te God kakwetiwek menmen ham mamtikerem hiram yapirwe. Mitik hak au ketenen menmen kike, menmen mirak kike God kakriyaam mamno mamkeipniwek mamwaank mamit."

Tok piksa me yehes mewo

²⁶ Jisas wen katip: "Menmen God kirakem kakri han ke mit te hir nanisesik, hiram mar ke mitik kamir yehes mau ni.²⁷ *Witaan o wanewik hirak kiwaai o kirak menmen, yehes mewo. Hirak kirem mewo, te hirak kepitar karkeik te hiram mewo.²⁸ Ti hirekes kenip yehes mewo men mine tiwei, maain heneik mewim hiram mamri mamine nikim miram. Mitik au, ti erekek kenip menmen mewo.²⁹ *Maain yehes menhenhep maa, mitik kaknen kakwenem."

*Tok piksa me nu mastet
(Mt 13:31-32; Lu 13:18-19)*

* 4:17 Mt 26:31 * 4:19 Mt 19:23-24
12:2 * 4:24 Mt 7:2 * 4:25 Mt 13:12
14:15

* 4:21 Mt 5:15 * 4:22 Mt 10:26; Lu
* 4:27 Je 5:7 * 4:29 Joe 3:13; Rev

³⁰ Jisas wen ketpor kar ik: "Hi etpi menmen God kırıakem kakri han ke mit kakriuwerem hiram mire mekam? Hi etpi him im.
³¹ Yehes me nu mastet men ti mewo hiram kike kike. (Hiram mar ke God kinin naanmipre mit, te maain hir yapırwe nanırtei menmen mırak.) ³² Maain, hırak mastet níkik kakwo kakre iuwe, hırak kinin menmen mit namır mau ni eim, hırak ken niu kakwırır heneik mewik, te hore mammen mamwik mamwis yaank mentar heneik mırak."

Jisas katip mit him tok piksa keremem

(Mt 13:34-35)

³³ Jisas katip mit yapırwe tok piksa mar im ere hırak keremir yinam au meit mentar hir ap nerteiyem wen au.
³⁴ Hırak katip tok piksa mar im katip mit yapırwe rem kerien. Te hırak ketike mit nırak nepu weini, hırak kewepyapır menmen nipaah hırak ketpim kısawinem.

Jisas katip te yuwerep katin kike kike keit

(Mt 8:23-27; Lu 8:22-25)

³⁵ Maain hınkewi menep kakre witaan, Jisas katip mit nırak kar ik: "Haiu emno emrekir wan emno pınak ein." ³⁶ Hırak ketpor, te hir netikerek wen nau bot nınaaiwır mit yapırwe nerp tenhaan. Mit nau bot ham netikeri nen. ³⁷ Hır wen nepno ein, yuwerep kinii kan keriuwet wan te tipar kehinhın kekre bot. ³⁸ Jisas

kıwaai kinatın kekre bot sip kırak kewis paan kentar yeno tap mırak. Mit nırak nan nekotitek netpiwek nar ik: "Haai, ti ap han kitetai au a? Haiu wan kinii kakwep te haiu mami." ³⁹ Te Jisas kekrit katip wan yuwerep kewenek kar ik: "Hıhe enuk ewaai ehıt!" Hırak katip epe au, yuwerep katin kike kike, wan hıhe enuk kıwaai keit. ⁴⁰ Te Jisas katip mit nırak kar ik: "Yi yenmak te yi yınaain a? Yi ap han kiteta wen au a?" ⁴¹ Hır nemtaw him mırak, hır nınaain natıp main main nar ik: "Mitik ik hırak keimin? Hırak mitik kerek? Hırak kertei kewen yuwerep wan hıhe enuk kıwaai keit."

5

Jisas kepır herwe enuk kenpin kekeipin mitik

(Mt 8:28-34; Lu 8:26-29)

¹ Hır nau bot nerekir wan nen pınak ein, hır niun ti ke wit ke mit ne Gerasa. ²* Jisas hırak kenke kinaiiwır bot kiun tenhaan ken pın eik, mitik hak kerek herwe enuk kersisek hırak kinaiiwır herwe hei kinik miniu (o neiyip), hırak kan Jisas. ³ Mitik ik hekrit hekrit kepu kekre herwe hei kinik miniu (o neiyip). Mit han hir ap nenke sen nesenkekik neriuwerem in ek au. ⁴ Hır nipaah nesenkekik neriuwe sen mau his hit mırak, te hırak au kari me his ketnim, hırak kewir nan kenemtin me hit. Mit han hir nepitari nırıak menmen te hırak kire

* 5:2 Mk 1:23

yaai kau keit, taau. ⁵ Hekrit hekrit witaan wepni, hirak kepu kepeit kepikre herwe hei kink mniu (o neiyip), hirak kenepip kenep hirekes keriuwe nan kerekir yink kirk.

⁶ Hirak kir Jisas keperp ein, hirak kesiukin ken kewen ninip kitehir keweni piyek kerp menep, ⁷ *hirak kenepip katip kar ik: "Ti Nikan ke Mitik Iuwe ti henmak te t!" ⁸ Herwe kinapen kentar Jisas nipaah ketpiwek kar ik: "Ti herwe enuk enke enepin ekeipniewek." ⁹ Jisas kitiewekhi kar ik: "Ti ekine hirekes." Herwe katip, "Hi niuk mai mit yapiwe hentar haiu herwe yapiwe mersisek." ¹⁰ Hirak kitehi Jisas him iuwe te hirak ap kakriuweti naninaaiwir wit ik au ekit!

¹¹ Sak yapiwe meit mniu (o neiyip) eik maam menmen.

¹² Herwe nitiewekhi nar ik: "Ti eriuwtai haiu mamno mamikre sak." ¹³ Jisas hirak kewehi te hir netpaan niri nekeipin mitik ik, hir nen nekre sak. Sak yapiwe mar 2,000 hiram mirir mekiuwe mniu (o neiyip) men mamin wan tipar mekiuwe him yipir hiram maa meit.

¹⁴ Mit kerek naanmipre sak hir niri nen natip mit ne wit iuwe, mit ne wit kike me menmen im epei man. Hir nemtaw menmen im, hir nan nanir menmen mit hir epei netporem. ¹⁵ Hir

nan nir Jisas ketike mitik nipaah herwe nersisek. Mitik ik hirak kau ti han yaai, hirak epei keriuwe klos, te hir mit ninapen. ¹⁶ Mit naanmipre sak wen netpor menmen hir epei nirem me mitik enuk ketaritari ketike sak. ¹⁷ Hir nemtaw menmen im, hir nitehi Jisas him iuwe hirak kaknaaiwir wit kir.

¹⁸ Hir nitiewekhi nar ek, te hirak ken kau bot. Hirak mitik nipaah herwe nersisek kitehi Jisas, te hirak ketikerek tatno. ¹⁹ Te Jisas ketpiwek kar ik: "Au, ti ehu in eno wit me mit nit eteiknor etpor menmen Mitik Iuwe hirak kerekyutem han tewennit kekepit." ²⁰ *Te hirak ken wit mar hiswiyen (10) niuk miram Dikapolis, hirak katip kewepyapir menmen Jisas kerekyiewekem. Mit en nemtewem hir nepirpir han yaaihan kitetim.

Jisas kikaap mitik iuwe niki pirk wetike mite hire winen hemkre

(Mt 9:18-26; Lu 8:40-56)

²¹ Jisas pike ken kau bot ketike mit nirk, hir nerekir wan nen pinak ein. Jisas kenke kinnaaiwir bot pike ken kiun tenhaan eik, mit yapiwe nerp nererik neweikniwek kerp en. ²² Hir nerp nererik neweikniwek kerp en, mitik hak kerek naanmipre winak kerek mit nererik nekine him me Moses neitai, niuk mirak Jairas, hirak kan kenke

kitehir kiwaai hit me Jisas,
 23 *hırankatıp him iuwe kar
 ik: "Nıki pai nepei menep
 wawi waunatın wauno. Ti
 enen etikewa euno ti ewis his
 menteriye te hıre aure yaaip
 hıre pīke wawıkrit wawu."
 24 Hıranketpīwe, te Jisas
 ketikerek ten ein.

Hıranketike mit disaipel
 nıranken en, mit yapı̄rwe
 nisesi nen nerپ neweikin
 Jisas. 25 Mite piutıp wises
 Jisas wetikeri, hıre wınap
 hekritis hekritis winen hemkre
 me tito mar hiswiyen wık
 (12). 26 Hıre nıpaa wen
 wır mit dokta yapı̄rwe, hıre
 wewır pewek wewetorem
 weiyim watın hırehes ere
 hıram epeı au mesi. Te
 hıre nertei nekepye au.
 Hıre wen wınap winen
 hemkre. 27 *Hıre wemtaw
 mit natıp menmen Jisas
 hırankırıakem, te hıre
 wisesis. 28 Hıre han kitet
 war ik: "Hi awis his mentar
 laplap mırankerekek, te
 hi pīke are yaaip." 29 Hıre
 wesiwe his wewisim men-
 tar laplap mırank, hemkre
 kire katın keit, hıre wıre
 yaaip. Te hıre wertei hıre
 winen hemkre epeı au
 keit. 30 *Jisas hırankertei
 menmen mırank yaaim iuwe
 minaiwırek men mıkaap
 neimın, te hırankeweikin
 kiwaainaan kitehi mit kar
 ik: "Keimin ketenino laplap
 mai?" 31 Mit nıranketip
 netpīwe: "Ko! Mit yapı̄rwe
 neweikninit. Kenmak te ti
 hitorhi me laplap mit a?"

32 Au, Jisas wen kiwaainaan
 kakır keimin keteninıwe
 laplap. 33 Mite ip wertei
 hıre epeı wıre yaaip, te
 hıre wepīrpı̄r wan wenke
 witehıre wīwaai hit me Jisas
 wewepyapır menmen hıre
 wıriakem. 34 *Te Jisas
 ketpīwe kar ik, "Mite, ti han
 kiteta hi ekepit, te ti ere
 yaaip. Nıpaa ti hınap te in
 ek ti epeı ere yaaip."

35 Hıranken ketpīwe,
 mitik Jairas mit nıranken
 netpīwe nar ik: "Nıki
 pit epeı waa, henmak te
 ti eriyaam ektan Jisas?
 Ti ewisik kakno?" 36 Te
 Jisas kemtewem hırankatıp
 mitik Jairas kar ik: "Ti ap
 enaain au. Ti han ekiteta
 kerekek." 37 Hırankewis
 Pita, Jems ketike nıkkıkrak
 Jon tetike mitik ik keretet,
 hırankıt ten ein. Hırank
 kewen mit han au, hıre
 nerپ in. 38 Hırankıt ten tipiun
 wınak ke mitik ek, hırank
 Jisas kır mit hıre nıkkıtep
 nesikeyaanmi. 39 *Hıranken
 wınak ke nımin ein, hırank
 ketpor kar ik: "Yenmak te
 yi yıkkıtep? Hıre ap waa au,
 hıre wīwaai kerepep." 40 Hıre
 nemtewek katıp kar ik te
 hıre nenwesi sek enum enum
 nen. Te hırankeriuweti
 nen wit eik. Hıranketike
 miye haai nıre nen netike
 Pita, Jems, Jon neit haau
 me nıki wīwaai weitai en.
 41 *Hıranketenenıwe his
 kiutıp ketpīwe him me mit
 ne Isrel kar ik: "Talita kumi."
 Hıau meweikin him hıau

* 5:27 Mk 6:56; Mt 14:36 * 5:30 Lu 6:19 * 5:34 Mk 10:52; Lu 7:50, 17:19

* 5:39 Jo 11:11 * 5:41 Lu 7:14

matip mar ik: "Niki kike hi hetput ti ekrit." ⁴² Hire wekrit wasenum witet ein ein. (Nipaa ein hire wepu tito mar hiswiyen wik (12).) Hir mit nirep hire witet ein ein hir nenemyiwe naan natip: "Ko!" ⁴³ *Jisas ketpor him iuwe te hir ap nanwepyapirek au emit. Epei au, hirak ketpor hir nanwetiwe menmen te hire wawim.

6

*Mit ne wit Nasaret
neweikin sip newet Jisas
(Mt 13:53-58; Lu 4:16-30)*

¹ Jisas kinaaiwir wit ik ek ken kiun wit kirak eik. Mit nirkak hir nisesik. ² *Hirak ken kiun witeik, maain wi sabat ham, hirak ken kekre winak kerek mit nekine him me Moses neitai en, hirak katip mit miyapir him me God. Hir nemtewek, hir nehinhin natip nar ik: "Keimin ketpiwek him im te hirak ketpaiyem? Karkeik te hirak kertei menmen im? Hirak kirak menmen yaaim nipaa haiu ap mirem au. ³ *Mitik ik ek hirak kime winak kerek. Hirak nikan ke Maria. Hirak heiyyiwe ke Jems, Josep, Judas tetike Saimon. Yenterer nirkak nau in netikewai. Hirak Mitik Iuwe au. Hirak mitik Weinik kepir ke haiu mit kerien." Te hir han toenuk neriuwerek neneintik. ⁴ *Jisas ketpor kar ik: "Mitik hak katip mit menmen God

keteikniwekem, niuk mirak iuwe men heriyai heriyai merer wit wit. Te niuk mirak ap iuwe keit wit kirak, o weiwik miutip mirak o miye haai kikrek o yenterer nirkak au." ⁵ *Hirak ap kirak menmen yaaim yapirwe nipaa mit ap nirem au, te hirak kewis his mentar mit nnap kekekpi hir nire yaain manpenuk neit. ⁶ Hirak kenke kekreri kentar mit in ap han kitetik.

*Jisas keriuwet mit aposel
nirkak nar hiswiyen wik (12)
(Mt 10:5-15; Lu 9:1-6)*

⁷ *Hirak kari mit hiswiyen wik nirkak (12) nau hirak ketpor menmen. Hirak ketpor menmen, hirak kenkeri keriuweti nire wik wik nen nerer wit wit. Hirak kewisi hir nekrehir kirak nepir herwe enun nanino nankeipin mit. ⁸ *Hirak ketpor him iuwe te hir ap nanit menmen yapirwe neiyim nanino au emit! Pewek o wapnake o menmen au. Paap kerek te hir neke ti neriuwerek. ⁹ Hir neriuwet su, te saket wik au emit, miutip keremem. Hirak ketpor kar ik: ¹⁰ "Me wi yi yaino yayu yayikre winak hak, yi ap yayim menmen eirer winak ham au emit. Winak kiutip kerekere ere yi yainaaiwir wit yaino wit hak. ¹¹ *Mit ne wit hak ap neriyi mit naanmampri yayit winak kir nanimtau him mi au, yi einaaiwir mit in einepep toni waniu (o win)

* 5:43 Mk 1:44, 7:36 * 6:2 Jo 7:15

Lu 4:40 * 6:7 Lu 10:1 * 6:8 Lu 10:4-11 * 6:11 Ap 13:51

* 6:3 Jo 6:42 * 6:4 Jo 4:44 * 6:5

mau hit mit, te yi yeteiknor hir n̄irak enum.”¹² Hirak ketpor epei au, hir mit n̄irak nen natip mit miyapir han him me God me hirak katip mit hir nanweikin sip nanwet menmen enum.¹³* Hir nepir herwe enun yapirwe nekeipin mit, hir newen wel mentar mit ninap, te hir n̄ire yaain.

Mit nenepe Jon kerek kirkir mit, hirak kaa

(Mt 14:1-12; Lu 3:19-20, 9:7-9)

¹⁴* Mitik iuwe King Herot kinin naanm̄pre mit ne Isrel, hirak kertei menmen Jisas kiriakem kentar Jisas niuk mirak iuwe te mit hir nertei menmen hirak kiriakem hir netpim nerer wit wit. Te Herot kemtewek. Mit han natip nar ik: “Jon kerek kirkir mit neriuwe tipar hirak nepei kaa, te hirak pike kekrit kepu. Mar im te hirak kiriak menmen yaaim nipaai haiu mit ap mirem au.”¹⁵ Te mit han natip nar ik: “Hirak Jisas ik hirak Ilaisa kerekek.” Mit han natip: “Au, hirak kire mit profet nipaai natip him me God newepyaprem natip mit em.”¹⁶ Herot kemtewem, hirak han kitet kar ik: “Hirak Jon nipaai hi eriuwet mitik hak ken kerekir teruk kirkak paan kewen keket, hirak pike kekrit kau keit.”

¹⁷⁻¹⁸ **Nipaai Jon hirak epei katip Herot kar ik: “Ti hewaank Herodias mite

pe n̄ikik kit ti hetiwe. Menmen im hiram ap yaaim au, hiram enum!” Herot han enuk keriuwet mit n̄irak hir netenen Jon nesenkekik newisik kekre w̄inak enuk kentar mite pe Herot n̄ikik kirkak niuk mirak Filip, hirak herot ketiwe.¹⁹ Herodias hire han enuk ware waunep Jon, te hire taau.²⁰ Herot kinaain Jon. Hirak kertei Jon mitik yaaik kises him me God. Te Herot naanm̄prewek. Wi kerek herot kemtau him mirak hirak kinaain. Te hirak wen pike hanhan kakimtau him mirak kakteipim kerekek.

²¹ Maain wi ham Herodias hanhan wemirir Herot mitik kire hirak kaknep Jon. Wi im Herot han kitet wi nipaai miye pirak winaak, te hirak kemani menmen kakwet mit n̄irak ne gavman netike mit kerek naanm̄pre mit ne ami netike mit niuk mir iuwe neit provins Galili hirak kakwetir menmen hir nanim.²² Hir naam epei au, Herodias niki pire wan wirire winor henye. Hir mit han yaaik iuwe neriuwerek, te Herot ketpiwe kar ik: “Ti itauhi me menmen ti hanhanem, te hi tewen ewetitem.”²³* Menmen mekam ti itauhiyem hi ewetitem. Ti itauhi me menmen hi naanm̄prewem te hi enke pinam ewetitem hi wen hetenen pinam.”

²⁴ Hirak katip epei au, hire wen witeik witehi miye pire war ik: “Hi

* 6:13 Je 5:14 * 6:14 Mt 16:14; Mk 8:28 * 6:17-18 Lev 18:16 * 6:17-18

Lev 18:16 * 6:23 Est 5:3, 6, 7:2

ehitⁱwekhi mekam?” H̄ire miye wetpiwe war ik: “Ti ehitⁱwekhi me mitⁱk kakno kaknep mitⁱk Jon Baptais kerek kikir mitⁱ neriuwe tipar h̄irak kakweto paan k̄irak.” ²⁵ H̄ire p̄ike wan waswas wetpiwek him iuwe war ik: “In ek ti eweto paan ke Jon ekikre tikenup.” ²⁶ Herot kemtau him im, h̄irak han enuk. Te nipaah h̄irak ketpiwe him iuwe, mitⁱ yapirwe nemtewek. Te h̄irak k̄inapen kaknep Jon, te h̄irak yink enuk katip mite auye. ²⁷ Te h̄irak kesiuwe mitⁱk ken kerekir Jon teruk k̄irak kekre winak enuk. ²⁸ H̄irak kewis paan k̄irak kekre tikenup h̄irak p̄ike keiyik kan kewet mite rek. H̄ire wen witeik wewet miye p̄ire paan ke Jon.

²⁹ Maain mit ne Jon nertei h̄irak epei kaa, h̄ir nen winak enuk neit yink k̄irak neiyik nan newisik kekre hei.

Jisas kewet mit nar 5,000 menmen h̄ir naam
(Mt 14:13-21; Lu 9:10-17;
Jo 6:1-13)

³⁰* Mit aposel ne Jisas p̄ike nan netpiwek menmen h̄ir niriakem natip mit miyapir em. ³¹* H̄irak ketpor kar ik: “Yi eitikewa haiu mamno wit weinik mamu mamit ein.” H̄irak katip kar ik kentar mit yapirwe nan netpor wanewik ere witaan, te h̄ir ap nau naam menmen taau. ³² H̄ir h̄iras nau bot nepno wit weinik.

³³ Te mit yapirwe ne wit yapirwe niri h̄ir nen, h̄ir nerteiri h̄ir neimin, te h̄ir mit miyapir nesiuknen ninin nen wit weinik eik ek nemeriyor h̄ir naninen.

³⁴* Jisas kenke kinaaiwir bot ken kiun tenhaan kerp ti eik, h̄irak k̄ir mit yapirwe nererik in, h̄irak hanhani kentar h̄ir nire sipsip mit naanmiprewem au, h̄iram mamno heriyai heriyai menmen mamimip mamwaankem. H̄irak katip keteiknor menmen me God yapirwe. ³⁵* Maain menep kakre witaan h̄irak wen ketpor him, mit disaipel n̄irak nan netpiwek nar ik: “Wit weinik ik ek, nepei au kakre witaan. ³⁶ Ti eriuweti enino enrer wit wit enit menmen enim.” ³⁷ H̄irak Jisas ketpor, “Yi h̄iras eiwetir menmen h̄ir nanim.” Te h̄ir p̄ike netpiwek, “Haiu emno emwir pewek mar 200 kina mamit menmen a? Taauye! Haiu ap meit pewek mei yapirwe au!” ³⁸ Jisas kitorhi kar ik: “Menmen marmenum mepeit in? Yi eino eiwenhisem.” H̄ir epei nen newenhisem, h̄ir p̄ike nan netpiwek nar ik: “Bret hispinak (5) metike saauk wlik me wan mepeit in keremem.”

³⁹ H̄irak epei kertei, h̄irak katip mit disaipel n̄irak: “Yi eitip mit h̄ir eninke hasini enu yenjis eim.” ⁴⁰ H̄irak ketpor kar ek, te h̄ir nenkeri hasini hasini nau nitet yenjis, mit han nar

* 6:30 Lu 10:17

* 6:31 Mk 3:20

* 6:34 Mt 9:36

* 6:35 Mk 8:1-9

100, mít han nar 50. ⁴¹ Te hírak ketenen bret metike saauk mau his mítarak, hírak kíkiámnaan men nepni eim kitehi God katip hírak yaaik. Epei au, hírak kewep bret kewet mít disaipel nírak em. Te hír netiwem neiyim nen newet mít miyapir em. Epei au, hírak píke keit saauk kewetirem hír neiyim nen newet mít miyapir em hír naam. ⁴²⁻⁴³ Mít miyapir yapirw naam ere tu iuwe, ham au mepeit. Te mít disaipel neit menmen yinam mítwaai em kerek mít hír naam au, hír nemi mekre wapnake mar hiswiyen wík (12) ere mau him. ⁴⁴ Hír mít yapirwe nar 5,000 mít kerien hír nererik naam menmen.

Jisas ken kitet tipar keke niu
(Mt 14:22-23; Jo 6:15-21)

⁴⁵ In ek Jisas katip mít disaipel nírak him manp te hír eninin enu bot enino enrekir wan eniun pínak ein enmeriyíwek enit wit Betsaida. Hírak kakriuwet mít hír nanino heriyai heriyai nanrer wit mít eim. ⁴⁶ *Hírak Jisas keriuweti hír nen, te hírak ken mítui (o neiyip) kitehi God, hírak it tewepnak. ⁴⁷ Maain wítaan man, bot ke mít wen kerekir wan ke nímin, hírak Jisas kerip tipar weinik. Hírak kír mít nírak hír neiyik newen tipar iuwe neriuwet bot ken, te níme miniu meriuwet bot ap ken kiun

pínak ein au. ⁴⁸ Menep wanewik, Jisas hírak kitet wan keke niu ken. Hírak kakno kaksipaat mít nau bot, ⁴⁹ *te hír nírek kitet wan keke niu ken, hír han kitet hírak herwe. ⁵⁰ Te hír nínaain neneipi. Hír neneipi te hírak ketpor kar ik: "Yi han tokik eiyu. Hi Jisas kerek hi han. Te yi ap eineina au." ⁵¹ *Hírak ketpor epei au, hírak kehín kíniu ketikeri nau bot. Te níme matin meit. Hír nírek, te hír nepírpír iuwe. ⁵² *Hír ap han kitet menmen me bret kerek hírak kíriakem kewet mít em híram meteiknor hírak Mitik Iuwe. Au, han kír wen toenuk. Mar im te hír nepírpír.

Jisas kíkaap mít miyapir hír nínap neit Genesaret
(Mt 14:34-36)

⁵³⁻⁵⁴ Hír nerekir wan ere hír niun tenhaan ken píñ eik. Hír nínaaiwír bot nerp tenhaan mít yapirwe hír nír nínaan me Jisas hír nerteiyek hírak keimín. Te hír nen heriyai heriyai ⁵⁵ nerer wit wit hír nenerír mít nínap neri nen newisi níwaai nentar yeno, hír nínaní neri nen wit kerek hír nemtau Jisas kewiyen. ⁵⁶ Jisas ken kerer wit kike o wit iuwe, hír mít newis mít nínap hír nau yaain menep yayiwe, hír nitíwekhi te hír newír his netenen klos mítarak. Mít kerek newír his netenen klos mítarak, hír píke níre yaaik.

* 6:46 Mk 1:35; Lu 5:16, 6:12, 9:28
Mk 8:17

* 6:49 Lu 24:37 * 6:51 Mk 4:39 * 6:52

7

*Jisas kene mit kerek h̄ir
nises him me maamrer, ap
nises him me God au
(Mt 15:1-9)*

¹ Mit han ne Farisi kerek ninin nises him me Moses, h̄ir netike mit han kerek ninin nertei him me Moses natip mit miyapir em, h̄ir ninaaiwir wit Jerusalem nen nererik neit wit eik nanir Jisas. ²*H̄ir n̄ir mit disaipel han kerek nises him me Jisas h̄ir n̄ipaam menmen te h̄ir ninin nekemyet his mir au. ³(Mit miyapir ne Isrel h̄ir niutip niutip nises him me maamrer te mit ne Farisi h̄ir nisesim iuwe. H̄ir nekemyet his au, te h̄ir nanim menmen au. ⁴*H̄ir nanino wit nanit menmen mit nesiwerem meit maket, h̄ir nantiwem pīke naninen wit eik h̄ir ninin nanmir au, te h̄ir nanim menmen au. H̄ir nises him meiyam me maamrer mar im. H̄ir nekemyet wa hesnu, min me toni, wenkepye, sar metike min me ain. Au, h̄ir ap te nanim menmen taau!)

⁵ H̄ir mit ne Farisi netike mit kerek ninin nertei him me Moses natip mit miyapir em, h̄ir nitehi Jisas nar ik: "Nenmak mit h̄ir nises him mit, te h̄ir ap nises him me maamrer? H̄ir naam menmen neriuwe his enum hapik mewim." ⁶*Jisas kettor kar ik: "Nipaa Aisaia h̄irak katip him me yi mit kerek yewenin him. H̄irak

kewis him mau t̄wei mar im:

'Mit in newenanipi neriuwe him mir, te han kir kisisa au.

⁷ H̄ir nitehir newen ninip nine henye newenipi niuk mai weinim. H̄ir natip mit miyapir him mir hiram mar ke him me God.' ⁸"Yi yeweikin sip yewet him me God, te yi yises him weinim mit keriyen h̄ir netpiyem."

⁹ H̄irak wen ketpor, "Yi yertei werek werek eiweikin sip eiwet him me God te yi eiyses him mi. ¹⁰*Nipaa Moses kewis him mau t̄wei katip kar ik: 'Yi naanmampre miye haai ni eiwenipi niuk mir eikepi, maain yi naanmampri. Neimin h̄ir nene miye haai n̄ir nanre newirpaan newepik, h̄ir mit han naninip nani nanit.' ¹¹ Te yi mit yatip mitik hak kaktip miye haai n̄irak menmen h̄irak maain kakwetirem kakikepi, te h̄irak kehimitanem kakwet God em, ¹² te maain yi yeriuwesisek h̄irak ap kakwet miye haai em kakikepi kakriuwerem au. ¹³ Mar im yi yewenin him me God yeriwe menmen maamrer netpiyem yi yisesim yatip mit em. Yi mit yiriak menmen yapirwe enum mar im."

*Menmen mit n̄iriakem
menip God h̄irak katip h̄ir*

* 7:2 Lu 11:38 * 7:4 Mt 23:25

* 7:6 Ais 29:13

* 7:10 Eks 20:12, 21:17;

enun

(Mt 15:10-20)

¹⁴ Jisas pīke kenine mit miyapir yapirwe h̄irak kett̄por kar ik: "Yi mit miyapir yapirwe, yi n̄ik̄ip emnep eiȳimtau him mai, yi han ekitem! ¹⁵*Menmen mit nan̄im mamno tu k̄ir h̄iram ap menip God kakt̄ip mit h̄ir enun au. Menmen mekre han ke mit h̄iram meweikin han k̄ir h̄iram menip God h̄irak kakt̄ip mit h̄ir enun. ¹⁶ Neimin h̄ir en̄ertei h̄ir nan̄imtewem."

¹⁷ Maain h̄irak epei k̄inaaiwir mit h̄irak ken wīnak ken n̄imin ein, mit n̄irak nises him mirak h̄ir nit̄wekhi me him n̄ipaa h̄irak ketpim. ¹⁸ H̄irak kene myor naan ketpor kar ik: "Yi wen yepitariyem yar ke mit ein a? Yi yepitari menmen h̄iram mamno him ke mit h̄iram menip God h̄irak kakt̄ip mit h̄ir enun taauye! ¹⁹ Menmen h̄iram mamno mamike tu kerekek maain mit h̄ir nan̄ino nan̄inerem mamno mune ne heim." (Me him im Jisas kat̄ip h̄irak keteiknai menmen yapirwe me tī h̄iram yaaim te hau mamim.) ²⁰ H̄irak wen kat̄ip, "Menmen enum mekre han ke mit h̄iram menip God kakt̄ip h̄ir enun.

²¹ *Menmen mekre han ke mit meit n̄imin h̄iram menipi h̄ir han kitet enum, h̄ir nisesan n̄iriran, h̄ir nekint̄ip menmen o h̄ir nenep mit nani. ²² H̄ir nari miyapir ne mit han his newenem niwaai netikeri, h̄ir hemkre menepam enum

nan̄it menmen, h̄ir n̄irak menmen enum meit wit wit heriyai heriyai, h̄ir newenin him, h̄ir nenke perke enum o paan tokik nekitet naan, h̄ir han enuk neriuwe mit h̄ir ninini neit menmen yapirwe, h̄ir netpi nisesi, h̄ir han kitet h̄ir iuwe ninin mit han. Menmen im metike menmen ham enum. ²³ Menmen im yapirwe meit n̄imin mekre han man h̄iram menip God h̄irak kakt̄ip mit h̄ir enun."

Mite pe Finisia witehi Jisas h̄irak kakekiye
(Mt 15:21-28)

²⁴ Maain Jisas h̄irak kekrit k̄inaaiwir wit ik, h̄irak kepno ken h̄in me wit Taia. H̄irak ken kiun ein, h̄irak ken kepu wīnak hak k̄inapen h̄ir mit en nertei h̄irak kepu wīnak eik, te h̄ir nemtewek. ²⁵ In ek, mite hap n̄iki p̄ire herwe enuk kers̄sep, h̄ire wemtau mit nat̄pan me Jisas. Te h̄ire wen wenke wīwaai tī menep hit me Jisas. ²⁶ Mite ip h̄ire pe Isrel au. H̄ire miye p̄ire wina (o winiye) weit provins Sairo Finisia. H̄ire witehi Jisas h̄irak kakip̄ir herwe kaknopin kakkeipin n̄iki p̄ire.

²⁷ Te Jisas kat̄ip h̄irak kakinin kakikaap mit ne Isrel, te h̄irak ketpiwe tok piksa kar ik: "N̄ikerek h̄ir eninin enim menmen. H̄iram enum te hau mit mamkin menmen me n̄ikerek mamw̄rem mamno mamwet nepere rem."

* 7:15 Ap 10:14-15 * 7:21 Ga 5:19-21

²⁸ Te h̄ire wetpiwek, “Ti atip werek M̄itik Iuwe, te nepere mekorir menmen me n̄ikerek m̄natin m̄waai ti.”

²⁹ H̄irak ketpiwe, “Ti atip werek ik, te ti pīke eno witeik. H̄irak herwe epei kenke kenpīn k̄naaiwir n̄iki pit.” ³⁰ H̄ire pīke wen witeik, h̄ire wir n̄iki pīre wīwaai yeno, h̄ire wertei herwe epei kenke kenpīn kekeipn̄we.

Jisas k̄ikaap mitik enuk ap katip au, n̄ikip toto

³¹ *Maain Jisas k̄naaiwir wit ke Taia keit ein, h̄irak ken kewep n̄im̄in ke wit Saidon h̄irak ken menep hin me wit hiswiyen (10) h̄irak ken ere kiun wan ke provins Galili. ³² *Mit han neit mitik hak neiȳik nen neteikin Jisas ek. Mitik ik h̄irak n̄ikip toenum katip werek au. Teruk enuk kemerhin (o kemarkik). H̄ir natip Jisas him iuwe, te h̄irak kakwis his mam̄interik kak̄kepik. ³³ *H̄irak Jisas ketiwekhis keriyaak keiȳik ken ketikerik tekiyakit t̄naaiwir mit yapirwe nererik neit ein. Te h̄irak kewis histuwak mirak mekre n̄ikip mirak, h̄irak kenikin timank men nin k̄rak. ³⁴ *Te h̄irak k̄ik̄am naan men niu kekin han ketpiwek kar ik: “Efata.” Haiu meweikin him haiu matip, “Ti n̄ikip mit emnep emtau menmen.”

³⁵ H̄irak n̄ikip mirak menep, teruk kerek kemerhin (o kemarkik) epei

au, h̄irak katip werek werek. ³⁶ *H̄irak Jisas ketpor him iuwe te h̄ir enwepyapir menmen im emit! H̄irak kehimitenorem katip h̄ir ap en̄tipim au emit! Te h̄ir newepyapirrem iuwe nerer wit wit heriyai heryiyai. ³⁷ *Mit in han kekrit wisenum h̄ir natip nar ik: “H̄irak epei k̄iriak menmen yapirwe yaaim. H̄irak wen k̄iriak mitik ik n̄ipaai n̄ikip to enum, h̄irak n̄ikip menep kemtau him.”

8

*Jisas kewet mit nar 4,000 menmen h̄ir naam
(Mt 15:32-39)*

¹ In ek mit yapirwe nererik nan, h̄ir ap neit menmen mei te nanim au. Te Jisas h̄irak kenine mit disaipel n̄irak ketpor kar ik: ² *“Hi hanhan heriuwe mit in. H̄ir nau netikewa me wīwikak, te in ek menmen h̄iram epei au mesi h̄ir n̄inp̄ maan. ³ Hi eriuweti nanit n̄inp̄ nanino nir ein te h̄ir n̄inp̄ mam̄in naninkewin nanwaai yayiwe. Mit han h̄ir neke yanimin nan.” ⁴ Mit n̄irak netpiwek nar ik: “Haiu mamwetir menmen h̄ir nanim mamirkieik? Wit ik ek h̄irak weinik.” ⁵ Jisas h̄irak kitorhi kar ik: “Menmen marmenum mepeit?” H̄ir natip, “Menmen hispinak wīk(7).”

⁶ H̄irak katip him iuwe te mit miyapir yapirwe h̄ir

* 7:31 Mt 15:29-31 * 7:32 Mk 5:23; Lu 4:40, 13:13 * 7:33 Mk 8:33 * 7:34
Mk 6:41; Jo 11:41 * 7:36 Mk 1:43-45 * 7:37 Ais 35:5 * 8:2 Mk 6:34-44

nanu ti. Te hı́rak ketenen bret hispınak wık (7), hı́rak kitehi God em katıp hı́rak yaak. Te hı́rak kewenin bret kewet mit disaipel nı́rak em hı́r nenkerem newet mit yapı́rwe rem. ⁷ Hı́r mit disaipel nı́rak wen netenen saauk ham kike. Te Jisas kitehi God em, hı́rak kewet mit nı́rak em ketpor hı́r enwet mit han em. Hı́r newetirem. ⁸ Hı́r mit yapı́rwe naam menmen ere tu iuwe. Mit disaipel nı́rak nen neit menmen yinam wen mepeit, hı́r neiyım nen nemi mekre wapnake hispınak wık (7) mau hı́m. ⁹ Mit miyapır nar 4,000 hı́r epei naam menmen im. Hı́r epei naam, hı́rak keriuweti nen. ¹⁰ Hı́rak keriuweti nen, hı́rak ketike mit disaipel nı́rak hı́r nehiń nı́niu nau bot, hı́rak kerekir wan ken kiun hı́n me distrik Dalmanuta.

Mit Farisi nitehi Jisas hı́rak kakrı́ak menmen hı́r nanırem

(Mt 16:1-4; Lu 12:54-56)

¹¹* In ek mit han ne Farisi kerek hı́r ninin nises hı́m me Moses hı́r nan netike Jisas newepnak. Hı́r nenerek nitı́wekhi hı́rak kakrı́ak menmen kakteiknor hı́rak God keriuwetek kan ti ik. Hı́r hanhan nanri han kırak. ¹²* Jisas kekin han ketpor kar ik: “Yenmak yi mit yitauhi te hi arı́ak menmen hi eteikni God keriuweta hi han a? Hi hetpi werek. Hi ap te eteikni yi mit ne ti menmen mar im

taau.” ¹³ Hı́rak katıp epe au, hı́rak kınaiwiri kehın kınıu kau bot ketike mit nı́rak, hı́rak kerekir wan kakno pı́nak ein.

Tok piksa me hı́m me mit ne Farisi netike hı́m me mitik iuwe King Herot

(Mt 16:5-12)

¹⁴ Hı́r mit disaipel nı́rak neit bret au, hı́r han kaa rem. Kiutıp kıwaai kekre bot kepeit kerekir wan, hı́rak Jisas katıp hı́m iuwe ke hı́m enum mit newepyapırem natıp hı́ram yaaim metike menmen mit ne mitik iuwe King Herot nı́rakem. Hı́rak ketpor, “Naanempre hı́ras. Yi einopın eikeipın yis me mit ne Farisi metike yis me mit ne Herot.” ¹⁶ Te hı́r natıp nar ik: “Haiu han kaa bret te hı́rak kenai ketpaiyem.” ¹⁷* Jisas kemtau hı́r natıp, te hı́rak ketpor kar ik: “Yenmak te yi yatıp yi han kaa bret a? Yi ap han kitet menmen werek werek wen au a? Han ki au to enuk a?

¹⁸* “Yi nanamır kewi te yi yır menmen au. Yi nı́kıp mewi, te yi yemtau menmen au. Yi han kaa menmen im a? ¹⁹* Nı́paa ein hi ewepep bret mar hispınak (5) me mit nar 5,000, yi yeit yinam mekre wapnake mau hı́m marmenum a?” Hı́r netpı́wek, “Haiu memi mar hiswiyen wık (12).”

²⁰* Hı́rak ketpor kar ik:

* 8:11 Mt 12:38 * 8:12 Lu 11:29 * 8:15 Lu 12:1 * 8:17 Mk 6:52 * 8:18

Jer 5:21; Esi 12:2; Mk 4:12; Ap 28:26 *

* 8:19 Mk 6:41-44 * 8:20 Mk 8:6-9

“Me bret hispınak wik (7) me mıt nar 4,000 yi yeit yinam yemi mekre wapnake mau hım marmenum a?” Hır netpiwek, “Haiu meit hispınak wik (7).” ²¹ Hıranketpor, “Yi wen yepıtari a? Hi ap henı me bret au. Hi hetpi yi einopın ap eiyises hım enum mıt ne Farisi natıp mıt hır enisesim.”

Jisas kikaap mitik ke Betsaida hırank nanamır toto

²² Maain hır nen niun wit Betsaida. Hır mıt han nari mitik nanamır toto hır neiyık nan nır Jisas, hır nitıwekhi hım iuwe te hırank kakwis his maminterik. ²³ *Jisas keteninwek his kariyaak ken kınaaiwır wit ken kerp pın eik. Hırank kenikin tımank men nanamır kırak, hırank kewis his menterik. Te hırank kitıwekhi kar ik: “Ti hır menmen o au?” ²⁴ Hırank mitik kıwaainaan kır ein ein katıp, “Hi hır mıt neke ti o hi hır nu waa?” ²⁵ Hırank Jisas pike kewis his mentar nanamır kırak. In ek hırank mitik kır hımın naan menmen hırank kırem werek werek yaaaim. ²⁶ *Hırank nanamır yaaik te Jisas kare kaksiuwerek kakno, hırank ketpiwek kar ik: “Ti ap eno wit Betsaida eik, au emıt! Ti eno nit en kerek.”

Pita kewepyapır Jisas hırank mitik Krais God keciuwerek kan ti
(Mt 16:13-20; Lu 9:18-21)

²⁷ Maain Jisas ketike mit disaipel nırak nen nerer

wit wit me Sisaria Filipai. Hır wen nepno hırank kitehi mıt nırak kar ik: “Mıt hır nenewa hi keimın?” ²⁸ *Mıt nırak hır netpiwek nar ik: “Mıt han natıp ti Jon kerek kıkır mıt nekre tıpar ti pike hekrit heke herwe hei han. Mıt han natıp ti profet Ilaija ti hınaaiwır wit ke God hekiuve han ti ik e. Mıt han natıp ti mitik profet hak nıpaa natıp hım me God newepyapırem natıp mıt em, ti pike hekrit heke herwe hei han.” ²⁹ *Hırank Jisas kitorhi, “Te yi han kitet hi keimın?” Hırank Pita ketpiwek, “Ti Mitik Krais kerek God kehimitanit kerek ti ekepae haiu mıt kerien.” ³⁰ *Jisas ketpor hım iuwe, “Yi ap eiwepyapır hi keimın au emıt!”

Jisas katıp maain hırank kaki hırank pike kakikrit

(Mt 16:21-28; Lu 9:22-27)

³¹ In ek, hırank kinin ketpor kar ik: “Maain hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe hi yınk kai kakiyewo iuwe. Haairer netike mıt iuwe pris kerek newet God menmen me mıt, hır netike mıt ninin nertei hım lo me Moses, hır nanineina te hır naniyep hi hahi. Te maain wi wíkak, hi pike ekrit ehu.” ³² Jisas katıp hım kepakin menmen au, hırank kewepyapırem. Te Pita ketpiwek keriyaak keiyınk ken pın eik hırank kenerek ketpiwek kar ik: “Ti han kitet menmen mar im au emıt.” ³³ Jisas keweikin

* 8:23 Jo 9:6 * 8:26 Mk 7:36 * 8:28 Mk 6:15 * 8:29 Jo 6:68-69 * 8:30 Mk 9:9

kır mit disaipel nırak han te hırankene Pita ketpiwek kar ik: "Seten ti enopın ekeipno. Ti ap han kitet menmen har ke God han kitetim au. Ti han kitet menmen har ke mit keriyan."

³⁴* Maain Jisas kenine mit yapırwe netike mit disaipel nırak. Hıır nan nererik nau, te hıranketpor kar ik: "Neimin hıır hanhan nanisisa nanımtau him mai, hıır hanhan hıras au. Hıır ap nehınhın enınaain menmen enum mamnen mamrıwaank nentar hıır nises him mai. ³⁵* Neimin nırak ek au, te hıır nare nanu nanıt menmen yapırwe, maain hıır maain nani. Te neimin nani nanıntar him mai hıır nisesim, hıır nantikewa nanu nanıt. ³⁶ Mitik hak keit menmen yapırwe me ti te himin kırak hırankakıwaank, mamırkeik te hıram mamkepik hırankaktike God tatu werek a? Taauye! ³⁷ Mitik kakwet God mekam te hırankakwetwek himin hak yaaik kırak a? Taauye! ³⁸* Neimin ne yi mit yi yink enuk ap eitip mit enun ne ti ik yi yises him mai, maain me wi hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe hi heit menmen me Haai merhihe mewepna, hi anen ehırp ti hetike mit ensel nai, hi eweikin sip ewet yi mit."

9

¹* Jisas ketpor kar ik: "Hi etpi werek. Mit han nepu nepeit in hıır nani wen au, te

hıır nanır menmen iuwe God kırıakem mamnen hırankeiyim naanmampre mit kakriuwerem."

Mit disaipel nır yink ke Jisas hırankewekin kire menmen ham

(Mt 17:1-13; Lu 9:28-36)

² Maain wi hispinak kiutip (6) epei men, hırank Jisas keithis Pita, Jems, Jon tetikererek ten mıniu (o neiyip) kau niu ein. Hırankit tepe weiniim. Mit han au. Hırankit tırek keweikin his keit in.

³ Laplap mırank merhihe mire hike, te hıır mit ne ti hıır ap te nırakem mar im taauye. ⁴ Hırankit tıır Ilaija ketike Moses, hırankit maam nıpu te nıpaa ein, hırankit wık tetike Jisas tewepnak.

⁵ Hırank Pita kır menmen im te hırank katıp Jisas kar ik: "Haai, haiu mau in hıram yaaim. Haiu mamwep weisak wıkak. Kiutip kit, kiutip ke Moses, kiutip ke Ilaija." ⁶ Hırank Pita katıp him im kentar hırankit tınaain te Pita kepıtari him mekak hıranketpiyem, te hıranketpi him im o him eim.

⁷* Hırank katıp epei au, napı kıwapıni, hırankit temtau him me God meke napı man matıp mar im: "Hırank Nıkan kai ik hi hanhanek. Nıkip emnep yi eiyımtau him mırank." ⁸ Hıram matıp epei au, napı kewep ken hırankit terenaan waswas tıır mitikit wık au. Hırankit tenep teit pıke ten wit ke God. Jisas kerekek hırank kepu.

* 8:34 Mt 10:38-39 * 8:35 Lu 17:33; Jo 12:25 * 8:38 Mt 10:33 * 9:1 Mk 13:30 * 9:7 Mt 3:17; 2Pi 1:17-18; Diu 18:15; Ap 3:22

⁹ *Hırankıt tekiuwe miniu (o neiyip) Jisas kewenet ketpiwekit hırankıt ap tewepyapır menmen hırankıt epei tiрем au emit ere maain hırankıt Mıtık ke wit ke Mıtık Iuwe hırankıt kaki pike kakıkrit kaku. ¹⁰ Hırankıt temtau him mırankı hırankıt tepakınek. Te hırankıt titehiyakit menmen Jisas ketpiwekitem me maain hırankıt kaki pike kakıkrit kaku. ¹¹ Te hırankıt titwekhi tatıp tar ik: "Nenmak mit ninin nertei him lo me Moses hırankıt natıp Ilaija kakinin kaknen, te maain Mıtık Krais kikaru kaknen?" ¹² *Jisas ketpiwekit, "Hırankıt Ilaija kakinin kaknen pike kakrıak menmen ere werek. Te nenmak hırankıt mit ne nipaai ein newis him mau tiwei me hi Mıtık ke wit ke Mıtık Iuwe hi yink kakiyewo iuwe, mit hırankıt nanitetaunaan a? ¹³ *Te hi hetpi werek. Hırankıt Ilaija epei kan, te mit hırankıt nerekyiwek nises han kır mar ke nipaai mit newisim mau tiwei. Hırankıt Jon kerek."

Jisas kikaap nikan hırankıt kepir herwe enuk kenpin kekeipniwek

(Mt 17:14-21; Lu 9:37-43)

¹⁴ Hırankıt ketpiwekit epei au, hırankıt tan tir mit disaipel nırankıt han. Hırankıt tir mit yapırwe nan nererik neweiknor. Mit disaipel hırankıt netike mit hırankıt ninin nertei him lo me Moses hırankıt nenehan me menmen.

¹⁵ In ek hırankıt mit nırankıt Jisas kan te hırankıt han kekrit han yaaik nen natıp nar ik: "Ti epei han." ¹⁶ Hırankıt ketpor, "O hi epei han." Te hırankıt kitorhi, "Yi yenehan yektaan mekam?" ¹⁷ Mıtık kiutıp ke hırankıt yapırwe hırankıt ketpiwek kar ik: "Haai, hi epei hari nikan kai heiyık han. Hırankıt herwe enuk kersisek kewek teruk. ¹⁸ Me wi hırankıt kersisek, hırankıt kewirek kıwaai ti, hırankıt nikan kenikin mar tiwerpek, hırankıt kenip yehes mırankıt kikir kikir, yink kererwo. Hi hitehi mit disaipel nit hırankıt nanıpır herwe kakno, te hırankıt taauye!"

¹⁹ Jisas hırankıt kemtau him im te hırankıt keneri kar ik: "Yi mit miyapır kerek yi ap han ekitita? Wi marmenum hi ehu emeryi te yi han ekitita? Ehıt nikan eiyık enen."

²⁰ Hırankıt neiyık nan hırankıt herwe enuk kır Jisas. Herwe enuk kır Jisas, hırankıt han enuk kersis nikan kenipek kenke kıwaai ti. Nikan keweikin heriyai heriyai, hırankıt kenikin mar tiwerpek.

²¹ Jisas kitehi haai kırak kar ik: "Wi marmenum hırankıt kırak kar ik e?" Haai kırak ketpiwek, "Nipaai hırankıt nikan kike ere in. ²² Hekrit hekrit hırankıt herwe kersisek te hırankıt kewirek kekre si o kekre wan tipar te hırankıt kaknep hırekes kaki. Ti iuwe ti hertei epır herwe eik, te ti hanhanai ekepik." ²³ *Jisas hırankıt kenerek kar

* 9:9 Mt 12:16; Mk 8:30 * 9:12 Mal 4:5; Sam 22:1-18; Ais 53:3 * 9:13 Mt 11:14 * 9:23 Mt 21:21; Mk 11:23

ik: "Ti henmak ti atip te hi hertei a? Keiyin han kitita hirak kakriak menmen yapirwe." ²⁴* Waswas haai kitehi Jisas him iuwe, "Hi han kitetit iuwe au, kike keremem. Ti ekepa te hi han ekitetit iuwe." ²⁵ Jisas kir mit yapirwe nesiuknen nan nererek neweikniwek nanirek, hirak kene herwe enuk ketpiwek kar ik: "Ti herwe enuk hersisek hewek teruk hemesisiwek nikip paan toto, hi hetput him iuwe ti etpaan eno ekeipniwek ap pike eno ekrerek au ekit. Ti enopin."

²⁶* Hirak herwe kekre nikan hirak kenepip pike kenep nikan, hirak kaa kepper, hirak herwe kenpin kekeipniwek ken. Hirak nikan kwaai kire mitik epei kaa, te mit yapirwe natip, "Hirak epei au kaa." ²⁷ Te Jisas keriyiwek his men niu kari nikan hirak kekrit.

²⁸ Maain hirak ken wianak nimin ein, hir mit disaipel nirkak nitewekhi nar ik: "Menmak te haiu ap mepirek ken au a?" ²⁹ Jisas hirak ketpor, "Yi yepir herwe enuk kar ik yeriue menmen ham au. Prea keremem."

Jisas katip keteipim hirak kaki, maain hirak pike kakikrit

(Mt 17:22-23; Lu 9:43-45)

³⁰* Maain hir ninaaiwir wit ik, hir nen nitet yayiwe neke nimin ke provins Galili, te hirak kinapen mit

yapirwe hir nanirteiyek. ³¹* Hirak kinapen kentar hirak hanhan katip mit disaipel nirkak him mirak. Hirak ketpor kar ik: "Hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe mit han hir nanriuweta hi eno his me mit enun hir naniyep hi hahi. Maain, wi wifik, hi pike ahikrit hahu." ³²* Hir han kitet him mirak hir nepitariyem. Te hir ninaain nanitiwekhi me menmen hirak ketporem.

Keimin hirak kire mitik iuwe
(Mt 18:1-5; Lu 9:46-48)

³³ Hir newepnak epei au, hir nen niun wit Kapaneam. Hir epei nen wianak nimin ein, hirak kitorhi kar ik: "Nipaai haiu wen mipitet yayiwe, yi yatiapanmekam?"

³⁴* Hir au nekintip nentar nipaai hir natipan me hir hiras keimin ke hir hirak kinini iuwe. ³⁵* Jisas kau yeno kari mit hiswiyen wikkirak (12), hirak ketpor kar ik:

"Mitik hak kakinin mit han, hirak ekikaru ekikriak menmen mir weinim."

³⁶ Hirak kari nikan kewisik kerp keit nimin. Hirak

keiyewewik ketpor, ³⁷* "Mit neimin kerek hir nikaap mitik kiutip kar ke nikan ik nentar hir nises him mai, hirak kar ke hir nikaap mitik kerekek au. Hir nekepik ketikewa. Mit kerek nekepa, hir nekepa kerekek au. Hirak kar ke hir nekepa

* 9:24 Lu 17:5 * 9:26 Mk 1:26 * 9:30 Jo 7:1 * 9:31 Mk 8:31, 10:32-34

* 9:32 Lu 18:34 * 9:34 Lu 22:24 * 9:35 Mt 20:25-27; Mk 10:43-44 * 9:37

hetike Mítik Iuwe kerek
keriuweta hi han tî ik."

*Neimin hîr nîriak men-
men mar ke haiu mîriakem,
hîr naiu yinan*
(Lu 9:49-50)

38 *Hîrak Jon ketpiwek kar ik: "Mítik Iuwe, haiu mîr mítik hak kepîr herwe enum kekine niuk mit, te haiu meriuwesisek kentar hîrak kises him mit ketikewai au. Haiu mit kerien."

39 *Jisas ketpor kar ik: "Yi yeriuwesisek au ekit! Mítik kerek kîriak menmen yaaim iuwe kekine niuk mai, hîrak ap te kaktip enum me hi waswas taau. 40 *Neimin hîr nîriak menmen mar ke haiu mîriakem, hîr naiu yinan. 41 *Hi hetpi werek. Mít han nekepi, hîr neweti tipar mei yi yayim yentar yi yises him me hi Krais, God hîrak ap han kaa menmen im au. Maain hîrak kakwetir menmen yaaim.

*Menmen enum mitik hak
kîriakem mamiwaank him
mitik hak kisesim*
(Mt 18:6-9; Lu 17:1-2)

42 "Mítik hak kakriak nikan hak ke nîkerek yapîrwe in hîr han kitita kar ik, te hîrak keweikin han kîrak te hîrak kakriak enum, hîrak yaaik te mit han hîr nankaap nan kariywewk teruk hîr nanwîrek kakno kakikre wan kaki te maain hîrak ap kakriak menmen ham enum te God han enuk wîsenuk kakîwaankek kakikre si. 43 *Ti hîriak

menmen enum heriuwe his mit te ti eremir meiyam pînam ewîrem. Ti eremir meiyam pînam ewîrem hîram enum kike mentar ti ap eriak menmen enum ti etike God yi eiyu eiyit tipmain tipmain enum eik. Te ti his mit wîk mepwit ti eriak menmen enum ere ti eno si tatiknenit te ti ehu en tipmain tipmain enum eik, hîram menmen enum iuwe. 44 [Ti eno wit enuk ik, henek hîram mamik yînk ki hîrak kaki au, si mami au mamu tipmain tipmain enum eik.] 45 Ti hîriak menmen enum heriuwe hit mit, te ti eremir meiyam pînam ewîrem. Ti hit miutip keremem mepwit hîrak enum kike. Ti etike God yi eiyu eiyit tipmain tipmain enum eik. Te ti hit mit wîk mepwit ti eriak menmen enum ere ti eno si tatiknenit ti ehu tipmain tipmain enum eik, hîram enum wîsenum. 46 [Ti eno wit enuk ik, henek hîram mamik yînk ki hîrak kaki au, si mami au mamu tipmain tipmain enum eik.] 47 *Ti hîriak menmen enum heriuwe nanamîr kit, te ti eket keiyak ewîrek. Ti nanamîr keiyak kiutip kepwit hîrak enuk kike. Ti hetike God yi eiyu eiyit tipmain tipmain enum eik. Te ti nanamîr wîk mepwit te ti hîriak menmen enum ere ti eno si tatiknenit ti ehu tipmain tipmain enum eik, hîram enum iuwe. 48 *Ti eno wit enuk ik, henek

* 9:38 Nam 11:27-29 * 9:39 1Ko 12:3 * 9:40 Mt 12:30; Lu 11:23 * 9:41
Mt 10:42 * 9:43 Mt 5:30 * 9:47 Mt 5:29 * 9:48 Ais 66:24

h̄iram mam̄ik ȳink ki h̄irak kaki au kaku, si mami au mamu tipmain tipmain enum eik.’⁴⁹ Sol (o siyak) mamno mam̄ikre menmen mamnipem h̄iram yaaim mamtin him. Mar im menmen enum kerek mewaank mit, h̄iram mamkepi yi yayir ke mit yaain.⁵⁰ *Sol h̄iram menmen yaaim. H̄iram merekir nin au, h̄iram enum mitre tipar harik, te yi yarkeik eir̄akem te h̄iram p̄ike mamrekar nin a? Taauye! Yi yire sol (o siyak) yi han kitet menmen yaaim te yi eitike mit han yi eikiyan eiyu eiyit.”

10

*Jisas katip him me mit h̄ir nep̄ir miyap̄ir n̄ir
(Mt 19:1-12; Lu 16:18)*

¹ Maain Jisas k̄inaaiwir wit Kapaneam h̄irak ken kiun hin me provins Judia. Te h̄irak ken kerekir mani Jodan ken pinak kerek wepni kekai kan. H̄ir mit yapirwe ne wit yapirwe p̄ike nan nererik nanrek. H̄irak p̄ike ketpor kar kerek n̄paa ein h̄irak k̄iriakem.² H̄ir mit han ne Farisi kerek ninin nises him me Moses, h̄ir nan niun Jisas newisesik, h̄ir nitwekhi nar ik: “H̄im lo me maamrer h̄iram mewis mitik hak kep̄ir mitre p̄irak h̄ire wauno waunaiwir o au?”³ Jisas h̄irak kinin kitorhi him ham kar ik: “H̄im me Moses h̄iram matip̄

mekam?”⁴ *H̄ir natip, “H̄im me Moses mewis mitik h̄irak kewis tiwei kakwet mitre p̄irak ek, te h̄irak kakpirep wauno.”⁵ *Jisas ketpor kar ik: “H̄irak Moses kewis him im mentar yi mit enun han to enuk.”⁶ N̄paa enum eik God k̄iriak ti ketike menmen yapirwe, h̄irak kewis mitik ketike mitre p̄irak.⁷ *Mar ik te mitik hak kaknaiwir miye haai n̄rak, h̄irak kaktike mitre nanu nanit,⁸ h̄ir nankiyan nanu nanit ke ȳink kiutip. H̄ir w̄ik au, h̄ir n̄ire niutip.⁹ Te mitik mitre God kerekkyor h̄ir neitan, h̄ir mit han ap te nanriuwetep wauno waunaiwir taau.”

¹⁰ Maain h̄ir mit n̄rak netikerek nau w̄inak neit n̄min ein, h̄ir nitwekhi me menmen im.¹¹ *Te Jisas ketpor kar ik: “Mitik hak kep̄ir mitre p̄irak kakit mitre hap, h̄irak k̄iriak enum me mitre winin n̄paa h̄irak ketiwe.”¹² Mar keremem, mitre piutip waunaaiwir mitik kire wawit mitik hak, h̄ire w̄iriak enum me mitik kinin n̄paa h̄ire wetiwek.”

Mit neit nikerek kike neri nan n̄ir Jisas

(Mt 19:13-15; Lu 18:15-17)

¹³ Mit han neriuwert nikerek n̄ir nanit Jisas te h̄irak kakwis his maminteri kakitpor him yaim. Te mit disaipel n̄rak h̄ir neneri.¹⁴ Jisas k̄ir menmen im, h̄irak han enuk katip mit disaipel n̄rak kar ik: “Yi eiwis nikerek h̄ir naninen in. Yi

* **9:50** Mt 5:13; Lu 14:34; Kl 4:6; Ro 12:18; 1Te 5:13 * **10:4** Diu 24:1-4; Mt 5:31

* **10:5** Jen 1:27, 5:2 * **10:7** Jen 2:24; Ef 5:31 * **10:11** Mt 5:32; 1Ko 7:10-11

ap eiweni au emit! Hir mit kerek God hirak naanmipror hir nar ke nikerek in. Hir hanhana. ¹⁵* Hi hetpi werek. Mit kerek hir hanhan God hirak naanmampri, hir nanises him mirak nanir ke nikerek in hir nises him me miye haai nir, o au en, hir ap te nanu nantike God taa!" ¹⁶ Hirak katip epei au, hirak kewis his mirak menteri hirak ketpor him mirak yaaim.

Him me mitik kerek keit menmen yapiwrwe

(Mt 19:16-30; Lu 18:18-30)

¹⁷ Menep te Jisas kaknaaiwir wit ik kakno, mitik hak kesiuknen kan kir Jisas kewen ninip kitwekhi kar ik: "Mitik Iuwe Yaaik. Hi aritak mekam te hi ehit himin yaaik hi etike God hawir ewu tipmain tipmain enum eik?" ¹⁸ Jisas ketwekhi kar ik: "Ti hemmak te ti atip hi Mitik Iuwe yaaik a? Hirak God kiutip kerekek hirak Mitik Iuwe Yaaik. ¹⁹* Ti hertei him God ketpaiyem. Ti ap enep mit nani au, ti ewaai etike miyapir ne mit han au. Ti ap ekintip menmen me mitik hak au. Ti ap ewises mit han ek au. Ti naanempre miye haai nit ekepi." ²⁰ Hirak katip Jisas kar ik: "Mitik Iuwe, hi hisesim, hi kike ere in." ²¹* Jisas kipirek hirak hanhanek ketpiwek kar ik: "Menmen miutip wen meweninit ti hises

him me God werek werek. Ti eno esiuwe menmen yapiwrwe mit ti ewet mit em weiniim, te maain menmen mit yaaim mamu wit ke God. Ti esiuwerem epei au, ti enen ehisisa." ²² Mitik hirak kemtau him im, hirak han kekrit pike ken hirak kine han enuk kentar hirak ketenen menmen yapiwrwe kinapen kakwet mit em weiniim.

²³* Jisas kawaainaan katip mit disaipel nirak kar ik: "Hiram hat tru te mit kerek netenen menmen yapiwrwe te hir nanwis God naanmipri."

²⁴ Hir mit disaipel nirak nemtau him mirak, hir nehinhin neriuwerem, te hirak wen ketpor, "Pipep nai, hi hetpi. Hiram hat tru te mit hir nanino wit ke God nanu nantikerek. ²⁵ Hirak miyak kamel (hirak iuwe kire hos) kakno kakitet hei me tik mit nekerwo menmen neriuwerem hirak ap hat wok iuwe mar ke mit netenen menmen yapiwrwe hir hanhan nanises him me God te hirak naanmampri."

²⁶ Mit disaipel nirak nemtau him im, te hir han kekrit nitehiyan nar ik: "Hiram him mar im, te neimin hir nantike God nanu nanit hirak naanmampri a? Taauye!" ²⁷* Jisas kipiri ketpor, "Hir mit ne ti ap te nanrik menmen miutip hir nankaap hiras, te hir nanit himin yaaik hir nantike God nanu. God kerekek. Hirak God kertei menmen yapiwrwe

* **10:15** Mt 18:3 * **10:19** Eks 20:12-17; Diu 5:16-20, 24:14; Je 5:4 * **10:21** Mt 10:38, 6:20; Mk 8:34 * **10:23** Mk 4:19; 1Ti 6:17 * **10:27** Jop 42:2; Mk 14:36

hırap kakrıakem kakıkaap
mıt kakriuwerem.”

²⁸ Pita hırap ketpiwek
kar ik: “Haiu mınaaiwır
menmen yapırwe misesit.”
²⁹ Jisas hırap katıp, “Hi hetpi
werek. Mıt miyapır kerek
nınaaiwır witeik, o heiyiuwe
o kikrek o yenten o miye
haai o nıkerek nır nentar
hırap nis̄sa hetike him mai
yaaim, hırap nanu tı nanıt
100 witeik, ³⁰ heiyiuwerer,
kikrek, yenterer miyerer
haairer, nıkerek nır netike
tı meiyam. Te hırap mıt
nanrekyor enum enum
nanıntar hırap nises him mai.
Maain, hırap nanıt himin
yaaihırap nantike God nanu
nanıt tipmain tipmain enum
eik. ³¹* In ek mıt kerek hırap
ninin, maain hırap nankaru. In
ek hırap mıt kerek hırap nıkaru
o hırap mıt weinin, maain hırap
iuwe nanin mıt han.”

*Jisas katıp wikak hırap
kaki, te maain hırap pike
kakıkrit*

(Mt 20:17-19; Lu 18:31-34)

³² Hırap wen nitet yayiwe
nepno wit Jerusalem, Jisas
kinini ken. Mıt disaipel
nırak hırap nertei mıt iuwe
neit Jerusalem hırap hanhan
nankıp kaki, te hırap han
kekrit. Mıt miyapır han
kerek nisesik, hırap nınaain.
Jisas hırap pike kerp kemerır
mıt disaipel nırak nar
hiswiyen wık (12), hırap
ketpor menmen maain
mıt neit Jerusalem hırap
nanrekyıwekem. ³³* Hırap
ketpor kar ik: “Nıkıp emnep

yi eiyımtau! Haiu mamno
Jerusalem. Hi Mıtık ke wit
ke Mıtık Iuwe, mıt iuwe pris
kerek newet God menmen
me mıt, hırap nantike mıt
ninin nertei him lo me
Moses, hırap nantauhis hırap
nehimıtena hi hahi, hırap
nanriuweta hi eno his me
mıt han hırap ap ne Isrel, te
hırap naniyep hi hahi. ³⁴ Hırap
nanıttaunaan hırap nanınikın
tımank mamıntera, hırap
nanwaai nıpın naniyep. Hırap
naniyep hi hahi, te maain
wıt wikak epeı men, hi pike
hahıkrit hahu.”

*Jems ketike Jon hırapıkt
hanhan tatıre mitıkıt iuwe
(Mt 20:20-28)*

³⁵ Jems ketike Jon hırapıkt
nıkerek hırapıkt te mitık niuk
mirak Sebedi hırapıkt ten
tırapıt Jisas tetpiwek tar ik:
“Mıtık Iuwe, hawır hanhan
(o weikıkit) menmen hawır
wituthiyem.” ³⁶ Hırap
ketpiwekıt, “Hi herekyi
mekam?”

³⁷ Hırapıkt tetpiwek tar
ik: “Ti ewisawır maain ti
naanmampre mıt, hawır
wautikewit hawır waukepit
naanmampre mıt hawır
wawu menep his yaaim
metike his henkik mit.”

³⁸* Hırap ketpiwekıt kar
ik: “Yi yepıtari yi yitauhi
menmen wiſenum. Yi
te eiwis menmen enum
mamnen mamiwep mamır
ke menmen enum hıram
mamnen mamiyep o au?”
³⁹* Hırapıkt tewenhi tar ik:
“O, hawır werteiyem.” Jisas
ketpiwekıt, “Maain menmen

* **10:31** Mt 20:16; Lu 13:30 * **10:33** Mk 8:31, 9:31 * **10:38** Mk 14:6; Lu 12:50

* **10:39** Ap 12:2; Rev 1:9

enum mamiwep mamır ke hıram mamiyep. ⁴⁰ Te hi ewisi yi eitikewa naanmam-pre mit te yi yau menep his yaaim o his henkik mai au. Hi taau. Mit han kerek God Haai kehimiteni, maain hı̄r keriyen nanu ein nantikewa naanmam-pre mit.”

⁴¹ Hı̄r mit disaipel han nar hiswiyen (10) nemtewem, hı̄r han enuk neriuwe Jems ketike Jon. ⁴² *Te Jisas hı̄rak kari mit disaipel nı̄rak ketpor kar ik: “Yi yertei mit kerek ninin mit naanmipror hı̄r nenipi hı̄r enises han kır. ⁴³ *Te yi ap eirı̄ak menmen emır im au emit. Keimın ke yi hı̄ras kakre iuwe kakinini, te hı̄rak kakrı̄ak menmen mi. ⁴⁴ Keimın ke yi hı̄ras hanhan kakinini kakre mitik iuwe, te hı̄rak ekrīak menmen mi weinim. ⁴⁵ *Hi Mıtık ke wit ke Mıtık Iuwe hi ap han te hı̄r mit nanrı̄ak menmen mai au, taauye! Hi han te hi arı̄ak menmen me mit hi akepi. Hi hahi te hi akepi yi mit ne ti yapı̄rwe. Hi akepi atihis te God kakiwep au. Hı̄rak kaktıp yi yaain.”

Jisas kīkaap mitik hak nanamır toto

(Mt 20:29-34; Lu 18:35-43)

⁴⁶ Hı̄r nen niun wit Jeriko. Maain Jisas epei kaknaaiwır wit ik kaktike mit nı̄rak, hı̄r nitet yayiwe netike mit yapı̄rwe. Hı̄rak mitik Batimias nanamır toto hı̄rak nı̄kan ke Timias, hı̄rak kau yayiwe kitehi mit

nanwetiwek pewek me menmen hı̄rak kakım. ⁴⁷ *Hı̄r mit netpiwek Jisas ke wit Nasaret epeı̄ kan, te hı̄rak kınap keninewek kar ik: “Jisas ti Nepenyek ke maam nı̄pu iuwe Devit, ti han etwenına ekepa.” ⁴⁸ Hı̄r mit yapı̄rwe nenerek netpiwek hı̄rak kekintıp, te hı̄rak au. Hı̄rak kınap keninewek him iuwe ham kar ik: “Nepenyek ke Devit, ti han etwenına ekepa.” ⁴⁹ Jisas hı̄rak kerp ketpor kar ik: “Eninewek eiyık einen.” Te hı̄r nenine mitik ik nanamır toto hı̄r netpiwek nar ik: “Ti han yaaik ehu. Ekrit. Hı̄rak epei keninut.” ⁵⁰ Hı̄r netpiwek te hı̄rak kenke saket kewīrem mitwaai ti, hı̄rak kın kekrit kerp ken kiun Jisas. ⁵¹ Jisas kitiewekhi kar ik: “Ti hanhan hi erekuyut mekam?” Mıtık enuk nanamır toto ketpiwek kar ik: “Mıtık Iuwe, ti ekepa hi ahır ein ein.” ⁵² *Jisas ketpiwek, “Ti eno we. Ti epei han kiteta hi ekepit, te ti ehu werek.” In ek kerekek hı̄rak kır ein ein kisesik ken yayiwe eik.

11

Jisas ken wit Jerusalem kire mitik iuwe king
(Mt 21:1-11; Lu 19:28-40;
Jo 12:12-19)

¹ Maain hı̄r epei nen menep wit Jerusalem, hı̄r nerp wit Betfasi menep mınarı (o neiyip) mit ne-newek neiyip ke nu Oliv. Te

* **10:42** Lu 22:25-26 * **10:43** Mt 23:11; Mk 9:35 * **10:45** 1Ti 2:5-6 * **10:47**

Mt 9:27, 15:22 * **10:52** Mk 5:34

Jisas h̄irak keriuwet m̄itikit disaipel t̄rak wik, ² h̄irak ketpiwekit kar ik: “Yi eino wit kike p̄nak eik e. Yi eirekir wit kau n̄im̄in kike, te yi eiȳr donki n̄ikik (h̄irak k̄re hos) mit h̄ir nekaaip waai kau teruk k̄rak kiyau nu. Mit h̄ir nau sip k̄rak wen au. Yi eisiupanek eiȳk einen. ³ Mit han h̄ir nanitihi, ‘Yi ȳriak menmen im yenmak?’ te yi eiȳtpor eiȳr ik: ‘H̄irak Mitik Iuwe kaiu kare hanhanek kaktiwek.’ Yi eiȳtpor eiȳr ek, te h̄ir nan̄siuwerek kaknen waswas.” ⁴ Te h̄irakit ten t̄r hos n̄ikik keit weip̄r ke w̄inak, te h̄irakit tesiupanek. ⁵ Mit han nerp menep nit̄wekithi nar ik: “Yi yenmak te yi yesiupan donki ik ek?” ⁶ H̄irakit tetpor menmen n̄ipaa Jisas ketpiwekit, te h̄ir newisikit h̄irakit teiȳk ten. ⁷ H̄irakit teit donki teriyaak teiȳk ten Jisas. H̄ir mit disaipel n̄irak newis saket mir (h̄iram m̄ire laplap) miwaai menterik. Te Jisas kewik. ⁸ H̄ir mit yap̄irwe newis saket miwaai ti neses yayiwe neriuwerem. Mit han h̄ir neremir nu heneik neiȳim nen newisim miwaai yayiwe kerek h̄ir netiwem me ni me yayiwe p̄nak p̄nak. ⁹*H̄ir mit han ninin nen netike mit han nisesik h̄ir n̄inap natip nar ik:

“Haiu emwenipi God. Mitik ik h̄irak kekre h̄ir ke God te haiu hanhan God h̄irak

kakrekyiwek yaaim naanmamprewek.

¹⁰ God kakikaap mitik ik h̄irak menep kakinin naanmamprai haiu mit kar ke n̄ipaa maam n̄ipu kaiu Devit kinin naanmire maamrer naiu. God h̄irak yaaik iuwe!”

¹¹ Jisas h̄irak ken kiun wit Jerusalem h̄irak ken k̄inik w̄inak iuwe ke God ein. Epei h̄inkewi, te Jisas kerenaan k̄ir menmen, h̄irak pīke ken wit eik, h̄irak ketike mit disaipel n̄irak nar hiswiyen wik (12) h̄ir pīke nen wit Betani.

Jisas katip nu fik h̄irak ap kakine nu n̄ikim meiyam au (Mt 21:18-19)

¹² Teip hekrit, h̄irak k̄inaaiwir wit Betani, Jisas n̄inp̄i maak kepno. ¹³*H̄irak k̄ir nu fik kerp yan̄im̄in ein, te h̄irak ken kakir nu n̄ikim mari mewik o au. Tiwei weinim keremem. H̄irak ap wepni yaaik wen au. ¹⁴*Te h̄irak ketpiwek kar ik: “Maain ti ap ari eine nu n̄ikim meiyam au.” Mit disaipel n̄irak nemtewek h̄irak katip.

Jisas ken w̄inak iuwe ke God kep̄ir mit kerek nesiuve menmen
(Mt 21:12-17; Lu 19:45-48;
Jo 2:13-22)

¹⁵ H̄ir nen niun wit Jerusalem, Jisas h̄irak ken kekre w̄inak iuwe ke God. Te h̄irak kep̄ir mit kerek nesiuve menmen neit pewek mererim. Epei au,

* 11:9 Sam 118:25-26 * 11:13 Lu 13:6 * 11:14 Mk 11:20

hırank kepır mit kerek neit menmen newet God em nekre wınak iuwe ke God. Hırank keweikin kınan me mit enun hıır nekrehır pewek me mit ne wit ham. Hırank keweikin yeno me mit enun hıır nesiuve hore tapı men mit pris kerek newet God em. ¹⁶ Hırank ap kewis mit hıır nınan menmen meit wınak iuwe ke God nımın ein, au! ¹⁷ *Epei au, hırank ketpor him kar ik: "Yi ap yertei him mau tiwei me God matıp mar ik: 'Yi yertei wınak kai hırank kire wınak ke mit ne wit yapırwę hıır nanınen nanwenanıpı nanitaahi menmen nanıt nımın a?' Te yi mit yırıakek kar ke wınak ke mit enun nekintıp menmen."

¹⁸ *Hıır mit iuwe Pris kerek ninin naanmıpıre pris han, hıır netike mit hıır ninin nertei him me Moses, hıır nemtewek te hıır nimenıpın Jisas nankıp nanırkeik. Hıır nıneinık nentar mit yapırwę hıır han yaaik nanımtau him me Jisas. ¹⁹ Maain menep wıtaan, Jisas hırank ketike mit disaipel nırank hıır nınaawiwit nen.

Mit kerek hıır han kitet God nitıwekhi menmen, hıır nantiwem
(Mt 21:20-22)

²⁰ *Wanewik hıır pıke nanıno wit Jerusalem, hıır nesipaat nu Fik. Hırank kewewei kaa. ²¹ Hırank kirek te Pita han kitet menmen Jisas nepıp ketpim. Te hırank

ketpiwek kar ik: "Mitik Iuwe, nepıp ti hatıp nu fik ik enum, te hırank epeı kaa." ²² Hırank Jisas katıp mit disaipel nırank kar ik: "Yi han kitet God. ²³ *Hi etpi werek. Mit han nantıp mınıu (o neiyıp) ik, 'Ekrit eno emin wan eik,' hıır ap han kitet wik au, hıır han kitet menmen hıram mamnen mamır ke nıpaah hıır natıp, menmen mamnen mamır im e. ²⁴ *Te hi hetpi werek. Menmen yi yitehi God em, yi han kitet yi eitiwem, maain yi eyiıt menmen mamır im. ²⁵ *Me wi yi eyiırp wınak ke God, yi eyiitehi God me menmen, yi eyiırtei mitik hak yi han enuk eiriuwerek, yi ap han ekitem emit, te Haai kit God keit wit kırank hırank kakısaak menmen enum yi yırıakem hırank ap han ekitem au. ²⁶ Yi wen han ekitem, te God ap kakısaak menmen enum yi yırıakem, au emit!"

Mit iuwe nitehi Jisas keimın keriuwetek hırank kırıak menmen im
(Mt 21:23-27; Lu 20:1-8)

²⁷ Hırank katıp epeı au, hıır pıke nan Jerusalem. Hırank keke tı kitet wınak ke God keit nımın ein, mit iuwe kerek ninin mit pris kerek newet God menmen, hıır netike mit ninin nertei him lo me Moses, hıır netike mit kerek hıır niuk mir iuwe, hıır nen nır Jisas. ²⁸ Hıır nitıwekhi nar ik: "Keimin

* **11:17** Ais 56:7; Jer 7:11 * **11:18** Mk 14:1; Lu 22:2 * **11:20** Mk 11:14
* **11:23** Mt 17:20; Lu 17:6 * **11:24** Mt 7:7 * **11:25** Mt 5:23, 6:14-15

keriuwetit ti h̄ir̄ak menmen
heit in?"

²⁹ Jisas h̄ir̄ak ketpor kar ik: "Hi itihi menmen ham. Yi yaȳtpo te hi etpi keim̄in keriuweta hi han h̄ir̄ak menmen im." ³⁰ H̄ir̄ak keim̄in keriuwet Jon h̄ir̄ak k̄ik̄ir mit neriuwe t̄ipar? H̄ir̄ak God o Jon h̄irekes han kitetim?"

³¹ H̄ir̄ nat̄ipan nar ik: "Haiu mamtip God h̄ir̄ak keriuwetek kan in, te h̄ir̄ak kak̄tpai, 'Yenmak te yi yemtau him̄ m̄ir̄ak au?'

³² Haiu mamtip h̄irekes han kitetim keremem, te h̄ir̄ mit in nanweik̄in sip nanwetai." (H̄ir̄ mit iuwe n̄inaain mit nererik nan nentar h̄ir̄ mit yap̄irwe han kitet God keriuwet Jon te h̄ir̄ak katip̄ mit him̄ m̄ir̄ak.) ³³ H̄ir̄ nat̄ipan epei au, h̄ir̄ nat̄ip Jisas nar ik: "Haiu ap merteiyek au." Te Jisas h̄ir̄ak ketpor, "Yi eyītpo keim̄inek au, te hi ap te etpi keim̄in keriuweta hi han h̄ir̄ak menmen im. Taauye!"

12

him̄ me mit enun naanm̄ipre ni me waai wain n̄ikim

(Mt 21:33-46; Lu 20:9-19)

¹ *Jisas wen kepu wiñak iuwe ke God, h̄ir̄ak katip̄ mit miyap̄ir en him̄ m̄ire tok piksa kar ik: "N̄ipaa mit̄ik hak kam̄ir ni me waai wain n̄ikim. H̄ir̄ak kime n̄iwa me nan kesieuwem, h̄ir̄ak kekin hei kewis yemt̄i iuwe, te h̄ir̄ak kak̄int̄rer wain t̄ipar, h̄iram mam̄ikiuwe

hei m̄iram. Epei au, h̄ir̄ak kime k̄inaan iuwe nokim, te mit̄ h̄ir̄ nanwim nanir mit̄ enun naninen nankint̄p menmen. H̄ir̄ak kewis mit̄ han h̄ir̄ naanm̄iprewem. H̄ir̄ naanm̄iprewem, h̄ir̄ak ken wit hak yan̄im̄in. ² Maain wain n̄ikim m̄iram mewiñki, h̄ir̄ak haai ke ni im e h̄ir̄ak keriuwet mit̄ik k̄ir̄ak ken kak̄ir mit̄ n̄ipaa naanm̄ipre ni m̄ir̄ak, h̄ir̄ak kak̄it n̄ikim me waai im. ³ Te h̄ir̄ mit̄ netenenik nak̄ip p̄ike nesiuwerek kehis ken. ⁴ Maain haai ke ni im h̄ir̄ak p̄ike keriuwet mit̄ik hak, te h̄ir̄ nenep paan k̄ir̄ak nerekyīwek enum. ⁵ Maain h̄ir̄ak keriuwet mit̄ik hak, te h̄ir̄ nak̄ip kaa. Te h̄ir̄ak keriuwet han, h̄ir̄ n̄iriakem narek narek. Mit̄ han h̄ir̄ naa, mit̄ han au. ⁶ *H̄ir̄ak wen ketenen kiut̄ip, h̄ir̄ak n̄ikan k̄ir̄ak. Maain h̄ir̄ak kesiuwerek k̄ik̄aru ken. H̄ir̄ak han kitet kar ik: "H̄ir̄ nanimtau him̄ m̄ir̄ak." ⁷ H̄ir̄ mit̄ n̄irek te h̄ir̄ nat̄ipan nar ik: "Ik ek kak̄it menmen me haai k̄ir̄ak. Haiu emkip̄ kaki te haiu mam̄it menmen me haai k̄ir̄ak. ⁸ *H̄ir̄ nat̄ip nar ek, h̄ir̄ netenenik nak̄ip kaa, h̄ir̄ newir̄ ȳink k̄ir̄ak keit witeik.

⁹ "H̄ir̄ak mit̄ik kerek kam̄ir ni h̄ir̄ak kak̄riak mekam? H̄ir̄ak kaknen kaknep mit̄ enun in nani, h̄ir̄ak kakwis mit̄ han naanmampre ni m̄ir̄ak. ¹⁰ *Yi ap yertei werek werek him̄ me God mit̄ nisesim mau t̄wei h̄iram mat̄ip mar im:

* **12:1** Ais 5:1-2 * **12:6** Mt 3:17 * **12:8** Hi 13:12 * **12:10** Sam 118:22-23;
Ap 4:11

'Nu teinik kerek mit nime
wınak hır nıneinik,
hırank kerekek kaku
kakre teinik mitik.

11 God hırekес kırıakem,
te haiu mit han kitet
hıram yaaim.'

12 Hır mit iuwe ne Is-
rel neit wınak iuwe ke God
nansiwe mit nantenen Jisas
te hır nınaain mit yapırwe
nererik neit ein. Hır nertei
hırank kesiuwor hım keriuwe
hım tok piksa im em. Te hır
nınaiwırek nen.

*Mit nitehi Jisas me mit hır
nanwır pewek me takis*

(Mt 22:15-22; Lu 20:20-26)

13 *Maain mit iuwe ner-
uwet mit han ne Farisi kekek
ninin nises hım me Moses
netike mit kerek nises hım
me Herot te hır nan nanri
han ke Jisas. 14 Hır nan niun
Jisas hır nitıwekhi nar ik:
"Mitik iuwe, haiu mertei ti
mitik yaaik. Ti atıp werek, ti
han kitet haiu mit yapırwe
mıpıran. Ti ewepyapır
hım me God hatıp haiu mit
miyapır em keremem. Te ti
etpai. Hım me Moses kewisai
haiu mamwır pewek me
takis mamno mitik iuwe ke
Rom niuk mırak Sisa o au?
Haiu emwırem o au?"

15 Jisas hırank kertei hır
newenin hım nanri han
kırak neriuwerem, te hırank
ketpor kar ik: "Yi yenmak
te yi yaiwısewek yairi
han kai a? Yi yayıt pewek
kei kiutıp eiyık einen hi
ehırek." 16 Hır newetıwek
neiyık nan newetıwekem,
hırank kırem. Te hırank ketpor
kar ik: "Ninaan me keimın

im e? Keimın niuk mırak
mewik?" Hır natıp nar ik:
"Mitik Iuwe Sisa kerekek."
17 *Te Jisas hırank ketpor, "Yi
eiwit Sisa pewek me takis
mırak, te eiwit God menmen
mırak." Hır nemtewek, hır
han kekrit neriuwerek.

*Mit nitehi Jisas me mitik
kaa maain kakıkrit*
(Mt 22:23-33; Lu 20:27-40)

18 *Maain kike mit han
nises hım me Sadyusi hır
nan. Hır han kitet mit hır
naa maain hır pıke nanıkrit
au. Hır nen niun Jisas
nitıwekhi nar ik: 19 *"Mitik
Iuwe, Moses hırank kewis hım
mar im: 'Mitik hak kaki,
te mite pırank wepu, hıre
wine nıkerék wen au, mitik
heiyiuwe o nıkkik kaktıwe,
hır naniyewan hıre waw-
ine nıkerék ne mitik epei
kaa.' 20 Nıpaa mit hispınak
wik (7) ne haai kiutıp hır
nepu. Hırank iuwe mitik keit
mite, te hırank kaa ap kine
nıkerék nei au. 21 Maain
nımınęk ketıwe hırank kaa ap
kine nıkerék nei au. 22 Hır
narek narek kike yiu ketıwe
kaa. Maain mite ip hıre
waa. 23 Maain hır mit
yapırwe pıke nanıkrit nanu,
hıre waure mite pe keimın?
Hır mit hispınak wik (7)
nıpaa epei netıwe ye!"

24 Jisas ketpor kar ik:
"Yi yetarı menmen yentarı
yi yepıtarı hım me God
metike menmen mırak iuwe.
25 Maain, hır mit pıke
nanıkrit, hır nanıt miyapır
au. Miyapır nanıt mit au.

* 12:13 Mk 3:6 * 12:17 Ro 13:7

* 12:26 Eks 3:2, 6

* 12:18 Ap 23:8 * 12:19 Diu 25:5

Hır nanu nanre mit ensel ne wit ke God.

²⁶ *“Ne mit hır pike nanikrit, yi ap yekine him Moses kewisim me nu tiwei hırap si taak ap kaa a? Hırap God katip Moses kar ik: ‘Hi God ke Ebraham, Aisak tetike Jekop.’ ²⁷ Hırap God ke mit epei naa neit au. Hırap God ke mit hır nepu. Hır naa neit au, hır nepu. Yi yepitari a?”

him me God mit nanin in nanisesim

(Mt 22:34-40; Lu 10:25-28)

²⁸ Mitik kiutip ke mit kerek hır ninin nertei him me Moses natip mit em, hırap kan kemtaw mit hır natipan nenehan, hırap kertei Jisas ketpor werek werek. Te hırap kitwekhi kar ik: “Him mekam hıram iuwe minin him yapırwe nīpaa God kewet Moses em hırap kewisim te haiu emis esim?” ²⁹ *Jisas ketpiwek kar ik: “Him hıram iuwe minin him ham hıram im: ‘Yi mit ne Isrel nīkip emnep eyīmtau! Mitik Iuwe God hırap kiutip kerekek. ³⁰ Yi hanhan Mitik Iuwe God eiriwe han ki ketike himin ki,’ ³¹ *Him mises him ham minin hıram im: ‘Yi hanhan eiriwe mit han nar ke yi hanhan hıras.’ Him wık im minin, him ham yapırwe hıram mīkaru.”

³² *Mitik ik kerek kertei him lo me Moses, hırap katip kar ik: “Mitik Iuwe ti atip werek. Ti atip hırap God hırap kiutip. Hırap kerekek

kepu. Han au. ³³ *Haiu hanhan Mitik Iuwe God keriwe han kai mamir ke haiu hanhan hıras, te im minin menmen haiu si tatim mamwet God em o menmen haiu mewepwarem mewet God em.”

³⁴ Hırap katip epei au, Jisas hırap kertei hırap mitik katip werek, te hırap ketpiwek kar ik: “Ti han kit yaaik te ti hises him me God werek werek.”

Hırap katip epei au, mit han hır nīnaain nanitwekhi menmen ham.

Jisas kitehi mit hır han kitet Krais hırap keimin

(Mt 22:41-46; Lu 20:41-44)

³⁵ Jisas wen katip keit wīnak iuwe ke God, hırap kitehi mit kar ik: “Nenmak mit kerek hır ninin nertei him lo me Moses hır natip Mitik Krais kerek God ke himitanek hırap Nepenyek ke Devit kerekek? ³⁶ *Nīpaa God Himin Yaaik kikiak han ke Devit te hırap kewis him mau tiwei kar ik: ‘Mitik Iuwe God katip Mitik Iuwe kai Krais kar ik: “Ti hau menep his yaaim mai ere hi enep mit enun nepan nit hi ehinini.”’ ³⁷ *Devit hırap hırekes kenewek Mitik Iuwe kı̄rap. Te hırap karkeik hırap kire Nepenyek ke maam nīpu kı̄rap Devit kerekek a?” Te mit miyapır yapırwe hır han yaaik nemtau him mīrap.

* **12:29** Diu 6:4-5 * **12:31** Lev 19:18; Ga 5:14; Ro 13:9; Je 2:8 * **12:32** Diu 4:35; Ais 45:21 * **12:33** Diu 6:5; 1Sml 15:22; Hos 6:6 * **12:36** Sam 110:1

* **12:37** Lu 19:48

*Jisas kene mit kerek ninin
nertei him lo me Moses
(Mt 23:1-36; Lu 11:37-54,
20:45-47)*

³⁸ Jisas h̄irak wen katip mit miyapir him m̄irak h̄irak ketpor kar ik: “Yi naanmam-pre h̄iras me mit kerek h̄ir ninin nertei him me God. H̄ir nare nanino ein ein, h̄ir neriuwet saket yaaim nokim me mit kerek h̄ir netenen pewek yapirwe netike mit h̄ir nertei menmen iuwe. H̄ir han yaaik te mit miyapir nanitpor, ‘Haai, ti epei han?’ neit wit maket kerek mit nesiuwe menmen. ³⁹ H̄ir nanu yeno ne mit niuk mir iuwe neit w̄inak ke God, h̄ir nanu yeno ne mit niuk mir iuwe neit w̄inak ke mit h̄ir nanim menmen. ⁴⁰ H̄ir newises miyapir kerek mit mir epe i naa. H̄ir nari w̄inak mir metike menmen mir yapirwe. H̄ir prea yapirwe h̄ir newises mit ek te mit yapirwe natip h̄ir yaain. Maain God h̄irak kaknip w̄isenum!”

*Mite enu menmen aurep
hire wewet God menmen
(Lu 21:1-4)*

⁴¹ *Jisas katip epei au, h̄irak ken k̄ir t̄ikenup mire bokis me mit h̄ir newir pewek mekrerem newet God em. T̄ikenup mire bokis miwaai ein, h̄irak Jisas kau kereptim keit in. H̄irak k̄ir mit yapirwe newir pewek mekrerem. Mit han netenen pewek yapirwe newir pewek yapirwe. ⁴² Mite piutip menmen aurep hire

* 12:41 1Kin 12:9 * 12:43 2Ko 8:12

wetenen pewek kike, te h̄ire wewir pewek wik mire toea miutip. ⁴³ *Jisas h̄irak kenine mit disaipel n̄irak h̄irak ketpor kar ik: “Hi etpi werek. Mite ip h̄ire wewir pewek h̄iram minin pewek me mit kerek h̄ir newir pewek yapirwe mekrerem. ⁴⁴ H̄ir newir pewek ham mekre t̄ikenup mire bokis, te meiyam wen mepeit w̄inak mir. H̄ir newirem nanit menmen. Te h̄ire au. H̄ire wetenen pewek wik wewirem epei au, h̄ire wawu weini. H̄ire wawit menmen wawim taauye! Meiyam meit w̄inak kire au.”

13

*Jisas katip mit nanawaank
w̄inak iuwe ke God
(Mt 24:1-2; Lu 21:5-6)*

¹ Jisas h̄irak k̄inaaiwir w̄inak iuwe ke God kakno witeik, h̄irak mitik hak disaipel k̄irak ketpiwek kar ik: “Mitik Iuwe ehirem. Nan im yaaim. W̄inak im yaaim.” ²*Jisas ketpiwek kar ik: “Ti ehir w̄inak yapirwe im e? Maain nan im mit han naninen h̄ir nanwenem mamwaai ti weini.”

*Jisas katip maain menmen
enum mammen
(Mt 24:3-14; Lu 21:7-19)*

³ H̄ir nen nau m̄iniu (o neiyip) mit nenehem neiyip me nu Oliv h̄iram menep w̄inak iuwe ke God p̄inak ein. Te Pita, Jems, Jon, tetike Andru h̄irakit tan menep titiwekhi him

* 13:2 Lu 19:44

tar ik: ⁴ “Ti etpai me wi God kehimitan menmen im hiram mamnen. Mekam maminin mamnen te hau mamirtei God kakriakem?” ⁵ Jisas ketpor him mirak mar im: “Yi naanmampre hiras te hir mit nanwisiyek au. ⁶ *Mit yapirwe hir naninen nanikrehir kai nantip mit miyapir ne ti nanir ik: ‘Hi Mitik Iuwe Krais kerek God kehimtena hi han kerek. Hiram nanwisorek hir nanisesi. ⁷ Maain yi eiyimtau him me mit hir nantip mit hir naninepan menep o mit naninepan yanmin, yi ap han ekikrit ein ein au emit. Menmen im maminin mamnen te wi epei mamnen wen au. ⁸ *Mit ne weiwik ham hir netike mit ne weiwik ham hir naninepan. Mit ne wit hak nantike mit ne wit hak hir naninepan. Ti kaktanik heriyai heriyai. Hawi au te ni meiyam mami mamiit menmen au. Menmen enum im maminin mamnen te maain God skelim mit me menmen enum hir niriakem. Hiram mar ke mite weteiknen. Maain hire wawine nikian.

⁹ *“Yi naanmampre hiras me menmen im e. Maain hir mit nantihis naniyi yi yaino winak ke kaunsil. Hir nant nipi naniwep yayit winak ke God. Yi yayirp yayit winak ke kaunsil me gavman nantike mit han ninin naanmipre wit heriyai heriyai yayintar yi yises him

mai. Te yi eiyitpor menmen mai. ¹⁰ Yi eiyitpor him mai maminin, te mit nerer wit wit hir nanintewem. Te maain wi enum mamnen. ¹¹ **Maain yi eiyirp winak ke kaunsil yi han ekiet yapirwe him mekam yi eiyitpor au emit! Menmen God Himin Yaaik kakitpiyem kakwetiym, yi eiyitpm. Menmen me han ki au. Taauye! ¹² Heiyiuwerer nanwet mit enun kikrek nir hir naninip nani. Haairer nanwet mit enun nikerek nir, nikerek han nanwet mit enun haairer o miyerer hir mit naninip nani. ¹³ *Maain mit yapirwe hir han enuk neneini nanintar yi yises him mai. Te neimin nanu nant nanisisa ere hir nani, maain hi etorhis hir nanu nantikewa hau mamu mamit wit ke God.

Maain menmen enum enum mamnen (Mt 24:15-28; Lu 21:20-24)

¹⁴ *“Maain yi yayir menmen enum mamiwaank wit mamtike mitik hirak kakirp wit kerek God keriuwesisek. (Mit kerek nekine tiewi ik nikip emnep yi han ekiet menmen im werek werek.) Yi mit miyapir yayu provins Judia me wi im yi eirir eino einiu miniu o neiyip. ¹⁵ *Mitik kerek kau kentar winak siup, hirak ekikiwe eknen ekirp ti, hirak ap karkno winak nimin ein kakit menmen au emit! Hiram ekrir ekno waswas kerek.

* 13:6 Jo 5:43 * 13:8 Ais 19:2; 2Kro 15:6 * 13:9 Mt 10:17-20 * 13:11
Lu 12:11-12 * 13:11 Mt 10:19-22 * 13:13 Jo 15:18-21 * 13:14 Dan 9:27,
11:31, 12:11 * 13:15 Lu 17:31

16 Mítik hak keit ni hírak píke kakweikin kakit saket mítak au, emít! Hírak kakrir waswas kerek. 17 *Miyapir kerek hír nepitu o miyapir hír newet níkerek nim hír naam, menmen im enum mamnen mamíwaanki. 18 Yi eiyitehi God te menmen im mamnen wí me hawí hitan au emít! 19 *Maain me wí eim, hír mit menmen mamíwaanki iuwe. Nípaa wí God kewis tí ketike nepni ere in, menmen ap mewaank mit nanír ke menmen im mamíwaanki au. Wí eim epeí man, maain menmen mamíwaank mit nanír im taauye! 20 God hírak keremir wí im au, te mit yapırwe hír nani nanínektin te wit weiník. Te hírak keremir wí yinam me mit nípaa hírak kehimíteni hír nírak, hír nises him mítak hírak kakíkepi.

21 “Maain wí eim e, te mitík hak kakítpi kakir ik: ‘Eiyírek, hírak Mítik Krais hírak keit in.’ O mitík hak kakítpi, ‘Hírak kerp ein.’ Yi ap eiyímtau him im au emít! 22 *Mit enun tawewai (o newenin him) nanínen nanítpi, ‘Hi Mítik Krais’ o hír nantíp, ‘Hi mitík profet hi ewepyapir menmen me God.’ Hír nanríak mit menmen yaaim nípaa hír nírem au mamit nepni o nanít tí. Hír nanríakem te hír nare nanri han ke mit God kehimíteni hír nírak, hír náwísorek nises him mít, te hír au taau. 23 Yi naan-

mamre híras. Maain menmen mamnen mamír ke hi epei etpiyem.

Maain hi Mítik ke wit ke Mítik Iuwe hi píke anen

(Mt 24:29-31; Lu 21:25-28)

24 *“Maain wí im, menmen enum mamíwaank mit epei au, wepni kakir iuwe au, hírak kakweikin kakre wítaan, wenke ap te kakir taau. 25 Hír híram mau nepni híram mamínke, menmen eim meit nepni híram mamtaník. 26 *Menmen im epei man, te hír mit naníra hi Mítik ke wit ke Mítik Iuwe hi anen ewepyapir hírekes akre napí ke nepni. Menmen me haai merhíhe mewepna, hi anen ehinín naanmampre mit. 27 *Hi esiuwe mit ensel ne wit ke God hír naníno nanrer wit wit naníthis mit miyapir hi ehimíteni hír nises him mai.

Nu fik meteiknai menmen me wí maain menmen mamnen

(Mt 24:32-35; Lu 21:29-33)

28 “Nu fik híram meteikni menmen me wí maain menmen mamnen. Maain wí kerek heneik mítak híram mamsiunen, yi eiyírtei menep te wepni yaaik. 29 Mar nu im, maain yi yayír menmen im hi hetpiyem híram mamnen, yi eiyírtei hi Mítik ke wit ke Mítik Iuwe menep te hi píke anen. 30 Hi hatíp werek. Mit miyapir in ek nepu nepeit, hír ap te nani ere menmen im hi hetpiyem híram mamnen.

* 13:17 Lu 23:29 * 13:19 Dan 12:1; Joe 2:2; Rev 7:14 * 13:22 Diu 13:1-3;
Rev 13:13 * 13:24 Ais 13:10; Rev 6:12-14, 8:12 * 13:26 Rev 1:7 * 13:27
Mt 13:41

31 Nepni metike ti mamwep mamweikin mamre nime mamwaank mami te him mai au mamu mammen mami ke hi hetpim.

Mit hir ap nertei me wi menmen im mammen au
(Mt 24:36-44; Lu 17:26-30, 34-36)

32 *“Me wi menmen im mammen, mit hir nepitariyem, mit ensel ne wit ke God hir nepitariyem, hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe hi epitariyem. God Haai kerekerek hirak kerteiyem.

33 *Yi naanmampre hiras. Yi yepitari wi menmen im mammen. 34 Menmen mammen mami ke mitik iuwe hak kakno yanimin. Te mit nirak nepitari wi mekam hirak pike kaknen. Hirak kehimitan mit hir naanmipre winak kirak, hirak katip mitik hirak naanmipre weipir ke niwa ke wit kirak. Hirak ketpiwek him iuwe hirak naanmiprewek werek werek. 35 *Te yi mit naanmamre hiras werek werek. Yi yepitari wi me Haai ke winak hirak pike kaknen. Hirak kaknen witaan o wi nimin o wanewik toto o wepni o hinkewi, yi yepitariyek. 36 Yi naanmipre hiras te hirak kaknen wasenum kakri yi yaiwaai yi ap yayises him mirak au. 37 Menmen hi hetpiyem, hi hetpiyem mamno mit miyapir yapirwe. Yi yapirwe naanempre hiras! Yi yepitari wi mekam hi

Mitik ke wit ke Mitik Iuwe hi pike anen.”

14

Mit nime nipin natip hir naninsep Jisas

(Mt 26:1-5; Lu 22:1-2; Jo 11:45-53)

1 *Wit wik mepeit ere wi mit hir han tewenin wi Pasova kerek nipa God kenep mit ne Isip hir naa te mit ne Isrel au. Mit hir newis yis mekre bret mir me wi im au. In ek hir mit pris iuwe kerek ninin mit pris han kerek newet God menmen me mit, hir netike mit hir ninin nertei him lo me Moses hir nererik nime nippin Jisas nisawin nemitiwekipin nantiewekhis nankip kaki. 2 Hir natip nar ik: “Wi haiu wen han tewenin menmen me wi Pasova, haiu ap te mamtiwekhis mamkip au. Haiu mamriakem te mit yapirwe hir nantikewai haiu mamnepan.”

Maria wewen sanda meki-uwe paan ke Jisas

(Mt 26:6-13; Jo 12:1-8)

3 *Me wi im Jisas hirak keit wit Betani hirak kepu winak ke Saimon nipa lepro mewik. Hirak wen kepu yeno kaam menmen, miti piutip hire wan wetenin min tipar me nu nad nekenpi mirak minin yaaim mekrerek. Mit hir newir pewek yapirwe me menmen im. Hire weket him mirak wewen tipar mentar paan

* 13:32 Ap 1:7 * 13:33 Mt 25:13-14

11:18; Hi 11:28 * 14:3 Lu 7:37-38

* 13:35 Lu 12:36-38 * 14:1 Mk

kırap. ⁴ Hır mit han nepu en hır natıpan main main han enuk nar ik: "Wenmak te hıre wewen tīpar im wewenem weinim?" ⁵ Hıre wewen tīpar im au, te mitik hak kaksiuwerem kakıt 300 kina kakwet mit enum menmen auri, hır nantıwem." Hır han enuk te hır nenerep. ⁶ Te Jisas keneri katıp kar ik: "Yi eiwisiye ewit! Yi yenmak te yi yerekıwe enum. Hıre werekyo menmen yaaim. ⁷ *Hır mit enun netenen menmen auri, hekrit hekrit hır nau netikewi. Wı ham yi han ki yi eikepi. Te hi ap ehu etikewi me wı yapırwe, te yi yairekyo menmen yaaim au. ⁸ *Mite ip hıre hanhan wıriakem hıre epei werekyewem. Hıre weremani maain mit hır nanwisa hi awaai ehıkre hei. ⁹ Hi hetpi werek. Wit heriyai heriyai kerek mit hır nanımtau hım yaaim mai, mit hır nanırtai menmen mite ip hıre werekyewem, hır han kitetim hır han tewenınepe."

Judas katıp mit iuwe ne Isrel hırap kakıkepi hır nanıthis Jisas

(Mt 26:14-16; Lu 22:3-6)

¹⁰ Jisas katıp epei au, Judas ke wit Iskeriot hırap mitik kiutıp ke mit disaipel hiswiyen wık (12) kerek nises hım me Jisas, hırap ken witeik. Hırap ken kiun mit iuwe ne pris kerek newet God menmen me mit, hırap kewepyapır Jisas

kakwetırek. ¹¹ Hır mit en nerteiyek, hır han yaaik, hır natıp Judas hır nanwetiwek pewek mamrerim. Hırap kınaiwiri ken han kitet hırap kakwetırek kakırkeik.

Jisas ketike mit disaipel nırap naam menmen me Pasova

(Mt 26:17-25; Lu 22:7-14, 21-23; Jo 13:21-30)

¹² *Maain wı miutıp me wı mit hır ap newis yis mekre bret au, wı me Pasova kerek hır nenep sipsip mar ke nıpaa mit hır nenep sipsip te God kenep maamrer au, Jisas mit nırap nitıwekhi nar ik: "Ti are eriuwtai hau mamno nein te hau emrutmani menmen me wı Pasova?" (Wı Pasova hıram wı mit hır han tewenin God hırap kenep mit ne Isip te maamrer ne Isrel au.) ¹³ Te Jisas hırap keriuwet mitikit wık te mit disaipel nırap hırap ketpiwekit kar ik: "Yi yaino wit Jerusalem yi eiyır mitik hak keremime mı̄n tīpar mekrerem, hırap kaksipeti. Te yi eiyisesik. ¹⁴ Yi eiyisesik eino wınak kerek hırap kakno kakıkrerek, yi eiyitehi mitik ke wınak ik eiyır ik: 'Mitik Iuwe kawır hırap kituthi haau meiyam miutıp meit nımin weinim te hau mit disaipel nırap mamtkerek emu mamı̄m menmen kerekerek me wı Pasova mamwi?' ¹⁵ Te hırap kakteikni haau miutıp weinim kau niu kerek yeno metike kınaan mekrerek. Ein e yi eiraimani menmen te hau mamı̄m."

* 14:7 Diu 15:11

* 14:8 Jo 19:40

* 14:12 Eks 12:6, 14-20

16 Hıranketpiwekit menmen te hırankıt ten wit Jerusalem, hırankıt tır menmen mar ke nipaas Jisas ketpiwekitem. Te hırankıt temani menmen me Pasova wi hı̄r han tewenin nipaas God kenep maamrer nr̄ au.

17 Maain hı̄nkewī, hırank Jisas ketike mit disaipel nar hiswiyen wik (12) hı̄r nen wınak. **18** *Hı̄r wen naam menmen nau yeno em, Jisas hıranketpor kar ik: “Hi hetpi werek. Mıtık hak kiutıp (o mıtık keiyak) ke yi mit yi yaam menmen yetikewa hırank kakwepayapır hi eno his me mit enun.” **19** Hı̄r nemtewek, hı̄r han kekrit nine han enuk, hı̄r niutıp niutıp nenepepan nitwekhi ere hı̄r nepnepik hı̄r nitwekhi nar ik: “Hi eweputyapır o au?” **20** Hıranketpor kar ik: “Hırank mıtık kiutıp ke yi mit hiswiyen wik (12), hırank kiutıp kaam menmen mekre sak kerepta. **21** Hi Mıtık ke wit ke God hi ano hahi ahı̄r ke him me God mau tiwei hıram metpim. Te hırank mıtık kerek kakwepayapır hırank kakıwaank hırekes. Nipaas miye pı̄rak ap winaak te hıram yaaim. Te hıre epei winaak te in ek hırank kakıwaank hırekes.”

*Jisas kewet mit disaipel nı̄rak komunion hı̄r naam
(Mt 26:26-30; Lu 22:15-20;
1Ko 11:23-25)*

22 Hı̄r wen naam menmen, Jisas keit bret kitehi God

katıp hırank yaaik. Te hırankewepik kewet mit ek ketpor kar ik: “Yi eitı̄wek eiyık. Ik hırank yı̄nk kai.” **23** Hı̄r naak, mar keremem te hırank keit wa hesnu tı̄par wain mekrerek, hırank kitehi God katıp hırank yaaik. Te hırankewetı̄rek hı̄r naam tı̄par wain mekre wa hesnu. **24***Te hıranketpor kar ik: “Im em hı̄ram hemkre mai. Hi enip him ham yaaim kontrak mamike wit ke God mammen. Hemkre mai mamwen te hi akaap mit miyapır ariuwerem. **25** Hi hetpi werek. Hi ap pı̄ke ehı̄m tı̄par wain ere wī maain hi ehı̄m tı̄par wain yaaim nı̄mnam mamit wit ke God.” **26** Hırankatıp epei au, hı̄r nine henye. Hı̄r nine henye, te hı̄r nen witeik nı̄naaiwır wit Jerusalem, hı̄r nı̄niu nen mı̄niu (o neiyıp) ke nu Oliv.

*Jisas katıp Pita maain hırank kakweikin sip kakwetiwek
(Mt 26:31-35; Lu 22:31-34;
Jo 13:36-38)*

27* In ek Jisas ketpor kar ik: “Maain kike yi yainaipı̄sa. Hı̄m me God hı̄ram matıp mar im: ‘Hi God hi enep mıtık naanmı̄pre sipsip, hı̄ram mamrı̄r mamno heriyai heriyai.’ **28*** Maain, God hırank kakıkoya hi pı̄ke ekrit, hi ehinini hi ano provins Galili.” **29** Pita ketpiwek him iuwe kar ik: “Hı̄r mit in nanı̄napı̄sit nanrı̄r te hi au. Taauye!”

* **14:18** Sam 41:9 * **14:24** Eks 24:8; Sek 9:11; Jer 31:31-34; 1Ko 10:16; Hi 9:20

* **14:27** Mk 14:50; Sek 13:7 * **14:28** Mt 28:16; Mk 16:7

30 Jisas ketpiwek kar ik: "Hi hetput werek. Witaan ik ek, suware kaktip wik wen au, ti eraupakin wikak atip mit hi epitari hirak keimin."

31 *Te Pita katip him iuwe, "Hi hahi etikewit hi hahi, te hi aritpakin au. Taauye!" Hir mit nirkap yapirwe natip narek.

*Jisas kitehi God menmen
keit ni Getsemani*
(Mt 26:36-46; Lu 22:39-46)

32 *Hir natip epei au, hir nen wit ni meitai niuk mirak Getsemani. Jisas hirak katip mit nirkap kar ik: "Yi eiyu in hi eno ehitehi God." 33 Hirak keit Pita, Jems tetike Jon, hirakit tetikerek ten wit hak. In ek Jisas hirak menmen menepiwek hemkre, hirak kine han enuk. 34 *Te hirak ketpiwekit kar ik: "Hi hine han enuk ere hi hahi. Hi hanhan hirakes wišenum." 35 Hirak ken kike kiwaai ti kitehi God te menmen enum im mamsiurirek mamno. 36 *Hirak kitehi God kar ik: "Haai kai ti hertei hirak menmen yapirwe. Ti esiuwe menmen enum im mamno emnopin emkeipo. Te hi hises han kai au, han kit."

37 Hirak katip epei au, hirak ken kiri mitikit tirak tipwaai. Te hirak kene Pita kar ik: "Saimon ti hirawai a? Ti ap epu naanmipre mit naninen me wi kike au a?" 38 *Yi naanmipre mit naninen. Yi eiyitehi God te hirak Seten ap te kakinini yi eiweikin sip

eiweto. Yi han ki yaaik, te yink ki au kinapen kaki kaktikewa." 39 Hirak katip epei au, Jisas piče ken ein kitehi God menmen kerek nipaah hirak kitwekhiyem. 40 Hirak piče ken kiun mitikit tirak, te hirakit au piče tiwaai nanamir mekses. Hirakit tekrit tepitari tetpiwek mekam taauye. 41 Hirakit yink enuk hirak piče ken kan hirak ketpiwekit kar ik: "Yi wen yirawai yinatin a? Epei werek emit! Eiyirek! Wi epei man te hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe hirak mitik hak kakwepayapir hi eno his me mit han nanrekyo enum hir nantenina. 42 Eiyikrit hau emno. Yi eiyirek! Mitik kewepayapir epei kan keit in."

Mit enun nan neithis Jisas
(Mt 26:47-56; Lu 22:47-53;
Jo 18:3-12)

43 In ek hirak wen katip, Judas hirak kan. Hirak mitik kiutip ke mit disaipel nar hiswiyen wikk (12). Hirak ketike mit yapirwe hir netenen hine metike paap yoki. Hir mit iuwe ne Pris kerek newet God menmen me mit, hir netike mit ninin nertei him lo me Moses, hir netike mit iuwe ne Isrel, hir nesiuve mit in nan.

44 Nipaah hirak mitik Judas kerek kewepayapirek hirak ketpor kar ik: "Hirak mitik kerek hi eiyewewik emiwek tekep mirak, yi eitiwekhis

* 14:31 Jo 11:16 * 14:32 Jo 18:1 * 14:34 Jo 12:27 * 14:36 Ro 8:15; Ga 4:6; Mk 10:38; Jo 6:38 * 14:38 Lu 11:4; Mt 6:13

eitenenik eiriyaak eiyık
eino."

45 Judas kan kiun Jisas hı̄rak katıp kar ik: "Mítik Iuwe." Te hı̄rak keiyewewik.
46 Te hı̄r mít han nan neithis Jisas netenenik.

47 Te mítik kiutıp kırak kerek kerp menep hı̄rak ketenen hı̄ne ke his nokik, te hı̄rak k̄waai hı̄ne kesipe níkip me mítik hak enuk eik. Mítik iuwe ke mít pris kerek newet God menmen me mít, mítik kırak kırı̄ak wok mırak weinim, hı̄rak mítik ik ke Jisas hı̄rak kesipe níkip mırak.
48 Hı̄rak Jisas kene mít han enun ein ketpor kar ik: "Yi epeı yan yetauhis eiriue hı̄ne metike paap yoki yar ke yi yeithis mítik enuk kekintıp menmen a?
49 *Hekrit hekrit hi etikewi haiu mepu wı̄nak iuwe ke God hi ewepyapır him mai. Te yi yetauhis auye! Yi yırı̄ak menmen im te him me God mít newisim mau t̄wei hı̄ram mammen mamir em."
50 *Hı̄rak katıp epeı au, hı̄r mít disaipel nı̄rak hı̄r nı̄naiwı̄rek nı̄rı̄r nen.

Mítik pipı̄ak hak kiutıp hı̄rak kırı̄r ken

51 Mítik pipı̄ak hak kiutıp kerek kises Jisas, hı̄rak kamır laplap mire hike m̄isanu traup mırak. Hı̄r mít han nantiwekhis,
52 te hı̄rak keh̄resiuri kenemtın laplap mırak hı̄rak ke puk weinik kırı̄r ken.

*Jisas kewepyapır hirekes
keit kaunsil*

(Mt 26:57-68; Lu 22:54-55,
63-71; Jo 18:13-14, 19-24)

53 Hı̄r mít nari Jisas nen niun mítik iuwe hetpris kinin naanmıp̄re mít pris kerek newet God menmen me mít. Mít iuwe pris yapırwe newet God menmen me mít, hı̄r netike mít niuk mır iuwe, hı̄r netike mít hı̄r ninin nertei him lo me Moses, hı̄r nererik nau ein nemeriyı̄wek.
54 Hı̄rak Pita ketepik yanımın, hı̄rak ken kekre nı̄wa ke wı̄nak ke mítik iuwe kinin mít pris han. Hı̄rak ketike mít kerek naanmıp̄re wı̄nak enuk hı̄r nau si neminin his hit men si.

55 Hı̄r mít pris iuwe kerek newet God menmen me mít, hı̄r netike mít han ne kaunsil hı̄r nı̄natın mít nesiuve him Jisas, te hı̄r nankıp kaki, te hı̄r nı̄napın menmen enum hı̄rak ketpim au.
56 Mít yapırwe nesiuve him Jisas newenı̄wek him te him mır ap mırı̄ram au.

57 Mít han nerp newenin him natıp nar ik:
58 *"Haiu memtewek hı̄rak katıp, 'Hi ewep wı̄nak iuwe ke God mít nimaak, te maain wī wikak hi pı̄ke eimaak mít ap te nanimaak taau.'"
59 Him me mít in hı̄ram ap mırı̄ram au.

60 Hı̄rak mítik iuwe hetpris kerek kinin naanmıp̄re mít kerek newet God menmen me mít, hı̄rak kerp kekreri kitehi Jisas kar ik: "Ti pı̄ke etpai au a? Nenmak

* 14:49 Lu 19:47, 21:37; Jo 18:20

* 14:61 Mk 15:5; Lu 23:9

* 14:50 Mt 26:31 * 14:58 Jo 2:19-21

te hır mit in neswut him a?"⁶¹ *Jisas hırank kekintıp ketpor au. Mıtık iuwe hetpris hırank pike kitıwehki kar ik: "Ti mıtık Krais kerek God kehimitenit, ti Nıkan ke Mıtık Iuwe kerek haiu mewenipiyek o au a? Ti etpai!"⁶² *Jisas hırank ketpiwek kar ik: "Hi hırekes kerek. Maain yi eiyır hi Mıtık ke wit ke Mıtık Iuwe hahu menep his yaaim me God kerek hırank Iuwe tokik keit, hi anen ekre napı me nepni."⁶³ Mıtık iuwe hetpris hırank kepırpır kari saket mırank kewepim katıp hisiuwe kar ik: "Menmak te haiu mamri mit han nansiuwek him a?"⁶⁴ *yi epei yemtau hırank katıp enum kekrehı̄r ke God. Yi han kitetmekam a?" Hı̄r yapırwe natıp nar ik: "Hırank kırıak enum hırank eki."

⁶⁵ In ek mit han nenikin tı̄mank menterik, hı̄r newepniwek ninaan meriuwe laplap, te hı̄r nakıp neriuwe his mır nitı̄tıweknaan natıp nar ik: "Keimin kitep a? Ti profet te ti etpai." Mıt han hı̄r naanmıpren weipır nen nı̄waaihis neneptıwek tekep.

Pita kepakin Jisas katıp hi hepıtariyek

(Mt 26:69-75; Lu 22:56-62; Jo 18:15-18, 25-27)

⁶⁶ Hırank Pita wen kepu witeik keit nı̄wa ke wı̄nak, mite piutıp wı̄rıak menmen me mıtık iuwe hetpris,

⁶⁷ hıre wan wir pita kau si keminin his hit men si. Hıre werp menep wetpiwek war ik: "Ti hırekes hetike Jisas ke wit Nasaret yi epei yariyakit."⁶⁸ Te Pita kiune him katıp, "Henmak te ti hitauhi menmen im? Hi hepıtariyek." Hırank katıp epei au, hırank ken kerp ya weipır. Te suware katıp.⁶⁹ Mite wen wı̄pırek pike watıp mit han nerp menep war ik: "Hırank mıtık kises him me Jisas kerek."⁷⁰ Pita pike kiune him katıp, "Hi hepıtariyek." Maain kike, mit hı̄r nerp menep natıp nar ik: "Ti hises him mırank kerek. Ti hırekes mıtık ke provins Galili."⁷¹ Pita katıp him iuwe ketpor kar ik: "Hi epitari mıtık hak yi yitauhiyek au. Hi atıp werek au, te God hırank kaknen kakiyep."⁷² *Hırank katıp epei au, hırank suware pike katıp. Te Pita hırank han kitet menmen Jisas nı̄paa ketpiwek kar ik: "Maain suware katıp wı̄k wen au, ti tewen eraupakın wı̄kak." Hırank han kitetim te hırank kine han enuk kıkıt.

15

Hı̄r nesiuve him Jisas kerp ninaan me mıtık iuwe gavman Pailat

(Mt 27:1-2, 11-14; Lu 23:1-5; Jo 18:28-38)

¹ *Wanewik toto, mit iuwe pris kerek newet God menmen me mit, hı̄r netike mit iuwe hı̄r netike mit

* 14:62 Sam 110:1; Rev 1:7 * 14:64 Jo 19:7 * 14:72 Mk 14:30 * 15:1 Lu 22:66

ninin nertei him lo me Moses, hir netike mit han yapirwe ne kaunsil hir han kitetim natipan. Epei au, hir nesenkek Jisas his mirak neriyaak neiyik nen newet mitik iuwe gavman Pailat ek. ² Pailat hirak kitiewekhi kar ik: "Ti Mitik Iuwe King ke mit ne Isrel o au?" Jisas ketpiwek kar ik: "Hirak him mit." ³ Mit iuwe pris kerek newet God menmen me mit, hir nesiuve him Jisas yapirwe. ⁴ Te Pailat kitehi Jisas kar ik: "Ti piye etpor au a? Hir neswut him yapirwe." ⁵ *Jisas kekintip, te Pailat han kekrit keriuwerek.

*Mitik Pailat katip mit hir nanwis nil emu his me Jisas
(Mt 27:15-26; Lu 23:13-25;
Jo 18:39-19:16)*

⁶ Tito yapirwe nipaai ein me wi im mit hir nehis nempep menmen me Pasova hir nitehi Pailat hirak kakkaisiu weipir ke mitik hak nipaai hirak ken kekre winak enuk. ⁷ Mitik hak niuk mirak Barabas hirak kepu winak enuk ketike mit enun yapirwe nipaai hir netike mit ne gavman hir nenepan, hir nenep mitik kiutip kaa. ⁸ Hir mit yapirwe nen niun Pailat nitiewekhi hirak kakriak menmen nipaai ein hirak kipriakem. ⁹ Hirak ketpor kar ik: "Yi han yaaik te hi eweti Jisas Mitik Iuwe ke Isrel hirak kaknen?" ¹⁰ Hirak kertei mit iuwe pris kerek newet God menmen me mit hir

epei newetiwek Jisas nentar hir hemkre menepam han enuk neriuwerek. ¹¹ *Hir mit pris nikak han ke mit yapirwe te hir nitehi Pailat ke Barabas. Jisas au. ¹² Pailat piye kitorhi kar ik: "Hi eweti Barabas, te hi arak mekam heriuwe mitik yi eiwis niuk mirak Mitik Iuwe King ke Isrel a?" ¹³ Hir piye natip nar ik: "Ti ewenkek Jisas ekintar nu tentarakit." ¹⁴ Pailat ketpor kar ik: "Hi hemmak? Hirak kiriak mekam enum?" Te hir wen ninap nenine his iuwe natip nar ik: "Ti ewenkekik ekintar nu tentarakit." ¹⁵ Pailat hanhan kakriak mit hir han yaaik. Te hirak kewetir mitik Barabas. Hirak katip mit nirkak hir naninep Jisas nanriuve nippin. Hir nakip neriuwe nippin, Pailat hirak keriuwetek ken mit soldia nirkak te hir nanino nanwenkek Jisas kakintar nu tentarakit.

Mit soldia hir nitetnaan Jisas

(Mt 27:27-31; Jo 19:2-3)

¹⁶ Mit soldia ne ami hir neit nimin winak ke mitik iuwe, hir nari Jisas neiyik nen haau hak. Hir nenine mit han, ¹⁷ *te hir neriuwet Jisas saket mire yiwir, hir nime wiwir tiktik enuk newisik keweikin paan kirak. ¹⁸ Hir nerpiwek nar ik: "Haai, Mitik Iuwe King ke Isrel, ti epei han." ¹⁹ Epei au, hir nenep paan kirak

* 15:5 Ais 53:7; Mk 14:61

* 15:11 Ap 3:13-14, 13:38

* 15:17 Lu 23:11

neriuwe niuk, hir nenikin t̄mank menterik, nitehir nemipin newenpiyek. ²⁰ Hir nitit̄weknaan nenwesisek ere werek, hir neriuwetek (o neresiwek) saket mire yiwig, hir pīke newis saket mirak menterik, hir neiyik nanino nanwenkekik kakintar nu tentarakit.

Mit newenkek Jisas kau nu tentarakit
(Mt 27:32-44; Lu 23:26-43;
Jo 19:17-27)

²¹ *Mitik hak niuk mirak Saimon hirak haai ke Rufas ketike Aleksanda, hirak ke wit Sairini, hirak kepnen ni menep. Hir mit soldia hir neit nu tentarakit neiyik ni-maasik hirak ekikerir nu ik ke Jisas.

²² Hir nari Jisas neiyik nen niun wit niuk mirak Golgota. Haiu meweikin him haiu matip "Wit Paan Hesnu". ²³ Hir newet Jisas tipar wain marasin mekererem, te hirak yink kirak kekek au. Hirak kinapen te hirak kaam au. ²⁴ *Hir mit newenkekik kentar nu tentarakit, hir neit menmen mirak neretit satu neiyik nir menmen hir nantiwem.

²⁵ Wen hekrit iuwe wepni kehin kiniu kan, hir newenkekik. ²⁶ Hir newis him mentar nu nenmak hir newenkekik nesiuwerek. Hir neiyim nen newisim mau men paan kirak. Him im matip mar ik: "IK EK HIRAK MITIK IUWE KING KE ISREL." ²⁷ Hir newenkek mitik enukit raskel wik

tiriak enum tetikerek. Hirak mitik kau ken ke his yaaim, mitik hak kau ken ke his henrik. ²⁸ *(Mar im him me God nipaai mit newisim mau tiwei hiram epei man. Hiram matip mar im: "Hir han kitet hirak kire mitik enuk raskel kirak menmen enum.")

²⁹ *Mit kerek hir nan nen ein hir nitit̄weknaan netpiwek nar ik: "Ko! Ti mitik kerek ti ewep winak iuwe ke God ti pīke eimaak me wi wika? ³⁰ Ti ekaap hirakes ekiuwe nu tentarakit ehirp ti." ³¹ Mar im mit iuwe pris kerek newet God menmen me mit, hir netike mit ninin nertei him lo me Moses, hir nitit̄weknaan natipan nar ik: "Hirak kikaap mit han, te hirak kikaap hirakes taauye! ³² Ti Mitik God kehimitenit ti Mitik Iuwe ke Isrel, ti ekiuwe ehirp ti, te haiu mamrit han kitetit." Mitik hir newenkekikit tau niu tetikerek, hirakit tetpiwek enuk tetikeri.

Jisas nepei kaa
(Mt 27:45-56; Lu 23:44-49;
Jo 19:28-30)

³³ *Wepni kan kau nimin iuwe ere hinkewi, witaan toto miwapin wit yapirwe.

³⁴ *Nepei hinkewi Jisas kenepip him iuwe katip kar ik: "Eloi Eloi Lama Sabaktani?" Haiu meweikin him haiu matip mar im: "God kai God kai. Kenmak te ti hinaiwira eweikin sip

* 15:21 Ro 16:13 * 15:24 Sam 22:18 * 15:28 Ais 53:12 * 15:29 Sam 22:7, 109:25; Mk 14:58; Jo 2:19 * 15:33 Emo 8:9 * 15:34 Sam 22:1

eweto?" ³⁵ Mít han nerp menep hır nemtewek hır natıp nar ik: "Eiyimtewek. Hırank kenine Ilaija."

³⁶ *Mítik kiutıp kesiuknen ken ein keit mosong o nık me wan eik (hıram mire wum nıkkik), hırank kewis tipar wain mesine mekerek, hırank kewisik kentar niyen pīke kan kewetiwekek kakimisek katıp kar ik: "Haiu mamır te Ilaija kaknen kaknektin Jisas kakwisik kakırp tī o au."

³⁷⁻³⁸ *Jisas kenepip miutıp him iuwe, hırank kaa. Hırank kaa, laplap iuwe mıwapın ya weipır me mit nehimitan em me God meit winak iuwe ke God meit nımin ein hıram mewep pīnam pīnam mau nımin mau niu ein ere men miun tī eim. ³⁹ Hırank mitik iuwe kerek naanmipre mit soldia han, hırank kerp menep kır Jisas hırank kaa, hırank katıp kar ik: "Mítik ik hırank Nıkan ke God."

⁴⁰ *Miyapır han netikerek nerp ein, te hır nerp yanımın. Maria pe wit Magdala wetike Salomi, hır netike Maria miye pe Joses ketike nıkkik kırak Jems hır nerp ein. ⁴¹ Hır miyapır in nises Jisas me wi hırank kau keit provins Galili, hır newetiwek menmen hırank kaam. Miyapır han yapırwe nıpaa netikerek nan nen wit Jerusalem nerp ein.

Mít newis Jisas kekre hei iuwe kewen kinik keit mīniu

(o neiyip)

(Mt 27:57-61; Lu 23:50-55; Jo 19:38-42)

⁴²⁻⁴³ Maain petko matıp, Josep ke wit Arimatia kan kır Pailat kentar hırank mitik iuwe hak ke kaunsil. Hırank kemerir God kaknen naanmipre mit. Hırank ap kınaain au, te hırank ken kır Pailat kitıwekhi ke herwe yınk ke Jisas. ⁴⁴ Pailat han kitet kar ik: "Jisas epei kaa? Ko!" Te hırank kenine mitik iuwe soldia kerek naanmipre mit soldia han, hırank kitıwekhi me Jisas epei kaa o au. ⁴⁵ Mítik eik ketpiwek Jisas epei kaa, te Pailat kewis Josep kakıthis herwe yınk kırak. ⁴⁶ Josep hırank kewir pewek keit laplap yaaim mire hike, hırank kenke Jisas yınk kırak kewir laplap keweiknenik kewapinek kewisik kekre hei ke nan iuwe. Epei au, hırank keriuwet nan iuwe keiyepet hei him kırak. ⁴⁷ Maria pe wit Magdala wetike Maria miye pe Joses, hır nır wit Josep kewis Jisas kıwaairi.

16

Jisas pīke kekrit

(Mt 28:1-8; Lu 24:1-12; Jo 20:1-10)

¹ Maain wi Sabat hıram epei men, Maria pe wit Magdala wetike Salomi, hır netike Maria miye pe Jems, hır neit menmen yaaim mımin neiyim nen nanır Jisas nanwen yınk kırak.
² Wepni kewep kan hekrit

iuwe me wi Sande te hir
nen hei kírak. ³ Hir nepnen
hir natipan nar ik: "Keimín
kakinkawir nan kiwapin
weipir kíhi kentar nan hírak
nímenuk?" ⁴ Hir nen menep
ein hir níkaamnaan nír nan
keit pínak ein. Nípaa mítik
hak keweikník keriuwetek
ken pín ein. ⁵ Hir nen nípiun
hei eik, hir nen nitetik nen
nímin ein. Te hir nír mítik
pipíak kau yeno me pínak
me his yaaim. Hirak kamír
laplap nokim yaaim híram
míre hike. Te hir nehínhin
han kekrit neriuwerek.

⁶ Hirak ketpor kar ik: "Yi
ap einaain au. Yi yínyatín
Jisas ke wit Nasaret kerek
hir mit newenekik kau nu
tentarakit. Hirak epe ikekrit
kau. Hirak kepu in au. Yi
eyír yeno nípaa hir newisik
kiwaairi. ⁷ *In ek yi eino
eitip Pita ketike mit disaipel
han Jisas ketpor kar ik: 'Hi
ehinini ano provins Galili.'
Maain yi eyírek eyít ein
eyír ke nípaa hírak epe
ketpi."

⁸ Hir miyapir nen witeik
nirir nen ein, hir nepírpír
iuwe han kekrit neriuwerek.
Hir natip mit him au. Hir
ninaain nekintip nen.

*Maria pe wit Magdala hire
wir Jisas*

(Mt 28:9-10; Jo 20:11-18)

⁹ *[Me wi Sande hekrit
enum eik, Jisas kekrit
kínaaiwir hei. Hirak kekrit
kau wanewik, hírak kinin
kewepyapir hírekis me
ninaan me Maria pe wit

Magdala. Nípaa hírak kepír
herwe enum mar hispínak
wik (7) mekrerep híram
metpaan men mínaiwírep.
¹⁰ Hir epe iwr Jisas, te
híre wen watip mit nípaa
netikerek hír nariyan. Hir
wen han teweninek níkítek.
¹¹ Hir epe iwr wetpor híre
wírek hírak kepu, te hír
nemtau him míre au.

*Mítikít disaipel wik tir
Jisas keit yayiwe*
(Lu 24:13-35)

¹² Maain mítikít wik tirak
ten wit hak tírek, te hírak
keweikinhis hírekis kíre
mítik hak. ¹³ Hirakít nepei
terteiyek, hírakít píke ten
tatip mit disaipel han nírak,
te hír nemtau him mírakít
au.

*Jisas katip mit disaipel
nírak menmen hir enisesim
(Mt 28:16-20; Lu 24:36-49;
Jo 20:19-23)*

¹⁴ *Maain, hir mit disaipel
nírak hiswiyen kiutip (11)
nau naam menmen, Jisas
kan keneri kentar hír han to
enuk nepu, hír ap nemtau
him me mit nípaa nepei
nír Jisas. ¹⁵ *Hírak ketpor
kar ik: "Yi eino heriyai
heriyai eirer wit wit kerek
mit miyapir newi, yi ei-
wepyapir him yaaim mai,
mit yapirwe nanímtewem.

¹⁶ *Neimin nanímtau him
mai nanisesim, yi eikiri.
Maain God kaktorhis, hír
mit miyapir nírak. Neimin
nemtau him nanisesim au,
God han kitet menmen enum

* **16:7** Mt 26:32; Mk 14:28 * **16:9** Lu 8:2 * **16:14** 1Ko 15:5 * **16:15** Ap

1:8 * **16:16** Ap 2:38, 16:31, 33

hır nırıakem skelim mit
kakınterim. ¹⁷*Mit kerek hır
nises him mai, hır nanrıak
menmen im nankinau niuk
mai. Hır nanopır herwe
enum hıram mamno, hır
natıp him ham nıpaa hır
nerteiyem au. ¹⁸ *Hır
nantenen manpen o yenmik
o hır nanım menmen enum
menep mit, hır ap te nani au,
hır nanu werek. Hır nanwis
his mamıntar mit hır nınap,
te maain hır nanre yaain.”

*God keithis Jisas ken wit
kırak Heven*

(Lu 24:50-53; Ap 1:9-11)

¹⁹*Mitik Iuwe Jisas ketpor
epei au, God ketıwekhis ken
wit kırak. Hırak ken kau
menep his yaaim me God.
²⁰*Maain mit disaipel nırak
hır nen heriyai heriyai nerer
wit wit mit miyapır newi, hır
newepyapır him me Jisas.
Mitik Iuwe Jisas hırak kekepi
hır nırıak menmen yaaim
kerek nıpaa kerek mit nırem
au. Te mit hır nertei him im
mit netporem hıram yaaim.]

Mepır keremem

* **16:17** Ap 2:4, 10:46, 8:7 * **16:18** Lu 10:19; Ap 28:3-6, 4:30, 5:16 * **16:19**
Ap 2:33-34, 7:55-56; Ef 1:20; 1Pi 3:22 * **16:20** Ap 14:3; Hi 2:3-4

Him Yaaim Me Krais Luk Kewisim Mau Tiwei Menmen mekre tiwei ik

Him me nikerek Jon ketike
Jisas 1:5-2:52
Jon Baptais katip mit him
me God 3:1-20
Jon kikir Jisas keriuwe
tipar 3:21-38
Seten kakri han ke Jisas
4:1-13
Jisas katip him yaaim keit
Galili 4:14-9:50
Jisas ken Jerusalem katip
him yaaim 9:51-21:38
Mit newenkek Jisas kaa
22:1-23:56
Jisas pike kekrit mit nirek
24:1-49
Jisas pike ken wit Heven
24:50-53

*Luk kewis him im men
mitik Tiofilas*

¹*Kai yinak Tiofilas. Mit yapirwe hir nepei newis menmen kerek epei man metin ke nimin ke hau mit, kerek hau misesim.
²*Hir newis menmen kerek mit nipaah ninin epei nir menmen im newepyapirem hir netpaiyem. ³Mitik iuwe, hi Luk hi hertei werek menmen yapirwe epei mekrit man ere in. Te hi han kitet hiram yaaim hi hewisut tiwei ik ek hetput menmen werek werek epei man. ⁴Hi hirakem te ti ertei

menmen werek werek kerek
nipaa hir mit epei netpiyem.

*Ensel ke God katip
Sekaraia hirak kakine nikan
niuk mirak Jon*

⁵*Nipaah me wi mitik King Herot hirak kire mitik iuwe naanmipre mit ne provins Judia, mitik pris niuk mirak Sekaraia kepu. Hirak ke weiwik me pris niuk mir Abaisa. Hirak mite pirak niuk mire Ilisabet, hire pe weiwik ham me pris han. Hir nepenyerer ne maam nippu kiutip Eron. ⁶Hirak ketikerep nau werek werek nises God. Hir nises him me Mitik Iuwe God werek werek nipaah hirak kewet Moses em. ⁷Hir ap nine nikerek nei au nentar Ilisabet hire enu tenmin (o rumaa). Hire wetike Sekaraia epei enun ne mit. ⁸Wi ham Sekaraia wen kiriak menmen kire mitik pris keit winak ke God. Hirak weiwik mirak hiram wi mir te hir nanwensi kuri nanwet God em. ⁹*Hirak kiriakem kentar hir nises menmen nipaah mit pris netpim hir neretit satu God kehimitanek hirak kakno kakikre winak iuwe ke God hirak kaktenen si keiyim kakisi kuri tiwei mamintar kinaan newenipi God neriuwerem. Hirak ken en kesi kuri tiwei. ¹⁰Hirak kesi kuri tiwei, mit yapirwe ne Isrel nererik nau wit eik nitehi God menmen. ¹¹Hirak keit nimin en, mitik ensel keke wit ke Mitik Iuwe God kan kerp kenke ken his yaaim me kinaan kerek

Sekaraia kewis menmen mìnìn mire kuri tiwei hiram miwaai menterim. Hırankewepiyapır hırekes te Sekaraia kirek. ¹² Mıtık Sekaraia kirek, hırankan kepırpır hırankinaain, ¹³ te mıtık ensel ketpiwek kar ik: "Sekaraia, ti ap hinapen au emıt! God kemtau menmen ti epehi hitiwekhiyem, te mite pit Ilisabet tewen wawine nikan hıranka. Yi yaiwisiwek niuk mırank Jon. ¹⁴ Ti etike mite pit han yaaik eiyu. Mit yapırwae nanırek hırankan yaaik nanıntar miye hıre winaak. ¹⁵ *Hıranka maain God han kitet hırankakre mıtik iuwe kakının mit han nisesik. Hırankap te kakım tipar wain o tipar si enum au emıt! Me wi miye winaak wen au, God Hımin Yaaik kaku kakıkre han kırak kakneisesik. ¹⁶ Hırankte kakıkaap mit yapırwae ne Isrel nanweikin sip nanwet menmen enum hıranka pike nanises him me God kır. ¹⁷ *Hırankakının mıtik iuwe kakno kakrer wit wit kaktip him me God kakriue menmen iuwe kakri han ke mit kakır nipaai mıtık Ilaija ketpim. Hırankakıkaap haairer nantike nikerek nırnanu han kiutip. Hırankakweikin mit enun nises menmen enum te hıranka pike nanises menmen mit yaain nisesim. Hırankakıkaap mit nanises mıtik iuwe, hırankanu naanmeriyiwewk hırankaknen kaktorhis."

¹⁸ *Mıtık ensel katip epei

au, mıtık Sekaraia kitıwekhi kar ik: "Harkeik te hi ertei menmen im ti hetpewem hıram werek? Hi epei enuk he mıtık te mite pai hıre epei enu we mite." ¹⁹ *Hırankensel kewenhi ketpiwek, "Hi ensel Gebriel hi herp niñaan me God hıriak menmen mırank. Hırankeriuweta hi han hetput him yaaim im e. ²⁰ *In ek ti ap atip him meitaaurewi menmen mamnen hi epei hetputem hentari ap han kitet him mai. Ti ap atip him meitaaurewi me menmen im God kehimitanem hıram mamnen."

²¹ Ensel ketpiwek menmen, mit wen nemerir Sekaraia keit nımin en hırankanırtei kenmak te hırankapepit wınak iuwe ke God. ²² Sekaraia ketpaan kan, hırankap ketpor, te hıre nertesi hıranke epei kepu kityak kır menmen keit wınak nımin en. Hırankap kaktip him mei miutip te hırankewir his ketpor keriuwerem. ²³ Wı hırankırıak menmen kekre wınak ke God epei au, mıtık Sekaraia pike ken wınak kırak.

²⁴ Maain wi ham mite pırank Ilisabet wetu, te hıre ap wınaaiwır wınak wenke hispinak (5) ere hıre tu iuwe miyapır nertesi hıre wetu. Hıre watip, ²⁵ *In ek Mıtık Iuwe God kekepa mar im. Hıranke epei kepir menmen kenipa yınk enuk me niñaan me mit miyapır hentari nipaai hi hine nikerek

* **1:15** Nam 6:3 * **1:17** Mt 17:11-13; Mal 3:1, 4:5-6 * **1:18** Jen 18:11 * **1:19** Dan 8:16, 9:21; Hi 1:14 * **1:20** Lu 1:45 * **1:25** Jen 30:23

au."

*Ensel ke God katip mite
Maria maain hire wawine
Jisas*

26 Me wenke kar hispinak kiutip (6) mite Ilisabet wepi, God keriuwet ensel

Gebriel ken wit niuk mîrak Nasaret keit provins Galili.

27 *Hîrak kaktip mite nîhan niuk mire Maria. Haai kire kehimîtenep wautike mitik

niuk mîrak Josep, hîrak nepenyek ke maam nîpu kîr Devit. 28 Ensel ke God kan kirep ketpiwe kar ik: "Ti han yaaik ke God kau ketikewit. Hîrak God ketikewit kakrekyut yaaim."

29 Mîte Maria wemtau him im kerek ensel ketpim te hîre han kekrit han kitet war ik:

"Kenmak hîrak ketpo kar ik?" 30 Te ensel ketpiwe, "Ti ap enapen Maria. God han yaaik keriuwit kakrekyut

yaaim im e. 31 *Maain ti ehîtu te ti eine nîkan, ti ewis niuk mîrak Jisas.

32 *Hîrak kakre Mitik Iuwe mit nannewek Nîkan ke God hîrak Mitik Iuwe. God kakriakem kakre Mitik Iuwe naanmamre mit kakre nîpaa maam kîrak Devit. 33 Hîrak naan-

mamre mit ne Isrel kerek hîr nepenyerer ne mitik Jekop kerek nîpaa enum eik hîrak kepu. Hîrak naanmamre mit hîrak kaku kakit tipmain tipmain enum eik. Menmen

mîrak ap te mamesi taau."

34 Mîte Maria watip ensel ke God war ik: "Hi ap hîwaai hetike mitik hak au. Mamîrkeik te hi ahîtu?"

35 *Ensel ke God kewenep ketpiwe,

"God Himin Yaaik kaknen kaku kakinterit kakriewe menmen iuwe me God. Mit nankinaak hîrak Nîkan yaaik ke God nanintar God Himin Yaaik kewis nîkan yaaik ik kekre tu kit maain ti einaak.

36 "Ti han kitet menmen God kiriak wekeni pit Ilisabet em. Mit nîpaa natip hîre enu temin (o rumaa) ap te wawine nîkerek au. Te hîre hîrehes weriuwet wenke hispinak kiutip (6) hîre nîkan kewiye. Te hîre epei we mite. 37 *Ap te menmen mei miutip te God ap kakriakem taau."

38 Maria watip, "Hi hîre mîte hanhan hises menmen God hanhan kakriakem, te menmen mammen mamîr ke ti epei hetpim." Hîre watip epei au, Ensel ke God kinaiwîrep ken.

*Maria wen wir Ilisabet
wetikerep nau en*

39 Ensel ke God kinaiwîrep, wi ham kike Maria wemani menmen wekrit waswas wen wit menep miniu (o neiyip) yapirwe me provins Judia. 40 Hîre wen winak ke mitik Sekaraia, hîre watip Ilisabet, "Ti yaaip."

41 *Ilisabet wemtau Maria

* 1:27 Mt 1:16, 18; Lu 2:5 * 1:31 Ais 7:14; Mt 1:21-23 * 1:32 Ais 9:7; 2Sm 7:12, 13, 16; Dan 7:14; Mai 4:7 * 1:35 Mt 1:20 * 1:37 Jen 18:14 * 1:41 Lu 1:15

watip hire yaaip te nikan
kekre tu kehin kekrerep.
God Hirmin Yaaik kau kekre
han ke Ilisabet keneisesye,
42 *te hire watip weriuwe
him iuwe, "God kakrekyut
ti han yaaik ehin in miyapir
han. God kakriak yaaim
ke nikan ti ehinaak. 43 Hi
mite weiniye te hi han yaaik
menmen iuwe im man hi, te
Mitik Iuwe God miye pirk
wan wira. 44 Hi hemtau him
mit epei au, te nikan kekre
tu kai han yaaik kehin. 45 *Ti
han yaaik iuwe hentar ti
hises him kerek God ketpim.
Maain God kakriak menmen
hirak nipaah ketputem."

*Maria wine henye wentar
hire han yaaik weriuwe God*

46 *Maria watip,
"Hi han kai yaaik ewenipi
niuk me Mitik Iuwe
God. 47 Hi han yaaik
hentar maain God
kakikepa kaktauhis.
Hi mite hirak men
men mirak hi enu
weiniye, 48 *te hirak
hanhan keriwa. Te
in ek ere maain
mit yapiwe nantip
God kerekya hi han
yaaik iuwe, 49 hentar
menmen iuwe hirak
kerekewem. Niuk
mirak yaaim iuwe.

50 *Hirak hanhan
keriuwe mit kerek hir
nisesik newenpiyek,
me mit nipaah ein nepu
ere in. 51 *Hirak kirak

menmen keriwe
menmen mirak iuwe,
hirak keiyim kepir
mit kerek enun han
han hiras nriak men
men mir enum hir
nen. 52 *Hirak kepir
mit iuwe naanmipre
mit, hirak kewisi
hir nau weini, te
hirak kewis mit
weini hir nire iuwe.
53 *Hirak epei kewet
mit enun nau weini
nipi maan kewetir
menmen wisenum
ere tu iuwe, te hirak
keriuwet mit netenen
menmen yapiwe ne
his nen. 54 *Hirak
kises him kerek nipaah
katip maamrer naiu
yem. Hirak kan
kakikaap mit nirk
ne wit Isrel. 55 *Hirak
han kitet keriwe
Ebrahim nipaah kau
ti ketike nepenyerer
in ek nepu ti. Hirak
kerek kor yaaim tip
main tipmain enum
eik, kar ke nipaah hirak
ketpim."

56 Hire watip menmen im
epei au, mite Maria wau
wetike Ilisabet ere wenke
wikak. Maain wenke wikak
epei man men, hire pike wen
wit kire eik.

Ilisabet wine nikan Jon

57 Wit epei man te mite
Ilisabet weteiknen, hire
wine nikan. 58 Mit nire nau
menep netikerep hir netike

* 1:42 Diu 28:4 * 1:45 Lu 1:20 * 1:46 1Sml 2:1-10 * 1:48 Lu 1:25, 11:27
* 1:50 Sam 103:13, 17 * 1:51 2Sml 22:28 * 1:52 Jop 12:19, 5:11; Sam 147:6
* 1:53 1Sml 2:5; Sam 34:10, 107:9 * 1:54 Ais 41:8; Sam 98:3 * 1:55 Mai
7:20; Jen 17:7, 18:18, 22:17

paaprer nire nemtau God kerekwyewe yaaim hire wine nikan te hir nan nirep han yaaik netikerep. ⁵⁹* Maain nikan kire kepu wi hispinak wikkak (8), hir nerekir yink kirak, hir nanwis niuk mirak Sekaraia kakrerir haai kirak. ⁶⁰* Te miye pirkatip, "Au, hi ewis niuk mirak Jon." ⁶¹ Te hir netpiwe, "Ap te paap o tete o keimin niuk mirak mar em te ti ewisik kakrerim taau!" ⁶² Te hir natip nitehi haai kirak neriuwe his main main, "Ti ewis niuk me nikan ik ek kakrar keimin?" ⁶³ Hirak Sekaraia kitorhi nanwetiwek tiwei te kakwis niuk mamwik. Hir newetiwekem te hirak kewis menmen im mewim: "Niuk mirak Jon." ⁶⁴ Hir wen han kekrit natip me menmen im, Sekaraia han kewep katip kewenipi niuk me God. ⁶⁵ Te mit netikerek nau menep hir nepirpir te him me menmen im men merer wit wit meit miniu (o neiyip) me Judia. ⁶⁶ Te neimin kerek nemtewem hir han kitetim nitehiyan, "Te nikan ik e maain kakriak mekam?" Mit nertei God kau ketikerek kewetiwek menmen mirak iuwe.

Him Sekaraia katip ke menmen maain mamnen

⁶⁷ Jon haai kirak Sekaraia God kewis Himin kirak yaaik kekre han kirak te hirak katip menmen maain mamnen. ⁶⁸* Hirak katip kar ik:

* **1:59** Jen 17:12; Lev 12:3; Lu 2:21
106:48; Lu 7:16 * **1:69** Sam 18:2

"Haiu emrik menmen emwenipi niuk me Mitik Iuwe God ke Isrel. Hirak epe kan kakikepai haiu mit nirkhai mamnaiwir menmen enum hirak kaktahis. ⁶⁹* Hirak God kewetei Mitik Iuwe manpenuk kakikepai te kaktahis, hirak ke weiwik me Devit hirak mitik kirak menmen me God. ⁷⁰ Hirak keweteiyek kar ke nipaai enum eik hirak katip mit nirkhai profet menmen hir newisim mau tiwei newepyapir maamrer nai yem. Hiram matip menmen im. ⁷¹* God katip hirak kakikepai kaktahis mamkeipin mit enun nepan hir han enuk ninaain haiu mit. ⁷²* Nipaai hirak katip maamrer nai hirak maain kakrekyei yaaim kakises him nipaai hirak ketpim. ⁷³⁻⁷⁴* Nipaai hirak ketike maam kaiu Ebrahim hirak tekkiyat tau teit, God ketpiwek hirak kakikaap nepenyerer nirkhai. In ek hirak kakises menmen nipaai hirak ketpim, hirak kenipai haiu mit in e mamkeipin mit nepan naiu te

* **1:60** Lu 1:13 * **1:68** Sam 41:13, 72:18,
* **1:71** Sam 106:10 * **1:72** Jen 17:7; Lev
26:42; Sam 105:8-9, 106:45 * **1:73-74** Jen 22:16-17; Mai 7:20

haiu ap mīnaain au. Haiu emisesik mamrīak menmen mīrak. ⁷⁵*Me wī yapīrwe haiu mau tī ik, hīrak kehimītenei haiu yaain prar prar.”

⁷⁶*Sekaraia epei kētpor, hīrak kemunaan katīp nīkan kīrak kar ik:

“Maain mit nantīp ti mitīk profet kerek ewepyapīr him me God iuwe kinīn menmen yapīrwe. Ti kerekek ehnīn eno etīp mit enīnaaiwīr menmen enum emīt enmerīr Mītīk Iuwe kaknen. ⁷⁷*Ti tewen atīp haiu mit nīrak ne Isrel hīrak kakīsak menmen enum haiu mīrīakem hīrak kāktaihis. ⁷⁸*God kīrīak menmen im kentar hīrak yaaik hanhan keriuwai haiu mit. ⁷⁹*Mītīk Iuwe kīrak hīrak kīre wepni kewep kan kīr krusai haiu mit ne tī ik te hīrak kaknaaiwīr wit ke God kaknen kaktīp haiu mit han kaiu enuk toto metari him me God kakītpai him mīrak yaaim. Haiu mau enum mīnaain māmi te hīrak kaknen kakteiknai yayiwe kīrak yaaik te haiu mamu werek werek.”

⁸⁰*Maain nīkan Jon kīniu kīre iuwe, han kīrak tokik

ap te kīnapen mit au. Hīrak kepu wit weinīk mit newi au ere maain wī hīrak kewepyapīr hīrekess katīp mit ne wit Isrel him me God.

2

Maria wine Jisas

(Mt 1:18-25)

¹ Me wī keremem Ilisabet wine Jon, mitīk iuwe Sisa Ogastas kesiuwe him men katīp mit miyapīr nerer wit wit gavman ne Rom naanmīpror hīr enīnen enwis niuk mīr emu tīwei.

² Me wī im mit newisor niuk mīr mau tīwei, mitīk iuwe Sairinias hīrak kīre mitīk iuwe gavman naanmīpre mit ne provins Siria. ³ Hīr mit yapīrwe niutīp niutīp pīke nen wit kīr kerek nīpaa maamrer nīr ninīn newiyen te hīr enwis niuk mīr mau tīwei emīt. ⁴ Mītīk Josep kīnaaiwīr wit Nasaret keit provins Galili hīrak ken provins Judia keit wit niuk mīrak Betlehem kerek nīpaa mitīk iuwe Devit miye pīrak winaak keitai en. Josep ken en kentar hīrak hīrekess nepenyek kei ke Devit. ⁵*Hīrak ken kakwis niuk mīrak mamtīke niuk me mīte pīrak Maria kerek nīpaa hīr epei nehimītan te hīr nanītan. Hīre epei nīkan kekrerep. ⁶⁻⁷Hīr neit wit Betlehem, wī epei man te hīre weteiknen wawine nīkan. Hīre wine nīkan kīre iuwe mitīk, hīre weit laplap weiyīm weweiknenik

* **1:75** Ta 2:12-14 * **1:76** Ais 40:3; Mal 3:1; Mt 3:3 * **1:77** Jer 31:34 * **1:78** Ais 60:1-2 * **1:79** Ais 9:2, 58:8; Mt 4:16 * **1:80** Lu 2:40; Mt 3:1 * **2:5** Lu 1:27

wewisik kekre tikenup iuwe kerek hir newet bulmakau menmen mekrerek. Hir newisik kekrerek nentar wianak pasenda kerek mit nererik niwaairi en nipaa mit yapirwe nipwaairi nererim te yeno meiyam ap weinim meit au. Mit niwaai rem nererim nenemtin te hir nen niwaai weisaak ke bulmakau, hire wine nikan weitai.

Ensel hir natip mit naanmipre sipsip me mite wine nikan

⁸ Menep wit ik kerek mite Maria wine nikan, mit han neit ni naanmipre sipsip ne witaan. ⁹ Hir naanmipre sipsip ne witaan, ensel kiutip ke Mitik Iuwe kewepyapir hirekes menmen iuwe me God merhihe miriusor te hir ninaain nepirpir iuwe. ¹⁰ Hir nepirpir iuwe, ensel ketpor kar ik: "Yi ap einaain au emit! Hi epei han etpi him yaaim mamnip mit nerer wit wit han yaaik nanu. ¹¹ Me witaan ik ek mite wine nikan weit wit ke Devit niuk mirak Betlehem. Hirak mitik God kehimitanek hirak Mitik Iuwe kakikaap mit kaktorhis. ¹² Menmen im hi hetpiyem mamteikni hi hemtitipin au. Yi yayir nikan miye wenke laplap weweiknenik keriuwerem kawaai wewisik kekre tikenup ke bulmakau naam menmen mekrerek, hirak kawaairi." ¹³ Wasenum ensel nire yapirwe ne wit ke God hir newepyapir hiras nerp netike ensel, hir nine

* 2:14 Lu 19:38 * 2:17 Lu 2:10-12

henye newenipi niuk me God natip him im:

¹⁴ * "Haiu hanhan yi mit eiwenipi niuk me God. Yi mit miyapir yau ti yi eikiyan eyi eyit eyintar God han yaaik keriawi."

Mit naanmipre sipsip nen nir Jisas

¹⁵ Ensel nine henye epei au, hir nen nekeipnor pike nen wit ke God, te mit kerek naanmipre sipsip en natipan, "Sis, haiu emno wit Betlehem emir menmen epei man, kerek Mitik Iuwe God ketpaiyem." ¹⁶ Te hir nesiukin nen ninapin Maria wetike Josep, hir nir nikan kawaai kekre tikenup.

¹⁷ * Mit kerek naanmipre sipsip hir nirek epei au, hir netpor menmen ensel epei nan netporem me nikan ik e. ¹⁸ Mit yapirwe kerek nemtau him mit naanmipre sipsip netporem, hir han kitet menmen im epei man.

¹⁹ * Maria han kaa menmen au. Hire wewisim mekre han kire, hekrit hekrit hire han kitetim. ²⁰ Mit naanmipre sipsip pike nen nir ein newenipi God natip hirak yaaik iuwe nentar menmen ensel netporem metike menmen hir nirem hiram mar ke ensel epei netporem.

Hir newis niuk me Jisas

²¹ * W hispinak wikak (8) epei man te Maria wine

* 2:19 Lu 2:51 * 2:21 Lu 1:31, 59

nikan, te hir neiyik nen nerekir yink kirkak. Hir newis niuk mirkak Jisas. Niuk im Ensel katip Maria em nipaah hire ap wepitu wen au.

*Simion ketike Ana n̄r Jisas
keit w̄nak iuwe ke God*

22 *Maain wi epei man te him me Moses Mau tiwei matip mite waukir te God kaktip hire yaaip. Me wi im Maria wetike Josep ninan Jisas neiyik nen wit Jerusalem newet God ek.

23 *Hir nen Jerusalem newet God ek nentar him nipaah God kewet Moses hirkak kewisim mau tiwei matip mar im: "Nikerek hirkakit iuwe mitikit miyapir ninakit hir mit nehimitanet hirkakit te God." 24 *Hir nen newet mitik pris menmen kakwet God em nises him God kewet Moses em kewisim mau tiwei matip mit enwet God hore nimanp wlik o tapi wlik wen tipniu. 25 *Mitik kiutip kau Jerusalem niuk mirkak Simion. Hirkak mitik yaaik kises God werek werek. Hirkak kemerir Mitik God kehimitanek kaknen kakikaap mit ne Isrel. God Himin Yaaik kau ketikerek.

26 Hirkak keteikniwek ap te kaki ere hirkak kakir Mitik Iuwe Krais kerek God kehimitanek kaknen kakikaap mit. 27 God Himin Yaaik kikiak han kirkak te hirkak ken w̄nak iuwe kerek mit nererik newenipi niuk me God. Maain miye haai ne

nikan Jisas neiyik nen w̄nak iuwe ke God eik e nanwet God menmen him me Moses mau tiwei metpim. 28 Simion kir nikan kir hirkak kinanek kewenipi God katip kar ik:

29 "In ek Mitik Iuwe God ti epei hises him nipaah ti epei hetpewem, te ti ewisa hi mitik hi hirkak menmen mit, hi han yaaik hahi. 30 *Hi han yaaik hahi ehintar hi epei hir Mitik ti hehimitanek hirkak kakikaap haiu mit ne Isrel. 31 Ti epei hirkak menmen im merp nimin me mit miyapir yapirwe nerer wit wit. 32 *Hirkak kakre wejni (o yanm) kir kakteikin mit yayiwe, hirkakkakteikin mit miyapir ap ne weiwik me Isrel amirkeim te hir enises him me God. Hirkak Mitik Iuwe kakinin naanmampre haiu mit ne Isrel, te mit miyapir nerer wit wit hir nantip nanir ik: 'God epei kirkak menmen yaaim.'

33 Josep ketike Jisas miye pirkak hir nemtau menmen Simion katip me nikan te hir nepirpir han kitetim.

34 *Hir nepirpir, Simion kitehi God kakrekyor yaaim katip Maria miye pe Jisas kar ik:

"God kehimitan Nikan ik e kaknip mit han

* 2:22 Lev 12:1-8 * 2:23 Eks 13:2, 12, 15

40:1, 49:13 * 2:30 Ais 52:10; Lu 3:6; Ta 2:11
Ais 8:14; Mt 21:42-44; 1Ko 1:23; 1Pi 2:8

* 2:24 Lev 12:8 * 2:25 Ais

* 2:32 Ais 42:6, 49:6 * 2:34

yapırwe ne Isrel naniwaank nanit. Mit han yapırwe au, God kaktorhis nanu werek. Hıtrak kire Mitik God kakteikin mit han kırap keriuwerek te mit yapırwe hı̄r nantikerek naninehan nanweikin sip nanwetiwek. ³⁵ Te hıtrak kakwepyapır menmen mit han kitetim. Maain menmen enum mamır ke mit newir yipo nenep mitik, mit nanrekyiwek enum mamrekir han kit te mamwetit han enuk.”

³⁶ Mite piutip niuk mire Ana hıre wepu en. Hıre mite profet hıre wewepyapır him me God. Hıre niki pe mitik Fanyuel, hıtrak ke weiwık me maam nıpu kırap Asa. Hıre we mite enu, hıre wepu wetike mitik kire tito mar hispinak wık (7).

³⁷ *Maain tito mar hispinak wık (7) epe au, hıtrak kaa te nıpaa ere in 84 tito epe men, hıre wepu weiniye. Wıtaan wanewik hıre wewenipi niuk me God, hıre wepu menep wınak iuwe ke God wınaiwırek au. Me wi ham hıre nınpı maau wepu, hıre watip God menmen.

³⁸ *Josep ketike Jisas miye Maria hı̄r wen nepu wınak iuwe ke God newet God menmen, mite ip e wan wewenipi niuk me God wepir ke Simion kewenipyek. Hıre watip mit neit Jerusalem kerek

hı̄r nemeriyiwek kaknen kakikaap mit ne Isrel hıre wetpor me nikan ik e.

Josep ketike Maria neithis Jisas pıke nen wit Nasaret

³⁹ *Hı̄r nıriak menmen him me Moses matip hı̄r nanisesim epe au, hı̄r pıke nen provins Galili hı̄r nau wit kır Nasaret.

⁴⁰ *Nikan kınıu kire iuwe hıtrak manpenuk kepu hıtrak kertei menmen werek werek wısenum God kerekyiwek yaaim.

Nikan Jisas kepu wınak iuwe ke God keit wit Jerusalem kitehi mit iuwe menmen.

⁴¹ *Tito miutip miutip miye haai ne Jisas nen wit Jerusalem me wi Pasova kerek mit ne Isrel nererik naam menmen han tewenin wi God kenep mit ne Isip te hı̄r au, hıtrak keriyei nınaaiwır Isip.

⁴² Maain Jisas hıtrak 12 tito epe au,

hıtrak ketike miye haai nen Jerusalem nises menmen me wi Pasova mar ke nıpaa hı̄r nıriakem.

⁴³ *Wi me Pasova epe au, hı̄r pıke nanıno, te Jisas wen kepeit wit Jerusalem.

Te Josep ketike Jisas miye pırap au netariyek.

⁴⁴ Hı̄r han kitet hıtrak epe kinin ken ketike mit nır han te hı̄r nen ere wıtaan. Wıtaan, hı̄r nınetniwek nitet mit nır ne wit eik o paaprer nırap te hı̄r ap nınapınek au.

⁴⁵ Te hı̄r pıke nen Jerusalem nen

* 2:37 1Ti 5:5 * 2:38 Ais 52:9 * 2:39 Mt 2:23 * 2:40 Lu 1:80, 2:52 * 2:41

ninetniwek neit en. ⁴⁶ Jisas hı̄rak kepeit wit Jerusalem ere wī wíkak, hı̄r nı̄napı̄nek keit wīnak iuwe ke God kau ketike mit iuwe nertei hı̄m me Moses natıp mit miyapı̄r em. Hı̄rak kemtau hı̄m mır hı̄rak kitorhi menmen. ⁴⁷ Hı̄r mit kerek nemtau menmen hı̄rak kewenhiyem kerteiyem hı̄r han kekrit natıp hı̄rak nı̄kan kertei iuwe. ⁴⁸ Miye haai nı̄rak nı̄rek, hı̄r han kekrit. Te miye pı̄rak witwékhi war ik: "Nı̄kan kai, ti henmak te ti herekyawı̄r menmen mar im: Haai kit ketikewa hawı̄r wīnwetnut wīkit. Hawı̄r wīkit ere hawı̄r wīnepnit." ⁴⁹ *Hı̄rak kewenhi ketpor kar ik: "Yi yenmak te yi yinyetno? Yi yepıtari hi ehises menmen me Haai kai heit wīnak kı̄rak au a?" ⁵⁰ Hı̄r ap nertei mekam hı̄rak katıp hı̄ram me Haai kı̄rak God. ⁵¹ *Hı̄rak ketpor epei au, hı̄rak ketikeri nen wit Nasaret, hı̄rak kises hı̄m mır. Te miye pı̄rak wemi han hı̄m mırak mekre han kire. ⁵² *Maain Jisas kire iuwe hı̄rak manpenuk enuk keit hı̄rak kertei wīsenum. God ketike mit nau tı̄ hı̄r han yaaik neriuwerek.

3

*Mitik Jon Baptais kerek kikir mit hı̄rak katıp mit miyapı̄r hı̄m me God
(Mt 3:1-12; Mk 1:2-8; Jo 1:19-28)*

* 2:49 Jo 2:16 * 2:51 Lu 2:19 * 2:52 1Sml 2:26; Pro 3:4; Lu 1:80 * 3:2
Lu 1:80 * 3:3 Ap 13:24; 19:4 * 3:4 Ais 40:3-5

¹ Tito hiswiyen hispīnak (15) epeı̄ men me Taibirias Sisa hı̄rak kerek naanmı̄pre mit nau tı̄ ik. Me wī im mitik iuwe Pontias Pailat naanmı̄pre mit ne provins Judia, mitik iuwe King Herot naanmı̄pre mit nau provins Galili. Nı̄kik kı̄rak Filip naanmı̄pre mit nau provins wík niuk mırakıt Ituria ketike Trakonaitas. Mitik iuwe Laisenias naanmı̄pre Abilini. ² *Mitik Anas ketike Kaiapas hı̄rakıt wík naanmı̄pre mit pris han neit wīnak iuwe ke God keit Jerusalem. Me wī im em Sekaraia nı̄kan kı̄rak Jon keit wit weinık mit ap newi. Me wī im God ketpīwek kewetīwek hı̄m mırak. ³ *Epei au Jon ken kerer wit wit menep mani Jodan. Hı̄rak kewepyapı̄r hı̄m katıp mit enweikın sip enwet menmen enum te hı̄rak kakıkırı̄ nanriuwe tı̄par te God kakı̄sak menmen enum mır mamno. ⁴ *Menmen im epei man mar nı̄paa mitik Aisaia hı̄rak kewepyapı̄r hı̄m me God hı̄rak kewisim mau tı̄wei hı̄ram matıp mit neweikın sip newet menmen enum hı̄ram mı̄re mit newep yayiwe. Hı̄ram matıp mar ik:

"Mitik keit wit weinık mit ap newik hı̄rak kınap katıp, 'Yi einetit yayiwe ke Mitik Iuwe yi eirı̄akek yaaik akı̄rak te hı̄rak kakisesim werek."

⁵ Yi eiwep tı̄ mitit eiwır

meri emwapin kerek
kînatîn keit ek ere
ekîrak. Yayiwe kerek
keweikin yi eirâkem
ere ekîrak te yayiwe
kerek keweikin o hei
mekrerek, yi eirâkem
ere emîram.

6 *Mît miyapîr nerer wit wit
nanîr mîtîk kerek God
kehîmîtanek hîrak
kakîkaap hau mît
kaktaihis.”

7 *Hîr mît miyapîr
yapîrwe nan nîr Jon te
hîrak kakîkiri. Hîrak
keneri ketpor, “Yi mît enun
yîre manpen o yenmik yi
yewisesik. Keimîn ketpi yi
einen hi akîri te yi eirîr
einopin eikeipin menmen
enum God kakîakem maain
mamnen a? **8 ***Yi eiyinîn
eirâk menmen te hîram
mamteikin mît yi epei
yeweikin sip yewet menmen
enum nîpaa yi yîrâkem. Te
yi ap yaitipan yayîr ik: ‘Haiu
mît in hîrak Ebraham hîrak
maam nîpu kaiu, te haiu
ap mamweikin sip mamwet
menmen enum au. Haiu
mîre mît nîrak, te maain God
kaktaihis.’ Menmen im taau!
Hi hetpi. God hîrak kak-
weikin nan im kakîakem
mamîr ke nepenyerer ne
Ebraham mamîkrehîri yi
mît enun. **9 ***In ek hîne ke
yerepî epei kîwaai menep nu
nekenpî te God kakremir nu
ham kerek ap mine nîkim
yaaim, nîman mamwen te
mît nîrak hîr nanwîrem
mamîkre si. Yi mît in yi

yîre nu ap mine nîkim
au!” **10** Hîrak ketpor kar
ik, mît yapîrwe nitîwekhi,
“Te haiu mamrîak mekam te
mamteikin haiu meweikin
sip mewet menmen enum?”
11 Jon hîrak ketpor, “Keimîn
kerek naanmîpre sak wîk,
hîrak ektike keimîn kerekek
au, hîrakît etwepim etwe-
takît. O keimîn hîrak
ketenen menmen yapîrwe
ekwet keimîn hîrak menmen
au rek.” **12 ***Mît han kerek
nari pewek me mît nanwet
gavman em hîr nan nîr
Jon te hîrak kakîri te hîr
nitîwekhi, “Mîtîk tisa, haiu
mamrîak mekam?” **13** Hîrak
ketpor, “Yi eiyit pewek
empar kerek mît ne gavman
epei netpim. Yi ap eiyinînem
eiri meiyam au emît!” **14** Mît
ne Ami nitîwekhi, “Haiu
mamrîak mekam?” Hîrak
ketpor, “Yi ap einep mît eiri
menmen mîr au emît! Yi
ap eisiuve hîm weinîm au
emît! Yi han yaaik eiyu
eiriue menmen mît iuwe
newetiyem.”

15 Mît miyapîr yapîrwe
han kekrit, te hîr mît nitehi
nekre han kîr nar ik: “Jon
hîrak Mîtîk Iuwe krais kerek
God kehîmîtanek kaknen
kakîkaap mît o au?” **16 ***Te
mîtîk Jon ketpor yapîrwe,
“Hi hîkri heriuwe tîpar
kerem em. Te hîrak mîtîk
kerek wîsenuk kinîna maain
kakîkaru kaknen hîrak
yaaik kîre Mîtîk Iuwe, hi
au hîre mîtîk weinîk. Hi
ap werek hîrak menmen
mîrak kiutip taau. Maain

* 3:6 Lu 2:30-31; Ta 2:11 * 3:7 Mt 12:34, 23:33 * 3:8 Jo 8:33, 39 * 3:9
Mt 7:19; Jo 15:6 * 3:12 Lu 7:29 * 3:16 Ap 13:25

hıراك kaknen hıراك kakwis God Hı̄mın Yaaik kaku han ki kakre si hıراك si tatım menmen enum mi ere yi yaain.
 17 Hı̄rak kire mitik keses rais mekre sar. Hı̄rak kesesim epei au, hı̄rak kakten-wewim hı̄ram haas mı̄ram mamnopin hı̄rak kakit rais kakwisīm mamikre wı̄nak. Hı̄rak kakwisīm mamikre wı̄nak, hı̄rak kakriep haas kakwı̄rem mamikre si hı̄ram mamı̄rhı̄he ap te mami au.”

18 Jon katip him ham me kakikı̄akyor han kır me wī hı̄rak kewepyapır him yaaim me God.

Mitik iuwe King Herot kewis Jon kekre wı̄nak enuk

19 *Maain Jon katip kene mitik ke gavman King Herot kentar hı̄rak keit Herodia, mite pe nı̄kik kırak. Hı̄rak kenerek kenterik ketike menmen ham enum hı̄rak kırı̄akem.
 20 Te Herot pı̄ke kırı̄ak menmen enum. Hı̄rak kewis Jon kekre wı̄nak enuk.

Jon kıkır Jisas keriuwe tı̄par

(Mt 3:13-17; Mk 1:9-11)

21 Herot kewis Jon kekre wı̄nak enuk wen au, Jon kıkır mit miyapır yapı̄rwe. Hı̄rak kıkır mit miyapır yapı̄rwe epei au, Jisas kan te Jon kıkirek ketikeri. Hı̄rak Jisas wen kitehi God menmen, te nepni hı̄remes mewep mire weipır.

22 *Nepni hı̄remes mewep mire weipır, God Hı̄mın

Yaaik keke nepni kan keweikinhis kire hore tapı̄ hı̄rak kenterik. God katip him iuwe mekiuwe man matip mar im: “Ti Nı̄kan kai yaaik. Hi han yaaik wīsenuk heriuwit.”

Niuk me maamrer ne weiwı̄k me Jisas
 (Mt 1:1-17)

23 *Me wī Jisas kekrit kırı̄ak menmen mı̄rak, hı̄rak kepu tito mar 30. Mit miyapır han kitet Josep kine Jisas, te hı̄rak au. God kerekek. Im em hı̄ram niuk me maamrer ne weiwı̄k mı̄rak:

Hilai nı̄paa kine Josep.

24 Matat kine Hilai.

Livai kine Matat.

Melkai kine Livai.

Janai kine Melkai.

Josep kine Janai.

25 Matataias kine Josep.

Emos kine Matataias.

Neam kine Emos.

Eslai kine Neam.

Nagai kine Eslai.

Meat kine Nagai.

26 Matataias kine Meat.

Semen kine Matataias.

Josek kine Semen.

Joda kine Josek.

27 *Joanan kine Joda.

Resa kine Joanan.

Serababel kine Resa.

Sialtiel kine Serababel.

Nerai kine Sialtiel.

28 Melkai kine Nerai.

Edai kine Melkai.

Kosam kine Edai.

Elmadam kine Kosam.

Ea kine Elmadam.

29 Josua kine Ea.

Jorim kine Josua.

Eliesa kine Josua.

* 3:19 Mt 14:3-4; Mk 6:17-18 * 3:22 Mt 17:5; Lu 9:35; Jo 1:32; 2Pi 1:17 * 3:23

Lu 4:22; Jo 6:42 * 3:27 1Kro 3:17, 19; Esr 3:2

Jorim kine Eliesa.
 Matat kine Jorim.
 Livai kine Matat.
³⁰ Simion kine Livai.
 Juda kine Simion.
 Josep kine Juda.
 Jonam kine Josep.
 Elaiakim kine Jonam.
³¹ *Melia kine Elaiakim.
 Mena kine Melia.
 Matata kine Mena.
 Netan kine Matata.
 Devit kine Netan.
³² *Jesi kine Devit.
 Obet kine Jesi.
 Boas kine Obet.
 Salmon kine Boas.
 Nason kine Salmon.
³³ *Aminadap kine Nason.
 Admin kine Aminadap.
 Anai kine Admin.
 Hesron kine Anai.
 Peres kine Hesron.
 Juda kine Peres.
³⁴ *Jekop kine Juda.
 Aisak kine Jekop.
 Ebraham kine Aisak.
 Tera kine Ebraham.
 Neho kine Tera.
³⁵ Serak kine Neho.
 Riyu kine Serak.
 Pelek kine Riyu.
 Iba kine Pelek.
 Sila kine Iba.
³⁶ *Kenan kine Sila.
 Afaksat kine Kenan.
 Sem kine Afaksat.
 Noa kine Sem.
 Lemek kine Noa.
 Metusala kine Lemek.
³⁷ Inok kine Metusala.
 Jeret kine Inok.
 Mahalalil kine Jerot.
 Kenan kine Mahalalil.
³⁸ *Inos kine Kenan.
 Set kine Inos.
 Adam kine Set.

* **3:31** 2Sml 5:14 * **3:32** 1Sml 16:1, 13; Rut 4:17-22 * **3:33** Jen 29:35 * **3:34**
 Jen 21:3, 25:26 * **3:36** Jen 11:10-26 * **3:38** Jen 4:25-5:32 * **4:2** Hi 4:15
 * **4:4** Diu 8:3 * **4:6** Mt 28:18 * **4:8** Diu 6:13-14

God kerekek kime Adam.

4

Seten kari han ke Jisas
(Mt 4:1-11; Mk 1:12-13)

¹ God H̄im̄in Yaaik h̄irak kikiak Jisas han k̄irak te keneisesik h̄irak k̄inaaiwir mani Jodan. H̄irak keriyaak ken yaank weinik mit ap newi. ² *H̄irak kepu en wi mar 40, Seten kari han k̄irak. H̄irak ap kaam menmen mei kises wi kerek h̄irak kepu wit weinik ek au. Me wi yapirwe em, h̄irak n̄inp̄ maak. ³ H̄irak n̄inp̄ maak kepu en wi mar 40, te Seten ketpiwek kar ik: “Ti Nīkan ke God te ti etip nan ik eweikin ekre bret.”

⁴ *Jisas ketpiwek, “H̄im me God mau tiwei matip, ‘Mitik kaku werek te h̄irak ap kakim menmen metike tipar weinim keremem au.’”

⁵ Epei au Seten keriyaak keiyik ken miniu (o neiyip) iuwe kau niu ein, waswas h̄irak keteikn̄ipewek ti kerer wit wit mit newyen.

⁶ *H̄irak ketpiwek kar ik: “Hi awetut wit im yapirwe metike menmen mir iuwe ti naanmamrewem te ti ehit niuk mit iuwe. Nīpaa God kewetewem te hi han kai hi ewet mitik kerek hi hanhanek ewetiwekem.

⁷ Ti even ninip hitehir ewenaunipi hi iuwe te hi ewetutem.” ⁸ *Jisas pīke ketpiwek kar ik: “H̄im me God mau tiwei matip haiu

mít emwenipi God kaiu, hı̄rak iuwe kerek ek, haiu emises menmen mırak. Han en au.”

⁹ Hı̄rak ketpīwek kar ek, Seten keriyaak keiyık ken wit Jerusalem kewisik kentir wı̄nak siup ke wı̄nak iuwe ke God ketpīwek kar ik: “Ti Nı̄kan ke God te ti ehıtıkır ehn̄ eno ti eik. ¹⁰*Ti ap hahi au antar him me God mau tı̄wei matıp,

‘God katıp mit̄ ensel nı̄rak hı̄r maain his mamprut.

¹¹ Hı̄r nanınanit nanri- uwe his mır te ti ap enkewin̄ antar nan enamu hı̄t mit ewenem mamniu nan taau.’”

¹² *Jisas ketpīwek kar ik: “Hım me God mau tı̄wei matıp: ‘Yi mit̄ ap eiri han ke Mıtık Iuwe ki God te kakı̄kepi au ekıt!’”

¹³ *Seten kari han ke Jisas keriuwe menmen ham ham epei au, hı̄rak kisesim au, hı̄rak kınaiwı̄rek ere maain wī ham.

Jisas kinin̄ kırıak menmen mırak keit provins Galili
(Mt 4:12-17; Mk 1:14-15)

¹⁴ God Hı̄min̄ Yaaik kekre han kırak keneisesik kekepik te hı̄rak pīke ken provins Galili. Hım me menmen Jisas kırıakem men merer wit wit in. ¹⁵ Hı̄rak katıp mit̄ miyapır him kekre wı̄nak kerek mit̄ nau nererik nekine him me Moses, te hı̄r newenipi niuk mırak natıp hı̄rak yaaik.

Mit̄ neit wit Nasaret neweikin̄ sip newet Jisas
(Mt 13:53-58; Mk 6:1-6)

¹⁶ Maain Jisas kipiū wit Nasaret kerek nı̄paa hı̄rak kewik ere iuwe. Me wī Sabat hı̄rak ken kekre wı̄nak kır kerek hı̄r nekine him me Moses en, hı̄rak ken kar nı̄paa hı̄rak kırıakem, hı̄rak kekrit kekine him me God. ¹⁷ Mıtık kewetīwek tı̄wei nı̄paa mit̄ik Aisaia hı̄rak profet kewisim, hı̄rak kenke tı̄wei kınapin̄ him hı̄ram matıp mar im:

¹⁸ *“Hı̄min̄ Yaaik ke Mıtık Iuwe God kekre han kai kentar hı̄rak kehimı̄tena hi eweypyapır him yaaim mamno mit̄ enun nau weinīm. Hı̄rak keriuweta hi atıp mit̄ har ik: ‘Menmen metenen te hi asiu-peni.’ Hi akaap mit̄ kerek nanamır toto te hı̄r enır ein ein. Mit̄ hı̄r han enuk neriuwe menmen enum te hi arekyor han kır yaaik kakrihis me menmen im.

¹⁹ Hı̄rak keriuweta te hi aweypyapır him me tito im God kakı̄ak mit̄ menmen yaaim kakı̄kepi.”

²⁰ Hı̄rak kekinaam epei au, hı̄rak keiyepet tı̄wei, hı̄rak pīke kewet mit̄ik kerek naanmıp̄rewem hı̄rak pīke kau yeno. Epei au, mit̄ yapırwe nekre wı̄nak eik e hı̄r nı̄pirek.

²¹ Hı̄r nı̄pirek, hı̄rak ketpor kar ik: “Petepin him

* **4:10** Sam 91:11-12 * **4:12** Diu 6:16; 1Ko 10:9 * **4:13** Hi 2:18, 4:15 * **4:18** Ais 61:1-2, 58:6

mau tiwei yi yemtau hi ekinaam hiram epei mamnen.”

22 *Hir yapirwe netpiwek nar ik: “Him im yaaim?” Te hir han kitet him yaaim hirak ketpim hir natipan nar ik: “Hirak nikan ke Josep kerek ek.”

23 *Hirak ketpor kar ik: “Hi hertei maain yi hanhan eiyitpo him im kerek nipaai mit netpim nar ik: ‘Mitik ti ahikaap mit hir ninap te ti ikaap hirekes. Menmen haiu memtau ti epei hiriakem meit wit Kapaneam ti eriakem in meit wit kit haiu mamirem.’” 24 *Hirak wen ketpor, “Hi hetpi werek. Mit ne wit ke mitik profet hir ap nemtau him mirak nanisesim au. 25 *Hi hetpi werek. Nipaai enum eik miyapir yapirwe neit Isrel mikan nir naa hir nepu weini. Me wi im Ilaija kitehi God keiyepet hawi keit menep ere tito wikak wenke hispinak kiutip (6) te menmen ap mewo mau ni au. 26 *God ap keriuwet Ilaija ken ikaap miyapir ne Isrel kerek mikan nir naa ek au. Hirak keriuwetek ken ikaap mite kereperek kerek mitik kire kaa ek, hire weit wit Sarefat ke wit iuwe Saidon. Hirak ap pe weiwik me Isrel au. 27 *Nipaai enum eik me wi mitik profet hak niuk mirak Ilaisa kau ti, mit yapirwe ne Isrel lepro

mewi, te hirak ap kekepi hir nire yaain au. Hirak ikaap mitik Neman ke wit Siria kerekek, ap ke weiwik me Isrel. Yi yire mit nipaai nepu en, neweikin sip newet mitik kir Ilaija. In ek yi yeweikin sip yeweto, te hi anaiwiri.”

28 Mit yapirwe hir neit wianak eik e nemtau him im hir han enuk neriuwerek wisenuk nentar hir nertei hirak keneri keriuwe him im. 29 Hir nekrit neiyik nen nepirek kenpin me wit. Hir neruyaak neiyik nen miniu kerek wit kir kwaairi, te hir nanwrek kakinkewin kaki. 30 Au, God kenipi han kir toenuk te hirak keke ti kewepi nimin ken kinaiwiri ken.

*Jisas kepir herwe enuk
kekre han ke mitik
(Mk 1:21-28)*

31 *Jisas kinaiwir wit Nasaret ken, hirak kekiuwe ken kiun Kepeneam, wit hak ke provins Galili. Me wi Sabat hirak katip mit miyapir him me God, 32 *Te hir han kekrit han yaaik neriuwe him hirak ketporem nentar hirak ketpor kar ke Mitik Iuwe God keriuwetek kan ketpor him mirak iuwe. 33 *Mitik hak kau wianak kerek mit nererik nemtau him me Moses mit nekinaam, herwe enuk ke Seten kekrerek. Te hirak kinap katip him iuwe kar ik: 34 *“Ti henmak te ti han herekyei enum Jisas

* 4:22 Lu 3:23; Jo 6:42 * 4:23 Mt 4:13; Jo 2:12 * 4:24 Jo 4:44 * 4:25
1Kin 17:1, 7, 18:1; Je 5:17 * 4:26 1Kin 17:8-16 * 4:27 2Kin 5:1-14 * 4:31
Mt 4:13; Lu 4:23 * 4:32 Mt 7:28-29; Jo 7:46 * 4:33 Mt 8:29; Mk 5:7; Lu 8:28
* 4:34 Jo 6:69

ke Nasaret? Ti han awep eraiwaank mamit. Haiu mertei ti keimün. Ti Mitik Iuwe God kehimitenit enen akaap mit."

³⁵ Jisas kenerek katip, "Ti ekintip enke enopin ekeipniwek." Herwe enuk kewir mitik kerekerek kan kawaai ti kekre niman ne mit yapirwe. Hirak ketpiwek kar ik, te hiram herwe enuk kinaiwrek, te hiram ap kewaankek au. ³⁶ Mit yapirwe nirek hir han kekrit natipan nar ik: "Him im mekam? Hirak ketpor keriuwe him mirak hiram iuwe te herwe mekrerek hiram minapen mirir mekeipniwek." ³⁷ Te him me menmen Jisas kirakem men mit nerer wit wit nrapit Kapaneam.

Jisas kikaap Pita maam pirk

(Mt 8:14-15; Mk 1:29-31)

³⁸ Jisas kikaap mitik enuk tipir kekrerek, hiram kekrit kinaaiwir winak kerek mit nau nererik nekine him me Moses mekrerem, hiram kinik ken winak ke Saimon. Saimon maam pirk (miye pe mite pirk) hire winap wisenum yink sisi te hir nen netpiwek netiwekhis kan kakrep. ³⁹ Hirak ken kerp menep yeno mire kerek mite hire winap wiwaaiyem em, hiram katip menmen enum, te hiram menke mekeipniwe. Wasenum hire wekrit te hire wewetir menmen wekepi.

*Jisas kikaap mit miyapir yapirwe hir nire yaain
(Mt 8:16-17; Mk 1:32-34)*

⁴⁰ In ek wepni kewen ken te mit piye nepno ein ein nentar wi Sabat hiram epe au, te hir neimin nir yinan ninap neriuwe menmen enum enum hir netorhis neri nan, hiram Jisas kewis his mentar hir mit miyapir yapirwe kekepi hir nire yaain. ⁴¹ *Herwe enum hiram menke mekeipin mit han menepip mar ik: "Ti Nikan ke God kerek." Au, hiram keneri ketpor te hir ap piye nekrit natip nentar hir nertei hiram Mitik Krais kerek God kehimitanek kaken kakkaap mit.

Jisas ken kiriaak menmen keit wit yapirwe (Mk 1:35-39)

⁴² Maain teip hekrit, Jisas kinaaiwir wit ik ken wit weinik katip God menmen. Hirak ken wit weinik kitehi God menmen, mit ninetniwek ere hir ninapinek, hir newenek natip te hiram ektikeri enu enit. ⁴³ *Au, hiram ketpor, "Hi are ano herer wit wit awepyapir him mei yaaim me mit enwis God naanmamror. God keriuweta te hi awepyapirem." ⁴⁴ *Te hiram ken kinaaiwiri kewepyapir him me God kekre winak kerek mit nau nererik nekine him me Moses nerer wit wit neit provins Judia.

* 4:41 Mt 8:29; Mk 3:11-12 * 4:43 Lu 8:1 * 4:44 Mt 4:23

5

Pita kises him Jisas ketpim te hirak keit saauk yapirwe (Mt 4:18-22; Mk 1:16-20)

¹ *Wi ham mit miyapir yapirwe nises Jisas neriuwetan nerp menep nanimtau him me God hirak kakitporem kerp wan ke Genesaret. ² Hirak wen katip him, hirak kir sip wiketerem miwaai tenhaan. Mit kerek newir hepin nankin saauk, hir ninaaiwir sip nen nekemyet hepin mir. ³ Hirak ken kau kekre sip me Saimon. Hirak kenine Saimon kitwekhi hirak kakriuwet sip mamno tipar kike. Te hirak kau kekre sip wen ketpor menmen mirak.

⁴ *Hirak katip epei au, hirak katip Saimon kar ik: "Ti ehu sip eno wan kerek kesikekre, ti etike mit nekepi yi eiwir hepin emikiuve wan kerek te yi eyit saauk." ⁵ Saimon ketpiwek kar ik: "Mitik Iuwe, hau mewir hepin me witaan ere wanewik te hau ap mari saauk mei au. Ti hetpo te hi ewirem emno nimin ein." ⁶ Hirak ketpor, hir newirem men nimin ein epei au, hir nari saauk yapirwe ere hepin mamwep, ⁷ te hir nenine nir yinan neit sip ham naninen nankepi. Hir nan nekepi neriyaam newisim mekre sip ere mau him te sip wikk menep te mammatn mamikre wan. ⁸ Saimon Pita kir menmen im epei au, hirak kewen

ninip kerp ninaan me Jisas ketpiwek kar ik: "Ti Mitik Iuwe enaiwira. Hi mitik enuk ap hises him me God werek au." ⁹ Hirak ketike mit kerek netikerek hir han kekrit nentar saauk yapirwe hir netiwem. ¹⁰ *Saimon Pita ketike wariyakit tirak Jems ketike Jon nikerek te mitik Sebedi hirakit tetikerek han kekrit. Jisas katip Saimon, "Ti ap enaain au. In ere maain ti eri mit eninen enisa." ¹¹ *Jisas ketpiwekit epei au, hir mit han nekepikit nari sip neiyim nen tenhaan, hirakit tinaiwitem tisesik.

Jisas kikaap mitik enuk lepro mewik

(Mt 8:1-4; Mk 1:40-45)

¹² Wi ham Jisas keit wit hak kerek mitik enuk lepro mewik hirak keitai en. Hirak kir Jisas hirak kan kenke kiwaai ti kitehi Jisas kar ik: "Ti han kit ti erekyo te hi yaaik." ¹³ Jisas kewis his menterik katip kar ik: "Hi hanhan ti are yaaik." Wasenum lepro epei menke mekeipniwek hirak kire yaaik. ¹⁴ *Jisas ketpiwek him manp kar ik: "Ti ap atip mit menmen im au emit. Ti eno eteikin pris yink kit, ti ewetiwek menmen hirak kakwet God em mamir ke him me Moses mekre twei metpim. Menmen im mamteikin mit ti yaaik." ¹⁵ Hirak katip mit hir ap nanwepyapir menmen hirak

* **5:1** Mt 13:1-2; Mk 3:9-10, 4:1 * **5:4** Jo 21:3-8 * **5:10** Mt 13:47 * **5:11** Mt 19:27 * **5:14** Mk 7:36; Lu 8:56; Lev 14:1-32

kerekyorem, te menmen hı̄rak kırı̄akem, mit nerer wit wit nemtewem te hı̄r yapırwe nan nanı̄mtau him mı̄rak o hı̄r nan te hı̄rak kakı̄kepi te hı̄r yaain manpenun enu. ¹⁶ *Wī yapırwe hı̄rak kıpnaaiwı̄r mit hı̄rak ken wit weinım mit ap newi, hı̄rak prea kitehi God menmen.

*Jisas kikaap mitik hak his hit enum
(Mt 9:1-8; Mk 2:1-12)*

¹⁷ Wī ham, hı̄rak kewepyapır mit menmen, mit han ne Farisi kerek ninin nises him me Moses, hı̄r netike mit han ne Skraip kerek newis menmen me him me Moses mau tīwei natıp mit em, hı̄r nau en. Hı̄r nı̄naaiwı̄r wit Jerusalem, han nı̄naaiwı̄r wit yapırwe me provins Galili ketike provins Judia, hı̄r nan nanı̄mtau him mı̄rak. Menmen iuwe me Mıtık Iuwe God metikerek mekepik te hı̄rak kakı̄kaap mit nı̄nap o his hit enum te hı̄r nanre yaain. ¹⁸ Mit han nan nı̄nan mitik hak his hit tupe mekiuwerem epei maa meit, hı̄r nı̄nanek kekre kınaan kı̄waai yeno neiyık nan. Hı̄r neiyık nanoke nein te hı̄r nanı̄no nı̄mın nanwisık kı̄waai hit me Jisas. ¹⁹ Hı̄r nı̄natın au nentar mit yapırwe nerp neiyepet ya weipır ke wı̄nak te hı̄r nı̄niu wı̄nak siup nen niu ein, hı̄r nenke toni kı̄wapın wı̄nak siup, hı̄r nesiuwe mitik neriuwe waai

kau yeno ken kı̄waai tī kekreri nı̄mın ke mit netike Jisas. ²⁰ *Jisas hı̄rak kertei hı̄r han kitet hı̄rak kakı̄kaap mitik ik, hı̄rak ketpīwek kar ik: “Hi esak menmen enum tī hı̄rakem hı̄ram mamno.”

²¹ *Mit ne Skraip netike mit ne Farisi hı̄r nitehiyan natıpın nar ik: “Mitik ik hı̄rak keimın te hı̄rak katıp enum, hı̄rak kekre hı̄r ke God? Keimin kakı̄sak menmen enum haiu mit mırı̄akem?” Mit au, God kerekek.” ²² Jisas kertei hı̄r natıpın menmen te hı̄rak ketpor, “Yi yenmak yi han kitet menmen mekre han ki mar em? ²³ Hi atıp mitik kı̄waai yeno kar ik: ‘Hi esak menmen enum tī hı̄rakem mamno,’ te yi yepitari hi atıp werek o au. Te hi etpīwek: ‘Ti hekrit etenen yeno eiyım eno,’ te yi eiyırtei hi atıp werek te hı̄rak kakı̄krit kakno. Au en, hı̄rak wen kakwaai yeno. ²⁴ *Hi hemipın ap hesak menmen enum mı̄rak au, hi ap te akaap mitik ik kakre yaaik taau. Hi tewen atıp mitik ik har ik: ‘Ti ekrit eno,’ te yi yayırtei hi Mıtık ke wit ke Mıtık Iuwe hi yaaik te hi herp tī, hi esak menmen enum mit nı̄rı̄akem mamno.” Hı̄rak ketpor epei au, hı̄rak katıp mitik enuk his hit tupe mekiuwerem epei maa meit, hı̄rak ketpīwek kar ik: “Ti ekrit etenen yeno mit eiyım eno nit ein.” ²⁵ Hı̄rak katıp epei au, mitik enuk kekrit

waswas te hir mit yapīrwe nīpirek h̄irak keit yeno kerek nīpaa k̄waaiyem, h̄irak keiȳim ken nīrak ein kewen̄pi niuk me God. ²⁶ Hir mit miyapir yapīrwe han kekrit newen̄pi niuk me God nenterik, hir natip nar ik: "Petepin haiu mir menmen nīpaa mit ap nīrem mar im au."

Jisas kenine Livai h̄irak kakisesik
(Mt 9:9-13; Mk 2:13-17)

²⁷ H̄irak k̄ikaap mitik epei au, maain h̄irak ketpaan ken witeik ken kir mitik kerek keit pewek me takis me mit h̄irak kewet gavman em. Niuk me mitik ik h̄irak Livai. H̄irak kau wīnak kerek kari pewek me mit keitaak. Jisas ketpīwek, "Ti ehis̄sa enen." ²⁸ Mitik Livai kerek kari pewek me mit h̄irak k̄inaaiwir menmen mirak yapīrwe kekrit kises Jisas.

²⁹ Maain Livai kīam Jisas menmen iuwe keit wīnak kirak. H̄irak kari mit han enun ne mit kerek nari pewek me mit newet gavman em, hir netike mit han hir nererik nau nekre wīnak kirak naam menmen netikeret. ³⁰* Mit ne Farisi netike mit Skraip kerek nertei him me Moses natip mit miyapir em, hir nises menmen me Farisi, hir nan natip nene mit disaipel kerek nises Jisas. Hir natip nar ik: "Yenmak te yi yetike mit enun nari pewek me mit, hir netike mit

han nīriak enum, yi yetikeri yaam menmen metike tipar? Menmen im au enum emit!" ³¹ Jisas kewenhi ketpor kar ik: "Neimin kerek yaain hir ap nari mitik dokta kakikepi au. Neimin kerek nīnap hir kerien nari mitik dokta kakikepi. ³² Hi ap han enine mit kerek han kitet hir nīre yaain te hir enweikn sip enwet menmen enum au. Hi han enine mit kerek nertei hir enun nīriak enum kerien."

Jisas katip mit him yaaim mamīkrehir me him nīpaa mit nisesim
(Mt 9:14-17; Mk 2:18-22)

³³ Hir wen nitwekhi nar ik: "Mit disaipel ne mitik Jon ap naam menmen me wī yapīrwe te hir nitehi God menmen. Mit nises him me Farisi hir netikeri ap naam menmen au. Te mit nit hekrit hekrit hir naam menmen. Hir nenmak?" ³⁴*Jisas kewenhi ketpor, "Mit nau netike mitik ketike mite epei neitan te hir ap naam menmen a? Taauye! Hir nanim ye! ³⁵ Te maain wī mammen mit han nantiwek his kanaaiwir mit nīrak yinan. Me wī im mit nīrak nīneiniwek menmen ap te nanim au. Hir han teweninek."

³⁶ Jisas ketpor him tok piska mar im. H̄irak katip, "Mitik hak ap kakwep laplap mirak yaaim kekerwewim mamu enum tokim au. Keimin kakriak menmen im, h̄irak kakwaank mirak yaaim em. Te laplap yaaim

* 5:30 Lu 15:1-2 * 5:34 Jo 3:29

kerek epei kewepim keker-wewim mau tokim em ap te mamıram au mentar ti eke-myet, hıram mamweikinhis mamre kike. ³⁷ Mıtık keiyak ap te kakwen tıpar wain wen petep mamıkre yınk me meme epei enum tokim au. Hırap kakrıakem te maain tıwerpek me wain mamniu mamwep yınk me meme enum tokim te hıram mamwen, tıpar mamno tı. ³⁸ Au, wain tıpar wen yaaim emwenem emıkre yınk me meme wen yaaim weiwei. Tokim au emit! ³⁹ Mıtık keiyak kaam wain enum tokim hırap katıp hıram yaaim. Hırap kınapen tıpar wain wen petep. Hırap kaktıp enum tokim em hıram minın.”

6

Mit ne Farisi nene Jisas nentar mit nırap ap nises menmen me wi Sabat
(Mt 12:1-8; Mk 2:23-28)

¹ *Me wi Sabat, Jisas ken keremir ni ham wit nıkim mewim ketike mit nırap hiswiyen wık (12). Me wi Sabat, mit nırap menmen au, hır nau weinım. Mit disaipel nırap neit nıkim me wit (hıram mire rais), hır nehis newenem nekinenim naam. ² *Te mit han ne Farisi hır natıp neneri nar ik: “Yenmak te yi yırıak menmen kerek him me Moses meriuwesisem te yi ap eırıakem me wi Sabat a?” ³ *Jisas keweni ketpor, “Yi

epi yekine menmen nıpa maam nıpu kaiu Devit ketike mit nırap hır nırapem me wi kerek hır nınpı maan. Te yi ap han kitetim yerteiyem werek werek au a? ⁴ *Hırap ken kınık wiňak ke God kerek mit newenipı God neit nımin en. Mıtık iuwe pris kewetiwekem kekin bret kerek newisım nehimitanem me God, hırap kaam kewet mit kerek netikerek kewtır meiyam hır naam. Hım me Moses matıp mit pris keriyan nanım bret im e. Mit han au. Mıtık hetpris kewis maam nıpu kaiu Devit kırıak menmen im ap kenerek au, te yi yenmak yena yatıp hi hırap enum a?” ⁵ Hi Mıtık ke wit ke Mıtık Iuwe hi yaaik te hi atıp mit menmen hır enırapem me wi Sabat. Hi hinin menmen maamrer netpim te yi eiyisesim me wi Sabat.

Me wi Sabat Jisas kıkaap mitik his enuk hırap kire yaaik

(Mt 12:9-14; Mk 3:1-6)

⁶ Me wi Sabat ham, Jisas ken kekre wiňak kerek mit nererik nekine him me Moses, hırap kewepyapır him me God. Mıtık hak kau en, hırap his yaaim mirak enum meweikin, hemik weinik. ⁷ *Mit han ne Skraip newepyapır him me Moses netike mit han ne Farisi naanmıpre Jisas te hır nanırek kakrıak menmen kakıkaap mitik ik his enum kakı wi Sabat kerek hır neriuwesisem, te hır nantıp

* 6:1 Diu 23:25 * 6:2 Jo 5:10 * 6:3 1Sml 21:1-6 * 6:4 Lev 24:5-9 * 6:7
Lu 13:14, 14:1

nansiuwek him nankip kaki. 8 *Hirak kertei han kir, hirak katip mitik kerek his mirak meweikin ketpiwek kar ik: "Enen ehirp in." Hirak kekrit kan kerp in. 9 Jisas ketpor kitorhi, "Him me Moses matip hau mamriak yaaim o enum mami wi Sabat? Hau mamriak mitik kinap kaku o kaki me wi Sabat a?" 10 Hirak naanmenteri mit yapirwe. Hirak naanmenteri, hirak katip mitik ik kar ik: "Ti esiuwe his mit." Hirak kirakem te his mirak mire yaaim mipiram. 11 Jisas kekepik, te mit hir neperper nine han enuk wisenum natipan nime nipemek menmen hir nanriak Jisas em enum.

Jisas kehimitan mit aposel nar hiswiyen wik (12)

(Mt 10:1-4; Mk 3:13-19)

12 Me wi im, Jisas kinuken miniu (o neiyip) kitehi God menmen. Witaan ere wanewik hirak kitwekhi menmen. 13 *Wanewik, hirak ken kenine mit yapirwe kerek nises him mirak, hirak kehimitan mit hiswiyen wik (12) hirak kewepor niuk mir kenewor kare "Aposel" nirkak, maain hir enriak menmen mirak. 14 Hirak kehimitan Saimon kerek hirak kewis niuk mirak ham Pita. Hirak ketike nikik kirak Endru. Hirak kehimitan Jems, Jon, Filip, Batolomyu, 15 Matyu, Tomas, Jems hirak nikan ke mitik Alfias, Saimon kerek

niuk mirak ham Selot, hir netike 16 Judas, nikan ke mitik hak Jems, hirak ketike Judas Iskeriot kerek maain kakwepyapir Jisas te mit enun nepan nirkak neiyik nen nakip.

Jisas kewepyapir him me God hirak kikaap mit ninap (Mt 4:23-25)

17 Epe au, Jisas ketike mit nirkak nekuwe miniu (o neiyip), hir nen wit kiprak netike mit yapirwe nises him mirak. Hir netike mit yapirwe nerer wit wit me provins Judia netike mit ne Jerusalem netike mit ne wan menep wit iuwe Taia ketike Saidon, 18 hir nan nanintau him me Jisas, hir nan te hirak kakikepi. Mit han kerek hiram herwe mekreri hir nan, te Jisas hirak kekepi kepirem. 19 Mit yapirwe hanhan nanwis his mamwik nanintar menmen mirak iuwe meit nimin mamno mamkaap mit te hir nanire yaain.

Jisas katip him me mit hir han yaaik, him me mit hir han enuk

(Mt 5:1-12)

20 Jisas kerenaan kir mit nirkak nisesik hirak ketpor kar ik:

"Yi mit enun menmen auri. Yi han yaaik eiyu eiyintar God naanmamri.

21 *"Yi mit miyapir kerek hanhan eiyises him me God Iuwe, yi han yaaik eiyu eiyintar maain yi eiyisesik werek eiyu werek eiyir ke

* 6:8 Lu 5:22, 9:47

* 6:13 Jo 6:70

* 6:21 Rev 7:16-17; Sam 126:5-6; Ais 61:3

mít kerek hır nınpı maan hır naam menmen ere tu iuwe.

²² *“Yi han yaaik eiyu te hır mít han enuk neriuweri hır nanımtaantıwo hır neweikın sip newetiyem hır netpi nisesi nentar yi yisısa hi Mıtık ke wit ke Mıtık Iuwe. ²³ Nıpaa enum eik maamrer nır nırıak mít profet enum te God kakwetır menmen yaaim iuwe kakıt wit kırak. Maain mít nanrekyi enum nanır ke nıpaa maamrer nır nırıak profet em. Maain wi menmen enum im mammen, yi einakın tokim han yaaik eiyu eiyıntar maain God kakweti menmen yaaim mırak kakıt wit kırak.

²⁴ *“Yi mít in ek yi yetenen menmen yapırwę te maain yi han enuk eiyu eiyıntar yi ap yayıt menmen yaaim meit wit ke God au.

²⁵ “Yi mít in ek yi tu iuwe han enuk eiyu eiyıntar maain yi nınpı mamiwei. Yi mít in ek yenwesiş, maain yi han enuk eiyu eiyıntar maain yi yaıkıt.

²⁶ “Newaai meruri mít netpi yi yaain yi naanmamre hıras eiyıntar menmen im ap meteikın yi yatıp yaaim au. Nıpaa maamrer ne mít in enun hır natıp mít profet enun nemipın hır yaain. Te hır yaain au. Hır enun ye!

*Yi hanhan mít enun nepan
(Mt 5:38-48)*

²⁷ *“Yi mít kerek yemtau hım mai hi hetpi

* **6:22** Jo 15:19, 16:2; 1Pi 4:14 * **6:24** Je 5:1 * **6:27** Pro 25:21; Ro 12:20
* **6:28** Ro 12:14 * **6:31** Mt 7:12 * **6:35** Lev 25:35-36

har ik: ‘Yi hanhan mít nepan, yi yairıak yaaim me mít hır han enuk neriuwi. ²⁸ *Mít kerek newen henye netpi enum te yi yetpor him yaaim. Hır mít kerek nerekyi enum, yi eiyitehi God ekrekyor yaaim. ²⁹ Mıtık kerek kakitep kaknemtiñut nıkıp, ti ewisık pıke ekitep ekno nıkıp pınam. Mıtık hak kaknen kakri saket kit, ti ap etenen siot au. Ti ewisık hırank ektıwek ektikerek. ³⁰ Neimin nitihi menmen yi eiwetırem, te yi ap pıke yetpor hır enwetiyem au emit! ³¹ *Yi eiyinın eirıak mít menmen yi hanhan maain te mít nanrekyiyem.

³² “Yi hanhan mít keriyen kerek hır hanhani, yi han kitet God kaktıp yi yaain? Taau. Hıram menmen weinim. Mít enun nises God au, hır nırıak menmen mar im. ³³ Yi eirıak yaaim mít keriyen kerek nerekyi yaaim, yi han kitet menmen im hıram iuwe te God kaktıp yi yaain? Taau. Hıram menmen weinim. Mít enun nises God au hır nırıak menmen mar im. ³⁴ Yi eiwet mít menmen kerek yi han kitet maain hır pıke enwetiyem, yi han kitet menmen im hıram iuwe te God kaktıp yi yaain a? Taau! Hıram menmen weinim. Mít enun newet mít han menmen te hır pıke nantıwem. ³⁵ *Yi hanhan mít nepan eirekyor yaaim, eiwetır menmen te ti ap han

kitet pîke eiyit menmen au emit! Yi eirîak menmen im te God kakweti menmen yaaim. Yi yeteikin mit yi yaire nîkerek ne God yentar God kîrîak yaaim kîkaap mit enun nişes han kîr hanhan hîras, hîr netike mit yaain.

36 Yi eikaap mit eirekyor yaaim eire Haai ki God kîrîakem.

Yi ap skelim mit han eitip yi yaain te hîr mit enun au emit

(Mt 7:1-5)

37 *“Yi ap skelim mit me menmen hîr nîrîakem te God ap skelim yi mit me menmen yi yîrîakem taau. Menmen enum mit nerekyiyem, yi eitip hîram menmen weinīm. Te God han yaaik keriuwi kakîsak menmen enum mi mamno.

38 *Yi eiwet mit menmen te God kakweti menmen ere mau him te mamîhînhîn. Mamîrkeim yi eiwet mit menmen, hîram mamîr ke God maain kakwetiyem.”

39 *Jisas ketpor him tok piksa im e. Hîrak katip, “Mitîk nanamîr toto ap te kakteikin mitîk hak kerek nanamîr toto tatriyakît tatitet yayiwe. Hîrak kakîrîak menmen mar im te hîrakît tatînkewīn tatîkre wi.

40 *Nîkan sumatin kau skul ap kakîrtei menmen kakînîn mitîk tisa kîrak. Te maain hîrak kakîrtei menmen epei werek te hîrak kakre tisa kîrak kerek ek.

41-42 Ti henmak te ti hîpir menmen mîre yenkis yehes

* **6:37** Mt 6:14 * **6:38** Mk 4:24

* **6:46** Mal 1:6; Mt 7:21

mekre nanamîr ke kit yinak te ti ap hertei nu mîre heneik mau mekre nanamîr kit a? Ti ehinîn eweikin sip ewet menmen enum te maain ti yaaik te ti atîp kit yinak menmen enum hîrak kîrîakem.

Nu enum ap mine nîkim yaaim au

(Mt 7:17-20, 12:33-35)

43 “Nu yaaim ap mine nîkim enum au, nu enum ap te mine nîkim yaaim au.

44 Mit nîr nîkim me nu ham, hîr nertei hîram tuwaan o hînaan. Mit ap nenep tapîr mau nu miyak herpe au. Hîr ap newen hînaan nîkim mari mau sîrpît au.

45 Mit hîr nar nu im. Mitîk yaaik kîrîak menmen yaaim kentar menmen yaaim mau han kîrak. Him me mit mewepyapîr menmen mekre han kîr.

Him me mit nime wînak

(Mt 7:24-27)

46 *“Yi yenmak yi yatip hi Mitîk Iuwe te yi ap yises him mai au a?

47-48 Mitîk kerek kaknen kakîmtau him mai kakisesim, hîrak kakre mitîk kime wînak. Mitîk ik kekin hei kime wînak kentar nan keit mîniu (o neiyip). Maain mani kakniu kaknep wînak te ap keket wînak au kentar mitîk kimaak yaaik kime wînak kentar nan keit mîniu (o neiyip).

49 Mitîk kerek kaknen kakîmtau him mai kakisesim au, hîrak kakre mitîk kime wînak kekin hei kau tenhaan menep mani. Hîrak kimaak kau tenhaan,

* **6:39** Mt 15:14 * **6:40** Mt 10:24-25

maain mani kakniu kaknep
wînak kakwenek, hîrak
keiyîk kakno kakîwaankek.”

7

*Jisas kîkaap mitîk hîrak
kîriak menmen me mitîk
iuwe ke ami*

(Mt 8:5-13)

¹ Jisas katip menmen im epei au, hîrak ken wit Kapaneam. ² Hîrak ken wit Kapaneam, mitîk iuwe ke ami ke wit Rom kepu Kapaneam, hîrak han tewenîn mitîk kerek kîriak menmen mîrak, hîrak kînap menep te kaki. ³ Me wî im hîrak kemtau Jisas kîkaap mit, hîrak keriuwet mit iuwe ne Juda nau wit eik te hîr nanitiwekhi kaknen kakîkaap mitîk ik. ⁴ Hîr nan nîr Jisas nitîwekhi him iuwe netpiwek, “Mitîk ik hîrak yaaik te ti enen ekepik. ⁵ Hîrak han tewenîn haiu mit ne Isrel hîrak kime wînak kaiu kerek haiu mau mererik mekine him me Moses.”

⁶ Hîr natip epei au, Jisas ketikeri nen. Hîr menep te hîr nîpiun wînak kîrak eik, mitîk iuwe ke ami keriuwet nîrak yinan newenyipiri netpiwek, “Mitîk Iuwe ti ap enen au emît! Hi ap yaaik te ti enen enîk wînak kai au. Ti Mitîk Iuwe hi au weinîk. ⁷ Hi han kitet hi ap yaaik te hi enen erit au. Hi hertei ti atip him keremem te mitîk kai piye kaku werek kentar ⁸ hi har ke ti. Hi ehises him me mit naiu ne ami ninîna. Hi hinîn naanmîpre mit ne

ami han. Hi atip mitîk ik, ‘Ti eno,’ te hîrak kakno. Hi atip mitîk eik, ‘Ti enen,’ te hîrak kaknen. Hi hatip mitîk kerek kîriak menmen mai, ‘Ti eriak menmen im,’ te hîrak kakriakem. Ti atip enen menmen enum mekre yînk ke mitîk kai te hîram emînke emrir emkepnîwek.”

⁹ Jisas kemtewek katip karik, hîrak han kekrit han yaaik, hîrak keweikin katip kar ik: “Hi etpi hi ap hertei mitîk kiutip ke mit ne weiwick me Isrel hîrak han kitet him me God kar ke mitîk ik kisesim au.” ¹⁰ Jisas katip epei au, hîrak keriuwet mit kerek mitîk iuwe ke ami keriuweti nan nîrek, te hîr piye nen wînak kîrak, hîr nîr mitîk kîriak menmen mîrak hîrak piye kire yaak.

*Jisas kîkiak mitîk pipiak
kaa keit wit Nen*

¹¹ Maain wî ham Jisas ken wit niuk mîrak Nen. Mit nîrak nises him mîrak netike mit han yapirwe nen netikererek. ¹² Hîrak ken kiun ya weipir ke nîwa ke wit eik epei au, hîrak kîr mit nînan herwe kentar kînaan nan-wisik kakîkre hei. Herwe kaa, hîrak nîkan ke mit kerek nîpaa mitîk kire kaa. Mit yapirwe ne wit nîkitek nen. ¹³* Mitîk Iuwe Jisas kîr miye pîrak wîkitek, hîrak han tewenînep ketpiwe kar ik: “Ti ap ekîtek au emît! Ekintip!” ¹⁴* Hîrak kan kewis his mentar yeno te hîr mit nînanek neiyîk nerp neit. Te hîrak katip mitîk

* 7:13 Lu 8:52 * 7:14 Lu 8:54

pipiak kar ik: "Hi hetput ti ekrit." ¹⁵ *Hırankatıp epeiau, herwe kerek kaa hırankekrit kau, hırankatıp. Te Jisas keriuwetek pike ketike miye pıranken. ¹⁶ *Hırnepırpır newenipi niuk me God natıp nar ik: "Mıtık profet iuwe epei kan kau nımın ke haiu mıt. God epei kan kakıkaap haiu mıt miyapır nırank." ¹⁷ Mıt newepiyapır menmen Jisas kırıakem menmerer wit wit me provins Judia ketike wit menep.

Jon keriuwet mitikit disaipel wiketeret ten tır Jisas

(Mt 11:2-19)

¹⁸ Mıt disaipel ne Jon netpiwek menmen yapırwé Jisas kırıakem. Te hırankari mitikit wík tırak, ¹⁹ *keriuwetet ten Mıtık Iuwe Jisas te titiwekhi, "Ti Mıtık Iuwe kerek God katıp kaknen ek o haiu mamımerir mitik keiyak?" ²⁰ Mıtikit te Jon epei ten tır Jisas hırankit titiwekhitarik: "Jon kerek kıkrı mıt keriuwetawır te hawır wituthi, Ti Mıtık Iuwe Krais kerek God keriuwetit o haiu mamımerir keiyak maain kaknen?"

²¹ Me wi im Jisas kıkaap mıt hırnınaap hırnıre yaain. Hırankıkaap mıt han kepır herwe mekre han kırı hırnıre yaain. Hırankıkaap mıt nanamır toto te hırnır ein ein. ²² *Hırankewen Jon mitikit tırak

* 7:15 1Kin 17:23; 2Kin 4:36
3:1; Rev 1:8

* 7:16 Lu 1:68, 19:44
* 7:22 Ais 35:5-6, 61:1; Lu 4:18

ketpiwekit, "Yi pike eino eitıp Jon menmen yi yırem, menmen yi yemtewem. Mıt nanamır toto hi ekepi te hırnır ein ein. Mıt kerek perku enum hırnıneke tı nen werek werek. Mıt lepro mewi, yınk kırı kire yaaik. Mıt nıkip toto enum hırnı nemtau. Mıt epei naa hi hıkiyan nekrit nepu. Hi atıp mıt enun menmen au, hi eweporyapır him yaaim me God. ²³ Mıt kerek hırnıne yaaik neriuwe menmen hi hırankem han kiteta, hi Mıtık God keriuweta hıkaap mıt, hırnıne yaaik enu."

²⁴ Hıranketpiwekit, mitikit Jon keriuwetet epei ten, Jisas katıp mıt yapırwé in me Jon. Hıranketpor karik: "Yi yen yayır mekam yayıt wit weinim a? Yi yır menmen weinim mireniyen (o keneiken) nıme metitewem, ²⁵ o au en, yi yen yayır mekam a? Mıtık keriuwet klos yaaim? Au, mıt narık hırnı nau werek werek hırnı nepu wınak ke mıt iuwe gavman kerien. ²⁶ *Im au, te yi yen yayır mekam a? Mıtık profet? Yi epei yır mitik profet, te hi etpi werek. Hırank Jon kinin mıt profet. ²⁷ *Jon hırank mitik kerek him me God mau tıwei matıp mar im:

'Eiyımtewem! Hi ariuwet mitik kai kaktıp him kakinınit kakno kaktıp mıt, ti Mıtık hi God hehimitenut ti enen, te hırnıne enweikin

* 7:19 Sam 40:7; Mal 7:26 Lu 1:76
* 7:27 Mal 3:1

sip enwet menmen enum nanmeriyut.’
 28 Hi hetpi me wi Jon kırıak menmen, hıراك mitik iuwe epei kinin mit yapırwe kerek miyapır nipaan ninen. Te in ek hır mit kerek niuk mir kike hır nises God hıراك naanmipror, maain hır nanu nantike God nanit en hır naninin Jon kerek wi hıراك kau ti ik e.”

29 *Hır mit weinın netike mit kerek hır nari pewek me takis newet mit iuwe ne gavman em, hır yapırwe nemtau him Jisas ketpim me Jon, hır natıp, “Hım me God hıram yaaim.” (Hır keriyen nises him me God kehimitanorem, hır newis Jon kıkırı neriuwe tıpar.

30 *Hır mit ne Farisi kerek naanmipre him me Moses netike mit ne Skraip kerek newepyapır him me Moses, hır au. Hır neweikin sip newet menmen God hanhan hır nanisesim mamkepi te hır ap newis Jon kıkırı neriuwe tıpar au.)

31 Jisas wen ketpor kar ik: “Hi atıp mekam te hi eteikni mit nau ti ik ek hır neweikin sip newet God hır nire mekam? Hi hetpi.
 32 Hır nire nikerek netike miye haai nen maket nesiwe menmen mir, nikerek han nenie nikerek han netpor,

‘Haiu mırıam tukin mine henye te yi yiprre au. Haiu

memipin menep tukin han tewenin herwe kaa, te yi yikitek au. (Haiu mırıak menmen ham ham te yi ap han yaaik yeriwerem au.) Yi mit han yi yire nikerek in.’ 33 Hıراك Jon kerek kıkır mit neriuwe tıpar kan nınpı maak kepu, hıراك ap kaam wain tıpar si enum, te yi yatıp herwe kekrerek. 34 *Hi Mitik ke wit ke Mitik iuwe epei han haam menmen metike wain tıpar si enum te yi yatıp, ‘Eiytrek! Hıراك kaam menmen yapırwe kaam tıpar yapırwe. Hıراك ketike mit nari pewek me takis netike mit nıriak enum, hıراك ketikeri nariyan nıriak menmen.’ 35 Menmen God kırıakem mit kerek nisesim nertei hıram yaaim.”

Jisas keit wınak ke Saimon ke Farisi

36 *Mitik kiutıp ke mit Farisi kitehi Jisas kaktikerek tatım menmen tatit wınak kırak, te hıراك ketikerek ten taam menmen teit wınak kırak eik. 37 *Mite hap weit wit ik ek, hıre enu wıriak enum. Hıre wertei Jisas kaam menmen keit wınak ke mitik ke Farisi, te hıre weit min tıpar minin yaaim mekrerem weiyim wan.
 38 Hıre wen werp sip ke Jisas menep hit mırak, witehıri wikit wan ketnen kentar hit mırak te hıre weit paan kire nokik weiyık wesiunen hit mırak. Hıre weiyewiwek hit te hıre wewen tıpar

* 7:29 Lu 3:12 * 7:30 Mt 21:32 * 7:34 Lu 15:2 * 7:36 Lu 11:37 * 7:37
 Mt 26:7; Mk 14:3; Jo 12:3

sanda kerek yaaim mìnìn em menterim.

³⁹ Mítik hak ke Farisi ik ek nípaa kenine Jisas ken kaam menmen ketikerek hírak kír menmen im, hírak katip kekre han kírak, "Mítik ik hírak kíre profet, te hírak epei kertei mít ip ep híre peimin híre wíre mekap te híre wetenenik, híre wíre mít enu wíriak menmen enum."

⁴⁰ Jisas kertei han kírak te hírak ketpiwek kar ik: "Saimon, hi ami hetput menmen." Saimon kewenhi kar ik: "Mítik Iuwe, ti etpo." ⁴¹ Jisas katip, "Nípaa mítikit wík tari pewek me mítik hírak kewetiwekitem, te píke tatwetiwekitem kiutip hírak kari 500 kina. Hak au 50 kina kerem em." ⁴² Maain hírakít ap tetenen pewek te hírakít píke tatwetiwekem, hírak katip híram menmen weinim. Te ti han kitet keimin ke mítikit wík hírak han teweninek wísenuk a?"

⁴³ Saimon katip, "Mítik nípaa kari pewek iuwe, hírak han teweninek wísenuk." Jisas ketpiwek, "Ti atip werek."

⁴⁴ *Jisas kíwaai naan kír mít ip e, hírak katip Saimon, "Ti epei hír mít ip a? Ti heninau te hi han wínak kit. Ti ap eweto tipar te hi ekemyet hít mai ehises menmen me maamrer naiu au. Te híre wekemyet hít mai weriuwe wan ke nanamír kíre, híre wesiunenim weriuwe paan

kíre. ⁴⁵ Nípaa hi han wínak kit ti ap heiyeowa au, te híre weiyewo hít mai kerek nípaa hi híwaai yeno ere in. ⁴⁶ *Ti ap hewis tipar mìnìn yaaim kike mau paan kai au. Te híre wewen tipar mìnìn yaaim wísenum mau hít mai. ⁴⁷ Hi hetput, híre han tewenina. Menmen im meteikin mít híre han yaaik wentar hi epei hesak menmen enum mire yapirwe, híram epei men. Mítik kerek ap kertei werek God kesak menmen mítak híram iuwe, maain hírak han tewenin God kike." ⁴⁸ *Jisas katip mít ip kar ik: "Menmen enum mit, ti nípaa híriakem, hi epei esakem." ⁴⁹ Mít han nau yeno eim naam menmen netikerek hír han kitetim mekre han kír, "Hírak han kitet hírak keimin te hírak kesak menmen enum mít nírakem a? Hírak God a?" ⁵⁰* Au, Jisas wen ketpiwe kar ik: "God kekepit kentar ti han kiteta. Ti han yaaik eno."

8

Miyapír han nises him me Jisas

¹ *Maain wi ham Jisas ken wit iuwe, wit kike kewepyapír him yaaim me God naamamre mit. Mít nírak nar hiswiyen wík (12) netikerek nen. ² *Miyapír han kerek nípaa Jisas kekepi nínap o kepír herwe mewi menpin, niuk mít im: Maria

* 7:44 Jen 18:4 * 7:46 Sam 23:5 * 7:48 Lu 5:20-21 * 7:50 Lu 8:48, 17:19, 18:42 * 8:1 Lu 4:43 * 8:2 Mt 27:55-56; Mk 15:40-41; Lu 23:49

kerek niuk ham Magdala
kerek nipaas Jisas kepır
herwe hispinak wik (7).
3 Hıre wetike Joana kerek
mîte pe mîtîk Susa, mîtîk
iuwe naanmîpre menmen
meit wînak ke mîtîk iuwe
gavman King Herot. Hıre
wetike Susana, miyapır han
yapırwe naanmîpre Jisas
ketike mît nıräk nisesik
hîr naanmîprewek neriuwe
menmen mîr.

*Jisas katip him tok piska
ke mitik kamir menmen
(Mt 13:1-9; Mk 4:1-9)*

4 Mít nerer wit wit nan nîr Jisas. Jisas kîr mít yapırwe nererik nerp menep, hıräk ketpor him tok piska mar im:
5 "Mítîk hak ken kewîr rais yehes meit ni mîräk. Hıräk wen kewîrem, ham menke mîwaai yayiwe, mít nan nentîraam, hore menuwe man maam. 6 Yehes ham menke mîwaai tî kike kentar nan. Hıram mewo te hıram maa mentar tîpar au. 7 Yehes ham menke mîwaai tî waai enum tîktîk enum mewiyen. Yehes metike waai enum mewo mîpiram te waai enum mîwapînem te hıram ap mari au. 8 Yehes ham menke mekre tî yaaik nipaas mîtîk kewenek hıram mewo yapırwe mine nîkim mar 100." Hıräk Jisas wen katip kînap him iuwe, "Keimin ekîmtau him mai nîkip emnep hıräk han ekîtet menmen hi epei hetpim."

*Jisas kewepyapır kenmak
te hıräk katip mít him tok*

* 8:10 Ais 6:9-10 * 8:11 1Pi 1:23

piska

(Mt 13:10-17; Mk 4:10-12)

9 Hıräk katip epe au, mít nıräk kerek nises him mîräk nitîwekhi nar ik: "Ti ewepyapır him nipaas ti hetpim." 10 *Jisas ketpor kar ik: "God kewisi yi yertei han kîräk te hıräk naanmamre mít. Te mít han en hi hetpor heriuwe tok piska te hîr nîr menmen hîr nepitariyem, hîr nemtau him te hîr ap nisesim werek au.

*Jisas kewepyapır menmen
me tok piska*

(Mt 13:18-23; Mk 4:13-20)

11 * "Hîm me tok piksa hıram im: Rais yehes hıram him me God keremem.
12 Yehes mîwaai yayiwe hıram mîre mít nemtau him me God te Seten kan kari him yaaim mau han kîr mamno te hîr ap nises him mîräk, te hıräk God ap kakîkepi kaktorhis au.
13 Yehes mîwaai tî kike kentar nan hıram mîre mít nemtau him me God hîr han yaaik hîr nîre nekenik kike mau pîn. Hîr han kitet him me God kike keremem, te him mamno han kîr au mîre yehes nekenik kike mau pîn. Maain wepni kakmîp hıram mamiweiwei. Maain Seten kaknen kakri han kîr te hîr nanweikin sip nanwet him me God. Hîm mîräk mekre han kîr mami.
14 Yehes menke mîwaai tî enuk kerek waai tîktîk mewiyen, hıram mîre mít nemtau him me God te hîr hemkre menepam neriuwe pewek o menmen mîr, hîr

hanhan nises menmen han kır katıp hıram yaaim, te hıram meiyepet han kır te hır ap nises God werek werek au. ¹⁵ Yehes menke mıwaai tı yaaim ham mire mit nemtau him yaaim me God. Hır nemi mekre han kır yaaik, hır nisesim ere hır nises God werek werek nıriak menmen yaaim mire rais mari yapırwe.

Mit hır ap nısawin si kınık sar au
(Mk 4:21-25)

¹⁶ *“Mitik ap keksiu si kısawınek kekre sar o kewisik kınık yeno au. Hırap kewisik kau yaain te mit naninen nımin in nanirek. ¹⁷ *Menmen yapırwe mısawin meit te maain hıram mamu yaain mit nanrem. Menmen yapırwe mısawin meit te maain God kakwepyapırem kakteikin mit em. ¹⁸ *Menmen yi yemtewem yi naanempre hıras te yi yemtewem werek, yi han ekitetim werek werek. Keimin ketenen him yaaim kisesim, maain God kakwetıwek him ham yaaim. Keimin han kitet kerekek hırap ketenen him ham hırap kisesim, menmen hırap han kitet hırap kerteiyem, God kakriyaam mamno mamkeipnıwek mamıwaank mamıt.”

Jisas miye pirak wetike kikrek nırap naninen nanirek
(Mt 12:46-50; Mk 3:31-35)

¹⁹ Miye pe Jisas wetike kikrek nırap nan nanirek

te hır ap nanwep mit yapırwe nanirek. ²⁰ Mit han netpiwek, “Miye pit wetike kikrek nit nerp wit eik nanrit.” ²¹ Te Jisas kewenhi ketpor, “O, hi hemtau. Te hi hetpi, mit kerek nemtau him me God nisesim, hır nıre miye wetike kikrek nai.”

Jisas katıp kewen yuwerep pıke matin meit
(Mt 8:23-27; Mk 4:35-41)

²² Wı ham Jisas ketike mit nises him mırap hır nen nau nekre sip. Te hırap ketpor, “Haiu mamno wan pınak ein.” Hırap ketpor, te hır nepno. ²³ Hır nepno, Jisas kıwaai kınatın keit, yuwerep kınıu kekiuwe mıniu (o neiyıp) kan. Yuwerep kekiuwe mıniu (o neiyıp) kan te wan tıpar kehın kekre sip, sip menep mamiwer mamriueri nanıkre wan te hır nani. ²⁴ Mit nırap nen nekotıtek netpiwek nar ek: “Mitik Iuwe, Mitik Iuwe, haiu menep te mami.” Jisas kekrit katıp kewen yuwerep ketike wan, hıram mewire meit. ²⁵ Te hırap ketpor, “Yenmak yi yınaain te yi ap han kiteta werek werek au a?” Te hır han kekrit hır nınaain natıpan nar ik: “Mitik ik hırap iuwe, menmen iuwe mewik te hırap katıp yuwerep wan hıram mewire mıwaai meit.”

Jisas kıkaap mitik herwe enum mekrerek
(Mt 8:28-34; Mk 5:1-20)

* **8:16** Mt 5:15; Lu 11:33 * **8:17** Mt 10:26; Lu 12:2 * **8:18** Mt 25:29; Lu 19:26

²⁶ Sip merekir wan ere m̄piun ti ke wit Gegesa. Gegesa k̄waai wan keit p̄nak ein te Galili k̄waai keit p̄nak in. ²⁷ Jisas kenke ken kiun tenhaan eik, mit̄ik ke wit iuwe kewenyip̄rek. Mit̄ik ik herwe mekrerek me w̄t yapirwe h̄rak ap kam̄r laplap au. H̄rak kau w̄nak au, h̄rak kepu han kinik m̄niu (o neiyip̄) han kerek mit̄ newis herwe maa mekrerem. ²⁸⁻²⁹ W̄t yapirwe herwe merekyiwek han ken sip, mit̄ naanm̄iprewek h̄r newenkekik neriuwe sen ain mau his hit̄ m̄rak te h̄rak keremir te herwe meriyaak meiyik men wit weinim mit̄ ap newi. Jisas kat̄ip herwe enum hit̄ manp te h̄rak kep̄rem mamno. Jisas wen ketpiwek h̄rak kenepip̄ kenkewin k̄waai ninaan m̄rak h̄rak kat̄ip hit̄ iuwe mar im: "Jisas ti N̄ikan ke God Wisenuk. Ti henmak herekyo menmen im? Hi hituthi ti ap herekyo menmen im au emit!"

³⁰ Jisas kitehi herwe karik: "Ti ekine niuk mit." H̄ram mat̄ip mar im: "Niuk maiu mit̄ yapirwe mentar haiu yapirwe mekrerek." ³¹ Herwe mit̄wekhi te h̄rak ap kakriuwetem mamno hei enuk.

³² Sak yapirwe merp m̄niu (o neiyip̄) menep maam menmen te herwe nit̄wekhi h̄rak ekwisim mamno mamikre sak im. Jisas kewenhi herwe h̄ram mamno. ³³ Jisas kewenhi herwe te h̄ram metpaan mekeip̄in mit̄ik, h̄ram men

mekre sak. Te sak mesiukin mekiuve t̄npi (o neiyi) me m̄niu (o neiyip̄) men mam̄in wan te t̄par mekiuve hit̄ yip̄ir, h̄ram maa meit.

³⁴ Hir mit naanm̄ipre sak n̄ir menmen im, h̄ir n̄irir nen nat̄ip mit̄ ne wit iuwe, mit̄ ne wit kike netporem.

³⁵ Hir netporem, h̄ir mit̄ ne wit nesiukin nen nanir menmen h̄ir nepei netporem me sak. Te h̄ir nan n̄ir Jisas ketike mit̄ik kerek Jisas kep̄ir herwe mekeipn̄iwek h̄rak kau menep hit̄ me Jisas. H̄rak han yaaik epe i kam̄r laplap te h̄ir n̄naain.

³⁶ Mit̄ kerek epe i n̄ir Jisas kekepik h̄ir nat̄ip mit̄ ne wit karkeik Jisas kikaap mit̄ik n̄ipaa herwe mekrerek. ³⁷ Te mit̄ nerer wit wit me Gegesa h̄ir nan nitehi Jisas kaknaiwiri kakintar h̄ir n̄neinik wišenum, te Jisas ken kau sip kakno p̄nak ein. ³⁸ H̄rak kau sip kakno, mit̄ik kerek Jisas kep̄ir herwe menke menp̄in mekeipn̄iwek kitehi Jisas hit̄ iuwe kaktikerek tatno, te Jisas keriuwetek ketpiwek, ³⁹ "Ti piče eno nit̄ en ewepyapir at̄ip mit̄ menmen yaaim iuwe God kerekyutem." H̄rak ketpiwek, te h̄rak piče ken n̄rak en kewepyapir kat̄ip mit̄ yapirwe neit n̄rak en menmen Jisas kerekyiwekem.

*Jisas kikaap Jaires n̄iki p̄rak wetike m̄te kerek wetenen klos m̄rak
(Mt 9:18-26; Mk 5:21-43)*

⁴⁰ Jisas pike ken kerekir wan ken piṇak ein, te mit yapırwe hir han yaaik neriuwerek nentar hir nemeriyiwek pike kerekir wan kaknen en. ⁴¹ Hirak kiun ein, mitik niuk mırak Jairas ken menep. Hirak mitik iuwe ke wınak kerek mit nau nererik nekine him me Moses ein. Hirak kan kenke kıwaai hit me Jisas kitiewekhi him iuwe kar ik: "Ti enen wınak kai." ⁴² Hirak kitiewekhi kentar hirak kine niki piutpen, hire tito hiswiyen wık (12). Hirre wınap menep te wawi. Jisas kepno ketikerik, mit yapırwe nisesik neweikniewek.

⁴³ Mite hap kerek winen hemkre tito hiswiyen wık (12) hire wisesik. Hirre wewir pewek mire epei mesi, te mit nekepye werek werek au. ⁴⁴ Hirak kepno, hire wisesik weke sip kırak wan wetenen hir me saket mırak, te wasenum hire hemkre katın keit. ⁴⁵ Jisas kitehi katip, "Peimın wetenına?" Te hir yapırwe niune natip nar ik: "Hi au. Hi au." Pita katip, "Haiu mit yapırwe meweiknut merp menep menep. Ti henmak te ti hatip him mar im?" ⁴⁶ Au, Jisas katip, "Mite hap hire wetenına. Hi hertei menmen mai iuwe epei minaiwira mikaap mite peiyap." ⁴⁷ Mite wertei Jisas kertei menmen hire wırıakem, te hire weperper wan wewen ninip wıwaai menep hit me Jisas, hire wewepyapır hirehes

me ninaan me mit yapırwe markeim te wasenum hırank kekepiye hire wepu werek werek. ⁴⁸*Hire wepu werek werek, te Jisas ketpiwe kar ik: "Mite ti han kiteta te God kekepit ti hire yaaip. Ti han yaaik eno."

⁴⁹ Jisas wen katip him im, mitik hak ke wınak ke mitik iuwe Jaires kan ketpiwe kar ik: "Niki pit epei waa. Ti henmak ti eriyaam ektan Jisas? Ti ewisik kakno."

⁵⁰ Jisas kemtewek hırank katip Jaires kar ik: "Ti ap enaain au. Ti han ekiteta te hire wawu werek." ⁵¹ Hirak kipiun wınak, te hırank kewis mit han netikerek nanino nımın wınak au. Pita, Jems, Jon netike miye haai hir keriyen nen nımın. ⁵²*Mit yapırwe ein nikitep hir han teweninep, te Jisas ketpor, "Yi ap eikitep au emit! Hirre ap waa, hire wıwaai kerep ep." (Hirak ketpim kentar hırank hanhan kakıkia.)

⁵³ Hir nemtewek hir nenwesisek nentar hir nertei hire epei waa weit. ⁵⁴*Hir nenwesisek te Jisas keteninwe his mire kennewe him iuwe kar ik: "Niki ti ekrit." ⁵⁵ Himın kire pike kan kekrerep te wasenum hire wekrit. Jisas katip miye haai hir enwetiwe menmen hire wawim. ⁵⁶*Miye haai nire, hir han kekrit, te hırank ketpor him manp te hir ap nantip mit menmen hırank kırıakem au emit!

9

Jisas keriuwet mit nı̄rak hiswiyen wık (12) nı̄riak menmen mı̄rak

(Mt 10:5-15; Mk 6:7-13)

¹ Jisas kenine mit nı̄rak disaipel hiswiyen wık nı̄rak (12) kewisi hır nekrehir kı̄rak ninin herwe hır nankaap mit nı̄nap te hır nı̄re yaain. ² Hı̄rak keriuweti hır nen nanwepyapır God kinin naanmamre mit. Hı̄rak keriuweti nankaap mit miyapır nı̄nap. ³ Hı̄rak kinin ketpor, “Yi ap eiyit menmen kerek yi yeiyim yaino au. Menmen au, pewek au, laplap meiyam au, tanik metike paap au. Yi yewi yı̄riak menmen mi, ⁴ *maain yi yaino wit mit hır newisi yewi, yi yau wı̄nak kiutıp kerekere ere yi einaaiwır wit. ⁵ *Yi eipiun wit mit ap nanı̄mtau him mi, yi einaaiwır wit eik, yi einepep toni waniu mamu hit mi te eiteiknor God han enuk kakriuweri.” ⁶ Hı̄rak ketpor epei au, mit nı̄rak nı̄naiwı̄rek nen nerer wit wit newepyapır natıp him yaim me God, hır nı̄kaap mit ein hır nı̄nap.

Herot kemtau him mit hır netpim me Jisas

(Mt 14:1-12; Mk 6:14-29)

⁷ *In ek mitik iuwe gavman King Herot hı̄rak naanmipre mit ne provins Galili, hı̄rak kemtau menmen epei man, hı̄rak han kitetim kentar mit han natıp

Jon kerek kı̄kir mit neriuwe tipar nı̄paa kaa te in ek hı̄rak pike kekrit kepu. ⁸ Mit han natıp, “Ilaija profet ke nı̄paa hı̄rak pike kan.” Mit han natıp, “Mitik profet hak ke profet yapırwe nı̄paa ein te God kı̄kiak hı̄rak epei kan.” ⁹ *Herot kekre han kı̄rak han kitet, “Nı̄paa hi herekir teruk ke Jon hı̄rak kaa. Hı̄rak keimın hi hemtau hı̄rak kı̄riak menmen im e?” Hı̄rak hanhan kakirek.

Jisas kewet mit nar 5,000 menmen hır naam

(Mt 14:13-21; Mk 6:30-44; Jo 6:1-13)

¹⁰ Maain mit nı̄rak aposel nı̄paa keriuweti nen, hır epei nan netpiwek menmen hır nı̄riakem. Te hı̄rak kı̄naaiwır mit yapırwe hı̄rak keithis mit nı̄rak hiswiyen wık (12) ketikeri keriyen hır nen wit Betsaida. ¹¹ Hır nen en, mit yapırwe nerteiyek, hır nisesik nen ein te hı̄rak han yaaik keriuweri ketpor God kakinin naanmamre mit, hı̄rak kı̄kaap mit nı̄nap te hır nı̄re yaain. ¹² Hı̄nkewi, mit nı̄rak nar hiswiyen wık (12) nan netpiwek, “Ti esiuwe mit enı̄no te hır nanı̄no wit metike ni mit newi hır enit menmen hır enwaai en. Wit ik ek hı̄rak wit weinik ap menmen mewi au.” ¹³ Te Jisas ketpor kar ik: “Yi hı̄ras eiwetır menmen hır nanı̄m.” Hır newenek netpiwek, “Haiu metenen bret hispinak (5), saauk wiketeret mit epei nı̄am kerem em. Ti hanhan te haiu

* 9:4 Lu 10:4-11 * 9:5 Lu 10:11; Ap 13:51 * 9:7 Mt 16:14; Mk 8:28; Lu 9:19

* 9:9 Lu 23:8

mamno mamit menmen mamwet mit em? Taauye! Hir mit enun yapirwe!”
 14 Hir natip menmen im nentar mit keriyan yapirwe hir 5,000 mit neit ein keriyan. Hir ap newenhis miyapir nikerek au.

Jisas katip mit nirak, “Yi eiriaq mit neriker nau niye 50 in 50 ein niran ere hir enu ti werek.”¹⁵ Mit nirak nirakem nar hirak ketpim, hir newen mit nau ti.¹⁶ Te Jisas keit bret hispinak (5), saauk wiketeret kikiamaan katip God hirak yaaik, te hirak kewepim kewet mit nirak em te hir nanwetrem.
 17 Mit yapirwe naam ere tu iuwe. Mit nirak neit menmen mit naam au, hir neit hause (o wanpnake) mar hiswiyen wik (12) neiyik nemi yinam kerek mawaai em.

Pita kewepyapir Jisas hirak Mitiq God kehimitanek
(Mt 16:13-19; Mk 8:27-29)

18 Wi ham Jisas hirak kitehi God menmen, mit nirak nau netikerek neit wit weinik. Hir nau en, hirak kitorhi kar ik: “Mit natip hi keimin?”¹⁹ *Hir newenhi natip, “Mit han natip ti Jon Baptais kerek nipaai kikiiri neriuwe tipar, pike kekrit kepu. Mit han natip ti profet Ilaija ke nipaai. Mit han natip ti mitik profet hak ke nipaai ein mit profet yapirwe nepu te God kikiak katip hirak kaknen.”²⁰ *Te Jisas hirak kitorhi kar ik: “Yi han kitet

hi keimin?” Pita ketpiwek, “Ti Mitiq Krais nipaai God kehimitenit ti enen ekepai hau mit.”

Jisas katip maain hirak kaki te pike kakikrit
(Mt 16:20-28; Mk 8:30-9:1)

21 Jisas katip him manp te hir ap newepyapir hirak Mitiq God kehimitanek kerekek au emit!²² *Hirak wen katip, “Hi Mitiq ke wit ke Mitiq Iuwe, mit iuwe ne Isrel nantike mit ne Skraip nantike mit iuwe naanmipre winak iuwe ke God hir nanweikin sip nanweto, hir naniyep hi hahi. Maain wi wikak God kakikoya hi pike akrit hahu.”

23 *Hirak katip epei au, Jisas katip mit nirak yapirwe kar ik: “Mitiq kerek kakisa hirak ekwenen han kirkak me menmen hirak hanhan kakriakem, hirak hekrit hekrit han kitet, ‘Hi hahi entar hi hisesik hiram menmen weini te hi ehisesik.’

24 *Keimin ap kisia kentar hirak wen hanhan kises han kirkak, maain hirak kaki hirak ap kaku werek kaktike God au. Te keimin katip kar ik: ‘Hi ap hepu hises han kai hiram menmen weini, te hi hises him me God,’ mitik ik kaku werek kakit tipmain tipmain enum eik.

25 Mitiq hak kakit menmen yapirwe me ti im te hirak kewaank menmen me kaku werek. Menmen me ti ik mamkepik kaku kaktike God mamirkeik a? Taauye!

* 9:19 Lu 9:7-8 * 9:20 Jo 6:68-69

10:38; Lu 14:27 * 9:24 Mt 10:39; Lu 17:33; Jo 12:25 * 9:26 Mt 10:33; Lu 12:9;
 2Ti 2:12

* 9:22 Lu 9:44, 18:32-33 * 9:23 Mt

26 *Keim-in hıram yıñk enuk kınapen kakisişa hetike him mai yaaim, hi anapen hıram kaku kaktikewa. Maain me wi hi Mıtık ke wit ke Mıtık Iuwe hi piñe anen ariuwe menmen yaaim God Haai kakwetewem, hi etike mit yaain nı̄rak ensel, hi hınapen mitık kar ik kaku kaktikewa au. 27 Hi hetpi werek. Mit han neit in hı̄r nani au ere hı̄r epei nı̄r menmen iuwe God kakrı̄akem naanmamre mit kakriuwerem.”

*Jisas keweikinhis kar ke
Mıtık ke wit ke Go
(Mt 17:1-13; Mk 9:2-8)*

28 Maain wi hispinak wikkak (7) epei au, Jisas ken kiniu mınıu (o neiyip) ken kaktip kaktike God. Hıram keithis Pita, Jems, Jon tetikerek ten. 29 Hıram wen kitehi God menmen, ninaan mırak meweikinhis merhı̄he, klos mırak merhı̄he mire nepni mewenin. 30 Waswas mitık tekteret tan tetikerek tewepnak. Hıram Moses ketike Ilaija. 31 *Hıram tetike menmen iuwe me God merhı̄he yaaim man, hıram tetike Jisas tatip me menmen Jisas kakrı̄akem, kises han ke God Haai, kaki kaktip wit Jerusalem. 32 *In ek Pita ketike mitık tekteret hıram tı̄waai tı̄natın te hıram tekrit tı̄r Jisas kerhı̄he yaaim, hıram ketike mitık tekteret wikketeret tatnaaiwır Jisas tatno, Pita katip Jisas, “Kaiu

Iuwe, hıram yaaim te haiu mau in ek. Haiu emime weisaak emir wilkak: Hak kit, hak ke Moses, hak ke Ilaija.” 34 Hıram wen katip him im e, napi kı̄wapıni te hıram tekteret wikkak tı̄napan napi kı̄wapınet. 35 *Hıram tekteret temtau God katip keke napi kar ik: “Ik ek hıram nı̄kan kai, nı̄paa hi hehimitanek. Yi eyimtau him mırak!” 36 Hıram tekteret temtau him matip epei au, hıram tı̄r Jisas kiutipen kerek kepu. Hıram tekteret wı̄re wı̄re. Hıram ap tatip mit neyan me wi im Jisas ken ketikeri menmen hıram epei tı̄rem au.

*Jisas kepır herwe
mekeipin nı̄kan kike*

(Mt 17:14-21; Mk 9:14-29)

37 Maain teipmen hı̄r nepei nekiuwe mınıu (o neiyip) nan, hı̄r mit yapırwe nan nı̄r Jisas. 38 Mıtık hak kenine kekre mit yapırwe hıram katip kar ik: “Mıtık Iuwe, hi hituthi iuwe te ti enen ehı̄r nı̄kan kai. Hıram nı̄kan kai kiutip kerek ek. 39 Herwe keweikin han kı̄rak te waswas hı̄rak kenepip hı̄rak keperper kaa, hı̄rak teknek mar tı̄werpek kekesis him, herwe merekyı̄wek enum ere hemkre meneises yıñk kı̄rak, hı̄rak kınapen kınaiwı̄rek au. 40 Hi hitehi mit nit te hı̄r nepı̄rek taau.”

41 Jisas kewenhi katip, “Yi mit han ki enuk yi han kitet menmen iuwe me God werek werek au. Hi hınapen hepu hetikewi wi yapırwe.”

* 9:31 Lu 9:22, 13:33

* 9:32 Jo 1:14; 2Pi 1:16-18

* 9:35 Lu 3:22

Hırankatıp mıtık eik kar ik: "Ti ehit nikan kit eiyık enen." Hırankatıp, te mıtık ik keiyık kepnen.⁴² Nikan kepnen, herwe kewirek kentı, hırankeperper. Jisas kene herwe enuk kepirek kekeipniwek, nikan kire yaaik, te hırankeriuwet nikan ken haai kırak.⁴³ Mıt yapırwe han kekrit nentar menmen iuwe yaaim me God hır epei nirem.

Jisas katıp keteipim maain hırankaki

(Mt 17:22-23; Mk 9:30-32)

Hır wen han kekrit neriuwe menmen im, hırank Jisas katıp mıt nırankar ik:⁴⁴* "Yi han ekitet menmen werek werek hi in ek etpiyem. Hi Mıtık ke wit ke Mıtık Iuwe God, maain mıtık hak kakwisa hi eno his me mıt enun hır nantenına."⁴⁵* Te hır ap nertei werek menmen hıranketporem nentar hırankap kekepi werek te hır nerteiyem. Hır nınaain pike nanitiwekhiyem.

Mıt ne Jisas natıpam mıtık keimin ke hır mıt hırankin in mıt han

(Mt 18:1-5; Mk 9:33-37)

46 *Jisas mıt nırankır natıpam nenehan keimin ke hır mıt hırankin.⁴⁷ Jisas kertei menmen hır han kitetim, te hıranke kert nikan kewisık kerp menep hırekes hıranketpor kar ik:⁴⁸* "Keimin kikaap mıtık kiutıp kar ke nikan kike ik

e kentar hırankisisa, hırankekepea. Keimin kekepea hırankar ke hırankikaap hırank Mıtık Iuwe kerek keriuweta hi han. Keimin hırankan kitet hırankweinik ke yi mıt, hırank kire iuwe kinini."

Keimin hırank kire mıtık kepan keyi mıt, hırank ki yinak yaaik

(Mk 9:38-40)

49 Mıtık Jon katıp Jisas kar ik: "Mıtık Iuwe, haiu mır mıtık hak kepır herwe kekreher kit te haiu metpiwek hırankakriakem au kentar hırank ke haiu mıt au."⁵⁰* Jisas ketpiwek, "Yi ap yeremiriwek menmen mırank hırankakriakem au emit! Keimin hırankap mıtık kepan ke yi mıt, hırankki yinak yaaik yırıak menmen miutıp."

Mıt ne wit kike ne Sameria nınapen nankaap Jisas

51 *Maain wi menep mannen te Jisas kakno wit ke God, hırankan ekitet hırankakno wit Jerusalem.⁵² Hırankeriuwet mıt han ninin nen niun wit kike ke provins Sameria hır nen nınatın wınak newis menmen neiyım nemeriywewk.⁵³* Au, mıt in ap nekepik nentar hır nertei hırankakno Jerusalem kakwenipi God, te hır nıneinik.⁵⁴* Jems ketike Jon terteiyek, hırankit tatıp tar ik: "Mıtık Iuwe, ti hanhan hawır wari si emoke wit ke God emnen si etin mıt o au?"⁵⁵ Te

* 9:44 Lu 9:22 * 9:45 Lu 18:34 * 9:46 Lu 22:24 * 9:48 Mt 10:40; Lu 10:16; Jo 13:20 * 9:50 Mt 12:30; Lu 11:23 * 9:51 Mk 10:32 * 9:53 Jo 4:9

* 9:54 2Kin 1:9-16

Jisas hırank keweikin keneret.
56 Hırank keneret, te hır epei
nen wit hak.

*Mit han nanises Jisas
(Mt 8:19-22)*

57 Hır wen nitet yayiwe
nanıno Jerusalem, mıtık hak
katıp Jisas kar ik: “Hi tewen
aisesit epno nein kerek me ti
epnori en.” 58 Jisas ketpiwek,
“Miyak mıwaai mekre nu
herkip, hore mıwaai mekre
yaank mır, te hi Mıtık ke wit
ke Mıtık Iuwe hi wit aure te
hi ewaaqiri au. Ti ehisisa te
ti ewaaai nein?” 59 Jisas katıp
mıtık hak, “Ti ehisisa.” Te
hırank ketpiwek, “Mıtık Iuwe,
ti ewisa hi ehinın eno ewis
haai kai kerek menep kaki
kakıkre hei, te maain hi ehis-
esit.” 60 Jisas ketpiwek, “Ti
ewis mit kerek nıśisa au hır
enwis mit kerek naa, te ti
eno ewepyapır him me God
naanmamre mit.”

61 *Mıtık hak katıp, “Mıtık
Iuwe, hi tewen ehisest te
hi ehinın eno atıp miye
haai kikrek nai hi enaiwiri.”
62 Jisas ketpiwek, “Mıtık
kerek hırank kises him
me God te hırank hanhan
menmen enum nıpaa hırank
kisesim, hırank ap te kakises
menmen me God werek
werek au. Mıtık ik kire
mıtık kamır rais keriuwe
paap hıhe, hırank kıwaainaan
mentar sip kırak hırank
kamır kewaankem.”

10

*Jisas keriuwet 70 mit han
nen nırıak menmen mirak*

1 *Jisas katıp mit epei
au, hırank kehimitan 70 mit
han, hırank keriuweti ninınek
nen hırank kenkeri wik wik
nerer wit wit kerek hırank
menep te kaknen. 2 *Hırank
ketpor kar ik: “Han ke
mit hırank kire menmen
mau ni epei mewinki te
mit ap yapırwe nantıwem
mamısı. Yi eiyitehi Haai ke
ni te hırank kakriuwet mit
yapırwe te hır nanıno nanri
han ke mit hır nanisesik.
Menmen im hıram mire mit
nanıno ni nanıt menmen
mewinki ere mamısı. 3 *Yi
eino hi eriuweti yire sak
nıkim mamno yaank nepere
kimaam kakmıp. Te hi heri-
uweti yi yaino eitip mit him
mai te God naanmamri. 4 *Yi
ap eiyıt tanık yinak o tanık
me nemı niu mekrerem,
hıram metike su mei au
emıt! Yi eisipat mit yayıt
yayıwe eitikeri eiwepnak
au emıt. Yi yayıtpor him
kike te yi yaino keriyen.
5 Wınak kerek yi yınık ek, yi
eitip mit neimin nau wınak
ik ek, ‘Hawır hanhan God
kakrekyi yaain eiyu werek
werek.’ 6 Mıtık yaaik kepu
in te him yaaim mi mamri
han ke God kakıkepik, o
au en, God kakıkepik kaku
werek werek au. 7 *Yi
eipau wınak kiutıp kerek, eipaam
menmen eipaam tipar kerek hır newisiyem.
Yi ap eiwır nan eiwetrem
eiyıntar yi yırıak menmen
mamkepi te hır naanmamri
menmen. Yi ap eiyu eirer

* 9:61 1Kin 19:20 * 10:1 Mk 6:7 * 10:2 Mt 9:37-38; Jo 4:35 * 10:3 Mt
10:16 * 10:4 Mt 10:7-14; Mk 6:8-11; Lu 9:3-5

* 10:7 1Ko 9:6-14; 1Ti 5:18

winak winak au.

⁸*“Yi eino wit hak te hir nantihis, yi yayno yayim menmen yaitikeri yaipaam menmen hir naninkiyem. ⁹ Yi eikaap mit ninap neitai en, te yi eiyitpor, ‘God kerek wisenuk menep naanmamre haiu mit ne ti.’ ¹⁰ Te neimin yi yaino wit kir hir ap nantihis au, yi yaino eiyirp yayiwe kir eiyitpor, ¹¹*Waniu me ti me wit ki ik mau hit maiu te haiu pike mesiunenim men yi hiras meteikni God han enuk keriuwi. Te hawir wetpi te yi yertei menmen im. Wi epei man menep te God naanmamre haiu mit.’ ¹²*Hi hetpi wi maain mamnen God skelim mit ne menmen enum, mit ne Sodom God kakawaanki kike, te God kakawaank mit in au wisenum.

Mit ne wit hir ap nises himyaaim au, hir nanwaank hiras

(Mt 11:20-24)

¹³*“Yi mit ne Korasin God kakriwaank. Yi mit ne wit Betsaida God kakriwaank eiyintar menmen yaaim God kerekyiyem, te yi ap yeweikin sip yewet menmen enum. Yi epei yipirem yisisa au. Te nipa God kirak menmen mar im meit wit ke Taia ketike Saidon mit niрем, te hir waswas namir laplap enum newen toni te hir neteikin God hir neweikin sip newet menmen

enum. Te yi au. ¹⁴Maain God skelim mit, hirak kakriak mit ne wit Taia ketike Saidon kakrekyor menmen enum kike, te yi mit yeit Korasin ketike Betsaida au iuwe. ¹⁵Yi mit ne Kapaneam, yi han kitet God katip yi yaain a? Au, maain God kaktip yi enun yire menmen weinin.”

¹⁶*Hirak katip mit nirak, “Keimin kemtau him mi, kemtau him mai. Keimin keweikin sip kewetiym, hirak kar ke hirak keweikin sip kewetewem. Keimin keweikin sip keweto, hirak kar ke hirak keweikin sip kewet God kerek keriuweta hi han ti ik.”

Hir mit 70 hir han yaaik pike nan

¹⁷ Maain mit 70 han yaaik pike nan natip Mitik Luwe, “Nipaai haiu matip mekrehir ke ti herwe metike menmen ham yapirwe hir nemtau him maiu, haiu minini.”

¹⁸*Jisas kewenhi ketpor, “Hi epei hir Seten hirak kire nepni mewenin hirak keke nepni ken ti kentar menmen yi yiriakem. ¹⁹*Hi epei heweti menmen mai iuwe te yi yin in Seten. Yi yayintarer manpen siurp (o yenmek) yehes enum mamtike mispenepnam (o nikinpinepnam) te hiram mamiwep, yi ap yayi au. ²⁰*Yi ap han yaaik wisenuk eiyintar herwe nemtau him

* **10:8** 1Ko 10:27 * **10:11** Ap 13:51, 18:6 * **10:12** Mt 10:15, 11:24; Jen 19:24-25 * **10:13** Mt 11:21-23 * **10:16** Mt 10:40; Lu 9:48; Jo 5:23 * **10:18**

Jo 12:31; Rev 12:8-9 * **10:19** Jen 3:15; Sam 91:13; Mk 16:18 * **10:20** Mt 7:22; Eks 32:32; Fl 4:3; Rev 3:5

mi au. Yi han yaaik wiſenuk eiyu eiyintar niuk mi God kewisim mau weiwik miutip mirak te yi yire mit nirkak."

Jisas han yaaik katip God hirak yaaik

(Mt 11:25-27, 13:16-17)

21 *Me wi miutip keremem God Himin Yaaik kiriaak Jisas han yaaik. Jisas katip kar ik: "Haai kai ti Mitik Iuwe ke wit kit ketike ti ik. Hi hetput ti yaaik hentar ti epei hisawin menmen mit me hir mit iuwe kerek han kitet hir nertei menmen werek werek, ti epei heteikin mit wein in em. Ti epei hirak menmen im hises han kit kerek. 22 *Ti Haai kai Iuwe God epei heweto menmen mit yapirwe. Mitik keiyak ap kertei hi Nikan kit hi han kai hirak kar ke kit au. Ti God Haai kerek herteiyek. Mitik keiyak ap kertei ti Haai kai hirak kire han kai han kit au. Hi Nikan kit kiutip kerek, hetike mit in en hi eweputyapiri."

23 *Hirak katip epei au, hirak keweikin kir mit nirkak disaipel ketpor main main kar ik: "Yi han yaaik eiyu eiyintar menmen hi hirakem yi yirem.

24 *Hi etpi nipaai enum eik mit profet yapirwe kerek newepyapir him me God, hir netike mit kerek naanmitpre mit ne wit Isrel, hir hanhan nanir menmen yi epei yir hi hirakem, te hir au. Hir hanhan nanimtau menmen

yi epei yemtewem hi hetpm te hir au. Hir epei naa."

Jisas katip him me mitik ke Sameria han tewenin kakikaap mitik kerek mit nepan nakip

25 *Wit ham mitik kerek kinin kertei him me Moses kewepyapirem hirak kekrit kan katip kewises Jisas keriuwe him me Moses. Hirak kan katip Jisas kar ik: "Mitik Iuwe. Hi eriak mekam te hi ehu etike God tipmain tipmain enum eik?"

26 Jisas ketpiwek, "Him me God Moses kewisim mau tiwei matip mekam? Ti etpo mekam ti han kitetim."

27 *Hirak kewenhi ketpiwek, "Ti hanhan Mitik Iuwe God kit wiſenuk heriuwe han kit, han ekitetik herkit hekrit. Ti hanhan mit han o nit yinan har ke ti hanhan hirekes."

28 *Jisas ketpiwek, "Hiram werek. Ti eriak menmen im te ti etike God yaikiyakit yayu tipmain tipmain enum eik."

29 Mitik yink enuk kentar Jisas kenerek te hirak kewen tapin te hirak kitehi Jisas kar ik: "Keimin ti hatip hi han kitet hirak kai yinak?" 30 Jisas kewenhi ketpiwek, "Nipaai mitik kiutip kinaaiwir wit Jerusalem kekiuwe ken wit Jeriko. Mit enun nisawin nakip nari menmen mirak, ninaiwrek kawaai yayiwe maain hirak kaki, hir nirkak."

31 Me wi im mitik pris kerek

* 10:21 1Ko 1:26-28 * 10:22 Jo 3:35, 10:15 * 10:23 Mt 13:16-17 * 10:24

1Pi 1:10 * 10:25 Mt 22:35-40; Mk 10:17; Lu 18:18 * 10:27 Diu 6:5; Lev 19:18

* 10:28 Lev 18:5; Ro 10:5; Ga 3:12

kewet God menmen me mit, hirak kekiuve yayiwe eik, hirak kirek te kesipatek ken yayiwe pinak ein kepno.

³² Maain kike, mitik ke weiwik me Livai kerek naanmipre winak iuwe ke God, hirak kan kir mitik kawaai keriyan, te hirak kesipatek ken yayiwe pinak ein kepno.

³³ "Maain mitik kiutip ke mit yapiwe ne Sameria kerek ninapen mit ne Isrel, hirak kerekek kekiuve yayiwe ken. Hirak kir mitik kawaai, hirak hanhan keriuwerek." ³⁴ Hirak ken kirek kewen tipar me nu oliv metike wain hiram mipre marasin menterik. Te hirak kemsiewek his hit. Epei au, hirak kinanek ere kewisik kentar hos pirk, hirak keiyik ken winak kerek mit nererik nwaai ek, hirak naanmiprewek.

³⁵ Teipmen, hirak keit pewek wlik kewet mitik ke winak em, hirak ketpiwek, "Ti naanemprewek ere hirak piye yaaik. Maain hi piye enen hi ewetit nan emrer mit kerek ti ewirem eyim ekepik heriuwerem."

³⁶ "Keimin ke mitikit wlik hirak kirek kirak yinak ke mitik ik kerek mit enun nakip?" ³⁷ Mitik Skraip kerek kewepyapir him me Moses hirak katip, "Hirak mitik kerek kekepik kerekek." Jisas ketpiwek, "Ti eno eriak menmen yaaim mamir im."

Jisas ketike mit nirak disaipel nen nir Mata wetike Maria

³⁸ Jisas ketike mit nirak disaipel nepno, hir nipiun wit hak mite piutip niuk mire Mata wau en, te hire weriyei nen winak kire, nanit menmen nanim.

³⁹ *Mata kikir pire Maria, hire wau menep hit me Jisas wawimtau menmen hirak ketpim. Hire ap wiakaap Mata wemani menmen.

⁴⁰ Mata han enuk wentar menmen yapiwe hire wauriakem me naanmamre mit te hire wan watip Jisas war ik: "Mitik Iuwe ti han kitet hiram menmen Weinim kikir pai winaiwira wemtau him mit te hi hirehes hirak menmen iuwe im e? Ti etpiwe hire eunen eukepa." ⁴¹ Jisas ketpiwe, "Mata, tewisiye ewit! Ti hanhan menmen yapiwe ti hirakem." ⁴² *Menmen miutip te ti ap etiwem, Maria epei weit menmen im yaaim, te ti ap eriye te hire waunaiwrem au. Hire ewu wawimtau him hi hetpim."

11

Jisas keteikin mit nises menmen mirak hir enitehi God menmen emirkeik (Mt 6:9-15, 7:7-11)

¹ *Wi ham Jisas kitehi God menmen keit wit hak. Hirak kitehi God menmen epei au, mitik hak ke mit disaipel kerek nises him mirak nitipewki, "Mitik Iuwe, eteiknai menmen me

prea te haiu mamitehi God menmen mamır ke Jon epei keteikin mit kerek nises him mirak.”² Jisas ketpor kar ik: “Yi eiyitehi God menmen emir im. Yi eitip,

‘Haai, haiu hanhan niuk mit mire iuwe te ti enip mit hir nanwenipi nuik mit. Wi mammen te ti naanmamre haiu mit.

³ Ti petepin ewetei menmen emim har ke nipaati eweteiyem hekrit hekrit.

⁴ Ti esak menmen enum haiu miriakem ap han ekitetim emir ke haiu hiras matip menmen mit nerekyeiyem hiram menmen weiniim, haiu han ekitetim au emit!

Ti ap ewis menmen enum mamri han kaiu.’”

⁵ Jisas katip mit nirak, “Mitik kiutip ke yi mit ke nimin hirak kakno winak ke kirkak yinak, hirak kakiptiwek, ‘Ti eweto niu mei wikak. ⁶ Kai yinak hak keke yanimin kan kira, te hi ap etenen menmen mei au, te hi ewetiwekem.’ ⁷ Hirak keit nimin kakwenuthi kakipput, ‘Hi epei heiyepep weipir, nikerek nai niwaai netikewa, hi ap te akrit awetut menmen taau.’ ⁸* Hi etpi hirak ap kakikrit kakwetut menmen kentar mitik hirak kit yinak au, te hirak kakikrit kakwetit menmen kentar ti hitiwekhi yapirwe me menmen. ⁹ Hi hetpi, yi eiyitehi God menmen

te hirak kakwetiyem. Yi yinyatın menmen te yi yainapinem. Yi yeretit weipir te hirak kikeiswi weipir kirkak. ¹⁰ Hi hetpi menmen im hentar keimin kitehi God menmen, hirak kakwetiwem. Keimin kinkatin menmen kakanapinem. Keimin keretit God kekeisiwek weipir.

¹¹ “Keimin ke yi mit hirak kire haai te nikan kit kitiewkhi saauk te ti ewetiwek manpen siurp o miniuhan (neiyip han) te hirak kakim a? Taau! ¹² O hirak kituthi suware ynu, te ti ewetiwek mispenepnam (o nikinpenepnam) a? Taau! ¹³ Te yi mit enun yi yertei yewet nikerek ni menmen yaaim, te God Haai ki keit wit kirkak kakinin menmen yi yewet nikerek em. Hirak kakwet Himin kirkak Yaaik kakno mit kerek hir nitiewkhi me hirak.”

*Mit natip Seten Bielsebul kikaap Jisas kepir herwe
(Mt 12:22-30; Mk 3:20-27)*

¹⁴ Maain Jisas kepir herwe kekre mitik kerek han enuk him kitapu. Te hirak kenip mitik hirak kau kekrerek hirak him kitapu. Herwe kinaiwrek, mitik enuk hirak katip, te mit yapirwe han kekrit neriuwe menmen im. ¹⁵* Au, mit han natip, “Hirak kepir herwe kentar Bielsebul hirak wisenuk kinin herwe hirak kekepik kepirek.” ¹⁶* Mit han hanhan Jisas kakrik menmen nipaai hir nirakem taau,

* 11:8 Lu 18:5 * 11:15 Mt 9:34, 10:25

* 11:16 Mt 12:38

kakteiknor hırank mitik
kerek God kehimitanek
kaknen kakikaap mit.¹⁷ Au,
Jisas kertei menmen hır han
kitetim, te hırank ketpor kar
ik: "Wit kiutipen mit newi
hır hıras nenepan te mit
ne wit hak naninip nani
naninepi. Iuwe mitik ketike
kike tenepakit te hırankit
tatiwaank weiwik mirakit.¹⁸ Yi
yatip Seten Bielsebul
kekepa hi hepır herwe mirak
te yi yatip hırank ketike
herwe mirak nenepan.
Seten kıriak menmen im,
karkeik te hırank kaku werek
naanmipre menmen mirak
werek werek a? Taauye!¹⁹
Hi hepır herwe hentar
Bielsebul kekepa, te keimin
kikaap mit kerek nises him
mi hır nepır herwe a? Mit
nises him mi nanteikin yi ap
yatip werek werek nentar hi
hepır herwe neriuwe niuk
me God. ²⁰*Te hi hepır
herwe heriuwe menmen
iuwe me God. Menmen im hi
hırankem meteikni God epei
kan menep kakinin naan-
mamri yi mit.²¹ Mitik iuwe
keit yipo henmik naanmipre
wit kıriak, menmen mirak
mepu werek. ²²*Te mitik
hak hırank manpenuk kinin
mitik ik, hırank ketikerek
tenepakit, hırank kinaiwirer
hırank kakri yipo henmik
mirak kerek mitik nipaah han
kitet hıram mamkepik, hırank
kakriyaam mamtiķe men-
men mirak yaaim mamno,
hırank kakinkerem kakwet

nırak yinan em. ²³*Keimin
hırank ap kekepa kari mit
nanisisa, hırank kar ke mitik
kepan kakıwaank mit nai
nisisa, hır nanwep nanrı̄r
ein ein.

*Herwe enuk pike kaknen
kaku mitik han kıriak
(Mt 12:43-45)*

²⁴"Wı kerek herwe enuk
kaknaaiwır mitik, hırank
kakno wit tenhaan weinik
kakınatın nein te hırank
kakwi, o au en, hırank
kaktip, 'Hi pike enen nai
kerek nipaah hi hewiyen.'²⁵ Hırank kaknen, hırank kakır
han ke mitik kipre wınak
miyapır nıripep menmen
nıkın nakırke mekre wınak.²⁶ *Hırank kipirek, te hırank
kakno kakıthis herwe ham
hispiṇak wik (7) hıram
enum mininek, te hıram
mamtikerek mammen mamu
mitik kerek ek. Nipaah hırank
mitik kire enuk te in ek au
mamıwaankek."

*Menmen mit enisesim te
hır han yaaik enu*

²⁷*Jisas katip menmen
im epei au, mite piutip pe
mit yapırwie hıre watip him
iuwe war ik: "Peimin hıre
winit wewetut nim hıre han
yaaik wepu."²⁸*Te Jisas
kewenhi katip, "O, hıre han
yaaik. Te neimin nemtau
him me God nisesik, hır han
yaaik kır kakinin miye pai."

*Mit han hanhan nanır
menmen yaaim Jisas
kakriakem*
(Mt 12:38-42; Mk 8:11-12)

* **11:20** Eks 8:19 * **11:22** Kl 2:15 * **11:23** Lu 9:50 * **11:26** Jo 5:14 * **11:27**
Lu 1:28, 42, 48 * **11:28** Lu 8:15, 21 * **11:29** Mt 16:4

29 *Mít yapȋrwe nan neweikin Jisas, hírak wen katip kar ik: "Mít miyapír nau ti in e, hír enun hír nitauhi hi ariak menmen yaaim eteiknor God han yaaik keriwa. Te hi eteiknor menmen yaaim yapȋrwe au. Menmen miutip me mítik Jona kerek nípaa God kekepik kepu kekre tu ke saauk me wȋ wíkak. 30 Nípaa Jona hírak kíwaai kekre saauk tu kírak me wȋ wíkak, te God keteikin mít ne Nineva menmen mírak iuwe keriwerem. Mar im hi Mítik ke wit ke Mítik Iuwe hi eteikin mít in menmen mar im eteiknor menmen iuwe me God. 31 *Me wȋ God skelim mít, mít enun ne naanmípre mít ne wit Siba, híre wautip yi enun wentar nípaa híre weke yanımın wan wemtau him yaaim mítik iuwe King Solomon ketpim. Hi hinin mítik iuwe Solomon te yi ap yemtau him mai au. 32 *Maain wȋ God skelim mít, mít enun ne Nineva nantip yi enun yinini nendar nípaa hír nemtau Jona kewepyapír him me God, hír neweikin sip newet menmen enum. Hi hinin profet Jona, te yi ap yeweikin sip yewet menmen enum, te yi yises him mai au.

Nanamír hírak kíre si keteikni menmen
(Mt 5:15; 6:22-23)

33 *"Mítik hak ap keksiu si te kakwisȋk kaksawiñek kaknȋk wínak, o kaknȋk

tíkenup. Au, hírak ekírp yaain te mít neimín nanınen nímín hír enír si mamír. 34 Nanamír kit hírak kíre weipír. Nanamír kit naanmípre menmen yaaim te ti han kitet menmen yaaim, o au en, ti nanamír kit naanmípre menmen enum ti han ekítet menmen enum hemkre menepam heriuwerem. 35 Te yi naanempre híras te nanamír ki hírak kíre weipír hírak ap ekwȋs menmen enum mamu mamíkre han ki. 36 Mítik han kírak werek, hírak han kitet menmen werek werek. Te hírak kertei werek werek menmen God kírakem keteiknȋwekem. Hírak kíre mítik han kírak kíre si kír keteiknȋwek menmen."

Jisas kene mít Farisi netike mít ne Skraip

(Mt 23:1-36; Mk 12:38-40; Lu 20:45-47)

37 *Jisas katip him mírak epei au, te mítik hak ke Farisi kitíwekhi, "Ti enen wínak etikewa ewím menmen." Hírak ketpȋwek, hírak ketikerek tariyakit ten. 38 *Hírakit tariyakit ten, mítik ke Farisi kehinhin kentar Jisas hírak ap kises him me maamrer nír, hírak ap kekemyet his mírak te kakim menmen taau. 39 Mítik Iuwe Jisas ketpȋwek, "Yi mít ne Farisi yekemyet sar wenkepye mi au werek, te yi ap yírak han ki keit nímín yaaik au. Hírak enuk kises menmen enum mire hemkre menepam me menmen o yi

* 11:31 1Kin 10:1-10 * 11:32 Jna 3:5-10 * 11:33 Mk 4:21; Lu 8:16 * 11:37

Lu 7:36, 14:1 * 11:38 Mt 15:2

yetike miyapır yırıran. ⁴⁰ Yi yetaritari mıt! Hıراك God kerek kerek yi yınk ki hıراك kıṛiąk han ki ketikerek. ⁴¹ Yi eiwet mıt menmen mi yapırwe mekre sar o wenkepye hıram mamkepi te menmen mekre han ki hıram yaaim. ⁴² *Yi mıt ne Farisi menmen enum mamenen mamiwep mamıntar yi yewet God menmen meiyam kike me menmen yapırwe yi yetiwem yaaim te yi ap yırıak mıt yapırwe menmen mıpıram au. Yi ap han tewenin God werek werek au. Yi eiyin'in eirıak mıt yaaim mıpıram, yi hanhan God, menmen im metike menmen me yi eiwet God menmen kike me menmen yapırwe, hıram yaaim iuwe. Te yi au yınapen.

⁴³ “Yi mıt ne Farisi menmen enum mamiwep mamıntar yi hanhan yayu yeno yaaim me mıt iuwe yayıt wınak kerek mıt nererik nekine him me Moses. Yi hanhan mıt nanıtpi nanwenıpi niuk mi nanıt maket, wit kerek mıt nererik nesiuwe menmen mır.

⁴⁴ “Yi mıt ne Farisi menmen enum mamiwep mamıntar yi enun yire hei ke herwe kekrerek mıt ap neriuwesiek au. Menmen yaaim mıt hıır nıri yi yırıakem, hıram misawın menmen enum mekre han ki mire meri mıwapın hei enuk keriue herwe enuk kının kekrerek. Maain mıt han nises menmen yi yetporem

hıır enrıakem te hıır nepıtari hıır nises menmen enum mar ke yi mıt yırıakem.”

⁴⁵ Mıtık ke mıt Skraip katıp Jisas kitıwekhi, “Mıtık Iuwe, ti atıp menmen im ti enai metikeri.” ⁴⁶ Jisas kewenhi ketpiwek, “Yi mıt ne Skraip menmen enum mamiwep mamıntar yi yewis him ham weiniṁ mamtike him yaaim me God, te mıt ap nanisesim werek werek taau. Yi yenip mıt hıır nanisesim te yi ap eiyisesim au.”

⁴⁷ “Menmen enum mamiwep mamıntar yi yeses herwe hei mıkaap mıt han tewenin mıt profet kerek nıpaa maamrer keriyen hıır nanıp. ⁴⁸ Yi hıras yeteikin yi yertei menmen enum maamrer ni nıpaa nıṛıakem, yi han yaaik yeriwerem yentar yi naanmıpıre herwe hei im e.

⁴⁹ “God kertei menmen im te nıpaa hıراك katıp him mar im: ‘Hi tewen ariuwet mıt profet nantike mıt aposel nanıno mıt ne Isrel. Han hıır nanrekyor enum, mıt han hıır nanınp.’ ⁵⁰ Te God kaknep yi mıt ne Isrel yau tı ik kar ke hıراك kaknenp maamrer ni kerek nıpaa hıır nene profet yapırwe naa me nıpaa enum eik ere in.

⁵¹ *Nıpaa Ebel hıراك profet kinin kaa hemkre mırak mewen ere mıtık profet kıkaru Sekaraia kaa kerp nımin kınaan kerek mıt newis menmen me God

* 11:42 Lev 27:30 * 11:51 Jen 4:8; 2Kro 24:20-21

mewik metike wînak iuwe ke God. God kakriak mit ne Isrel nau in enum enum kakinterim.

⁵² “Yi mit ne Skraip menmen enum mamiwep. Yi yertei him me God te yi yewelkin him mirak mire menmen ham. Yi yinapen yises him mirak werek werek eiyintar yi hanhan mit naninen nanihi markeik te hir enises God werek werek. Yi enun yar ke mit yeiyepet weipir menmen mau meit nimin. Maain mit naninen nanim menmen yi ap eiwisi nantino nimin nanim menmen au. Hir nanu nanti.”

⁵³ Maain Jisas kinaaiwir wînak ik ken witeik, mit ne Farisi hir han enuk nitwekhi menmen yapirwe
⁵⁴ *nemeriyewek hirak kaktip menmen enum te hir nansiwek him nankip.

12

Yi naanempre hiras me him mit enun nemipin hir netpim

(Mt 10:26-27)

¹ *Mit miyapir yapirwe nerp menep menep te hir nentreran, Jisas katip mit disaipel nirak kinin kar ik: “Yi naanempre hiras te yi ap eiyises him me mit ne Farisi. Hiram enum mire sak haak. Hi atip hir mit enun nemipin, hir newirnak nekteni te hir nises han kir. ² *Menmen yapirwe kerek misawin, maain God kakwepyaprem

* 11:54 Lu 20:20 * 12:1 Mt 16:6
 12:24, 21:8; Ap 27:34

te mit nanirem nanirteiyem.
³ Maain him kerek yi epei yetpim me witaan te God ke wepni kakwepyaprem mit nanimtewem. Menmen kerek yi yatip mit han em yi yisawin yekre wînak, maain God kakwepyaprem kakit wit eik te mit neit wit nanimtewem.

Jisas katip keimin kerek mit nanineinik
 (Mt 10:28-31)

⁴ “Hi hetpi nai yinan, yi ap einapen mit au emit! Hir nenep mitik yink kerekek, te maain hir ap te nanrik menmen meiyam taau. ⁵ Hi hetpi eteikni keimin kerek yi eineinik. Yi einapen God. Hirak kakiwep epei au, hirak enuk manpenuk te kakwiri yaino si enum. Hi hetpi, yi eineinik.

⁶ Hore kike hispinak (5) mit newir pewek wik nantiwem. Hore kike mit namip hiram menmen weinim te God epei kertei hiram maa. ⁷ *God epei kertei menmen iuwe, hirak kewenhis kertei paan marmenum miwapin paan hesnu ki. Te yi ap einaain menmen au. God katip yi himin ki hirak menmen iuwe kinin hore. Hore hiram menmen weinim ap himin kewim au. God hanhan hore, te hirak hanhani mit wisenum naanmamri.”

Him me mit hir natip hir nises Jisas
 (Mt 10:19-20, 32-33, 12:32)

* 12:2 Mt 10:26; Lu 8:17 * 12:7 Lu

8 Jisas wen katip, "Hi etpi nai yinan, mit niutip niutip neimin newepyapir h̄iras nis̄sa nerp ninaan me mit miyapir yapirwe, te hi M̄itik ke wit ke M̄itik Iuwe maain hi ewepyapir mit in me ninaan me mit ensel ne God, hi atpor h̄ir nikerek ne God keriyen. 9 *Te neimin h̄ir nepakin h̄ir nis̄sa me ninaan me mit, maain hi M̄itik ke wit ke M̄itik Iuwe apakini h̄ir ne God nerp ninaan me mit ensel ne God.

10 *“Mit neimin niutip niutip natip netawin hi M̄itik ke wit ke M̄itik Iuwe, hi asak menmen enum mir. Neimin kerek natip neratawin God H̄im̄in Yaaik, God Haai ap te kak̄sak menmen mir taa. H̄iram mamu mamit.

11 *“Mit maain nansiwe him nanintar yi yises him mai, h̄ir nantorhis nanri nanino w̄inak kerek mit nererik nekine him me Moses neitai, o yi yayitp ninaan me mit iuwe gavman netike kaunsil, te yi ap hanhan menmen te yi yayitpim te yi eikaap h̄iras au. 12 Yi hanhan em au eiyintar me wi eim God H̄im̄in Yaaik kakwis menmen mamikre han ki te yi eiyitporem.”

Jisas katip tok piksa me mitik iuwe ap kises God au

13 M̄itik kiutip ke mit yapirwe nerp en katip Jisas kar ik: “M̄itik Iuwe ti atip heiyiuwe kai te h̄irak ekweto menmen mei me

menmen haai kawir kaa kewisim miwaairi, maain hawir ewinkerem ewetakit.” 14 Jisas ketpiwek, “Mitik keimin kehimiten te hi ehinke menmen mi a?” 15 *H̄irak keweikin katip mit yapirwe, “Naanempre h̄iras te yi ap hemkre menepepam me menmen yapirwe. Menmen yapirwe mitik kentenenim ap te mamkepik kaku au.”

16 Jisas ketpor him tok piksa mar im: “M̄itik hak iuwe kamir ni h̄iram matin yapirwe. 17 Te h̄irak han kitet kar ik: ‘Hi arak mekam? Hi menmen yapirwe te hi ewisim emwaai nein? W̄inak au.’

18 H̄irak katip, ‘Hi are arak menmen im. Hi ewep w̄inak ketike weisaak me tekete te hi ehime ham wisenum minin im te hi ewis menmen mamwaai weisaak mamtike menmen mewo meit ni eim, h̄iram mamno mamwaai mamikre weisaak kerem em. Hi arak menmen im, te 19 hi atip h̄irekes, Ti epu werek werek menmen meiyam yapirwe mepeit me tito yapirwe. Ti ehu ehim menmen ehim tipar si enum ehu han yaaik.’ 20 Au, God ketpiwek kar ik: ‘Ti etaritari mitik! W̄itaan ik ek ti hahi, himin kit kakno, te menmen mi yapirwe ti epei hetiwem hewisim miwaai meit, maain keimin kaktiwem a? Ti au!’ 21 *Keimin keit menmen yapirwe kakkaap h̄irekes, te h̄irak ap kises menmen God hanhan h̄irak

* 12:9 Lu 9:26 * 12:10 Mk 3:28-29 *

1Ti 6:9-10 * 12:21 Mt 6:19-20 *

12:11 Mk 13:11; Lu 21:12-15 * 12:15

kakisesim, hı̄rak enuk kar ke
mítik eik e.”

*Yi han kitet God kakikepi
kerekek*
(Mt 6:25-34)

²² Jisas katip mít nı̄rak disaipel kar ik: “Yi eiyises menmen God hanhan yi eiyisesim, te hi hetpi menmen im: yi ap han ekitek karkeik eiyit pewek eiwı̄rem eiyit menmen yi yayı̄m o menmen yi eimir emu yı̄nk ki au emıt! ²³ Hı̄min ki kepu werek, hı̄rak kinın menmen yi eiyım. Yink ki kaku werek werek kakının menmen yi yamır. ²⁴* Yi yayır hore tepre. Hı̄ram ap mamır ni meket teket au. Hı̄ram mime wı̄nak te mewis menmen mekrerem au, te God kewetir menmen. God han kitet yi iuwe yinın hore, hı̄ram au menmen weinīm. ²⁵ Mítik keiyak hı̄rak han kitet kakrı̄ak menmen te hı̄rak kaku wı̄ meiyam o tito yapı̄rwe au. ²⁶ Yi ap eırı̄ak menmen kike mar im au, te yi yenmak han kitet menmen ham te yi yayu werek werek a? Au emıt!

²⁷ “Yi yayır timen mı̄waai yaiwi. Hı̄ram mewo, hı̄ram ap mesikek yı̄waap mekerwo menmen au. Te hı̄ram yaaim mır minın mítik iuwe King Solomon hı̄rak ketenen menmen yapı̄rwe. Hı̄rak nı̄paa ap kamır menmen mau yı̄nk kı̄rak yaaim minın timen im au. Te timen hı̄ram menmen weinīm. ²⁸ God kerekek kı̄rı̄ak menmen

im hı̄ram yaaim te hı̄ram petepin mepu teipmen mami, te mít nantı̄wem neiyım nanwı̄rem mamı̄kre si. Timen im hı̄ram menmen weinīm, te God kakweti menmen yi yaimır mamu yı̄nk. Yi ap han kitet God werek werek au. ²⁹ Yi ap han kitet yapı̄rwe yi yayıt menmen o tı̄par te yi yayı̄m ere tu iuwe au emıt! ³⁰ Mít nerer wit wit ap nises God hı̄r han kitet menmen mar im. God hı̄rak Haai ki kertei yi yayıt menmen im te yi eiyu. ³¹ Te yi yinın eiyises menmen God hanhan yi eiyisesim, te hı̄rak kakweti menmen mamkepi yi yayu werek werek.”

*Yi hanhan yaiwis menmen
yaaim mamu wit ke God*
(Mt 6:19-21)

³²*“Yi mít nai yı̄re sipsip, yi ap einaain menmen au eiyı̄ntar God Haai ki kakwisi yi eiyinın naanmamre mít me menmen mırak. ³³* Yi yesiuwe menmen yapı̄rwe kerek yi yetenenim yayıt pewek mererim eiwet mít weinın m. Mar im yi yaiwis menmen yaaim mamkepi mamwaai wit ke God. Hı̄ram mamu mamıt te mít enun nekintıp menmen o wesiuk mamnen mamı̄waank menmen mi mamıt en au emıt! ³⁴ Menmen ti hanhanem, han kit ekitem.

Mít naanempre menmen me mítik iuwe hı̄r enmeriyı̄wek

* **12:24** Sam 147:9; Lu 12:7 * **12:32** Lu 22:29; Rev 1:6 * **12:33** Lu 18:22

* **12:35** Eks 12:11; Mt 25:1-13; 1Pi 1:13

35 *“Yi eimir laplap tokim keremem, yi eiyit waai eiyik eitepenem eiyiksiu si, yi eiyu eimerir menmen mamnen. 36 *Yi yayre mit nemerir mitik iuwe kir kaknen kakike wit kerek mite wetike mitik neitan neitai ein ek, hirak kaknen wit kirak te hir naninkiwek weipir wasenum kerek hirak kan keretitek. 37 *Te mitik iuwe kaknen kakri mit niriak menmen mirak ap niwaai au, te mit keriyan hir han yaaik. Hi etpi te hirak kakmir laplap tokim mirak hirak kakitpor nanu yeno kerek naam menmen menterim, te hirak kaknen kakwetir menmen hir nanim kakir ke wok mitik kir. 38 Te hirak kaknen kakwi nimin suware kenep enum, hirak kir mit niriak menmen mirak hir nepu, hir han yaaik nanu.

39 *“Yi eiyirtei menmen im e. Mitik ke winak epei kertei wi kerek mitik enuk kekintip menmen kaknen, te hirak ap kakwistik kakwep weipir kakno nimin kekin menmen mirak au. 40 Yi yire mitik eik e. Yi eimeriyo hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe hi piye anen me wi yi yepitari hi anen.”

*Jisas katip him tok piska
me mitik yaaik mitik enuk*

(Mt 24:45-51)

41 Jisas katip epei au, Pita kitehi Jisas, “Ti hetpei keriyan him im o haiu mit yapirwe?” 42 Te Jisas

* 12:36 Mk 13:33-36 * 12:37 Jo 13:4

Mt 25:21, 23 * 12:47 Je 4:17

kewenhi katip, “Hi hetpi yi yapirwe. Yi han kitet keimin kiriak menmen me mitik iuwe, hirak yaaik kemtau him kisesim? Hirak mitik kerek mitik iuwe kiraak kakwistik kaknin naanmamre mit han kerek niriak menmen me mitik kiutip kerek ek, hirak kaknin kakwetir menmen yaaim nanim me wi hirak kewetirem. 43 Maain mitik iuwe kaknen kakir mitik kiriak menmen mirak hirak wen kiriakem, te hirak han yaaik keriuwerek, te mitik kerekek han yaaik. 44 *Hi hetpi werek. Hirak kakwistik naanmamre menmen mirak yapirwe. 45 Mitik hak kiriak menmen me mitik iuwe kiraak kaktip, ‘Mitik iuwe kai ap te kaknen waswas,’ te hirak kaknep mit han kerek niriak menmen me mitik iuwe kerek ek, kaknep miyapir kerek niriak menmen me mitik iuwe kerekek, neiyewewan, kaam menmen metike tipar si enum. 46 Te mitik iuwe kerekek maain hirak kaknen me wi hirak ap kermeriyiwек au. Hirak han kaa piye kaknen kermem. Hirak au ketari, te hirak kakrekyiwек enum kakiwaankek kaksiuwerek kakno kaktike mit han kerek niriak menmen mirak ap nises him mirak werek werek au.

47 *“Mitik kerekek kemtau him me mitik iuwe kirak, te hirak ap kises him mirak, hirak mitik iuwe kirak kakkip wisenum kakriuwe

* 12:39 Mt 24:43-44; 1Te 5:2 * 12:44

nipin. ⁴⁸ Te hırank keimın ap kertei werek werek menmen mitik iuwe kırak hanhan hırank kakriakem, hırank kırak menmen enum, te mitik kırak kakıp kakriuwe nipin au kike. Mıt kerek God kewetir menmen yapırwe, maain hır pike enwet God em. Mıt neimın kerek neit menmen yapırwe me mit, maain hır pike enwetrem yapırwe.”

Jisas kan kakinke mit miyapır nanwep pinan nanino in, nanwep pinan nanino ein
(Mt 10:34-36)

⁴⁹ Jisas wen katip, “Hi han hewir si meit ti ik, te hi hanhan si emırhıhe waswas, ⁵⁰ *te hi ahinın ahıwaank wısenum hahi. Han kai enuk heriuwe menmen mamrewaank ere hıram epe au. ⁵¹ Yi han kitet hi epe han te hırank mit nankiyan nanu nanıt a? Au, hi epe han te hi ewep mit miyapır han nanınepan nanıntar him mai. ⁵² In ek ere maain mit ne wınak kiutıp nar mit hispınak (5) hırankakem. Mitiktit wıkak tatkite mitiktit wıketeret nanınehan nanınepan nanıntar him mai. ⁵³ *Mit nanınehan. Haai kaktike nıkan kırak tatnehakıt tatnepakıt. Miye wau-tike nıki pire nanınehan nanınepan. Mite wau-tike yani pire nanınehan nanınepan nanıntar him mai.”

* 12:50 Mk 10:38-39; Mt 26:38; Jo 12:27

Mıt nertei menmen me ti o nepni te hır nepitari menmen me God
(Mt 6:2-3; Mk 8:11-13)

⁵⁴ Hırank katip disaipel nırank epei au, hırank katip mit miyapır yapırwe kar ik: “Yi epei yır napı meke wit kerek wepni kewen ken keremem, waswas yi yatıp, ‘Hawı kaknen.’ Maain hırank kaknen. ⁵⁵ Yi yemtau nıme wenituk meke wepni kokai kan te yi yatıp, ‘Wepni sisi iuwe kaknen.’ Maain hırank kaknen. ⁵⁶ Yi mit enun yemipin. Yi yertei menmen me ti o nepni. Yi yenmak te yi yetari menmen God in ek kırıakem a?

Yi eitike mit kerek nansi-uwı him yi eikiyan eiyu
(Mt 5:25-26)

⁵⁷ “Yi yenmak te yi ap han kitet menmen yaaim te yi yırıakem a? ⁵⁸ Mitik hak kesiuwe him kerwit (o ker-wetit) te ti eno ehır mitik iuwe ke gavman. Ti eno kot hitet yayiwe, ti etpiwek te yi eikiyakıt eiyu, o au en, hırank kakırit eno kot, maain mit nanwırit eno wınak enuk. ⁵⁹ Hi etput, ti ehu ere ti ewır pewek eiyım etnik.”

13

Mitik ap keweikin sip kewet menmen enum hırank kaki

¹ Me wı im, mit han nepu en hır natıp Jisas nar ik: “Mit han ne Galili nen wınak ke God nene samiyak mir newepwarem nanwet God em, te mitik iuwe gavman

* 12:53 Mai 7:6

Pailat kesiuwe mít nírak ne ami nen nanıp, hemkre mır meweiknenim metike miyak mıwaai kınaan.” 2 *Jisas kewenhi ketpor kar ik: “Yi han kitet mít hır naa nar ik, menmen im meteiknai mít in ne Galili hır nırıak menmen enum minın mít han ne provins Galili a? Taauye! 3 *Hi etpi werek. Yi ap eiweikin sip eiwet menmen enum yi yayi yayır ke mít ein ne provins Galili epei naa. 4 Yi yertei mít hiswiyen hispınak (15) naa neit tıpar me wit Siloam nentar wınak nokik kewen kanıp? Yi han kitet menmen enum hır nırıakem hıram minın menmen enum mít han ne wit Jerusalem nırıakem a? Taauye! 5 Hi etpi werek. Yi ap eiweikin sip eiwet menmen enum yi yayi yayır ke mít in.”

Jisas katıp him tok piksa me nu ap kine níkim au

6 *Hırap wen ketpor him tok piksa hırap katıp kar ik: “Nu hınaan kewo keit ni me mıtık hak. Hırap ketpaan ken kakır níkim au, hırap kuwaau (o kiwaau). 7 *Hırap kuwaau (o kiwaau) au, hırap katıp mıtık kerek naanmıpriwek ni mırak kar ik: ‘Ahırem! Tito wıkak hi han hen hır nu hırap ap kine níkim au. Ti ekan nu eik ek eknepin. Hi hınapen hırap kaku tı ik e kari nan tı.’ 8 *Te mıtık naanmıpriwek ni kerek

mıtık iuwe, ‘Ewisık akirek me tito im e, hi awep wi aweikniewek awır waniu (o win) mamwetiwek. 9 Maain hıram mamine níkim hıram yaaim, o au en, ti ekan eketik eknepin ekikeipin.’ ”

Me wi Sabat Jisas kikaap mite wınap hıre sip kire kin

10 Me wi Sabat, Jisas keit wınak kerek mít nererik nekine him me Moses, hırap kewepyapır him me God. 11 Me wi im, mite hap wepu. Tıpir kaaup te hıre wınap tito hiswiyen hispınak wıkak (18). Hıre sip kire kin te hıre ap wekrit wen werek werek au. 12 Jisas kırep, te hırap keninwe ketpiwe kar ik: “Mite hi hepır menmen enum mewit mamno mamnopin mamkeipnut, te ti ere yaaip.” 13 Hırap kewis his mırak menteriye, hıre wekrit wenhi hırehes wekrit werp, hıre wewenipi niuk me God. 14 *Mıtık kinin naanmıpriwek wınak ik e, hırap han enuk kentar Jisas kikaap mite me wi Sabat, te hırap katıp kar ik: “Wi hispınak kiutıp (6) hıau mamrıak menmen. Yi einen in me wi eim te God kakıkepi te yi yayu werek. Me wi Sabat emit!” 15 *Jisas piye ketpiwek, “Yi mit enun yewisesik. Yi mit niutıp niutıp me wi Sabat yaino yaisiupan bulmakau o hos yairiyaam mamno mamiım tıpar. 16 *Mite ip e kerek

* 13:2 Jo 9:2 * 13:3 Sam 7:12 * 13:6 Mt 21:19 * 13:7 Lu 3:9 * 13:8

2Pi 3:9, 15 * 13:14 Lu 6:7; Jo 5:16; Eks 20:9-10; Diu 5:13-14 * 13:15 Lu 14:5

* 13:16 Lu 19:9

hire nepenye pe Ebraham kerek Seten kerekyiwe enum te hire winaq tito hiswiyen hispinak wikak (18). Hire winin sak mi te hi ekepye herekyiwe yaaim me wi Sabat.”¹⁷ Mit han kerek nipaai natip menmen enum, hir yink enuk nekintip nentar hirak katip him im. Te mit yapirwe han yaak neriuwe menmen iuwe yaim hirak kiriakem.

Him me nu mastet níkim míram

(Mt 13:31-33; Mk 4:30-32)

¹⁸ Jisas piqe katip, “Menmen God kiriakem hiram mire mekam? Te hi eninem mamtiike mekam mamiram?¹⁹ Hiram mire nu mastet níkim mírak kike enum. Mitik hak ketiwem kamir mau ni mírak. Maain hirak ken niu kire nu iuwe, hore hiram menuwe meke niu mewis yaank mewik.”²⁰ Jisas piqe katip, “Hi enin menmen God kiriakem mekre han kaiu hiram mamtiike mekam mamiram?²¹ Hiram mire yis mité hap wewisim metike plaua, hire weweiknenim ere werek. Maain plaua miniu wisenum.”

Jisas katip ke weipir kike

(Mt 7:13-14, 21-23)

²² Jisas katip epei au, hirak ken wit iuwe wit kike kewepyapir him me God te hirak kakpiro Jerusalem.²³ Mitik hak ketipiwek, “Mitik Iuwe, maain God kakithis mit niutip niutip kerien nanu nantikerek o

au?” Jisas katip mitik ik ketike mit yapirwe kar ik:

²⁴ *“Yi naanmamre hiras te yi eino eitet weipir kike ek. Hi hire weipir. Mit yapirwe hir hanhan nanino nantikerek nanino nimin ein te hir au.²⁵* Maain mitik ke winaq kerek kakkrit kakiyepet weipir, te yi yayirp wit eik yairetit weipir yaitip, ‘Mitik Iuwe, ekaisiu weipir.’ Hirak kakipti, ‘Hi ap ertei yi neimin.’²⁶ Te yi yaiyitpiwek, ‘Haiu nipaai maam menmen maam tipar metikewit, te ti herp yayiwe kaiu eik ek ewepei him.’²⁷ *Te hirak kaktip, ‘Hi hetpi, hi ap hertei yi neimin. Yi eiyinka eikeipno yi mit enun yirak menmen enum.’²⁸ *Te maain yi eiyir Ebraham, Aisak, Jekop netike mit profet nanu nantike God te yi au eiyit wit eik yaykit yainakin yehes.

²⁹ *Mit naninen nanke wejni kokai kan, han naninen nanke wejni kewen ken o nanoke pinak nanoke pinak naninen nanu yeno nanit wit ke God nanim menmen iuwe.³⁰ *Mit han kerek in ek hir mit wein in ek maain hir nanin mit iuwe han. In ek hir mit iuwe te maain hir nanre mit wein.”

Jisas kikit Jerusalem kentar mit nises him mírak au

(Mt 23:37-39)

³¹ Hirak wen ketpim, mit han ne Farisi hir nan netpiwek, “Yi eino eikeipin!”

* 13:24 Fl 3:12 * 13:25 Mt 25:10-12

* 13:29 Sam 107:3; Lu 14:15 * 13:30 Mt 19:30

* 13:27 Sam 6:8 * 13:28 Mt 8:11-12

In ek mítik Herot hanhan kakitep!”³² Jisas ketpor, “Yi eino eitip manpen mawenekin Herot petepin, teipmen, tepin hi epir herwe enum, hikaap mit ninaap hir pike nire yaain. Me wi wikkak menmen mai epei au. Menmen mai epei au, hi ehu ehit. Herot kakiyep au ere hi hirak menmen epei au.³³ Te hi wen ano ehitet yayiwe petepin, teipmen, tepin. Hi profet ke God ap ahi ehit wit hak au. Wit Jerusalem kerek.

³⁴ “O mit miyapir ne Jerusalem! Nipa God keriuwet mit profet hir newepyapir him mirak te yi yanip naa. Wi yapirwe hi hanhan hari yi mit yererik hi naanmipri har ke suware wari nikim minik yapir mire, te yi au yinapen.³⁵ In ek God keweikin sip kewet wit ki, yi hiras naanmiprewem. Hi etpi werek, yi eira au ere yi yaitip, ‘God kirak yaaim kakkaap mitik hirak keriuwetek kaknen kakikrehir ke God.’”

14

Jisas kikaap mitik kinap yink kinwo hirak kire yaak

¹*Me wi Sabat, Jisas ken kaam menmen keit wianak ke mitik iuwe ke Farisi. Hir mit nau en naanmiprewek te hirak kirak menmen.² Mitik hak his hit mirak minwo hirak kerp menep

kirapit Jisas. ³*Jisas katip mit ninin nertei him me Moses natip mit em hir netike mit ne Farisi kerek ninin nises him me Moses, hirak kitorhi kar ik: “Him me Moses mamwisai haiu mit mamkaap mit ninap me wi Sabat o au?”⁴ Hir ap newenhi au, wile wile neit, te Jisas keit mitik kekepik ere werek, hirak kesiuwerek ken. ⁵*Hirak kesiuwerek ken, hirak keweikin kitorhi kar ik: “Hos mi o bulmakau mi maminko mamikre hei me wi Sabat, yi eiriyak eiketik me wi Sabat o au?”⁶*Hir ap neweniewekhi netipiwek menmen au. Hir yink enuk.

Mitik ap han ekitet hirakes mitik iuwe au emit

⁷*Jisas epei kir mit yapirwe kerek nanin menmen, hir nau yeno yaaim me mit iuwe te hirak ketpor tok piksa mar im. ⁸*Hirak katip, “Wi kerek mitik hak hirak kenini einen eiyim menmen me nikan kirak kakit mite, yi ap eiyu yeno yaaim me mit iuwe, te mitik iuwe akininit eknene. ⁹Hirak eknene te mitik kerek nikan kirak kakit mite, hirak kaknen kakitpi, ‘Yi eiyinke eino ein, eiwis mitik iuwe ik hirak ekwim.’ Hirak kirak menmen im te yi yink enuk eiyintar yi eiyu yeno weinim. ¹⁰ Im em emit! Mitik ketpi yi einen eiyim menmen yi eiyu yeno weinim me mit, te maain

* 14:1 Lu 11:37 * 14:3 Lu 6:9 * 14:5 Mt 12:11; Lu 13:15 * 14:6 Mt 22:46
* 14:7 Mt 23:6 * 14:8 Pro 25:6-7

mítik nipaā ketput yi einen eiyim, h̄rak kaktihis kak̄tpi kak̄r ik: ‘Nai yinan, yi einen eiyu yeno me mit iuwe newim,’ te mit en nipaā h̄rak netikewi yayim menmen h̄r han kitet yi iuwe.¹¹ *Mitik kerek han kitet h̄rekes mitik iuwe, God kak̄tak h̄rak mitik weinik.”

Jisas katip mit nanine neimin naninen nanim menmen

¹² Nepei au, Jisas katip mitik kerek nipaā ketpiwek kaknen kakim, h̄rak ketpiwek kar ik: “Maain ti enine mit naninen nanim menmen iuwe, ti ap enine paaprer o haairer o n̄kerek o kikrek o nit yinan netenen menmen iuwe au emit! Ti ap eriakem ehisesim eh̄ntar maain h̄r p̄ke nanwetut menmen mit mamerim.¹³ *Maain ti hemani menmen, ti enine mit enun menmen auri o mit his hit nanamir enum.¹⁴ *Ti eriak menmen mar im te God maain kakrekyut yaaim kakintar mit in enun te h̄r ap p̄ke nanwetutem mamerim. Maain God kakwetutem me wi kerek maain h̄rak kakikian mit kerek n̄re yaain h̄r p̄ke nanikrit nanu nantikerek.”

Jisas katip him tok piksa me mit naam menmen iuwe (Mt 22:1-10)

¹⁵ *Mitik kiutip kau kinaan kaam menmen kemtau menmen Jisas katip, h̄rak ketpiwek kar ik: “Mit

nau kinaan neit wit ke God nanim menmen h̄r han yaaik nanu.”¹⁶ Jisas ketpiwek, “Nipaā ein mitik kemani menmen kenine mit yapirwe naninen.¹⁷ Wi epe man te h̄rak kakwet mit menmen. H̄rak keriuwet mitik kirkak kaknor kaktpor kar ik: ‘Hi epe emani menmen te yi einen eiyim eitikewa.’¹⁸ H̄rak kitorhi, te h̄r yapirwe natip, ‘Haiu ap te mamno au.’ Mitik hak katip, ‘Hi epe hewir pewek heiyim hatin ti, te hi eno ahirek te hi hanhan ti ap hanenuk heriuwe hi ap enen taau.’¹⁹ Mitik hak katip, ‘Hi epe hewir pewek etin bulmakau hiswiyen (10) me mamwen ti te hi ano ahirem eninem te hi hanhan ti ewisa hi ehu in ehim menmen mit au.’²⁰ *Mitik hak katip, ‘Hi epe heit mite te hi ap anen au.’

²¹ “Te mitik kerek kirak menmen mirak, h̄rak ken ketpiwek. Epei ketpiwek, h̄rak han enuk ketpiwek kar ik: ‘Ti eno waswas erer yayiwe me wit ehithis mit kerek his hit nanamir mire enum, kerek nau yayiwe ek e.’²² Maain mitik h̄rak epei kan ketpiwek, ‘Mitik Iuwe, menmen ti etpewem hi epei h̄riakem, te yeno ham wen mepeit weinim.’²³ Mitik iuwe katip mitik kerek kirak menmen mirak kar ik: ‘Ti eno ehitet yayiwe iuwe, ehitet ya ke yaank, ya meke nimin te winak kai eknempet ekriuwe mit

* 14:11 Mt 23:12; Lu 18:14 * 14:13 Diu 14:29 * 14:14 Jo 5:29 * 14:15

Lu 13:29 * 14:20 1Ko 7:33

miyapır. ²⁴ Hi etput werek. Ap nei kerek nipaah hi heninor naninen nanim menmen nantikewa au.”

Mitik ekinin han ekiet werek werek te hirak ekises Jisas

(Mt 10:37-38)

²⁵ Mit miyapır yapırwen nises Jisas te hirak keweikin ketpor kar ik:

²⁶ *“Mitik kerek kaknen kakisia hirak hanhan kinin kemtau him me miye haai nirkak, mite o nikerek nirkak, hirak ap kakises him mai taau. ²⁷* Mitik kerek kisia te kinaain menmen enum mammen mamkip, hirak ap te kakises him mai werek werek au.

²⁸ “Keimin ke yi mit hanhan kakime wianak iuwe nokik, hirak wen eku han ekiet hirak ketenen teket mei o niu mei kakwet mit kerek nankepik nanime wianak kirkak ere naninepik.

²⁹ Hirak epei kekin hei kamir teinik kewis tapin, te hirak ap kime wianak kenterim wen au kentar hirak pewek kike hiram epei au mesi, te mit kerek naninen nanirek nanitetiweknaan naniniwesisek. ³⁰ Hir nanti p nar ik: ‘Mitik ik kakime wianak te hirak ap kakimaak ere werek au.’

³¹ “Mitik iuwe kerek naanmipre mit yapırwen en kakno kaktike mit yapırwre nirkak 10,000 nanino naninepan nantike mitik iuwe hak ketike mit nirkak yapırwre nar 20,000. Hirak wen eku han ekiet hirak

manpenuk te kakirp kakinin mitik hak ik kaktike mit nirkak o taau. ³² Au en, mitik hak ek wen kepeit yanimin, hirak kakriuwet mit nirkak nanino nanweniyipirek nanitiwekhi me mekam hir enrikem te hir enkiyan enu enit. ³³ Te keimin hirak ap ekinin han kitet werek werek ekweikin sip ekwet menmen mirkak, hirak ap te kakises him mai taau.

Sol tokim ap matin him au, mit nanwrem

(Mt 5:13; Mk 9:50)

³⁴ “Sol hiram menmen yaaim, te hiram tokim ap matin him mamirmeim te hiram pike emtin him? Taauye! ³⁵ Mit ap newirem te mamkaap ti au. Hiram mamawaank ti. Hir nanwrem mamno mune me bulmakau mamkaap menmen meit ni eim mamwo taau. Mit nanwrem mamitet yayiwe weinik. Nikip emnep eiyimtewem!”

15

Jisas katip him tok piksa me sipsip kirir keit pin

(Mt 18:12-14)

¹ Wi ham, mit enun kerek nari pewek me takis, hir netike mit han enun nises menmen enum, hir nan menep nanmtau him me Jisas. ²* Mit han ne Farisi netike mit nertei menmen me Moses newepyapir mit em, natipan nene Jisas nar ik: “Hirak hanhan kari mit enun kaam menmen

* 14:26 Lu 18:29 * 14:27 Lu 9:23

* 15:2 Lu 5:30

ketikeri.”³ Te Jisas kewenhi ketpor tok piksa im e:

⁴*“Mítik kiutip ke yi mit kewis sipsip yapirwe, hak kinaaiwir mitik ik kírir keit yaank te hírak kaknaiwírem mamu weinim, hírak kakinkakitniewek ere kerek epei kírir ek hírak kaknapinek.⁵ Hírak kaknapinek, hírak kektin hípi han yaaik kakriuwerek.⁶ Hírak kektin hípi kaknan ek kakir ik kakiun wit, hírak kaknne nírak yinan netike mit ne wit kírak kakítpor, ‘Yi han yaaik eitikewa. Hi epei hinapin sipsip kerek niþaa kírir keit yaank eik.’⁷ Hi hetpi mit ensel neit wit ke God hír han yaaik kike kerien neriuwe mit yaain hír nau werek werek. Te hír han yaaik wísenuk neriuwe mitik enuk kiutip keweikin sip kewet menmen enum. Hír han ehitet yayiwe iuwe, ehitet ya keyaaik iuwe nar ke mitik hírak han yaaik kentar sipsip kírak hírak kínapinek.”

*Jisas katip tok piksa me
pewek minatin*

⁸ “Míte peimín wetenen pewek hiswiyen (10), te kiutip kinatín keit, híre weksiu si wíritep wínak ere híre wínapinek.⁹ Híre epei wínapinek, híre wenine níre yinan netike miyapir ne wit kíre eik, híre wetpor war ik: ‘Yi han yaaik eiyu eitikewa eiyintar hi hinapin

pewek kerek niþaa kinatín.’¹⁰ Hi hetpi mar im. Mit ensel ne God hír han yaaik iuwe neriuwe mitik hak kiutip keweikin sip kewet menmen enum.”

*Hím me níkan pipiak
kinaaiwir haai kírak*

¹¹ Jisas wen ketpor kar ik: “Mitik hak kine níkerek hírakit wikereret.¹² Kike katip haai kírak, ‘Haai enkaau menmen mei in ek maain ti hahi ti ewetewem.’ Nepei au, haai kírak kenke menmen mírak kewet níkerek tírak em.¹³*Maain wi ham, kike kesiuwe ti keit pewek mererik keiyim kakno wit iuwe yanímín ein. Hírak kenke menmen mírak kewírem keiyim katín menmen enum.¹⁴ Hírak kewír pewek keiyim katín menmen enum ere pewek nan epei au mesi hírak kau weinim. Hírak kau weinim, hawí au te ni merer wit wit mewo au, maa meit te mit menmen auri, hír niþpi maan.¹⁵ Hírak niþpi maak te hírak ken kírak menmen me mitik ke wit ik e, hírak kesiuwerek kakno naanmamre sak mírak.¹⁶*Hírak hanhan kakim nu weki níkim mit newet sak em kentar hírak menmen au ap mei mau te hírak kakim au.

¹⁷ “Hírak epei kertei hírak kau enum enum hírak han kitet hírekes katip kar ik: ‘Mit yapirwe nírak menmen me haai kai, hír neit menmen werek te hi au niþpi meiyo, hi hau in

* 15:4 Esi 34:11, 16; Lu 19:10 * 15:13 Pro 29:3 * 15:16 Pro 23:21 * 15:18 Sam 51:4; Jer 3:12-13

hahi hentar hi menmen au.
 18 *Hi pîke eno ahîr haai kai hi etpiwek, ‘Haai, hi epei eweikin sip ewet God hi herekyut enum. 19 Hi ap yaaik te hi hîre nîkan kit au. Ti ewisa hi are mit nîriak menmen mit.’ 20 Hîrak han kitet kar ik, te hîrak kekrit kakno kakîr haai.

“Hîrak kan kitet yanîmîn, haai kîrak kîrek, hîrak hanhanek kesiukin ken keiyewewik, kemwek tekep kises menmen me maamrer hîrak keteikinîwek hîrak han yaaik keriuwerek. 21 Nîkan katip haai kar ik: ‘Haai ye! Hi epei eweikin sip ewet God hi herekyut menmen enum. Hi ap yaaik te ti enewa hi nîkan kit au.’ 22 Te haai keremirîwek him katip mit nîriak menmen mîrak ketpor kar ik: ‘Yi eino waswas eiyit laplap yaaim emîriyîwekem eiyit pitau eiyinwîkem eiriuwetîwek su emu hit. 23 Eiyit bulmakau kerek wa kewik eikip eiyîk te haiu emîm han yaaik emu. (Haai kîrak menmen im keteikin nîkan kîrak hîrak wen hanhan hîrak kire nîkan kîrak.) 24 *Haiu mamriakem mamîntar nîkan kai hîrak kar ke mitîk kaa. Te in ek haiu minapînek epei kekrit kau.’ Hîr nîriak menmen han yaaik neriuwerem naam.

25 “In ek heiyiuwe kîrak keit ni eim. Hîrak pîke kakanen wînak eik hîrak kemtau mit nîrire nine henye. 26 Hîrak kenine mitîk ke mit nîriak menmen me haai kîrak, hîrak kitîwekhi kar ik:

‘Yi mit ein yi yîriak mekam?’ 27 Hîrak kewenhi kar ik: ‘Nîkik kit epei kan te haai kit kenep bulmakau wa kewik nîak naak neiyîk nîrire nenar nîkik kit pîke kan kepu werek, haai hîrak han yaaik.’ 28 *Hîrak kemtewek epei au, hîrak kine han enuk. Haai kîrak ketpaan kan, hîrak ketpiwek kari han kîrak te hîrak kinapen kakno wînak nîmîn ein. 29 Hîrak katip haai kîrak, ‘Hi epei hîriak menmen mit tito yapîrwe, ap wî miutip te hi eweikin sip ewet him mit au. Te ti ap eweto sak meme kiutipen te hi etike nai yinan mamkip mamîk meiyîk mamrire au. 30 Te nîkan kit enuk kerek nîpaa kewîr pewek kerek nîpaa ti ewetiwekem, hîrak ketike miyapîr enun nari mit his newenînem neiyewan, hîrak epei kan in, te ti enep bulmakau yaaik wa kewik ekip ewetiwekek.’

31 “Haai ketpiwek, ‘Nîkan kai, ti hekrit hekrit epu etikewa. Menmen yapîrwe mai hîram menmen mit. 32 Te haiu han yaaik emu emîm menmen emîre emîntar nîkik kit hîrak kar ke mitîk epei kaa. Te in ek hîrak pîke kekrit kepu. Hîrak kire sipsip kepîr keit yaank, te in ek haiu minapînek.’ ”

16

Mitîk enuk naanmîpre menmen me mitîk hak kertei

* 15:24 Ef 2:1, 5, 5:14 * 15:28 Lu 15:2

kiriak menmen mamkaap h̄irekes

¹ Jisas katip mit disaipel n̄irak kar ik: ‘M̄itik hak ketenen pewek menmen ham yapırwe, h̄irak kewis m̄itik hak naanm̄ipre menmen m̄irak. M̄it han nan netpiwek, ‘M̄itik kerek naanm̄ipre menmen mit h̄irak kewir pewek mit menep epei mamesi.’ ²H̄irak kemtewek, h̄irak ketpiwek kar ik: ‘Hi epei hemtau ti h̄iriak enum. Ti ewiso t̄wei eteikno menmen ti epei h̄iriakem entar ti ap wen naanm̄ipre menmen mai au.’ ³Te mitik kemtau menmen me mitik iuwe kerek h̄irak han kitet h̄irekes katip kar ik: ‘M̄itik iuwe kai kakinka kakriuweta hi ano entar hi h̄iriak enum heriuwe menmen m̄irak. Hi arıak mekam? Hi ap manpenuk te hi ewep wi au. Hi ȳink enuk ehu yayiwe ehitehi mit nanweto pewek au. ⁴Hi epei han kitet arıak menmen ham te mit h̄ir anıra entauhis ano w̄nak k̄ir h̄ir naanemprau. Te maain hi epei henke ekeipin menmen n̄ipaa ein hi naanm̄iprewem hi ehu werek.’ ⁵Te h̄irak kenine mit yapırwe niutip niutip nan kerek n̄ipaa neit menmen me mitik iuwe k̄irak weinim. H̄ir ap newetiwek nan mererim wen au, te h̄irak katip mitik kerek kinin kan kar ik: ‘Ti n̄ipaa heit menmen marmenum me mitik iuwe kai?’ ⁶H̄irak ketpiwek kar ik: ‘Hi n̄ipaa

heit dram me tipar mar 100.’ M̄itik naanm̄ipre menmen ketpiwek, ‘Ehu in ehit t̄wei ik ti ewis n̄ipaa ti heit 50 dram kerem em.’ ⁷M̄itik hak kan h̄irak kitwekhi kar ik: ‘N̄ipaa ti heit mekam?’ H̄irak ketpiwek, ‘N̄ipaa hi heit 100 bek rais kerem em.’ H̄irak ketpiwek, ‘Ti ehu in ehit t̄wei ik ewis menmen mire 80 bek rais kerem em.’

⁸*“Maain mitik iuwe k̄irak kan katip mitik enuk k̄irak kerek naanm̄ipre menmen, h̄irak ketpiwek h̄irak mitik enuk weise tipar kertei menmen werek werek kari han ke mit te maain mit ein naanmamr̄iwek.” Jisas wen katip, “Mit ne ti ap nises God h̄ir ninin mit nises him me God me naanm̄ipre menmen mir yapırwe.

⁹*“Hi wen hetpi werek. Yi han kitet yayit menmen mi eikaap mit eiriwerem te maain yi yayi yaino wit ke God h̄irak kakitpi yi yayu yaitikerek yayintar yi ȳirıak menmen yaaim a? Taauye!

¹⁰*“Mitik keimin h̄irak naanm̄ipre menmen kike werek werek, te maain h̄irak naanmamre menmen wisenum werek werek. Te h̄irak mitik kerek kemipin me menmen kike, maain h̄irak kakmipin me menmen iuwe. ¹¹Yi ap naanm̄ipre pewek werek werek me ti ik e, te keimin kakwisi yi naanmamre him yaaim me God? Taauye! ¹²Te yi ap naanm̄ipre menmen me mit han werek werek, te God ap

* 16:8 Ef 5:8; 1Te 5:5 * 16:9 Mt 6:20; Lu 14:14 * 16:10 Lu 19:17-26

te kakweti menmen kerek yi yaitenenim taau!

13 *“Mítik kíriák menmen me mítik hak ap te kakriák menmen me mítikit wíketeres taau. Te hírak han tatwenin hak, hak au kakneinik. O hírak han kekrit keriuwe hak, han ap kekrit keriuwe hak. Yi han ki kakínke kakintar pewek ap te yi eiyises God werek werek taau.”

*Hím me Moses metike
menmen me God
(Mt 11:12-13)*

14 *Mít ne Farisi hanhan pewek, hír nemtau menmen Jisas ketpim, te hír netpiwek enum nanwesiék. 15 *Te Jisas ketpor, “Yi keriyen yíriák menmen yari han ke mít yeriwerem te hír han kitet yi yíre yaaim yinín mít han. Te God kertei han ki. Menmen mít han kitet híram yaaim, God han kitet híram enum Weinim.

16 *Hím me Moses metike him me mít profet, híram mepu naanmípri ere wi Jon kerek kíkír mít neriuwe tipar hírak kan kewepyapır him ham yaaim me God. Me wi eim ere in hau mewepyapır him im yaaim me God naanmamre mít.

17 *“Maain nepni mamtike ti ik mamno mamíwaank mamít. Te him ham kike me him yaaim yapırwe Moses nípaa kewisim ap te mamít taau! Mamír keremem mamu mamít.

* 16:13 Mt 6:24 * 16:14 Mt 23:14

* 16:16 Mt 11:12-13 * 16:17 Mt 5:18

* 16:21 Mt 15:27

*Jisas katip him me mítik
kinaaiiwir mite kakit mite
hap*

(Mt 5:31-32; 19:9; Mk 10:11-12)

18 *“Mítik kerek kepır mite pírak kakit hap, hírak kíre mítik enuk kari mite his kewenem. Keimin keit mite nípaa wínaaiiwir mítik kíre, hírak kíre mítik enuk kari miyapır his kewenem.

*Hím me mítik kete-
nen pewek yapırwe ketike
Lasaras*

19 “Nípaa mítik ketenen pewek yapırwe kepu. Hírak kewir pewek yapırwe keit klos yaaim iuwe. Hekrit hekrit hírak kau werek, keriuwet klos yaaim, kaam menmen yaaim. 20 Mítik enuk Weinik niuk mítak Lasaras kepu. Hírak mít nírak neriyaak neiyik nan newisik kíwaai ya weipır ke níwa ke wínak eik. 21 *Hírak kemerir mít nanít menmen mít newírem nípaa mau kínaan ke mítik iuwe híram menke. Hírak kau en nepere mepnen meswíwek (o mesiuwewik) wikes meriuwe nin míram.

22 “Maain mítik Weinik ek kaa, mít newisik kekre hei te ensel ne God nínan himin kírak ken kau ketike mítik Ebrahim teit wit kírak kewik. Mítik ketenen menmen yapırwe kaa, te mít newisik kekre hei. 23 Mítik ketenen menmen yapırwe hírak kekre si enum, menmen merekyíwek han enuk yínk mítak mekek.

* 16:15 Mt 23:28; Lu 18:9-14; Pro 21:2

* 16:18 Mk 10:11-12; 1Ko 7:10-11

Te h̄irak k̄ik̄iamnaan k̄ir Ebraham keit yan̄im̄in kau niu ein ketike m̄it̄ik Lasaras tekiyakit tau. ²⁴ Te h̄irak k̄inap ken̄ine, ‘Maam Ebraham, ti han ekiteta esiuwe Lasaras ekwis t̄ipar em̄int̄rau nin kai te n̄ime wen̄ina. Hi au si tekniña heit wit enuk ik e.’

²⁵ “Te Ebraham katip, ‘N̄ikan, ti han ekitet n̄ipaa ti etenen menmen yapirwe kerek n̄ipaa ti hau ti eik, Lasaras h̄irak kau enuk te wikes makip, h̄irak kaam menmen enum. In ek h̄irak kau werek werek te ti au enuk ȳink kitewo. ²⁶ Hi hanhan akepit te menmen mewen̄ina. Wi iuwe kau n̄im̄in n̄ipaa God kewisim kerekirai. Te neim̄in in nan̄ino ein taau. M̄it ein ap te nanrekir wi kerekkek nan̄inen nan̄irei taau.’

²⁷ “M̄it̄ik ketenen pewek yapirwe katip, ‘Hi hituthi ti eriuwet Lasaras kakno w̄inak kerek haai kai n̄ipaa kewik. ²⁸ Ti atip Lasaras h̄irak kakno kaktip kikrek nai hispinak (5) h̄irak kakwepyapir ek̄ipor h̄ir enweikin sip enwet menmen enum te h̄ir ap an̄inen entikewa enu wit ik kerek hi ȳink keiyewo heitai.’

²⁹ “Te Ebraham katip, ‘H̄ir netenen him me Moses mau t̄wei metike him mit̄ profet newisim mau t̄wei. Ewisi h̄ir enises him mir.’ ³⁰ M̄it̄ik ketenen pewek yapirwe katip, ‘Au, h̄ir ap nanisesim au. Haai Ebraham mit̄ik hak kerek n̄ipaa kaa ti eriuwetek ekno ek̄ipor, te h̄ir enweikin

sip enwet menmen enum.’ ³¹ *Ebraham ketpiwek, ‘H̄ir ap nan̄mtau him me Moses ketike profet au, te h̄ir ap te nan̄mtau him me keim̄in kerek n̄ipaa kaa h̄irak pīke kekrit kakno kakipor taau.’ ”

17

Menmen enum mari han ke mit̄ik kises him me God (Mt 18:6-7, 21-22; Mk 9:42)

¹ Jisas katip mit̄ n̄irak disaipel, “Menmen enum me mamri han ke mit̄ h̄ir nis̄esim mamriwaank, h̄iram mamnen. Te keim̄in kakriak menmen enum kakri han ke mit̄, maain h̄irak God kakwaankek kakir ke h̄irak kiriakem. ² H̄iram yaaim te mit̄ nankaap nan keriyiwek teruk, h̄ir nanw̄irek h̄irak kakno kakikre wan kaki kaki, te h̄irak kakriak mit̄ik kerek kises him mai h̄irak kakweikin sip kakises menmen enum. H̄irak kaku kakriak enum, maain h̄irak kaknen kakir God h̄irak enuk wisenuk.

³ *“Yi naanempre h̄iras hekrit hekrit yi eiyises menmen yaaim keremem. Kit yinak kerekyut enum ti enerek. H̄irak ȳink enuk keriuwe menmen enum h̄irak kerekyutem, h̄irak ketput, ‘Ti yaaik hi herekyut enum,’ te ti hetpiwek him yaaim mar im: ‘H̄iram menmen wein̄im.’ ⁴ H̄irak ke wi miutip h̄irak kerekyut enum me hispinak wik (7), te h̄irak ȳink enuk

* 16:31 Jo 11:44-48 * 17:3 Mt 18:15

keriuwerem, hı̄rak pı̄ke kaknen kakı̄put, ‘Ti yaaik hi herekyut enum,’ te ti etpīwek, ‘Hı̄ram menmen weinim.’ Hı̄rak kırı̄ak karek karek ere hispınak wı̄k (7), ti etpīwek, ‘Hı̄ram menmen weinim,’ ti erı̄weksak menmen enum.”

Jisas katıp menmen me mit enises him me God

⁵*Mit aposel natıp Jisas, “Ti ekepai te haiu emisesit emı̄rp han tokik.” ⁶*Jisas katıp, “Yi eiyises God werek werek kike yi yı̄re nu mastet nı̄kim hı̄ram kike te maain hı̄ram mamwo ere wı̄senum. Yi eiyisesik eiyı̄r ek te yi yaitıp niuwaine ik e, hı̄rekes kakı̄ket kakriuve puk mı̄rak, te hı̄rak kakı̄mtau him mit kakno kakı̄kır hı̄rekes kakı̄kre wan eik kakı̄rp kakıt.

Menmen mitik kırı̄ak menmen me mitik hak kakisesim

⁷“Te keimin ke yi mit hı̄rak ketenen mitik kerek kırı̄ak menmen mı̄rak kı̄re kewen ti me ni o naanmı̄pre sipsip mı̄rak. Maain hı̄rak kaknaaiwı̄r ni kaknen wı̄nak ti etpīwek, ‘Ti enen ehu yeno wasenum ehı̄m menmen?’ Hı̄rak taau! ⁸Au, ti etpīwek har ik: ‘Ti emı̄r laplap tokim erekyo menmen mai mı̄waai eiyı̄m emeriyo ere hi ehı̄m menmen, ehı̄m tı̄par. Te maain ti ehı̄m menmen, ehı̄m tı̄par mit.’ ⁹Hı̄rak katıp mitik kerekyı̄wek menmen mı̄rak, hı̄rak yaaik kentar

hı̄rak kemtau him mı̄rak kerek hı̄rak ketpīwek em? Au, hı̄ram menmen weinim. ¹⁰Yi yar ke mitik eik kırı̄ak menmen keremem. Yi epei yı̄rı̄ak menmen God ketpiyem yı̄rı̄akem, yi han ekitem emı̄r im: ‘Haiu mit weinin keriyan, haiu epei mı̄rak menmen keremem God ketpeiyem.’”

Jisas kı̄kaap mit hiswiyen (10) kerek lepro mewi

¹¹*Jisas kepno Jerusalem kitet yayiwe kewep provins Galili ketike provins Sameria. ¹²*Hı̄rak kare kakno wit kike, mit hiswiyen (10) lepro mewi hı̄r newenyipı̄rek newisık yayiwe eik, hı̄r nepır nenpın nekeipnīwek. ¹³ Hı̄r nepır nenpın nekeipnīwek, hı̄r nı̄nap nenine Jisas netpīwek, “Jisas Mitik Iuwe, ti han etweninei.” ¹⁴*Jisas kırı̄ ketpor, “Yi eino eiteikin mitik pris kerek kewet God menmen keit wı̄nak kırak, yi eiteiknīwek yı̄nk ki.” Hı̄rak ketpor, hı̄r nepno, wasenum lepro epei mekeipnor men te yı̄nk kır kı̄re yaaik. ¹⁵Hı̄r nertei hı̄r nı̄re yaain, mitik kiutıp ke mit en pı̄ke kan katıp him iuwe kewenipi niuk me God. ¹⁶Hı̄rak kan kenke kı̄waai hit me Jisas ketpīwek, “Ti yaaik.” Hı̄rak mitik ke wit Sameria. ¹⁷Epei au, Jisas katıp, “Hi epei hı̄kaap mit hiswiyen (10) lepro mewi. Mit hispınak

* 17:5 Mk 9:24 * 17:6 Mt 17:20, 21:21 * 17:11 Lu 9:51-52, 13:22 * 17:12 Lev 13:45-46 * 17:14 Lev 14:2-3; Lu 5:14

tekyaait (9) neit nein a?
 18 Kenmak te mitik ik ke
 wit hak h̄irak kerekek p̄ike
 kan kewenip̄ niuk me God?
 Mit ne Isrel au n̄inapen a?"
 19 *Jisas ketpiwek kar ik: "Ti
 ekrit eno. Ti epei h̄ire yaailk
 hentar ti han kiteta."

*Jisas katip̄ ke wi maain
 h̄irak p̄ike kaknen
 (Mt 24:23-28, 37-41)*

20 *Mit han ne Farisi nitehi
 Jisas mewaai meruri wi
 mamnen te God kakiniñ
 naanmamre mit. H̄irak
 kewenhi ketpor kar ik: "Mit
 ap nanır menmen im me
 God mamnen au. 21 *Ap te
 mitik keiyak kaktip̄, 'Eiyır
 menmen God kırakem keit
 in ek o meit ein e.' Au, h̄iram
 mau ke n̄imün ke yi mit, te yi
 ap eiyırem eiyır ke yi eiyır
 nu o menmen taau."

22 H̄irak katip̄ mit ne Farisi
 epei au, h̄irak keweikin
 katip̄ mit n̄irak disaipel
 keriyen kar ik: "Wi mamnen
 te yi hanhan hi hahu etikewi
 wi miutip̄ kerekek mar ke
 in ek hi Mitik ke wit ke
 Mitik Iuwe hau hetikewi,
 te maain hi ehu etikewi au.

23 *Mit han maain nanıtpi
 nanır ik: 'Eiyırek! Krais p̄ike
 kan.' o 'Eiyırek in.' Te yi
 ap eiyıtpaan eino eiyırek au
 emit! H̄ir nemipin. 24 M̄ipre
 nepni mewenin iuwe mir
 merer wit wit mau yaain,
 mamır im e te hi mitik ke
 wit ke Mitik Iuwe me wi
 hi p̄ike enen, mit yapırwe

nanıra hi hahu yaain. 25 *Te
 hi ehinin hahi, mit ne t̄ in
 ek enweikin sip enweto.

26 *"Maain wi hi Mitik ke
 wit ke Mitik Iuwe p̄ike anen,
 menmen mamu mamır
 ke wi n̄ipaa Noa kau ti.

27 *Mit yapırwe n̄ipaa
 menmen n̄ipaa tipar si
 enum, haairer nesiuwe
 n̄ikerek h̄iram (o h̄iran)
 n̄ır te mit netike miyapır
 neitan, netenenan his ere
 wi Noa ken kekre sip mirak,
 wan tipar k̄niu kenep mit
 h̄ir naa ere nenepik o nesi.

28 *Wi hi p̄ike enen h̄iram
 mamır ke wi n̄ipaa Lot kau
 ti. Mit ein naam menmen
 metike tipar si enum, h̄ir
 newir pewek neiyım neit
 menmen o nesiuwe menmen
 mir neit nan mererim, h̄ir
 namır ni me wınak, h̄ir
 nime menmen. 29 Me wi
 Lot k̄naaiwır wit Sodom,
 God keriuwet si metike nan
 sisi minin enum menep mit
 menepi neit ein. 30 Me wi
 hi Mitik ke wit ke Mitik
 Iuwe maain hi p̄ike enen
 ewepiyapır h̄irekes, mit
 nanrıak menmen hi epei
 hetpiyem.

31 *"Me wi eim, keimün
 kentır wınak siup ap te
 kakikiue kaknen kakiniñ
 kakıt menmen mirak yaaim
 mekre wınak kırak au.
 H̄irak kakırır kerek ek. Mitik
 kerek keit ni mirak, h̄irak
 k̄rem, h̄irak ap te kaknen
 wınak kakıt menmen ekit.
 H̄irak kakırır kerek ek. 32 *Yi

* 17:19 Lu 7:50 * 17:20 Jo 3:3, 18:36

* 17:25 Lu 9:22 * 17:26 Jen 6:5-12

19:25 * 17:31 Mt 24:17-18 * 17:32 Jen 19:17, 26

* 17:21 Mk 13:21 * 17:23 Lu 21:8

* 17:27 Jen 7:6-23 * 17:28 Jen 18:20,

han ekitet Lot mite pîrak. Hîre weweikin werp wir wit Sodom te God kaaup keweikniye hîre weweikin wirre nan. ³³ *Mîtîk keimîn hanhan naanmamre hîrekis, hîrak ap kises him me God, maain hîrak kaku kaktike God au. Keimin kerek ap hanhan naanmîpre hîrekis te maain hîrak kaku kakintar hîrak kises him mai, God kaktîwekhis kaku kaktikerek.

³⁴ “Hi hetpi. Me wîtaan keremem hi pîke enen, mîtîkît wiketeret tatwaai yeno miutip, kiutip hi etîwekhis kaknen kaktikewa, au kiutip kakwaai yeno kakwaai kakit. ³⁵ Miyapîr wiketeri nehis newen niu. Hap piutip hi etîwekhis wawu wautikewa. Hap ep au, wawu wawit en. [³⁶ Mîtîkît wiketeret tatit ni eim. Mîtîk hak hi etîwekhis heiyîk kaknen, hak au kaku.]”

³⁷ *Mît nîrak disaipel nemtau menmen im hîrak ketpor, hîr nitîwekhi, “Mîtîk Iuwe, menmen im mamit nein?” Jisas ketpor tok piksa ik: “Herwe kaa kîwaairi te hore tepre mamno mamwik mamkinenik mamîk.”

18

Jisas katip him tok piksa me mite weiniye wetike mitik masistret

¹ *Jisas katip mit nîrak him tok piksa kakikepi hîr enîrtei te hîr enitehi God hekrit hekrit, hîr ap

enînapen. ² Hîrak katip kar ik: “Nîpaa mitik masistret kau wit hak kiutip, hîrak ap kises God, ap hanhan mit au. ³ Mîte hap weiniye nîpaa mitik kire kaa hîre wau wit kiutip wetike masistret, hîre wen wan wir masistret ik wetpiwek war ik: ‘Mîtîk hak enuk kan kerekkyo enum. Ti ekepa.’ ⁴ Nîpaa enum eik masistret ap kekepye ere maain hîrak han kitet menmen im hîrak katip, ‘Hi ap hînapen God au, hi ap hanhan mit. ⁵ *Hi akaap mite weiniye hentar him hîre wetpewem te hîre ewu werek o au en, hîre waunen hekrit hekrit te waurekya han enuk eriuwerek.’”

⁶ Jisas wen katip, “Yi eiyîmtau him me mitik masistret enuk ketpim, yi han ekitetim. ⁷ In ek yi han ekitet God kakikaap mit nîrak kakimtor him mir kerek hîr nînap nanitîwekhi ekikepi wîtaan wanewik o au? Te hîrakkakikepi waswas o au? ⁸ Hi etpi, God kakikepi kakimtau him mi kakriakem wasenum. Te maain hi Mîtîk ke wit ke Mîtîk Iuwe hi pîke enen ti, mit hîr han ekiteta nanitehi God menmen nanmeriyo o au?”

Him tok piksa me mitik ke Farisi ketike mitik enuk kari pewek me mit ne takis

⁹ Jisas hîrak wen katip him tok piksa im e me mit kerek han kitet hîras hîr nîrak menmen yaaim, te

* 17:33 Lu 9:24 * 17:37 Jop 39:30 * 18:1 Ro 12:12; Kl 4:2; 1Te 5:17 * 18:5 Lu 11:7-8

ninaain han en niriak menmen enum. ¹⁰ Hirak katip kar ik: "Mitikit wiketeret tiniu ten winak iuwe ke God hirakit titehi God menmen. Hak ke mit ne Farisi, hak ke mit nari pewek me takis me mit. ¹¹* Mitik ke Farisi kerp h'rekes kitehi God kar ik: 'God, hi han yaaik heriuwit hentar hi ap enuk har ke mit han au. Hi ap enuk o sampeine hari pewek me mit, hises menmen enum o etike mite wiriran au. Hi ap har mitik ik enuk kerek kari pewek me takis me mit au. ¹²* Me wi' wik me wikk miutip miutip, hi au hit ninp hau te hi hituthi menmen. Hi pewek mei man hi ewepim ewetut pinam kike, hi ehit pinam kerek mepeit en.' ¹³* Hirak katip kar ik, te mitik enuk kari pewek me mit me takis, hirak keit winak ke God kerp yanimin, hirak ap kikiamnaan men niu wit ke God au. Hirak yink enuk kwaai his kewen han pank kirkatip God, 'Ti hanhan heriuwa. Hi mitik enuk hirak menmen enum.'

¹⁴* Jisas katip, "Hi hetpi, mitik ik ek enuk kari pewek me mit, hirak kinaaiwir winak ke God hirak God katip hirak yaaik. Te mitik hak eik au. Mitik kerek han kitet hirak yaaik kinin mit han, God kaktip hirak weinik. Te mitik kerek hirak han kitet hirak weinik, God kakrekyiwek kaktip hirak yaaik iuwe."

* **18:11** Lu 16:15 * **18:12** Jen 14:20; Mt 23:23 * **18:13** Sam 51:1 * **18:14** Mt 23:12; Lu 14:11 * **18:17** Mt 18:3 * **18:18** Lu 10:25

Jisas kewis his mentar nikerek kitehi God naanmamror
(Mt 19:13-15; Mk 10:13-16)

¹⁵ Mit han neit nikerek kike nir neri nan Jisas te hirak ekwis his eminteri ekitehi God naanmamror. Te mit disaipel nir miye haai nir hir natip neneri nar ik: "Jisas epei kikaap mit yapirwe hir ninap. Nikerek kike hir weinin. Yi einopin!" ¹⁶ Te Jisas kenine nikerek kike eninen enirek, hirak katip mit disaipel nirak, "Yi eiwisi hir eninen. Yi ap eiweni eyintar mit hir nanises him me God hir han ekitet God nanir ke nikerek han kitet him me miye haai netpim. ¹⁷* Hi hetpi werek. Neimin ap nises him me God nanwisk naanmampri nanir ke nikerek hir nises him me miye haai nir, hir ap nanit menmen God kakwetrem taau."

him me mitik iuwe kinin mit ketenen menmen yapirwe
(Mt 19:16-30; Mk 10:17-31)

¹⁸* Mitik kiutip ke mit iuwe ne Isrel kan kitiewekhi kar ik: "Mitik Yaaik kerek ti hertei menmen ewepyaprem, hi eriak mekam te hi ehit himin yaaik hi ehu etike God tipmain tipmain enum eik?" ¹⁹ Jisas ketpiwek kar ik: "Henmak te ti etpo hi yaaik? Ti hertei ti atip hi hire keimin te ti atip hi yaaik a? Mitik kiutip kekre nimin ne

yi mit miyapir hirak yaaik au. God kiutip kerek. 20 *Ti hertei him lo Moses nipaai kewisim. Yi ap eitike miyapir kerek epei neit mit yi ap eiriran au emit! Yi ap einep mit nani. Yi ap eisawin eiyit menmen me mit han. Yi ap eimipin eiwenin him mitik hak. Yi eiyises miye haai ni eiyimtau him mir.' 21 Mitik kerek ketenen menmen yapirwe ketpiwek, "Nipaai kerek hi hire nikan kike ere in ek hi epei hises him me God Moses kewisim mau tiewi." 22 *Jisas kemtau menmen im, hirak ketpiwek, "Ti wen eriak menmen ham miutip ti ap hisesim. Ti etenen menmen yapirwe. Ti eno esiuwe menmen mit ehit pewek mamrerim ti ewet mit enun wein in em. Epei au, ti enen eisia. Ti eriakem te God kakwetut menmen yaaim mirak kakit wit kirak." 23 Mitik ketenen menmen yapirwe kemtau him im, hirak han enuk kentar hirak ketenen menmen yapirwe. Hirak kinapen kakwet mit em. 24 Jisas kirek, hirak han enuk te hirak katip, "Amirkeik te mit netenen menmen yapirwe hir enwis God kinini naanmamri hir nises him mirak. Taauye! 25 Miyak kamel (hirak kire hos) kakno kakitet pewek kih taau. Mitik kerek wen ketenen menmen yapirwe kakno kakises him me God kakwis God kakinin naanmamriwek taauye!"

* 18:20 Eks 20:12-16; Diu 5:16-20

* 18:31 Lu 24:44 * 18:32 Lu 9:22, 44

26 Te mit nemtau him im, hir nitewekhi, "Te keimin God kaktiwekhis kaku kaktikerek kaku kakit? Taauye!"

27 *Jisas kewenhi ketpor, "Menmen mit ap nanriakem, hiram menmen weini God hirak kakriakem."

28 Te Pita katip, "Haiu epei minnaaiwir wit kaiu, menmen maiu misesit." 29 Jisas ketpor kar ik: "Hi hetpi im e. Neimin ninaaiwir wit kir o ninaaiwir miyapir nir o kikrek nir o miye haarer o nikerek nir nentar hir nises him me God, 30 hir nanit menmen yaaim yapirwe me wi hir nau ti ik e. Maain God skelim mit, hir nanu nanit nantikerek tipmain tipmain enum eik."

Jisas katip keteipim hirak kaki maain pi ke kakikrit

(Mt 20:17-19; Mk 10:32-34)

31 *Jisas keithis mit disaipel niraak hiswiyen wik (12) keri ken ketpor, "Eiyimtau! Haiu mamno wit Jerusalem menmen yapirwe mit profet nipaai newisim mau tiewi me hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe hiram mamnen. 32 *Te hir nanriuweta hi ano his me mit enun ap ne Isrel hir nanrekyo enum, nanittonaan, nanitpo enum, naninikin timank mamnewa. 33 Hir naniyep nanriuve nipiin, hi ano te mit nanwenkeka hahu nu tentarakit hi hahi. Me wi wikak hi pi ke akrit ehu." 34 *Mit disaipel ap nertei menmen werek werek

* 18:22 Mt 6:20 * 18:27 Mk 14:36

* 18:34 Mk 9:32

au. Te menmen kerek hırap ketpim au mísawin ap meke yaain au. Te hırap nertei menmen werek werek Jisas ketpim au.

*Jisas kikaap mitik
nanamır toto*
(Mt 20:29-34; Mk 10:46-
52)

³⁵ Jisas kan menep wit Jeriko, mitik kerekkek nanamır toto kau menep yayiwe kenine mit miyapır nanwetiwek nan te kakıt menmen kakım. ³⁶ Mitik nanamır toto kemtau mit yapırwe nan nanıno, hırap kitehi mit han kar ik: “Mit nıriak mekam?” ³⁷ Hırap netpiwek, “Jisas ke wit Nasaret kan kesipetit ken.”

³⁸ *Hırap netpiwek te mitik nanamır toto kınap katıp, “Jisas Nepenyek ke Devit. Ti han etwenına.” ³⁹ Te mit kerek ninin ek nenerek netpiwek, “Ekintıp wıre wıre!” Te hırap pıke kınap yapırwe kenine hisiuwe, “Nepenyek ke Devit, ti han ekepai naanmírai, te ti han etwenına.” ⁴⁰ Jisas kemtewek hırap kerp ketpor, “Eiyıthis mitik nanamır toto eyiık einen.” Hırap neiyık nan, hırap kan menep, Jisas kitıwekhi kar ik: ⁴¹ “Ti hanhan hi erekyut mekam?” Mitik nanamır toto katıp, “Mitik Iuwe, hi hanhan nanamır kai pıke eksiupan te hi ahır menmen werek werek.” ⁴² *Hırap katıp epei au, Jisas ketpiwek, “Ti esiupan nanamır ehır menmen.

Ti han ekiteta te hi hekepit ti hıre yaaik.” ⁴³ Wasenum hırap kır menmen werek werek kises Jisas kewenipi God. Mit yapıırwe nırek, hırap newenipi God nentar hırap han yaaik neriuwerek.

19

Hım me Sakias
¹⁻² Jisas kepno kitet wit Jeriko kesipatek kepno. Mitik iuwe niuk mırak Sakias hırap kepu wit ik. Hırap kinin naanmípre mit kerek hırap nari pewek me mit ne takis newet gavman em. Hırap ketenen menmen yapırwe. ³ Mitik ik hırap kare kakır Jisas hırap keimin. Hırap mitik kike yinak te ap kakır Jisas kentar mit yapırwe nerp menep menep nesonıwek. ⁴ Te hırap kesiuknen kinin mit yapırwe ken kınıu nu fık kau niu (hırap kire tapır kup) hırap kakır Jisas kentar hırap kakno kaksipaat nu ik e.

⁵ Jisas kan kerp nu ik e kıkıamnaan kır Sakias ketpiwek kar ik: “Sakias, ekiwe wasenum enen. Hi etput, hi petepin atike-wit wauno wınak kit ek.” ⁶ Sakias kekiue we wasenum kan ti, hırap han yaaik keriuwe Jisas kekre han kırak, hırap keriyaak ken wınak kırak. ⁷ *Hırap mit yapıırwe nırek, hırap natıpnan yipır newırek hırap natıp nar ik: “Jisas kakno wınak ke mitik enuk kırıak menmen enum.” ⁸ *Maain

* 18:38 Mt 15:22 * 18:42 Lu 7:50
Nam 5:6-7

* 19:7 Lu 5:30, 15:2 * 19:8 Eks 22:1;

keit wînak eik, Sakias kekritis kerp katip Jisas, "Mîtîk Iuwe emtau! Hi ewet pewek o menmen mai pînam mamno mit enun winen menmen auri. Te hi nîpaa emipin mit han ekinortip pewek mîr, hi pîke ewetîrem mamerer mîr kerek nîpaa hi etîwem miutip, hi ewetîrem tekyaait." ⁹*Jisas katip te mit nau en nemtewek. Hîrak katip kar ik: "Petepin mitik ik epei keweikin sip kewet menmen enum. Hîrak hîrekis nepenyek ke Ebraham kentar in ek hîrak kises God werek werek. Hîrak kises God werek werek kentar ¹⁰*hi Mîtîk ke wit ke Mîtîk Iuwe, hi han te hi hînhatin mit hîr newaank hîras nar mitik ik, te hi ekepi etorhis."

*Jisas katip him tok piksa
ke mit naanmîpre pewek me
mitik hak*

(Mt 25:14-30)

¹¹Jisas katip him tok piksa men mit kerek nemtewek katip Sakias menmen. Hîrak katip him im kentar in ek hîrak epei menep kakiun wit Jerusalem kaki. Te hîr mit han kitet natip epei menep te God kaknen kakriuve menmen mîrak iuwe yaaim kakiniñ naanmamre mit. ¹²*Te Jisas katip kar ik: "Nîpaa mitik hak iuwe kepu. Hîrak kakno wit hak keit yanîmin te mit han nanwisik kakre iuwe naanmamre mit neit ein. Maain hîrak pîke kaknen

wit kîrak ik. ¹³Menep hîrak kakno, hîrak kenine mit hiswiyen (10) nekepik nîrîak menmen mîrak, hîr nan. Hîr nan, hîrak kewtir pewek mar 20 kina miutip miutip. Epe au, hîrak ketpor, 'Eiyîmtau menmen. Yi yayit pewek im em, hîram mamri meiyam mamkiterem mamwaai ere iuwe, te hi pîke anen.'

¹⁴*"In ek, mit han ne wit kîrak, hîr nîneinik te hîr nesiwe mit han nîkaru nen natip nar ik: 'Haiu mînapen mitik ik kakre iuwe naanmamrai.'

¹⁵"Maain mitik iuwe epei naanmîpre mit pîke kan, wasenum hîrak kenine mit kerek nîrîak menmen mîrak em kerek nîpaa neit pewek, hîrak keriyeiri hîr nan nerf ninaan mîrak, hîrak kitorhi me pewek nîpaa hîrak kewetîrem, te hîr neit pewek meiyam mamtikerem o au.

¹⁶Mîtîk hak kiutip kinin kan katip, 'Mîtîk iuwe, me pewek nîpaa ti ewetewem mar 20 kina, hîram mari ham mîre 200 kina.' ¹⁷*Mîtîk iuwe ketpîwek kar ik: 'Ti yaaik, ti mitik erekayau menmen mai yaaim. Ti yaaik naanmîprau menmen kike mar im werek, te hi ewisit naanmamre wit iuwe mar hiswiyen (10) im e.'

¹⁸"Hîrak epei ken, mitik hak kerek kîrîak menmen mîrak ek kan katip, 'Mîtîk iuwe, me pewek nîpaa ti ewetewem mar 20 kina,

* 19:9 Ap 16:31-34; Lu 13:16 * 19:10 Lu 15:4; Jo 3:17; 1Ti 1:15 * 19:12 Mk 13:34 * 19:14 Jo 1:11 * 19:17 Lu 16:10

h̄iram mari ham mire
100 kina.’¹⁹ H̄irak katip
epei au, mitik iuwe king
katip me mitik ik kar ik:
‘Ti naanmamre wit mar
hispinak (5).’

²⁰ ‘H̄irak epei ken, mitik
hak kiriak menmen mirak
kan katip, ‘Mitik iuwe, im
em h̄iram pewek mit nipa
ti ewetewem. Hi hisawinem
mekre wa hitin.²¹ Hi
hineinit hentar ti menmen
kerek mit han nimaam. Ti
ewenkek menmen kerek
nipaa ti ap emir em au, mit
han namir.’

²² ‘Mitik iuwe king
ketpiwek, ‘Ti mitik eriak
menmen mai, ti enuk! Hi
pike ehit him mit ti etpim me
hi, hi pike enit eriuwerem.
Ti hertei hi mitik enuk atip
him tokik tokik ari menmen
ap mai ewenkek menmen
kerek hi ap epei hamir au
mit han.²³ Henmak te ti
ap ewisa pewek mei mekre
benk? Te hi ehit meiyam
kike weini mamtikerem
wi kerek hi pike han in
a?’²⁴ Te mitik iuwe king
katip mit kerek nerp ein en,
‘Eiyit pewek emkeipniwek
eiwrem te yi eiwit mitik
hak kerek ketenen 200 kina
eiwetiwekem.’

²⁵ ‘H̄ir netpiwek, ‘Mitik
iuwe mitik eik epei ketenen
200 kina, ekit.’

²⁶* ‘Mitik iuwe katip kar
ik: ‘Hi etpi mit kerek netenen
menmen h̄iram yapirwe,
te maain h̄irak mitik iuwe
kakwetir meiyaam. Te mit
kerek ap netenen menmen
yapirwe au, menmen kike

kerek h̄ir netenenim, mitik
iuwe kaktiwem mamkeip-
nor.²⁷ In ek mit nai nepan
ninaain hi h̄ire mitik iuwe
naanmamror, yi eitorhis
einen in yi einip te hi ahiri.’”

*Jisas ken Jerusalem kakre
mitik iuwe naanmamre mit
(Mt 21:1-11; Mk 11:1-11;
Jo 12:12-19)*

²⁸ Jisas katip him im epei
au, h̄irak kinin kiniu kakno
wit Jerusalem.²⁹ H̄irak
kan menep ke wit Betfasi
ketike wit Betani keit mitiu
(o neiyip) niuk mirak oliv.
Epei au, Jisas keriuwet
mitikit disaipel wlik tiniu
ten.³⁰ H̄irak ketpiwekit
kar ik: ‘Yi eino wit eik yi
eiyit donki nikik (h̄irak kire
hos) mit nekeipik kerp kerek
mit niutip niutip ap nipa
newik wen au. Yi eisiupanek
eiriyaak eiyik einen in e.³¹ Te mit
han nanitihi, ‘Yi
yenmak te yi yesiupan ek,’
te yi eiyitpor, ‘Mitik iuwe
hanhan kaktiwek.’

³²* H̄irakit ten ten ere
tinapin menmen mar ke
Jisas nipa ketpiwekitem.

³³ Tinapinek o, h̄irakit wen
tesiupan hos, mit kerek
naanmipre hos netpiwekit,
‘Yi yenmak te yi yesiupanek?’³⁴ H̄irakit tatip,
‘Mitik iuwe kawir kakwik.’

³⁵ H̄ir newenhi te h̄irakit
tari hos eik teiyik ten
Jisas, h̄ir yapirwe newir
saket (h̄iram mire laplap)
mentar hos sip kirkak, te h̄ir
nekin Jisas newisik kewik.
³⁶* Jisas kewik kepno, h̄ir mit

* 19:26 Mt 13:12; Lu 8:18 * 19:32 Lu 22:13 * 19:36 2Kin 9:13

nepno netikerek nenepep saket newisim minin miwaai yayiwe neteikin hir newenipiyek han yaaik neriuwerek. ³⁷ Jisas kan menep wit Jerusalem kerek yayiwe kiun wank kekiuve ken miniu Oliv ek, mit disaipel nirkap yapirwe nererik menep menep hir han yaaik newenipi God nine henye newep him iuwe nentar menmen yaaim hir epei nir Jisas kirakem. ³⁸* Hir natip nar ik:

“God naanmamre Mitik Iuwe kerek naanmamre haiu mit, hirkak kakikrehir God. God hanhan keriuwai haiu mit. God hirkak kikit niuk iuwe.”

³⁹ Te mit han ne Farisi kerek naanmipre him me Moses nekre mit yapirwe en natip Jisas, “Mitik Iuwe, ti atip mit disaipel nit wire wire nentar hir natip God keriuwetit te ti han ti ik. Hiram enum.” ⁴⁰ Jisas kewenhi ketpor, “Hi etpi, hir nekintip wire wire, nan hiremes kerek miwaai yayiwe mamnap mamtip mamwenipi niuk mai.”

Jisas kikit Jerusalem kendar mit neweikin sip newetiwek

⁴¹* Jisas epei kan menep wit Jerusalem, hirkak kirek, hirkak kikit mit nau wit eik. ⁴²* Hirkak katip, “Hi hanhan te yi mit petepin yertei menmen eitwem me

yi eiyu werek werek, te in ek yi ap yerteiyem taau. ⁴³ Maain wi mammen te mit ni enun nepan naninen nanweikni hir naniyepeti mit naninke yinan hesini naninke yinan hasini. ⁴⁴* Te hir naninen naniwep yi mit miyapir natiwaank wit ki. Ap te nan mei miutip mamu kerek nipaai mepu ek taau. Menmen im mammen mamintar yi ap yertei wi God kan te kakikepi.”

Jisas ken winak iuwe ke God kepir mit nesiuve menmen neit ein
(Mt 21:12-17; Mk 11:15-19; Jo 2:13-22)

⁴⁵ Maain wi ham Jisas ken winak iuwe kerek mit nererik natip him me God neitai en, hirkak kene mit kerek nesiuve menmen mire sipsip o hore menmen ham mit namip nanwet God em, hirkak kepiri nen. ⁴⁶* Hirkak ketpor kar ik: “Him nipaai God ketpim mit newisim mau tiwei mar im: ‘Winak kai mit netpim hirkak ke hir nanino nanitehi God menmen naneitak.’ Te yi yeweiknik kire winak ke mit enun nekintip menmen newik.”

⁴⁷* Epei au, hekrit hekrit Jisas katip mit miyapir him mirkak keit winak iuwe ke God kerek ek. Te mit iuwe pris newet God menmen me mit, hir netike mit ne Skraip kerek natip mit miyapir him me Moses, hir netike

* 19:38 Sam 118:26; Lu 2:14
Ro 11:8 * 19:44 Lu 1:68, 21:6
22:53; Jo 18:20

* 19:41 Jo 11:35 * 19:42 Ais 6:9-10; Mt 13:14;
* 19:46 Ais 56:7; Jer 7:11 * 19:47 Lu 21:37,

mít iuwe ninin mít, hír nimenipin Jisas hanhan nankip kaki. ⁴⁸ *Te hír ap níriakem au nentar hír mít yapırwe nemtau him mırak ap te nanınaaiwır him meiyam miutip au. Hír hanhan netikerek neit winak iuwe ke God eik.

20

Mit iuwe nitehi Jisas: Keimín kewisit ti ewepyapır him me God?

(Mt 21:23-27; Mk 11:27-33)

¹ Wí ham, kerek Jisas kepeit winak iuwe ke God keit Jerusalem kerekkek, hírak katip mit miyapır him yaaim me God, mit han pris iuwe kerek newet God menmen me mit, hír netike mit ne Skraip kerek natip mit miyapır him me Moses, hír netike mit iuwe hír naanmipre mit ne Isrel hír nan. ² Hír nan hír nitipwekhi, “Ti etpai, keimín kehimitenit te ti han hírak menmen im? Keimín ketput híram yaaim te ti hírakem?” ³ Jisas kewenhi ketpor, “In ek hi hitihi yi eiyipewem. ⁴*Mítik Jon, God keriuwetek kan hírak kíkír mit neriuwe tipar ketpor hír enweikin sip enwet menmen enum o Jon hírek han kitetim hírakem?” ⁵*Hír natipan han kitetim mar im: “Haiu mamtip me God, te hírak kaktip, ‘Híram meke God man te yi yenmak ap yises

him me Jon?” ⁶ Te haiu mamtip Jon hírek han kitetim hírakem, mit yapırwe in en nanwır nan nanwep nanıtar hír han kitet Jon hírak profet, God keriuwetek kan kewepyapır him mırak.” ⁷ Te hír newenhi natip Jisas nar ik: “Haiu ap mertei menmen Jon ketpim meke nein man?” ⁸ Te Jisas ketpor, “Mar keremem te hi ap hetpi keimín keriuweta hi hírak menmen.”

Jisas katip him tok piksa me mit enun naanmipre ni me waai níkim wain

(Mt 21:33-46; Mk 12:1-12)

⁹*Hírak ketpor epei au, Jisas katip mit him tok piksa im: “Mítik kiutip kamır wain níkim mau ni kewis mit han naanmiprewem. Maain hír nanit ham, hírak kakit ham. Epei au, hírak kínaaiwır wit kírak ken kakit wit hak ere maain tito yapırwe. ¹⁰*Me wí kerek hír nanit waai níkim mewinkí kerem em, hírak keriuwet mitik kerek hírak menmen mırak kakno kakır mit kerek naanmiprewem, hír enwetipwek ham pınam. Te mit kerek naanmipre ni keremem nakip nenipek yínk enuk nesiuwerek kan ap ketenen menmen mei au. ¹¹ Maain hírak píke keriuwet mitik hak ken te mit naanmipre ni keremem hír nakip nenipek yínk enuk nesiuwerek píke kan ap ketenen menmen mei au. ¹² Hírak píke kan ap

* 19:48 Mt 21:46; Mk 14:1-2; Lu 20:19

* 20:9 Ais 5:1 * 20:10 2Kro 36:15-16

* 20:4 Mk 4:1-5 * 20:5 Mt 21:32

ketenen menmen au, hıراك keriuwet wok mıtık hak kepno, te mit naanmipre ni hırnakıp kaa hır newirek kenpin. ¹³ Hır newirek kenpin, mitık ke ni hırekes katıp, ‘Hi arıak mekam te hi ehıt menmen mai pınam? Hi hertei. Hi esiuwe nikan kai nipaah hinaak kiutıp kerek ek. Hıراك ekno te hır han ekitetik enwetiwek menmen.’ ¹⁴ Hıراك keriuwetek ken ni eim, te mit kerek naanmiprewem nirek hır natıp, ‘Ik ek hıراك nikan kırak hırekes kerek ek. Haiu emkip te haiu mamit ni me waai wain hıram maiu.’ ¹⁵ Te hır nepirek kaknopin ni me waai nikim kerem em, hırnakıp. Mitık hırekes ke ni keremem ekrıak mekam me mit naanmipre ni mirak? ¹⁶ Hi hetpi hıراك ekneneknep mit kerek naanmipre ni eim, hıراك pike ekwet han em naanmipre ni me waai keremem.” Mit hır nemtau him im hır natıp, “Taau! Emıt! Mit kerek naanmipre ni ap te nanrıak enum marim auye!”

¹⁷ *Jisas kırı ketpor kitorhi kar ik: “Menmen im ap te mammen taau, kenmak him me God mau tiwei matıp mar im:

‘Teinik kerek nipaah mit kerek nime wiñak ek nıneinik nenkerek newisik kıwaai?’ ¹⁸ *Mit neimin niutıp niutıp kerek neweikin sip neweto hır nar ke mit hır nerewo

* 20:17 Sam 118:22 * 20:18 Ais 8:14-15 * 20:19 Lu 19:47-48 * 20:20 Lu 11:54 * 20:22 Ro 13:6-7

teinik ek hıراك kakrenirir kike kike nanriwaank. Teinik kakinke kakintar neimin hıراك kaksesi tıkip tıkip mamre niutıp. (Hi kerekek hıre teinik ik. Keimin ap kises him mai kakiwaank hırekes.)” ¹⁹ *Mit hır natıp mit miyapır him me Moses netike mit iuwe pris kerek ninin mit han, hır hanhan in ek nanıthis Jisas nankıp nentar hıراك katıp mit him weini tok piksa me hır mit iuwe keriyan. Te hır nınapen mit miyapır yapıwe nererik menep menep, te hır netiwekhis naniıp au.

Mit nan nitehi Jisas menmen me nanwet gavman pewek me takis

(Mt 22:15-22; Mk 12:13-17)

²⁰ *Te hır nemerir wi te nantıwekhis. Hır nehimitan mit enun nemipin hır nıre yaain te hır naninen naanmipin Jisas nanıtıwekhi menmen te hır nanwısk kakno his me mitık iuwe Gavman ke Rom. ²¹ Hır nan natıp Jisas, “Kaiu Iuwe, haiu mertei menmen ti etpim ewepyapırem hıram yaaim. Haiu mertei ti ap hınaain mit iuwe o mit neimin weiniın. Hıram menmen weiniım ti etpor him yaaim me God keremem. ²² *Ti etpei hıram yaaim werek te haiu emwet

mítik iuwe naanmípre mit ne Rom netikewei pewek me takis o au?”²³ Te Jisas kertei kekre han kírak hír nemipin te hírak ketpor, “Yi yenmak te yi yitauhiyem a?²⁴ Yi eiteikno pewek kei kiutip. Hím̄n metike niuk me keim̄n im em?” Hír newenhi, “Mítik iuwe Sisa kerek naanmípre mit ne Rom ek.”²⁵ Te Jisas katip, “Yi eiwet mítik iuwe naanmípre mit ne Rom menmen lo metpim. Te yi eiwet God menmen him̄ me Moses keremem metpim.”²⁶ Hír ap nemtau him̄ mei enum hírak ketpim te hír nanriyaak me nanamír me mit neiyik nanino au. Te hír nekintip wíre wíre neit, hír han kekrit neriuwe him̄ mirak.

*Mit nitehi Jisas menmen
me mit nani píke naníkrit
(Mt 22:23-33; Mk 12:18-27)*

²⁷ Mit han pris hír nises him̄ me Sadyusi, hír nan Jisas. Hír keriyen han kitet mit epeи naa ap te píke naníkrit taau. Hír nitíwekhi nar ik:²⁸ *“Mítik Iuwe, mítik Moses kewisai him̄ lo im em: ‘Mítik kaa kínaaiwír míté pírak te níkerek au, mítik kerek níkik o heiyiuwe kírak ekit míté pírak weiniye kerep te híre píke ewine níkerek eníkrehír ke mítik nípaa kaa ek e.’²⁹ Nípaa mítik ketike kikrek nírak hispínak kiutip (6) ne haai kiutip hír nepu.

* 20:28 Diu 25:5 * 20:36 1Jo 3:1-2

Heiyiuwe kír keit míté. Maain hírak kaa, te hírak ap epei kine níkerek nei wen au.³⁰ Te níkik kírak kerek ním̄nek ek ketíwe te hírak kaa ap epei kine níkerek au.³¹ Ním̄nek ketíwe te menmen mar im me hírakit hispínak wík (7), hír naa te ap hír nine níkerek nei au.³²⁻³³ Hír naa, maain míté híre waa. Maain wi God kakíkian mit naníkrit, míté ip e pe mítik keim̄n ke mit hispínak wík (7)?”

³⁴ Hír nitíwekhi epei au, Jisas kewenhi ketpor, “Mit miyapír in ek hír neitan. Haairer ne miyapír níhan híram, hír nesiuve níkerek nír nanino nanít pewek nanmereyi.³⁵ Te mit netike miyapír kerek hír yaain en nentar hír newis God naanmípri, hír nani te maain God kakíkian hír naníkrit nanu te maain hír ap píke nanítan taau.³⁶ *Hír nanire mit ensel nentar hír ap te nani au. Hír nanu nanre níkerek ne God naníntar hír naa hír píke naníkrit.³⁷ *Mítik Moses katip keteiknai werek werek kerek mit naa maain naníkrit nanu. Hím̄ me God mau tíwei Moses kewisim matip menmen me wi hírak kír si taak nu ap kaa au, hírak katip ke Mítik Iuwe, ‘Hírak God ke Ebrahim, God ke mitik Aisak, mitik Jekop kerek nípaa enum eik nepu.’³⁸ *Menmen im meteiknai hírak God ke mit hír naa au. Hír nepu. Haiu mit in han

* 20:37 Eks 3:2-6 * 20:38 Ro 14:8-9

kitet mit epei naa, te God katip au hir himin kir kepu. Hir ninaaiwir yink kir kaa kerekerek te nanit yink hak yaaik."

³⁹ Mit han ne Skraip kerek newepyapir him me Moses newenhi natip, "Mitik Iuwe, ti epei atip werek." ⁴⁰ Hir yink enuk ninaain nanitehi Jisas menmen meiyam au.

*Jisas kitehi Sadyusi him
me mitik God kehimitanek
kakikaap haiu mit*

(Mt 22:41-46; Mk 12:35-37)

⁴¹ Jisas ketpor, "Nenmak mit kerek natip mit miyapir him me Moses natip Mitik Krais kerek God kehimitanek hirak nepenyek ke Devit kerekerek a?" ⁴²* Hirak nepenyek kirak kerekerek au kentar Devit hirakes katip mau tiwei Sam kar ik: 'God hirak katip Mitik Iuwe kai:

Ti ehu etikewa har ke mit iuwe, ⁴³ ere maain hi enep mit nit enun nepan epei au nisi.' ⁴⁴ Devit kene nepenyek kirak "Mitik Iuwe kai." Markeik te Mitik Iuwe God kehimitanek kaknen kakikaap mit hirak kakre nepenyek ke Devit kerekerek a?" Jisas katip menmen im keteikin mit hirak kire God.

Jisas katip mit naanmamre hiras me menmen mit

* 20:42 Sam 110:1 * 21:3 2Ko 8:12

kerek newepyapir him me Moses hir nisesim
(Mt 23:1-36; Mk 12:38-40;
Lu 11:37-54)

⁴⁵ Mit yapirwe nererik nemtewek, Jisas katip mit nirak disaipel menmen im: ⁴⁶ "Yi naanmamre hiras me mit iuwe newepyapir him me Moses. Hir nanino ein ein neweikin laplap saket nokik kerek meteikin mit hir nises God, hir han yaaik nantipan neiyewowan nanirp wit maket kerek mit nererik nesiuve menmen. Hir hanhan nanu yeno mit nehimitanem me mit iuwe neit winak kerek mit nererik nekine him me Moses, o winak mit nererik naam menmen neriuwe mit han. ⁴⁷ Hir hanhan nisawin nanri menmen, winak o ti me miyapir mit nir epei naa nesiupani. Hir epei nari menmen, te hir nanino winak ke God hir nemipin nitehi God menmen neteikin mit yapirwe hir yaain. Maain God kakikaanki wisenum nanintar hir nemipin nirak enum."

21

*Mite weiniye nipaai mitik
kire kaa, hire wewet God
menmen*

(Mk 12:41-44)

¹ Jisas kerenaan kir mit netenen menmen yapirwe hir newir pewek yapirwe mekre tikenup miwaai winak iuwe ke God. ² Hir newirem, Jisas kau kir mite weiniye nipaai mitik kire kaa hire wewir pewek kike

wik mepno mekre tikenup kerekkek. ³ *Hire wewirem epei au, Jisas katip, "Hi hetpi, mit'e weiniye ip e nipaam mitik kire kaa, hire wewir pewek mekre tikenup hiram minin mit han. ⁴ Mit han en hire newis ham kerek epei nenkerem men, pinam au meit, te hire newet God em. Te hire wetenen pewek mei yapiwe au, te hire wewisim wenepim kerek hire wetenenim me weiyim wawim menmen."

Jisas katip winak iuwe ke God maain mit nanwaankek kakit

(Mt 24:1-2; Mk 13:1-2)

⁵ Mit han hire natip menmen me winak iuwe ke God hirak yaak nan yaaim mire teink mit newen ninaan mewik, menmen ham yaaim mit newisim neiyim neses winak neriuwerem. Te Jisas ketpor, ⁶ * "Hiram menmen im yi yirem, maain wi mamnen te ap nan kei kiutip kaku taau, te menmen meiyam miutip miutip mamu mamintereram taau. Mit nanwired mamno ti heriyai heriyai."

Jisas katip menmen maain mamnen mamwaank mit

(Mt 24:3-14; Mk 13:3-13)

⁷ Hir mit en nitwekhi nar ik: "Mitik Iuwe, me wi mekam te menmen im mamnen? Menmen mekam mamnen mamteiknei wi epei menep te menmen im mamnen?" ⁸ Jisas ketpor, "Yi naanmamre hiras te mit ap nanmitipin. Mit yapiwe

naninen nanikrehir kai, hi Mitik God kehimitan'a hi akaap mit. Hir niutip niutip naninen nantip, 'Hi epei han,' o 'Wi epei man menep te ti kakwaank kakit.' Yi eiyimtau him im eiyisesim au emit! ⁹ Maain yi eiyimtau mit naninepan wisenum yi ap einapen eipirpir au emit! Menmen ham yapiwe maminin mamnen keremem te wi eik enum epei man menep wen au."

¹⁰ Jisas wen katip, "Mit ne wit hak iuwe kiutip nantike mit han ne wit hak iuwe naninepan, gavman han nantike gavman han naninepan. ¹¹ Menmen enum mamnen ti. Ti kaktanik kakrer wit wit, hawi au, te menmen mamwo au. Mit miyapir ninpi mamin. Menmen enum mamkrit mamnen te yi yainap. Menmen enum mamtike menmen ham iuwe me nepni mamir te yi yayirem.

¹² * "Menmen im maain mamnen te im minin mamnen. Mit hire nanwepiyapir me menmen yi yirakem, nanrekyi enum te nanisiyi yaino mit kerek naanmitpre winak kerek mit nekine him me Moses, o mit iuwe, o gavman te hire nanriwaank yaino winak enuk yaiyintar yi yises him mai. ¹³ Im em hiram wi yaaim te yi eiwepiyapir him yaaim me God. ¹⁴ Yi ap eiyin'in han ekiet menmen yi eitip mit iuwe em naanmampre hiras

* 21:6 Lu 19:44

* 21:12 Mt 10:18-20; Lu 12:11-12

* 21:15 Ap 6:10

au emit! Yi ap eirækem eiyintar¹⁵* hi eweti him mai yaaim yi yaiyirtei menmen werek werek te mit kerek hir nepan ni en ap te nanwepiyapir nanweni him me ninaan me gavman ke menmen yi yetpim.

¹⁶*“Mit enun nantike miye haai ni, o kikrek ni, yenterer ni, o ni yinan, hir nanriuweti yaino mit enun nepan, hir naniwep yi mit neian. ¹⁷Mit yapirwe nanineini nanintar yi yises him mai. ¹⁸*Te God naanmamre himin ki yi eiyu werek werek. ¹⁹*Yi han tokik eiyu eiyises him mai te mit naniwep yi yayi, maain himin ki kaku werek werek yi yayu yaitikewa.

Jisas katip maain mit nanwaank wit Jerusalem

(Mt 24:15-21; Mk 13:14-19)

²⁰“Maain wi kerek yi eiyir mit ne ami enun nepan naninen nanweikin wit Jerusalem, te yi eiyirtei wi epei man menep te mit nanwaankek. ²¹Te neimin nau provins Judia enrir enino miniu (o neiyip) enu enit en. Neimin kerek nau wit Jerusalem hir enino eninopin. Neimin kerek nerer wit wit kirapit menep Jerusalem ap pike eninen wit kir iuwe ek enu enit en au emit! ²²*Wi im hiram wi God kakrikak mit

enum kakintar menmen enum hir niriakem mar ke nipaah him me God mau tiwei metpim mammen.

²³*Maain me wi im hir miyapir nanine nikerek hir han enuk, hir nantike miyapir ninan nikerek kike newetir nim nanintar hir ap nanrir waswas au. Menmen im enum mammen mamwaanki. Menmen enum mammen mit nanu ti ik e, God kakrikak mit ne Isrel enum enum. ²⁴*Mit han hir mit enun naninip nanriuwe hine me his, hir nantorhis nanriyei nanino nanrer wit wit nanrik menmen me mit han. Te mit kerek hir ap ne weiwik me Isrel au, nanu wit Jerusalem naanmamrikewk ere wi kerek God kewis mit nanweikin sip nanwet menmen enum hiram epei au.

Maain Mitik ke wit ke Mitik Iuwe hirak pike kaknen

(Mt 24:29-31; Mk 13:24-27)

²⁵*“Maain menmen yapirwe mamu nepni mamir im: Hiram wejni, hir, wenke mamweikinhis mamre menmen ham, mit nanrer wit wit han toenuk naninapen nanintau wan sir mewenin wan kakniu. ²⁶Mit yapirwe nanir menmen im han kakitet menmen meiyam enum mammen ti ik te hir han toenuk nanopirpir naninkewin nanwaai naninatin. Menmen iuwe mau nepni maminke

* **21:16** Mt 10:21-22 * **21:18** 1Sml 14:45; Lu 12:7 * **21:19** Hi 10:36 * **21:22** Diu 32:35; Jer 5:29, 46:10; Hos 9:7 * **21:23** 1Ko 7:26 * **21:24** Esr 9:7; Sam 79:1; Ais 63:18; Ro 11:25; Rev 11:2 * **21:25** Sam 46:2-3, 65:7-8; Rev 6:12-13 * **21:27** Dan 7:13; Mt 26:64; Rev 1:7

mamnaaiwir wit mîr mamnen in, mamno ein. ²⁷*Te in ek yi eiyîr hi Mîtîk ke wit ke Mîtîk Iuwe hi anen akre napî etike menmen mai iuwe mamtike menmen mai yaaim mamrehîhe. ²⁸*Menmen im enum mamîkrit mamnen, yi han ekîtet hi Mîtîk Iuwe menep hi anen akepi etihis, te yi ap einaain au emît! Yi han yaaik eiyu eiyît.”

Menmen mamu nepni mamteikin Jisas menep te pīke kaknen mamîr ke nu fik keteiknai menmen

(Mt 24:32-35; Mk 13:28-31)

²⁹ Hîrak ketpor epei au, Jisas ketpor hîm tok piksa ham im: “Yi han ekîtet nu fik kerek hîrak kîre nu hamis ketike nu ham.

³⁰ Wî yi eiyîr nu heneik mîram mamînsiunen, yi eitîp, ‘Wepni yaaik epei te kaknen.’ ³¹ Mar im yi yayîr menmen im me nepni o wan hîram mamnen mamîr ke hi epei hetpiyem, te yi eiyîrtei God menep te kaknen naanmamre mît miyapîr ne tî.

³² “Hi hetpi werek. Mît nau tî in ek ap nani ere wî mamnen te menmen yapîrwe hi hetpim mar im hîram mamîkrit mamnen.

³³*Maain nepni mamtike tî ik mamîwaank mamît te hîm mai taau, mamu mamît tipmain tipmain enum eik.

* 21:28 Ro 13:11 * 21:33 Lu 16:17

17:27; 1Te 5:3 * 21:36 Mk 13:33; Rev 6:17

Jisas katîp mît disaipel nîrak hîr naanmamre hîras me wi God kaknen naanmamre mît

³⁴⁻³⁵*“Yi naanmamre hîras ap han ekîtet yayîm menmen yapîrwe, tîpar si enum, o menmen me tî, ni mi o sak o menmen im au emît! Hekrit hekrit yi han ekite eirîak menmen im keremem te wi hi Krais pīke enen, yi ap yemeriya werek werek au. Wî im mamnen mamwepyapîr mît yapîrwe nau tî nerer wit wit hîr ap nises God nanîr ke miyak ketari tîrpe kakîkip. ³⁶*Naanmamre hîras eiyitehi God hekrit hekrit te yi eiyîrp han tokik me menmen enum me wî enum mamnen te maain yi wen eiyises hîm mai yi yaain te yi eiyu eitikewa hi Mîtîk ke wit ke Mîtîk Iuwe.”

³⁷*Me wepni, Jisas ken wînak iuwe ke God hîrak kewepyapîr hîm mîrak katîp mît em. Me witaan, hîrak kîniu mîniu (o neiyîp) Oliv ken kîwaai ein. ³⁸ Wanewik hekrit, hîr mît miyapîr nanpîno wînak iuwe ke God nanîmtau hîm mîrak.

22

Mîtîk Judas katîp kakwet Mîtîk Iuwe Jisas kakwisîk kakkno his mîr

(Mt 26:1-5, 14-16; Mk 14:1-2, 10-11; Jo 11:45-53)

¹*Wî epei man menep kerek mît ne Isrel han tewenîn wî kerek nîpaa God

* 21:34-35 Mt 24:48-50; Mk 4:19; Lu

* 21:37 Lu 19:47 * 22:1 Eks

kari maamrer nır ninaaiwır wit Isip, hıranken kenep mit newiyen. Wit im hır nekinaam Pasova, hır ap newis yis mekre bret au.

² *Mít iuwe pris netike mit ne Skraip kerek natıp mit miyapır him me God kerek Moses kewisim mau tıwei, hır han kitet mamırkeik te hır nanınep Jisas nanıntar hır nınapen nanriyaak kakıt wit yaain te mit kerek nises him mırak hır nanınp.

³ *Te Seten kan kari han ke Judas kerek mit nenewek “Mitik ke wit Keriot,” kerek hak kiutıp ke mit disaipel hiswiyen wik (12). ⁴ Seten kari han kırak te Judas ken katıp mit iuwe pris netike mit iuwe naanmipre polis ne wınak iuwe ke God, hıranketpor ekırkeik te hıranketpor Jisas kakno his mır. ⁵ Hır nemtewem, te hır han yaaik natıp nanwetiwek pewek. ⁶ Judas kewenhi pewek te hıranketpor han kitet ekırkeik te hırankakwepyapır Jisas kakwet mit iuwe rek, te mit yapırweneпу au hır nanıtariyek.

Mitikit wiketeret te mit disaipel temani menmen tıriakem me wit Pasova
(Mt 26:17-25; Mk 14:12-21; Jo 13:21-30)

⁷ *Wit epei man te mit ne Isrel nanım bret yis mekrerem au. Me wit ik hır mit enınep sipsip enırke him me Moses mau tıwei metpim, hır nanım

me wit Pasova han tewenin God kıkaap maamrer nır nıpaa ninaaiwır Isip. ⁸ Me wit im Jisas keriuwet Pita ketike Jon ten ketpiwekit, “Yi eino eiraimani menmen eirıakem me wit Pasova te haiu mamım.” ⁹ Hırankit titwekhi, “Ti hanhan hawır waumani menmen wawit nein?” ¹⁰ Jisas ketpiwekit, “Eiyımtau. Yi eino wit iuwe ek yi yayır mitik keremime min tipar mekrerem. Yi eisiek einik eino wınak kerek hırankaknık kakno kakıkrerek. ¹¹ Te yi eitıp mitik hırek es ke wınak karik: ‘Mitik iuwe kawır ketput, Ti eweto haau meiyam em te hi etike mit disaipel nai mamım menmen me Pasova mamwi.’ ¹² Hırankakteikni haau yaaim mau niu ein epeı newis menmen mekrerem. Yi eiyıt menmen eiwisiim emwaai haau im e.” ¹³ *Hırankatıp epeı au, hırankit ten tınapın menmen kerek epeı Jisas ketpiwekit em, te hırankit tıriak menmen mitwaai werek werek te hır nanım menmen me Pasova.

Jisas kewet mit nırank disaipel Komunion hır naam, te hır han teweninek
(Mt 26:26-30; Mk 14:22-26; 1Ko 11:23-25)

¹⁴ Hırankit temani menmen epeı werek, Jisas ketike mit aposel nırank nar hiswiyen wik (12), hır nan nau neweikınan nanım menmen. ¹⁵ Hır nau en, Jisas ketpor, “Hi hanhan iuwe me hi hahım menmen im me

* 22:2 Lu 20:19 * 22:3 Jo 13:2, 27

* 22:16 Lu 13:29

* 22:7 Eks 12:1-27 * 22:13 Lu 19:32

Pasova etikewi maminin te maain hi hahi. ^{16*}Hi hanhan ehim menmen im entar hi etpi, hi ap te ehim menmen meiyam mar im ere maain God kaknen naanmamri yi mit nai.”

¹⁷ Jisas ketpor epei au, hirak kekin wa hesnu keri-uwe tipar wain, hirak kitehi God ketpiwek kar ik: “Ti yaaik.” Epei au, hirak katip, “Yi eiyit tipar mekre wa hesnu ik ek, eiwenem emrer yi mit. ¹⁸ Hi hetpi ap te hi pike ehim tipar wain im me wi im ere maain God kakinin kaknen naanmamri yi mit.”

¹⁹*Epei au, hirak kekin bret kerek ek, hirak kitehi God ketpiwek, “Ti yaaik,” te hirak kewepik kewetirek katip, “Ik ek hirak kire yink kai. [Hi hahi te akepi. Yi yaitwem yayim han etwenin menmen hi arakem.] ²⁰ Hi naam epei au, mar keremem hirak kewetir wa hesnu tipar wain mekrerem, hirak ketpor, “Mar im tipar wain hi ewenem mekre wa hesnu ik e, hiram hemkre mai mamwen mamkepi yi mit te God kakweti him kontrak ham mirak yaaim me yi eitikerek eikiyan eiyu han kiutip.] ²¹*Yi eiyimtau! Hirak mitik kerek maain kakwepayapir epei kau ketikewai kaam menmen. ²² Hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe hi hahi ahir ke niapa God epei katip, te mitik kerek kakwepayapirek, hirak kakwaank hirekes.”

* **22:19** Lu 24:30 * **22:21** Sam 41:9; Jo 13:21-22 * **22:24** Lu 9:46 * **22:25** Mt 20:25-27; Mk 10:42-45 * **22:26** Mt 23:11; Mk 9:35 * **22:27** Jo 13:12-15
* **22:29** Lu 12:32 * **22:30** Mt 19:28

²³ Hir nemtewek epei au, hir nekrit nitehiyan ne hir hiras keiminak maain kakriak menmen im e.

Hir mit disaipel natip nenehan nare keimin hirak mitik iuwe kinin

²⁴*Maain mit disaipel natip nenehan me hir keimin hirak kakinin ne hir hiras. ²⁵*Hir nenehan menmen im te Jisas ketpor, “Mit iuwe ne mit ap ne weiwik me Isrel, hir naanmipre mit en, hanhan mit nenewor nir yinan. ²⁶*Te yi au. Keimin ke yi mit hirak kakinin, hirak han ekitet hirak kire mitik weinik, hirak han ekitet hirak kire mit nitet yayiwe hirak kikaru. ²⁷*Yi han kitet keimin wisenuk kinin. Mitik kau yeno kaam menmen o mitik kerek kemani menmen kekinem kewet mitik kau yeno em? Mitik kau yeno kerek ek.

²⁸ “Yi kerien epei yetikewa me menmen enum epei man merewaank.

²⁹*Te hi eweti menmen yi naanmamrewem yayir ke haai kai epei kewetewem hi naanmiprewem. ³⁰*Te yi yayim menmen mamtike tipar yayu yeno mai yaitikewa. Yi yayu yeno me mit iuwe yi skelim mit ne weiwik hiswiyen wik (12) me Isrel.”

Jisas katip Pita maain

* **22:19** Lu 24:30 * **22:21** Sam 41:9; Jo 13:21-22 * **22:24** Lu 9:46 * **22:25** Mt 20:25-27; Mk 10:42-45 * **22:26** Mt 23:11; Mk 9:35 * **22:27** Jo 13:12-15
* **22:29** Lu 12:32 * **22:30** Mt 19:28

hırap kakweikin sip kak-wetiwek

(Mt 26:31-35; Mk 14:27-31; Jo 13:36-38)

³¹ Jisas ketpor epei au, hırap katıp Pita, “Saimon, Saimon, emtewek! Mıtık enuk Seten, God epei ketpiwek te hırap kakmitipin me menmen kakri han ke yi mit. Hırap kakrıakem kakır ke mıtık kerek keit rais nıkim keses haas kewis nıkim yaaim mamwaai in, kewır haas men ein. ³² Te hi epei hitehi God kakikepit ti Saimon te ti ehises hım yaaim ap te menmen mamıwaankem. Maain te ti pıke eweikin ehis̄sa, ti ekaap nit yinan in.”

³³ Pita katıp keremirıwek him kar ik: “Mıtık Iuwe, hi ap hınaain te hawır wauno winak enuk hi hahi etikewit.” ³⁴ Jisas ketpiwek, “Pita, hi hetput. Suware ap te kaknep enum wen au ere ti epei atıp wikak te ti ap erteiya au.”

Jisas katıp disaipel hı-naanmamre hıras enıtar wi-enum epei man

³⁵ *Jisas katıp Pita epei au, hırap katıp disaipel nırak yapırwe kar ik: “Nıpaa me wi hi heriuweti yi yen ap yeit tanık kike o tanık iuwe me nıkin nakırke metike su, mit neweti menmen mei o au? Yi nınpı miwei o au?” Hırap newenhi natıp, “Haiu meit menmen werek.” ³⁶ *Jisas katıp, “Te in ek, yi neimin

* 22:35 Lu 9:3, 10:4 * 22:36 Lu 22:49

Lu 21:37; Jo 18:1 * 22:42 Mt 6:10

yeit tanık kike o tanık iuwe au, yi eitwem. Yi neimin ap yeit hıne me his au en, yi eisiuwe saket te yi eiyıt kei ki. ³⁷ *Hi hetpiyem entar yi han tokik eiyu me menmen enum mamnen eiyır ke mıtık ketenen hıne keiyık kaknep mit enun nepan. Hım me God mau tıwei nıpaa mit newisim hıram matıp me hi mar ik: ‘Mit iuwe nanwisık kaki kaktike mit enun nıriak enum.’ Menmen mekre tıwei nıpaa mit newisim me hi, hıram mamnen mamirek.” ³⁸ Hırap katıp epei au, mit disaipel natıp, “Mıtık Iuwe, ehır im em. Haiu metenen hıne me his wık.” Hırap kewenhi katıp, “Hıram werek. Emıt. Yi yepıtari him mai.”

Jisas prea kitehi God men-men keit mıniu o neiyıp niuk mirak wit Oliv

(Mt 26:36-46; Mk 14:32-42)

³⁹ *Hırap natıp epei au, Jisas ken witeik kınaiiwır wit Jerusalem, hırap ken mıniu (o neiyıp) Oliv kepır ke nıpaa hırap kırıakem. Mit disaipel nırak nisesik nen.

⁴⁰ Hırap kan wit ik epei au, hırap ketpor, “Yi eiyitehi God te menmen enum Seten kakrekyorem hıram ap te mamnen mamiwep taau.”

⁴¹ Hırap ketpor epei au, hırap kınaiwırı ken ere yanımın ein kire mit newır nan, hırap kewen ninıp kau tı kitehi God menmen.

⁴² *Hırap katıp, “Haai, ti han

* 22:37 Ais 53:12; Lu 22:52 * 22:39

kit te ti ehit menmen im enum emkeipno. Ap han kai, au. Ti han kit ti eriakem.”⁴³ [Mitik ensel keke wit ke God kan kirek kekepik han tokik kepu.]⁴⁴ Jisas han toenuk keriuwe menmen te hirak kitehi God hisiuwe, siawan mirak meweikinhis mire hemkre metnen men ti.

⁴⁵ Hirak kitehi God epei au, hirak kekrit pike kakno kakir mit disaipel tirak. Au, hirakit tiwaai tentar hirakit han enuk teriuwe menmen enum mamnen.⁴⁶ Hirak kitorhi ketpor, “Yenmak te yi yiwaai a? Yi eiyikrit eiyitehi God ekkepi te Seten ap kakrekyi enum taau.”

Mit nan neithis Jisas

(Mt 26:47-56; Mk 14:43-50; Jo 18:3-12)

⁴⁷ Jisas wen ketpor menmen im, mitik niuk mirak Judas kerek mitik kiutip ke mit disaipel hiswiyen wikk (12), hirak kinin mit yapirwe kan kerp ninaan me Jisas te keiyewewik kemewek tekep (kises menmen me maamrer nir.)⁴⁸ Te Jisas ketpiwek, “Ti eriuwe menmen im me hawir weiyewewakit hiram mire hawir hirekses te ti ewisa hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe hi eno his me mit enun nepan a?”

⁴⁹* Mit disaipel kerek nerp en netikerek nertei menmen mamnen hir nitwekhi, “Mitik Iuwe, haiu emnep mit mamriuve hine me his maiu o au?”⁵⁰ Mitik disaipel kiutip kiswaai hine ke his kenep mitik kiriak menmen

me mitik iuwe pris, hirak keremir nikip me his yaaim mewen meket.⁵¹ Au, Jisas katip keremiror him kar ik: “Epei au werek. Eiwisik.” Hirak keit nikip pike kemptin mau paan kirkak epe werek te mitik kire yaak.

⁵²* Jisas kerekyiwekem mire yaaim, hirak kitehi mit iuwe pris netike mit naanmipre polis kerek naanmire winak iuwe ke God, hir netike mit iuwe ne kaunsil, hir nan nantiewekhis, hirak ketpor, “Yi yenmak te yi yan yetike hine me his o paap yoki te yi yan etauhis yaire yi yayithis mitik enuk kerek kekintip menmen a?

⁵³* Hekrit hekrit hi epeu etikewi hi heit winak ke God eik ek, te yi ap etauhis eiwisa ekre winak enuk ke gavman au. Te in ek hiram wi mi te yi yairiak menmen enum. Seten in ek kare kakinina.”

Pita kepakin Jisas katip kisesik au

(Mt 26:57-58, 69-75; Mk 14:53-54, 66-72; Jo 18:12-18, 25-27)

⁵⁴* Hirak katip epei au, hir netiewekhis neruyaak neiyik nen nekre winak ke mitik iuwe hetpris. Pita kisesi wen keit yanitmin.⁵⁵ Hir mit ne polis niman si nau menep ke winak iuwe eik ek. Epei au, mit nererik nau si, Pita kan kau ketikeri.

⁵⁶* Hirak kau ketikeri, mite

* 22:49 Lu 22:36 * 22:52 Lu 22:37
Sam 31:11; Lu 22:33 * 22:56 Ap 4:13

* 22:53 Jo 7:30, 8:20; Kl 1:13 * 22:54

piutip wirek kau si em, h̄ire wenemiȳwek naan watip, "H̄irak mitik ik ek ketike Jisas." ⁵⁷ H̄irak keremiriwe him kepakinek katip, "Mit̄e hi ep̄itariyek." ⁵⁸ Maain kike, mitik hak kirek te h̄irak ketpiwek, "Ti kiutip ke mit yi yisesik." Te Pita keremiriwek him katip, "Mitik hi ap hisesik taau." ⁵⁹ Maain kike, mitik hak katip him manp, "Hi atip werek! Mitik ik nipaah ketikerek kentar h̄irak katip kire mitik ke provins Galili, kar ke Jisas ketpim." ⁶⁰ Au, Pita keremiriwek him katip, "Mitik, hi ep̄itari mekam ti etpewem." Pita wen ketpim, suware kenep enum. ⁶¹ *Suware kenep enum, Jisas kerenaan kir Pita. Pita h̄irak keket han nipaah Jisas ketpiwek me him im, "Suware ap kaknep enum wen au, ti eraupakin wikak." ⁶² H̄irak han kitet menmen im te h̄irak ken wit eik kikit w̄senum.

*Mit nitetnaan Jisas nakip
(Mt 26:67-68; Mk 14:65)*

⁶³⁻⁶⁴ Mit kerek naanmire Jisas h̄ir nititweknaan nakip. H̄ir newenkikiewk nanamir neriuwe laplap nititwekhi, "Keimin kitep a? Ti profet ti ewepyapirek." ⁶⁵ H̄ir netpiwek him enum me niriakek yink enuk.

*Jisas kewepyapir hirekes
keit kaunsil
(Mt 26:59-66; Mk 14:55-
64; Jo 18:19-24)*

* 22:61 Lu 22:34 * 22:67 Jo 10:24, 3:12, 8:45 * 22:69 Ap 7:56 * 22:70
Lu 4:3, 9 * 23:2 Lu 20:25

⁶⁶ Wanewik epei kan, mit iuwe naanmipre mit ne Isrel, h̄ir netike mit iuwe naanmipre mit pris, h̄ir netike mit ninin nertei him me Moses natip mit miyapir em, h̄ir nererik nau w̄inak ke kaunsil te h̄ir nari Jisas kan kerp nimin. ⁶⁷ *H̄irak kan kerp nimin, h̄ir nititwekhi, "Ti hetpei ti Mitik kerek God kehimtenut kakirwetit ti enen ti ik o au?" H̄irak ketpor, "Hi hetpi te yi ap yisisa him mai taau." ⁶⁸ Hi ehitih menmen te yi ap yayitpowem taau. ⁶⁹ *In ek ere maain hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe ehu etike God iuwe wawin in naanmamre mit" ⁷⁰ *H̄ir yapirwe nititwekhi, "Ti atip ti Nikan ke God a?" H̄irak kewenhi katip, "Hi Nikan ke God hepir yi yetpim." ⁷¹ H̄ir natipan, "Haiu ap mamri mit han te nanwepyapir him enum nipaah h̄irak ketpim taau. Haiu epei memtau menmen enum h̄irak in ek ketpim."

23

*H̄ir nesiuve him Jisas
kerp ninaan me mitik iuwe
Pailat
(Mt 27:1-2, 11-14; Mk 15:1-
5; Jo 18:28-38)*

¹ Mit ne kaunsil nemtau him me Jisas epei au, mit yapirwe nekrit nari Jisas neiyik nen mitik iuwe gavman Pailat. ² *In ek h̄ir newepyapirek natip, "Haiu minapen mitik ik ek

hirak kariyeinaan mit naiu ne Isrel, hirak ketpor ap emwetir pewek me takis emno mit ne gavman ke Rom, hirak katip hirak hirekes Krais, hirak Mitik Iuwe kinin mit.”³ *Pailat kitewekhi, “Ti Mitik Iuwe king hinin naanmipre mit ne Isrel a?” Jisas kewenhi katip, “Ti hirak hetpim me hi kerekek.”⁴ Epei au, Pailat keweikin katip mit iuwe pris netike mit yapirwe, “Hi ap hertei menmen enum hirak kiriake te hi atip hirak enuk. Au, hirak yaai.”⁵ Te hir newep him natip him iuwe, “Hirak hirekes kiriake mit han kekrit kekrit neriuwe him hirak ketporem. Hirak kinin kiriake keit provins Galili, ken kerer wit wit ke provins Judia te in ek hirak epei kan Jerusalem.”

Hir newepyapir Jisas nerp ninaan me mitik iuwe gavman Herot

⁶ Mitik Pailat kemtau him mir im hirak kitorhi, “Hirak mitik ik ek ke Galili a?” Hir netpiwek, “O, hirak hirekes ke Galili.”⁷ *Hirak kertei Jisas hirak ke mit kerek Herot naanmipror neit provins Galili, hirak keriuwetek ken kirek. Me wi im, Herot kan kau wit Jerusalem me wi kike keremem.

⁸ *Mitik Herot hirak han yaai kakir Jisas kentar hirak epei kemtau menmen

me Jisas. Te hirak nipaak meriyewek kaktip kakirek. Hirak hanhan kakir Jisas kiriake menmen mit nipaak niem au kakikaap mit kakriuwerem.⁹ Te Herot kitehi Jisas yapirwe, te Jisas ap kewenhi katip him mei miutip au.¹⁰ Te mit iuwe ne pris netike mit newepyapir him me Moses nekrit nerp natip him manp nesiuve him Jisas.¹¹ Hir nerp nesiuve him Jisas, mitik Herot ketike mit nirk ne ami natip Jisas enum, nitetiweknaan nerekyiwek enum. Hir nemriwek laplap yaaim kerek mit iuwe namir te hir piye neriuwetek ken kakir mitik Pailat.¹² Me wi im keremem Herot ketike Pailat tekiyakit tau tentar Pailat keriuwet Jisas ken kirek. Hirakit nipaak tire mitikit enukit tepan.

*Mitik Pailat katip mit nanwis nil emu his me Jisas
(Mt 27:15-26; Mk 15:6-15;
Jo 18:39-19:16)*

¹³ Mitik Pailat kenine mit iuwe ne pris, mit iuwe ne kaunsil netike mit yapirwe,¹⁴ te hirak ketpor, “Yi epei yari mitik ik ek yeiyik yan, yi yatip hirak kari han ke mit In ek, hi epei hitewekhi me ninaan me yi mit yapirwe, te hi ap hinapin hirak kiriake menmen enum kerek yi yetpewem em au.¹⁵ Herot hinapinek te hirak kiriake enum au. Te hirak kesiuwerek kan in. Mitik ik ap kiriake menmei enum te

* 23:3 1Ti 6:13 * 23:7 Lu 3:1 * 23:8 Lu 9:9

hirak kaki au. ¹⁶ Hi atıp mit nai nantenenik nanwaai nıpın nankıp te hi esiuwerek kakno.” ¹⁷ (Me wı Pasova mitik Pailat kınaaiwır mitik kiutıp kerek nipaas kau kekre wınak enuk ek, hırank kakno mit neitei en.)

¹⁸ Mit yapırwe nererik en natıp, “Einep Jisas. Enaaiwır mitik Barabas eknen ektike haiu mit, har ke nipaas me wı Pasova ti hınaaiwır mit han.” ¹⁹ (Barabas nipaas hırank newisik kekre wınak enuk me menmen enum hırank kırıakem. Hırank ketike mit iuwe ne gavman nenepan te hırank kenep mitik kaa.) ²⁰ Mitik Pailat hanhan kaknaaiwır Jisas kakno, te hırank pıke kenine mit yapırwe ketpor kar nipaas hırank ketpim. ²¹ Te hırank nınap natıp, “Ewisik eku nu tentarakıt! Ewisik eku nu tentarakıt!” ²² Mitik Pailat pıke ketpor ere wıkak kar ik: “Te hırank kırıak mekam enum te hi akıp a? Hi ap hınapın menmen enum hırank kırıakem te hi akıp hırank eki! Hi hanhan mit nai nantenenik nanwaai nıpın nankıp te hi esiuwerek kakno!” ²³ Te hırank nınap nenke natıp him iuwe te hırank akwenkek Jisas ekıntar nu tentarakıt. Hırank nınap narek ere Pailat kises him mır. ²⁴ Te Pailat katıp Jisas kaki kakre mit hanhanek. ²⁵ Hırank kınaaiwır mitik kerek hırank hanhanek, kerek nipaas kekre wınak enuk kentar hırank ketike mit ne gavman nenepan, hırank

kenep mitik kaa. Te hırank kesiuwe Jisas ken kaki kar ke mit hanhanek.

*Mit newenkek Jisas kau nu tentarakıt
(Mt 27:32-44; Mk 15:21-32; Jo 19:17-27)*

²⁶ Mit ne ami ne Rom hırank neithis Jisas neiyık nen. Hırank nepno, hırank newenyipır mitik niuk mırank Saimon, hırank ke wit Sairini, kerek kan keke wit kırak yanımın. Hırank netiwekhis newis nu kenterik hırank kekerır nu keiyık kises Jisas. ²⁷ Mit yapırwe nisesik netike miyapır nei kerek nikitek netikeri nen. ²⁸ Hırank nikitek te Jisas keweikin ketpor, “Miyapır ne Jerusalem. Yi ap eiyıkta au emıt! Yi eikit hıras eitike nikerek ni eiyıntar mit nanriwaank. ²⁹ *Hi hatıp him im te wı maain mamnen te mit nantıp,

‘Hıram yaaim me miyapır temmın,

- o miyapır kerek ap nine nikerek en,
- o miyapır ap newet nikerek nim,

hırank han yaaik enu.’ ³⁰ *Me wı eim mit nantıp hırank hanhan mınıu (o neiyip) o wank kakwen kakinteri. ³¹ *Hırank mit ne Rom neiyep te hi hırank menmen enum au, te maain hırank nanrekyi mekam me menmen enum mit in nırıakem? Hırank nanriwaank yayıt.”

* 23:29 Lu 21:23 * 23:30 Hos 10:8; Rev 6:16

* 23:31 1Pi 4:17

³² H̄ir neithis m̄it̄ik̄it hakit̄
wik, h̄irak̄it enuk̄it t̄riak̄
menmen enum tenep mit̄,
naniksip tatkite Jisas. ³³ H̄ir
epei nan menep wit kerek
mit̄ nenekek “Paan Hesnu,”
h̄ir newenkekik kau nu
tentarak̄it, te m̄it̄ik̄it enuk̄it
raskel, hak kau kenke ken
his yaaim, hak kau kenke
ken his henkik. ³⁴ *Jisas
kau kentar nu tentarak̄it,
h̄irak katip, “Haai, ti han
ekitet menmen im au emit!
Eh̄sak menmen enum
h̄ir nerekyewem. H̄ir ap
nertei hi keim̄in te h̄ir
nerekyewem.” H̄ir mit̄ ne
ami nenke laplap newetan
nentar h̄ir neretit satu o
sak hemik. ³⁵ *Mit̄ yapirwe
nerp en n̄ip̄irek, te mit̄
iuwe ne kaunsil ne Isrel
natip Jisas enum h̄ir natip,
“H̄irak kikaap mit̄ miyapir
han te h̄irak Mit̄ik God
n̄ipaa kehim̄itanek kakikaap
haiu mit̄, emwisik h̄irak
ekikaap h̄irekes kakinke
kak̄rp ti te h̄irak kaki
au.” ³⁶ *Te mit̄ ne ami nan
n̄irek netpiwek enum, te
h̄ir newen tipar wain enum
m̄in̄in h̄ir newetiwekem.
³⁷ H̄ir newetiwekem h̄ir
netpiwek, “Ti mit̄ik iuwe
naanm̄ipre mit̄ ne Isrel te
ti ah̄ikaap h̄irekes enke nu
ik eh̄irp ti.” ³⁸ H̄ir netpim
nentar mit̄ik iuwe ke gav-
man kewis him im mau nu
tentarak̄it mau niu mentar
paan ke Jisas. H̄iram matip
mar im: “H̄IRAK M̄IT̄IK IUWE
KING NAANM̄IPRE MIT NE
ISREL.”

³⁹ Mit̄ik ke mit̄ik̄it hakit̄
kerek epei newenkekik̄it
tau nu tentarak̄it tetike
Jisas Tatip enum kar ik:
“Ti Mit̄ik Iuwe Krais, te ti
ekepawir wautikewit.” ⁴⁰ Te
mit̄ik hak ek kemtewek,
h̄irak katip kenerek, “Hawir
menmen enum wetikerek
mip̄ram, te ti enapen atip
enum te maain haiu mami
God kakwep wisenum a?
⁴¹ Menmen im enum mit̄
nerekyawirem me menmen
enum hawir wiriakem te
hawir wawi wawinterim,
h̄iram werek. Mit̄ik ik ek au,
kaki weinīm kakintar h̄irak
ap k̄irak̄ menmen enum
au, menmen yaaim.” ⁴² *Te
h̄irak katip Jisas, “Ti han
etwenina Jisas, maain me wi
ti naanmamre mit̄.” ⁴³ Jisas
ketpiwek, “Hi hetput im e.
Petepin ti etikewa ehu wit
yaaīk kerek mit̄ yaain epei
naa, him̄in k̄ir kewi.”

Jisas epei kaa

(Mt 27:45-56; Mk 15:33-
41; Jo 19:28-30)

⁴⁴ *In ek h̄irak wepni kau
nim̄in iuwe, te God kenip
wepni kaa ap te k̄ir au,
te witaan miwapin ti ik
merer wit wit ere wepni
kewen ken h̄inkewi ik e.
⁴⁵ *Wepni wen ap k̄ir te
wit toto, laplap kerek n̄ipaa
mit̄ nim̄ian mekre winak
iuwe ke God ek miwapin
haau hak holi tru mit̄ ne-
him̄itanek ke God, h̄iram
mewep wiketerem. Mar im
God keteikin mit̄ Jisas kaa

* 23:34 Ais 53:12; Mt 5:44; Ap 7:60; Sam 22:18 * 23:35 Sam 22:7-8 * 23:36
Sam 69:21 * 23:42 Mt 16:28 * 23:44 Emo 8:9 * 23:45 Eks 26:31-33, 36:35

kakinke weipir te mit hekrit
hekrit nanitehi God nanit ni-
naan m̄rak.

⁴⁶ *Menmen im man epei
au, Jisas k̄inap kenine h̄im
iuwe, "Haai, hi esiuwe h̄im̄in
kai kaknaiwir ȳink kai te hi
hahi." H̄irak katip epei au,
h̄irak kaa.

⁴⁷ Te mitik iuwe
naanm̄pre mit han nar 100
ne ami, h̄irak k̄ir menmen
im Jisas k̄irakem, h̄irak
kewenipi God katip, "Hi
hertei h̄irak mitik yaaik
k̄irak menmen enum au."

⁴⁸ *Mit yapirwe kerek
nererik nerp ein e n̄ir
menmen im, h̄ir p̄ike nen n̄ir
ein newen toni nikitek.

⁴⁹ *H̄ir neimin kerek
nertei Jisas werek werek
netike miyapir kerek nises
Jisas neit Galili, h̄ir nerp
yanimin n̄ir menmen me
Jisas kaa.

*Mit newis Jisas kekre hei
iuwe kewen k̄inik keit miniu
(o neiyip)*

(Mt 27:57-61; Mk 15:42-
47; Jo 19:38-42)

⁵⁰⁻⁵¹ *Mitik hak niuk
m̄rak Josep, h̄irak ke wit
Arimatia kerek wit kiutip
ke Isrel. H̄irak mitik yaaik
katip menmen yaaim werek
werek, kemerir God kaknen
naanmamre mit. H̄irak
mitik kiutip ke mit ne
kaunsil te h̄irak ap han
yaaik keriuweri me menmen
enum h̄ir natip nanriak
Jisas em. ⁵² H̄irak ken
w̄nak ke mitik iuwe Pailat

* 23:46 Sam 31:5; Ap 7:59 * 23:48 Lu 18:13 * 23:49 Sam 38:11, 88:8; Lu
8:2-3 * 23:50-51 Lu 2:25, 38 * 23:55 Lu 23:49 * 23:56 Eks 12:16, 20:10;
Diu 5:14

kitiwekhi ekwetiwek ȳink ke
Jisas kerek epei kaa. H̄irak
kewenhi epei au, ⁵³ te Josep
kesiupan herwe ȳink ke Jisas
kau nu tentarakit ken ti.
H̄irak kewenkekik keriwe
laplap yaaim mewewei, te
h̄irak k̄inanek keiyik ken
kewisik k̄inik han n̄paa mit
nekinik kekre nan ke miniu
(o neiyip) kerek n̄paa ap
mit newis nei nekrerek wen
au. ⁵⁴ H̄iram me wi Fraide
kerek mit h̄ir nemani nekre
menmen, te wi Sabat epei
mamikrit. ⁵⁵ *Te miyapir
kerek n̄paa nises Jisas neke
Galili nan, h̄ir netike Josep
nen n̄ir h̄irak kewis Jisas
ȳink k̄irak kekre hei ke
miniu (o neiyip) markeik.
⁵⁶ *Epei au, h̄ir p̄ike nen wit
eik n̄iriak menmen minin
yaaim te neiyim naninen
nanwisim mamu ȳink k̄irak
te h̄irak ap kaknin waswas
au. Epei au, h̄ir nau neit nar
ke h̄im me Moses mau t̄wei
metpim ere wi Sabat h̄iram
epei au.

24

Jisas p̄ike kekrit

(Mt 28:1-10; Mk 16:1-8; Jo
20:1-10)

¹ Wi Sande, wanewik
kesiupan toto eik, miyapir
nen hei kerek han kewen
k̄inik n̄paa mit newis Jisas
kekrerek, h̄ir neit menmen
yaaim minin te nanwisim
mamu Jisas ȳink k̄irak kerek
n̄paa h̄ir n̄iriakem. ² H̄ir
nen n̄ir nan kerek keiyepet

him ke hei ek mit nepei nenkerek kenpin kekeipin him ke weipir ke hei. ³ Hir ninik nen nimpin, te hir ninetniwek ap ninapin yink ke Jisas kekre hei kawaai au. ⁴ *Hir nerp en han kitet me menmen im, te wasenum mitikit wik teriuwet laplap mire hike terp menep tetikeri. ⁵ *Hir miyapir ninapen wisenum te hir nitehir newen ninip nau ti te mitikit hirakit tetpor, "Yenmak te yi yan yinyatin mitik pike kekrit kepu yeit wit ke mit hir epei naa newisi neitai a? ⁶ Hirak ap keit in au. Hirak epei kekrit. Yi han ekiet menmen nipaah hirak ketpiyem me wi hirak wen kepu provins Galili. Hirak katip kar ik: ⁷ *'Hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe, mit han nanwisa hi eno his me mit enun nises menmen enum te hir nanwenkiha hahu nu tentarakit hi hahi. Te maain hi pike ahikrit ehu are mitik me wi wikak.'

⁸ Hirakit tatip epei au, miyapir han kitet menmen me him nipaah hirak ketpim, ⁹⁻¹⁰ *te hir ninaaiwir herwe hei pike nen. Mite kerep ep niuk mire Maria pe Magdala, Joana wetike Maria miye pe Jems, hir netike miyapir han natip him im men mit aposel nar hiswiyen kiutip (11) netike mit han, hir netpor menmen hir epei nirem. ¹¹ Te mit aposel natip nekre han kir men-

men miyapir netpim hir nemipin, te hir ap nemtewem nisesim au. ¹² Te mitik Pita kekrit kesiukin ken hei kerek nipaah mit newis Jisas keitai. Hirak ken en, hirak kitehir kir laplap weiniim. Hirak ap kir menmeiyam au, te hirak pike ken wit eik han kitet menmen epei man.

*Mitikit wiketeret tir Jisas teit yayiwe ken Emeas
(Mk 16:12-13)*

¹³ Me wi kerek Pita kir hei weinik keremem, mitikit wiketeret ten wit hak kiutip mit nenebek Emeas. Hirak yanimin kike kire 11 kilomita ke Jerusalem. ¹⁴ Te hirakit teke ti tatipakit me menmen epei man keremem. ¹⁵ *Hirakit wen tetpim han kitetim, Jisas hirekes kisesikit kan kewenyipiret. ¹⁶ Hirakit terek te hirakit ap terteiyek hirak keimin kentar hirak kenipiwekit han kirakit ap terteiyek au.

¹⁷ Jisas ketpiwekit, "Yi yewepnak yatip mekam yi yeke ti yepno?" Te hirakit terp teit tenep naan mekiuve. ¹⁸ Mitik hak niuk mirak Kliopas kitwekhi, "Mit miyapir yapirwe nerer wit wit han nererik neit Jerusalem me wi im. Te ti kiutip kerekek ap hertei menmen im nipaaseik epei man a?" ¹⁹ Jisas kitwekhi, "Mekam epei man?"

Hirakit tetpiwek tar ik: "Menmen epei man mewaank Jisas ke wit

* **24:4** Ap 1:10 * **24:5** Lu 2:9 * **24:7** Lu 9:22, 17:25 * **24:9-10** Lu 8:2-3

* **24:15** Mt 18:20, 24:19; Mt 21:11

Nasaret. Mítik ik hírak profet, hírak kíriak menmen nípaa mít ap te níriakem. Hírak mítik yaaik kewepiyapır him yaaim, te God ketike mít han kitet hírak yaaik iuwe. 20 Mít naiu iuwe ne pris netike mít iuwe ne kaunsil newisik ken gavman te hír newenkekik kentar nu tentarakit hírak kaa. 21 *Te haiu hanhan hírak kiutip kerekek kakíkepai haiu mít miyapır ne Isrel kaktaihis keriyen. In ek híram wi wíkak menmen im nepei man. Menmen im epei man metike menmen ham im. 22 *Miyapır han naiu nerekyei haiu han kekrit. Wanewik hír nen nanır hei kerek mít newisik kíwaairi en. 23 Te hír ap nínapin yínk kírak au. Hír píke nan natip hír nau nítyak nír mítikít ensel tetpor, ‘Hírak epei kekrit kíre mítik.’ 24 *Hír natip epei au, mít han ne haiu mít nen nír hei kerek mít newisik kekrerek mepir ke miyapır netpim te hír ap nínapinek au.’

25 *Te Jisas keneret ketpiwekit, ‘Yi han auri. Yenmak te yi ap yises menmen yapırwe profet netpim a?’ 26 *Mekam? Yi ap yertei Krais kerek God kehimitanek kaknen kakíkaap mít, hírak ekinin eki píke kakíkrit te maain hírak kakit niuk iuwe me God a?’

27 *Te Jisas ketpiwekit werek werek menmen tiwei me God metpim me hírek. Hírak kekrit keit tiwei Moses kewisim, hírak kewepwekityapır him ere hírak ketpor him mít profet netpim newisim mau tiwei me hírek.

28 Hírakit tan menep ke wit kerek hírakit tatnori, te Jisas kemipin kare kakno yanımın. 29 Te hírakit tewenek kerp tetpiwek, ‘Ehu etikewawır (o etikawır). Wepni epei kakwen kakno wítaan.’ Te hírak ken kau ketikeret. 30 *Jisas kau ketikeret tatim menmen. Hírak kekin bret katip God hírak yaaik, te hírak kewepik kewetiwekit. 31 Hírak kíkiak han kírakit hírakit terteiyek, te hírak keweikin his kíre níme keit, hírakit ap tírek au. 32 Hírakit tatipakit, ‘Han kawır kekrit kerek hírak ketpawır witet yayiwe ketpawır werek werek him me God mau tiwei.’

33 Hírakit tatipakit epei au, hírakit tekrit wasenum píke ten Jerusalem. Hírakit tír mít disaipel hiswiyen kiutip (11) nererik netike mít han. 34 *Te hír netpiwekit nar ik: ‘Haiu metpi werek. Mítik Iuwe píke kekrit kepu. Saimon epei kírek kepu.’ 35 Te mítikít wíketeret tetpor menmen werek werek kerek epei man meit yayiwe eik. Hírakit tetpor markeik hírakit tertei Jisas kewep

* 24:21 Lu 1:68, 2:38, 19:11; Ap 1:6

* 24:22 Lu 24:1-11

* 24:24 Jo 20:3-10

* 24:25 Lu 24:44 * 24:26 Lu 9:22; Ap 3:13, 17:3; Jo 13:31

* 24:27 Diu 18:15;

Sam 22:1-21; Ais 53

* 24:30 Lu 22:19

* 24:34 1Ko 15:4-5

bret kewetiwekitek.

*Hır mit disaipel nır Jisas
(Mt 28:16-20; Mk 16:14-18; Jo 20:19-23; Ap 1:6-8)*

³⁶* Hırankıt wen tetpor him im, wasenum Jisas hırekes kerp ketikeri ketpor, “Yi eiyu werek werek.” ³⁷* Te hır ninapen nepırpır nentar hır han kitet hır nır herwe. ³⁸ Te hırankıt ketpor, “Yenmak te yi han toenuk a? Yenmak te yi han kiteta hi herwe a?” ³⁹ Eiyır pap me hei mau his hit mai. Hi hırekes kerek ek. Eirırauhis, te yi eiyırtei hi hırekes. Herwe ap te naan o hemik kewik kar ke epei yi yıra auye!”

⁴⁰ Jisas ketpor him im epei au, hırankıt keteiknor his hit mırak. ⁴¹* Hır ap te nanisesim nentar hır han yaaik wisenuk te hırankıt kitorhi, “Yi yeit menmen mei te yi yeweto mei ehım o au?”

⁴² Hır newetiwek saauk hak kiutıp kerek epei si taak. ⁴³⁻⁴⁴* Hırankıt kekinık kaak, hır nırek. Hırankıt kaak epei au, hırankıt ketpor, “Menmen im nıpaa hi epei hetpiyem kerek hi wen hepu hetikewi hıram im: ‘Menmen yapırwe kerek nıpaa Moses ketike mıt profet hır newisim mau tiwei metike him mau tiwei Sam hıram mamnen.’” ⁴⁵ Epei au, hırankıt kerekoy han kır kewep te hır nanırtei him me God mau tiwei werek werek. ⁴⁶* Te hırankıt ketpor, “Im em hıram him nıpaa mıt

newisim mau tiwei: ‘Mıtık God kehimitanek Mıtık Iuwe Krais eki te pıke kakıkrit me wı wikak.’ ⁴⁷* Yi mıt nai yeit wit Jerusalem yi yaino yairer wit wit yaitıp mıt miyapır him yaaim te hır nanweikın sip nanwet menmen enum God kakısa menmen enum mır kakıntar menmen hi hıriakem. ⁴⁸⁻⁴⁹ ** Yi epei yır menmen im te yi yaiwepyapırem. Hi hırekes eriuweti menmen nıpaa Haai kai katıp hırankıt kaksiuwerek kaknen, te yi wen eiyu wit iuwe ik ek eimerır menmen iuwe me wit ke God mamıkuwe mamnen mamwi.”

God kari Jisas kiniu ken wit kırak

(Mk 16:19-20; Ap 1:9-12)

⁵⁰ Jisas katıp epei au, hırankıt keriyei nen nınaaiwır wit Jerusalem, hır nen wit Betani. In ek hırankıt kırkıam his mırak kitehi God naanmamror. ⁵¹ Jisas wen kitehi God naanmamror, hırankıt ken kınaiwırı kiniuken wit ke God. ⁵²* Epei au, hır newenipiyek. Hır wen newenipiyek hır pıke nepno wit Jerusalem han yaaik iuwe. ⁵³ Hekrit hekrit hır nen wınak iuwe ke God newenipiyek.

Mepır keremem

* 24:36 1Ko 15:5 * 24:37 Mt 14:26 * 24:41 Jo 21:5 * 24:43-44 Lu 18:31, 24:27 * 24:46 Ais 53; Hos 6:2 * 24:47 1Ti 3:16 * 24:48-49 Jo 15:27; Ap 1:8 * 24:48-49 Jo 14:16, 15:26, 16:7; Ap 1:4 * 24:52 Jo 14:28, 16:22

Him Yaaaim Me Krais Jon Kewisim Mau Tiwei Menmen mekre tiwei ik

Jon Baptais katip mit him
me God 1:19-34
Jisas kehimitan mit disaipel nirkak 1:35-51
Jisas katip mit him me God 2:1-12:50
Jisas katip mit disaipel him mirkak 13:1-17:26
Mit newenkek Jisas kaa 18:1-19:42
Jisas pike kekrat mit nirek 20:1-31
Jisas ketike mit disaipel neit Galili 21:1-25

*Nipaa enum eik mitik
kiutip kepu kakwetai him
yaaim*

¹ *Nipaa enum eik, God kiriak ti wen au, mitik kiutip kepu kerek kakwetai him yaaim. Hirak kau ketike God, hirakit tau niutip tipirakit.
² Menmen mepu wen au, hirak kau ketike God. ³*God katip mitik ik, te hirak kewis menmen yapirwe kerek mepu, hirak kiriakem. Menmen meiyam miutip ap te hiremes mekrit au. Hirak Haai ke himin hak yaaik kikaap mit hir nanu nanit tipmain tipmain enum eik.

* **1:1** Jo 17:5; 1Jo 1:1-2; Rev 19:13 * **1:3** 1Ko 8:6; Kl 1:16-17; Hi 1:2 * **1:4** Jo 5:26 * **1:5** Jo 3:19 * **1:6** Mt 3:1; Lu 1:13-17, 76, 3:2 * **1:8** Jo 1:20 * **1:9** Jo 8:12; 1Jo 2:8 * **1:10** Jo 1:3, 17:25; Kl 1:16 * **1:12** Ga 3:26 * **1:13** Jo 3:3-6; Je 1:18; 1Pi 1:23 * **1:14** Ga 4:4; Fl 2:7; Hi 2:14; Ais 60:1-2; Lu 9:32; Jo 2:11

⁴ *Hirak kikaap mit nertei God, hir nanu werek nanir ke si mir te mit hir nanir yayiwe. ⁵ *Him me mitik ik hiram mire si mirus ein ein. Menmen enum mire witaan toto mekre han ke haiu mit ap te mamininem mamwaankem taau.

⁶ *God keriuwet mitik kakwepyapir menmen im, hirak itai kai niuk mirkak Jon. ⁷ Hirak kan katip mit me mitik ik. Hirak yaaik kire si mir, te mit yapirwe nemtau him me Jon, hir nanises mitik ik. ⁸ *Hirak hirakes ap mitik ik au. Hirak kan katip mit him me mitik ik yaaik kire si mir.

⁹ *Mitik ik hirak kire si, hirak kan ti. Hirak kikaap mit miyapir kerek nepu te hir nertei God. ¹⁰ *Nipaa God kiriak ti keriuwerek, te mitik ik kan kau ti. Mit nau ti nepitari mitik ik hirak Mitik Iuwe kiriak menmen im au. ¹¹ Hirak kan ti kerek nipaa hirak kiriakek, te mit nirkak en ne weiwik me Isrel neweikin sip newetewek. ¹² *Te mit han kerek nemtewek nisesik, hirak katip hiram werek te hir nire nikerek ne God. ¹³ *Hir ap nire nikerek ne God nentar miye haai ninen au. Hir nikerek ne God nentar God kehimteni hir nirkak.

¹⁴ *Mitik ik kan ti keit yink kar ke haiu mit. Haiu

mirek hırank Mıtık Yaaik kire God, hırank kerekyei haiu mit menmen yaaim, hırank katip him kemipin au. Hırank kırıak menmen im yaaim kentar hırank Nıkan kiutıp kerekkek God kırıakek, te hırank mıtık kar ek. ¹⁵*Jon kewepyapırek katip mit kar ik: "Mıtık ik hırank mıtık nipaah hi hetpiyek har ik: 'Hırank kıkaru kakwepyapır him te hırank iuwe kinına kentar nipaah miye wina wen au, hırank kepu ketike God.'

¹⁶*Haiu mit meit menmen yaaim me God mentar mıtık ik ketenen menmen mırank yapırwe kewetaiyem keteipim keteipim. ¹⁷*Nipaah God kewet Moses him lo mırank hırank kewetaiyem haiu emisesim o au en, haiu mami. Te Jisas Krais kerekkek kerekyei yaaim kewetai him mırank ham yaaim. ¹⁸*Mıtık kiutıp keiyak ap kır God au. Mıtık kiutıp kerekkek hırank hırekes kire God kau ketikerek menep, hırank epei kewepyapırek keteiknaiyek te haiu mertei God hırank kiremekak.

Jon Baptais

(Mt 3:1-12; Mk 1:2-8; Lu 3:2-18)

¹⁹ Wi ham mit iuwe naanmıpri mit ne Isrel hır neriuwet mit pris netike mit han ne weiwick miutıp me Livai kerek hır nıkaap pris nırıak menmen, hır nan nitehi Jon nar ik: "Ti hatıp ti

keimin?" ²⁰*Hırank kepakin au hırank kewepyapırem ketpor kar ik: "Hi ap Mıtık God kehimitenen hi akaap mit ne Isrel au." ²¹*Hır pıke nitıwekhi, "Ti ap Mıtık God kehimitenut ti ekepai haiu mit ne Isrel au, te ti keimin? Ti mıtık profet Ilaija o au?" Hırank ketpor: "Hi ap Ilaija au." Hır nitıwekhi neteipim: "Ti mıtık profet haiu memeriyut ti enen o au?" Hırank katip: "Hi mıtık profet ik au." ²²Hır netpiwek: "Te ti keimin? Mit kerek neriuwetai haiu man in hanhan nanırtei ti atıp mit ti keimin. Te ti etpai." ²³*Jon ketpor kar ik: "Hi mıtık ik ek. Hi mıtık herp wit tenhaan weinik mit ap newi hi hınap hatıp, 'Yi mit einetit yayiwe eirıakem yaaim te Mıtık Iuwe kakitetik kaknen.' Nipaah profet Aisaia hırank kewis him im mau tıwei.

²⁴Mit ne Farisi kerek ninin nertei him me Moses hır nisesim, hır keriyen neriuwet mit in nan nitehi Jon menmen im. ²⁵*Te mit in hır nitehi Jon, "Ti ap Mıtık God kehimitenut ti ekaap haiu mit ne Isrel, ti Ilaija au, ti mıtık haiu memeriyut au, ti henmak te ti hıkir mit miyapır neriuwe tıpar a?" ²⁶Itai kai Jon ketpor, "Hi hıkir mit neriuwe tıpar weini, te mıtık kiutıp kerip nımin ke yi mit yi

* **1:15** Jo 1:27, 30; Mt 3:11 * **1:16** Kl 2:10 * **1:17** Eks 34:28; Ro 6:14, 10:4
 * **1:18** Eks 33:20; Jo 6:46; 1Ti 6:16; 1Jo 4:12; Mt 11:27 * **1:20** Jo 3:28 * **1:21**
 Mt 11:14; Diu 18:15, 18; Jo 6:14, 7:40; Ap 3:22 * **1:23** Ais 40:3 * **1:25** Mt
 21:25; Jo 1:33 * **1:27** Jo 1:15; Ap 13:25

yepitariyek. **27***Hırank kısisa, te hırank Mıtık Iuwe kinına, hi hıre mıtık enuk weinik.”

28*Menmen im man meit wit Betani meit menke men pınak ein ke mani Jodan kerek Jon kıkırı keitai en.

Jisas Niakan kire Sipsip ke God kaki kakısaak menmen enum maiu

29*Maain wı ham itai kai Jon kır Jisas kaknen kakırek hırank katıp, “Eiyırek! Mıtık ik ek hırank kire Sipsip ke God. Hırank keriuwetek kan in kaki kakıkrehır ke hau mit te hırank kakısaak menmen enum hau mirıakem.

30*Hırank mıtık kerekerek kerek nıpaa hi etpiyek kerek maain kıkaru kakısa kaknen, hırank Mıtık Iuwe kinına kentar nıpaa hırank kinına kepu ketike God me wı miye ap wina wen au. **31** Nıpaa hi ap hertei hırank kakre keimın, te hi hıkır mit har ik ek te hi eteikin yi mit ne Isrel yi eiyırtsei hırank keimın.”

32*Jon katıp him im em me menmen hırank kirem. Hırank katıp, “Hi hıre God Hımin Yaaik kenke keke nepni kan kire hore tapı kan kenterik.

33*Hi nıpaa hepitari God kehimitanek hırank mıtık kerek kakıkepae, te God keriuweta hi akıri eiriuwe tıpar em, hırank ketpo, ‘Ti ahıre God Hımin Yaaik kakıne kaknen kakıkre mıtık, mıtık ik kerekerek kakwet mit God Hımin Yaaik kaku kakrerı.’

- * **1:28** Mt 3:6; Jo 10:40 * **1:29** Jo 1:36; Ais 53:6-7; 1Pi 1:18-19 * **1:30** Jo 1:15
- * **1:32** Mt 3:16 * **1:33** Lu 3:2-3 * **1:34** Mt 3:17, 17:5, 27:54 * **1:36** Jo 1:29
- * **1:40** Mt 4:18-20 * **1:41** 1Sml 2:10; Sam 2:2; Jo 4:25 * **1:42** Mt 16:18; Mk 3:16

34*Hi epei hırek, te hi etpi hırank Niakan ke God.”

Jisas keithis mıtıkít disaipel tekyaaıt (4)

35 Teipmen, itai kai Jon wen kepeit mani Jodan ketike mıtıkít disaipel wiketeret. **36***Hırank kır Jisas kan ken te hırank katıp, “Mıtık ik hırank Sipsip ke God. Hırank keriuwetek kan kaki kakıkaap hau mit.” **37** Mıtıkít wı temtau Jon katıp kar ik, te hırankit tises Jisas ten tetikerek.

38Jisas keweikin kiret tisesik, te hırank kitıwekihi, “Yi yayır mekam?” Hırankit tetpiwek, “Rabai, ti hau heit nein?” (Hau meweikin him Rabai hıram matıp Mıtık Iuwe tisa.) **39**Hırank katıp, “Einen eiyırem.” Te hırankit tetikerek tariyakit ten tır wit kerek hırank kewiyen, te hırankit ten en tetikerek ere wıtaan (Hıram epei hınkewi te hırankit tetpiwek menmen im.)

40*Mıtık hak niuk mırak Endru hırank nıkkik ke Saimon Pita hırank mıtık kiutıp ke mıtıkít wiketeret hırank kemtau him me Jon te hırank kises Jisas. **41***Wasenum, mıtık Endru kınnaiwır Jisas ken kınapın heiyiuwe kırak Saimon, hırank ketpiwek,

“Hawır epei wınapın Mıtık Iuwe Mesaia.” (Hau meweikin him Mesaia hau matıp Krais, Mıtık kerek God kehimitanek kakıkaap hau

mit.) 42 *Hıranketpiwekepeiau, Endru keithis Saimon keiyık ken kır Jisas. Jisas kirek, hıranketpiwek, "Ti Saimon nikan ke Jon. In ek hi eweikin niuk mit mamre Sifas." (Haiumeweikin him hıram matip, "Pita" o "Nan".)

Jisas kenine Filip ketike Nataniel hırankit tisesik

43 *Wı ham Jisas kekrit kakno provins Galili. Hırankan kitet kakno en te hırankinapın mitik Filip ketpiwekar ik: "Ti enen eisisa!"

44 Filip hıranke wit Betsaida, wit ke Endru ketike Pita. 45 *Te Filip kinapın Nataniel hıranketpiwek, "Haiuepeimınapın mitik kerek nipaas Moses kewisim mau tiwei mırak, hıranketike mit profet newisim mau tiwei. Haiuepei minapınek, hırank Jisas, nikan ke Josep ke Nasaret."

46 *Nataniel ketpiwek, "Menmen mei miutip yaaim ap te mamike Nasaret mamnen auye!" Filip kewenhi ketpiwek kar ik: "Ti eno ehirek."

47 *Jisas kır Nataniel kan kakirek, hırankatip, "Eiyirek. Hırank mitik ke Isrel ap kemipın au."

48 Nataniel ketpiwek, "Ti harkeik te ti herteiya?" Jisas ketpiwek, "Filip keninut wen au, hi hırit kerek ti hau hinik nu fik ek."

49 *Nataniel ketpiwek kar ik: "Ti Mıtik Iuwe, ti Nikan ke God kerek. Ti Mıtik

Iuwe ehinin naanmamrai hau mit ne Isrel."

50 Jisas ketpiwek, "Hi hetput hi hırit hau hinik nu fik te me menmen in ti han kiteta hi Mıtik Iuwe a? Hi hetput maain ti ehır menmen iuwe minin menmen im em." 51 *Te Jisas ketpor, "Hi hetpi werek. Yi maain yayır wit ke God kakwep te yi eiyır mit ensel ne God naniniu nanikiwe nanıntar hi Mıtik ke wit ke Mıtik Iuwe."

2

Mıtik hak keit mite te Jisas keweikin tipar weinim hıram mire wain

1 *Wı wikak epei men, mitik ketike mite nanıtan nanıt wit Kena keit provins Galili. Jisas miye pırankıre wepeit en. 2 Te Jisas ketike mit disaipel nırank natip nanıno nanıri nanıtan.

3 *Maain hır naam tipar wain mir epei au, Jisas miye wetpiwek war ik: "Hır naam tipar wain epei au mesi."

4 *Jisas ketpiwe, "Ti ap etpo menmen hi ehisesim. Hıram ap menmen mit. Au, hıram menmen mai. Wı ap man wen au te hi hewepyapır hırekes hi keimin."

5 Te Jisas miye pırankatip mit kerek nıriak menmen me mit en, "Yi eirıak menmen eiyises him mırak kerek hıranketpi ek."

6 *Mit ne Isrel newis him lo mau tiwei matip hır

* 1:43 Mt 8:22; Mk 2:14 * 1:45 Diu 18:18; Ais 7:14, 9:6; Jer 23:5; Esi 34:23

* 1:46 Jo 7:41, 52 * 1:47 Sam 32:2 * 1:49 Mt 14:33, 16:16, 27:42; Mk 3:11;

Jo 12:13 * 1:51 Jen 28:12 * 2:1 Jo 1:43 * 2:3 Jo 19:26 * 2:4 Jo 7:30,

8:20 * 2:6 Mk 7:3-4

naninİN nankemyet his te hİR nanİM menmen. Me menmen im hİR newis mİN iuwe mar hispiNAK kİTİP (6) (hİRAM MIRE heurek nun) hİRAM mePU. HİRAM iuwe te mamtenen tİPAR yapırwe (Mar ke heurek hiswiyen hiswiyen hiswiyen (30). 7 Te Jisas katİP mİT en, "Yi eiwen tİPAR emiKRE mİN." Te hİR newen tİPAR mekrerem ere mau hİM. 8 EpeI au, hİRak ketpor, "Yi eiwen tİPAR meI eiyİM eino eiwet mİTİK naanmİPRE menmen me neitan em." HİRak katİP epeI au, hİR neiyİM nen newet mİTİK ek em. 9 HİR neiyİM nen newetiwekem, hİRak kaam tİPAR meI kike kerek Jisas keweikİnhis em MIRE tİPAR wain, hİRak kepİtari mİT neit tİPAR wain im neit nein. (Te mİT kerek nİMİAN (o nİMİN) tİPAR im em hİR nerteiyem.) Te hİRak kenİne mİTİK kerek keit mİte ep hİRak ketpiwek kar ik: 10 "MİT yapırwe newet mİT tİPAR wain yaaim, hİR ninİN nanİM, te maain hİR netaritari, hİR newetİR tİPAR yaaim kike. Te ti au! Ti etenen tİPAR wain yaaim ti ewet mİT em emakaru."

11 *Menmen im hİRAM menmen iuwe Jisas kinİN kİRİAKEM. HİRak kİRİAKEM keit Kena hİRak wit kike ke provins Galili. Ik ek keteikİN haiu mİT disaipel nİRak menmen iuwe God kewetiwekem, te haiu han kitet hİRak MİTİK God keriuwetek kan kakİKEPai haiu

mit.

12 *EpeI au, Jisas ketike miye pİRAK kikrek tİRAK netike mit disaipel nİRak nen wit Kapaneam nau en wİ ham.

Jisas kepir mit nesiuve menmen neit pewek neit wİNak iuwe ke God keit Jerusalem

(Mt 21:12-13; Mk 11:15-19; Lu 19:45-46)

13 *Wİ Pasova menep mamnen te mit ne Isrel han tewenİN nİpaa God kenep mit ne Isip, te maamerer nİR au. Me wİ im Jisas ken wit iuwe Jerusalem. 14 HİRak ken kekre wİNak iuwe ke God, hİRak kİR mit kerek nesiuve bulmakau metike sipsip, hore nİMAnP nanIT pewek mamrerim. HİRak kİR mit in netike mit han nau yeno hİR neit pewek me mit nerer wit wit newetİR pewek ham yaaim me Isrel.

15 HİRak kİR menmen im, Jisas keit waai kİRİAKEK kIRE nİpİN kİWAAYIYEK kenep sipsip bulmakau. MİT nau yeno netenen pewek hİRak kepİri nen witeik. HİRak kepİri nen wit eik, hİRak kenke kİNAAN keit pewek MİR kEWİREM mesikenİK mİWAAI tİ.

16 *HİRak katİP mit kerek nesiuve hore kar ik: "Yi eikinİM eiyİM eino wit eik. Hi hİNAPEN yi yİRİAK wİNak ke Haai kai enuk kIRE wİNak maket mit neiyİK neisuwe menmen neitak." 17 *Haiu mit disaipel nİRak han kitet hİM nİpaa

* 2:11 Jo 1:14, 4:54, 11:40; Lu 9:32

* 2:12 Mt 4:13 * 2:13 Eks 12:1-17; Jo

6:4, 11:55 * 2:16 Lu 2:49 * 2:17 Sam 69:9

haiu mekinaam mau tiwei
me God hiram matip mar
im: "Hi hanhan iuwe me
naanmamprut wianak kit
kaku werek werek."

18 *Hirak kiriak menmen
im epei au, hir mit iuwe
ne kaunsil ke Isrel nan
netpiwek, "Ti erak menmen
iuwe manmen emteikin
God kewisit te ti han hepir
menmen im meit wianak
iuwe kirkak ik ek."

19 *Jisas ketpor kar ik: "Yi
yaiwen wianak ke God ik ek,
te wi wikak hi pike eimaak."

20 Hir pike netpiwek, "Me
46 tito mit nime wianak iuwe
ke God ik ek. Te ti hatip
ti pike eimaak me wi wikak
keremem a? Taauye!"

21 *Jisas ap katip me wianak
ke God. Au, hirak katip me
yink kirkak. 22 *Te maain mit
nenep Jisas kaki, God kikiak
hirak kekrit kepu, haiu mit
disaipel nirkak meket han
him nipaah hirak ketpim, te
haiu mises him nipaah God
kewisim mau tiwei. Hiram
metike him me Jisas.

Jisas kertei han ke mit yapirwe

23 *Jisas wen kepu
Jerusalem me wi Pasova,
wi kerek mit han tewenin
God kenep mit ne Isrel au,
mit ne Isip kerien. Me
wi im mit yapirwe nisesik
nentar menmen yaaaim iuwe
hir nirek hirak kiriakem.
24 Te Jisas ap kemtau him
hir netpiwekem kisesim

au. Hirak ap kewisi hir
nehimtanek mitik iuwe
king kir naanmipri au,
kentar hirak kertei menmen
mit ne ti hir hanhanem.

25 *Hirak epe i kertei werek
werek menmen mekre han
ke mit ne ti ap mitik hak te
kakininek kertei han ke mit
te hirak ketpiwekem au.

3

Jisas ketike Nikodimas tewepnak

1 *Mitik niuk mirkak
Nikodimas kepu. Hirak
mitik hak ke mit ne Farisi
kerek hir ninin nises him
me Moses. Hirak mitik
iuwe hak ke mit kerek ninin
naanmipre mit ne Isrel.

2 *Witaan ham hirak kan
kir Jisas ketpiwek kar ik:
"Mitik luwe, haiu mertei God
keriuwetit ti han ti heteiknai
menmen. God kekepit ti
hiriak menmen. Mit neian
ap te nanrik menmen iuwe
mamir ke ti hiriakem taau!"

3 *Jisas ketpiwek kar ik: "Hi
hetput him im em hiram
yaaaim. Mitik ap kakweikin
yaaik kakir ke nikan miye
winaak ek, hirak ap te kaku
kaktike God taau!"

4 Nikodimas kitipwekhi kar
ik: "Markeik te mitik nepei
enuk ke mitik hirak pike
kakre mitik pipiak. Hirak
pike kaku kakikre tu ke
miye pirak te hire pike
wawinaak?"

5 *Jisas kewenhi ketpiwek
kar ik: "God ap te kakinin

* 2:18 Mt 21:23 * 2:19 Mt 26:61, 27:40; Ap 6:14 * 2:21 1Ko 6:19 * 2:22
Jo 12:16, 14:26 * 2:23 Jo 7:31 * 2:25 Mk 2:8 * 3:1 Jo 7:50, 19:39 * 3:2
Mt 22:16; Jo 9:16 * 3:3 Mt 18:3; 1Pi 1:23 * 3:5 Esi 36:25, 27; Ta 3:5

naanmampre mit ere mit han nankiri nanriuve tipar, God Himin Yaaik kakriak himin kir hirak yaaik.

6* Mitik kerek miye winaak, hirak kire mitik kerek. Mitik God Himin Yaaik kakriakek himin kirak hirak yaaik, hirak kire God.

7 Ti ap han kekrit epipir entar him im hi hetputem me yi yapirwe God Himin Yaaik ekrekyi himin ki hirak kakre yaaik.

8* Nime miniu mepno in mepno ein. Yi yemtau hiram matip, te yi ap yertei hiram meke nein man, te mamno nein. God Himin Yaaik hirak kire nime. Haiu mepitari karkeik hirak kiriaak menmen kikaap mit au."

9 Nikodimas kitiewekhi kar ik: "Mamirkeik te menmen im em manmen?"

10 Jisas ketpiwek, "Ti mitik iuwe tisa ti hertei menmen yapirwe hinin mit ne Isrel, te ti ap hertei menmen im au a? Menmen mit!

11* Hi hetput werek. Haiu matip menmen haiu epei merteiyem, haiu matip menmen haiu epei mirem. Te yi yeweikin sip yewet menmen haiu metpiyem.

12* Hi nepei hetpi menmen me ti im e te yi ap han kiketim yisesim au. Te hi hetpi me menmen me wit ke God, mamirkeik te yi yayimtau menmen hi etpiyem me wit ke God yi yayisesim a?

Taauye!

* **3:6** Sam 51:5; Jo 1:13

* **3:8** Ekl 11:5

* **3:11** Jo 3:32, 8:26

* **3:12** Lu

22:67

* **3:13** Pro 30:4; Ro 10:6

* **3:14** Nam 21:9; Jo 8:28, 12:32

* **3:15** Jo

20:31

* **3:16** Ro 5:8, 8:32; 1Jo 4:9-10; Jo 3:36, 10:28

* **3:17** Lu 19:10; Jo 5:22,

12:47; Ap 17:31

* **3:18** Jo 3:36, 5:24

* **3:19** Jo 1:5, 9, 8:12

* **3:20** Ef 5:11-13

13* Mitik keiyak ap nipaa ken wit ke God heven au. Hi Mitik ke wit ke Mitik luwe kerekek, hi hinaaiwir wit kirak hekiuve han ti ik e.

14* Nipaa Moses kikiak manpen kau niu keit wit weinik mit ap newi. Mar im, mit nanwenkika hi Mitik ke wit ke Mitik luwe nanwisa antar nu tentarakit.

15* Te mit yapirwe kerek nises God, hir nanu nantikerek tipmain tipmain enum eik.

16* "God hanhan mit ne ti ik iuwe te hirak keriuwet nikan kirak kiutip kerek kan ti ik. Te neimin kerek nanisesik, hir ap nani au. Hir nanu nanit nantike God tipmain tipmain enum eik.

17* God ap kesiuwe hi Nikan kirak hi han ti ik skelim mit au. Hi han hahi akaap mit ne ti ik.

18* Neimin nisia hi Nikan ke God ap te God skelim hir nanino si au. Te neimin kerek ap nisia hi Nikan ke God ehu, hirak God epei skelim mit in nentar hir ap han kitet he Nikan kiutip kerek kirak ahisak menmen enum hir niriakem.

19* God skelim mit kakir ik. Him mai yaaim mire wejni kir, hi han ti ik heteikin mit menmen me God. Te hir hanhan menmen enum me ti hiram mire witaan toto. Menmen yaaim em me God au. Hir hanhan menmen enum me ti nentar hir niriak menmen enum eik.

20* Neimin hir niriak

menmen enum hır nire mit enun nepan ne menmen yaaaim me God. Te hır ap naninen nanises hi Nikan ke God nanintar hır ninapen hi ewepyapir menmen enum hır niriakem. ²¹ Te neimin hır hanhan nanrik menmen yaaaim, hır naninen hi Nikan ke God kerek him mai yaaaim hiram mire wepni te hır nanteikin mit yapirwe hır niriak menmen yaaaim God katip hır enriakem."

Jon kewepyapir Jisas hırap keimın

²² *Jisas katip Nikodimas epe au, Jisas ketike mit disaipel nırap nınaaiwır Jerusalem nen wit hak kike ke Judia. Hırap kau en ketikeri wi ham, hır nikir mit miyapir neriuwe tipar. ²³ Jon hırap kikir mit neriuwe tipar menep ti niuk mirak Inon, hırap menep wit Selim. Hırap kikir mit in kentar tipar yapirwe meitai. Mit nen nanirek te hırap kikiri. ²⁴ *(Mitik iuwe King Herot ap kewis Jon kekre wınak enuk ke gavman wen au.)

²⁵ Mit disaipel han ne Jon netike mitik hak ke Isrel hır nenehan nentar menmen me nikir mit neriuwe tipar nises him mit ne Isrel nıpaas nisesim. ²⁶ *Te hır nen Jon nitwekhi nar ik: "Mitik luwe, ti han kitet mitik kerek nıpaas ketikewit yeit mani Jodan yeit pınak eik, kerek ti hatip him mirak

em? Hırap epei kikir in ek, te mit yapirwe nanino nanirek."

²⁷ *Jon ketpor, "God keit wit kırak Heven ap keriuwet mitik kiutip menmen hırap ap kaktiwem au. ²⁸ *Yi hıras yertei him mai kerek nıpaas hi hetpim. Hi hatip har ik: 'Hi ap Krais au. God keriuweta te hi hının han hewepyapirek.' ²⁹ *Mitik kerek kakit mite hıre mite pırap. Jisas hırap kire mitik ik. Mit nises him mirak hır nire mite pırap. Mitik kerek wariyakit kırak kemtewek hırap kaknen ketpiwek menmen, hırap han yaaik kar ke in ek hi han yaaik iuwe. Te hi ap yınk enuk hentar mit yapirwe nisesik au. In ek hi han yaaik iuwe. ³⁰ Hırap kakre Mitik luwe keit niuk iuwe, te hi au hi hıre mitik weinik."

³¹ *Jisas kerek keke wit ke God kan ti ik hırap kinin mit. Keimin hırap ke ti ik hırap mitik kerekek, hırap han kitet menmen me ti ik. Hırap kerek ke wit ke God hırap hırap kinin menmen yapirwe. ³² *Hırap kewepyapir him me menmen hırap epei kirem, menmen hırap apei kemtewem. Hırap kewepyapirem katip mit em te mitik keiyak ap kemtewem kisesim au. ³³ Mitik kerek hırap kemtau kises him mirak hırap keteikin mit han God hırap katip him yaaaim. ³⁴ *Mitik

* 3:22 Jo 4:1-2 * 3:24 Mt 4:12 * 3:26 Jo 1:26-34 * 3:27 Jo 19:11, 1Ko 4:7,
Hi 5:4 * 3:28 Jo 1:20, 23; Mt 11:10 * 3:29 Mt 9:15 * 3:31 Jo 8:23; 1Jo 4:5
* 3:32 Jo 3:11 * 3:34 Jo 1:32; Ap 10:38

kerek God keriuwetek hı̄rak kakwepyapır him me God kentər hı̄rak kewetiwek Hı̄mın kı̄rak Yaaik keneises han kı̄rak kekepik kı̄rakem.

35 *God Haai hanhan Nı̄kan kı̄rak, te hı̄rak kewetiwek menmen yapırwe meit his mı̄rak. **36** *Neimın nises nı̄kan ke God nanıt hı̄mın yaaik kaku kakıt tipmain tipmain enum eik. Neimın neweikin sip newet him me nı̄kan ke God, hı̄r ap te nanu nanıt au. God han enuk kakriuweri.

4

Jisas ketike mite pe Sameria hı̄r newepnak

1 *Me wi im mit ne Farisi kerek ninin nises him me Moses nemtau him ham mar im: "Jisas keithis mit yapırwe te hı̄rak kıkırı ninin Jon." **2** Te Jisas hı̄rekес ap kıkır mit au. Hı̄r mit disaipel nı̄rak keriyen nı̄kırı. **3** Jisas kertei menmen mit ne Farisi hı̄r nemtewem, te hı̄rak kınaaiwır provins Judia hı̄rak pīke kepno provins Galili. **4** *Te yayiwe hı̄rak kitetik ek ken kerekir provins Sameria.

5 *Te hı̄rak ken wit hak iuwe ke Sameria niuk mı̄rak Saika. Wit ik hı̄rak menep ti me ni kerek nı̄paa enum eik Jekop epei kewet nı̄kan kı̄rak Josep em. **6** Hei ke mit hı̄r nanı̄tan tı̄par keit in kerek nı̄paa maam ke Isrel hı̄rak kekinık. Jisas hit

mekek te hı̄rak kau menep hei kerekek. Wepni nepeki kan kau nı̄mınıuwe. **7** Jisas kau en, mite hap pe Sameria wan waumı̄tan tı̄par. Te Jisas kitı̄wehi, "Ti eweto tı̄par mei ehı̄m." **8** (Hı̄r mit disaipel ne Jisas epe ien wit eik nanwır pewek nanıt menmen me hı̄r nanım.) **9** *Mite pe Sameria wewehi watıp, "Ti mitik ke Isrel, hi mite pe Sameria. Kenmak te ti hitauhi tı̄par te ti ehı̄m a?" (Mit ne Isrel ap te nanıt menmen me Sameria mire tı̄kenup wenkepye kerek naam menmen nekrerem em au. Hı̄r han kitet God kaktıp hı̄r enun nanı̄terim.)

10 *Jisas ketpiwe, "Ti ertei werek menmen God kakweti yi mit em, ti hertei hi keimın hi hituthi, 'Ti eweto tı̄par mei ehı̄m', te ti etpo, 'Ti eweto tı̄par mei yaaim mamu mamit tipmain tipmain enum eik.'" **11** Mite watıp war ik, "Mitik Iuwe, ti ap heit menmen me tı̄par. Hei ke tı̄par ik hı̄rak kesikekre. Te ti ehıt tı̄par yaaim mamkaap haiu mit mamu werek tipmain tipmain enum eik ehıt nein?" **12** *Nı̄paa maam nı̄pu kaiu Jekop kewetei hei ik. Hı̄rak nı̄paa ketike nı̄kerek, sipsip, bulmakau mı̄rak, hı̄r naam tı̄par im em. Ti are iuwe hinin maam kaiu Jekop?" **13** Jisas kewehi katıp, "Mit yapırwe nanım tı̄par im em

* **3:35** Mt 11:27; Jo 5:20, 10:17 * **3:36** Jo 3:16-18; 1Jo 5:12; Lu 3:7 * **4:1** Jo 3:22, 26 * **4:4** Lu 9:52 * **4:5** Jen 33:19; Jos 24:32 * **4:9** Esr 4:1-5, 9:1-10:44; Lu 9:52-53 * **4:10** Jo 4:26, 7:37-38; Rev 21:6 * **4:12** Jo 8:53

maain h̄ir p̄ike h̄im niu enuk (o mar kakwenk̄ikor h̄im) nan̄im t̄ipar meiyam. ¹⁴*Te neimin nan̄im t̄ipar kerek hi ewet̄irem, maain h̄ir ap te h̄ir p̄ike h̄im niu enuk (o mar kakwenk̄ikor h̄im) au. T̄ipar kerek hi ewet̄irem h̄iram mamre t̄ipar mamikre han k̄ir mamu mamit mamkaap mit nanu werek werek tipmain tipmain enum eik."

¹⁵ H̄ire p̄ike wit̄wekhi war ik: "Mit̄ik Iuwe, ti eweto t̄ipar mei im em. Te hi ap p̄ike h̄im niu enuk (o mar kakwenk̄ikor h̄im) au. Te maain hi ap p̄ike anen in amian t̄ipar mei au."

¹⁶ Jisas ketpiwe, "Ti eno enine mit̄ik kit te ti p̄ike enen in."

¹⁷ Mite watip, "Hi ap heit mit̄ik au." Jisas ketpiwe, "Ti hatip ti mit̄ik au. Ti atip werek. ¹⁸ Nipaa ti heit mikaan nar hispinak (5). In ek mit̄ik ti hau hetikerek h̄irak ap mit̄ik kit. Ti epei hatip werek."

¹⁹* H̄ire wetpiwek, "Mit̄ik Iuwe, hi hertei ti h̄ire mit̄ik profet. ²⁰* Maamrer nai ne Sameria nises God newenpiyek neit miniu (o neiyip) ik ek. Te hau emwenpi God emeitak. Te yi mit ne Isrel yatip wit iuwe Jerusalem h̄irak yaaik kerekek. Wit hak au."

²¹ Jisas ketpiwe, "Mite, ti ehises h̄im mai. Maain wi ham mammen te yi mit ne ti

yaiwenipi niuk me Haai kai yayit miniu (o neiyip) ik au, o yayit wit iuwe Jerusalem au."

²²* Jisas ketpiwe, "Yi mit ne Sameria ap yertei werek keimin yi yisesik yewenpiyek. Haiu mit ne Isrel mertei werek keimin haiu misesik mewenpiyek. Menmen God h̄irak k̄irakem keithis mit miyapir h̄ir nisesik, h̄irak kewetaiyem.

²³ W̄i epei mammen menep te mit kerek h̄ir yaain nises God Haai, h̄ir nanwenpiyek neriuwe han k̄ir. Te mit nar ik God Haai hanhan h̄ir enisesik enwenpiyek. ²⁴* God h̄irak H̄im̄in Yaaik kerekek. H̄ir mit h̄ir newenpi niuk mirak, h̄ir enises mammen yaaim enwenpiyek enriuwe h̄im̄in k̄ir yaaik."

²⁵* Te mite wetpiwek, "Hi hertei maain mit̄ik Mesaia kerek God kehimitanek kaknen, h̄ir mit nenewek Krais, maain h̄irak kaknen h̄irak kaktipai menmen yapirwe."

²⁶* Jisas ketpiwe kar ik: "Hi kerekek hi atip etikewit hi Krais."

²⁷ H̄irak katip kar ek, h̄ir mit disaipel n̄irak h̄ir n̄irek katip ketike mite hap, h̄ir han kitet yapirwe. Te in ek mit̄ik keiyak ap kitwehi kar ik: "Ti ehit mekam?" O h̄ir nit̄wekhi, "Kenmak te ti hatip hetikerep?"

²⁸ H̄ire w̄inaaiwir heurek ke t̄ipar mire, h̄ire p̄ike

* **4:14** Jo 6:35 * **4:19** Jo 7:40, 9:17; 1Ko 14:24-25 * **4:20** Diu 12:5-14; Sam 122:1-5 * **4:22** 2Kin 17:29-41; Ais 2:3; Ro 9:4-5 * **4:24** 2Ko 3:17; Ro 12:1; Fl 3:3 * **4:25** Jo 1:41 * **4:26** Mk 14:61-62; Jo 9:37

wen wit iuwe eik, te h̄ire
wen watip mit yapirwe.
29 H̄ire wetpor, "Yi einen
eyir mitik ik. Hirak ketpo
menmen yapirwe kerek
hi nipaah h̄irakem. Hirak
mitik Mesaia kerek God
kehimitanek kakikaap haiu
mit?" 30 H̄ire wetpor, te h̄ir
ninaaiwir wit ek nen nanir
Jisas.

31 Mite wen wit kire
eik, mit disaipel natip
Jisas, "Mitik Iuwe, ti ehim
menmen."

32 Te Jisas ketpor, "Hi men-
men mai yi ap yerteiyem hi
hahim."

33 Mit disaipel nirak h̄iras
natip nar ik: "Mitik keiyak
ketiwek menmen keiyim
kan o?"

34 *Jisas ketpor, "Menmen
mai mar im: Hi hises him me
Haai h̄irak nipaah keriuweta
te hi han. Hi arak wok
mirak enemtin h̄iram mar
ke menmen hi ahim." 35 *Yi
mit yatip yar ik: "Wenke
tekyaait (4) ere wi mamnen
te haiu mamket menmen
mau ni. Hi hetpi. Yi
eiwaainaan heriyai heriyai
eyir ni werek werek. Teket
epei me yaaim te yi eiketim
mamnen.

36 Mitik h̄irak
kerek epei keit menmen,
hirak keit pewek h̄iram
mamu werek. H̄iram mar
ke h̄irak kari han ke mit h̄ir
enises him me God te h̄ir
enu enit tipmain tipmain
enuk eik. Mitik kerek kamir
ni h̄irak ketike mitik kerek
keit menmen me ni h̄irakit
han yaaik tekkiyat. Mit
han natip mit him me God

netike mit h̄ir nari han
ke mit h̄ir nises him me
God h̄ir nire mitikit wlik it.
37 Mar ek te him im h̄iram
yaaim. 'Mitik kiutip kamir
menmen, maain mitik hak
kakketim.' 38 Nipaah hi
eriuweti yi yen yari han ke
mit h̄ir nises him me God yar
ke mitik kakit menmen epei
me yaaim meit ni eim. Nipaah
yi ap yen yetpor menmen,
te yi yikak han kir te h̄ir
nanises him me God. Mit
han kerien nriak menmen
im. Te in ek yi yikaap mit h̄ir
nanises him me God."

39 Maain mit yapirwe ne
wit kike Saika ke provins
Sameria nises Jisas nentar
h̄ir nemtau him me mite
h̄ire epei wetpor, "Hirak
ketpo menmen yapirwe
nipaa ein hi h̄irakem." 40 Te
mit ne Sameria nan nr Jisas
h̄ir netpiwek eku ektikeri.
Te h̄irak kau ketikeri neit wit
eik wi wlik.

41 Mit han yapirwe h̄ir
nemtau him mirak te h̄ir nis-
esik.

42 *Te h̄ir natip mite,
"In ek haiu memtau him
mirak te haiu misesim.
Haiu ap misesim mentar
menmen nipaah ti etpaiyem
au. Haiu h̄iras memtewem
te haiu han kitet h̄irak Mitik
Krais kerek God keriuwetek
kaknen kakikaap haiu mit
miyapir ne ti."

*Jisas kikaap nikan ke
mitik iuwe ke gavman*

43 *Wi wlik epei au, Jisas
kinaaiwir wit ik h̄irak ken
Galili.

* 4:34 Jo 6:38, 17:4

* 4:35 Lu 10:2

*

4:42 1Jo 4:14

* 4:43 Jo 4:40

* 4:44

⁴⁴ *Jisas h̄irekes epei katip, “Mit̄ik profet niuk m̄irak iuwe meit wit k̄irak au.”

⁴⁵ *Te wi Jisas epei ken kiun provins Galili, mit nau en netpiwek, “Ti yaaik ti han.” Hir netpiwekem nentar h̄ir h̄iras n̄ipaa nen n̄ir menmen me wi Pasova neit Jerusalem me wi mit nererik han tewenin God n̄ipaa kenep mit ne Isip h̄ir naa. Te h̄ir epei n̄ir menmen yaaim h̄irak k̄irakem keit ein. ⁴⁶ *Epei au, Jisas pīke ken wit Kena ke provins Galili, wit kerek n̄ipaa h̄irak keweikin t̄ipar weinīm m̄ire t̄ipar wain. Mit̄ik iuwe ke gavman keit Kapaneam kau in. N̄ikan k̄irak h̄irak kinap. ⁴⁷ *H̄irak kemtau Jisas epei k̄inaaiwir provins Judia kan Galili, te h̄irak ken k̄irek kit̄wekhi ekenen ekikaap n̄ikan k̄irak kinap. N̄ikan k̄irak epei menep kaki. ⁴⁸ *Jisas ketpiwek, “Yi ap ȳir menmen iuwe hi ariakem, te yi ap eiȳimtau him mai eiȳisesim au.”

⁴⁹ Mit̄ik iuwe ke gavman ketpiwek, “Mit̄ik Iuwe, ti es-iukin, o au en, n̄ikan kai kaki.”

⁵⁰ *Jisas ketpiwek, “Ti eno! N̄ikan kit kaku werek.” Mit̄ik ik kemtau him me Jisas kisesim te h̄irak k̄inaiwirek ken. ⁵¹ H̄irak kepno wiñak k̄irak, mit kerek nerekȳwek menmen h̄ir nan newenek yayiwe h̄ir netpiwek, “N̄ikan kit epei k̄ire yaaik.”

⁵² H̄irak kitorhi, “Ke-waai meruri n̄ikan kai h̄irak k̄ire yaaik?” Hir netpiwek, “Nepip wepni kau n̄iminiuwe h̄irak ȳink sisi epei au meit.” ⁵³ *Te haai kertei me nepip wepni kau n̄iminiuwe, Jisas ketpiwek n̄ikan kaku werek. Te h̄irak ketike mit̄e n̄ikerek n̄irak h̄ir n̄ises him me Jisas.

⁵⁴ *Menmen im h̄iram menmen yaaim wiñak h̄irak k̄irakem me wi h̄irak k̄inaaiwir Provins Judia ken kiun provins Galili.

5

Jisas k̄ikaap mit̄ik hak kinap h̄irak k̄ire yaaik keit wan werweik ke Betesda

¹ Jisas k̄ikaap n̄ikan ke mit̄ik iuwe epei au, wi ham kerek mit ne Isrel nererik naam menmen epei man. Te Jisas pīke ken Jerusalem. ² Meit Jerusalem menep weipir iuwe ke sipsip, wanwerweik iuwe k̄iwaairi. Mit natip him Hibru h̄ir nenewek Betesda. Menep wan werweik kerek mit newep weisaak hispinak (5) te mit n̄inapen wepni o hawit te h̄ir n̄isawin newim. ³ Mit miyapir yapirwe kerek h̄ir n̄inap h̄ir n̄iwaairi. Hir mit han nanamir toto, mit han his hit mit enum, mit han his hit epei maa. ⁴ Wi ham mit̄ik ensel ke Mit̄ik Iuwe God kenke kan wan kerek te h̄iram t̄ipar mitanik. T̄ipar mitanik nepei au, mit̄ik kinin kakikwe kakno

* 4:45 Jo 2:23 * 4:46 Jo 2:1-11 * 4:47 Mt 8:5-6 * 4:48 Jo 2:18; 1Ko 1:22

* 4:50 Mt 8:13; Mk 7:29 * 4:53 Ap 16:14-15, 31 * 4:54 Jo 2:11, 23

kakikre ti-par, hıراك kakre yaaik. ⁵ Mıtık kiutıp kau weisaak nipaai hıراك kınap ere 38 tito. ⁶ Jisas kır mıtık ik kıpwaai en, hıراك kertei hıراك kınap kıwaai wi yapırwe, te Jisas ketpiwek kar ik: “Ti hanhan ti pi-ke are yaaik a?”

⁷ Mıtık ik kerek kınap hıراك ketpiwek, “Mıtık Iuwe, kerek ti-par mırırır, hi ap mit nei nekina newisa hekre ti-par au. Hi hırekes eno, mit han hır ninatın nan ninına.”

⁸ *Jisas ketpiwek, “Ti ekrit ehırp ehit yeno mit eiyim eno.” ⁹ *Wasenum hıراك mıtık kınap ek hıراك kire yaaik. Hıراك keit yeno mırak keiyim ken.

Wi im hıram wi Sabat. ¹⁰ *Mit iuwe ne Isrel nır mıtık ik kemerır yeno mırak te hır nenerek netpiwek, “Petepin hıram wi Sabat. Wi im em ti ap emerır yeno mit emit!” ¹¹ Hıراك kewenhi ketpor, “Hıراك mıtık kerekya hi hıre yaaik ketpo, ‘Ekin yeno mit eiyim ekrit eno.’”

¹² Hır nitıwekhi, “Keimin hıراك ketput ti ekin yeno mit eiyim ekrit eno a?” ¹³ Mıtık kerek Jisas kekepik ap kertei hıراك keimin kentar Jisas kınaiwırek ken ek, mit yapırwe nererik neit wit eik e.

¹⁴ *Maain Jisas kınapınek keit wınak iuwe ke God hıراك ketpiwek, “Ti epei hıre yaaik. Ti ap pi-ke hanhan ehises menmen enum te

menmen ham iuwe enum mamnen mamwit.” ¹⁵ Hıراك ketpiwek epeı au, mitık ik ken katıp mit iuwe ne Isrel kar ik: “Mıtık kerekya hi yaaik hıراك Jisas.”

¹⁶ *Hıراك ketpor Jisas kekepik te mit iuwe ne Isrel hır ninin nırıak Jisas enum nentar hıراك kıkaap mitık enuk kınap iuwe hıراك kire yaaik me wi Sabat (kerek mit nırıak menmen au. Hır nau weinim.) ¹⁷ *Hır natıp Jisas enum nenerek, te hıراك ketpor, “Hekrit hekrit Haai kai kırıak menmen, te hi ariakem har ke hıراك kırıakem.”

¹⁸ *Hım im kerek Jisas ket-pim mırıak mit iuwe ne Isrel han enuk iuwe te hır hanhan nanıne Jisas kaki. Hır hanhan nankıp kentar hıراك kıkaap mitık ke wi Sabat kerekya au. Hır han enuk nankıp nanıntar hıراك katıp God hırekes Haai kırak, te hıراك kırıak hırekes iuwe kire God Haai.

God kehimitan nikankıra hıراك iuwe kırıak menmen mırak

¹⁹ *Mit iuwe ne Isrel nenerek, te Jisas ketpor, “Hi etpi him yaaim! Hi Nıkan ap te hi hırekes ariak menmen mei weinim me han kai au. Hi hırıak menmen mamır ke hi hır Haai kai kırıakem. Haai kai kırıak menmen, hi herteiyem te hi hırıakem.

²⁰ *Haai hıراك hanhan keriuwa hi Nıkan kırak, hıراك keteikno menmen

* 5:8 Mt 9:6 * 5:9 Jo 9:14 * 5:10 Nia 13:19; Jer 17:21; Lu 13:14 * 5:14
Jo 8:11 * 5:16 Mt 12:14 * 5:17 Jo 9:4 * 5:18 Mt 26:4; Jo 7:1, 30, 10:30, 33
* 5:19 Jo 5:30, 8:28 * 5:20 Jo 3:35

iuwe h̄irak k̄irakem. Maain h̄irak kakteikno menmen iuwe minin menmen hi epei h̄irakem te yi yapirwe han kakikrit kakriuwerem.
 21 *H̄iram mar ke Haai k̄ikian mit kerek epei naa ek te h̄ir p̄ike nekrit nau, te hi n̄ikan k̄irak ehises han kai awis h̄imin yaaik kaku kakikre han ke mit kerek hi hanhan hewisik kakikre han k̄ir. 22 *Haai kai h̄irekes ap skelim mit au. H̄irak kewisa hi N̄ikan k̄irak hi ekreh̄ir k̄irak hi skelim mit. 23 *Te mit yapirwe nanwenipi niuk me hi N̄ikan mamir ke h̄ir newenipi niuk me Haai kai. Mit kerek ap newenipi niuk me hi N̄ikan, h̄ir ap nanwenipi niuk me Haai kai kerek keriuweta hi han in.

24 *“Hi hetpi him yaaim. Neimin nemtau him mai h̄ir nisesim, te h̄ir nanises him me h̄irak kerek keriuweta hi han in, te h̄ir nanit himin yaaik kaku kakit tipmain tipmain enum eik. Hi ap te skelim mit au. H̄ir nepei n̄inaaiwir menmen enum, h̄ir neit himin yaaik nanu werek. 25 *Hi hetpi him yaaim. Wi kerek n̄ipaa God kehimitanem h̄iram epei man, te mit n̄ipaa naa h̄ir nanimtau him me hi N̄ikan ke M̄itik Iuwe God. Te neimin nanimtewem, h̄ir nanit himin yaaik nanu werek. 26 *God Haai h̄irak kaki au. H̄irak Haai ke menmen mamkaap menmen

yapirwe mamu mamit. Te h̄irak keweto hi N̄ikan k̄irak menmen te hi ap hahi au. Hi hetenen menmen im te hi akaap mit miyapir te h̄ir nanu nanit tipmain tipmain enum eik. 27 *H̄irak kewisa hi Iuwe hi skelim mit hentar hi M̄itik ke wit k̄irak. 28 Yi ap han kekrit ke menmen im epei au emit. Wi mammen te mit kerek n̄ipaa naa mit newisi nekre hei nanimtau him me hi N̄ikan ke M̄itik Iuwe. 29 *Te h̄ir naninaaiwir hei, h̄ir nanitpaan naninen witik. Neimin kerek n̄ipaa n̄iriaak menmen yaaim e, h̄ir nanikrit nanu nanit. Te mit n̄ipaa n̄iriaak enum, h̄ir nanikrit nanino si enum.

*Menmen mewepayapir
Jisas h̄irak mitik God keriuwetek kan*

30 *“Hi ap h̄iriaak menmen hises han kai au. Menmen hi hemtau God ketpewem te hi hisesim skelim mit ariuwerem. Hi skelim mit werek werek hentar hi ap hises han kai. Hi hises han ke God kerek keriuweta te hi han ti ik e. 31 *Te hi kerekek etpi menmen me hi h̄irekes yi han kitet hi hemipin. 32 *M̄itik kiutip kepu kewepayapir him mai. Hi hertei him im h̄iram matip mit me hi h̄iram him yaaim. 33 Yi n̄ipaa yesiuwe mit h̄ir nen nir Jon nitiewekhi menmen, te h̄irak ketpi him im me hi

* 5:21 Ro 4:17; Ef 2:5; Jo 11:25 * 5:22 Jo 3:17; 5:27; 9:39; Ap 10:42 * 5:23 Fl 2:10-11; 1Jo 2:23 * 5:24 Jo 3:15-18, 8:51; 1Jo 3:14 * 5:25 Mt 8:22; Ef 2:5-6
 * 5:26 Jo 1:4 * 5:27 Jo 5:22 * 5:29 Dan 12:2; Mt 16:27; Jo 6:40; Ap 24:15
 * 5:30 Jo 5:19, 6:38 * 5:31 Jo 8:13-14 * 5:32 Jo 5:36-37; 1Jo 5:9 * 5:34 Jo 1:19-34, 3:27-30

h̄iram yaaim. ³⁴*Hi ap han kitet yapırwe me mítik h̄irak kewepyapır niuk mai au. Hi hetpiyem te yi eiyırteiyem eiyises him mai te God kakıkepi yi eiyu eitikerek eiyu werek werek. ³⁵Jon h̄irak kire si keteikni yayiwe, h̄irak keteikni menmen me God. Me wi h̄irak kepu yi hanhan yisesik. ³⁶*Menmen ham minin him nipa Jon ketpim me hi. H̄iram im. Menmen yaaim haai kai ketpo hi h̄iriakem. Menmen ham nipa hi h̄iriakem, h̄iram meteikin mit miyapır te h̄ir nertei Haai kai God keriuweta te hi han in. ³⁷*Haai kerek keriuweta hi han in, h̄irak kewepayapır ketpi hi keimin. Te yi ap yemtau him mirak au. Yi ap nipa yır ninaan mirak au. ³⁸*Him mirak ap mau mekre han ki. Yi ap yemtau him me h̄irak Mítik Iuwe kerek keriuweta hi han ti ik. ³⁹*Yi han kitet him me God mau t̄wei, yi yekinaam te yi han kitet h̄iram mamkepi yi eiyu eitike God, God kakweti himin yaaik te yi eiyu tipmain tipmain enum eik. Te him im yi yekinaam h̄iram matip me hi! ⁴⁰Te yi yinapen eiyimtau him mai te hi akepi yi eiyit himin yaaik te yi eiyu eiyit tipmain tipmain enum eik. ⁴¹Hi ap hanhan mit nanwenipi niuk mai nantip hi yaaik. H̄iram menmen weini.

* 5:36 Jo 3:2, 10:25, 38; 14:11 * 5:37 Mt 3:17; Jo 5:32, 8:18 * 5:38 Jo 6:29
 * 5:39 Lu 24:27, 44; Ap 13:27; 2Ti 3:15-17; 1Pi 1:10-11 * 5:43 Mt 24:5 * 5:44
 Jo 12:43 * 5:45 Diu 31:26-27 * 5:46 Diu 18:15; Ap 3:22 * 5:47 Lu 16:31

42 Te hi hertei yi mit yi yiremekak. Yi ap hanhan God yekre han ki au. ⁴³*Hi han hekrehir ke Haai kai, te yi ap yises him mai au. Mit han ne ti h̄ir naninen netpi h̄ir mit iuwe, yi yemtau him mir yisesim. Te yi ap yemtau him mai au! ⁴⁴*Yi mit hanhan yaiwenipiyan niuk mi, te yi yinapen Mítik Iuwe kiutip h̄irak God h̄irak kakwenipi niuk mi kakitpi yi yaain. Yi han kitet menmen im h̄iram weini. Yi ap hanhan h̄irak kaktip yi yaain, te yayırkeik te yi hanhan eiyises him mai? ⁴⁵*Yi ap han ekitet hi esiuwi him hatip Haai kai me menmen yi yiriakem. Au, him kerek Moses kewisim mau t̄wei kerek yi yekinaam han kitet h̄iram mamkepi te God kaktip yi yaain, h̄iram mamsiuwi him. ⁴⁶*Yi yises him me Moses werek werek, te yi eiyises him mai yentar h̄irak kewis him me hi. ⁴⁷*Te yi ap yises him Moses kewisim mau t̄wei, te yi ap eiyises menmen hi hetpiyem au!"

6

Jisas kewet mit yapırwe nar 5,000 menmen h̄ir naam (Mt 14:13-21; Mk 6:30-44; Lu 9:10-17)

¹ Jisas ketpor menmen im epei au, h̄irak ken kerekir wan iuwe ke Galili (kerek

mít nenekek niuk ham Wan ke Taibirias). ² Mít yapırwe nises Jisas nentar hır nipaā nır menmen iuwe hı̄rak kırı̄akem kı̄kaap mít nı̄naap. Mar ik te hır nisesik. ³ Jisas ken kıniu m̄niu wank ken kau ketike mít disaipel nı̄rak.

⁴ *Wı̄ Pasova man menep. Hı̄ram wı̄ kerek mít ne Isrel nererik naam menmen han tewenin wı̄ nipaā God kenep mít ne Isip, kı̄kaap mít ne Isrel. ⁵ Jisas kerenaan kır mít miyapır yapırwe nan nı̄rek. Te hı̄rak katıp Filip, “Haiu mamıt niu o bret mamıt nein te haiu mamwet mít miyapır em hır nanım?” ⁶ (Jisas katıp mitik Filip hı̄m im em te hı̄rak kakri han kırak kakises mekam. Jisas epei kertei menmen hı̄rekes kákrīakem.)

⁷ Filip kewenhi ketp+wek kar ik: “Haiu mewir 200 kina mamıt niu o bret meriuwerem hı̄ram ap werek te mít in nanım kike kike au.” ⁸ Disaipel ke Jisas niuk mı̄rak Endru, hı̄rak nı̄kik ke Saimon Pita hı̄rak katıp Jisas kar ik: ⁹ “Mitik pipı̄ak ik e keit bret bali mar hispınak (5) metike saauk wı̄k. Te hı̄ram ap iuwe me mít yapırwe nar ik.”

¹⁰ Jisas ketpor, “Yi eiwen mít miyapır enu tī. Yenkis yapırwe meit in.” Te mít 5,000 hır yapırwe keriyen nererik nau yenkis keremem nau tī.

¹¹ Hır nau tī epei au, te Jisas keit bret keiyim kitehi God, te hı̄rak kewenem

keketim kewet mít nı̄rak em hır newet mít miyapır em. Epeı̄ au, hı̄rak keit saauk kewepim kewetirem kar ke nepeı̄ ein hı̄rak kewetır bret bali, te hı̄rak kewet mít menmen mar ke hır hanhanem. ¹² Hır epei naam tu iuwe, Jisas katıp mít disaipel nı̄rak kar ik: “Eikinen yinam yinam mít ap naam. Hi hı̄napen hır nanwı̄sim mamu tī. Yi ap eiwis mei kike mamu au.” ¹³ Hı̄rak katıp epei au, hır nekorı̄rim (o nekurerim) ere epei au mesi, te hır nemi mekre tanık mar hiswiyen wı̄k (12) meke bret hispınak (5) nipaā Jisas ketwem kewet mít em hır naam. ¹⁴ *Mít miyapır nır menmen yaaim Jisas kırı̄akem te hır natıp, “Hı̄ram hı̄m yaaim. Mitik ik hı̄rak profet ik ek kaknen tī.” ¹⁵ *Jisas kertei hır hanhan nantenik nanihimitanek hı̄rak mitik iuwe king kır hı̄rak kaku kakinin naanmipror. Te hı̄rak kınaiwiri hı̄rak kerekek pı̄ke ken m̄niu (o neiyip) eik.

Jisas ken kitet wan keke niu

(Mt 14:22-23; Mk 6:45-52)

¹⁶ Me hı̄nkewī disaipel ne Jisas hır nekiuwe nen wan eik.

¹⁷ Hır nehı̄n nı̄niu nekre bot newik nerekir wan nanı̄no pı̄nak ein. Hır nen Kapaneam. Nepeı̄ au wı̄taan, te Jisas ap kan kiunor wen au. ¹⁸ In ek nı̄me iuwe m̄niu te wan kewenin iuwe.

¹⁹ H̄ir neit niu m̄irak neiyik nari wan ere 5 o 6 kilomita nau n̄im̄in, h̄ir n̄ir Jisas kitet wan kitet tipar keke niu ken menep bot. H̄ir n̄irek te h̄ir n̄inaain. ²⁰ Te Jisas ketpor, “Hi kerek han. Yi ap einaain.” ²¹ H̄irak ketpor te h̄ir han yaaik netiwekhis k̄iniu ketikeri nekre bot. Te wasenum bot kepno menep wit h̄ir hanhan nan̄nori.

H̄ir mit miyapir ninatin Jisas

²² Hekrit eik, mit miyapir h̄ir wen nepeit wan piñak eik, h̄ir nertei nepip bot ap keiyak kepu au. Kiutip kerek han yaaik keriuwerem h̄iram im. Yi eiyises him me hi M̄itik kerek God keriuweta hi han ti ik.

²³ *Te bot ham me Taibirias man menep wit kerek Jisas kewetir bret h̄ir naam newi. ²⁴ Mit yapirwe n̄ir Jisas h̄irak ap ketike mit disaipel ap nau, te h̄ir neh̄in nekre bot hak, h̄ir nen Kapaneam n̄inetniwek.

Jisas h̄irak k̄ire bret yaaik kikaap mit h̄ir nanu werek

²⁵ Maain mit n̄inapin Jisas keit wan piñak ein epei au, h̄ir netpiwek, “M̄itik Iuwe, hewaai meruri te ti han in a?”

²⁶ *Jisas kewenhi ketpor, “Hi hetpi werek. Yi yinyetno yentar yi epei yaak bret ere tu iuwe. Yi ap han kitet menmen yaaim iuwe hi h̄irakem au. ²⁷ *Yi ap hanhan yayit

menmen me yayim kere mem h̄iram mam̄waank au ekit! Yi hanhan eiyit menmen yaaim h̄iram mire menmen me yi eiyim, h̄iram mamkepi te yi yayit himin yaaik ke kaku kakit tipmain tipmain enum eik. Menmen im hi M̄itik ke wit ke M̄itik Iuwe awetiyem hentar God Haai k̄iriak menmen keteikin mit h̄irak keriuweta hi h̄irak menmen m̄irak.”

²⁸ H̄irak ketpor him im, te h̄ir nitwekhi natip nar ik: “Haiu emriak mekam te haiu emriak menmen God han yaaik keriuwerem?”

²⁹ *Jisas kewenhi ketpor, “Menmen yi yiriakem God han yaaik keriuwerem h̄iram im. Yi eiyises him me hi M̄itik kerek God keriuweta hi han ti ik.”

³⁰ *H̄ir newenhi natip, “Ti eriak mekam iuwe te haiu emirem te haiu emises him mit a? ³¹ *Maamerer naiu naam menmen niuk m̄iram mana neit wit weinik mit ap newi en. Him me God matip Moses kewetir menmen meke wit ke God h̄ir naam.”

³² Jisas ketpor, “Hi hetpi werek. Moses kewetir menmen au. Haai kai kewetirem. Menmen me n̄ipaah h̄iram ap bret yaaim mamkaap himin ki au. In ek Haai kai kerek keweti menmen yaaim me wit k̄irak, h̄iram yaaim mire bret mamkaap himin ki kaku werek. ³³ Bret God kewetiyek ek, hi Jisas kerek heke wit ke M̄itik Iuwe han

* **6:23** Jo 6:11 * **6:26** Jo 6:11-12 * **6:27** Jo 4:14; 6:48-58 * **6:29** 1Jo 3:23
 * **6:30** Mt 16:1; Jo 2:18 * **6:31** Eks 16:14-15; Nam 11:7-9; Sam 78:24

hi bret ik. Hi aweti h̄im̄in yaaik kaku kak̄ikri tipmain tipmain enuk eik.”³⁴ *H̄ir nit̄wekhi nar ik: “M̄it̄ik Iuwe, ti ewetai bret kit ekn̄en in ere tipmain tipmain enum eik.”

³⁵ *Jisas ketpor, “Hi h̄irekes h̄ire bret h̄ikaap mit̄ nanu nanit̄ h̄im̄in yaaik. H̄ir neim̄in nanis̄sa te h̄ir ap n̄inpī mam̄in. Neim̄in h̄ir nanis̄sa ap te h̄im̄ niu enuk (o mar kakwenk̄ikor h̄im̄) hanhan nanim̄ t̄ipar mei au. Neim̄in h̄ir nanis̄sa ap te h̄im̄ niu enuk (o mar kakwenk̄ikor h̄im̄) hanhan nanim̄ t̄ipar mei au.

³⁶ *“Hi hetpi yi epei ȳira te yi ap ȳises menmen hi etpiyem.

³⁷ *Mit̄ neim̄in kerek Haai kai God kewetauri, h̄ir naninen nanis̄sa. Hi ap te aweik̄in sip ewet neim̄in kerek naninen nanis̄sa au.
³⁸ *Hi h̄inaaiwir wit̄ ke God te hi hises han kai au. Hi hises han ke h̄irak M̄it̄ik Iuwe kerek keriuweta hi han t̄ ik e.
³⁹ *H̄irak kerek keriuweta hi han t̄ ik h̄irak hanhan menmen im. H̄irak hanhan hi ap h̄inaaiwir mit̄ik kiut̄ip ke mit̄ yapı̄rwe h̄irak epei keriuweti au. Hi akian mit̄ miyap̄ir yapı̄rwe nanikrit nanu me w̄i maain God skelim̄ mit̄.
⁴⁰ *Menmen im Haai kai God hanhanem h̄iram̄ im: Neim̄in n̄ira hi N̄ikan k̄irak, h̄ir nis̄sa nanim̄tau h̄im̄ mai, h̄ir nanit̄

h̄im̄in yaaik kaku kak̄it̄ tipmain tipmain enum eik, te hi akian nanu nanit̄ me w̄i maain God skelim̄ mit̄.”

⁴¹ H̄irak kat̄ip epe au, mit̄ ne Isrel nat̄ipan nen Jisas nentar h̄irak kat̄ip h̄im̄ im: “Hi bret kerek heke wit̄ ke God hi han in.”
⁴² *Te h̄ir nat̄ip, “M̄it̄ik ik h̄irak kerek kek n̄ikan ke Josep. Haiu mertei miye haai n̄irak. Kenmak te h̄irak kat̄ip h̄irak keke wit̄ ke God kan a?”

⁴³ Jisas kewenhi ketpor, “Yi ap eit̄ip einehan me yi h̄iras emit̄!
⁴⁴ *M̄it̄ik kiut̄ip ap te kakis̄sa ere God Haai kerek keriuweta hi han h̄irak kakri han k̄irak. Hi akian h̄irak kak̄it̄ h̄im̄in yaaik ke kaku kak̄it̄ me w̄i maain God skelim̄ mit̄.

⁴⁵ *Mit̄ profet newis h̄im̄ im mau t̄wei h̄iram̄ mat̄ip mar im: ‘Mit̄ yapı̄rwe te God kak̄it̄por menmen kak̄ikepi werek werek.’ Mit̄ neim̄in niut̄ip niut̄ip kerek epei nemtau h̄im̄ me Haai kai God te h̄ir nanis̄sa.
⁴⁶ *M̄it̄ik kiut̄ip ke mit̄ yapı̄rwe ap te k̄ir God Haai ek au. Hi M̄it̄ik kerek God keriuweta hi han t̄ ik ek, hi kerek epei h̄irek.

⁴⁷ *Hi hetpi werek. H̄irak keim̄in kises h̄im̄ mai kak̄it̄ h̄im̄in yaaik ke kaku kak̄it̄ tipmain tipmain emum eik.
⁴⁸ *Hi h̄irekes kerek h̄ire bret, hi akaap mit̄ nanu nanit̄ tipmain tipmain enum eik.
⁴⁹ Maamrer ni n̄ipaa

* **6:34** Jo 4:15 * **6:35** Jo 4:14, 6:48-58

* **6:38** Mt 26:39; Jo 4:34 * **6:39** Jo 10:28-29, 17:12 * **6:40** Jo 11:24

* **6:42** Mt 13:55 * **6:44** Jo 6:65 * **6:45** Ais 54:13 * **6:46** Jo 1:18 * **6:47**

Jo 3:15-16 * **6:48** Jo 6:35, 58

* **6:36** Jo 20:29 * **6:37** Jo 17:6-8; Mt

* **6:40** Jo 11:24

* **6:46** Jo 1:18 * **6:47**

naam menmen mana God kewetirem neit wit weinik mit ap newi, te hir ap nepu au. Hir epei naa.⁵⁰ Hi Mitik kerek hinaaiwir wit ke God han ti ik ek hi hire bret mikaap mit nanu. Neimin nisia hir nani au. Hir nanu tipmain tipmain enum eik.⁵¹ Hi hire bret akaap mit nanu nanit tipmain tipmain enum eik. Hi heke wit ke God han. Mit kerek nanim bret im hir nanu nanit tipmain tipmain enum eik. Bret im hiram yink kai kerek hi hewet mit ne ti hir nanim te hi akepi hir nanit himin yaaik."

⁵² Menmen im hirak ketpor menip mit ne Isrel nenehan natipan him me hir hiras, hir natip nar ik: "Mitik ik kakirkeik te hirak kakwetei naan me yink kirkak haiu mamik a? Taauye!"

⁵³ Jisas ketpor, "Hi hetpi werek. Yi ap yayik yink kai ke hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe, o yi ap yayim hemkre mai, te yi ap yayit himin yaaik kakikri.⁵⁴ Neimin nanik yink kai o nanim hemkre mai, hir nanit himin yaaik. Te hi akian hir mit kerek nipaas naa, hir pike nankrit nanu nanre mit me wi maain God skelim mit.⁵⁵ Yink kai hirak menmen yaaik kire samiyak kakikepi. Hemkre mai hiram mire tipar yaaim mamkepi.⁵⁶ *Neimin naak yink kai ketike hemkre mai, hir nau netikewa nises him mai, te hi hau hekre han

kir⁵⁷ God kerek hirak Haai ke menmen yapirwe mepu, hirak keriuweta hi han, hirak kenipa hi ahu tipmain tipmain enum eik. Neimin nanik yink kai hir nanu nanit nanriuwerek.⁵⁸ Hi hirakes hi hire bret keke wit ke God kan. Bret ik hirak ap kire menmen nipaas maamrer ni nipaas naam au. Hir naam ere hir ne mit te hir naa. Neimin nanik bret ik hirak yaaik kakikepi te hir nanu nanit tipmain tipmain enum eik."⁵⁹ Jisas katip mit menmen im keit wianak kerek mit nererik nekine him me Moses neitai en neit wit Kapaneam.

Jisas katip him yaaaim mamkaap mit nanu tipmain tipmain enum eik

⁶⁰ Mit yapirwe kerek nipaas nises him mirkak nemtau menmen im epei au, hir natip, "Him im hiram enum merekyei han enuk. Neimin nanu nanimtau him mamir im a? Taauye!"⁶¹ Jisas epei kertei kekre han kirkak hir mit disaipel nirkak natipan menmen im hirak ketpor kar ik: "Him mai merekyi te yi han enuk a?⁶² *Maain yi eiyir hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe hi pike hinii eno wit kerek nipaas hi hewik, te yi han enuk yeriwa wisenum a!⁶³ *Yi mit hiras ap te eikaap hiras te yi yayu tipmain tipmain enum eik taau. God Himin Yaaik kerekak kakikepi. Him im hi epei hetpim em, hiram mamkepi himin ki te yi yayu

* 6:56 Jo 15:4-5; 1Jo 3:24 * 6:62 Jo 3:13; Ap 1:9-11 * 6:63 2Ko 3:6

tipmain tipmain enum eik.
 64 *Te mit han ne yi mit ap yisisa au." (Jisas epei kertei wi kerek hirak kehimitan mit disaipel nirk, keimin ap kakisesik kakwepyapirek kakwet mit enun nepan ek hir neiyik nanino nankip.)

65 *Jisas wen katip, "Nipaah hi hetpi ap mitik keimtin kisia ere God Haai kakri han kirak hirak kakisia." 66 Hirak katip epei au, mit yapirwe nipaah nisesik neweikin sip newetiwek. 67 Hir neweikin sip newetiwek, hirak katip mit disaipel nirk nar hiswiyen wik (12) kitorhi kar ik: "Yi eiweikin sip eitikeri einaiwira a?"

68 Saimon Pita keweniewekhi ketpiwek kar ik: "Mitik Iuwe, haiu mamno keimtin? Ti kereket hetpei him mamkepei te haiu mamu tipmain tipmain enum eik.
 69 *In ek haiu hiras keriyan merteiyit ti keimtin haiu misesit. Ti Mitik kerek God kehimitenit ti akaap haiu mit."

70 Jisas ketpor kar ik: "Hi hirakes hehimitan yi mit yar hiswiyen wik (12), te mitik hak kiutip ke yi mit hirak enuk kire Seten." 71 Hirak katip ke Judas nikan ke Saimon ke wit Iskeriot. Hirak mitik kiutip ke mit hiswiyen wik (12), maain hirak kakwepyapir Jisas kakwet mit enun ek.

7

Jisas kikrek nirk ap han kitet hirak Krais

1 *Menmen im epei au, Jisas ken kerer wit wit me provins Galili hirak kinapen kakno kakrer wit wit me provins Judia kentar mit iuwe nare nankip. 2 *Wi epei man menep te mit ne Isrel nanrerik nanim menmen nau nekre weisaak mir, hir newet God menmen mei me ni mir. 3 Jisas kikrek nirk nemipin netpiwek, "Ti enaaiwir wit ik e eno Judia, te mit kerek nises him mit eninen enir menmen yaaim ti eriakem. 4 Mitik kerek hanhan mit nanirteiyek ap te kakriak menmen kaksawinem au. Hirak kakriakem kakrer wit wit te mit yapirwe enirem. Ti arak menmen im yaaim, ti eno wit Jerusalem eteikin mit iuwe rem." 5 *(Kikrek nirk natip menmen im nentar hir ap han kitet hirak Krais kerek God kakriuwtek kaknen kakkaap mit au.)

6 *Te Jisas ketpor kar ik: "Wi mai ap epei man te hi awepyapir hirakes hi Mitik Iuwe kerek God keriuweta hi han ti ik. Wi yi han kitem tim yi yaino, te yi eino wit Jerusalem eitike mit eyim menmen. 7 *Mit ne ti ik ek hir ap han enuk neriuwi au. Te hir han enuk neriuwa nentar hi hewepyapir menmen enum hir niriakem. 8 Yi eino eitikeri eyim menmen. Hi au, hi ehu in me wi ham hentar hi ap ewepyapir hi

* 6:64 Jo 13:11

* 6:65 Jo 6:44

* 6:69 Mt 14:33, 16:16; Mk 1:24; Jo 1:49

* 7:1 Jo 5:18

* 7:2 Lev 23:34

* 7:5 Mt 13:55; Ap 1:14

* 7:7 Jo 15:18

* 7:6 Jo 2:4, 7:30

Mítik God kehimítena wen au.”⁹ Hírak ketpor epei au, hírak wen kepu provins Galili.

*Jisas ken kau ketike mit
kerek nererik naam menmen
nekre weisaak*

¹⁰ Jisas kikrek nírak nen netike mit han nererik naam menmen epei au, Jisas kepno. Hírak ap ketike mit yapırwe nen au. Hírak kerekkek ken kau kire mitik kísawıñ. ¹¹ *Mit iuwe ne Isrel nínatın Jisas neit wit kerek hír nererik naam menmen neitai ein. Hír nitehiyan, “Hírak keit nein?”

¹² Neit ein ek, mit yapırwe newepnak natıpán me Jisas. Mit han natıp hírak yaai, mit han au natıp hírak enuk kari han ke mit yapırwe hír nises him mirak. ¹³ *Ap mit nei natıp nerp yaain menmen me Jisas nentar hír nínapen mit iuwe ninin naanmípre mit ne Isrel hír nanímtewem te hír neneri.

¹⁴ Wí wíkak epei men kerek mit nererik naam menmen, te Jisas ken wínak iuwe ke God keit Jerusalem, hírak katip mit him mirak kerp yaain ketpor menmen. ¹⁵ *Mit iuwe ne Isrel nehínhin natıp, “Mítik ik weinik kertei menmen mau tíwei karkeik? Nípaa hírak ap ken skul te mit iuwe tisa neteikniewek menmen au.”

¹⁶ *Jisas kewenhi ketpor, “Menmen hi etpiyem híram

ap mai au. Híram him me hírak kerek keriuweta te hi han ti ik.¹⁷ Neimin hír nises menmen God hanhan hír nisesim, hír nanırtei him hi hetpiyem híram me God o him hi hirekes han kitetim etpiyem. ¹⁸ *Keimin hírak katip mit menmen hírak han kitetim hírak hanhan mit nanwenipi niuk mirak keremem. Keimin hanhan kakwenipi niuk me mitik kerek keriuwetek, hírak kakises menmen yaaim kemipin au. ¹⁹ *Moses nípaa keweti him mirak mau tíwei te keimin ke yi mit hírak kisesim werek werek? Taauye! Te yi yenmak yi yaiyep hi hahi yentar yi yatip hi ap hises him me Moses werek werek au a?”

²⁰ *Mit en hír nitíwekhi nar ik: “Neimin hír hanhan nanitep te ti hahi a? Herwe enuk kersisit te ti han ken sip te ti hatip menmen mar im!”

²¹ *Jisas ketpor, “Hi hírak menmen miutip yaaim me wi Sabat te yi han kekrit han enuk yeriwa. ²² *Nípaa Moses ketpi yi yerekir yínk ke níkerek hírakít ti. (Nípaa maaamrer ninin nírak menmen im. Moses au.) Yi yerekir yínk ke níkerek hírakít ti me wi Sabat te yi yises him me Moses. ²³ *Yi yírak menmen im me wi Sabat, te yi yises him me Moses werek werek. Te yi yenmak yi han enuk

* 7:11 Jo 11:56 * 7:13 Jo 9:22, 12:42, 19:38, 20:19 * 7:15 Mt 13:54; Lu 2:47 * 7:16 Jo 12:49, 14:10 * 7:18 Jo 5:41, 8:50 * 7:19 Ap 7:53; Ro 2:21-24
* 7:20 Jo 8:48, 52, 10:20 * 7:21 Jo 5:16 * 7:22 Lev 12:3, Jen 17:9-13 * 7:23
Jo 5:8-10, 16

yeriuwa yentar hi hikaap mitik kinap hirak kire yaaik me wi Sabat a? 24 *Yi ap han ekitet menmen hi etpiyem eiyintar yi han kitet hi heremir him yi yisesim. Yi han ekitet menmen werek werek te yi eiyirtei menmen hi hetpiyem hiram yaaim."

Mit han natip Jisas hirak mitik Krais

25 *Mit han nau Jerusalem natip, "Mit iuwe ninin naanmiprai hir hanhan naninsep mitik ik kaki. 26 Te yi eiyrek. Hirak katip mit menmen mirak keit wit yaaik me ninaan mir, te mitik hak ap kesiuwek him au. Mit iuwe han kitet mitik ik hirak Mitik Krais kerek God keriuwetek kaknen kakikaap hau mit o au a? 27 *Karkeik te hirak Mitik God kehimitanek kaknen kakikepai a? Hau mertei mitik ik ek wit kirkak. Maain wi Mitik Krais kerek God kehimitanek kaknen in, hau mit ap te nanirtei hirak keke nein kan au!"

28 *Jisas keit winak ke God katip him iuwe kar ik: "Yi han kitet yi yertei hi keimin, yi yertei wit hi hewik. Te yi yepitari hi ap han weiniim au. Mitik kerek hirak keriuweta hi han ik, hirak kerek kep, te yi au yepitariyek. 29 Hi hertei ek werek werek entar hi nipaah hau hetikerek hirak keriuweta hi han ti ik e."

* 7:24 Lev 19:15; Ais 11:3-4; Jo 8:15

* 7:28 Mt 11:27; Jo 8:55 * 7:30 Jo 7:44, 8:20, 13:1

11:45, 12:11, 42 * 7:33 Jo 13:33

30 *Hirak katip menmen im epei au, mit iuwe hanhan nantiewek his nanwisik kakikre winak enuk ke gavman. Hir ap netiwek his nentar wi kerek maain hirak kaki hiram ap epei man wen au. 31 *Mit yapirwe ne mit kerek nemtau him mirak hir nisesik. Hir natip nar ik: "Maain Mitik Krais kerek God kehimitanek hirak kaknen ap te kakinin menmen yaaim iuwe mitik ik kirkakem taauye! Mitik ik hirak Krais!"

Mit iuwe neriuwet mit polis nan nanithis Jisas nanwisik kakikre winak enuk

32 Mit ne Farisi kerek ninin nertei him me Moses hir nisesim, hir nemtau mit natipan nar ik me Jisas, te hir netike mit iuwe pris neriuwet mit naanmipre winak ke God en hir nan nanit his Jisas. 33 *Hir epei nan, Jisas katip, "Hi wen hahu hatikewi wi ham, te maain hi pike ano hahu atike hirak kerek nipaah keriuweta hi han ti ik e. 34 *Maain yi yayinyayitno te yi ap yainepya au. Hi ano wit kerek yi ap te yayisa yainen taau."

35 Hirak katip epei au, mit iuwe ne Isrel natipan nar ik: "Hirak kakno nein te hau ap mammapinek a? Hirak kakno kakrer wit wit me mit ap ne weiwick me Isrel kerek mit han nai ne Isrel newiyen te hirak kaktip

* 7:25 Jo 5:18 * 7:27 Jo 7:41, 9:29

* 7:31 Jo 2:23, 8:30, 10:42,

7:34 Jo 8:21, 13:36, 17:24

mit ne weiwik me Grik him
me God a? ³⁶ Kenmak te
hirak katip menmen im:
'Maain yi yayinyaaitno te yi
ap yaineypyau. Hi ano wit
kerek yi ap te yaisisa yainen
taau?"

*Jisas hirak kire tipar
yaaim mamkaap mit nanu
werek*

³⁷ *Me wi mikaru me mit
hir nererik naam menmen,
hiram wi iuwe epei man,
Jisas kekrit kerp katip
keriuwe him iuwe kar ik:
"Keimin him niu enuk (o
mar kewenkikiwek him)
kaknen kakira te kakim
tipar mei." ³⁸ *Menmen
im hiram mar ke him me
God metpim. Hiram matip,
"Keimin kisia, te menmen
yaaim mamu mamit maain
mire hitik meke han kirak
mammen witeik." ³⁹ Jisas
katip him im me God
Himin Yaaik kerek neimin
nisesik, te hir nantiek kaku
kakikre han kir. Me wi im
God Himin Yaaik ap kan wen
au kentar Jisas ap kaa pike
kekrit ken wit ke God keit
menmen iuwe wen au.

*Mit newep hasini pinan
pinan nentar him me Jisas*

⁴⁰ *Mit yapiwe nererik
menep menep nemtau Jisas,
hir natip him mar im:
"Mitik ik ek hirak kire mitik
profet hirekes kinin kaknen
me wi menep Mitik Krais
kaknen." ⁴¹ *Mit han natip
hirak kerek Mitik God
kehimitanek keriuwetek

* **7:37** Lev 23:36; Ais 55:1; Jo 4:10, 14
16:7, 20:22; Ap 2:4 * **7:40** Diu 18:15; Jo 6:14; Ap 3:22
7:52 * **7:42** 2Sml 7:12; Sam 89:3-4; Mai 5:2; Mt 2:5-6
Jo 7:30

kaknen ek. Te mit han natip,
"Mitik kerek God keriuwetek
kaknen ap te mitik kei
ke provins Galili taau!"

⁴² *Twei me God matip,
"Mitik God keriuwetek
kaknen hirak nepenyek
ke mitik Devit. Te mite
wawinaak kakit Bethlehem
kerek wit nipaai Devit kewi
en."

⁴³ *Te hir mit yapiwe
nererik newep nau nimin
pinan en han kitet him ham,
pinan natip han kitet him
ham me Jisas. ⁴⁴ Hirak katip
menmen im epei au, mit
han hanhan nantiek his
nanwisk kakikre winak
enuk ke gavman. Te hir ap
netiek his nentar wi kerek
maain kaki ap man wen au.

*Mit iuwe ninin naanmipre
mit ne Isrel ap nises Jisas au*

⁴⁵ Menmen im epei au,
mit in naanmipre winak
ke God ninaaiwir Jisas pike
nen natip mit iuwe pris
ninin naanmipror, netike
mit ne Farisi. Te hir netpor,
"Yenmak te yi ap yetiek his
yeiyik yan in a?" ⁴⁶ Te mit
in ne winak iuwe ke God
netpor, "Mit nei ap nipaai
natip nar ke mitik ik ek
hirak katip."

⁴⁷ Te mit ne Farisi neneri
netpor nar ik: "Hirak kari
han ki ketike mit miyapir
en a? ⁴⁸ Yi ap yir mitik kei
kerek kinin naanmipri ek o
haiu mit ne Farisi mises him
mirak au! ⁴⁹ Mit yapiwe in
en ap nertei him lo me Moses

* **7:38** Ais 58:11; Sek 14:8 * **7:39** Jo
* **7:41** Jo 4:29, 1:46,
* **7:43** Jo 9:16 * **7:44**

nisesim werek nar ke hau mit au. Te God kakriwaank kakit ninaan mirak me wi maain hirak skelim hau mit ne ti.”⁵⁰ Nikodimas kerek nipta ke witaan ken kir Jisas hirak mitik kiutip ke hir mit ne Farisi hirak ketpor,⁵¹ “Him lo maiu hiram matip hau mit iuwe emin in mamintau him mitik hirak ketpim, mamir menmen hirak kirakem, te maain hau mitip hirak yaaik o enuk. Hau eminta hir mitirak werek, te hau emirtei menmen hirak kirakem werek werek.”

⁵²⁻⁵³ Te hir nenerek netpiwek, “Ti enuk ke Galili har ke mit en a? Ehir tiwei me God werek werek te ti ertei mitik profet kei ap te kaknen in hirak ke provins Galili auye!”

8

Him me mite wari mitik his wewenem

¹ [Hir natip epei au, hir mit yapirwe kerek nererik hir nen wit kir, te Jisas ken miniu (o neiyip) mit nenebek wit Oliv.² Teipmen wen hekrit enum eik, Jisas ken winak iuwe ke God. Te mit yapirwe nenerik neweikniwek nau ti te hirak ketpor him.³ Mit iuwe ninin nertei him lo me Moses natip mit em, hir netike mit ne Farisi neit his mite kerek epei wetike mitik hak hir niriyan hir neiyip nan. Hir netpiwe werp nimin ke ninaan me mit.⁴ Hir natip Jisas nar ik: “Mitik luwe, mite ip ep epei wari mitik hak his wewenem

te mit han niri. ⁵ Him lo Moses keweteiyem matip mite wiriak menmen enum mar im hau emwir nan mamip wawi. Te in ek ti atip mekam?”

⁶ Hir natip him mar im me nanri han ke Jisas te hir nesiuwek him nantiewek his kakno winak enuk. Te hir ap nanmitiwekipn au. Hirak kertei, te hirak kitehir kenke his tiwak kirak kewis him miwaai ti.

⁷ Te hir au nerp nitiewekhi menmen. Jisas kekrit kari hirakes werek te hirak ketpor, “Mitik keimin kiutip ke yi mit kerek ap kises menmen enum kirakem au, hirak ekinin ekwir nan ekip.”⁸ Hirak katip epei au, hirak kitehir kewis him meriuwe histuwak kirak mau ti.

⁹ Te hir nemtau him Jisas ketpor kar ik, hir nenepep nire ne kiutip kiutip nen witeik. Mit iuwe niutip niutip ninin netpaan, hir mit han wein in nikaru ere hir ninaaiwir Jisas kiutip kepeit nimin ein ketike mite kerepep weperp.¹⁰ Jisas kekrit kerp kari hirakes te hirak ketpiwe, “Hir mit neit nein? Ap kei kiutip kerp in te hirak kaksiwut him me menmen enum ti hirakem?”

¹¹ Mite wewenhi watip, “Mitik luwe hir epei nen. Ap kei kiutip kerp in au.”

Jisas ketpiwe, “Hi ap te heswut him me menmen im enum ti hirakem taau. Ti enaaiwir in eno, te ti ap pi ke eriak menmen enum au emit!”]

Jisas kirak kire wepni kir ke ti ik ek

¹² Jisas pîke katip mít nisesik kar ik: “Hi hîr hîre wepni ke tî ik ek. Keimîn kisisa kemtau hîm mai, hîrak ap kakises menmen enum mîre wîtaan toto taau. Hîrak kakises menmen mai yaaim mîr mîre wepni te hîrak kakit hîmin yaak kaku kakit.”

¹³ Mít ne Farisi natip Jisas, “In ek ti etpim me ti hîrek. Menmen im ti etpim hîram menmen weinîm meteiknai ti keimîn au.”

¹⁴ Jisas ketpor kar ik: “Au, menmen hi hîrek. eriakem hatip me hi hîrek. hîram yaaim werek hentar hi hertei hi eke nein han te hi ano nein. Te yi ap yertei hi heke nein han o hi pîke ano nein. ¹⁵ Yi skelim hi te yises menmen enum me tî. Yi ap yertei werek menmen me hi hîriakem te yi wen yeswo hîm. Te hi ap skelim mîtik kiutip kerek kar ik au.

¹⁶ Te hi kitet mít nanîrp ninaan mai me menmen hîr nîriakem hîram te yaaim werek mentar hi ap hîrek. kiutip skelim hîr mít me menmen im. Haai kai God kerek keriuweta hi han in hîrak kau ketikewa kekepa hawîr wîriak menmen im. ¹⁷ Hîram hîm lo mi matip mîtikît wîketeret tatip menmen miutip hîrap yaaim werek mentar hîrakît tatip hîm miutip mîpiram. ¹⁸ Hi hetpi me hi hîrek. hi Mîtik ke wit ke Mîtik luwe. Haai kai kerek keriuweta hi han in hîrak ketikewa hawîr wewepyapir hi keimîn.”

¹⁹ Hîr mít en nitîwekhi, “Haai kit keik?”

Jisas ketpor, “Yi ap yertei hi keimîn te yi yepitari Haai kai. Yi yerteiya te yi yayîrtei Haai kai.” ²⁰ Jisas ketpor hîm im keit wînak iuwe ke God, keit haau kerek mít newis pewek mekre bokis newet God em mîwaai en. Te mít nei ap newîrek kekre wînak enuk nentar wî mîrak hîrak kaki ap epei man wen au.

Yi ap te eitikewa yaino wit kerek hi anori en taau

²¹ Jisas pîke ketpor keteipim, “Hi ano ehit en ehit (o ano auwesi ehit). Te yi maain yayînyaitno te yi yayi yeriuve menmen enum yi yîriakem. Te yi ap eino nein kerek hi ano en taau.”

²² Te mít iuwe ne Isrel natip, “Hîrak katip kar ik, ‘Yi ap yaino wit kerek hi ano taau.’ Hîm im hîrak ketpim mîre hîrak kaknep hîrek. kakit nein te haiu ap mamno mamtikerek?”

²³ Jisas kewenhi ketpor, “Yi mít yi ne tî ik ek keriyen. Te hi au hi ke tî ik au. Hi ke wit kau niu. ²⁴ Mar keremem te hi etpi yi yayi yeriuve menmen enum mau mekre han ki. Yi ap yerteiya hi Mîtik God keriuweta hi han tî ik e. Te yi yaino si yayîntar menmen enum yi yîriakem.”

²⁵ Hîr nitîwekhi, “Ti keimîn?”

Jisas kewenhi ketpor, “Hi epei hetpi hîm menmen nîpaa ein ek, wî kerek hi hinîn hewepiyapir hîm God ketpewem. ²⁶ Menmen yapirwe yi yîriakem te hi etpiyem skelim yi mít ariuwerem ahîr ke mitik masistret hîrak kîriakem.

Te hi ap arıakem in ek au. In ek hi etip yi mit ne ti him me Mítik luwe kerek hírak keriuweta hi han in hírak yaaik hírak ketpewem te hi epei hemtewem. Hi arıak menmen im keremem. Menmen ham au.”

²⁷ Hír ap mertei menmen hírak ketporem me Haai kírak God ek au. ²⁸ Te hírak ketpor, “Maain te yi eiríak hi Mítik ke wit ke Mítik luwe yewerikíka hahu nu tentarakit, te yi yayırtei hi keimín hi hírekes. Te maain yi eiyırtei hi ap hírak menmen me hi hírekes au. Hi hetpi menmen miutip kerek epei Haai kai ketpewem. ²⁹ Hírak kerek keriuweta hi han ti ik hírak kepu ketikewa. Hírak ap kínaiwíra hi kiutipen hepu. Au, hekrit hi hemtau menmen mírak hisesim te hírak han yaaik keriwa.” ³⁰ Mit yapırwe nemtau him me menmen Jisas ketpim, te hír nisesik.

Jisas katip him me mit nau werek, mit au nau enum

³¹ Jisas katip mit ne Isrel kerek nemtau him mírak nisesik kar ik: “Yi yises him mai hi epei hetpiyem yi yire mit disaipel nai. ³² Yi yayırtei him yaaim werek, te him yaaim im mamkepi yaineipi yaikeipin menmen enum, yar ke mitik epei ketpaan kínaaiwír wínak enuk.”

³³ Mit han en natip, “Haiu nepenyerer ne mitik Abraham. Haiu ap nípaa mire mit nírik menmen weinim me mitik hak kerek

naanmíprai au. Ti henmak te ti atip him im em, ‘Yi yayu yaaim werek yainopin yaikeipin menmen enum yar ke mitik epei ketpaan kínaaiwír wínak enuk a?’

³⁴ Jisas ketpor, “Hi hetpi werek. Yi mit yapırwe kerek yi yírik menmen enum yi yar ke mit nekre wínak enuk ke menmen enum yi yisesim hírak mewenkeki mari han ki yi ap te einaiwírem au.

³⁵ Mit kerek nepu nekre wínak enuk ap te nanises han kír nanriák menmen au. Te mitik kerek kepu witeik hírak kepu kepeit en kises han kírak kírak menmen.

³⁶ Te hi Níkan ke God hi herekyi yi eire yaain einopin eikeipin menmen enum, te yi eiyu werek werek. ³⁷ Hi hertei yi nepenyerer ne Abraham. Te yi yayiyep yayıtar yi ap yemtau him mai yisesi. ³⁸ Hi hetpi menmen nípaa Haai kai epei keteiknewem, te yi yírik menmen kerek nípaa haai ki hírak ketpiyem.”

Jisas katip mit haai kír hírak Seten

³⁹ Hír newehi netpiwek, “Haai kaiu hírak Abraham.” Jisas ketpor, “Yi níkerek ne Abraham híras, te yi yairíak menmen yaaim mamír ke hírak kírakem. ⁴⁰ Te menmen hi epei hetpiyem híram him yaaim werek hi hemtewem meke God man. Te yi wen hanhan yaitip yayiyep. Abraham hírak kínapen menmen im. ⁴¹ Yi yírik menmen kerek haai ki kírakem.”

Hır nenerek natıp, “Miyerer naiu ap niwaai netike mıt han te hır ninaiu nar ke ti au. Haiu Haai kaiu kiutıp God hırekes.”

⁴² Jisas ketpor, “God hırap Haai ki hırekes, te yi han tewenına. Hırap keriuweta hi heke wit kırak han te hi hau in ek. Hi ap hises han kai hınaaiwır wit te hi han ti ik auye! Haai kai keriuweta. ⁴³ Yi yenmak te yi ap yertei menmen hi epei hetpiyem a? Yi yepitariyem yentar yi ap yau werek werek yemtaw him mai. ⁴⁴ Yi nıkerek ne haai ki Seten, te yi hanhan yayises menmen enum mırak. Nıpaa enum eik wi kerek hırap kinin kau ek, hırap enuk kenepet mıt naa. Hırap ap piye kire yaaik mei kike au, kentar hırap ap katıp him yaaim mamkaap mıt au. Hırap enuk kemipin mıt kari han kır mekrerek. Hekrit hekrit hırap enuk kemitetpin, hırap haai ke mıt hır nemitetpin. ⁴⁵ Hi hetpi him yaaim ap hemipin au, te yi ap yısisa yentar menmen hi nepei hetpim me Seten. ⁴⁶ Keimin kiutıp ke yi ektıp menmen hi epei hıriakem hıram enum? Hi hetpi him yaaim te yi yenmak yi ap han kiteta? ⁴⁷ Mıt kerek hır nıkerek ne God hır enımtau him me God. Te yi ap nıkerek ne God au yentar yi ap yemtaw him mırak.”

*Ebrahim miye pırap
winaak wen au, hi hininek
hepu*

⁴⁸ Mıt iuwe ninin naanmıpıpre mıt han ne Isrel hır netpiwek, “Nıpaa haiu matıp werek. Ti hırekes mitik enuk ke wit Sameria herwe kewit te ti han ken sip.”

⁴⁹ Jisas kewenhi ketpor kar ik: “Hi herwe apmekra au. Hi hewenipi niuk me Haai kai keremem, te yi au yetpo enum ap yewenipi niuk mai au. ⁵⁰ Hi ap hıriak menmen te mıt nantıp hi yaaik iuwe au. Maain God kakteikin mıt hi yaaik iuwe, hırap han ekitek menmen hi hıriakem. ⁵¹ Hi hetpi werek. Neimin nises him mai, hır ap te nani au. Hır nanu nanıt tipmain tipmain enum eik.”

⁵² Mıt iuwe ne Isrel netpiwek, “In ek haiu mertei herwe enum mersis han kit te ti han ken sip.” ⁵³ Mitik Ebrahim ketike mıt profet kerek newepyapır him me God natıp mıt em, hır epei naa. Te ti hatıp neimin nises him mit te hır nanu nanıt tipmain tipmain enum eik. Ti iuwe hinin Ebrahim ketike mıt profet a? Ti han kitet ti keimin a? Ti han kitet ti hıre God a?”

⁵⁴ Jisas katıp kar ik: “Hi hırekes hewenipi niuk mai hıram menmen weinim. Hi au Haai kai kerek yi yatıp yi yisesik yewenipyek hırap kewenipi niuk mai. ⁵⁵ Yi yatıp yi yerteiyek, te ti yisesik au. Hi herteiyek hisesik. Hi hatıp hi hepitariyek, te hi mitik enuk hemipin har ke yi mıt. Au, hi herteiyek, hi hises him mırak. ⁵⁶ Maam ki Ebrahim hanhan kakır

wi kerek hi anaaiwir wit ke Mítik luwe eweikin híre mítik anen hahu ti ik atike yi mit. Hírak epei kírek te hírak han yaaik."

⁵⁷ Mit iuwe ne Isrel netpiwek, "Ti ap epei enuk he mítik wen au, ti epei hír Abraham a? Taauye!"

⁵⁸ Jisas ketpor, "Hi hetpi werek Abraham miye pírak winaak wen au, hi kerek hepú."

⁵⁹ Hírak katip epei au, mit neit nan nanwírem nankip. Au, Jisas kiune hírekes hírak kínaaiwir wínak iuwe ke God ketpaan ken witeik.

9

Hím me mítik nanamír toto Jisas kekepik kíre yaaik

¹ Jisas keke ti kepno, hírak kír mítik hak kerek miye winaak hírak enuk nanamír toto. ² Mit disaipel nírak nitíwekhi nar ik: "Mítik luwe, neinín níriák enum te miye pírak winaak te hírak nanamír toto? Hírekes o miye haai nírak?"

³ Jisas ketpor kar ik: "Mítik ketike miye haai ap níriák enum au. Hírak nanamír toto kentar God kíriák menmen yaaim kakriuwerek kakteikin mit em. ⁴ Haiu emriák menmen me God kerek keriuweta hi han. Haiu emriákem me wi hírak kímat haiu mamriákem. Haiu emriákem emíntar maain wi mamnen te mit ap te nanriák menmen mar im au. ⁵ Hi wen hepu ti ik ek, hi híre si mir meteikin mit yapírwe yayiwe, hi heteiknor menmen me God."

⁶ Hírak katip menmen im epei au, hírak kenikin timank men ti keweikním mire toni, hírak kewisim mau nanamír ke mítik eik.

⁷ Hírak kewisim epei au, hírak ketpiwek, "Ti eno ekir ekre wan niuk mirak Siloam." (Haiu meweikin him im haiu matip 'Mit neriuwetem men.') Jisas ketpiwek epei au, hírak ken kekemyet ninaan te hírak pié kan kír ein ein werek werek.

⁸ Hírak epei kan, te mit nau meneb nírapítek netike mit han nírek nípaa kau ti ek kitehi mit me pewek, hír natípan nar ik: "Mítik ik nípaa kau ti kitehi mit nanwetiwek pewek. Mítik ik o au a?" Mit han en, hír natip, "Mítik ik ninaan mirak mar ke mítik hak eik kau ti." ⁹ Mit han natip, "Mítik ik kerek nípaa kau ti kitehi mit pewek." Au, mit han natip, "Hírekes au. Hírak ninaan mirak mire mítik kerek nípaa nanamír toto ek." Hírak ketpor, "Au, hi mítik hírekes kerek nípaa nanamír toto."

¹⁰ Hírak ketpor, te hír nitíwekhi, "Ti harkeik te nanamír kit yaaik te ti hír ein ein a?"

¹¹ Hírak ketpor kar ik, "Mítik ik hír nenewek Jisas kenikin timank mau ti keweiknenim ere mire toni, te hírak kewisim mau nanamír kai te hírak ketpo kar ik: 'Ti eno ekemyet ninaan emíkre wan niuk mirak Siloam.' Epei au, hi hen hekemyet ninaan

mai te nanamır kai kire yaaik hi hir ein ein werek werek.”¹² Hirak katip epei au, hir nitiewekhi, “Hirak keit nein?” Hirak katip, “Hi hepitiariyek.”

Mit ne Farisi nitehi mitik me menmen Jisas kiriakem

¹³ Hir mit neithis mitik ik kerek nipaai nanamır enuk toto ek hir neriyaak ketikeri nen nir mit ne Farisi kerek ninin nises him me Moses.¹⁴ Wi kerek Jisas kewis toni kau mitik nanamır toto te hirak nanamır yaaik kesiupan kire ein ein werek werek, hirak kiriak menmen im me wi Sabat kerek mit ap nirkak menmen au.¹⁵ Hirak ketikeri nen nir mit ne Farisi, hir nitiewekhi pike kakitpor karkeik te hirak in ek kire ein ein. Hirak kewenhi katip, “Mitik hirak kewen toni kau nanamır kai, hi hekekyet te hi hir ein ein.”¹⁶ Mit han ne Farisi natip, “God keriuwet mitik ik au kentar hirak kiriak menmen me wi Sabat ap kises him me Moses au.” Mit han natip, “Mamirkeik te mitik enuk kakriak menmen yaaim mamir im?” Hir mit newep nau nimin. Pinan natip Jisas enuk, han pinan natip hirak yaaik.

¹⁷ Mit ne Farisi nitehi mitik neteipim nar ik: “Ti han kitet mekam me mitik kerekyut nanamır? Hirak yaaik?”

Hirak ketpor, “Hirak mitik profet kerekek.”

¹⁸ Mit iuwe ne Isrel nertei mitik ik au, te hir ap han kitet nipaai hirak nanamır enuk toto, te in ek hirak kire ein ein. Hir nemtau him

mirak au ere hir nitehi miye haai nirkak.¹⁹ Hir nitorhi nar ik: “Ik ek hirak nikan kit kerek nipaai yi yinaak ek, hirak nanamır toto? Karkeik te hirak kire ein ein?”

²⁰ Miye haai nirkak netpor, “Haiu mertei ik ek nikan kawir kerek hawir winaak hirak nanamır toto, hawir werteiyek.²¹ Hawir wepitari hirak karkeik te hirak kipir ein ein. Yi eyitiewekhi. Hirak kirekes kakitpiyem.”²² Miye haai nirkak natip nar ik nentar hir ninaain mit iuwe ne Isrel. Mit iuwe nipaai natip keimin katip Jisas hirak Mitik Krais kerek kaknen kakikaap haiu mit, hir ap nanweniewekhi kaknen winak kerek mit nererik nekine him me Moses neitai au.²³ Miye haai nirkak nertei menmen im te hir netpor, “Hirak epei iuwe, te yi eyitiewekhi em.”

²⁴ Mit iuwe pike nari mitik kerek nipaai nanamır toto ek hirak kan te hir netpiwek nar ik: “Ti ewenipi niuk me God, te ti atip werek. Haiu mertei mitik ik ap kises God werek werek o au. Ti ewepyapirek hirak enuk.”

²⁵ Hirak ketpor kar ik: “Hi hepitiari mitik ik hirak yaaik o enuk. Menmen miutip hi hertei. Nipaai hi nanamır toto, te in ek hi hir ein ein werek werek.”

²⁶ Hir pike nitiewekhi, “Hirak kerekyut mekam? Hirak karkeik te hirak keniput nanamır kit kire yaaik?”

²⁷ Hıراك ketpor kar ik: "Hi epei hetpiyem, te yi ap yisesim werek werek au. Yi yenmak te yi hanhan yayımtewem yaiteipim a? Yi hanhan yayisesik yi yayır disaipel nı̄rak a?"

²⁸ Hıراك katıp epei au, hı̄r han enuk netpiwek enum nar ik: "Ti kerekek hises him mı̄rak. Haiu auye! Haiu mises him me Moses! ²⁹ Haiu mertei God katıp Moses him mı̄rak, te mitik ik weinik haiu mepitari keimin keriuwetek kan."

³⁰ Mı̄tik keneri ketpor kar ik: "Menmen im yaaim menipa hi heniuwesi. Yi yepitari keimin keriuwetek hıراك kan, te hıراك kekepa kırıak nanamır kai kire yaaik. ³¹ Haiu mertei God hıراك kemtau him me mit enun hı̄r nitwekhi menmen au. Hıراك kemtau him kermem me mit yaain hı̄r nı̄rak menmen God hanhan hı̄r nisesi. ³² Nı̄paa God kewis ti ere in haiu ap memtau mitik hak kıkaap mit nanamır enum toto, te hı̄r nı̄r ein ein werek werek au. ³³ God ap keriuwet mitik ik te hıراك ap kakrıak menmen werek werek taauye!"

³⁴ Hı̄r mit nemtaantıwo nenerek nar ik: "Nı̄paa miye pit winit ti enuk mitik weinik, te ti han kitet ti mitik iuwe hetpai menmen me God a?" Hı̄r netpiwek epei au, hı̄r nepirek ken witeik.

Mit ap nises him me Jisas hı̄r nı̄re mitik nanamır toto

³⁵ Jisas kemtau hı̄r epei nepirek ken witeik, te

hı̄rak kinkelniwek. Hı̄rak kınapinek epei au, hı̄rak kitıwekhi kar ik: "Ti kerekek hises him me mitik ke wit ke Mitik luwe o au?"

³⁶ Mitik ik kitıwekhi kar ik: "Mitik luwe, ti etpo hı̄rak keimin te hi hises him mı̄rak."

³⁷ Jisas ketpiwek, "Ti epei hı̄rek hı̄rak kerek in ek hı̄rak ketput menmen."

³⁸ Hı̄rak pike katıp Jisas kar ik: "Mitik luwe, hi han kitet ti Mitik ke wit ke Mitik luwe." Te hı̄rak kewen ninip kewenipi niuk mı̄rak.

³⁹ Te Jisas katıp, "Hi han ti ik te hi hewepiyapır neimin nises God, neimin hı̄r au. Hi han akaap mit netari him me God te hı̄rak kakrekyor han kitet hı̄r nanamır toto te hı̄r nanisesik nanı̄rteiyek werek werek. Hi han te neimin hı̄r han kitet hı̄r epei nertei him me Moses werek werek, hi heteiknor hı̄r ap nises God werek werek au. Hı̄r nı̄re mit enun nanamır toto."

⁴⁰ Mit han ne Farisi nerp netikerek nemtau menmen hı̄rak ketpim, hı̄r netpiwek nar ik: "Ti ap han kitet haiu nanamır toto metike mit yapıwre wein in au a?"

⁴¹ Jisas ketpor, "Yi yepitari hi keimin te God ap han kitet menmen yi yerekyewem hı̄ram enum iuwe au. Kike. Te in ek yi yatīp yi yertei menmen me God werek werek, te menmen enum mekre han ki hı̄ram emīt!"

10

Hı̄m me Jisas naanmipre sipsip

¹ “Hi hetpi werek werek. Mítik kerek ap kitet ya weipir kakno níwa ke sipsip au, hírak kíniu níwa keke han kerekir ken nímín ein, hírak mítik enuk kekintip menmen. ² Te mítik kerek kitet ya weipir hírak mítik ke naanmípre sipsip. ³ Mítik kerek kekiwo níwa kau ya weipir kíre mítik ik, hírak kewisik ken nímín hírak kakno nímín te sipsip mamímtau him mírak, hírak kekine niuk me sipsip miutip miutip, hírak keriyaam keiyim kakno wit eik. ⁴ Hírak kári sipsip mírak hírak kinin kakno. Sipsip híram misesik mentar hírak kenínewem (o kenínorem), híram memtau tonik mekre níkip te híram misesik. ⁵ Te mítik hak taua. Híram míneinik mírir mentar híram ap memtau tonik mekre níkip kíre mítik kerek naanmíprewem (o naanmíprorem) au.”

⁶ Jisas katip mit ne Farisi him im, te hír ap nertei menmen werek werek hírak ketporem me hírekes au.

Jisas katip hírekes kíre mítik naanmípre sipsip

⁷ Mit netari menmen hírak ketpim te Jisas píke katip kar ik: “Hi hetpi werek werek hi hírekes híre weipir ke sipsip. Hi híkaap mit hír níre sipsip hír nanises him me God. ⁸ Mit yapırwe nípaa ninin nan naanmípre mit ne Isrel hír mit enun níre mit nekintip menmen. Mit hír níre sipsip ne God ap nises mit in au. ⁹ Hi híre ya weipir.

Neimín nísiisa hír níre sipsip naninen nímín níwa, te hír nanu werek maain nanino witeik naninantin yenkis yaaaim naním. ¹⁰ Mítik enuk kekintip menmen kaknen te kakit menmen kaknep sipsip kákíwaank menmen. Hi au hi han te hír nani au. Hír nanu werek werek nanír ke God hanhan hír nanwim.

¹¹ “Hi híre mítik yaaik naanmípre sipsip hi hahi akaap sipsip nai te hír nanu werek werek. ¹² Mítik kerek naanmípre sipsip kakit pewek mamrerim, híram ap sipsip mírak. Hírak kír nepere iuwe ke yaank kaknen, hírak kínaain kírir te nepere iuwe ke yaank kemiyei sipsip ken kíyaau kiutip kakip, te híram ham mírir mewep ein mewep ein. ¹³ Mítik kar ik kírir kentar hírak ap hanhan sipsip au. Hírak naanmíprewem kakit pewek mamrerim keremem. ¹⁴ Hi híre mítik yaaik naanmípre sipsip. Hi hertei werek werek mit neimín hír níre sipsip nai, hír nerteiya nísiisa. ¹⁵ Hi hetike Haai kai werteiyakit mar im. Hi hertei mit níre sipsip nai, hír nerteiya. Hi hetike sipsip nai hanhan meriuwehan te hi hahi akepi. ¹⁶ Mit han níre sipsip nai, hír nepu, te hír ap ne weiwiik me mit nai ne Isrel au. Hi tewen haryei nantike mit han in te hír nemtau him mai nanisisa. Maain hír nanre weiwiik miutip te hi kiutip naanmampror.

¹⁷ “Haai hírak hanhan keriuwa hentar hi hanhan

hahi akaap mít te hi pīke akrit. ¹⁸ Mítik hak ap te kakiyep te hi hahi au. Hi han kai kerekek. God ketpo menmen im te hi arıakem. Hı̄rak katıp werek te hi hahi, maain hı̄rak kakwisa hi pīke akrit hahu.”

¹⁹ Mít iuwe ne Isrel en hı̄r newepan nau nı̄mın pı̄nan, han kitet menmen im, pı̄nan au han kitet menmen ham nentar hı̄m mırak. ²⁰ Mít yapırwe natıp, “Herwe kau kekrerek, te hı̄rak han ken sip hı̄rak ketaritari katıp menmen im em. Yi yenmak te yi yerp in yemtaw hı̄m mırak a?”

²¹ Mít han natıp hı̄m mırak ap hı̄m me mítik kerek herwe kau kekre han kırak au. Herwe ap te kırıak mítik nanamır toto enuk ek te hı̄rak kire yaaik kır ein ein werek werek au.

Mít iuwe ne Isrel neweikin sip newet Jisas

²² Jisas katıp menmen im meit wit Jerusalem me wi mít nererik han tewenin nı̄paa mít nepır menmen enum mekre wı̄nak ke God, hı̄r pīke nı̄kaisiu weipır, te hı̄r pīke nanı̄no nı̄mın newenipi niuk me God. Me wi im hı̄ram mire hawı̄ hı̄tan. ²³ Jisas ken kitet wı̄nak iuwe ke God keit haau mít nenewem ‘Hı̄np ke mítik iuwe King Solomon.’ ²⁴ Hı̄rak wen kepu en, mít iuwe ne Isrel neweikniwek nitı̄wekhi, “Wi marmenum te ti heteiknai hı̄iu mamı̄rteiyek. Ti etpai werek werek. Ti Mítik God

kehimitanit ti akepai haiu mít o au?”

²⁵ Jisas ketpor, “Hi epei hetpi te yi ap han kitet hı̄m mai werek werek au. Menmen yaaim hi hı̄rakem heri-uwe menmen iuwe me Haai kai hı̄ram mewepayapır hi keimin. ²⁶ Yi ap yises hı̄m mai yentar yi ap yı̄re sipsip nai au. Nı̄paa hi hetpiyem! ²⁷ Sipsip nai hı̄r nanı̄mtau hı̄m mai hi herteiri niutıp niutıp hı̄r nisı̄sa. ²⁸ Te hi ekepi te hı̄r nanu nantikewa tipmain tipmain enum eik, hı̄r nani au. Mítik hı̄rak ap te kakri mít sipsip nai te hı̄r ap nanises hı̄m mai naniwaank taau. ²⁹ Haai kai kerek kewetau mít in hı̄rak kinı̄n menmen yapırwe. Mítik hak ap kakri mít nisesik te hı̄r nanweikin sip nanwetiwek nanı̄waank taau. ³⁰ Hi etike Haai kai hawı̄r wekiyakıt wepu niutıp.”

³¹ Hı̄rak katıp menmen in epei au, mít iuwe ne Isrel pīke neit nan te hı̄r nankıp. ³² Jisas kitorhi, “Hi epei hı̄rak menmen yapırwe me ninaan mi hises menmen Haai kai kehimitenä hi hı̄rakem. Me mekam miutıp te yi eiwı̄r nan yayiyep a?”

³³ Mít iuwe ne Isrel netpiwek, “Hı̄iu mamitep me menmen yaaim ti hı̄rakem au. Hı̄iu mamitep mamı̄ntar ti atıp enum, ti hı̄re mítik kerekek, te ti hatıp ti hı̄rekес hı̄re God.”

³⁴ Jisas katıp, “Hı̄m me God mau tı̄wei hı̄ram matıp mar im: ³⁵ ‘Hi atıp yi yı̄re God.’

Haiu mertei him me God mau tiwei hiram yaaim ap mamweikin matip him ham taau. God katip mit kerek hirak kewetir him mirak him nire God. ³⁶ God Haai kehimtena hirak keriuweta te hi han hau ti ik ek te yi yenmak yatip hi hatip enum hentar hi etpi hi Nikan ke God a?

³⁷ “Hi ap hirak menmen Haai kai kehimtena, te yi ap eiyises him mai au emit!

³⁸ Te hi hirak menmen me Haai kai. Yi yinapen han ekitet him hi hetpiyem me Haai kai keriuweta hi han ti ik yentar hi mitik kerek. Te yi han ekitet menmen hi hirakem te yi yayirtei werek werek han ekitet Haai kai God ketikewa hawir wekiyakit wepu han kiutip.”

³⁹ Hirak katip menmen im epei au, hir pike nantiewekhis nanwisk kakikre winaik enuk, te hirak kinaiwiri ken.

⁴⁰ Hirak kinaiwiri pike ken kerekir mani Jodan ken kiun wit kerek nipa Jon kikir mit, hirak kewiyan. ⁴¹ Mit yapirwe hir nan natip, “Jon ap kirak menmen yaaim kikaap mit enun hir nire yaain kar ke mitik ik kirakem. Te menmen hirak ketpei me mitik ik ek hiram yaaim werek.” ⁴² Mit yapirwe nau en, hir han kitet hirak Mitik Krais kerek God kehimtanek kaknen kikaap haiu mit.

11

Mitik Lasaras epei kaa

¹ Mitik hak kiutip niuk mirak Lasaras, hirak kau wit Betani. Betani hirak wit kerek Maria wetike heiyiuwe pire Mata newi en.

² (Nipaah mite Maria ip ep wewen tipar yaaim minin yaaim mire natin kipna em mentar hit me Mitik luwe Jisas. Epei au hire pike wenke paan kire pike weiyik wesiuniniekem. Mite ip e hire yenton kire Lasaras. Hirak kinap.) ³ Hirak Lasaras kinap te Maria wetike Mata hir nesiuwe him men Jisas netpiwek, “Kit yinak Lasaras nepei kinap wisenum. Ti enen ekepik te hirak kakre yaaik.” ⁴ Jisas kemtewem, hirak katip, “Lasaras kinap keremem ap te kaki herwe enuk kakno kakisine kakit au. Menmen im man te mit nanwenipi niuk me God, mit nanwenipi niuk mai hi Nikan ke God.”

⁵ Jisas han tewenin Mata wetike kikire pire, netike yenton kir Lasaras. ⁶ Jisas kemtau him me Lasaras kinap, te hirak wen kepu wit kerek hirak kepwi en ere wi wiketerem. ⁷ Epei au, hirak katip mit disaipel nirak, “Haiu pike emno provins Judia.”

⁸ Te mit disaipel newenek natip, “Mitik luwe, ti han han pike eno wit kerek nipaah ein mit nau en nanwir nan nanitep a? Ekit haiu emu in!”

⁹ Jisas katip kar ik: “Ap 12 aua me hekrit ere hinkewi

a? Te mítik kakno kakitet yayiwe ap te kakrewo menmen kakinkewin kentar hírak wepni kír kan ti ik ek, hírak kír yayiwe hírak kitetik. ¹⁰ Te hírak kakno kakí wiتاan, hírak kakrewo menmen te kakinkewin kentar ap wepni kír keteikniwek menmen werek werek.”

¹¹ Jisas katip him im em epei au, hírak piKE ketpor keteipim kar ik: “In ek Lasaras epei kiwaai keit, te hi piKE eno akottek kakikrit kaku.”

¹² Mit disaipel netpiwek nar ik: “Mitik luwe, hírak kiwaai, te hírak maain piKE kakre yaaik. Te haiu emu in a?”

¹³ Jisas ketpor me Lasaras hírak epei kaa, te hír han kitet hírak keptor hírak kiwaai kerek.

¹⁴ Mar keremem te Jisas ketpor werek werek kar ik: “Lasaras epei kaa. ¹⁵ Te hi han yaaik hi ap hau hetikerek kerek wi hírak kaa kentar maain hi hekepik yi eiyirtei God keriuweta hi han. In ek haiu emno emtrek.”

¹⁶ Mitik Tomas hír nekine niuk mirak ham nenewek Didimas, hírak katip mit disaipel han ne Jisas kar ik: “Tis, haiu emno emtike Mitik luwe te haiu mami mamtikerek.”

Jisas kan kír Lasaras yentrer nírak hír newepnak

¹⁷ Maain Jisas kan, mit netpiwek nar ik: “Wi tekyaat Lasaras kaa, hír newisik kiwaai kekre han kewen kinik.” ¹⁸ Wit Betani

ap yanımın ke wit iuwe Jerusalem. Au menep kíre 3 kilomita. ¹⁹ Te mit miyapır yapırwe ne Isrel epei nan Betani nanır Mata wetike Maria, hír enwenor han kír yaaik nentar yenten kír Lasaras epei kaa. ²⁰ Mata wemtau Jisas kaknen, híre wen te wawiwenyiþirek wawit yayiwe eik. Te Maria au wepu wiñak eik.

²¹ Mata wan watip Jisas, “Mitik luwe, niþaa ti epei enen ehu in te yenten kai ap te kaki taau. ²² Te hi hertei God in ek kakwetit menmen kerek ti hitwekhiyem heri-uwerem em.”

²³ Jisas jetpiwe, “Yenten kit tewen kakikrit kaku kakre mitik.”

²⁴ Mata wewenhi watip, “Hi hertei maain hírak kakikrit me wi kerek God kehimitenem skelim mit.”

²⁵ Jisas ketpiwe, “Hi Haai ke mit piKE nanikrit nanu. Hi Haai ke mit nanit himin yaaik. Neimin nises him mai, hír nani, te maain hi piKE akian nanu nanit. ²⁶ Neimin kerek nau nisia hír keriyan nanit himin yaaik nanu nanit tipmain tipmain enum eik. Ti han kitet him mai hisesim o au?”

²⁷ Mata wewenhi war ik: “O Mitik luwe, hi hises him mit. Hi hisesit hentar hi hertei ti Níkan ke God, ti Mitik kerek God kehimitenit ti han ti ik e.”

Jisas kíkit kerwe kaa

²⁸ Mata watip him im epei au, híre piKE wen wenine kíkír piRE Maria. Hír wiK hasini híre wetpiwe main

main war ik: “Mítik luwe epei kan kitauhi hi hetput ti eno ehirek.” Híre wetpiwe epei au, híre wen wíriak menmen. ²⁹ Maria wemtaw hím im em, híre wesiukn wasenum wen wawír Jisas. ³⁰ Jisas ap epei kan kiun wit ik wen au. Hírak wen kepeit wit kerek Mata epei wen wírek kewiyen. ³¹ Mít miyapír ne Isrel neit wínak kír enwenin han kíre hír nír Maria híre wesiukanen wasenum wen, te hír nisesiye. Hír natip, “Híre waunine herwe hei te híre waukítek.”

³² Te Maria epei wan wiun wit kerek Jisas kewiyen, híre wírek wenke wíwaai hít mírak wewenípiyek. Híre watip, “Mítik luwe, nípaa ti epei enen in ne, te yenten kai ap te kaki au.”

³³ Jisas kírep wíkit, te mít miyapír ne Isrel kerek epei netikerep hanhan ek hír nípkítek, hírak han enuk te hírak han kírak kekrit. ³⁴ Te hírak kitíwehi kar ik: “Yi yewisík kíwaai nein?”

Hír natip, “Mítik luwe enen ehírek.”

³⁵ Jisas han teweninek kíkítek. ³⁶ Mít han en ne Isrel natip, “Eiyírek, hírak hanhanek wísenuk.”

³⁷ Te mít han natip, “Hírak nípaa kírak mítik kerek nanamír toto hírak kír ein ein ek a? Hírak ap te kakíkaap Lasaras kaa au a?”

Jisas kíkíak Lasaras kekrit kepu

³⁸ Jisas han enuk han kekrit, te hírak ken han kerek mít epei newisík

kíwaairi en. Han ik kerekek nípaa hír nekiník kekre nan hír newis nan keiyepet hím kírak. ³⁹ Jisas katip, “Yi eiyínke nan ik eknepin.”

Mata yenten kíre kerek kaa ek, híre watip, “Mítik luwe, hírak epei kaa ere wí tekyáait epei men, te hírak epei kíniñ enuk. Ti ap ekei-siuwek ekít!”

⁴⁰ Jisas ketpiwe, “Hi hetput ti ehises hím mai te ti tewen hahír menmen iuwe me God mamnen.” ⁴¹ Hírak katip epei au, hír nenkre nan ken pín, Jisas kíkíamnaan katip, “Haai ti yaaik ti epei emtau menmen hi hituthiyem. ⁴² Hi hertei me wí yapírwe ti hemtaw hím mai, te hi hatip hím im em hentar mít in en, te hír nanírtei ti heriuweta hi han ti ik ek.”

⁴³ Hírak kítehi God menmen im epei au, hírak kenine hím iuwe kar ik: “Lasaras, ti etpaan enen wíteik.” ⁴⁴ Te mítik kerek kaa ek hírak ketpaan kan wíteik. His hít mírak hír newenkekem meriuwe laplap kerek nípaa hír neiyím newisík ek, te laplap ham mewenkíkíwek ninaan mírak. Jisas ketpor, “Yi eisi-upeníwek laplap einaiwírek ekno.”

Mít iuwe ne Isrel ni-menípínan natípan nanínep Jisas kaki

(Mt 26:1-5; Mk 14:1-2; Lu 22:1-2)

⁴⁵ Mít miyapír yapírwe ne Isrel kerek epei nan nír Maria, hír nír menmen Jisas kírakem, te hír han kitet

hıراك Mıtık kerek God keriuwetek kan ti ik. ⁴⁶ Au, mıt han pike nen natıp mıt ne Farisi me menmen Jisas epei kırıakem.

⁴⁷ Te mıt ne Farisi netike mıt iuwe ne pris netike mıt ne kaunsil hı́r nererik natıp nar ik: "Haiu emrıák mekam? Hı́rak epei kırıak menmen iuwe mar im! ⁴⁸ Te haiu mamwı́sık kakrıák menmen mampar im, te mıt yapırwe nanisesik. Mıt nanisesik, te mıt iuwe ne wit Rom nansiwe ami nanınen nanwen wınak iuwe ke God hı́r nanıwaankai haiu mıt ne Isrel!"

⁴⁹ Mıtık hak niuk mırak Kaiafas, kerek me tito im hı́rak hetpris kinın pris yapırwe, hı́rak ketpor, "Yi hı́ras ap yertei menmen mei kike taau! ⁵⁰ Yi ap yertei werek hı́ram yaaim te mıtık kiutıp ik kaki, haiu mıt yapırwe ne weiwı́k me Isrel au."

⁵¹ Hı́rak ap katıp im em me han kırak. Au, hı́rak mıtık het pris kerek kinın naanmı́pre mıt en me tito im em, te hı́rak katıp hı́m kire profet kar ik ek: Jisas kaki kakıkaap mıt ne Isrel keriyen. ⁵² Hı́r keriyen au, hı́rak kaki te kakri mıt miyapır nıre nıkerik yapırwe ne God nau nerer wit wit nanınen nanıre mıt ne weiwı́k miutıp. ⁵³ Me wı́ in ere maain, mıt iuwe ne Isrel nimenıpın nanınep Jisas. ⁵⁴ Mar keremem te Jisas ap ken kitet yayiwe yaaik ke mıt ne Judia. Hı́rak kınaiwı́ri hı́rak ken yaank

weinık mıt ap newi en, ken wit hak niuk mırak Efraim. In ek hı́rak kau ketike mıt disaipel nırák.

⁵⁵ Wı́ me mıt ne Isrel nererik nanı́m menmen han tewenin nı́paa God kenep mıt ne Isip, hı́ram epei man menep. Wı́ me mıt nererik nanı́m menmen wen au, hı́r mıt miyapır nınaaiwı́r wit kır nıniu nen wit Jerusalem me nanwet pris menmen te God kaktıp hı́r yaain, nanır ke hı́m me Moses ketpim. ⁵⁶ Hı́r yapırwe nıpiun wit Jerusalem, hı́r nınatın Jisas. Hı́r neit wınak iuwe ke God nımin ein, hı́r nitehiyan natıpán, "Yi han kitet mekam? Hawı́r han kitet hı́rak ap te kaknen in kakı́m menmen kaktike mıt miyapır in taau." ⁵⁷ Mıt iuwe pris netike mıt ne Farisi epei natıp mıt neimin nertei Jisas keit nein, te hı́r enınen nanıtpor te mıt iuwe nanıno nantıwek his nankı́p.

12

*Maria wewen tipar mıñın
yaaim mentar hit me Jisas
(Mt 26:6-13; Mk 14:3-9)*

¹ Maain wı́ ham Jisas pike kan wit Betani, wit kerek Lasaras kewiyen. Hı́rak mıtık kerek Jisas kıkıak te pike kekrit. Me wı́ im, wı́ hispınak kiutıp (6) wen mepu ere mıt nererik nanı́m menmen me Pasova. Me wı́ im mıt hı́r han tewenin nı́paa God kenep mıt ne Isip, te hı́r Isrel au. ² Mıt en hı́r epei nemani menmen me Jisas kakı́m neit wit kır

eik. Mata wīkaap mit kerek newetir menmen. Mitik Lasaras kau ketike Jisas tekiyakit taam menmen.³ Te mitīte niuk mire Maria, hire yenten pe Lasaras wekin min̄in tipar me nu nad min̄in mekrerem me mit hir newir pewek iuwe nantiwem, hire wewenem mentar Jisas hit mirak. Epei au, hire wesiunenim meriuwe paan kire. Tipar yaaim min̄in mekre wīnak au han iuwe kewen.⁴ Mitik disaipel hak kiutip ke Jisas niuk mirak Judas ke Iskeriot, kerek maain kakwepyapir Jisas kakno his me mit iuwe ne Isrel, hirak katip,⁵ "Nenmak te mit ap neit tipar yaaim min̄in im em nesiuwerem nanit pewek mererim mar 300 kina te hir enwet mit enun ap netenen menmen enwetirem?"⁶ Hirak ap han tewenin mit enun ap netenen menmen au. Hirak enuk kekintip menmen. Hirak naanmipre tikenup kerek Jisas ketike disaipel nirak newis pewek mekrerek ek te hirak kekinenim kisawinem.

⁷ Hirak katip kenerep, te Jisas ketpiwek, "Ewisiye ewirp! Hire wetenen menmen im wiriakem me maain hi hahi hir mit nanwisa akre hei."⁸ Mit enun netenen menmen au hir nanu nantikewi hekrit, te hi au. Wī ham hi anaiwiri."

Hir mit iuwe pris natip naninep Lasaras kaki

⁹ Mit yapirwe ne Isrel nemtau Jisas keit wit Betani, te hir nen en nanirek. Hir ap nanir Jisas kiutip kerek

au. Hir nanir Lasaras kerek Jisas kikiak kaa ek pīke kekrit kau.¹⁰ Te mit iuwe pris nimenipin naninep Lasaras ketike Jisas.¹¹ Mit yapirwe neweikin sip newet him me mit iuwe ne Isrel hir nises Jisas, nentar menmen Jisas kiriakem.

*Jisas ken wit Jerusalem kire mitik iuwe king
(Mt 21:1-11; Mk 11:1-11;
Lu 19:28-40)*

¹² Maain wī ham hekrit, mit yapiwe kerek epei nan nererik nanim menmen me wī Pasova kerek hir han tewenin God kenep mit ne Isip, hir nemtau Jisas kaknen wit Jerusalem.¹³ Te hir neit wapnake neiyim nen newenyiprek neit yayiwe eik. Te hir ninap natip,

"God ti yaaik. Haiu emwenipi niuk me mitik ik kan kakikrehir ke ti Mitik luwe God.

Ti akaap mitik ik naanmamre haiu mit ne Isrel."¹⁴ Jisas kinapin donki (hirak kire hos), te hirak kewik kar ke him me God mau tiewi metpim mar im:

¹⁵ "Yi mit yau wit Saion, yi ap einapen!

In ek Mitik luwe ki kaknen kakri kau donki wen yaaik kipniu."

¹⁶ Mit disaipel nirak ap nertei nenmak hir nirak menmen im ere maain Jisas kaa pīke kekrit ken wit ke God kakit niuk iuwe. Maain hir han kitet menmen nipaai tiewi me God metpim, hir nertei nenmak hir nerekyiwek im em.

¹⁷ Mít yapırwe kerek nípaa nau netike Jisas me wí kerek hírak kenine Lasaras nípaa hírak kaa te hírak kekrit kekre herwe hei kan. Mít in nír menmen im, te hír nen newepyapır menmen hírak kíriakem. ¹⁸ Mar keremem te hír mít yapırwe nen newenyipır Jisas. Hír nemtau Jisas kíriak menmen iuwe mar im. ¹⁹ Te hír mít ne Farisi nesiuwehan him natıpán nar ik: “Yi eiyırı! Menmen haiu míriakem ap te mamwenek taau! Mít yapırwe ne tí ik nisesik.”

Mít han ne Grik hanhan nanır Jisas

²⁰ Mít han ne weiwík me Grik nan Jerusalem netike mít han ne Isrel, te hír nererik naam menmen han tewenin wí nípaa God hírak kenep mít ne Isip. ²¹ Hír nan nír mítik Filip (hírak ke wit Betsaida keit provins Galili), te hír natıp, “Mítik iuwe haiu hanhan mamır Jisas mamítipiwek menmen.” ²² Filip ken katıp Endru, te hírakıt wiketeret ten tatıp Jisas.

²³ Jisas ketpiwekit, “Wí apei menep man te hi Mítik ke wit ke Mítik luwe, God kakweto niuk mírak yaaim iuwe hi etiwem. ²⁴ Hi hetpi him werek. Yehes kei kiutıp ke rais kínatın kíwaai tí au, te yehes kiutıp kerekek kakpau. Yi eikir ekíkre tí, te kakine níkim yapırwe. Mar im hi hír mít nanwisa akre hei. Maain hi akrit hi akaap mít yapırwe nanises him me God. ²⁵ Neimin hanhan

nanises han kír nanıwaank híras. Neimin ap nises han kír nau tí ik ek, hír nises han ke God, te maain han kír kaku werek werek tipmain tipmain enum eik. ²⁶ Mít neimin nanrıak menmen mai hi hírakem, te hír enisısa hír nani nanır ke hi hahi. Wit kerek hi hewiyen te mít níriak menmen mai hír nanwiyen. Te Haai kai kakwis niuk mít iuwe kentar hír nisısa.

Hír mít enwenipi niuk me hi Mítik ke wit ke God

²⁷ In ek han kai kekrit kehínhin te hi atıp mekan? Te hi atıp Haai hi anaaiwır menmen im mammen mamiyep? Au, mar keremem te hi han hau tí ik e. ²⁸ Haai, ti enip niuk me mít emre iuwe!” Jisas katıp kar ik te him meke nepni man matıp mar ik: “Hi henip niuk mai mire iuwe, te hi píke ariakem mamre iuwe.”

²⁹ Te mít yapırwe nerp menep nemtau him kerekek, te hír natıp, “Nepni mewenin.” Mít han au, natıp, “Mítip ensel ke God ketpiwek.” ³⁰ Jisas ketpor, “Him em ap man me menmen mai mamkepa au. Híram man te mamíkepi yi eiyırtei God keriuweta hi han tí ik e. ³¹ In ek, wí epei man, te God skelim hír mít nau tí ik ek me menmen enum nípaa hír níriakem. In ek hírak kakinin Seten kerek naanmípre menmen enum me tí. ³² Te maain mít nanwenkiča hi ahu nu tentarakıt, te hi ari han ke mít yapırwe nanisısa.” ³³ (Jisas

katip him im keteikin mit
karkeik te hirak kaki.)

³⁴ Te mit yapirwe pi ke
newenhi natip nar ik: "Hir
haiu misesim nipaai mit
newisim mau tiwei hiram
matip mitik kerek God
kehimitanek kakikaap mit
en te hirak kaku kakit
tipmain tipmain enum eik.
Ti henmak te ti hatip mitik
ke wit ke Mitik luwe mit han
hir nanwenkekik hirak kaki?
Keimin hirak Mitik ke wit ke
Mitik luwe God a?"

³⁵ Jisas kewenhi ketpor
him tok piksa kar ik: "Wepni
kakir kike kau nimin ke yi
mit. Yi eiyitet yayiwe me
wi wepni (o yanm) kir, te
yi eiyu werek, te witaan ap
mamsawin yayiwe. Maain
hi anaiwiri ano, yi eiyir
mitik kerek ke witaan kakno
kepitari yayiwe hirak ken
nein. ³⁶ Yi eiyisa hi hire
wepni (o yanm) wi hi hepu
in, te maain yi yire mit yi
eiyises menmen yaaim."

Mit yapirwe ne Isrel ap nises him me Jisas

Jisas katip menmen im
epei au, hirak ken kisawin
hirekes kenpin kekeipnor.
³⁷ Hir mit nipaai nirek kirak
menmen iuwe kikaap mit
nipap hir nire yaain, te hir
ap han kitet hirak Mesaia,
mitik kerek God keriuwetek
kan ti au. ³⁸ Hir ap nisesik,
te him nipaai mitik profet
Aisaia kettim kewisim mau
tiwei mamnen mar im:

"Mitik luwe, neimin nises
him mai? Mit auye!"

Mitik luwe keteikin men
men mirak iuwe men
neimin?"

Mit yapirwe!"

³⁹ Te mit ap nisesik nen
tar him nipaai Aisaia pi ke
kewisim mau tiwei mar im:
⁴⁰ "God hirak kesor nanamir
(o naan) kir te hirak
tokik kepu, hirak
kenipi te hir han
toenuk.

Te hir ap nir menmen werek
werek au, hir ap
nertei menmen werek
werek.

Hir nertei menmen werek
werek, te hir nanis
esik te hirak kakikepi
hir nire yaain, te hir
au."

⁴¹ Mitik profet Aisaia katip
menmen im kentar hirak kir
Jisas keit niuk mirak iuwe te
hirak kewepyapirek.

⁴² Me wi im, mit iuwe ne
Isrel yapirwe hir nises Jisas.
Hir ninapen mit ne Farisi,
te hir ap newepyapir hir
nises Jisas. Hir natip te mit
ne Farisi nanopiri nanopin
nankeipin winak kerek mit
nererik nekine him me
Moses neitai. ⁴³ Hir hanhan
iuwe mit nantip hir yaain, te
hir hanhan kike God hirak
kakitpor hir yaain. Hiram
menmen weinim.

*Maain Jisas skelim mit
nanit wit ke God kakriuwe
him nipaai hirak katip mit em*

⁴⁴ Jisas katip him iuwe
kar ik: "Neimin nisisap ap
nisisa hi kiutip kerekek au.
Hirak kises Mitik luwe kerek
keriuweta hi han ti ik e.
⁴⁵ Neimin nira, te hiram
mamir ke hir nir Mitik luwe
kerek keriuweta hi han ti ik

e. ⁴⁶ Hi han ti ik ek, hi h̄ire wejni k̄ir. M̄it neim̄in niutip niutip kerek nis̄isa, h̄ir ap nanu enum nan̄ir ke mitik ke w̄itaan kau auye! ⁴⁷ Neim̄in nemtau h̄im mai te ap nisesim, hi ap skelim h̄ir mit au. Hi ap han ti skelim mit nau ti ik ek au. Hi han te hi akepi. ⁴⁸ Mitik keim̄in ke yi mit keweikin sip keweto ap kemtau h̄im mai, maain menmen mekam skelim mitik ik a? Me h̄im kerek n̄ipaa hi hetpiyem, h̄iram skelim mitik ik me wi kerek God skelim mit. ⁴⁹ Menmen im h̄iram werek mentar hi ap hises han kai hetpim au. Haai kerek keriuweta hi han ketpo h̄im te hi ewepiyap̄rem. ⁵⁰ Hi hertei h̄im h̄irak ketpim mamriak mit nanu werek tipmain tipmain enum eik. Menmen hi hetpiyem h̄iram menmen Haai kai ketpewem.”

13

Jisas kekemyetit hit me mit disaipel nirak

¹ Wi me mit nererik nanim menmen me Pasova kerek h̄ir han tewenin God kenep mit ne Isip teipmen mamnen. Jisas kertei wi m̄irak epei man te h̄irak kaki kaknaaiwir ti ik, te h̄irak pīke kakno kakir God Haai. Hekrit hekrit h̄irak han tewenin mit nirak yaain nau ti ik ek. (H̄irak han tewenini ere maain h̄irak kaki.) Te in ek h̄irak kakteiknor h̄irak han tewenini wisenum. ² Jisas ketike mit disaipel nirak naam menmen. Seten epei

kakri han ke Judas, n̄ikan ke Saimon ke wit Iskeriot, te h̄irak kakwepyap̄ir Jisas kakwet mit enun ek. ³ Jisas kertei Haai h̄irak God epei kewetiwek menmen iuwe werek, h̄irak kertei h̄irak kan keke wit ke God, te h̄irak pīke kakno kakirek. ⁴ Te Jisas kekrit kekeipin yeno kerek h̄ir naam menmen menterim em, kenemtin laplap saket men, te h̄irak kakir laplap taul nokik mau mam̄in m̄irak. ⁵ Epei au, h̄irak kewen tipar mekre tikenup kekemyetit mit disaipel nirak hit hiyap m̄ir. H̄irak kesiunenim keriwe taul kerek kakir kau mam̄in m̄irak em, kire mitik enuk weinik kiriak menmen me mit iuwe nirak.

⁶ Jisas ken kakir Saimon Pita, te h̄irak Pita ketpiwek, “Mitik luwe, ti henmak te ti hekemyetit hit mai?”

⁷ Jisas kewenhi ketpiwek kar ik: “In ek ti ap hertei menmen in ek hi h̄irakem. Te maain ti tewen erteiyem.”

⁸ Pita katip Jisas, “Ti ap te ekemyetau hit mai taauye!”

Te Jisas pīke ketpiwek, “Hi ap akemyetut hit, te ti ap har ke mitik disaipel kai taau!”

⁹ Saimon Pita kewenhi katip kar ik: “Mitik luwe, ti ap ekemyet hit mai keremem au. Ti akemyetit his metike paan.”

¹⁰ Jisas katip, “Keim̄in kis̄isa h̄irak kire mitik kerek epei kikir, h̄irak yaaik prar prar, te h̄irak ap pīke kakikir h̄irekes. Au, me hit miutip keremem, h̄irak ekikirem. Yi yap̄irwe yi yaain yire mit

epei n̄ikir prar prar neit. Kiutip kerekek au. H̄irak kire mit̄ik hapik mewik.” 11 Jisas epei kertei keim̄in kerek maain kakwepyap̄irek kakno his me mit̄ enun, te h̄irak katip mit̄ n̄irak, “Yi mit̄ han ki kire mit̄ epei n̄ikir prar prar. Te kiutip au han k̄irak enuk kire mit̄ik ap̄ k̄ikir hapik mewik.”

12 Jisas epei kekemyetit hit̄ mir epei au, te h̄irak pīke keriuwet saket mirak mire laplap, te h̄irak pīke kau yeno. H̄irak kau yeno, h̄irak kitorhi, “Yi yertei hi henmak te hi epei herekyiyem o au? Hi hetpi. 13 Yi yenewa hi Mit̄ik luwe enuk hi ewepiyap̄ir him̄. H̄iram werek te yi yenewa mar im yentar hi h̄irekes luwe kerekek. 14 Hi Mit̄ik luwe ki hewepiyap̄ir him̄, te hi hekemyeti hit̄. Yi yises menmen hi herekyiyem, yi eikemyetit hit̄ me ni yinan, yar ke mit̄ik enuk weinik k̄irak menmen me mit̄ik iuwe k̄irak. 15 Hi epei ateikniyem te yi eiyisesim empar kerek hi epei herekyiyem. 16 Hi hetpi werek. Mit̄ik k̄iriak menmen me mit̄ik hak, h̄irak ap te kakininek me menmen taau! Mit̄ik kerek keriuwet mit̄ik hak katip mit̄ him̄ mirak, h̄irak iuwe kininek. 17 In ek yi yertei menmen ti hetpiyem werek yi eiyisesim eir̄akem. H̄iram mamkepi te yi han yaaik eiyu.

18 “Hi ap̄ hatip me yi yap̄irwe. Hi hertei neim̄in kerek hi n̄ipaa hehim̄teni en. Te him̄ mau t̄wei me

God em matip menmen mamnen mamir im: ‘Mit̄ik kere hi hewetiwek menmen h̄irak kaam, h̄irak kerekkyo enum.’

19 In ek hi hetpi menmen in. Maain menmen im mamnen mamiyep, te yi eiyirtei hi Mit̄ik ik kerek God keriuweta hi han akaap mit̄ ne ti. 20 Hi hetpi him̄ werek! Keim̄in h̄irak kakithis mit̄ naanmampror kerek hi heriuweti nanino ek, h̄irak kakir h̄irak kaktauhis. Keim̄in kaktauhis naanm̄iprau, h̄irak kakir ke h̄irak kakithis Mit̄ik luwe kerek keriuweta hi han in.”

Jisas katip Judas maain kakwepyap̄irek te mit̄ enun nankip

(Mt 26:20-25; Mk 14:17-21; Lu 22:21-23)

21 Jisas katip him̄ im epei au, h̄irak han enuk kekre han k̄irak, te h̄irak kewepiyap̄ir ketpor him̄ im. “Hi hetpi werek, Mit̄ik kiutip ke yi mit̄ h̄irak maain kakwepayap̄ir kakime yip̄ir mit̄ enun h̄ir naniyep.”

22 Te mit̄ disaipel niutip niutip niwaainaan n̄iran. H̄ir nepitari h̄irak katip mit̄ik keim̄in. 23 Mit̄ik disaipel kiutip hi John h̄irekes kerek Jisas hanhana, hi hau h̄irapit Jisas menep. 24 Saimon Pita kitauhi keriuwe his katip, “Ti hit̄wekhi h̄irak katip ke keim̄in.”

25 Pita kitauhi epei au, hi mit̄ik disaipel ik ek henke hau h̄irapit Jisas hit̄wekhi, “Mit̄ik luwe, keim̄in kakriak menmen im?”

²⁶ Jisas ketpo kar ik: "Hi hatip bret ik ek kerek hi awisik ekre min tipar mekrerek, te hi ewet mitik kere kakriak menmen im em." Hirak katip epei au, hirak kewet Judas nikan ke Saimon ke wit Iskeriot bret ik hirak kaak. ²⁷ Judas keit bret ik kaak epei au, Seten kan kari han kirk, te Jisas ketpiwek kar ik: "Ti eno waswas eriak menmen ti hanhan eriakem." ²⁸ Haiu mit kerek mekiyan maam menmen em ap mertei mekam Jisas ketpiwekem. ²⁹ Haiu mit disaipel mertei Judas ketenen pewek maiu mekre tanik, te haiu mit han kaiu han kitet Jisas ketpiwek kakno kakwir pewek keiyim kakit menmen me haiu mamim, o hirak ketpiwek hirak kakno kakwet mit kerek ap netenen menmen kakwetir pewek mei. ³⁰ Te Judas keit bret wasenum, hirak ketpaan ken witeik. In ek hirak witaan toto.

Jisas katip mit nirak him ham yaaim hir enisesim

³¹ Judas epei ken witeik, Jisas katip, "In ek hi Mitik ke wit ke Mitik luwe ahit niuk iuwe me menmen hi ariakem akaap mit. Te in ek God kakit niuk iuwe kentar menmen hi ariakem. ³² God kakit niuk iuwe, te hirak kakteikin mit hi Mitik ke wit kirkak teiknor hi niuk mai iuwe. Hirak kakriakem waswas. ³³ Nirkerek nai hi ap te hahu ti ik ek atikewi wi yapirwe. Maain yi yayin yayitno te hi hetpi him im em. Hi epei heptip mit iuwe

ne Isrel em mar im: 'Yi ap te yaino wit kerek hi anori en.' ³⁴ Hi etpi him ham yaaim yi eiyisesim. Yi han etweninan eiyir ke han tewenini, te yi han etweninan emit ek kermem. ³⁵ Yi han teweninan, te hir mit nerer wit wit nanri nantip yi disaipel ne hi Jisas.

Jisas katip Pita kakweikin sip kakwetiwek

(Mt 26:31-35; Mk 14:27-31; Lu 22:31-34)

³⁶ Saimon Pita kitwekhi kar ik: "Mitik luwe ti eno nein?"

Jisas ketpiwek, "Ti ap ehisa eno wit kerek hi anori en. Te maain ti ehisa."

³⁷ Pita kitwekhi, "Mitik luwe ti henmak te hi ap ehisesit in ek a? Hi epei hanhan hahi akepit."

³⁸ Jisas kewehi katip, "Ti werek te ti hanhan hahi akepa a? Hi etput him werek. Suware ap te kaknep enum wen au, te ti ehiune atip wikak ti herteiya au."

14

Jisas hirak kire yayiwe te mit nanisesik hir nanino God Haai

¹ Jisas wen katip kar ik: "Yi ap han enuk te yi han ekiet menmen au emit! Yi yises God, te in ek yi eiyisia. ² Winak ke Haai kai haau yapirwe mekrerek. Hi ehinin ano etnini wit kakmeriri. Hi etpiyem mentar menmen im mepu. Au hi ap te etpiyem. ³ Maain hi epei hetnini wit epei au, te hi pike anen atihis yainen, te yi eiyu wit kerek hi hewiyen.

⁴ Yi yertei eiyises menmen te yi eino wit kerek hi enori en.”

⁵ Mítik Tomas katip Jisas, “Mítik luwe, haiu ap mertei nein ti enori en. Emırkeik te haiu emırkeik te haiu emırtei yayiwe kakno keriyen a?”

⁶ Jisas ketpiwek, “Hi hıre yayiwe, te mit nanır God. Hi Haai ke him yaaim, hi Haai ke menmen mamkaap mit nanıt himın yaaik kaku kakıt tipmain tipmain enum eik. Neimın nanıno Haai kai God ek, te hı̄r nanisısa nanre hı̄r nitet yayiwe. ⁷ In ek yi epei yerteiya. Te yi eiyirtei Haai kai God. Te in ek ere maain yi yerteiyek, yi nepei yırek.”

⁸ Mítik Filip katip Jisas, “Mítik luwe, to eteiknai God Haai, te haiu han yaaik emu.”

⁹ Jisas ketpiwek, “Nıpaan enum eik hi epei hau hetikewi wi yapırwe, te in ek Filip, yi wen au yepitari menmen? Neimın epei nıra, te hı̄r epei nır Haai kai. Ti henmak te ti hitauhi, ‘Eteiknai God Haai hı̄rak kıre mekak a?’ ¹⁰ Filip ti ap hertei Haai kai God ketikewa hawır wekiyakıt wau niutıp? Menmen hi hetpiyem hı̄rak ap him mai au. Haai kerek kau kekre han kai hı̄rak kerek kikes han kırak kırak menmen mırak. ¹¹ Yi eiyises him hi etpiyem kerek hi etpi hi hetike Haai kai God hawır wekiyakıt wau niutıp. Te him im au yi eiyır menmen kerek hi hı̄rakem hı̄kaap

mit nınap his hit enum nıre yaain, te yi eiyirtei hi etike Haai kai hawır wekiyakıt wau niutıp. ¹² Hi hetpi him werek. Mit neimin nanisısa, hı̄r nanıak menmen iuwe mamır ke hi hı̄rakem. Menmen hı̄r nanıakem hı̄ram maminın menmen mai mamıntar hi ano ahır Haai kai ehu etikerek esiuwe God himın Yaaik kaknen kakıkaap yi mit. ¹³ Te hi eweti menmen kerek yi eiyitehi God em meriuwe niuk mai iuwe. Hi ewetiyem, te mit nanwenıpı niuk me God Haai nanıntar menmen hi arekyiyem. ¹⁴ Yi eiyitauhi menmen heriyai heriyai eiriwe niuk mai iuwe, te hi arıakem ewetiyem.

Jisas katip hı̄rak kaksiuwe himın Yaaik ke God kaknen

¹⁵ “Yi hanhana, te yi eiyises him hi hetpiyem. ¹⁶ Hi tewen ehitehi Haai kai kakweti keiyak kaknen kakıkepi kaku kaktikewi tipmain tipmain enum eik. ¹⁷ Hı̄rak God himın Yaaik kaktip mit him yaaim kakıkre han kır. Hı̄rak ap kaku han ke mit ne ti kentar hı̄r ap nırek nerteiyek. Te yi eiyirteiyek eiyıntar hı̄rak kaku kaktikewi kaku kakıkre han ki. ¹⁸ Maain wi hi ano wit ke Haai kai, hi ap enaiwiri te yi yayu weinım eiyır ke nıkan miye haai aurek. Au, hi pıke anen. ¹⁹ Wi epei menep te mit ne ti ik ap te pıke nanıra au. Te yi eiyıra. Maain yi yayi yi pıke yayıkkrit yayu eiyıntar hi hahi hi pıke akrit ehu.

20 Maain hi pike ekrit ehu, yi eiyirtei hi etike Haai kai God hawir wekiyakit wau niutip. Yi eiyirtei hi hetikewi hau mekiyan mau niutip.

21 Mit neimin nertei him mai nisesim, hir kerien hanhana. Te Haai kai hanhani kentar hir hanhana. Te hi hanhani heteiknor hekre han kir hi hau hetikeri."

22 Mitik Judas hak (ap mitik Judas ke wit Iskeriot au) hirak katip, "Mitik luwe, ahirkieik te ti anen eteiknai hirakes, te mit yapirwe ne ti ik ek au a?"

23 Jisas ketpiwek, "Mit neimin hanhan nanises him mai, te Haai kai hanhani. Te Haai kai ketikewa hawir wawu wawikre han kir. 24 Mit neimin ap hanhana ap nanises him mai au. Him kerek hi epe i etpiyem em ap mekre han kai man au. Hiram menmen me Haai kai kerek keriuweta te hi han ti ik ek, hiram man. 25 "Hi hepu hetikewi te hi epe i hetpi him im em. 26 God Himin Yaaik kakikepi, God Haai kaksiuwerek kaknen kakintera kakteikni menmen yapirwe te kakikepi han tewenin him kerek nipaah hi epe i hetpiyem.

27 "Hi are aneiwiri te hi han yaaik kai kaku kakikri. Hi han yaaik kai hi ewetiyem, hiram mamre han yaaik ke mit ne ti ik netiwem au. Yi ap han kekrit einaain menmen mamre au emit! 28 Yi epe i yemtaw hi hetpi hi epe i eneiwiri ano. Te hi pike anen ari. Yi hanhana, te yi han yaaik

hi pike ano ahir Haai kai kentar hirak iuwe kinina kakikepi iuwe te yi eirak menmen yapirwe. 29 Hi epe i hinin hetpi menmen im em in ek me wi menmen ap mammen wen au. Te maain hiram mammen, yi eiyirtei hi Mitik kerek nipaah God hirak keriuweta hi han ti ik ek. 30 Hi ap hatip hetikwei yapirwe hentar mitik enuk Seten hirak iuwe kinin naanmipre mit miyapir ne ti ik e kaknen kaktauhis. Hirak ap kinina au. 31 Te hi ewisik hirak kaktauhis, te mit yapirwe ne ti ik ek, hir enirtei hi hanhan Haai kai God, hi hirak menmen yapirwe hirak ketpo hi hirakem. Eiyikrit, emnaaiwir wit ik hau emno."

15

Hi hire waai yaaim hikaap mit

1 Jisas katip, "Hi hire waai yaaim. Haai kai God hirak kire mitik naanmipre waai mekre ni. 2 Mit nisia hir nire nu heneik mari. Neimin hir ap nisia werek werek, hir nire nu heneik ap mari, te Haai kai kakremir. Nu heneik mari mine nikim, Haai kai keremir yinam ere hiram yaaim te tito ham hiram mamri mamu menep menep. 3 Yi epe i yaain yentar him mai hi hetpiyem hiram mau mekre han ki. 4 Yi eiyisa, te hi ehu ekre han ki. Nu heneik ap mau waai, hiram mamri mamine nikim au. Yi mit ap yisisa, te

yi ap yırıak menmen yaaim au.

⁵ "Hi hıre waai, yi yire heneik mai. Neimin hır nisısa, hi hahu akre han kır, hır nanrıak menmen yaaim. Yi ap yısısa, te yi yırıak menmen yaaim au. ⁶ Neimin ap nisısa, God keriuweti nen nıre mit neket heneik enum newırem mıwaai ti mewewei meit. Maain hır nanıt heneik mar im nanwırem mamno si, si tatiim. ⁷ Yi yısısa, him mai mau mekre han ki merekyi yi yisesim, maain yi eiyitehi God menmen yi hanhanem, te hıram mamnen mamır ke yi yitıwekhiyem. ⁸ Yi yırıak menmen yaaim, te mit nanweni pi niuk me Haai kai, te yi yeteikin mit yi mit disaipel nai yi yısısa. ⁹ Hi hanhan eriuwi har ke Haai hanhan keriwa. Yi yewisa hi wen naanempri hanhan heriuwi. ¹⁰ Yi yises him mai, te yi yewisa hi wen naanmıpri hanhan heriuwi har ke hi hises him me Haai kai, te hırap naanmıprou hanhan keriwa.

¹¹ "Hi epei etpi menmen im te menmen menipa hi han yaaik mamu maıkre han ki, te yi han yaaik iuwe. ¹² Hi hetpi him im yi eiyisem. Yi hanhan yeriuwehan eiyır ke hi hanhan heriuwi. ¹³ Mitik hak ap kırıak menmen han kakının kakteikin mit hırap hanhan keriwi wısenum, te hırap kaki te kakıkepi. ¹⁴ Yi yises menmen hi epei etpiyem, yi yire nai yinan. ¹⁵ In ek, hi ap atıp yi yire mit nırıak menmen mai

weinim au, hentar mit nırak nar ik hır netari menmen mitik kır kırıakem. Au, hi atıp yi nai yinan yentar hi epei etpi menmen yapırwı Haai kai ketpewem. ¹⁶ Yi ap yehimteni yi yısısa, yi eirıak menmen yaaim, te menmen im mamu mamıt. Yi yırıak menmen im, te Haai kakweti menmen menmeiyam yi yitıwekhiyem kakıtar yi yısısa. ¹⁷ Te hi etpi him mai im: Yi hanhan mit han.

Mit ne ti maain nanre mit enun nepan netike mit nises him me Krais

¹⁸ "Mit ne ti hır nıneini, te yi han ekitet nıpaa hır nıneina. ¹⁹ Yi mit yi yises menmen me ti im e te mit ne ti hanhan neriuwi nar ke hır hanhan hıras. Au, hi hehimteni yi yısısa, te yi ap ne ti au, hır mit ne ti nıneini. ²⁰ Yi han ekitet menmen hi hetpiyem. Mitik kırıak menmen me mitik iuwe kırak ap kinınek au. Nıpaa hır mit nerekiyo menmen enum, te hır nanrekyi menmen enum. Nıpaa hır mit han nises him mai, te maain hır nanises him mai. ²¹ Hır nanrekyi menmen im enum nanıtar yi yısısa. Hır ap nertei God kerek keriuweta hi han, te hır nisesik au. ²² Hi ap han hetpor menmen, hırap menmen yaaim te mit nanweikin sip nanwet God hıram menmen enum kike. Au, hi epei etpor menmen hırap menmen yaaim, te in ek hır neweikin sip newet God te hırap kaktıp

h̄ir n̄riak menmen enum iuwe h̄irak kak̄waanki.²³ Neimin n̄ineina ap n̄is̄a, h̄ir n̄naain Haai kai ap n̄isesik au.²⁴ Hi ap h̄riak menmen menmeiyam kerek n̄paa mit n̄riakem au, te h̄ir neweikin sip newet God, h̄ir n̄riak menmen enum kike. Te h̄ir epe i n̄r menmen iuwe hi h̄riakem, h̄ir neweikin sip newet God h̄ir n̄neina hetike Haai kai.²⁵ Menmen im h̄ir n̄riakem epe i man, te h̄im mau t̄wei h̄ir n̄sesim h̄iram mammen mam̄r ke h̄im n̄paa mit netpim h̄iram mammen. H̄im im matip mar im: 'H̄ir n̄neina nentar menmen au weinim keremem.'

²⁶ "Maain, h̄irak kerek kak̄kaap mit, h̄irak kaknen. H̄irak God H̄im̄in Yaaik katip h̄im yaaim, h̄irak keke wit ke God kaknen. H̄irak kaknaaiwir Haai, hi eriuwetek kaknen yi mit, h̄irak kakwepyapir menmen mai kak̄tapiyem." ²⁷ Yi yetikerek yi yaitip mit me menmen mai yentar n̄paa wi kerek hi hinin ewepyapir him mai, yi yetikewa hau mariyan."

16

¹ Jisas katip, "Hi epe i hetpi him im em te yi ap einaaiwir him mai yayises menmen ham enum."² Te h̄ir mit n̄nipiri yi yaineepin winak ke God kerek h̄ir nererik nekine him me Moses nekerem. Maain wi mammen te mit han kitet h̄ir naniwep te h̄ir nankaap God.³ H̄ir nanrekyi menmen enum mar

im nentar h̄ir ap nertei hi hetike Haai kai God, h̄ir ap n̄is̄awir au.⁴ Hi epe i hetpi him im te maain wi mamnen me h̄ir nanrekyi menmen mar im, yi han ekite n̄paa hi epe i hetpiyem.

Menmen God H̄im̄in Yaaik kak̄riakem

"N̄paa hi ap hetpi menmen in ek hi are etpiyem hentar hi wen hepu hetikewi.⁵ Te in ek hi han hah̄ir Haai kai kerek keriuweta hi han in. Te ap keim̄in ke yi mit hanhan yitauhi, 'Ti eno nein.'⁶ Te in ek hi epe i hetpi, te yi epe i han enuk kekre han ki.⁷ Te hi hetpi werek. H̄irak yaaik kak̄kepi te hi ano hah̄intar hi ap ano, te H̄im̄in Yaaik kerek kak̄kepi ek ap te kaknen kaku kaktikewi taau. Hi ano, te hi eriuwetek kaknen kaku kaktikewi.⁸ Te maain h̄irak kaknen h̄irak kakteikin kaktip mit ne ti ik ek ap nanertei h̄ir n̄ses menmen enum, ap nertei mekam yaaim, te God skelim.⁹ H̄irak kakteikin mit h̄ir n̄riak enum nentar h̄ir ap n̄is̄a.¹⁰ H̄irak kakteiknor mekam yaaim iuwe kak̄ntar hi ano ah̄ir Haai kai h̄irak H̄im̄in yaaik kak̄kreh̄ir kai. Te yi ap pīke eiȳra au.¹¹ H̄irak kakteikin mit God skelim mit ne ti n̄ses menmen enum kak̄ntar God epe i skelim mitik Seten kerek kinin naanm̄ipre ti.¹²

"Hi him yapirwe mepu te hi ap etpiyem hentar in ek yi ap yayirteiyem werek au.¹³ Maain God

HİMİN Yaaik kerek katip him yaaaim kaknen, hı̄rak kakteikni menmen yapı̄rwe yaaaim. Hı̄rak ap te kaktip menmen me han kı̄rak au. Nı̄paa hı̄rak kemtewem, te hı̄rak kakı̄tpiyem te maain hı̄ram mamnen.¹⁴ Hı̄rak kakwenīpi niuk mai kentar menmen kerek hi hetpim, hı̄rak kaktiwem kakı̄tpiyem kekre han ki.¹⁵ Menmen yapı̄rwe me Haai kai God hı̄ram mai. Mar keremem, te hi hatip God HİMİN Yaaik kakit him mai te hı̄rak kakı̄tpiyem kakı̄kre han ki.

In ek yi han enuk eiyu, te maain yi han yaaik

¹⁶ “Maain kike yi ap yayı̄ra au. Maain wī ham yi pīke eiyı̄ra.”

¹⁷ Mit han ne mit disaipel nı̄rak nitehiyan nar ik: “Mekam im hı̄rak ketpaiyem katip, ‘Maain yi ap yayı̄ra au, maain wī ham yi pīke eiyı̄ra.’ Him im metike him ham im e: ‘Hi hentar hi eno ahı̄r Haai.’ Kenmak te hı̄rak ketpim?”¹⁸ Hı̄r natı̄pan nar ik: “Mekam him hı̄rak katip: ‘Me wī kike?’ Haiu mepitari him im!”

¹⁹ Jisas kertei hı̄r hanhan nitı̄wekhi me menmen in te hı̄rak ketpor, “Yi yitehiyan menmen hi etpim me maain kike yi ap yayı̄ra, maain wī ham yi pīke eiyı̄ra a?

²⁰ Hi etpi werek. Maain yi yaiyı̄kta wīsenum han tatwenı̄na, te mit ne tī hı̄r han yaaik iuwe. Yi han enuk eiyu te maain yi han yaaik iuwe.²¹ Mite sip newenep weteiknen weriuwe nı̄kerek

hı̄re han enuk wenterim. Maain hı̄re wine nı̄kerek hı̄re ap han kitet menmen im mewo au. Hı̄re han yaaik wentar hı̄re wine nı̄kerek.²² In ek yi han enuk yentar hi hahi, te maain hi pīke ekrit ari, te yi han yaaik eiyu. Mıtık keiyak ap te kakri menmen im yaaaim mau mekre han ki au.

²³ “Maain wī eim mamnen, te yi ap eiyitauhi me menmen. Hi etpi werek, yi eiyitehi Haai me menmen in ek, te hı̄rak kakwetiyem yeriuve niuk mai iuwe.²⁴ Nı̄paa ere in yi ap yitehi God me menmen yentar yi yeriuve niuk mai iuwe. Yi yitı̄wekhi menmen yi yaitiwem, te hı̄rak kakrekyi han yaaik iuwe.

Jisas epei kinin menmen enum me tī

²⁵ “Hi epeki hetpi him mei mire tok piksa, te maain wī mamnen te hi etpi eriuwe menmen im au. Hi etpi eriuwe him yaaim me God Haai, te yi eiyirteiyem werek werek.²⁶ Maain wī eim mamnen yi yitehi God yeriuve niuk mai iuwe. Hi ap hitı̄wekhi menmen me yi mit au²⁷ hentar Haai kai God hı̄rekess hanhani kakı̄mtau menmen mi yi yitı̄wekhiyem. Hı̄rak hanhani kentar yi hanhana, yi yertei hi hı̄naaiwır Haai hi han tī ik.²⁸ Nı̄paa hi hı̄naaiwır Haai hi han tī ik e. In ek, hi hı̄naaiwır tī ik pīke ano ahı̄r Haai.”

²⁹ Mit disaipel nı̄rak netpīwek nar ik: “In ek ti

atip werek. Ti ap atip him tok piksa au. ³⁰ In ek haiu mertei ti hertei menmen yapirwe, te haiu mituthi menmen ti hetpim hiram yaaim au. Haiu mertei ti hinaaiwir God ti han ti eik mentar menmen im ti etpaiyem.”

³¹ Jisas ketpor, “In ek yi han kitet yi yertei hi hinaaiwir God han in. ³² Te wi epei man te mit nanripir yi eirir eino ein ein, te hi kiutipen kerek ehu. Hi kerek ehu au. God kau ketikewa. ³³ Hi epei etpi menmen im te yi yetikewa emkiyan han kiutip emu, te yi han yaak eiyu. Mit ne ti nanrekyi menmen enum, te yi han tokik eiyu. Hi epei hinin menmen enum mit ne ti hir nisesim.”

17

Jisas kitehi God kakikaap mit nirak nisesik

¹ Jisas katip menmen im epei au, hirak kikiamnaan katip kar ik: “Haai, wi epei man. Ti ewenipi niuk mai, hi Nikan kit heriuwe menmen ti herekyewem, te hi ewenipi niuk mit. ² Ti epei heweto him mit ti atip hiram yaaim werek, te hi ewet mit miyapir ne ti hewetir himin yaak te hir nanu werek tipmain tipmain enum eik. ³ Mit nertei ti, ti God kiutip kerek, ti etikewa hi Jisas Krais, Miti kerek ti heriuweta hi han, hir enirteiyawir enisisawir. Neriwe menmen im hir nisesim, hiram mamkepi hir

nanu werek tipmain tipmain enum eik. ⁴ Hi heteikin mit miyapir niuk mit iuwe heit ti ik e. Hi epei hiriak menmen ti ehimitanem hi hiriakem. ⁵ Haai, ti pike eweto niuk mai iuwe kerek nipaai tipeku wen au, hi hetenenim hau hetikewit.

⁶ “Hi epei hewepyapir hatip mit kerek ti ewetori ne ti ik e, hetpor ti hire mekam. Hir mit nit te ti ewetori hir epei nises him mi. ⁷ In ek hir nertei menmen yapirwe hi hiriakem, nipaai ti ewetewem hi hiriakem. ⁸ Hi epei hetpor him nipaai ti etpewem, te hir nisesim. Hir nertei ti heriuweta hi heke wit kit hekuwe han in.

⁹ “Hi hituthi ti ekaap mit in. Hi ap hituthi ti ekaap mit nises menmen me ti au. Hi hituthi ti ekaap mit kerek ti ewetori hentar hir mit nit. ¹⁰ Menmen yapirwe hi hetenenim hiram mit. Menmen yapirwe ti hetenenim hiram mai. Mit nanirtei niuk mai iuwe nentar menmen mit nai in nirakem. ¹¹ In ek, hi anen arit. Maain hi ap hahu ti ik, te hir nanu ti ik e. Haai Kai Yaaik, ti naanmampror eriuwe niuk mit iuwe, niuk im kerek nipaai ti ewetewem, te mit in nantikewit nankiyan han kiutip nar ke ti etikewa hawir wekiyakit han kiutip. ¹² Wi kerek hi hau hetikeri hi naanempror heriuwe menmen iuwe mit. Hir yapirwe nepu werek te kiutipen au kerek hirak kakwaank hirekes, te him mit kerek mit hir newisim

mau tiwei mammen mamır ke nipaā mit newisim.¹³ In ek hi enen arit. In ek hi hatip him im hi hau ti te hir nemtau him hi hetputem him nanit han yaaik kai iuwe kaku kakikri.¹⁴ Hi epei hetpor him ti etpewem. Mit miyapir nau ti hir nneini nentar mit in hir ap nises menmen me ti nar ke hi ap hisesim.¹⁵ Hi ap hituthi ti etorhis hir nnaaiwir ti ik ek au. Hi hituthi te ti naanempror, te mitik enuk Seten ap kakawaanki.¹⁶ Hir ap nises menmen me ti mit nisesim nar ke hi ap hisesim au.¹⁷ Ti ehimteni hir mit nit neriuwe him yaaim mit hi etporem. Him mit hiram yaaim.¹⁸ Hi heriuweti nen mit miyapir ne ti nriak menmen mai nre nipaā ti heriuweta hi hen mit miyapir ne ti hirak menmen mit.¹⁹ Hi hehimtan hirekes hi ewetut yink kai hi hahi, te hir mit ti ehimteni hir nisesit werek werek neriuwe him yaaim mit hi etporem.

²⁰ “Hi hituthi me mit in keriyan au. Hi hituthi ti akaap mit miyapir nanises him mit nanitar him hir mit in nanitporem te hir nanitewem.²¹ Haai, hi hanhan hir yapirwe nankiyan nanu han kiutip, nar ke ti etikewa hawir wekiyakit wau han kiutip. Hi hanhan hir han kiutip nanisawir te mit miyapir nau ti nanirtei ti heriuweta hi han in.²² Hi epei ewetir niuk mai iuwe kerek nipaā ti ewetewem, te hir enu han

kiutip nanir ke ti etikewa hawir wekiyakit wau han kiutip.²³ Hi hahu ekre han kir har ke ti hau ekre han kai, te hir nekiyan nanu han kiutip te mit miyapir ne ti nanirtei ti heriuweta hi han ti ik. Ti hanhan heriuweri har ke ti hanhan heriuwa.

²⁴ “Haai, ti epei heweto mit in hir nai. Hi hanhan hir naninen nanu nantikewa nanu wit kerek maain hi hahu en, te hir nanirtei niuk mai iuwe. Niuk mai iuwe im me wi ti hirak ti wen au, ti hanhan heriuwa ti ewetewem.²⁵ Haai Kai Yaaik. Mit ne ti ap nerteiyit nisesit werek werek au. Hi kerek. Mit in hir nertei ti heriuweta hi han.²⁶ Hi epei hetpor me ti, hi wen etporem te ti hanhani har ke ti hanhana, hi ehu ekre han kir.”

18

Mit nan neithis Jisas neiyik nen

(Mt 26:47-56; Mk 14:43-50; Lu 22:47-53)

¹ Jisas kitehi God menmen epei au, hirak kinaaiwir wit ketike mit disaipel nirkak hir nerekir hitik Kidron. Ni miutipen mepu in te Jisas ketikeri nen nau en.

² Mitik Judas hirak enuk kewepyapir Jisas kertei ni ik ek kentar nipaā me wi yapirwe Jisas ketike mit disaipel nirkak nererik nau en.

³ Judas keit mit ne ami han netike mit kerek naanmipre winak iuwe ke God kerek mit iuwe pris netike mit han ne Farisi hir neriuweti nanino, hir yapirwe netike

Judas nen ni im em. Hır netenen yipo henmik, hır nemsiu si nen. ⁴ Jisas kertei menmen yapırwe mit nanrekyiwem, te hırankin kinin ken katip, "Yi yinyatın keimün?"

⁵ Hır netpiwek, "Haiu man mınmatın Jisas ke wit Nasaret mamtiwekhis."

Hıranketpor, "Hi hırekes Jisas."

⁶ Judas mitik enuk kewepyapır Jisas kerp ketikeri. ⁷ Jisas ketpor, "Hi hırekes Jisas," te mit en hır pike neriuwet nen nenke niwaai ti.

Hır nen nenke niwaai ti, Jisas kitorhi keteipim, "Yi yinyatın keimün?"

Hır netpiwek neteipim, "Haiu man mınmatın Jisas ke wit Nasaret mamtiwekhis."

⁸ Jisas pike ketpor, "Hi epei hetpi hi hırekes Jisas. Yi epei yan yetauhis te yi ewis mit nai in nanino." ⁹ Hırankatip menmen im, te himnipaa hıranketpim mamnen mamır em. Nipaa hırankatip, "Haai, mit kerek ti ewetauri, hi ap hınaaiwır keiyak au."

¹⁰ Saimon Pita ketenen hine ke his, hırankeketik kekre paus kırak kıwaaiyek keremir nıkip me mitik niuk mırak Malkas, kerek kırıak menmen me mitik pris iuwe. ¹¹ Jisas katip Pita kar ik: "Ti pike ewis hine ke his kakno paus kırak. Hi are ewis mit nanrekiyo menmen Haai kai kehimitan

hır nanrekiyewem naniyep nanrewaank."

Mit nari Jisas nen nir mitik iuwe Anas

¹² Mit ne ami netike mitik iuwe kır, hır netike mit kerek naanmipre wınak iuwe ke God, hır neithis Jisas nesenkek his mırak, ¹³ hır neiyık ninin nen nir mitik Anas. Hırankenine Kaiafas yenik kırak. Kaiafas me tito im hırankire mitik iuwe kinin pris han yapırwe. ¹⁴ Hırank Kaiafas kerekek nipaa katip mit ne Isrel hıram yaaim te mitik kiutip kaki kakırehır ke haiu mit yapırwe.

Pita kepakin Jisas katip hi epitariyek

¹⁵ *Hır neit Jisas neiyık nen ein, Saimon Pita ketike hi disaipel hak wises Jisas. Mitik pris iuwe kinin pris han yapırwe hırankertei mitik disaipel hak, te hıranken kerp ke nımin ke niwa keweikin wınak. ¹⁶ Pita au hırank kerp menep ya weipır ke niwa keit witeik. Hi mitik disaipel kerek mitik iuwe pris kerteiyek, hi pike hen witeik hatip mite werp naanmipre ya weipır te hıre weithis Pita weiyık wen nımin. ¹⁷ Mite kerek naanmipre weipır eik watip Pita, "Ti ik e mitik hises him me Jisas o au?" Pita ketpiwe, "Hi au." ¹⁸ Nıme menep mit nırıak menmen me mitik iuwe pris, hır netike mit kerek naanmipre wınak iuwe ke God te hır

* **18:15** Jo 20:3, 21:20; Mt 26:58

niman si nerp neweikn̄wem nekinin ȳnk k̄r. Pita ken kerp ketikeri kekinin ȳnk k̄rak.

Mitik iuwe hetpris kitehi Jisas menmen

(Mt 26:59-66; Mk 14:55-64; Lu 22:66-71)

19 M̄tik n̄paa h̄rak hetpris kitehi Jisas ke mit h̄r nisesik, kit̄wekhi me him h̄rak katip mit em.

20 *Jisas ketpiwek kar ik: "Hekrit hekrit hi hepu wit mit nererik, hi hatip mit miyapir menmen. Hi heit winakerek mit nererik nekine him me Moses o hepu winak tempel ke God wit kerek mit ne Isrel nererik, hi hewepiyapir him mai. Hi ap hisawin hatip menmen meiyam au. 21 Te henmak te ti hitauhi menmen? Ti hitehi mit kerek nemtau him mai. Ti hitorhi hi atipmekam. Hir nertei him mai."

22 *Jisas katip menmen im epei au, mitik ke polis kerp menep k̄waai his kakip kesiniwek kar ik: "Ti ap atip mitik pris iuwe enum mar im au emit."

23 Jisas ketpiwek kar ik: "Hi atip enum ti atip mit in hiram mekam, o au en, hi atip werek ti henmak te ti eyiеп a?"

24 Hir nitehi Jisas epei au, hir n̄paa nesenkiwek his neriuwe waai hiram wen mepu, mit neriuwetek keriuwerem ken kir mitik hak h̄rak pris iuwe niuk mirak Kaifas.

Pita pike kepakin Jisas katip hi hepitariyek
(Mt 26:71-75; Mk 14:69-72; Lu 22:58-62)

25 Pita wen keperp si kekinin ȳnk k̄rak, te mit han netpiwek nar ik: "Ti etike mit han yises him me Jisas o au?"

Pita kepakinnek ketpor kar ik, "Hi au."

26 *Mitik kiutip kiriaak menmen me mitik pris iuwe, h̄rak ke weiwik me mitik kerek Pita keremir n̄kip mirak, h̄rak kit̄wekhi kar ik: "N̄paa hi herp ni eim, hi h̄rit ti herp hetikerek yeit ein o au?" 27 *Pita au kiune keteipim katip kar ik: "Ti h̄ra au." H̄rak katip epei au, suware katip.

Mit nesiuwe Jisas ken kir mitik ke gavman Pailat
(Mt 27:1-2, 11-14; Mk 15:1-5; Lu 23:1-5)

28 Hir mit neithis Jisas n̄naaiwir winak ke Kaifas, hir nesiuwerek ken winak ke mitik iuwe gavman. Hirak wanewik. Mit iuwe ne Isrel hir n̄napen nanino winak ke gavman nentar hir nanino nanikre winak ke mitik ap ke weiwik me Isrel, him me Moses matip hir enun ne ninaan me God nar ke mitik hapik mewik. Te hir ap nanim menmen me wi Pasova kerek mit nererik han tewenin God kenep mit ne Isip. 29 Hir n̄napen nanino nimin, te mitik gavman Pailat ken witeik kitorhi kar ik: "Yi

* 18:20 Mt 26:55; Jo 7:26

* 18:22 Ap 23:2; Jo 19:3

* 18:26 Jo 18:1, 10

* 18:27 Jo 13:38

yesiuwe him mítik ik yentar mekam a?"

30 Hır netpiwek nar ik: "Mítik ik ap kırıak menmen enum au, haiu ap te meriyaak man in au."

31 *Pailat ketpor kar ik: "Yi hıras yetiwekhis yesiuwerrek kakno kaunsil ni te yi yesiuwek him yises menmen mi nipaah maamrer netpim yi yırıakem me mítik kırıak enum."

Hır netpiwek nar ik: "Mít iuwe ne Rom ap newisaihaiu mamnep mít hıram nani."

32 *(Menmen im epei man te hıram mises him kerek nipaah Jisas katıp kakırkeik te hırankaki.)

33 Pailat katıp epei au, hırankıke ken nımın wınak. Hırankenine mít nanıt Jisas neiyık nanınen menep. Epei au, hırankitıwekhi kar ik: "Ti Mítik Iuwe King hinin naanmampre mít ne Isrel o au?"

34 Jisas kitıwekhi kar ik: "Ti hırekes han kitetim o ti hemtau mít han netputem?"

35 *Pailat ketpiwek kar ik: "Ti han kitet hi mítik ke weiwık me Isrel a? Hi au. Mít ne weiwık me Isrel netike mít iuwe pris nır netuthis neriuwetit ti han in. Ti hırankmekam?"

36 Jisas ketpiwek, "Hi ap ehinin naanempre mít ne tı in ek au. Hi naanempre mít in, te mít kerek nisisa hırankepa nantikeri

nanınepan, te hır ap nantauhis. Au, hi ehu in ehinin naanmipre mít au."

37 *Hırankatıp epei au, Pailat kitıwekhi kar ik: "Ti mítik iuwe ehinin mít a?"

Jisas ketpiwek, "Ti atıp hi Mítik Iuwe. Miye pai wina hi herp tı te hi hırankenmen im miutıp. Hi hatıp mít him yaaim. Neimin nises him yaaim hır nanımtau him mai."

38 Pailat kitıwekhi, "Him yaaim hıram mekam?"

Pailat katıp kewis mít nanwenkek Jisas kau nu tentakakit

(Mt 27:15-31; Mk 15:6-20; Lu 23:13-25)

Hırankıtatıp epei au, Pailat pıke ken witeik katıp mít ne Isrel kar ik: "Hi ap hertei menmen enum hırankırıakem, te hi akıp kaki au.

39 Me tito miutıp tito miutıp hi hises menmen nipaah yi yırıakem. Me wı Pasova hi esiupan mítik enuk kiutıp kau kekre wınak enuk kakanen yi mít. Yi hanhan hi esiupan Mítik Iuwe ke Isrel ik e o au?"

40 Hır nınap netpiwek nar ik: "Hırankau. Haiu hanhan ti esiupan Barabas." (Mítik Barabas hırankı mítik enuk kenep mít naa hırankıkekintıp menmen.)

19

1 Hır mít en nınap natıp menmen epei au, mítik Pailat keit Jisas ken nımın katıp mít nırank ne

* 18:31 Jo 19:6-7; Ap 18:15 * 18:32 Mt 20:19; Jo 3:14, 12:33 * 18:35 Jo 1:11

* 18:37 1Ti 6:13; Jo 3:32-33, 8:47 * 19:2 Lu 23:11

ami hır nanwaai nıpın nankıp. ²*Hır nakıp epei au, hır neit waai nekepen nimaak kire teperiye nekiun kau paan kırak. Epei au, hır neit laplap mire yıwir neriuwetiwekem nar ke mit iuwe ne gavman neriuwetem, te hır nan nititweknaan natıp, ³“Haiu hanhan mitik iuwe king kinin naanmipre mit ne Isrel kaku tipmain tipmain enum eik.” Epei au, hır niwaai his nakıp.

⁴*Epei au, hırak Pailat piike ken witeik katıp mit en kar ik: “Yi eyimtau. Hi etiwekhis eyiık enen witeik te yi yertei hi epitari menmen miutıp hırak kırıakem te hırak kaki kakinterim.” ⁵Hırak katıp epei au, Jisas ketpaan kan witeik keriuwe waai nekepen kau paan kırak laplap mire yıwir mau yınk kırak. Jisas kan witeik, Pailat katıp, “Yi eyirek. Hırak mitik ik e.”

⁶*Mit iuwe pris netike mit kerek naanmipre winak iuwe ke God nirek, hır nınap natıp nar ik: “Yi eiwenkekik eku nu tentarakıt. Yi eiwenkekik eku nu tentarakıt.” Hır nınap natıp, te Pailat ketpor, “Yi yaitiwekhis eiwenkekik eku nu tentakakıt. Hi epitari menmen enum hırak kırıakem, te hırak kaki kakinterim.”

⁷*Mit iuwe ne Isrel natıp

nar ik: “Hım lo mekre tiwei haiu misesim hıram matıp hırak eki ekıntar hırak katıp hırak Nıkan ke God.”

⁸Pailat hırak kemtau him im, te hırak kınaain wişenum kentar Jisas katıp hırak Nıkan ke God. ⁹*Hırak kari Jisas keiyık kan wiňak iuwe eik kentar hırak han kitet Jisas hırak Nıkan ke God. Te hırak kitıwekhi kar ik: “Ti ekine wit kit keik.” Jisas au, kekintıp keit. ¹⁰Pailat ketpiwek, “Ti henmak te ti etpo au? Ti epitari hi iuwe te hi esiupenit o hi ewenkekik ehu nu tentarakıt a?”

¹¹*Jisas ketpiwek, “Ti iuwe hinina hentar God kewisit ti hırıakem. Mitik kerek keriuweta hi han hau his mit hırak kırıak menmen enum wişenum. Ti au hırıak enum kike.”

¹²*Pailat kemtau him im hırak han kitet karkeik te hırak kaksiupan Jisas. Au, mit ne Isrel netpiwek nar ik: “Ti esiupanek ti ap ekaap mitik iuwe Sisa keit Rom. Keimin katıp hırak mitik iuwe kinin mit, hırak mitik enuk kepan ke Sisa.”

¹³Pailat kemtau him im, hırak keithis Jisas keiyık ken witeik kau yeno ke mitik iuwe masistret keit wit niuk mirak “Ya nan” (Mit ne Isrel nekine wit ik “Gabata”) ¹⁴Wi im hıram wi mit ne Isrel nemani menmen me wi Pasova kerek hır hantewenin nipaas God kenep mit ne Isip te hır mit ne Isrel au. Wepni kau

* **19:3** Jo 18:22 * **19:4** Jo 18:38 * **19:6** Jo 18:31 * **19:7** Lev 24:16; Jo 5:18,

18:31 * **19:9** Mt 26:62-63, 27:12; Lu 23:9 * **19:11** Jo 10:18; Ap 2:23; Ro 13:1

* **19:12** Lu 23:2; Ap 17:7

nimin iuwe, te Pailat ketpor kar ik: "Yi eiyir mitik iuwe king ki ik e."

¹⁵ Hir pike ninap netpiwek, "Akip! Akip! Ti ewenkekik eku nu tentarakit."

Pailat kitorhi, "Mekam? Yi hanhan hi ewenkek mitik iuwe king ki eku nu tentarakit a?"

Mit iuwe pris pike netpiwek nar ik: "Sisa kerek hirak mitik iuwe kaiu. Mit han au." ¹⁶ Hir natip menmen im epei au, Pailat kewet mit nirkak ek te hir netiwekhis neruyaak nen newenkekik kaku nu tentarakit.

Mit hir newenkek Jisas kentar nu tentarakit

(Mt 27:32-44; Mk 15:21-32; Lu 23:26-43)

¹⁷ Mit ne ami nirkak hir netiwekhis, hirak kekerir nu kirkak hirak keiyik ken wit niuk mirkak "Wit Herwe Paan" kerek mit ne Isrel newenkekik "Wit Golgota."

¹⁸ Hir newenkekik keit ein. Hir newenkek mitikit wiketeret tentar nu tentarakit tetikerek. Kiutip kau ken his yaaim kiutip kau ken his henkik, Jisas kekre nimin. ¹⁹ Pailat kewis him mau menmen katip mit nirkak hir newisik kentar nu tentarakit. Him mirak matip mar im: "IK JISAS KE NASARET, MITHK IUWE KE ISREL." ²⁰ Mit yapirwe ne Isrel nekine menmen im nentar wit kerek Jisas mit newenkekik kau nu tentarakit hirak menep wit iuwe Jerusalem. Him hir

newisim mekre him me mit ne Isrel, him me mit Grik metike him me mit ne Rom. ²¹ Mit iuwe pris ne Isrel nen natip pailat nar ik: "Ti ap ewis mitik iuwe king ke Isrel au. Ti ewis mitik ik katip hirakes mitik iuwe king ke Isrel."

²² Pailat pike ketpor kar ik: "Menmen hi nepei ewisim emirem emu!"

²³ Mitikit te ami tewenkekik epe au, hirakit tekyaait teit Jisas klos mirkak tenkerem tewetakitem. Hir neit laplap saket nokim mirkak kerek mire miutip hir mewim au. ²⁴ *Te mitikit te ami tatip tar ik: "Haiu ap mamwepim au. Haiu emretit satu eiyik emwirrem te haiu emirem emirtei keimin kaktiwem, ti o hi." Hirakit tirak menmen im, te him me God mau tiwei nipaai mit profet newisim hirak mamnen. Him im matip mar ik:

"Hir mit nenke klos mai newetan. Hir neretit Satu me laplap nokim mai." Te mitikit te ami tirak menmen im.

²⁵ *Jisas miye pirak werp wetikewa hi Jon kerek Jisas hanhan keriwa. ²⁶ *Te hirak katip miye pirak, "Mite, nikkan kit kerp in kerepit." ²⁷ Nepei au, hirak katip hi mitik disaipel kirkak har ik: "Ip e hire miye pit." Me wi ik Jisas ketpim ere maain, hire wen wau wetikewa wau weit winak kai.

Jisas kaa

(Mt 27:45-56; Mk 15:33-41; Lu 23:44-49)

28 *Jisas katip epei au, hirak kertei hirak kirkak menmen yapirwe epei au kerek nipaai mit profet newisim mau tiwei. Menmen miutip keremem mau tiwei. Hirak hanhan hiram mamnen mamir nipaai mit newisim, te hirak katip, "Hi him niu enuk (o mar kewenki ka him) ehim tipar mei." 29 *Min kiutip kepu tipar si enum mekrerek. Mit en neit mosong nikiam newenem mekre tipar neskekim mentar nu heneik ke nu hisop (hiram mire mapik) hir neriuwetem men him mirak. 30 Jisas kaam tipar si enum. Epei au, hirak katip kar ik: "Menmen God katip hi hirakem hiram epei au." Hirak katip epei au, hirak kitehir kaa keriuwet himin kirkak ken.

Mitik ke ami kan kewir yipo kenepir hirerit me Jisas

31 *Mit iuwe ne Isrel nen nitehi Pailat hirak kaksiue mit nirak nanwen hit nian ne mit nau nu tentarakit hir nani waswas nentar ik ek wi kerek mit nemani menmen me wi Sabat. Hir ninapen mit en wen nanu nanit nanitar nu tentarakit ne wi Sabat nentar Sabat im hiram wi Pasova mekrit, hiram wi yaaim holi iuwe. 32 Hir nitehi Pailat epei au, hirak keriuwet mit hir nen newen hit me mitik ke his yaaim,

mitik ke his henrik kerek hir newenkekikit tau nu tentarakit tetike Jisas. 33 Hir nan nir Jisas hirak epei kaa, te hir ap newen hit mirak.

34 Mitik kiutip ke mit ne ami hirak kewir yipo kirkak kakip keneper hirerit me Jisas te tipar metike hemkre mewen.

35 *(Hi mitik kerek hi hir menmen im hi hewisim mau tiwei te yi eiyrtei Jisas hirak Nikan ke God. Menmen hi hewisim hiram yaaim. Hi ap hemipin au. Hi atip werek.)

36 *Menmen epei man mire him me God mau tiwei nipaai mit profet newisim hiram matip. Him im matip mar im:

"Mit ap nanwen hemik mei mirak miutip au."

37 *Him ham mau tiwei matip mar im:

"Mit nanir mitik kerek nipaai hirnewir yipo nankip neneper hirerit."

Mitikit tewis Jisas herwe yink mirak mekre han kewen kinik

(Mt 27:57-61; Mk 15:42-47; Lu 23:50-56)

38 *Mit nirak menmen im epei au, mitik Josep ke wit Arimatia kitehi Pailat hirak kakinke Jisas herwe yink kirkak keit nu tentarakit. Josep hirak kises him me Jisas, te hirak kepakinem kentar hirak kinaain mit iuwe ne Isrel. Pailat kewenhi, te hirak ken keit yink kirkak keiyik

* 19:28 Sam 22:15 * 19:29 Sam 69:21 * 19:31 Diu 21:22-23 * 19:35 Jo 21:24 * 19:36 Eks 12:46; Nam 9:12; Sam 34:20 * 19:37 Sek 12:10; Rev 1:7
* 19:38 Jo 7:13, 12:42 * 19:39 Jo 3:1-2

ken. ³⁹* Mítik Nikodimas kerek nipaā ken kír Jisas ke witaan ken ketike Josep, hírak keit 50 kilo me típar me nu wík mìnín yaaim. ⁴⁰ Hírakit teit Jisas herwe yínk kírak, hír nesenkekik mekre laplap yaaim metike nu típar. Mar im mít ne Isrel nemani herwe yínk ke mít, hír newisik kekre han. ⁴¹ Wit kerek mít newenkek Jisas kau nu tentarakit, ni mepu menep han kewen kínik kepu kerek herwe ap mei mwaai mekrerek ap nipaā ein au. ⁴² Te hírakit tewis Jisas herwe yínk kírak kekrerek tentar wi im híram wi kerek mít nemani menmen me wi Sabat. Wi ham mepeit te hírakit tíntatin wit hak tewisik kekrerek au.

20

*Jisas píke kekrit kepu
(Mt 28:1-8; Mk 16:1-8; Lu 24:1-12)*

¹ Wi Sande hekrit enum hírkiwo, Maria pe Magdala híre wan han kerek mítikit tewis Jisas kekrerek. Híre wan wírek, híre wír nan kerek nipaā keiyepet him ke han eik, mít nenkerek kenpín kekeipín hei eik. ²* Híre wírek epei au, híre wír wen wír Saimon Pita ketike hi mítik disaipel hak kerek Jisas hanhana. Híre wetpawír war ik: "Hír mít epei neit yínk ke Mítik Kaiu Iuwe kekre han eik, hír neiyík nen newisik kíwaai

nein te hawír miyapír ap wínapínek au."

³ Híre watip epei au, Pita ketikewa hawír wínaíwíri wen han eik e. ⁴ Hawír wesiuknen te hi mítik hak eik hinín Pita hen hír han eik. ⁵ Hi hitehír herenaan hír laplap míwaai te hi ap hen nímín en au. ⁶ Saimon Pita kíkaru kan kewenayipír. Hírak ken kekre han eik kír laplap yaaim míwaai en. ⁷* Hírak kír laplap nipaā hírakit mítikit wík tewisim teiyim teweikin paan ke Jisas keriuwerem. Híram ap mwaai metike laplap ham au. Híram miutpen míwaai ham, hírak Jisas keweiknenim míwaai meit. ⁸ Pita ken nímín en epei au, hi mítik disaipel hak kerek hi hinín han hiun han kewen kínik eik, hi hisesik hír menmen te hi hertei Jisas píke kekrit. ⁹* Nipaā ere wi im em, mít wen nepítarí him me God mekre tíwei híram matip mar im: "Hírak píke kakíkrit kaku kakít." ¹⁰ Hawír wírek epei au, hawír píke wen nawír en.

*Jisas hírak kewepyapír
Maria pe Magdala hírekes
(Mk 16:9-11)*

¹¹ Maria wan werp han werp witeik witehír wíwaainaan wíkítek. Híre wíkítek, híre witehír wereñaan. ¹² Te híre wír mítikit ensel wík teriuwet laplap me hike tau yeno kerek nipaā Jisas herwe yínk kírak kíwaairi, kiutip kau yeno paan, kiutip kau yeno me

hit. ¹³ Hırankit titiwehi tar ik: "Mite, ti henmak te ti hikit?"

Hire wetpiwekit, "Mit epei neit herwe yink ke Mitik Iuwe kai neiyik nen wit hak, te hi hepitarı hı newisik keit nein." ¹⁴*Hire watip epei au, hire weweikin wir Jisas kerp menep te hire wepitari hırank Jisas.

¹⁵ Jisas kitiwehi kar ik: "Mite ti henmak te ti hikit? Ti hınhatın keimın?"

Hire han kitet hırank mitik kerek naanmipre ni, te hire wetpiwek, "Mitik, ti heit yink kırak hewisik kıwaai wit hak ti etpau te hi ano etiwek."

¹⁶ Jisas ketpiwe, "Maria."

Hire weweikin wikıamnaan wırek, te hire wenke him me Isrel wetpiwek war ik: "Rabonai." Hıram matip tisa.

¹⁷*Jisas ketpiwe kar ik: "Ti ap etenına au emit. Hi ap han hı Haai kai wen au. Ti eno atip nai yinan mit disaipel har ik: 'Hi ano ahırek kerek hırank Haai kai, Haai ki, God kai, God ki.'"

¹⁸ Hırank katip epei au, Maria pe Magdala pikeye wen watip mit disaipel me menmen hire watip, "Hi epei hı Mitik Iuwe." Te hire wettip por him kerek hırank nepei ketpiwerem.

Jisas kewepyapır haiu mit disaipel nırank hirekes

(Mt 28:16-20; Mk 16:14-18; Lu 24:36-49)

¹⁹*Wıtaan me wi Sande, haiu mit disaipel haiu mererik meiyepet weipır, te mit ap nırai mentar haiu mınaain mit iuwe ne Isrel nantaihis naniwep. Haiu wen mepeit en, Jisas kan koknıñai kerp nımin ketpai, "Yi han yaaik eiyu."

²⁰*Hırank ketpai epei au, hırank keteiknai his mırak nıpaa mit nekenpet nil mekre his mırak, keteiknai hirepit kerek mitik ke ami kakip kenepet keriuwe yipo. Haiu mit disaipel mırem, haiu han yaaik iuwe mentar haiu mertei Mitik kaiu Iuwe pıke kekrit. ²¹*Jisas pikeye ketpai, "Yi han yaaik eiyu. Hi heriuweti yi yepno yırıak menmen mai yar ke Haai kai keriuweta hi han ti ik e."

²²Hırank ketpai epei au, hırank ketenwıwai ketpai kar ik: "Yi eiyıt God Hımin Yaaik. ²³*Yi yesiuwe menmen enum mau mekre han ke mit ap han kitetim, hıram mamno, o au en, hıram mamu han kır mamu mamit."

Jisas kewepyapır Tomas hirekes

²⁴*Wi kerek Jisas kan kewepyapır haiu mit disaipel nırank hirekes, mitik kiutip Tomas kepu ketikewai au. Niuk mırak ham Didimas. ²⁵Maain, haiu mit disaipel haiu mırek haiu metpiwek mar ik: "Haiu epei mir Mitik Iuwe Jisas." Au, Tomas ketpai, "Hi ap hırap

* **20:14** Lu 24:16; Jo 21:4

* **20:17** Ro 8:29; Hi 2:11-12

* **20:19** Jo 19:38

* **20:20** Jo 19:34, 16:22; Jo 1:1

* **20:21** Jo 17:18

* **20:23** Mt 18:18

Jo 11:16, 14:5, 21:2

* **20:24**

21

mekre his o heriuwet his mai mamno mitet pap me h̄irepit m̄rak, hi ap han kitet h̄irak kepu au.”

²⁶ *Maain w̄i hispinak wikak (8) epei au, haiu mererik meit n̄im̄in h̄ir neiyepet weip̄ir, Tomas kau ketikewai. Haiu meiyepet weip̄ir te Jisas h̄irak kan kokn̄inai kerp n̄im̄in ke haiu mit miyap̄ir ketpai kar ik: “Yi han yaaik eiyu.” ²⁷ Epei au, h̄irak katip̄ Tomas kar ik: “Ti ewis histuwak kit ekn̄en in eh̄ir his mai. Epei au ti eriuwet his mammen mitet h̄irepit mai. Ti ap eweikn̄in sip eweto au. Ti eis̄isa!”

²⁸ Tomas ketpiwek kar ik: “Ti M̄it̄ik Iuwe kai, ti God kai!”

²⁹ *Jisas ketpiwek, “Ti han kitet hi p̄ike hekrit hentar ti h̄ira a? Neim̄in ap n̄ira te h̄ir han kitet hi p̄ike hekrit, h̄ir nin̄init.”

Jon katip̄ kenmak h̄irak kewis t̄wei ik.

³⁰ *Jisas kiriak menmen yap̄rwe yaaim ham kikaap mit han. Haiu mit disaipel epei m̄irem te hi ap hewisim mekre t̄wei ik. ³¹ *Menmen hi hewisim im hi hewisim, te yi mit kerek yekine t̄wei ik, yi yertei Jisas h̄irak mitik Krais kerek God keriuwetek kan ti ik kikaap haiu mit ne ti. H̄irak n̄ikan ke God yi eiyisesik yi yayit him̄in yaaik eiyu eitikerek eiyintar h̄irak M̄it̄ik Iuwe ik kerek n̄ipaa God ketpaiyem.

* **20:26** Jo 20:19-20 * **20:29** 1Pi 1:8

Ro 1:17; 1Jo 5:13

* **21:1** Jo 6:1 * **21:2** Jo 1:45-51, 20:24

* **21:5** Lu 24:41 * **21:6** Lu 5:4-7

Jisas kewepyap̄ir haiu mit disaipel mar hispinak wik h̄irekes

¹ *Maain w̄i ham Jisas kewepyap̄ir haiu mit disaipel n̄irak h̄irekes keit wan Taibirias. H̄irak kiriakem kar ik. ² *Saimon Pita, Tomas (kerek niuk m̄rak ham Didimas), Nataniel ke wit Kena ke provins Galili, hawir nikerek h̄irakit wik te mitik Sebedi, haiu metike disaipel wik hakit te Jisas. Haiu mererik mau meit.

³ Haiu mererik mau meit, Saimon ketpai kar ik: “Hi are ano hahu bot ewir hepин eh̄it saauk mei.” H̄irak katip̄, te haiu metpiwek, “Haiu mamno mamtikewit.” Haiu men mau bot men mewir hepин w̄itaan ere wanewik, te haiu meit saauk mei miutip̄ au.

⁴ *Wepni kewep kan, Jisas kerp tenhaan menep tipar, te haiu mit disaipel ap mertei h̄irak Jisas au. Haiu han kitet h̄irak mitik hak. ⁵ *H̄irak ketpai kar ik: “Yi pipep, yi yeit menmen o au?” Haiu matip̄, “Ap saauk mei au.”

⁶ *H̄irak katip̄ kar ik: “Yi eiwir hepин mi emno his yaaim mekre tipar te yi eiyit saauk mei.” H̄irak katip̄ epei au, haiu mewir hepин mekre tipar, te haiu ap p̄ike meriyaam meriuwe saauk yap̄rwe m̄waai mekrerem.

* **20:30** Jo 21:25 * **20:31** Jo 3:15;

* **21:4** Jo 20:14

⁷ *Hi mítik disaipel kerek Jisas hanhana hi hatıp Pita, "Mítik Iuwe Jisas eik e." Pita kemtewek, te hırank keriuwet saket iuwe miwapın yınk kırak. (Hırank keriuwet saket kentar hırank kenke klos mırak te kakıt saauk.) Hırank keriuwetem epei au, hırank kehın kamın tıpar kari wan ken kiun Jisas. ⁸ Haiu mít disaipel han nau bot man tenhaan mari hepin saauk mekrerem mau niu. Haiu meit yanımın au. Haiu menep tenhaan mire 90 mita keriyen.

⁹ Haiu man merp tenhaan, haiu mır si miwaai meit ein, saauk mekre si metike bret mei. ¹⁰ Haiu epei man merp ein, te Jisas ketpai, "Yi eiyıt saauk mei mekre hepin yi epei yetiwem eiyim einen." ¹¹ *Hırank katıp, te Saimon Pita ken kerp kekre bot kari hepin keiyim kan tenhaan. Saauk iuwe mar 153 miwaai mekre hepin, te hıram mewep saauk mırır au.

¹² Epei au, Jisas ketpai kar ik: "Yi einen eiyim." Keiyak ke haiu mít en ap kitıwekhi hırank keimın kentar haiu yapırwe mertei hırank Mítik Iuwe Jisas. ¹³ *Haiu merp, te Jisas kan keit bret keiyim kan kewetaiyem.

¹⁴ *In ek haiu mít haiu mır Jisas meteipim wikak me wi nipaai Jisas kaa pıke kekrit kepu ere in.

* 21:7 Jo 13:23; Mt 14:29 * 21:11 Lu 5:6 * 21:13 Jo 6:11 * 21:14 Jo 20:19,
 26 * 21:15 Jo 1:42; Mt 26:33 * 21:16 Ap 20:28; 1Pi 5:2 * 21:17 Jo 13:38,
 16:30 * 21:18 2Pi 1:14; Mt 16:24-25; Mk 1:17; Jo 13:36

Jisas kitehi Pita menmen

¹⁵ *Haiu mít maam menmen epei au, Jisas katıp Saimon Pita, "Saimon ti nikan ke Jon, ti hinin mít in hanhana hi o au?" Pita ketpiwek kar ik: "O Mítik Iuwe, ti hertei hi hanhan ti." Jisas ketpiwek, "Te ti naanmampre mít nanisisa ti har ke mítik naanmipre sipsip mai."

¹⁶ *Jisas kitıwekhi keteipim, "Saimon ti nikan ke Jon, ti hanhana hi o au?" Pita ketpiwek keteipim, "O Mítik Iuwe, ti hertei hi hanhan ti." Jisas ketpiwek, "Ti naanmamre mít nanisisa ti har ke mítik naanmipre sipsip mai."

¹⁷ *Jisas pıke kitıwekhi keteipim, "Pita, nikan ke Jon, ti hanhan hi o au?" Pita yınk enuk kentar Jisas pıke kitıwekhiyem wikak, te hırank pıke ketpiwek kar ik: "Mítik Iuwe ti hertei menmen yapırwe. Ti hertei hi hanhan ti." Jisas ketpiwek keteipim kar ik: "Ti naanmamre mít nanisisa ti har ke mítik naanmipre sipsip mai."

¹⁸ *"Hi hetput werek. Nipaai ti pipıak ti heit tanık kit ti hises han kit hen in hen ein. Maain ti he mítik, ti eriuwet his mit, mitik hak kaksenkekim kakriuve waai keiyık kakıryit ti eno wit kerek ti hınaben enori."

¹⁹ (Jisas katıp menmen

im kewepyapır karkeik te
maain Pita kaki kakwenipı
niuk me God.) Epeı au, Jisas
ketpiwek kar ik. “Ti ehisısa.”

Jisas katıp ke hi mıtık disaipel kerek hırank hanhana iuwe

²⁰*Pita keweikin kerenaan kıra hi mıtık disaipel kiutıp herp sip kırak kerek Jisas hanhana. Hi mıtık disaipel kerek nipaah hepü yeno hetike Jisas wırapıtakıt hi hitiwekhi har ik: ‘Mıtık Iuwe, keimin kewepityapır ti eno mıt enun?’ ²¹ Pita kıra hırank kitehi Jisas kar ik: “Mıtık Iuwe, mekam mammen mıtık ik?”

²²*Jisas ketpiwek, “Hi hanhan hırank kaku ere hi pıke anen, hıram menmen mit au. Ti ehisısa.”

²³ Te him epei mekrit te mit nises him me Krais natıp hi mıtık disaipel ik ek hahi au. Te Jisas ap katıp hi ap hahi au. Hırank katıp, “Hi hanhan mıtık ik kaku ere hi pıke anen, hıram menmen mit au.”

²⁴*Hi kerekek hi disaipel hi atıp me menmen im, hi ewisım mau tiwei. Yi yertei menmen hi hetpim, hıram him yaaim, hi ap emipın au. ²⁵*Jisas kırak menmen yapırwe ham. Mıt hıır nanwisım mamu tiwei ham, hi han kitet ti im haiu mit mewim ap ketenen tiwei yapırwe mar im taau.

Mepır keremem

Menmen Mit Aposel Hır Nırıakem Menmen me tiwei ik

Mit hır nau nemerir wi hır
nantıp mit him me Jisas
1:1-26

1. Jisas katıp mit dis-
aipel menmen **1:1-14**
2. Mitik kekre hır ke Ju-
das **1:15-26**

Mit newepyapır him me
Jisas neit Jerusalem **2:1-8:3**

Mit newepyapır him me
Jisas neit Judea ketike
Sameria **8:4-12:25**

Mitik Pol katıp mit him me
Jisas **13:1-28:31**

1. Namba wan taim Pol
ken kerer wit wit **13:1-14:28**
2. Mit nererik natıp neit
Jerusalem **15:1-35**
3. Namba tu taim Pol
ken kerer wit wit
15:36-18:22
4. Namba tri taim Pol
ken kerer wit wit
18:23-21:16
5. Pol kekre winak enuk
keit wit Jerusalem, Sis-
aria ketike wit **21:17-28:31**

*Jisas katıp kaksiuwe
God Hımin Yaaik kaknen
kakikaap mit*

1* Kai yinak Tiofilas, nipa
hi Luk hewiswut tiwei hak
me menmen Jisas hırak
nırıakem metike him hırak

* **1:1** Lu 1:1-4 * **1:2** Mk 16:19; Lu 24:49-51 * **1:3** Lu 24:36-49; Ap 10:41
* **1:4** Lu 24:49; Jo 14:16-17; Ap 2:33 * **1:5** Mt 3:11 * **1:6** Lu 24:21 * **1:7**
Mk 13:32

ketpim kewepyapır mit em,
2*ere wi God ketiwekhis
keiyık ken wit kırak. God
ketiwekhis wen au, Jisas
hırak wen kepu ti, hırak
katıp mit nırak kerek nipa
hırak kehimiteni hır aposel
hır nanwep yapır him
mırak. Hırak ketpor him
nipaa God Hımin kırak
Yaaik ketpiwekem. **3***Jisas
hırak kaa piye kekrit nepei
au, me wi 40 hırak keteiknor
hırak hırekes kepu keriwe
menmen yapırwe hırak
nırıakem. Hırak kewepyapır
hırekes ketpor menmen me
God kakinin mit naanem-
pror. **4***Hırak wen kepu
ketikeri, hırak ketpor him
manp te hır ap nanınaaiwır
wit Jerusalem au. Hırak
katıp kar ik: “Yi eiyıt in ere
God Hımin kırak Yaaik kerek
nipaa God Haai kai katıp
kakriuwetek hırak kaknen.
Nipa hi hetpiyem. **5***Nipa
Jon kıkır mit neriuwe tipar
keremem. Te maain wi
ham God kakweti yi mit
Hımin kırak Yaaik kaknen
kaku kakikre han ki, hırak
kakikepi yi einaaiwır wit
Jerusalem eiwepyapır him
me God.”

6*Mit aposel wen nererik
nepu, hır nitıwekhi nar
ik: “Mitik Iuwe me wi im
te ti ehu wit Isrel ehinin
naanmamprai haiu mit ne
Isrel a?” **7***Hırak kewenhi
ketpor kar ik: “Hıram ap
menmen mi te yi eiyırtei
wi te menmen im mammen

au. God Haai h̄irekes k̄imat wi im k̄ises han k̄irak. Te menmen im hi hetpiyem te yi eiyirteiyem. ⁸*Maain God H̄im̄in Yaaik kaknen kakwi yi yayit menmen m̄irak iuwe mamkepi, yi yaino wit Jerusalem eiwepyapir him̄ mai. Im em epei au, yi yaino provins Judia. Im em epei au, yi yaino wit iuwe Sameria metike wit yapirwe, yi eiwepyapir him̄ mai.”

Jisas k̄inaaiwir ti ken wit ke God

(Mk 16:19-20; Lu 24:50-53)

⁹*H̄irak ketpor him̄ im epei au, h̄ir wen n̄irek, h̄irak God keriyaak k̄inaaiwir ti ken niu, nap̄i k̄iwapinek h̄ir n̄irek nepei au. ¹⁰*H̄ir wen nereweknaan keit nepni, mitikit w̄ik terp tekiteri klos m̄irakit h̄iram m̄ire hike. ¹¹*H̄irakit tetpor tar ik: “Yi mit ne Galili yi yenmak yi yereweknaan keit nepni? Mitik eik Jisas h̄irekes yi ȳirek h̄irak k̄inaiwiri ken wit ke God, maain h̄irak pīke kaknen kakir ke in ek yi ȳirek h̄irak ken nepni.”

Mit aposel nehimitan mitik hak kekrehir ke mitik Judas n̄ipaa kaa

¹²*H̄irakit tatip epei au, h̄ir aposel n̄inaaiwir miniu (o neiyip) niuk m̄irak wit Oliv, h̄ir nen wit Jerusalem. H̄irak ap yanmin au. H̄irak menep kar ke mit ne Juda me wi Sabat h̄ir

neke ti nanino. H̄irak k̄ire 1 kilomita. ¹³⁻¹⁴**H̄ir n̄ipiuun Jerusalem, h̄ir nan w̄inak kerek n̄ipaa h̄ir newik. H̄ir n̄inik nen haau n̄im̄in ein mekre w̄inak kau niu. H̄ir mit in: Pita, Jon, Jems, Andru, Filip, Tomas, Batolomyu, Matyu, Jems h̄irak mitik hak n̄ikan ke mitik Alfias, Saimon kerek k̄ises him̄ me mit Selot, h̄ir netike Judas n̄ikan ke Jems, Maria, miye pe Jisas wetike kikrek n̄irak, h̄ir netike miyapir han. H̄ir yapirwe nau haau ik e. Wi yapirwe h̄ir nererik neit in, h̄ir nitehi God menmen. ¹⁵ Maain wi ham mit 120 h̄ir n̄ises him̄ me Krais, h̄ir nererik nau haau iuwe, Pita kekrit ketpor kar ik: ¹⁶“Nai yinan, n̄ipaa God H̄im̄in Yaaik kenip mitik iuwe King Devit h̄irak kewis him̄ mau tiwei me mitik Judas kerek n̄ipaa kewepyapir Jisas kerp nein te h̄ir mit enun netiwekhis. H̄im̄ im nepei man mar ke n̄ipaa Devit kewisim h̄iram mamnen. ¹⁷ N̄ipaa Judas h̄irak ketikewai. Jisas kehimitanek k̄iriak menmen ketikewai. ¹⁸*(Mitik ik keit ti mei keriuve wepek h̄irak n̄ipaa ketiwem me menmen enum h̄irak k̄iriak Jisas em. H̄irak keit ti, h̄irak kerp kau niu kenkewin ken ti tu kewep n̄inp̄i meket men witeik h̄irak kaa.” ¹⁹ Mit yapirwe neit Jerusalem nemtau Judas kaa karkeik

* **1:8** Mt 28:19; Lu 24:48; Ap 2:32, 3:15, 5:32; Ef 3:16 * **1:9** Jo 6:62 * **1:10**
 Lu 24:4 * **1:11** Mt 26:64; Lu 21:27; Rev 1:7 * **1:12** Lu 24:50-53 * **1:13-14**
 Mt 10:2-4 * **1:13-14** Jo 7:5 * **1:16** Sam 41:9 * **1:18** Mt 27:3-10

te h̄ir nekine ti ik mekre h̄im m̄ir h̄ir natip Akeldama. H̄im im h̄iram matip mar im: "Hemkre mekiuwe ti.")

20 * "H̄im mau tiwei nipa Devit kewisim h̄iram Sam. H̄im im matip mar im,

'W̄nak k̄rak kaku weinik, mitik hak ap kak-wik ekit. Mitik hak kakikrehir k̄rak kakriak menmen nipa h̄arak k̄riakem.'

21-22 * "S̄is, haiu mamihimitan mitik hak kaktikewai mamwepyapir Mitik Iuwe Jisas h̄arak piye kekrit. Haiu mamihimitan mitik kerek kekitewai men ein nipa M̄itik Iuwe Jisas kekitewai haiu men me wi Jon kewepyapir h̄im me God h̄arak k̄ikir mit ere God keithis Jisas keiyik ken wit k̄rak." 23 Pita katip epei au, h̄ir nehimitan mitikit wik. Josep kerek mit h̄ir nekinaak Banabas o Jastas, h̄arak kekite Mataias. H̄arakit wik keretet. 24 * H̄ir nehimitan wik et, h̄ir nitehi Mitik Iuwe God nar ik: "Mitik Iuwe ti epei hertei han ke mit yapiwe te ti eteiknai keimin ke mitikit wik it ti ehimitanek 25 h̄arak kakikrehir ke Judas. Judas h̄arak keweikin sip kewet menmen im me God h̄arak kaa epei ken wit kerek nipa ti God ehimitanek h̄arak kaknori. H̄arak kakikrehir k̄rak te h̄arak kakriak menmen kakir ke haiu mit aposel." 26 H̄ir nitehi Mitik Iuwe God menmen nepei

au, h̄ir nen vot keimin kakikrehir ke Judas. H̄ir nen vot nepei au, h̄ir nehimitan Mataias h̄arak kakikrehir ke Judas, h̄arak kaku kaktike mit aposel nar ke hiswiyen kiutip (11).

2

God H̄imin Yaaik kekiuwe kan kau kekre mit

1 * Mewaai meruri wi Pentikos epei man, kerek mit nererik newet God menmen ham me ni m̄ir, mit kerek nises h̄im me Krais h̄ir nererik nau w̄nak kiutip. 2 H̄ir nererik nau w̄nak, wasenum menmen mesikeyaanmi meke nepni man mire yuwerep miui ma mekre w̄nak, h̄iram mesikeyaanmi (o mesikewari) w̄senum meit w̄nak mit newik. 3 * H̄iram mesikeyaanmi w̄senum meit w̄nak eik, h̄ir mit en n̄ir menmen mire si mekinen nin kike kike mau merer mit h̄iras yapirwe nau w̄nak. 4 * H̄ir yapirwe God H̄imin Yaaik kewi kinini naanmipror, h̄ir natip h̄im ham h̄im ham h̄ir netariyem, kerek God H̄imin Yaaik kenipi niutip niutip h̄ir netpim.

5 Me wi im mit ne weiwick mutip ne Isrel h̄ir nises h̄im me God nitiewekhi menmen, h̄ir nau nerer wit wit, h̄ir nan nau wit Jerusalem nanises menmen me wi Pentikos. 6 Mit yapirwe in h̄ir nemtau menmen mesikeyaanmi (o

* 1:20 Sam 69:25, 109:8 * 1:21-22 Jo 15:27 * 1:24 Jo 2:25 * 2:1 Lev 23:15-21; Diu 16:9-11 * 2:3 Mt 3:11

* 2:4 Ap 4:31, 10:44-46, 19:6; Mk 16:17

mesikewari) meit wînak ke aposel newik, te hîr nesiuknen nan nererik, hîr han kîr kekrit kekrit kentar hîr nemtau mît nises him me Krais natîp him mir. ⁷*Hîr nehînhîn nemtau menmen im te hîr natîpan nar ik: "Mît in hîr natîp him maiu te hîr ne Galili keriyan, ⁸ te hau markeik hau niutîp niutîp memtau him maiu me nîpaa ein miye haai naiu netpim neit wit kaiu eik? ⁹*Hau mît yapîrwe merer provins mar im em. Hau ne wit Patia, Midia, Ilam, Mesopotemia, Judia, Kapadosia, Pontas, Esia, ¹⁰ Frisia, Pamfilia, wit iuwe Isip, wit me Libia menep Sairini. Hau mît han ne wit iuwe Rom hau mau in, ¹¹ hau mît han ne weiwiîk miutîp me Isrel, hau mît han au weiwiîk miutîp ham. Hau mît han ne wit Krit o Arebia, te hau mît yapîrwe memtau menmen iuwe God kîriakem kerek mît in hîr netpaiyem neriuwe him maiu." ¹² Han kîr katîp te hîr nitehiyan natîp nar ik: "Mekam im hîram epei man?" ¹³ Au, mît han hîr nitetnaan natîp, "Mît in naam tîpar si enum wain keremem, te hîr netaritari."

Pita kewepyapîr him me God

¹⁴ Te Pita kekrit ketike mît aposel hiswiyen kiutîp (11) hîrak katîp him iuwe katîp kar ik: "Yi mît ne Judia yetike mît yi yau wit Jerusalem, yi

nîkîp emnep eiyîmtau menmen im hi etpiyem me menmen im epe man. ¹⁵ Yi han kitet mît in hîr naam tîpar si enum hîr netaritari. Hîr au, hîrak weni hekrit wepni kewep kan kerek. Wîtaan te mît hîr naam tîpar si enum netaritari. ¹⁶ Menmen im yi yemtewem hîram menmen nîpaa profet Joel hîrak ketpim kar ik:

¹⁷ *'Hi God me wî kerek Mîtîk Iuwe Krais epei kaknen kaku tî, hi hîrek ariuwet Hîmin kai Yaaik kaknen mît yapîrwe. Nîkerek hîrakît tetike nîkerek hîram (o hîran) ni hîr nanwepyapîr him mai, yi mît pipep yi wen yepu yîtyaak, yi enun ye mît yi eiwaai eiyîtyak eiyîr menmen mai. ¹⁸ Me wî ham im mît han nai o miyapîr han nai hîr nîriâk menmen mai hi eriuwet Hîmin kai Yaaik kaknen te hîr nanwepyapîr him mai.

¹⁹ Me wî eim, hi arîak menmen nîpaa yi yîrem mau nepni o mau tîmar im au. Hi arîak si metike si tîwekre hemkre hîram mannen.

²⁰ Wepni kakîr au, wenke hîrak kakweikînhis kakre yîwir menep wî yaaim Mîtîk Iuwe Krais pîke kaknen tîik.

* 2:7 Ap 1:11 * 2:9 2Ti 1:15 * 2:17 Joe 2:28-32 * 2:21 Ro 10:13

21 *Te mit miyapir niutip
niutip kerek nenine
Mitik Iuwe nanitehi
Krais kakikepi, hirak
kakikepi kaktorhis.
Profet Joel katip him
im.

22 *“Yi mit ne Isrel yi
eyimtau him im me Jisas ke
Nasaret. Yi yertei Jisas kirak
menmen yaaim yapirwe,
hirak kikaap mit his hit
enum keriwe menmen
iuwe God kewetiwekem.
God keteikni hirak keriuwet
Jisas kan keriwe menmen
hirak kewis Jisas kirakem,
yi mit epei yirem. 23 *Nipa
God kertei mekan mammen
te hirak han kitet te kaksi
uve Jisas kakno his me yi
mit. Yi yeriyaak yeiyik yen
yewis mit enun newenkekik
kau nu tentarakit hirak
kaa. 24 *Hirak kaa, te
God kikiak hirak kepu
kesiupanek kinaaiwir wit
mit epei naa himin kir kewi.
Hirak God kinin menmen
menip mit nani hit han
enuk nentar Jisas kaki kaku
kakit taau. Au, God nipa
katip kakikiak Jisas kekre
hei yink kirak ap te kakisine
au. 25 *Hit me God nipa
Devit kewisim mau tiwei
matip menmen im:

‘Hekrit hekrit hi hipir Mitik
Iuwe menep. Hirak
kau ketikewa te hi ap
han kirira keriwe
menmen au.

26 Hi han yaaik hentar
menmen im. Menmen hi

* 2:22 Jo 3:2 * 2:23 Ap 4:28; 1Pi 1:20

* 2:27 Ap 13:35 * 2:29 1Kin 2:10; Ap 13:36 * 2:30 2Sm 7:12; Sam 89:3-4,

132:11 * 2:31 Sam 16:10

hetpim meteikin mit
hi han yaaik. Hi hit
mitik kerekek te hi
han tokik ehu ehintar

27 *ti God ap ewis himin
kai kaku wit ke mit
naa himin kir kewi
au. Ti ap ewisa hi
Mitik kerek nipa
ehimtena hi hit
menmen mit, ti ap
ewisa hi hahi awaai
akre herwe hei te yink
kai kakanin taau.

28 Ti epei heteikno menmen
hi tewen arakem te
hi ehu ehit. Ti ehu
etikewa te hi han
yaaik wisenuk. Devit
epei katip him im:

29 *“Nai yinan hi hetpi
menmen te yi eyirteiyem
me maam nipa kaiu Devit.
Hirak kaa mit newisik
kekre hei kwaai keit. Haiu
mertei hei kirak wen kwaai
ketike haiu mit, te hit
nipa Devit kewisim hirak
katip ke hirakes au, mitik
hak. 30 *Nipa Devit wen
kepu, hirak kire profet
hirak kertei menmen maain
God kakrikem kentar God
ketpiwekem. God katip
hirak kaknip nepenyek kirak
hak hirak mitik iuwe king
kire Devit, hirak kakinin
haiu mit naanmamprai.

31 *Devit hirak kertei men
men God kakrikem te
hirak kewis hit mau tiwei
me Mitik God kehimitanek
hirak Krais maain hirak kaki
pike kakikrit. Hirak kewis
hit hiram matip:

* 2:24 Ap 3:15 * 2:25 Sam 16:8-11

* 2:27 Ap 13:35 * 2:29 1Kin 2:10; Ap 13:36 * 2:30 2Sm 7:12; Sam 89:3-4,

'Hıراك God ap kınaiwìrek keit wit ke mit hır naa himin kır kewi, hıراك yink kirak kakisine au.' ³² *God epeı kıkıak Mıtık ik Jisas pike kekrit kepu. Haiu mit in epeı mirek. ³³ *God kıkıak Jisas pike kekrit kau, hıراك kau ketike God kinin naanmipre menmen yapırwe. God kewetiwek Hımin Yaaik kar ke nipaah hıراك ketpim, te in ek menmen yi yırem yemtewem hıram God Hımin Yaaik hıراك keriuwetek kan hau mit, hıراك kırıakem. ³⁴⁻³⁵ *Devit hırekes ap ken wit ke God au, mitik hak. Devit kewis him mau tıwei hıram matıp:

Mıtık Iuwe God katıp Mıtık Iuwe kai Krais "Ti ehu menep etikewa ehinin naanmipre menmen ere hi enip mit enun nepan nanises him mit." , ³⁶ *Pita wen katıp kar ik: "Yi mit ne Isrel, yi eiyirtei menmen im werek werek. Mıtık ik Jisas kerek yi yewenkekik kau nu tentarakit, God hıراك kenipek hıراك Mıtık Iuwe hıراك kehimitenek hıراك Krais."

Mit miyapır hır neweikin

han nises him me Krais, hır Aposel nikiri

³⁷ *Mit epei nemtau menmen Pita ketpim, him merekir han kır han enuk natıp Pita kekite mit aposel han netpor nar ik: "Naiu yinan, te in ek hau emriak mekam?"

³⁸ *Pita kewenhi katıp kar ik: "Yi yapırwe niutıp niutıp eiweikin sip eiwet menmen enum hau mamıkri yayıkre tıpar mamkine niuk me Jisas Krais te hıراك kakisak menmen enum yi yırıakem te hıراك kakweti God Hımin Yaaik. ³⁹ *Nipaah God katıp kaksiwe God Hımin Yaaik kaknen yi mit yaitike nikerek ni, mit yapırwe hır nau neit nerer wit wit kerek God kaknırnor hır nanisesik."

⁴⁰ *Pita ketpor him ham yapırwe kari han kır keriuwerem, hıراك katıp kar ik: "Yi eikaap hıras einepien eikeipin menmen enum mamnen mamnep mit enun in nipaah nenep Jisas." ⁴¹ *Mit yapırwe hır nemtau him Pita ketporem te hır newisi nikiri. Me wi im e God kari 3,000 mit hır netike mit aposel hır nises him me Krais.

Menmen yaaim mit ne weiwik miutıp me God nırıakem

⁴² *Mit in han kır kekrit hır hanhan nemtau him me mit aposel, hır netike mit

* **2:32** Ap 13:36 * **2:33** Mk 16:19; Ap 1:4, 7:55-56; 1Pi 3:22 * **2:34-35** Sam 110:1 * **2:36** Ap 5:30-31 * **2:37** Lu 3:10, 12; Ap 16:30 * **2:38** Lu 24:47; Ap 3:19 * **2:39** Ais 57:19 * **2:40** Diu 32:5; Fl 2:15 * **2:41** Ap 2:47, 4:4, 5:14
* **2:42** Ap 20:7

nau han kiutip nikaapan, hir nekiyan naam menmen han tewenin menmen Jisas kiriakem, hir nekiyan nitehi God me menmen. ⁴³ *Mit aposel hir niriak menmen yaaim yapirwe nikaap mit ninap hir nire yaain te mit yapirwe hir han kekrit neriuwe menmen. ⁴⁴ *Mit kerek hir nises him me Krais hir nekiyan nau neit, hir han kitet menmen yapirwe hir netenenim, hiram me mit, hiras au. ⁴⁵ Hir nesiuve ti mir o menmen mir nanit nan mererim. Hir neit pewek im hir nenkerem newet mit neimin netenen pewek au, hir neiyim nen nanit menmen. ⁴⁶ *Hekrit hekrit hir nen nekiyan nau niutip neit winak iuwe ke God keit Jerusalem, hir nekiyan nau naam menmen nerer winak mir han tewenin menmen Jisas kiriakem. Hir han yaaik naam menmen mir. ⁴⁷ *Hir newenipi niuk me God, hir mit han yaaik neriuweri. Hekrit hekrit Mitik Iuwe God kari han ke mit hir nisesik, te hir nererik nekiyan nau neit neriuwe mit kerek hir ninin nises God.

3

Mitik hak hit enum Pita kekite Jon tekepik hirak kire yaaik

¹ *Wi ham hinkewi Pita ketike Jon tariyakit ten winak iuwe ke God.

* **2:43** Ap 5:11-12, 6:8 * **2:44** Ap 4:32-35 * **2:46** Lu 24:53 * **2:47** Ap 2:41, 6:7, 11:21, 24 * **3:1** Ap 10:3, 9, 30 * **3:2** Jo 9:1; Ap 14:8 * **3:4** Ap 14:9
* **3:6** Ap 3:16, 4:10, 16:18 * **3:8** Ap 14:10; Jo 5:14

Hinkewi in ek mit nererik nitehi God menmen. ²*Mitik hak kerek hit enum nipaai miye winaak ere in, hekrit hekrit mit ninanek newisik kau menep ya weipir niuk mirak "Yaaim" hiram ya weipir ham me winak iuwe ke God, hirak kau en kitehi mit miyapir kerek nanino nimin hirak ketpor hir nanwetiwek pewek mei me menmen. ³ Hirak kir Pita ketike Jon epei tatno winak nimin ein, hirak kitewekithi ke pewek mei ke menmen. ⁴ *Hirakit tirapiriewek, Pita ketpiwek kar ik: "Ti erawir." ⁵ Hirak mitik kikiamaan kiret hirak han kitet kar ik: "Hirakit tatweto menmen." ⁶ *Pita ketpiwek kar ik: "Hi hetenen pewek mei au, te menmen hi heteninem hi ewetutem. Hi hetput ekrehir ke Jisas Krais nipaai ke wit Nasaret, ti ekrit eke ti eno." ⁷ Hirak katip epei au, hirak ketenen his yaaim mirak keriyaak kekrit kerp. Wasenum hit metike hitpar mirak mire yaaim. ⁸ *Hirak kehin kekrit kerp hirak keke ti ketikeret ten winak ke God. Hirak keke ti, kehin kinii ketikir kewenipi niuk me God. ⁹ Mit yapirwe en nirek keke ti kewenipi niuk me God. ¹⁰ Hir nertei hirak mitik hit enum kerek nipaai kau ya weipir niuk mirak "Yaaim" ke winak iuwe ke God, hirak hekrit hekrit kitehi mit me menmen. Hir

nerteiyek te hir nehinhin han kitetim nar ik: "Mekam epe man mekepik te hirak kire yaaik?"

Pita keit w̄nak iuwe ke God kewepyap̄ır menmen God kiriakem

¹¹ Mitik ik nipaah hit enum kewen Pita ketike Jon, mit yapirwe nitehiyan menmen im nehinhin nepirpir nesiukin nen w̄nak hinp niuk mirak "Hinp ke Solomon." ¹² Pita k̄r menmen ik hirak kewenhi mit ketpor kar ik: "Yi mit ne Isrel. Yenmak yi yehihin yentar menmen im? Yi yenmak te yi yrapirawir han kitet hawir yaaikit wirak menmen im meriuwe menmen iuwe mawir te mitik ik nipaah hit enum hirak kire yaaik? ¹³* Hirak God ke maam nipu kaiu Ebrahim, Aisak, Jekop, hir netike maamrer naiu nipaah hir nikaru nepu, hirak kenip Mitik Jisas kerek kiriak menmen mirak, kenipek hirak Mitik Iuwe. Yi epei yeriuwetek ken mitik iuwe gavman Pailat, hirak kinin naanmiprai haiu mit mau wit Isrel, hirak hanhan kare kaksiupan Jisas te yi yeweikin sip yewetiwek yatip Jisas hirak mitik enuk.

¹⁴* Yi epei yeweikin sip yewet Mitik Yaaik kerek God kehimitanek hirak kises him mirak. Yi au hanhan mitik iuwe Pailat kaksiupan mitik enuk nipaah kenep mitik kaa, hirak

ken yi mit, ¹⁵* te yi yenep mitik hirak keteikin mit menmen mamkepi te hir nanu nantike God. Au, yi yakip kaa te God kikiak Jisas pike kekrit kepu. Hawir epe wrek. ¹⁶ Hawir wises him me Jisas te menmen iuwe me Jisas kenip mitik ik, kerek yi yerteiyek, hirak yaaik. Jisas hirak kenip mitik ik yaaik kentar hirak kekepae haiu misesik te menmen iuwe mirak man mikaap mitik ik te yi epe yipirek, hit mirak tokim meit.

¹⁷* "In ek nawir yinan, hi hertei yi yetike mit iuwe ninini naanmipri yiriak menmen im enum yenep Jisas yentar yi yetari hirak keimin. Yi han kitet hirak mitik kerekek. ¹⁸* God nipaah enum eik kenip mit profet hir newis him mau tiwei, hir newepyapir Mitik God kehimitanek hir mit han mit naniwaankek. God kiriak menmen im epe man meriuwe menmen enum yi nepeyi yiriak Jisas em.

¹⁹* "Yi eiweikin sip eiwet menmen enum, yi eiyises God hirak kakisak menmen enum yi yiriakem. ²⁰ Te Mitik Iuwe kakweti menmen kaknip han ki kaku werek werek, hirak kakriuwet Mitik hirak kehimitanek hirak kaku kaktikewi. Mitik ik hirak Jisas. ²¹ Hirak eku ekit wit ke God ere wi mannen God kaknip menmen pike mamre yaaim. Nipaah God katip mit profet me

* **3:13** Eks 3:6, 15; Mt 22:32; Ap 2:23, 7:32; Lu 23:13-25

* **3:15** Ap 1:8, 2:32, 4:10, 5:30

44, 46 * **3:19** Ap 2:38

* **3:14** Mk 15:6-15

* **3:17** Lu 23:34; 1Ti 1:13

* **3:18** Lu 24:27,

menmen im te hır newisim
mau tiwei newepyapırem.

22 *“Nipa Moses hırankatıp kar ik: ‘God hırankıtık Iuwe kakıt mitik kiutıp ke weiwık mi, hırankakwisık kakre mitik profet kaksiuwerek kakwepyapırem menmen me God kakır ke hırankeriuweta hi han. Yi nıkip emnep eiyımtau him hıranketpiyem. 23 Mit kerek nemtaw him mirak nisesim au, hırank God kakpıri ne weiwık me Isrel kaknip nani.’ 24 Nipa mit profet yapırwe hır newepyapırem him me God. Samyuel kekite profet hır nıkaru nekrehır ke Moses, hır natıp me wi im e. 25 *Him God ketpim kewet mit profet em, hır newepyapırem hıram me yi mit in. Yi eiyıt menmen nipa God katıp kakwet maamrer ni em. Nipa hırankatıp Ebrahim kar ik: ‘Hi erıak yaaim me mit yapırwe nau ti heriuwe nepenyek kit.’ 26 *Te God kehimitan mitik kırıak menmen mirak hırank kinin ken yi mit ne weiwık me Isrel kerek yi yaaim kenip yi mit niutıp niutıp yeweikin sip yewet menmen enum.”

4

Mit iuwe newis Pita kekite Jon tekre wınak enuk

1 *Pita kekite Jon wen terpen hırank Pita wen katıp mit menmen, te mit pris

* 3:22 Diu 18:15, 18-19; Ap 7:37

* 4:1 Lu 22:4, 52

* 4:8 Mt 10:19-20; Ap 7:55

kerek newet God menmen me mit, hır netike mitik iuwe kepten ke polis kerek naanmipre wınak ke God, hır netike mit ne Sadyusi kerek han kitet mit naa hır pıke nankrit nanu au, hır nan nanıthis Pita ketike Jon. 2 *Hır nine han enuk neriuweret nentar hırankıt tewepyapırem him tatıp mit em, hırankıt tatıp Jisas kaa hırank pıke kekrit kepu te mit hır nisesik hır nani, maain hır pıke nankrit nanu. 3 *Hır netıweki this ne hınkewi newisik tekre wınak enuk teit in ere wanewik. 4 *Te mit yapırwe nemtaw him me God Pita ketpim, hır nisesim. In ek, mit neit Jerusalem hır nises him me God, hır nar ke 5,000.

Mit iuwe kotim Pita kekite Jon teit wınak ke kaunsil

5 Wanewik, mit iuwe pris netike mit iuwe ne kaunsil netike mit ninin nertei him lo me Moses, hır nererik neit Jerusalem. 6 Hır netike Anas, kerek kinin naanmipre mit pris, hırank ketike Kaiafas, Jon, Aleksanda tekite mit yapırwe ne weiwık me mitik iuwe Anas, hır nan nererik nau wınak iuwe eik. 7 *Hır nari Pita ketike Jon neiyıt nan newisik terp nımin, hır nitıweki thi nar ik: “Keimin kekepi te yi epei yenip mitik hit enum hırank kire yaaik? Yi yekine niuk me keimin te yi yekepik?”

* 3:25 Jen 22:18; Ga 3:8

* 3:26 Ap 13:46

* 4:3 Ap 5:18

* 4:4 Ap 2:41, 5:14

* 4:7

8 *God H̄im̄in Yaaik kan kau kekre han ke Pita te h̄irak ketpor kar ik: “Yi mit iuwe yin̄in naanm̄ipre haiu mit ne Isrel yetike yi mit iuwe ne Kaunsil, 9 yi yare yitaw̄irhi me menmen yaaim haw̄ir wenip mitik ik hit m̄irak enum. Yi hanhan yaiyirtei markeik te haw̄ir wenipmitik ik kire yaaik. 10 *Hi hatip te yi mit in yetike mit yapirwe ne wit kaiu Isrel yi eiyirtei te mitik ik kerp ninaan mi h̄irak kire yaaik keriuve menmen iuwe me Jisas Krais n̄paa ke wit Nasaret kerek yi yewenkekik kau nu tentarakit h̄irak kaa, te God k̄ik̄ak pike kekrit kepu. 11 *H̄im me God mau t̄wei matip tok piksa me Jisas mar im.

‘H̄irak kire teinik yaaik, te yi mit yime w̄nak yi yineinik yi han kitet h̄irak enuk yi yepirek. Yi yepirek te God hanhanek kenipek h̄irak kire teinik mitik h̄irak ketenen w̄nak siup.’ 12 *H̄irak kerek kakikaap mit ne ti. Neiyan taau. Haiu mit ne ti merer wit wit God ap kewetai niuk ham te haiu emisesik te h̄irak kaktaihis taau. Jisas Krais kerek.”

13 H̄ir epei nemtau Pita ketike Jon h̄irakit tatip him̄ iuwe h̄irakit t̄naain au, h̄ir nertei h̄irakit ten skul au, h̄ir

han kekrit kekrit me menmen im. H̄ir nertei n̄paa h̄irakit tau tekite Jisas. 14 H̄ir hanhan netpiwekit menmen enum neneret te h̄ir n̄r mitik kerp ketikeret h̄irak kire yaaik te h̄ir nekintip nerp neit. 15 H̄ir nekintip nerp neit o, h̄ir netpiwekit tatno witeik t̄naaiw̄ir haau h̄ir newim. H̄irakit tatno. Nepei au, h̄ir mit ne kaunsil h̄ir natipan natip nar ik: 16 *“Haiu mamriak mitikit it mekam? Mit yapirwe nau wit Jerusalem epei nertei mitikit w̄ik h̄irakit t̄riak menmen ik yaaik te haiu ap mepakinet taau. 17 *Haiu emitpiwekit emneret h̄irakit ap tatwepyapir him̄ me Jisas tatip mit em te menmen im me Jisas mamno mit han au emit!” 18 H̄ir natipan epei au, h̄ir neninwekit neruyaakit tan, h̄ir netpiwekit him̄ manp te h̄irakit ap tatwepyapir tatip mit him̄ me Jisas.

19 Au, Pita ketike Jon tewenhi tetportar ik: “Yi han ekite God h̄irak han kitet mekam yaaim haw̄ir ewisesim. H̄im mi o him̄ m̄irak. 20 Te haw̄ir ewepyapir menmen haw̄ir w̄irem, menmen haw̄ir wemtau h̄irak ketpim. Haw̄ir wekintip au.”

21 Mit ne kaunsil wen netpiwekit him̄ manp neneret. Nepei au, h̄ir neriuwetet ten wit eik. H̄ir ap n̄napin menmen enum te h̄ir naksip nentar mit yapirwe newenipi niuk me

* 4:10 Ap 3:6, 13-16 * 4:11 Sam 118:22; Mt 21:42; 1Pi 2:4, 7 * 4:12 Mt 1:21

* 4:16 Jo 11:47 * 4:17 Ap 5:28-29, 40

God me menmen hırankıt tırıakem.²² Mítik kerek hırankıt tekepik hırankı kire yaai, hırankı kinin 40 tito kau ti.

Mit nises him me Krais nitehi God kakikepi ap ninaain newepyapır him mirak

²³ Hıneriuwetet ten epei au, Pita ketike Jon pike ten nırankıt yinan tetpor menmen mit iuwe pris netike mit iuwe ne kaunsil netpim.²⁴ *Hıneriuwetet ten epei au, mit hıneriuwetet God natıp nar ik: "Mítik iuwe God ti epei hewis nepni mekite ti, wan eik, menmen yapırwe mewim.²⁵ *Nıpaa Hımin kit Yaaik hırankı kenip maam kaiu Devit kewis him mau tıwei hıram matıp mar im: 'Nenmak mit ap ne weiwık me Isrel hıneriuwetet han enuk wişenuk? Nenmak hıneriuwetet nimenıpın natıp weiniim me naninep Mítik iuwe God.

²⁶ Mítik iuwe kinin naanmıpıre mit nerer wit wit hıneriuwetet neit yipo henmik nopen menmen mir hıneriuwetet nan nererik naninep Mítik iuwe God ketike Mítik hırankı kehimitanek hırankı Krais.'

²⁷ *"Menmen epei man. Mítik iuwe gavman King Herot ketike mítik iuwe gavman Pailat hırankıt tetike mit ne weiwık me Isrel mit han au, ne weiwık ham, hıneriuwetet yapırwe nimoryipır neit wit

* 4:24 Eks 20:11; Nia 9:6; Sam 146:6

23:7-11; Ap 3:13

Ap 2:44

* 4:33 Ap 2:47

* 4:34 Ap 2:45

Jerusalem nenep mitik yaai, kırıak menmen mit kerek nıpaa ti ehimitanek hırankı Krais.²⁸ *Hıneriuwetet ten epei au, mit iuwe enipem hıram mamnen.²⁹ *Te in ek Mítik iuwe God ti emtau menmen enum hıneriuwetet netpaimem me hıneriuwetet nanwep. Ti ekepai haiu ap ninaain te haiu mamtip mit miyapır him yaaim me Jisas.³⁰ Ti eteikin mit iuwe enun ti enip mit hıneriuwetet nınap o his hit enum ti enipi hıneriuwetet enire yaain, ti ekepai haiu emnip menmen yaaim emikrehıer ke mitik Jisas hırankı kırıak menmen mit."

³¹ *Hıneriuwetet God menmen epei au, haau ke wınak hıneriuwetet nau neit nımin ein, hırankı kitanık, God Hımin Yaaik kan kau kekre han kır kekepı te hıneriuwetet newepyapır him yaaim me God hıneriuwetet ap ninaain au.

Mit nises him me God hıneriuwetet nau han kiutıp

³² *Mit yapırwe hıneriuwetet nises him me God nekiyan nau han kiutıp. Mítik kiutıp kari pewek menmen au. Hıneriuwetet yapırwe han kitet nare menmen me mit niutıp niutıp hıram menmen me haiu mit yapırwe.³³ *God kikaap mit aposel keriue menmen mirak iuwe te hıneriuwetet natıp werek werek newepyapır him me Jisas hırankı kaa God kikaap pike kekrit kepu.

* 4:25 Sam 2:1-2

* 4:27 Mt 27:1-2; Lu

4:29 Ef 6:19

* 4:31 Ap 2:4

* 4:32

Mit yapırwe han kitet hir yaain iuwe. ³⁴*Mitik kiutip ke mit in yapırwe hirak ap mitik ketenen menmen auri me menmen yapırwe au. Neimin hir netenen ti o wınak hir nesiwerem nanit pewek mererim te hir neit pewek neiyim nan ³⁵ newet mit aposel em te hir nenkerem newet mit miyapır netenen menmen au hir newetir em te hir nau werek werek. ³⁶*Me wı im, mitik kiutip niuk mirak Josep hirak ke weiwık me Livai, hirak nipaai miye pırapak winaak keit wit Saipras kerek wan kimaak keketik, hirak kepu ketike mit en. Aposel nekine niuk mirak ham me him Grik Banabas. Niuk im hiram matip mar im: "Mitik kikaap mit nises him me God." ³⁷Hirak kerek kesiuwe ti mirak ham keit pewek mererim keiyim kan kewet mit aposel em.

5

Him me Ananaias ketike mite pırapak Sapaira

¹ Banabas hirak kewet mit aposel kewetir pewek kenemtin me ti mirak te mitik hak au. Niuk mirak Ananaias. Hirak mite pırapak Sapaira. Hirak kesiuwe ti mirak ham keit pewek mererim. ²*Te hirak kenke meiyaam pınam kısawinem, hirak kewet mit aposel pınam hirak ketpor kar ik: "Pewek im hi ewetiym hiram keremem. Hi ap

etenen meiyam au." Mite pırapak epei wertei han kırak hıre watip: "Hiram werek." ³*Pita kitıwekhi kar ik: "Ti henmak te ti hewis Seten kari han kit te ti hewis God Himin Yaaik ti epei henke ham pınam hisawinem? ⁴Nipaai ti etenen ti hiram mit. Ti epei hesiuwerem heit pewek mererim, hiram mit. Ti henmak te ti han kitet hıriak menmen enum mar im hisawin pewek pınam. Ti ap hewisaisai haiu mit kerien meriuwerem au. Ti hewis God ek." ⁵*Ananaias kemtau him im epei au, hirak kenkewin kaa. Hirak kenkewin kaa, mit kerek nemtau menmen im hir nepırpır iuwe. ⁶Hir nepırpır iuwe, hir mit pipep neit laplap neiyim nan nesenkekik keriuwerem hir neiyık nen newisik kekre hei.

⁷Maain, mite pırapak wetari menmen im epei man, te hıre wan in. ⁸Pita kitıwehi kar ik: "Ti hetike mitik kit yi epei yeit nan im keremem me ti yi yesiuwerem o?" Hıre wewenhi watip war ik: "Keremem." ⁹*Pita ketpiwe kar ik: "Ti hetike mitik kit yi yenmak te yi han kitetan yi yewenin him God Himin Yaaik te hirak kakiyewep au? Mit kerek epei newis mitik kit kekre hei, hir pıke naninen nantuthis nanrit nanino." ¹⁰Hirak katip epei au, mite ip e hıre wenkewin waa. Wenkewin waa, pipep nan nımin in nırep hıre

* 4:36 Ap 11:22-26, 13:2-3 * 5:2 Ap 4:34-35 * 5:3 Jo 13:2 * 5:5 Ap 2:43

* 5:9 1Ko 10:9

waa, te hir ninanep neiyip
nen newisiye wiwaai menep
hei ke mitik kire. ¹¹ Mit
ne weiwik miutip me God
kerek nises him me Krais
neit Jerusalem netike mit
han kerek nemtau menmen
im, hir nepirpir wisenum.

*Mit aposel niriak
menmei menmei yaaim mirakel
nikaap mit enun ninap o his
hit enum*

¹² *Mit aposel niriak
menmen yaaim mirakel
mekre nimin ke mit neiyim
nikaap mit neriuwerem.
Mit yapirwe kerek nises
him yaaim me Krais hir
nererik nau han kiutip neit
winak iuwe ke God neit
pinak niuk mirkak "Hinp
ke mitik Solomon." ¹³ Mit
kerek ap nises him me Krais
hir ninapen netikeri nau
nererik, te hir han kiteti
hir mit yaain. ¹⁴ *Mit
miyapir yapirwe neweikin
sip newet menmen enum
nises God, hir nererik netike
mit miyapir nipaas nises God.
¹⁵ Mit neit ein nir menmen
yaaim aposel niriakem, te
hir neit mit ninap neri nen
newisi niwaai wit eik nentar
yeno te Pita keke ti kakno in
o ein kakwis his mamintar
mit ninap o au en wepni kir
kenep himin kirak kentar
mit ninap te hir nanre yaain.
¹⁶ *Mit yapirwe nerer wit wit
menep Jerusalem hir ninan
mit ninap netike mit herwe
enum manip mekreri han
kir ken sip te hir neri nan

te Pita kekepi hir yapirwe
niutip niutip nire yaain.

*Ensel kikaap mit aposel
ninaaiwir winak enuk*

¹⁷ *Mitik iuwe hetpris
ketike mit han kerek niriak
menmen netikerek, hir
netike mit ne Sadyusi kerek
han kiteti mit nani pike
nanikrit au. Hir yapirwe
han mekpep neriuwe mit
aposel nentar menmen hir
niriakem ¹⁸ te hir nen
netorhis newisi nekre winak
enuk me nanamir ke mit
yapirwe. ¹⁹ *Hir newisi
nekre winak enuk nepu
nepeit, te Ensel ke God ke
witaan kan kikaisiu weipir
ke winak enuk keriyei nen
wit eik ketpor kar ik: ²⁰ "Yi
eino eiyirp winak iuwe ke
God eitip mit miyapir him
me hir enises menmen ham
yaaim hir nanu werek."

²¹ Hir nemtau him mirkak
epei au, wanewik mit aposel
nen nekre winak iuwe ke
God natip mit miyapir him
yaaim. Me wi im, mitik iuwe
hetpris ketike mit kerek
niriak menmen netikerek
hir nenine mit iuwe ne Isrel
netike mit han ne Kaunsil hir
nererik nau winak nemtau
him. Hir nau en, hir
nesiuwe mit nanino winak
enuk te nantihis naninen.

²² Hir nen ein te hir ap niri
nekre winak enuk au, te
hir pike nan natip nar ik:
²³ "Haiu men miun winak
enuk epei au, haiu mir
weipir nepei au nekepetek
kik (o pes enum keit), mit
nerp weipir naanmiprewek

* 5:12 Ap 2:43, 14:3 * 5:14 Ap 2:41, 21:20 * 5:16 Ap 19:11-12 * 5:17 Ap
4:1-3, 6 * 5:19 Ap 12:7-10

te haiu mīkaisiu weip̄r
mīnmatin mīt hīr nepu au."

²⁴ Kerek mītik kinin
naanmīpre mīt plisman ke
wīnak iuwe ke God hīrak
ketike mīt iuwe pris nemtau
menmen im, hīr han kitet
karkeik te hīr netpaan nen
wit eik. ²⁵ Hīr wen han
kitet menmen im mītik hak
kan katip̄ kar ik: "Nīkip̄
emnep eiȳmtau menmen
im. Mīt kerek nīpaa yi yewisi
nekre wīnak enuk hīr nau
neit wīnak iuwe ke God
newepyap̄r menmen natip̄
mīt miyap̄r em." ²⁶*Hīrak
katip̄ epei au, mītik kinin
naanmīpre plisman ketike
mīt plisman nīrak epei nen
ein netorhis neri nan. Hīr
nanip̄ au nentar hīr nīnaain
mīt yap̄rwe en nanwīr nan
naninip̄.

*Mīt aposel hīr ap nīnaain
newepyap̄r him me God neit
wīnak ke kaunsil*

²⁷ Hīr netorhis neri nan
newisi nerp nekre nīmin,
mīt ne kaunsil neweiknor,
mītik iuwe pris kinin pris
han, hīrak kitorhi kar ik:
²⁸ *"Nīpaa haiu metpi him
manp̄ yi ap yewepyap̄r him
me Jisas nepei ketpim te yi
epei yaitip̄ him im merer
wit wit ere mīt yap̄rwe ne
Jerusalem epei nemtewem
nenepim. Yi hanhan yaitip̄
haiu mīt in menep Jisas
hīrak kaa."

²⁹ *Pita ketike aposel
han newenhi natip̄, "Haiu
emises him mi au, him me

God keremem. ³⁰*Yi epei
yenep Jisas hīrak kaa kentar
nu tentarakit te God ke
maamerer naiu nīpaa ein naa,
hīrak kīkiak Jisas hīrak pīke
kekrit kepu. ³¹*God kīkiak
keriyaak kan ketikerek tau.
Hīrak kau menep his yaaim
kerek mīt iuwe newiyen.
Hīrak kīre mītik iuwe kinin
mīt hīrak kakīkaap mīt
ne Isrel te hīr enweikin
sip enwet menmen enum
te hīrak kakīsak menmen
enum hīr nīriakem. ³²*Haiu
mewepyap̄r menmen im.
Hīmin Yaaik kerek God
kewet mīt ek te hīr nisesik,
hīrak kewepyap̄r menmen
im."

*Mītik Gameliel katip̄
kaunsil te hīr ap naninep mīt
aposel nani au emit*

³³*Mīt ne kaunsil nemtau
him im nepei au, hīr nine
han enuk wīsenuk hīr han
kitet naninep aposel naninip̄
naninepi. ³⁴*Au, mītik
kiutip̄ ke kaunsil niuk mīrak
Gameliel hīrak mītik ke

Farisi kerek hīr ninin nises
him lo me Moses, hīr mīt han
kitet hīrak iuwe, hīrak kerp
ninaan me kaunsil katip̄ mīt
hīr nansiuwe aposel nanino
wit eik nanino nanikre haau
ham. ³⁵Hīr epei nen wit
eik, hīrak katip̄ mīt ne
kaunsil kar ik: "Yi mīt ne
weiwīk me Isrel. Yi han
ekitet werek werek menmen
yi hanhan yairīak mīt in

em. ³⁶*Nīpaa mītik Tiudas
kekrit katip̄ hīrak mītik

* 5:26 Mt 14:5 * 5:28 Ap 4:18; Mt 27:25 * 5:29 Ap 4:19 * 5:30 Ap
3:15 * 5:31 Ap 2:33-34; Ef 1:20; Hi 2:10, 12:2 * 5:32 Ap 1:8 * 5:33 Ap
7:54 * 5:34 Ap 22:3 * 5:36 Ap 21:38

iuwe, te mit 400 nererik nisesik. Au, mit nakip kaa te mit nīpaa nisesik nokn̄in nanino. ³⁷*Me wi nīpaa mit newis niuk me mit yapirwe mekre tiwei me gavman, mitik Judas ke wit iuwe Galili kari han ke mit h̄ir nisesik te h̄ir mit han nakip kaa, mit kerek nisesik h̄ir nokn̄in nanino. ³⁸Te in ek hi hetpi me menmen me mit in. Yi ap eirak enum me mit in au, eiwisi enit. Menmen im h̄ir nisesim h̄iram han ke mit keremem te h̄iram mami mamit. ³⁹Au en, menmen im God h̄irekes k̄riakem, te yi ap eiyin̄in mit in me menmen au, eiyintar yi eiyirtei yi yetike God yenepan h̄irak kakikepi.” H̄irak katip epe au, mit ne kaunsil nises him mirak.

Mit aposel h̄ir han yaaik mit nerekyor enum nentar h̄ir ne Krais

⁴⁰*H̄ir nesiue mit nen neithis aposel neri nan, h̄ir natip plisman nanip neriuwe nīpin. H̄ir nanip neriuwe nīpin, h̄ir neriuweti nen netpor him manp te h̄ir ap pīke nantip mit him kerek nīpaa Jisas epei ketpim, au meit. ⁴¹*Aposel nīnaaiwir wīnak ke kaunsil han yaaik nentar h̄ir nertei God han kitet h̄ir yaain te h̄ir mit han nanip nentar h̄ir nises him me Jisas. ⁴²*Hekrit hekrit neit wīnak iuwe ke God kekite wīnak ke mit h̄ir wen natip mit miyapir him

yaaim me Jisas kerek h̄irak Mitik God kehimitanek kakikaap mit nantike God nanu.

6

Hir nehimitan mit hispinak wik (7) nīkaap mit aposel

¹*Maain wi ham, mit nises him me Krais h̄ir nīre yapirwe. Mit nises him me Krais kerek natip him Grik, h̄ir nemtaantiwo neriuwe mit nises him me Krais h̄ir natip him Hibru. Mit natip him Grik h̄ir natip nar ik: “Mit ap newet miyapir han kerek m̄ikaan n̄ir naa epei nīnaiwiri, mit han ap nekepi newetir menmen nīnpin werek au.” ²Te mit aposel hiswiyen wik (12) nenine mit yapirwe nises him me Krais netpor nar ik: “Haiu mit aposel emwet mit miyapir pewek me nīnpin menmen meiyam te haiu ap mewepiyapir him me God au emit. ³*Te naiu yinan yi yinyatin mit hispinak wik (7) h̄ir mit yaain God Him̄in Yaaik kau han k̄ir h̄ir nertei menmen werek werek haiu mehimiteni h̄ir naanm̄pre menmen im. ⁴H̄ir enrik menmen im te haiu mehimitan h̄iras haiu hekrit hekrit mitehi God menmen, haiu matip mewepiyapir him me Krais.”

⁵*Mit miyapir yapirwe h̄ir han yaaik neriuwe him me mit aposel te h̄ir nehimitan mit hispinak wik (7). H̄ir

* 5:37 Lu 2:1-2 * 5:40 Ap 4:18 * 5:41 Mt 5:10-12; 1Pi 4:13 * 5:42 Ap 9:22, 17:3 * 6:1 Ap 4:35 * 6:3 1Ti 3:7 * 6:5 Ap 8:5

nehimitan Stiven, hırap mitik kises him me God iuwe, God Himin Yaaik kau kekre han kırak iuwe. Hırap nehimitanek kekite Filip, Prokoras, Naikena, Taimon, Pamenes, hırap netike Nikolas, kerek nipaap ke wit Antiok. Hırap ap ke weiwık me Isrel te hırap nipaap keweikin sip kewet menmen enum kises him me Moses. ⁶*Hırap neit mit in neriyeli neri nen mit aposel. Hırap nitehi God ke mit in, hırap ner neit mit in neriyeli neri nen mit aposel. Hırap nitehi God ke mit in, hırap newis his mau paan kır niutip niutip nehimiteni nırıak menmen hırap nipaap netpim. ⁷*Mit miyapır neiyan yapırwe neit Jerusalem nemtau him me Krais, hırap nisesim. Mit pris hırap newet God menmen me mit, hırap yapırwe nises him yaaim me Krais.

*Mit han ne Isrel neithis
Stiven neriyaak neiyık nen
kaunsil*

⁸*Hırap Stiven kerek kises him me Krais, God kerek iwek yaaim, kewetiwek menmen iuwe mirak te hırap kırıak menmen yaaim mirakel kıkaap mit kerek hırap nınap o menmen yapırwe manıp te hırap nıre yaain. ⁹ Te mit han netikerek nenehan. Mit in hırap ne wınak kerek mit nererik nekine him me Moses nekrerek. Niuk me wınak ik hıram Friman kentar mit nipaap nepu enum nırıak menmen nanıt pewek

mererim au, te in ek hırap nınaaiwır menmen im. Mit in hırap ne wit Sairini, wit Aleksandria, Silisia ketike provins Esia, hırap netike Stiven nenehan. ¹⁰*Hırap nenehan te God Himin Yaaik kıkaap Stiven hırap kertei menmen wişenum te mit en ap natıp menmen nininiek taau. ¹¹*Hırap han enuk newet mit han pewek te hırap nan newepyapır Stiven natıp nar ik: "Haiu memtewek hırap katıp enum me Moses ketike God." ¹² Mar im hırap nari han ke mit yapırwe hırap han enuk hırap netike mit iuwe ne kaunsil netike mit ninin nertei him lo me Moses hırap nan netiwekhis neriyaak neiyık nen wınak ke kaunsil. ¹³*Hırap neithis mit han nan nemitiwekpın natıp nar ik: "Hekrit hekrit mitik ik hırap katıp enum me wınak iuwe ke God ik ketike him lo me Moses. ¹⁴Haiu memtau hırap katıp Mitik Jisas ke Nasaret kakwen wınak iuwe ke God ik e kaknip haiu mit emises him ham me him nipaap Moses kewisim kewetaiyem." ¹⁵Mit yapırwe neit wınak ke kaunsil nırapıre Stiven nır ninaan mirak hıram mire ninaan ke mitik ensel ke wit ke God, hıram merhıhe.

7

*Stiven katıp mit ne kaunsil
him mirak*

¹ Mitik iuwe hetpris kinin mit pris han, hırap kitehi Stiven kar ik: "Menmen mit

* **6:6** Ap 13:3, 14:23 * **6:7** Ap 2:41, 16:5 * **6:8** Ap 2:43 * **6:10** Lu 21:15

* **6:11** Mt 26:59-61 * **6:13** Jer 26:11

in netpaiyem nipaai ti hetpim o au?"

² *Stiven kewenhi ketpor kar ik: "Nai yinan yetike haairer, yi eiyimtau him mai. Nipaai enum eik Ebrahim hirak maam nipa kaiu ken wit Heran wen au, hirak kepu wit Kaldia, God hirak yaaik kerhihe kewepiyapir hirekes ³ katip Ebrahim kar ik: 'Ti enaaiwir wit kit ik e, haairer, paaprernit, ti eno ti hak hi tewen ateiknutek.' ⁴ Hirak katip epei au, Ebrahim kinaaiwir wit ke mit ne Kaldia ken kau wit Heran. Hirak kau en ere haai kirkak epei kaa te maain God kesiuwerek ken wit kerek yi mit in yewi.

⁵ *Hirak kau en me wi eim, te God ap kewetiwrek ti kei kike kiutip au. God katip Ebrahim hirak kakwetiwek ti kaktike nepenyerer nirkak hir nantiwrek. Wi God katip Ebrahim him im, Ebrahim ap kine nikerek wen au.

⁶ *God katip Ebrahim him im, hirak katip kar ik: 'Nikerek ni nanu ti hak ere 400 tito. Hir nanu enum mit nanrekyor enum, hir nanre mit enun nekre wianak enuk hir nanrik menmen nanit pewek mererim au. ⁷ *Maain hi anep mit kerek nanrik nepenyerer ni enum, hi anip erekyor enum te hi eriyei nepenyerer ni naninaaiwir wit enuk ek naninen ti ik nanises him mai nanwenanipi.' ⁸ *Hirak katip epei

au, God kewet Ebrahim him hirak kakisesim me hirak kerekir yink kirkak keteikin mit hirak kises God hirak tekayik tau teit. Maain hirak kine nikan kirkak Aisak. Hirak kepu me wi hispinak wikkak (8), haai kirkak kerekir yink kirak. Maain hirak Aisak kire iuwe, hirak kine Jekop, te hirak kerekir yink kirkak. Maain Jekop kire iuwe hirak kerekir yink ke nikerek hiswiyen wikkir nirkak (12). Hir maamrer nipa naiu.

⁹ *"Maain hir nire iuwe hir han menepep nikik kirk Josep te hir nesiwerek ken his me mit nanino Isip hir neit pewek mererik. Josep kirkak menmen keit pewek mererim au, te God kau ketikerek naanmiprewek.

¹⁰ *God kekepik keriwe menmen enum yapirwe epei man mit nerekyiwekem. Wi kerek Fero mitik iuwe ke wit iuwe Isip kari Josep kan kirek, God kekepik hirak katip him yaaim kertei menmen werek werek. Fero epei kirek hirak kehimitanek hirak kinin naanmipre wit iuwe Isip ketike wianak yapirwe me mitik iuwe Fero.

¹¹ *"Maain wi man ti hawi au te ni mir mewo au maa meit wit Isip kekite wit Kenan. Menmen im mewaank mit yapirwe, maamrer nipa naiu ninat in menmen au. ¹² *Maain Jekop kemtau menmen meit

* 7:2 Jen 11:31-12:7 * 7:5 Jen 15:18 * 7:6 Jen 15:13-14; Eks 12:40 * 7:7 Eks 3:12 * 7:8 Jen 17:9-14 * 7:9 Jen 37:11, 28, 39:1-3, 21-23 * 7:10 Jen 41:37-44; Sam 105:21 * 7:11 Jen 41:54 * 7:12 Jen 42:1-5

wit Isip, hı̄rak keriuwet nı̄kerek, hı̄r maamrer nı̄pu naiu, hı̄r ninin nen Isip nanıt menmen. ¹³*Maain hı̄r pīke nen neteipim te Josep kewepiyapır hı̄rekes ke heiyiuwerer nı̄rak kerek hı̄r han kitet nı̄paa ein hı̄rak kaa. Marik Fero kertei Josep heiyiuwerer nı̄rak, haai kı̄rak hı̄r nepu. ¹⁴*Josep katıp heiyiuwerer nı̄rak kar ik: ‘Yi eitıp haai kai hı̄rak ketikewi, miyapır ni nı̄kerek ni yi einen eiyu wit Isip.’ Mit miyapır hı̄r yapırwe nar ke 75 mit. ¹⁵*Epei au, Jekop ketike nı̄kerek nı̄rak nepenyerer nı̄rak nekiuve nen Isip nau en ere hı̄rak ketike nı̄kerek nı̄rak, kerek maamrer nı̄pu naiu, hı̄r ne mit hı̄r naa. ¹⁶*Nepenyerer neit herwe yınk neiyık nen wit Sikem hı̄r newisım mekre han kerek nı̄paa Ebrahim kewır pewek ketnik ke mit ne weiwık miutıp me mitik Hemo.

¹⁷*“Wi epei man menep kerek God kakises him nı̄paa hı̄rak katıp Ebrahim em me kakwetwек ti me wit Kenan, mit haairer ne weiwık maiu hı̄r nı̄re yapırwe neit wit Isip. ¹⁸Hı̄r nı̄re yapırwe ere mitik Fero hak kinin naanmipre Isip. Hı̄rak ap kises menmen nı̄paa Josep kırı̄akem au kineinim kentar nı̄paa enum eik Josep kaa. ¹⁹*Hı̄rak

kewises maamrer naiu, hı̄rak kewaanki. Hı̄rak kenipor hı̄r newir nı̄kerek hemkre tu nen wit eik te hı̄r au nani. ²⁰*Me wit im e, Moses miye pīrak hı̄re winaak hı̄rak yaak wetpen. Miye haai naanmiprewek neit wīnak ere wenke wika. ²¹*Wenke wika o, miye haai nı̄rak newisik keit wit eik nises him me mit iuwe ninin naanmipre Isip. Hı̄rak kaa au. Nı̄ki pe mitik iuwe Fero hı̄re wīrek weriyaak wetiwekhis naanmiprewek hı̄rak kire nı̄kan kire. ²²Mit ne Isip neteikniewek menmen yapırwe hı̄r nerteiyem te hı̄rak kire mitik iuwe katıp him yaaim kırı̄ak menmen yaaim kertei menmen yapırwe.

²³ “Maain Moses kepu 40 tito epei au, hı̄rak kare kakno kakır nı̄rak yinan ne weiwık miutıp mırak me Isrel. ²⁴*Hı̄rak ken en kır mitik ke Isip kırı̄ak mitik ke Isrel menmen enum te hı̄rak Moses kekepik kenep ke Isip kakıp kaa. ²⁵Hı̄rak han kitet mit ne weiwık miutıp mırak nanırtei God kehimitanek te hı̄rak kakı̄kepi hı̄r nanı̄naaiwır Isip te hı̄r au netari. ²⁶Wi ham hı̄rak kır mitikit wik te weiwık miutıp mırak tenepakit te hı̄rak kereksir ketpīwekit kar ik: ‘Emit! Yi mitikit yi te maam kiutıp. Yi ap te yi yırı̄akakit enum emit!’ ²⁷Au, hı̄rak kerek kırı̄ak

* 7:13 Jen 45:1-4, 16 * 7:14 Jen 45:9-11 * 7:15 Jen 46:1-7, 49:33 * 7:16 Jen 23:2-20, 33:19; Jos 24:32 * 7:17 Eks 1:7-8 * 7:19 Eks 1:10-22 * 7:20 Hi 11:23; Eks 2:2 * 7:21 Eks 2:3-10 * 7:24 Eks 2:11-15, 21-22

keiyak enum keriuwet Moses ken ketpiwek kar ik: ‘Ti enopin. Keimin kehimitenut ti mitik iuwe naanmamprai erehirawir hawir wenepakit me menmen? ²⁸ Ti han kitet ti eiyep har ke nepip ti enep kei ke Isip a?’ ²⁹ *Moses kemtau menmen mitik ketpiwekem, hirak han kitet mitik iuwe kakimtau hirak kenep mitik ke Isip kaa te hirak kinaain kinaaiwir Isip kirir ken yanimin kipiun wit Midian kau en. Hirak kau en o, hirak kine nikerek hirakit wik.

³⁰ *Hirak kepu wit Midian kau en ere 40 tito. Wit ham, ensel ke God kisawin kekre nu, hirak kenip si metnen mau nu keit wit tenhaan weini menep miniu (o neiyip) Sainai. Hirak kewepyapir hirekes kekre nu kerek Moses kirek si metnen mewik. ³¹ Moses kirek si metnen mewik, te hirak kehinhin ken menep kakirek. Hirak ken menep kakirek, hirak kemtau God ketpiwek. ³² Hirak ketpiwek kar ik: ‘Hi God ke maamrer nippu nit. Hi God ke Ebrahim, Aisak, Jekop.’ Moses hirak kepirpir kinapen kikihamnaan kirek au. ³³ Mitik Iuwe God ketpiwek kar ik: ‘Ti eket su mit. Ti ik ti herp en, hirak ti holi hi hehimitanek hirak kai hentar hi hewik. Hi hanhan ti han ekitita. ³⁴ Hi epeh hir menmen enum mit niriak mit ne weiwik miutip

mai neit Isip. Hi hemtau him mir hir natip nenepip te hi han akepi. Ti enen in ewisa hi heriuwetit ti eno Isip.’

³⁵ “Moses hirak mitik kerek mit ne Isrel nippaa netpiwek nar ik: ‘Keimin kehimitenut ti naanmamprai erehirai haiu mit menehan menepan me menmen? Taau!’ Hirak kerek God keriuwetek ken naanmipri, ensel ke God kekre nu sitaak hirak kekepik. ³⁶ *Hirak kekepik, hirak Moses keriyei mit ninaaiwir Isip, hirak kiriaik menmen yaaim iuwe mirakel nippaa mit nirem au keit wit Isip ketike Wan kire Yiwir, ketike wit tenhaan weiniere 40 tito. ³⁷ *Moses kerek hirak katip mit ne Isrel kar ik: ‘God hirak kakweti mitik hirak profet kakir ke hi hirak keriuweta, hirak ke yi mit te yi yayimtau him mirak.’ ³⁸ *Moses nippaa kepu ketike mit ne Isrel nererik nau wit tenhaan weiniem, kerek mit newi au. Hirak kepu ketike maamrer naiu netike ensel kerek ketpiwek keit miniu (o neiyip) niuk mirak Sainai. Hirak keit him me God hiram mamkaap mit nanu nanit tipmain tipmain enum eik hirak kewetayem.

³⁹ *“Au, maamrer nai neneintik nises him mirak au. Hir neweikin sip newetiwek, nekre han kir hir hanhan pike nanino Isip, ⁴⁰ *te hir natip Eron nar ik: ‘Ti eime menmen mire

* 7:29 Eks 18:3-4 * 7:30 Eks 3:10 * 7:36 Eks 7:3, 14:21; Nam 14:33 * 7:37 Ap 3:22 * 7:38 Eks 19:3; Diu 5:5, 9:10; Ap 7:53 * 7:39 Nam 14:3 * 7:40 Eks 32:1-6, 23

bulmakau hıram mamır ke God kaiu hıram maminin mamno naanmamprai. Haiu mepitari Moses hırankerek keriyai meit Isip kerai kan, hırank kepeit mınıu (o neiyıp) o hırank keit neiyın o mekam makıp. Ekit en ekit! ⁴¹ Me wı im hırnime nu mire bulmakau, hırnene samiyak neit hemkre neiyım nehinek, nemaniyek naam teipe menmei menmei miunewek neiyım nrıre. ⁴² *Hırnemaniyek nrıre o, God keweikin sip kewetir kewisi hırnawanıpi hırnau nepni. Hırn God hırank kewet mit profet em hırn newisim mau tiwei matıp mar im:

‘Yi mit ne Isrel. Me 40 tito yi ap yenep samiyak yeit hemkre yeiyım yehinem au. Yi yewet tipir ham em.

⁴³ Yi yinan weisaak me yink me meme me tipir Molok kerekek. Hi au. Yi yinan menmen mire me tipir Refan yi yırıakem. Im em hıram mire ninaan mau teinik mi yi yimaam yewenıpi niuk mir. Hi au. Te maain hi tewen eriuwet mit nepan ne wit Babilon hırn nanınen nantihis nanri nanıno yi eisipat wit kır yi eino ein.’

⁴⁴ *“Maamrer naiu neremime weisaak kır neit wit tenhaan weini mit ap

newi. Weisaak ik keteiknor hırank God kau ketikeri. Hırn epei nimaak kar ke nıpa God katıp Moses keteikniewek han kırak hırank kimaak. ⁴⁵ *Maain nikerek nrıneit weisaak kır ke haairer te hırn netike Josua neiyık nen, hırn nari ti ke mit ap ne weiwık me mit ne Isrel. God kepır mit in nen naa te mit ne Isrel nekrehır kır. Weisaak kır kepu keit wit Isrel ere wı Devit naanmipre mit en.

⁴⁶ *God hanhan Devit te Devit kitiewekhi kakime wınak ke God kerek maam nıpu kaiu Jekop kewenipiyek. ⁴⁷ *Au, Solomon, Devit nıkan kırak hırank kime wınak eik e.

⁴⁸ “God hırank mitik iuwe ap kepu wınak mit nimaak. Au, mitik profet Aisaia kewis menmen im:

⁴⁹ *‘Mitik iuwe God hırank katıp kar ik: “Nepni hıram mire yeno kai hi hau en, hi hinin naanmipre menmen, ti hıram mire tapın hi hewis hit menterim. Te yi yayime wınak karkeik te hi ehu en? ⁵⁰ Hi ehu wit karkeik? Hi hırekes epei hewis menmen yapırwe.”’

⁵¹ *“Yi mit enun nikıp paan tokini. Yi yire mit enun ap yises him God ketpiyem. Yi yar ke maamrer ni. Yi yetikeri ap yises him me God Himin Yaaik au. ⁵² *Yi eikine niuk me

* ^{7:42} Jer 19:13; Emo 5:25-27

23:9 * ^{7:46} 2Sml 7:1-16; Sam 132:1-5

* ^{7:51} Eks 32:9; Jer 9:26; Ais 63:10

* ^{7:44} Eks 25:40 * ^{7:45} Jos 3:14-17, 18:1,

* ^{7:47} 1Kin 6:1, 14 * ^{7:49} Ais 66:1-2

* ^{7:52} 2Kro 36:16; Mt 23:31

mitik profet kiutipen ke mit profet yapirwe kerek niпaa ein nepu te maamrer ni ap nerekyor enum. Taauye! Hir nenep mit en kerek niпaa newepyapir him natip Mitik Yaaik Krais God kehimitanek hirak kaknen kakikepae. Yi hiras epei yenep mitik ik.

⁵³ *Yi keriyan yeit him me God ensel kewetiyem te yi ap yisesim au."

*Mit newir nan nenep
Stiven hirak kaa*

⁵⁴ *Mit ne kaunsil nemtau him Stiven epei ketpor, hiram merekiror han hir han enuk neriuwerek yehes matin mekeipepam.

⁵⁵ *Stiven kerek God Himin Yaaik kau kekre han kirak iuwe hirak kikiamnaan kir menmen iuwe me God, hirak kir Jisas kerp God his yaaim mirkak kerek mit iuwe nerpai.

⁵⁶ *Stiven kirek, hirak katip kar ik: "Yi eiyimtau. Hi hir nepni mewep hi hir wit ke God kau yaain. Mitik Jisas, hirak Mitik ke wit ke God hirak kerp his yaaim mirkak."

⁵⁷ Hirak katip menmen im epei au, hir mit yapirwe ninap nenepip nemesis nikip ninapen nemtau him im, hir nesiuknen nererik neweikniwek netenenik

⁵⁸ *neriyaak ken wit eik ere ninaaiwir niwa ke wit Jerusalem, hir newir nan nakip. Mit niпaa newepyapirek nenke saket

mirk nokim newisim miwaai hit me mitik pipiak hak niuk mirk Sol, hirak naanmipre saket mir te hir nenep Stiven.

⁵⁹ *Hir wen newir nan nakip, hirak Stiven kitehi God katip kar ik: "Mitik Iuwe Jisas ti ehit himin kai."

⁶⁰ *Hirak kitehir kewen ninip kinap him iuwe, "Mitik Iuwe ti ap han ekiet menmen enum hir nerekyewem." Hirak katip menmen im epei au, hirak kaa. Mitik Sol hirak han yaaik hir nakip kaa.

8

*Sol kare kakawaank mit
miyapir nises him me Krais*

¹ *Me wi im mit neit Jerusalem newaank mit miyapir kerek nises him me Krais. Mit yapirwe hir nises him me Krais ninaaiwir Jerusalem nirir nen nau nerer wit wit neit provins Judia kekite provins Sameria. Hir mit aposel au, hir wen nau neit Jerusalem.

² Mit han nises him me God werek, hir neit Stiven herwe yink kirak nen newep hei newisik, hir nikitek him iuwe.

³ *Hir nikitek te Sol kare kakawaank mit miyapir nises him me Krais. Hirak ken kerer winak winak kari mit miyapir ken kewisi nen nekre winak enuk.

*Mit newepyapir natip him
yaaim me Krais neit provins
Sameria*

* 7:53 Ap 7:38; Ga 3:19; Hi 2:2 * 7:54 Ap 5:33 * 7:55 Mt 22:44; Ap 2:33-34,
5:31 * 7:56 Kl 3:1 * 7:58 Ap 22:20 * 7:59 Sam 31:5; Lu 23:46 * 7:60
Lu 23:34 * 8:1 Ap 7:58, 8:4, 11:19 * 8:3 Ap 9:1, 13, 22:4, 26:9-11

⁴ Mít nises him me Krais
kerek nípaa nírir nínaaiwír
Jerusalem nen ein ein natip
mít miyapir him me Krais.

⁵ *Mítik niuk mîrak Filip
ken wit Sameria katip mit
ne mitik Krais kerek God
kehimitanek kan kikaap mit.

⁶ Mít miyapir yapırwe hîr
han kiutip newis níkip nises
menmen hîrak ketpim nentar
hîr nír menmen yaaim
hîrak kîriakem keiyim
kikaap mit. ⁷*Hîrak kepîr
herwe enum hîram menepip
menpîn mekeipin mit, hîrak
kikaap mit hit maa o mit hit
enum hîr níre yaain, ⁸ te mit
neit ein han yaaik nepu.

⁹ Mítik hak niuk mîrak Saimon
hîrak kau wit Sameria.
Nípaa ere wî Filip kan hîrak
ketenwo henpin, kewen
hawi menmei menmei
marim te mit miyapir neit
Sameria hîr han kîr kekrit.
Hîrak kewenipi hîrekess
hîrak iuwe. ¹⁰ Mít yapırwe
neit Sameria, mit iuwe, mit
weinîn, hîr nemtau him
mîrak nisesik. Hîr natip
nar ik: “Mítik ik hîrak
ketenen menmen me God
iuwe hîrak kîre God.” ¹¹ Mít
en hîr nisesik iuwe nentar
me wî yapırwe hîrak kenipi
hîr han kîr kekrit keriuwe
menmen hîrak kîriakem.
¹² Te maain Filip kan katip
mit miyapir him me God
kakinin naanmampre mit,
ketpor him me Jisas Krais,
mit miyapir yapırwe hîr
neweikin sip newet Saimon,
hîr nises him im te Filip
kîkîri. ¹³ Saimon hîrkes

kises him me Krais, Filip
kîkîrek. Epe au, hîrak
kises Filip menep menep
kîre wariyakit kîrak, hîrak
kîr menmen yaaim iuwe
hîrak kîriakem kîkaap mit
keriuwerem te hîrak han
kîrak kekrit.

¹⁴ Mít aposel neit
Jerusalem nemtau mit ne
Sameria nises him me God,
hîr neriuwet Pita kekite
Jon hîrakit ten Sameria.
¹⁵ Hîrakit ten tiun Sameria,
hîrakit titehi God te God
Hîmin Yaaik kaku han ke
mit in, ¹⁶ tentar God Hîmin
Yaaik ap kan kewi wen au.
Filip kîkîri kekine niuk me
Jisas kerekek. ¹⁷*Pita ketike
Jon tewis his mîrakit mewi
te God Hîmin Yaaik kan kau
han kîr.

¹⁸ Saimon kîr aposel
tewis his mîrakit mau
mit God Hîmin Yaaik kan
kewi, te hîrak katip kak-
wet Pita kekite Jon pewek
¹⁹ ketpîwekit kar ik: “Yi
yenipa hi hertei menmen im
te hi ewis his mamu mit, God
Hîmin Yaaik kakwi.”

²⁰ Pita kewehi kar ik: “Hi
hanhan ti hetike pewek mit
yaino si tatikneni yentar
ti han kitet ewîr pewek
ehit menmen yaaim me
God hîrak kewet mit en
em weinim. ²¹*Menmen
im hîram menmen mit au,
mentar God kîr han kit hîrak
yaaik au. ²² Ti eweikin
sip ewet menmen im me
ti han kitetim, ehitehi God
kakisak menmen enum
ti han kitetim. ²³*Hi
hertei ti han enuk hemkre

* 8:5 Ap 6:5

* 8:7 Mt 10:1

* 8:17 Ap 19:6

* 8:21 Sam 78:37

* 8:23

menepam heriuwe menmen
haiu mîrakem. Menmen
im enum mau mekre han
kit meteninit mar ke waai
mesenkek mîtik hak his
mîrak keit wînak enuk.”

²⁴ Saimon katip Pita kekite
Jon: “Yi eiyitehi God ke hi te
menmen ti hetpim ap mam-
nen mamrewaank.”

²⁵ Pita ketike Jon tatip
menmen hîrakît terteiyem
me Jisas Krais, hîrakît
tetpor him me God. Epei
au, hîrakît piye tepno
Jerusalem, hîrakît ten tatip
mit miyapir him me God
terer wit wit me provins
Sameria ere hîrakît tipiun
wit Jerusalem.

*Filip katip mîtik ke Itiopia
him yaaim me Krais*

²⁶ Pita ketike Jon epei ten,
ensel ke Mîtik Iuwe God kan
katip Filip kar ik: “Ti hekrit
ekiuwe eno ere ti epiun
yayiwe kepno Jerusalem
ere wit Gesa.” Nîpaa mit
nises yayiwe ik te in ek
au. ²⁷⁻²⁸ **Filip kemtewek
epei au, hîrak kekrit ken.
Me wi im mîtik hak hîrak
mîtik iuwe ke wit Itiopia
piye kakno wit kîrak kitet
yayiwe ik kepno. Mîtik
ik mîtik iuwe naanmîpre
pewek me mîte iuwe mit
nekine niuk mîre nenewe
Kwin Kandesı, hîre pe kantri
Itiopia. Hîrak ken wit
Jerusalem kewenipi God te
hîrak piye kau karis kîrak
kepnen. Hîrak kepnen hîrak
kekine tîwei nîpaa profet

Aisaia kewisim. ²⁹ God
Hîmin Yaaik katip Filip kar
ik: “Ti eno menep karis im ti
etikerek eino.” ³⁰ Hîrak katip
epei au, Filip kesiuknen
ken menep kemtau mîtik
ek kekine him mau tîwei
nîpaa profet Aisaia kewisim.
Filip kitîwekhi kar ik: “Ti
hertei hîr o as me menmen
ti ekinaam o au?”

³¹ *Mîtik iuwe eik kewenhi
kar ik: “Markeik te hi
erteiyem? Mîtik ketpo
menmen te hi erteiyem.
Ti enen etikewa ewu in ti
ewepiyapir menmen te hi
erteiyem.”

³² *Hîm mîtik hîrak kek-
inaam hîram mar im:

“Hîrak kîre sipsip mit
neriyaak nakip hîrak
ketikeri nenepan au.
Hîrak kîre sipsip mit
nime tepnek mîrak
hîrak katip him enum
au, hîrak kekintip.

³³ Hîr nenipek yînk enuk,
hîr nanriyaak kakno
kot mit nankepik au.
Keimin kakwis niuk
me nîkerek nîrak
mamu tîwei? Hîrak
mîtik hak ap kak-
wisim kakintar hîr
nankip kaki, hîrak ap
kaku tî kakine nîkerek
au.”

³⁴ Mîtik iuwe kitehi Filip
kar ik: “Ti etpo profet katip
keimin? Hîrak hîrek es
mîtik hak?”

³⁵ Filip ketipwek menmen,
hîrak katip me him ek
hîrak kekinam te hîrak
ketipwek him yaaim me

* **8:27-28** Ais 56:3-7 * **8:27-28** Ap 9:22, 17:3 * **8:31** Jo 16:13 * **8:32** Ais
53:7-8 * **8:36** Ap 10:47

Jisas. ³⁶ *Hırankıt tepno yayiwe tıpiun wit heipun mı̄waairi te mıtık iuwe katıp, "Ahırek! Tıpar mei mı̄waai in. Ap menmen mei meiyepeta te ti ekıra au."

³⁷ [Filip kewenhi, "Hi ekrit te ti hises Jisas Krais heriuwe han kit." Hırankar ik: "Hi han kitet Jisas hırank Nı̄kan ke God kerek."]

³⁸ Hırankıt tatıp epei au, mıtık iuwe katıp mıtık naanmı̄pre karis hıram merp, te hıranketike Filip tenke ten tıpar, Filip kıkırek.

³⁹ *Hırankıt tınaaiwır tıpar tıniu ten, God Hı̄mın Yaaik keithis Filip keriyaak ken te mıtık iuwe kerenaan kinkeltnı̄wek kirek au. Hırankpike kau karis kitet yayiwe han yaaik ken nı̄rak en.

⁴⁰ *Te God Hı̄mın Yaaik hırankari Filip ken. Hırankeriyaak ken, te hırankereñaan kır hırekes hırankkeit wit Asdot. Hırank keke tı̄kenkerer wit wit kewepyapır him yaaim me God ere hırankıpiun wit Sisaria.

9

Sol keweikin sip kewet menmen enum kises him me Jisas

¹ *Filip wen kırıak menmen, mıtık Sol wen katıp enum kaknep mit miyapır nises him me God. Hıranken kır mıtık iuwe pris kerek kinin naanmı̄pre pris yapırwe, ² hırankitı̄wekhis kakıt tı̄wei keiyım kakno wı̄nak me mit ne weiwick

* 8:39 1Kin 18:12 * 8:40 Ap 21:8
Ap 21:39

me Isrel hı̄r nau nererik nekine him me Moses neit wit Damaskas. Tı̄wei ik katıp hı̄ram yaaim te Sol kır mit miyapır kerek nises him nı̄paa Jisas ketpim, hırankaktorhis kakriyei kakri kakanen wit Jerusalem. ³ Hırankkeit tı̄wei epei au, hıranken wit Damaskas. Hırank kepno menep, si mewenin waswas moke nepni man mir meweiknı̄wek. ⁴ Hırankkenkewin kı̄waai tı̄ kemtau mıtık keit ein katıp karik: "Sol Sol ti henmak te ti erekyo enum?" ⁵ *Sol kitı̄wekhi karik: "Mıtık Iuwe ti keimın?" Hırankketpı̄wek karik: "Hi Jisas kerek ti herkyo enum. ⁶ Ti ekrit eno wit Damaskas. Maain ti heit en, mıtık hak kaknen kakı̄put menmen ti ehisesim."

⁷ Hı̄r mit kerek netike Sol nitet yayiwe nen, hı̄r nerpeit. Hı̄r nemtau him te hı̄r ap nı̄r mıtık keimın katıp. ⁸ Jisas ketpı̄wek nepei au, Sol kekrat kesiupan nanamır te hırank ap kır menmen au. hırank nanamır toto, te mit netikerek netı̄wekhis neruyaak neiyık nen Damaskas. ⁹ Hı̄r nı̄piun Damaskas, me wī wikak Sol epei kır menmen au, hırank ap kaam tı̄par o menmen au.

¹⁰ Mıtık kiutıp kises him me Jisas kau wit Damaskas niuk mı̄rak Ananaias. Hırankkepu kityak kır Mıtık Iuwe Jisas kan ketpı̄wek menmen karik: "Ananaias." Hırankkekike karik: "Mıtık Iuwe

* 9:1 Ap 8:3 * 9:5 Ap 5:39 * 9:11

hi hepu.”¹¹ *Mítik Iuwe ketpiwek, “Ti ekrit eno wit niuk mîrak “Ya wit kîpîrak,” ti eno wînak ke Judas ti eitîwekhi ke mítik ke wit Tasas niuk mîrak Sol. Hîrak prea kitauhi menmen kepu ek.¹² Hîrak epei kîtyak kîr mítik niuk mîrak Ananaias kan kewis his menterik te hîrak pîke kakîr ein ein.”

¹³ *Ananaias pîke ketpim, “Mítik Iuwe, mít yapîrwe netpo me mítik ik e menmen enum yapîrwe hîrak kîriakem me mít nises him mi neit Jerusalem.¹⁴ *Hîrak epei kan in ketenen tîwei ke mít iuwe pris, hîr natip hîram yaaim te hîrak kakîthis mít miyapîr neimin newenîpi niuk mit.”

¹⁵ *Hîrak Mítik Iuwe Krais ketpiwek kar ik: “Ti eno kerekek hentar hi epei ehimîtanek kakwepyapîr him mai kaktip mít apne weiwîk me Isrel em, hîr netike mít iuwe nîr netike mít han ne weiwîk me Isrel.¹⁶ *Hi hîrekes tewen eteiknîwek mekam mammen mamkip kakîntar hîrak kaktip mít miyapîr him mai.”

¹⁷ Mítik Iuwe katip epei au, Ananaias ken wînak ke Sol kewik, hîrak kewis his menterik ketpiwek kar ik: “Kai yinak Sol, Mítik Iuwe Jisas kerek keweputyapîr hîrekes keit yayiwe te ti hîrek, hîrak hîrekes keriuweta hi han. Hîrak keriuweta te hi ekepit ti pîke

ehîr ein ein, God Himîn Yaaik kaku kakîkre han kit.”¹⁸ Hîrak katip epei au, menmen mîre saauk hîar mekre nanamîr kîrak minatîn, te Sol pîke kîr ein ein. Hîrak kekrit ken, Ananaias kîkîrek.¹⁹ Epei au, hîrak kaam menmen hîrak pîke manpenuk keit.

*Sol katip mit him yaaim
me Krais keit Damaskas*

²⁰ Sol hîrak kepu ketike mít han nises him me God neit Damaskas me wîham. Waswas hîrak ken wînak ke mít ne weiwîk me Isrel hîr nau nererik nekine him me Moses, hîrak kewepypyapîr him me Jisas katip mít hîrak Nîkan ke God.²¹ *Mít nemtau him mîrak hîr han kekrit natipan nar ik: “Mítik ik kerekek hîrak keit Jerusalem kenep mít kerek nises him me Jisas a? Hîrak kan in te kakîthis mít kerek newenîpi niuk mîrak kakriyei kakri kakno kakwet mít iuwe pris en?”

²² *Sol keriuwe him iuwe hîrak ketpim kari han ke mít yapîrwe keteiknor Jisas hîrak Mítik Iuwe Krais kerek God nîpaa kehimitanek te hîr mít ne weiwîk me Isrel nau Damaskas hîr ap nemînp him mîrak.

²³ *Wî yapîrwe epei men, mít han ne weiwîk me Isrel nau en nererik natipan nimenîpin Sol nankip te²⁴ mít han netpiwek menmen hîr nanriakem. Witaan wanewik hekrit hekrit hîr

* 9:13 Ap 8:3 * 9:14 Ap 9:1-2, 21; 1Ko 1:2 * 9:15 Ap 25:13, 23, 27:24; Ro 1:5
* 9:16 2Ko 11:23-28 * 9:21 Ap 8:3, 26:10 * 9:22 Ap 17:3, 18:5, 28 * 9:23

nerp ya weipir ke wit Damaskas nekiwîwek hîr nankîp. ²⁵* Au, wîtaan hak mit kerek nises him mîrak me Jisas hîr netîwekhis newisik kekre wîpo wisenuk hîr nîkaaip waai nînaiwîrek ken kekre hei ke han iuwe keit wit eik keweikin wit Damaskas kekiuwe kerp ti hîrak kîrir.

Sol keit wit Jerusalem

²⁶* Sol kînaaiwîr Damaskas epei ken wit Jerusalem, hîrak kare kaku kaktike mit en nises him me Krais. Au, hîr ap nemtau him mîrak. Hîr nîneinik nentar hîr han kitet hîrak ap kises him me Krais. Hîr han kitet hîrak kan kemipin kakwenaani kakir neimin hîr nises Krais hîrak kakwisi nanino wînak enuk. ²⁷* Hîr nîneinik te mitik Banabas ketîwekhis keriyaak keiyik ken mit aposel ketpor Sol kitet yayiwe hîrak kîr Mitik Iuwe Jisas, hîrak ketpiwek menmen. Hîrak wen ketpor Sol katip mit him me Krais ketpor him manp keit wit Damaskas. ²⁸ Hîrak ketpor epei au, hîr newis Sol kau ketikeri te hîrak ken kîr ein ein keit Jerusalem katip him iuwe ketpor him me Jisas. Hîrak ap kinapen au. ²⁹ Hîrak ketike mit ne weiwick me Isrel kerek hîr nertei him Grik, hîr natipan nenehan me Jisas te hîr nererik nimenipinek nankîp. ³⁰* Wî kerek mit nises him me Jisas ein

nemtewek, hîr neithis Sol neriuwetek kekiuwe ken wit Sisaria newisik kau sip neriuwetek ken nirak en wit Tasas. ³¹ Me wî im mit ap nenep mit nises him yaaim me Jisas te hîr mit yapirwe nau neit provins Judia, Galili ketike Sameria hîr nau werek werek. God Himin Yaaik kekepi hîr nînakin tokim hîr nari mit han nises him me Jisas Krais hîr han kitet hîrak yaaik.

Pita kîkaap Inias hîrak kîre yaaik

³² Pita keke ti ken kerer wit wit. Wî ham hîrak ken kîr mit nises him me God neit wit Lida. ³³ Hîrak ken kîr mit neit wit Lida, hîrak kîr mitik niuk mîrak Inias. Mitik ik kîwaai yeno me tito hispinak wikak (8) kentar his hit maa te hîrak ap kekrit au. ³⁴ Pita ketpiwek kar ik: "Inias, Jisas kenipit ti hîre yaaik. Ekrit ewen laplap ewisim emîntar yeno." Hîrak katip epei au, mitik kekrit waswas. ³⁵ Mit yapirwe nau wit Lida kekite wit iuwe Seron nîrek hîrak kîre yaaik te hîr neweikin sip newet menmen enum nises Mitik Iuwe Jisas.

Mîte Dokas waa Pita pîke kîkia (o kekip) wekrit wepu

³⁶ Mîte piutip niuk mire Tabita wepu wit Jopa. Me him Grik hîr mit nenehe Dokas. Hekrit hekrit hîre wiriaak menmen yaaim hîre wîkaap mit enun menmen auri, hîre wises him me God. ³⁷ Me wî Pita kepu wit Lida,

* 9:25 2Ko 11:32-33

* 9:26 Ga 1:17-19

* 9:27 Ap 9:4, 20; 1Ko 9:1, 15:8

* 9:30 Ap 11:25; Ga 1:21

mîte ip wînap hîre waa. Mît miyapîr han en nises menmen me maamrer nîr hîr nîkîr yînk kîre newisiye wîwaai wekre haau mau wînak kau niu. ³⁸ Wit Lida hîrak menep kîrapît wit Jopa te mît nises hîm me God neit ein nemtau mît natîp Pita kepu Lida, te hîr nesiuwé mîtikît wîk ten têtpîwek tar ik: "Ti etikawîr euno wit kawîr waswas." ³⁹ Hîrakît tatîp epei au, Pita kekrit ketikeret ten. Hîrakît ten tiun wînak eik, hîr neriyaak ken haau kau niu ein. Miyapîr yapîrwe kerek mîkaan nîr epei naa, hîr nerp en nîkîtep. Hîr nîr Pita epei kan, te hîr nan neweiknîwek neteiknîwek menmen nîpaa me wî hîre wepu Dokas wekerwo laplap wewet mît miyapîr em neriuwetem. ⁴⁰ *Pita keriuweti nen witeik, hîrak kîtehîr kewen ninîp kîtehi God me hîre. Epei au, hîrak kerenaan katîp herwe yînk kîre kar ik: "Tabita ti ekrit." Hîrak katîp epei au, hîre wesiupan naan. Hîre wesiupan naan wîr Pita, te hîre wekrit wau yeno. ⁴¹ Hîre wekrit wau yeno, Pita kîkîa hîre wekrit werp, hîrak kenîne miyapîr mît nîr epei naa nîpaa ein, hîr netike mît han en nises hîm me God kewetîr mîte ip pîke wan. ⁴² Mît yapîrwe neit Jopa nemtau hîm im te hîr nises hîm yaaim me Mîtik Iuwe Krais. ⁴³ *Pita kepu wî

yapîrwe kau wînak ke Mîtik itai kîrak Saimon kerek kenip yînk me samiyak yaaim me yerkesi.

10

Ensel ke God ken kîr mîtik Koniliyas ketpîwek menmen

¹ *Mîtik hak niuk mîrak Koniliyas kepu wit Sisaria. Hîrak mîtik iuwe ke Ami, hîrak kinîn naanmîpre 100 mît soldia ne ami ne wit iuwe Itali keit yanîmîn. ² Hîrak mîtik ik ketike mît nau wînak kîrak hîr han kitet God hîrak iuwe te hîr newenîpiyek. Hekrit hekrit hîrak kîtehi God menmen, hîrak keit pewek kewet mît ne Isrel kerek enun menmen auri kewetîrem. ³ *Wî ham menep hînkewî hîrak kepu kîtyak kîr ensel kerekek ke God kan ketpîwek kar ik: "Koniliyas."

⁴ Hîrak Koniliyas kîrapîrwek kepîrpîr kitîwekhi, "Mekam mîtik iuwe?"

Ensel ketpîwek kar ik: "God han kitetit ti hitîwekhi hekrit hekrit ti ewet mît enun si enuni pewek herekyor yaaim. ⁵ Te in ek ti esiuwe mît han nanîno wit Jopa hîr nanînantîn mîtik kerekek niuk mîrak Saimon. Niuk mîrak ham hîrak Pita. ⁶ *Hîrak kau wînak ke itai kîrak Saimon, kerek kenip yînk me samiyak, hîrak wînak kîrak kîwaai tenhaan menep wan eik. Hîrak kakîtput menmen te yi eiyisesim."

* **9:40** Mk 5:40-41 * **9:43** Ap 10:6

3:1 * **10:6** Ap 9:43

* **10:1** Mt 8:5; Ap 27:1, 3 * **10:3** Ap

⁷ Ensel ketpiwek epei au, h̄irak ken. H̄irak ken, Koniliyas kenine mitikit w̄ik t̄riak menmen m̄irak tekite mitik ke ami kiut̄pen. Mitik ke ami kewen̄pi niuk me God, h̄irak hekrit hekrit kau ketike Koniliyas naanm̄ipre menmen m̄irak me ami.⁸ H̄irak ketpiwekit menmen h̄irak epei k̄rem. H̄irak ketpiwekitem epei au, h̄irak kesiuweret ten wit Jopa.

Pita kepu k̄ityak k̄ir menmen

⁹ H̄irak kesiuweret ten, w̄itaan h̄irakit tiwaai ya ke n̄im̄in. Wanewik h̄irakit tekrit tepno menep wit Jopa. Menep me wepni n̄im̄in iuwe Pita k̄niu ken kau w̄inak siup kerek k̄ip̄rak ken kitehi God menmen.¹⁰ H̄irak Pita kitehi God menmen, h̄irak n̄inp̄i maak h̄irak han kitet kak̄m menmen, h̄irak wen kemeriyor h̄ir wen n̄iam m̄iwaai si. H̄irak kepu en h̄irak kepu k̄ityak,¹¹ *k̄ir nepni mewep menmen m̄ire laplap mit n̄ikaap waai mewim men p̄inak men yinak, men yinak, h̄iram mekiuwe man menep ti.¹² Menmen yap̄irwe mau mekrerem. Samiyak, manpen, pewen, k̄irin metike hore yap̄irwe.¹³ H̄irak k̄rem, h̄irak kemtau mitik ketpiwek kar ik: "Pita ekrit em̄ip eh̄im." ¹⁴*Au, Pita ketpiwek kar ik: "Auye! Hi n̄paa ere in ap haam menmen im him me Moses

mau tiwei meriuwes̄isem mar ik: 'Yi mit ne Isrel ap eiȳim samiyak im au em̄it.'"¹⁵ *H̄irak mitik ketpiwek kar ik: "Menmen God katip h̄iram yaaim ti ap etip h̄iram enum au em̄it."¹⁶ Menmen im man mar wikak. Epei au, menmen m̄ire laplap pīke mīniu men nepni eim.

¹⁷ H̄iram mīniu men nepni eim, Pita han kitet kar ik: "Menmen im meteikno mekam?" Pita han kitetim, mitik kerek Koniliyas n̄paa keriuwetet tipiun Jopa titehi mit ere tinap̄in w̄inak ke mitik Saimon, h̄irakit terp ya weip̄ir ke n̄iwa meweikin w̄inak eik e.¹⁸ H̄irakit tenne titehi tar ik: "Mitik kiut̄p niuk m̄irak Saimon Pita kau in o au?"¹⁹ *Pita han kitet menmen h̄irak epei k̄rem, God H̄im̄in Yaaik ketpiwek kar ik: "N̄ik̄ip emnep emtewek! Mitikit wikak epei tan t̄intetnut,²⁰ te ti ekrit ekuwe eno etikeret eino. Ti ap enapen han ekiet menmen au em̄it. Hi epei heriuwetet tan."

²¹ H̄irak katip epei au, Pita kekiuwe ken k̄ir mitik kerek Koniliyas keriuwetet tan in, h̄irak ketpiwekit kar ik: "Hi mitik yi ȳnyetno. Yenmak te yi yan?"²² *H̄irakit tetpiwek tar ik: "Mitik iuwe kinin naanm̄ipre 100 mit ne ami keriuwetei haiu man in. H̄irak mitik yaaik han kitet God iuwe h̄irak kisesik, mit ne weiwick me Isrel h̄ir

* **10:11** Ap 11:5-17

* **10:14** Lev 11:1-47; Esi 4:14

* **10:15** Mk 7:15, 19

* **10:19** Ap 11:12, 13:2

* **10:22** Ap 10:1-2

natip: ‘Hırank yaaik,’ mıtık ik God kesiuwe ensel kırak ketpiwek hırank kakriuwet mıt han nanıno nantuthis ti enen wınak kırak ti etpiwek menmen.”²³ *Hırankatıp epei au, Pita keriyei keri kan wınak nımın en, hırank tıwaai en me wıtaan. Wanewik hırank kekrit ketike mıt han ne wit Jopa hırank nises him me God, hırank netikeret nen.

Pita ken wınak ke Koniliyas

²⁴ Hırank netikeret nen ere wıtaan, hırank nıwaai. Wanewik hırank nekrit nen. Me wı im hırank nıpiun Sisaria kerek Koniliyas kemerır Pita. Hırank epei kari nei ne weiwık miutıp mırak, netike nırank yinan han hırank nau wınak.²⁵ Pita ketikeri nare nanıno nımın en, Koniliyas kewenyipırek keit ya weipır ke wınak kenke kewen ninıp kitehırank menep hit mırak.²⁶ *Au, Pita kenipek hırank kekrit, ketpiwek karik: “Ti ekrit hentar hi ap God au. Hi mıtık har ke ti kerekek.”²⁷ Pita ketike Koniliyas tewepnak ten nımın en, Pita kır mıt yapırwę nererik nau en.

²⁸ Hırank kır mıt nau en, hırank ketpor karik: “Yi mıt hıras yi yertei werek him hau mıt ne Isrel misesim hıram meriuwesi sai mamu wınak ke mıt ap ne weiwık me Isrel mamıtmen menmen mamtikeri au emıt. Te God epei keteikno hi ap han ekiset mıtık hak enuk kentar hırank ap ke weiwık me Isrel

au.²⁹ Wı kerek yi yeriuwet mıtık tan tetauhis, hi ap hatip au. Hi han kerekek. In ek hi hitihi te yi yenmak yi yeriuwet mıtık tan tetauhis te hi han in?”

³⁰ *Koniliyas katıp karik: “Mar ke petepin ti han in, nıpaseik wı tekyaait (4) hi heit wınak kai hi hitehi God menmen ere menep hınkewi. Hi wen hepu in, hi hırank mıtık kiutıp keriuwet klos merhıhe kerp ninaan mai.³¹ Hırank ketpo karik: ‘Koniliyas, God kemtau him mit ti hitıwekhi menmen. Hırank han kitet menmen yaaim ti hırank mıt enun si enuni em.³² Ti eriuwet mıt han nanıno wit Jopa nanınantın mıtık niuk mırak Saimon Pita. Hırank kau wınak ke mıtık Saimon kerek kenip yınk me samiyak yaaim meyerkesi, hırank wınak kırak kıwaai tenhaan menep wan eik.’³³ Hi epei hemtewek, waswas hi heriuwet mıtık wık ten tıntetnut tetuthis terit tan. Ti mıtık yaaik te ti etikeret epei yan in. Tı, God kau ketikewai hau mererik te hau mamımtau menmen God ketput ti ewepyapırem etpayıyem.”

Pita katıp him me Kraisekeit wınak ke Koniliyas

³⁴ *Koniliyas katıp Pita epei au, Pita ketpor karik: “Hi hetpi werek. In ek hi hertei God hırank han kitet mıt miyapır yapırwę nıpiran kerekyor menmen

* **10:23** Ap 10:45, 11:12 * **10:26** Ap 14:13-15; Rev 19:10 * **10:30** Ap 1:10,
3:1 * **10:34** 1Sml 16:7; Ro 2:11; Ga 2:6 * **10:35** Jo 9:31

miutip. ³⁵ *Weiwick miutip keremem au. God han yaaik keriwe mit nerer wit wit kerek newenipiyek niriak menmen yaaim nisesik. ³⁶ *Yi yertei him God kewet haiu mit haiu nepenyerer ne Isrel kewetaiyem. God kewepyapir him yaaim katip haiu mamtikerek emu han kiutip mamintar Jisas Krais. Hirak Mitik Iuwe kinin naanmipre mit yapirwe. ³⁷ *Yi yertei nipaa Jon katip mit menmen ketpor hir enweikin sip enwet menmen enum, hirak kikiri. Hirak kikiri epei au, Jisas kewepyapir him me God mekrik minin meit Galili men merer wit wit meit Isrel. ³⁸ *Yi yertei Jisas ke wit Nasaret. God kehimitanek kewetiwek Himin Yaaik kirak ken kewik kewetiwek menmen iuwe mirak kakikepik. Hirak ken kerer wit wit kirak menmen yaaim me mit, kikaap mit kerek Seten kewir menmen mirak enum menteri, kekepi hir nire yaain kentar God kau ketikerek kekepik. ³⁹ Haiu mit aposel mewepyapir menmen yapirwe hirak kirakem kerer wit wit ke Isrel, mekite wit iuwe Jerusalem. Mit iuwe ninin naanmipre wit Isrel hir netiwekhis neiyik nen nakip newenkekik kau nu tentarakit hirak kaa. ⁴⁰ *Au,

me wi wikak hekrit enum eik, God kikiak hirak kekrit kepu hirak kewepyapir hirakes. ⁴¹ *Mit yapirwe au. Haiu mit aposel kerek nipaa God kehimitenai haiu mewepyapir menmen mirak. Hirak kekrit kepu haiu maam tipar menmen metikerek. ⁴² *Hirak ketpai him manp te haiu mamno mamwepyapir hirak mitik God kehimitanek hirak skelim mit nipaa naa, mit wen nepu. ⁴³ *Mit profet yapirwe nipaa newis him mekre tiewi mewepyapir him me mitik ik. Hir natip mit miyapir kerek nisesik, God kakisak menmen enum hir niriakem kakintar menmen yaaim Jisas kerekyaiyem."

Mit ap ne weiwick me Isrel God Himin Yaaik kan kewi

⁴⁴ *Pita wen ketpor him mirak, God Himin Yaaik kan kau han ke mit miyapir kerek nemtau him Pita ketporem. ⁴⁵ Mit ne weiwick me Isrel, kerek nises him me God nan netike Pita, hir nehinhin natip nar ik: "God epei kesiuwe Himin kirak Yaaik kan kau haiu mit ketike mit in kerek ap ne weiwick me Isrel." ⁴⁶ *Hir natip menmen ik nentar hir epei nemtau mit in natip him ham hir hiras nepitariyem newenipi niuk me God hirak iuwe neriuwe him im. Pita katip him iuwe

* **10:36** Sam 107:20; Ais 52:7; Rev 17:4
3:16; Lu 4:17-20 * **10:40** 1Ko 15:4-7
Lu 24:42-43 * **10:42** Ap 17:31; 2Ti 4:1; 1Pi 4:5
31:34; Dan 9:24 * **10:44** Ap 11:15, 15:8
8:36

* **10:37** Mt 4:12-17 * **10:38** Mt
* **10:41** Jo 14:19, 22-24, 15:27; Ap 1:8;
* **10:43** Ais 33:24, 53:5-6; Jer
* **10:46** Ap 2:4, 19:6 * **10:47** Ap

kar ik: ⁴⁷*“God H̄im̄in Yaaik kan kau han ke mit in kar ke n̄ipaa h̄irak kan kau haiu mit. Keimin kaktip te mit in ap haiu mamkiri mamriuwe tipar au a? Auye!” ⁴⁸*H̄irak katip epei au, h̄irak ketpor h̄ir n̄ikiri neriuwe tipar nekine niuk me Jisas. H̄ir n̄ikiri epei au, h̄ir mit en nit̄wekhi h̄irak kau ketikeri me wi ham.

11

*Pita katip mit nises him
me God neit Jerusalem me
menmen h̄irak kiriakem*

¹ Mit aposel netike mit kerek nises him me God neit provins Judia nemtaw mit ap ne weiwik me Isrel epei nises him yaaim me God. ² Ewaai meruri Pita pīke kan wit Jerusalem, mit kerek natip mit nises him me God nerekir yink kir h̄ir nit̄wekhi nenerek ³*natip nar ik: “Ti henmak te ti hau hetike mit ap ne weiwik me Isrel, yi yekiyam yaam menmen? H̄iram au emit.”

⁴ Au, Pita kewepiyapir ketpor menmen yapirwe epei man kerek God kiriak Koniliyas em. ⁵*H̄irak katip kar ik: “Hi hepu wit Jopa, hi hepu ein hi hitehi God menmen, au hi hitayak h̄ir menmen mire laplap mekiuwe man, h̄ir newir waai neriyam nen yinak nen yinak, nen pīnak nen pīnak mekiuwe man merp menep hi herpai. ⁶ Te hi h̄ir

samiyak, manpen, pewen, kirin metike hore mei me yaank mekrerem. ⁷ Hi h̄ir samiyak mekrerem, hi hemtau mitik ketpo kar ik: ‘Pita ti ekrit enep mei ehim.’ ⁸ Hi hewenhi har ik: ‘Mitik iuwe auye. N̄ipaa ere in hi ap haam menmen im kerek him me Moses meriuwesisim mar im: Yi mit ne Isrel ap eiyim samiyak im.’ ⁹ Mitik keit nepni pīke ketpo kar ik: ‘Menmen God katip h̄iram mire yaaim, ti ap etip h̄iram enum au emit.’ ¹⁰ Menmen man marim ere mar wikkak, te h̄iram pīke miniu men nepni. ¹¹ H̄iram pīke men nepni, mitikit wikkak kerek mitik ke Sisaria keriuwetet, h̄irakit ten terp wīnak hi hewik. ¹² God H̄im̄in Yaaik ketpo hi ap han ekitet menmen au. Hi eno etikeret kerek. Mitikit hispinak kiutip (6) terp in tetikewa h̄irakit tetikewa mariyan men wit Sisaria haiu men mekre wīnak ke mitik Koniliyas. Haiu men wīnak ke mitik Koniliyas, ¹³ h̄irak ketpai h̄irak kir ensel kerpīnak kirak ketpīwek kar ik: ‘Ti esiuwe mitik kakno wit Jopa kakinkatin mitik niuk mirak Saimon Pita. ¹⁴*H̄irak kaknen kaktip him mamkaap ti etike mit miyapir nau wīnak ki yi eiyises him me God te maain God kaktihis.’ ¹⁵*Hi han kekrit hare etpor menmen, au God H̄im̄in Yaaik kan kau kekre han kir kar n̄ipaa kan kau haiu mit

* 10:48 Ap 2:38 * 11:3 Ap 10:28; Ga 2:12 * 11:5 Ap 10:9-48 * 11:14 Ap 16:31 * 11:15 Ap 2:4 * 11:16 Ap 1:5

in. ¹⁶*Hırankan kewi, hi han kitet him nipaas Mıtık Iuwe Krais katip. Hırankatip kar ik: 'Jon kıkır mit keriuve tıpar te hi tewen esiuwe God Hımin Yaaik kaknen kaku yi mit.' ¹⁷Haiu mertei nipaas haiu mises him me Mıtık Iuwe Jisas Krais, hırankesiue Hımin kırak yaaik. In ek God epei kewet mit ap ne weiwık me Isrel menmen yaaik ik nipaas hırankewetayem. Hi keimın te hi hatip God ekit? Taauye!"

¹⁸*Mit en nemtau him Pita ketpim, hır ap wen nenerek au. Hır newenipi niuk me God natip nar ik: "God epei kewis mit ap ne weiwık me Isrel hır nanweikin sip nanwet menmen enum te hır nanu nanit nantikerek nanır ke haiu mit in."

Mit kerek nises him me Krais neit Antiok hır nrıak menmen

¹⁹*Me wi mit nenepti Stiven hırankaa, mit nanıwaank mit miyapır kerek nises him me God. Au, hır nrırır. Han nrırır nen menep, han au nen yanımın ere hır niun wit Finisia, wit Saipras, wit Antiok natip mit ne Isrel nau en keriyen him yaaim me Krais. ²⁰Mit han kerek nises him me God hır ne wit Saipras ketike provins Sairini, hır nen wit Antiok newepyapır him yaaim me Mıtık Iuwe Jisas, hır natip mit ne Isrel netike

mit ap nei ne Isrel netporem. ²¹*Mıtık Iuwe God kekepi te mit yapırwe nemtau him neweikin sip newet menmen enum hır nises Mıtık Iuwe Krais.

²²*Mit ne weiwık me God neit Jerusalem nemtau him me menmen im epe man, te hır nesiuwe Banabas ken wit Antiok kır menmen.

²³*Hıranken kırı, hırankırı God kerekyor yaaim, hırankhan yaaik keriueri hıranketpor him manp te hır wen enises Mıtık Iuwe ekikre han kır iuwe. ²⁴*Banabas hırankıtık yaaik, God Hımin Yaaik kau kekre han kırak iuwe, hırankises God werek werek, te mit yapırwe nises him me Mıtık Iuwe Krais.

²⁵*Mit yapırwe nises him me Krais te Banabas ken wit Tasas kınkatın Sol. ²⁶*Hırankınkatın Sol ere kınapınek keriyaak pıke keiyık ken wit Antiok, hırank pıke ken wit Antiok kau en tito kiutıp, hırankıt tau en tekite mit ne weiwık me God teteikin mit yapırwe menmen, tetpor him me God. Hır neit wit ik e, mit han ninin nekine niuk me mit nises him me Krais, hır mit Kristen.

²⁷*Me wi im, mit han profet kerek newepyapır him me God, nınaaiwır wit Jerusalem nekiue nen wit Antiok. ²⁸*Mit nan nererik nemtau him me God, mitık kiutıp ke mit in niuk mirak Agabas hırankekrit kerp nımin hır mit

* 11:18 Ap 13:48, 14:27 * 11:19 Ap 8:1-4 * 11:21 Ap 2:41 * 11:22 Ap 4:36

* 11:23 Ap 13:43, 14:22 * 11:24 Ap 2:41, 6:5 * 11:25 Ap 9:30 * 11:26

1Pi 4:16 * 11:27 Ap 13:1, 15:32 * 11:28 Ap 21:10

nau nererik en, God H̄im̄in Yaaik ketpiwek te h̄irak kewepyapır menmen im: Maain w̄i mamnen te hawı ap kaknen kakrer wit wit au, menmen mamu ni ap mamwo au mami. (Menmen im epei man me w̄i mitik iuwe gavman ke Rom Kłodias h̄irak kinin naanm̄ipre mit.)²⁹ Mit nises him̄ me God en han kitet h̄ir niutip niutip nenke pewek mir nanisiwerem mamno wit Judia kerek hawı ap kan keit ein menmen me ni ap mewo au. H̄iram maa.³⁰ *H̄ir nerkerem nemaniyem, h̄ir newet Banabas ketike Sol pewek im h̄irakit teiyim ten tewet mit iuwe ninin naanm̄ipre mit ne God neit Jerusalem, tewetirem.

12

Mitik iuwe gavman King Herot kene Jems kaa kewis Pita kekre winak enuk

¹ Me w̄i im mitik iuwe gavman King Herot kinin naanm̄ipre mit neit Isrel, h̄irak kewaank mit han ne weiwik me God.² H̄irak keithis Jems, Jon n̄ikik kirak, katip mit ne ami n̄irak h̄ir nerekir teruk kirak kewen keket.³ *H̄irak kaa, h̄irak Herot kertei mit ne Isrel han yaaik neriuwe menmen h̄irak epei kirakem, h̄irak wen kirak menmen enum. H̄irak keithis Pita kewisik kekre winak enuk me w̄i mit nererik han tewenin menmen, h̄ir naam bret yis mekrerem au.⁴ H̄irak kewisik Pita kekre winak enuk, mit

ne ami naanm̄iprewek. H̄ir mit nar 16 h̄ir nenkehan n̄ire tekyaait tekyaait (4) naanm̄ipre Pita w̄itaan wanewik w̄itaan wanewik. Herot han kitet w̄i mit nererik han tewenin menmen h̄ir naam menmen epei au, h̄irak kaksiupanek kakno witeik mit yapırwe nanirek h̄ir nantip nare nankip.⁵ *Mit ne ami wen naanm̄ipre Pita, te mit miyapır yapırwe ne weiwik me God h̄ir nitehi God iuwe te kakikepik.

Ensel keithis Pita keriyaak ken kinnaaiwır winak enuk

⁶ *W̄itaan w̄i miutip mitik King Herot kaknen kakithis Pita kakno wit mit yapırwe nanirek nankip, me w̄itaan ik Pita kiwaai kekre mitikit w̄ik te ami ketin ke nimin, h̄ir newis sen me ain w̄ik mewik, mari hispinam me ami ek, pinam mari ami ek. Mit ami han naanm̄ipre ya weipır ke winak enuk eik e.⁷ H̄ir naanm̄ipre ya weipır, ensel ke God kerp en kire si merhihe meit haau ek. H̄irak mitik ensel kewis his mau yapır ke Pita kekottek ketpiwek kar ik: “Ti ekrit waswas.” H̄irak epei ketpim, sen menke minnaaiwır his mirak.⁸ H̄iram minnaaiwır his mirak, Ensel pike ketpiwek kar ik: “Ti enke klos mit tokim eriuwet su mit.” Pita kirakem epei au, ensel ketpiwek kar ik: “Ti eriuwet saket kit ti eisia enen.”⁹ Pita kisisik kinnaaiwır winak enuk ken

* 11:30 Ap 12:25 * 12:3 Ap 4:3 * 12:5 Je 5:16 * 12:6 Ap 5:23

wit eik. Hırank kepıtari menmen ensel kırıakem hıram wereko au. Hırank han kitet hırank kıwaai kityak.

¹⁰ *Hırank tınaaiwır weipır ke han ke nımn. Epeı au, hırank tınaaiwır weipır ke han ke wit eik ere tiun weipır wişenuk ke ain ke nıwa kıkaisiu ke wit Jerusalem. Weipır eik au tokık keit te hırekes kıkaisiu, hırank ten wit eik. Hırank tekiuve ya, ensel keweikinhis kire nıme kınaiwırek,

¹¹ Ensel kınaaiwır Pita, hırank kertei mekam epei man te hırank katıp kar ik: "Hi hertei werek. God kesiuwe ensel kırak ketauhis keriya hi hınaaiwır menmen Herot ketike mit ne Isrel han kitet nanrekyewem."

¹² *Hırank han kitet menmen im ere werek, hırank ken wınak ke Maria, miye pe mitik Jon Mak, mit yapırwere nererik neit ein hır nitehi God me Pita. ¹³ Pita kan kerp weipır ke wınak keit witeik keretit weipır keket teruk. Mite niuk mire Roda hıre wıriak menmen weit pewek im au, hıre wan wawır keimın keretit weipır keket teruk.

¹⁴ Hıre wen menep witehi war ik: "Ti keimın?" Hırank kekike tonık mekre nıkip mire hıre wertei hırank Pita. Hıre wertei hırank Pita, hıre han yaaik wesiuknen wen ein kıkaisiu weipır au, watıp mit en war ik:

"Pita kerp witeik." ¹⁵ *Hır newenuwehi nar ik: "Ti

hetaritari." Au, hıre weptip yapırwere war ik: "Hırank kerp witeik." Hır natıp nar ik: "Au, hırank au, hımnın kırak kerekek."

¹⁶ Hır wen natıp, Pita wen keretit weipır te hır nare naniño nanırek. Hır nıkaisiu weipır nırek hır nehınhın. ¹⁷ *Hır nehınhın nesike yaanmı, Pita kıkıam his kesiyor hırank katıp kar ik: "Yi eikintip." Epeı au, hırank ketpor karkeik Mitik Iuwe God ketıwekhis keriyaak kan kınaaipis wınak enuk ke gavman. Hırank ketpor menmen im epeı au, hırank ketpor kar ik: "Yi eino eitip Jems ketike naiu yinan han him im hi epeı hetpiyem." Hırank ketpor epeı au, hırank kınaaiwır wit ik kırır ken wit hak kısawın kau en.

¹⁸ *Maain wanewik epei man, mit ne ami neit wınak enuk hır nekrit han enuk wişenuk hır natıp nitehiyan nar ik: "Pita ken neiyın?"

¹⁹ Mitik iuwe King Herot kesiuwe mit ne ami han hır nınetniwek nıetniwek au. Hır nınetniwek au, Herot kitehi mit kerek naanmıpere Pita hır nepıtari menmen te hırank han enuk katıp mit ne ami han nantorhis neriyeli neri nanıño nanınip nani. Epeı au, Herot kınaaiwır provins Judia kekiuve ken wit Sisaria.

Mitik iuwe King Herot kaki

* **12:10** Ap 5:19 * **12:12** Ap 12:25, 15:37 * **12:15** Ap 26:24; Mt 18:10

* **12:17** Ap 13:16, 19:33, 21:40 * **12:18** Ap 5:22-24 * **12:20** 1Kin 5:11;

20 *Mítik iuwe King Herot kepu wit Sisaria, hı̄rak han enuk keriue mít ne wit Taia ketike wit Saidon. Hı̄r nerteiyek in ek hı̄rak kaknen te hı̄r mít han nan nererik nen nanır King Herot. Hı̄r nı̄piun ein, hı̄r ninin natıp mítik niuk mı̄rak Blastas kerek naanmípre menmen me wı̄nak ke King Herot, hı̄r netpiwek menmen hı̄r hanhan menmen me nı̄paa hı̄r netike King Herot han enuk neriuwehan hı̄ram nepei werek emıt. Hı̄r netpiwek epei au, hı̄r nen nır King Herot nitı̄wekhi enkiyan enu enıt nendar hı̄r neit menmen me wit King Herot naanmíprewem.

21 Me wı̄ hı̄rak nepei kı̄mat, mítik iuwe Herot keriuwet laplap me mítik iuwe hı̄rak keiyım kakır mít, hı̄rak kan kau yeno mı̄rak me gavman katıp mít hı̄m mı̄rak. 22 Hı̄rak katıp epei au, mít hı̄r nı̄nap natıp nar ik: "Hı̄rak katıp kı̄pre God kerek. Kire mítik au. 23 *Wasenum hı̄rak mítik ensel ke God kenip Herot hı̄rak kınap kentar hı̄rak ap keweni ketpor, "Hi God au, hi mítik kerek." Henek mire pı̄nike maak tu kırak te hı̄rak kaa.

24 *Te mít miyapı̄r yapı̄rwe nerer wit wit nemtau hı̄m me God hı̄r nisesim.

25 *Banabas ketike Sol hı̄rakıt tewet mít neit wit Jerusalem pewek. Me wı̄ im hawı̄ ap kan te menmen me

nı̄mir ap mewo au. Hı̄rakıt tewir pewek epei au, hı̄rakıt teithis Jon Mak ketikeret pı̄ke tekuwe ten wit Antiok.

13

*Mít ne God neit Antiok
neriuwet Banabas ketike Sol
tatwepyapı̄r him me God*

1 *Mit han profet kerek newepyapı̄r him me God, hı̄r netike mít han tisa kerek neteikın mít kerek nises him me God neteiknor menmen God hanhan hı̄r enisesim, hı̄r nepu netike mít kerek newenıpı niuk me God neit wit Antiok. Profet netike tisa niuk mır im: Banabas, Simion, kerek mít han nekine niuk mı̄rak ham 'Naisa' o 'Yı̄nk nı̄pı̄ak', hı̄rakıt tekite Lusias ke provins Sairini, maneyen kerek nı̄paa hı̄rak ketike mítik iuwe King Herot kinin naanmípre mít, hı̄rakıt tekiyakıt tau wı̄nak kiutıp, hı̄rak ketike mítik Sol. 2 *Me wı̄ ham, hı̄r mít in ap naam menmen te hı̄r nitehi God, God Hı̄mın Yaaik ketpor, "Yi yehimitan Banabas ketike Sol, hı̄rakıt tırı̄ak menmen hi epei hehimiteniwekitem tatrı̄akem." 3 *Hı̄rak ketpor epei au, hı̄r wen nı̄npı̄ maan nepu, hı̄r nitehi God. Hı̄r nitehi God, hı̄r newis his menterikit hı̄r neriuwetet ten.

*Hı̄rakıt tatıp mít miyapı̄r
him me Krais teit Saipras*

* 12:23 Dan 5:20

* 12:24 Ais 55:11; Ap 6:7, 19:20

* 12:25 Ap 11:29-30,

12:12, 15:37

* 13:1 Ap 11:27

* 13:2 Ap 9:15; Ga 1:15-16

* 13:4 Ap 15:39

* 13:3 Ap 6:6

⁴ *God H̄im̄in Yaaik keriuwetet ten wit ke wan eik niuk m̄rak Selusia. H̄irakit ten wit Selusia, h̄irakit tau sip ten wit Saipras kerek wan kimaak keketik. ⁵ *H̄irakit tau sip ten wit iuwe Saipras, h̄irakit ten wit Salamis ten w̄nak ke mit ne Isrel nau nererik nekine him me Moses en, h̄irakit tewepyapır him me God tatıp mit em. H̄irakit nipaā teithis mitik Jon Mak h̄irak kan kakikepikit.

⁶ H̄irakit teke ti terekir wit Saipras ke n̄imin ten ere tipiun wit p̄nak ein niuk m̄rak Pefos. H̄irakit ten en tir mitik kertei ketenwo henpiñ ketike menmen mar im, niuk m̄rak Ba-Jisas. H̄irak ke weiwik me Isrel, h̄irak katip h̄irak kewepyapır him God ketpiwekem, te au, h̄irak kemipiñ. ⁷ H̄irak wariyakit ke Sesias Polas kerek kinik naanm̄pre mit nau wit wan kimaak keketik, h̄irak mitik kertei menmen werek werek. Mitik Sesias Polas kenine Banabas ketike Sol tan t̄rek tentar h̄irak hanhan kemtau him me God. ⁸ *H̄irak hanhan kemtau him me God te mitik Ba-Jisas kerek ketenwo henpiñ menmei menmei niuk m̄rak me him Grik h̄iram Elimas, h̄irak katip kekn̄iwekit him m̄irakit. H̄irak han kitet kakri han ke mitik iuwe gavman Sesias Polas te h̄irak ap kises him me God h̄irakit tewepyapırem. ⁹ H̄irak wen kari han k̄rak te Sol kerek

mit nenewek niuk m̄rak me him Grik h̄ir nekinaam Pol, God H̄im̄in Yaaik kau kekre han k̄rak h̄irak kepır mitik ik, ¹⁰ ketpiwek kar ik: "Ti n̄ikan ke Seten, ti h̄ire mitik enuk ti hinapen him yaaim. Han kit kertei werek werek menmen enum me memipin mekite menmei menmei enum te hekrit hekrit ti eweikin him yaaim me God m̄ire him enum memipin. ¹¹ *In ek Mitik luwe God kakitep te wiham ti ap ehir menmen au. Ti nanamir toto ere wi God kehimitanem epei au mesi." H̄irak katip epei au, wasenum menmen mire napı mesiwek nanamir, h̄irak keke ti k̄inkatın mitik hak kaktiwekhis kakteikniwek ya. ¹² Mitik iuwe gavman Sesias Polas k̄ir menmen im, h̄irak kises him me God. H̄irak han kekrit keriuwe him h̄irakit tetpiwek ke Mitik luwe Krais.

H̄irakit tatıp mit him me Krais teit wit Antiok ke provins Pisidia

¹³ *Pol ketike wariyakit tirak t̄naaiwır Pefos tau sip terekir wan ten wit Pega ke provins Pamfilia. Me wi im Jon Mak k̄naiwıret pike ken wit Jerusalem. ¹⁴ H̄ir n̄naaiwır Pega neke ti nen wit Antiok ke provins Pisidia h̄irakit tau en. H̄irakit tau en, me wi Sabat kerek mit nererik nekine him me Moses, h̄irakit ten tau tetikeri neit w̄nak eik

* 13:5 Ap 12:12, 13:13 * 13:8 2Ti 3:8 * 13:11 Ap 9:8 * 13:13 Ap 12:12,

13:5, 15:38 * 13:15 Ap 15:21

e. 15 *Hırankıt tau tetikeri neit wınak eik, hırankıt temtau mıt nekine hım Moses kewisim mau tıwei metike hım mıt profet nipa newisim mau tıwei. Hır mıt iuwe nekinaam epe au, hır neriuwet mitik kan kitıwekithi kar ik: "Taiu yinakit, hım meiyam mepeit yi eyipim eikaap mıt eiri-uwerem o au?" 16 *Hırankıt tewenhi te Pol kekrat kıkıam his mırak katıp kar ik:

"Nai yinan yetike mıt in ap ne weiwık me Isrel yi yewenipi God. Yi yapırwe nıkıp emnep eyimtau hım! 17 *Hırankı God kerek haiu mıt ne Isrel mewenipyek, nipa hırank kehimitan maamrer naiu kerekyor hır nire yapırwe me wı hır nau wit Isip nar ke mıt ne wit hak in ek hır nau netikewai. Maain God epe keriyeiri (o keriyeiyi) nen nınaaiwır Isip keriwe menmen iuwe hırank kırıakem. 18 *Me 40 tito hırank naanmipror keit yaank tenhaan weinim ap mıt newi, te hırank kınaain menmen hır nerekıwekem. 19 *Epei au, hırank kenep mıt miyapır ne weiwık hispınak wık (7) neit wit Kenan kanıp kenepi kewet mıt ne Isrel ti im kar ke nipa hırank ketpim. Hım newim ere 450 tito. 20 *Me wı God kehimitan mıt nire masistret, hır nıkaap mıt ne Isrel nepir mıt enun nepan nanıno. God kehimitan mıt

narik ere maain wı mitik Samyuel hırank profet kıkaru hırank kinin naanmipre mıt.

21 *“Me wı im, mıt ne Isrel niteli Samyuel kehimitan mitik hırank kakre king hırank kakinini naanmampri, te God kehimitan mitik Sol nıkan ke mitik Kis ke weiwık miutip me maam Bensamin. Hırank kinin naanmipre mıt ne 40 tito. 22 *Maain God kepırek kehimitan Devit hırank kekreke hırank ke Sol. God katıp ke Devit kar ik: 'Hi hertei mitik ik Devit hırank nıkan ke Jesi, hırank mitik kar ke hi hanhanek kakises menmen hi hanhan hırank kakisesim.' 23 *Nipa God katıp hırank kakriuwet mitik hak hırank kaknen kakıkaap mıt ne Isrel kaktorhis nanu werek werek. Mitik Jisas ke weiwık me maam kırak Devit, God kehimitanek hırank Krais kıkaap haiu mıt ne Isrel.

24 *“Jisas kewepyapır menmen iuwe hırank kakıakem wen au, mitik Jon katıp mıt miyapır yapırwe ne Isrel hır enweikin sip enwet menmen enum te hırank kakıri. 25 *Hırank Jon kırıak menmen mırak kerek God kehimitanek kırıakem. Hırank kırıakem menep epei au, hırank kitehi mıt kar ik: 'Yi han kitet hi keimın?' Hi ap Mitik Krais te yi yemeriyıwek kaknen. Au, yi yemtewek. Hırank kakısa kerekek kaknen hırank Mitik

* 13:16 Ap 12:17 * 13:17 Eks 1:7, 6:6, 12:51 * 13:18 Eks 16:35, Nam 14:34,
Diu 1:31 * 13:19 Diu 7:1; Jos 14:1 * 13:20 Het 2:16; 1Sml 3:20 * 13:21
1Sml 8:5, 19, 10:20-24 * 13:22 1Sml 13:14, 16:13; Sam 89:20 * 13:23 2Sml
7:12-16; Ais 11:1 * 13:24 Mt 3:1-2 * 13:25 Jo 1:20, 27

luwe hi au h̄ire mit̄ik enuk wein̄ik."

²⁶ Pol wen katip kar ik: "Nai yinan nepenyerer ne Ebrahim, yi yetike mit̄ han in kerek yewen̄ipi God. God epei keriuwetai mit̄ik te kewepaiyapir him yaaim me h̄irak kakithis haiu mit̄. ²⁷ *Mit̄ nepu wit Jerusalem netike mit̄ iuwe nin̄in naanm̄iprai h̄ir netariyek h̄irak Mit̄ik God kehimitanek h̄irak kan k̄ikaap haiu mit̄ ne Isrel. H̄ir netari him n̄ipaa mit̄ profet newisim mau tiwei me mit̄ik ik, h̄iram me wi Sabat yapirwe h̄ir nekinaam. H̄ir nesiuwerek ken w̄inak ke kaunsil nesiuve him nises menmen n̄ipaa mit̄ profet netpim mammen.

²⁸ *H̄ir ap n̄inapin menmen enum h̄irak k̄iriakem au, te h̄ir wen neriuwetek ken mit̄ik iuwe gavman Pailat nit̄wekhi h̄irak kaknep Jisas h̄irak kaki.

²⁹ *H̄ir nerekyiwек menmen yapirwe him me God mau tiwei profet newisim natip h̄iram mammen. H̄ir nerekyiwекem epei au, h̄irak kaa h̄ir newenkekik kentar nu tentarakit h̄irak kaa, h̄ir newisik kekre hei ke han. ³⁰ *Au, h̄irak God k̄ikaap h̄irak kepu. ³¹ *Me wi yapirwe h̄irak kewepyapir h̄irekes mit̄ n̄ipaa n̄inaiwir wit Galili nen wit Jerusalem netikerek, h̄ir n̄irek. In ek h̄ir newepyapir menmen im

natip mit̄ ne Isrel em.

³²⁻³³ *"Im ek haiu man metpi him yaaim me mit̄ik Krais. Menmen n̄ipaa God katip maamrer naiu ketporem, h̄irak in ek kerekyei haiu nepenyerer nir kerekyeiyem kentar h̄irak k̄ikaap Jisas kekrit kepu. Him me menmen im mau tiwei Sam n̄ipaa mit̄ newisim mar im. H̄iram matip:

'Ti n̄ikan kai. Petepin hi h̄ire Haai kit.'

³⁴ *God katip him im me maain h̄irak kakikia Jisas p̄ike kakikrit kaku, kaki kaku kakit au. Him mau tiwei matip mar im:

'Maain hi erek yi yaaim entar him n̄ipaa hi atip Devit hi ewetiwekem.'

³⁵ *Devit kewis him ham mar ik:

'Hi hertei werek ti God ap ewis ti ehimitanek kakikaap mit̄ ye yink k̄irak kakn̄in kakikre hei taau.'

³⁶ *Devit h̄irak Mit̄ik Krais God kehimitanek au. H̄irak k̄iriak menmen God hanhan h̄irak kisesim, h̄irak kepu me wi God kehimitanek, te h̄irak kaa. H̄irak kaa, mit̄ newisik kekre hei menep hei ke maamrer n̄irak, h̄irak k̄iwaai en kesine keit.

³⁷ Mit̄ik Krais kerek God kehimitanek k̄ikaap haiu mit̄ ne Isrel h̄irak k̄iwaai kesine au. God k̄ikaap h̄irak p̄ike kekrit kepu.

³⁸ *Naiu yinan haiu metpi

* 13:27 Jo 16:3; Ap 3:17 * 13:28 Mt 27:22-23 * 13:29 Mt 27:59-60 * 13:30
 Ap 2:24 * 13:31 Ap 1:3, 8 * 13:32-33 Sam 2:7 * 13:34 Ais 55:3 * 13:35
 Sam 16:10 * 13:36 Ap 2:29 * 13:38 Ap 10:43

yi mít in yapırwe hím im
mentar menmen hírak Jisas
kíriakem, hírak kasísak
menmen enum yi yíríakem.

39 *Nípaa hím me Moses
yi yisesim híram ap werek
mamísak menmen enum yi
yíríakem te God katıp yi
yaain au. In ek mít kerek
nises hím me Jisas, hírak
kasísak menmen enum mít
te God katkip hír mít yaain.
40 Yi naanempre híras te
menmen nípaa mít profet
newisím mau tíwei híram ap
manmen yi mít. **41** *Híram
matıp mar im:

‘Yi mít yi yinan yipır
yewírek yentar hím
me God. Yi han
kitet yapırwe yi yayı
yayıwaank híras me
menmen hi híriakem
me wí yi yepu tı,
híram menmen mítik
hak kewepyapırem
ketpiyem te yi ap
eyisesim au.’

42 Pol katıp epei au, hírak
ketike Banabas tınaaiwır
wínak kerek mít nekine
hím me Moses eik, hírakıt
tepno, mít han netpiwekeit
me wí Sabat ham hírakıt
pike tatnen tatwepyapır hí
mei me menmen hírakıt
tetpim. **43** *Mít neit wínak
ek nen witeik epei au, mít ne
weiwık me Isrel netike han
ap ne weiwick me Isrel au, hír
nises hím me God, hír nises
Pol ketike Banabas. Hírakıt
tetpor tekekyor han te hír
enises menmen yaaim God

* **13:39** Ro 10:4 * **13:41** Hab 1:5
14:2 * **13:46** Ap 3:26, 18:6; Lu 7:30

kíriak mít em.

44 Me wí ham Sabat epei
man, mít ne wit nen nereik
wínak kerek hír nekine
hím me Moses nekrerek
eik nenewo ere menep wit
weinik te hír nanımtau hím
me God. **45** *Me wí kerek
mít ne weiwick me Isrel nír
mít yapırwe nererek en,
hir yínk enuk neriuwerem
te hír natıp enum me Pol
nemníñiwek hím mítak.
46 *Hír nemníñiwek hím
mítak, Pol ketike Banabas
tatıp hím iuwe teneri tar
ik: “Yi eyiwtewen. Híram
yaaim te yi mít yinın yemtaw
hím me God. Au, yi yeweikin
sip yewetiwem, yi han
kitet yi ap yaain te yi yises
hím im mamkaap yi yayı
yaitlike God, te hawír wauno
wewepyapır hím me God
mamno mít ap ne weiwick
mi me Isrel. **47** *Mítik luwe
God ketpawır keriwe hím
mítak katıp kar ik:

‘Hi ehimteni yi yire si
meteikin mít ya ke
witaan te yi eiteikin
mít han kerek ap ne
weiwick me Isrel nerer
wit wit eiteiknor hír
nanises hím me God te
hír nanu werek werek
God kaktorhis.’

48 *Mít miyepır ap ne
weiwick me Isrel epei nemtaw
menmen im te hír han yaai
wísenum hír natıp, “Hím me
God híram yaaim wísenum.”
Mit miyapır kerek God nípaa
kehimteni hír nanu nanıt
nantikerek tipmain tipmain

* **13:43** Ap 11:23; 14:22 * **13:45** Ap
* **13:47** Ais 49:6 * **13:48** Ap 11:18

enum eik hir nises him
mirak.

⁴⁹ Mit natip him me Mitik
luwe God hiram men merer
wit wit me provins ein.

50 *Te mit han ne weiwik
me Isrel nari han ke mit
iuwe ninin naanmimpres mit
ne wit, hir netike miyapir
iuwe han hir nises him me
Moses, hir niriak Pol ketike
Banabas enum hir nepiret
tinaaiwir provins kir. ⁵¹* Hir
nepiret tinaaiwir provins
kir te hirakit titanik toni
waniu (o win) mau laplap
mirakit teteiknor hir mit
enun neweikin sip newet
God. Epe au, hirakit ten
wit Aikoniam. ⁵² Mit kerek
nises him me God neit wit
Antiok hir han yaaik nepu,
God Himin Yaaik kau kekreri
keneisesi.

14

*Pol ketike Banabas ten wit
Aikoniam*

¹ Hirakit epei tan wit
Aikoniam hirakit tiriak
menmen mar nipaah hirakit
tiriakem teit wit Antiok ke
provins Pisidia. Hirakit
ten winak ke mit ne Isrel
nau nererik nekine him me
Moses ein eik, tatip mit
him yaaim me Krais te mit
yapirwe ne weiwik me Isrel
netike mit yapirwe ap ne
weiwik me Isrel nises him
mirakit. ²* Mit han ne
weiwik me Isrel hir ninapen
nises him mirakit hir nari
han ke mit ap ne weiwik
me Isrel te hir ninapen
mit nanises him yaaim me

Krais. ³* Hirakit aposel tepu
en wi yapirwe, hirakit ap
tinapen au. Hirakit tatip
mit miyapir him me Mitik
Iuwe Krais. Mitik Iuwe
kekepikit te hirakit tiriak
menmen yaaim tikaap mit
miyapir ninap o his hit
enum hir nire yaain. Mit
en nertei him hirakit tetpim
me Jisas Krais epe kerekyei
haiu mit haiu yaain, him
mirakit hiram yaaim mentar
menmen yaaim hir nir
hirakit tiriakem. ⁴ Mit
miyapir yapirwe ne wit ik
e, hir newep nau ninin.
Han pinan netike mit ne
weiwik me Isrel, han pinan
netike aposel. ⁵* Mit han
ne weiwik me Isrel netike
mit han au, hir netike mit
iuwe nir han kitet nanin
hirakit aposel neriuwe nan
te hirakit tati. ⁶* Au, hirakit
aposel temtewem, hirakit
tiriak ten wit Listra ketike
Debi, hiram wit me provins
Likonia, hiram metike wit
ham menep. ⁷ Hirakit tepeit
en tetpor him yaaim me
Krais.

*Hirakit tepu Listra ketike
Debi mit newir nan nenep Pol*

⁸* Mitik kiutip keit wit
Listra hit mirak enum me wi
miye winaak ere in te hirak
kekrit keke ti au. ⁹* Hirak
kau ti kemtau Pol katip him
me God. Pol kirapirwek
kertei hirak kises him
me Krais werek te hirak
kakikepik. ¹⁰ Hirak katip

* 13:50 Ap 17:4, 12 * 13:51 Mt 10:14; Ap 18:6 * 14:2 Ap 13:45 * 14:3
Mk 16:20; Ap 19:11 * 14:5 Ap 14:19; 2Ti 3:11 * 14:6 Mt 10:23 * 14:8 Jo
9:1; Ap 3:2 * 14:9 Ap 3:4; Mt 9:28

mítik ik him iuwe kar ik: "Ti ehin ekrit ehírp eriuwe hit mit." Hírak ketpiwek epei au, mítik kehin kekrit kerp keke ti.

¹¹ *Mit miyapir yapırwé nír menmen im Pol kíräkem, hír nínap natip neriuwe him mir Likonia, "God kenipet hírakít teweikinhis tìre haiu mit tekiuwe tan ti." ¹² Hír nekine Banabas hírak Sus. Hír nekine Pol hírak Hemes nentar hírak kerekat katip menmen kar ke hír han kitet Hemes ketpim. ¹³ Wínak ke tipir Sus kau keit witeik kírapit ke wit iuwe eik e. Mítik pris kerek naanmípre wínak ik e keit bulmakau metike timen keiyím kan kewisim meit ya weipir ke niwa. Hírak ketike mit en hanhan neneb bulmakau neit hemkre neiyím nehin teinik newenipi aposel.

¹⁴ Ewaaí meruri Pol ketike Banabas tertei menmen mit nare nanríakem hírakít teweep klos mírákit teteikin mit hír han enuk hírakít tesiuken tewep mit tetin ke nimin ¹⁵*tínáp tatip tar ik: "Yi mit yenmak te yi yíräk menmen im e? Hawír mitikít keretet wíre yi mit. Hawír epei wan wetpi him yaaim me Krais, te yi eiweikin sip eiwit menmen im weiniim yi eiyises God hírak kepu. Hírak kerekat kíräk nepni, ti wan eik metike menmen yapırwé mewim. ¹⁶ *Nípaa hírak

kewis mit nises han kír hír newenipi God weiniim memipin, ¹⁷*te hírak nípaa ere in keteikin mit hírak kepu keriue menmen yaaim hírak kíräkem. Hírak kesiuwi hawi keke nepni kan, kenip menmen mi yapırwé mewo yaaim meriuwe wi miram. Hírak keweti menmen yaaim te yi han yaaik yayu."

¹⁸ Hírakít tatip menmen im te menep hírakít ap teweni te hír neneb bulmakau neit hemkre neiyím nehinet newenipi niuk mírákit. ¹⁹ *Mit han ne weiwick me Isrel nau wit Antiok ke provins Pisidia hír netike han ne wit Aikoniam nan nari han ke mit yapırwé neriuwe him mir, hír newir nan neneb Pol. Hír newir nan neneb Pol, hír han kitet hírak nepei kaa, te hír nari yínk kírak neiyík nan newirek ken kínaaiwír wit kír kíwaai keit. ²⁰ Hírak kíwaai keit o, mit nises him me Krais hír nan nererik nerp neweikniewek. Hír nerp neweikniewek, hírak Pol kekrit ketikeri pikey nariyaan nen wit eik. Wanewik, Pol ketike Banabas tariyakít ten wit Debi. Hírakít pikey ten wit Antiok ke provins Siria.

²¹ *Pol ketike Banabas tatip mit him yaaim me Krais teit wit Debi te hír mit yapırwé nemtau him nisesim. Epei au, hírakít pikey ten wit Listra ketike wit Aikoniam. Ten ein epei

* 14:11 Ap 28:6 * 14:15 Ap 10:26; Sam 146:6 * 14:16 Ap 17:30 * 14:17 Sam 147:8; Jer 5:24 * 14:19 Ap 17:13; 2Ko 11:25; 2Ti 3:11 * 14:21 Mt 28:19

au, hırankıt pike ten wit Antiok ke provins Pisidia. 22 *Hırankıt tıkaap mit kerek nises him me God en te hıran tokik nepu, hıran wen nises him yaaim me Krais wişenum. Hırankıt tetpor, "Haiu mit menmen enum yapırwe mamraiwaank in ek te maain haiu mamu han yaaik God kakinin naanmamprai." 23 *Ne mit nerer wit wit nises him me God nererik newepnipi niuk mı̄rak hırankıt tehimitan mit iuwe hıran ninin naanmipre mit en. Hırankıt ninpi makit hırankıt titehi Mı̄tik Iuwe kerek hıran nisesik, hırankakıkepikıt.

Pol ketike Banabas pike ten Antiok ke provins Siria

24-25 Pol ketike Banabas teke ti ere ten tınaaiwır provins Pisidia hırankıt ten tipiun provins Pamfilia. Hırankıt ten wit Pega hırankıt tatıp mit ein him yaaim me Krais. Epei au, Hırankıt ten wit Atelia kerek keit wan eik. Epei au, 26 *hırankıt tau sip pike ten wit Antiok hak wit kerek nı̄paa mit nehimitenikıt nitehi God naanmamprıwekit me menmen hırankıt in ek epei tırıakem. 27 *Hırankıt tipiun Antiok epei au, hırankıt tari mit ne weiwık me God en hıran nererik, hırankıt tetpor menmen yapırwe God kekepikıt tırıakem, hıranketeikin hırank hanhan mit ap ne weiwık me Isrel hı-

nanisesik. 28 Hırankıt tatıp epei au, hırankıt tau tetikeri me wi yapırwe.

15

Mit yapırwe nises God nererik neit Jerusalem newepnak netpep menmen

1 *Mit han ne provins Ju-dia nen wit Antiok natıp mit nises him yaaim me Krais nar ik: "Yi ap yerekir yıñk ki kar ke nı̄paa Moses ketpim te God ap kaktihis yi eitikerek eiyu au." 2 *Pol ketike Banabas hırankıt tetike mit in hıran newepnak natıp menmen im yapırwe, hıran nenehan. Hıran nenehan te mit ne weiwık me God en han kitet nanriuwet Pol Banabas tekite mit han en ne Antiok te hıran nanıno wit Jerusalem nanır mit aposel netike mit iuwe ninin naanmipre mit ne weiwık miutıp me God ein nanitorhi me menmen im. 3 Mit ne weiwık me God neit Antiok neriuweti nen. Hıran nepno newep provins Finisia ketike Same-ria, hıran natıp mit en, "Yi mit ap ne weiwık me Isrel yi eiweikin sip eiwet menmen enum eiyises God." Mit en kerek nises him me God nemtewem te hıran han yaaik neriuwerem.

4 *Hıran nı̄piun Jerusalem epei au, mit aposel, mit iuwe ninin naanmipre mit ne weiwık me God en netike mit en nises him me God nererik newenipi God, hıran han

* 14:22 Ap 11:23, 15:32, 18:23; Mt 7:14; 1Te 3:3
13:1-2, 15:40 * 14:27 Ap 11:18, 15:4, 12
Ga 2:1 * 15:4 Ap 14:27

* 14:23 Ap 13:3 * 14:26 Ap
* 15:1 Ga 5:2 * 15:2 Ap 11:30;

yaaiк neriuwe міт han nan. Pol ketike Banabas hırankıt tetpor menmen yapırwe God kekepikıt tırıakem.⁵ Hırankıt tetpor epei au, міт han ne Farisi kerek in ek nises God hı̄r ninin nises him lo me Moses hı̄r nekrit natıp nar ik: “Mіt ap ne weiwık me Isrel hı̄r enrekir yınk kır hı̄r enises him nı̄paa Moses ketpim.”

⁶ Hı̄r natıp epei au, міт aposel netike міт iuwe ninin naanmipre міт ne weiwık me God en hı̄r nau nererik newepnak natıpan menmen im. ⁷*Hı̄r newepnak natıpan yapırwe epei au, Pita kekrat katıp, “Nai yinan, yi yertei nı̄paa enum eik God ke haiu міт kehimıtena hi hewepyapır him yaaim me Krais hetpim men міт ap ne weiwık me Isrel te hı̄r nemtewem nisesim. ⁸*God hırank kertei han ke міт keteiknai hırank han yaaiк te міт ap ne weiwık me Isrel hı̄r nisesik. Haiu merteiyem mentar hırank kesiuwe God Hı̄min Yaaik kewetirek kar ke nı̄paa hırank kewetaiyek. ⁹*God kırıak menmen miutıp me haiu міт metike hı̄r міт ne weiwık ham. Hırank kesak menmen enum hı̄r nı̄rıakem mentar hı̄r nises him mirak. ¹⁰*In ek yi yenmak te yi einip God han enuk keriuwe menmen me him me Moses yi han kitet міт kerek nises God hı̄r enisesim? Menmen im hıram mire menmen

miyapır neremtit hıram nı̄menum, hıram mamnip han kır enum me menmen enum weinim. Nı̄paa maamrer nai netike haiu міт in ek ap nises menmen me Moses werek werek au. ¹¹*Au, haiu han kitet God kaktaihis kakır ke hırank kakıthis міт han en kakıntar Mı̄tik Iuwe Jisas Krais hanhanai kerekyai yaaim. Him me Moses au.”

¹²*Pita katıp epei au, Mіt nekintıp nau neit nemtau Banabas ketike Pol hırankıt tetpor menmen yaaim me міт his hı̄t enum o menmen meiyam enum hı̄r nı̄re yaain, God kekepikıt te hırankıt tırıakem me міт miyapır ne weiwık ap me Isrel.

¹³ Hırankıt tatıp epei au, Jems katıp him mı̄rak kar ik: “Nai yinan, nı̄kip emnep eiyımtau menmen im!

¹⁴*Saimon epei ketpai me wı̄ God kinin keteiknai hırank hanhan міт ap ne weiwık me Isrel hırank kari міт han ne міт han en hı̄r міт nı̄rak. ¹⁵Nı̄paa міт profet natıp me menmen im mar ke haiu metpim. Him mau tı̄wei hı̄r newisim matıp mar im:

¹⁶*Maain hi Mı̄tik Iuwe God hi pıke anen akaap міт ne weiwık me maam kır Devit. Hı̄r enun nı̄re wı̄nak epei kewen te hi pıke ekepi hı̄r nanu werek nar ke wı̄nak hi pıke eimaak ekırp.

* 15:7 Ap 10:1-43

* 15:8 Ap 10:44, 11:15

* 15:9 Ap 10:34-35 * 15:10

Mt 11:30; Ga 3:10, 5:1

* 15:11 Ga 2:16; Ef 2:5-8

* 15:12 Ap 14:27; Ga 2:9

* 15:14 Ap 15:7-9 * 15:16 Emo 9:11-12

17 Hi hırıak menmen im te mıt ne weiwık ham nerer wit wit nanisisa, mıt kerek hi hehimiteni hır mıt nai.

18 Nıpaa Mıtık Iuwe God kewepyapır him im ketpim.

19 "Hi Jems hi han kitet te haiu ap mamıwaank mıt han ne weiwık ham hır neweikin sip newet menmen enum nises God. 20 *Haiu emwis tıwei emsiuwerem emno emıtpor te hır ap nanım menmen mıt han newepwar newet tıpir Weinim em mentar God keriuwesisem hıram enum. Im metike hır ap nariyanhis neweninem, hır ap nanım samiyak mıt newers tımir namıp neriuwe hemkre ap mewen au hır ap nanım hemkre mei kike au. 21 *Me wi Sabat yapırwe mıt epei nekine him me Moses neit wınak kerek mıt nererik nekine him mırak. Mıt nerer wit wit nekine him mırak natıp mıt em. Hıram ap yaaim te mıt ap ne weiwık me Isrel nau netike mıt ne Isrel nekre wınak mıt nerer ein ein neit nenipi yınk enum nentar hır ap nises menmen Moses nıpaa keriuwesisem."

*Mıt neit Jerusalem ne-
siuve tıwei ken mıt ap ne Isrel*

22 Hır natıp epei au, mıt aposel netike mıt iuwe ninin naanmıpren mıt ne God en, hır netike mıt yapırwe nises God en hır han kitet nehimitan mıt han neriuweti

nanıno Antiok nantike Pol, Banabas. Hır nehimitan Judas, mıt nekine niuk mırak ham Basabas, hıranketike Sailas. Mıt nises God in han kitet mitikıt it hırankıt yaaikıt. 23 Hır newis tıwei newet mıt em hıram matıp mar im:

"Haiu mıt Aposel metike mıt iuwe ninin naanmıpren mıt ne weiwık me God in, haiu metike mıt Weinim ne weiwık mırak, haiu yapırwe metpi yi yaain, yi mıt yises God yi ap ne weiwık me Isrel yau wit Antiok, Siria, Silisia.

24 *Haiu memtau mıt han ne haiu mıt nen wit ki nari han ki keriuwe him hır netpiyem te yi han enuk. Haiu ap metpor hır nanıno netpiyem au. 25 Haiu memtewem, te haiu mererik matıp menmen im, haiu mehimitan mitikıt wik mamriuwetet tatno yi mıt. Hırankıt tatno tatkite taiu yinakıt yaaikıt Banabas ketike Pol. 26 Hır mıt han natıp nanıksıp nanıntar hırankıt tises him me Mıtık Iuwe kaiu Jisas Krais, hırankıt tatıp mıt em. 27 Haiu epei meriuweti Judas ketike Sailas. Hırankıt tatıtpi tatriuwe him mırakıt him mepir menmen haiu mewisim mau tıwei ik e.

28 *God Himin Yaaik ketike haiu mıt in haiu han kitetim matıp menmen te haiu ap metpi yi eyises him me Moses yapırwe au. Eyiyesim mei kike keremem. 29 *Yi ap eyiym menmen mıt newep-

* 15:20 Eks 34:15-17; Jen 9:4; Lev 17:10-16 * 15:21 Ap 13:15 * 15:24 Ap

15:1 * 15:28 Mt 23:4 * 15:29 Ap 15:20

warem newet tipir weinim em. Yi ap eiyim hemkre au, o samiyak mit namip newers timir hemkre wen meriuwerem, yi ap eiryanhis eiweninem au emit! Yi ap eirak menmen im hau mewisiyem te yi eiyu werek werek mepir keremem.”

³⁰ Hir newis tiwei epei au, hir neriuwet mit nen Antiock. Hir nipiun Antiock, hir nari mit kerek nises him me Krais hir nererik hir newetir tiwei ik. ³¹ Hir neit tiwei nekinaak. Hir nekinaak, hir han yaaik neriuwe him mau tiwei. ³²* Judas ketike Sailas hirakit mitikit profet, te hirakit tetpor yapirwe tekepi hir han tokik nepu te hir nepu werek. ³³ Hirakit tepu en wi ham teit wit Antiock. Epei au, mit nises God en neriuwetet pike ten, hirakit tetpor tar ik: “God naanmampri.” ^[34] Sailas au, hirak hanhan kepu en.]

³⁵ Pol ketike Banabas tepu Antiock me wi ham. Hirakit tetikite mit han yapirwe hir natip mit him me God newepyapirem.

Pol ketike Banabas tinaaipisakit

³⁶ Maain wi ham Pol katip Banabas kar ik: “Hawir pike euno ewir nawir yinan nises God nerer wit wit nipaahawir wewepyapir him yaaaim me Krais, te hawir wawirtei hir nepu werek nisesim o au.”

* **15:32** Ap 11:27, 13:1, 14:22 * **15:37** Ap 12:12, 25 * **15:38** Ap 13:13; Kl 4:10
 * **15:39** Ap 4:36, 13:4 * **15:40** Ap 14:26 * **16:1** Ap 14:6; 2Ti 1:5 * **16:2** Fl 2:19-22 * **16:3** Ga 2:3-5

³⁷* Banabas hanhan keithis Jon Mak kaktikerek tariyakit tatno, ³⁸* te Pol kinnaain ap kaktiwekhis tariyakit tatno kentar nipaahirak ap kepu ketikeret ere hirakit tirak menmen epe au. Au, hirak kinaiwret keit provins Pamfilia. ³⁹* Hirakit tenehakit tenehakit han enuk wisenum tentar menmen im te hirakit tinaaipisakit ten. Banabas keithis Jon Mak hirakit tariyakit tau sip ten wit Saipras wan kimaak keketik. ⁴⁰* Pol keithis Sailas tariyakit ten. Mit nises God en hir neriuwetet nitehi God naanmamprewekit. ⁴¹ Hirakit teke ti ten provins Siria ketike provins Silisia, hirakit tikaap mit ne weiwik me God ein tekepi hir han tokik enu enises God werek werek.

16

Mitik Timoti kepno ketike Pol Sailas

¹* Pol hirak ketike Sailas ten tiun wit Debi ketike Listra. Mitik kises him me God hirak kepu en, niuk mirak Timoti. Miye pirak hire wetikerek nises him me God miye pirak hire pe weiwik me Isrel te haai kirak au, hirak ke weiwik me mit Grik. ²* Mit yapirwe nises him me God neit wit Listra, wit Aikoniam hir natip nar ik: “Timoti hirak mitik yaaik.” ³* Pol hanhan kaktiwekhis te hirak kerekir yink kirak kaknip

mit ne weiwik me Isrel han yaaik. Hırank kırıak menmen im kentar mit nerer wit wit menep ne weiwik me Isrel nertei Timoti haai kırak hırank mitik ke Grik, hırank ap kerekir yink kırak au. ⁴*Epei au, hırankit ten terer wit wit tatip mit kerek nises him me God, menmen mit aposel netike mit iuwe ninin naanmipre mit ne God neit Jerusalem hır natip mit ap ne weiwik me Isrel hır enisesim. Hırankit tetpor hır enisesim, ⁵*te mit ne weiwik me God neit ein hır han tokik nepu nises God werek werek. Mit han yapırwe hekrit hekrit neweikin sip newet menmen enum nises him me God.

Pol kıwaai kityak kır mitik ke provins Masedonia

⁶*Hırankit teke ti ten provins Frisia ketike Galesia tentar God Himin Yaaik ap kewisiktit tatno provins Esia tatip mit miyapır him me Krais. ⁷Hırankit ten ere tiun hin ke provins Misia, hırankit tare tatno provins Bitinia te God Himin Yaaik kerek Jisas kewet mit ek, hırank ap kewisiktit tatno au. ⁸Hırank ap kewisiktit tatno au, te hırankit tınaaiwır Bitinia tekuwe Misia ere tiun wit Troas. ⁹Hırankit tipiun wit Troas, witaan Pol kepu kityak kır mitik ke Masedonia kerp kitwekhi kar ik: "Ti ehu sip enen wit kaiu Masedonia ti ekepai." ¹⁰Pol kır menmen im epei

* **16:4** Ap 15:23-29 * **16:5** Ap 2:47
18:8

au, (hi Luk hetikeret) haiu mewen menmen memi mekre tanık kaiu haiu mare mamno provins Masedonia mentar haiu epe i mertei God keninai kehimitenai mamno en mamtip mit miyapır him yaaim me Krais.

Mite Lidia wises him me God

¹¹Haiu mau sip minaaiwır wit Troas merekir wan mesipat wit yapırwe men ere mipiun wit Samotres. Haiu mipiun wit Samotres, haiu mipiun wit Niapolis. ¹²Haiu mipiun Niapolis epe i au, haiu minaaiwır sip meke ti men wit Filipai kerek nipaai mit ne wit iuwe Rom nan newik nenipek kire wit iuwe kinin wit ham me provins Masedonia. Haiu mepu wit eik wi ham. ¹³Me wi Sabat haiu minaaiwır wit men mani menep wit. Haiu han kitet mit nehimitan wit menep tipar eik te hır natip God menmen. Haiu mau en metike miyapır kerien nererik nau mani eik haiu mewepnak. ¹⁴Mite piutip pe miyapır kerek nererik en nemtau him maiu, hıre niuk mire Lidia. Hıre wises God wewenipiyek. Hıre pe wit Taiataira, hıre wesiuwe laplap mire yiwr wawit pewek mamerim. Mitik iuwe God hırank keweikin han kire te hıre wemtau him Pol ketpim hıre wisesim.

¹⁵*Hıre wetike mit miyapır neit wınak kire hır nitehi haiu mit mikiri neriuwe tipar. Haiu mikiri neriuwe

* **16:6** Ap 18:23 * **16:15** Ap 16:33,

tıpar, hıre witaihi war ik: "Yi han kitet hi hises him yaaim me Krais te yi einen eiyu wınak kai." Hıre wari han kaiu te haiu men mau en.

*Pol ketike Sailas tekre
wınak enuk teit wit Filipai*

¹⁶ *Wı ham haiu mepno wit menep mani te matıp God menmen, mite piutıp kerek wıriak menmen me mit han, hıre herwe enuk kau kekre han kire kekepye wewepyapır menmen maain te mamnen. Mit kerek naanmiprewe neit pewek yapırwe nentar menmen im.

¹⁷ *Hıre wises Pol ketikewai wınap watıp war ik: "Mit in hır nırıak menmen me Mıtık Iuwe God. Hıre newepyapır netpai menmen haiu emisesim te God kakısap menmen enum haiu mırıakem te hırap kaktaihis." ¹⁸ Hıre wıriakem warek wı yapırwe ere Pol han enuk keriuwerep keweikin ketpiwe kar ik: "Hi hetput hekrehır ke Mıtık Iuwe Jisas ti enke enopın ekeipniwe." Hırap katıp epei au, herwe kınaiwırep kırır ken waswas.

¹⁹ Maain mit kerek naanmiprewe hır nertei herwe kenke kekeipniwe te hır ap nanıt pewek mei au, hır neithis Pol ketike Sailas nerikıt nen nır mit iuwe masistret neit wit nımınen me wit mit nesiuve him nererik neitai, ²⁰*hır nerikıt nen mit iuwe masistret ne Rom natıp nar ik: "Mıtık it hırap te weiwık me

Isrel, hırap tırıak enum me haiu mit mau wit ik e. ²¹ Hırap tetpai menmen te hıram ap misses menmen mit naiu iuwe ne Rom natıp haiu emisesim au." Haiu ap misses menmen mitikıt it tetpaiyem au emit. ²² *Mit miyapır yapırwe netikeri nesiuve him. Epe au, Mit iuwe masistret nerilyıwekit klos mırakıt newepim natıp mit nır nanınen nanwaai nıpin nanıksıp. ²³ Hırap nenke nıpin naksıp yapırwe. Te hırap newiret tekre wınak enuk, hırap natıp mitik naanmipre wınak enuk te hırap naanempre mitikıt werek werek. ²⁴ Hırap kemtau him mır im epe au, hırap kewisikıt tekre haau ke nımın kewis hit mırakıt kemenkekim mitet hei me nu nımenum metenen hit me mit.

²⁵ Me wı nımın Pol ketike Sailas hırap tıtehi God menmen hırap tine henye. Mit han nekre wınak enuk ek hır nemtau menmen hırap tınaam tetpim.

²⁶ Hırap tırıak menmen im, tı kitanık wısenum te wınak enuk kırırır iuwe, waswas weipır yapırwe menke, sen hıram menke mınatın men mekeipın mit yapırwe nekre wınak eik. ²⁷ *Mıtık naanmipre wınak enuk kekrit kerenaan kır weipır yapırwe menke, hırap han kitet mit neit nımın en nepei nırır nen witeik. Hırap keket hıne kırak kare kakwırek kaknep hırekes kentar hırap

* 16:16 Ap 19:24 * 16:17 Mk 1:24, 34 * 16:20 Mk 13:9; Ap 17:6; Mt 5:11

* 16:22 2Ko 11:25; Fl 1:30; 1Te 2:2 * 16:27 Ap 12:18-19

kînaain mít iuwe nanır mít enun epei netpaan nîrir nen te hîr han enuk neriuwerek nankip. ²⁸ Hîrak kaknep hîrekес, au, Pol kînap hîm iuwe kesinîwek ketpiwek, "Au emit! Ti ap enep hîrekес. Haiu mîrir au haiu mepu in." ²⁹ Hîrak katip epei au, mítik ik kenine mítik hak kakit si keiyik kaknen. Hîrak keit si keiyik kan, hîrak kesiuknen ken nîmin hîrak kepîrpîr kitehîr kewen ninip menep hit me Pol ketike Sailas. ³⁰ *Te hîrak piķe kekrit kerp kerikit ken witeik kitwekithi kar ik: "Hi ariak mekam te God kakisak menmen enum mai hîrak kaktauhis?"

³¹ Hîrakit tewenîwekhi tetpiwek tar ik: "Ti ehises hîm me Mítik Iuwe Jisas te ti etike mite nîkerek nit, God hîrak kakisak menmen enum yi yîriakem."

³² Hîrakit tatip epei au, hîrak ketiwekithis ten hîrakit tewepyapir hîm me Mítik Iuwe Krais te hîrak mítik ketike mit miyapir neit wînak kîrak nemtau hîm me God hîrakit tetpim.

³³ *Hîrakit tatip epei au, hîram wen wi nîmin, mítik ik ketiwekhis ken kîkir sip kirakit ere werek. Hîrak kîkir sip kîrakit, Pol ketike Sailas tîkir mítik ketike mit miyapir nîrak neriuwe tipar.

³⁴ Hîrakit tîkir, hîrak mítik eik ketiwekithis keiyikit ken wînak kîrak kewetiwekit menmen taam. Hîrak ketike mit miyapir neit wînak kîrak hîr han yaaik nentar

hîr in ek nises hîm me God.

³⁵ Wanewik, mít iuwe masistret ne Rom nau wit, hîr nesiwe mit plisman nen wînak enuk natip nar ik: "Yi eisiwe mítikit wîk hîrakit tatno." ³⁶ Mit natip epei au, mítik naanmîpre wînak enuk kan katip Pol kar ik: "Mit iuwe masistret nesiwe hîm natip yi yaino witeik, yi yaino God naanmampri me menmen."

³⁷ *Te Pol katip mit plisman kar ik: "Mit iuwe ap nînapin menmen enum hawîr wirakem te hîr newep neit witeik mit yapirwe nîrei. Hawîr wîre mit nau wit Rom hîr ap nerekyawîr menmen em mar im au nentar mit iuwe neit wit Rom newis hîm mau tiwei neriuwessem. In ek hîr mit in nare nîsawîn menmen neriuwetawîr a? Taau! Hîr hîras naniñen in nanriuwetawîr euno witeik."

³⁸ Hîrak katip menmen im epei au, mit plisman piķe nen natip mit iuwe hîm mîrak. Hîr epei nemtau Pol ketike Sailas hîrakit tire mit ne wit Rom hîr nînaain natip nar ik: "Haiu mîriak menmen enum ye."

³⁹ *Te hîr nen nîr Pol ketike Sailas, hîr natip nar ik: "Yi yaaikit, haiu mepitari yi yire mit ne Rom."

Hîr natip epei au, hîr neriyakit ten witeik nitîwekithi te hîrakit tînaaiwîr wit kîr. ⁴⁰ Pol ketike Sailas hîrakit tînaaiwîr wînak enuk ten wînak ke Lidia. Epei au,

* 16:30 Ap 2:37 * 16:33 Ap 15:16

* 16:37 Ap 22:25 * 16:39 Mt 8:34

hırankıt tatıp mıt kerek nises him me God tetpor him mamkepi hır han tokik nanu. Hırankıt tetpor him ere werek, hırankıt teit menmen teiyim tatnaaiwır wit Filipai tatno.

17

Mit ne wit Tesalonaika nare naninsep Pol ketike Sailas

¹ *Hırankıt tınaaiwır Filipai, hırankıt ten tewep wit Amfipolis. Hırankıt ten tewep wit Amfipolis tespitatek, hırankıt ten tewep wit Apolonia ten ere tıpiun wit Tesalonaika kerek wınak ke mıt ne Isrel nererik nekine him me Moses neitai. ² Pol keit in kırıak menmen kar ke nıpaa hırankıt kırıakem keit wit hak. Me wi Sabat hırankıt ken wınak kır. Me wi Sabat wılkak hırankıt ketikeri newepnak natıpán, hırankıt keit him me God mau tıwei kettarem keteiknorem kar ik: ³ *“Mıtık God kehimitanek hırankıt Krais, God hırankıt katıp mıtık ik kaki pıke kakıkrit. Mıtık ik Jisas hi eweypyapır etpiyek hırankıt Mıtık God kehimitanek hırankıt Krais kerekkek kakıkaap hau mıt ne tı.” ⁴ *Mıt miyapır han ne weiwık me Isrel hır nemtaw him im hır nises Pol ketike Sailas. Mıt han ne Grik kerek newenipi God, hır netike miyapır iuwe yapırwne ne Tesalonaika hır nisesikit.

⁵ *Te mıt han ne weiwık me Isrel neit wınak en hır ap nises him im hır yınk enuk

nentar mıt yapırwne nises him mırankıt. Hır nen ya nei this mıt enun nau yain yain hır nesikeyaanmi nererik nen nari han ke mıt yapırwne ne wit. Hır neweikin wınak ke mıtık niuk mırankıt Jeson nenke weipır nınatın Pol ketike Sailas te hır neriyakıt nesiweret ten mıt. ⁶ *Hır nınetniwekit nınetniwekit au, hır nari mıtık Jeson ketike mıt han nises Krais, neriyeli nen mıt iuwe masistret nınap netpor nar ik: “Mıt kerek nıriak enum nerer wit wit epeınan in nıriak enum. ⁷ *Mıtık ik Jeson kewisi nan nau wınak kırak. Hır neweikin sip newet him me mıt iuwe neit Rom. Hır natıp nar ik: ‘Mıtık iuwe king hak kinin Sisa, hırankıt niuk mırankıt Jisas.’” ⁸ Hır natıp him im, hır nıkiak han ke mıt yapırwne neit wit, hır netike mıt iuwe masistret. ⁹ Mıt iuwe en nari pewek me mıtık Jeson ketike mıt han nises Krais te hır ap pıke nanri han ke mıt han neriuwe him me Krais. Hır nari pewek epeı au, hır nesiupani neriuweti nen witeik.

Pol ketike Sailas ten wit Beria

¹⁰ Nepei wıtaan, mıt in ne Tesalonaika kerek nises him me Krais hır neriuwet Pol ketike Sailas ten wit Beria. Hırankıt ten ein epeı au, hırankıt ten wınak kerek mıt ne weiwık me Isrel nau nererik nekine him me Moses me wi Sabat. ¹¹ *Mıt

* 17:1 1Te 2:1-2 * 17:3 Lu 24:26; Ap 3:18, 9:22 * 17:4 Ap 13:50 * 17:5
1Te 2:14 * 17:6 Ap 16:20 * 17:7 Lu 23:2; Jo 19:12 * 17:11 Jo 5:39

en hır yaain ninin mit ne wit Tesalonaika nentar hır nemtau him Pol ketpim, hır hanhanem. Hekrit hekrit hır nekine him me God maus tıwei te hır hanhan nanırtai menmen Pol ketpim hıram yaaim mire him nipaas God ketpim o au. ¹²*Mit miyapır yapırwe ne weiwık me Isrel nises him me Krais. Miyapır han ne Grik hır miyapır niuk mir iuwe, hır netike mit ne Grik yapırwe nises him me God. ¹³*Maain mit ne weiwık me Isrel ne wit Tesalonaika nemtau Pol wen kewepyapır katip him me God kar ke nipaas hırank kırıakem keit wit Beria, hır nan nıkiak han ke mit en hır han kekritic enum. ¹⁴Hır han kekritic enum te mit nises Krais hır nınaain mit nanıneb Pol kaki te hır neriuwetek kakno wit yanımın ke wan eik. Sailas ketike Timoti au, hırankit tepu Beria. ¹⁵Mit kerek neriuwet Pol nen netikerek ere hır nıpiun wit Atens. Epe au, hır epe nanıno nr ein, Pol ketpor kar ik: "Yi eitip Sailas ketike Timoti hırankit tatnen waswas tatwenayipır tatit wit Atens."

Pol kewepyapır him me God keit wit Atens

¹⁶Pol wen keit wit Atens kemerir Sailas ketike Timoti, hırank han kekritic kentar hırank kır mit natın ninaan mau teinik yapırwe hıram mepu wit kır eik e. ¹⁷*Hıram mepu wit kır eik, te hırank ken wınak kerek mit ne weiwık me Isrel hır netike

mit ne Grik hır newenipi God, hırank ketikerei newepnak natıpan me him me Krais. Hırank kepno en, hırank hekrit hekrit ken wit maket kerek mit nesiue menmen, hırank ketike mit miyapır nau en newepnak natıpan him me Jisas Krais. ¹⁸Mit han natıp mit him me mitik Seno, hır netike mit han Stoik kerek hır natıp mit him me mitik Epikurian, hır netike Pol newepnak natıpan menmen. Hır mit han natıp nar ik: "Mitik enuk weise tıpar ik katip mekam?" Mit han natıp nar ik: "Hırank katip menmen me God ke mit ne wit hak." Hır natıp menmen im nentar Pol ketpor him me Jisas Krais ketike him me mit epei naa pıke nanıkrit. ¹⁹Te hır netıwekhis neriyak neiyık nen kaunsil ke wit Ariopagas keit Atens. Hır netpiwek nar ik: "Haiu hanhan mamımtau him ham mit ti hatıp mit em. ²⁰Hıram mei ti etpaiyem hıram haiu mepitariyem te ti etpaiyem te haiu mertei werek werek." ²¹Mit nau wit Atens netike mit ne wit ham hır nau en hekrit hekrit hır nau yain yain natıp him hır hanhan nemtau him ham mit nisesim.

²²Hır nepei netpiwek, Pol kekrit kerp nımin ke mit ne kaunsil katip kar ik: "Yi mit ne wit Atens. Hi hertei yi yewenipi tıpir yapırwe. ²³Hi heke tı herekir wit ki hi hır wit wit yi yewenipi tıpir, hi hır kınaan kiutıp yi yekine

* 17:12 Ap 13:50 * 17:13 Ap 14:19

* 17:17 Ap 18:19

menmen im mewik: 'Kînaan im me tipler hak haiu mit mepitari niuk mîrak.' Menmen yi mit in yepitari niuk mîrak yewenipiyek, hi etpi niuk mîrak. Niuk mîrak God.

²⁴ * "God hîrak kewis ti ketike menmen yapırwe mewik. Hîrak kinin naanmîpre nepni metike ti te hîrak ap kepu kekre wînak mit nimîwekek. ²⁵ * Hîrak kîrîak menmen yapırwe, te mit nankepik nanrîak menmen taau. Hîrak hîrekkes kewetai haiu mit himin te haiu mepu, hîrak kewetai menmen yapırwe. ²⁶ ** Hîrak kiutip hîrak kinai haiu mit yapırwe haiu merer wit wit mau ti. Nîpaa enum eik hîrak kîmat wi mit nau ti hîrak kehimitan wit kerek hîr nanwik. ²⁷ Hîrak kîrîak menmen im te haiu mit minmetniwek ere minapinek misesik. God ap kerp yanîmin ke haiu mit niutip niutip au.

²⁸ Hîrak kekepai haiu mepu ti haiu mamno in mamno ein. Hîrak kire mit han ni nertei iuwe hîr nekine him o hîr nine henye hîr natip nar ik: 'Haiu mit haiu nikerek ne God.' ²⁹ * Haiu nikerek nîrak te haiu ap han ekitet hîrak kire gol o silva o nan mit nîrakem hîram mar ke God au. ³⁰ * Nîpaa mit ap nertei God au, te hîrak ap katip enum me menmen hîr nîrakem au. In ek God katip him manp mit

* 17:24 1Kin 8:27; Ap 7:48 * 17:25 Sam 50:12; Ais 42:5 * 17:26 Diu 32:8
 * 17:26 Ais 55:6; Sam 145:18; Jer 23:23 * 17:29 Jen 1:27; Ais 40:18-20, 44:10-17;
 Ap 19:26 * 17:30 Ap 14:16 * 17:31 Sam 9:8, 96:13; Ap 10:42

yapîrwe nau nerer wit wit nar ik: 'Yi eiweikin sip eiwit menmen enum.' ³¹ * God epei kîmat wi hîrak maain skelim mit miyapîr yapırwe werek werek kakriuwe mitik hîrak kehimitanek hîrak kakriak menmen im. God hîrak epei keteikin haiu mit yapırwe maain hîrak kakriak menmen im kentar hîrak kîkîak mitik ik nîpaa kaa hîrak kekrit kepu."

³² Mit en hîr nemtau Pol katip ke mitik kaa Pi'ke kekrit kepu, mit han natip nitetnaan nenwesisek. Au, mit han netpiwek nar ik: "Maain haiu mamimtau ti etip menmen im eteipim."

³³⁻³⁴ Epe au, Pol kînaaiwîr mit ken. Mit han nen netikerek nises him me God. Mitik ke mit in nises him me God hîrak mitik ke kaunsil Ariopagas niuk mîrak Daionisias. Mîte piutip niuk mîre Damaris hîre wetike mit miyapîr han nises him me God.

18

Pol katip mit miyapîr ne Korin him yaaim me Krais

¹ Pol katip him me Krais keit Ariopagas epei au, hîrak kînaaiwîr wit Atens ken wit Korin. ² * Hîrak ken wit Korin, hîrak kîr mitik hak niuk mîrak Akwila kerek nîpaa miye pîrak winaak keit wit Pontas. Hîrak ketike mîte pîrak Prisila in ek nînaaiwîr wit iuwe Itali nan Korin nentar mitik

* 17:26 Sam 50:12; Ais 42:5 * 17:26 Diu 32:8

* 17:29 Jen 1:27; Ais 40:18-20, 44:10-17;

* 17:31 Sam 9:8, 96:13; Ap 10:42 * 18:2 Ro

iuwe Klodias kerek kinin naanmipre mit katip kar ik: "Mit yapirwe ne weiwik me Isrel hir eninaaiwir wit Rom." Hirak Pol ken 3 *kau wianak kir kekepi nime wianak laplap kentar hirak nipa (hirak ap kises him me krais wen au) hirak kime menmen im keit pewek mererim, kar ke in hir nimaam. 4 Me wi Sabat yapirwe Pol ken wianak ke mit ne Isrel ein kerek hir nekine him me Moses, hirak ketikeri newepnak natipan, hirak kare kakteiknor him mirak yaaim me Krais te hir enisesim

5 *Me wi Sailas ketike Timoti tinaaiwir provins Masedonia tan wit Korin, Pol ap pi ke kime wianak ke laplap au. Hekrit hekrit hirak katip mit ne weiwik me Isrel nau en ketpor kar ik: "Jisas hirak Mitik Krais kerek God nipa kehimitanek kan kikaap mit ne Isrel."

6 *Hir au nemniniwek him mirak netpiwekit enum, te Pol kitank laplap mirak keteiknor God ap kesak menmen enum mir au mepu, hirak ketpor, "Yi yayi te yi yayi. Hiram menmen mai au, hiram menmen mi. Me in ek hi eweikin sip eweti, hi eno mit ap ne weiwik me Isrel etpor him yaaim me Krais." 7 Epei au, hirak tinaaiwir wianak ke mit en nererik nekine him me Moses, hirak ketike Sailas, Timoti ten tau wianak ke

mitik hak niuk mirak Tisia Jastas. Hirak ap ke weiwik me Isrel te hirak kises him me God. Winak kirak kwaai krapit winak ke mit ne Isrel kerek hir nau nererik nekine him me Moses en. 8 *Mitik niuk mirak Krispas hirak kinin naanmipre mit ne wianak kerek mit ne Isrel nererik nekine him me Moses en, hirak ketike mite pirkak nikerek nirkak nises him me mitik iuwe Krais. Mit yapirwe nau wit Korin nemtau him me God te hir nisesim, Pol ketike Sailas tikiri.

9 *Witaan ham Pol kwaai kityak, Mitik Iuwe God ketpiwek kar ik: "Ti ap hinaain au. Ti wen etip mit him mai. 10 *Hi hau hetikewit, mitik kiutip ap te kakitep au kakintar mit yapirwe neit wit ik e hir nises him mai." 11 Epei au, Pol kepu wit eik me tito miutip wenke mar hispinak kiutip (6), hirak katip mit miyapir him me God.

12 Me wi im mitik iuwe ke Rom kehimitan mitik Galio hirak ap ke weiwik me Isrel, hirak kinin naanmipre provins Akaia. Hirak kire mitik iuwe gavman ke mit ne Grik, te hir mit ne weiwik me Isrel nau en nekiyan niutip neithis Pol neruyaak neiyik nen mitik iuwe Galio hir nesiuve him netpiwek nar ik: 13 "Mitik ik kari han ke mit te hir ap nises him me Moses hir ap newenipi God

* 18:3 Ap 20:34; 1Ko 4:12

* 18:5 Ap 17:14-15, 9:22

* 18:6 Ap 13:46, 51,

20:26; Lu 9:5

* 18:8 1Ko 1:14

* 18:10 Jos 1:9; Ais 41:10;

Jer 1:8; Jo 10:16

* 18:9 1Ko 2:3

werek werek au.”¹⁴ Pol kare kaktip him te mitik iuwe Galio katip mit en ketpor kar ik: “Yi mit ne Isrel. Mitik ik kiriak menmen enum kekintip menmen o kenep mitik kaa te hi herp hemtau menmen yi yetpewem.¹⁵ *Au, hiram menmen me him metike niuk mei me him me Moses yi yisesim. Yi hiras eiyitpim ere werek. Hi au hinapen emtau menmen weinim marim.”¹⁶ Hirak katip epei au, hiram katip mit plisman nirk hir neri nen witeik.¹⁷ Epei au, hir mit en neithis mitik iuwe hak kinin naanmipre mit nises him me Moses hir neruyaak nen nerp witeik nakip. Mitik Galio ap han kekrit ke menmen im au, hiram katip kar ik: “Menmen weinim.”

Pol pike ken wit Antiok ke provins Siria

¹⁸ *Pol kepu wit Korin ketike mit nises him me God me wi yapirwe. Epei au, hiram kau sip ketike Prisila wetike mitik kire Akwila, hir nerekir wan nen provins Siria. Nipaa hir nau sip wen au, Pol katip God him me kimat wi keriuwes menmen. Wi epei au, hiram mitik kime Pol paan kirak keit wit Senkria (keteikin mit wi hiram keriuwes menmen me hirakes hiram epei au).¹⁹ *Hir nipaa wit Efesas, Prisila wetike mitik kire Akwila hir nau en. Pol ken winak kerek

mit nau nererik nekine him me Moses en, hiram ketike mit ne weiwick me Isrel hir newepnak natipan me him me Krais.²⁰ Hir nitiewekhi kaku kaktikeri me wi yapirwe te hiram kewenhi au.²¹ *Hiram ketpor kar ik: “God hanhan hi pike enen te hi enen eri.” Hiram ketpor epei au, hiram kerekek kau sip kinaaiwir wit Efesas.²² Hiram kipiun wit Sisaria epei au, hiram kinaaiwir sip ken wit eik keke ti ken wit Jerusalem en kira mit nises him me God ein. Epei au, hiram pike ken wit Antioch.

Pol pike kepno ein ein kikaap mit kerek nises him me Krais

²³ Pol kepu wit Antioch wi ham, hiram kinaaiwir mit en ken provins Galesia ketike provins Frisia kerer wit kike kike em kikaap mit kerek nises him me God han tokik nepu.

Apolos katip mit miyapir ne wit Efesas him me Krais

²⁴ Wi ham, mitik hak niuk mirak Apolos, hiram ke weiwick me Isrel, nipaa miye winaak keit wit Aleksandria, hiram kan kau wit Efesas. Hiram kertei katip him yaaim, hiram kertei him me God mau tiwei werek werek.²⁵ *Mit nipaa neteikniwek menmen me Mitik Iuwe God te hiram han yaak wisenum keriuwe him me God katip mit menmen yapirwe Jisas epei kiriakem. Te hiram

* **18:15** Ap 23:29, 25:18-19; Jo 18:31

* **18:21** Ro 1:10; 1Ko 4:19; Je 4:15

* **18:18** Ap 21:24 * **18:19** Ap 17:17

18:25 Ro 12:11; Ap 19:3

kertei menmen me Jon kerek nipaā kikir mit keriuwe tipar weinim. ²⁶ *Hirak kan wīnak ke mit ne Isrel nau nererik nekine him me Moses en, hirak katip him iuwe ap kinaain mit au. Akwila ketike Prisila nemtaw hirak katip epei au, hir neriyaak nen wīnak kir netpiwek nekepik kertei werek him me Jisas epei kan ti kikaap hau mit hirak kaa God pike kikiaek kekrit kepu. ²⁷ *Hir netpiwek menmen im epei au, Apolos han kitet kakno provins Akesia ke Grik te mit en nises him me God nekine tiwei natip mit nises God en hir naanmamrewek. Hirak ken en, hirak kikaap mit en kerek nises him yaaim me Krais nentar God kerek yor yaaim. ²⁸ Hirak ketike mit ne weiwik me Isrel newepnak natipan te hirak keriuwe him iuwe mirak hirak keteikin mit miyapir him me mit en hiram ap yaaim. Hirak keriuwe him me God mau tiwei, hirak katip mit keteiknor Mitič Krais kerek God kehimitanek kikaap mit.

19

Pol katip mit miyapir neit wit Efesas him yaaim me Krais

¹ *Mitič Apolos wen kepu wit Korin, Pol kepno ken kiun provins Galesia ketike

Frisia ere kipiun wit Efe-sas. Kipiun Efesas, hirak kir mit han nises him me Jisas. ² *Te hirak kitorhi kar ik: "Nipaā yi yises him me Jisas God Himin Yaaik kan kau kekre han ki o au?" Hir neweniewekhi nar ik: "Haiu ap memtaw God Himin Yaaik kepu au." ³ Pol pike kitorhi, "Hir nikri nekine niuk me keimin?" Hir natip nar ik: "Hir nikrai nekine niuk me Jon."

⁴ *Pol katip kar ik: "Jon kikir mit kerek neweikin sip newet menmen enum, hirak katip mit ne weiwik miutip me Isrel hir enises hirak mitik kerek maain kaknen. Hirak niuk mirak Jisas, hirak Mitič Krais kerek God kehimitanek kikaap hau mit."

⁵ Hir nemtaw menmen im, hir newis Pol kikiri keriuwe tipar kekine niuk me Mitič Iuwe Jisas. ⁶ *Hirak kikiri epei au, Pol kewis his menteri te God Himin Yaaik kan kau kekre han kir keneisesi hir natip him ham nipaā hir nerteiyem au, hir natip him me God. ⁷ Pol kiriak menmen im me mit nar ke hiswiyen wik (12).

⁸ Hirak kiriak menmen im epei au, Pol ken wīnak kerek mit ne weiwik me Isrel nau nererik nekine him me Moses. Hirak katip mit him me God, hirak ap kinaain mit au. Hirak ketpor ere wenke wikak, hirak ketikeri newepnak natipan. Hirak kare kakri han kir te hir han kitet menmen hirak ketpor

* **18:26** Ap 19:8 * **18:27** 2Ko 3:1; Kl 4:10 * **19:1** 1Ko 3:6 * **19:2** Ap 2:38, 8:16; Jo 7:39 * **19:4** Mt 3:1-2 * **19:6** Ap 8:17

me God kinin naanmipre mit. ⁹*Mit han au enun han tokik hir ninapen nanis-esim, hir natip enum me menmen me God mit in nis-esim me ninaan me hir mit yapirwe. Hir natip enum te Pol ketike mit hir nises him mirak ninaaiwir mit en. Hekrit hekrit Pol ken winak skul ke mitik Tirinas ketike mit hir newepnak natipan him me God. ¹⁰Hirak kirak menmen marim me tito wik, te mit yapirwe nau provins Esia, hir mit ne Isrel, hir mit han ne weiwik ham nemtaw him yaaim me Mitik Iuwe Krais.

Him me nikerek ne mitik Siva

¹¹*God kirak menmen yaaim keriue Pol kikaap mit keriuerem. ¹²*Mit han neit laplap hankisip o laplap iuwe miwaai yink ke Pol hir neiyim nen mit ninap te mit han ninap hir nire yaain, mit han herwe mersisi hiram metpaan menpin mekeipnor hir nire yaain.

¹³*Mit han ne weiwik me Isrel hir nepno neprer wit wit nepir herwe enum mekre mit. Wit ham mit han in hir nanopir herwe nanriuve niuk me Jisas. Hir natip herwe enuk nar ik: "Haiu metpi mekrehir ke Jisas kerek Pol katip mit en ek. Yi einopin ekeipin mitik ik." ¹⁴Hir nikerek hispinak wik (7) ne mitik iuwe pris niuk mirak Siva ke weiwik

me Isrel, hir keriyen nirak menmen marim. ¹⁵*Au, herwe enuk ketpor kar ik; "Hi hertei Jisas, hi hertei Pol, te yi mit yi neimin a?" ¹⁶Mitik kerek herwe enuk kersisek kekrit kanip wisenum kerekir yink kir kewep klos mir te hirak kinini. Hir nirir ninaaiwir winak hemkre merer yink kir hir ne yink weinik nirir. ¹⁷*Mit han yapirwe ne Isrel, mit han ne weiwik ham, hir nau wit Efesas nemtau me menmen im te hir nepirpir newenipi niuk me Jisas. ¹⁸Mit miyapir yapirwe kerek nises him me God nan newepyapir menmen enum hir nepei nirakem. ¹⁹Mit miyapir han, kerek netenwo henpin o marila menmei marim, hir neit tiwei mir meteiknor menmen im hir neiyim nan newirem mekre si me ninaan me mit yapirwe. Mit han newenhis pewek me mit newirem neiyim neit tiwei im hiram mar 50,000 pewek silva. ²⁰*Marim him me Mitik Iuwe Krais men merer wit wit te mit miyapir yapirwe nisesim.

Mit ne wit Efesas nesickeyaanmi nare nanopir Pol

²¹*Menmen im epei man, God Himin Yaaik kari han ke Pol te hirak han kitet kakno provins Masedonia kaktike Akaia. Te maain, hirak kakno wit Jerusalem. Pol katip

* **19:9** 2Ko 6:14-18; 2Ti 1:15 * **19:11** Ap 14:3 * **19:12** Ap 5:15 * **19:13** Mk 9:38 * **19:15** Mk 1:24, 34 * **19:17** Ap 5:5, 11 * **19:20** Ap 12:24 * **19:21** Ap 23:11; Ro 1:13

kar ik: "Hi ano wit Jerusalem epe au, te hi eno wit Rom." 22 *Pol keriuwet mítikít wík hírakít tekepik, hírakít tinín ten Masedonia, hírak wen kepu provins Esia.

23 *Me wí im, mít han neit wit Efesas han enuk nentar mít nises him me Mítik Iuwe Krais. 24 *Mítik hak niuk mírak Demitrias hírak kime menmen keriuwe silva. Hírak kime wínak kike kike silva kíre wínak iuwe ke típir niuk mire Atemis mít nen newepnipi niuk mire nekrerek. Menmen hírak kimaam hírak ketike mít han nesiwerem men mít hír neit pewek yapırwe mererim. 25 Te hírak kenine mít nime menmen me silva netike mít han hír níriák menmen mar ke hír níriákem hír nererik, hírak ketpor kar ik: "Yi mít yi yertei haiu meit pewek me menmen metike menmen meiyam meriuwe menmen im haiu níriákem. 26 *Yi epei yír menmen, yi yemtaw menmen mítik ik Pol kíriákem keit wit kaiu Efesas kerek au. Ke provins Esia Pol kari han ke mít miyapír yapırwe hír neweikin sip newet menmen, hírak ketpor kar ik: 'Menmen mít nimaam mire teinik ninaan mewik híram ap mire God au. Híram memipiń.' 27 Menmen im Pol ketpim maain híram mamnip mít hír han ekiet menmen haiu mít in níriákem híram enum. Im keremem au.

Wínak yaaik ke teinik ninaan mewik iuwe me mítte paui Atemis maain mamre niuk weinim te mít nanisesye au. Mít yapırwe neit Esia netike mít nerer wit wit newenipí niuk mire."

28 Mít yapırwe nemtau him mírak epe au, hír han enuk neneipi natip nar ik: "Atemis pe Efesas híre yaaip iuwe." 29 *Mít nerer wit wit ke wit iuwe Efesas neneipi natip. Mít han nen neithis Gaias ketike Aristakas hírakít te provins Masedonia kerek tekite Pol tepno ein ein, hír neriyakít neiyít nen wit kerek mít nau nererik nemtau menmen. 30 Pol hírekes hanhan kakno ein kaktip mít menmen te mít han en nises him me God newenek. 31 *Mít han hír mít iuwe gavman ne provins Esia kerek níre nírak yinan o wariyakít nírak hír nesiwe him netpiwek hírak ap kakno kaktip mít menmen au emít.

32 Mít han neit wit mít nererik newik hír natip him ham, mít han natip him ham nentar hír yapırwe nepitari nenmak te hír nererik nau en. 33 Mít han ne weiwick me Isrel neriuet mítik niuk mírak Aleksanda kerp kinin kentir kínaan te mít han en han kitet hírak kerek kinin kíriák menmen enum im. Hírak kíkíam his kesinor hír enkintip enimtau menmen hírak kakítpim. 34 Au, mít en nertei Aleksanda hírak

* 19:22 Ro 16:23; 2Ti 4:20 * 19:23 2Ko 1:8 * 19:24 Ap 16:16 * 19:26 Ap 17:29 * 19:29 Ap 20:4, 27:2; Kl 4:10; Fm 24 * 19:31 2Ti 1:15

20

*Pol keke ti kepno provins
Masedonia ketike Grik*

ke Isrel, h̄ir yapı̄rwe natip nerekir̄wek him natip nar ik: "Atemis pe Efesas h̄ire yaap iuwe." H̄ir nenep̄ip narek ere 2 aua.

³⁵ Maisiu kike, kuskus ke wit Efesas h̄ırak kenip mit en nekintip nau neit h̄ırak ketpor kar ik: "Yi mit ne Efesas. Mit yapı̄rwe nertei wit kaiu ik e h̄ırak wit naanm̄ipre w̄inak iuwe ke teinik ninaan mewik me m̄ite iuwe yaap Atemis wetike nan mit newenipiyek n̄ipaa kau nepni kenke kan. ³⁶ Mitik kei ap kaktip menmen im h̄ıram memip̄in au, te yi mit eikintip yi ap yırıak menmen enum waswas au emit. ³⁷ Yi epei yeithis mitik̄it w̄ik it te h̄ırak̄it ap tekintip menmen meit w̄inak ke Atemis o netpiwe enum au. ³⁸ Mitik Demitrias ketike mit h̄ır n̄ırıak menmen m̄ırak nare nansiue h̄im mitik̄it h̄ır enino mit iuwe masistret h̄ır nanmer̄it wi h̄ır nanımtau h̄im me mit. H̄ır nansiue h̄im ein, ³⁹ o au en, yi hanhan eitip h̄im meiyam em, yi wen eimer̄it wi me haiu mit ne wit Efesas haiu mererik memtau h̄im me mit iuwe ne witeik. ⁴⁰ Mit iuwe ne Rom h̄ır nansiue h̄im nantip haiu mit m̄ırıak enum mesiuwe h̄im mesikeyaanmi. Haiu mit iuwe ap te metpor yi yenmak yi yırıak menmen marim au." ⁴¹ H̄ırak katip̄ epei au, h̄ırak kesiuwe mit en h̄ır nen wit k̄ir eik.

* **20:4** Ap 19:29, 21:29; Ef 6:21

¹ Mit nererik nesikeyaanmi epei au, Pol kenine mit kerek nises h̄im me Jisas keyewewi ketpor h̄im mamkepi nanises h̄im me God werek werek. Te h̄ırak kınaiwiri kakno provins Masedonia.

² H̄ırak ken k̄ipiun provins Masedonia, h̄ırak kerekir kau n̄imin ken kerer wit wit katip̄ mit h̄im m̄ırak yapı̄rwe mamkepi nanises h̄im me God werek werek. Epei au, h̄ırak ken provins Grik. ³ H̄ırak kepu en wenke wikak. H̄ırak kepu en wenke wikak, h̄ırak kare kaku sip kakno Siria, h̄ırak kemtau mit han h̄ır nimenip̄in nankip̄, te h̄ırak han kitet kakno kakitet provins Masedonia ere h̄ırak kınaiwirek k̄ipiun provins Siria.

⁴ *Sopata n̄ikan ke Piras ke wit Beria, h̄ırak ketike Aristakas, Sekandas h̄ırak̄it te wit Tesalonaika, h̄ırak̄it tekite Pol tariyak̄it ten. Mitik Gaias ke wit Debi, Timoti, Tikikas ketike Trofimas te Esia, h̄ırak̄it tetike Pol nariyan nen. ⁵ H̄ır mit ninin nen nemeriyei neit wit Troas. ⁶ H̄ır nemeriyei neit ein, haiu mau wit Filipai ere wi mit nererik ap newis yis mekre bret m̄ır han tewenin menmen God kerekyorem h̄ıram epei au.

Menmen im epei au, haiu minnaaiwir wit Filipai mau sip ere wi hispinak (5), haiu

mipiun wit Troas. Haiu men mipiun wit Troas, haiu metike mit nemeriyei mau en ere wi hispinak wik (7).

Pol kikiak Yutikas kerek hirak kaa keit wit Troas, hirak pike kekrit kepu

7 *Me wi Sabat me witaan haiu mit yapirwe mererik maam menmen han tewenin menmen Jisas kiriakem haiu mewenipi God. Pol katip mit en menmen. Hirak kare teipmen kakno te hirak ketpor him ere wi nimin. 8 Mit epei neit si yapirwe newisim mekre haau mau niu meit winak haiu mau mererik mekerek. 9 Mitik pipiak niuk mirak Yutikas kau windo me winak. Pol wen katip katip, hirak kinapipi kawaai kinatin. Kawaai kinatin o, hirak kenke kau niu ken kiun ti. Mit nekiuwe nen nikiak nirek nepei au kaa. 10 *Pol kekintip kekiuwe ken kirek, hirak kenke kenterik kesiuwewik. Epei au, hirak katip kar ik: "Yi ap han enuk au emit! Hirak kaa te in ek pike kekrit kaku." 11 Hirak katip epei au, hirak ketikeri pike niniu nen winak hirak kewep niu o bret ketikeri nekiyan naam. Epei au, hirak ketikeri newepnak ere wanewik. Wanewik, Pol kinaiwiri. 12 Pol kinaiwiri, hir neithis pipiak ik kerek nipaah kenkewin kaa Pol pike kikiak, hir nen winak mir hir han yaalk iuwe.

* 20:7 Ap 2:42, 46 * 20:10 1Kin 17:21 * 20:17 Ap 18:21 * 20:18 Ap 18:19, 19:10 * 20:19 Ap 20:3

*Pol kinaiwir wit Troas
kipiun wit Mailitas*

13 Haiu minin men mau sip merekir wan ere mipiun wit Asos, kerek Pol katip kakweniyipr sip. Nipaah hirak ketpai menmen im kentar hirak kinapen sip, hirak hanhan keke ti kakno ein. 14 Hirak kewenaiyipr keit Asos epe au, haiu metiwekhis men mau sip minaaiwir wit Asos men ere miun Mtilini. 15 Haiu mipiun Mtilini epe au, haiu me wi ham wanewik men mesipat wit Kaios. Haiu wen men me wi ham hekrit haiu men mesipat wit Semos. Wit Semos epe au, wi ham haiu mipiun wit Mailitas. Sip miwaai meit ein. 16 Pol epei han kitet hirak kau sip ap kakno wit Efesas kentar hirak kinapen kaku provins Esia wi yapirwe. Hirak hanhan kakno waswas kakiun Jerusalem me wi Pentekos.

Pol katip him mirak men mit iuwe nises God neit wit Efesas

17 *Pol wen kepu sip keit Mailitas hirak keriuwet mitik hak katip mit iuwe ne weiwick me God neit Efesas te hir eninen Mailitas enirek. 18 *Ewaai meruri hir mit ne Efesas epei nan, Pol ketpor kar ik: "Yi epei yertei me wi hi hinin han Esia hau hetikewi yi yertei menmen hi hisesim. 19 *Yi yertei me wi yapirwe mit han ne weiwick me Isrel hir

nimenipin natipan naniyep te hir nenip menmen im menip han kai kekrit hir newaank hiras. Hi ap ewenipi niuk mai au. Hi hirak menmen Mitik Iuwe Krais kehimitenewem, wi ham hi hikit henterim. ²⁰ Hi ap hepakin him mamkepi me wi hi hewepiyapir him me God yi yau wnak ke mit kerek nekine him me Moses yi yererik en o yau wnak mi miutip miutip. ²¹ Hi epei hetpi yi mit ne weiwik me Isrel netike yi mit ne weiwik ham, hi epei hetpi him manp eiweikin sip eiwet menmen enum eiyises him me Mitik Iuwe kaiu Jisas. ²² *In ek hi hises him God Hirmin Yaaik ketpewem te hi eno wit Jerusalem. Hi hepitari menmen mit nanrekyewem nanit ein. ²³ *Hi hertei kerek God Hirmin Yaaik epei ketpo merer wit wit mit nanrekyo enum nanwire akre wnak enuk.

²⁴ *“Hi han kitet hi hahi te hi ehises menmen nipaai Mitik Iuwe Jisas kehimitenen hi ehisesim, hiram menmen weini. God epei kirak mit menmen yaaim keriuwe Jisas Krais te hirak kehimitenen hi hetpor him yaaim me menmen im.

²⁵ “Yi eiyimtewem. Nipaai hi hen yi mit yapirwe hewepiyapir him me God kinin naanmipre haiu mit. In ek hi hertei maain hi ap

eri meiyam au. ²⁶ *Te hi petepin hetpi him manp, mitik kiutip ke yi mit maain kakno si tatiknenik hiram menmen mai au. ²⁷ Hiram menmen mai au mentar hi ap heripakin him mei me menmen me God kakinin naanmamre haiu mit au. ²⁸ *Yi naanempre hiras yetike mit kerek God Hirmin Yaaik kehimiteni yi naanmipri. Yi yar ke mit naanmipre sipsip yi naanempre mit ne weiwik me God. Hirak kenip mit hir ne weiwik mirak keriuwe hemkre me Nikan kirak Jisas wi hirak kaa kentar nu tentarakit. ²⁹ *Hi hertei hi anaiwiri epei au, maain mit naninen nimin ke yi mit nanriwaank han ki nanriuve menmen enum hir nanitpiyem. Mit in hir nanre nepere enum men nimin ke sak namip newaankem, hir naninen nanriwaank. ³⁰ *Maain mit han ne yi mit hir nantip him memipin nanri han ke mit han ne yi mit kerek yises him me God te hir enisesim. ³¹ *Yi naanmamre hiras me menmen im, yi han ekite me tito wifik hi witaan wanewik hetpi him manp me menmen me God te yi eiyisesim, hi hikit hekepi wisenum.

³² *“In ek hi hitehi God hirak naanmampri te him me God hirak kakrekyi yaaim hiram mamkepi te yi eiyu werek werek. Hirak

* 20:22 Ap 19:21

* 20:23 Ap 9:16, 21:4, 11

* 20:24 Ap 21:13; 2Ti 4:7

* 20:26 Ap 18:6

* 20:28 1Ti 4:16; 1Pi 5:2-4

* 20:29 Mt 7:15; Jo 10:12

* 20:30 1Jo 2:19

* 20:31 Mk 13:37; Ap 19:8, 10; 1Te 2:11

* 20:32 Ap 26:18

kakweti menmen mîrak yaaim hîrak maain kakwet mît nîrak em. ³³ *Hi ap hemkre menepam heit pewek me yi mît o laplap mi au. ³⁴ *Yi epe iertei hi hîrak menmen heriuwe his mai hi ekerwo laplap me wînak sel te hi heit pewek mererim. Hi hetike mîtikît wariyakît tai naanmîprawîr hîras me menmen. Yi au. ³⁵ *Marim hi epe ieteikni yi eirâk menmen iuwe te yi eikaap mît miyapîr hîr ap manpenun neit nîrak menmen au. Yi han ekitet menmen nîpaa Jisas ketpim. Hîrak katip kar ik: ‘Yi eiwet mît menmen hîram minin mît hîr nanweti menmen, te yi han yaaik eiyu.’”

³⁶ *Pol ketpor epe iu, hîrak ketikeri nitehîr newen ninip nitehi God menmen. ³⁷ Hîr nitehi God menmen epe iu, hîr nîkîtek neiyewewik netpiwek, “Ti yaaik eno e.” ³⁸ *Pol ketpor kar ik: “Maain hi ap pîke eri meiyam au,” te mît en hîr han toenuk neriuwerek. Hîr netpiwek epe iu, hîr neriuwetek kau sip ken.

21

Pol ketike wariyakît tîrak tau sip tatno Jerusalem

¹ Haiu metpor “Eiyu en,” te haiu mau sip mînaiwîri men. Haiu mînaiwîri men, haiu merekir wan metin ke nîmin mesipat wit Kos. Wî ham haiu mesipat wit Ros.

Haiu mesipat wit Ros, haiu men ere mîpiun wit Patara. ² Haiu mîpiun wit Patara, haiu menke mînaaiwîr sip im mînmatîn sip ham mamrei mamno Finisia te haiu man mewim men. ³ Haiu men ere haiu mîr Saipras te haiu mesipatek men pînak ke his yaaim wen mepno ere mîpiun provins Siria. Haiu menke mînaaiwîr sip meit wit Taia, wit kerek mît nau sip nanînke menmen mekre sip. ⁴ *Haiu epe ien mîr mît han nises hîm me Mîk Iuwe Krais te haiu mau metikeri me wî hispinak wîk (7). God Hîmin Yaaik kîkiak han ke mît en te hîr natip Pol ap kakno wit Jerusalem. ⁵ *Au, wî hispinak wîk (7) haiu mînaiwîri men. Hîr mît netike miyapîr nîkerek nîr neriuwetai ere haiu men tenhaan ek. Haiu men tenhaan ek, haiu mewen ninip mitehîr haiu mitehi God menmen. ⁶ Haiu meketanhis haiu metpor “Eiyu en.” Haiu metpor epe iu, haiu men mau sip, hîr mît en pîke nen witeik.

Agabas katip Pol menmen God Hîmin Yaaik keteikniwekem keit wit Sisaria

⁷ Haiu mau sip pîke men mînaaiwîr wit Taia men ere mîpiun wit Tolemes. Haiu mîpiun Tolemes, haiu men mîr mît en nises hîm me Krais haiu mau metikeri wî miutip. ⁸ *Wanewik haiu mît metike Pol mînaaiwîr

* **20:33** 1Sml 12:3; 1Ko 9:11-12

* **20:34** Ap 18:3; 1Te 2:9

* **20:35** Mt 10:8

* **20:36** Ap 21:5 * **20:38** Ap 20:25

* **21:4** Ap 20:23

* **21:5** Ap 20:36

* **21:8** Ap 6:5, 8:40

Tolemes men ere m̄piun wit Sisaria. Haiu m̄piun Sisaria, ein ek haiu men mau w̄inak ke Filip mitik kerek katip mit miyapir him yaaim me Krais. Hirak kiutip ke mit hispinak w̄ik (7) n̄paa mit nehimteni naanm̄pre menmen me miyapir m̄kaan nir epei naa. ⁹* Hirak kine n̄kerek hiram (o hiram) tekyaatit (4), h̄r neit m̄kaan wen au, h̄r newepyapir menmen maain mamnen.

¹⁰* Haiu mepu en wi ham, mitik profet niuk mirak Agabas k̄naaiwir provins Judia kan Sisaria. ¹¹* Hirak kan Sisaria, h̄rak keit waai let ke Pol keiyik kesenkek h̄rekes his hit mirak keriuwerem. Hirak kesenkek his hit keriuwerem te h̄rak katip kar ik: "God Himin Yaaik katip kar ik: 'Mitik ke let ik e maain kakno wit Jerusalem, mit ne weiwik me Isrel nantiewekhis nansenkekik kar ik nanwet mit ne weiwik ham ek.'

¹²* Hirak katip epei au, haiu metike mit han en metpiwek mewenek mar ik: "Ti ap eno wit Jerusalem au ekit." ¹³* Au Pol kewenhi kar ik: "Yi yenmak yi yikit yari han kai? Hi han kitet hiram yaaim te hi ano w̄inak enuk kerek au. Hi han kitet hiram yaaim te hi hatip mit miyapir him me Mitik Iuwe Jisas mit han h̄r naniyep hi hahi, hiram

menmen weinīm." ¹⁴ Haiu metpiwek metpiwek au. Hirak ketaihim kewirem, haiu mekintip merp matip mar ik: "Han kit. Haiu hanhan menmen me Mitik Iuwe Krais hiram mamnen."

Pol katip mit iuwe ne mit ne God neit Jerusalem him mirak

¹⁵ Haiu mepu en wi ham. Epei au, haiu memani menmen maiu, haiu minaiwiri men wit Jerusalem. ¹⁶ Mit han nises him me Krais nau neit wit Sisaria nan netikewai, h̄r nen newisai neit w̄inak ke mitik kerek haiu mamu mamtikerek niuk mirak Neson, hiram n̄paa ke wit Saipras. Hirak kises him me Krais n̄paa enum eik ere in. ¹⁷ Maain haiu m̄piun wit Jerusalem, mit en nises him me Krais han yaaik h̄r netaihis.

¹⁸* Hir netaihis haiu mau wi ham, hiram Pol ketikewai men mir Jems. Mit iuwe ninin naanm̄pre mit nises him me Krais nererik newenpiyek, h̄r nau netikerek. ¹⁹* Pol ketpor h̄r yaain, ketpor h̄r yaain epei au, hiram ketpor menmen God kekepik hiram kirikam ke mit ap ne weiwik me Isrel.

Pol kemtau him me mit iuwe hiram ken w̄inak iuwe ke God

²⁰ Pol ketpor epei au, h̄r newenpi niuk me God. Epei au, h̄r natip Pol nar ik: "Ti epei hertei mit ne weiwik me Isrel h̄r mit yapirwe

* 21:9 Ap 2:17 * 21:10 Ap 11:28 * 21:11 Jo 21:18; Ap 20:23, 21:33 * 21:12 Mt 16:22 * 21:13 Ap 20:24 * 21:18 Ap 15:2, 13; Ga 1:19 * 21:19 Ap 15:12 * 21:21 Ap 16:3; Ga 2:3

nises him me Krais, hir wen nises him me Moses. ²¹*Mit han epei nemipin netpor ti epei atip mit han ne weiwik me Isrel nau nerer wit wit ke mit ne weiwik ham, hir enweikin sip enwet him me Moses, hir ap enrekir yink ke nikerek nir, hir ap enises menmen haiu mit ne weiwik me Isrel in misesim. ²² Maain mit in nanirtei ti hepu, te ti eriak mekam? ²³ Haiu metpi menmen haiu han kitetim. Mitikit tekyaait it et hirakit epei tatip God timat wi hirakit teriuwesis menmen. ²⁴*Ti eno etikeret yi eiriak menmen him me Moses matip te God kaktip menmen im epei au, yi yaain. Ti ewir pewek me mitikit it te mitik pris kakrekyiwekitem. Epei au te hir mit enime paan kirkakit. Ti eiriak menmen mamir im te mit yapirwe enirtei him hir nemtewem hiram weini, ti wen hises him me Moses. ²⁵*Me mit nises him me God hir ap ne weiwik me Isrel, nipaai haiu epei mewisor tiwei metpor hir ap enises him yapirwe nipaai Moses kewisim. Ham im keremem. Haiu han kitet hir ap nanim menmen mit newepwar menmen newet tipir em, hir ap nanim hemkre o miyak mit newers timir hemkre ap mewen au, hir ap netike mit miyapir nanriyanhis neweninem au emit." ²⁶*Hir natip epei au, Pol keithis mitikit it wi ham

hirak keriyakit ten tirak menmen him me Moses katip te God katip hirakit tire yaaikit. Epei au, hirakit ten winak iuwe ke God tatip mit pris me wi hirakit timat ere hirakit tire yaaikit te hirakit tatwet God menmen.

*Mit ne Isrel neithis Pol
kekre winak iuwe ke God*

²⁷ Maain wi hispinak wikk (7) menep epei au, hiram wi mitikit timat menmen hirakit tirakem hiram epei au mesi, mit han ne Isrel kerek nau provins Esia hir nan nir Pol kekre winak iuwe ke God. Hir nikak han ke mit miyapir en neithis Pol ninap natip nar ik:

²⁸*"Yi mit ne Isrel. Yi eikepai. Mitik ik hirak mitik kerek kepno keprer wit wit katip mit yapirwe hir mit ne weiwik me Isrel netike him me Moses, winak iuwe ke God hiram menmen weini. In ek hirak epei keithis mitik ap ke Isrel keiyik kan kekre haau mit narik ap te nanino nimin ek au. Mit iuwe neriuwesiek, nehimitanek ne haiu mit ne Isrel kerien."

²⁹*Hir natip menmen im nentar hir epei nir mitik Trofimas kitet wit Jerusalem ketike Pol te hir han kitet Pol ketiwekhis ten winak ke God teit nimin. Pol kiriak menmen im au.

³⁰ Mit yapirwe neit Jerusalem en nesikeyaanmi (o nesikewari) nesiuknen nan nererik neithis Pol neriyaak neiyik nen witeik. Hir neriyaak neiyik nen

* **21:24** Nam 6:1-21; Ap 18:18

* **21:25** Ap 15:28-29

* **21:26** 1Ko 9:20

* **21:28** Ap 6:13; Esi 44:7

* **21:29** Ap 20:4; 2Ti 4:20

witeik, mít neiyepet weipır ke wınak ke God.

Mítik iuwe ke ami ke Rom keithis Pol keriyaak keiyık ken wınak enuk

³¹ Mít yapırwe nererik hır wen nanıne Pol kaki, mít han nen natıp mítik iuwe Ofisa ke ami ke Rom nar ik: "Mít yapırwe neit Jerusalem hır nenenpan." ³² Hırank kemtau menmen im epei au, hırank keithis mít han ne ami ninın naanmıpren mít ne ami nar 100, hır netike soldia ne ami yapırwe nesiuknen nekiuwe nen nır mít en. Hır nekiuwe nen nır mít en, hır nırek ketike mít ne ami yapırwe, hır nenen Pol au. Hır nerp neit. ³³* Mítik iuwe ke ami kan Pol ketıwekhis katıp mít nırank hır nesenkekik neriuwe sen ain wık. Epei au, hırank kitorhi kar ik: "Mítik ik hırank keimìn? Hırank kırıak mekam?" ³⁴ Mít han natıp hım ham, mít han natıp hım ham te hırank ap kertei menmen werek kentar mít nesikeyaanmi yapırwe te hırank katıp mít nırank hır ninanek neiyık nanıno wınak ke ami kır. ³⁵ Hır neiyık nen ere nıpiun lata me wınak, mít ne ami ninanek nau niu nentar mít nesikeyaanmi (o nesikewari) yapırwe nanri Pol kaknen te hır nankıp. ³⁶* Hır nisesik nınap natıp nar ik: "Yi eikıp kaki."

Pol katıp mít kenmak hırank kırıak menmen

* 21:33 Ap 20:23, 21:11

* 22:3 Ap 5:34; Ro 10:2

* 21:36 Lu 23:18; Ap 22:22

* 22:4 Ap 8:3, 22:19

³⁷ Hır neit Pol nanrik nanıno nımin ein, Pol katıp mítik iuwe ke ami keriuwe hım Grik ketpiwek kar ik: "Hi hanhan hetput menmen hıram werek?" Mítik iuwe eik ketpiwek kar ik: "Ti harkeik te ti hertei hım Grik?" ³⁸* Hi han kitet ti mítik ke Isip kerek nıpaa ein kari han ke 4,000 mít te hır netike gavman ne Rom nare nanınepan hır neit hıne me his, yipo henmik nırır nen wit tenhaan weinım." ³⁹ Pol kewenhi kar ik: "Hi au. Hi mítik ke weiwık me Isrel, miye wina weit wit Tasas ke provins Silisia, hi mítik ke wit niuk mırak iuwe. Ti ewisa hi etıp mít menmen mai o au?" ⁴⁰ Hırank kewenhi te Pol kerp kentır leta kıkıamhis keweni ketpor kar ik: "Eikintıp." Hır nekintıp, te hırank ketpor keriuwe hım me mít ne Isrel.

22

¹ Hırank ketpor kar ik: "Nai yinan mít iuwe, mít nai ne watiu, yi eiyımtau hım hi hetpiyem te yi ap aitıp hi hahi." ² Hır nemtau Pol ketpor keriuwe hım mır Hibru, hır nekintıp wıre wıre te Pol wen ketpor kar ik: ³* "Hi hetpi werek. Hi ke weiwık me Isrel, miye pai wina weit wit Tasas ke provins Silisia te hi han hau in ere hi iuwe. Mítik iuwe niuk mırak Gameliel keteikno menmen markeik te hi hises hım me Moses kerek nıpaa maamrer nai nisesim. Hi hises menmen im hises God iuwe

* 21:38 Ap 5:36-37

har ke yi mít in yi yisesim.
 4 *Hi hewaank mít enipi hír naa nentar hír nises him me Krais. Hi esenkek his hit me mít miyapır hatıp mít plisman hír newiri nekre wınak enuk. 5 Mítik iuwe pris kinin naanmípre mít pris han hírak ketike mít iuwe ne kaunsil hír nanwepyapır hi hatıp werek. Niþaa hír neweto tiwei hír newisık ken mít han ne weiwík maiu neit Damaskas te hi epei hen en ehíthis mít miyapır kerek nises him me Krais, hi hesenkeki heriyei heri hen Jerusalem te mít iuwe en nanıp.

*Pol katıp mit karkeik
hirak kises him me Krais*

6 “Hi wen hepno menep Damaskas wejni kau nímniuwe, wasenum si meke nepni man mır mewenkika. 7 Hi henkewin híwaai ti hi hemtau him ke mítik ketpo, ‘Sol, Sol ti henmak te ti herewaank?’ 8 Hi piþke hitiþekhi, ‘Mítik Iuwe ti keimin?’ Hírak kar ik: ‘Hi Jisas ke Nasaret kerek ti herewaank.’ 9 Mít nan netikewa nír si te ap nemtau him ke mítik werek werek au.

10 “Hi hitiþekhi har ik: ‘Mítik Iuwe ti hanhan hi eriak mekam?’ Hírak kar ik: ‘Ti ekrit eno wit Damaskas. Ti ehít ein te mítik kaknen kakiput menmen God kakhimitanem ti eriakem.’ 11 Hi ap hír ein ein hentar si epei mır iuwe hi nanamır

toto te mít nan netikewa netauhis neriya haiu mariyan men Damaskas.

12 “Mítik hak kau en niuk mırak Ananias. Hírak mítik yaak kises him me Moses te mít yapırwe ne weiwík maiu ein hír han kitet natıp hírak yaak. 13 Mítik ik kan kerp kerepta ketpo kar ik: ‘Kai yinak Sol, ti piþke ehír ein ein.’ Hírak katıp epei au, wasawas hi hír ein ein te hi hirek. 14 Hírak ketpo kar ik: ‘Mítik Iuwe God ke maamrer naiu hírak kehimitenut te ti ertei menmen hírak hanhan kakriakem, kehimitenut ti hír Mítik Yaaik kerek kiriak menmen me God, ti epei hemtau hírak ketput keriuwe him mırak. 15 Maain ti eno etıp mít miyapır yapırwe ewepyapır menmen ti epei hemtewem epei hírem. 16 *In ek ti ap ehu au emít! Ti ekrit te hi ekírit. Ti enine Mítik Iuwe God ehítwekhi te hírak kakısaak menmen enum ti hírakem.’

*God kehimitan Pol kaktıp
mit ap ne Isrel him yaaim me
Krais mamno mit ap ne Isrel*

17 “Hírak ketpo epei au, hi piþke hen wit Jerusalem. Hi heit wınak iuwe ke God in hi hitehi God menmen. Hi hitehi God menmen, hi hepu hi hír menmen mar ke hi hityak, 18 *Mítik Iuwe Krais ketpo kar ik: ‘Ti ekrit waswas enaaiwır wit Jerusalem entar mít miyapır in ap enimtau him

* 22:16 Ap 2:21; Ro 10:13 * 22:18 Ap 9:29-30 * 22:19 Ap 8:3, 26:9-11

ti etporem me hi.’¹⁹ *Hi pīke hetpīwek har ik: ‘Mitīk Iuwe, hir epei nertei hi epei hen herer wit wit wīnak mit nererik nekine him me Moses nekrerem, hi hen en heithis mit miyapir hir nises him mit, hi hanip.²⁰ *Nipaā mit nene p mitik kewepyapir him mit niuk mirak Stiven hi herp menep atip hiram yaaim te hir nakip kaa. Hi hetenen laplap saket me mit hir newir nan nakip. Hi etpor menmen mit hir enimtewem.’²¹ *Au, Krais pīke ketpo kar ik: ‘Hiram menmen weinim. Hir ap te nanimtau him mit au. Ti eno entar hi eriuwetit ti eno yanimin ewepyapir him mai mamno mit ap ne weiwick me Isrel.’”

Mitīk iuwe ke ami naanmipre Pol

²² *Mit yapirwe ein nemtau Pol ere hirak katip menmen me hirak kewepyapir him me mitik iuwe katip mit ap ne weiwick me Isrel ketporem. Hirak ketpor menmen im, hir han enuk ninap him iuwe nar ik: “Yi eikip eki. Yi ap eiwisik kaku ti au ekit!”²³ Hir ninap newep laplap mir neteikin hir han enuk wisenuk newir toni waniu (o win) men niu.²⁴ Hir newir toni waniu (o win) men niu, mitik iuwe ofisa ke ami katip mit nirk neithis Pol neruyaak neiyik naniño nimin, hir nankip nanriuwe nipin

ere hirak kakwepyapiri nemmak te mit ne Isrel en ninap nesiuve him marim.²⁵ *Hir netwekhis neruyaak neiyik nen nesenkikwek his mirak te hir nankip. Hir nesenkek his mirak nankip, Pol katip mitik kerek naanmipre 100 mit ne ami kitwekhi kar ik: “him mit iuwe ne Rom hir newisim matip hiram yaaim te mit naninep mitik kerek keit tiewi yaan mewik kar ke mit ne wit Rom, te hir newisik ken wīnak ke masistret wen au, hirak ap katip hirak enuk au?”

²⁶ Mitīk ik kemtau him im Pol ketpīwekem epei au, hirak ken kir mitik iuwe kirak hirak ofisa ke ami ketpīwek kar ik: “Ti hirak menmen enum. Mitīk eik e hirak ketenen tiewi yaan mewik kire mitik ke Rom.”²⁷ Hirak katip epei au, mitik iuwe ofisa ke ami kan kir Pol kitwekhi kar ik: “Ti etpo ti hetenen tiewi namba mewik kar ke mit ne Rom o au?” Pol kar ik; “O, hi hetenen tiewi har ke mit ne Rom.”²⁸ Mitīk iuwe ofisa eik ketpīwek, “Hi epei hewir pewek yapirwe te hi heit tiewi yaan mewik hiram matip hi hire mitik ke Rom.” Pol kar ik: “Miye wina te hi hire mitik ke Rom hentar miye haai hir netenen tiewi namba mewik hir nire mit ne Rom.”²⁹ *Wasenum mit kerek nankip nanitwekhi menmen hir nirkir nokninan nepin nekeipniwek. Mitīk iuwe ofisa eik kinaain kentar hirak kertel Pol ketenen

* 22:20 Ap 7:58, 8:1 * 22:21 Ap 9:15, 13:2 * 22:22 Ap 21:36 * 22:25 Ap

16:37 * 22:29 Ap 16:38

tıweı kar ke mıtık ke Rom, hırank kesak him lo me Rom hırank epei kesenkekik keriue sen. Mıt iuwe ne Rom neriuwesi mıt nanrıak menmen im me mıt ne Rom.

³⁰ Mıtık iuwe ofisa hanhan kerteı werek menmen mıt ne Isrel hır nesiue he him Pol, te wı ham hırank katıp mıt nırank nenke sen me Pol, hırank kesiuwe mıtık ken katıp mıt iuwe pris netike mıt han en ne kaunsil nanrerik nanu. Epei au, hırank keithis Pol keiyık ken kewisık kerp ninaan me mıt ne kaunsil ketpor menmen.

23

Pol katıp him mırank men mıt ne kaunsil

¹ *Pol kerp kıraptı mıt ne kaunsil ketpor kar ik: "Nai yinan. Hi herteı hekre han kai menmen me God hi hırankem hi hisesim nıpaa ere in hıram yaaim." ²*Hırank katıp epei au, mıtık iuwe pris kinin nanmıpre pris han niuk mırank Ananaias katıp mıt nerp menep Pol nıwaai his nesiuek him nentar hırank katıp enum. ³*Pol ketpiwek kar ik: "Maain God kakitep ti hıre nu mıt newis pen kolta mewik te hıram nepei mesine meit nımın. Ti hau en skelim hi heriuwe him lo me Moses, te ti au heweikin sıp hewet him me Moses ti hetip mıt naniyep."

⁴ Mıt kerek nerp menep Pol netpiwek nar ik: "Ti atıp

enum me mıtık pris iuwe ke God."

⁵ *Pol katıp kar ik: "Hi herteı hırank mıtık iuwe pris te hi ap hetpiwek har ek au. Him me God matıp mar im: "Yi mıt ap eitıp enum me mıt hır ninin naanmıpri."

⁶ *Pol epei kerteı mıt han ne kaunsil hır nises him me mıt Sadyusi, mıt han au hır nises him me Farisi. Hırank kerteı menmen im te hırank katıp kar ik: "Nai yinan. Hi mıtık ke Farisi, hi nıkan ke mıtık ke Farisi. Petepin mıt neriya hi herp ninaan me kaunsil hentar hi han kitet mıt epei naa maain nanıkrit nanu nanıt."

⁷ Hırank katıp epei au, mıt ne Farisi netike mıt ne Sadyusi nenehan nenterim te hır newep nau nımın pınan hasini pınan hasini.

⁸ *(Mıt ne Sadyusi han kitet mıt naa hır nıwaai hei, maain pıke nanıkrit nanu au, herwe o ensel hıram mepu au nemipın. Mıt ne Farisi han kitet mıt nanıkrit, ensel netike herwe hır nepu. Nemipın au.) ⁹*Hır mıt wen natıp pan nenehan ere wişenum, mıt ne Farisi han kerek newepyapır him me Moses hır nerp natıp nesiue he him nar ik: "Haiu han kitet mıtık ik hırank yaaik. Haiu han kitet herwe o ensel epei kan ketpiwek menmen."

¹⁰ Hır nenehan ere wişenum te mıtık iuwe ofisa ke ami han kitet hır nanrı Pol

* 23:1 Ap 24:16 * 23:2 Jo 18:22-23

* 23:6 Ap 4:2, 24:15, 21, 26:5 * 23:8

* 23:3 Mt 23:27 * 23:5 Eks 22:28

Mt 22:23 * 23:9 Ap 25:25

kaktin yinak yinak te hırank
keriuwet mit nrak newep
mit nen netiwekhis neiyık
nanino winak ke gavman
kırak.

¹¹ *Witaan, Mıtık Iuwe
Krais kan kerp menep
Pol ketpiwek kar ik: "Ti
han tokik ehu. Ti epei
hewepyapır him mai heit
Jerusalem, te ti eno wit Rom
erıakem empar kerek." *

*Mit nimenipin natipan
nanıneP Pol*

¹²⁻¹³ Wanewik, mit
han ne weiwık me Isrel
nererik nimeyipiran natipan
nanıneP Pol. Mit in nererik
nrıak menmen im hı̄r ninin
40 mit. Hı̄r mit nesiyehan
menmen o tipar ere hı̄r
nanıneP Pol neiyık nanwen
han te hı̄r nanım. ¹⁴ Epei
au, hı̄r nen nrı pris iuwe
netike mit iuwe ne kaunsil
netpor nar ik: "Haiu epei
mesinehan menmen o tipar
ap mamı̄m ere haiu mamnep
Pol. ¹⁵ *Te yi eitike mit
ne kaunsil eiriuwet mitik
kaktip mitik iuwe ofisa
ke ami ke Rom kakıthis
Pol keiyık kaknen in. Yi
eimitiwekpın yi eiyıtpıwek
yi hanhan yayımtau him
meiyam me Pol. Au, haiu
epei memeriywıwek mamkip
hı̄rak wen kaknen in."

¹⁶ Pol nıkan suware kırak
epei kemtau menmen me
mit hı̄r nimenipin nanıneP
Pol te hı̄rak ken winak ke
mitik iuwe ofisa ke ami katip
Pol em. ¹⁷ Hı̄rak ketpiwek
epei au, Pol kenine mitik

iuwe kinin naanmıp̄re 100
mit soldia ne ami, hı̄rak
ketpiwek kar ik: "Ehıt pipıak
ik eiyık eno mitik iuwe ofisa
kit. Hı̄rak kakıtpıwek men-
men." ¹⁸ Hı̄rak katip epei
au, mitik keiyık ken mitik
iuwe kırak ketpiwek kar ik:
"Mitik kekre winak enuk
Pol kenına kitauhi hi heit
pipıak ik e eiyık enen ekrit
ekıntar hı̄rak kakıtpıwek men-
men."

¹⁹ Hı̄rak ketiwekhis
keiyık ken haau weinim,
hı̄rakıt tekiyakıt tau, hı̄rak
kitiwekhi kar ik: "Ti are etpo
mekam?" ²⁰ Hı̄rak pipıak
ketpiwek keweniwekhi kar
ik: "Mit iuwe ne kaunsil
natip hı̄rak werek te hı̄r
nanıtuthi teipmen ti ehıthis
Pol eiyık eno winak ke
kaunsil, hı̄r nemipin natip
hı̄r hanhan nemtau him
meiyam me Pol. ²¹ Ti ap
emtau him mir entar mit
ninin 40 mit nesiyehan
menmen o tipar ap nanım
ere hı̄r nankip kaki. Hı̄r
nemerir ere ti etpor te
ti eiyık enen." ²² Hı̄rak
ketpiwek epei au, mitik iuwe
ofisa ke ami ketpiwek kar
ik: "Ti ap etip mitik hak
ti epei han hetpo menmen
im." Hı̄rak ketpiwek epei au,
hı̄rak keriuwetek ken.

*Mitik iuwe ofisa keriuwet
Pol ken mitik iuwe gavman
Filiks*

²³ Hı̄rak keriuwetek
ken, hı̄rak kenine mitikit
wik hı̄rakıt kepten tinin
naanmıp̄re 100 mit ne ami,
hı̄rak ketpiwekit kar ik: "Yi

* **23:11** Ap 18:9, 19:21, 27:24, 28:16, 23

* **23:15** Ap 25:3

eyiıt 200 mit soldia neke ti hır netike 200 mit nemerir yipo hır netike 70 mit ne ami nau hos, hır nanıt menmen nanımaniyem, hır nanıno nanıthis Pol neiyık nanıno. Me wıtaan hır nanıthis pol kaktike menmen neiyım nanıno wit Sisaria. ²⁴ Yi eiri hos keiyak te Pol kakwik, yi naanmamprıwek eiyık (o eirik) eino ere eipiuñ mitik iuwe gavman Filiks.” ²⁵ Hırank ketpiwekit epei au, hırank ken kewis tıwei mar im:

²⁶ “Hi Klodias Lisias hi hewis tıwei ik ken ti Filiks ti mitik iuwe ke gavman hinin naanmımpre mit. Ti yaaik. ²⁷ *Mit ne weiwık me Isrel neiyewo mitik ik nare nankıp. Hi hemtau hırank kire mitik ke Rom te hi hetike mit ne ami nai men mekepik meriyaak meiyık men. ²⁸ *Hi hanhan hertei werek nenmak te hır nesiwe him te hi heiyık hen wınak ke kaunsil kır. ²⁹ *Hi han wınak ke kaunsil kır, hi hemtau hırank ap kırıak menmen mei te hır nankıp kaki o nanwisık kekre wınak enuk. Menmen hır nesiuwек him nesiuerem hıram menmen me him lo me Moses hır nisesim. ³⁰ *Mitik hak kan ketpo mit han ne weiwık me Isrel nimenıpın natıpan te hi han kitet hi esiuwererek aknen ekrit. Hi epei hatıp mit kerek nesiuwек him menmen hır nanıno nanırp ninaan mit nanriuve him.”

³¹ Hırank kewis tıwei epei au, mit ne ami nises him

mırak. Hır neithis Pol neiyık ne wıtaan nen ere nıpiun wit Antipatris. ³² Wanewik, mit ne ami kerek neke ti hır pıke nan wınak ke mitik iuwe ofisa ke ami, hır newis mit nau hos neithis Pol neiyık nanıno Sisaria.

³³ Hır neiyık nen Sisaria newet mitik iuwe ke gavman tıwei, hır neithis Pol ken his mırak. ³⁴ Mitik iuwe ke gavman kekine tıwei kitehi Pol kar ik: “Ti ke provins ke nein?” Pol ketpiwek “Hi provins kai Silisia.” Hırank kemtau hırank ke provins Silisia, hırank ketpiwek kar ik:

³⁵ “Maain mit nesiwe him nanınen, te hi emtau him mit entar hi naanmımpre mit ne Silisia ere in.” Hırank katıp epei au, hırank katıp mit hır naanempre Pol newisık kekre wınak iuwe nıpaa mitik iuwe Herot kewik hırank wınak enuk ke gavman.

24

Mit iuwe ne Isrel nesiwe him Pol

¹ Wı hispınak (5) epei man men, mitik iuwe hetpris ke Isrel Ananaias, hırank ketike mit iuwe ne kaunsil en hır netike mitik niuk mırak Tetalas kerek kertei lo me mit ne Rom hırank kıkaap mit ne Isrel hır nisesim te hır nesiue him mit neit ninaan me mit iuwe masistret hır nan Sisaria. Hır nan Sisaria, hır nen nır mitik iuwe ke gavman Filiks te hır nesiue him Pol. ² Mitik iuwe kari Pol hırank kan te mitik iuwe

* 23:27 Ap 21:30-33, 22:25-27

* 23:28 Ap 22:30

* 23:29 Ap 18:14-15

* 23:30 Ap 24:5-8

kenine Tetalas. Hırankenine Tetalas, hırankesiuwe him Pol kar ik: "Ti mitik iuwe ke gavman. Ti nipaai ere in ti naanmiprai werek te haiu mekiyan mau meit. Ti hekepai ti henip yaaim mekrehır menmen nipaai haiu misesim enum merer wit wit.³ Haiu mit merer wit wit han yaaik meriuwerem te haiu matip ti yaaik.⁴ Hi hinapen erwit iuwe, te hi hituthi ti han teweninai emtau him menmen meiyam yinam haiu mamiputem.⁵ *Haiu mertei mitik ik hırank mitik enuk kari han ke mit ne weiwick me Isrel nau nerer wit wit te hır nenehan nenehan. Hırank mitik iuwe kei ke mit kerek nises him me Jisas nipaai ke Nasaret.⁶ *Hırank kari mitik ap ke weiwick me Isrel ketikerek ten wınak ke God iuwe keit Jerusalem, te hırank ap kises him me mit neriuwesis menmen im. Haiu metiwekhis han kitet mewepiyapirek kakises lo maiu. [⁷ Au, mitik iuwe ofisa ke ami Lisiyas keit mit ne ami nırank hırank kewep kokninanai wısenum keithis mitik ik kerik ken. ⁸ Epei au, Lisiyas katip neimin hır nansiuwek him hır aninen in enirit.] Ti itehi mitik ik ti hırekes ertei menmen yapırwe haiu mesiuwek him."

⁹ Hırank katip epei au, mit yapırwe ne weiwick me Isrel neit ein nekepik natip nar ik: "Hırank katip werek, hırank ap kemipin au."

* **24:5** Ap 17:6 * **24:6** Ap 21:28-30
* **24:16** Ap 23:1 * **24:17** Ro 15:25-26; Ga 2:10

Pol katip mitik iuwe Filiks him mirak

¹⁰ Hır natip epei au, mitik iuwe kehis kentine Pol kakanen kaktip. Pol kan kerp katip kar ik: "Hi hertei me tito yapırwe ti naanmiprai heriuwe menmen yapırwe te hi han yaaik etput menmen eteiknut hi hırank mekam.¹¹ *Ti itehi mit in ti hertei menmen hi hetpiyem. Me wi hiswiyen wık (12) hi han wit Jerusalem ewenipi God.¹² Mit ne Isrel ap nıra hi hetike mit han mewepnak matipan meit wınak ke God ein, hi ap hari han ke mit te hır han kekrit heit wınak ke God o heit witeik.¹³ Hır ap neit mitik kiutip kıra hi hırank menmen marim hır nesiuwau him.

¹⁴ *“Hi etput menmen im. Hi ewenipi niuk me Mıtık Iuwe hırank God ke maamrer naiu, te hi hises him me menmen me Jisas kerek mit natip hıram enum. Hi wen hises menmen yapırwe mitik Moses ketike mit profet hır newisim mau tiwei.¹⁵ Hi hises menmen har ke mit in me him me God, maain mit yaain nantike mit enun pıke nankrit nanu nanıt.¹⁶ *Hekrit hekrit hi hare hırank menmen te God ketike mit miyapır yapırwe nıra natip hi yaaik.

¹⁷ *“Hi heit wit ham me tito meiyam epei au, hi heit wit Jerusalem ewet mit nai ne weiwick me Isrel pewek mei, hi are ano ewet God

* **24:11** Ap 21:17 * **24:14** Ap 24:5
* **24:18** Ap 21:26-27

menmen. ¹⁸*Hi wen heit winak iuwe ke God ein hi hiriak menmen im me him me Moses matip hi hiriakem te God kaktip hi piye yaaik, mit han nira. Mit nau netikewa au, hau ap mewepnak matippan au. ¹⁹Mit han ne weiwick me Isrel hir ne provins Esia hir nepu winak ke God nira netauhis neriya. Mit en hir hiras eninen in nantip menmen mei meit ninaan mit te hir nansiawau him, ²⁰o au en, ti atip mit in hir natip newepyapir menmen hir nir hi hiriakem enum me wi hi herp ninaan me kaunsil. Menmen au, ²¹*o him miutip im. Nipaai hi herp ninaan mir hi hinap hatip har ik: ‘Mit neriya heit winak ke kaunsil ik nentar hi han kitet mit epei naa piye nankrit nanu.’”

²²*Pol katip epei au, mitik Filiks kerek kertei werek menmen me him me Mitik Iuwe Krais, hirak ketpor kar ik: “Yi yemerir mitik iuwe ofisa ke ami kaknen te hi han kakitet menmen hi ehisesim.” ²³*Hirak ketpor epei au, hirak katip mitik kepten ke ami kinin naanmipre 100 mit, hirak naanmipre Pol te ap keriuwesit nirkak yinan naninen nanwetiwek menmen.

Filiks kewis Pol kekre winak enuk me tito wik

²⁴ Maain wi ham Filiks keit mite pirkak Drusila kerek pe weiwick me Isrel. Hirak

kesiuwe mitik keit Pol keiyik kan, hirak ketikerep nemtau Pol katip me mit enises him me Krais Jisas. ²⁵*Pol wen ketpor menmen memekam yaaaim, menmen me mitik kewen han kirak ke menmen yapirwe, katip menmen me wi maain God skelim mit te Filiks kepirpir kinaain ketpiwek kar ik: “Epei werek. Ti piye eno. Maain han kai hi eninut ti etpo menmen.” ²⁶Hirak wen han kitet Pol kakwetiwek pewek hirak kaksiupanek kakwisik kakno witeik. Hirak han kitet marik te wi ham wi ham hirak keit Pol ketikerek tewepnak.

²⁷*Pol kepu en ere tito wik epei au. Tito wikk epei au, Posias Festas kekrehir ke mitik iuwe gavman Filiks. Hirak Filiks hanhan kenip mit iuwe ne Isrel han yaaik neriuwerek te hirak wen kewis Pol kekre winak enuk kepeit.

25

Pol katip kar ik: “Mitik iuwe Sisa ke Rom kakimtau him mai”

¹ Mitik iuwe Festas epei kan naanmipre provins ke Judia wi wikk keremem, ²*hirak kinaaiwir wit Sisaria ken Jerusalem, mit iuwe pris netike mit iuwe ne kaunsil nesiuve him Pol. Hir nitehi Festas ³*hirak kakrekiyor menmen yaaaim kakri Pol keiyik kaknen Jerusalem kakintar hir epei

* 24:21 Ap 23:6 * 24:22 Ap 23:26 * 24:23 Ap 27:3, 28:16, 30 * 24:25 Jo 16:8 * 24:27 Ap 25:9 * 25:2 Ap 24:1, 25:15 * 25:3 Ap 23:15

nimenipin naninep Pol nanwisk yayiwe yinak.
⁴ Festas ketpor, "Mítik Pol kepu kekre wínak enuk keit Sisaria. Hi hírek menep te hi píke eno. ⁵ Yi eitip mít ni iuwe naniño nantikewa haiu mamno wit Sisaria. Mítik ik kíriák menmen enum te hír nansiuwek him."

⁶ Hírak ketpor epei au, hírak wen kepu ein ere wi hispínak wíkak (8) o wi hiswiyen (10) epei au, hírak píke ken Sisaria. Hírak píke ken Sisaria wi ham hírak kau wínak ke gavman kerek mít nesiwe him neitai en, hírak katip Pol eknen. ⁷*Pol epei kan, te mít ne Isrel kerek neke Jerusalem nan, hír nerp nesiwe him te hír ap neteikin werek werek Pol kíriák menmen enum im au. Hír nesiwe him weiniám.
⁸ Pol kíkaap hírek menmen enum herekir him me mít ne Isrel o wínak iuwe ke God keit Jerusalem o ke mítik iuwe Sisa ke Rom au."

⁹*Pol katip epei au, mítik Festas hanhan kíriák mít ne Isrel han yaaik neriuwerek te hírak katip Pol kar ik: "Hírak werek te ti etikewa euno wit Jerusalem te hi emtau mít nesiuwut him ein o au?" ¹⁰ Pol píke ketpiwek, "Hi herp wínak ke gavman ke Rom, mít hír nemtau mít nesiwe him menmen. In ek kerekerek ti emtau him te ti etip menmen. Hi ap híriák mít ne Isrel menmen enum au. Yi yetike mít in ne Is-

rel yerteiyem. ¹¹ Hi híriák menmen enum te hi hahi ehínterim, híram menmen weiniám. Hi hahi kerek, o au en, mít hír nesiwe him weiniám me menmen hi híriákem, mítik ap kakriyaa kakriuweta te hi eno his mít hír naniyep hi hahi. Hi atip mítik iuwe Sisa ke Rom ekímtau him mai." ¹² Hírak katip epei au, mítik Festas ketike mít nírák kerek nekepik neriwe him mít iuwe ne Rom netpim, hír newepnak. Hír newepnak netpim nepe au, hírak katip Pol, "Nípaa ti hitehi mítik iuwe ke Rom kakímtau him mit, te in ek haiu matip ti eno Rom ehírek."

Festas kitehi mítik iuwe Agripa ke Pol

¹³ Maain wenke ham, mítik iuwe gavman Agripa ketike yenten pírák Benaisi nan wit Sisaria nanír Festas nanítpíwek hír han yaaik hírak kan kau en. ¹⁴*Hír nepu en wi meiyam, Festas katip Agripa menmen me Pol. Hírak ketpiwek kar ik: "Mítik kiutip keit in kerek nípaa hírak mítik Filiks kewisík kekre wínak enuk. ¹⁵**Hi hen wit Jerusalem, mít iuwe pris ne Isrel netike mít iuwe ne kaunsil nesiwek him nitauhi te hi atip hírak kaki. ¹⁶ Te hi hetpor gavman me Rom ap neriuwet mítik kakno his ke mít nankip ere mít ninin nansiuwe him nanít ninaan me mítik hírak kákkaap hírek kaktip him.

* 25:7 Ap 24:5-6, 13 * 25:9 Ap 24:27

* 25:15 Ap 25:1-2

* 25:14 Ap 24:27 * 25:15 Jo 5:28-29

17 "Hır epei nan in hi ap hemerir wi yapırwe au. Wi ham epei au, hi hen winak ke gavman hemtau him mir, hi hatip mit nai neithis Pol hırank kan. 18 *Mit kerek hanhan nesiuve him hırank nekrit te hırap nesiuve him me menmen enum mar ke hi han kitet nansiwerem au. 19 Hır netikerek natıpnan nenehan me menmen me him lo me Moses kerek hıram nisesim, hıram metike him me mitik niuk mirak Jisas niپaa kaa. Au, Pol katip hırank kekrit kepu. 20 *Hi ap han kitet werek werek te hi hises menmen im te hi hitehi Pol hırank werek kakno wit Jerusalem haiu mamımtau him mit nesiwerem mamit en. 21 Au, Pol katip hırank hanhan mitik iuwe Sisa ke Rom kakımtau him mirak, hırank kaku winak enuk te haiu naanmiprewek. Hırank katip epei au, hi hatip mit naiu hır naanemprewek ere hi esiuwerek kakno mitik iuwe keit Rom." 22 Hırank katip epei au, mitik Agripa katip Festas, "Hi hırekes emtau him mirak." Festas kewenhi kar ik: "Teipmen, ti emtau him mirak."

23 *Hırankit tatip epei au, wanewik mitik Agripa ketike Benasi hır neses nan, mit yapırwe newenipi niuk neriuwe menmen hır nerekiyorem. Hır nan netike mit iuwe ne ami, mit iuwe ne wit, hır nan nau winak kerek mit nererik nemtau him. Epei au, Festas katip mit mirak hır nanino nanithis

* 25:18 Ap 18:15 * 25:20 Ap 25:9-12
Ap 22:22, 25:2, 7

Pol neiyık naninen. Hır neiyık nan epei au,²⁴ *Festas katip kar ik: "Mitik iuwe gavman Agripa ti hetike mit yapırwe yan yayu in yetikewa. Yi yır mitik ik kerek mit yapırwe ne Isrel neit in netike mit ne Judia neit Jerusalem, hır nesiuwel him. Hır nınap natıp nar ik: 'Haiu minapen hırank kaku. Yi eikip kaki.' 25 Hi hemtau him mir te hi ap hemtau menmen hırank kırıakem te hırank kaku kakinterim au. Hırank kitehi mitik iuwe Sisa ke Rom kakımtau him mirak hi han kitet hi esiuwerek kakno. 26 In ek hi ap ertei him enum me mitik ik hi ewis tıwei mamno mitik iuwe ke Rom te hi hetıwekhis kan kerp ninaan me ti mitik Agripa ti hetike yi mit yapırwe te yi eiyımtau him mirak yi eikepaa te hi ewis menmen tıwei esiuwerem mamno. 27 Menmen im hi han kitet hıra enum. Hi esiuwe mitik ke winak enuk kakno mitik iuwe Sisa ke Rom te hi ap ewis menmen enum hırank kırıakem mau tıwei hi ewisim hıram enum."

26

Pol katip Agripa him mirak

¹ Mitik Festas katip epei au, mitik Agripa katip Pol kar ik: "Hi hetput ti hatip ekaap hırekes." Pol kıkıam his katip mit kar ik:

² "Mitik iuwe Agripa. Hi han yaaik hentar petepin hi

* 25:23 Mt 10:18; Mk 13:9 * 25:24

herp ninaan mit hatip him ekaap hirekes me menmen mit ne Isrel nesiuwau him.³ Hi han yaaik iuwe hentar ti hertei werek werek menmen haiu mit ne Isrel misesim. Ti hertei markeik te haiu mit han kitet him ham, mit han au, han kitet him ham, te hi hituthi ti ap han ekiteta waswas au. Ti emtau him mai.

⁴ "Mit yapirwe ne Isrel nertei menmen yapirwe hi hiriakem nipaah hi kike ere in, me wi hi hepu wit kerek miye wina weitai metike wi hi hepu Jerusalem.

⁵ *Nipaah ein hir nerteiya te hir han kir hir netputem. Hir nertei nipaah hi hises menmen me Farisi, menmen im hiram minin menmen ham haiu mit miriakem haiu misesim mewenipi niuk me God meriuwerem.

⁶ *In ek hi herp in mit nesiuwau him nentar hi han kitet God kakikaap haiu mit kakir nipaah hirak katip maamrer naiu em. ⁷ Mit ne weiwick hiswiyen wik (12) me Isrel hir witaan wanewik newenipi niuk me God nemerir mitik kaknen kakikaap haiu mit kakir nipaah God ketpim. Mitik iuwe Agripa, mit ne Isrel nesiuwau him nentar hi hises him me mitik kerek kakikaap haiu mit ne Isrel. ⁸ Yi mit ne weiwick me Isrel, yi yenmak te yi ap han ekitet God kikian mit nipaah naa?

⁹ *Nipaah hi han kitet hi hises menmen yaaim hi hiriak menmen yapirwe

te hi hewaank menmen me Jisas ke Nasaret kerek mit nisesik. ¹⁰ Hi hiriak menmen im heit Jerusalem. Mit iuwe pris newenhi te hi eno ewis mit yapirwe nekre winak enuk. Maain mit ne kaunsil natip hir nani, hi hewenhi hatip hiram yaaim te hir nani. ¹¹ Wi yapirwe hi hiriak mit enum nanip nekre winak ke mit ne Isrel hir nererik nekine him me Moses neitai. Hi are enipi hir enweikin sip enwet him me Krais. Hi han enuk wisenuk heriuwerei te hi hen wit yanimin enip.

Pol katip Jisas kari han kirkak hirak kisesik

¹² "Me menmen im hi hen wit Damaskas. Hi hetenen tiwei me mit iuwe pris natip hiram yaaim te hi eno ein ari mit nises him me Krais. ¹³ Hi hitet yayiwe hepno hepno ere wepni kan kau niminiuwe hi hir menmen mire si iuwe minin wepni hiram meke nepni man mir meweiknina hetike mit kerek nan netikewa.

¹⁴ Haiu yapirwe menke miwaai ti, hi hemtau him ke mitik ketpo keriuwe him me mit ne Isrel netpim, hirak katip kar ik: 'Sol, Sol henmak te ti herewaank? Ti hire bulmakau kewir hit kenep paap tikanuk ke mitik kirkak ti hewaank hirekes.'

¹⁵ Hi hitiwekhi, 'Mitik Iuwe ti keimin?' Hirak Mitik Iuwe katip kar ik: 'Hi Jisas kerek ti herewaank.

¹⁶ Te ti ekrit ehirp. Hi hewepyapir hirekes ti hira

* 26:5 Fl 3:5-6 * 26:6 Ap 23:6, 28:20

* 26:9 Ap 8:3

hentar hi hehimitenut ti eriak menmen mai. Ti eno etip mit han menmen ti epei hrem hi heteiknutem, im metike menmen maain hi eteiknutem.¹⁷ Hi naanmamprut te mit ne Isrel nantike mit han ne weiwik ham hir ap te nanitep. Hi eriuwetit ti eno mit ap ne weiwik me Isrel.¹⁸ *Ti etpor him mai hir nanisesim nar ke mit nnapipi hir nesiupan nanamir. Ti eweikin han kir hir ap nises menmen enum mir toto au. Hir nanises menmen yaaim me God mire wepni kir. Hir naninaaiwir Seten hir nanises God te hir enisisa hi ahisak menmen enum mir hir nirakem te God kaknipi hir nanu nimin ke mit God kehimiteni hir nirak.'

Pol katip Agripa menmen hirak kiriaakem.

¹⁹ "Mitik iuwe Agripa, hi epei hir menmen im meke wit ke God man te hi ap eweikin sip ewet him im.²⁰ *Au, hi hinin hewepyapir menmen im heit wit Damaskas ketike wit Jerusalem. Epei au, hi hen herer wit wit kerek mit ne Isrel newi, wit im metike wit mit ap ne weiwik me Isrel newim. Hi hatip mit hir enweikin sip enwet menmen enum enises God, hir enrak menmen yaaim neteikin mit hir epei neweikin sip newet menmen enum.²¹ *Mit ne weiwik me Isrel nitauhi hi heit winak iuwe ke God hir naniyep nentar hi hirak

menmen im.²² *Te God epei kekepa nipa ere petepin in ek, te hi herp in hatip him yaaim mamno mit yapirwe, hir niuk mir iuwe, hir mit au weinin. Menmen hi hetpim hiram menmen keremem nipa mit profet netike mitik Moses katip hiram mannen.²³ *Hir natip mitik God kehimitanek kaknen kakikaap hau mit, hirak kaki maain God kakikaak hirak kakikrit kakinin mit yapirwe ne weiwik me Isrel, mit au ne weiwik ham, God kaktorhis hir nanu werek werek. Him yaaim im hiram mire si mamkaap mit nanir ein werek werek, hiram mamkaap mit nertei werek menmen yaaim God kirakem."

Pol katip kari han ke Agripa te hirak kakises him me God

²⁴ Pol wen katip menmen im, mitik Festas kinap ketpiwek kar ik: "Pol ti hetaritari! Menmen yapirwe ti hen skul herteiyem hiram menipit ti enuk han ken sip."²⁵ Pol ketpiwek, "Mitik iuwe, hi ap hetaritari au. Menmen hi hetpim hiram him yaaim me mitik kertei werek kerekek.²⁶ *Mitik iuwe Agripa, hi ap hinaain hetput menmen im hentar ti hertei menmen im. Ti hertei menmen im hendar menmen im epei man meit wit kike au, man meit wit iuwe mit yapirwe nirem.

* 26:18 Ais 35:5, 42:7, 16; Ef 2:2; Kl 1:13; Ap 20:32 * 26:20 Mt 3:8 * 26:21 Ap 21:30-31 * 26:22 Lu 24:44-47 * 26:23 1Ko 15:20 * 26:26 Jo 18:20

27 Mítik iuwe Agripa ti hises him me mít profet? Hi epei hertei ti hisesim herteiyem mekre han.” 28 Mítik Agripa keremir-iwek him ketpiwek kar ik: “Me wí im ti han kitet ti ari han kai te hi ehises him me Jisas Krais?”

29 Pol ketpiwek, “Me wí in ek o maain, hi hitehi God te ti hetike mít yapırwe nau in nemtau him mai yi eiyises him yaaim me Krais te yi eiyır ke hi te hi ap hanhan sen mewi mípre hiram miwaai his mai.”

30 Pol katip epei au, mítik iuwe Agripa ketike mítik gavman Festas, ketike Benasi wetike mít yapırwe nír nekrit nanıno witeik. 31 *Hír nekrit nanıno witeik, hírakít tatipakít tar ik: “Mítik ik ap kíriak menmen enum te hírak kaku wínak enuk o kaki au.” 32 *Agripa katip Festas kar ik: “Mítik ik ap kitehi mítik iuwe Sisa kakımtau him mírak te ti esupanek kakno.”

27

Mít neithis Pol neiyık nan newisik kau sip kakno wit iuwe Rom

1 *Me wí hír mít iuwe ne gavman han kitet natipan haiu mamu sip manno Itali, hír neithis Pol ketike mít han nekre wínak enuk hír newet mítik kepten niuk mírak Julias newetiwek enun in. Julias hírak kepten naanmípre 100 mít ne ami hír soldia kerek mít

nenewor “Mít ne mítik iuwe Sisa ke Rom.” 2 *Haiu mít men mau sip me wit Adramitiam, menep te híram mınaaiwír Sisaria mamno mamrer wit wit me wan me provins Esia. Haiu mau en epei au, híram merekir wan men. Mítik niuk mírak Aristakas ke wit Tesalonaika ke provins Masedonia hírak ketikewai mau sip men. 3 *Wí ham haiu mípiun wit Saidon. Julias hírak kíriak Pol yaaik kewisik ken kakír nírak yinan te hír enwetiwek menmen mei te hírak kau sip werek werek kakno. 4 Haiu mınaaiwír Saidon men Saipras. Níme míniu man mewep te haiu merekir wan men yinak in me Saipras kerek níme ap míniu meitai au. 5 Haiu merekir wan meperp provins Silisia ketike Pamfilia ere mípiun wit Maira keit provins Lisia.

6 Haiu meit ein, mítik kerek naanmípre 100 mít ne ami kíngatín sip ham ere kír miutip me wit Aleksandria mamno Itali. Hírak kír sip epei au, hírak kewisai haiu mewim. 7 Haiu mewim, sip merekir wan men main main me wí ham mentar níme míniu iuwe meiyepetai te haiu mírak menmen iuwe mesipat wit Naidas. Níme meiyepetai te haiu mamno ein au, te haiu meweikin mekiuwe wit Krit kerek wan kimaak keketik kau nímín. Haiu mekiuwe pínak níme ap míniu meitai

* 26:31 Ap 23:29; 25:25
19:29 * 27:3 Ap 24:23

* 26:32 Ap 25:11

* 27:1 Ap 25:12

* 27:2 Ap

mesipat Salmoni. ⁸Haiu men mesiurır menep tenhaan hau mirak menmen iuwe m̄piun wit niuk mirak "Wan yaaik sip mamno pasis" h̄rak menep wit niuk mirak Lasia. ⁹Haiu mepu wit eik w̄t yapırwe ere w̄t kerek mit ne Isrel n̄nappen menmen han tewenin God kakısk menmen enum h̄r n̄riakem, h̄ram epe i man men. H̄ram w̄t me hauwi h̄tan te wan s̄r mewenin iuwe, te Pol katıp mit kar ik; ¹⁰*"Yi mit, hi hertei hau mamnaaiwır wit ik mamno mamrekir wan h̄ram ap yaaim. Au, enum. Maain sip metike menmen mekrerek, wan kakıwaankem. Eim keremem au. Haiu mit han mami." ¹¹Pol katıp epe i au, mitik iuwe naanm̄impre 100 mit ne ami ap kises h̄m mirak au. H̄rak kemtau h̄m me mitik kerek naanm̄impre mit bos kru n̄riak menmen nau sip, h̄rak ketike mitik kerek ketenen stia ke sip keweiknenik te sip mamno. ¹² Wit ik h̄rak ap wit yaaik te sip mamu in me hauwi h̄tan, te mit yapırwe nau sip hanhan n̄naaiwır wit nanino nerekir wan ere h̄r n̄piun Finiks. H̄rak wit keit Krit h̄rak yaaik ke sip mamu en misawin te ap m̄niu au. H̄r hanhan nanu en ere hauwi h̄tan epe i au.

Nime m̄niu wan kewenin wisenuk

¹³ Maain nime wenituk m̄niu te mit han kitet h̄r nanises menmen n̄paa h̄r natıpanem. H̄r nesiupan

waai neriyaak kan sip h̄r n̄naaiwır wit h̄r nesiurır menep tenhaan, nitet Krit. ¹⁴Haiu mepno kike, nime m̄niu mire yuwerep meke wit Krit man. ¹⁵Nime m̄niu mire yuwerep man kerek mit nenehem "No ista" h̄ram menep sip te mitik ap keweikin stia ke sip werek werek au. H̄ram mewep nime ke n̄m̄in mamno au, te hau mewisim meit nime m̄niu meriuwetem men. ¹⁶Haiu men ere mesipat wit Koda kerek wan kimaak keketik kau n̄m̄in. Haiu mesipat Koda ke his enkik, h̄rak keiyepet nime kike te hau mari bot kike kis̄sai meriyaak meriyaak ere hau meit bot eik mewisik k̄waai kentar sip, hau mesenkekik meriuwe waai h̄rak kau keit. ¹⁷H̄rak kau keit, h̄r neit waai neiyim nemenkek sip te ap mamwep au. H̄r n̄naain sip mamno mamtin tenhaan me wan mepert wit iuwe Afrika mamwep te h̄r nesiupan laplap sel me sip newisim m̄waai. Epe i au, h̄r newis nime yuwerep meriuwetem men. ¹⁸Yuwerep k̄niu wan wen kewenin te wanewik h̄r nenke menmen mekre sip newirem mekre wan. ¹⁹W̄t ham epe i man, h̄r h̄ras neit menmen yapırwe me sip h̄r nenkerem newirem mekre wan. ²⁰Me w̄t yapırwe hau ap m̄r wepni o h̄r, te nime wen m̄niu wisenum. Haiu han kitet maain hau mami.

²¹ Mit nau sip ap naam menmen me w̄t yapırwe

nentar yuwerep, Pol kerp n̄m̄n ke mit ketpor kar ik: "Yi mit, n̄paa hi hetpi yi ap einaaiw̄r wit Krit te sip ap mamriwaank au. Te yi ap yemtau him mai.
 22 *In ek hi etpi yi han tokik eyu. Haiu mit ap mami au. Sip keremem mam̄inke mam̄kre wan.
 23 Hi hertei menmen im hentar nep̄p w̄taan God kerek hi hisesik ewen̄pi niuk m̄rak h̄rak keriuwet ensel mit̄k hak kan kerp menep ketikewa ketpo kar ik:
 24 *Pol ti ap h̄naain au. Ti eh̄rp ninaan me mit̄k iuwe Sisa. God kendar h̄rak yaaik, h̄rak kakwis mit̄ yapirwe nau sip netikewit h̄r ap nani au.
 25 Yi mit̄ ap ȳnaain au. Hi hises him me God, hi hertei menmen mamnen mam̄ke n̄paa h̄rak ketpewem.
 26 *N̄me mamriuwetai haiu mamno sip mam̄tin tenhaan em̄it wit kerek wan kimaak keketik kau n̄m̄n."

27 W̄ hiswiyen tekyaait (14) epei men, hawi yuwerep miniu man meit wan eik niuk m̄rak Edria. Me w̄ n̄m̄n h̄ram n̄me meriuwet sip mepno, mit̄ naanm̄pre sip han kitet haiu epei man menep ti.
 28 H̄r han kitet haiu epei man menep ti, te h̄r newir waai nesenkek nan mewik mekre tipar n̄nin mak k̄ram, h̄ram mat̄p 40 mita kesikekre. Maain h̄r p̄ke newirem h̄ram mat̄p 30 mita kesikere.
 29 H̄r

n̄naain sip kerek haiu mewim mamno mammep nan iuwe me tenhaan te h̄r neiyik nan iuwe tekyaait (4), h̄r nesenkek waai mewim, h̄r newirem mekre wan m̄kaap sip mamno main main. Epei au, h̄r hanhan wanewik o eksiupan waswas.
 30 Mit̄ naanm̄pre sip hanhan n̄naaiw̄r sip te h̄r neit bot kike nesiuwerek kepno kendar tipar h̄r newisesik nat̄p h̄r nanw̄r waai kakri paan me sip metenenim.
 31 *Au, Pol katip mit̄k kepten naanm̄pre 100 mit̄ ne ami, h̄rak ketike mit̄ n̄rak kar ik: "Mit̄ in naanm̄pre sip h̄r n̄rir nanino, yi yapirwe yayi."
 32 H̄rak katip epei au, mit̄ ne ami nerekir waai metenen bot kike te h̄rak kenterer tipar ken.

33 Menep kaksiupan h̄rkiwo (o h̄r kaa), Pol kitehi mit̄ nanim menmen ketpor kar ik: "Yi epei yemerir hawi yuwerep kaktin kakit me w̄ hiswiyen tekyaait (14), yi ap yaam menmen au.
 34 *Hi hitihi him manp yi eiyim menmen te h̄ram mamkepi yi manpenun eyu te yayi au. Yi eiyu werek werek." 35 *Pol katip menmen im epei au, h̄rak keit bret kitehi God h̄rak katip God h̄rak han yaaik keriuwerem kerp ninaan me mit̄. Epei au, h̄rak kaam.
 36 H̄rak kipaam, h̄r mit̄ en han tokik nau h̄r neit menmen meiyam naam.

* 27:22 Ap 27:10, 31 * 27:24 Ap 23:11 * 27:26 Ap 28:1 * 27:31 Ap 27:22

* 27:34 Mt 10:30 * 27:35 Mt 15:36; 1Ti 4:4-5

37-38 Haiu mít mar 276 hau mepu sip im e. Haiu mít maam ere werek, mít newír wit (híram mire rais), hír newírem men mekre wan te hír níkaap sip ap nímenum au.

Sip mewep meit tenhaan

³⁹ Nepei wanewik, mít naanmípre sip nír tí te hír nepítari hír neit neiyin. Hír nír wan mire tenhaan yaaim mekrerem, te hír han kitet nanino ein neriuwet sip mamtíñ mamít tenhaan. ⁴⁰ Hír nírem epei au, hír neremir waai nan mewim, híram menke mekre wan, hír nesiupan waai metenen stia. Epei au, hír níkiam laplap sel meit paan ke sip te níme mamínpep meiyím mamno tenhaan. ⁴¹ Au, sip men menep tenhaan, híram minatín meit. Sip paan kíram minatín meit ap mepno au, te wan sır mewenín menep sip mítkaru mewepim. ⁴² Mít ne ami nimenípín naninép mít enun ne wínak enuk hír híras nípaa neriyei neri nanino Rom te hír ap nanri wan nanino tenhaan meit tí nír nírnanino. ⁴³ Au, mítik kepten iuwe naanmípre 100 soldia ke ami hírak hanhan kíkaap Pol te hírak keweni nírak menmen im. Hírak katip mít kerek nertei nari tipar hír nehín níripe tipar nerwak nanino tenhaan eik. ⁴⁴ *Mít han au, hír netenen nu o menmen ham me sip mewep hír nenterim nanino tenhaan. Marim

haiu yapırwe men mípiun tenhaan ke pín eik.

28

Menmen Pol kíriakem keit wit Molta

¹ Haiu mípiun tenhaan ke pín eik, mít han nan netpai tí ik kerek wan kimaak keketik kau nímin niuk mítak Molta. ²*Mít ne wit in nerekyai yaaim. Hawí epei kan, níme mewep te hír nímansı neriyei man menep mau si mewim. ³ Pol keit haak mei kakwisím mamwaai si, manpen asp (hírak kíre manpen siurp) kerek kísawín kínik haak hírak ketpaan ken kentar haak mítwaai si híram sisi. Hírak ketpaan ken kenep Pol kau his mítak kemenkekik kau keit. ⁴ Mít ne wit in nír manpen siurp (o yenmik) kemenkekhis me Pol hír natípan nar ik: “Nípaa mítik ik kenep mítik kaa, te tipir kaiu ap kakwisik kaku au. Hírak kinin wan te in ek kaki.” ⁵*Au, Pol kemiyepep his manpen (o yenmik) kenke kekre si hírak ap kínap au. ⁶*Mít netpepik nare te his mítak miniu o hírak kenkewin kaki. Hír netpepik netpepik, hír ap nír menmen mar ik nípaa au, hír neweikin han kír natíp nar ik: “Au, mítik ik hírak kíre God.”

⁷ Tí menep wit kerek manpen kenep Pol híram tí me mítik iuwe naanmípre wit wan kimaak keketik kau nímin ik e niuk mítak

* 27:44 Ap 27:22-25

* 28:2 2Ko 11:27

* 28:5 Mk 16:18

* 28:6 Ap 14:11

Pablias. Mítik ik kan ketaihis keriyei ken wînak kîrak, te hîrak naanmîrei werek werek ere wî wikak. ⁸ Haiu mepu en, Pablias haai kîrak kînap yînk sisi kesiuwe mune kîwaai yeno. Pol ken haau kîrak kitehi God ek. Kitehi God ek, hîrak kewis his meterik hîrak kekepik kîre yaaik. ⁹ Hîrak kîrak menmen im, hîr mit yapırwe ne wit wan kimaak keketik hîr nînap, hîr nan te Pol kîrak yaain. ¹⁰ Pol kîrak ni're yaain, hîr newetei menmen yaaim yapırwe. Maain haiu mau sip mînaiwîri hîr newis menmen yapırwe te haiu mamîm me wî haiu mau sip mampîno.

Haiu mepno ere mi(pi)un Rom

¹¹ Wenke wikak epe au, haiu mînaaiwîr wit Molta haiu mau sip me Aleksandria niuk mîram "Tîpir wik." Hîr newis ninaan me tîpir mit nenewem "Tîpir wik" nentar ninaan me nîkerek hîrakît wik te tîpir niuk mîrak Sus tau sip paan kîram. Sip im nîpaa hawî hîtan, hîram mepu wit Molta. ¹² Haiu mînaaiwîr Molta epe au, haiu merekir wan men ere mi(pi)un wit Sairakyus. Haiu mi(pi)un wit Sairakyus, haiu mepu en wî wikak. ¹³ Haiu mînaaiwîr sairakyus mepno ere mi(pi)un wit Risiam. Wî ham miutîp nîme mîniu mar ke wenituk te haiu men me wî wik haiu mi(pi)un wit

Pyutiolai. ¹⁴ Haiu mepu wit Pyutiolai, haiu mîr mit han kerek nises him me Krais. Hîr netaihis haiu mamu mamkiteri ere wî hispînak wik (7). Marim haiu mi(pi)un Rom. ¹⁵ Mit kerek nises him me Krais neit wit iuwe Rom hîr nemtau haiu mammen, te hîr nen ere ni(pi)un wit ke maket ke Apias ketike wit niuk mîrak "Wînak Pasenda Wilkak," hîr newenaiyipîr. Hîr newenaiyipîr epe au, Pol han yaaik kitehi God ketpîwek hîrak yaaik.

¹⁶ *Me wî kerek haiu mi(pi)un wit Rom, mit ne gavman newis Pol hîrekess kau wînak hak kiutîp, mitik ke ami kiutîp naanmîprewek.

Pol kewepyapîr him me Krais keit wit Rom

¹⁷ *Pol kau wînak eik ere wî wikak, hîrak kesiuwe mitik kitehi mit iuwe ne weiwîk me Isrel nau en, hîr enînen enrerik enîmtau him me Pol. Hîr nererik epe au, Pol ketpor kar ik: "Nai yinan, hi ap hîrak menmen enum me mit ne weiwîk maiu o hi eweikin sip ewet menmen nîpaa maamrer nai nisesim neweteiyem au, te mit ne Jerusalem hîr netauhis weinîm newisa hekre wînak enuk neriuweta hen mit iuwe ne Rom. ¹⁸*Hîr mit ne gavman ne Rom nitaahi me menmen im hîr nare nesiupena nentar hîr nertei hi ap hîrak menmen enum te hi hahi. ¹⁹*Au, mit iuwe ne Isrel nînapen hîr nansiupena te hi hatîp

* 28:16 Ap 24:23 * 28:17 Ap 25:8

* 28:18 Ap 26:31 * 28:19 Ap 25:11

'Mítik iuwe Sisa ekimtau him mai.' Hir neriuweta hi han te hi ap esiuwe him mei me menmen enum hir nřiakem au. ²⁰*Hi hentar menmen im hi hitihi yi mit yi einen te hi hetpi menmen. Sen im mau his mai mentar hi hises him me hirak Mítik Iuwe kerek mit ne Isrel yapirwe nemeriy+wek kaknen kakikaap hau mit."

²¹ Pol katip epei au, hir netpiwek nar ik: "Haiu ap meit tiwei meke wit Judia mit nesiwerem me ti au. Naiu yinan han ap neke Judia nan in netpai me menmen im, te hir natip ti hirak enum au. ²²*Haiu hanhan mamimtau menmen ti han kitetim mentar hau mertei mit nerer wit wit natip enum me mit nises him im ti hisesim."

²³ Hir natip epei au, hir nimat wi naninen nanimtau him me Pol. Wi hir nimat nanimtau menmen, mit yapirwe nan wianak ke Pol kepwik. Wepni ere witaan Pol ketpor him kewepyapir him me God kakinin naanmampre mit. Hirak kare kakri han kir keteiknor Jisas hirak Mítik Krais kerek God keriuwetek kan kikaap hau mit hirak ketpor him nipaas Moses ketike mit profet hir newisim mau tiwei. ²⁴Mit han nises him mirak, mit han au hir ninaain. ²⁵Hir ninaaiwir wianak ke Pol hir natip naminanem neriuwe him me Pol. Hir natip naminanem nentar him Pol ketporem mikaru. Hirak

katip kar ik: "God Himin Yaaik katip werek wi nipaas hirak katip profet Aisaia him mirak hirak katip maamrer ni em. Nipaas hirak katip:

²⁶*Ti eno etip mit in ne weiwik me Isrel menmen im: Maain yi yayimtewem yayimtewem te yi ap yayirteiyem au. Yi eiyirem eiyirem te yi ap eiyirem werek au.

²⁷Han ke mit in epei ken sip, hir nemesis nikip ap nemtau him hir ap nir menmen werek werek au, hir nnapip. Hir nřiak menmen im au, te hir enir menmen neriuwe nanamir, hir enimtewem enriuwe nikip mir, hir han kir enirtei menmen werek werek te hir enweikin sip enisisa te hi God hi ekepi.'"

²⁸*Pol katip him ham mar ik: "Hi hetpi te yi yertei werek. Him yaaim me God kakikaap hau mit hiram epei man mit ap ne weiwik me Isrel. Hir kerien nanimtewem nanisesim." [²⁹Pol katip menmen im epei au, hir mit ne weiwik me Isrel ninaaiwir wianak kirak hir natipan nenehan wisenum me menmen hirak ketpim.]

³⁰*Pol kewir pewek katin wianak ik hirak kewik ere tito wick, hirak keithis mit kerek

* **28:20** Ap 24:15 * **28:22** Ap 24:14 * **28:26** Ais 6:9-10; Mt 13:14-15 * **28:28** Sam 67:2; Lu 3:6; Ap 13:46, 18:6 * **28:30** Ap 28:16 * **28:31** Ap 28:23

nan n̄rek, ³¹*h̄rak ket-
por h̄im kewepyapır men-
men me God kakinın m̄t
kewepyapır me Mitik Iuwe
Jisas Krais. H̄rak ap k̄naain
au, h̄rak katıp m̄t yapırwe,
m̄t ap netpiwek nar ik: “Ti
ap atıp im au emit.”

Mepır keremem

Tiwei Pol Kewisik Ken Mit Ne Rom Menmen me tiwei ik

Mit yapirwe hir enun nerp
ninaan me God 1:1-17

Menmen God kiriakem
mamkepai te kaktaihis
1:18-3:20

Haiu meit himin yaaik ke
Krais 5:1-8:39

Menmen God kiriak mit
ne Isrel em 9:1-11:36

Menmen mit ne weiwik
me God hir nanisesim
12:1-15:13

Pol katip menmen maain
hirak kakriakem 15:14-
33

Pol katip mit ne Rom him
gude mikaru 16:1-27

*Him me menmen God
kehimitan Aposel Pol hirak
kiriakem*

¹* Hi Pol hi hewis tiwei ik
ken yi mit ne wit Rom. Hi
hire wok mitik ke Jisas Krais.
Nipaah hirak kehimiteni hi
hire mitik aposel kirkak hirak
keriuweta hi hises menmen
im keremem. Hi atip mit
miyapir him yaaim me God
man haiu mit.

²* Nipaah enum eik God
katip hirak kaksiuwe men-
men mirak yaaim im mam-
nen. Hirak kewepyapirrem
katip mit profet em te hir
newisim mau tiwei. ³* Him
yaaim im hiram matip me

* **1:1** Ap 9:15, 13:2; Ga 1:15 * **1:2** Ro 15:25-26; Ta 1:2

9:5; 2Ti 2:8 * **1:4** Ap 13:33 * **1:5** Ap 26:16-18; Ro 15:18; Ga 2:7-9

1Ko 1:2; 2Ko 1:1; Nam 6:25-26; Ef 1:2

1Te 2:5, 10 * **1:9-10** Ap 19:21; Ro 15:23, 32

God Nikan kirkak Jisas Krais
Mitik kaiu Iuwe. Haiu
mertei hirak kire mitik ken-
tar miye pirkak hire winaak
hirak nepenyek ke mitik
iuwe ke weiwik me Juda
niuk mirak Devit. ⁴* God
keteiknai Jisas hirak ap kire
mitik kerekek au. Himin
kirkak yaaik kire God. Hirak
keteiknai Jisas hirak Nikan
kirkak keriue menmen
iuwe hirak kerekwyekem
mar im. Hirak kikiak
Jisas kekre nimin ke mit
nipaa naa hirak pike kekrit
kepu. ⁵* God han tewenina
kehimitena hi hire mitik
aposel kirkak hentar menmen
Jisas Krais kiriakem. Te
hirak keriuweta hi eno erer
wit wit akaap Krais etip mit
him mirak hir enimtewem
te hir enisesim. ⁶ God
kehimiteni yi mit miyapir ne
wit Rom yetike mit miyapir
ne wit ham yi yapirwe yi ne
Jisas Krais.

⁷* Te hi hewis tiwei ik ken
yi mit miyapir yeit wit Rom,
kerek God hanhan keriwi
kehimiteni yi mit miyapir
mirak. Hi hanhan God Haai
kaiu ketike Mitik Iuwe Jisas
Krais hirakit tatrekyi men-
men yaaim te yi eiyu werek.

*Pol hanhan kakno kakir
mit miyapir ne Rom*

⁸* Hi ehinin etpi menmen
im. Hi atip God eriuwe niuk
me Jisas Krais hirak yaaik
kentar mit miyapir nerer
wit wit hir nemtau yi yises

* **1:3** Mt 22:42; Ro
15:25-26; Ta 1:2 * **1:7**
Ap 26:16-18; Ro 15:18; Ga 2:7-9

* **1:8** 1Te 1:8 * **1:9-10** Ef 1:16; Fl 1:18;

him me Krais. 9-10 **God kerek hi hı̄rı̄ak menmen mırak heriuwe han kai iuwe te hi hatıp mit him yaaim me Nı̄kan kırak, hı̄rak hı̄rekes kertei hekrit hekrit hi hitı̄wekhi me yi mit en. Hi hitehi God te hı̄rak in ek kakı̄kepa kakwisa hi anen ari yi mit. 11 Hi hanhan anen ari yi mit hi eweti menmen yaaim God Hı̄mın Yaaik kewetayıem te hı̄ram mamkepi yi mit miyapır han tokik eiyu eiyıt. 12 Menmen hi hetpiyem hı̄ram mar im. Hi akepi ariuwe menmen hi arekyiyem, yi eikepa eiriuve menmen yi eirekyiyem te haiu emkaapan emriuw-erem.

13 *Nai yinan hi hanhan yi eiyırtei me wi yapırwe hi han kitet anen ari. Au, nı̄paa ere in menmen mewena te hi ap anen ari yi mit au. Hi han kitet hi hari mit miyapır han ne yi mit en yi eiyises him me God. Hi atıp mit miyapır him yaaim me Krais te mit han nanisesim hı̄ram mar ke mitik hı̄rak kamır ni, maain menmen mamwo yapırwe. Mar im hi hanhan yi eiyisesim eiyır ke mit han hı̄r ap ne weiwık me Isrel hı̄r nisesim. 14 God hı̄rak ke-himtena hi atıp mit miyapır him mırak. Hi eno mit hı̄r nau werek nanır ke Grik. Hi eno mit han au nau wit enuk yaank. Hi eno mit hı̄r nen skul nertei menmen iuwe, netike mit han au hı̄r nau weinim netaritari menmen

im. 15 Mar keremem te hi hanhan anen yi mit miyapır ne Rom etpi him yaaim me Krais.

Hı̄m yaaim me Krais hı̄ram Iuwe

16 *Hi ap yı̄nk enuk heriuwe him yaaim me Krais au. Hı̄ram menmen iuwe me God mamkaap mit miyapır kerek nemtau him mırak nisesim, hı̄ram mamkepi God kaktorhis. Hı̄ram minın men mit ne Isrel, maain hı̄ram men mit hı̄r ap ne weiwık mır au. 17 *Hı̄m yaaim me Krais meteiknai menmen yaaim God kerekyeyiem kekepai haiu mamre yaain te haiu mamtikerek mamu han kiutıp. Hı̄ram menmen im. Mit nemtau him mırak, hı̄r nanisesim te hı̄ram mamı̄krit menmen me God mamkepi, hı̄ram mamno ere mamı̄si. Hı̄m me God mit newisim mau tı̄wei matıp mar im: “Mit kerek God katıp hı̄r yaain nentar hı̄r nemtau him nisesim, hı̄r nantikerek nanu nanıt.”

Hı̄m me mit hı̄r neweikin sip newet God.

18 *God kerek kau wit kırak hı̄rak keteiknai hı̄rak han enuk keriuwe mit miyapır yapırwe kerek neweikin sip newet menmen mırak, hı̄r nı̄rı̄ak enum, hı̄r nepakın him yaaim neriuwe menmen enum hı̄r nı̄rı̄akem. 19 *God epei kakı̄waank mit kakı̄ntar menmen mit

* 1:13 Ap 19:21; Jo 15:16 * 1:16 Sam 119:46; Mk 8:38; 1Ko 1:18, 24; Ap 13:46
 * 1:17 Ro 3:21-22; Hab 2:4 * 1:18 Ef 5:6; Kl 3:6; 2Te 2:12 * 1:19 Ap 14:15-17,
 17:24-28 * 1:20 Jop 12:7-9; Sam 19:1; Hi 11:3

nanırteiyem me God hırankıpaan ein keteiknorem.
 20 *Nıpaawı kerek God kewis nepni metike tı mit miyapır hırankıpaan menmen hırankıpaan. Mar keremem te hırankıpaan nırem hırankıpaan nertei menmen me God. Hırankıpaan ap te nanır God kaku nanamır kır au. Hırankıpaan nertei God hırankıpaan kiremek, hırankıpaan nertei hırankıpaan wısenuk manpenuk kaku kakıt tipmain tipmain enum eik, te hırankıpaan ap nantıp God hırankıpaan nepitariyek te hırankıpaan ap newenipi niuk mırak au.

21 *Hırankıpaan ap te nantıp God hırankıpaan nepitariyek nanıntar nıpaawı hırankıpaan nertei God hırankıpaan keimın te hırankıpaan nınapen newenipi niuk mırak, hırankıpaan ap netpiwek hırankıpaan yaaik au. Hırankıpaan kitet menmen enum te han kır enuk ketari menmen yaaaim mire mit ne wıtaan nen yaank ap nemsiu si au hırankıpaan nınatın yayiwe. 22 *Hırankıpaan han kitet hırankıpaan nertei menmen yapırwe te hırankıpaan nar ke mit enun han ken sip. 23 *Hırankıpaan nar ke mit enun han ken sip nentar hırankıpaan epeı neweikin sip newet God kerek kaku kakıt tipmain tipmain enum eik, hırankıpaan ap newenipi niuk mırak au. Hırankıpaan neweikin newenipi niuk me tipir kerek mit natın ninaan mau teinik. Hırankıpaan nime nu mire mit kerek nani ek, o hore, samiyak o kırın, manpen, pewen, menmen ham.

Menmen enum mit hırankıpaan

-
- * 1:21 Ef 4:17-18 * 1:22 Jer 10:14; 1Ko 1:20 * 1:23 Diu 4:15-19; Sam 106:20
 * 1:24 Ap 14:16 * 1:25 Jer 13:25, 16:19; Ro 9:5 * 1:27 Lev 18:22, 20:13; 1Ko 6:9

24 *Hırankıpaan menmen enum mar im, te God kınaiwıri te hırankıpaan nau enum hırankıpaan menmen enum mar im: Hırankıpaan neweikin sip newet him yaaaim me God, hırankıpaan nises him enum memitetpi. Hırankıpaan newenipi niuk me menmen God kınaiwıri. Hırankıpaan ap newenipi niuk me God kerek kınaiwıri menmen yapırwe. Hırankıpaan kerek hırankıpaan yaaik, haiu mamwenipi niuk mırak tipmain tipmain enum eik.

26 Hırankıpaan neweikin sip newet God te hırankıpaan kınaiwıri hırankıpaan nises menmen enum hırankıpaan hanhanem. Miyapır hırankıpaan ap nıwaai netike mit nır au. Hırankıpaan niwaai netike miyapır han. 27 *Mit hırankıpaan hırankıpaan menmen nar ke miyapır hırankıpaan. Hırankıpaan ap netike miyapır nır niyawan niwaai au. Hırankıpaan han kır kekrit kire si, hırankıpaan hanhan netike mit han hırankıpaan niwaai. Hırankıpaan niwaai hırankıpaan enum te God kerek yor enum me menmen enum hırankıpaan hırankıpaan.

28 Mit miyapır hırankıpaan han kakitet God ketike menmen mırak te hırankıpaan kınaiwıri te han kır kises menmen enum te hırankıpaan hırankıpaan menmen yaaaim au. 29 Te hırankıpaan menmen enum heriyai heriyai. Hırankıpaan hemkre menepam me menmen, hırankıpaan han kitet menmen enum me mit han, hırankıpaan yınk enuk

neriuwe mit han ninini, hir mit han nene mit han hir naa, hir nari han ke mit hir nenke hasini, hir nemitetpiⁿan me menmen, hir han kitet menmen enum me mit han, hir natipan nisesan me menmen. ³⁰ Hir newisesik newenin him me mit han hir ninapen God, hir nene mit miyapir han newir paan newepik, hir nar ke mit enun paan tokik natip hir nire mit iuwe ninin mit han. Hir han kitet nanriak menmen enum nipaa mit ap nriakem au. Hir ap nises him me miye haai nir au. ³¹ Hir nire mit enun han ken sip ap han kitet menmen enum maain mamnen, hir mit ap nises him mir hir netpim, hir ap hanhan neriwe mit miyapir han o han tewenini au. ³² Hir nertei God epei katip mit miyapir kerek nriak menmen enum mar im maain hir nani, te hir wen nriakem. Hir wen nriakem keremem au. Hir nari han ke mit miyapir han te hir nriakem mar ke hir nriakem, hir netpi hir yaain.

2

God skelim mit werek werek kakises menmen yaaim

¹ *Yi mit keriyan ne Isrel kerek yi yesiuwe him yene mit kerek ap ne Isrel yentar menmen enum hir nriakem. Yi ap eitip God yi yaain me menmen yi yriakem au. Yi yene mit

yentar menmen enum hir nriakem. ² Haiu mit ne Isrel haiu mertei God ap han ekite mit miyapir hir neimin au. Hirak han ekite skelim mit miyapir hir neimin nipi^ran me menmen enum hir nriakem keremem. ³ Yi yesiuwe him yene mit yentar menmen enum hir nriakem, te yi yises menmen enum mar ke hir nriakem, maain God skelim mit en me menmen mir enum. Te yi han kitet hirak kakipti yi yaain a? Taauye! God skelim yi mit eitikeri! ⁴ *Yi yinan yipir yewirek yentar God hirak hanhan keriwi ap kakiwep waswas au a? Yi yepitari God hirak ap kakiwep waswas te yi eiweikin sip eiwit menmen enum a? ⁵ Yi yewenin han ki ap yeweikin sip yewet menmen enum au. Te maain wi kerek God skelim haiu mit me menmen, hirak kakises menmen mirak yaaim, hirak kakrekyi enum yapirwe. Menmen enum yi yriakem maain hiram mamir ke mitik kewepep haak kemi ere mau niu, hiram maminkemamkip mamiwaankek.

⁶ *God tewen kakriak mit menmen yaaim o menmen enum kakintar menmen nipaa hir nriakem. ⁷ Mit miyapir kerek hekrit hekrit nriak menmen yaaim, hir hanhan God hirak kakwetir himin yaai^r kaktip hir mit miyapir yaain niuk mir iuwe kakikepi hir nantikerek

* **2:1** Mt 7:1-2; Jo 8:7 * **2:4** Ef 1:7, 2:7; 2Pi 3:15 * **2:6** Mt 16:27; Jo 5:29; 2Ko 5:10

nanu nanit tipmain tipmain enum eik. Te maain God kak-wetir menmen im kakkepi hir nantikerek nanu nanit. 8 *Te mit miyapir han au. Hir neweikin sip newet menmen yaaim hir nises han kir enuk niriak menmen enum, maain God han enuk kakriuweri hirak kaknip kakwaanki. 9 *Mit miyapir kerek hir niriak menmen enum maain God kakwaanki hir yink kir kaknen han kir enuk. God kakinin kakwaank mit miyapir han ne weiwik me Isrel kerek niriak enum. Maain hirak kakwaank mit miyapir han ne weiwik ham nerer wit wit kerek niriak enum. 10 Te mit miyapir kerek hir niriak menmen yaaim, maain God kakwetir menmen mirak yaaim, hir nanre mit miyapir iuwe, hir nanu werek. God kakinin kakriak mit miyapir han ne weiwik me Isrel em, maain hirak kakriak yi mit miyapir ne weiwik ham em. 11 *God ap han kitet mit hir niuk mir iuwe o hir au enun wein in au. Hirak han kiteti hir nipiyan.

12 Mit miyapir ap ne weiwik me Isrel hir nepitari him me God nipa Moses kewisim mau tiwei. Hir niriak enum te God hirak kakwaanki kakinterim weinim. Mit miyapir ne weiwik me God au. Hir nertei him me God nipa Moses kewisim te hir niriak enum, maain God kakit him

im hirak kakno mit ne Isrel skelim mit miyapir kakriuerem kakwaanki. 13 *Mit miyapir kerek nemtau him me God keremem, hirak ap te kaktip hir yaain au. Mit miyapir kerek nemtewem hir nisesim, hir keriyan God kaktip hir yaain. 14 *Mit miyapir ap ne weiwik me Isrel ap nertei him me God Moses kewisim. Wi kerek hir nises han kir niriak menmen yaaim mar ke him me God nipa Moses kewisim mau tiwei hiram metpim, te menmen im meteiknai hir nertei menmen yaaim metike menmen enum. 15 Menmen hir niriakem hiram meteiknai him nipa God ketpim hiram mau mekre han kir. Wi ham han kir enuk keriwe menmen enum hir niriakem. Wi ham han kir au yaaik keriwe menmen yaaim hir niriakem. 16 *Maain wi mamnen te God kaktip Jisas Krais hirak kakwepyapir menmen mau mekre han ke haiu mit yapirwe, hirak kakrekyei yaaim o enum kakinterim. Menmen im mamnen mamir ke hi hetpiyem heriuwe him yaaim me God.

Yi mit miyapir ne Isrel han ekitet him me God Moses kewisim mau tiwei hiram mamkepi te yi eiyu werek.

17 *Mit miyapir yi yatip yar ik: "Haiu mit miyapir ne weiwik me Isrel." Yi han kitet yi yetike God yi

* 2:8 2Te 1:8 * 2:9 Ro 1:16 * 2:11 Diu 10:17; 2Kro 19:7; Ap 10:34; Ef 6:9;
1Pi 1:17 * 2:13 Mt 7:21; 1Jo 3:7 * 2:14 Ap 10:35 * 2:16 2Ti 2:8 * 2:17
Je 2:19

yekiyan yau yentar hı̄rak keweti hı̄m mı̄rak a? Yi yatıp yewenipi niuk mi yar ik: "Haiu mit miyapır ne God." ¹⁸ Yi yertei menmen hı̄rak hanhan yi eiyisesim. Yi yertei hanhan menmen yaaim te yi yisesim. Menmen enum au. Yi hanhan eiyises menmen yaaim eiȳntar nı̄paa yi wen nı̄kerek kike ere in haairer hı̄r nepei netpi hı̄m me God. ¹⁹ *Yi han kitet yi yertei hı̄m me God werek te yi eiteikin mit nepitari menmen mı̄rak te hı̄r nanisesik werek werek a? Yi yire si merhı̄he yi eiteikin mit kerek ap nertei God hı̄r nı̄re mit ne wı̄taan nanı̄no, yi eiteiknor yayiwe yaaik te hı̄r enisesik a? ²⁰ *Yi han kitet yi werek te yi eiteikin mit kerek hı̄r han kitet menmen enum, yi eiteiknor menmen me God a? O yi eiteikin mit kerek nepitari menmen me God hı̄r nı̄re nı̄kerek, yi eiteiknor werek menmen me God yentar yi han kitet hı̄m me Moses meteikni menmen yapırwe God kerteiyem a? ²¹ *Yi yeteikin mit han menmen me God, yi yenmak te yi ap yeteikin hı̄ras menmen a? Yi yatıp mit an yar ik: "Yi ap eikintip menmen me mitik hak." Te yi eikintip menmen me mit han o au a? ²² Yi yatıp, "Yi mit ap eiri miyapır ne mit han eitikeri eiriyanhis eiweninem au emit." Te

yi hı̄ras yi yırı̄akem o au a? Yi yı̄napen mit kerek newenipi niuk me tipir, te yi ap eikintip menmen hı̄r newisim mau kı̄naan newepwar tipir em. ²³ Mit han nı̄nan yipır newirek nene God nendar menmen yi mit yırı̄akem. Yi yewenipi niuk mi yatıp God keweti hı̄m mı̄rak, te yi ap yisesim au. Yi yeweikin sip yewetewem. ²⁴ *Menmen hi hetpiyem hı̄ram yaaim mentar hı̄m mau tı̄wei nı̄paa Aisaia kewisim hı̄ram matip mar im: "Mit ap ne weiwı̄k me Isrel natıp enum me niuk me God nendar yi mit ne Isrel."

Yi yerekir yı̄nk te yi han kitet hı̄rak kakı̄kepi yi ne God-Au, menmen mekre han mamkepi keriyen

²⁵ *Yi yises hı̄m me Moses, mit nerekir yı̄nk ki, hı̄rak yaaik kakı̄kepi. Te yi eiweikin sip eiwet hı̄m mı̄rak, hı̄ram mar ke nı̄paa mit ap nerekir yı̄nk ki. ²⁶ *Mit kerek ap nerekir yı̄nk kır hı̄r nises hı̄m me God werek werek, God han kitet hı̄r yaain nar ke mit hı̄r nepei nerekir yı̄nk kır. ²⁷ Te maain hı̄m me God kerek mit ap nerekir yı̄nk kır hı̄r nisesim, hı̄ram mamteikin yi mit yi enun. Hı̄ram mamteikin yi mit enun yentar yi yerekir yı̄nk ki, yi yetenen hı̄m me God Moses kewisim mau tı̄wei, te yi ap

* **2:19** Mt 15:14; Lu 18:9 * **2:20** 2Ti 3:5, 15 * **2:21** Sam 50:16-21; Mt 23:3-4
 * **2:24** Ais 52:5; Esi 36:20 * **2:25** Jer 4:4, 9:25 * **2:26** Ga 5:6

yisesim au. Hır netenen hım me God Moses kewisim au, te hır nises menmen yaaim.

28 *Yi ap mıt ne Isrel keriyen yentar miyerer ni nini yi ne weiwık me Isrel o yentar yi yerekir yıñk ki au. **29** *Mıt miyapır hır ne weiwık me Isrel nentar hır nises God nekre han kır. Menmen im hıram mar ke God Hımin Yaaik hırap kehimtenor han kır hırap ke God. Menmen im ap mises menmen Moses nıpaa kewisim mau tıwei. Mıt han ap nanwenipi niuk me mıt nar ik, te God hanhan kakriuweri iuwe.

3

Menmen enum ap te maminin menmen yaaim

1 Yi han kitet mekam? Mıt ne weiwık me Isrel hır ninin mıt han ne weiwık ham o au? Menmen hır nisesim nerekir yıñk kır hıram yaaim mamkepi o au?

2 *Hıram yaaim mamkepi yapırwe mar im. God kinin kewet mıt ne Isrel hım mırak te hır nanırtei menmen hırap hanhan hır nanisesim. **3** *Mıt han ne weiwık me Isrel hır ap nises hım mırak, te yi ap han ekitet God ap kakises hım mırak kakıtar mıt han neweikin sip newetiwek, au emıt. **4** *Mıt miyapır yapırwe nanweikin sip nanwet hım yaaim, God kerekek au. Hekrit hekrit hırap kakises hım yaaim hırap ketpim. Hım me God

mau tıwei Sam matıp mar im:

“Hekrit hekrit ti ehinin mit kerek hır neswut hım. Hır nanırtei ti atıp hım yaaim keremem.”

5 Mıt han nantıp, “Menmen enum hau mıt mırıakem hıram yaaim. Hıram yaaim mamkaap God kakteikin menmen hırap kırıakem hıram yaaim keremem.” Hıram yaaim te hau matıp God enuk kakıtar hırap kakwep hau mıt mamıtar menmen enum hau mırıakem a? (Hi hises menmen me mıt ne tı hır han kitetim) **6** Au, hıram hım enum. God ap yaaik te hırap ap te kakrıak menmen yaaim o enum me hau mıt miyapır mau tı ik au emıt! **7** Menmen enum hi hırıakem mamteikin mıt God katıp hım yaaim keremem, hırap kakıt niuk iuwe menterim, te kenmak hırap kaktıp hi mitik enuk kerekek, hırap kakrekyo enum a? **8** *Hau ap te mamtıp hau mamrıak menmen enum te hıram mamwepyapır menmen yaaim au emıt! Mıt han hır nesiuwai hım natıp, “Yi mit Kristen kerek yises hım me God yi yatıp enum yar ek.” Hıram yaaim te maain mıt hır natıp enum mar im me hau mıt, God kakanıp.

God hırap katıp hau mit yapırwe enun

9 *Te hau han ekitet mekam? Hau mıt ne Isrel

* **2:28** Jo 7:24, 8:39 * **2:29** Diu 30:6; Kl 2:11; 1Ko 4:5; 2Ko 10:18 * **3:2** Sam 147:19-20; Ro 9:4 * **3:3** Ro 9:6, 11:29; 2Ti 2:13 * **3:4** Sam 51:4 * **3:8** Ro 6:1, 15 **3:9** Ro 1:18-2:24, 3:23

haiu minin mit han ne
weiwık ham a? Au, hi
nepei hetpi haiu mit miyapır
yapırwe ne weiwick ne Isrel o
mit miyapır han ne weiwick
ham, menmen mekre han
kaiu merekyei haiu yapırwe
mamriak menmen enum.
10 *Him im hiram yaaim
mentar mit newis him me
God mau tiwei Sam matip
mar im:

"Mitik kei kiutip kekre
nimin ne haiu mit
yapırwe ap te God
kaktip hiram yaaim
au. Haiu yapırwe mit
enun.

11 Mitik kei kiutip kekre
nimin ne mit yapırwe
hiram kertei menmen
hiram yaaim au.
Mitik kei kiutip kekre
nimin ke mit yapırwe
ap te hanhan God kau
kekre han kirkak au.

12 Hir mit yapırwe nepei
neweikin sip newet
God, hir mit enun.
Ap kei kiutip kirkak
menmen yaaim au.

13 *Menmen hir netpim
meke him kirkak
enum mar ke herwe
hei mit nekeisiuwek.
Hir nemitetpin ner
iuwerek. Menmen
enum hir netpim
hiram mewaank mit
mar ke nap mekre
yehes me manpen
siurp kenep mit hir
nani.

14 *Menmen hir netpim
meke him kirkak
man

* 3:10 Sam 14:1-3, 53:1-3; Ekl 7:20

* 3:15 Pro 1:16; Ais 59:7-8

7:7 * 3:21 Ap 10:43

hiram enum mar ke
saukei wapık mau
him ke mitik.

15 *Hir waswas nene mit
hir nani.

16 Wit kerek hir nen newi,
hir newaank menmen
metike mit te hir han
enuk.

17 Hir ap nikaap mit miyapır
nekiyan nau neit au.

18 *Hir ap han kitet newenipi
niuk me God hiram
iuwe au."

19 Haiu mertei him me
God yapırwe mit newisim
mau tiwei, hiram me mit ne
weiwick me Isrel, te mit ne
Isrel netike mit nerer wit wit
ap te nantip God hir yaain
au. God han ekitet menmen
hir nirkakem hiram skelim
hir mit miyapır keriuwerem
keremem. 20 *God ap kaktip
mitik kiutip kekre nimin
ke haiu mit yapırwe hiram
yaak Kentar hiram kises him
nipaa Moses kewisim mau
tiwei au. Him im hiram
meteiknai haiu mit enun
haiu mirkak menmen enum
keremem.

*Mit kerek nises him me
Krais, God kaktip hir mit
yaain*

21 *In ek God nepei
kewepyapır menmen hiram
kirkakem te hiram katip
mit kerek nisesik, hir nire
yaain. Menmen im hiram ap
menmen me him me Moses
au, te nipaa enum eik him
Moses ketike mit profet hir
newisim mau tiwei hiram
matip menmen im me God

* 3:13 Sam 5:9, 140:3 * 3:14 Sam 10:7

* 3:18 Sam 36:1 * 3:20 Sam 143:2; Ga 2:16; Ro

7:7 * 3:22 Ro 1:17; Ga 2:16

mammen. 22 *Menmen me God mamnen hıram im: God kaktıp mit miyapır hı̄r yaain nanıntar hı̄r nises him me Jisas Krais. God kaktıp mit miyapır yapı̄rwe kerek hı̄r nises him me Jisas Krais hı̄r yaain. Hı̄rak ap han kitet hı̄r mit miyapır ne weiwık me Isrel o ne weiwık ham au. Hı̄ram menmen weinim. 23 *Hı̄ram menmen weinim mentar mit miyapır yapı̄rwe nerer wit wit hı̄r epei nrı̄ak enum, te God ap kakwenipiri kaktipi hı̄r yaain au. 24 *Te God kewetai hau mit menmen mırak yaaim weinim mar im: God kerekyei hau mit menmen yaaim hı̄rak katıp hau yaain mentar menmen Krais Jisas kerekyeyem me wi hı̄rak kaa te kakikepei kaktaihis. 25 *God kehimitan Krais keriuwetek hı̄rak kan kaa kire sipsip mit nakıp nesiyek newet God ek. Hı̄rak kaa hemkre mırak mewen, te hı̄ram mamı̄sak menmen enum maiu me wi hau mamises him mırak. God kırı̄ak menmen im kakteiknai hau mit hı̄rak yaai. Nı̄paa mit hı̄r nrı̄ak enum, te God hanhan keriuweri, hı̄rak ap kanıp au, kentar hı̄rak kaksiuze Jisas kaki kakı̄sak menmen enum mır. 26 In ek hı̄rak keriuwet Jisas hı̄rak kan kaa keteiknai hı̄rak yaai, hı̄rak kesak menmen enum em hau mit kerek mises him me Jisas, hı̄rak katıp hau yaain.

27 *Te hau mamwenipı niuk maiu hı̄ras a? Taauye! Hau ap mamwenipı niuk mai mamı̄ntar hau mırı̄ak menmen yaaim him me Moses mau tı̄wei matıp hau emisesim au. Hau yaain mentar hau mises him me Jisas Krais. Hı̄rak kesak menmen enum maiu te hau ap mamwenipı niuk mai au emit. 28 *Te hau mertei menmen im. God katıp mit hı̄r yaain nentar hı̄r nrı̄ak menmen him kerek Moses kewisim mau tı̄wei matıp hı̄r enisesim au. God katıp hı̄r yaain nentar hı̄r nemtau him mırak hı̄r nesim.

29-30 **Yi han kitet God hı̄rak ke hau mit ne Isrel keriyen te mit ne weiwık ham au a? Taauye! Hı̄rak God ke hau mit yapı̄rwe kentar hı̄rak kaktıp mit kerek nerekir yı̄nk o mit ap nerekir yı̄nk kır, hı̄r nrı̄e yaain nentar hı̄r nemtau him mırak hı̄r nesim. 31 *Hau mırı̄ak menmen me him kerek Moses kewisim mau tı̄wei hı̄ram weinim meriuwe menmen in ek hau misesim me Krais a? Taauye! Hau meteikin mit him me Moses hı̄ram yaaim mekepae hau emises him me God.

4

God katıp Ebraham hı̄rak yaai

¹ Ebraham hı̄rak mitik kar ke hau mit. Hı̄rak maam nı̄pu ke hau mit ne weiwık me Isrel. Te

* 3:23 Ro 3:9, 5:12 * 3:24 Ef 2:8; Ro 5:1 * 3:25 Ef 1:7 * 3:27 1Ko 1:31
 * 3:28 Ga 2:16 * 3:29-30 Ro 10:12 * 3:29-30 Diu 6:4; Ga 3:20; Ro 4:11-12
 * 3:31 Mt 5:17; Ro 8:4

haiu mamtip hırank keit mekam keriuve menmen hırank kırıakem? ²⁻³*God hırank katip Ebraham hırank yaaik kentar hırank kırıak menmen yaaim, te Ebraham kakwenipi hırekes keriuve niuk mırak. Te God kır Ebraham hırank ap kewenipi hırekes keriuve niuk mırak kentar him me God mau tıwei matip, "Ebraham han kitet God kakises him nipaah hırank ketpiwekem te God katip hırank yaaik. God ap katip Ebraham hırank yaaik kentar menmen hırank kırıakem au!" ⁴*Mıtık kırıak menmen me mitık hak, maain hırank kakıt pewek mamrerim. Mıtık ap kakwetiwekem weinim au. Hırank kırıak menmen hırank kaktıwem. ⁵Mıt kerek nemtau him me God kerek kesak menmen enum me haiu mit, hıram nisesim weinim te God kaktip mit nar ik hır yaain. Mıt kerek hır han kitet menmen hırank kırıakem te hırank nanrıak God kaktip hır yaain, mit nar ik God kaktip hır au enun. ⁶Nipaah Devit kewis him mau tıwei hıram matip me mit in ek hır han yaaik nentar God katip hır yaain. Hırank katip hır yaain nentar hırank kırıak menmen te hırank nanrıak God kaktip hır yaain au. Hır han kitet hırank kakises menmen hırank ketporem keremem. ⁷Hım Devit kewisim mau tıwei Sam matip mar im:

"Mıt kerek God epei kesak menmen enum mır

* **4:2-3** Jen 15:6; Ga 3:6; Je 2:23 * **4:4** Ro 11:6 * **4:7** Sam 32:1-2 * **4:9** Jen 15:6; Je 2:23 * **4:11** Jen 17:10-11 * **4:12** Mt 3:9

nipaah hır nırıakem, hır han yaaik nanu.

8 Mıt kerek Mıtık Iuwe God ap han kitet menmen enum hır nırıakem, hırank kakneri kakıwaanki kakinterim au, hır han yaaik nanu."

9 *Menmen yaaim im mırıak mit hır han yaaik, hıram menmen me haiu mit ne Isrel keriyen o hıram me mit yapıwre a? Haiu nepei matip Ebraham han kitet God kakises him hırank nipaah ketpiwekem, te God katip Ebraham hırank mitık yaaik. ¹⁰Kewaai meruri God katip Ebraham hırank yaaik? Hırank kerekir yınk kırak o wen au a? Wen au ye! ¹¹*Maain hırank kerekir yınk kırak hırank keteikin mit God nepei katip hırank yaaik kentar hırank kises him mırak. Te in ek hırank maam nıpu ke mit yapıwre kerek ap nerekir yınk kır te God kaktip hır yaain nentar hır nises him mırak. ¹²*Hırank maam nıpu ke mit in netike haiu mit han kerek merekir yınk kaiu. Hırank maam nıpu kaiu kentar haiu merekir yınk kaiu au. Hırank maam nıpu ke haiu mit yapıwre kentar haiu mises him me God mar ke nipaah hırank kisesim. Hırank kerekir yınk kırak wen au, hırank han kitet God kakises him nipaah hırank ketpiwekem te God katip hırank yaaik.

*Mit kerek nises him me
God nanit menmen nipaa
hirak ketpim*

13 *Nipaa God katip Ebraham hirak kakrekyiwek menmen kaktike haiu nepenyerer nirak, maain haiu naanmamre mit miyapir nanrer wit wit nanut. Hirak ap katip Ebraham menmen kentar Ebraham hirak kiriak menmen yaaim kari han ke God keriuwerem au. Hirak ketpiwekem kentar hirak kemtau him me God hirak kisesim.

14 *Mit kerek nirak menmen nanrik God kaktip hir yaain, te hir nanit menmen nipaa God ketpim. Te haiu mit kerek mises him mirak weinim haiu mises menmen enum weinim ap te mamit menmen mirak au. Him im hiram yaaim te him me God haiu misesim hiram weinim, te menmen nipaa God katip kakwet Ebraham em hiram menmen enum weinim. Him im au memitetpin!

15 *Haiu mertei him me Moses kakriak God hirak kakiwaank mit miyapir kerek neremir him mirak hirak kewisim mau tiewi mentar hir nertei menmen hirak hanhan hir nanisesim. Him me Moses hiram nepei au mesi te haiu ap mamtip mit neremir him mirak mau tiewi au. Him ap mepu te hir neremir au.

16 *Menmen God ketpim hirak kakwet haiu mit em haiu yapirwe mamtiwem mamintar haiu han kitet

hirak kakses menmen nipaa hirak ketpim. God kakweteiyem weinim te hirak kakrekyei menmen yaaim. Hirak kakwetai haiu nepenyerer yapirwe ne Ebraham kakwetaiyem. Hirak kakwet mit miyapir kerek nises him me Moses kakwetrem keremem au. Hirak kakwetai haiu mit miyapir yapirwe rem kerek mises him me God mar ke nipaa maam nippu kaiu Ebraham hirak kisesim. Maain God kakwetai menmen nipaa hirak ketpim.

17 *Ebraham hirak maam ke haiu mit yapirwe kentar him me God mau tiewi matip mar im: "Hi God hi herekyit ti maam ke mit miyapir maain hir nanu nanrer wit wit." God han kitet Ebraham hirak kire maam ke haiu mit miyapir yapirwe kerek mises him me God. Hirak kises him me God kerek hirak kikian mit kerek epe naa, hir nekrit nau, hirak katip him weinim me menmen nipaa mepu au, hiram minin mekrit mau.

18 *Ebraham han kitet God kakriak menmen nipaa hirak ketpim te hirak ap kertei karkeik te hirak kakriakem au. Hirak han kitet kar ik, te God kewisik hirak maam nippu ke mit miyapir yapirwe nau nerer wit wit. God katip Ebraham him mar ik: "Ebraham nepenyerer nit maain hir nantin nanre yapirwe."

19 *Me wi im Ebraham hirak

* 4:13 Jen 17:4-6, 22:17-18; Ga 3:29

* 4:14 Ga 3:18

* 4:15 Ro 3:20, 5:13, 7:8

* 4:16 Ga 3:7

* 4:17 Jen 17:5; Ais 48:13

* 4:18 Hi 11:1; Jen 15:5

* 4:19

menep 100 tito, te hırank han kitet yınk kırak hırank kar ke mitik epe ika au. Mite pırank hıre we mite ap te wawine nıkeren im ap mari han kırak te hırank katip God hırank ap te kakrıak menmen nıpaahırank ketpim au. ²⁰ Hırank ap han kitet God ap kakrıak menmen nıpaahırank ketpim au. Hırank kises him me God kekre han kırak iuwe, hırank kewenipi niuk me God te maain hırank kakıkepik hırank kakine nıkan. ²¹ Ebrahim hırank han kitet God hırank manp enuk kakises him me nıkan nıpaahırank ketpim. ²² *Ebrahim han kitet menmen mar im te God katip hırank mitik yaai.

²³ Him me God kerek matip mar ik: "God katip hırank mitik yaai," hıram ap matip me Ebrahim kiutip kerek kekek au. ²⁴ *Hıram matip me Ebrahim ketike haiu mit miyapır kerek maain God hırank kaktip haiu yaain mentar haiu mises God kerek hırank kikiak Mitik iuwe kaiu Jisas kerek nıpaah kaa, hırank kekrit kau. ²⁵ *God keriuwetek hırank kan ti kaa te kakısa menmen enum haiu mirıak em. God piye kikiak hırank kekrit kau, te God kaktip haiu mit miyapır yaain mamıntar haiu misesik.

5

God katip haiu mit miyapır haiu yaain

* 4:22 Jen 15:6 * 4:24 Ro 15:4; 1Pi 1:21 * 4:25 Ais 53:4-5 * 5:1 Ro 3:24,
28, 4:24 * 5:2 Ef 2:18, 3:12 * 5:3 Je 1:2-3; 1Pi 1:5-7 * 5:5 Sam 22:5, 25:20;
Hi 6:18-19

¹ *Te in ek God katip haiu mit miyapır yaain mentar haiu misesik. Haiu metikerek mekiyan mau mentar menmen Mitik iuwe Jisas Krais hırank kırıakem.

² *Haiu mises him me Krais te hırank kerek kekepai haiu metike God haiu mekiyan mau, God kerek yei menmen yaaim. In ek haiu han yaai mererir menmen yaaim me God haiu mertei maain hırank kaktipaiyem. ³ *Haiu han yaai meriuwe menmen im keremem au. Haiu han yaai me menmen enum mamnen mamraiwaank. Haiu han yaai meriuwerem mentar haiu mertei hıram mamkepai haiu han tokik emu emises him me God werek werek. ⁴ Haiu han tokik emu me menmen enum mamraiwank, te God kaktip haiu minin menmen enum. God kaktip haiu minin menmen enum te haiu emisesik emerir te maain haiu mamit menmen mirak yaaim hırank kaktipaiyem.

⁵ *Haiu emisesik emerir ke maain hırank kaktipai menmen mirak, haiu ap yınk enuk mamıntar haiu han kitet hırank ap kises menmen nıpaahırank ketpaiyem au. Haiu ap yınk enuk mamriuwerek mamıntar God keteiknai hırank han tewenınai hırank keriuwet God Himin Yaaik kan kakre han kaiu, te haiu mertei maain hırank kaktipaiyem.

⁶ Krais hırankan tı hırankaa me haiu mıt miyapır kerek enun neweikin sip newet God. Me wı im haiu enun ap mıkaap hıras haiu mire yaain, te God kises han kırankımat wı kerek hırankeriuwet Jisas hırankan tı kaa kakıkepai. ⁷ Mıtık kiutıp kekre nımın ke mıt yapırwe ap te hanhan kakıkaap mitık kerek kises menmen yaaim kakıkrehırkırank kaki. Te mitık kiutıp hanhan keriuwe mitık hak yaaikekaap mıt han hırankakıkepik kaki kakıkrehırkırank. ⁸ *Te God au. Hıranketeiknai haiu mıt enun hırankhanhan keriuwai. Me wı haiu mıt miyapır haiu wen enun, haiu mırıak enum, God keriuwet Krais hırankan kaa kekrehırkaiukekepai. ⁹ *Krais nepeikaahemkre mırak mewen hırankekreherırkaiute God katıp haiu mıt miyapır haiuyaain. Te in ek haiu merteihırankmanpenukte hırankakıkepiaanaanmamprai me menmen enum me God maain mamnen mamnep mıt miyapır enun en. ¹⁰ *Nıpaa haiu mar ke mıt miyapır enun ap nises God au, Nıkan kırank Krais kaa, hırankenipaihaiu metike God mekiyan mau. In ek, haiu metike God mekiyan mau, haiu mertei maain God kaktaihis haiu mamumamtkerek mamihtar Krais hırankpike kekrit kau kekepai. ¹¹ God ap kaktaihis

weinimkerememau. Haiuhan yaaik mau meriuwerek hırank God kaiu yaaik mentar menmen Jisas Krais kaiu Iuwe hırank kırıakem. Nıpaa hırank kerekek kenipaihaiu metike God mekiyan mau.

Hımketike Krais

¹² *Haiu mertei menmen im man. Mıtık kiutıp hırank kırıak menmen enum te hırank kaa. Hırank kaa te haiu mıt miyapır yapırwe haiu mami mamihtarhaiu misesikhaiu mırıak enum. ¹³ *Nıpaa God katıp Moses himlo mırak hırank kewisim mau tıweiwenau, menmen enum epei man mau tı marihan ke mıt hırnırıak enum. God ap han kitet menmen enum kene mıt kenterim au. Hırank ap katıp Moses menmen me him mırak mıt miyapır enisesim wenau. ¹⁴ *God ap kene mıt kanıp kentar menmen enum mır, te hırmıt yapırwe, nıpaa me wı Adam kau tı ere wı God katıp Moses himlo mırak, hıryapırwe nıre ne mıt hırnaa. Adam ketike mıt miyapır han kerek ap neremir him me God nar ke Adam hırank kırıakem, hıryapırwe naa. Adam kerekek hırank kıre mıtıkmaainkaknen.

¹⁵ Menmen enum Adam kırıakem metike menmen yaaim God kerekyeiyem weinim, hıram mırıram au. Haiu mertei mıt miyapır yapırwe nani nanıhtar menmen enum Adam kırıakem. Te haiu mertei God hanhan

* **5:8** Jo 3:16; 1Jo 4:10 * **5:9** Ro 1:18, 2:5, 8 * **5:10** Ro 8:7-8 * **5:12** Jen 2:17, 3:6, 16; Ro 6:23 * **5:13** Ro 4:15

* **5:14** 1Ko 15:21-22, 45

keriuwai haiu mít miyapír, hírak kerekyei menmen yaaim weiním kentar menmen mítik kiutip Jisas Krais hírak kíriakem. Menmen yaaim im híram minín menmen enum Adam kíriakem, híram men míkaap mít miyapír yapırwe kerek nisesim.¹⁶ Menmen God kíriakem híram ap mar ke menmen enum Adam kíriakem au. Mítik kiutip hírak keremir him me God, te God kenerek katip hírak mítik enuk kaki. Maain, mít miyapír han hír níriak menmen enum yapırwe, te God kerekyei menmen yaaim hírak kesak menmen enum maiu katip haiu yaain.¹⁷ Haiu mertei mítik kiutip keremir him me God hírak kíriak enum te haiu mít yapırwe mami. Te menmen Mítik Jisas Krais kiutip kerekkek hírak kerekyeiyem, híram minín menmen ham enum me mítik hak eik. Haiu mít miyapír yapırwe kerek meit menmen im weiním me God, kerek hanhan keriuwai kaktip haiu yaain mentar menmen Mítik Krais kerekyeiyem, hírak kaknipai haiu mamít himin yaaik te Krais kekepái haiu emises God werek werek.

¹⁸ *Te menmen miutip mítik hak kíriakem enum hírak kenip God katip haiu mít miyapír yapırwe enun haiu mami. Mar im, menmen miutip yaaim mítik hak kíriakem, híram menip

God katip haiu yapırwe haiu yaain, haiu mami au. Haiu mamtikerek mamu mamít.¹⁹ *Mít miyapír yapırwe God ketpor hír enun nentar mítik kiutip keweikin sip kewet him me God. Mar im mít miyapír yapırwe God kakitpor hír yaain nanıntar mítik kiutip kises him me God hírak kaa kesak menmen enum maiu.

²⁰ *God katip Moses him lo mírak hírak kewisim mau tíwei te híram menip mít miyapír hír nertei werek werek menmen God hanhan hír nanesim, te hír níneiním hír níriak menmen enum yapırwe. Maain mít miyapír hír níriak menmen enum yapırwe, menmen yaaim God kíriakem kentar hírak hanhan keriuwai, híram minín menmen enum me haiu mít miyapír.²¹ *Haiu mít miyapír mami mamıntar menmen enum (sin) kerek mau tí ik híram minínai. Te menmen yaaim God kíriakem kaktip haiu yaain mamınterim, híram maminin menmen enum mau tí naanmamrai haiu mít miyapír mamnipai haiu mamít himin yaaik mamıntar menmen Mítik Iuwe Jisas Krais hírak kíriakem.

6

Haiu maa metike Krais

¹ *Te haiu han kitet mekam? Haiu wen mamriak menmen enum te God hanhan kakriuwai wisenum

* 5:18 1Ko 15:22 * 5:19 Ais 53:11
6:23 * 6:1 Ro 3:5-8 * 6:2 1Pi 4:1

* 5:20 Ro 4:15, 7:8; Ga 3:19 * 5:21 Ro

kakısāk menmen maiu enum a? Taauye! ²*Haiu epei meweikin̄ sip mewet menmen enum h̄aiu m̄ire mit̄ naa, h̄aiu ap te emises menmen meiyam enum au emit̄! ³*Hi han kitet yi epei yertei menmen im. Nipaa mit̄ n̄ikrai meriuwe tipar h̄aiu mit̄ miyapir̄ metike Krais Jisas mau han kiutip̄, h̄iram mar ke h̄aiu metike Krais h̄aiu maa. ⁴*Mit̄ n̄ikrai meriuwe tipar h̄iram mar ke h̄aiu metike Krais maa. God h̄arak yaaik h̄arak manp̄ enuk, te h̄arak kikiak Jisas Krais kekre n̄im̄in ne mit̄ epei naa, h̄arak pīke kekrit kau. Mar im h̄aiu mit̄ miyapir̄ h̄aiu m̄ire mit̄ pīke nekrit nau, h̄aiu mamises menmen yaaim keremem.

*Maain h̄aiu mamtike
Krais mamu h̄aiu mamit̄
him̄in̄ yaaik*

⁵*H̄iram mar im. Nipaa h̄aiu metike Krais mau niutip̄, h̄aiu maa metikerek. Te maain h̄aiu mamtikerek mamu niutip̄ h̄aiu pīke mamikrit mamu mamir̄ ke in ek h̄arak epei kekrit kau. ⁶*Haiu mertei menmen im. Menmen n̄ipaa h̄aiu misesim mekre han kaiu, h̄iram maa metike Krais mau nu tentarakit̄. H̄iram maa mau nu tentarakit̄ te in ek God kakıwaank menmen enum mekre han kaiu kariyei h̄aiu miriak enum, te h̄aiu ap emises menmen enum han kai han kitetim mar ke mit̄ enises menmen mit̄ n̄ir iuwe

nanitporem au emit̄! ⁷Yi yaa yetike Krais te menmen enum ap mamri han ki yi eir̄ak menmen enum au eiyintar yi yertei mit̄ kerek h̄ir̄ epei naa, menmen enum ap te mamri han kir̄ au. ⁸Haiu nepei maa metike Krais, h̄aiu mertei te maain h̄aiu mamtikerek mamu mamit̄. ⁹Haiu mamtikerek mamu mamit̄ mamintar h̄aiu mertei Krais n̄ipaa kaa te God kikiak h̄arak kekrit kau. H̄arak ap te pīke kaki meiyam taau. Ap menmen mepu mamriakek (o mamrikek) h̄arak pīke kaki taau! ¹⁰*H̄arak nepei kaa, menmen enum mari han ke h̄aiu mit̄ ap te mamri han kir̄ak taau! H̄arak ap te pīke kaki kakteipim au. In ek h̄arak kau te h̄arak ketike God tau niutip̄. ¹¹*Mar im yi mit̄ miyapir̄ yi han ekitet yi nepei yaa, te menmen enum ap pīke mamri han ki au. Yi pīke yekrit yetike God yau niutip̄ yentar yi ne Krais.

¹²*Yi ap eiwis menmen enum me tī pīke mamin̄in yink̄ ki kerek maain yi yayi h̄arak kakisine au emit̄! Yi ap eiwistem̄ h̄iram mamri han ki te yi eiyises menmen enum me han ki h̄arak hanhanem. ¹³*Yi ap eiwis his hit̄ nanamir̄ him̄ n̄ikip̄ h̄iram mamri (o mamiryi) han ki te yi eir̄ak menmen enum me tī au emit̄! Au, yi eiwet God em emtike han ki, yi eiwisk̄ h̄arak kakikepi

* **6:3** Ga 3:27 * **6:4** Kl 2:12 * **6:5** Fl 3:10-11 * **6:6** Ga 5:24 * **6:10** Hi 9:26-28; 1Pi 3:18 * **6:11** 2Ko 5:15; Ga 2:19; 1Pi 2:24 * **6:12** Jen 4:7 * **6:13** Ro 4:15

yi eir̄ak menmen yaaim. Yi yar ke m̄it naa, te God kekekyi yi yekrit yau, te yi eiwet̄wek menmen mi yapırwe. ¹⁴ *Yi ap eiwis menmen enum me t̄i p̄ike mamin̄ni au em̄it eiȳintar h̄im lo ap naanm̄ipri yi yisesim te God kaktip̄ yi yaain au. Yi nepei yenp̄in yekeip̄in menmen im. Yi yises menmen yaaim God nepei kerekyiyem wein̄im, te menmen enum ap te mamin̄ni au.

*Haiu emises menmen
yaaim emriakem*

¹⁵ *Yi han kitet mekam? Haiu wen mamr̄ak menmen enum me t̄i mamin̄tar haiu menp̄in mekeip̄in h̄im lo me n̄ipaa, in ek haiu mises menmen yaaim God nepei kerekyeyem wein̄im keremem a? Taauye! ¹⁶ *Yi nepei yertei yi h̄iras eiwis m̄it̄ik h̄irak naanmamri yi eir̄ak menmen m̄irak, yi eire mit̄ n̄irak. Yi eiwis menmen enum me t̄i mamri han ki yi eiȳisesim, h̄iram mamrekyi maain yi yayi. Yi eiwis menmen yaaim God kerekyeyem h̄iram mamri han ki yi eiȳisesim, te yi eitike God eikiyan eiyu, h̄irak kaktip̄ yi yaain. ¹⁷ N̄ipaa yi yewis menmen enum me t̄i mari han ki yi yisesim ȳir̄ak menmen enum. Te maain yi yemtaw h̄im yaaim mit̄ h̄ir netpiyem, te yi yisesim iuwe yeriuve han ki. Haiu emtip̄ God

h̄irak yaak ekintar menmen h̄irak kerekyiyem. ¹⁸ *God h̄irak epe ikeriye (o keryiyi) yi mit̄ yi yeweik̄in sip yewet menmen enum me t̄i kerek n̄ipaa mari han ki yi yisesim. Te in ek, yi yewis menmen yaaim me God mamri han ki yi eiȳisesim. ¹⁹ Hi hetpi heriuwe h̄im im me wok mit̄ hentar han ki h̄irak ap kertei menmen me God werek werek. N̄ipaa yi yewis his hit̄ mi h̄iram mises menmen enum me t̄i mar im: Yi mit̄ yetike miyapır yairiyanhis yewen̄inem o menmen ham enum, te h̄iram mire mit̄ik kekre w̄inak enuk h̄irak k̄ir̄ak menmen me mit̄ik naanm̄ipriwek ap keit pewek mererim au. Mar ke n̄ipaa yi ȳir̄ak menmen enum em, in ek yi eiwis his hit̄ mi o han ki h̄iram emises menmen yaaim, h̄iram mamr̄ ke yi eir̄ak menmen yaaim me mit̄ik yaak naanm̄ipri me menmen.

²⁰ N̄ipaa yi yises menmen enum h̄iram mari han ki min̄ni, yi ap yises menmen yaaim me God h̄iram naanm̄ipri au. ²¹ *N̄ipaa yi yeit mekam yaaim me menmen enum im a? Taauye! In ek yi ȳink enuk yentar yi ȳir̄akem. Menmen enum em h̄iram menipi yi yayi. ²² Te in ek God keriyei yi mit̄ yi yinaaiw̄ir menmen enum im h̄iram mari han ki yi ȳir̄ak enum. In ek yi ȳire mit̄ ne God yi ȳir̄ak

* **6:14** 1Ko 15:21-22, 45 * **6:15** Ro 6:1

* **6:21** Ro 7:5, 8:6, 13; 1Pi 1:9

* **6:16** Jo 8:34; 2Pi 2:19 * **6:18** Jo

8:32

menmen me God te yi yayit menmen yaaim mamkepi yi eiyises menmen yaaim te maain yi eiyu eitike God tipmain tipmain enum eik.
 23 *Yi eiwis menmen enum mamri han ki yi eiyisesim te maain yi eiyit menmen im: Hiram mamnipi yi yayi! Te menmen yaaim God kakwetaiyem weinim, hiram menmen im: Haiu mamtike God haiu mamu mamit tipmain tipmain enum eik mamiitar haiu mit miyapir ne Mitik kaiu Iuwe Jisas Krais!

7

Tok piksa me mitik ketike mite hir neitan

¹ Nai yinan, yi yertei menmen hi tewen etpiyem yentar yi yertei menmen yapirwe me him me gavman. Wit kerek mit nau ti, him im me gavman naanmitpror ere hir nani, te him au meit. ² Mite piutip wetike mitik kire hir neitan, him me gavman matip mitik wen kepu himin keriuwerek, mite wawu wautikerek. Maain hirak kaki, him me gavman ap te mamweneep au. Hirer wauno wawit mitik hak. ³ Mitik kire wen kepu, hirer wauno wawu wautike mitik hak, him me gavman matip hirer enu wekitet naan. Mitik kire kaki, hirer wauno wawit mitik hak, him me gavman matip hirer enu au. Hiram mewisiye hirer wawises han kire.

⁴*Nai yinan, hi hehimiteni heriuwe him im me mitik hak. Yi yaa me him lo yentar yi yetike Krais yi yau han kiutip. Yi yire pinak ke yink kirkak. Hiram epe i kaa, te hiram mar ke yi yaa yetikerek. In ek yi yetike mitik hak yi yau niutip yar ke mite mitik kire epe i kaa, hirer wen weit mitik hak. Mitik hak kerek yi yetikerek yau niutip, hiram Krais kerek nipa a kaa. Hiram nipa a kaa, te God pike kirkak kekre nimin ke mit epe i naa hiram kekrit kau. Te haiu mit emriak menmen yaaim me God. ⁵*Nipa a wi haiu mises han kaiu, him lo hiram menipai haiu hanhan emises menmen enum. Menmen haiu miriakem hiram menmen enum menipai haiu mami. ⁶*In ek him lo hiram ap naanmamrai me menmen mentar haiu mire mit epe i naa. In ek menmen haiu miriakem God Himin Yaaik kekepai haiu emisesim. Menmen me lo nipa a haiu misesim, te God kaktip haiu yaain hiram nepei au meit.

Menmen enum me ti meraiwaank

⁷*Haiu mamtip mekam? Haiu mamtip him me God mau tiwei hiram enum a? Taauye! Him me God ap meteikno menmen enum, hi ap hertei hiram enum au. Him me God ap metpo, "Ti ap hemkre menepam hanhan menmen me mitik

* 6:23 Ro 5:12, 15 * 7:4 Ro 6:2, 11; Ga 2:19 * 7:5 Ro 6:21 * 7:6 Ro 8:2,
 6:4 * 7:7 Eks 20:17; Diu 5:21

hak," te hi hep̄itari menmen im h̄iram enum. Te h̄iram nepeī meteikno h̄iram enum te hi ȳink enuk heriuwerem.

⁸ *Menmen enum me t̄i man mekek̄yo han kai te hi hanhan menmen enum yap̄rwe mentar h̄im me God mat̄ip h̄iram menmen enum emit. H̄im me God ap mepu metpo menmen h̄iram enum, te hi ap hanhan heriuwerem au, menmen me t̄i h̄iram mau meit mar ke mit̄ik kaa. Hi hep̄itari h̄iram menmen enum. ⁹ *N̄ipaa hi hepu te hi hetari menmen me h̄im me God. Maain h̄im me God epei man te hi hemtewem, menmen enum me t̄i mekek̄yo han kai hi hemkre menepam hanhan menmen enum yap̄rwe, te hi hertei hi h̄ir̄ak enum, maain hi hahi. ¹⁰ *Hi hertei h̄im kerek God kewetaiyem, h̄ir̄ak hanhan h̄iram mamkep̄ai haiu mamu werek, te h̄iram menipa hi hertei hi enuk maain hi hahi. ¹¹ *Menmen enum me t̄i man menepa mewisesik meriuwe h̄im me God Moses kewisim mau t̄wei te hi h̄ir̄ak enum, maain hi hahi. ¹² *H̄im Moses kewisim mau t̄wei, h̄iram meke God man metike h̄im mat̄ip haiu ap hemkre emnepam hanhan menmen au emit! H̄im im h̄iram yaaim, h̄iram meteiknai menmen God hanhan haiu mit̄ miyap̄ir emisesim, h̄iram yaaim mekep̄ai haiu

mamu werek.

¹³ Hi at̄ipmekam? Menmen h̄iram yaaim menipa hi hahi a? Taauye! Menmen enum me t̄i menipa hi hahi. H̄iram menipa hi hahi heriuwe h̄im yaaim me God. Te h̄im me God im h̄iram meteikno menmen me t̄i h̄iram menmen enum.

Menmen me t̄i merekir han kaiu haiu misesim

¹⁴ *Haiu mertei God kikaap h̄im mirak te hi mit̄ik enuk kerek menmen enum me t̄i merekir han kai te hi hisesim. ¹⁵ *Hi hep̄itari henmak te hi h̄ir̄ak menmen. Menmen hi hanhan eisesim, hi h̄ir̄akem au. Hi h̄ir̄ak menmen enum hi h̄inein̄im. ¹⁶ Hewaai meruri hi h̄ir̄ak menmen enum hi h̄inein̄im, h̄iram meteikno h̄im me God Moses kewisim mau t̄wei h̄iram yaaim. ¹⁷ Te in ek hi hertei hi h̄irekes ap h̄ir̄ak menmen enum im au. Menmen enum me t̄i mekre han kai menipa hi h̄ir̄ak enum. ¹⁸ *Hi hertei han kai ap kerekya hi h̄irekes h̄ir̄ak menmen yaaim au. Hi hanhan ar̄ak menmen yaaim te hi h̄ir̄akem taau!

¹⁹ Hi ap h̄ir̄ak menmen hi hanhan hisesim au. Hi h̄ir̄ak menmen hi h̄inein̄im. ²⁰ Hi h̄ir̄ak menmen hi h̄inein̄im, h̄iram meteikno hi hertei hi h̄irekes ap h̄ir̄ak menmen enum im au. Menmen me t̄i mekre han kai menipa hi h̄ir̄ak enum.

* 7:8 Ro 4:15 * 7:9 Je 1:15 * 7:10 Lev 18:5; Ro 10:5 * 7:11 Je 3:13; Hi 3:13 * 7:12 1Ti 1:8 * 7:14 Sam 51:5; Jo 3:6 * 7:15 Ga 5:17 * 7:18 Jen 6:5, 8:21

²¹ Te hi hertei menmen im mepu. Hi hanhan hı̄rak menmen yaaim, te menmen enum keremem hı̄ram mau mekre han kai. ²² Hi hekrek han kai hatıp him me God Moses kewisim mau tiwei hı̄ram yaaim. ²³*Te hi hı̄r menmen ham mekre yı̄nk kai hı̄ram mırı̄ak menmen ham. Hı̄ram him ham enum im hı̄ram metike menmen han kai katıp hı̄ram yaaim hı̄ram menepam. Menmen im minına menipa hi hanhan hises menmen enum me tı̄. ²⁴Hi mıtık enuk han enuk. Keimin kakı̄kepa te hi ehinin menmen enum menipa hi hanhan ehises menmen enum me tı̄ mekre han kai? ²⁵*Hi han yaaik hentar God kakı̄kepa hi ehinin menmen enum mekre han kai hentar menmen Mıtık kaiu Iuwe Jisas Krais hı̄rak kırı̄akem. In ek hi hepu har ik. Hi heriuwe han kai hi hanhan hises him me God, te menmen enum mekre han kai menipa hi hanhan eises menmen enum me tı̄.

8

Krais kesak menmen enum maiu kewetai God Himin Yaaik kan kau kekre han kaiu

¹ Te in ek God ap kakwep haiu mit miyapır kerek haiu ne Jisas Krais kakı̄tar menmen enum haiu mırı̄akem au. ²*God ap kakwep kakı̄tar menmen im: God Himin Yaaik kerek kewetai himin yaaik hı̄rak kenipai

* 7:23 Ga 5:17; Je 4:1; 1Pi 2:11

Ap 13:38, 15:10; Fl 2:7; Hi 4:15
12:34; Jo 8:43, 12:39; Je 4:4

haiu ne Krais haiu mekiyan mau niutıp keriyei haiu man mınaaiwır menmen enum me tı̄ merekyei haiu mırı̄ak enum te haiu mami. ³*Han kaiu enuk ke nı̄paa, hı̄rak kewen him me God Moses kewisim mau tiwei hı̄ram merekyei haiu mamre mit yaain au. Te menmen him me Moses ap merekyei haiu mit em au, God hı̄rekem kırı̄akem. Hı̄rak keriuwet nı̄kan kırak kerek hı̄rak kine yı̄nk kırak kar haiu mit enun ne tı̄ ik ek, hı̄rak kan kaa kewaank menmen enum mari han kaiu menipai haiu mırı̄ak enum, te hı̄ram epe au mesi. ⁴*Hı̄rak kırı̄ak menmen im te haiu mit miyapır kerek ap mises han kaiu enuk au, haiu emises han ke God Himin Yaaik, haiu emises menmen werek werek him me Moses metpai haiu emisesim (te God kaktıp haiu yaain).

⁵ Mit miyapır kerek hı̄r nises han kır enuk, hı̄r hanhan menmen enum mekre han kır kerek. Te mit miyapır kerek hı̄r nises han ke God Himin Yaaik, hı̄r hanhan menmen yaaim hı̄rak ketporem. ⁶*Mit miyapır kerek hanhan nanises menmen enum mekre han kır, maain hı̄r nani. Mit miyapır han au, hı̄r nanises menmen God Himin Yaaik ketporem, hı̄r nantike God nankiyan nanu nanıt te hı̄r nanu werek. ⁷*Mit miyapır

* 7:25 1Ko 15:57

* 8:4 Ga 5:16, 25

* 8:2 Ro 7:23-24

* 8:6 Ro 6:21

* 8:3

* 8:7 Mt

kerek nises menmen enum mekre han kır, God katıp hır enun kentar menmen enum mekre han ke mit metike menmen yaaim me God hiram menepam. Hiram ap mises him kerek God ketpaiyem au, hiram mi-neinim. ⁸ Te mit miyapır kerek nises menmen enum mekre han kır, hır ap nanises menmen yaaim God hanhan hır nanisesim.

⁹ *Yi mit miyapır ap yises menmen enum mekre han ki au. God Himin Yaaik kau kekre han ki yi yayises menmen yaaim hıراك ketpiyem. Mit kerek God Himin Yaaik kerek Krais keriuwetek kan ap kau kekre han kır au, hır ap ne Krais au. ¹⁰ *Maain haiu mit miyapır mami mamıntar menmen enum mekre han kaiu. Te God Himin Yaaik kerek Krais keriuwetek kan, hıراك kau kekre han kaiu, himin kaiu kaku kaktike God tipmain tipmain enum eik kakıntar God katıp haiu yaain. ¹¹ God kerek niپaa kikiak Krais Jisas kekre ni민in ke mit epei naa, hıراك kekrit kau, maain hıراك kakıkekyi yi mit miyapır maain yayi. God Himin Yaaik kerek niپaa God keriuwetek kan kikiak Jisas kerek nepei kaa, hıراك kau kekre han ki te maain God Haai kakriuwetek kakıkekyi yi mit miyapır.

Himin Yaaik God keriuwetek kan hıراك kenipai

* **8:9** 1Ko 3:16, 12:3

* **8:10** Ga 2:20; Ef 3:17; 1Pi 4:6

* **8:13** Ga 6:8; Kl 3:5

* **8:15** 2Ti 1:7; Ga 4:5-6; Mk 14:36

* **8:16** 2Ko 1:22

* **8:17** Ga 4:7; Rev 21:7

haiu nikerek nirak

¹² Tıs, nai yinan, haiu emises menmen God Himin Yaaik hıراك ketpaiyem. Haiu ap emises menmen enum mekre han kaiu hıoram menipai haiu hanhanem. ¹³ *Yi yises menmen enum mekre han ki maain yi yayi, te God Himin Yaaik kakıkepi yi eiywaank menmen enum mekre han hıoram ap mammipi yi hanhan eiyisesim te yi eitike God eiyu.

¹⁴ Mit miyapır kerek newis God Himin Yaaik naanmipror me menmen hır nirakem, hır niyre nikerek ne God. ¹⁵ *Himin Yaaik kerek God keriuwetek kan kau kekre han kaiu ap kenipai haiu ap piKE miнаain maain God kakwep au. Hıراك kenipai haiu mire nikerek ne God hıراك kekepai keriuwe menmen mirak iuwe te haiu niutip niutip matıp God, "Ti Haai kai." ¹⁶ *God Himin Yaaik hırekes ketpai himin kaiu haiu mire nikerek ne God. ¹⁷ *In ek, haiu mire nikerek nirak, te haiu mamıt menmen God kakwetayem. Haiu mamtike Krais mamıt menmen yaaim mamıntar haiu mertei menmen enum mamnen mamraiwaank mar ke niپaa menmen enum man mewaank Krais, haiu mamıt menmen yaaim me God mar ke Krais epei ketiwem, te haiu mamu mamre iuwe mamtikerek.

Maain haiu mit miyapır

*mamit menmen yaaim hau
mamu mamre iuwe*

¹⁸ *Menmen yaaim me Krais maain hiram mamnen kerek God kakwepyaprem kakwetaiyem hiram mamre menmen iuwe, te hi han kitet in ek menmen enum hiram mamraiwaank hiram mire menmen weinim.

¹⁹ *Menmen yapirwe God kiriakem hiram han kir kekrit kekrit nemerir wi God hirak kakteknor hau nikerik nirkak. ²⁰ *Menmen kerek God kiriakem hiram mau enum mentar God kewaankem. Hirak ap hanhan keriue menmen im te God kiriakem. Te menmen im mepu. ²¹ *Maain God pike kaknip menmen hiram mamnaaiwir menmen enum menipem hiram mau enum, te hiram mamweikin yaaim mamu werek mamir ke hau nikerik ne God hau mamu mamre iuwe mamit menmen yaaim me God.

²² Hau mertei menmen yapirwe God kiriakem hiram mepu enum mar ke miyapir hir neteiknen nanine nikerik. Nipa ere in hiram han enuk mepu memerir God pike kakriak menmen yapirwe hiram mamre yaaim. ²³ *Te hiram keremem au. Hau mit miyapir kerek God Himin Yaaik kau kekre han kau, hirak kire menmen yaaim minin me menmen yapirwe maain God kakwetaiyem, hau metikerem mepu han enuk memerir wi kerek

* **8:18** Ro 5:2; 2Ko 4:17 * **8:19** Kl 3:4

1Jo 3:2 * **8:23** 2Ko 5:2-4; Ga 5:5

* **8:28** Ef 1:11

God kaknipai hau mire nikerik nirkak. Me wi im hirak kaknipai yink kau hirak yaaik pike kaki taau! ²⁴ *God epei kekepai kaktahis kentar hau memtau him hirak ketpim hau misesim, hau memerir hirak kakwetaiyem. Hau memerir hirak kakwetaiyem mamintar menmen hau memerir mamtiwem hiram epei man, te hau wen memeriuwem meiyam au. Hau metiwem epei au. ²⁵ Te hau ap metiwem wen au. Hau wen memerir menmen hau han kitet hiram mamnen, hau maminkikwem maminkikwem ere hiram mamnen. ²⁶ Mar im God Himin Yaaik kekepai hau mit miyapir kentar hau ap mertei han ke God werek werek au. Hau ap mertei mitehi God menmen werek werek au. God Himin Yaaik hirakes kekrehir kau kitehi God Haai menmen keriue him hau mit ap metpim au, hau miriakem mire mitik ketnen park o han toenuk. ²⁷ *God Haai kerek kertei han ke mit yapirwe, kewenhi menmen God Himin Yaaik hanhanem kentar hirakit tau han kiutip te hirak God Himin Yaaik kekrehir ke hau mit ne God hirak kitehi God Haai me menmen hiram mises han ke Haai keremem.

²⁸ *Hau mertei menmen yapirwe God kiriakem hiram mikaap hau mit miyapir kerek hau hanhan meriuwe God kerek hirak

* **8:20** Jen 3:17-19 * **8:21** 2Pi 3:13;

* **8:24** 2Ko 5:7 * **8:27** Sam 139:1; 1Ko 4:5

kehimitenai haiu emises menmen h̄irak hanhan em.
 29 *Menmen yapırwe God kiriakem h̄iram m̄ikaap haiu m̄it miyapır mentar haiu m̄it kerek God n̄paa kehimitenai haiu mamisesik. H̄irak kehimitenai haiu mamır ke N̄ikan k̄irak Jisas Krais te h̄irak kakre iuwe m̄itk kakikre n̄imin ke haiu m̄it miyapır haiu mamre kikrek n̄irak. 30 Haiu m̄it miyapır kerek h̄irak n̄paa kehimitenai maain haiu mamisesik, h̄irak kari han kaiu haiu mamisesik. Haiu m̄it miyapır kerek h̄irak kari han kaiu, haiu mamisesik h̄irak ketpai h̄irak kesak menmen enum maiu haiu yaain. Haiu m̄it miyapır kerek h̄irak ketpai haiu yaain, h̄irak kewetai menmen m̄irak yaaim.

Menmen Jisas Krais kiriakem h̄iram meteiknai God han han iuwe keriuwe haiu m̄it miyapır

31 *Hi han kitet menmen im God h̄irak hanhan keriuwai kekepaei mentar menmen hi nepei hetpiyem, neimin h̄ir nanin̄nai a? Taauye! 32 *God h̄irak ap kepakin N̄ikan k̄irak au, h̄irak keriuwetek kan kaa kekepaei haiu m̄it miyapır yapırwe. Te h̄irak kakwetai menmen yapırwe weinim mamkepaei mar ke h̄irak kewetai N̄ikan k̄irak weinik.

33 *Neimin h̄ir nansiwe him nantip haiu m̄it miyapır kerek God kehimitenai haiu

n̄irak, haiu enun a? Taauye! God h̄irekes epe i katip haiu mit yaain. 34 *Neimin h̄ir nantip haiu emnen emno si a? Krais Jisas au! H̄irak kaa te God kikiak h̄irak pīke kekrit kau his yaaim me God kerek mit iuwe nanwik, h̄irak kitehi God Haai ke haiu mit! 35 Krais h̄irak han tewen̄nai te mekam mamnen n̄imin mamremir menmen m̄irak ap te mamu mamtikewai mamkepaei a? Mewaai meruri menmen enum mamnen mamraiwaank, o menmen menipai haiu han enuk, o mit h̄ir nenoyiyai nanwep, h̄iram menmen mamremir menmen m̄irak ap te mamu mamikrai mamkepaei au a? Mewaai meruri haiu n̄inp̄ mewei o haiu ap metenen klos o pewek mei, o menmen enum mamraiwaank, o mit nanwep haiu mami, h̄iram mamremir menmen me Krais ap te mamikrai mamkepaei au a? Taauye!

36 *H̄im me God mau tiwei Sam h̄iram matip mar im:

"Mit nanoyiyai haiu mit h̄ir nanwep me witaan wanewik, h̄ir nerekyei haiu m̄ire sipsip kerek mit neriyiei nanino nanwep. Mit nerekyeyi nemtar haiu mit miyapır kerek mises him mit em."

37 *Au, menmen im h̄iram weinim. Krais h̄irak hanhan keriuwai te

* 8:29 Kl 1:18; Hi 1:6 * 8:31 Sam 118:6 * 8:32 Jo 3:16 * 8:33 Ais 50:8
 * 8:34 Sam 110:1; Ap 7:55-56; 1Jo 2:1 * 8:36 Sam 44:22; 2Ko 4:11 * 8:37 Jo 16:33

haiu maminin menmen enum im. Haiu mamu werek me menmen enum mamraiwaank.³⁸ Haiu maminin menmen enum im mamraiwaank mamintar hi hertei hı̄rak han teweninai te menmen ap mammen nı̄min mamremir menmen mı̄rak hı̄ram ap te mamu mamı̄krai mamkepae au. Haiu wen mepu o maain haiu mami hı̄ram menmen weinim. Ensel o tı̄pir o herwe o menmen iuwe meit wit ke God, nepni o menmen epei man in o maain hı̄ram mammen, hı̄ram ap te mamremir menmen me Krais hı̄ram ap te mamu mamı̄krai mamkepae au!³⁹ God Haai han teweninai haiu mit miyapır kentar haiu ne Jisas Krais Mıtık kaiu Iuwe. Te menmen mau nepni o menmen mau mınık tı̄ o menmen mei miutıp nı̄paa God kırı̄akem ap te mamremir menmen mı̄rak hı̄ram ap te mamu mamı̄krai mamkepae au.

9

Pol han tewenin mit miyapır ne Isrel

¹ Hi hatıp werek hentar hi hises him me Krais. Hi ap hewisesik au. Han kai keit nı̄min kerek God Hı̄min Yaaik kau kekrerek, hı̄rak ketpo hi hatıp werek me menmen im. ² Hi han enuk, hekrit hekrit hi han tewenin mit miyapır.

³ *Hi hanhan God kakweikin sip kakweto kakı̄pıra

hi enaaiiwır Krais hi ekrehır ke mit miyapır yapı̄rwe ne Isrel, haiu ne maam nı̄pu kiutıp, te hı̄r nanises him me Krais. ⁴ *Haiu mit miyapır ne Isrel, God kehimitenai haiu nı̄rak, hı̄rak kenipai haiu nı̄kerek nı̄rak, haiu nepeı̄ mir menmen mı̄rak yaaim merhı̄he. Hı̄rak ketpai him mı̄rak hı̄rak kakisesim, hı̄rak kewetai him mı̄rak ham haiu emisesim. Haiu emı̄rtei mewenīpi niuk me God werek werek, God katıp hı̄rak kakı̄kepae kaktaihis. ⁵ *Haiu nepenyeler ne maamrer taiu iuwe Ebraham, Aisak, Jekop. Krais hı̄rak kire mitik ke tī hı̄rak nepenyek ke maamrer it. Hı̄rak kerekek hı̄rak God hı̄rak naanmı̄pre menmen yapı̄rwe haiu emwenīpi niuk mı̄rak tipmain tipmain enum eik. Keremem.

God kehimitan mit miyapır nı̄rak

⁶ *Hi ap hatıp menmen nı̄paa God ketpim in ek hı̄rak ap kisesim au. Mit miyapır yapı̄rwe ne weiwık miutıp me Isrel, God hı̄rak ap kehimiteni yapı̄rwe hı̄r nı̄rak au. ⁷ *Hı̄r nepenyeler yapı̄rwe ne Ebraham hı̄r ap nı̄kerek ne God nar ke maam kır nentar hı̄r ap nises him me God. God katıp Ebraham kar ik: "Nepenyeler ne Aisak keriyen, hı̄r nepenyeler nit. Hi hetput hı̄r nanıt menmen mei. Nepenyeler han en au."

* 9:3 Eks 32:32 * 9:4 Eks 4:22; Diu 7:6, 14:1-2 * 9:5 Mt 1:1-16; Jo 1:1; Ro 1:25 * 9:6 Nam 23:19; Ro 2:28 * 9:7 Jen 21:12 * 9:8 Ga 4:23

8 *Nıkerek kerek Ebraham kinen weinİN, hİR ap nıkerek ne God au. Nıkerek Ebraham kinen kentar God hırac ketpiwekem kekepik kakini, hİR keriyen nİRE nıkerek ne God. 9 *God katip Ebraham hİM mar im: "Maain wi kerek hi hİmat hi piKE anen hi akaap Sera hIRE wawİtu hIRE wawine nİkan."

10 *Menmen im keremem meteikni nepenyerer ne Ebraham hİR yapırwe ap nıkerek ne God keriyen au. Nıkerek hıracıt te Rebeka hıracıt te haai kiutip, hırac maam nİpu kaiu Aisak. 11-12 *Rebeka ap wine nıkerek hıracıt tei tİRE wen au, God kehimitan Jekop hırac kİRE nİkan kırac, te Iso au. Hıracıt ap tİRİAK menmen yaaim o enum wen au, God kehimitanek te hırac kakteiknai hırac kises han kırac kehimitan mit hİR nıkerek nırac. Menmen hİR nIRİAKEM ap mamri han kırac au. God katip Rebeka kar ik: "Maain Iso nİkan iuwe mitik hırac kakises hİM me nİKIK kırac Jekop." 13 *HİM me God mau tİWEI Malakai kewisim hıram matip mar im: "Hi hanhan iuwe heriuwe Jekop hi hehimitanek hırac nİkan kai. Hi hanhan kike heriuwe Iso, hi hepİrek hırac ken."

14 Te hau ap mamtiP mekam? God hırac kises menmen hıram ap yaaim a? Taauye! 15 *God katip Moses kar ik: "Hi han tewenİN mit

miyapır kerek hi hanhan akepi. Hi hises han kai hi akaap mit miyapır." 16 *Te hau ap mamtiP God hırac hanhan keriwe mit miyapır kentar menmen hİR hanhanem o menmen hİR nIRİAKEM au. God kises han kırac kehimitan hİR nırac kerekek. 17 *Hau ap wine kewisim mau tİWEI, God katip mitik iuwe Fero ke Isip menmen kar ik: "Hi hewisit ti hIRE mitik iuwe ke Isip te menmen im hi herekyutem, mit miyapır nanırtei hi manp enuk iuwe hİR mit miyapır nerer wit wit nanwenipi niuk mai." 18 *God hırac han tewenİN mit miyapır kerek hırac hanhan kekepi, te hırac kises han kırac kenip mit miyapır han hİR nanwenİN han kİR ke menmen.

God kewaank mit han, hırac kikaap mit han

19 Mitik kiutip kekre nİmİN ke yi mit ketpo kar ik: "Menmen ti hetpaiyem hıram werek, God kenmak te hırac kaktip hau mit enun a? KeimİN kakwenİN God me menmen hırac hanhan kakiakem a? Taauye!"

20 *Kai yinak, ti han kitet ti iuwe te ti piKE atip God me menmen hırac kikiakem a? Hause kerek mite hIRE wewisim me haak hıram ap mamtiP mamır ik: "Ti henmak ti ap hewena hi hIRE kurpe a?" 21 *Mite kerek

* 9:9 Jen 18:14 * 9:10 Jen 25:21 * 9:11-12 Jen 25:23 * 9:13 Mal 1:2-3
 * 9:15 Eks 33:19 * 9:16 Ef 2:8 * 9:17 Eks 9:16 * 9:18 Eks 4:21, 9:12, 14:4
 * 9:20 Ais 29:16, 45:9 * 9:21 Jer 18:6

weit hause h̄ire wawises han k̄ire waunip menmen weriuwerem. H̄ire weit hause weremir, meiyam h̄ire wewenem m̄ire kurpe, meiyam au h̄ire wewis̄im m̄ire hause me wewis̄ haak o heurek h̄ire weneipetem mekrerem.

22 Menmen God k̄iriakem h̄iram mar im. H̄ir mit enun n̄ire t̄kenup o hause h̄iram mewep, te God hanhan kakteikin menmen m̄irak iuwe h̄irak kak̄waank mit enun nar ik. H̄irak hanhan kak̄waank mit nar ik kerek h̄irak ap k̄iriakem waswas au. 23 *Te h̄irak hanhan kakteiknai menmen yaaim m̄irak iuwe, h̄irak nepei kewetai p̄inam, haiu mit han haiu m̄ire hause kurpe te h̄irak hanhan keriuwai. N̄ipaa h̄irak kenipai han kai te maain haiu mamre yaain mamit p̄inam me menmen yaaim m̄irak. 24 H̄irak kehimitan haiu mit miyap̄ir han ne Isrel keriyen haiu mamit menmen im yaaim au. Haiu mamtike mit miyap̄ir han ne weiwick ham, haiu yap̄irwe mamit menmen m̄irak yaaim.

25 *Mau t̄wei Hosia kewis God katip kar ik:

“Mit miyap̄ir kerek ap ne weiwick mai, hi hehimteni h̄ir mit miyap̄ir nai.

H̄ir ne weiwick n̄ipaa hi ap hanhan heriuweri, te in ek hi hanhan heriuweri.

* 9:23 Ef 1:3-12; Ro 8:29
10:22-23 * 9:29 Ais 1:9

* 9:25 Hos 2:23
* 9:30 Ro 10:20

26 *Maain wit kerek n̄ipaa mit han natip h̄ir ap mit miyap̄ir ne God, te h̄ir mit han nanitpor nanir ik, ‘Yi h̄iras yi n̄ikerek ne God kerek h̄irak kaku tipmain tipmain enum eik.’”

27 *Mitik profet Aisaia kewis him me God katip ke Isrel kar ik:

“Maain mit miyap̄ir ne Isrel h̄ir nanine n̄ikerek nantin yap̄irwe nanre tenhaan ke mani, te God kakikaap mit neiyan kike nimin ne h̄ir mit yap̄irwe kaktohis.

God ap te kakmerir wi yap̄irwe te mit miyap̄ir nanweikin sip nanwet menmen enum.

28 Au, h̄irak keremir wi yinam te h̄irak skelim mit kakintar menmen enum h̄ir n̄iriakem.”

29 *N̄ipaa Aisaia katip me menmen im. H̄irak kewis him mau t̄wei m̄irak. H̄iram matip mar im:

“God h̄irak Mitik Iuwe naanmipre mit ne ami neit wit k̄irak h̄irak ap kewis nepenyerer nai ne weiwick me Isrel h̄ir nepu, te haiu weiwick maiu nepei au mesi m̄ire mit miyap̄ir n̄ipaa nau neit wit Sodom ketike wit Gomora.”

* 9:26 Hos 1:10 * 9:27 Ais

*Him yaaim me God
mamkaap mit ne Isrel netike
mit ne weiwik ham*

30 *Haiu mamtip mekam a? Haiu mamtip menmen im. Mit miyapir kerek ap ne weiwik me Isrel hir ap hanhan nanriak God hirak katip hir yaain. Te hir nemtau him mirak hir nisesim te God katip hir yaain. 31 *Te mit miyapir ne Isrel kerek God kehimiteni hir mit nirak, hir au. Hir hanhan nanises him lo me Moses, te God kaktip hir yaain. Te God au, hirak keweikin sip kewetir. 32 *Kenmak te God katip hir enun hirak keweikin sip kewetir? Hirak kiriakek kentar hir ap nises him mirak weinim au. Hir han kitet hir enriak menmen yaaim te God kaktip hir yaain. Hir han enuk neriuwe Krais hir ap nisesik au. Hir nire mit kerek Aisaia ketpim kewis him mau tiwei mirak, hir nerewo nan naninkewin. 33 *Aisaia kewis him mar im:

“Yi eiyimtau. Hi God ewis mitik keit wit Saion hirak kakre nan tokik. Hirak kakwaank mit miyapir kakintar menmen hir ninapen nanisesim nanir ke mit hir nerewo nan nenkewin. Te mit kerek hir nanimtau him mirak nanisesim, hir ap te han enuk nanriuwerek au, hirak kakkepi.”

10

*Mit miyapir ne Isrel ap
nises God werek werek au*

1 Yi nai yinan, hi hanhan wisenum mit miyapir yapirwe ne weiwik mai Isrel hir nanweikin sip nanwet menmen enum te God kakkepi kaktorhis. Hi hitehi God me menmen im. 2 *Hi hertei te hi hewepyapiri hetpi hir hanhan wisenum nises God te hir ap nertei werek werek menmen hirak hanhan hir nanisesim. 3 *Hir nertei menmen God kiriakek, te hirak katip haiu mit haiu yaain. Hir nertei menmen im me God hir nises han kir nekrehir ke menmen God kiriakek. Te hir ap hanhan nanises menmen God kiriakek te hirak kaktip hir yaain au. 4 *Krais hirak kekreher ke him nipa God kewet Moses em, hiram nepei au mesi. Te mit miyapir kerek hir nanises him me Krais, God kaktip hir mit miyapir yaain.

*God hirak hanhan pike
kakithis mit miyapir yapirwe*

5 *Moses katip menmen im me him kerek God kewetwekem hirak kewisim mau tiwei. Hirak katip kar ik: “Mit miyapir kerek hir nanises him im werek werek, maain hir nanu natike God.” 6 *Te him me God matip menmen im me mit miyapir hir nises him me Krais te God kaktip

* 9:31 Ro 10:2-3 * 9:32 Ais 8:14 * 9:33 Ais 28:16; 1Pi 2:6; Ro 10:11 * 10:2
Ap 22:3 * 10:3 Ro 9:31-32 * 10:4 Mt 5:17; Jo 3:18 * 10:5 Ro 7:10; Ga 3:12
* 10:6 Diu 30:12-14

hı̄r yaain. Hı̄ram matıp mar im: "Yi ap han ekitetim emır im: 'Neimin hı̄r nanı̄no wit ke God hı̄r nanı̄this Krais neiyık nanı̄nen tı̄?' " 7 O yi ap eitıp eiyır ik: "Neimin hı̄r nanı̄no wit kerek mıt naa hı̄mın kır kı̄waairi hı̄r nanı̄t Krais neiyık nanı̄nen tı̄ ik?" 8 Hı̄m me God matıp mar im: "Hı̄m me God hı̄ram mau menep mamkepi. Hı̄ram mau mekre hı̄m mi, mau mekre han ki mentar yi yerteiyem." Hı̄m im hı̄ram hı̄m yaaim haiu metpiyem yi eiyisesim. 9 Haiu matıp mıt miyapır menmen mar im: "Yi eitıp eiriuve hı̄m ki yi eitıp, 'Jisas hı̄rak Mıtık Kaiu Iuwe naanemprai,' yi han kitet eikre han ki God nepei kıkı̄tak Jisas kerek kı̄waai kekre nı̄min ke mıt nepei naa, hı̄rak pı̄ke kekrit kau, te God kaktihis." 10 Haiu han kitet menmen me Krais mekre han kaiu, haiu matıp meriuwe hı̄m maiu haiu misesik, te God katıp haiu mıt yaain, hı̄rak kaktaihis. 11 *Hı̄m im yaaim mentar Profet Aisaia kewis hı̄m me God mau tı̄wei hı̄ram matıp mar im:

"Mıt miyapır niutıp niutıp hı̄r nises hı̄m me Krais, hı̄r ap han enuk nanriuwerek au, hı̄rak kakı̄kepi."

12 *Hı̄m im matıp me mıt miyapır yapıırwe ne weiwık me Isrel, mıt miyapır ne weiwık ham nerer wit wit. God ap han kitet

me weiwık me mıt au. God hı̄rak ke haiu mıt miyapır yapıırwe, te hı̄rak kakı̄kaap mıt miyapır kerek hı̄r nises hı̄m mirak, hı̄rak kakı̄kepi iuwe. 13 *Hı̄rak kakı̄kepi iuwe kakı̄ntar hı̄m me God profet Joel kewisim mau tı̄wei matıp mar im:

"Mıt miyapır kerek hı̄r nitehi Mıtık Iuwe, hı̄rak kakı̄kepi kaktorhis."

14-15 *Hı̄r ap nises hı̄m me Krais nanırkeik te hı̄r nanı̄tewekhi hı̄rak kakı̄kepi kaktorhis a? Hı̄r ap nemtau hı̄m me Krais nanırkeik te hı̄r nanı̄tei hı̄rak kakı̄kepi a? Mıt ap netpor hı̄m me Krais nanırkeik te hı̄r nanı̄mtau hı̄m mirak a? God ap te kaksiuhe mıt nanı̄no nanı̄tpor hı̄m me Krais nanırkeik te hı̄r nanı̄mtewem a? Taauye! Hı̄m me God Aisaia kewisim mau tı̄wei matıp mar im: "Mıt kerek hı̄r nanı̄nen nanı̄tpai hı̄m yaaim me Krais, hı̄r nı̄riak menmen yaaim."

Mıt miyapır ne Isrel ap nises hı̄m yaaim me Krais

16 *Mıt miyapır yapıırwe ne Isrel ap nises hı̄m yaaim im me Krais au. Mıtık profet Aisaia kewis hı̄m mau tı̄wei matıp mar im:

"Mıtık Iuwe, mıt miyapır niutıp niutıp hı̄r nemtau hı̄m maiu

* 10:11 Ro 9:33

* 10:12 Ap 15:9

* 10:13 Joe 2:32 * 10:14-15 Ais 52:7

* 10:16 Ais 53:1; Jo 12:38

hı̄r nisesim. Mıt miyapı̄r yapırwe han en au.”¹⁷ *Te mıt miyapı̄r hı̄r nises hım me Krais nentar hı̄r nemtewem. Hı̄r nemtewem nentar mıt epeı̄ nen netporem.
 18 *Hi hitihi menmen im. Mıt miyapı̄r ne Isrel hı̄r nepei nemtau hım yaaim me Krais im o au a? Hı̄r epeı̄ nemtewem ye! Hım me God mau tı̄wei Sam hı̄ram matıp mar im:

“Hım kerek mıt hı̄r netpim men merer wit wit kerek mıt newi.”
 19 *Hi pı̄ke ehitihi menmen. Yi han kitet mıt miyapı̄r ne Isrel hı̄r netari hım im a? Auye! Moses kinın kewis hım me God mau tı̄wei me menmen im hı̄ram matıp mar im:

“Maain hi God hi ehıt mıt miyapı̄r hı̄r ne weiwık ham weinım hı̄r netari menmen mai au, hi anipi yi yı̄nk enuk han enuk eiriuweri yi hemkre menepam eiriuwe menmen hi erekyorem.”²⁰ *Profet Aisaia hı̄rak kınapen kewepyapı̄r hım me God au. Hı̄rak katıp kar ik:

“Hi God hewis mıt kerek nı̄paa hı̄r ap hanhan nisı̄sa, in ek hı̄r nerteiya te hı̄r

* 10:17 Jo 17:20 * 10:18 Sam 19:4

* 10:21 Ais 65:2 * 11:1 1Sml 12:22; Sam 94:14; Fl 3:5

* 11:4 1Kin 19:18

nises hım mai. Hi hewepyapı̄r hı̄rekes herp yaain te mıt kerek nı̄paa ap nitehi mıt han me hi, in ek hı̄r nises hım mai.”
 21 *Aisaia katıp hım im me mıt miyapı̄r ne Isrel. Hı̄rak katıp kar ik:

“Hekrit hekrit me wı̄ yapırwe hi God hewis his mai enı̄nor hı̄r nanı̄sa, te hı̄r au, neweikın sip neweto, hı̄r nena netpo enum.”

11

*God hı̄rak hanhan keri-
uve mıt miyapı̄r han ne Isrel*

1 *Hi ehitihi menmen. Yi han kitet God nepei keweikın sip kewet mıt miyapı̄r nı̄rak ne Isrel a? Taau! Hi hı̄rekes hi mıtık ke Isrel, hi nepenyek ke Ebrahim, hi ke weiwık me Bensamin. Te menmen im meteikni God ap keweikın sip kewetai mıt ne Isrel au.
 2 God ap keweikın sip kewet mıt miyapı̄r nı̄rak kerek nı̄paa hı̄rak kehimiteni hı̄r nı̄rak. Yi yertei hım mau tı̄wei me God hı̄ram matıp me Profet Ilaija hı̄rak kesiuwe hım men Isrel hı̄rak katıp God kar ik:
 3 *“Mıtık Iuwe, mıt ne Isrel hı̄r nene p mit profet nit, hı̄r nari kınaan newenem me mit hı̄r newepwar menmen newetutem. Hı̄r mit enun nene p mit profet naa nene pi. Hi kerek kek hi hepu hı̄r

* 10:19 Diu 32:21 * 10:20 Ais 65:1

* 11:3 1Kin 19:10, 14

ninetnau naniyep.” ⁴*God hıtrak ketpiwek mekam a? Hıtrak katip kar ik: “Hi ap heweikin sip hewet mit miyapır nar ke 7,000 hıır wen nises him mai hıır ap newen ninip nanwenipi niuk metipir Bal au.”

⁵*Mar ke nipaa God naanmipre mit kerek hıır nisesik te in ek hıtrak kehimiteni mit miyapır ne Isrel han hıır nisesik nentar hıtrak hanhan keriweri. ⁶*God kises han kıtrak kehimiteni hıır nıtrak kentar hıtrak hanhan keriweri weinim ap menmen hıır nıriakem o nisesim au. Hıtrak kehimiteni kentar hıır nıriak menmen yaaim te God ap hanhan keriweri weinim au.

⁷*Hi hatip menmen im. Menmen Isrel hıır hanhan nantiwem neriuwe him hıır nisesim, hıır ap netiwem au. Te mit kerek God hanhan keriweri kehimiteni hıır mit nıtrak, hıır keriyen netiwem. Mit han au, God kewenin han kır hıır nisesik au. ⁸*Hım me God mau tiwei mitik profet Aisaia kewisim hıram matip mar im:

“God kewenin han kır te menmen hıır nırem, hıır ap nisesim.

Menmen hıır nemtewem, hıır ap nisesim.

Hıır nepu nepir kerekerekipa ere in.” ⁹*Hım me God mau tiwei Devit kewisim hıram matip mar im:

“Hi hanhan God hıtrak kakwis menmen kerek

hıır nıam nanım hıram mamriwaank mamır ke tırpe menep samiyak, o mamır ke nan kıwaai yayiwe mitik kakrewekik hıtrak kakinkewin.

¹⁰ Hi hanhan nanamır kır toto te hıır ap nır ein ein au.

Hıır han kır enuk me menmen enum mammen mamnip mamıwaanki nanır ke mite sip kin hıre weremtit menmen wauno yanımın.”

God kikaap mit miyapır ap ne weiwick me Isrel kaktorhis

¹¹*Hi piye ehitihi menmen. Yi han kitet mit miyapır ne Isrel hıır newaank hıras keriyen nar ke mit nentirer nan nenkewin nani me wi hıır neweikin sip newet him me Krais a? Taauye! Hıır neweikin sip newet him me Krais te God kakikaap mit miyapır han ne weiwick ham, hıtrak kaktorhis. Hıtrak kaknip mit miyapır ne Isrel hıır han enuk nanriuweri nanıtar menmen yaaim God kerekyorem. ¹²Menmen enum mit miyapır ne Isrel hıır nıriakem menip God hıtrak kikaap mit miyapır han ne weiwick ham kewetir menmen mirak yaaim. Hıır ne Isrel neweikin sip newet menmen yaaim me God te God kewet mit miyapır han em. Maain, mit miyapır yapırwe ne Isrel nanweikin

* **11:5** Ro 9:27 * **11:6** Ga 3:18 * **11:7** Ro 9:31 * **11:8** Diu 29:4; Ais 29:10

* **11:9** Sam 69:22-23, 35:8 * **11:11** Ap 13:46; Ro 10:19

sip nanises him me Krais menmen im mamkaap mit miyapir yapirwe nerer wit wit mamkepi wisenum.

¹³ In ek hi hetpi yi mit miyapir ap ne Isrel. Hi aposel kerek God keriuweta hi han yi mit miyapir ap ne weiwik me Isrel, te hi han yaaik hi hetpi yi mit him mirak. ¹⁴ Te hi mitik kiutip ke Isrel hi hari han ke mit miyapir yapirwe ne Isrel hi enipi hir han enuk hemkre menepam neriwe menmen yaaaim God kewet mit miyapir ne weiwik ham em. Te hir hanhan enises him me Krais te God kakipeki kaktorhis.

¹⁵ God nepei kewis yi mit miyapir ne weiwik ham ap ne Isrel yi yetikerek yekiyian yau yentar hirak nepei keweikin sip kewet mit miyapir ne weiwik me Isrel. Maain hirak pike kaktorhis hir nantikerek nankiyan nanu, yi han kitet mekam mamnen? Menmen im. Hir nanu werek nanir ke mit niopa naa hir pike nekrit. ¹⁶ Mit hir nehimitan nu nekipi hiram me God, te nu heneik, tiewi o nikim mirak, hiram me God. Ebrahim ketike mit profet hir yaain hir nikerek ne God. Te maain nepenyerer nir hir nanire nikerek ne God.

¹⁷ God nepei keremir heneik enum me mapik. Menmen im meteiknai God keweikin sip kewet mit miyapir han ne weiwik me Isrel. Te hirak ketihis yi mit miyapir han ne weiwik

ham, yi yire mapik me yaank heneik miram, hirak keremir kemtin mau mapik me wit mekrehir ke mapik heneik nepei maa. Yi yepu yari wi miram te yi eiyu werek werek. ¹⁸ Te yi ap einan yipir eiwired me mit miyapir ne Isrel God kepiri kar ke mit hir newen nu heneik newirem au emit! Yi ap han ekitet yi iuwe au. Yi yire nu heneik keriyan. Nu heneik ap te naanmipre nekipi au. Hiram nekipi em hiram naanmipre nu heneik. Hirak au, hir mit ne Isrel hir nire nu nekipi, yi mit ne weiwik ham yi yire nu heneik.

¹⁹ Yi eitip eiyir ik: "God kepir mit miyapir enun ne Isrel kire mit newen nu heneik newirem, kewisai hau mit miyapir ne weiwik ham hau mekrehir kir te hau yaain." ²⁰ Him im hiram yaaim te yi naanempre hiras me menmen im. God kepiri nentar hir ap nises him mirak te yi yekrehir kir yi yau yentar yi yises him mirak. Te yi ap han kitet yi yaain au.

Yi naanempre hiras werek werek me menmen yi yisesim te yi ap einaiwired au. ²¹ God ap hanhan keriuwe mit miyapir ne Isrel hir neweikin sip newetiwek. Au, hirak kepiri. Hir nire mapik heneik me wit, te yi au, yi yar ke mapik heneik ke yaank. Te yi ap eiyisesik, yi han kitet hirak ap kakipiri kakriwaank a? Taauye! Hirak kakipiri

kakriwaank ye! ²² In ek hiau mertei God wî ham hîrak hanhan keriuve mit, wî ham au kakîwaanki. Hîrak kewaank mit miyapîr kerek ap nisesik, te yi kerek yi yisesik hîrak hanhan keriwi. Yi wen yisesik, hîrak hanhan kakriuwi, o au en, hîrak kakîpîri kakîr ke mit hîr newen nu heneik epe i maa hîr newîrem. ²³ Mit ne Isrel nanweikin sip han ekite hîm yaaim me Krais, hîr nanises God, hîrak pi ke kaktoris nantikerek nankiyan nanu nanîr ke mit neremir nu heneik, hîr pi ke nekinim nanwîsim mamu heneik nîpaa hîr neremir, hîram mamwo. ²⁴ God kertei kîrak menmen im kentar menmen hi hetpiyem im. Yi mit ap ne weiwîk me Isrel yi yîre mapîk heneik mîram me yaank te God nepei kewisi yi yekiyen yau yetikerek yîre mapîk hen eik me yaank, hîram mau mapîk me witeik, hîram mewo. Mit ne Isrel hîr nîre mapîk heneik hîremes me wit te hîram menmen weinim God kaktoris hîr nantikerek nankiyan nanu nanîr ke mit pi ke newis mapîk heneik nîpaa hîr neremir, hîram pi ke mamwo.

God hanhan keriuve mit miyapîr yapîrwe

²⁵ *Nai yinan, hi hanhan yi yertei werek werek hîm nîpaa mit ap nerteiyem. Hi hanhan yi yertei yem te yi ap han ekite yi yertei

menmen yapîrwe. God nepei kenip mit miyapîr han ne Isrel hîr newenin han kîr ere maain mit miyapîr ne weiwîk ham kerek God kehimîteni hîr nanises hîm mîrak hîr nanînen nanişesik. ²⁶ *Maain wî im nepei au mesi, mit miyapîr yapîrwe ne Isrel nanises God hîrak kakîkepi kaktoris. Hîm me God mau tîwei matip me menmen im hîram matip:

"Mitîk kerek kakîkaap mit hîrak mitîk ke wit Saion, hîrak kakîpîr menmen enum mekre han ke nepenyeler ne maam nîpu ke Jekop.

²⁷ *Wî kerek hi ahîsak menmen enum mîr, hi hises hîm nîpaa hi hetpim." ²⁸ Mit ne Isrel hîr neweikin sip newet hîm yaaim me Krais, te God han enuk keriweri, hîrak kîkaap yi mit miyapîr ne weiwîk ham. Te God kehimîtan mit ne Isrel hîr mit miyapîr nîrak hîrak hanhan keriweri kentar nîpaa hîrak katip maamrer taiu Ebraham, Aisak, Jekop, hîrak ketpiwekit kar ik: "Hi naanmamre nepenyeler ni erekyor yaaim." ²⁹ Maain God pi ke kakrekyor yaaim kakintar hîrak ap te kakweikin han kîrak me mit miyapîr ne Isrel kerek hîrak

* **11:25** Ro 12:16; Lu 21:24; Jo 10:16

* **11:26** Mt 23:39; Ais 59:20-21; Sam 14:7

* **11:27** Ais 27:9; Jer 31:33-34

kehim̄teni h̄ir n̄rak.
H̄rak kak̄kepi.

³⁰ N̄paa yi m̄t miyap̄r ne weiwick ham, yi yeweik̄in sip yewet h̄im me God, te in ek God hanhan kariuwi kekepi kentar m̄t miyap̄r ne Isrel h̄ir neweik̄in sip newet h̄im m̄rak. ³¹ God hanhan keriawi kekepi kentar h̄ir m̄t miyap̄r ne Isrel neweik̄in sip newet h̄im me God. Te in ek h̄rak God p̄ike hanhan kakriuweri kak̄kepi. ³² *God nepei kenipai haiu m̄t yap̄rwe haiu meweik̄in sip mewet menmen h̄rak ketpaiyem. Haiu meweik̄in sip mewet menmen h̄rak ketpaiyem, te maain h̄rak hanhan kakriuwai haiu m̄t miyap̄r yap̄rwe, h̄rak kakrekyai menmen yaaim kak̄kepai.

Haiu mamwen̄pi niuk me God

³³ *God kaiu h̄rak yaaik iuwe. Menmen h̄rak han kitetim, menmen h̄rak kerteiyem, h̄iram yap̄rwe m̄ire tenhaan me wan, h̄iram iuwe mesiken̄k. Haiu ap te mam̄rtei kenmak h̄rak k̄riak menmen o markeik h̄rak k̄riak menmen me haiu m̄t. H̄rak k̄riakem keremem. ³⁴ *iram m̄ire h̄im me God mau tiwei metpim. H̄iram matip mar im:

“Keimin h̄rak kertei menmen M̄it̄k Iuwe God h̄rak han kite-tim o keimin h̄rak kertei iuwe te h̄rak

ek̄tipiwek h̄rak kak̄riak menmen im o menmen eim?”

³⁵ *Taauye! Keimin h̄rak nepei kewet God menmen te h̄rak kakwetiwekem mam̄kreh̄r k̄rak a?

³⁶ *Taauye! Menmen yap̄rwe mepu, h̄rak God kerekek k̄riakem. H̄rak wen naanmire menmen yap̄rwe, h̄iram mau mamkepik. Haiu emwen̄pi niuk m̄rak in ere tipmain tipmain enum eik. Keremem.”

12

Haiu mamwet God ȳink kaiu ketike han kaiu mam̄r ke m̄t newepwar menmen newet God em

¹*Nai yinan, hi hetpi h̄im manp mar im. God nepei hanhan keriuve haiu m̄t, h̄rak kerekyei menmen yaaim kekepai keriuerem. Te yi eiwet God ȳink ki ketike han ki eyīr ke m̄t h̄ir newepwar menmen newet God em. Yi eiwet God ȳink ki ketike han ki, yi eyisesik eir̄ak menmen m̄rak. Te h̄rak han yaaik kakriuwi. Mar im yi yewen̄pi God werek werek yekre han ki.

²*Yi ap eyises menmen eyīr ke m̄t miyap̄r ne tī h̄ir nisesim au em̄t! Yi eyis God h̄rak kakweik̄in han ki te yi eire m̄t h̄ir han k̄r hanhan nanises God werek werek. Te yi eyīrtei

* **11:32** Ga 3:22; 1Ti 2:4 * **11:33** Ais 55:8-9 * **11:34** Ais 40:13; 1Ko 2:16

* **11:35** Jop 41:11 * **11:36** 1Ko 8:6 * **12:1** Ro 6:11, 13; 1Pi 2:5; Jo 4:24

* **12:2** Ef 4:23, 5:10, 17

menmen God hanhan yi eiyisesim. Hiram yaaim mamnip God han yaaik, hiram mamkepi werek werek.

Haiu mamwis menmen God H̄im̄in Yaaik kewetayiem h̄iram mamkepai haiu mamriak menmen

³*Hi hetpi menmen im hentar God hanhan keriwa hi h̄ir̄iak menmen m̄irak. Yi ap han ekitet yi yire mit miyapir iuwe yin̄in mit miyapir han au emit! Yar ke yi yises God yeit menmen God H̄im̄in Yaaik kewetiyem mamkepi yi ȳir̄iak menmen h̄irak kehimiteniyem, te yi han kitet yi yaain o au. ⁴*H̄im im yaaim mentar haiu ȳink kaiu kiutip te p̄nam m̄iram yapirwe. Ham p̄nam h̄iram m̄ir̄iak menmen ham, p̄nam m̄ir̄iak menmen ham. ⁵*Mar im haiu mit miyapir haiu yapirwe te haiu mire ȳink kiutip mentar haiu mises him me Krais, te haiu yapirwe niutip niutip mamkaapan.

⁶*Menmen God kerek yeyiem keweteiyem h̄iram ap m̄ip̄ram au. God nepei kewetei haiu mit han menmen m̄irak te haiu mewepyapir him h̄irak ketpeiyem, te haiu emwepyapirem mar ke haiu mises God memtau him m̄irak. ⁷Haiu mit han kerek God kehimitenai haiu

emkaap mit, te haiu emkepi. H̄irak kehimitenai haiu mit han haiu mamtip mit menmen, te haiu emitporem. ⁸*Haiu mit han kerek God kehimitenai haiu matip mit him haiu mamkepi mamkiak han kir kakriuwerem, te haiu mamtipim mamkepi. Haiu mit han kerek God kehimitenai haiu emwet mit han menmen pinam me menmen maiu kerek haiu metenenim, te haiu emwetrem. Haiu mit han kerek God kehimitenai haiu naanmamre mit miyapir han, te haiu emisesim emriakem werek werek. Haiu mit han kerek God kehimitenai haiu m̄ikaap mit miyapir ninap o miyapir mikan n̄ir epei naa, te haiu emkepi werek werek.

Menmen yi yisesim te yi hanhan yeriuwehan

⁹*Yi ap eiwisesik au. Yi hanhan yeriuve mit. Menmen yaaim yi hanhan em. Menmen enum au, yi eineini. ¹⁰*Yi hanhan yeriuve ni yinan ne Krais yar ke yi hanhan yeriuve ni ne w̄inak ki. Yi han ekitet mit han h̄ir ninini te yi eiwenipi niuk mir h̄ir yaain.

¹¹*Yi ap eiyu yain yain au emit. Yi eiriak menmen yaaim me M̄itik Iuwe God yeriuve han ki iuwe.

¹²*Yi han yaaik eiyu eimerir M̄itik Iuwe Krais h̄irak pīke kaknen. Menmen

* **12:3** 1Ko 12:11; Ef 4:7 * **12:4** 1Ko 12:12 * **12:5** 1Ko 12:27; Ef 4:25 * **12:6** 1Ko 12:4-11; 1Pi 4:10-11 * **12:7** 2Ko 9:7 * **12:8** 1Ti 1:5; 1Pi 1:22; Emo 5:15
* **12:10** 2Pi 1:7; Fl 2:3 * **12:11** Ap 18:25; Rev 3:15 * **12:12** 1Te 5:17

enum mamnen mamiwep, te yi han tokik eiyu. Hekrit hekrit yi eiyitehi God menmen.

¹³ *Mit miyapir han nises him me God, hir netenen menmen auri, te yi eikepi naanempror eiriuwe menmen mi. Yi naanempre mit miyapir han ne wit hak naninen nanri.

¹⁴ *Mit kerek hir nerawaank yi ap eiyitehi God hirak kakrekyor enum au emit! Yi eiyitwekhi hirak ekikepi hir nanisesik.

¹⁵ *Mit miyapir hir han yaaik, yi han yaaik eitikeri. Hir han enuk me menmen, te yi han etwenini.

¹⁶ *Yi han kiutip eikiyan eiyu. Yi ap han ekitet yi iuwe au emit. Yi eitike mit miyapir wein in yi eiriyen eino in eino ein. Yi ap han ekitet yi yertei iuwe yin in mit han.

¹⁷ *Mit kerek nerekyi enum, yi ap eirekyor menmen enum eiyir ke hir nerekyiyem au emit! Yi eiriak menmen mit miyapir han nertei hiram yaaim.

¹⁸ *Yi ap einehan einepan au emit. Yi hanhan eitike mit miyapir yapirwe eikiyan eiyu. ¹⁹ *Nai yinan, yi ap eiriak mit menmen enum eiyir ke hir nerekyiyem au emit. Yi eiwis God maain hirak kakriak mit menmen kerek han enuk kakriuweri.

Yi eiwisik hirak kakriakem kakintar hirak katip him mit newisim mau tiwei mar im: "Maain hi God hirakes ahiwanki arekyor enum."

²⁰ *Te yi ap eirekyor menmen enum au emit. Mit kerek hir nerekyi enum, hir ntip maan yi eiwetir menmen hir nanim, o hir him niu enuk (o mar kewenkikor him) yi eiwetir tipar mei hir enim. Yi eiriak menmen mar im yi eirekyor hir yink enuk neriuwe menmen enum hir niriakem. Hiram mar ke yi yewen si yeunek mentar paan kir, ²¹ te yi ap eiwis menmen enum mamri han ki mamin ni au emit. Yi eiyinin menmen enum eiriuwe menmen yaaim yi yiriakem.

13

Haiu emises him me gavman

¹ *Mit miyapir niutip niutip nanimtau him me mit iuwe ne gavman hir enisesim. God kehimitan gavman hir naanmipre mit miyapir nerer wit wit. God kewis mit ne gavman in ek hir nau ti naanmiprai. ² Mit kerek hir ap nises him me gavman hir netpor, hir neweikin sip newet menmen God kewisim. Hir neweikin sip newet gavman, te maain gavman hir naninip naninterim. ³ *Mit ne gavman hir ap nepu

* **12:13** Hi 13:2 * **12:14** Mt 5:44; Ap 7:60; 1Ko 4:12 * **12:15** Sam 35:13

* **12:16** Ro 11:20, 15:5; Pro 3:7; Ais 5:21 * **12:17** 1Te 5:15 * **12:18** Mk 9:50;

Hi 12:14 * **12:19** Diu 32:35; Mt 5:39; Ro 13:4; 2Te 1:6-7; Hi 10:30 * **12:20** Pro

25:21-22; Mt 5:44 * **13:1** Ta 3:1; Pro 8:15; Jo 19:11 * **13:3** 1Pi 2:13-14, 3:1, 3

nenip mit yaain hir n̄ineini au. Mit kerek hir n̄iriak enum keremem. Yi yinapen gavman hir han yaaik nanriuwi te yi ap eiriak menmen enum au. Yi eiriak menmen yaaim keremem te hir nantip yi yaain. ⁴ Hir n̄ire mit ne God nekrehir kirak naanmamri te yi eiyu werek werek. Yi eiriak enum yi eineini eiyintar hir ap neit niuk iuwe weinīm au. Hir netwem neiyim nanriwaank nanriuwe menmen mir. Hir nekrehir ke God hir nanīnep mit miyapir kerek n̄iriak menmen enum. ⁵ Te yi eiyimtau him me gavman eiyisesim. Yi ap eiyisesim eiyintar yi yneini hir naniwep keremem au. Yi eiyisesim eiyintar yi yekre han ki yertei hiram yaaim.

⁶ Yi eiwir pewek me takis eiyintar hir mit ne gavman hir nekrehir ke God, hekrit hekrit hir naanmipri te yi eiyu werek werek. ⁷*Te yi eiwet mit ne gavman menmen yapirwe hir nitihiyem. Yi eiwet mit ne gavman pewek me takis hir nitihiyem. Yi eiwenipi niuk me mit ne gavman hir iuwe. Yi han ekite mit ne gavman hir iuwe yi eirekyor menmen yaaim.

Mit miyapir kerek hanhan neriuwe mit miyapir han hir nises him me God Moses kewisim mau tiwei

⁸*Yi eiwet mit menmen emrer mir me menmen kerek nipaai yi yetwem. Menmen miutip mamu te yi eiwet mit em. Hiram menmen im. Yi hanhan yeriuhuhan. Mit miyapir kerek hir hanhan neriuuhuhan, hir nises him me God nipaai Moses kewisim mau tiwei. ⁹*Him me God Moses kewisim mau tiwei hiram matip mar im: "Yi mit eitike miyapir yi ap eirihis mit miyapir epe i neit mitkan eiweninem au emit! Yi ap einep mit han hir nani. Yi ap eikintip menmen me mit han. Yi ap hemkre menepam menmen me mit han." Him meiyam mepu hiram mises him im miutip Moses kewisim. Hiram matip, "Yi hanhan eiriue mit miyapir han eiyir ke yi hanhan eiriue hiras." ¹⁰*Mit miyapir kerek hanhan neriuwe mit miyapir han ap te nanrekyor enum taau. Te hir hanhan neriuwe mit miyapir hir nises him me God werek werek Moses kewisim mau tiwei.

Haiu emises menmen yaaim

¹¹*Yi hanhan eiriue mit miyapir han eiyintar yi yertei in ek yi ap eire mit ne witaan niwaai au. Yi eiyikrit eiyises God yi eiriakan werek werek eiyir ke mit kerek ne witaan niwaai. Hir nekrit nentar nipaai haiu minin mises

* **13:7** Mt 22:21 * **13:8** Mt 22:39-40; Je 2:8 * **13:9** Eks 20:13-17; Lev 19:18
 * **13:10** 1Ko 13:4-7 * **13:11** Ef 5:14; 1Te 5:6-7

him me God, wi h̄irak pīke kaknen kak̄ikepai kaktaihis h̄iram wen yan̄im̄in. Te in ek wi epei man menep. 12 *H̄iram m̄ire w̄itaan nepei au, wanewik mamnen te haiu emweikin sip emwet menmen enum me t̄ im h̄iram m̄ire menmen me w̄itaan. Haiu emises menmen me God h̄iram m̄ire nopen o yipo henmik haiu met̄wem me wepni h̄iram mekepai haiu mamin̄in menmen enum mamri han kaiu. 13 *Haiu emises menmen yaaim mamriak menmen yaaim m̄ire mit̄ ne wepni n̄iriakem. Haiu ap emises menmen enum me w̄itaan mit̄ n̄iriakem mar im. H̄ir naam t̄par si enum naam menmen yap̄irwe ere h̄ir netaritari, h̄ir netike miyap̄ir nariyanhis newen̄inem, h̄ir hemkre menepam me menmen yap̄irwe, h̄ir nenehan nendar menmen im. 14 *Te yi au. Yi eiyitehi M̄it̄ik kaiu Iuwe Jisas Krais h̄irak kak̄ikepi naanmampri yar ke yi yeriuwet klos mau ȳink ki. Yi ap han ekitet eiyises menmen enum, menmen han ki hanhanem au emit̄!

14

Haiu ap han mamin̄ep mam̄intar menmen me naiu yinan ne Krais h̄ir n̄iriakem

1 *Yi eiwis mit̄ miyap̄ir kerek h̄ir nises him̄ me God te h̄ir ap nertei menmen werek werek wen au, yi

eiwisi h̄ir nan̄inen nanu nantikewi eiwen̄ipi niuk me God. Te yi ap eitikeri einehan me menmen h̄ir han kitet nanisesim au emit̄! 2 *Mit̄ han nises God werek werek, h̄ir nan̄im menmen yap̄irwe. Te mit̄ han h̄ir nises God h̄ir ap nertei menmen m̄irak werek werek. H̄ir n̄inapen samiyak h̄ir naam teket weisan keremem. H̄ir han kitet h̄ir nan̄im sak te God han enuk kakriuweri. 3 *Yi mit̄ miyap̄ir kerek yaam menmen yap̄irwe yi ap einan yip̄ir eiw̄irek ke mit̄ kerek n̄inapen samiyak h̄ir naam, teket weisan keremem au. 4 *Yi han kitet yi iuwe te yi skelim menmen mit̄ han h̄ir n̄ire wok mit̄ ne Krais h̄ir n̄iriakem a? M̄it̄ik Iuwe Krais kerek h̄irak han ekitet menmen mit̄ n̄irak h̄ir n̄iriakem, h̄iram yaaim o enum. Hi han kitet h̄irak kaktip̄ h̄iram yaaim mam̄intar h̄irak kak̄ikepi nanises menmen yaaim.

5 *Mit̄ han h̄ir han kitet wi ham h̄iram min̄in wi ham. Mit̄ han au, h̄ir han kitet wi yap̄irwe h̄iram mip̄iram. Yi mit̄ niut̄ip̄ niut̄ip̄ yi han ekitet werek menmen yi eiyisesim. 6 Mit̄ neim̄in h̄ir han kitet wi ham h̄iram, h̄ir nises menmen im newen̄ipi niuk me M̄it̄ik Iuwe Krais neriuwerem. Mit̄ miyap̄ir kerek h̄ir naam samiyak h̄ir newen̄ipi niuk me M̄it̄ik Iuwe Krais neriuwerem nendar h̄ir nat̄ip̄ God h̄irak

* 13:12 Ef 5:11, 6:11 * 13:13 Lu 21:34; Ef 5:18 * 13:14 Ga 3:27 * 14:1 Ro 15:7 * 14:2 Jen 1:29, 9:3 * 14:3 Kl 2:16 * 14:4 Mt 7:1; Je 4:11-12 * 14:5 Ga 4:10

yaaik me menmen hırankewetrem. Mıt miyapırerek naam teket weisan weinim, hırn newenipi niuk me Mıtık Iuwe Krais, hırnatıp God hırank yaaik me menmen hırankewetrem.

⁷ Haiu mıt ap mepu mises han kaiu, haiu ap mami mamises han kaiu au.

⁸*Haiu mamu me menmen haiu mırıakem, te haiu mamwenipi niuk me Mıtık Iuwe Krais. Haiu mami te menmen haiu mırıakem hıram mamwenipi niuk me Mıtık Iuwe Krais. Haiu mamu o haiu mami, haiu mıt miyapır mamises han kırak mamıntar haiu ne Krais. ⁹Haiu mıt miyapır ne Krais mentar Krais kaa, te hırank kakır ke Mıtık Iuwe ke mıt miyapır nepeı naa netike haiu mıt miyapır kerek wen mepu.

¹⁰*Yi yenmak te yi skelim ni yinan a? Yi yenmak te yi einan yipır eiwirek eiyıntar ni yinan a? Maain haiu yapırwe mamırp mamrapıt God, hırank skelim haiu mıt me menmen haiu epei mırıakem. ¹¹*Hım me God Aisaia kewisim mau tıwei matıp mar im:

“Hi hepu, te hi Mıtık Iuwe God hetpi werek. Mıt, miyapır, tıpir, hırn nanırp nanerepta nanwen ninıp nanıtehırnantıp nanır ik: ‘Ti hırekes kerekerek ti God.’” ¹²*Tıs, haiu

* **14:8** Lu 20:38; Ga 2:20; 1Te 5:10

* **14:11** Ais 45:23; Fl 2:10-11

* **14:15** 1Ko 8:11-13

yapırwe mamtip God menmak haiu mises menmen haiu mırıakem me wıhaiu mau tı, te haiu naanempre hıras. Te haiu skelim naiu yinan me menmen enum hırn nırıakem em epei au emıt!

Haiu ap mamrıak menmen meiyım mamıwaank naiu yinan mamriuwerem

¹³ Te haiu skelim naiu yinan nepei au emıt! Yi han ekitet menmen im. Yi ap eirıak menmen nanınip ni yinan hırn nanıak menmen enum. Menmen im hıram mamır ke mıtık kerewo nan kenkewin. ¹⁴*Hi

hıses hım me Mıtık Iuwe Jisas, te hi hertei menmen yapırwe hıram yaaim. Mıtık hak han kitet menmen hıram enum te hırank ap kakisesim o kakım au emıt. ¹⁵*Samiyak o menmen yi yayım hıram mamıwaank ni yinan han kır, te yi ap hanhan yeriuweri au. Yi

ap eiwis menmen yi yayım mamnip mıt miyapır kerek Krais kaa kakıkepi, hıram mamıwaank menmen mır me Krais hırn nisesim. ¹⁶*Yi ap eiwis menmen yaaim yi yisesim hıram mamnip mıt han hırn nantıp hıram menmen enum. ¹⁷God naanmırırai haiu misesik hıram ap menmen me tıpar haiu mamıım metike menmen au. Hıram menmen me God Hımin Yaaik

* **14:10** Mt 25:31-32; Ap 17:31; 2Ko 5:10

* **14:12** Ga 6:5

* **14:14** Ap 10:15; Ta 1:15

14:16 Ta 2:5

kewetaiyem haiu misesim, te haiu metike God mekiyan mau haiu han yaaik mamu. 18 Mít miyapır kerek nertei menmen me menmen mit nanım hiram menmen weinim, hır nises menmen Krais hanhanem, te God han yaaik kakriuweri, mit miyapır han nantıp, "Hır yaain."

19 *Te haiu hanhan emises menmen mamnip haiu mit yapırwe emkiyan emu han kiutıp haiu emkaapan. 20 Yi ap eiyıwaank menmen God kırıakem kekre han ke mit miyapır han yentar yi yenehan yentar menmen me yi yayım. Menmen yapırwe hiram yaaim, te yi yayım menmen hiram mamnip ni yinan hır nanises menmen enum, te menmen yi yaam hiram menmen enum. 21 *Samiyak o tipar si enum yi yaam o menmen yapırwe yi yırıakem hiram menip ni yinan hır nises menmen enum, te yi ap yayım o eirıakem meiyam nepei werek emıt! 22 Menmen yi han kitetim me naan o tipar si enum hiram yaaim te yi yayım, yi ap eiwepyapırem eiri han ke mit han eiriwerem au emıt! Hiram menmen me yi mit yetike God. Mit kerek han kır ap katıp menmen hır nisesim nanım hiram enum me menmen hır han kitet hiram yaaim, hır han yaaik nanu. 23 *Te mit kerek

han kır katıp menmen im hiram menmen enum, te hır nanım, hır nırıak menmen enum. Han kır nepei ketpor hiram enum te hır ap nisesik au. Hır nıkiamaan naam. Menmen mit han kitet hiram enum te nanisesim, menmen mar im hır nisesim God katıp hiram enum.

15

Haiu emises han ke Krais

1 Haiu mit miyapır kerek mises him me God werek werek, haiu ap emises han kaiu mamım menmen o mamrıak menmen menip naiu yinan ne krais ap nises God werek werek hır han enuk neriuwerem au emıt! 2 *Haiu emwen han kaiu emkepi me menmen hır han kitet hiram enum te hır enises God werek werek. 3 *Krais hırankırek ap kises han kırak me menmen au. Hırankırek hises him me God te menmen enum man mewaankek. Him me God mau tıwei Sam hiram matıp me menmen mar im: "Hi Mítık Iuwe hi hekrehır ke ti God hi heriuwe menmen enum mit enun netpim me ti hiram man meiyep." 4 *Him me God yapıırwe mit nıpaan ein newisim mau tıwei hiram mamkepai haiu han tokik emu me menmen enum mamnen mamraiwaank, haiu mamerır wi haiu mamıt menmen God kakwetaiyem. 5 Hi hanhan God kerek kekepai haiu han tokik mamu haiu mamrıriwek

* 14:19 Ro 12:18, 15:2 * 14:21 1Ko 8:13 * 14:23 Ta 1:15 * 15:2 Ro 14:19;
1Ko 9:19, 10:24, 33 * 15:3 Sam 69:9 * 15:4 Ro 4:23-24; 1Ko 10:11

kaktaihis, hırankakıkepi yi eiyises menmen Krais Jisas kırıakem yi eikiyan eiyu. ⁶Te yi yapırwe eire han kiutıp yi eiwenipi niuk me God hırank Haai ke Mıtık kaiu Iuwe Jisas Krais.

Krais kıkaap mit miyapır ne Isrel netike mit miyapır han ne weiwık ham

⁷*Te yi mit miyapır en yi eiyıthis ni yinan eitikeri han kiutıp eiyu eiyır ke Krais ketihis yi mit miyapır te mit nau tı nanwenipi niuk me God nanınterim. ⁸**Yi eiyıthis ni yinan eitikeri eikiyan eiyu eiyıntar hi hetpi menmen im me Krais. Hırank keweikin kire mitık kıkaap mit ne Isrel kerek nerekir yink kır, hırank keteiknor God katıp him yaaaim hırank kakises menmen nipaai katıp maam nıpuret tırank Ebraham Aisak Jekop hırank ketporem. Hırank ken kırıak menmen im keremem au. ⁹Krais kan te mit miyapır ne weiwık ham nanwenipi niuk me God me menmen im. God hırank hanhan keriuve haiu mit yapırwe. Him me God mau tıwei Sam kerek Devit kewisim hıram matıp mar im:

“Hentar menmen im hi hau nımin ke mit miyapır ne weiwık ham, hi awenipi niuk mit, hi hinut henye.”

¹⁰*Hıram him ham Moses kewisim hıram matıp mar im:

“Yi mit ap ne weiwık me Isrel eitike mit miyapır ne Isrel, yi han yaaik eiyu.” ¹¹*Hım ham matıp mar im:

“Yi mit miyapır ap ne weiwık me Isrel, yi eiwenipi niuk me Mıtık Iuwe God. Yi yapırwe yi eiwenipiyek wişenum.”

¹²*Hım me God Aisaia kewisim mau tıwei matıp mar im:

“Maain nepenyek hak ke maam Jesi (hırank haai ke Devit) hırank kaknen kakır ke nu hırtıkan, hırank pıke kensunen. Hırank kaknen mit ap ne weiwık me Isrel hırank naanmamror hırtıkan meriyıwek hırank kakıkepi hırtıkan yaain.”

¹³ Hi hanhan God kerek kenipai haiu mameriyıwek hırank kakıkepai kaktaihis, hırank kaknip yi han yaaik wişenum yi han ki kaku werek yi yisesik werek werek. Te God Himin Yaaik kakriuve menmen mirak iuwe kaknipi yi eimeriyıwek ere God kakweti menmen yaaaim mirak.

Pol hırank han yaaik keriuve menmen hırank kırıakem

¹⁴ Nai yinan, hi hırekes hertei hekre han kai yi hıras yi yaain, yi yırıak menmen yaaaim. Yi yertei him me God werek werek yi yertei yatıp mit han ne yi hıras en

* 15:7 Ro 14:1 * 15:8 Mt 15:24 * 15:8 Ap 3:25; Ro 11:30; Sam 18:49 * 15:10
Diu 32:43 * 15:11 Sam 117:1 * 15:12 Ais 11:10; Rev 5:5

yeteiknor menmen mîrak.
 15-16 *Te hi nepei hewisi menmen ham hetpi him manp heriuwerem. Hi ap hînapen hetpiyem au. Hi hanhan hetpi menmen me hi hekekyi han ki hentar God hîrak hanhan keriwa kehimîtena hi hîre mitîk aposel ke Jisas Krais, hi hîrak menmen hîkaap mit miyapîr ap ne Isrel neriuwerem. Hi hîrak menmen har ke mitîk pris hîrak kîrakem. Hi hatip mit miyapîr ap ne weiwîk me Isrel him me God, te God Hîmin Yaaik kaknipi hîr yaain nanîr ke menmen mit pris newepwarem newet God em, hîrak kehimîtenor hîr ne God Haai, hîrak han yaaik kakriuweri.

17 Hi han yaaik heriuwe menmen hi hîrakem me God hentar hi ke Krais Jisas. 18 *Hi ap hatip me menmen ham au. Hi hatip me menmen Krais kekepa hi hîrakem te mit miyapîr ap ne weiwîk me Isrel, hîr nemtaw him me God hîr nisesim. Hîrak kekepa keriwe him hi hetpim, metike menmen hîrak kekepa hi hîrakem mar im. 19 God Hîmin Yaaik kekepa hi hîrak menmen yaaim hîkaap mit miyapîr nînap o his hît mîr enum. Te hi herp Jerusalem, hi hen yanîmin ere hi hîpiun provins Ilirikam, hi hewepyapîr him yaaim me

* 15:15-16 Ro 1:5, 11:13, 12:1; Fl 2:17

* 15:21 Ais 52:15 * 15:22 Ro 1:10-13

24:17 * 15:26 1Ko 16:1; 2Ko 8:1, 9:2, 12

Krais, hi atip mit em. 20 *Me menmen im hi hîrakem, hi hanhan wîsenuk hi hewepyapîr him yaaim me Krais hetpim heit wit kerek mit ap nemtaw him me Krais wen au. Te hi ap hîrak menmen heit wit kerek mit han nepei netpor him. Hi hînapen arîak menmen im. Hîram mar ke hi hime wînak kentar teinîk mitîk hak epei hekin hei yem hamîr. 21 *Au, hi hanhan hises him me God mau tîwei nîpaa Asaia kewisim mar im:
 "Mit miyapîr kerek mit han ap nan netpor menmen me Mitîk Iuwe, hîr nanîrek. Hîr mit miyapîr kerek nîpaa ap nemtaw menmen mîrak, hîr nanîrteiyem."

Pol hanhan kakîr mit ne Rom te hîrak kakno wit Spen

22 *Nîpaa ere in, hi ap han hîri hentar menmen hi nepei hetpiyem. 23 Te in ek hi hîrak menmen meit wit im nepei au. Me tito yapîrwe hi hanhan anen ari. 24 *Te hi han kitet hi ari hi ehu me wî meiyam atikewi. Hi ehu etikewi epei au, yi eikepa eiriuweta hi ano ein.

25 *In ek kerekek hi ano wit Jerusalem, te hi akaap mit miyapîr ne God en.

26 *Hi eno Jerusalem hentar mit miyapîr ne Masedonia netike mit miyapîr ne provins Akaia han kitet nanîsiuwe pewek mamno

* 15:18 2Ko 3:5 * 15:20 2Ko 10:15-16

* 15:24 1Ko 16:6 * 15:25 Ap 19:21,

mamkaap mít miyapır ne
God neit en, hír enun ap
netenen menmen mei au.

²⁷ *Hír hanhan nanriuwet
menmen im mamkepi nan-
riuwerem. Hír enkepi nan-
wetır menmen mamıkrehır
míram mentar menmen im.
Nípaa hír mít ne Jerusalem
hír newetır menmen mır
yaaim me God, te in ek hír
nanwetır mei mamıkrehır
míram nankepi nanwetır
pewek mei.

²⁸ Te hi hanhan ahinİN
arıak menmen im. Hi
hewetır pewek im kerek
mít miyapır hír net+wem
nesiuwerem man. Epeı au,
te hi anen ari yi yeit yayiwe
ke wit Spen. ²⁹*Maain wí
hi anen ari, hi herteı Krais
kaku kakıkre han kai iuwe te
hi akepi ariuve menmen im
hírak hanhan kakwetiyem.

³⁰ *Nai yinan, hi hitihi
hím manp hentar yi han
kitet menmen me Jisas
Krais metike menmen me
hanhan meriuwehan God
HímİN Yaaik kewisim mekre
han kaiu, yi yetikewa haiu
mamitehi God iuwe me
hi. ³¹ Yi eit+wekhi hírak
naanmamrau me mít neit
provins Judia hír ap nises
hím me God ap te hír
naniyep. Yi eiyitehi God
hírak kaknip hír mít miyapır
nírak neit wit Jerusalem hír
han yaaik nanriuve pewek
hi ewetrem. ³² God hanhan
hi anen ari, te hi han yaaik
ehu etikewi me wí mei kike.

³³ Hi hanhan God kerek
kenipai han kaiu kau werek,

hírak kaku kaktikewi. Kere-
mem.

16

*Pol kesiuwe him gude
katıp mít miyapır hír yaain*

¹ Hi hanhan hetpi me mít
pauı yina piutıp niuk mire
Fibi. Híre mít kerek wises
him me God híre wíkaap mít
miyapır ne weiwík miutıp
me God neit wit Senkria.
² Hi hetpi me mít ip e te
yi yait+wehis yayır ke mít
miyapır ne God enisesim.
Yi eireky+werem eiyır ke
God hanhan yi eiriakem. Yi
eikepiye eiriuwe menmen
híre hanhan waut+wem
wawintar híre nepei wekepa
hi hetike mít miyapır
yapırwe.

³ *Yi yaitıp Prisila wetike
mít+kíre Akwila hi hetpor
hír yaain. Hír nír+ak
menmen me Jisas Krais
netikewa. ⁴Nípaa hír menep
nani te hír nekepa. Hi
kerekek han yaaik heriuweri
au. Mít miyapır yapırwe ap
ne weiwík me Isrel kerek
nises him me God nerer wit
wit hír han yaaik neriuweri.

⁵ *Yi yaitıp mít miyapır
kerek nererik neit wínak
kír newen+pi niuk me God
neitai, yi yayıtpor hi hatıp
hír yaain. Yi yaitıp kai
yinak yaaik Epinitas hírak
yaaik. Hírak mít+kíre kinin mít
miyapır ne Esia, hírak kinin
kises him me Krais.

⁶ Yi yaitıp Maria hi
hetpiwe híre yaaip. Híre

* **15:27** Ro 9:4; 1Ko 9:11 * **15:29** Ro 1:11 * **15:30** 2Ko 1:11; Kl 4:3; 2Te 3:1

* **16:3** Ap 18:2, 18, 26 * **16:5** 1Ko 16:15, 19; 2Ti 1:15

wiriak menmen yapırwe wekepi weriuwerem.

⁷ Yi yaitip Andronaikas ketike Junias hi hetpiwekit hırankıt yaaikıt. Hırankıt te weiwık mai hırankıt nıpaa tetikewa men winak enuk. Hırankıt mitikıt aposel niuk mirakıt hıram iuwe mit yapırwe nerteiret. Nıpaa hi hises him me Krais wen au, hırankıt nepei tisesim.

⁸ Yi yaitip Amplietas hi hetpiwek hırankıt yaaik. Hi hanhan heriuweren, hırankıt kai yinak ke Krais.

⁹ Yi yaitip Eban hi hetpiwek hırankıt yaaik. Hırankırik menmen me Krais ketikewai. Yi yaitip Stekis hi hetpiwek hırankıt yaaik, hırankıt kai yinak yaaik.

¹⁰ Yi yaitip Apelis hi hetpiwek hırankıt yaaik. Hi hemtau mit natip mit enum nerekyıwek enum te hırankıt kises Krais werek werek. Yi yaitip mit miyapır neit winak ke Aristobylas hi hetpor hırankıt yaain.

¹¹ Yi yaitip Herodion kerek kai ke weiwık miutip, hi hetpiwek hırankıt yaaik. Yi yaitip mit miyapır neit winak ke mitik Nasasas kerek nises him me Krais, hi hetpor hırankıt yaain.

¹² Yi yaitip Traifina wetike Traifosa hi hetpor hırankıt yaain. Miyapır wık in hırankıt nıriak menmen iuwe me Mitik Krais. Yi yaitip mit Pesis hi hetpiwe hırankıt yaap. Hırankıt kai yaaip wiřiak

menmen iuwe me Mitik Krais.

¹³ *Yi yaitip Rufas kerek mitik yaaik kises Mitik Krais werek werek, hırankıt kerek miye pırank, kerek hırankıt miye pai, hi hetpor hırankıt yaain.

¹⁴ Yi yaitip Asinkritas, Fligon, Hemis, Patrobas, Hemas netike mit han nises him me Krais nau netikeri, hi hetpor hırankıt yaain.

¹⁵ Yi yaitip Filologas, Julia, Nerias ketike yenten pırank, Olimpas, hırankıt netike mit miyapır han hırankıt nises God hırankıt nau netikeri, hi hetpor hırankıt yaain.

¹⁶ *Yi mit en yi yises menmen yi yırıakem, yi eiktaanhis yaitip yi hıras yi yaain. Mit miyapır yapırwe ne Krais in hırankıt nesiwe him netpi yi yaain.

Yi einepin eikeipin mit kerek nanri han ke mit hırankıt nenke hasini han nen pınak han nen pınak

¹⁷ *Nai yinan, hi hetpi yi naanmamre hıras me mit kerek hırankıt nanri han ke mit te hırankıt nenke hasini han nen pınak, han nen pınak, hırankıt neweikin sip newet him me God nıpaa mit hırankıt netpiyem. Hırankıt newaank mit nises him me God neriuwe him ham. Yi einepin eikeipnor.

¹⁸ *Mit nar ik hırankıt ap nıriak menmen me Mitik Krais. Au, hırankıt nises menmen me han kır. Hırankıt newises mit miyapır kerek ap han kitet hırankıt netpor enum, hırankıt

* **16:13** Mk 15:21

* **16:16** 1Ko 16:20; 1Pi 5:14

* **16:17** Mt 7:15; Ta 3:10

* **16:18** Fl 3:19; Kl 2:4; 2Pi 2:3

nemitorpın nimornipin
neriuwe him mir yaaim
weinim. 19 *Yi yises him
me God werek werek te mit
nerer wit wit nemtewem.
Menmen im menipa hi han
yaaih heriuwi. Hi hanhan yi
yertei werek menmen hiram
yaaim, te menmen enum
mamri han ki yi eiyisesim
au. 20 *God kerek hiram
kenipai han kaiu kau werek
menep te kakinin Seten te
yi eiyinin menmen mirak.
Hi hanhan Mitik kaiu Iuwe
Jisas hiram kakrekyi yaaim
kaku kaktikewi.

*Mit han nesiuve him
natip gude me mit ne Rom*

21 *Timoti kerek krik
menmen ketikewa hiram
ketpi yi yaain. Lusias, Jeson,
Sosipata, hir ne weiwik mai,
hir netpi yi yaain.

22 Hi Tetias, hi hemtau
him me Pol ketpewem hi
hewisim mau tiwei im, hi
hirekes hetpi yi yaain yentar
yi yises Mitik Iuwe.

23 *Mit miyapir nises him
me God nererik neit wianak
ke mitik Gaias newenipi
niuk me God. Hiram kerek
naanmitprau hi Pol me
menmen te hiram kerekek
ketpi yi yaain. Erastas, hiram
kuskus ke wit iuwe ik ketike
kaiu yinak Kwotas, hiram
tetpi yi yaain.

24 (Hi hanhan Mitik Iuwe
Jisas Krais kakrekyi menmen
yaaim.)

Yi eiwenipi niuk me God

* 16:19 Ro 1:8; Mt 10:16; 1Ko 14:20
16:1-2, 19:22, 20:4 * 16:23 1Ko 1:14
Ro 1:5 * 16:27 1Ti 1:17; Ju 25

25 *Haiu mamwenipi niuk
me God. Hiram kakkepi yi
eiyises him mirak werek
werek han tokik eiyu. Him
im yaaim me Jisas Krais
kerek hi hatip mit em, hiram
nipaa God kisawinem. 26 *Te
in ek hiram kewepyapirem
keteiknaiyem meriuwe him
mit profet nipaa newisim
mau tiwei. God kerek
kaku kakit tipmain tip-
main enum eik nepei katip
him manp te haiu mit
mewepyapirem mamtip
mit miyapir ne weiwik
ham nerer wit wit him
mirak, te hir nanimtewem
nanisesim. 27 *Hi hanhan
haiu mamwenipi niuk me
God hiram kerekek kertei
menmen yapirwe. Haiu
mamwenipi niuk mirak
tipmain tipmain enum eik
mamintar menmen Jisas
Krais kerekyaiyem.

Mepir keremem

* 16:20 Ro 15:33; Jen 3:15 * 16:21 Ap
* 16:25 Ef 1:9, 3:5, 9; Kl 1:26 * 16:26

Tiwei Pol Kewisik Ken Mit Ne Wit Korin - 1 Menmen me tiwei ik

Pol katip hırank kitehi God
ke mit ne wit Korin 1:1-9
Hım me mit hır nenke
hasini 1:10-4:21
Hım me mit miyapır hır
nırıran nisesan 5:1-13

Menmen mit ne weiwık
me God hır nanisesim
6:1-7:40

Hım me mit ne ti netike
mit ne weiwık me God
8:1-11:1

Hım me menmen mit
nırıakem newenipi niuk
eme God neit sios 11:2-
14:40

Hım me God kıkıak Jisas
ketike haiu mit ehaiu
kikrek nırak 15:1-58

Hım me kolecta mit ne Korin
nanısuwem mamno
emıt ne Judia 16:1-4

Pol katip menmen maain
hırank kakrıakem 16:5-12

Pol katip mit ne Korin
him mirakru, him gude
16:13-24

¹ Hi Pol hi mitik aposel
ke Jisas Krais. Nipa God
hanhan kewisa hi hıre mitik
aposel te hırank kehimiten
hi hıriak menmen mirak.
Hi Pol hetike kaiu yinak
Sostenis, ² *hawır mitik
wik wewis tiwei ik ken yi
mit miyapır ne weiwık me
God yi yau wit Korin. God
kerekyi yi mit miyapır yaain
yentar yi mit miyapır ne

* 1:2 1Ko 6:11; Ap 9:14 * 1:3 Ro 1:7

Fl 1:6; 1Te 3:13, 5:23 * 1:9 1Jo 1:3; 1Ko 10:13; 1Te 5:24

Krais Jisas keriyen. Yi yire
mit miyapır ne God yentar
God kehimiteni yi nırak. Mit
miyapır nerer wit wit kerek
newenipi niuk me Mitik
Iuwe kaiu Jisas Krais, hır
yaain. Jisas hırank Mitik Iuwe
kır, hırank Mitik Iuwe kaiu.
³ *Hi hanhan God Haai kaiu
ketike Mitik Iuwe Jisas Krais,
hırankit tatrekyi menmen
yaaim, yi yayu werek werek.

*Pol katip God kırak yaaik
kentar hırank kikaap mit ne
Korin nises him mirak*

⁴ Hekrit hekrit hi han kitet
yi mit yırıak menmen yaaim
te hi hatıp God hırank yaaik
kentar menmen im. Hırank
epe kerekyi menmen yaaim
mentar yi mit miyapır ne
Krais Jisas. ⁵ God epei keweti
menmen mirak yapıre. ⁶ Yi yeit
menmen im yentar nipa
haiu man mewepiyapır him
me Krais, yi yemtewem te
yi yisesim werek. ⁷ *Yi
yisesim werek werek te God
ap kaksawın menmen yaaim
ham au. Hırank keweti yem
te yi yises han kırak werek
werek, yi yemerır wi kerek
Mitik kaiu Iuwe Jisas Krais
pike kaknen kakwepyapır
hırekes. ⁸ *Hırank God
wen kakıkepi ere maain
wi Jisas Krais pike kaknen
kakwepyapır hırekes te God
ap kaktıp yi enun au yi yaain.

* 1:7 Lu 17:30; 2Te 1:7; Ta 2:13 * 1:8

9 *God kehimitenai haiu mít metike Níkan kírak Jisas Krais hírak Mítik kaiu Iuwe haiu mau han kiutip. God Iuwe ik hírak yaaik ap te kakmipin au. Hírak kakises him mítak kakíkepi te yi eiyu werek werek maain me wi eim.

Polkeneri hírnene hasini

10 *Nai yinan, hi etpi him manp hekrehir ke Mítik Iuwe kaiu Jisas Krais. Yi eikiyan han kiutip eiyu me menmen yaaim me God yi yíriakem. Yi ap te yayinke hasini au emít. Yi eikiyan han kiutip eiyu me menmen yapırwe yi yíriakem. 11 Nai yinan, hi hetpi menmen im hentar mít han nau neit wiñak ke mítte Klowi hírnau in netpo wiñ ham wiñ ham yi epei yenehan yentar menmen. 12 *Hi hemtau mít han ne yi mít yi yatip, "Haiu mises him me Pol." Mít han ne yi mít yi yatip, "Haiu mises him me Apolos." Mít han ne yi mít yi yatip, "Haiu mises him me Sifas." Mit han yi yatip, "Haiu mises him me Krais." 13 Menmen yi yíriakem híram meteikin Mítik Krais hírak kenke piñak piñak (o wík wík) a? Mekam, mít niñpaa hír epei newenkika hi Pol hentar nu tentarakit hi haa me yi mít a? Niñpaa mít niñkri neriuwe típar hír nekine niuk mai hi Pol te yi yíre mít nai a? Taauye! Yi ne Krais Jisas.

14 *Hi ap híkír mít yapırwe ne yi mít au. Hi híkír Gaias ketike Krispas keretet. Hi han yaaik hi ap híkíri yi mít yapırwe. 15 Te yi ap eitip haiu mít mises him me Pol me wiñ hírak kíkrai keriwe típar. 16 *O, hi han kaa. Hi epe i híkír mítik Stefanas ketike mít na neit wiñak kírak. Hi han kaa te hi híkír neiyán o au. Hi han kite-tim au. 17 *Krais hírak ap keriuweta hi han te hi híkír mít miyapır neriuwe típar au. Hírak keriuweta hi han te hi hewepyapır him mítak yaaim. Hi ap hetpi him har ke mít hír nertei iuwe hír netpim te hi hari han ki heriuwerem te yi eiyisesim au. Hi hínapen henip menmen Krais kíriakem kentár nu tentarakit híram mítre menmen weinim te híram ap mamkepi au.

Menmen Krais kíriakem kentár nu tentarakit keteik-nai God hírak Iuwe

18 *Hír mít miyapır kerek nanino nanikre si tatikneni hír natip him me Jisas hírak kaa kentár nu tentarakit híram menmen weinim. Te haiu mít miyapır kerek God kekepai ketaihis, haiu matip him me Krais hírak kaa kentár nu tentarakit, híram menmen iuwe God kíriakem. 19 *Haiu mertei him im híram yaaim mentar niñpaa mítik profet kewis him me God mau tíwei metpim mar im:

* 1:10 Fl 2:2 * 1:12 1Ko 3:4; Ap 18:24-28; Jo 1:42 * 1:14 Ap 18:8; Ro 16:23

* 1:16 1Ko 16:15 * 1:17 Mt 28:19; Jo 4:2 * 1:18 2Ko 4:3; Ro 1:16 * 1:19

"Hi tewen ahıwaank han ke mit kerek hır newenipı hıras hır natıp, 'Haiu mertei menmen yapırwe.' Hi ahıwaank han ke mit han kerek hır natıp, 'Haiu hıras mertei menmen yaaim."

20 *Te mit kerek natıp haiu mertei menmen yapırwe hır ap nıre God au. Hır mit enun weinın keriyen. Mit kerek nertei him lo hır newisim mau tiwei ham hır ap nıre God au. Hır mit enun weinın keriyen. Mit nau ti in ek kerek netike mit han hır netpepan menmen hır ap nıre God au. Hır mit enun weinın keriyen. Hır yapırwe hır mit enun weinın nentar God epei keteiknai menmen mit nau ti hır nrıakem nises han kır God katıp hıram menmen enum weinim.

21 *God hırap kertei menmen iuwe han kitet hırap kaknip mit nau ti hır ap nanırteiyek nanriuwe han kır weinın taau. Hırap hanhan kakıkaap mit miyapır han hır nanırteiyek werek nanriuwe him yaaim im mit han ne ti natıp hıram enum weinim, haiu mewepypapırem. 22 *Mit miyapır ne Isrel hır natıp, "Haiu memtau him mi haiu mamisesim te yi eiyinın

eiteiknai menmen yaaim te haiu mamırtei God keriuweti yi yan yetpai him im." Mit han ne weiwık me Grik hır natıp, "Haiu mit keriyen haiu hanhan te yi eiwepyapır menmen yapırwe te haiu emises him mi." 23 *Te haiu mit aposel au. Haiu mewepypapır him me Krais kerek mit newenkekik kau nu tentarakıt. Te him maiu im menip mit ne Isrel han enuk, hıram menip mit ne Grik hır natıp him im hıram enum weinim. 24 *Hır natıp him im hıram weinim te haiu mit ne Isrel metike mit ne Grik kerek God kari han kaiu, haiu mises him mirak, haiu matıp Krais keriuve menmen hırap kırıakem hırap keteikin mit menmen iuwe me God, hırap keteiknor hırap kinin kertei menmen yapırwe. 25 *Mit han hır natıp hır nertei menmen iuwe te hır natıp menmen God kerteiyem hıram weinim. Au, God kinin kertei menmen yapırwe. Mit han hır natıp nıre mit iuwe te hır natıp God hırap kırıakem menmen weinim. Au God hırap wısenuk kırıak menmen minin menmen yapırwe.

26 *Nai yinan, yi han ekitet yi yıre mekam me wı nıpaa God kari han ki yi yisesik. Yi mit han yapırwe yi yıre mit iuwe o yi yertei menmen mit nau ti hır natıp hıram yaaim? 27 Au, yi niutıp niutıp keriyen. God kehimitenai

* 1:20 Ais 19:12, 33:18, 44:25; Jop 12:17

Ap 17:18, 32 * 1:23 Ro 9:32; 1Ko 2:14

* 1:26 Mt 11:25; Jo 7:48; Je 2:1-5

* 1:21 Mt 11:25

* 1:24 Kl 2:3

* 1:22 Mt 12:38;

* 1:25 2Ko 13:4

haiu nı̄rak kerek mıt ne tı̄ hır natıp haiu enun weinın. God kehimitenai haiu mıt weinın te haiu mamrı̄ak mıt ne tı̄ kerek han kitet hır nertei iuwe hır yı̄nk enuk. God kırı̄ak menmen im te haiu mıt weinın mamrı̄ak mıt ne tı̄ hır mıt niuk iuwe hır yı̄nk enuk. God ap kehimiteni hır nı̄rak.²⁸ God kari han ke mıt miyapır hır ap ne weiwık iuwe hır nisesik. Mıt nau tı̄ hır nı̄nan yipır newirek natıp hır mıt enun weinın, te God kekepi keriuve menmen hı̄rak kerekyorem hır nı̄rak mıt kerek han kitet hır ne weiwık iuwe, hır yı̄nk enuk God ap kehimiteni hır nı̄rak au.²⁹ God kırı̄ak menmen im te maain ap te mıtık kei kiutıp kakırıp ninaan me God hı̄rak kaktıp mıtık iuwe taau.³⁰ Haiu mıt naiu ne Krais Jisas mentar menmen God kerekyeyem. God kehimitanek hı̄rak keteiknai God kinin kertei menmen yapırwe. Hı̄rak kerekek kekepae te God katıp haiu mıt yaain. God kehimitanek hı̄rak kerekyei haiu mire mıt yaain, hı̄rak kesiupenai me menmen enum kekepae kaktaihis mamno wit ke God.³¹ God hı̄rak nepei kırı̄ak menmen mar im te hım mekre tı̄wei me God mıt profet newisim hı̄ram mamnen. Menmen im matıp, "Mıt kerek hır hanhan nanwenipi niuk mır, hır au nanwenipi niuk

me God me menmen hı̄rak kerekyeyem."

2

Pol katıp him me Krais hı̄rak kaa kentar nu tentarakıt

¹*Nai yinan, nı̄paa hi han hı̄ri yi mıt miyapır, hi hetpi God him mirak yaaim, hi ap atıp heriuwe him me mıt iuwe nertei menmen iuwe me tı̄ au. ²*Hi hekre han kai hi han kitet hi ap te etpi menmen ham au. Hi etpi him me Jisas Krais kerekek hı̄rak kaa kentar nu tentarakıt kekepae haiu mıt. ³*Wı̄ nı̄paa hi hau hetikewi hi ap hetpi har ke mıtık iuwe au. Hi hı̄naain hewaank him me God te hi hepırıpır. ⁴*Hi hetpi hewepiyapır him mai, hi ap te hetpi heriuwe him yaaim me mıt iuwe nertei menmen te hi hari han ki keriuerem au. God Hı̄mın Yaaik kırak keteikni him hi hetpiyem hı̄ram yaaim. Hı̄rak kırı̄akem keriuve menmen iuwe hı̄rak kekepa hi hı̄rakem me yi mıt miyapır. ⁵Hı̄rak kırı̄ak menmen im te yi yertei hı̄ram ap him weinīm me mıt hır natıp hır iuwe keriyen au. Hı̄ram menmen iuwe me God te yi yisesim.

God Hı̄mın Yaaik kekepae haiu mertei menmen mirak

⁶*Me wı̄ hi hetike mıt aposel han haiu mau nı̄mın ke mıt, hır nertei menmen

* **1:29** Ro 3:27; Ef 2:9 * **1:30** Jer 23:5-6; Jo 17:19; 2Ko 5:21 * **1:31** Jer 9:24;
2Ko 10:17 * **2:1** 1Ko 1:17 * **2:2** Ga 6:14 * **2:3** Ap 18:9; 2Ko 10:1 * **2:4**
1Te 1:5 * **2:6** Ef 4:13; Fl 3:15

me God werek werek, hau matıp him yaaim mire mit iuwe. Him mai hiram ap him me mit iuwe nau ti ik hir naanmiprai hau mit au. Hir nantike him mir maain nanawaank nanit.

⁷ *Te menmen hi hetpiyem, hiram menmen nipa God kisawinem. Nipa hirak ap kiriak ti ketike nepni wen au, hirak han kitet kakikepai hau mit hau mamu mamtikerek mamit menmen mirak yaaim, te hi hetpim. ⁸ *Ap te mitik kei kiutip ke mit iuwe hir nau ti naanmiprai hau mit, hir nertei menmen im me God au. Hir nerteyem te nipa hir ap te nanit Mitik Iuwe kaiu Jisas ke wit ke God, hir nanwenkekik kaku nu tentarakit hirak kaki taau.

⁹ *Te in ek hau mertei him nipa ein mit profet hir newisim mau twei me God hiram yaaim. Hiram matip, "God epei kiriak menmen yaaim me mit miyapir kerek hanhan God hir nanisesik.

Menmen im mit miyapir ap nirem, hir ap nemtewem, hir ap han kitet hiram mepu au."

¹⁰ *God epei keteiknai menmen im hirak kiriakem keriuwe Himin kirk Yaaik. God Himin Yaaik kir menmen yapirwe. Hirak kertei menmen mau mekre han ke God Haai. ¹¹ *Mitik

keimin kertei menmen mitik hak han kitetim a? Au, mitik hirakes himin kirk kerteiyem kerekek. Mar im, mit hir ap nertei menmen mekre han ke God au. God Himin Yaaik kerekek kerteiyem kewepaiyaprem.

¹² *God ap kewetai hau mit himin ke kertei menmen me ti keremem au. Hirak kewetai Himin kirk kau ketikerek te hau mamirtei menmen yaaim God epei kerek yeyem weini.

¹³ *Hau matip menmen im God kiriakem te hau ap matip meriuwe him mit ne ti nepei netpaiyem hau misesim au. Hau matip meriuwe him God Himin Yaaik ketpaiyem. Hau mewepiyaprem matip mit kerek God Himin Yaaik kewi hau metporem. ¹⁴ *Mit miyapir kerek God Himin Yaaik ap te kau kekre han kir, hir hekrit hekrit neweikin sip newet God him mirak nentar hir nepei natip hiram enum weini. Hir ap nemtau him mirak han kitet nentar God Himin Yaaik ap kewi kekepi hir nerteyem au. ¹⁵ *Mit miyapir kerek God Himin Yaaik kau kekre han kir, hir nemtau han kitet menmen yapirwe me God. Te mit han kerek God Himin Yaaik ap kau kekre han kir

* 2:7 Ro 16:25; Kl 1:26
13:11 * 2:11 Pro 20:27

* 2:8 Lu 23:34; Je 2:1
* 2:12 Jo 16:13-14

* 2:9 Ais 64:4
* 2:13 1Ko 2:4

8:47, 14:17; 1Ko 1:23 * 2:15 1Jo 2:20

* 2:10 Mt
* 2:14 Jo

hîr ap nertei werek han ke mit kerek God Hîmîn Yaaik kau kekreri taau. Te hîr nepitari menmen me God.

¹⁶ *Haiu mertei hîm im hîram yaaim mentar nîpaa mit profet hîr newisim mau tiwei me God hîram matip, "Mitik kei kiutip ke mit

yapirwe ap kertei menmen God han kitetim au.

Hîrak ap te kaktip God menmen kakikepik kakri-uwerem taau." Hîm im hîram yaaim, te haiu mit nîrak han kitet me menmen im me God mar ke Krais hîrekes han kitetim.

3

Pol kene mit miyapir neit Korin kentar hîr nenke hasini

¹ *Nai yinan, nîpaa hi hau hetikewi hi ap hetpi heriuwe hîm hi atip mit kerek God Hîmîn Yaaik kau kekre han kîr au. Yi yîre nîkerek ne God te hi hetpi heriuwe hîm hi atip mit ap God Hîmîn Yaaik kau kekre han kîr hentar yi yîre nîkerek me menmen Krais keteikin mit em hîr enisesim. ²*Menmen hi nepei hetpiyem hîram mire nim. Hîm mai hîram ap mire menmen mit miyapir iuwe nanim mentar han ki ap kitet hîm yaaim im werek werek au. Nîpaa ere in yi yarek yarek. ³*Yi ap han kitet hîm yaaim im werek werek wen au yentar yi yises han ki ke nîpaa ein. Hi

hertei menmen im hentar yi yetike ni yinan yi hemkre menepam menmen yenehan yenterim. Te hi hertei yi wen yises han ki ke nîpaa yar ke mit enun God Hîmîn Yaaik ap kau kekre han kîr au. ⁴*Hi hetpi menmen im hentar yi mit yenke hasini. Mit han pînan ne yi mit yi yatip, "Haiu mises hîm me Pol." Mit han en natip, "Haiu mises hîm me Apolos." Menmen im meteikno yi yises han ki ke nîpaa ein yar ke mit God Hîmîn Yaaik kau kekreri au.

⁵ Yi yenmak yi yenke hasini me hi hetike Apolos a? Yi han kitet Apolos hîrak Mitik Iuwe kîre Krais a? Yi han kitet hi Pol hi Mitik Iuwe hîpre Krais a? Au! Hawîr mitikit weinikit hawîr wiriak menmen war ke God kehimitenai haiu mit niutip niutip miriakem. Hawîr wiriak menmen me God, God kekepi yi yises hîm mirak keremem. ⁶*Hi hinin han hewepiyapir hîm yaaim me God har ke mitik kamîr rais yehes mau ni. Maain Apolos kan kisisa ketpi hîm meiyam me God. Menmen hîrak kîrakem hîram mar ke mitik hîrak keit tipar keiyim ken kewenem kempep. Mar im God hîrak kenipem mewo, te hîrak kîkaap hîm mirak menmekre han ki. ⁷Mit kerek ninin nan netpi me God hîr nar ke mit namîr rais yehes, hîr mit weinîn keriyen. Mit

* **2:16** Ais 40:13; Ro 11:34 * **3:1** Jo 6:12 * **3:2** Hi 5:12-13; 1Pi 2:2 * **3:3** 1Ko 1:10-11, 11:18 * **3:4** 1Ko 1:12 * **3:6** Ap 18:4, 11, 19:1

kerek n̄karu nan netpi h̄im ham yaaim h̄ir nar ke m̄it newen t̄ipar nempep, h̄ir m̄it wein̄in keriyan. God kerek h̄irak Iuwe kentar h̄irak kenipem h̄iram mau mekre han ki mamkepi yi yisesim werek werek. ⁸ M̄it kerek nin̄in newepyapır h̄im me God h̄ir nar ke m̄it newen t̄ipar nempep. Menmen h̄ir n̄riakem h̄iram m̄ip̄ram. Maain God kakwet m̄it menmen miutip̄ miutip̄ mamrer menmen yaaim h̄ir m̄iriakem. ⁹ *Haw̄ir wetike God haiu m̄iriak menmen miutip̄. Yi m̄it yi ȳire ni God kam̄ir rais yehes mekrerem o yi ȳire w̄nak h̄irak kimaak. Te yi ap ne Apolos o hi Pol au. Yi ne God keriyan.

*M̄itik kewepyapır him me
God h̄irak kire h̄irak kime
w̄nak*

¹⁰ *Hi h̄ire m̄itik hi hertei werek hime w̄nak mei yapırwe. W̄i n̄ipaai hi han yi m̄it, God kekepa hi hewepyapır h̄im m̄irak. Menmen hi h̄iriakem mekre n̄im̄in ke yi m̄it h̄iram mar ke hi hemiu tein̄ik me w̄nak. M̄it han nepnen netpi h̄im ham yaaim me God h̄ir n̄riakem menmen mar ke m̄it nime w̄nak kentar tein̄ik hi epei hekin hei yem ham̄ir. Yi m̄it yi naanempre h̄iras me menmen yi ȳriakem mises menmen

hi epei hetpiyem. ¹¹ *Hi hewepyapır h̄im me Jisas krais men yi m̄it, yi yisesik te h̄irak kerek kekepi yisesik iuwe yar ke tein̄ik m̄ikaap w̄nak m̄inanek h̄irak kerp. ¹² Hi hetpi yi m̄it kerek ȳriak menmen me God. M̄it han ne yi m̄it yi ȳriak menmen yaaim. Menmen im h̄iram mar ke yi yime w̄nak yaaik yesiswem yeriwe menmen yaaim gol, silva o nan yaaim. M̄it han ne yi m̄it kerek ȳriak menmen me God te yi ap ȳriakem werek werek yi yar ke m̄it nime w̄nak enum yeriwe menmen enum m̄ire nu yipep mamip̄ o h̄inaan t̄wei o nepipe maa. ¹³ *Maain w̄i God skelim haiu m̄it miyapır, menmen yi ȳriakem me God h̄iram mamwepyapır h̄iremes h̄iram yaaim o au enum mar ke nepipe maa. Me w̄i im si mamnen si mam̄inen mam̄im menmen mamteik̄in menmen mar im: M̄it h̄ir n̄riakem menmen yaaim me God h̄iram mamu mam̄it. Si ap te mam̄im au. ¹⁴ Menmen m̄it h̄ir n̄riakem me God h̄iram yaaim si ap te mam̄im au. Maain God kakwetir menmen yaaim mamrerim. ¹⁵ Te menmen m̄it h̄ir n̄riakem me God h̄iram enum si tat̄im tatnepim, God ap te kakwetir menmen mamrerim taau. H̄ir nani au, God kak̄ikepi kaktorhis nanu nantikerek kak̄ir ke m̄itik si taak w̄nak k̄irak h̄irak kesiuknen ken n̄im̄in kekotit m̄ite n̄ikerek

* 3:9 Mt 13:3-9; Ef 2:20-22 * 3:10 1Ko 15:10; 2Pi 3:15 * 3:11 Ais 28:16; 1Pi

2:4-6 * 3:13 1Ko 4:5; 2Te 1:7-10

keriyei keri ketpaan ken witeik.

*Haiu mit miyapir ne God
haiu mire winak yaaik God
kau kekrerek*

¹⁶ *Yi mit miyapir yi han kaa yi yire winak yaaik ke God a? God H̄im̄in Yaaik kan kau kekre han ki. ¹⁷ Mit kerek h̄ir nan̄waank winak eik ke God, maain God h̄irak kak̄waank mit in kentar winak k̄irak h̄irak yaaik. Yi h̄iras yi yire winak k̄irak keriyen. Te yi naanempre han ki te yi yiriak enum au, yi eiyinke hasini au. Yi eikiyan eiyu niutip.

*Haiu ap mamwenipi niuk
me mitik hak au.*

¹⁸ Yi ap eiwises h̄iras me menmen yi han kitetim h̄iram yaaim. Mitik kei kiutip kekre n̄imin ke yi mit han kitet h̄irak mitik iuwe, h̄irak kertei iuwe, h̄irak ekweikin sip ekwet menmen im me ti. H̄irak kakriak menmen im te mit ne ti nantip h̄irak mitik enuk ketaritari han ken sip. H̄irak kiriak menmen im te God kaktip mitik ik h̄irak yaaik h̄irak iuwe.

¹⁹ *H̄irak ekriak menmen im ekintar menmen mit ap nises God h̄ir han kitet h̄iram menmen iuwe, God katip h̄iram menmen enum weinim. H̄im me God mekre tiwei nipaai mitik Jop h̄irak kewisim h̄iram matip God kewaank mit kerek h̄ir han kitet h̄ir iuwe, h̄irak kewaanki keriwe

menmen h̄ir han kitet h̄iram yaaim, h̄irak kerekyorem kar ke mitik kenep sak kekre hei h̄irak k̄iwapinem keriwe haak heneik o nu tiwei. ²⁰ *Mitik hak kewis h̄im mau tiwei me God mit nekinaak Sam, h̄irak kewis h̄im mei matip: "Menmen mit ne ti kerek ap nises God h̄ir han kitet h̄iram iuwe, God katip h̄iram menmen enum weinim." ²¹ Te yi ap eiwenipi niuk me haiu mit me menmen yaaim me God haiu meteikniyem. Yi eiwenipi God kerek me menmen yapirwe h̄irak kakihimtanem mamkaap yi mit. ²² Hi Pol, h̄irak Apolos, h̄irak Sifas haiu metike menmen yapirwe mau ti o nepni, menmen mamkepi yi yepu, o wit yaaik yaino ein wi yi yayi, menmen in ek mepu, menmen te maain mamu, h̄iram menmen yapirwe God kehimtanem h̄iram mamkepi. ²³ Yi yire mit ne Krais Jisas. Krais Jisas keke wit ke God kan yi mit kiriak menmen mirak, te God kakweti menmen im menterik.

4

*Mitik Iuwe God skelim mit
nirak nerekyiwek wok mirak*

¹ *Yi mit han ekitet me haiu mit mewepyapir h̄im me God mar ik. Haiu miriak menmen me Krais, haiu naanempre menmen yaaim God han kitetim te haiu mewet mit em. ² *Yi

* **3:16** 1Ko 6:19; 2Ko 6:16 * **3:19** Jop 5:13 * **3:20** Sam 94:11 * **4:1** Ta 1:7

* **4:2** Lu 12:42

yapırwe yertei menmen im mit nipriakem. Mítik Iuwe kíngatín mit kerek hírak kertei hír naanmamre menmen mítak werek werek, hírak kehimíteni hír nanriakem. ³ Mar im hi hekre han kai ap han kitet yi mit ne weiwick me God o mit han ap nises him me God yi han ekiteta skelim hi me hi naanmípre him me God werek werek o au. Híram menmen weiniám. Hi híre mitik kerekek, te hi ap skelim hírekes taau. ⁴ *Hi hepítari niúpa hi han hatip mit him me God, hi herekyi yaaim o hi han kaa hetpi menmen. Menmen im mekre han ki o mekre han kai híram ap meteikin mit hi herekyi menmen yaaim keremem au. Hi han kitet hi híriak menmen yaaim te Mítik Iuwe God kerekek han ekitet o skelim menmen hi híriakem. ⁵ *Te yi ap skelim mit miyapir me menmen hír níriak God em au emít! Yi yemerir ere maain Mítik Iuwe píke kaknen. Me wi im, hírak kakwepyapir menmen híram misawin mekre han ke mit, menmen hír hanhanem mekre han kír hír nanriakem. Te God kakwetir menmen yaaim o menmen enum hír níriakem mamrerim.

Mit ne wit Korin hír newenipi niuk mir han kitet hír mit iuwe

⁶ *Nai yinan, hi epei hatip him im me hi hetike Apolos te yi yertei werek werek

* 4:4 Sam 143:2 * 4:5 1Ko 3:8 * 3:17, 21 * 4:9 Ro 8:36; Hi 10:33

menmen hawír wíriakem weteikniyem. Híram menmen im: Yi ap eiweikin sip eiwet him me God. Yi ap han ekitet mit han hír iuwe, yi ap einan yipir eiwírek han ekitet mit han en hír enun weinín. ⁷ *Yi ap eiríak menmen im au emít! Keimín kerekyi yi yinín mit han a? Taau! God kerekek epeki keweti menmen yapırwe yi yisesim yetenenim, te yi yenmak yi yatip yi híras yíriak menmen yaaim yeriuve menmen mi iuwe a? Híram enum emít!

⁸ *Yi mit miyapir yapırwe ne Korin han kitet yi epei yeit menmen me God werek werek. Yi han kitet yi epei yeit menmen God kewet mit em te yi yíre mit iuwe yinín mit han, te haiu mit aposel au a? Taau! Yi ap iuwe au, te hi hanhan yi eire mit iuwe te yi eikepai haiu mit emtikewi te haiu yapırwe mamre mit iuwe. ⁹ *Hi han kitet God hírak kehimíteni haiu mit aposel haiu emriak menmen mítak te mit han kitet haiu mítakar. Haiu míre mit kerek mit ne gavman hír newisai mekre wínak enuk netpai nar ik: "Yi yíre mit enun haiu mamiwep yi yayi." Haiu mit aposel míre mit kerek mit miyapir nau tí hír netike mit ensel neit wit ke God hír nerf nírapírei, haiu mar ke mit mítak menmen me God, mit newep yínk kewewei. ¹⁰ *Mit han

* 4:6 Ro 12:3 * 4:7 Ro 12:6 * 4:8 Rev 4:10 1Ko 3:18

ne ti hir natip menmen me
haiu mit aposel mar im: "Yi
mit enun yi yetari menmen,
yi keriyan yewepyapir him
me Krais." Hir netpai him
mar im, te yi han kitet yi
hiras yi yaain yi ne Krais."
Hir netpai im, te yi han kitet
yi hiras yi yaain yentar yi
ne Krais. Mit han ne ti hir
natip haiu aposel haiu mit
enun wein. Hir netpai him
mar im, te yi han kitet God
katip yi mit iuwe. Mit han
ne ti hir neneinai ninan yipir
newirek, te yi han kitet hir
newenipi niuk mi a? taauye!

11 *Nipaa ere in haiu mit
aposel mirak menmen me
God haiu mepu enum. Haiu
ninp mewei ap maam tipar
o menmen werek werek
au. Haiu ap mamir laplap
o klos mei yaaim au. Mit
ne ti hir neit nipi newep
neriuwerem nentar haiu
mewepyapir him me God.
Haiu wit aurei mentar haiu
men in men ein mewepyapir
him me God. 12 *Haiu mirak
wok meriuwe his maiu te
haiu naanmipre hiras me
menmen. Wi kerek mit
miyapir nereitauwin, haiu
ap metpor enum au. Haiu
metpor menmen yaaim. Wi
hir nereksei enum, haiu
mewisi hir nerekseiym ap
merekyor enum au. 13 *Wi
kerek mit nenei neswei him,
haiu metpor him main main
mamkepi hir nanises him
me God. Mit miyapir ne ti
hir han kitet hiu mit aposel

haiu enun mar ke menmen
enum heriyai mit newirem
men teipe wenut eim. Nipaa
ere in hir han kitetei mar im.

*Pol kitehi mit miyapir ne
Korin hir nanises menmen
hirak kiriakem*

14 Hi ap hewis tiewi im
eiyim hetpi yi yirak enum
keremem te hi henipi yi yink
enuk au. Hi hewisim te hi
hewirnak hekteni henteri yi
yre nikerek nai hi hanhan
heriuwi. 15 *Mit yapirwe
hir naninen nanipri him me
Jisas Krais, hir ap nanre
haairer ni au. Hi kiutip
hire haai ki kerek hentar
yi yin in yises him me God
me wi nipaa hi hin in han
hetpi him yaaim me Jisas
krais. 16 *Te hi hetpi him
manp, yi eiyises menmen hi
hirakem. 17 *Hi hire haai
ki hi han kiteti, te hi heri
uwet Timoti hirak ken yi mit
te hirak kakikepi yi eirak
menmen hi epei hetpiyem.
Timoti hirak kire nikkan kai
hi hanhan heriuwerek hent
tar hi hari han kirak hekepik
hirak kises him me God
werek. Hirak mitik yaaik
kises him mirak. Hirak pike
kaktip kakikekyi han ki me
menmen hi hisesim me wi
kerek hi hirak menmen me
God. Hi ewepyapir menmen
im merer wit wit atip mit
miyapir kerek nises him me
God hi hetporem.

18 Mit han ne yi mit hir
han kitet hir mit iuwe te
hir natip hi ap hanhani pike

* 4:11 2Ko 11:23-27 * 4:12 Ap 18:3; 1Ko 9:14-15; 2Te 3:8; Sam 109:28; Mt 5:44

* 4:13 Kra 3:45 * 4:15 Ga 4:19 * 4:16 1Ko 11:1; Fl 3:17; 1Te 1:6 * 4:17

anen ari yi mít au. Te hír nari han ki neriuwe hím im, te yi eiweikin sip eiwet hím mai. ¹⁹*Te hi hetpi. Mítik Iuwe God hanhan te hi anen ari yi mít, te menep hi anen. Hi anen te hi ap hemtau hím me mít in hír han kitet hír mít iuwe. Hi anen ari hír níriák menmen God hírak kekepi keriuwe menmen mítak o au. ²⁰*Haiu mertei menmen God kerekyei haiu mít mítakem híram ap me hím enum weinim weise tipar o mewisesik au. Híram menmen iuwe me God kerek mekepai. Mar im haiu mamírtai hír nekepi o hír mít enun weise tipar. ²¹Yi han hanmekam? Yi hanhan wí kerek hi anen hi eiwep erekeyi enum eiyíntar yi ap eiyises hím mai, o au en, yi hanhan hi anen arekeyi menmen yaaim hanhani eiyíntar yi epe iemtau hím mai yi yisesim. Yi han ekitet menmen yi yíriákem, yi eiweikin sip eiwetwem te maain hi anen hi han yaaik eriuwem.

5

Hím me mítik keit mít pe haai kírak keit wit Korin

¹*Hi hemtau mít han nan in hír netpi nisesi nanre yi mít ne God ein yi yíriák enum. Hír nír mít piutip pe mítik hak híre wíriák enum wepu wetike mítik hak. Hír wiik níriák menmen enum kerek mít ap nises hím

* 4:19 Ap 18:21

* 4:20 1Ko 2:4

*

Kl 2:5 * 5:4 Mt 16:19; 2Ko 13:10

me God hír nínapen nanis esim. Mítik iuwe kiutip kekre nímin ke yi mít epei keit mít ip pe haai kírak, hírak kíwaai ketikerep hír neitan. ²Te yi yenmak yi han kitet God kaktip yi yaain a? Taauye! Yi yínk enuk eiriwe menmen im yi han ekitetik yi eikítek, yi eiyípír mítik ik kerek kíriák menmen enum hírak eknopin eikeipni.

³*Hi ap hepu hetikewi au, te hi han kiteti. Hi epe ihan kitet mekam hi aríakem. Hi ekrehír ke Mítik Iuwe Jisas Krais, hi hetpi menmen hi aríak mítik ik em, kerek kíriák menmen im enum. Hi hetpi har ke hi hetikewi haiu mepu. ⁴*Hi han kitet menmen im. Maain yi eirerik eiyu wit kiutip eiwenípi niuk me God, hi han kiteti wí yi eirerik eiríak menmen im. Híram mamír ke hi hahu etikewi te menmen iuwe me Mítik Iuwe kaiu Jisas mamu mamtikewai. ⁵*Hi hetpi me wí im, yi eiyípír mítik ik eknopin eikíkeipni, hírak kíre hírak kakno his me Seten hírak kakíwaank yínk kírak te God kakíkaap hímín kírak kaktíwekhis me wí Mítik Iuwe Jisas píke kaknen.

Mít ne Korin nanípír mítik enuk kíriák enum kaknopin

⁶*Híram enum te hi han kitet yi yaain te yi han yaaik yewis menmen im enum

* 5:1 Lev 18:7-8; Diu 22:30, 27:20 * 5:3

* 5:5 1Ti 1:20; 1Pi 4:6 * 5:6 Ga 5:9

mekre n̄im̄in ke yi m̄it. Yi han kitet menmen im. Sak haak kerek ke wap̄ik (o kewekwaai) h̄iram menmen kike, te h̄iram mam̄waank sak naan m̄irak m̄it ap te nan̄im taau. H̄ir nanw̄rem mamno mam̄kre hei mam̄it. Yi eiwis menmen enum mar ke m̄itik ik k̄iriakem, maain m̄it han nanisesim nan̄waank h̄iras nan̄it. ⁷*Au emit! Yi eiyip̄ir menmen enum im mekre n̄im̄in ke yi m̄it emno. H̄iram enum mam̄waank h̄im̄in ki mam̄ir ke sak haak kerek ke wap̄ik (o kewekwaai) kewep keneises sak naan. Yi eiyip̄ir menmen enum im emno te yi eire sak naan yaaim. Yi eir̄ak menmen im eiȳintar yi m̄it yaain. Yi eir̄ak menmen im eiȳintar Krais h̄irak kewepwar h̄irekes kewis m̄it h̄ir newenkekik kau nu tentarakit kaa k̄ire sipsip kau k̄inaan te h̄irak kak̄sak menmen enum haiu m̄it m̄iriakem. ⁸*Te haiu emweikin sip emwet menmen enum haiu m̄iriakem h̄iram emno. Haiu menmen im h̄iram emno te h̄iram mar ke menmen m̄it ne Juda n̄iriakem. N̄ipaa h̄ir newir yis men witeik ap newisim mekre bret m̄ir. Menmen im mehimiteni h̄ir neweikin sip newet menmen enum me w̄i Pasova. Haiu mam̄riak menmen im mamweikin sip emwet menmen enum te haiu m̄it yaain, haiu ap mam̄tip weise tipar au. H̄im yaaim keremem.

⁹*N̄ipaa hi hewisi t̄wei ham hi hetpi yi ap eiyises m̄it kerek h̄ir netike miyap̄ir nariyanhis newen̄inem au emit. ¹⁰Hi ap hetpi einop̄in eikeip̄in m̄it miyap̄ir ne t̄ h̄ir ap nises God. H̄ir n̄iriak menmen mar im: H̄ir nariyanhis newen̄inem o h̄ir hemkre menepam me menmen, h̄ir nekintip menmen me m̄it han, h̄ir newen̄ipi niuk me t̄pir. Au, m̄it miyap̄ir narik nepu nerer wit wit te yi ap yainaiw̄iri ere maain yi yayi yainaaiw̄iri t̄ ik. ¹¹*M̄it in taau. Hi n̄ipaa hewisi t̄wei hi hetpi menmen im. Yi ap eiyises m̄it kerek natip, "Haiu mises him me Krais," te yi ȳiri h̄ir n̄iriak menmen enum mar im. H̄ir netike miyap̄ir n̄iriran o nariyanhis newen̄inem, h̄ir hemkre menepam neriuwe menmen, h̄ir w̄i ham nitehi t̄pir mamkepi te h̄ir newen̄ipi niuk m̄ir, h̄ir natip enum nesiwe him m̄it han, h̄ir naam tipar si enum ere h̄ir netaritari menmen, h̄ir nekintip menmen me m̄it han. Hi hetpi yi ap eiwepnak eiȳim menmen eitike m̄it nar ik mei kike au emit!

12-13 **Mekam? Haiu m̄it han ekitet menmen m̄it han h̄ir ap ne weiwick me God n̄iriakem a? Taauye! H̄iram menmen me God kerekek. Haiu au. Haiu han ekitet menmen m̄it miyap̄ir kerek ne weiwick me God neit

* 5:7 Eks 12:21; 13:7; Ais 53:7; 1Pi 1:19

18:17; 2Te 3:14 * 5:11 2Te 3:6; Ta 3:10; 2Jo 10 Diu 13:5, 17:7, 22:24

* 5:8 Eks 12:16-20; Diu 16:3 * 5:9 Mt

* 5:12-13 Mk 4:11 * 5:12-13

wit kaiu n̄riakem keriyen. H̄im me God n̄ipaa Moses kewisim mau tiwei matip menmen hi epe i hetpiyem. H̄iram im: "Yi eiyipir mitik enuk kekre n̄im̄in ke yi mit eknopin ekikeipni."

6

Mit kerek nises him me God ap nanri n̄ir yinan nanino kot au emit

¹ Me wi kerek mitik kei kiutip kekre n̄im̄in ke yi mit h̄irak han enuk kakri kirkak yinak tatno kot, yi yenmak yi yewisik h̄irak ken kesiuwe him kirkak yinak kenerek keit ninaan me mit ne gavman ap nises him me God a? Au emit! H̄irak ekinin ekno mit kerek yises him me God yi eiyimtau him mirak te yi han ekitetim ere werek te h̄irakit etkiyakit etu. ²* Yi han ekitet menmen im. Haiu mit miyapir ne God, h̄irak kekepai haiu iuwe te maain haiu han ekitet (o skelim) h̄ir mit miyapir kerek ninin naanmipre mit miyapir nau ti ik. Maain yi skelim mit miyapir nau ti ik, te in ek yi yertei werek yi skelim menmen kike im mekre n̄im̄in ke yi mit. ³ Yi han ekitet menmen im. Maain haiu skelim mit ensel te ik ek haiu han ekitet haiu yaain te haiu skelim menmen mekre n̄im̄in ke haiu mit h̄iras. ⁴ Mitik hak han enuk keriue kirkak yinak, yi yenmak te yi eiwisi kit tatno tatirp ninaan me mit yi yertei h̄ir enun ap ne weiwik

me God teswor him a? Au emit. ⁵ Hi hewis him tokim mekre tiwei ik ken yi mit miyapir te yi yink enuk yeriwerem. Mekam! Ap te mitik kei kiutip kekre n̄im̄in ke yi mit h̄irak ap te han ekitet menmen yaaim werek werek kakikepi yi eikiyan eiyu eiyit au a? ⁶ Mar im au. Mit han nekre n̄im̄in ke yi mit h̄ir han enuk nari n̄ir yinan nises him me God h̄ir neri nen nanirp ninaan me mit ap nises God au neswor him, te h̄ir nankepi nankiyan nanit.

⁷* Menmen im yi yiriakem h̄iram minini meriwaank han ki. Yi yetike ni yinan yesiuwehan him, te yi ap eikiyan eiyu han kiutip au. Ni yinan h̄ir nerekyi enu te yi eino kot au emit. Me wi ni yinan h̄ir nekintip menmen mi, yi ap eino kot au emit! ⁸ Te yi ap yiriak menmen im au. Yi yerekyor enum yeswor him. Yi yiriak menmen ham enum im yi yekintip menmen me ni yinan kerek h̄ir netikewi yi yises him me God.

⁹* Yi han ekitet menmen im. Mit miyapir kerek enun ap te nanino wit kerek God naanmipre mit miyapir yaain taaau. Yi ap han ekitet mit enun nanino nanu nantike God au a? Yi han ekitet h̄ir enun nanino wit kirkak te yi yemipin h̄iras me menmen im. Mit kerek netike miyapir n̄iriran, o newenipi niuk me tipir, o

* 6:2 Rev 3:21 * 6:7 Mt 5:39; 1Te 5:15; 1Pi 3:9 * 6:9 Ga 5:19-21; Ef 5:5; Rev 22:15

nıwaai netike miyapır ne mit han, o mit kerek nıwaai netike mit han hır nırıak enum ap te nanu nanıt wit kerek God naanmipre mit miyapır yaain taau! ¹⁰ Mit miyapır kerek han kitet nankintip menmen me mit han o hemkre menepam menmen mır o hekrit hekrit naam tipar si enum ere hır netaritari menmen, o hır natip enum nesiwe mit han him weinim o hır nari menmen me mit miyapır han, hır mit nar ik ap te nanıno nanu wit kerek God naanmipre mit miyapır yaain en taau! ¹¹ *Mit han nekre nımin ke yi mit nipaai yi yipriak menmen enum mar im te God Hımin Yaaik kesak menmen enum mekre han ki, kehimiteni yi mit nırak, hırak katip yi yaain yentar yi yises him me Mıtık Iuwe Jisas Krais, yi nırak.

*Yi yiriak menmen yaaim
yeriuwe yink ki te mit nan-
wenipi niuk me God nenterim*

¹² *Yi yatip menmen yapırwe kerek God ap katip hau mit ap mamrıakem au, hıram yaaim, te hi hatip menmen ham im ap te mamkepai hau mamu werek au. Yi yatip menmen im hıram yaaim hau mırıakem. Te hi hetpi hi ap te arıak menmen ham im au emit hentar hi hınapen menmen im hıram mamri han kai te hi hanhanem wişenum han kai kakinke

* **6:11** Ta 3:3-7 * **6:12** 1Ko 10:23

15:20; 2Ko 4:14 * **6:15** Ro 12:5; Ef 5:30
17:21-23; Ro 8:9-11; Ga 2:20

kakinterim. ¹³ *Yi yatip God kırıak menmen te hau mamı̄m. God kewetai tu te hau emim menmen keremem. Te yi ap han ekitet menmen o tu ki hıram iuwe au. Hıram menmen weinim! Maain God kaknip menmen metike yink kaiu hıram mamu mamit. God kırıak yink kaiu te hau mamtike mit miyapır han ap emriakan menmen enum au emit. Hau emriak menmen me Mıtık Iuwe emwenipi niuk mırak emriuwe menmen hau mırıakem meriuwe yink kaiu. Mıtık Iuwe Krais, hırak hanhan kakıkepai kaku kakıkre han kaiu. ¹⁴ *Mıtık Iuwe Jisas kaa te God pıke kıkıak. Maain hau mami, God pıke kakıkekyei hau mit yink kaiu keriwe menmen mırak iuwe.

¹⁵ *Yi han ekitet menmen im. Yink kaiu hırak pınak pınak ke yink ke Krais. Yi han kitet hırak yaaik te hau meit yink kaiu hırak ke Krais, hau mamno mamit mite enu rumaa hau mamitan a? Taauye!

¹⁶ *Yi han ekitet menmen im. Mıtık hırak keit mite enu wori mit his wewenem hırak ketikerep hır nıre yink kiutip. Kekre tıwei mit newisim God katip me mit hır netike miyapır hır neitan. Hırak katip, “Hır wı̄k nıre yink kiutip.” ¹⁷ *Te mit miyapır kerek nises Mıtık Iuwe Krais, hır han kır kiutip ketikerek. ¹⁸ Yi

* **6:13** 1Te 4:3-5 * **6:14** Ro 8:11; 1Ko

* **6:16** Jen 2:24; Mt 19:5 * **6:17** Jo

einopin eikeipin menmen enum mit netike miyapir hir niriakem, hir nariyanhis keriyen neweninem niwaai yeno miutip. Menmen enum ham mit miyapir hir niriakem, hiram ap mamawaank yink kir au. Te mit miyapir kerek nariyanhis neweninem, hir nanawaank hiras. ¹⁹*Yi han ekiet yink ki hirak kire winak God kehimitanek hirak kirak yaaik, Himin kirak Yaaik kerek hirak keweteiyek, hirak kau kekererek. Yink ki hirak ap ke yi mit keriyen au. ²⁰*Hirak yink ke God kentar hirak epei kesiuwe Nikan kirak kaa kentar nu tentarakit kekepae haiu mit kaktaihis. Te haiu emwenipi God emriuwem menmen haiu miriakem emintar menmen im iuwe hirak kerekyaiem kekepae keriuwerem.

7

Him me mit nantike miyapir nanitano

¹ In ek hi hewisi him me menmen nipaai yi yewis twei yi yitauhiyem. Yi yati p hiram yaaim mit ap neit miyapir o au? ² Te hi hanhan yi mit niutip niutip yeit miyapir ni nereri, yi miyapir niutip eyit mikana ni nereri. Hi etpi menmen im hentar mit miyapir nerer wit wit hir nisesan niran, te hi hinapen yi han ekiet eirak menmen hir nisesim au emit! ³Mitik keit mite pirak

hirak ekwisiye hir enyawan enwaai yeno miutip. Mite nepeki weit mitik kire hire euwisk hir enyawan enwaai yeno miutip. ⁴ Hi hatip menmen im hentar mite hire ap naanmitpre yink kire weini kau. Mitik kire naanmitprewek. Mitik hirak ap naanmitpre yink kirak weini kau. Mite pirak kerepep naanmitprewek. ⁵ Mitik o mite hir ap niran nanyawan nanwaai yeno miutip au emit! Hiram yaaim hir ap nanyawan me wi mei kike au hir natpan nar ik: "Hawir ap wiwayan me wi meiyam kike au te hawir witehi God me menmen." Maain hir nitehi God me menmen im epei au, hir hanhan pike enyawan te Seten ap kakri han kir te hir nanino nanriyanhis nanweninem nantike mit miyapir han. ⁶ Him im hi hetpiyem, hi ap hetpi God katip yi mit niutip niutip eitike miyapir eyit tan au. Hi hetpi han ki yi eyisesim.

⁷*Hi hanhan mit miyapir hir nanu weini nanir ke hi hau weini im, te God epei kerekyei haiu mit han in han ein. God kirak me han hir hanhan nanit miyapir. God kerekyei haiu mit han au haiu mamu weini.

⁸ Hi hatip mit miyapir kerek ap neitan au, o miyapir kerek mikana nira epei naa. Hiram yaaim te yi yayu weini yayir ke hi hepu weini im. ⁹*Yi

* 6:19 1Ko 3:16 * 6:20 1Ko 7:23; 1Pi 1:18-19; Fl 1:20 * 7:7 Mt 19:12 * 7:9
1Ti 5:14

ap te yewenin han ki yi hanhan eiwaai eitike mit o miyapir han, hiram yaaim te yi yayitan. Hiram enum te yi yayu weinim te yi hanhan eiwaai eitike mit miyapir han. Eim em au enum emit!

¹⁰*Hi hetpi yi mit miyapir kerek epei yeitan hi hetpi him iuwe yi miyapir ap einaaipis mikan ni. Hi kerekerek hetpi him im au. Mitik Iuwe ketpo te hi hetpiyem. ¹¹Miyapir kerek ninaaipis mikan nir hir ap te nanit mit han au emit, o au en hir pike enino enit mikan nir keriyan. Yi mit ap te yainaaiwir miyapir ni. ¹²Hi hirekes hetpi yi mit miyapir hanhan menmen im. Mitik Iuwe Krais ketpewem au. Hi hirekes han kitetim. Mitik kerek kises him me God hirak epei keit mite kerek ap wises him me God, hire hanhanek hire wen wau wetikerek, hirak ap te kakneiniye kaknaiwirep taau. Au, hirak ekwisiye hire ewu eutikerek. ¹³Mite kerek wises him me God epei weit mitik kerek ap kises him me God, hirak hanhan wen kau ketikerek, hire ap waunaiwirek au emit! ¹⁴Hire ap wauneinik waunaiwirek wawintar God epei katip mitik ik ap kises him me Krais, hirak kehimitanek kentar mite pirak hire wises him me Krais werek werek. Mitik ap kaknaain mite pirak kaknaiwirep kakintar God katip mite hap hire ap

wises him me Krais, hirak kehimitanep wentar mitik kire hirak kises him me Krais werek werek. Him im hiram yaaim te nikerek ni God katip hir yaain. Him im hiram enum memipin hi hetpiyem te God kaktip nikerek ni hir enun nire nikerek ne mit miyapir ap nises him me Krais. Te him im hiram yaaim, God katip hir yaain. ¹⁵*Mit o miyapir ap nises him me Krais, hir hanhan naninaaiwir mit o miyapir nir kerek nises him me Krais, hir ap te nenipi hir nanu nantikeri au emit! Yi eiwisi hir naninaaiwii. Mite kerek wises him me Krais, mitik kire kinapen kaku kaktikerek, hire ap te wauri han ke mitik kire kaku kaktikerek au emit! Mitik kerek kises him me Krais mite pirak winapen wawu wautikerek ap te kakri han kire te hire wawu wautikerek au emit. God kehimitenai haiu mit miyapir nirak te haiu emises menmen yaaim emtike mit miyapir han emkiyan emu emit. ¹⁶*Mite hap hire wepitari menmen im. Hire wautike mitik kire ap kises him me Krais hir wen nekiyan nau hire wauri han kirak werek te hirak kakises him me Krais o au. Mitik hak hirak kepitari menmen im. Hirak kaktike mite pirak kerek ap wises him me Krais, hir wen nankiyan nanu, hirak kakri han kire te hire wawises him me Krais o au. Te yi han ekitet werek

* 7:10 Mt 5:32, 19:9 * 7:15 Ro 14:19

* 7:16 1Pi 3:1

werek menmen God hanhan yi eiyisesim eirakem.

*Haiu emu emises menmen
haiu mîriakem me wî nîpaa
God kehimîtenai haiu mit
miyapîr nîrak*

17 *Hi hetpi him miutip im. Yi mit miyapîr niutip niutip eiyu eiyises menmen kerek Mîtik Iuwe Krais kehimîtaniyem. Yi eiyisesik eiyu eiyîr ke nîpaa wî hîrak kari han ki yi yisesik. Hi hatip mit miyapîr kerek nerer wit wit hîr nises God hi hetpor har ik. 18 Mit kerek nîpaa God kari han kîr hîr nises him mîrak, hîr mit han epei nerekir yînk kîr, hîr ap te nanisak menmen im meteikin mit hîr ne weiwick me Isrel au emit. Mar im mit kerek nîpaa God kari han kîr hîr nises him mîrak, hîr mit ap nerekir yînk kîr, hîr ap hanhan nanwis mit nanrekir yînk kîr te hîr nanre mit ne weiwick me Isrel au emit. 19 *Menmen im me mit hîr nerekir yînk ki, hîram menmen weinim. Mit hîr ap nerekir yînk ki hîram menmen weinim. Hîram ap mamkepi te God kaktip yi yaain au. Menmen iuwe hîram menmen im: Yi eiyu eiyises him kerek God ketpi yi eiyisesim. 20 Mit hîr enu enîr ke nîpaa wî God kari han kîr hîr nises him mîrak. 21 Yi ap hanhan eiriwe menmen im: Nîpaa God kari han ki yi yîrak menmen me mitik hak yi yeit pewek mererim au, yi yîre slev,

hîram menmen weinim. Yi han enuk yeriwe menmen im au. Te maain hîr nanwisi yi yainaiwîri yi yayu weinim, yi eino han yaaik eiyu eiriwerem. 22 *Mîtik kerek hîrak slev kîrak menmen me mitik iuwe kerek naanmîpriwek hîrak ap kakit pewek mererim au, me wî God kari han kîrak hîrak kises him me Krais, hîrak kîre mitik yaaik keit pewek me Mîtik Iuwe God. Mîtik kerek kepu yaaik ap mitik hak naanmîprewek, me wî God kari han kîrak hîrak kises him me Krais, hîrak kîre mitik ke Mîtik Iuwe God, hîrak kakriak menmen mîrak weinim. 23 Jisas kaa hemkre mewen. Me menmen im God epei kewîr menmen wîsenum te pîke ketihis yi mit. Te yi ap eiwis mit hîr nanmitipin nanriwe him mîr nanri han ki te yi eiyises han kîr au emit! 24 Tîs, nai yinan haiu wen mamtike God mamu han kiutip, haiu wen mepu mar ke haiu mepu me wî nîpaa God kari han kaiu haiu misesik.

*Him me miyapîr hîr ap
neit mîkan hîr netike miyapîr
mîkan nîr epei naa*

25 *In ek hi ewisi him me miyapîr hîr ap neit mîkan. Hi ewisiyem entar yi nîpaa yitauhiyem. Mîtik Iuwe Krais ketpo him hi etpiyem au, te hi hetpi han kai me menmen im. God epei hanhana kerekko yaaim kekepa

* 7:17 1Ko 7:20, 24 * 7:19 Ro 2:25; Ga 5:6, 6:15 * 7:22 Fm 16; Ef 6:6; 1Pi 2:16 * 7:25 1Ti 1:12-13

hi han kitet menmen werek werek. Te yi eiyises h̄im mai h̄iram yaaim. ²⁶ Hi han kitet menmen im. H̄iram yaaim te mit miyapir nanu weinim nanitar h̄im im em mit enun ne ti nerekyei menmen enum. ²⁷ Yi mit miyapir kerek epei yeitan, yi ap eipir mikan o miyapir ni nipaai yi yetor. Yi mit yau weinim o yi miyapir yau weinim, yi ap yaitike mit o miyapir han yi ap yaiyitan au emit! ²⁸ *Yi mit o miyapir yi yeitan, yi yiriak menmen enum au. Te hi hetpi menmen im hentar mit nerekyi enum h̄iram mamiwaank yi mit miyapir kerek epei yeitan. Hi han han menmen enum im mamen mamiwep au, te yi yayu weinim.

²⁹ *Nai yinan, h̄ir o as me h̄im im hi hewisiyem h̄iram mar im. Wi kerek God kehimitenai haiu mit mamut i ik h̄iram menep epei au. Yi han ekitet menmen im, yi eiriaak menmen me God iuwe. In ere maain mit epei neit miyapir kerek niriak menmen me God nanriakem wisenum nanir ke mit kerek ap neit miyapir.

³⁰ Mit miyapir kerek niriak menmen me God, h̄ir nikit me menmen, h̄ir enweikin enre mit miyapir kerek ap nikit menmen. Mit miyapir kerek h̄ir han yaak enweikin enre mit miyapir han enuk. Mit miyapir kerek netenen menmen yapirwe enweikin enir ke mit miyapir ap

netenen menmen. ³¹ *Mit miyapir kerek neit menmen me ti ik h̄ir ap hanhan iuwe neriuwerem nentar menmen me ti ik maain h̄iram mamiwaank mamit.

³² Hi hanhan yi han kitet mar im: Yi ap han ekitet menmen me ti yapirwe te yi han kaa menmen me God au emit! Mit kerek ap neit miyapir h̄ir hanhan nanriak menmen me God keremem. H̄ir hanhan nanriak God han yaaik kakriuweri.

³³ Mit kerek h̄ir neit miyapir, h̄ir han kitet menmen me ti h̄ir nanriak miyapir nir han yaaik nanriuwerem. ³⁴ Mit nar ik h̄ir han kitet menmen wik. H̄ir hanhan nanriak miyapir han yaaik nanriuweri. Miyapir ap neit mikan o miyapir nihan h̄ir hanhan nanriak menmen me Mitik Iuwe. H̄ir hanhan yink kir ketike himin kir h̄irak yaaik kakriak menmen me God keremem. Te miyapir kerek epei neit mit h̄ir hanhan nanriak mit nir han yaaik nanriuweri. Te h̄ir hanhan neriuwe menmen me ti ik.

³⁵ Hi ap hetpi menmen im te hi heremir menmen yi yiriakem au. Hi hetpiyem h̄iram mamkepi yi eiriaak menmen yaaim eiyisesim werek werek, te menmen me ti ap te mamri han ki iuwe me wi yi yiriak Mitik Iuwe menmen mirak.

³⁶ Mitik kerek ketike mite h̄ir nehimiteni nanitan, h̄irak yink enuk kentar h̄irak hanhan kakwaai kaktikerep,

* 7:28 Lu 21:23 * 7:29 Ro 13:11 *

7:31 1Jo 2:17

hirak kaktiwe hir nanitan. Hir ap nanriak menmen enum nanintar hir nanitan au. Hiram yaaim. ³⁷ Mitik kiutip kerek mitik hak ap kari han kirkak te hirak hirekes kewenin han kirkak ke menmen im, hirak han kitet ap hanhan kakwaaik kaktike mite, hirak kinapen kaktike mite hir nanitan, hiram yaaim. ³⁸ Tis, mit kerek neit miyapir hir neitan, hir niriak menmen yaaim. Te mit kerek newenin han kir ap nanit miyapir, hir ninini niriak yaaim iuwe.

³⁹ *Miyapir netike mit niri hir nekiyan nau neit me wi mit hir nau ti ik. Maain mitik ke mite hirak kaki, hiram werek te hire pike wawit mitik hak. Hir wawit mitik hak kerek kises him me Mitik Iuwe Krais ek. Mitik keiyak taau. ⁴⁰ Te hi han kitet menmen im. Mite mitik kire epei kaa, hire wawu weiniye hire han yaak wawu. God Hirin Yaaik kirkak hirak ketpo menmen im.

8

Him me menmen mit newepwarem newet tipir em

¹ *In ek hi ewisi him me menmen kerek mit ne ti ap nises God newepwarem newet tipir em. Hi hewisiyem hentar yi nipaa yitauhiyem. Hi hertei yi yatip menmen im: "Haiu mertei menmen yapirwe."

Hi hatip him im: Menmen haiu merteiyem weiniim hiram merekyei haiu menke perkenum o paan tokik, te haiu han teweninan hiram mamkepai te haiu yaain emir ke Krais. ²*Mit miyapir yapirwe hir han kitet hir nertei menmen iuwe, te God kaktip hir enun ap han kitet menmen o nertei menmen mirak werek werek wen au. ³*Te mit miyapir hir han teweninan God hirak kaktip hirak kakirtei hir mit miyapir nirkak.

⁴ *Te hi hetpi him im me menmen haiu mamim kerek nipaa mit hir newepwarem newet tipir em. Haiu mertei him im yi yetpim hiram yaaim. Haiu mertei nu mit nimaam newis ninaan mau teinik newisim merp hankiu eik, hiram mekrehir ke tipir, te hiram mire God taau. God kiutip kerekek hirak kepu. ⁵ Menmen yapirwe mau nepni metike ti te mit ap nises him me God hir natip menmen im hiram mire God. God yapirwe netike mit iuwe yapirwe nar ek hir nepu, te haiu mit mertei menmen im. ⁶*God kiutip kerekek hirak Haai kaiu hirak kepu. Hirak as o hir ke menmen yapirwe, haiu mau ti te emisesik. Mitik Iuwe kiutip kerekek kepu. Hirak niuk mirak Jisas Krais. Nipaa hirak kiriak menmen yapirwe meit nepni, menmen mau

* 7:39 Ro 7:2-3 * 8:1 Ap 15:29 * 8:2 Ga 6:3 * 8:3 Ga 4:9 * 8:4 1Ko 10:19; Ga 4:8; Diu 4:35, 39, 6:4 * 8:6 Mal 2:10; 1Ko 12:5-6; Ef 4:5-6; Jo 1:3

tı. Hırankerekyei haiu meit Hımin Yaaik kırak hırank kekepai haiu mepu.

⁷ Te mit han kerek nises him me God hı̄r nepitari ninaan mau teinik hıram weinīm. Hı̄r han kitet hıram mepu me wī hı̄r naam menmen kerek nīpaa mit nen newepwarem newet tipir em, hı̄r han kitet hı̄r naam hıram mar ke hı̄r hıras newepwarem newet tipir em. Te hı̄r han kitet God kaktip hı̄r nīriak enum.

⁸ *God ap han kitet haiu mamı̄m menmen hı̄r mit newepwarem newet tipir em o haiu ap mamı̄m. Au hıram menmen weinīm. Menmen haiu mamı̄m ap te mamrı̄ak God han kitet haiu mit miyapır enun au. Menmen haiu ap mamı̄m ap te mamrı̄ak God han kitet haiu mit miyapır yaain au. Menmen haiu mamı̄m hıram menmen weinīm. ⁹ *Hıram menmen weinīm te yi naanmamre hıras me menmen yi yayım te yi ap einip mit kerek ap nises him me Krais werek werek wen au, hı̄r nanı̄waank hıras. Hı̄r nanı̄r menmen yi yaam te hı̄r yı̄nk enuk. Mar im yi yayı̄waank menmen me Krais hı̄r nisesim nanı̄terim.

¹⁰ Hi hetpi menmen im hentar maain mitik hak hırankaknen kakrit ti hau hankiu haam menmen kerek mit han epei newepwarem newet tipir em, hırank ap kertei ti han kitet menmen im hıram weinīm. Hırank

han kitet ninaan mau teinik hıram tipir. Hırank kakrit ti haam menmen te hırank han kitet hıram werek hırank kakım. Te hırank kakı̄waank him me Krais hırank kisesim. ¹¹ *Ti haam menmen im hentar ti hertei ninaan mau teinik hıram menmen weinīm. Te mitik hak ap kerteiyem au, hırank kakım menmen hırank kakı̄waank menmen me Krais hırank kisesim kakı̄ntar menmen me Krais hırank kisesim kakı̄ntar menmen im hırank kaam. ¹² Mar im yi epei yı̄riak Krais menmen enum yentar yi yı̄riak han ke ni yinan hı̄r han kır kakı̄waank me menmen yaaim me Krais hı̄r nisesim nentar menmen im yi yaam. ¹³ *Tı̄s, hi han kitet menmen kerek hi haam hıram mamrı̄ak kai yinak hırank kakı̄waank han kırak ke menmen yaaim me Krais hırank kisesim, hi maain ap te hahım menmen im meiyam taau. Hi hınapen ariak kai yinak kakı̄waank han kırak kakı̄nterim.

9

Pol han yaaik hırank nīpaa ap kari pewek mei me mit ne Korin me menmen hırank kerekyorem

¹ *Hı̄m meiyam ap te mamwena me menmen hi hı̄riakem me God taau. Hi mitik aposel kerekek, hi epei hı̄r Mitik Iuwe kaiu Jıas Krais. Yi mit yises him me Krais yentar menmen me Mitik Iuwe Krais hi

* **8:8** Ro 14:17 * **8:9** Ro 14:13-15; Ga 5:13 * **8:11** Ro 14:15, 20 * **8:13** Ro 14:21 * **9:1** Ap 22:17-18, 26:16; 1Ko 15:8 * **9:2** 2Ko 3:2-3

herekyiyem. ²*Mit han hir ap han kitet hi aposel hiram menmen weinim. Yi mit ne Korin han kitet hi aposel hentar menmen hi hirakem meteikniyem. Yi hiras yertei him me Krais te menmen im meteikni Mitik Iuwe kehimitenan hi hire mitik aposel kirk. ³Mit kerek hir natip hi Pol hi ap hire aposel hi heweninor him, hi hetpor him kerek hi epei hewisiyem. ⁴*Hi han kai hi ehit menmen me yi mit miyapir te hi ahim me menmen hi herekyiyem entar hi aposel. Menmen im enum a? ⁵*Hi ap heit mite au, te hi hanhan hahit pei hire wises him me Krais hire wautikewa waunen wauri a? Mitik Pita ketike aposel han netike Jisas Krais kikrek nirak hir nirakem mar im, te hiram yaaim hi hises han kai hi arakem. Hiram yaaim werek te hi hitihi yi naanemprawir me menmen wi hawir waunen wauri o au a? Hiram yaaim ye! ⁶Mekam! Yi han kitet hi hetike Banabas hawir wik keretet waurak menmen naanempre hirekses me menmen hawir wawim me wi hawir wetpi him yaaim me Krais, te aposel han en au a? Taau!

⁷Mit kerek hir nire soldia ne ami hir ap naanmire hiras me menmen au. Mitik iuwe kir kewetrem. Mit ap namir ni te mit han nanitpor nimirik, "Yi eimir menmen me ni te yi ap te yayim

menmen taau." Auye! Mit kerek namir ni hir hiras namim menmen. Mit han au. Mit naanmipre sipsip hir namim nim me sipsip. Ap te mit han naninen nanitpor au emit. Hir ap te nanises menmen mar im au. Te hi hetpi. Hiram yaaim hawir wik withi te yi naanemprawir me menmen me wi hawir wau wetikewi waukepi.

⁸Menmen im hir netpiyem hiram him mit keriyan nertei hiram yaaim au. Him me God mau twei nipaai mit newisim hiram matip mar im. ⁹*Nipaai Moses kewis him mau twei hiram matip: "Yi ap yaiyepet him ke bulmakau kerek kentirer rais haas kewenem te hirak ap kakim ham pinam au emit!" God ap han kitet bulmakau keremem me wi hirak katip Moses im. ¹⁰*Au, hirak katip him im mamkepai haiu mit mamtiye bulmakau. Moses kewis him im te haiu mit yapirwe mamirtei menmen im: Mitik kerek kewen ti kakmir menmen ketike mitik kerek kewen rais haas, hirakit wik tatit pewek mamrer menmen me hirakit tatriakem. ¹¹*Menmen im hiram ap enum te mit kerek namir ni o mit hir newen rais, hir namim meiyam pinam. Mar im hiram ap enum te hawir wawitihi yi eiwetawir menmen mamkaap yink kawir yentar hawir epei wetpi him yaaim

* 9:4 Lu 10:8; 1Ko 9:13-14 * 9:5 Jo 1:42 * 9:9 Diu 25:4; 1Ti 5:18 * 9:10
2Ti 2:6 * 9:11 Ro 15:27

me Krais mamkaap h̄im̄in ki. ¹² *H̄iram yaaim mit han kerek nekepi neriuwe menmen nanit menmen naanempre yink k̄ir keriuerem, te h̄iram yaaim iuwe hawir ewit menmen. Hawir mitik̄it iuwe winni!

Te nipaai ere in hawir wik ap weit menmen me yi mit au. Hawir wau enum nipāi mewewir te hawir ap wari han ki enum te yi yinapen yemtaw him̄ yaaim me Jisas Krais au. ¹³ *Yi han ekitet menmen im. Mit pris ne Isrel kerek niriak menmen neit winak ke God mit newisi h̄ir naam menmen pinam mit newisim mekrek̄e winak eik nanwet God em. Mit pris kerek neit menmen me mit newisim mau kinaan newepwar God em, h̄ir naam ham pinam. ¹⁴ *Mar im, Mitik̄ Iuwe God katip̄ mit kerek newepyapir him̄ yaaim me Krais, h̄ir nanit menmen me mit h̄ir nemtaw him̄ yaaim im te h̄ir naanempre yink k̄ir ekrerim. ¹⁵ *H̄irak yaaik hi aposel hitihi me menmen, te nipaai hi ap hitihi me menmen au. In ek hi ap hewisi t̄wei ik te hi itihi yi naanmamrau me menmen taau. Hi nipāi meiyo wisenum ere hi hahi te hi hinapen ehit menmen me his me mitik̄ kiutip̄. Hi etiwem, te hi ap atip̄ hi hewepyapir him̄ me God ap heit pewek mererim

* 9:12 Ap 20:34-35; 2Ko 11:9; 1Ko 13:7

Mt 10:10; Lu 10:7; Ga 6:6

* 9:19 Mt 20:26-27 * 9:20 Ap 21:20-26

au. ¹⁶ *Hi ap han yaaik heriuwe h̄rekes hentar hi hatip̄ mit miyapir him̄ yaaim me Krais keremem au. Mitik̄ Iuwe Krais kehimtena hi hewepyapir. Hi ap hewepyapir te han kai enuk keriue h̄rekes, hi heweikin sip ewet menmen Mitik̄ Iuwe ketpewem hi hiriakem. ¹⁷ *Hi h̄rekes han kitet hi ano ewepyapir him̄ yaaim me Krais te hi ehit pewek o menmen yaaim emrerim. Te hi h̄rekes ap han kekrit te hi hiriak menmen im au. Hi kerek hises menmen nipaai God kehimtena hi arakem te hi ap ehit pewek o menmen emrerim au emit! Hi hiriakem weinīm. ¹⁸ Hi heit mekam yaaim me hi hewepyapir him̄ yaaim me Krais a? Hi heit menmen im. Wi kerek hi hen ein hen ein hewepyapir him̄ yaaim me Krais, hi han yaaik hatip̄ mit miyapir em weinīm. Hi ap hari menmen mir mererim au, mar ke him̄ me God h̄iram matip̄ hi han kai ehisesim.

Pol Katip̄ h̄irak k̄ire wok mitik̄ ke mit miyapir yapirwe

¹⁹ *Hi hepu weinīm mit han ap ninna naanmamrau au. Hi naanempre h̄rekes me menmen. Te hi heweikin h̄ire wok mitik̄ ke mit yapirwe te hi hari han k̄ir yapirwe te h̄ir nanises him̄ yaaim me Krais. ²⁰*Wi kerek hi hau nimin ke mit miyapir

* 9:13 Nam 18:8, 31; Diu 18:1-3 * 9:14

* 9:16 Jer 10:9

* 9:17 1Ko 4:1

ne Juda, hi hies him lo me Moses te hi ari han ke mit en, hir nanises him me Krais. Hi han kitet him me Moses mau tiwei hiram weiniim ap te mamri han kai. Te wi hi hau hetike mit ne Juda, hi hisesim te hi ari han kir hir ap enises him me Moses meiyam au. Hi ehises him yaaim me Krais keremem.

²¹*Hi ap heweikin sip hewet him nipa God kewet Moses em au. Hi hises him me Krais kerekek. Te wi kerek hi hau hetike mit miyapir neiyam ap nises him me Moses, hi ap hises him me Moses au. Hi hiriak menmen im te hi ari han kir hir nanises him yaaim me Krais. ²²*Wi kerek hi hau hekre nimin ke mit miyapir hir ap nises God werek werek, hi ap hiriak menmen mamnipi hir han enuk neriuwa. Au, hi hises menmen hir han kitet hiram yaaim te hi ari han kir hir nanises him me Krais werek werek. Me wi yapirwe hi hau hekre nimin ke mit yapirwe nerer wit wit, hi hises menmen hir han kitet hiram yaaim te hi ari han kir hir nanises him me Krais. ²³Menmen im yapirwe hi hiriakem, hi hiriakem mamkaap mit miyapir nises him yaaim me Krais te hi atikeri hau mamit menmen yaaim God kakwetayem.

Haiu emises God emir ke mit nesiuknen resis hir nanit menmen

²⁴*Yi han kitet menmen im. Mit yapirwe nesiuknen te mitik kiutip kerekek kinini hirak kakit menmen. Mar im yi yises him me Krais werek werek yar ke mitik kiutip hirak kesiuknen kinin mit han, te yi yayit menmen yaaim God kakwetayem.

²⁵*Mit yapirwe kerek hanhan nansiukin nanit menmen, hir nesiuknen yapirwe hekrit hekrit te yink kir hirak manpenuk. Hir niriak menmen im te hir nanin mit han nanit menmen kerek mit iuwe nanwet mitik kerek kinini hir nanwetiwem. Haiu mamriak menmen iuwe emises him me God te hau mamit menmen mirak yaaim. Menmen God kakwetayem hiram ap te mamiwaank mamir ke menmen me ti mit nesiuknen hir netiwem au.

²⁶Te hi hire mitik kesiuknen in kesiuknen ein au. Hi hire mitik kesiuknen kakintan kakiun mak. Hi har ke mitik kerek kewir his weiniim kenep nime au. Hi har ke mitik kerek kewir his kenep mitik kepan kirak ek hirak kininek. Mar im hi hiriak menmen me God werek werek, hi naanempre hirekes me menmen hi hisesim. ²⁷*Hi hire mitik hirak kirak menmen ere yink kirak hemkre hemkre weiniik siwan makip wisenum. Hi hewenin han kai ke menmen enum hi hanhanem, te maain wi hi hatip mit miyapir him me God epe au, hirak Mitik

* 9:21 Ga 2:3 * 9:22 2Ko 11:29; Ro 11:14 * 9:24 Fl 3:14; 2Ti 4:7-8 * 9:25

2Ti 2:4-5; Je 1:12; 1Pi 5:4 * 9:27 Ro 8:13, 13:14

Iuwe ap kakitpo hi au enuk ap ehit menmen yaaim m̄irak taau.

10

*Yi naanmamre h̄iras te yi
ap eiriak menmen enum*

¹ *Nai yinan hi hanhan yi eyīrtei markeik God kikaap maamrer naiu. W̄i n̄ipaa maamrer naiu nises Moses neit yaank tenhaan weinik enuk menmen auri, God keriuwet nap̄i kau nepni naanm̄ipror keteiknor yayiwe. Me w̄i im h̄irak kikaap mit miyap̄ir yapirwe h̄ir nen nerekir wan mit nenebek niuk m̄irak Wan Ninik, h̄ir ap kei kiutip kaa au. ² Menmen maamrer naiu n̄iriaakem nap̄i kau nepni k̄iwapin yink k̄ir, h̄ir nerekir wan mit nenebek Wan Ninik, h̄iram merekyor h̄ir mit miyap̄ir ne Moses, h̄ir nisesik nar ke in mit newis mit han n̄ikiri neriuwe tipar neteikin h̄ir ne Mitik Iuwe Krais h̄irak naanm̄ipror. ³ *H̄ir yapirwe naam menmen h̄ir nenebem “mana” kerek God kewetrem meke wit k̄irak man, h̄iram mekepi manpenun. ⁴ *H̄ir yapirwe naam tipar miutip kerek God H̄imin Yaaik kewetrem meke nan man, h̄iram mekepi manpenun. H̄ir naam tipar meke nan man, kerek God H̄imin Yaaik kewetrem, h̄irak kau ketikeri neit wit kerek mit ap nei newi au. Nan ik h̄irak

H̄imin ke Krais, h̄irak kikaap h̄imin k̄ir, kar ke tipar meke nan h̄ir naam m̄ikaap yink k̄ir. ⁵ *God kikaap h̄ir mit yapirwe te h̄irak han yaaik keriuwe menmen mit han niutip niutip keriyen nekre n̄imin ke h̄ir mit h̄ir yapirwe n̄iriaakem a? Taauye! God kanip kenepi te herwe yink k̄ir k̄iwaai kerer wit wit me wit mit ap newi. ⁶ *God k̄iriaak menmen im epei man meteiknai haiu ap hanhan emriak menmen enum emir ke h̄ir n̄iriaakem.

⁷ *Haiu ap emwenipi niuk me tipir mamir ke mit han nekre n̄imin ke h̄ir maamrer naiu en h̄ir n̄iriaakem. H̄im me God mau t̄wei Moses kewisim h̄iram matip mar im: “Mit miyap̄ir en nau yeno naam menmen. H̄ir naam menmen epei au, h̄ir nekrit n̄irire n̄iriaak tipir h̄ir nisesik h̄irak han yaaik keriuweri.” ⁸ *Haiu mit miyap̄ir ap emriakan emisesan emir ke n̄ipaa mit miyap̄ir han nekre n̄imin ke h̄ir mit h̄ir n̄iriaakem. God han enuk keriuweri h̄irak kanip te mit miyap̄ir han nar ke 23,000 mit h̄ir naa ne w̄i miutip. ⁹ *Haiu ap te mamri han ke Mitik Iuwe God ere h̄irak han enuk keriuwai mamir ke mit miyap̄ir han nekre n̄imin ke h̄ir mit en h̄ir n̄iriaakem. God han enuk keriuweri te h̄irak keriuwet manpen (o yenmik) kanip h̄ir naa. ¹⁰ *Haiu ap te

* **10:1** Eks 13:21-22, 14:22-29 * **10:3** Eks 16:35 * **10:4** Eks 17:6; Nam 20:11
 * **10:5** Nam 14:26-30; Hi 3:17; Ju 5 * **10:6** 1Ko 10:11; Nam 11:4, 34 * **10:7**
 Eks 32:6 * **10:8** Nam 25:1-9 * **10:9** Nam 21:5-6 * **10:10** Nam 16:41-49;
 Hi 3:11, 17

mamne God mamır ke mít miyapır han nekre nímín ke hír mít en hír níriakem. Hír nenerek me menmen te God keriuwet mítik ensel hírak kan kanıp hír naa.¹¹*Nípaa menmen im yapırwe epei man menep maamrer naiu mekepi hír nertei God han enuk keriuwe menmen hír nisesim. Maain mít newisim mau tíwei mamkepae hau mít miyapır in. Híram meteiknai hau mít miyapır kerek mau tí me wí im menep Krais píke kaknen, hau naanempre híras te hau ap mamises menmen enum kerek nípaa hír maamrer naiu hír níriakem.

¹² Te yi mít miyapır kerek han kitet yi yinín maamrer ni yi yises hím me Krais werek werek, yi naanmamre híras te menmen ap mamri han ki yi yairiak menmen enum.¹³*Menmen yapırwe epei man mari han ki te yi yayises menmen enum, yi ap han ekitet híram man mari han ke yi mít keriyen au. Híram epei man mari han ke mít miyapır yapırwe nerer wit wit. God hírak yaaik kakíkepi ap kakwis menmen enum mamnen mamri han ki maminíni au. Menmen enum mamnen han ki te hírak kakíkepi te yi eiyiníinem eiyu.

*Hau ap emises hím me
God mamtiike hím me típir au
emít-God kerek*

* **10:11** 1Ko 10:6; 1Pi 4:7 * **10:13** 1Ko 1:9 * **10:14** 1Jo 5:21 * **10:16**
Mt 26:26-28 * **10:17** Ro 12:5; Ef 4:16 * **10:18** Lev 7:6 * **10:19** 1Ko 8:4
* **10:20** Diu 32:17; Rev 9:20

¹⁴*Nai yinan yaain, yi eiweikin sip eiwet típir te yi ap eiwenípi niuk mít au emít eiyíntar God kakíkepi naanmampri.¹⁵ Hi hetpi hím im men yi mít miyapır kerek yi yertei menmen im werek werek. Yi han ekitet menmen kerek hi hetpiyem.¹⁶*Wí kerek hau mitehi God me típar me komunion mekre kap hau mamím, hau meteikin hau metike Krais mau han kiutip me hemkre mítak nípaa mewen. Niu o bret kerek hau mewenem mamím meteikin hau metike Krais mau han kiutip me yínk kírak wí nípaa hírak kaa kentar nu tentarakit.¹⁷*Hau mít hau míre yapırwe, te hau maam niu o bret miutip. Hau maam niu o bret miutip te híram meteikin hau yapırwe míre yínk kiutip ke Krais.

¹⁸*Yi han kitet mít miyapır ne Isrel. Mít miyapır kerek naam menmen kerek mít pris nesenkekem newisim mentar kínaan namíp, híram meteikin hír netike God nau han kiutip me kínaan im.¹⁹*Mekam? Menmen im yi han kitet hi atíp menmen mít ne tí newepwarem newet típir rem híram menmen iuwe a? Taauye!²⁰*Menmen mít ap nises God hír newepwarem newisim mau kínaan, hír newet típir. God au. Te hi hínapen yi yaam menmen

mít newepwarem newet típir rem au emít! Yi yíriak menmen im meteikin yi yetike herwe yi yau han kiutip. ²¹*Yi ap yayim típar mamíkre kap mehimítan Krais hemkre mírak mewen mamtike típir mamíkre kap kerek mít newepwarem newet típir rem. Yi ap yayim niu o bret kerek mehimítan yínk ke Krais wí nípaa híram kaa kentar nu tentarakít mamtike samiyak mít namíp nesiym newet típir rem. Menmen im híram enum emít! ²²*Yi eiríak menmen im te yi eiríak Mítik Iuwe God han enuk kakírwi kakiwep. Híram Iuwe hau au enun weinín. Híram kakiwep ap te yi eiyinínek taau.

*Haiu emwenipi niuk me
God emriuwe menmen haiu
míriakem*

²³*Yi yatip yarik, “Menmen yapírwe haiu míriakem híram yaaim.” Te hi hetpi menmen yapírwe im ap te mamkepai haiu mises God werek werek au. Híram ap mamkepei han kaiu híram kaku tokik kakises God werek werek au. Hím keremem mamkepai, te yi han ekitet werek werek menmen yi eiyisesim. ²⁴*Yi ap han ekitet menmen mi keremem te yi eiyu werek. Au, yi han ekitet menmen mi metike menmen me mít han yi eikepi naanmamror hír enu werek.

* **10:21** 2Ko 6:15-16

* **10:25** 1Ko 8:1-13

* **10:30** 1Ti 4:4

* **10:22** Diu 32:21

* **10:26** Sam 24:1

* **10:31** Kl 3:17

²⁵*Yi ap einapen eino eiyít samiyak kerek mau maket. Yi ap eiyitorhiyem nípaa mít newepwarem o au, te han ki ap yínk enuk kakriuwerem. ²⁶*Nípaa mít newis him mau tíwei me God híram mau Sam, híram matip mar im: “Tí im híram me God metike menmen yapírwe mewim.” Te haiu mamím menmen yapírwe God kíriakem. ²⁷*Mít han kerek ap nises him me God hír nanitihi yi einen wínak kír eitikeri yayim menmen, yi ap han ekitet eiyitorhi me menmen hír newetiyem mít newepwarem newet típir rem au emít! Yi eikintip eiyim te han ki kaku werek me menmen im. ²⁸*Te yi eiyu eitike mítik hak híram ketpi kar ik: “Nípaa mít newepwar menmen im newet típir rem, yi ap eiyim menmen im emít, te yi eikaap han ke mítik kerek ketpiyem. ²⁹Hi hatip me han kírak kerekek. Han ki au. Han kírak ap kertei menmen me Krais werek werek au. Yi ap eiyim menmen híram ketpiyem. Yi han kitet yar ik: “Haiu menmak haiu ap te mamím menmen mamíntar mítik ap kises him me Krais werek werek a? ³⁰*Hi hatip God híram yaaik kentar menmen im hi ahím te nenmak mít hír nantip hi enuk me menmen hi haam a?”

³¹*Te hi hetpi menmen

* **10:23** 1Ko 6:12

* **10:27** Lu 10:8

* **10:28** 1Ko 8:7

im. Menmen yi eiyim, tipar samiyak o menmen ham o menmen yi yiriakem, yi yiriakem te mit miyapir nanwenipi God naninterim.

³² *Yi mit miyapir ap yairiak menmen mamnip mit miyapir ne weiwik me Isrel o ne weiwik me Grik o mit miyapir han ne weiwik me God hir han enuk neriuweri au emit!

³³ *Hi hirekes hiriak menmen im yaaim hi hetpiyem. Hi hiriak menmen mamkaap mit miyapir yapirwe han kir. Hi ap hiriak menmen han kitet hiram mamkaap han kai kerek taau. Hi hiriak menmen mamkaap han ke mit miyapir yapirwe te God kakisak menmen enum hir niriakem kaktorhis.

11

¹ *Yi mit miyapir eiyises menmen hi hiriakem har ke hi hises menmen Krais kiriakem.

Him me miyapir nanwapi menmen mamu paan kir nanit wina ke God

² Hi hatip yi yaain yentur hekrit hekrit yi han kitet menmen yapirwe hi hetpiyem yi yisesim.

³ *Te hi hanhan yi yertei menmen im. Mitik ke mite hiram naanmiprewe, Krais hiram naanmipre mitik, God naanmipre Krais. ⁴ Mit kerek niwapin menmen mau paan kir hir

newepyapir him me God o nitehi God menmen, tapin metitor paan kir. ⁵ Miyapir kerek ap nemiu menmen mamu paan kir hir natip miyapir han him me God o hir nitehi God menmen, hir tapin metitor mar ke mite hire nimk mau paan hir nimwerek. ⁶ Miyapir ninapen nanmiun menmen mamwapin paan kir, hir mit enimwe paan kire nanteiknive hire wiriak menmen enum. Hekrit hekrit miyapir enmiun menmen mamwapin paan kir te hir ap tapin metitor paan. ⁷*Mit ap nanwapin menmen mau paan kir nanwepyapir him me God o nitehi God menmen nentar haiu mit mehimitan God hiram kire mekak naanmipre menmen yapirwe. Te miyapir hir au. Hir nehimitanerai haiu mit haiu niuk maiu iuwe.

⁸ *God ap kiriak yink ke mitik Adam ke yink ke mite Iv au. God kiriak yink ke mite Iv keriuwe menmen kekre yink ke mitik Adam. ⁹ *God ap kiriak mitik Adam te kakikaap mite Iv au. God kiriak mite Iv waukaap mitik kire Adam. ¹⁰ Te, hiram yaaim te miyapir nanmiun menmen mamu paan kir. Menmen im mamteikin mit hir ninin miyapir naanempror me wi hir nau wina ke God newenipi niuk me God hir enriak menmen im nanintar

* **10:32** Ro 14:13 * **10:33** 1Ko 9:20-22
5:23; 1Ko 3:23 * **11:7** Jen 1:26-27; Je 3:9
Jen 2:18

* **11:1** 1Ko 4:16 * **11:3** Jen 3:16; Ef
* **11:8** Je 2:21-23; 1Ti 2:13 * **11:9**

mít ensel kerek hír nísawín níri, hír han yaaik natıp menmen im híram yaaim.

11 Miyapır nanımtau hím me mít nír te haiu mít miyapır kerek haiu ne Mítik Iuwe Krais, haiu míre niutıp te haiu emkaapan mamu werek werek. 12 Haiu emkaapan mamu werek werek mamíntar nípaa God kínin kíriak mítte Iv keriuwe menmen kekre yínk ke mítik Adam. Nípaa ein ere in miyerer nine níkerek híram hírakít. Menmen im meteiknai haiu mít miyapır emkaapan. Menmen yapırwe me tí metike haiu mít God kíriakem, te hírak Haai ke menmen yapırwe.

13 Yi híras han kitet menmen im. Miyapır hír nitehi God menmen, hír ap nemiun menmen mau paan kír, híram yaaim o au enum a? Híram enum ye! 14 Haiu mít miyapır in mertei menmen im. Mítik paan kírak nokik kar ke miyapır hírak tapın metítíwek kenterim. 15 Te miyapır ap tapın metítor au. Paan kír nokik kentar God epeí kewetír paan te hírak kakwapín paan hesnu kír. 16 Mít han hír hanhan nantikewai mamítpepan me menmen im, hi hetpor hím mar im. Haiu mít aposel ap mamwis mít miyapır hír enises menmen ham au. Mít miyapır nerer wit wit ne weiwík me God hír ap enises menmen ham au. Menmen hi epeí hetpim keremem.

Mít miyapır ne wit Korin hír newaank híras me menmen me Komunion

17 Hi ap ewenípi niuk me yi mít me menmen im hi in ek etpiyem hentar menmen enum yi yíriakem híram minín menmen yaaim yi yíriakem me wí kerek yi yererik yewenípi niuk me God. 18 *Menmen hi hinín hetpiyem híram im. Hi nepei hemtau mít han natıp yi mít miyapır en yi ap yekiyan yau niutıp au. Yi yenke hasini me wí yi yewenípi niuk me God. Hi hemtewem te hi han kitet hím pínam hír netpewem híram yaaim. 19 *Menmen im me yi mít eiyinke hasini híram mamnen te mamteikin mít miyapır han neimin ne yi mít hír nises God werek werek a? Taauye! 20 Te menmen yi yaam wí kerek yi yererik yewenípi niuk me God yeriwerem, yi ap yaam menmen han tewenín menmen Mítik Iuwe Krais kíriakem taau. 21 Yi mít miyapır niutıp niutıp ap te yi yemeríran au. Yi yinín yeit menmen yi yayım te maain mít han níkaru nan, hír nínpí maan. Yi mít han yinín yaam menmen yi yeneprim ere tu iuwe, yi yaam típar si enum ere yetaritari yeit. 22 *Yi ap yayu wínak ki te yi yinín yayım menmen au a? Yi wínak ki keperp yi yayım yayıt ein te yi au! Yi yan wit kerek yi yererik yi han kitet mít

* 11:18 1Ko 1:10-12, 3:3 * 11:19 Diu 13:3; 1Jo 2:19 * 11:22 Je 2:5-6

miyapır han ne Krais h̄ir wein̄in te yi yaam menmen yeun̄im yerekyi (o yeriki) h̄ir m̄it ap netenen menmen h̄ir ȳink enuk neriuwerem. Yi han kitet hi etpi mekam me menmen im a? Yi han kitet hi ewen̄ipi niuk mi me menmen im a? Taau!

Mitik Iuwe Jisas kewet mit disaipel n̄irak Komunion

(Mt 26:26-29; Mk 14:22-25; Lu 20:14-20)

²³ Hi ap hetpi yi yaain hentar n̄ipaa hi hemtaw him me M̄itik Iuwe Krais, te hi epei hetpiyem h̄iram him im: M̄itik Iuwe Jisas keit niu o bret ketenenim ke wītaan kerek m̄itik Judas kewepyapırek ke-siuwerek ken his me mit enun. ²⁴ H̄irak keit niu o bret, h̄irak kitehi God katip h̄irak yaaik kentar h̄irak epei kewetiwekem, te h̄irak kewepim kewet mit n̄irak em ketpor kar ik: "Menmen im mehimitan ȳink kai hi hahi akepi yi mit. Maain yi wen eir̄akem eiȳim menmen im eiȳir ke hi h̄ir̄akem ehim han ekiet menmen in ek hi arekyiyem. ²⁵ Mar ke h̄irak kewetir niu o bret epei au, h̄ira keit tipar wain mekre kap h̄irak ketpor kar ik: "Tipar wain im mekre kap h̄iram mehimitan him ham yaaim me God kewetiyyem mamkepi hi anipem h̄iram mam̄krit emriuwe hemkre mai mamwen. Yi yaȳim eir̄ak menmen im han ekiet menmen hi arekyiyem."

* **11:25** Eks 24:6-8; Sek 9:11; Hi 8:8-13
2Ko 13:5

²⁶ Te maain wi kerek yi yayik niu o bret ketike tipar mekre kap yayir ke h̄irak k̄ir̄akem, yi yehimitan Krais kaa kakikepai haiu mit ere h̄irak pīke kaknen.

Mit kerek newaank Komunion, h̄ir n̄ir̄ak menmen enum

²⁷ *Mit miyapır han ne yi mit kerek h̄ir naak bret o naam tipar mekre kap kerek mehimitan menmen M̄itik Iuwe Krais k̄ir̄akem, te h̄ir ap han ekiet menmen im werek werek, God katip h̄ir n̄ir̄ak enum nenip hemkre metike ȳink ke Krais h̄iram mire menmen (enum) wein̄im. ²⁸ *Te mit miyapır eninin han ekiet menmen im werek werek mekre han k̄ir enipir menmen enum te maain h̄ir nanik niu o bret ketike tipar mekre kap nehimitan menmen M̄itik Iuwe k̄ir̄akem. ²⁹ H̄ir nanin̄in nanrik menmen im nanintar mit miyapır kerek ap han kitet menmen mekre han k̄ir werek werek, h̄ir han kitet menmen M̄itik Iuwe k̄ir̄akem h̄iram wein̄im, h̄ir nanik niu o bret ketike tipar mekre kap te God han enuk kakriuweri kaknip. ³⁰ Mit miyapır yapırewe ne yi mit yi ȳinap ap manpenun au, mit han ne yi mit epei naa nentar h̄ir netikewi yaam niu metike tipar mekre kap te yi ap yin̄in han kitet menmen werek werek au. ³¹ Haiu eminin han kitet menmen werek werek te

* **11:27** Hi 10:29 * **11:28** Mt 26:22;

maain mamim menmen
me niu o bret metike tipar
mekre kap, God ap han
enuk kakriuweri kakiwep
taau. ³² *God han kitet
menmen haiu miriakem,
hirak kakwep haiu mit
mamir ke haai kenep nikan
kekepik kakimtau him
mirak kakriuwerem. Hirak
kirkak menmen im te maain
haiu mamipir menmen
enum mekre han kaiu ap te
mami mamtike mit miyapir
kerek nises menmen me ti.

³³ Te nai yinan, yi yererik
yayim menmen yi eimerir
mit han nanin naniyen
te yi yayim menmen miutip
han kakitet menmen Mitik
Iuwe kerekyaiyem. ³⁴ Mit
han ne yi mit kerek yi ninpi
miwei, yi yayanin yayim
menmen yayit wianak ki. Te
maain yi eitike mit han einen
eyu eirerik eyim menmen
te God ap han enuk kakiwep
me menmen yi yirakem.
Maain hi anen ari, te him
nipaa yi yitauhiyem, hi
hetpiyem me menmen im.

12

*Him me menmen yaaim
God Himin Yaaik kewetai
haiu mit em*

¹ Nai yinan, hi hanhan yi
eyirtei werek werek men-
men God Himin Yaaik kew-
taiyem (kerek nipaa yi yewis
tiwei yitauhiyem.) ² Yi
yertei nipaa yi ap yises him
me Krais wen au, Seten kari
han ki te yi yises han ki, yi
yen yewenipi niuk me tipir

kerek mit newis ninaan mau
teinik. Te hiram ap mamitpi
him taau. ³ *Nipaa Seten
kari han ki te in ek hi han-
han yi eyirtei menmen im
werek werek. Mit miyapir
kerek God Himin Yaaik kari
han kir te hir newepyapir
him ham natip nar ke profet,
hir ap te nantip Jisas hirak
enuk. Mit miyapir kerek God
Himin Yaaik ap kakri han
kir, hir ap te nanwepyapir
him mirak nantip Jisas hirak
Mitik Iuwe au.

⁴ *God ketenen menmen
ham mirak yapirwe me haiu
mit, te God Himin Yaaik
kiutip kerekek hirak kak-
weteiyem. ⁵ Haiu mirek
menmen ham yapirwe me
God, te hirak God kiutip
kerekek. Han en au. ⁶ Haiu
mit mirek menmen ham
me God meriuwe men-
men mirak iuwe, te God
kerekek hirak kari han ke
mit keriuwerem. ⁷ *God
Himin Yaaik kewetai mit
niutip niutip menmen mirak
haiu mirek hiram ham
ham. Te haiu emakaap mit
miyapir yapirwe kerek nises
God emriuwerem. ⁸ God
kewet mit han menmen
ham, mit han menmen
meiyam. God Himin Yaaik
kari han ke Mit han te hir
natip him yaaim me God
hirak kewepyaprem. God
Himin Yaaik kerekek kari
han ke mit han keteiknor
menmen God kakrikakem
te hir newepyaprem natip
mit em. ⁹ God Himin Yaaik
kerekek hirak kari han

* 11:32 Hi 12:5-6 * 12:2 Hab 2:18-19 * 12:3 1Jo 4:2-3 * 12:4 Ro 12:6;
Ef 4:4 * 12:5 Ef 4:11 * 12:7 1Ko 14:26

ke mit han te hir nisesik nanriak menmen me God yaaim. God H̄im̄in Yaaik kari han ke mit han kekepi te hir nankaap mit miyapir ninap te hir nīre yaain.

10 *Hirak kewet mit han menmen iuwe mirak te hir nīriak menmen im: Mit han newepyapir menmen maain God kakriakem hir natip mit em. Mit han nertei menmen meke God man, o au en, menmen meke Seten enum man te hir han kitetim natip mit em. Mit han natip him ham nīpaa hir nerteiyem au. Mit han neweikin him im newepyapir as o hir miram natip mit em.

11 *God H̄im̄in Yaaik kiutip kerekek kewetai haiu mit em. Hirak kises han kirak kewen menmen yaaim im kewet haiu mit em.

Haiu mit yapirwe haiu mire pinak ke yink kiutip me Krais

12 *Haiu mertei yink ke haiu mit hirak kiutip te hirak pinak pinak. Haiu mit miyapir ne Krais haiu mire yink. Haiu yapirwe te haiu mau mire yink kiutip.

13 *Haiu mit han nimin ke haiu mit haiu ne Isrel. Yi mit han au yi ne Grik. Yi mit han yi yiriak menmen me mit kerek naanmipri yi yeit pewek mererim au, te haiu mit han haiu mirak menmen im ap mit han iuwe naanmiprai au. Haiu yapirwe mau niutip nīpaa wi God H̄im̄in Yaaik kan kau

kekrek han kaiu kerekerei haiu mit niutip. God keriuwet H̄im̄in Yaaik kiutip kan te hirak kaku kakikre han kaiu haiu mamre niutip kerekerek.

14 Haiu mertei yink kaiu hirak ap pinak kiutip kerekerek au. Hirak kire yapirwe. **15** Hit miutip me mitik hak hiram matip mar ik: "Hi ap pinak ke yink ke mitik ik hentar hi ap his mirak au." Hit mirak matip mar im hiram menmen weinīm. Hirak wen pinak ke yink ke mitik ik. **16** Nikip miutip me mitik hak hiram matip mar ik: "Hi ap pinak ke yink ke mitik ik hentar hi ap nanamir kirak au." Nikip mirak matip mar im hiram menmen weinīm mentar hiram wen pinak ke mitik ik. **17** Hi hetpi, yink kaiu kire nanamir kerekerek mamirkeik te haiu mamimtau menmen? Yink kaiu kire nikip keremem, mamirkeik te haiu mammim menmen a? Taauye! **18** God ap kiria yink kaiu men niutip. Au, hirak kenip pinam maiu yapirwe kewisim kises han kirak. **19** Yink kaiu ken niutip keremem, haiu yink kaiu ap kaku werek werek au. Pinak kiutip kerekerek. **20** Yink kaiu hirak ap ken niutip au. Pinam pinam yapirwe, te yink kaiu hirak kire kiutip.

21 Tīs, mitik nanamir kirak ap te kaktip his mirak kakir ik: "Ti menmen miutip hi ap hanhan heriuwit au, hi

* **12:10** Ap 2:4; 1Ko 14:5 * **12:11** Ro 12:3; 1Ko 7:7 * **12:12** Ro 12:4-5; 1Ko 10:17 * **12:13** Ga 3:28

hau werek." Paan ap kaktip hit kakir ik: "Ti menmen mamritwaank hi ap hanhan heriuwit au, hi hahu werek." Hiram ap mamtip mamir im au. ²² Han ketike hiru hiram mire weiwei, te hiram ap mau werek werek au hau mami. ²³ Menmen ham me yink kaiu hau han kitet hiram enum, hau naanemprewem misawinem meriuwe klos. ²⁴ Menmen ham me yink kaiu ap te hau mamsawinem au. God kirak menmen te menmen ham me yink kaiu hau han kitet hiram enum hau mesiswem meriuwe menmen yaaim te hiram minin menmen ham me yink kaiu. ²⁵ God kirak menmen im te yink kaiu hirak ap kewep pinak pinak au. Hirak hanhan keriuwe hirekes. ²⁶ Henik kinakin his o hit maiu hiram mewewei, te yink kaiu ap kaku werek werek au. Mar im mitik kiutip kekre nimin ke hau mit menmen mewaankek, hau nirk yinan han etweninek. O mitik ik kirak menmen yaaim keit niuk iuwe, hau nirk yinan hau metikerek hau han yaaik mamu.

²⁷ *Yi yetikewei hau mit hau mire yink ke Krais. Hau mit niutip niutip hau mire pinak pinak ke yink kirak. ²⁸ *God epei kehimitenai hau mit han ne mit miyapir nirk hau mar ik. Hirak kehimitelei hau mit iuwe minin hau mire aposel. Hirak kehimitan mit

han iuwe nisisei hir nire mit profet hir natip mit him me Krais. Epe au, hirak God kehimitan mit han iuwe hir nises profet, hir nire tisa, hir natip mit miyapir him ham me God te hir nanu nanises God werek werek. Hirak kehimiteni epei au, hirak kehimitan mit han hir nikaap mit miyapir hir nnap his hit enum te hir nire yaain. Mit han nankaap mit miyapir neyan, mit han hir naanmipre mit miyapir me menmen. Mit han hir natip neriuwe him ham nipaah hir nerteiyem au.

29-30 Mit yapirwe kerek God kehimiteni hir ap nire aposel au. Mit yapirwe hir ap nire profet au. Mit yapirwe hir ap tisa. Mit yapirwe ap nirk mirakel meteikin mit menmen iuwe me God au. Mit yapirwe ap nikaap mit miyapir nnap hir nire yaain. Mit yapirwe hir ap natip him ham nipaah hir ap nerteiyem au. Mit yapirwe hir ap neweikin him nipaah hir ap nerteiyem au. Au, God kewet mit menmen ham ham hir nisesim nanrikem nankaapan nanriuerem. ³¹ *Hi hetpi yi eiyitehi God yi hanhan menmen iuwe me menmen God Hitin Yaaik kewetai hau mit em hiram yaaim minin. Te in ek hi hetpi me menmen yaaim yi eiyisesim hiram minin

menmen God H̄im̄in Yaaik kakweteiyem.

13

H̄im me h̄aiu m̄it miyap̄ir hanhan meriuwehan

¹ Haiu m̄it mertei h̄im me m̄it nerer wit wit o haiu mertei h̄im me m̄it ensel haiu metpim, te haiu ap hanhan meriuwe m̄it miyap̄ir han mamrekyor yaaim, haiu enun wein̄in mar ke m̄itik h̄irak k̄ir̄ak tukin te ap kertei weiw̄ik m̄irak werek werek au. Haiu mam̄ir ke m̄itik kau w̄inak k̄ir̄ak wek̄inp wein̄ik ap kine henye keriuwerem au. ² *Haiu m̄it mertei menmen me God te haiu mertei menmen n̄ipaa God k̄isawin̄em ap keteikin m̄it em, te haiu mewepyap̄irem mat̄ip m̄it em, o haiu mertei menmen iuwe me God h̄irak kak̄ikepai haiu mat̄ip miniu (o neiyip) h̄irak ekinke te h̄irak kakises h̄im mai kak̄inke, te haiu ap hanhan m̄it miyap̄ir han, haiu enun wein̄in. ³ *Haiu mamwet m̄it miyap̄ir enun ap netenen menmen auri, haiu mamwetir menmen maiu yap̄irwe te h̄ir nanu werek, o haiu mewepyap̄ir h̄im yaaim me Krais m̄it enun nanriyei mamikre si tatwei haiu mami haiu mewisi h̄ir nanrekyeyem, haiu ap te hanhan m̄it miyap̄ir han mamrekyor yaaim, menmen im yaaim haiu m̄ir̄akem ap mamkepei te God kaktip haiu yaain taau!

⁴ Haiu hanhan meriuwe m̄it miyap̄ir han, haiu m̄it yaain mam̄ir ik. Haiu ap te mamine han enuk waswas au. Haiu mamtip m̄it miyap̄ir h̄im yaaim mamrekyor yaaim. Haiu ap ȳink enuk hemkre menepam meriuwe m̄it miyap̄ir han. Haiu ap mamwenipi niuk maiu haiu iuwe au, haiu ap m̄it paan tokik au. ⁵ *Haiu ap mam̄iak m̄it miyap̄ir h̄ir ȳink enuk nanriuve menmen haiu mam̄iakem au emit. Haiu ap mamri pewek o menmen ham mamtiwem yeun̄im o haiu meit menmen meit yaank haiu ap te mam̄im yeun̄im au emit. Haiu ap emih̄iak (o emih̄iyik) waswas au emit! Haiu ap han ekitet menmen enum m̄it nerekyeiyem au emit. Haiu emit h̄iram menmen wein̄im. ⁶ *Haiu ap han yaaik me wi menmen enum mewaank m̄it han au emit. Haiu han yaaik meriuwe menmen yaaim keremem. ⁷ *Haiu mekintip ap mamtip emriuve menmen enum yap̄irwe mamnen. Hekrit hekrit haiu han ekitet menmen yaaim me m̄it miyap̄ir han. Haiu mamu han ekitet God kakrekyei menmen yaaim kak̄ikepei, haiu emnakin tokim emu emriuve menmen enum yap̄irwe mamnen.

⁸ Menmen me haiu hanhan meriuwe m̄it miyap̄ir han mamu mamit tipmain tipmain enum eik. Te maain

* 13:2 Mt 17:20 * 13:3 Mt 6:2 * 13:5 Fl 2:4 * 13:6 Ro 12:9 * 13:7 Ro 15:1; 1Pi 4:8; 1Ko 9:12

wi ham mammen te hau ap mamwepyapır him God ketpeiyem hau mamtip mit em. Maain hau ap te mamtip him nipaai hau ap merteiyem. Menmen in ek hau merteiyem, hiram mamno mamit. ⁹ Him im hiram yaaim mentar in ek hau mertei him pinam me God keremem, te hau matip mit em. Hau ap mertei meiyam au. ¹⁰ Maain wi kerek God kaknen kakwepyapır menmen yapirwe, menmen in ek hau merteiyem hiram mamno mamit. Maain menmen meiyam yaaim mamikrehir me menmen im e. ¹¹ Nipaai hau mire nikerek kike, hau han kitet menmen mar ke nikerek han kitetim, hau matip mar ke nikerek netpim, hau mertei menmen mar ke nikerek. Te in ek hau mit iuwe. Hau meweikin sip mewet menmen me nikerek hir nirkakem, hau mises menmen me mit iuwe hir nisesim. ¹² *In ek hau mertei menmen me God kike mar ke mit miyapır nanır himin kir kekre glas enum tokim hapik mewim. Maain hau mamno mamir God ninaan mirak, te hau mamirtei menmen God han kitet hiram iuwe mamir ke in ek God kertei hau mit niutip niutip werek werek.

¹³ *Te, yi han ekitet menmen im. Menmen im iuwe wikkak mamu mamit. Hau han kitet menmen God kettaiyem. Hau hanhan hirak

kakrekyei menmen yaaim. Hau hanhan mamriue mit miyapır han. Menmen mitip me menmen iuwe wikkak im hiram minin. Hiram im: Hau hanhan mit miyapır han.

14

Menmen God Himin Yaaik kewetaiyem hiram minin menmen ham

¹ *Yi mit miyapır en yi eiyinın hanhan eiriue mit miyapır han. Menmen im hiram minin: Yi wen hanhan God kakweti menmen ham yaaim me God Himin Yaaik. Yi hanhan iuwe te God kakweti menmen te yi eitip mit him mirak yaaim. ² Mit nanopitip him kerek God Himin Yaaik kewetirem, te mit netariyem, hir ap nantip mit neriuwerem au. Hir nantip God kerekek nanitar hir mit han ap nanirtei menmen hir nanitpim. God Himin Yaaik kekepi te hir natip menmen me God nipaai hirak kisawinem. ³ Hiram yaaim te mit kerek natip mit him me God, hir natip mit en. God au. Hir netpor nankepi nanises him me God nanrekyor hir han yaak nanu. ⁴ Mit kerek nantip him ham kerek God Himin Yaaik kewetirem, hir nantip menmen nankaap hiras keriyen. Te neimin hir nantip mit miyapır him me God eim, hir nankaap mit miyapır ne weiwick me God

* **13:12** 2Ko 5:7; Je 1:23 * **13:13** 1Te 1:3; 1Jo 4:16 * **14:1** 1Ko 12:31, 14:39

* **14:5** Nam 11:29

nanriuwerem. ⁵*Hi hanhan yi yapırwe yaitıp him ham mit nepitariyem kerek God Himin Yaaik kewet haiu mit em. Te hi hanhan wisenum te yi eiyitpor him me God. Mit kerek hir natip mit him me God, him mir minin him me mit kerek natip him ham me God Himin Yaaik kewetiрем, te hir mit han ap nanu nanweikin him nanwepyapir menmen hir netpim. Mit han hir nanu nanweikin him nanwepyapir menmen im te mit miyapir ne weiwick me God nanirteiyem werek werek. Im yaaim mire mit kerek natip mit miyapir him me God nikaap mit miyapir neriuwerem. ⁶Nai yinan, maain hi anen ari te hi etpi him ariuve him ham God Himin Yaaik kewetewem yi yepitariyem, hi ap akepi ere hi eweikin him awepyapirem hetpiyem. Hi etpi him me God me him yi yetpim, yi eiyirteiyem werek werek, o hi etpi menmen maain mamnen, menmen im yi eiyimtewem hiram mamkepi yayises God werek werek.

Haiu emtip him me God mamriuwe him haiu yapırwe merteiyem

⁷ Menmen mire tukin o wekip hiram han kewim au. Hiram mire mitik katip keriuve him ham. Mit ap niria tukin o wekip nine henye mei werek au, mit nepitari menmen hiram tukin o wekip metpim.

⁸Mit ap niriam tukin werek werek au, nanirkeik te mit hir nanirtei nanino naninepan a? Taauye! ⁹Menmen yi mit yiriakem hiram mepir keremem. Yi eitip mit eiriuve him ham God Himin Yaaik kewetiym, hir mit nemtewem hir nepitariyem. Yi yayitpor menmen, te him epe au men. ¹⁰Mit nerer wit wit natip him ham him ham. Hir ap natip him weini am. Hir netike mit newepnak neriuwerem. ¹¹Hi ap hertei menmen werek werek kerek mitik hak ketpewem, te hirak han kitet hi mitik ke wit hak, hi han kitet hirak ke wit hak, hawir ap wewepnak au. ¹²Te hi hetpi menmen im. Yi hanhan yayit menmen ham ham kerek God Himin Yaaik kakwetiyem. Te yi eiyin in hanhan eiyit menmen yaaim God Himin Yaaik kakwtai haiu mit em hiram mamkaap mit miyapir ne weiwick me God te hir nanisesik werek werek. ¹³Te mitik kerek katip keriuve him ham me God Himin Yaaik kewetiwekem, hirak ap kerteiyem, hirak ekitehi God ekikepik hirak ekirtei him hirak epe ketpim te hirak kakwepyapirem katip mit em. Hirak kakrik menmen im kakintar him im hi hetpiyem. ¹⁴Hi hitehi God hi ewenipi niuk mirak heriuve him ham hi hepitariyem kerek God kewetewem, himin kai ketike God tewepnak, te han kai au kau weinik. ¹⁵*Te

hi arıak menmen im. Hi ehitehi God eriuwe himin kai ketike han kai, hi tewen aine henye ariuve himin kai kaktike han kai. ¹⁶ Yi eiyitehi God yi eiwenipi niuk mırak eiriuve him ham mit ap nerteiyem au, nanırkeik te hı̄r nanırtei him yi yetpim a? Hı̄ram yaaim te hı̄r nantikewi nanwenhiyem a? Taauye! ¹⁷ Yi epei yatıp God him yaaim yewenipi niuk mırak te yi ap yıkaap mit kerek nemtau him mi yeriuwerem au. ¹⁸ Hi Pol hi hetenen menmen God Himin Yaaik kewetewem. Hi han yaaik heriuwe God hentar hi hinini hi atıp God menmen heriuwe him ham hi ap herteiyem kerek nipaai hı̄rak kewetewem.

¹⁹ Te wi kerek hi hau hetike mit miyapır ne weiwık me God, haiu mererik mewenipi niuk mırak, hi hinin hanhan atıp mit menmen kike ariuve him haiu yapırwe merteiyem te hı̄ram mamkepi hı̄r nanu werek. Hi hınaben etpor menmen yapırwe ariuve him ham hı̄r nepitariyem au emit! Hı̄ram ap mamkepi au.

²⁰ *Nai yinan, yi ap eire nikerek eiriuve menmen yi han kitetim au emit. Yi eire mit iuwe. Me menmen enum mit nisesim yi eiweikin sip eiwetwem eitariyem eiyır ke nikerek kike miyerer nınani. Te menmen yaaim yi han ekitetim werek werek eiyır ke mit miyapır iuwe. ²¹ *Hım me God mau

* **14:20** Ef 4:14; Fl 3:15 * **14:21** Ais 28:11-12
16:8

tı̄wei nipaai profet Aisaia kewisim hı̄ram matıp me mit miyapır natıp him ham mit netariyem mar im:

“Mit ne wit netike mit han ap ne wit hı̄r nantıp mit in nanriuve him ham hi God awetiрем.

Hı̄r nanwepyapır him mai nantıp mit em te hı̄r ap nanisesim au.”

²² Te him ham im kerek God Himin Yaaik keweteyem, hı̄ram mamkaap mit ap nises him me God te hı̄r hanhan nanımtewem. Mit epei nises him me God hı̄ram mamkepi au. Him me God ham mit natıp mit han em hı̄ram mamkaap han ke mit ap nisesik au. Hı̄ram mamkaap han ke mit kerek nisesik kerien.

²³ *Mit miyapır ne weiwık me God nanrerik nantıp nanriuve him ham hı̄r nepitariyem kerek God Himin Yaaik kewetrem, maain mit kerek ap nises him me God o mit ap nertei menmen im, hı̄r naninen nanımtau menmen yi eiyıtpim, hı̄r nepitari menmen yi yetpim te hı̄r han kitet yi enun yire mit han kır enuk.

²⁴ *Te mit miyapır nererik natıp mit him me God, maain mit kerek ap nises him

* **14:23** Ap 2:13 * **14:24** Jo

me God o mit ap nertei menmen im hir naninen nimin nanu nanimtau menmen yi yetpim, hir nanirtei him im te menmen im mamrekir han kir te hir nanirtei hir hiras mit enun. ²⁵ *Him me God im mamket menmen enum mekre han kir hir han kitetim te hir newen ninip nanwenipi niuk me God nantip nar ik: "In ek hi hertei God kau kekre nimin ke yi mit."

Yi eiwenipi niuk me God yi eiyises menmen yaaim

²⁶ *Nai yinan hi hetpi yi eirak mekam a? Wit kerek yi yererik yewenipi niuk me God yi eiyises menmen werek werek. Mitik hak kine henye, mitik hak ketpi him, mitik hak kewepiyapir him ham God epei ketpiwekem, mitik hak katip him ham hirak nipaa ap kerteiyem au. Mitik hak keweikin him im ketpi menmen me mitik hak epei ketpim em e. Yi niutip niutip eirak menmen im yapirwe te hiram mamkaap han ke mit miyapir te yi eiyises him me God werek werek. ²⁷ Mit miyapir han ne yi mit hir nepu hir nantip him ham kerek mit nepitariyem, yi eiwis wik o wikak nantipi him im keremem. Hir ap nantip him nanre yapirwe au emit! Mitik hak kaktip him mirak, mitik keiyak

kakwepyapir menmen hirak ketpim. Epei au, mitik hak kakitpi kakriuwe him mirak ham. ²⁸ Mit han ap nepu kerek nanwepyapir him kerek mit han netpim, hir ap te nantip him im mekre nimin ke yi mit miyapir kerek yererik yewenipi niuk me God au emit! Hir keriyan nantike God nantip nanikre han kir. ²⁹ *Yi eiwis mitikit wlik o wikak kerek hirakit tire profet hirakit tatwepyapir him God ketpiwekitem. Hirakit tatwepiyapir him me God, te yi mit han yi han ekitet him im hirakit tewepyapirem hiram yaaim o au enum. ³⁰ Mitik hak kau yeno kekre nimin ke yi mit, God ketpiwek menmen, hirak ap ekmerir mitik hak ketpim au, hirak ekikrit ekno ekikrehir kirak ekitpim. ³¹ Mar im yi eiwepyapir him me God eitip mit em eire kiutip kiutip te yi mit miyapir yapirwe yau en yi eiyimtewem werek werek, hiram mamkepi han ki te yi eiyu werek. ³² Mit miyapir kerek hir nire profet hir newepyapir him God ketporem, hir naanmitpre han kir me menmen. Han ap naanmamror au. Hir mit keriyan, te hir naanempre han kir me menmen God ketporem. ³³ Hir enrak menmen im enintar God hirak ap kaknip han ke mit nererik nemtau him mirak te hir han kakitet menmen

* 14:25 Ais 45:14; Sek 8:23; Jo 4:19 * 17:11; 1Te 5:21

14:26 1Ko 12:8-10; Ef 4:12 * 14:29 Ap

heriyai heriyai nanıtpim au. Hıram kaknipai haiu mit mamu han kiutip mamises him mırak.

Wi kerek yi mit miyapı̄r ne God yererik yewenipi niuk me God yi eirak menmen mar im. ³⁴ *Yi yairerik yaiwenipi niuk me God, miyapı̄r ap te nantip menmen au, emit! Hir nankintip nanu nanises him me mit nr nanır ke him me God mau tı̄wei metpim. ³⁵ Miyapı̄r hanhan nanırtei him me menmen werek werek kerek mit netpim, hir ap nanitehi mit in me menmen neit wit kerek hir newenipi God au emit! Menmen im enum. Maain hir nanu wı̄nak kır, hir nanitehi mikan nr me menmen hir nanıtporem werek werek. ³⁶ Yenmak yi eirak menmen im mar ke hi hetpiyem a? Yi han kitet God him mırak hıram mekrit meke wit Korin man a? O au en, yi han kitet him me God man yi mit miyapı̄r keriyan te yi eiyises han ki me menmen yapı̄rwe a? Taau! Yi ap yertei menmen yapı̄rwe me God te yi eiyı̄mtau menmen hi hetpi yi eiyisesim. ³⁷ *Mit han nekre nı̄mın ke yi mit hir han kitet God epei kewetir menmen mırak iuwe o hir nire profet newepyapı̄r menmen God ketporem, hir nanwenhi menmen hi ewisiyem hıram menmen Mı̄tik Iuwe Krais katip haiu emisesim. ³⁸ Mit kerek ap han kitet men-

men hi ewisiyem hıram him me God, haiu ap han kitet hir nire mit profet newepyapı̄r natip menmen God ketporem. Au, hir mit enun netari menmen. ³⁹ Te nai yinan, yi hanhan iuwe te yi eire profet te yi eiwepyapı̄r eitip him God ketpiyem yi eitip mit em. Te yi eirak menmen mar im keremem au. Yi ap eiwen mit kerek nanıtpi him ham yi yepitariyem au emit! ⁴⁰ *Te menmen yi yırı̄akem me wi yi yererik yırı̄akem, yi yises menmen yaaim yi yırı̄akem.

15

Krais nı̄paa kaa, God pı̄ke kı̄kı̄ak kekrit kau

¹ Nai yinan, in ek hi hanhan ekekyi han ki me him yaaim me Krais nı̄paa hi hetpiyem kerek yi yemtewem yi yisesim werek werek. ² Him hi nepei netpiyem yi yisesim werek werek mar ke nı̄paa hi hewepyapı̄r hetpiyem, hıram mamkepi yi yayises God werek werek yi ap yayı̄waank, o au en, taau!

³ *Hi hetpi him im hıram menmen iuwe minin kerek nı̄paa God ketpewem hi hemtewem. Him mırıam im: Mı̄tik Krais kaa te kakı̄sak menmen enum haiu mırı̄akem, kar ke him me God mau tı̄wei nı̄paa metpim hıram kaknen kaki. ⁴ *Hıram kaa epei au, mit han newisik kekre hei ke han

* 14:34 1Ko 11:3; 1Ti 2:12; Ta 2:5

* 14:37 1Jo 4:6

* 14:40 Kl 2:5

* 15:3

Ais 53:8-9 * 15:4 Mt 12:40; Ap 2:24-32

hırap kınık mınıu (o neiyip) Hırap kıwaai kekrerek me wı wıkak epei au, God kıkıak kekrit kau kar ke him me God mau tıwei metpim.

5 *God kıkıak kekrit kau epei au, hırap kewepiyapır hırekes te Sifas (Pita) kinin kirek. Hırap kirek epei au, mit han disaipel hır nırek.

6 Hır nırek epei au, mit miyapır nar 500 hır nırek. Mit miyapır in nıpaa ere in hır nisesik. Mit yapırwe wen nau ti, te mit han niutıp niutıp epei naa. 7 *Hır nırek epei au, hırap Jems kirek. Hırap kirek, te mit aposel yapırwe hır nırek.

8 *Maain hi hırekes hıkaru, hırap kan te hi hırek. Hi hıre mitik enuk hi hırek.

9 *Hi hıre mitik enuk weinik hekre nımin ke mit aposel, hi hıre hıkaru. God kehimtena hi hıre aposel te hi ap yaaik au! Nıpaa hi hewaank mit miyapır kerek nises him me Krais. 10 *In ek hi hıre mitik yi yıra te yi yerteiya hentar menmen yaaim God kerekyewem kekepa keriuwerem. Hırap ap kerekyewem weinim au. Mit aposel hır nıriak menmen yaaim te hi hinini heriwe menmen hi hıriakem me God. Te hi hırekes ap hıriak menmen im au. God kekepa te hi hıriak menmen hıram mire yaaim. 11 Mit han aposel hır netpi him me God o hi hetpi him me God hıram weinim. Menmen

iuwe hıram mar im: Haiu aposel metpi him me Krais mitipram, te yi epei yisesim.

Haiu mit yapırwe mami te maain God pıke kakıkekyei hıau mit

12 Haiu matıp mit him me Krais kaa te God pıke kıkıak kekrit kau. Te yi mit han niutıp niutıp yekre nımin ke yi mit yapırwe, yi yenmak te yi yatiıp mit kerek nıpaa hır naa, maain hır ap pıke nanıkrit au? 13 Mit hır naa pıke nanıkrit au, te hıram mar ke God ap kıkıak Krais hırap kekrit kepu au.

14 God ap kıkıak Krais hırap pıke kekrit kau au, te hıau mit metpi him enum weinim te yi yises him weinim. 15 *Yi yises him weinim te hıau mit enun memitipin metpi menmen me God hıau merekyi enum matıp hırap epei kıkıak Krais kerek nıpaa kaa, hırap kekrit kau. God ap kıkıak Krais te maain hırap ap te kakıkaan mit kerek epei naa.

16 Mit hır naa pıke nanıkrit au. Te God ap kıkıak Krais hırap pıke kekrit kepu auye!

17 God ap kıkıak Krais te yi yises him mıräk weinim. God ap kesak menmen enum mi yi yıre mit miyapır yaain au. Yi enun. 18 God ap kesak menmen enun hıau mit mıräkem, te mit kerek nıpaa nises him me Krais kerek menmen enum mau han kır, hır nantike God

* 15:5 Lu 24:34; Mt 28:16-17

* 15:7 Lu 24:50

* 15:8 Ap 9:3-6; 1Ko 9:1

* 15:9 Ef 3:8; 1Ti 1:15; Ap 8:3

* 15:10 2Ko 6:1, 11:5, 23

4:33, 5:32

* 15:15 Ap 1:22,

nanu nanı̄t au. ¹⁹ Haju mire mit kerek nises him me Krais me wi hau mau ti in h̄rak kekepai, te maain hau mami God ap kak̄kepai pīke kak̄kekyei hau mami krit, te mit nau ti in han kitet hau enū metaritari h̄r han etwen̄nei wīsenum.

²⁰ *Te him im hi nepei hetpīem h̄ram au. God epe īk̄iak Krais h̄rak pīke kekrit kepu. H̄rak kekrit kinin mit miyapir yapirwe naa kerek maain God pīke kak̄kīan. ²¹ *Menmen hi hetpiyem h̄ram yaaim hentar menmen im. Mitik kiutip Adam k̄rīak menmen enum kenip hau mit miyapir yapirwe hau mami. Mar keremem te mitik kiutip Krais h̄rak kaknipai hau mit kerek mami hau pīke mamikrit kakintar h̄rak pīke kekrit kau. ²² Hau mit yapirwe mami mentar hau nepenyerer ne Adam. Mar keremem te hau mit kerek hau ne Krais, maain hau mami te God kak̄kekyei hau mit. ²³ *Hau yapirwe mami, maain hau pīke mamikrit mamu me wi God kemeteiyem. Krais h̄rak kinin kekrit kau. Maain wi kerek h̄rak pīke kaknen kakwepyapir h̄rekes, God kak̄kīan mit kerek epe īnisesik h̄r mit nīrak.

²⁴ Me wi im menmen yapirwe maain tewen mami mamit. Wi kerek Krais kakinin kakwaank menmen me gavman metike

menmen me mit iuwe, netike menmen mir iuwe, h̄rak kakwis God kakinin menmen yapirwe. ²⁵ *Krais h̄rak kakinin naanmamre menmen yapirwe ere God kakinin mit enun nepan nīrak. ²⁶ *H̄rak kakinin menmen enum yapirwe, maain menmen kerek menip hau mit metike menmen yapirwe mami, God kakwaankem h̄ram mamit, te hau mamu mamit. ²⁷ *Him me God mau tīwei h̄ram matip mar im: "God kinin menmen yapirwe h̄ram mamises han ke Krais." Him im kerek matip "Menmen yapirwe" h̄ram ap matip me God h̄rekes au. H̄rak kakinin menmen yapirwe kerek in ek mamises han ke Krais. ²⁸ Maain God kakinin menmen yapirwe mamises han ke Krais, te Krais h̄rak Nikan ke God, h̄rak kakwis God h̄rekes kakininek kakintar nīpaa God kekekpīk kinin menmen yapirwe. H̄rak kises han ke God epe au, te God h̄rekes kakinin hau mit yapirwe.

²⁹ Him im hi hetpiyem me maain God kak̄kīan mit miyapir kerek epe īna, h̄ram enum hi emitipin heriuwerem, mit nenmak te h̄r newis mit han h̄r nīkiri neriuwe tipar mamkaap mit miyapir h̄r epe īna a? H̄r han kitet menmen enum h̄r nīriakem. ³⁰ *Him im h̄ram enum me nemitepin keremem, menmak te hau

* **15:20** Kl 1:18 * **15:21** Ro 5:12, 18
Mt 22:44 * **15:26** Rev 20:14, 21:4 *

* **15:23** 1Te 4:16; Rev 20:5 * **15:25**
15:27 Sam 8:6 * **15:30** Ro 8:36

mít in hekrit hekrit mamwis menmen enum mamnen menep te mamraiwaank a? Au! Haiu emweikin sip emwet him me God im emrir. ³¹*Nai yinan, hi hetpi hekrit hekrit hi hirak menmen me God te menep hi hahi. Menmen hi hetpiyem hiram yaaim mar ke him hi hetpiyem in ek. Hi han yaaik heriuwi hentar yi ne Krais Jisas kaiu Iuwe. ³²*God ap kakikoya te hi hirak menmen im weinim. Nipaa hi heit wit Efesas hi etike mit hir enun nire sak mit hir nakip henmik ketuk, haiu menehan te menep hir naniyep hi hahi. God ap te kakikekyei haiu mit te him im nipaa mit netpim haiu emisesim hiram mire yaaim. Hiram matip, "In ek haiu mamim menmen metike tipar si enum ere haiu han yaaik iuwe mamintar maain haiu mami."

³³Yi ap eiwis mit han nammipin nanriuwe menmen hir netpiyem. Yi eitike mit enun eikiyan eiwepnak, hir nanwaank han ki me menmen yi yisesim me God pike kakikekyei haiu mit. ³⁴*Yi han ekitet menmen werek werek eiweikin sip eiwet menmen enum. Mit han en yi mit ap yertei God yisesik au. Hi hetpi him im hiram merekyi yink enuk te yi eiweikin sip pike eiyises him yaaim.

Maain God kakikiaak yink

* **15:31** 2Ko 4:10-11 * **15:32** Ais 22:13; Lu 12:19-20 * **15:34** Ro 13:11; Ef 5:14; Ap 26:8; 1Ko 6:5 * **15:36** Jo 12:24 * **15:38** Jen 1:11

kaiu hirak kakweikin kakre yaaik

³⁵ Mit han nitauhi menmen im: "Mamerkeik te God kakikian mit nipa naa? Hirak kikian mit epei au, hirak kakwetir yink kakre mekam?" ³⁶*Mit nantauhiyem te hi etpor ahir ik: Ti mitik enuk hepitar menmen im. Yehes me rais ti emir emit ni ap te mamwo ere haas miram mamsine te hiram mamwo. ³⁷Yehes me rais kerek yi yamir mekre ti hiram yehes weinim me rais o menmen ham, te hiram ap haas metike nikim keremem maain mamwo au. ³⁸*God kewet rais yehes hiram mewo mire menmen ham hirak hanhan kenipem. Menmen yapirwe ap mewo mpiram au. God kehimitanem hiram mamwo mamre menmen ham.

³⁹Yink yapirwe hiram ap miram au. Yink ke mit miyapir hirak hak. Yink ke samiyak hirak hak. Yink ke hore hirak hak, yink ke saauk hirak hak. ⁴⁰Menmen yapirwe mau nepni, menmen ham mau ti. Menmen mau nepni hiram yaaim te hiram meweikin me menmen ham yaaim mau ti. ⁴¹Wepni hirak kirkipre hak, wenke hirak kipir kipre hak, hir me witaan hiram mpir ham. Nimin ke hir yapirwe, ham mir iuwe, ham au mir kike.

⁴² Yink kaiu maain God kakikiaak hirak kakir

ke menmen hi nepei etpiyem. Yınk kaiu hırankire yehes. Yınk kaiu maain hır nanwıṣık kakıkre hei, hırankaknın kakısine kakıt. Te yınk kaiu kerek God kakıkiak, hırankap te kakısine kakıt au. ⁴³*Yınk kerek maain mit nanwıṣık kakıkre hei hırank menmen enuk weinik kerekek. Te yınk maain kerek God kakıkiak hırankakre yaaik. In ek yınk hırankaknap te hırankap mampenuk. Maain hırankakre manpenuk wişenuk. ⁴⁴Yınk kaiu kerek maain mit nanwıṣık kakıkre hei, hırank menmen me ti kerekek.

Maain yınk kaiu God kakıkiak, hırankakweikin kakre hak yaaik kerek kakıkaap himin kaiu kaku werek kakıkrerek. Yınk ke hırankepu, te haiu mertei maain haiu mamit yınk hak kakıkaap himin kaiu hırankaku. ⁴⁵*Hım mau tiwei me God mit newisim hıram matıp mar im. Hıram matıp me Adam, "God kırıakek hırankepu." Te Krais hırankire Adam, hırankıkaru kan kewet haiu mit himin kırak, haiu mamu mamtikerek. ⁴⁶Haiu eminın emu ti ik emriuve yınk kerek God naanmiprewek au. Yınk ke ti kerekek. Maain God kakweikin yınk kaiu te God himin Yaaik hıranknaanmamrai yınk kaiu. ⁴⁷*God kırıak mitik Adam kinin kau ti hırankınk kırak ke ti. Te Mitik Krais kerek

kıkarukan, hırankake wit ke God kan. ⁴⁸Hır mit miyapır nau ti hır nepenyeler ne mitik Adam kerek nıpaa God kırıakek ke ti te hır nar ke hırankerekek. Maain hır mit miyapır kerek nanu wit ke God, hır nanweikin nanır ke Mitik Krais hırank nıpaa keke wit ke God kan hır nanır ke nepenyeler nırak. ⁴⁹Yınk kaiu ik hırank kar ke mitik Adam kerek nıpaa God kırıakek ke ti, te maain yınk kaiu kakweikin kakır ke Krais kerek nıpaa keke wit ke God kan.

⁵⁰*Nai yinan hi hetpi menmen im. Yınk kaiu God kırıakek ke ti ap te kaku kakıt wit kırak au. Menmen kerek maain kakısine ap te kakno wit kerek menmen ap mamısine au. ⁵¹*Yi eiyımtau him im hi hetpiyem me menmen nıpaa mit hır nerteiyem au. Mit han nekre nımin ke haiu mit kerek mises him me Krais mau ti, hır ap te nani taau. Te God kakweikin yınk kır waswas. ⁵²*Wi mitik ensel kaktenwo taur kırak kehimitan wi me ti nepei mesi, God kakweikin yınk kır waswas kakır ke mitik nanamır hei mewen. Mitik ensel kaktenwo taur kırak epe au, God pikeyakakıkiyan mit kerek nıpaa naa, hırankakweikin yınk kaiu, te haiu ap pikeyaki mami taau. ⁵³*Hırankakweikin yınk kaiu kakıntar yınk kaiu maain kerek haiu mamnap mami hırankekweikin ekre

* 15:43 Fl 3:20-21

* 15:45 Jen 2:7; Jo 6:63; 2Ko 3:6, 17

* 15:47 Jen 2:7

* 15:50 1Ko 6:13

* 15:51 1Te 4:15-17

* 15:53 2Ko 5:4

* 15:54 Ais 25:8

ȳink ap te haiu mamnap o mami. ⁵⁴ *Maain God kakweik̄n ȳink kaiu kerek kaknipai haiu mamnapo mami, h̄irak kakweik̄n kakre ȳink yaaik ap te kaknipai haiu mamnap o mami au. Te h̄im me God n̄ipaa mit newis̄im mau t̄wei mammen. H̄iram mat̄ip mar im:

“God epei kin̄n menmen enum menip haiu mit miyapir yapirwe haiu mami.

⁵⁵ *In ek menmen enum h̄iram menipai haiu mit miyapir mam̄waank, h̄iram epei au enum mire henmik kewen. Menmen enum h̄iram menipai haiu mami h̄iram epei au mesi.”

⁵⁶ *Menmen enum mekre han kaiu mamnipai haiu mami. H̄im me God mau t̄wei n̄ipaa Moses kewis̄im h̄iram m̄ik̄iam menmen enum mekre han kaiu, menipai haiu m̄ir̄ak menmen enum te haiu mami. ⁵⁷ T̄s, haiu emtip God h̄irak yaaik kentar h̄irak keriuwet Jisas Krais kaiu Iuwe h̄irak kin̄n menmen enum mekre han kaiu menipai haiu mami. Te haiu ap mami mamit au, haiu p̄ike mam̄krit mamu.

⁵⁸ *Te nai yinan yaain yi han tokik eiyu ap eiwis h̄im ham enum memipin mamri han ki. Yi ap einapen eir̄ak menmen me M̄it̄ik Iuwe Krais hekrit hekrit au emit eiyintar yi yertei menmen yi

ȳiriak M̄it̄ik Iuwe em, h̄iram ap weinim au.

16

H̄im me pewek mit ne Korin nant̄iwem nanwet mit miyapir han em

¹ *In ek hi ewisi h̄im me pewek kerek yi h̄iras yewis̄im miwaai niutip. Te yi eiwet mit miyapir han kerek h̄ir nises God neit provins Judia yi eiwetrem. Hi ewisiyem entar yi epei yitauhiyem. Yi yises menmen hi epei atip mit nises h̄im me God neit provins Galesia em.

² Me wi Sande miutip miutip yi mit miyapir yapirwe niutip niutip eiremir pewek pinam me menmen God kekepi yi epei yetiwem me menmen yi ȳiriakem. Yi eiremir pewek im eiwisi emwaai niutip te maain wi kerek hi anen etiwem, yi ap eino ein eino ein eiriyam me mit miyapir en au emit! H̄iram menmen yi epei yewis̄im h̄iram emwaai emimeriyo.

³ Maain hi anen hi awis tiwei keiyak kakikaap mit ne Jerusalem h̄ir nanirtei yi neimin, hi awet mit kerek yi yehimteni h̄ir nant̄iwek kaktike pewek mi, hi ariuweti h̄ir neiyim enino wit Jerusalem. ⁴ Maain hi anen hi han kitet h̄iram yaaim te hi ano Jerusalem h̄ir nantikewa haiu emriyan emno.

Pol hanhan kaknen kakir mit miyapir ne wit Korin

* 15:55 Hos 13:14

* 15:56 Ro 6:14, 7:13

* 15:58 2Kro 15:7; Rev 14:13

* 16:1 Ro 15:25-26; 2Ko 8:1-9; Ga 2:10

* 16:5 Ap 19:21

5 *Hi ehnin ano provins Masedonia. Hi hen en apei au, te hi pīke anen ari yi m̄it miyapır en. 6 *Hi anen ehu etikewi w̄i mei yapırwe au en, hi ehu w̄i ere haw̄i hitan epeи au. Haw̄i hitan epeи au, yi eikepa eiriuweta hi ano wit keiyak hi hanhan anori.

7 *In ek hi h̄inapen anen ari me w̄i hi ano wit hak menep entar hi ehu etikewi w̄i mei kike au em̄it. Maain m̄itik Iuwe Krais kakwisa hi anen ehu etikewi w̄i mei yapırwe. 8 Te in ek hi ahu in heit wit Efesas ere maain w̄i haiu m̄it ne Isrel menewem Pentikos h̄iram mamnen. 9 *Hi wen ahu in entar M̄itik Iuwe h̄irak k̄ir̄ak menmen yapırwe yaaim epeи man mamwisai haiu mamtip m̄it h̄im m̄irak h̄ir nanisesim. Te mit enun han n̄inapen h̄im me God h̄ir nau in nanraiwaank menmen haiu matip m̄it miyapır em.

10 *Maain Timoti h̄irak kaknen yi naanemprewek werek werek, te h̄irak ap kakneini au. H̄irak eku werek ektikewi. Hi hetpi h̄im im hentar Timoti ketikewa haw̄ir w̄ir̄ak menmen me M̄itik Iuwe h̄iram m̄ip̄ram. 11 *Yi ap eineinik einan yip̄r eiw̄irek yi han kitet h̄irak m̄itik weinik au em̄it! Yi eikepik te h̄irak pīke kaknen eku werek werek ekintar hi etike naiu yinan han in haiu mameriȳwek h̄irak kaknen. 12 *In ek hi etpi me Apolos. Hi epeи

hetpiwek h̄im iuwe h̄irak ektike naiu yinan han in h̄ir nanriyan nanıno nanri. Te h̄irak au k̄inapen. H̄irak katip kar ik: "Hi ap te in ek ano au. Maain God kakwisa hi anen, te hi anen ahıri." Te hi hetpi, maain h̄irak kaknen.

Him ham p̄inam h̄iram m̄ikaru

13 *Yi naanempre h̄iras te yi eiyises h̄im me God werek werek. Yi eire m̄it iuwe han tokik (o einakin tokim) eiyu me menmen enum mamnen mamriwaank. 14 Menmen yapırwe yi yir̄akem eiȳitar yi hanhan eiriuwe m̄it miyapır han eikepi eiriuwerem. 15 *Nai yinan, yi yertei menmen im. M̄itik Stefanas ketike m̄ite n̄ikerek n̄irak h̄ir nemtau h̄im me God h̄ir ninin nisesim nekre n̄im̄in ke yi m̄it miyapır yapırwe nau neit provins Akaia. H̄ir epeи nises han k̄ir nen n̄ikaap m̄it miyapır kerek nises h̄im me God. Te hi hitih h̄im iuwe yi m̄it miyapır en. 16 *Yi eiȳimtau h̄im m̄ir metike h̄im me m̄it h̄ir nekepi n̄ir̄ak menmen iuwe mar em. 17 Hi han yaaik hentar Stefanas, Fotyunetas, tetike Akaikas epeи tan t̄ira. H̄irakit tan tekepa teriuwe menmen yi ap yekepa yeriuwerem yentar hi ap hau hetikewi. 18 *Hi han kitet h̄irakit terekyi yi han yaaik yar ke h̄irakit epeи terekyi

* 16:6 Ro 15:24; Ta 3:12 * 16:7 Ap 18:21 * 16:9 Ap 19:8-10; 2Ko 1:12; Kl 4:3; Rev 3:8 * 16:10 1Ko 4:17 * 16:11 1Ti 4:12 * 16:12 1Ko 1:12, 3:6
* 16:13 Sam 31:24; Ef 6:10 * 16:15 Ro 16:5; 1Ko 1:16 * 16:16 1Te 5:12
* 16:18 Fl 2:29

hi han yaaik. Yi han ekitet mítikít tar ik hírakít mítikít iuwe. ¹⁹* Mít miyapır kerek nises him me God neit provins Esia hír nesiuve him netpi, "Yi yaain." Akwila ketike míté pírak Prisila hír netike mít miyapır han kerek nises him me God nererik neit wínak kír in, hír yapırwe nesiawi him netpi, "Yi yaain." ²⁰* Naiu yinan yapırwe in hír nesiawi him netpi, "Yi yaain." Wí kerek yi yererik yi eitípan yi eiyewewan eiyir ke mít yaain ne God níriakem.

²¹* In ek hi Pol hírekés hewis him mai yinam im mau tíwei men yi mít miyapır hi hetpi, "Yi yaain."

²²* Mít miyapır han en kerek hír ap hanhan neriuwe Mítik Iuwe Krais hír nemipín hír han kitet maain hírak kakıwaanki. Mítik Iuwe kaiu Yaaik Krais, ti enen.

²³⁻²⁴ Hi hanhan Mítik Iuwe Krais kakrekyi menmen yaaim. Hi hanhan yi mít miyapır yapırwe en hentar haiu ne Krais Jisas.

Mepır keremem

* **16:19** Ap 18:2, 18, 26; Ro 16:3-5 * **16:20** Ro 16:16; 2Ko 13:12 * **16:21** Kl 4:18; 2Te 3:17 * **16:22** Ga 1:8-9

Tiwei Pol Kewisik Ken Mit Ne Wit Korin - 2 Menmen me tiwei ik

Pol kitehi God katip hirak
yaaikekntar hirak
kekepik 1:1-11

Pol kewepyapir menmen
mau mekre han kirkak
ekatip mit ne Korin em
1:12-7:16

Him me kolekta mit ne
Korin nansiwerem
emamno mit ne Judia
8:1-9:15

Pol naanmipre hirekes me
hirak keit eniuk iuwe
aposel 10:1-13:10

Pol katip mit ne Korin him
mikaru 13:11-14

¹*Hi Pol hi hire mitik
aposel ke Krais Jisas hatip
mit him mirak. Nipa God
hanhan kewisa hi hire mitik
aposel hi hiriak menmen
mirak. Hi hetike kaiu yinak
Timoti hawir wikkewi
tiwei ik wesiuwerek kaknen
yi mit miyapir ne weiwick
me God yi yau wit Korin
ke provins Akaia, yi yetike
mit miyapir ne God yerer
wit wit yeit provins eik e.
²*Hi hanhan God Haai kaiu
ketike Mitik Iuwe Jisas Krais
hirakit tatrekyi menmen
yaaim yi eiyu werek werek.

*Pol katip God hirak yaaike
kentar hirak kekepik*

* 1:1 1Ko 1:1 * 1:2 1Ko 1:3 * 1:3 Ef 1:3; 1Pi 1:3; Ro 15:5 * 1:5 Sam
34:19, 94:19 * 1:6 2Ko 4:15 * 1:8 Ap 19:23; 1Ko 15:32

³*Haiu emwenipi niuk
me God, hirak Haai ke
Mitik Iuwe kaiu Jisas
Krais. Haiu mertei hirak
Haai ke han teweninai,
hirak Haai ke kekepai.
⁴Hirak kakikepai han kaiu
me menmen enum mam
nen te haiu han etwenin
mit miyapir han haiu
emkepi me menmen enum
mammen. Haiu emkepi
emriuve menmen God
nepei kekepai keriuwerem.

⁵*Him im yaaim. Menmen
enum yapirwe mamen
mamraiwaank mamir ke
nipaa menmen mewaank
Krais. Mar ke menmen
enum meraiwaank, te Krais
kakikepai me menmen te
haiu han yaaike mamu. ⁶*Mit
nirak hi hetike Timoti
enum nerawirwaank nentar
hawir wetpi him yaaim
me God, hiram mekepi yi
han yaaike eiyu yi yertei
God kakikepi maain kaknen
kaktihis. Mit nerekyawir
enum, te God kekepawir.
Menmen im mamkepi yi han
yaaike eiyu eiyintar maain
menmen enum mamen
mamriwaank yi yertei God
kakikepi kakir ke hirak
nepei kekepawir. ⁷Hawir
wertei werek werek me yi
mit. Menmen enum mam
riwaank mamir ke men
men enum merawirwaank,
hawir wertei God kakikepi yi
han yaaike eiyu eiyir ke God
kekepawir han yaaike wepu.

⁸*Nawir yinan, hawir
hanhan yi yertei werek

werek menmen enum nepei man mewepir weit provins Esia. Menmen enum epei man hiram mewewir han kawir te hawir han kitet hawir wawi. ⁹ Hawir han kitet hawir wawi wawir ke mitik kerek mitik masistret hirak nepei katip hawir wawi. Menmen im nepei man mekepawir wertei hawir hirekxes ap wawin in menmen im au. Hiram mekepawir te hawir wertei God kerek hirak kikian mit nipaai naa hir pike nekrit, hirak kerekek kakikepawir. ¹⁰ *Hirak nepei kekepawir me menmen enum te hawir wawi au. Maain hirak pike kakikepawir. Hawir han kitet hirak in ere maain hirak kakikepawir naanmamrawir. ¹¹ Yi mit eikepawir eiriwe menmen yi eiyitehi God em kakikepawir. Yi yiriakem te maain mit miyapir yapirwe nanimtau God kemtau him hir nitwekhi me hawir hirak kakikepawir, hir nanwenipi niuk mirak nantip hirak yaaik.

Pol keweikin han kirak te hirak ap kan wit Korin au

¹² *Haiu han yaaik meriuwe menmen im. Han kaiu kitet menmen haiu miriakem haiu mises menmen yaaim God kewetaiyem haiu ap mari han ke mit miyapir meriuwerem au. Menmen me ti mit nerteiyem ap mekepai haiu miriakem au. God kerekek kekepai haiu miriakem.

Haiu mises menmen im mekre nimin ne mit miyapir ne ti, te haiu misesim wisenum mekre nimin ne yi mit miyapir. Te haiu han yaaik meriuwe menmen im. ¹³⁻¹⁴ *Him hi hewisiyem mau tiwei ik, as o hir hiram ap misawin mire him tok piksa au. Menmen yi yekinaam hiram keremem hi hetpiyem. Hi hanhan yi eiyirtei werek werek menmen in ek yi yerteiyem kike kike me haiu mit. Te maain wi kerek Mitik Iuwe Jisas pike kaknen kaktaihis, haiu han yaaik mamriuwi yentar yi yayu yaitike Krais, yi han yaaik eiriwe haiu mit aposel eiyintar haiu metpi him yaaim mekepi meriuwerem. ¹⁵ Hi han kitet yi han kiteta hi hire aposel yaaik te hi hanhan hahinin anen ari, te hi akepi yi han yaaik eiyu mei wik. ¹⁶ *Hi nipaai han kitet hi ahinin anen ari yi yeit wit Korin me wi hi ano provins hak Masedonia. Au, hi anaiwiri hahit wit ki hi in ek han hau provins Masedonia. Maain hi anaaiwir Masedonia hi pike ano ari yi mit yeit wit Korin, te yi eikepa eiriuweta hi ano provins hak Judia, te hi ari mei wik. ¹⁷ Te yi han kitet wi kerek hi hewis tiwei hatip hi hanhan hahinin anen ari me wi hi ano provins hak Masedonia, hi ap han kitet menmen werek au. Te hi heweikin han kai a? Yi han kitet hi hire

* 1:10 2Ti 4:18 * 1:12 Hi 13:18; 2Ko 2:17; 1Ko 1:17 * 1:13-14 2Ko 5:12; Fl 2:16 * 1:16 1Ko 16:5-6

mítik enuk ke ti, hi hatip 'O, hi enen,' te hi hepakinem mekre han kai hi au hinapen a? Taauye! 18 Mar ke him me God hiram yaaim, hi ap hetpi him 'O, hi anen,' te hi hepakinem mekre han kai hi au hinapen.

Taauye! 19 *Nipaah hi, Silvenes, Timoti, haiu mau metikewi haiu metpi him me Nikan ke God Jisas Krais. Yi yertei Krais hirak ap katip menmen hirak kakisesim te maain kakweikin sip kewet him nipaah hirak ketpim au. Hirak kakisesim keremem. 20 *Menmen yapirwe God katip hirak kakriakem, Jisas hirak kakisesim kakrekyiyem. Wi haiu mamwenipi niuk me God mentar menmen im yaaim, haiu matip Mítik Krais hirak yaaik kakises menmen hirak katip hirak kakisesim. 21 *God Haai kerek hirak kekepai haiu mit haiu metike Krais mau niutip. 22 *God hirekes kehimitenai haiu nírak, hirak kewis Himin kírak Yaaik kekre han kaiu, hirak kíre menmen kike keteiknai menmen hirak kakwetai menmen yapirwe.

Pol ap ken kiri waswas au

23 *Hi hewisiyiék me menmen im te God kertei han kai kakwepyapírem. Te hi hetpi werek hi ap hewisesik me menmen au. Hi ap hinin han hiri yi mit

* 1:19 Ap 18:5

* 1:20 Rev 3:14

* 1:21 1Jo 2:27

5:5; Ro 8:16-17

* 1:23 Ro 1:9; 2Ko 11:31

* 1:22 Ef 1:13-14; 2Ko

2Ko 12:21

* 2:4 Ap 20:31

* 2:5 1Ko 5:1

ne wit Korin me wi hi hen provins Masedonia hentar hi hinapen hen yi mit arekyi yi han enuk. 24 *Haiu ap metpi haiu minin naanmipri me menmen me God yi yisesim au. Haiu mertei yi yises God werek werek haiu mítak menmen metikewi mamkepi yi han yaaik eiyu.

2

1 *Te hi epei han kai kitet hatip har ik. Hi ap anen ari yi mit etpi menmen me han enuk heriuwerem. 2 Hi anen etpi menmen te yi han enuk, te neimin nankepa hi han yaaik ehu a? Taauye! Yi mit kerek hi anipi yi han enuk keriyan. 3 Hi hinapen anen ari yi mit miyapir en yi yenipa hi han enuk au. Hi hanhan yi eikepa hi han yaaik etikewi, te hi hinin hewisi tiewi men yi mit, hi hetpi menmen hi han enuk heriuwerem. Hi hertei wi kerek hi han yaaik heriuwe menmen, te yi yapirwe han yaaik yetikewa me menmen. 4 *Wi hi hewis tiewi ken yi mit miyapir en, hi hewisik hirak au kerekko han kai au toenuk te hi hikit. Hi hinapen henipi han enuk heriuwe him hi hewisiyem au. Hi epei hanhan yi eiyertei hi han tewenini wisenum keremem.

Pol katip hir mit ne Korin pike nanithis mitik nipaah kiriak enum

⁵ *Mítik kerek kíriak menmen enum hírak ap kenipa han enuk au. Hírak kenipi keriyen yi han enuk. Hi hínapen hemipín hatıp hírak kenipi yi yapırwé han enuk au. Yi mít han keriyen. ⁶ Menmen yi mít yapırwé yerekyiwekem me menmen enum hírak kíriakem híram werek. ⁷ Te in ek yi mít miyapır yi ap han ekitet menmen hírak kíriakem, nepei werek emít yi einaipísem. Yi eiyitpiwek hím yaaim em eiyim eirekyiwek han yaaik te menmen im ap mamrekyiwek han kírak mamíwaankek. ⁸ Te hi hitihi hím iuwe te yi eiteikniwek yi wen han teweninek. ⁹ *Nípaa hi hews tiwei ken yi mít te hi hanhan hertei yi yaain yises menmen hi hetpiyem werek werek o au me yi yepir mítik eik kíriak menmen enum kakno. ¹⁰ Yi mít miyapır yi ap han ekitet menmen enum hírak mítik hak kerekyiyem. Yi han tiwaaiyem, te hi han tiwaaiyem emít. Menmen enum híram mepu, te hi han tiwaaiyem emit, te hi híriak menmen im atıp Krais em, te híram mamkepi yi yertei hi han tiwaaiyem emít. ¹¹ *Hi híriak menmen im hentar hi hínapen Seten kakininai kewisisi me mítik kerek haiu nepei menerek mepirek. Haiu nepei mertei menmen

enum Seten han kitet kakrekyaiyem.

Polhanhan keriuwe Taitas keit wit Troas

¹² *Nípaa hi híniu hen wit Troas hewepyapır hím yaaim me Krais, Mítik Iuwe God kinin ken kekekyor han te hír hanhan nanımtau hím hi hetporem. ¹³ *Te hi han kai ap kepu werek werek au hentar hi hemerır kaiu yinak Taitas te hírak ap kan kíra au. Hírak ap kan kíra au, te hi hanhanek hi hínaaiwır wit Troas hi hen provins Masedonia hírek hírak ketpo me yi mít en.

God kíkaap mit aposel hír ninin Seten

¹⁴ Te in ek hi hitehi God hatıp hírak yaaik. Hírak kekepai keriuwe menmen iuwe me Krais te haiu minin menmen me ti. God ketaihis kesiuwai haiu men wit heriyai heriyai haiu matıp mít hím yaaim me Krais. Hím im híram yaaim mar ke mít hír nemiwo (o nemiyin) tipar mekre heurek, maain hír newepim híram minin meprer wit wit heriyai heriyai. ¹⁵⁻¹⁶ **Haiu mít aposel haiu mire menmen minin yaaim me Krais hírak kewepwarem kewet God em. Haiu mire menmen minin yaaim men nímin ke mít miyapır kerek God kaktorhis. Me mít miyapır kerek God kaktorhis, menmen haiu misesim híram mire menmen minin yaaim

* 2:9 2Ko 7:15, 10:6 * 2:11 Lu 23:31 * 2:12 Ap 14:27; 1Ko 16:9 * 2:13 Ap 20:1 * 2:15-16 1Ko 1:18 * 2:15-16 Lu 2:34; 2Ko 3:5-6

mamkepi h̄ir nanu werek werek. Me m̄it kerek God ap kaktorhis nanino si, menmen haiu misesim h̄iram m̄ire menmen minin enum menipi h̄ir nani. M̄it neimin h̄ir nanirtei menmen im werek werek a? Taauye! ¹⁷*Yi yertei haiu m̄it ap m̄irak menmen mar ke m̄it yapirwe h̄ir n̄iria kem. H̄ir nepno heriyai heriyai natip m̄it him me God hanhan nanit pewek mererim keremem. Te h̄ir ap nankaap m̄it miyapir au. Te haiu m̄it aposel au. Haiu m̄it han kaiu yaaik haiu matip m̄it him yaaim me Krais mentar God kehimintenai haiu m̄iria kem. Haiu metike Krais mau han kiutip, God k̄rai haiu matip m̄it miyapir him m̄irak.

3

Haiu m̄iriak menmen matip m̄it him lo ham yaaim me God

¹ *Menmen hawir wewisiyem menipi yi han kitet hawir wewenpi niuk mawir iuwe te yi yatip hawir yaaikit a? O au en, yi han kitet hawir war ke mit han h̄ir neweti t̄wei mit han ne wit hak newisiyek netpi h̄ir mit yaain a? O au en, yi han kitet hawir hanhan yi yewisawir t̄wei te hawir wauno wit hak wewet mit han ek, te h̄ir nertei hawir mitikit yaaikit a? Taauye! Hawir w̄napen t̄wei au! ²*Yi mit miyapir keriyan yi yire

t̄wei hawir wetenenik kekre han kawir, yi yewenpi niuk mawir yeriuve menmen yi yiria kem te mit miyapir han h̄ir n̄rem nerteiyem. ³*Menmen yi yiria kem meteikin mit miyapir han yi yire t̄wei Krais h̄irak kewisik kesiuwerek me his me haiu mit aposel. T̄wei ik Krais ap kewisik keriuve si yeunek mau nan mar ke n̄paa Moses kewis him me God mau nan au. H̄irak kewisik keriuve God Himin Yaaik k̄irak kerek kepu tipmain tipmain enum eik, h̄irak kesiuwerek ken kekre han ki kewis him m̄irak mekre han ki.

⁴ Hawir watip hawir mitikit yaaikit wentar hawir wertei God kehimitenawir wiriaak menmen im. Krais kekepawir keriuve menmen m̄irak iuwe kerek God Haai kewetiwekem, te hawir wawises menmen hawir wetpiyem. ⁵*Hawir ap iuwe te hawir watip hawir wiriaak menmen im wises han kawir weinik au. God kerekek kekepawir kewetawir menmen m̄irak iuwe te hawir wiria kem. ⁶*God kerekek kekepawir te hawir watip mit menmen me him ham yaaim m̄irak. Him ham yaaim me God h̄iram ap him lo mau t̄wei mit enisesim au. H̄iram him yaaim matip mit God Himin Yaaik k̄irak kakikepi kaktorhis h̄ir nanu werek. Him lo mau t̄wei matip

* **2:17** 2Ko 1:12; 1Pi 4:11 * **3:1** 2Ko 5:12; Ap 18:27; Ro 16:1 * **3:2** 1Ko 9:2

* **3:3** Eks 24:12; Jer 31:33; Esi 36:26-27 * **3:5** 2Ko 2:16 * **3:6** Jer 31:31; 1Ko 11:25; Jo 6:63; Ro 7:6

mít ap nanisesim werek werek te hır nani. Hı̄m ham yaaim me God Hı̄mın kırak Yaaik hı̄ram mamkaap hau mít te hau mamu werek werek. ⁷*God kewepyaan hı̄m lo, hı̄rak kewet Moses em mau nan. Me wı̄ hı̄rak kırıakem, menmen me God iuwe merhı̄he mırıus ninaan me Moses. Maain hı̄ram pı̄ke mamre kike kike ere mamıt, te mít miyapır ne Isrel ap nanırek pı̄ke te naanmewı̄riyapi me wı̄ menmen me God merhı̄he mırıus ninaan mırak. Menmen me hı̄m lo kerek menip hau mít hau mami, hı̄ram man metike menmen iuwe me God merhı̄he. ⁸*Te hau matıp mít miyapır hı̄m me God Hı̄mın kırak Yaaik, menmen im mırak menipai hau han yaaik mepı̄rpı̄r wı̄senum minın menmen me nı̄paa me hı̄m lo me Moses. ⁹*Hı̄m lo kerek hı̄ram menip hau mít mami, hı̄ram man metike menmen iuwe me God merhı̄he menip mít nı̄naain nepı̄rpı̄r, te hı̄m kerek mekepai te God kaktıp hau mít hau yaain, hı̄ram minın hı̄m me nı̄paa God kewet Moses em, te hau han yaaik mepı̄rpı̄r iuwe. ¹⁰*Menmen me God iuwe merhı̄he mırıus ninaan me Moses mar ke nı̄paa ein hı̄ram men mire kike kike ere mepeit. Mar im hı̄m yaaim nı̄paa God kewet Moses em hı̄ram epei men kike kike mentar hı̄m ham yaaim me Krais me in ek God

kewetaiyem hı̄ram mekrehı̄r mı̄ram. ¹¹Hı̄m lo me nı̄paa ein man metike menmen iuwe me God merhı̄he, te hı̄ram pı̄ke mire kike kike ere meit, hı̄ram in ek nepei au mesi. Te hı̄m in ek God kewetaiyem mamkepai hau mire yaain te God kaktaihis, hı̄ram minın hı̄m me nı̄paa mentar hı̄ram ap te mamı̄si au. Hı̄ram mamu mamıt tipmain tipmain enum eik.

¹² Hau mertei hı̄m ham yaaim hı̄ram mamu mamıt tipmain tipmain enum eik, hau mamı̄merı̄r menmen mırak merhı̄he iuwe mamnen te hau ap mepakın hı̄m mei au. Hau mewepiyapı̄rem te mít miyapır nerteiyem.

¹³*Hau ap mırıak menmen Moses hı̄rak kırıakem. Hı̄rak kewis laplap pı̄nam mı̄wapı̄n ninaan mırak te mít miyapır ne Isrel ap te nanır menmen yaaim me God merhı̄he mırıus ninaan mırak men kike kike ere meit. ¹⁴*Moses kewis laplap pı̄nam mı̄wapı̄n ninaan mırak keremem au. Mít miyapır ne Isrel han kır ap nertei menmen me God werek werek au, hı̄ram mire laplap pı̄nam mı̄wapı̄n han kır. In ek, mít miyapır ne Isrel hır nererik nekine hı̄m me Moses, hır han kır ap nertei menmen me Krais werek werek au. Hı̄ram mar ke laplap pı̄nam wen mı̄wapı̄n han kır. Mít hır nemtau hı̄m me Krais hır nisesim, hı̄ram mar ke God

* **3:7** Eks 34:30 * **3:8** Ga 3:2, 5 * **3:9** Diu 27:26; Ro 1:17, 3:21 * **3:10** Eks 34:29 * **3:13** Eks 34:33-35 * **3:14** Ro 11:25

keit laplap pınam mıwapın han kır, hıراك kenemtin kewırem men. ¹⁵ Nıpaa ere in, mit nekine him me Moses, menmen mire laplap pınam mıwapın han kır mentar hır ap nises him me Krais. ¹⁶ *Me wi kerek mit o miyapır neweikin han kır nises Mıtık Iuwe Krais, hıram mar ke God keit laplap pınam mıwapın han kır hıراك kenemtin kewırem men te hır nertei menmen mıراك werek werek. Hıram mar ke nıpaa Moses ken kekre wınak ke God, hıراك kenemtin laplap pınam keweikin ketike Mıtık Iuwe tewepnak. ¹⁷ *Mıtık Iuwe keit him im hıراك God Hımin Yaaik. Hıراك kepu kekre han ke mit, hır ap te nanises menmen him me Moses ketpor te hır han kitet God katıp hır yaain. Au, hıram ap mamkepai te God kaktıp hıau yaain au. ¹⁸ *Hıau mit ap menmen mıwapın han kaiu au, te menmen yaaim me Mıtık Iuwe hıram mau mekre han kaiu. God Hımin Yaaik kau kekre han kaiu keweiknai han kaiu hıau pıke meweikin mar ke hıراك. Mit miyapır nanırtsei God keweiknai han kaiu, hıau mamır ke hıراك te hıau mamwenipi niuk mıراك mamınterim.

4

*Hıau mit aposel mewepyapırıyi eyırteiyek werek werek.
him yaaim hıram mire si*

* **3:16** Ro 11:23, 26 * **3:17** Jo 8:32, 36; Ro 8:2; Ga 5:1 * **3:18** Eks 16:7; 24:17
 * **4:1** 2Ko 3:6 * **4:2** 2Ko 2:17; 1Te 2:5 * **4:3** 1Ko 1:18 * **4:4** Ef 2:2; Kl 1:15; Hi 1:3 * **4:5** 2Ko 1:24 * **4:6** Jen 1:3; Ais 9:2; 2Ko 3:18

¹ *God kerekek hıراك han tewenına kehimitenai hıau mırıak menmen mıراك matıp mit miyapır him mıراك, te menmen enum man merekyei han kaiu hıau ap mınaain misesim iuwe au. ² *Hıau meweikin sip mewet menmen enum misawın mit nanwepyapırem hıau yınk enuk meriuwerem au emit. Hıau ap mewises mit him me God hıau meweikin him mıراك matıp mit hırek enisesim. Au, hıau merp ninaan me God, God hıراك kırai hıau metpor him mıراك hıau matıp him yaaim, te mit kerek nerteiyeli han kaiu, hır nertei him im hıram yaaim. ³ *Him yaaim hıau matıp mit em, mit ap nerteiyem werek werek, hır keriyen nanıno si hır ap nerteiyem. Hır ap nises him yaaim nentar tipir enuk te ti ik Seten hıراك kewenin han kır te hır ap nisesim au. ⁴ *Hıراك kewenin han kır te hır ap nertei werek him yaaim me Krais. Him yaaim im hıram matıp me menmen yaaim me Krais kerek keteiknai God kiremekak kar ke hıراك kıpre God. ⁵ *Hıau ap metpi him me hıau hıras te yi eitıp hıau mit yaain. Au, hıau metpi him im. Jisas Krais hırekes Mıtık Iuwe kaiu, te hıau mit hıau mar ke wok mit mekepi

mentar God kerek nipaā katip kar ik: "Me wit toto lait h̄remes mamīr," h̄rak kerek kekepai haiu mertei mekre han kaiu menmen m̄rak yaaim merhīhe nepei au man mau Krais.

7 *God kewis menmen m̄rak iuwe h̄ram man mekre han ke haiu mit ne tī au haiu wein̄n. H̄rak kewisim mekre han kaiu kakteikin mit miyapir ne tī menmen yaaim haiu m̄riakem ap meke han kaiu man. Au, h̄ram meke God man mekre han kaiu mekepai. 8 *Merer wit wit menmen enum man mewep te h̄ram ap meraiwaank au. Haiu ap mertei menmak menmen enum man mewep te haiu ap minnaawīr menmen haiu m̄riakem. 9 Mit enun noiyai nanrekyei enum, te God ap kinaiwīrai au. Mit h̄r newep haiu menke te haiu ap maa au. 10 *Mit h̄r newep neriuwe nīpin menmen ham yapirwe te hekrit hekrit sak mau ȳnk kaiu mar ke nīpaa mit enun nenep Jisas sak mau ȳnk k̄rak. Sak mau ȳnk kaiu te mit nanirem h̄r nanirtei Jisas Krais kepu ketikewei kakikepei te mit nanwep haiu mami au, haiu pīke mamu werek. 11 *Me wī haiu mepu tī im, mit h̄r noiyai nanrekyei enum, haiu mami mentar haiu mises him me Jisas haiu matip mit em. Mit h̄r newep menep haiu mami, te mit nanir

ȳnk kaiu kerek maain kaki, h̄r nertei Jisas Krais kepu kekepai haiu mami au, haiu pīke mamu werek. 12 Mit newep menep haiu mami te menmen im haiu m̄riakem h̄ram mekepi himin ki te yi yauy werek.

13 *Him me God kerek mitik Devit kewisim mau tiwei Sam h̄ram matip mar im: "Hi hatip mit menmen hentar hi han kitet God naanmamprau kakikepa." Haiu mit in keriyen haiu han kitet God kakikepai kaktaihis kar ke nīpaa h̄rak k̄kaap mitik hak Devit. Te in ek haiu matip mit him m̄rak. 14 *Haiu matip mit menmen mentar haiu mertei God kerek nīpaa kikiak Mitik Iuwe Jisas, h̄rak kaktaihis haiu mamtikewi haiu mamirp ninaan m̄rak. 15 *Menmen yapirwe enum man menep haiu mit aposel, mentar haiu metpi him yaaim mekepi meriuwerem. Maain him yaaim me menmen God kerekyaiyem mamno mamerer wit wit, mit nanisesim, h̄r nantip God h̄rak yaik, h̄r nanwenipi niuk m̄rak me menmen im yapirwe h̄rak kiriakem.

*Menmen enum im hiram
mire menmen weinīm mentar
haiu mamit menmen yaaim*

16 *Haiu ap han enuk minnaawīr menmen im God kehimtenai haiu m̄riakem mentar haiu mertei God kakikekyei haiu mit, haiu

* 4:7 2Ko 5:1 * 4:8 2Ko 1:8, 7:5 * 4:10 1Ko 15:31 * 4:11 Ro 8:36 * 4:13
Sam 116:10 * 4:14 1Ko 6:14 * 4:15 2Ko 1:3-6 * 4:16 Ef 3:16

yapırwe mamwenipi niuk mîrak. Maain yînk kaiu hîrak kaki, te hekrit hekrit God kîkaap hîmîn kaiu hîrak kau werek werek.
¹⁷*Menmen im enum hîram meraiwaank hîram mar ke menmen kike keremem, te hîram mekepai haiu mamit menmen yaaaim me God wîsenum hîram mamu mamit tipmain tipmain enum eik.
¹⁸*Tis, haiu ap te han ekitet menmen yapırwe haiu mîrem meriuwe nanamîr kaiu au. Im em hîram mamu me mî mei kike te maain hîram mamîwaank mamit. Haiu han ekitet mamîmerîr menmen haiu ap mîrem wen au, te maain God kakwetaiyem. Menmen in ek haiu ap mîrem, hîram mamu mamit tipmain tipmain enum eik.

5

Menmen mit aposel hîr nisesim hîram mîkaap han ke mit yapırwe

¹*Haiu mertei maain yînk kaiu ke tî ik hîrak kaki kakîsine kakit. Haiu mami hîram mar ke mitîk kau weisaak hîrak ketpaan ken kewepik hîrak kînaiwîrek ken wit hak kekin hei weisaak hak. Haiu mami haiu mertei maain God kakrekyei yînk hak yaaik kakit wit kîrak kaku kakit tipmain tipmain enum eik. Menmen im hîram mar ke wînak yaaik God kimaak keit wit kîrak haiu mamwim.
²*Hîm im yaaaim. In ek haiu

mau yînk kaiu ke tî ik, haiu han kitet menmen enum mewep te haiu hanhan mamit yînk hak yaaik God kakwetaiyem kakit wit kîrak. Hîrak hîmîn kaiu kakîkrerem te haiu mamu werek werek mamîr ke mitîk kau kekre wînak keit tî ik hîrak kekepik kau werek werek.
³Maain haiu mami haiu mamit yînk hak yaaik God kakwetaiyek, haiu ap te mamu hîmîn weinîk au.
⁴*In ek haiu mau yînk kaiu ke tî ik, haiu mepu han kitet menmen yapırwe mewep mewetai han enuk. Haiu ap hanhan mami mamnaaiwîr yînk kaiu ke tî ik au. Haiu hanhan mamit yînk hak yaaik God kakweteiyek, hîrak kakîkrehîr ke yînk kaiu ik. Te haiu hanhan yînk kaiu ik hîrak ap kaki au. Haiu hanhan hîrak kakweikin kakre yînk hak yaaik kaku kakit kaktike God.
⁵*God hîrekese kerekek hîrak kenipai han kaiu te haiu mamit menmen yaaaim mîrak im. Hîrak nepei kewetai God Hîmîn Yaaik kau kekre han kaiu keteik-nai maain hîrak kakwetai menmen yapırwe hîrak kerekyeyiem.

⁶*Haiu mertei God kakwetai menmen yapırwe hîrak kerekyeyiem, te hekrit hekrit haiu han tokik mau meit. Haiu mertei wî kerek haiu mau tî mekre yînk kaiu ik, te haiu ap mau metike God meit wit kîrak.
⁷*Haiu

* 4:17 Ro 8:17-18 * 4:18 Kl 1:1-3 * 5:1 2Ko 4:7; 2Pi 1:13-14 * 5:2
 Ro 8:23 * 5:4 1Ko 15:53-54 * 5:5 Ro 8:16, 23; 2Ko 1:22 * 5:6 Hi 11:13-16
 * 5:7 1Ko 13:12

ap mır menmen im God kerekyeiyem, te haiu mertei haiu mamtiwem mentar God ap kewisesik au. Hırap katıp werek werek kerek. 8 *Hi hatıp werek. Haiu ap mınaain te haiu mami au. Haiu hanhan mamnaaiwır yıñk kaiu ke ti te haiu mamu mamtike Mıtık Iuwe God mamıt wit kırak. Hıram minın yıñk kaiu kau keit ti ik e. 9 *Haiu mau yıñk kaiu me ti im e, o haiu mamıt yıñk hak yaaik kakıt wit kırak, hıram menmen weinim. Haiu eminın han ekitet emriak menmen God hanhan haiu emisesim emriakem. 10 *Hi hetpi menmen im hentar haiu mertei maain haiu yapırwe mamırp ninaan me Krais hırap han kakitet menmen enum haiu mırıakem mekre yıñk kaiu ke ti ik ek haiu mırıakem. Hırap han kitet o skelim menmen haiu mırıakem hırap kakrekyai menmen yaaim o enum mamerim.

Mit aposel niķaap mit miyapır netike God nekiyan nau neit

11 *Wi kerek haiu matıp mit miyapır hım me God haiu mırıak menmen mari han kır te hır nanisesim nentar haiu mertei maain Mıtık Iuwe Krais skelim menmen haiu aposel mırıakem. God kertei han kaiu te hi hanhan yi yertei yekre han ki hi hises menmen yaaim hekepi heriuwerem yar ke God

kertei. 12 *Haiu ap pike mari han ki te yi yatıp hım yaaim au. Haiu hanhan metpi hım im te yi eiyırtei haiu menmak te haiu yaain. Te maain yi eitıp mit han kerek han kitet menmen me niuk iuwe o klos yaaim hıram minın menmen mekre han ke mitik, yi yayıtpor menmen im hıram yaaim au, hıram enum. 13 Haiu mit haiu han kaiu ken sip mar ke mit netpim, te haiu han ken sip kentar haiu hanhan mırıak menmen mamkepi. 14 Krais hırap hanhan haiu mit, te menmen im mari han kaiu haiu mırıak menmen mırak mikaap mit miyapır meriuwerem. Haiu mırıak menmen im mentar haiu mertei hırap kiutıp kaa kekrehır ke haiu mit yapırwe, te hıram mar ke haiu mit yapırwe maa metikerek. 15 *Hırap kaa kekrehır kaiu, te haiu mit keriyen haiu mepu ti ik, haiu ap emises han kaiu mamrıak menmen au emit. Haiu emises han ke mitik kiutıp ik kerek nipa a kaa, God kikiak pike kekrat kau kekepai haiu mit.

16-17 *Nipa a haiu mit ne ti mırıak menmen enum haiu han kitet me Krais mar im: Hırap mitik kerek. Wi kerek mit miyapır nanises hım me Krais nantikerek nanu niutıp, hır neweikin nanır ke mit miyapır yaain. Menmen enum me nipa a hıram epe au mesi meit.

* 5:8 Fl 1:23 * 5:9 Kl 1:10; 1Te 4:1

* 5:10 Ekl 12:14; Ro 2:16, 14:10 * 5:11

2Ko 4:2 * 5:12 2Ko 3:1, 1:14

* 5:15 1Ti 2:6; Ro 14:7-8

10; Ga 6:15; Ais 43:18; Rev 21:5

* 5:16-17 Ro 8:1,

Menmen yapırwe yaaim mamikrit mamikreхir ke menmen enum me nipaai ein. Te in ere maain hau mit ap te han ekitet mit hir yaain o enun nentar hir niuk mir iuwe o hir netenen menmen yapırwe au emit! Menmen im hiram menmen enum me ti. Hau han ekitet mit hir yaain nentar hir ne Krais keriyen.

¹⁸ *Menmen im me hau meweikin mire mit miyapir yaain, God kerek kirkakem. Krais hiram kaa kentar nu tentarakit. Te God keriwe menmen im Krais kerekyeyem, hiram kekepai hau mit kerek nipaai hau enun nepan metike God. In ek hau metikerek mekiyan mau meit. ¹⁹ *Menmen hau metpiyem hiram mar im. God kekepai hau mit miyapir yapırwe mau ti meriuwe menmen Krais hiram kirkakem. Te in ek God kehimitenai hau nirk yaain. Hirak ap han kitet menmen enum hau mirakem au. Hirak kesakem. In ek hiram kewetai hau mit aposel him mirak me hiram hanhan hau mit ne ti hau mamtikerek mamkiyan mamu mamit. ²⁰ God kehimitenei hau mireh ir ke Krais te menmen hau metpiyem hiram mar ke God hirakes kau ketikewi ketpi. Hau mikaap Krais hau metpi him iuwe: "Yi eiwis God hiram kakkepi te yi eitikerek eikiyan eyi werek werek." ²¹ *Krais kerek hiram ap menmen

enum mamu han kirkak au. Te God kekepai hau mit hiram keit menmen enum yapırwe hau mirakem kewisim mentar Krais hiram kerek hir kau kaa. Hirak kerek hir kau kaa te hau mit miyapir kerek hau mameses him mirak, God kaktip hau yaain.

6

Menmen enum mewaank mit aposel kerek natip mit him me God

¹ *Hi Pol hetike Timoti hawir wetike God wirak menmen miutip. Te hawir wetpi him manp, yi nepei yewis menmen yaaim God kerekyem hiram mekre han ki te yi ap eiwenem ap mamkepi au emit! ² *Yi ap eirak menmen im au emit! Him me God mit newisim mau tiwei matip mar im: "Me wi hi God hanhan ekepi yi yitauhi menmen hi hemtewem hekepi heriwerem. Me wi hi himat hi atihis yi mit miyapir yau ti, hi hekepi." Yi nikip emnep eyimtau! In ek God hanhan kakrekyi yaaim. In ek hiram kakkepi kaktihis.

³ Hau mit minapen mit han hir han kitet menmen hau mirakem me God hiram enum, te ap mirak menmen miutip mamri han kirk enuk te hir nantip hau enun au. Hau mamrik menmen

* 5:18 Ro 5:10 * 5:19 Ro 3:24-25; Kl 1:19-20 * 5:21 Jo 8:46; Hi 4:15; Ga 3:13; 1Ko 1:30; Fl 3:9 * 6:1 2Ko 5:20

* 6:2 Ais 49:8; Lu 4:19-21

enum hiram mamır hau
mamwis nan mamwaai
yayiwe te mítik kakitet
yayiwe kaknen kakrewo nan
im kakinkewin. Te hau
au minapen hir han kitet
haiu miriak enum au. ⁴*Au,
me menmen yapirwe hau
miriakem, hau meteikin
mit hau miye wok mit
ne God. Hau meteiknor
menmen mar im: Hau han
tokik mepu me menmen
enum man mewep, me
menmen enum merekyei
enum metike menmen enum
man meraiaank. ⁵*Mit
hir nawaai nippin newep, hir
newisei mekre wianak enuk
ke gavman, mit enun hir
nererik neweiknei nenepip
nanwep.

Hau miriak
menmen iuwe ere hau
mewewei. Wi ham hau ap
miwaai werek werek au, wi
ham hau mit nipp mewei.
Menmen im enum yapirwe
man hau mit mentar hau
mewepyapir him mirak.
⁶*Hau miriak menmen
yaaim keremem, hau mertei
menmen yaaim me God.
Hau ap han enuk meriuwe
menmen waswas au, hau
han yaaik keriyan mikaap
mit. Menmen im hau
miriakem meteikin mit hau
wok mit ne God. Menmen
iuwe me God Him Yaaik
kau kekre han kaiu, hau
han tewenin mit miyapir
han. ⁷*Hau mewepyapir
him yaaim, God kekepai
hau miriak menmen mirak.
Hau mises menmen yaaim
hiram mekepai menip him

enum mit nesweiyem hiram
mami mar ke nopen kekepai
kisawin yink kaiu. Him
yaaim me God hau matip
mit em hiram mekepai
merekir han ke mit mar ke
hine yipo henmik mikaap
mit neneb mit enun nepan
nir neriuwerem. ⁸Mit han
hir natip hau mit yaain
miriak menmen yaaim.
Mit han au hir natip hau
enun hir netpepai nisisai
hau enun. Hir han kitet
haiu mit enun memipin
te hau au. Menmen im
hiram menmen weini. Hau
mises menmen hau
miriakem. Hau matip him
yaaim keremem. ⁹*Hau
ap metenen tiwei matip mit
me hau hiras hau neimin.
Te mit yapirwe nerteiyai
hau mit aposel keriyan.
Mit han kitet menep hau
mami, te hau wen au mepu.
God kewis mit newep te
hirak naanmiprai hau ap
mami au. ¹⁰*Menmen enum
mari han kaiu mamrekyei
han enuk te hau au hekrit
hekrat han yaaik mepu. Hau
miye mit enun ap metenen
menmen aurei. Te hau
mikaap mit hir netenen
menmen me God yapirwe.
Hau miye mit metenen
menmen me ti au, te hau
metenen menmen yaaim ap
te mit nanriyaam mamno
taau!

¹¹ Yi mit miyapir ne
wit Korin. Hawir nepei
wetpi wewepiyapir han
kawir wepakin menmen

* **6:4** 2Ko 4:2 * **6:5** 2Ko 11:23-27 * **6:6** 1Ti 4:12 * **6:7** 1Ko 2:4 * **6:9**
2Ko 4:10; Sam 118:18 * **6:10** 2Ko 7:4; Fl 2:17; Kl 1:24

au. Hawîr han tewenini wişenum. ¹² Hawîr hîrekseş ap wewenin han kawîr au. Hawîr han tewenini wişenum. Te yi mît au, yi hîras yewenin han ki ap han teweninawîr au. ¹³ *In ek, hi hetpi har ke haai katip nîkerek nîrak, hi hetpi har ik: "Yi han teweninawîr yayîr ke hawîr epeî han tewenini yi mît miyapîr."

*Haiu mít yaain ne God
ap mamtiķe mít enun mamu
niutip*

¹⁴ *Yi mít miyapîr kerek yises him me God yi yetike mít miyapîr han ap nises him me God, yi ap yaikiyan yairak menmen o eiyis-esim au emît! Menmen yaaim, menmen enum ap te mamkiyam mamu werek werek taau. Mamîrkeik te wiتاan wanewik mamkiyan mamu wi miutip a? Taauye! ¹⁵ Yi han kitet Krais ketike Seten tekiyakît a? Taauye! Mamîrkeik te mítik kises him me God kaktike mítik ap kises him me God han kitet tiprakît a? Taauye! ¹⁶ *Mamîrkeik te mít nan-wenîpi God kaktike teinik mít newis ninaan mewim mekre pak? Taauye! God han enuk kakwep haiu mít! Haiu mít miyapîr keriyen haiu mar ke wiňak ke God kerek kepu kepeit. God hîrekseş katip kar ik:

"Hi ano mít miyapîr ehu ekreri. Hi hîre God kîr, te hîr nanîr ke mít

* **6:13** 1Ko 4:14 * **6:14** Ef 5:7, 11

* **6:17** Ais 52:11; Esi 20:34; Rev 18:4

1:8 * **7:2** Ap 20:33; 2Ko 12:17

miyapîr nai." ¹⁷ *Te God katip,
"Yi einaaiwîr menmen enum mit miyapîr enun nisesim, yi eiweikîn sip eiwetîwem. Yi einopîn menmen hîram enum ap eis-esim au, te hi atihs.

¹⁸ *Yi yisesim te hi hîre haai ki, yi eire nîkerek hîrakît o nîkerek hîram (o hîran) nai." God kerek hîrak kîrak menmen yapîrwe me ti metike nepni, hîrak katip kar ik.

7

¹ Naiu yinan yaain, God nepei ketpai him yaaim im, te haiu emîpîr emnopîn emkeipîn menmen yapîrwe haiu mîriakem menipai han kaiu ketike yînk kaiu enuk. Haiu mînapen mamrak menmen mamnip God yînk enuk kakriuwai te hîrak kehimîtenai haiu nîrak yaain.

*Mít ne Korin neweikîn han
te Pol han yaaik keriuweri*

² *Yi mít miyapîr yi han etweninai. Haiu ap mîriak menmen enum me mítik kiutip ke yi mít au. Haiu ap mewaank mítik kiutip ke yi mít au. Haiu ap mewisesiyek me menmen mari menmen me mítik kiutip au, mar ke mít han ein netpiyem me haiu mít. ³ *Hi ap hetpi him im henî heswi him

* **6:16** 1Ko 3:16; Lev 26:12; Esi 37:27

* **6:18** 2Sml 7:14; Ais 43:6; Jer 31:9; Rev

7:3 2Ko 6:11-12

wisenum hentar yi han kitet hi herekyi enum au. Hi henki kike keremem hentar nipaah hi hetpi te hi hetpi heteipim, haiu mit in han tewenini wisenum. Haiu han tewenini wisenum te yi yayi, haiu hanhan mami mamtikewi, o au en, yi yayu, haiu hanhan mamu mamtikewi. Te haiu markeik miriak menmen enum im mit han netpiyem me haiu mit a? Taauye! ⁴ Hi ap hisawin menmen mekre han kai au. Hi hewepiyaprem hetpim. Hi han yaaik wisenum heriuwe yi mit miyapir en. Menmen enum man mewep haiu mit, hi wen han kitet menmen yi mit yiriakem te hi han kewei hi han yaaik heriuwi.

⁵*Haiu nepei man provins Masedonia, haiu wen ap mepu werek werek au. Menmen enum nepei man mewep. Haiu metike mit han haiu menehan me menmen, haiu minnaain te menmen yapirwe haiu merekyiyem mekre han ki mit han enun nanriwaankem. ⁶*Te God kerek kerekyai han ke haiu mit me menmen hiram meraiwaaank han kaiu, hirak kenipawir han yaaik keriuwe mitik Taitas kerek kan kirawir. ⁷Hirak keriuwet mitik Taitas kan kirawir kerekyawir han yaaik keriuwe menmen im keremem au. Hirak ketpawir hirak nepei ken kiri te yi yerekyiwek han kirak yaaik yeriwe menmen

yaaim yi yisesim yiriakem. Hirak kan ketpawir yi hanhan yaira, yi yink enuk yeriwe menmen yi yiriakem yi han tewenina, yi yekrehir kai yatip mit han hir natip hi enuk yi yetpor hi yaaik. Yi yiriak menmen im yenipa hi han yaaik heriuwi.

⁸*Tiewi kerek nipaah hi hewisiyek hirak kenipi yi yink enuk yeriweren, hi ap han enuk heriuwe hirakes me hi hewisiyek au. Hi hinapen hewisi tiewi hendar hi hertei hirak kaknipi yi yink enuk me wi meiyam. ⁹Te in ek hi han yaaik hi hewisiyek. Hi ap han yaaik yi yink enuk yeriwe menmen hi hewisiyem au. Hi han yaaik yi yink enuk yi yeweikin han pike yises menmen yaaim. God keit menmen im hi hewisiyem hirak keiyim keweikni han ki te hawir ap weriwaank au. ¹⁰*God keit menmen im menipi yi yink enuk hirak keiyim keweikni han ki te hirak kekepi kaktihis kakiriuwerem. Menmen im hiram yaaim te haiu ap han enuk meriuwerem au. Menmen menip mit miyapir ne ti hir han enuk hiram ap mekepi nanweikin han nanises menmen yaaim au. Hiram mewetir han enuk neriuwe hiras keriyan. Menmen im ap mamkepi hir nanu werek werek au. Hiram mammnipi maain hir nani. ¹¹Yi han ekitet

* 7:5 2Ko 2:13 * 7:6 2Ko 1:3-4 * 7:8 2Ko 2:4 * 7:10 Mt 27:3-5; Hi 12:16-17

menmen im werek werek. God kerek yi menmen yaaim keriuewe him im hiram menipi yi yink enuk yeriwerem. Hiram mekek yi han ki yi hanhan einaiwrem eiweikin sip eiwet menmen enum hi hewisiyem nipaai ein mau tiwei hak. Hiram mekek yi han yi yene mitik hak kerek kiriak menmen enum. Yi yeperper menmen enum im nepei man, yi hanhan hi anen akepi ariuwerem. Yi hanhan eikaap mitik kerek kiriak menmen enum. Menmen yapirwe yi yisesim yiriakem me him hi hewisiyem, hiram meteikin yi yetike mitik ik enuk yi ap yau han kiutip me menmen hiram kiriakem. Au, yi han enuk yeriwerem yi yepirek ken.

¹² Hi ap han kitet mitik nipaai kiriak menmen enum te hi hewisi tiwei au. Hi ap han kitet mitik nipaai mitik hak kerek yiwel enum te hi hewisi tiwei au. God kertei han kai hi hewisi tiwei ik ek kakikepi kakteikni te yi yertei werek werek yi hiras keriyan hanhanai haiu mit aposel in. ¹³ Menmen yi nepei yiriakem hiram menipaai han kewei mau meit keriyan au.

Menmen yi yiriakem hiram mikaap Taitas han kewei kau keit, te haiu metikerek haiu han yaaik wisenuk. ¹⁴ Nipaai hi hewenipi niuk mi hatip Taitas yi yaain, te menmen yi yisesim yiriakem ap

* 7:15 2Ko 2:9 * 8:1 Ro 15:26 * 8:4 2Ko 9:1-2

menipa hi yink enuk hi hetpiwekem au. Menmen yapirwe hi hetpiwekem me yi mit miyapir en hiram yaaim, mar ke him nipaai haiu metpiyem hiram yaaim. ¹⁵ *Taitas hiram ken kiri, yi yinaain yeperper yi naanmiprewek, yi yapirwe yises menmen hiram ketpiyem. Hiram han kitet menmen im te hiram han teweni wişenum. ¹⁶ In ek hi hertei yi eyises menmen yapirwe hi hetpiyem, te hi han yaaik wişenuk.

8

*Mit miyapir ne weiwik me
God hir enkaap nir yinan*

¹ *Naiu yinan, haiu hanhan metpi him te yi eyirtei werek werek menmen yaaim God kiriak mit miyapir ne weiwik mitrak em neit Masedonia. ² Menmen enum nepei man manip mari han kir. Hir mit enun netenen menmen au, te hir han yaaik wişenuk nentar hir nertei God kesak menmen enum mir. Hir han yaaik te hir newis pewek mir men niutip nanwet mit han em. ³ Hi hertei werek te hi hetpi hir nises han kir kerek newis pewek im. Hir newis pewek pinam hir netenen pinam, hir hanhan nanwetir meiyam te hir newisim ere mir mesi hir netenen kike. Haiu ap mari han kir hir niriakem au, hir hiras keriyan. ⁴ *Hir nitaihi him manp te haiu emwisi

hır nanwır pewek nantike mit han ne weiwık miutıp me God nerer wit wit, hır nansiwe pewek meiyam im mamno mamkaap mit han ne weiwık me God kerek ap netenen menmen au.

⁵ Hır ninin menmen haiu han kitet hır nanriakem. Hır ninin neweikin han kır ken God. Nepei au, hır nemerir God ketpor menmen hırank hanhan hır nanisesim neriuwe him haiu metporem.

⁶ Haiu han kitet menmen im mit ne Masedonia hır nrıakem, haiu matıp Taitas him manp te hırank kakno kakıkepi yi mit eirıak menmen im me pewek kerek yi eikaap mit eiriwerem. Nıpaa Taitas kekekyi han ki te yi eirıakem, te hi hanhan pıke eriuwetek hırank kakno yi mit kakıkepi yi eirıakem ere werek. ⁷ *Me menmen yapırwe, yi mit yinın yırıak menmen yaaim. Yi mit yises God werek werek, te yi yatıp mit han him mırank yeriuerem. Yi mit yertei him me God werek werek te yi yıkaap mit miyapır yeriuerem. Yi han teweninai wişenum, te haiu hanhan yi eiyinın mit miyapır han yi eiwis pewek emno niutıp emkaap mit miyapır eiriuerem. ⁸ Hi ap hewisi him lo yi eiysesim au emit! Hi nepei heteikni mit miyapır han hır hanhan nanwır pewek nankaap mit miyapır han nanriuerem. Hi hekekyi

han ki heriuwe him hi hetpiyem me mit miyapır, te hi hertei yi han tewenin mit miyapır han werek werek yi eikepi o au. ⁹ *Hi hanhan ekekyi han ki hentar yi nepei yertei menmen yaaim Mıtık Iuwe kaiu Jisas Krais hırank kırıakem. Hırank keten menmen yapırwe ketike God te hırank keweikin sip kewet menmen im, hırank keweikin kire mitik enuk weinik. Hırank keweikin kire mitik enuk weinik kenteri yi mit, te hırank kakıkepi yi eiyit menmen yaaim em me God yapırwe. Te yi eiyises menmen mırank hırank kırıakem yi eikaap mit miyapır han.

¹⁰ Hi hetpi han kai me menmen im. Tito me nıpaa ein, yi yinın yarı pewek yewisim men miutıp. Yi yinın mit han yi hanhan yewisim men niutıp waswas. ¹¹ Te in ek yi eiri pewek meiyam eiwişim mamno niutıp ere werek. Yi nıpaa hanhan yinın yırıak menmen im, te in ek yi yırıakem yeriue pewek mei yi yetenenim. ¹² *Mit hır hanhan nanwet mit miyapır ne God menmen, God han yaaik keriue mit nar ik. God han kitet menmen mit hır netenenim, te hırank han kitet menmen mit nrıakem neriuwerem. Hırank ap hanhan pewek mit ap netenenim hanhan mit nanwet mit han em au. Hır mıır.

¹³⁻¹⁴ *Hi ap hatıp yi eiwet mit han neit Jerusalem

* **8:7** 1Ko 1:5, 16:1-2 * **8:9** Mt 8:20; Fl 2:6-7

pewek mi einemtin, te hir nanu werek, yi au yau weinim pewek auri. Au, hi hanhan yi eiwetir meiyam eiyintar in ek yi yetenen pewek mei yapirwe, hir au pewek mir kike kere-mem. Maain, hir nantenen menmen yapirwe, te yi au menmen kike, maain hir naniswi pewek meiyam nankepi nanriuwerem. Mar im yi yapirwe eiyu werek werek eiyiran. ¹⁵ *Him em God kewet Moses em kewisim mau tiwei matip mar ik: Mit kerek nen neit menmen mana yapirwe, ap mei mau au. Hir naam neneprim. Mit kerek nen neit menmen mana kike, hir ninpi maan au, hir naam ere werek." Te yi eikaap mit han kerek hir pewek auri, te hir nanu werek.

Wok mit hir naninen wit Korin nankepi

¹⁶ Hi hatip God hirak yaaik. Hirak kikiak han ke Taitas hirak hanhan pi ke kakkaap yi mit kar ke hawir hanhan waukepi. ¹⁷ Hawir witwekhi hirak kaknen kakri, te hirak kewenhi. Te hawir ap war han kirak au. Hirekes kises han kirak hirak hanhan kaknen kakri. ¹⁸ Haiu mamriuwet kaiu yinak kaknen kaktike Taitas. Mit miyapir ne weiwick me God nerer wit wit menep in, hir newenipi niuk mirak nentar hirak yaaik katip mit him me God. ¹⁹ Hir newenipi niuk mirak kerekek au. Hir nehimitanek hirak

kakno kaktikewai mamriyan haiu mamriak menmen im mamit pewek kerek mit miyapir newisim men niutip nanwet mit enun netenen menmen au, nanwetiрем. Haiu mamriak menmen im te mit hir nanwenipi niuk me God mamriuwerem, hir nanirtei haiu hanhan mamkaap mit nanriakem. ²⁰ Haiu minapen mamkiak han ke mit miyapir, te hir nantip enum nantip haiu ap mamwet mit enun pewek auri pewek im yapirwe kerek mit miyapir newisim men niutip. Te haiu nepei mari kaiu yinak ik kaktikewai mamno heriyai heriyai naanmamre menmen haiu miriakem. ²¹ Haiu han kitet emriak menmen yaaim me ninaan me Mitik Iuwe God kerekek au. Haiu hanhan mit miyapir yapirwe hir nanirtei haiu mriak menmen yaaim.

²² Te haiu mamriuwet kaiu yinak yaakik ik kaknen kaktike mitikit wik. Haiu nepei han kitet menmen yapirwe hirak kiriakem haiu mertei hirak kiriakem werek werek. In ek, hirak kertei yi yises menmen yaaim me menmen yi yiriakem, te hirak hanhan wisenum kaknen kakriak menmen im. ²³ Mit han nantihi me Taitas hirak keimin, yi eiyitpor hirak wariyakit kai ketikewa hawir wiriak menmen miutip wekepi weriuwerem. Me mitikit wik kerek tatkiterek tatnen yi mit, yi eitip mit han hirakit tuiu yinakit yaakit

* **8:15** Eks 16:18

kerek mit miyapir ne weiwik me God (o sios) menep in hir nehimitan+wekit tatnen. Mitikit hirakit tiraak menmen me God tikaap mit miyapir teriuwerem tatip mit miyapir niuk me Krais teriuwe menmen hirakit tiraakem. ²⁴ *Te yi eiteiknor yi han etweninet yi naanmampr+wekit. Yi eirak menmen im te mit miyapir ne weiwik miutip me God heriyai heriyai nanirtei yi yaain yar ke nipaah hi hetporem me yi mit miyapir en.

9

Him me pewek mamno mamkaap mit miyapir neit provins Judia

¹ *Yi nepei yertei me pewek haiu mamtiwem mamsiuwerem mano mamkaap mit miyapir ne weiwik miutip me God neit provins Judia. Te hi ap hewisi tiwei nokik hetpiyem au. Kike kerek. ² Hi hertei yi hanhan yaikaap mit miyapir ein, te hi hewenipi niuk mi hatip mit miyapir ne God neit provins Masedonia hetpor har ik: "Naiu yinan neit provins Akaia, tito nipaah ein hir nepei nankaap mit miyapir neit Judia." Hir nertei yi nepei yaikaap mit miyapir en, te menmen im yi yirakem hiram mekekkyr han kir te hir nanriakem. ³ Hi hinapen him yaaim hi nepei hatip mit ne yi mit em hiram mire him weinim

au. Te hi heriuwet kaiu yinak Taitas ketike mitikit wikk it tatin+n tatnen yi mit tatkepi yi yaiwis pewek mamno niutip werek werek. ⁴ Haiu han kitet yi eiwis pewek werek werek te hi han kitet maain hi etike mit han ne provins Masedonia haiu mamnen mamri, yi ap yewis pewek werek werek au, yi yink enuk. Hi yink enuk hentar hi hetpor yi nepei yaiwis pewek mamno niutip. Hi yink enuk, te yi yink enuk. ⁵ Hi han kitet menmen im te hi hitehi taiu yinakit it hirakit tatin+n tatnen tatkepi yi eiwis pewek mamno niutip werek werek. Maain hi anen etike mit ne provins Masedonia, menmen mamwaai werek werek. Mar im hir nanirtei yi nepei yises han ki yewis pewek im, te haiu ap mari han ki meriuwerem au.

⁶ *Yi han ekitem menmen im. Yi eiwit mit menmen kike te maain yi eiyit menmen kike me God. Hiram mar ke mitik kakmir ni. Hirak kakmir ni kike, hirak kakit menmen kike. Hirak kakmir ni iuwe, hirak kakit menmen yapirwe. ⁷ *Yi mit miyapir niutip niutip yi eiyinin han ekitem werek werek menmen me pewek yi eiwit mit em, te maain yi yairakem. Yi ap eirak menmen me pewek eiwistem eiyintar mit han nari han ki yi yink enuk au emit! Yi eirak menmen im te maain yi han tewenin pewek mi

* **8:24** 2Ko 7:13-14 * **9:1** 2Ko 8:1-7

* **9:6** Pro 11:24; 22:9 * **9:7** Ro 12:8

epe i yeweti rem. Menmen im au emit! God hanhan yi eiwis pewek emno niutip eiyintar yi hanhan eikaap mit eiriwerem.⁸ God nepei Iuwe te hirak kakweti menmen yaaim heriyai heriyai mamin menmen yi yetiwem. Hekrit hekrit hirak naanmri menmen te yi yetinen menmen naanempre hiras eiriwerem, meiyam mamu te yi eikaap mit miyapir han eiriwerem.⁹* Him me God mit newisim mekre tiwei Sam hiram matip mar im:

Mitik kerek kises him me God hirak kikaap mit enun menmen auri.

Menmen yaaim hirak kerekyorem hir han kitetim tipmain tipmain enum eik."

¹⁰* Him im yaaim mentar God kerek kewet mit wit (o rais) yehes hir nanmir te hir nanit menmen meriuwerem, hirak kakweti menmen marim, hirak kaknipem yapirwe te yi eikaap mit miyapir han eiriwerem yapirwe enum yapirwe.

¹¹* God kakweti menmen yapirwe heriyai heriyai te yi eikaap mit miyapir han ne God eiriwerem yapirwe. Te maain haiu mammen mamit pewek yi yewisim men niutip, haiu meiyim mamno mamwet mit han em, hir nanwenipi niuk me God me menmen yi yerekyorem.

¹²* Menmen im yaaim yi eirakem hiram mamkaap

mit miyapir ne God kerek ap netenen menmen au hiram mamkepi keremem au. Hiram mamnipi hir han yaaik nanwenipi niuk me God nanriwerem.¹³ Menmen im yaaim yi yairak ni yinan em hiram mamteiknor yi yises him me God werek werek yi yewepyapir him me Krais. Hir nanir pewek yi yaitiwem mamtike mit han en, hir nanwenipi niuk me God nanriwerem.¹⁴ Te maain hir hanhan nanri hir nantike God hirak kakkepi naanmamri kakintar hirak kerekyi han te yi yirak menmen im yekepi yeriwerem.¹⁵ Haiu emtip God hirak yaaik kentar menmen yaaim hirak kewetayem. Menmen im haiu ap te mamtip hiram yaaim markeik? Au, hirak yaaik wetpen enuk kepeit kentar presen ik hirak Jisas Krais God Nikan kirkak kerekek hirak kewetayek.

10

Pol kewenin him enum me mit hir natip aposel hir enun

¹* Hi Pol hirekes hi hanhan hekekyi han ki yi han kitet menmen Krais kirakem. Hirak kewenin han kirak me menmen, hirak kirak menmen han yaaik ketike mit. Mit han nekre nimin ne yi mit hir natip me hinar ik. Hir natip, "Wi kerek hirak kau ketikewai, hirak kewenin han kirak katip him yaaik ketikewai,

* 9:9 Sam 112:9 * 9:10 Ais 55:10; Hos 10:12 * 9:11 2Ko 1:11, 4:15 * 9:12

2Ko 8:14 * 10:1 1Ko 2:3

te maain hı́rak keit wit hak, hı́rak kewisai tı́wei kenai ketpai hı́m manp me menmen.” Te in ek hi hitihi hı́m manp. ² *Maain wı́ hi anen ari, yi ap yenipa me menmen im te hi ani har ke hi ane mit han en natıp haiu mit in mises menmen enum me tı́ mırı́ak menmen mı́kaap mit meriuwerem. ³ Haiu ap mises menmen me tı́ mırı́ak menmen au. Haiu mau tı́ mırı́ak menmen te haiu ap mırı́ak menmen me God meriuwe menmen mit ne tı́ hı́r nisesim au. ⁴ *Menmen yapı́rwe haiu metenenim mırı́ak menmen me God meriuwerem, hı́ram ap menmen me tı́ au. Haiu metenen menmen iuwe me God hı́ram mekepae haiu maminın menmen enum me Seten mewenin han ke mit ap nises hı́m me God. (Menmen iuwe me God hı́ram mar ke nopen ketike hıne, yipo henmik kerek mit hı́r netenenim nen newen paaik nen netike mit nenepan.) ⁵ Menmen iuwe me God haiu metenenim hı́ram minin hı́m enum me tı́ mit hı́r nisesim, o menmen hı́r han kitetim minin mewenin han kır te hı́r ap nertei God au. Meriuwe menmen iuwe me God haiu metenenim, haiu mari menmen yapı́rwe mekre han ke mit hı́ram mamises hı́m me Krais. ⁶ *Haiu memerir yi mit miyapı́r en, yi eiweikin han eiyises hı́m me God werek werek. Yi eiyises

God werek werek nepei au, haiu mamrı́ak menmen enum me mit hı́r ninapen nanımtau hı́m me God haiu mamrekyor enum emrerim.

⁷ Yi mit han kitet yar ik: “Karkeik te Pol hı́rak mitık God kehimitanek kewepyapı́r hı́m mırı́ak hı́rak ap kertei katıp hı́m iuwe?” Mit han nau nekri yi mit en, kerek natıp Krais kehimitenor hı́r natıp mit hı́m mırı́ak, hı́r han ekitet menmen im. Mar ke hı́r ne Krais, haiu mit in haiu ne Krais. ⁸ *Mitık Iuwe Krais kewisai haiu mekrehı́r kırak, haiu mırı́ak menmen im mamkepi yi eiyisesik werek werek, haiu ap te mamriwaank au. Te hi hewenipi niuk me haiu hıras me menmen haiu mırı́akem, hi ap yı́nk enuk au. Hi han yaaik. ⁹ Hi hınapen yi han kitet hi hanhan hewisi tı́wei ik henipi yi yı́neina weinin au emıt! ¹⁰ Hi hınapen yi han kitet menmen marim me hi hentar hi hertei mit han en hı́r natıp me hi nar ik: “Pol kewisai hı́m iuwe mau tı́wei hı́rak kesiuwaiyek kari han kaiu keriuwerek, te hı́rak kerp kekrai ketin ke nı́min, hı́rak kıneinai ketpai hı́m manp au. Hı́m mırı́ak hı́ram menmen weinim.” ¹¹ *Mit han en natıp nar ik hı́r han ekitet hı́m me hi hetpiyem. Menmen haiu mewisiyem mau tı́wei ik metpiyem meriuwerek me wı́ haiu mepu yanımin, hı́ram hı́m keremem haiu mammen

* **10:2** 1Ko 4:21 * **10:4** Ef 6:13-17 * **10:6** 2Ko 2:9 * **10:8** 2Ko 12:6, 13:10

* **10:11** 2Ko 13:2, 10 * **10:12** 2Ko 3:1, 5:12

mamri haiu mamriakem.

12 *Haiu minapen han kitet haiu mar ke mit en o haiu mehimitenai haiu mire mit en kerek newenipi niuk mir natip mit han em. Mit narik hir hiras nehimitan menmen hir han kitet hiram yaaim, hir nir menmen hir hiras niutip niutip niriakem te hir han kitet hir yaain. Mit nar ik hir enun netaritari. 13 *Te haiu mit ap mamwenipi niuk maiu mar ke hir mit en niriakem au. Haiu mamwenipi niuk maiu me menmen God kehimitenai haiu miriakem. Menmen hirak kehimitenai haiu miriakem, hiram nepe man miuni yi mit. 14 Haiu ap minin menmen God kehimitenai haiu miriakem au. Haiu minin man metpi him yaaim me Krais, te in ek haiu mewenipi niuk mai haiu minin naanmipri. 15 *Haiu ap minin menmen God kehimitenai haiu miriakem, te haiu mamwenipi niuk maiu me menmen mit han hir nepe niriakem au. Haiu han kitet menmen mar ik. Haiu han kitet yi yayises him me God wisenum te yi eikepai haiu emriak menmen wisenum kerek God kehimitenai haiu emriakem. 16 *Yi yairiak menmen mamir im te haiu mammaiwiri mamno mamtip mit miyapir him yaaim me Krais mamit wit ham yanimin mit newi. Te haiu ap mammaiwir menmen God kehimitenaiyem haiu

* 10:13 Ro 12:3 * 10:15 Ro 15:20
 * 10:18 1Ko 4:4-5 * 11:2 Ef 5:26-27

mamriakem au. Haiu ap mamwepyapir him me God meit wit hak kerek mitik hak kinin kan nepei kiriakem, te haiu mamri menmen mirk hau mamwenipi niuk maiu mamriuwerem au. 17 *Him em God Jeremaia kewisim mau tiwei, hiram matip mar im:

"Mit kerek hir hanhan nanwenipi hiras me menmen, hir nanwenipi Mitik Iuwe God kerek ek me menmen im. Hir hiras au emit!"

18 *Him im yaaim, te haiu mertei mit kerek newenipi niuk mir me hiras kerien, God ap kaktip hir mit iuwe au. Hiram menmen weinim. God hirkes kakwenipi niuk me mit, hir kerien niuk mir iuwe. Te haiu mit aposel ap te nanwenipi niuk maiu haiu iuwe au.

11

Pol kewepyapir menmen enum mit enun kerek natip hir hiras aposel hir niriakem

1 Hi hanhan yi eiwisa hi hatip him kemipin kike hewenipi niuk mai. Hi hertei yi yinapen te yi eiwisa. 2 *God hirkak hanhan kakihimitan mit miyapir hir nirk, te mar im hi Pol hi han kiteti yi mit miyapir en. Hi nepei hehimiteni yi eiyit mitik kiutip yi eitikerek eiyit niutip, niuk me mitik

* 10:16 Ap 19:21 * 10:17 1Ko 1:31

ik hırank Krais. Hi hanhan ariuweti yi eino Krais eiyır ke mite nıhan yaaip ap wıwaai wetike mitik wen au. ³*In ek, hi han kitet me manpen nıpaa hırank enuk kewisesik kari han ke mite Ip. Hi hınapen him enum me mit natıp hıram aposel hıram mamri han ki mamriwaank, te yi ap eiyises Krais werek werek han ekitetik kerek. ⁴*Hi hınaain hentar menmen im. Mitik hak kaknen kakıtpi him ham me Jisas ham em, him im hıram ap him haiu metpiyem me Jisas au. Mar im yi eiyıt himin hak, ap God Himin Yaaik kerek nıpaa yi yetıwek kekre han ki au. Yi yemtau him ham yi yisesim, hıram ap him nıpaa yi yemtewem yisesim au. Mitik kar ik hırank kaknen kaku nımin ke yi mit, yi han yaaik eiwiskakrıakem keremem.

⁵*Mit in yi han kitet hıram aposel yaain kerek netpi me hi ap aposel hıram nemitipın. Hıram nemitipın nentar hi han kitet hi yaaik hinin mit aposel ni ein kerek netpi hıram yaain iuwe. Hıram nesiuwau him natıp yi mit hi mitik enuk weinik. ⁶*Hi ap atıp him mei yaaim, te hi hari han ke mit heriuwerem har ke hıram mit aposel han en nıriakem au. Hıram natıp werek werek me menmen im, te hi hertei menmen yapırwe me God werek

werek. Hıram nıpaa haiu men haiu meteikni haiu mertei iuwe menmen me God iuwe meriuwe menmen yapırwe haiu mırıakem yi yırem.

⁷*Yi han kitet hi herekyi menmen enum a? Yi han kitet hi mitik enuk weinik hentar hi hatıp mit miyapır him me God, te hi ap hari pewek mi mererim a? Hi naanmire hırekes. Hi ap hises menmen har ke aposel han nıriakem nari pewek mi mererim te yi han kitet hi herekyi enum a? ⁸*Hi hau hetikewi hıriak menmen, mit miyapır ne weiwick me God nerer wit wit ne provins Masedonia neweto pewek. Mar im hi hari menmen mır weinim. ⁹*Nıpaa hi hau hetikewi hıriak menmen, wı kerek menmen mai hıram epe au mesi, hi ap hitihi ari han ki me menmen o pewek au. Nai yinan neit provins Masedonia nan neweto menmen yapırwe hi hanhan em. Me menmen yapırwe nıpaa ere in hi ap hitihiyem enipi yi han enuk yeriuwerem au. Maain hi ariakem mamır ek. ¹⁰*Hıram yaaim me Krais mau mekre han kaiu, te hi hetpi werek. Ap mitik kei kiutıp hırank kakweikin han kai hi hewenipı niuk me hi hırekes me menmen me pewek hi hisesim hıriakem heit provins ki Akaia. ¹¹Hi henmak te hi hatıp har ik

* **11:3** Jen 3:4, 13 * **11:4** Ga 1:8-9

* **11:5** 1Ko 15:10; 2Ko 12:11; Ga 2:6

* **11:6** 1Ko 2:1, 13; Ef 3:4 * **11:7** 1Ko 9:12, 18

* **11:8** Fl 4:15-18 * **11:9**

2Ko 12:13 * **11:10** 1Ko 9:15

a? Yi han kitet hi ap hanhan heriuwi a? Taauye! God kertei han kai hi hanhani.

¹² Hi tewen ehises menmen im nipaah hi nriakem te hi ewepyapir mit aposel enun kerek natip hir nriak menmen yaaim nar ke haiu mit aposel haiu mriakem. Hir newenipi niuk mir hiras nerf ninaan me mit natip hir nriak menmen haiu mriakem te hi hanhan menmen hi hisesim mamwepyapir hir enun newisesik, hir him mir weini. ¹³ *Hir ap mit aposel au. Hir mit enun newisesik. Hir newisesik me menmen hir nriakem hir nisawin han kir hir nari han ke mit miyapir te hir niri hir natip, "Hir mit yaain aposel ne Krais." ¹⁴ Yi han kekrit eiriuwerem au emit! Hiram menmen weini. Haiu mertei Seten hirekes kisawin han kirak kari han ke mit hir han kitet hirak ensel yaaik ke God. ¹⁵ Haiu mertei Seten kirak menmen im te haiu ap han kekrit me mit kerek nises menmen mirak. Hir nises Seten hir nisawin han kir nari han ke mit te hir natip hir mit yaain nriak menmen yaaim. Hiram menmen weini. Maain God kakrekyor enum me menmen enum hir nriakem.

*Wi Pol kirak menmen me
God menmen enum yapirwe
mewaankek*

¹⁶ *Hi pi ke hetpi heteipim. Hi hinapen yi han kitet hi mitik enuk hetaritari. Yi han

kitet hi mitik enuk hetaritari yi eiwisa hi hewenipi niuk mai kike me menmen. ¹⁷ Hi ap hatip har ke mitik kises Krais ketpim, te hi tewen hetpi him im e. Hi hatip har ke mit aposel in hir nnewenipi niuk mir te hi hatip him manp hewenipi niuk mai. ¹⁸ Mit yapirwe aposel en hir newenipi niuk mir me menmen hir nriakem neit ti ik te hi ehises menmen hir nriakem hi awenipi niuk mai. ¹⁹ Yi mit yi han kitet yi yertei menmen yapirwe te yi han yaaik yemtau him enum mit enun netaritari netpiyem a? ²⁰ Yi yewis mit aposel en nemipin kerek hir nari han ki yi yises him mir yar ke mit nekre wianak enuk nises him me gavman. Yi yewisi neit menmen mi yapirwe nepei au mesi, nari han ki me him mir hir netpi newisesiyek, hir newenipi niuk mir ninin naanmipri, hir newir his neneb ninaan mi. ²¹ Yi yewis hir nerekyi menmen enum mar im te hi yink enuk hetpi menmen im. Nipaah haiu man mau metikewi haiu minaain mriak menmen mar hir nriakem me yi mit. Mit hanhan nanwenipi niuk mir me menmen hir nriakem, hi ewenipi niuk mai etikeri. In ek, hi tewen atip har ke mitik enuk ketaritari ap kises God hi hewenipi niuk mai.

²² *Hir mit aposel nemipin natip hir mit Hibru ne weiwick me Isrel a? Hi mitik

* 11:13 2Ko 2:17; Fl 3:2 * 11:16 2Ko 12:6 * 11:22 Fl 3:5

Hibru ke weiwik me Isrel har ke hir mit en. Hir natip hir nepenyerer ne maam nippu Ebrahim a? Hi nepenyek ke maam nippu Ebrahim har ke hir mit en. ²³* Hir natip hir wok mit ne Krais a? In ek hi pike hatip har ke mitik enuk ketaitarai ap kises Krais werek werek. Hi hirak menmen me Krais hi hinini heriuwerem. Hi hirak menmen hi hinini, te menmen im hi are etpiyem mamteikni hi hirak menmen iuwe me Krais te mit han nerekyo enum. Hi nepei hen hekre wianak enuk ke gavman hi hinini hen yapirwe hentar hi hatip mit him yaaim me God. Mit neiyep neriuwe waai yapirwe te hi hinini hentar hi hatip mit him yaaim me God. Meneb hi hahi yapirwe te yi han kitet mit aposel en nemipin hir ninina a? ²⁴* Hi wen heteikni hi hinini. Mit iuwe ne gavman ne Isrel hir netauhis nar hispinak (5) hir niwaai nippin neiyep mar 39 nentar hi hatip mit him me Krais. ²⁵* Mit iuwe ne gavman ne Rom hir netauhis mar wikak hir niwaai nippin neiyep neriuwerek nentar hi hatip mit him me Krais. Wi ham mit netauhis newir nan neiyep menep hi hahi henterim. Nippaa hi hau sip mar wikak, hiram men wan ke nimin mewep hau meniuwe menterer tipar. Nippaa me wi im hi heniuwe henterer wan

he hinkewi ere wanewik ere pike hinkewi. ²⁶* Wi yapirwe hi hitet yayiwe hen ein ein, mani miniu menep hiram mamiyep hi hahi, mit enun nekintip menmen hir nisawin newenanaan naniyep nankintip menmen mai. Mit ne weiwik mai me Isrel hir hanhan naniyep hi hahi, mit han ap ne weiwik me Isrel hir hanhan naniyep. Hi heit wit, mit, hanhan naniyep hi hahi. Hi heit yaank weinik menmen eim sk miyak hiram menep mamiyep. Hi heit wan ke nimin menep wan kisisau yipir hi hahi. Mit han nemipin hir natip hir nai yinan ne Krais menep hir nerewaank menmen hi hirakem. ²⁷* Hi hirak menmen iuwe ere his hit nanamir meiyewo. Witaan yapirwe, hi ap hawaai au, hi hepu hitehi God menmen. Wi ham hi nipi meijo hentar hi ap heit menmen mei au, o tipar mei te hi ahim au. Wi yapirwe hi ap heit menmen werek te hi ahim, hi nime meiyap iuwe hi heperper, hi ap hetenen klos te hi hwapin yink kai heriuwerem werek werek au.

²⁸* Menmen im keremem meteikni hi hirak menmen iuwe me God hinin mit aposel nemipin au. Hekrit hekrit hi han kitet mit miyapir ne weiwik miutip me God nerer wit wit hir nepu werek werek o au.

* 11:23 Ap 16:23; 1Ko 15:10

* 11:24 Diu 25:3

* 11:25 Ap 16:22, 14:19

* 11:26 Ap 9:23, 14:5

* 11:27 1Ko 4:11; 2Ko 6:5

* 11:28 Ap 20:18-21, 31

* 11:29 1Ko 9:22

29 *Nai yinan ne Krais, hir niriak menmen enum, te hi herteiyem hi hanhani. Wi ham mitik hak kari han ke mitik hak, te hirak kiriaak menmen enum, hi han enuk heriuwe mitik kerek kari han kirak.

30 *Hi ewenipi niuk mai me menmen te hi awenipi niuk mai me menmen mamteikin mit hi ap hepu werek werek au, menmen enum yapirwe merewaank.
 31 *God kerek hirak Haai ke Mitik Iuwe Jisas Krais, hirak niuk mirak iuwe mamu tipmain tipmain enum eik, hirak kertei hi ap hewisesik au. Hi hirak menmen mirak iuwe. 32 *Nipaa wi hi hepu wit Damaskas, mitik gavman ke mitik iuwe King Aretas, hirak kinat mit hir nanino naanmamre ya weipir ke niwa meweikin wit kir hir nemeriyau hi anen, te hir nantauhis nanwisa ekre winak enuk. 33 Hir nantauhis nanwisa ekre winak enuk, te nai han yinan ne Krais hir newisa hekre wapnake o basket iuwe, hir nen niwa kewekin wit, hir ninaaiwir waai hi hekiuwe ere hiun ti heik kesikekre enuk te hi hetpaan hinaaiwrek hi hir hen.

12

*Pol kityak kir menmen
God keteikniwekem*

¹ Hi wen awenipi niuk mai. Hi hertei menmen im ap mekepaei God kaktip hau

* 11:30 2Ko 12:5 * 11:31 2Ko 1:23

* 12:6 2Ko 10:8, 11:16 * 12:7 Jop 2:6

yaain, te hi wen hetpi menmen hi hitayak hirem metike menmen misawin Mitik Iuwe Krais kewepayapirem.
 2 Nipaa ein 14 tito God ketauhis hi ke Krais, hirak keriya hi hen hetikerek wen wit kirak Heven. Hi hepitar hi yink kai ken o himin kerekek hirak kinaawir yink kai ken. God kerekek hirak kertei. 3 Hi hetpi heteipim. Hi hepitar hi yink kai ken o himin kerekek ken. God kerekek hirak kertei. 4 Hi heit wit ke God, hi hemtau menmen hi ap te hetpiyem heriuwe him mai. God ap kewisa hi hewepyapirem hatip mit em. 5 *Menmen im hi hirem hiram menmen yaaim te hi awenipi niuk mai menterim. Te hi au hinapen. Hi hanhan awenipi niuk mai me menmen meteikin hi ap hepu werek werek au, menmen enum yapirwe merewaank, te hi mitik enuk weinik, God kerekek hirak Iuwe.

6 *Hi hanhan awenipi niuk mai hentar menmen hi hirem hi ap mitik enuk hetaritari au. Hi hirem. Hi ap hewisesik au. Te hi hinapen hewenipi niuk mai te yi mit ap han ekite hi mitik iuwe henterim. Au, hi hanhan yi han ekite menmen hi hirakem, menmen hi hetpiyem, te yi yerteiya hi mitik yaaik o au.

*Pol katip me menmen
mewaank yink kirak*

* 11:32 Ap 9:23-25 * 12:5 2Ko 11:30

7 *Menmen im yapırwe God keteiknewem meit wit kírák, híram menmen yaaim iuwe. God hírák kínapen hi ewenípi niuk mai menterim, te hírák kewis Seten hírák kesiuwe menmen man mekre yíñk kai menipa hi hínap, te hi ap hanhan ewenípi niuk mai. 8 Hi hitehi God wíkak te hírák kakíkepa kakpír menmen enum im mekre yíñk kai híram mamnopin. 9 *Hi hitíwekhiyem wíkak hírák ketpo wíkak kar ik: "Au hi ahípírem híram emnopin au. Hi ahu atikewit te híram werek. Mít kerek hír ap manpenun neit, menmen mai iuwe mekepi meteikín mit em." Te in ek, hi ap han enuk heriuwerem au. Hi han yaaik hewenípi niuk mai me menmen yapırwe enum merewaank, te menmen iuwe me Krais mamu mamíkra. 10 Hi hertei menmen im hi hírákem híram mamwenípi niuk me Krais, te hi ap han enuk hi ap manpenuk, o mit hír nerekyo enum o hír nerewaank, o menmen enum man meiyep te hi hau werek werek au, híram menmen weiniám. Hi ap han enuk hentar hi hertei wi menmen im mamnen mamnipa hi ap manpenuk, Krais kakíkepa hi ehit menmen mírák iuwe hi ahu werek werek.

*Pol hanhan kíkaap mit ne
Korin nanises him me God
werek werek*

* 12:9 Fl 4:11-13

* 12:11 2Ko 11:5

* 12:14 2Ko 13:1

11 *Hi nepei hatip híre mitík enuk ketaritari hi hewenípi niuk mai. Hi hínapen te yi yenipa hi hírákem hentar yi ap yewenípi niuk mai yatip mit han hi mitík yaaik aposel au. Hi híre mitík weiník te mit aposel han kerek yi yatip hír yaain, hír ap ninina me menmen miutip au. 12 *Menmen híram meteikni hi híre mitík yaaik aposel, hi henip han kai tokik me menmen enum man meiyep, hi hírákem nímin ke yi mit miyapir en. Menmen hi hírákem heteikniyem híram mar im. Hi hírák menmen heriyai heriyai meteikni menmen God kírákem te mit hír nírem hír han kekrit kekrit neriuwerem nír menmen iuwe me God. 13 *Mit miyapir ne weiwík miutip me God nerer wit wit hír nepei neit menmen mekam hi ap hewetiyem a? Menmen im miutip. Hi ap hitihi yi naanemprau me menmen o wínak au. Yi han kitet menmen im híram enum te yi ap han kitet menmen enum im hi nepei herekyiyem hentar hi hírák menmen yapırwe hekepi heriuwerem.

14 *In ek hi hanhan anen ari meiyam wíkak, te hi ap ari menmen me yi mit eikepa eiriwerem au. Hi hínapen menmen mi au. Hi hanhan yi mit miyapir keriyen eiyises Krais werek werek kerek. Níkerek hír

* 12:12 Ro 15:19 * 12:13 2Ko 11:9

ap neit menmen naanmire miye haai neriuwerek au. Miye haai hir neit menmen naanmire pre nikerek neriuerem. Hi hire haai ki me menmen me Krais, yi yire nikerek nai te hi ap ehit menmen mi au emit! ¹⁵* Hi han yaaik wisenuk hi hewir menmen mai yapirwe, hi hirak menmen iuwe ere hi hahi, te hi akaap yi mit miyapir himin ki. Hi hanhan iuwe akepi, te maain yi hanhana kike emrerim a?

¹⁶ Mit han ne yi mit hir natip nar ik: "O, hiram him yaaim. Hirak ap kari menmen maiu hau merteiyek au. Te Pol hirak mitik enuk kewisesik kari han kaiu kininai keriuwe him mirak kar ke mitik kari han ke miyak keriuwe menmen mau tirpe." ¹⁷ Yi eiyitpo hi hirakem harkeik a? Hi hewisesiyek hari menmen mi heriuwe mitikit hi heriuwetet tan tiri a? Taauye! ¹⁸* Hi hitehi Taitas him manp te hirak kaknen kakri. Hi heriuwetek hirak kaknen kaktike kaiu yinak hak ik. Taitas hirak kewisesik kari menmen mi o au a? Au. Hirak ketikewa hawir ap wises menmen mipiram au a? Yi han ekitel menmen im werek werek!

¹⁹ Hi han kitet yi yekine tiwei im yi han kitet haiu mewisi tiwei im mamri han ki, te yi han kitet haiu yain a? Auye! Naiu yinan yaain, haiu mit ne Krais, God krai haiu metpi men-

men im. Haiu mewisi him mekre tiwei im keremem, hiram mamkepi yi eiyises him me God werek werek. ²⁰* Haiu mewisi tiwei im mentar menmen im. Hi han kitet yapirwe me menmen im. Hi hinapen maain hi anen ari yi mit ap yises menmen mar ke hi hanhan yi yisesim, te yi einapen menmen maain hi ehiselim akepi ariuwerem. Hi han kitet hi anen ari yi yainehan me menmen, yi hemkre menepam me menmen, yi han enuk me menmen, yi yenke yewep pinan nen in nen ein, yi eisiuve ni yinan him enum, yi eiyitpepan yayisesan me menmen, yi paan tokik, yi ap yekiyan yau han kiutip au, yi yises menmen heriyai heriyai. ²¹* Hi han kitet maain hi anen ari, God hirak kaknipa hi yink enuk ahirp ninaan mi, hi han tewenin mit kerek hi apiri ennopin enkeipin mit miyapir ne weiwik miutip me God en. Hi apiri entar hir niriak menmen enum hir ap neweikin sip newet menmen enum mar im. Hir nises menmen enum, hir netike miyapir hir nariyanhis neweninem, hir han kir kekrit kekrit me menmen enum heriyai heriyai. Te hi hinapen ahir mit miyapir nar ik.

13

Pol katip mit miyapir ne Korin hir naanempre menmen hir nisesim

¹*In ek hi anen ari meiyam wikkak. Mit han ne yi mit hir hanhan nansiwe nir yinan him enum, yi eiyises menmen him me God ketpim me menmen im. Mitikit wikkak hirakit tatwenhi me menmen im mit hir nanwepyapirem. ² Hi hanhan hatip yi mit miyapir nipaai yi yiriak menmen enum yetike yi mit han en. Nipaai hi hepu hetikewi meiyam wikkak, hi hetpi him manp me menmen. In ek hi wen hepu yanimin hi hetpi heteipim. Maain hi pike anen ari, hi ap ewis mitik kei kiutip hirak kau weiniem kerek nipaai hirak kiriaak menmen enum ap keweikin sip kewetiwem au. Hi arekyi enum entar yi hanhan hi ateikni menmen iuwe me Krais mewa. ³ Maain hi anen, yi eiyirtei werek werek hi hekrehir ke Krais. Hi skelim yi mit me menmen yi yiriakem. Menmen me Krais hiram ap menmen kike te yi eiyininem. Au, hiram menmen iuwe mamriwaank me menmen enum yi yisesim. ⁴*Nipaai Krais hirak keweikin kar ke haiu mit, te mit netiwekhis newenkekik kau nu tentarakit hirak kaa. Te in ek God kewetiwek menmen mirak iuwe mikiaak hirak pike kekrit kepu. Haiu metike Krais haiu mau niutip haiu ap mit iuwe au. Te God kakikepai kakriuve menmen mirak iuwe, te maain haiu mamnen, haiu mamwepyapir menmen im

iuwe nimin ke yi mit en me wit hau skelim yi mit me menmen.

⁵*Yi han ekitet hiras te yi eiyirtei werek werek yi yises him yaaim me Krais mekre han ki o au. Yi han ekitet hiras. Yi ap yertei Krais Jisas hirak au kekre han ki a? Yi yisesik werek werek hirak kau kekre han ki, o au en, taau! ⁶ Hi han kitet yi yertei Krais Jisas kau kekre han kaiu. Haiu ap mit enun mewisik au. ⁷ Haiu mitehi God hirak kakikepi yi ap eiriaak menmen enum eiyisesim au emit! Haiu ap mitiwekhi me menmen im te mit nanir menmen iuwe me God haiu mamrekyiyem mamriwaank mamriuwerem, te mit nanirtei God kehimitelei haiu mit aposel. Menmen im au, hir han ekitet haiu mit enun weiniem, hiram menmen weiniem. Haiu hanhan yi eiriaak menmen yaaim eiyises keremem. ⁸*Yi yertei haiu mit ap mamriaak menmen mamremir him yaaim au. Haiu emriaak menmen keremem hiram mamkaap him yaaim. ⁹ Yi yises him me Krais werek werek, haiu han yaaikep ap mamteikin mit menmen maiu iuwe me God mamriwaank menmen enum mit nisesim. Te hir han kitet haiu mit enun weiniem, hiram werek. Hekrit hekrit haiu mitehi God kakikepi te yi eiyises him mirak werek werek. ¹⁰*God keweto menmen mirak iuwe hi skelim mit miyapir ne

* **13:1** 2Ko 12:14; Mt 18:16; 1Ti 5:19

* **13:8** 1Ko 13:6 * **13:10** 2Ko 2:3, 10:8

* **13:4** Fl 2:7-8 * **13:5** 1Ko 11:28

weiwk me God neriuwerem, te hi hınapen hariwaank yi mit miyapır en ariuwerem au emit! Te yi eiyinn eiyises hım mai werek werek mau tıwei ik me wı hi wen heit yanmın. Yi eiweikn sip eiwet menmen enum, te maain hi anen ari hi ap ariwaank ariuwe menmen mai iuwe me God au. Hi akepi yi eiyu werek eiriuwerem keriyen.

Hım ham kike mikaru

¹¹* Naiu yinan, in ek haiu meremir hım metpi yi yaain. Yi eiweikn sip eiwet menmen enum eiyises menmen yaaim keremem. Yi eiyımtau hım hi hetpiyem mau tıwei ik yi eiyisesim. Yi eikepan yi eiyu han kiutp yi eikiyan eiyu eiyt, te God kerek hırak han tewennnai kekepai haiu mamu werek werek, hırak kaku kaktikewi.

¹²* Yi mit miyapır ne God en, yi eiketanhis eitike ni yinan eiyıtpor hır yaain.

¹³ Mit miyapır ne weiwik miutp me God in hır netpi yi yaain.

¹⁴ Hi hanhan Mitik Iuwe Jisas Krais hırak kakrekyi menmen yaaim, God hırak han tewennnai, God Hımin Yaaik hırak kaktikewi kaku kakıkre han ki.

Mepır keremem

* **13:11** Ro 15:33 * **13:12** Ro 16:16

Tiwei Pol Kewisik Ken Mit Ne Galesia Menmen me tiwei ik

Pol kewepiyapir menmen
mau mekre han h̄irak
1:1-10

Pol naanm̄ipre h̄irekes me
h̄irak keit eniuk iuwe
aposel *1:12-2:21*

H̄im me menmen yaaim
God kerekyeyem *3:1-4:31*

Menmen mit ne weiw̄ik
me God h̄ir nanis-
esim enentar h̄ir epei
n̄inaaiwir menmen
enum *5:1-6:10*

Pol katip mit ne Galesia
h̄im m̄ikaru *6:11-18*

¹ *Hi aposel Pol. Mit h̄ir netpo neriuweta hi hatip mit h̄im me God au. God ap katip mitik hak h̄irak kehimitenetra hi hatip mit h̄im m̄irak yaaim. Jisas Krais kerek ketike God Haai kerek n̄ipaa h̄irak k̄ik̄ak Jisas n̄ipaa kaa ek, h̄irakit keretet tehimitena hi h̄ire aposel hi hatip mit h̄im yaaim me God. ² Hi Pol hetike mit nai in kerek haiu m̄irak menmen miutip, haiu matip yi mit ne weiw̄ik me God yerer wit wit yau provins Galesia, yi yaain. Hi Pol hesiuwe tiwei ik ken yi mit en.

³ *Hi hanhan God Haai kaiu ketike Mitik Iuwe kaiu Jisas Krais h̄irakit hanhan

* **1:1** Ga 1:11-12 * **1:3** Ro 1:7; Fl 1:2

* **1:7** Ap 15:1, 24 * **1:8** 1Ko 16:22

teriuwi yi eiyu werek werek.

⁴ *Krais h̄irak kises han ke God h̄irak Haai kaiu, h̄irak kaa kesak menmen enum maiu kekepai keriyei haiu n̄inaaiwir menmen enum mau ti mari han kaiu me wi in ek. ⁵ Hi hanhan haiu mit emwenipri niuk m̄irak iuwe tipmain tipmain enum eik.

H̄im yaaim miutip mepu keremem

⁶ Hi han kekrit iuwe hentar yi n̄inaaiwir God n̄ipaa kari han ki keriue menmen yaaim Krais kerekyiyem weinim n̄ipaa wi h̄irak kaa. In ek yi n̄inaaiwir h̄im m̄irak yaaim waswas, yi yises h̄im ham yi han kitet h̄iram yaaim mamkepi yi yises God. ⁷ *Te h̄im ham yaaim mepu mamkepi mar im au. H̄im miutip kerek n̄ipaa hi hetpiyem h̄iram keremem mamkepi yi eiyises God werek werek. Hi atip menmen im hentar mit han enun nari han ki, h̄ir hanhan nanweikin h̄im yaaim me Krais mamno h̄im ham ham enum memipin.

⁸ *Te haiu h̄iras o mitik ensel ke wit ke God kaknen, haiu mamipti h̄im ham me h̄im n̄ipaa haiu metpiyem, neimn̄nanriak menmen im hi hanhan God kakrekyor enum kakwaanki nanikre si. ⁹ Haiu epei metpiyem, te in ek haiu p̄ike metpiyem meteipim. Mit kerek epei nan netpi h̄im ham me h̄im n̄ipaa yi yemtewem yisesim, hi hanhan God kakrekyor

* **1:4** Ga 2:20; 1Ti 2:6; Ta 2:14; 1Jo 5:19

enum kakıwaanki nanikre si.

10 *Yi han kitet hi hewis menmen im hetpim, te mit hır han yaaik nanriuwa a? Taauye! Hi hırıak menmen te God han yaaik kakıriuwa kerek. Hi hırıak menmen im enip mit hır han yaaik nanriuwa, te hi ap hırıak menmen me Krais au. Hi hırıakem me mit keriyen.

Pol keteikin mit God kerek kehimitanek hırak kire aposel

11 *Nai yinan, hi hanhan te yi eiyırtei werek werek him yaaim me Krais hi nipaah hetpiyem mit ap neket han em netpim au. 12 *Mitik hak ap ketpo him im keteiknewem au. Jisas Krais kerek keteiknewem.

13 *Him im yaaim mentar yi epei yemtau menmen enum hi hırıakem nipaah hi hises menmen mit ne Isrel hır nisesim. Hi epei hırıak enum iuwe me mit miyapır ne weiwık me God, hi hanhan anıp nani. 14 *Hi epei hinin nai ne watiu miutip ne mit naiu ne him hau mit ne Isrel misesim. Hi hinini hentar hi nepei hises menmen wisenum me menmen maamrer naiu nırıakem han kitet God han yaaik keriuerem.

15 *Te nipaah hi hekre tu ke miye pai, God hırak han kitet hıram yaaim te hırak kehimitenə hi kırak. Maain hırak kerekyo

yaaim ketpo menmen te hi hırıak menmen mirak.

16 *Hırak ketpo menmen te hi hırıak menmen mirak, hırak keteikno Nikan kırak hırak keimin, te hi hatip mit him yaaim me Krais. Him im men mit ap ne weiwık me Isrel au. Me wi God kerekewem, hi ap atip mit han hitorhi hıram yaaim hi hıre aposel o au.

17 Hi ap hitet yayiwe hıniu hen wit Jerusalem hır mit aposel ein kerek nipaah God kehimitenor ninin natip mit him mirak, hi hitorhi me menmen au. Wasenum, hi hen wit Arebia kerek wit enuk mit niutip niutip newiyen. Te maain, hi pike han wit Damaskas.

18 *Maan, tito wikak epei men, hi han hitet yayiwe hıniu hen hiun wit Jerusalem, hi hen hır Pita. Hi etikerek wau en wewepnak me wi hiswiyen hispinak (15) keremem.

19 *Hi ap hır mit aposel han au, Jems hırak nıkkik ke Mitik Iuwe Krais, hi hırek kiutipen kerek. 20 Menmen hi hewisiyem hıram him yaaim. God kertei hi emitipın au.

21 *Hi han hiun Jerusalem epei au, hi hen ti ke provins Siria ketike provins Silisia.

22 Te in ek, mit ne weiwık me God neit Judia hır ap nıra hır au netari ninaan mai au. Hır nemtau mit han netpor him weinim

* 1:10 1Te 2:4 * 1:11 Mt 16:17 *

Ap 22:3 * 1:15 Ais 49:1; Jer 1:5; Ro 1:1

9:26 * 1:19 Mt 13:55 * 1:21 Ap 9:30

* 1:12 Ga 1:1 * 1:13 Ap 8:3 * 1:14

* 1:16 Ap 9:3-6; Ga 2:7 * 1:18 Ap

keremem me hi mar im:
 23 "Mítik kerek hírak kewep
 haiu mít ne weiwík miutíp
 me God, hírak in ek katíp
 mít him yaaim me Krais
 kerek hírak nípaa hanhan
 kakíwaaankem." 24 Hír
 nemtau him me menmen
 God kerek yewem, te hír
 newenípi niuk mírak.

2

*Pol ketike mit han aposel
 níriak menmen miutíp*

1 *Maain, tito hiswiyen
 tekyaait (14) nepei man men,
 hi Pol hetike mítik Banabas
 hawír píke witet yayiwe
 wíniu wen wit Jerusalem.
 Hi heithis mítik Taitas hírak
 kan ketikewawír. 2 Hi hen
 ein hentar God keteikno
 hírak hanhan hi ano. Hi
 hen hatíp mít ein him yaaim
 hi hatíp mít em herer wit
 wit hatíp mít ap ne weiwík
 me Isrel em, te hi ap atíp
 mít yapírwe rem au. Hi
 atíp mít iuwe ne weiwík
 miutíp me God ein kerien.
 Hi hanhan hír enwenhi
 him yaaim hi hatíp mít
 em. Hi hínaain te menmen
 nípaa hi hírakem, o in ek
 hi hírakem híram mire
 menmen weiním hentar
 hír ap newenauhi him hi
 hetpim. 3 *Taitas wariyakít
 kai, hírak ke Grik, hírak ap
 ke Isrel au, te hír mít iuwe
 ein ap natíp hír enrekir yínk
 kírak te hírak kakre mít ne
 Isrel hír nantikerek nanu
 niutíp au. 4 *Haiu mít matíp
 me menmen im mentar mít
 han hír nemipín nare hír

naiu yinan, te hír ap nises
 him me Krais werek au.
 Hír hanhan nerekir Taitas
 yínk kírak. Mít in hír epeí
 nau nímin ke haiu mít
 haiu mepitari menmen hír
 nisesim. Hír níre mít enun
 newenainaan me menmen
 yaaim haiu misesim. Haiu
 mítaiwír him lo me Moses
 me nípaa ein mít ne Isrel
 nisesim mentar haiu metike
 Krais Jisas mau niutíp. Te
 mít han in hanhan neriyei
 haiu emises him lo me Moses
 me nípaa ein, te haiu píke
 mamu enum mamises him
 me nípaa ein mamre mít
 nau nekre wínak enuk ke
 gavman. 5 Haiu ap mises
 han kír mei kike au, te haiu
 naanempri him yaaim me
 Krais werek werek, te yi ap
 eiyises him ham enum mei
 mít mamtikerem au.

6 *Mít ein hír mít niuk
 mít iuwe ninin mít han. (Hi
 han kitet hír iuwe híram
 menmen weiním hentar
 God hírak han kitet haiu
 mít yapírwe haiu mítiran.)
 Hír mít niuk mít iuwe en,
 hír ap netpo him meiyam
 hír mít enisesim me him
 hi hatíp mít em au. 7 *Hír
 nertei God keweto him
 yaaim kehimíténa keriuweta
 hi hatíp mít ap ne Isrel
 him mítarak, har ke God
 kehimítan Pita hírak katíp
 mít ne Isrel him yaaim me
 Krais. 8 Nípaa God kíkaap
 Pita hírak kewepyapír him
 yaaim mítarak men mít ne
 Isrel. Mar im, hír nertei
 God kekepa kehimíténa hi
 hatíp mít ap ne Isrel him

* 2:1 Ap 15:2 * 2:3 Ap 16:3 * 2:4 Ap 15:1, 24; Ga 1:7, 5:1, 13 * 2:6 Ap 10:34 * 2:7 Ap 22:21

mîrak yaaim. ⁹ Hîr epei nertei menmen yaaim God kerekewem kehimîtena hi hatip mit him mîrak yaaim, mit iuwe ne weiwîk miutip me God neit wit Jerusalem, Jems, Sifas, tetike Jon hîrakît teketaŵîrhis teteiknawîr hîram yaaim te hawîr wen wit kerek mit ap ne Isrel newiyen, hawîr wetpor him me God, hîr nanîno wit kerek mit ne Isrel newiyen hîr netpor him me God.

¹⁰*Hîr netpawîr him miutip im keremem. Hîr hanhanhaiu mit mamit pewek mamsiuwerem mamno mit enun netenen menmen au hîr nau neit Judia. Menmen im hi hanhanem, te hi hîrakem.

Pol kene Pita kentar menmen hîrak kîrakem

¹¹ Hi hetike Pita hawîr watip mit him me God miutip keremem, te maain wi Pita kan wit Antiok kîr mit en, hi henerek herp ninaan mîrak hentar hîrak kîrak menmen miutip enum. ¹²*Hi henerek hentar menmen miutip im. Nîpaa mitik Jems keriuwet mit han nen wit Antiok. Pita kîpaam menmen ere in ketike mit ap ne weiwîk me Isrel. Maain mit kerek Jems keriuweti nan nîpiun Antiok, Pita kînaaiwîr mit ap ne Isrel ap kaam menmen ketikeri kentar hîrak kînaain mit in ne Jerusalem. Hîr wen nises him me Moses kerek nîpaa matip mit kerek nises him me God hîr enrekir

* **2:10** Ap 11:29-30 * **2:12** Ap 11:3
Ga 3:11

yînk kîr, te Pita han kitet hîr nanînerek nanîntar hîrak ap kises him me Moses au. ¹³Mit han ne weiwîk me Isrel nepu in, hîr nîpaam menmen ere in netike mit ap ne Isrel, hîr nîrak enum nînaaiwîr mit en netike Pita. Banabas hîrak kîrek, te hîrak kises enum, hîrak ap kaam menmen ketikeri au. Hîrak kînaiwîri. ¹⁴Hi hertek hîr ap nises him yaaim me God werek werek au, te hi hatip Sifas me ninaan me mit miyapîr yapîrwe, hi hetpiwek har ik: "Ti mitik ke weiwîk me Isrel, te ti ap hises menmen mit ne Isrel au. Ti hises menmen har ke mit ap ne Isrel hîr nisesim. Ti henmak te in ek heriuwe menmen ti hisesim hînaaiwîr mit ap ne Isrel, ti hari han kîr te hîr enises menmen mit ne Isrel nîrakem a? Nîpaa ein ti hîrekes ap hisesim au. Ti hînaain mit ne Jems epei nan keriyen."

Neimin nises him me Jisas kerek God kaktip hîr yaain kaktorhis

¹⁵Haiu mit kerek miyerer ninai, haiu mit ne Isrel. Haiu ap mar ke mit nerer wit wit ap ne weiwîk me Isrel kerek haiu matip hîr ap nises him me Moses. ¹⁶*Haiu mertei God katip mit han hîr yaain kaktorhis nentar hîr nises him lo me Moses au. Hîrak kaktip hîr yaain kaktorhis kakintar hîr nises Jisas Krais. Haiu mit mises Jisas Krais kerek, te God han kitet

* **2:16** Ap 15:10-11; Ro 2:20-28, 4:5; 11:6;

haiu yaain kaktaihis. Haiu mises menmen him lo me Moses metpaiyem, te haiu mire yaain taau. God ap katip mitik kiutip yaaik kaktiwekhis kakintar hirak kirak menmen him lo me Moses metpim auye! ¹⁷ Haiu hanhan God kaktip haiu yaain kaktaihis kakintar haiu mises Krais kerek. Te God au katip haiu emises him me Moses te hirak kaktaihis, haiu mirak menmen enum. Haiu emweikin sip emwet him me Moses, te haiu mamises him me Krais, te menmen im meteikin Krais hirak kenipai haiu mirak enum. Him im hiram yaaim a? Taauye! Krais ap kenipai haiu mirak enum au. Hirak kerek kekepai haiu mises him me God werek werek hirak kaktaihis. ¹⁸ *Hi nipaah eweikin sip ewet him lo Moses nipaah kewisim, te in ek hi pike ehisesim, hi heteikin mit him me Moses hiram wen mamkepa God kaktauhis, te hi kirak enum. ¹⁹ *Nipaah hi hises him me God nipaah Moses kewet haiu mit em, hi hertei hi enuk God kakrewaank te hi hahi. Te Krais hirak kekrehir kai, God kewaankek hirak kaa kentar nu tentarakit. Hiram mar ke hi haa hetikerek, te him lo me Moses ap naanmiprau au. Te in ek hi hises han kai, te hi hises God. ²⁰ *Te in ek hiram mar ke hi ap hepu au, hi haa. Te Krais hirak kekrehir kai kekepa hi hepu. In ek hi hepu, te menmen

hi kirakem hi han kitet God Nikan kirak Jisas kerek nipaah han tewenina kaa, hirak kakkepa hi etike God hawir waukiyakit wawu han kiutip. ²¹ Hi ap heweikin sip ewet him yaaim me Krais henip menmen yaaim God kerekyaiyem hiram weiniim au. God kaktip mit hir yaain nentar hir nipes him mirak nipaah Moses kewet haiu mit em, te nipaah Krais ap kan au. Him me Moses mekepai te God kaktip haiu yaain taau. Krais kaa weiniim au. Hirak kerek kirak God katip haiu mit haiu yaain. Him nipaah kerek Moses kewisim hiram taauye!

3

Mekam mekepi yi yau werek werek- Him me Moses o Him me Krais

¹ Yi yetaritari mit ne Galesia! Yi yenmak te yi yewis mit han nari han ki te yi ap yises him yaaim me Krais a? Haiu epei metpiyem werek werek hiram mar ke yi epei yirek hirak kaa kentar nu tentarakit. ² Hi hare ehitihi menmen ham miutip. Yi epei yeit God Himin Yaaik kan kekre han ki yentar yi yises him nipaah Moses kewet mit em o yentar yi yemtau him yaaim me Krais nipaah yi yisesim a? Him yaaim me Krais keremem! ³ Yarkeik te yi yetaritari! God Himin Yaaik kekepi kari han ki te yi yinim yises him yaaim me Krais, te in ek yi han

* **2:18** Ro 4:14, 11:6 * **2:19** Ro 7:6

* **2:20** Jo 13:1; Ga 1:4

kitet yi wen eiyises menmen mîrak werek werek eiriuve menmen mi manpenukenuk a? Taauye! ⁴ Menmen yaaim iuwe God kerektyiyem kekre han ki hîram weinim a? Au, hîram menmen iuwe. ⁵ Kenmak te hîrak God kerek keweti Hîmîn Yaaik kîrak, hîrak kîriak menmen yaaim mîrak mirakel me his me yi mit? Hîrak kîriakem kentar yi yises him nîpaa Moses kewet mit em o yi yises him yaaim me Krais nîpaa yi yemtewem a? Me Krais keremem!

⁶*Haiu mertei menmen im mentar him me God nîpaa mit profet newisim hîram matip Ebraham kemtau him me God ketpiwekem hîrak katip, "Hîm me God hîram yaaim. Maain hîrak kakriakem." Ebraham han kitet kar ik te God katip hîrak yaak. ⁷ Yi eiyirtei im e. Mit kerek hîr han kitet God kakises menmen hîrak ketpim, hîr keriyen hîr hîras nepenyerer ne Ebraham nentar hîr han kitet God nar ke nîpaa Ebraham han kitetik. ⁸*God nîpaa enum eik kertei hîrak han kitet mit ap ne Isrel hîr yaain nanintar maain hîr han kakitet hîrak kakises him mîrak. Te hîrak kinin katip Ebraham him yaaim mîrak maain mamnen hîrak ketpiwek him mar im: "Maain hi arîak yaaim me mit niutip niutip nerer wit wit henterit." Ebraham

han kitet menmen im God ketpiwekem, hîrak kakrekyorem, te God katip hîrak yaaik. ⁹*Te neimin han kitet God kakriak menmen hîrak ketpim, te hîrak kaktip hîr yaain nanir ke nîpaa hîrak katip Ebraham hîrak yaaik.

¹⁰*Te mit kerek wen nises him nîpaa Moses kewet mit em, God han enuk keriuweri kakîwaanki kakintar him yaaim mîrak mau tiwei matip mar im: "Mit kerek nises him me God nîpaa Moses kewisim mau tiwei, hîr enises him mîrak enepim, o au en, God kakîwaanki." ¹¹*Hîm me God mau tiwei matip: "Mit kerek hîr han kitet God kakriak menmen hîrak ketpim, hîrak kaktip hîr yaain, hîr nantike God nanu werek werek." In ek, haiu mertei God ap katip mitik hak kiutip hîrak yaak kentar hîrak kises him nîpaa hîrak kewet Moses em au. ¹²*Menmen me mit nises him me Moses, hîram ap mar ke mit han kitet God kakriak menmen hîrak nepei ketpim. Au, him me God mau tiwei matip mar im: "Mit kerek nises him me God Moses kewet mit em, hîr enisesim enepim te hîr nanu werek naninterim."

¹³*Krais hîrak kekre hîr kaiu, mit newaankek hîrak kaa te hîrak kekepai haiu minaaiwîr menmen enum him me Moses matip mamwep. Hîm me God

* **3:6** Jen 15:6; Ro 4:3 * **3:8** Jen 12:3; Ap 3:25 * **3:9** Ro 4:16 * **3:10** Diu
27:26 * **3:11** Ro 1:17; Ga 2:16 * **3:12** Ro 10:5 * **3:13** Ro 8:3; 2Ko 5:21; Ga
4:5; Diu 21:23

mau tiwei matip, "Mitīk kerek mit natip h̄irak kaki h̄ir nanwenkekik kaku nu, menmen im meteiknai haiu mit God kehimitanek h̄irak kakwaankek kakit." ¹⁴ Te God kenip mit h̄ir newaank Krais te menmen yaaim God n̄paa katip Ebrahim em Jisas Krais kekepim h̄iram mamnen mit ap ne weiwick me Isrel. H̄irak Krais kiriakem mar em, te haiu mit haiu mamit H̄im̄in Yaaik kirkak n̄paa h̄irak katip kaksiuwerek kaknen, mentar haiu han kitet God kakriak menmen h̄irak n̄paa katip h̄irak kakisesim.

H̄im Moses kewetayiem ap mekrehir him n̄paa God kewet Ebrahim em au

¹⁵ Nai yinan, hi eteikni menmen im hi hetpiyem meriuwe menmen mit n̄riakem. Mitīkit wiktatipakit menmen h̄irakit tatisesim, h̄irakit tawisim mamu tiwei me gavman. Ap te mitik keiyak kaknen kakwis him ham ke him im kaktip enum h̄irakit tewisim mau tiwei au. H̄iram mamu mamit mamir ke n̄paa h̄irakit tewisim. ¹⁶ *Mar im God katip him yaaim men Ebrahim ketike nepenyek kirkak. H̄im me God mau tiwei ap matip "nepenyeler n̄rak yapirwe" au. H̄iram matip "nepenyek kerekek," te h̄irak nepenyek kirkak kiutip kerekek h̄irak Krais. ¹⁷ *Menmen hi hetpi, han kai kar ik. N̄paa God katip

Ebrahim him yaaim, God h̄irekes kakisesim. Hir mit newen tito tito neneiwewim ere God kewet Moses him ham h̄iram mikaru man mar ke 430 tito. Him im ap mekrehir minin him n̄paa God katip Ebrahim em, te h̄iram weinīm au. H̄iram wen mepu. ¹⁸ Haiu mamit menmen yaaim em God n̄paa katip kakwet Ebrahim em mamintar haiu mises him me God h̄irak n̄paa katip Moses em, te him yaaim God katip Ebrahim em h̄iram enum memipin weinīm. Au, h̄iram mamkepai haiu mamit menmen au. Haiu mamit menmen yaaim mamintar him God katip Ebrahim em. Me Moses taau!

¹⁹ *H̄im im yaaim kenmak te God katip Moses him a? God katip haiu mit him im, te h̄iram meteiknai menmen haiu m̄riakem h̄iram enum. H̄im me Moses mau tiwei naanmipre haiu mit ere nepenyek ke Ebrahim kaknen kerek n̄paa God katip him yaaim me h̄irak. Mit ensel God kewetir him, h̄ir natip Moses em. Moses h̄irak kerp nimin ke mit netike God katip mit him m̄rak h̄ir newenhi nanisesim. ²⁰ Te God h̄irekes katip Ebrahim him yaaim. Mitīk hak ap kerp nimin ketpiwek him au. Te God h̄irekes katip Ebrahim menmen h̄irak kakrekyiwekem. Mitīk ap kerp nimin kenip Ebrahim kewenhi kakises menmen au. God katip h̄irak

* **3:16** Jen 12:7; Ap 7:5 * **3:17** Eks 12:40 * **3:19** Ro 5:20; Ap 7:38

kakrekyiwekem weinim. Him im God katip Ebraham em hiram minin him God katip Moses em mentar menmen im. (Mit ne Isrel ap nanises him nipaah hir newenhi nanisesim, God ap te kakwetir menmen. Te hiram kakwet Ebraham menmen mirak weinim.)

Him me Moses naanmiprai metaihis haiu mamno mamises Jisas

21 *Mekam? Him Moses kewet mit em hiram meremir him yaaim God kewet Ebraham em? Taau! Him lo ham nipaah mepu hiram werek te mamkaap mit hir nantike God nankiyan nanu han kiutip, te God kaktip hir yaain nentar hir nises him im em. Te hiram mepu au. 22 *Him me God mau tiwei matip, "Mit yapirwe kerek hir niriak enum hir nanwaank nanit." Hiram mamtip mar im te mit kerek hir nanises Jisas Krais, God kaktip hir yaain nanintar hir han kitet hiram kakses him nipaah hiram ketpim.

23 *Nipaah him me Krais man wen au, him me Moses kewet mit em naanmiprai haiu emisesim ere God kawepiyapir menmen yaaim me Krais haiu emisesim.

24 *Te him Moses kewet mit em hiram meteiknai haiu enun, hiram menipai haiu hanhan mirir mamno haiu mamisesik, te God kaktip haiu yaain ap mamraiwaank

mamintar haiu han kitet hiram kakses menmen nipaah hiram katip hiram kaksesim. 25 In ek, him yaaim me Krais epei man, te him me Moses kerek nipaah mepu mekepai, in ek hiram nepei au meit.

Him hiram menipai mire nikerek ne God

26 *Yi yapirwe yi nikerek ne God yentar yi han kitet hiram kakses menmen nipaah hiram katip hiram kaksesim. Yi yetike Krais yi yau han kiutip yi nikerek ne God yentar nipaah yi mit miyapir

27 *kerek mit han nikri neriuwe tipar hir nekine niuk me Krais, yi yaain yire Krais. Te God han kiteti yar ke hiram han kitet Krais.

28 *Haiu mepu mar ik, te in ek mit hir ap nenke hasini pinan ne weiwick me Isrel o mit ap ne Isrel, o mit hir niriak wok ne mit hir naanmipri, o mit hir niriak wok nanit pewek mererim. Au, God han kitet menmen im hiram weinim. Haiu mit yapirwe haiu mipiran mentar haiu ne Krais Jisas. 29 *Yi ne Krais, te yi nepenyerer ne Ebraham. Te maain yi eiyit menmen yaaim nipaah God katip kakwet Ebraham em.

4

Krais kekepaei haiu wok mit haiu mamre nikerek ne God

* 3:21 Ro 8:2-4 * 3:22 Ro 3:9-19, 11:32 * 3:23 Ga 4:3 * 3:24 Ro 10:4
 * 3:26 Jo 1:12 * 3:27 Ro 6:3, 13:14 * 3:28 Ro 10:12; 1Ko 12:13 * 3:29 Ro 4:13

¹ H̄im mai h̄iram im. N̄ikan ke mitik hak h̄irak kakit menmen me haai irak naanmamprewem, te h̄irak wen kike, h̄irak kaktiwem au. H̄irak kire mitik k̄iriak menmen me mitik iuwe naanm̄irewек o haai k̄irak weinim. ² H̄irak wen kike h̄irak ekises him me mit h̄ir naanm̄iprewek ketike menmen m̄irak ere wi haai kimat h̄irak kaktiwem. ³*N̄paa h̄aiu m̄ire n̄ikerek ein e. H̄aiu mises him me God n̄paa ensel newet h̄aiu mit em, h̄ir ninin naanm̄iprai nar ke mit naanm̄ire mit nekre w̄nak enuk. ⁴*Te maain wi epei man n̄paa God kehimitanem, te h̄irak keriuwet n̄ikan k̄irak kan ti keweikin kire mitik. Mite hap h̄ire winaak h̄irak kire n̄ikan kiutip ke Isrel, te h̄irak ekises him n̄paa Moses katip mit ne Isrel em. ⁵*H̄irak k̄iriak menmen im te h̄irak kakikepai kaktaihis h̄aiu mit kerek mises him me Moses, te h̄aiu mamnaaiwir him im naanm̄iprai h̄aiu mamre n̄ikerek iuwe ne God, h̄aiu mamit menmen h̄irak n̄paa ketpai kakwetaiyem.

⁶*Yi n̄ikerek n̄irak iuwe, te God keriuwet God H̄im in Yaaik kerek kau kekre han ke n̄ikan k̄irak Jisas, h̄irak kan kekre han ki. God H̄im in Yaaik kenipai h̄aiu han yaaik matip God him iuwe mar ik: "Ti Haai kaiu! Ti Haai kaiu!" ⁷*Tis, in ek yi ap yi're mit enun nepu nekre w̄nak enuk au. Yi n̄ikerek iuwe ne God keriyan. Yi

yises Krais, te yi n̄ikerek iuwe ne God, te yi eiyit menmen yapirwe God kehimitenaiyem h̄aiu n̄ikerek n̄irak.

Pol han kitet mit ne provins Galesia

⁸*N̄paa yi ap yertei God, yi mit ap ne weiwick me Isrel. Yi yises him me tipir o menmen h̄iram ap te mamweikin mamre God taau. ⁹ Te in ek yi yertei God. Yi h̄iras yerteiyek au. H̄irak kehimiteni yi n̄irak. Te yi yenmak yi hanhan pike eiyises him weinim h̄iram mar ke menmen weinim me tipir n̄paa yi yisesim a? ¹⁰*Yi yises menmen im, yi han kitet God katip yi yaain yayintar menmen yi yiriakem h̄iram mises menmen me wi o wenke o tito n̄paa Moses katip yi mit yi eiyisesim einapen menmen me wi im. ¹¹ Hi han kitet yi mit, hi h̄inaain menmen hi herekyiyem h̄iram mamre weinim mentar in ek him im yi yisesim, h̄iram him weinim mar ke him weinim n̄paa yi yisesim.

¹² Nai yinan, hi hetpi him manp. Hi hanhan yi eiweikin sip eiwet him me Moses eyir ke hi. Hi epei heweikin sip hewetiwem, te hi har ke yi mit kerek n̄paa him me Moses ap minin naanm̄ipri au. N̄paa yi ap yerekyo enum au, te in ek hi hertei yi ap eirekyo enum.

* **4:3** Ga 3:23; Kl 2:20

* **4:4** Ef 1:10; Jo 1:14; Ro 1:3

* **4:5** Ga 3:13 * **4:6**

Ro 8:15-16

* **4:7** Ro 8:17; Ga 3:29

* **4:8** 1Ko 8:4-6

* **4:10** Ro 14:5; Kl 2:16

* **4:13** 1Ko 2:3

13 *Yi yertei nipaah hi hinin han hiri hentar hi hinap, te hi heweikin han kai ap hen wit hak au. Hi han hetpi him yaaim me Krais. 14 Menmen enum meiyep hi hinap hiram enum me han ki, te yi ap yineina yeweikin sip yeweto au. Yi yetauhis yi yatip yar ik: "Ti yaaik har ke mitik ensel ke God." Yi yetauhis yar ke Krais Jisas kaknen yi eitiwekhis. 15 Nipaah yi han yaaik hi han hiri hekepi. In ek yi han kiteta mekam a? Hi etpi menmen im me yi mit. Nipaah hi hepu hetikewi yi hanhan yeriwa iuwe, te yi han kitet yar ik: "Haiu emketet nanamir kaiu emwet Pol em emkepik kir ein ein werek werek, te haiu emketim." 16 *Nipaah yi hanhana iuwe yar ek, te in ek hi hire mitik kepan ke yi mit hentar hi hetpi him yaaim a? Taauye!

17 Mit han ein kerek hanhan yi yerekir yink ki hir neweninipi hanhani me menmen yaaim au. Hir hanhan nanri han ki, te yi ap han kiteta au. Hir hanhan yi hanhani yaitip hir yaain yar ke hir natip hir hanhani. 18 Te yi eiyisesi yi yetike mit han hanhanan me menmen yaaim, hiram werek. Hiram yaaim te hi hepu o au, yi eirakem. 19 Nai yinan yaain, hi pike hire mite weteiknen wawine nikan hak. Hi pike han enuk har ke nipaah hi han

enuk hemerir yi mit ere yi yises Krais werek werek. In ek hi pike han enuk hemeryi yi mit pike eiyises Krais werek werek, yi eitikerek eiyu han kiutip. 20 Hi hanhan hi hahu etikewi, te hi ap hetpi him manp heriuwe tiwei im keremem. Au, hi hanhan hahirp ninaan mi hertei han ki, te hi etpi him hiram mamkepi. Au, hi hepu yanmin, te hi hepitar hi hen o hi hetpi him yaaim.

Him tok piksa me Sera wetike Hega

21 Yi mit kerek yi hanhan eiyises him lo me Moses eiyirteiyem werek werek, hi hetpi him me him lo mirak. 22 *Him me God mau tiwei matip Ebrahim kine nikerek hirakit wik. Hega kerek hire wiriaq menmen me Sera, hire wine nikan kiutip, Sera hire wine nikan hak kiutip kikaru, te hire winin mite pe Ebrahim. Hega wikaru. 23 *Nikan kirak kerek mite Hega winaak, hire winaak wentar Ebrahim keriya kawaai ketikerep kerepep, te hire wetu. Te nikan kirak kerek Sera winaak, hire winaak wentar God katip him yaaim hiram kekepiye te maain Ebrahim kawaai ketikerep hire wetu. 24-25 *Him im hiram mire piksa meteiknai menmen. Miyapir wik hir nehimitan him wik nipaah God kewetei haiu mit em. Hega hire wehimitan him

* 4:16 Emo 5:10 * 4:22 Jen 16:15, 21:2 * 4:23 Ro 9:7-9 * 4:24-25 Ro 8:15; Ga 5:1

nipa God kewet Moses em keit m̄niu (o neiyip) niuk m̄rak Sainai. Niuk ik Hega h̄ram mehimitan m̄niu (o neiyip) Sainai meit wit Arebia. Wit Jerusalem ke mit ne Isrel ketike mit miyapir nau nekrerek h̄ir nar ke mite ip Hega. Hega wine n̄kan, te h̄irak ekriak menmen ekir ke miye pirak wiriakem. Hirak ekriak menmen me mit te h̄irak ap kakit pewek emrerim au. Te mit miyapir kerek nises him me Moses h̄irak kehimiteni, h̄ir nises him me Moses, h̄ir han kitet God katip h̄ir yaain. Te him ap mamkepi h̄ir n̄re yaain au. H̄iram mamawaanki.

²⁶ *Sera h̄ire w̄re him ham God kewet Ebraham em. H̄ire wehimitan wit Jerusalem ke wit ke God. H̄ire wepu werek war ke mite ap wau wekre winak enuk, te h̄ire enu tenmin (o rumaa). Wit Jerusalem keit wit ke God ap kises him me Moses au. Hirak kinawaiwir menmen im. Haiu mit miyapir kerek mises him yaaim me Krais, h̄ire miye paiau, haiu mire nikerek n̄re.

²⁷ *Him me God mau tiwei matip Jerusalem keit wit ke God maain kaknen kakinin wit Jerusalem in ek kau ti. Haiu mertei him im yaaim mentar him me God Aisaia kewisim h̄iram matip him tok piksa mehimitan wit wikey miyapir wil. H̄iram matip mar im:

"Ti mite tenmin (o rumaa) ap nipa ti hine nikerek,

* **4:26** Hi 12:22; Rev 3:12, 21:2, 10

* **4:30** Jen 21:10; Jo 8:35

ti han yaaik ehu. Ti enepip esikeyaanmi han yaaik, ti mite ap nipa ti epitu te ti eteiknen. H̄ire kerek wepu war ke mite ap weit mitik au, h̄ire wawine nikerek yapirwe naninin nikerek ne mite wepu war ke mite kerek h̄ire weit mitik ek wine nikerek yapirwe."

²⁸ *Nai yinan, yi yertei Aisak h̄irak n̄kan ke Ebraham kentar him God ketpiwekem. Mar im haiu mire nikerek ne Ebraham mentar him nipa God ketpiwekem. ²⁹ Nipa n̄kan mite Hega winaak wentar mitik kire k̄waai ketikerep weini, h̄irak kiriaak enum me n̄kan hak God kikaap mite tenmin (o rumaa) Sera te h̄ire winaak. In ek mit nises him me Moses nerekyei haiu mit kerek God Him Yaaik kekrai, h̄ir nerekyei enum, nar ke nipa n̄kan eik enuk kiriaak enum me n̄kan yaaik ek. ³⁰ *Him me God mau tiwei matipmekam? H̄iram matip, "Eiyipir mite w̄riak menmen me mite hap weini h̄ire wetike n̄kan kire enuk. N̄kan kire ap kakit menmen me haai kirak ketike n̄kan nipa God kikaap mite enun tenmin (o rumaa) h̄ire winaak." Te yi eiweikin sip eiwet him enum mit in enun netpiyem me

* **4:27** Ais 54:1

* **4:28** Ro 9:7; Ga 3:29

yi eirekir yînk ki. Hîm im mewaank han ki enuk mar ke mit hîr nepu wînak enuk.

31 *Te nai yinan, haiu ap mîre nîkerek ne mîte wîriak menmen me mîte hap weit pewek weriuwerem weinim au. Te haiu ap emises hîm me nîpaa mit ne Isrel nisesim. Au, haiu mîre nîkerek ne mîte enu tenmîn (o rumaa) kerek God kekepye, hîre wine nîkan, kentar haiu han kitet God kakises hîm mîrak kekepaei kaktaihis kar ke nîpaa hîrak ketpim.

5

Krais keriyei haiu menpiñ mekeipin hîm lo me Moses, haiu ap piñe emi

1 *Krais epe ikeriyei haiu mit haiu mînaaiwîr hîm me nîpaa ein mar ke mit netpan nînaaiwîr wînak enuk, te haiu emu werek emises hîm me Krais. Te yi einakin tokim ap eiwis mit neriyeyi yi piñe eyisem hîm me nîpaa eyîr ke mit piñe nanîno nanikre wînak enuk ek au emit!

2 Nîkip emnep eyiñtewem. Hi Pol hetpi menmen im. Yi mit kerek eiwis mit han nanrekir yînk ki, te God kaktip yi yaain, menmen Krais kerekyiyem kakikepi kaktaihis, hîram ap mamkepi te God kaktip yi yaain au.

3 Hi etpi hîm manp eteipim. Mit kerek hîr newis mit nerekir yînk kîr, te God kaktip hîr yaain, hîr enises hîm ham yapîrwe me Moses keremem, kerek nîpaa hîrak katip mit ne Isrel em. 4 Yi mit kerek yi yises hîm me Moses, te yi hanhan God kaktip yi mit yaain, yi epe iyeveikin sip yewet Krais. Yi yeweikin sip yewet menmen yaaim God kerekyiyem weinim. Te in ek hîrak ap kakikepi kakrekyi yaaim kakikepi au. 5 Haiu mit in meriuwe menmen iuwe me God Hîmin Yaaik kekepaei, haiu han kitet hîrak kakises hîm yaaim mîrak, te haiu memerîrîwek hîrak kaktip haiu mit haiu yaain hîrak kaktaihis. 6 *Haiu mit metike Jisas Krais haiu niutip, te haiu merekir yînk kaiu o au, hîram menmen weinim ap te mamkepi God kaktip haiu yaain au. Menmen im keremem hîram iuwe. Haiu han tewenînan mîrak menmen yaaim mentar haiu han kitet menmen werek werek me God haiu misesim.

7 Nîpaa yi yises hîm yaaim me God werek werek, te in ek neimin neiyepet han ki, te yi ap yises hîm yaaim mîrak werek werek au a? 8 *God kerek kehimîteni te yi yisesik, hîrak ap kari han ki te yi ap yises hîm im yaaim au. 9 *Haak ke sak neniu, hîrak menmen kike, te yi yenkerek werek werek au, hîrak kewep keneises

* 4:31 Ga 3:29 * 5:1 Jo 8:32, 36; Ga 2:4, 5:13; Ap 15:10 * 5:6 1Ko 7:19; Ga 6:15 * 5:8 Ga 1:6 * 5:9 1Ko 5:6

sak naan, mit ap te nanık taau. Menmen enum yi yis-esim me yi yerekir yink ki, hiram kike, te maain hiram mamıwaank menmen yaaim in ek yi yisesim. ¹⁰*Hi hertei Mitik Iuwe kakikepi, te yi ap han kitet him ham me him nipaai hi etpiyem au. Te mit kerek hir nari han ki God kakrekyor enum mam-rer me menmen enum hir epe i nerekyiyem.

¹¹*Nai yinan, hi wen hatip mit heriyai heriyai hir enrekir yink kir enises him yaaim me Krais, nenmak te mit kerek nises him me Moses hir wen nerekoy enum a? Hi wen hatip mit enrekir yink kir te him me Jisas hiram kaa kentar nu tentarakit hiram ap te mamriak mit in han kir kekrit enum neriuwa au a? ¹²Hi hanhan hir mit kerek hir nari han ki hir nanrekir yink kir te mit nanriuwesi si hir ap nanu nantikewi nanri han ki neriuwe him mir, te yi yisesim au.

¹³*Nai yinan, God ke-himteni yi apei ynaaiwir menmen enum nipaai yi han ki hiram kisesim, hiram mar ke mitik kau wianuk enuk, te yi yau werek werek. God keriyei (o keryiyi) yi epe i ynaaiwir menmen im, te yi ap eiwis han ki ekitet menmen enum me ti menterim au emit! Hiram keryiyi ynaaiwir menmen enum te yi eikepan eyises

menmen yaaim yentar yi han teweninan. ¹⁴*Him yapirwe nipaai God katip Moses em, hiram mire him miutip im mau mekrerem hiram ketpim. Hiram matip mar im: "Yi han etwenin eikaap mit miyapir nau menep yar ke yi han tewenin hiras." Yi eirak menmen mar im, te yi eyises menmen iuwe him mirak metpim. ¹⁵Yi hemkre menepam me menmen yi yenehan yenepan yentar menmen, te yi naanempre hiras te yi ap eyiwaank hiras eitike menmen yaaim me Krais yi yisesim. Mit kerek nenehan nenepan me menmen, hir enun nar ke miyaak me yaank menepam meketet patin maam naan me han em.

God Himin Yaaik kiriaak menmen yaaim, han kaiu kiriaak menmen enum

¹⁶*Hi hetpi him im. Yi eiwis God Himin Yaaik kakikepi yi yayises him yaaim me Krais, te yi ap eyises menmen enum han ki hanhanem. ¹⁷*Hi hetpi him im hentar menmen enum me ti han ke mit hanhanem, hiram ap mire menmen God Himin Yaaik hanhanem. Menmen God Himin Yaaik hanhanem ap mire menmen enum me ti han ke mit hanhanem. Te hiram mire mit enun nepan mari han ki heriyai heriyai. Hiram mari han ki heriyai heriyai, te yi ap eyises menmen werek

* **5:10** Ga 1:7; 2Ko 11:15 * **5:11** 1Ko 1:23 * **5:13** 1Pi 2:16 * **5:14** Lev 19:18; Mt 5:43; Ro 13:9 * **5:16** Ro 8:4 * **5:17** Ro 7:15-23; 1Pi 2:11 * **5:18** Ro 6:14, 8:14

werek yi hanhan eiriaakem.
 18 *Yi eiwis God H̄im̄in Yaaik naanempri kakri han ki ketpi menmen yaaim yi eiyisesim, te yi ap eiyises him me Moses te God kaktip yi yaain.

19 *Menmen han ke mit kiriakem haiu merteiyem, hiram im: Mit miyapir nariyanhis neweninem, h̄ir hanhan me menmen enum im em, h̄ir niriak mit miyapir yink enuk neriuweri. 20 H̄ir nises tipir newenipi niuk mir, o h̄ir niriak nasi, o han enuk neriuwehan, o h̄ir nenehan me menmen, o h̄ir hemkre menepam neriuwe menmen, han kekrit te mit natip enum, mit neit menmen yeunim nanwet mit han em au. Mit nenke hasini nises menmen ham menmen ham. 21 H̄ir han kitet menmen enum me mit han o h̄ir nenept mit nani, o h̄ir naam tipar si enum ere h̄ir netaritari, o h̄ir nani no nanrer wit wit nanine henye me menmen enum, o menmen menmeiyam enum mar im. Nipaa hi epei etpi, te in ek hi etpi eteipim. Mit kerek h̄ir niriak menmen mar im, h̄ir ap nanu nantike God nanit menmen yaaim nipaa God ketpim kakwet mit em au.

22 *Te menmen God H̄im̄in Yaaik kikaap mit enisesim, hiram im: Mit han tewenina God ketike mit, h̄ir han yaaik nanu, han kir kau werek werek, h̄ir ap han enuk waswas au, h̄ir niriak mit

* 5:19 1Ko 6:9-10 * 5:22 Ef 5:9 *
 2:11 * 5:25 Ro 8:4 * 5:26 Fl 2:3

menmen yaaim, h̄ir nikaap mit han weinim, h̄ir nises him nipaa h̄ir natip mit h̄ir nanisesim. 23 *H̄ir hanhan neriuwe mit han, h̄ir newenin han kir me menmen. Menmen mar im mit nisesim, him lo ap matip hiram enum au. Hiram matip hiram yaaim. 24 *Mit h̄ir ne Krais Jisas, h̄ir nar ke mit naa netike Krais nau nu tentarakit, te menmen enum me ti nipaa h̄ir nisesim niriakem, hiram ap mau mamikre han kir au. Hiram menmen enum han ke mit niriakem o menmen enum han kir hanhan neriuwerem, te in ek h̄ir nepirem mamno hiram mami mami.

25 *God H̄im̄in Yaaik kenipai haiu metike God Haai kaiu haiu mau niutip haiu mepu mar ek. Te haiu emwisik hirak naanempri han kaiu me menmen yapirwe. 26 *Haiu ap mewenipi niuk maiu haiu iuwe au, haiu ap emkiakan han emket han em me menmen au, haiu ap hemkre menepam me menmen maiu haiu miriakem o menmen meiyam au emit!

6

Yi eikaap ni yinan me menmen yapirwe

1 *Nai yinan yi eiyir mitik hak kirak menmen enum, yi mit kerek God H̄im̄in Yaaik naanmipre han ki yi hanhan eiriuwerek eikepik

* 5:23 1Ti 1:9 * 5:24 Ro 6:6; Kl 3:5; 1Pi
 * 6:1 Mt 18:15; Je 5:19

pîke ekises menmen yaaim mar ke nîpaa hîrak kisesim. Te yi naanempre hîras eiwenin han ki me wî yi han kitet yi yises God werek werek, te menmen enum mamnen mamri han ki, te yi yairiak menmen enum ye.

² *Yi eikapan me menmen mamnen mamrekyi han ki enuk, te mar im yi eiyises him me Krais nîpaa hîrak ketpim me yi han teweninan eikapan. ³ Hi hatip menmen im hentar mit kerek han kitet hîr iuwe ninin mit han ap te nankepi, hîr newises hîras natip nare hîr iuwe. Te hîr au, hîr mit wein in. ⁴ *Yi mit niutip niutip han ekitet menmen yi hîras yiriakem. Hîram yaaim te yi hîras han yaaik eiriuwerem. Yi ap han ekitet menmen mit han nîrakem, te yi eiyin ni o au. Menmen im emit!

⁵ *Yi ap eirak menmen im eiyintar yi yises menmen enum mitik hak kiriakem, te maain yi niutip niutip God kakitihi yenmak yi yiriak menmen yi yiriakem, hîrak han ekitet menmen miutip miutip. ⁶ *Hîr mit kerek mitik hak kan ketpor keteiknor him yaaim me God, hîr eninkiewek menmen ham me menmen yaaim mir hîr naanemprewек nanriuwerem.

⁷ Yi ap eimitetpin hîras. Yi ap eimipin God me menmen au emit! Menmen mit nîrakem nisesim, maain hîr

enit menmen yaaim o enum mamrerim me wî God han kakitet menmen haiu mit mîrakem. Hîram mar ke mitik kamîr ni. Hîrak kamîr menmen yaaim, maain hîrak kakit menmen yaaim. Hîrak kamîr menmen enum mire napik tomik o menmeiyam, maain hîrak kakit menmen enum mar im keremem.

⁸ *Mit han nîrak menmen nises han kîr enuk, te maain han kîr kakwaank kakit. Menmen im hîram mar ke mitik kamîr napik tomik mau ni mîrak. Mit kerek hîr nîrak menmen nises God Hîmin Yaaik, maain hîrak kakikepi nanu nanit nantike God tipmain tipmain enum eik. Menmen im hîram mar ke mitik kamîr menmen yaaim mau ni, maain hîrak kakit menmen yaaim. ⁹ *Menmen yaaim yi yiriakem yisesim, te yi ap einapen eiyisesim eiyintar yi yiriakem hekrit hekrit au. Maain ere wî God kîmat haiu mamit menmen yaaim, te haiu ap mamnapen mamriak menmen yaaim em. ¹⁰ Tis, hekrit hekrit haiu mau ti ik e, haiu emriak mit menmen yaaim, te naiu yinan kerek nises him yaaim me Krais, haiu emrekyor menmen yaaim iuwe.

*Pol han yaaik keriuwé
Jisas nîpaa kaa kentar nu
tentarakit*

¹¹ Yi eiyir yaan mai iuwe hi hîrekess ewisiyem heriuwe his mai, te yi eiyirtei hi Pol hîrekess hewisi tîwei

* **6:2** Ro 15:1 * **6:4** 1Ko 11:28; 2Ko 13:5 * **6:5** Ro 14:12 * **6:6** 1Ko 9:11,
 * **6:8** Jo 3:6, 6:63; Ro 8:13 * **6:9** 2Te 3:13 * **6:12** Ga 5:11; Fl 3:18

ik e. 12 *Mit kerek h̄ir hanhan mit han nanwenipniuk m̄ir natip h̄ir yaain nises God werek werek, h̄ir netpi yi eirekir ȳink ki. Te h̄ir n̄irakem nentar h̄ir n̄inapen mit ne Isrel nanint̄p nanrekyor enum nanintar h̄ir natip him yaaim me Jisas Krais kerek n̄ipaa kaa kentar nu tentarakit, te God kakikaap haiu mit kaktaihis. 13 Mit kerek h̄ir nerekir ȳink kir ap nises him me Moses yapirwe au. H̄ir nises menmen miutip im keremem. H̄ir hanhan nerekir ȳink ki nentar h̄ir nanit niuk iuwe me mit ne Isrel, h̄ir nanwenipiri naninterim.

14 *Te hi kerekek hi han kitet hi ewenipni Jisas kerek n̄ipaa kaa kentar nu tentarakit. Hi heriuwe menmen im me Krais, hi har ke mitik kaa, menmen enum me ti ap te mamri han kai. Hi han kitet menmen me ti mit nisesim h̄iram mar ke menmen epei maa au meit, te hi ap hanhan heriuwerem meiyam taau.

15 *Mit h̄ir nerekir ȳink ki o au, h̄iram menmen weiniim. H̄iram ap mamkaap mit te God katip h̄ir yaain au. Hirak God kerekek kenip mit h̄ir neweikin n̄ire mit han yaain. Menmen im h̄iram menmen iuwe. 16 Hi hanhan yi mit kerek yi yises him hi epei hetpiyem, yi yetike mit nerer wit wit neit Isrel h̄ir nises him yaaim me Krais. Hi hanhan God hanhani kakrekyor yaaim, te h̄ir nanu werek werek.

17 *In ere maain, hi h̄inapen mitik hak kiutip kaktip God kehimitenā hi ap aposel au, hentar mit neiyep yapirwe hentar hi h̄irak menmen me Mitik Iuwe Krais, te sak yapirwe mau ȳink kai meteikin mit hi mitik ke Jisas Krais kerekek. 18 Nai yinan, hi hanhan kaiu Iuwe Jisas Krais han yaaik kirak, h̄irak kaku kaktikewi kakikre han ki.

Mepir keremem

Tiwei Pol Kewisik Ken Mit Ne Wit Efesas Menmen me tiwei ik

Pol katip mit ne Efesas
him gude 1:1-2

Him me Krais ketike mit
nirak ne sios 1:3-3:21

Menmen mit ne weiwik
me God hir nanisesim
4:1-6:20

Pol katip mit ne Efesas
him mikaru 6:21-24

1 *Hi Pol nipa God han-
hana hirak kehimitenai hi
aposel ke Krais Jisas hi hatip
mit him mirak. Hi hewis
tiwei ik ken yi mit miyapir
ne God yi yau yeit wit Efesas,
yi yises him me Krais Jisas.

2 *Hi hanhan God hirak Haai
kaiu, hirak ketike Mitik Iuwe
Jisas Krais hirakit tatrekyi
yaaim, yi eiyu werek werek.

*God hirak kewetai men-
men yaaim mentar Krais Jisas*

3 *Haiu emwenipi niuk
me God hirak Haai ke Mitik
Iuwe kaiu Jisas Krais. Hirak
kerekyei yaaim kentar haiu
mit ne Krais, te God hirak
kewetai menmen mirak
yapirwe me wit kirak.

4 *Nipa God ap kewis ti-
ketike nepni wen au, hirak
kehimitenai haiu mit nirak
mentar haiu ne Krais, te
God hirak kerekyei haiu
emu han yaaik prar prar,

te menmen enum mau han
kaiu au. 5 *God nipa hanhan
haiu mit te hirak han
kitet kakrekyei haiu
nikerek nirak mentar Jisas
Krais. 6 *Te haiu emwenipi
niuk mirak mamintar hirak
kerekyei haiu yaain iuwe
keriuwe Himin Yaaik ke
Krais kerek God hanhanek.

7 *Krais nipa kaa, hemkre
mirak mewen, te hirak
kaktaihis me menmen enum
God kakriak mit em. Hirak
kesak menmen enum haiu
miriakem. Krais hirak
kerekyeyi kentar hirak
hanhan haiu mit wisenum.

8-9 *God kertei menmen
wisenum te hirak kises men-
men nipa hirak han kitet
hirak kakriakem, te hirak
kewepaiyapir menmen
hirak hanhan kaknipem
kakriuve Krais. 10 *Menmen
God han kitetim hiram mar
im: Maain wi hirak han
kitet hiram yaaim hirak
kakri menmen yapirwe me
ti metike menmen me wit
kirak hiram mamnen mamit
niutip, te Krais kakinin
kaku naanmampre menmen
yapirwe.

11 *Menmen yapirwe
mamnen mamir ke God
han kitet hiram mamnen.
God kehimitenai haiu mit
nirak meriuwe Krais men-
tar menmen hirak nipa
enum eik hirak han kitet
kakriakem. 12 God kiria
menmen im te haiu mit
kerek minin mises him me
Krais, haiu emwenipi niuk

* 1:1 Ro 1:1, 7; 1Ko 1:1; Kl 1:1; Ap 18:19-21; 19:1 * 1:2 2Ko 1:2; Kl 1:2 * 1:3
Ef 2:6 * 1:4 Jo 15:16, 17:24; 2Te 2:13; Ef 5:27; Kl 1:22 * 1:5 Jo 1:12 * 1:6
Mt 3:17; Kl 1:13 * 1:7 Ef 2:7; Kl 1:14, 20 * 1:8-9 Ro 16:25 * 1:10 Ga 4:4;
Kl 1:16, 20 * 1:11 Ro 8:28-29 * 1:13 Kl 1:4-6; Ef 4:30

mîrak iuwe. ¹³*Yi yire haiu mît me wi nîpaa yi yemtau him me God pīke kaktihis, yi yises him me Krais. Yi yisesik epei au, God kehimîteni yi nîrak yeriuve God Hîmîn Yaaik. Hîrak keriuwetek kan kau kekre yi mît kar ke nîpaa hîrak katip hîrak kaksiuwerek. ¹⁴*God keteiknai maain haiu mamît menmen mîrak yaaim hîrak ketpim me mît hîr nisesik. Hîrak keteiknaiyem keriuwe Hîmîn Yaaik kîrak kerek hîrak kewetaiyek. Menmen im meteiknai God kaktahis haiu mamu mamtierek. God kakit niuk iuwe kakintar menmen im hîrak nepei kîriakem.

Pol kitehi God kakikaap mit ne Efesas hîr nanirtei menmen werek werek

¹⁵*Hi kerekerek hentar hi hemtau yi yises him me Mîtîk Iuwe Jisas, yi han tewenin mît miyapîr yapîrwe ne God, ¹⁶*hekrit hekrit hi hatip God hîrak yaaik kentar yi mît miyapîr. Hi han kitet yi mît, ¹⁷*te hi hitehi God hîrak God ke Mîtîk Iuwe kaiu Jisas Krais, hîrak Haai kaiu, haiu meweniipi niuk mîrak, hi hitiwekhi hîrak kakikepi yi han kitet menmen mîrak werek werek, te yi eiyirtei him mîrak werek werek, te yi eiyirtei God hîrekkes werek werek. ¹⁸*Hi hanhan hîrak God kakikepi, te yi eiyirtei

eyīkre han ki hîram mekam menmen hîrak kenîni yi yaitiwem, yi eiyirtei menmen kerek nîpaa hîrak katip kakwetaiyem, hîram menmen yaaim iuwe. ¹⁹*Hi hanhan hîrak kakteikni yi eiyirtei menmen mîrak iuwe mamkaap haiu mît haiu kerek mises him mîrak. Menmen mîrak hîram iuwe, te haiu ap maminkerem au. Menmen im maamkaap haiu mît mamîr ke ²⁰*hîram mîkaap Krais wi nîpaa hîrak kaa, te God kîkiak kekrit keriuwerem, hîrak kewisik kau ketikerek keit wit kîrak naanmîpre menmen. ²¹*In ek Krais kau en kinin menmen yapîrwe meit wit ke God, o ti ik e. Hîrak kinin tipir, herwe, gavman, menmen yapîrwe mepu in metike menmen meiyam maain mamkaru mamnen. ²²*God epei kewis menmen yapîrwe mamises him me Krais, hîrak God kehimîtanek hîrak kinin naanmîpre menmen yapîrwe me mît ne weiwīk mîrak. Hîrak kîre paan, ²³*haiu mît miyapîr ne weiwīk me God haiu mire yînk kîrak, haiu mekepik hîrak kepu kîre Mîtîk Iuwe, hîrak hîrekkes kau kerer menmen yapîrwe.

2

God kenip haiu mît kerek nîpaa haiu mire mît naa in ek

* **1:14** 2Ko 1:22 * **1:15** Kl 1:4 * **1:16** Kl 1:3; 1Te 1:2 * **1:17** Kl 1:9 * **1:18** Ef 4:4; Kl 1:12 * **1:19** Kl 1:11 * **1:20** 2Ko 13:4; Kl 2:12; Hi 1:3 * **1:21** Kl 1:16, 2:10 * **1:22** Sam 8:6; Mt 28:18; Ef 4:15 * **1:23** Ro 12:5; Kl 1:18; Ef 4:10

haiu mepu metike Krais

1 *Nipaai yi mit miyapir yi yire mit epei naa yentar yi yeweikin sip yewet God, yi yiriak enum. 2 *Me wi eim yi yises menmen enum me ti. Nipaai yi yises menmen enum me mitik iuwe Seten kerek kinin naanmipre tipir, teket maam, herwe, menmen enum. In ek, hirak kinin naanmipre mit kari han ke mit kerek nipaai hir neweikin sip newet God. 3 *Nipaai haiu mit haiu mar ke mit enun en. Haiu mises menmen haiu hanhanem. Haiu miriak menmen enum han kau hanhan haiu miriakem, te maain God kakrekyei enum kakraiwaank kakir ke mit han en.

4-5 *Menmen enum nipaai haiu miriakem hiram meraiwaank te haiu mami. Te God hirak han teweninai wisenum keriue menmen mirak, te hirak kenipai haiu mamu mamtike Krais. God piye ketihi kentar hirak hanhani. 6 *Hirak God kekekyei haiu mit metike Krais, haiu mepu en metikerek, haiu maminin naanmamre menmen. 7 *God kirik menmen im kentar wi im ere maain hirak kakteikin menmen yapirwe han kewim markeim hirak han tewenin haiu mit keriue menmen Jisas Krais kerekkyeyem. 8 *Yi epei

yises him me Krais, te God hanhani hirak kaktihis. Yi ap yikaap hiras au. God kerek kerek kerek kerek Weinim. 9 *Yi ap yiriak menmen yaaim, te God ketihi au, te mitik kiutip ap kakwenipi hirakes kaktip hirak iuwe taau! God kerek! 10 *God kenipai (o kerekkyei) haiu mit haiu mire mit nirak mentar haiu mises him me Krais Jisas. Nipaai God kehimitan menmen yaaim, te hirak kenipai haiu emisesim mamriak menmen yaaim keremem.

Krais kari weiwik wick men mire miutip

11 *Yi han ekitet nipaai ein mit ne Isrel nerekir yink kir neteikin mit hir nises God. Hir newis niuk mi yi mit enun ap yerekir yink ki te yi ap yises God au. Nipaai yi yire mit ne weiwik ham. 12 *Nipaai yi yetari Krais, yi ap ne weiwik me mit ne Isrel au. Nipaai God kewet mit han him mirak hir netikerek nekiyan nau neit, te yi au. Yi ap yau ti ik yemerir menmen yaaim mammen au. Te God ap kaku kaktikewi taau!

13 *Te in ek yi kerek nipaai yi yetari menmen im hi epei hetpiyem, yi yire mit hir nepeit yanimin. In ek Krais keriue hemkre mirak mewen hirak kaa, hirak keithis yi mit miyapir, te

* 2:1 Kl 1:21, 2:13 * 2:2 Kl 3:7; Ta 3:3; Jo 12:31; Ef 5:6, 6:12 * 2:3 Kl 3:6
 * 2:4-5 Lu 15:24, 32; Ro 6:13; Ef 2:1; Ap 15:11 * 2:6 Kl 2:12 * 2:7 Ef 1:7
 * 2:8 Jo 4:10; Hi 6:4 * 2:9 1Ko 1:29-31; 2Ti 1:9 * 2:10 Ta 2:14 * 2:11 Ef 5:8 * 2:12 Kl 1:21; Ro 9:4; 1Te 4:13 * 2:13 Kl 1:20 * 2:14 Ais 9:6; Kl 2:14; 1Ko 12:13

in ek yi nepei yises him me God. ¹⁴*Krais h̄irekes kerekyei haiu mit miyapir mekiyan mau meit. Nipaa mit ne weiwik me Isrel h̄ir enun nepan neriuwe mit ne weiwik ham nerer wit wit. Te in ek Krais kaa keriuwe yink k̄irak, h̄irak kenipai mit miyapir merer wit wit haiu mau niutip. Hirak keremir menmen mitwaai nimin me haiu mit kerek nipaa menipai haiu wik mar ke mitik kewen niwa keit ni. Hirak kenipek kire ni miutip. ¹⁵*Nipaa Krais h̄irak kaa kenip him Moses kewisim mau tiwei kerek mit ne Isrel nisesim, h̄iram menmen weini, te h̄irak kaknip mit ne weiwik wik h̄ir nanre yink kiutip h̄ir nekiyan nau neit. ¹⁶*Krais kaa kentar nu tentarakit, te h̄irak keremir menmen menipai haiu mire wik h̄iram maa. Hirak keriyei haiu mire mit miyapir ne weiwik niutip, haiu mekiyan mau meit mises God. ¹⁷*Krais h̄irak kan ti kewepiyapir him yaaim katip haiu mit mamtike God mamkiyan mamu mamit. Him im epe man yi mit yi yire mit h̄ir nerp yanimin, yi ap yises God au. Him im yi yetike mit h̄ir nises God h̄ir nire mit nau menep netike God. ¹⁸*Haiu weiwik wik haiu meriuwe God Himin Yaaik haiu niutip

h̄irak keriyei haiu men God Haai mentar menmen Krais kerekyeiyem.

Haiu mit mises God haiu mire winak kirak

¹⁹*Te in ek yi ap yire mit h̄ir ap wit mei mir au. Yi yire weiwik miutip yetike mit miyapir nises God. Yi nikerek ne God. ²⁰*Yi yire winak God kimaak. Haiu mit aposel metike mit profet kerek mewepiyapir him kerek God ketpaiyem, haiu mire teinik kerek mit nekin hei em me winak. Jisas Krais h̄irekes kire teinik mitik iuwe kerpi nimin kinan winak siup. ²¹*Hirak kerekek ketenen nu me winak siup h̄iram tokim mau meit. Hirak kenip winak ik kakre iuwe, h̄irak kakre winak yaaik Mitik Iuwe Krais kaku kakirkerek. ²²*Yi mit miyapir ne Krais, te God kiriaik yi mit en, yi yetike mit han nises him mirak, yi yapirwe yar ke winak ke God kewik keriuwe God Himin Yaaik.

3

Menmen Pol kiriaikem me mit ap ne weiwik me Isrel

¹*Hi Pol kerek hepu winak enuk ke gavman hentar hi hatip yi mit ap ne weiwik me Isrel him yaaim me Krais, hi hitehi God ke yi mit miyapir.

²*Hi han kitet yi epei

* 2:15 2Ko 5:17 * 2:16 Kl 1:20, 22

Ef 3:12 * 2:19 Ef 3:6; Hi 12:22-23

4:15-16; Kl 2:19; 1Ko 3:16 * 2:22 1Pi 2:5

* 3:2 Kl 1:25 * 3:3 Ef 1:9-10; Kl 1:26

* 2:17 Sek 9:10; Ais 57:19 * 2:18

* 2:20 Mt 16:18; 1Ko 3:11 * 2:21 Ef

* 3:1 Ef 4:1; Fl 1:7, 13; Fm 1:1, 9

yemtau God hanhana kehimitenä hi hı̄rı̄ak menmen mırak ekepi yi mit miyapır. 3 *God kewepyapır menmen nı̄paa hı̄rak kepakinem, hı̄rak keteiknewem, te hi herteiyem. Nı̄paa hi hewisiyem mau tīwei. 4 Yi eikinaam, te yi eiyırtei hi hertei werek werek menmen me Krais nı̄paa God kısawınem meit. 5 Mit nı̄paa nepitariyem, te in ek God kewepyapırem keteikin haiu mit kerek hı̄rak kehimitenai haiu profet metike aposel nı̄rak hı̄rak keteiknaiyem keriuve God Hı̄mın Yaaik. 6 *Hı̄m hı̄rak kewepyapırem hı̄ram im: Mit ap ne weiwık me Isrel, God kenipi hı̄r netike mit ne weiwık me Isrel, hı̄r yapırwe nanıt menmen miutıp, hı̄r nı̄re yı̄nk kiutıp ke menmen God katıp kakwetaiyem kakı̄tar menmen Krais kerekyeiym.

7 *Me hı̄m yaaim im God kenipa hi mitik ke hi hatıp mit han em. Hı̄rak hanhana kekepa keriuve menmen mırak manpenuk, te hi hı̄rı̄ak menmen hı̄rak ketpewem. 8 *God hanhana kehimitenä hi kerek hi hı̄karu ke mit yapırwe nises God, hı̄rak kehimitenä hi hatıp yi mit ap ne weiwık me mit ne Isrel hi hetpi hı̄m yaaim me Krais. Hı̄m yaaim me menmen yapırwe Krais kerekyeiym, mit hı̄r ap nanırtei hı̄r o as mıram

o iuwe mırı̄ram marmeim te mamisi taau! 9 *Hı̄rak kehimitenä hi akaap mit yapırwe hı̄r nanırtei karkeik te God kakrı̄ak menmen nı̄paa hı̄rak kepakinem. God nı̄paa kırı̄ak menmen yapırwe kehanem nı̄paa enum eik ere in. 10 *Hı̄rak kehanem te in ek hı̄rak kakteikin tipir, herwe, tekek maam, Seten o ensel nı̄rak yaain neit wit kırak, hı̄rak kakteinor hı̄rak God hı̄rekes kertei menmen yapırwe werek werek keriuve menmen yaaim mit miyapır ne weiwık mırak hı̄r nı̄rı̄akem. 11 God kırı̄ak menmen im kises han kırak nı̄paa hı̄rak han kitet kakrı̄akem keriuve menmen Mitik Juwe kaiu Jisas Krais kırı̄akem me wi hı̄rak kaa. 12 *Haiu mises hı̄m me Krais Jisas, te haiu ap mı̄naain God au. Haiu mertei haiu mamno mamitiwekhi me menmen, hı̄rak ap te kakweikin sip kakwetai. 13 *Hi etpi te yi ap han ekiperper eiyı̄ntar menmen enum man merewaank mentar hi ekaap yi mit au emit! Yi han yaaik eiyu eiyı̄ntar yi yayıt niuk iuwe yeriuve menmen merewaank me yi mit.

*Pol hanhan mit ne Efesas
hı̄r nanırtei Jisas Krais han-
hani*

14 Hi han kitet menmen iuwe God kırı̄akem, te hi hı̄napıpı̄ hewen ninıp hitehi God Haai menmen. 15 God hı̄rak kewet mit ensel neit

* 3:6 Ef 2:13, 16-19 * 3:7 Kl 1:23, 25 * 3:8 1Ko 15:9-10; Ga 1:16; Ef 1:7
* 3:9 Ro 16:25; Kl 1:26 * 3:10 Ro 11:33; 1Pi 1:12 * 3:12 Jo 14:6; Ro 5:2; Hi 4:16 * 3:13 Kl 1:24 * 3:16 Kl 1:11

wit kírak o haiu mít meit ti kewetai niuk mírak. ¹⁶ *Hi hitehi God te hírak kaksi-uwe Hímín Yaaik keriuwe menmen mírak iuwe manp enum hírak kakno kakíkre han ki, te yi han tokik eiyu eiyít. ¹⁷ *Te yi yises him me Krais werek werek, te hírak kaku kakít kakíkre han ki. Hi hitehi God hírak han tewenin te menmen mírak iuwe, híram mamkepi yi hanhan eiriuwehan. Te yi eiyu han tokik eiyír ke nu nekenpi mekre ti metenen nu o teinik mitík kekre hei ketenen wínak siup, te hírak tokik kerp. ¹⁸ *Menmen im maamkaap yi mít miyapír yetike mít miyapír han ne God nerer wit wit, te yi eiyírtei markeik te Krais hanhanai. Híram iuwe minin nepni, híram mamno mamre nokim, híram mamno kesiyen. Hírak hanhanai wisenum. ¹⁹ *Hi hanhan yi eiyírtei haiu mít ap te mamírtei werek werek marmeim te Jisas hanhanai. Hi hanhan menmen yaaim mau mekre God híram mammen yi mít, te yi han ki eku ekriuwerem.

²⁰ *Hi hanhan hírak God kerek kírak menmen iuwe kekre han kaiu minin menmen haiu mitíwekhiyem o han kitetim keriuwe menmen iuwe hírak kewisim mekre haiu mít. ²¹ Hi hanhan haiu mít miyapír yapírwe ne weiwič me God haiu emwenipí niuk mírak

mentar menmen Jisas Krais kírakem. Haiu emwenipí niuk mírak ere tipmain tipmain enum eik. Mepír keremem.

4

Haiu mít miyapír kerek mises him me God haiu mire yínk ke Krais

¹ *Hi Pol kerek hepu wínak enuk ke gavman hentar hi hírak menmen me Mitík Iuwe Krais. Hi etpi him manp te yi eiyises him me God werek werek kerek nípaa God kehimíteni yi eiyisesim. ² *Yi ap eire iuwe au. Yi yemtau him me mít han yi eiyisesim, yi yewenin han ki me menmen mít nerekyiyem, yi ap han enuk waswas me menmen ni yinan nerekyiyem au.

³ *God Hímín Yaaik kenip yi mít yi yau han kiutip te yi wen han ekíkrit eiyu han kiutip. Menmen im

haiu mírakem híram mar ke waai mesenkek menmen híram menipai haiu mire niutip. ⁴ *Haiu mít miyapír yapírwe haiu yínk kiutip ke Krais, God Hímín Yaaik kau kekrai. Híram im em miutip mire menmen miutip yi wen yemeriyiwem

God kakwetiyem yentar nípaa God kehimíteni yi yisesik. ⁵ *Mitík Iuwe Krais kiutip kerekek kepu. Haiu mít mises menmen mírak miutip. Wí nípaa mít

* **3:17** Jo 14:23; Kl 1:23, 2:7 * **3:18** Kl 2:2 * **3:19** Kl 2:10 * **3:20** Kl 1:29

* **4:1** Ef 3:1; Kl 1:10 * **4:2** Kl 3:12-13 * **4:3** Kl 3:14-15 * **4:4** Ro 12:5; Ef

2:16, 18 * **4:5** Jo 10:16

níkrai neriuwe típar hír nekine niuk miutíp nektenai. 6 *God kiutíp kerekkek kepu, hírak Haai ke hau mít, hírak kinín naanmíprai hau mít yapırwe, hírak kíriák menmen ken nímín ke hau mít, hírak kepu kekre hau mít. 7 *Krais epei kewet menmen yaaim mamkaap hau mít ne weiwick me God. God epei kewet hau mít niutíp niutíp me menmen mírak yaaim iuwe. 8 *Hím me God nípaa mít newisím mau tíwei matíp me menmen im. Híram matíp mar im:

“Me wi Krais epei ken wit ke God, hírak keithis mít miyapír yapırwe kerek nípaa hír nau netike Seten hír nar ke mít enun nau wínak enuk ke gavman.

Krais ketorhis keriyei keri ken kewet hau mít menmen yaaim mírak.” 9 *Kenmak him matíp: “Hírak ken wit ke God kau niu ein?” Híram metpim mentar hírak kinín kínaaiwír wit kírák kekiuwe kan tí, hírak kerekkek píke ken kau niu ein kinín nepni ken wit ke God, te hírak himín kírák kau kerer

* 4:6 1Ko 12:6 * 4:7 Ro 12:3, 6 * 4:8 Sam 68:18; Kl 2:15 * 4:9 Jo 3:13
 * 4:11 1Ko 12:28 * 4:12 2Ti 3:17 * 4:13 Kl 1:28 * 4:14 1Ko 14:20

wit wit. 11 *Hírak kerekkek “kewet mít menmen mírak,” hírak kehimítan mít han hír níre aposel, hír natíp mít menmen Krais kíriákem. Mít han hírak kehimíteni hír níre profet, hír newepiyapír him me God. Mít han hírak kehimíteni hír níre evanselis, hír natíp mít him me God nari han kír te hír enisesim. Mít han hírak kehimíteni hír níre pasto o tisa, hír naanempre mít miyapír hír nekepi hír nises him me God. 12 *Krais kewet hau mít menmen im, te híram mamkaap hau mít miyapír hau mamríak menmen mírak te hau mít ne weiwick me God, hau mamre yínk ke Krais, hau mamre mít iuwe me menmen me God. 13 *Menmen im mamno ere hau mít mau han kiutíp me menmen me God hau misesim, hau mau han kiutíp me menmen hau merteiyem me Krais, te hau mamre mít iuwe yaain mamír ke Krais. 14 *Hau mar im, te hau in ere maain ap mamre níkerek netari menmen. Hau ap mises him enum me memitetpín. Mít

nisesim h̄ir nar ke kanu kenterer wan eik, h̄irak k̄iniu kew̄irek kepno in kepno ein. M̄it kerek nises him enum me mit kerek h̄ir nari han ke mit neriuwe him h̄ir h̄iras han kitetim netpim. ¹⁵*Au, haiu hanhan h̄iras mat̄p him yaaim me God emisesim, te haiu mepno ere haiu m̄ire mit iuwe haiu mar ke Krais. ¹⁶*Krais h̄irak k̄ire paan h̄irak kinin naanm̄ipre haiu mit haiu m̄ire ȳink k̄irak, te haiu m̄ir̄ak menmen m̄ire h̄irak kehim̄itan haiu niut̄p niut̄p mamr̄akem. Haiu mit haiu m̄ire his, hit nekeni, naan, te haiu mamkaapan, te haiu mamu ȳink kiut̄p. Haiu mamr̄ak menmen mar im, te haiu mamre iuwe haiu han tewen̄nan.

Mit nises God h̄ir enweikin sip enwet menmen me nipaa

¹⁷*In ek hi hekreh̄ir ke Mit̄ik Iuwe Krais Jisas hi hetpi him manp. Yi in ere maain ap te yi eiyises menmen mit ap ne weiwick me God h̄ir n̄ir̄akem au emit. H̄ir han kitet menmen h̄iram enum wein̄im. ¹⁸*Han k̄ir h̄irak k̄ire mit̄ik ke w̄itaan ken ap ketenen si au. H̄ir n̄ir̄ak menmen

enum nises menmen God k̄inein̄im nentar h̄ir netari menmen me God, nekre han k̄ir h̄ir n̄inein̄im. ¹⁹*Te h̄ir ap ȳink enuk au. H̄ir hanhan iuwe te h̄ir nanises menmen enum me nariyanhis newen̄inem, han k̄ir kekrit te h̄ir n̄ir̄ak menmen enum nisesim w̄senum.

²⁰ Yi mit miyapir ap yemtau haiu metpiyem yi yises him me Krais mar im taauye! ²¹Hi hertei yi epei yemtau him me Krais, h̄ir mit nan netpi him yaaim mirak. ²²*H̄ir netpi him mar im: "Yi n̄ipaa yi yises han ki enum. H̄iram menmen enum me memitotp̄n, hemkre menepam me menmen, te h̄iram mewaank h̄iremes meriuwerem." H̄ir mit nat̄p menmen im yi eiweikin sip eiwetiwem einopin eikeipniwem. ²³*Yi ȳir̄ak menmen im, te God eknip han ki h̄irak yaaiik ekriuwe H̄imin k̄irak Yaaik. ²⁴*God k̄ir̄ak han ki h̄irak yaaiik. H̄irak kenip han ki kakir ke han k̄irak, te han ki ekises menmen yaaim ekriak God kaktike mit em.

²⁵*Te yi mit miyapir yapirwe niut̄p niut̄p einopin eikeipin menmen enum me memitotp̄n, eiwen̄in him menmen, eiyir ke mit̄ik kenemt̄in laplap kerek hapik mewim kew̄irem men p̄n. Yi niut̄p niut̄p eit̄p him yaaim keremem eiriuwe ni yinan eiyintar haiu mit

* 4:15 Ef 1:22; 5:23; Kl 1:18 * 4:16 Kl 2:19 * 4:17 1Pi 1:14; Ro 1:21 * 4:18
 Ef 2:12 * 4:19 Kl 3:5 * 4:22 Ro 8:13; Kl 3:9 * 4:23 Ro 12:2 * 4:24 Jen
 1:26; Kl 3:10 * 4:25 Kl 3:8-9; Sek 8:16

yapırwe haiu niutıp niutıp pınan me yınk kiutıp ke Krais. ²⁶*Wi yi han enuk eiriuve menmen enum, yi naanempre hıras eiwenin han ki te yi ap eirak menmen enum eiyinterim. Yi ap han enuk han ekitet menmen im yapırwe au emıt. Wi miutıp kerek. ²⁷Te haiu ap emwis Seten kakri han kaiu haiu mamrıak enum. ²⁸*Mit miyapır kerek nıpaa ere in nekintıp menmen hır pıke nanrıakem meiyam au emıt! Hıram epei au! In ek hır enıak menmen yaaim enriuve his mır, te hır nantenen menmen yapırwe te nanwet mit enun netenen menmen auri nankepi nanriuwerem. ²⁹*Yi ap eitıp him enum emike him ki au. Yi eitıp him yaaim hıram mamkaap mit han hır naniımtau him mi, te hır enu werek werek. ³⁰*Yi ap einip God Hımin Yaaik han enuk ekriuve menmen yi yırıakem kentar hırap kerek kehimteni, te maain God kaktihis yi yayu eitikerek. ³¹*Yi eiweikin sip eiwit menmen enum me yi yine han enuk hekrit hekrit, yemtaantıwo, o yi yanuni yeriuve menmen. Yi ap eitıp yehıak yene mit, o yesiuwe him, te yi hanhan eirak mit menmen enum eiriuwerem au emıt. ³²*Te yi eirakan yaaim, han etweninan, yi eiyısaq menmen enum mit

han nerekyiyem, yi eitıp hıram menmen weinim. Yi eirakem eiyır ke God. Hırap kesak menmen enum haiu mit mırıakem mentar menmen Krais kırıakem, te hırap katıp hıram menmen weinim.

5

Haiu mit miyapır emises menmen yaaim

¹*God epei hanhani kesak menmen enum yi yırıakem, te yi eiyisesik eiyır ke nıkerek nırap hır nisesik. ²*Yi han etweninan eiyır ke Krais nıpaa han teweninai hırap kaa te kekepai. Hırap kaa, te menmen im hırap kırıakem hıram mire menmen mit newepwarem hıram mının yaaim mit newet God em.

³*Yi mit miyapır ne God, te yi ap yimenıpın yatıpın me menmen enum me yisesan yırıran, o menmen enum me yınk enuk o menmen me hemkre menepam au emıt! ⁴*Yi ap eitıpın me menmen enum menip mit yınk enuk neriuwerem, o him weinim weinim, o him hır han enuk neriuwerem au emıt. Yi eitıpın eiwenipi niuk me God kermem. ⁵*Yi epei yertei werek werek menmen im. Mit kerek hır enun nariyanhis neweninem o mit enun nises menmen enum, o mit enun hemkre menepam neriuwe

* 4:26 Sam 4:4; Je 1:19-20 * 4:28 1Te 4:11 * 4:29 Ef 5:4; Kl 3:8, 4:6 * 4:30 Ais 63:10; 1Te 5:19; Ef 1:13-14 * 4:31 Kl 3:8 * 4:32 Mt 6:14, 18:22-35; Kl 3:12-13 * 5:1 Mt 5:48 * 5:2 Ro 14:15; Ga 2:20; Hi 10:10; Eks 29:18 * 5:3 Kl 3:5 * 5:4 Ef 4:29 * 5:5 1Ko 6:9-10; Kl 3:5

menmen h̄iram enum mar ke mit newepwar menmen newet tipir em. Yi yertei mit nar in en, h̄ir ap te nanino nanu nantike God ketike Jisas Krais taau!

⁶ *Yi ap eiwis mit h̄iram nanmitipin nanriuve him weinīm h̄ir natip menmen im enum hi epei hetpiyem h̄iram yaaim au emit. H̄ir nemipin, te God kaknep mit kerek h̄ir nises menmen enum hi epei hetpiyem. ⁷ Yi ap eiyisesi eiyir ke menmen enum h̄ir niriakem eiyintar God kaknip. ⁸ *Nipaai yi yar ke mit ne witaan yeke ti yen, te in ek yi kerek yi mit miyapir ne Mitik Iuwe Krais. Yi yar ke mit miyapir neke ti ne wepni (o yanm), te yi eiyises menmen yaaim keremem. ⁹ Menmen yaaim mit nisesim, h̄iram mire wepni (o yanm) kir, h̄iram meteikin mekam yaaim, mekam h̄iram mises him me God, mekam h̄iram him yaaim. ¹⁰ *Yi han ekitek mekam yi eiyisesim h̄iram mamriak Mitik Iuwe God han yaaik. ¹¹ *Yi ap eiyises menmen enum mire witaan toto mit enun niriakem. Au, yi eiwepyapir mit in em, yi eiyitpor menmen h̄ir nisesim h̄iram enum. ¹² Menmen enum mit niriakem nepakinem, hi yink enuk te hi ap etpiyem au emit! ¹³ *Yi yewepyapir menmen yapirwe mit enun

* **5:6** Kl 2:4, 8; Ro 1:18 * **5:8** Ef 2:11, 13; Kl 1:13; 1Pi 2:9; Jo 12:36 * **5:10** Ro 12:2 * **5:11** 2Jo 10:11 * **5:13** Jo 3:20-21 * **5:14** Ais 26:19, 60:1; Ro 13:11
* **5:16** Kl 4:5 * **5:17** Ro 12:2; Kl 1:9 * **5:18** Lu 21:34 * **5:19** Kl 3:16; Sam 33:2-3

niriakem, h̄ir nanirtei h̄iram yaaim o enum. Im em h̄iram mire wepni (o yanm) kir te mit nanir menmen. Yi yewepyapir menmen enum, h̄iram au mami. Im em h̄iram mire mitik kiman si kekre winak, menmen me toto h̄iram mami, si mir mepu keremem. ¹⁴ *Mar keremem te him me God mau tiwei matip mar im:

“Ti mitik kerek ti haa h̄awaai, ti pīke ekrit, te Krais kaknen kaku han kit. H̄irak kire wepni (o yanm) kir kenep ein ein.”

¹⁵ Te yi naanempre h̄iras me menmen yi yiriakem. Yi ap eiriak menmen mire mit h̄ir nepitari menmen. Au, yi eiriakem emir ke mit h̄ir nertei menmen yapirwe.

¹⁶ *Wi im h̄iram enum, mit h̄ir niriak enum, te yi naanempre wi miutip miutip te yi eitip mit him yaaim me God te mit nanirteiyek. ¹⁷ *Te yi ap eiyises menmen enum au emit! Yi eiyises menmen Mitik Iuwe God hanhan yi eiyisesim.

¹⁸ *Yi ap eiyim tipar si enum te yi yetaritari eiriak menmen enum. Au, yi eiwis God Himin Yaaik eku ekikre han ki akinini naanmamri me menmen yi yairiakem. ¹⁹ *Yi yetike ni yinan yi eitipan him me God, yi eiyine henye

me God. Yi eiyine henye, yi eiwenipi niuk me Mítik Iuwe God eiriuwe him mi, yi eiriam tukin, wekinp, heurek, menmeiyam te yi han yaaik iuwe eiriuwerem.

20 *Menmenen yapirwe kerek mamnen, hekrit hekrit yi eiwenipi niuk me God Haai kaiu mentar Mítik Iuwe kaiu Jisas Krais kerek nipa kekepai keriyei haiu men God.

Pol katip him men mit miyapir hir neitan

21 *Yi eiyimtewan him me ni yinan yi eiyisesim eiyintar yi yises Krais, yi yewenipi niuk mîrak.

22 *Yi miyapir yeit mikan ni, yi yemtau him me mikan ni yar ke yi yemtau him me Mítik Iuwe Krais. **23** *Yi yirak menmen im eiyintar mikan ni hir ninini naanempri nar ke Krais hirak kinin naanmipre mit miyapir hir nesesik. Hirak kaa, te pike kakithis haiu mit, hirak kire paan, haiu au haiu mire yink. **24** Yi miyapir yayimtau him me mikan ni yayisesim me menmen yapirwe yar ke haiu mit miyapir ne weiwick me God haiu memtau him me Krais haiu misesim.

25 *Yi mit epei yeit miyapir yi hanhani yar ke Krais hanhan haiu mit ne weiwick me God. Hirak kaa te kakikepai kaktaihis, **26** *te hirak kenip

haiu mit haiu yaain menterar haiu mises him mirak, te mit han nikirai neriuwe tipar. **27** *Hirak kirkakem, te hirak kenip haiu mit ne weiwick miutip me God han kaiu hirak yaaik iuwe kire mit ap wikes o warep mewi au. Haiu yaain mar ke mite yaaip wetpen enu, Krais kaktaihis. **28** Kar ke Krais hanhan haiu mit miyapir, te yi mit hanhan miyapir ni. Yi hanhani yar ke yi hanhan yink ki. Mit kerek hanhan miyapir nir hiram mar ke hir hanhan hiras. **29** Mítik kei kiutip ap kinaain yink kirkak kakwaankek au. Hirak naanmiprewek kakwetiwek menmen, te hirak kaku werek werek kar ke Krais naanmipre haiu mit ne weiwick me God. **30** *Hirak naanmiprai haiu mit kentar haiu mire yink kirkak. **31** *Krais ketike haiu mit ne weiwick me God, haiu mau yink kiutip, mentar him me God mau tiwei matip mar im:

"Mítik keimin kakit mite, hirak kaknaaiwir miye haai, hirak kaktike mite pirk nanu niutip, hir nire yink kiutip." **32** *Him im yaaim, hi han kitet hiram matip me Krais ketike haiu mit ne weiwick miutip me God. **33** Te hiram wen matip yi mit

* **5:20** Kl 3:17 * **5:21** 1Pi 5:5 * **5:22** Jen 3:16; Kl 3:18; 1Pi 3:1 * **5:23**
1Ko 11:3; Ef 1:22 * **5:25** Kl 3:19; 1Pi 3:7; Ga 1:4 * **5:26** Ta 3:5; Hi 10:10
* **5:27** 2Ko 11:2; Kl 1:22 * **5:30** 1Ko 6:15; Ef 1:22-23 * **5:31** Jen 2:24; Mt
19:5 * **5:32** Rev 19:7

niutip niutip hanhan
miyapir ni yar ke
yi hanhan hiras.
Miyapir yi eiwenipi
niuk me mikhan ni.

6

*Pol katip him me miye
haai netike nikerek nir*

¹ *Yi nikerek yi eiyimtau him me miye haai ni yentar God kehimteni hir ninini naanmipri. Im em hiram yaaim. ² *Him me God mau tiewi matip mar im: "Yi eiyimtau him me miye haai ni eiyintar hiram keremem me him me God minin matip menmen yaaim God kakriak haiu mit em." ³ Hiram matip mar im: "Yi eiyisesim, yi eiyu werek werek eiyu ti tito yapirwe."

⁴ *Yi miye haai, yi ap eine nikerek ni eiyitpor enum enum yari han kir ere hir nine han enuk nemtaantwo neriuwi au emit! Au, yi eineri eiteiknor menmen God hanhan yi yapirwe yi eirakem.

*Pol katip him me mit hir
nirak menmen me mit nir
iuwe kerek ninini naanmipri*

⁵ *Yi wok mit kerek yi nirak menmen me mit iuwe ni, yi eiyises him me mit hir ninini naanmipri yeit ti ik. Yi naanempre hiras te yi yerekyor yaaim yar ke yi nirak menmen me Krais. ⁶ Yi ap eirak

menmen yaaim te mit nantpare yi yaain keriyan au emit! Hekrit hekrit yi eirak menmen eiyir ke mit hir nises Krais enrakem, yi eiyises menmen God hanhan yi eirakem eiriwe han ki. ⁷ Yi han yaaik eirak menmen eiyintar yi yirak menmen me mit keriyan au. Yi yirak menmen me God. ⁸ *Yi yertei neimin hir wok mit hir nirak menmen me mit han, o neimin hir mit iuwe ninin naanmipre mit han, hir yapirwe nanrik yaaim, te hir nanit menmen mipiram me his me Mitik Iuwe Krais.

⁹ *Yi mit iuwe kerek yin in naanmipre mit wein in, yi eirak menmen yaaim me mit ni. Yi ap eiyitpor enum eineri, te hir enineini enisesi au emit! Mitik Iuwe Krais kepeit wit ke God, hirak kinini yetike mit ni naanmipri. Maain wi God hirak skelim mit, hirak ap han kitet ke mitik hirak iuwe o hirak weinik au. Hirak han kitet menmen mit nirakem mipiram.

*Mit nises him me God hir
nar ke mit ne ami hir netike
Seten nenepan*

¹⁰ *Hi etpi him im mikaru. Yi eiyu han tokik eiyriwe menmen iuwe manpenum ke Mitik Iuwe Krais hirak keweteiyem. ¹¹ *Yi eiwapin han ki eiriwe menmen iuwe God keweteiyem,

* 6:1 Kl 3:20 * 6:2 Eks 20:12; Mt 15:4 * 6:4 Kl 3:21; Diu 6:7, 20-25; Sam 78:4; Pro 22:6 * 6:5 Kl 3:22-23; Ta 2:9-10; 1Pi 2:18 * 6:8 2Ko 5:10; Kl 3:24-25
* 6:9 Kl 4:1; Ro 2:11 * 6:10 1Ko 16:13 * 6:11 Ro 13:12; 2Ko 10:4; Ef 4:14

hıram mar ke nopen kıwapiñ yıñk ki, te yi han tokik eiyu eiriuwe menmen enum me memipin Seten kakri han ki kakriuwerem. ¹²*Haiu ap menepan metike mit au. Haiu menepan metike tipir enum mau nepni, Seten, tipir, herwe, teket maam, manmın o menmei ham hıram minin naanmipre menmen enum me ti. ¹³Te yi eiyit menmen me God mamkepi hıram mar ke nopen, yipo henmik menmeiyam. Te maain wi enum mamnen yi eitike Seten yi einepan, yi yenepan epei au, yi wen eiyırp eiyu werek werek.

¹⁴*Yi eiyu eiyit menmen mamkepi. Yi eiriuwet him yaaim mamu mamikre han ki eiyır ke mit ne ami newis waai mau tu kır. Yi yırıak menmen yaaim hıram mar ke yi eiremink tanık mau han pank.

¹⁵*Yi eitip mit him yaaim me God hırank hanhan kaktike mit nankiyan nanu nanıt, hıram mar ke yurik mit nemtin mau nopen hıram miwapin hit mi te mit hır nır hit mi newır yipo nanmip au hır nanımtinem.

¹⁶ Yi eirıak menmen im hi epei hetpim, yi wen han ekiet Jisas Krais eiyisesik, te hıram mar ke nopen hırank keseuni menmen enum tıkaap, tınau, henmik o yipo te hıram mamiwep yi mit

au. Yi han ekietek eiyisesik. Menmen im mamkepi te Seten kakwır menmen enum mırak mire si mamnep han ki kariuwerem au. Hıram mamtınpiñ mamno mami mamit. ¹⁷*God keriuwet Jisas kaa, te kakıthis haiu mit. Yi han ekiet menmen im, te hıram mamkepi mamre wa hesnu mit nemiun mau paan. Yi eiyises him me God hıram mamır ke hıne me his God Hımin Yaaik keweteiyem. ¹⁸*God Hımin Yaaik hırank kakıkepi te hekrit hekrit yi eiyitehi God menmen, yi eiwenipniuk mırak. Hekrit hekrit yi naanmamre hıras, yi ap eiyu yain yain au emit! Yi eiyitehi God kakıkaap mit miyapır nırak. ¹⁹*Yi eiyitehi God ke hi, te hırank kakweto him, hi ap yıñk enuk au, hi ehırp hatıp mit him yaaim me Krais nıpaa God kepakıinem. ²⁰*Hi mitik hatıp mit him yaaim. Te hi hepu wınak enuk ke gavman henterim. Yi eiyitehi God kakıkepa hi ap hınaain hatıp mit him mırak au. Hi tewen ehıpor menmen har ke nıpaa hi hırıakem.

Pol katıp him mikaru

²¹*Tikikas, kaiu yinak yaaik kaknen kakıtpi menmen yapırwe nepei man hi. Hırank mitik yaaik kırıak menmen me Mitik Iuwe

* **6:12** Jo 14:30; 1Pi 5:8-9 * **6:14** Ais 11:5; 59:17; 1Te 5:8 * **6:15** Ais 40:9; Nea 1:15; Ro 10:15 * **6:17** 1Te 5:8; Ais 49:2; Hi 4:12 * **6:18** Lu 18:1; Kl 4:2; 1Te 5:17 * **6:19** Ap 4:29; Kl 4:3-4; 2Te 3:1 * **6:20** 2Ko 5:20; Fm 9 * **6:21** Ap 20:4; Kl 4:7-8; 2Ti 4:12

Krais. ²² Hi heriuwetek kaknen yi mít kakıtpi menmen, te yi eiyırtei haiu mepu werek werek, te yi han yaailk eiyu.

²³ Hi hanhan God Haai ketike Mítık Iuwe Jisas Krais hanhani tatreyi yi eiyu werek werek yi eiyisesik.

²⁴ *Hi hanhan God kakrıak menmen yaaim me mít miyapır yapırwe hır hanhan Mítık Iuwe kaiu Jisas Krais, hır nisesik nemtau him mırak werek werek.

Mepır keremem

Tiwei Pol Kewisik Ken Wit Filipai Menmen me tiwei ik

Pol katip hirak kitehi God ke mit me wit Filipai 1:1-11

Menmen epei man mewaank Pol 1:12-26

Menmen mit nanisesim nentar hir ne Krais 1:27-2:18

Pol kewepiyapir menmen Timoti ketike Epafraditas tiriakem 2:19-30
Pol katip mit hir naanmipre hiras me mit enun netike menmen enum 3:1-4:9

Him me Pol ketike nirak yinan neit wit Filipai 4:10-20

Pol katip mit ne Filipai him mikaru 4:21-23

Tiwei Pol kewisik ken mit ne Filipai

¹ *Hi Pol hetike Timoti hawir wirak menmen iuwe me Jisas Krais kerek. Hawir wesiwe tiwei ik ken yi mit kerek yin in naanmipre mit miyapir ne weiwik me God yetike yi mit yekepi yeit wit Filipai, yi yetike mit yapirwe ein kerek yi yises him me Krais Jisas. ² *Hawir hanhan God Haai kaiu ketike Nikan kirak Mitik Iuwe Jisas Krais

* **1:1** Ap 16:12-40 * **1:2** Ro 1:7; Ga 1:3; Fl 3

1Ko 1:8; Fl 2:13 * **1:8** Ro 1:9; 2Ko 1:23

* **1:11** Jo 15:8

hirakit tatrekyi yaaim, yi eyiu werek werek.

Pol kitehi God kakikaap mit yapirwe nankine tiwei ik

³ *Hi hatip God hirak yaaik kentar hi han kitet hirak kerekyi yi yaain te yi mit epei yirak menmen yaaim. ⁴ Wi ham hi hitehi God menmen hi han yaaik hit+wekhi me yi mit yapirwe ⁵ hentar yi yekepa haiu matip mit miyapir him me God, nipaai yi yin in yemtewem ere in.

⁶ *Hi hertei menmen im werek werek. God kerek. nipaai kerekyi yi yisesik hirak kakkepi yi yeipisesik werek werek ere maain wi Jisas Krais pike kaknen kakwepiyapir hirkes. ⁷ Hi hanhan yi mit yekre han kai. Im yaaim mentar God epei kirak yaaim kikaap haiu mit nipaai wi hi hepu hekre winak enuk ke gavman o wi hi hepu witeik, hi hewepiyapir him me God hi hari han ke mit te hir nisesik heriuwe menmen hi hirakem. ⁸ *God hirak kertei hi hanhan iuwe me yi mit yapirwe har ke Jisas Krais hanhan yi mit.

⁹ Hi hitehi God te yi mit han teweninan wisenum, yi eiyirtei menmen me God werek werek, yi eiyirtei mekam yaaim mekam au enum, ¹⁰ *te yi eiyises menmen yaaim iuwe te menmen enum ap mamu mamikre han ki au me wi

* **1:3** Ro 1:8; 1Ko 1:4 * **1:6**

* **1:10** Hi 5:14; Fl 2:16; 1Te 5:23

Krais pike kaknen. ¹¹*Te in ek Jisas Krais kakrekyi han ki yaaik kau him keriuwe menmen yaaim, yi eir+ak menmen yaaim te God kakit niuk iuwe kak+terim.

Polkepu w̄inak enuk, menmen im m̄ikaap him me God mamno heriyai heriyai

¹²*Nai yinan, hi hanhan te yi eiy+ertei menmen im epei man merewaank hiram man mewaank him me God au.

¹³*Hiram men m̄ikaap mit ne ami ne gavman netike mit nau menep menep h̄ir nertei hi hepu hekre w̄inak enuk ke gavman ik e hentar hi hises him me Krais. ¹⁴Nai yinan in yapirwe h̄ir ap n̄naain te h̄ir natip mit him me God wisenum nentar h̄ir n̄ra hi hepu w̄inak enuk ke gavman ik ek. H̄ir han kitet Mitik Iuwe Krais kak+kepi.

¹⁵Mit han natip mit miyapir him me Krais nentar h̄ir hanhan nanri mit nanises him mir te h̄ir nanwen+pi niuk mir. Mit han newepyapir him me Krais nentar h̄ir yaain h̄ir hanhan n̄riakem nankepa. ¹⁶Mit han yaain h̄ir n̄riakem nentar h̄ir hanhan neriuwa. H̄ir nertei God kehim+tena hi naanm+pre him mirak hewepyapirem heit in. ¹⁷Mit han newepyapir him me Krais nentar h̄ir hanhan neriuwa au. H̄ir han kitet h̄ir nenipau hi yink enuk han enuk hentar hi hepu w̄inak enuk ik ek h̄ir nari mit yapirwe h̄ir nanises,

te hi au. ¹⁸Hiram em+rem! Hi han yaaik heriuwerem hentar mit h̄ir newepyapir him me Krais me han k̄ir yaaik o han k̄ir enuk. Hi han yaaik ehu entar hi hertei.

Hi hepu t̄ ik, hi hewen+pi niuk me Krais

¹⁹*God himin yaaik kerek Krais epe ikeriuwetek kan kak+kepa kakwisa hi eno witeik entar yi yitehi God kak+kepa.

²⁰*Hi han kitet hi ap epakin him me God te hi yink enuk eriuwe h̄rek es hentarim te hi han tokik ehu hi hatip mit him mirak har ke n̄paa ein ere in hi hewepyapirem. Hi ehu o maain mit ne ami naniyep hi hahi, hi hanhan mit nantip Krais h̄rak yaaik nanintar menmen hi h̄riakem. ²¹*Hi ehu te hi ehises Krais. Hi au hahi te hi eh+ menmen yaaim im e: Hi ehu etikerek. ²²*Hi hahi o ehu, te maain menmen hi h̄riakem mamkaap mit nanises Krais. Hi hep+tar mekam min+n. Hi hahi o hi ehu. ²³*Hi han kai kekrit kekrit. Hi hanhan te hi hahi te hi ehu etike Krais. Hiram yaaim iuwe. ²⁴⁻²⁵Au, hi am+ ehu te hi ekepi. Hiram min+n. Hi han kitet hi hahi au ehu te hi ekepi yi eiyises him me God werek werek yi han yaaik eiyu eiy+ntar hi wen hepu. ²⁶Maain hi enen ehu etikewi yi han yaaik yeriuwa

* **1:12** 2Ti 2:9 * **1:13** Ap 28:30; Ef 3:1 * **1:19** 2Ko 1:11 * **1:20** 1Pi 4:16

* **1:21** Ga 2:20 * **1:22** Ro 1:13 * **1:23** 2Ko 5:8

wisenum te yi eiwenipi niuk
me Krais.

*Mit ne Filipai netike Pol
hir nekiyan nanises him me
Krais*

²⁷ *Mekam mamnen yi han kitet menmen im. Yi eirak menmen yaaim mar ke mit hir nises him me God te maain hi ari o au, hi tewen ehimtau him yaaim mit nanitpim me yi mit, yi eikiyan eiyu han kiutip.

²⁸ Yi ap einaain eiriwe mit enun nerekyi enum au emit! Yi eiyirp eitip mit him yaaim me God keremem, te menmen im meteiknor maain God hirak kakawaanki, te meteikni yi au maain God kaktihis yi eiyu werek werek. ²⁹ God kewisi yi yises him me Krais weinim keremem au. God kewis mit enun hir nerekyi enum nentar yi yisesik. ³⁰*Yi yetikewa haiu mekiyan mit hir nanwep nanraiwaank nar ke nipaai ere in yi yertei hir neiyep nerewaank.

2

*Haiu mewenin han kaiu
han ekiet mit hir nises him
me God*

¹ Yi han ki kepu tokik kentar yi yises him me Krais. Yi han yaaik yepu yentar Krais hirak han tewenini. Yi yetike God Himin Yaaik yi yau han kiutip, yi han ekiet mit yi han etwenini. ² Menmen im epeii mau han ki te yi einipa

te hi han yaaik iuwe. Yi eikiyan eiyu han ekiet menmen miutip, yi han tewenin mit netike God. Yi eiyu han kiutip kerekek. ³*Yi ap han ekietan me yi hiras keriyen au. Yi han ekiet mit han menmen hir han kitetim. ⁴*Yi ap eirak menmen te mit nantip nanwenipi yi iuwe au emit! Yi eiwenin han ki yi han ekiet mit hir ninini hir yaain.

*Krais kinaaiiwir menmen
mirak yaaim kekepai te God
kewenipyek hirak Iuwe*

⁵ Yi han ekiet menmen yar ke Krais nipaai hirak han kitetim. Hiram im:

⁶*Hirak kertei hirak kipre God te hirak ap hanhan kaku kakir ke hirak. Au, ⁷*hirak keweikin sip kewetiwem hirak hirekes keweikinhis kire mitik weinik Maria winaak, hirak kepir ke haiu mit. ⁸*Hirak keweikinhis kar ke mitik weinik, hirak kewenin han kirkak kises him me God. God katip hirak eki ekikaap haiu mit, te hirak kises him mirak hirak yink kekek hirak kaa kentar nu tentarakit.

⁹*Hirak kaa kentar nu tentarakit kire mitik enuk, te God katip hirak enuk au. Hirak kewenipyek katip hirak yaaik wisenuk.

¹⁰*Hirak Mitik Iuwe kinin menmen yapirwe. Hirak yaaik wisenuk te neimin neit wit ke God o nepu ti

* 1:27 Ef 4:1; 1Te 2:12; Fl 4:3 * 1:30 Ap 16:19-40; Fl 1:13 * 2:3 Ga 5:26; Ro 12:10 * 2:4 1Ko 10:24, 33 * 2:6 Jo 1:1-2, 17:5 * 2:7 2Ko 8:9; Jo 1:14; Ro 8:3 * 2:8 Jo 10:17; Hi 5:8, 12:2 * 2:9 Ap 2:33; Ef 1:20-21; Hi 1:3-4 * 2:10 Ro 14:11

in o mít epei naa níwaai
ti o típir, hír nanímtau
God kekine niuk me Jisas,
hír yapı̄rwe naníneiník
nanwen niníp nantíp nanír
ik: ¹¹ *“Hírak Yaaik au
Iuwe,” hír nanwenípi God
Haai hírak iuwe kakintar
menmen im me Krais.

*Haiu mamre si mamteikin
mit yayiwe ke witaan, haiu
emteiknor yayiwe ke God*

¹² *Nai yinan nípaa hi
hepu hetikewi yi yemtaw
hím mai yi yisesim. In ek
hi hepu hetikewi au hi heit
yanímin. Yi eiyísá eiyír ke
nípaa ein yi yísá te in ek yi
eiyises him mai wišenum.
Yi eiyises menmen nípaa
God kerekkyiyem te maain
hírak kaktihis. Yi einaain
eipírpír te yi ap einipek
yínk enuk ekíriuwi. ¹³ *Yi
eiríakem eiyíntar God hekrit
hekrit kíriak han ki te yi
hanhan eiyises menmen
hírak hanhan yi eiyisesim.

¹⁴ Menmen yapı̄rwe yi
yíriakem yi ap yenehan
yenepan yeriuerem au
emít! Yi eiríakem keremem.
¹⁵ *Yi eiríakem mamír im te
yi ap eiríak menmen enum
au yi eiyu yaain. Yi yaire
níkerek ne God yi yaain
yar ke si me witaan mír,
yi yau nímin ke mít hír
níriak enum enum, ¹⁶ *yi
eiyítpor him yaaim me God
mamkaap mít hír nanu
werek. Yi eiríak menmen im

te maain Jisas píke kaknen
hi han yaaik entar hi hertei
menmen hi herekyiyem
híram weiním au.

¹⁷ *Yi yises him me God
híram mar ke yi yewepwar
yewis menmen mau kínan
yewet God em. Maain
hír mít naniyep hi hahi
hemkre mamwen híram
míre mít neit típar naam
nerpaasem neiyím nenke
menmen. Hemkre mai
mamwen híram mamkepi
yi eiyises God werek werek,
te hi han yaaik wiſenuk.
¹⁸ *Menmen im mamnen te
yi han yaaik eitikewa eiyír
ke hi han yaaik.

Pol ketpor ke Timoti

¹⁹ Hi hanhan Mítík Iuwe
Jisas kakwisa hi eriuwet
Timoti kaknen kakír yi mít
te maain Timoti píke kaknen
kakítpo hi ertei yi yepu
werek yises God, te hi han
yaaik eriuwi. ²⁰ Hi ap mítík
kei yaaik kípír ke Timoti.
Hírak kípra te hírak hanhan
kakíkaap yi mít eiyu werek
werek. Hírak kiutíp kerekkek.
²¹ *Mít han hír enun han
kitet híras. Hír nínapen
naanmípre menmen me
Jisas Krais mít nisesim. ²² Te
yi yertei Timoti au. Hírak
mítík yaaik han kitet hírekkes
au han kitet yi mít. Hírak
kekepa hawír wewepyapír
him me God kepír ke níkan
kíkaap haai kírak. ²³ Maain
hi ertei mekam mammen

* **2:11** Ro 10:9 * **2:12** Sam 2:11; 1Pi 1:17 * **2:13** Jo 15:5; 1Ko 12:6, 15:10;
2Ko 3:5; 1Te 2:13 * **2:15** Dan 12:3; Mt 5:14, 10:16; Ap 2:40 * **2:16** Fl 1:10;
1Te 2:19; Ais 49:4; Ga 2:2 * **2:17** Ro 15:16; 2Ti 4:6 * **2:18** Fl 3:1, 4:4 * **2:21**
2Ti 4:10

3

*Keimin kises him me Jisas
Krais h̄rak mitik yaaik*

h̄ir nerekyewem te hi hare
esiuwe Timoti kaknen yi m̄it.
24 Hi han kitet M̄itik Iuwe
God kak̄kepa hi eno witeik
waswas te hi hetike Timoti
haw̄ir waunen wauri.

*Pol katip him me Epafro-
daitas*

25 *Hi han kitet hi eriuwet
Epafrodaitas kaknen yi
m̄it h̄rak kai yinak ki
yinak, h̄rak ketikewa haw̄ir
w̄ir̄ak menmen miutip
me God war ke mit ne
ami n̄riakem. N̄ipaa yi
yeriuwetek kan kekepa me
menmen. 26 H̄rak hanhan
kak̄r yi mit kentar yi yemtaw
h̄rak k̄nap te h̄rak k̄napen
yi hanhanek h̄rak k̄nap.
27 N̄ipaa menep h̄rak kaa te
God han teweninek kekepik
h̄rak kaa au kepu. H̄rak
han teweninek kerek au.
H̄rak han tewenina ap
kenipek kaa te menmen
im ap merewaank han kai,
hi wen hau hekre wiñak
enuk. 28 Te hi heriuwetek
waswas kakno kakri yi mit
te yi eiȳrek yi han yaaik
eiriuwerek. Yi han yaaik
eiyu te hi han yaaik eriuwi.
29 *H̄rak kakiun wit yi
yaȳrek yi han yaaik eiriuve
M̄itik Iuwe h̄rak kewisik ap
kaa au. M̄itik kar mitik ik
ek yi han ekitet h̄rak iuwe
eiȳntar 30 h̄rak ap hanhan
h̄rak h̄rekes kaku au. H̄rak
han kitet menmen me Krais,
h̄rak menep kaki, h̄rak
kekreh̄r ki h̄rak kekepa
wiñenum te h̄rak k̄nap.

1 *Nai yinan him im
m̄ikaru hi hetpiyem. Yi
han yaaik eiyu eiriuve
M̄itik Iuwe. Menmen n̄ipaa
hi hewisiyem, in ek hi
hewisiyem heteipim. Hi ap
h̄napen hewisim heteipim.
Hi hewisim mamkepi te yi
eiyu werek werek.

2 *Yi naanmamre h̄ras
me mit ein h̄r enun n̄ire
nepere me yaank, h̄r nanri
han ki te yi eiȳses menmen
me n̄ipaa ein me Moses. Yi
naanmamre h̄ras me mit in
h̄r natip yi eirekir ȳnk ki.

3 *Haiu mit in haiu kerien
mitre mit God kehimitenai
haiu mit n̄rak mentar haiu
mewenipi God meriuwe
H̄min Yaaik k̄rak, haiu
matip Krais Jisas h̄rak Yaaik
haiu misesik. Haiu ap han
kitet haiu merekir ȳnk kaiu
h̄rak kak̄kepai haiu mamit
h̄min yaaik haiu mamu
mamtike God taau. 4 *Hi
hanhan te hi hises menmen
me mit h̄r nerekir ȳnk hi
hisesim te hi au h̄napen.
Mit han h̄r han kitet h̄r
nerekir ȳnk te menmen im
mamkepi h̄r nanu werek,
hi hertei n̄ipaa hi hinini
me menmen im.

5 *N̄ipaa
hi hemkretuk hi hepu wi
hispinak wikak (8), mit
nerekir ȳnk kai. Miye wina
hi mitik ke Isrel ke weiwik
me maam kai Bensamin.

* 2:25 Fl 4:18 * 2:29 1Ko 16:16, 18; 1Ti 5:17 * 3:1 Fl 4:4 * 3:2 Sam
22:16, 20; Rev 22:15 * 3:3 Ro 2:29 * 3:4 2Ko 11:18, 21 * 3:5 Lu 1:59; Ro
11:1; 2Ko 11:22; Ap 23:6

Hi Hibru hi ke weiwik me Ebraham kerek. Hi epei hises him me God werek werek hentar hi hises him me mit ne Farisi. ⁶* Hi han kitet hi hirak menmen iuwe me God te hi hewaank mit miyapir kerek nises him me Krais hir ne weiwik me God. Mit kerek hir ninina natip hi hises him me Moses werek o au, hir natip hi yaaik, menmen enum au.

⁷* Nipaa hi han kitet hiram menmen iuwe te in ek hi han kitet hiram menmen weinim te hi hises Jisas Krais hirak kakikepa hahu werek werek. ⁸ Hi han kitet menmen im nipaa hi hisesim hiram weinim keremem au. Menmen yapiwe hi han kitetim hiram weinim mentar hi hertei hi hises Krais te menmen mirak minin menmen yapiwe me nipaa mamkaap mit nanu nantike God. Hi epei heweikin sip ewet menmen yapiwe marim hi han kitet hiram mire menmen enum meit teipe wenut eim te hi ehises Krais werek werek. ⁹* In ek hi ap hirak menmen iuwe hises menmen me him me Moses werek werek te God katip hi mitik yaaik au. God katip hi yaaik hentar hi hemtaw him me Krais hi mitik ke weiwik mirak. God kewetai menmen yaaim mekre han kaiu kentar haiu mises him me Krais keremem. ¹⁰* Hi hanhan menmen im. Hi hanhan hertei Jisas Krais

werek werek ketike menmen iuwe mirak nipaa hirak ketiwem wi hirak kinaaiwir herwe hei hirak kekrit kepu. Hi hanhan menmen nipaa menep Krais hiram mamiyep mamkaap han kai kaki ke menmen enum me ti kakir ke wi nipaa hirak kaa kentar nu tentarakit. ¹¹* Hi hirak menmen im te maain, hi hahi, hirak kakikoya hi piye ekrit ehu ekiterek.

Pol hanhan hirak kakre mitik yaaik kakir ke Jisas

¹²* Hi ap hatip hi epei hises menmen im me Krais werek werek o hi epei mitik yaaik. Au, hi wen hisesim te hi har ke Krais hentar hirak epei kehimitenan hi mitik kirk. ¹³⁻¹⁴* Nai yinan hi ap han kitet hi epei yaaik hepir ke hirak. Au, hi hirak menmen im: Hi heweikin sip ewet menmen me nipaa ein, h hire mitik kesiuknen resis kakit menmen, hi hises menmen me God iuwe te maain hi ehit menmen hirak kehimitan haiu mit em. Hiram menmen im em: God keninau keriwe menmen Krais Jisas epei kirakem te hi ano ehu etikerek.

¹⁵* Haiu mit haiu mire iuwe me menmen me God haiu mau han kiutip me him hi epei etpiyem. Yi mit han ne yi mit ein yi han kitet menmen ham te God kakteikni hiram enum yi ap eiyisesim au. ¹⁶* Yi ap han ekite menmen im yapiwe emit! Menmen me

* **3:6** Ap 8:3 * **3:7** Mt 13:44, 46 * **3:9** Ro 3:21-22 * **3:10** Ro 6:3-5, 8:17;
Ga 6:17 * **3:11** Ap 4:2; Rev 20:5-6 * **3:12** 1Ti 6:12, 19; Ap 9:5-6 * **3:13-14**
1Ko 9:24 * **3:15** 1Ko 2:6 * **3:16** Ga 6:16

4

*Yi mit han yaaik eiyu yi
han kiutip eiyu han ekite
menmen yaaim*

God nipaai hau misesim,
yi yetikewai hau wen
mamisesim wišenum te hau
mamre yaain mamir ke
Krais.

¹⁷ *Nai yinan yi wen
eiyises menmen hi hiriakem.
Yi eiyihimtan mit hir
nises menmen nipaai yi yir
hau mit in hau misesim
meteikniyem, te yi yises
menmen mir. ¹⁸ *Nipaai wi
yapirwe hi hetpi te in ek hi
menep hi hikit hi hetpiyem
heteipim. Mit han nare
nises Krais te hir neriuwe
menmen enum hir niriakem
neteiknai hir nisesik au, hir
nemipin. Hir nire mit enun
nepan ne Krais. ¹⁹ *Mit
narik nanwaank hiras hir
nanino si takikneni nanintar
hir nises han ke yink kir
keremem, God au. Hir han
yaaik newepyapir menmen
enum hir niriakem menip
mit hir yink enuk neriuwe
erem. Hir han kitet menmen
me ti keremem. Yi ap eiyises
menmen mir au emit!
²⁰ *Hau mit ne ti ik e au,
hau mit ne wit ke God, hau
memerir Mitik Iuwe kaiu
Jisas Krais hirak kaknaaiwir
wit ke God kaknen kaktaihis.
²¹ *Hirak kaknen kaktaihis,
hirak kakikrehir yink kaiu
maain kaki, hirak kaknipek
kakweiknhis kakre yink
kirak yaaik iuwe kakriuwe
menmen iuwe mirak hiram
werek te maminin menmen
yapirwe te hirak naanmam-
prewem.

¹ *Te nai yinan yi han
tokik eiyu eiyintar menmen
hi epe ihetpiyem. Hi han
tewenini hi hanhan pike
enen eri, hi han yaaik
heriuwi hi ewenipi yi mit.
Mit han nanir menmen
yi yirakem, hir natip
hiram menmen yaaim hi
heteikniyem.

² Yuodia hi hetput him
manp. Sintiki hi hetput
him manp. Yi miyapir wikk
yi eikiyan eiyu han kiutip
eiyises Mitik Iuwe Krais.

³ *Hi hituthi ti mitik yaaik
kerek nipaai hetikewa wirak
menmen miutip, ti akaap
miyapir wikk en enu han
kiutip nentar hir nekiyan
nekepa natip mit miyapir
him me God, hir netike
Klemen. Mit miyapir han ne
yi mit ein yi yetikeri yekipa
te God hirak kertei niuk mi
mekre han kirak yi nikerek
nirak.

⁴ *Yi han yaaik eiyu eiri-
uve Mitik Iuwe Krais. Hi
hetpiyem heteipim: Yi han
yaaik eiyu.

⁵ *Yi eiwis mit yapirwe
hir enirtei yi mit ap yises
han ki ke menmen yapirwe
au. Yi yemtau him me
mit han yentar Mitik Iuwe
Krais kau menep, hirak kau

* **3:17** 1Ko 4:16; 1Te 1:7; 1Pi 5:3 * **3:18** 1Ko 1:23; Ga 6:12

8:5-6 * **3:20** Ef 2:6, 19 * **3:21** Ro 8:29; 1Ko 15:28, 43-53

* **4:3** Sam 69:28; Lu 10:20; Rev 20:12

* **4:6** Mt 6:25-34; 1Pi 5:7; Kl 4:2

* **3:19** Ro 16:18,

* **4:1** 1Te 2:19-20

* **4:4** Fl 3:1 * **4:5** Hi 10:25, 37; Je 5:8-9

ketikewi. ⁶ *Yi ap yinaain han kitet menmen yapirwe au emit! Yi han yaaik eiriwe God yi eiyit-wekhi me menmen yi yinaain han kitetim, ⁷ *te God kakikepi kakriwe menmen mirak haiu ap merteiyem hiram naanmampri kaknapi yi mit yi han yaaik eiyu yi han ekiet menmen werek werek eiyintar menmen Krais epei kiriakem.

⁸ *Him im mikaru hi ehitpiyem. Yi han ekiet yapirwe menmen hiram ap me memipin au hiram yaaim, menmen mit han kitet hiram yaaim. Yi han ekiet menmen hiram menip God ketike mit hir han yaaik, hiram yaaim te hir mit hanhan nanisesim. Mekam hiram yaaim mire menmen im yi han kitetim keremem. ⁹ *Menmen hi epei hetpiyem yi yira hi hisesim, yi eiyisesim te Goderek hiram kaknapi yi han yaaik eiyu, hiram kaku kaktikewi kakikre han ki.

Pol han yaaik keriwe mit ne Filipai kendar hir newetiwek menmen mekepik

¹⁰ Hi han yaaik iuwe heriuwe Mitik Iuwe Krais hentar nipaai yi han tewenina yekepa. Nepei ein ere in yi han tewenina te yi ap yekepa au. In ek yi yekepa yeweto menmen. ¹¹ *Hi ap hetpiyem hendar hi ap hetenen menmen au. Hi epei

hertei mekam mamnen hi ap hanhan menmen emit. Hi ehu han yaaik heriuwerem. ¹² Hi hertei hepu har ke mitik ketenen menmen aurek, hi hepu har ke mitik ketenen menmen yapirwe. Hi epei hertei werek te wi mekam o wit mekam hi hau en, hi nipi meiyo o hi tu iuwe, hi han yaaik ehu. ¹³ *Hi werek te hi hiriak menmen yapirwe hi epei hetpiyem heriuwe menmen iuwe Krais kewetewem kewisim mekre han kai.

¹⁴ Yi yerekyo yaaim yi yekepa yeweto menmen yaaim me wi menmen enum epei man mewa. ¹⁵ *Nipaai me wi hi hinaaiwir provins Masedonia hewepyapir him me God yi mit ne wit Filipai keriyan yi yeweto menmen yi yire mit nirk yinan newetiwek menmen, hiram kewetir menmen. Mit nerer wit wit nekepa au. Yi keriyan. ¹⁶ Nipaai hi hepeit wit Tesalonaika yi yekepa yeriuwet menmen yi pike yeriuwetem yeteipim yekepa. ¹⁷ Hi ap hanhan menmen me yi mit yeriuwetewem au. Hi hanhan God kakweti menmen yaaim mentar menmen yi yerekyewem. ¹⁸ *Hi epei heit menmen yapirwe minin menmen hi hanhanem. Epafroditas keteninem yi yeriuwetek hiram kan kewetewem. Menmen im yi yewetewem hiram yaaim

* **4:7** Ais 26:3; Jo 14:27; Kl 3:15 * **4:8** Ro 12:17 * **4:9** Ro 16:20; 1Ko 14:33;

1Te 5:23 * **4:11** 1Ti 6:6 * **4:13** 2Ko 12:10; 2Ti 4:17 * **4:15** 2Ko 11:9 * **4:18**

Fl 2:25; Esi 20:41; Ef 5:2

menip God h̄irak han yaaik keriuwi. ¹⁹ God kerek epei keriuwet Jisas h̄irak kan kekepai haiu m̄it, h̄irak ketenen menmen yapırwe, h̄irak kakwetai menmen haiu metenenim au h̄irak naanmamprai te haiu mamu werek werek. ²⁰ Hi hanhan God kerek h̄irak Haai kaiu, m̄it h̄ir nanwenipi niuk m̄irak, h̄irak yaaik tipmain enum eik.

Pol katip him kike mikaru

²¹ Hi hetike nai yinan in haiu matip yi naiu yinan en yises Krais Jisas niutip niutip haiu metpi yi yaain. ²² *M̄it yapırwe in nises Krais Jisas h̄ir netpi yi yaain. M̄it han nises Krais kerek n̄irak menmen me m̄itik iuwe Sisa, h̄ir netpi him iuwe nar ik: “Yi yaain.” ²³ Hi hanhan M̄itik Iuwe Jisas Krais kerek kakrekyi yi eikiyan eiyu werek werek, h̄irak kaku kakikre han ki kaku kakit.

Mepir keremem

Tiwei Pol Kewisik Ken Mit Ne Wit Kolosi Menmen me tiwei ik

Pol kitehi God katip hırap
yaaiik kentar mit ne
Kolosi 1:1-14

Krais hırac kire mekak
te hırac kırıak mekam
1:15-2:19

Menmen mit ne weiwick
me God hir nanisesim
2:20-4:6

**Pol katıp mıt ne Kolosi hım
gude mıkaru 4:7-18**

1 *Hi Pol hi h̄ire aposel
ke Krais Jisas. N̄ipaa God
hanhan kewisa hi h̄ire m̄itik
aposel, te h̄irak kehimitenā
hi h̄irak menmen m̄irak.
Hi hetike kaiu yinak Timoti
2 *hawir m̄itikit w̄ik wewis
t̄wei ik ken yi m̄it miyapir
ne weiwik miutip me God
yeit wit Kolosi. Yi nawir
yinan yaain, yi yises Krais
werek werek. Hi hanhan
God Haai kakrekyi menmen
yaaim yi eiyu werek werek.

*Pol katıp God hıراك yaaik
kentar mit miyapır ne Kolosi
nises him me Krais*

³ *Hekrit hekrit hawîr witehi God hawîr watîp God hîrak yaaik kentar yi mît yisesik. God kerekek hîrak Haai ke Mîtîk Iuwe kaiu Jisas Krais. ⁴ *Hawîr han yaaik weriuwe God watîp hîrak yaaik wentar hawîr

wemtau mít natıp yi yemtau
hím me Krais Jisas yi yisesim
werek werek. Te yi hanhan
yeriuwe mít miyapır han
kerek hír nises him me God,
yi yekepi. ⁵⁻⁶ *Yi yemtau
him me Krais yi yisesim
werek werek, yi hanhan
yeriuwe mít miyapır han
yentar nípaa wi yi yinín
yemtau him me God, híram
him yaaim metpi me men-
men God kakrekyiyem yi
yisesim. Yi yisesim yemerir
menmen God kakwetiyem
mamít wit kírak. Him im
yaaim me God wen mepno
meprer wit wit míriák mít
miyapır hír nemtewem
hír níre yaain. Híram
mepno mekepi mar ke nípaa
him im minín men yi mít
miyapır. Nípaa yi yinín
yemtau menmen yaaim God
epei kerekyei haiu mít em,
te in ek yi yertei híram
him yaaim. Yi yerteiyem
yentar ⁷ *Ipafras epei ken
ketpiyem, te yi yerteiyem.
Hírák mítik kaiu yaaik
kíriák menmen me Krais.
Hírák ketikewawir haiu
míriák menmen miutıp,
hírák kekepawir katıp mít
him me Krais. ⁸ Hírák kan
ketpawir God Himin Yaaik
kekepi yi hanhan yeriuwe
mít miyapır kerek hír nises
him me God

*Pol kitehi God hıراك
kakıkaap mit miyapır neit
Kolosi*

* **1:1** Ef 1:1 * **1:2** Ro 1:7 * **1:3** Ef 1:16; 1Te 1:2 * **1:4** 1Pi 1:4; Ef 1:13, 15
 * **1:5-6** Ro 1:13; 1Ti 3:16 * **1:7** Kl 4:12; Fm 23 * **1:9** Ef 1:9, 16-17; Fl 1:9

⁹ *Me wi hawir winin wemtau yi yises him mirak, hawir witehi God me yi mit miyapir yentar menmen hawir epei wemtau yi yisesim. Hawir witehi God hirak kakikepi yi mit miyapir te yi eiyirtei menmen werek hirak hanhan yi yayisesim. God Himin Yaaik kakikepi yi mit miyapir han ki te yi ap yepitari me menmen mirak werek werek au. ¹⁰ *Yi eiyirtei menmen mirak werek werek, te yi yayises menmen God hirak hanhan yi yayisesim, te hirak han yaaik kakriueri. Yi yairiak menmen yaaim heriyai heriyai, han ki kakirtei menmen me God iuwe. ¹¹ *God hirak Iuwe te kakriak menmen yapirwe. Hawir witwekhi hirak kakweti pinam miutip me menmen mirak iuwe hiram mamkepi yi mit miyapir, te yi han tokik eiyu me menmen enum yapirwe mamnen. ¹² *Yi han yaaik eiyu eitip Haai kaiu God hirak yaaik. Hirak kerekek kerek yi mit miyapir yi yire yaain, te yi yayit menmen hirak kehimteni kakwetiyem. Hirak kakweti yi mit yaitike haiu mit miyapir yapirwe rem mamit wit kirkak yaaik menmen enum mekrerem au. ¹³ *Haiu mamtip God hirak yaaik kentar hirak kekepai haiu minaaiwir menmen

enum hiram mire witaan toto hiram minin han kaiu, hirak keriyei haiu men mises Nikan kirak kerek hirak God hanhan keriuwerek iuwe, hirak Nikan naanmiprai. ¹⁴ *Nikan ke God kerekek hirak kekepai kaktaihis keriwe hemkre mirak nipa mewen, te hirak kesak menmen enum mekre han kaiu keriuerem.

Krais hirak Mitik Iuwe hirak kiriaak menmen kekepai

¹⁵ *Krais hirak kire God kerek haiu mit miyapir ap te mamirek taau. Hirak kerekek Iuwe kinin menmen yapirwe God kiriaakem.

¹⁶ *Hirak Krais kinin menmen yapirwe kentar hirak hirakes kiriaak menmen mau nepni, menmen mau ti. Hirak kiriaak menmen haiu mirem metike menmen haiu ap te mamirem au. Im hiram mit ensel o tipir o menmeiyam. God hirak kenip Krais hirak kiriaak menmen yapirwe, te menmen yapirwe kerek mau ti o mau nepni, hiram me Krais.

¹⁷ *Nipa menmen ap mepu wen au, hirak Krais kepu. Te hirak naanmire menmen yapirwe hiram mepu werek werek menterik. ¹⁸ *Hirak kire paan ke haiu mit miyapir kerek mises him me God, haiu mire yink kirak. Hirak kerekek hirak haai ke menmen God kiriaakem me haiu mit miyapir haiu mises him mirak. God hirak kirkak Krais kerek nipa

* **1:10** Fl 1:27; Ef 2:10 * **1:11** Ef 1:19, 3:16 * **1:12** Ef 1:11, 18 * **1:13** Lu 22:53; Ef 2:2 * **1:14** Ef 1:6-7 * **1:15** Jo 1:18; 2Ko 4:4; Hi 1:3 * **1:16** Jo 1:3, 10 * **1:17** Jo 1:1, 8:58 * **1:18** Ef 1:22-23; Ap 26:23; Rev 1:5

kaa, h̄ı̄rak kekrit kinin kau te h̄ı̄rak kakinin naanmampre menmen yapırwe. ¹⁹ *H̄ım im yaaim mentar God hanhan menmen yapırwe me H̄ımın K̄ı̄rak kaku kakikre N̄ikan k̄ı̄rak h̄ımın k̄ı̄rak. ²⁰ *God hanhan menmen yapırwe h̄ı̄ram m̄ire enun nepan, h̄ı̄ram meweikin mamtikerek mamu han kiutip, menmen mau ti, menmen mau nepni. H̄ı̄rak k̄ı̄rakem kinin menmen enum keriuwe hemkre me Krais h̄ı̄ram mewen mentar nu tentarakit.

²¹ *N̄ipaa yi mit yinapen God, te yi ap yisesik au. Yi yirak menmen enum. Yi yire mit enun nepan ne God. ²² *Te Krais epei kaa kau nu tentarakit. Mar im God in ek h̄ı̄rak kerekyei haiu mit metikerek mau han kiutip. Krais kerekyei haiu mit em keriuwe yink k̄ı̄rak me wi n̄ipaa h̄ı̄rak kaa, te h̄ı̄rak kerekyei haiu mit yaain haiu merp ninaan me God, God han kitet han kaiu h̄ı̄rak yaaik ap menmen enum mewik au. Mit ap te nansiuwe h̄ım mei enum au. ²³ *Yi wen han tokik eiyu eiyises h̄ım yaaim me Krais kerek kaa kekepai haiu mit, yi ap eiwis menmen enum mamri han ki yi eiweikin sip eiwet menmen God katip kakwetaiyem, te yi eire mit yaain. H̄ım im yi yisesim h̄ı̄ram h̄ım yaaim n̄ipaa haiu

mit metpiyem. Hi pol hi h̄ire mitik God kehimitena hi h̄ı̄rak menmen m̄ı̄rak hi hen hatip mit miyapır yapırwe nerer wit wit h̄ım yaaim yi yisesim.

Pol k̄ı̄kaap mit miyapır ne Kolosi

²⁴ *Hi han yaaik mit newaank yink kai, te hi ekepi heriuwerem, mar ke in ek h̄ı̄r nerewaank. Hi hekrehır ke Krais, mit nerewaank, te hi hatip mit h̄ım m̄ı̄rak mamno heriyai heriyai mamkaap yi mit miyapır ne weiwik miutip me God, yi yire yink ke Krais.

²⁵ *N̄ipaa God kehimitena hi hatip mit h̄ım m̄ı̄rak yaaim, te hi hekepi yi mit miyapır ne weiwik me God, har ke wok mit n̄ikaap mit han. ²⁶ *N̄ipaa God kepakin h̄ım im me wi yapırwe ap kewepyapırem au. Te in ek h̄ı̄rak kewepyapırem katip haiu mit miyapır kerek haiu misesik h̄ı̄rak ketpaiyem.

²⁷ *H̄ı̄rak hanhan kakteiknai haiu mit miyapır n̄ı̄rak, haiu mamı̄rtei h̄ım m̄ı̄rak im h̄ı̄ram yaaim iuwe mamkaap mit ne Isrel nantike mit miyapır ap ne weiwik me Isrel. H̄ım im h̄ı̄ram matip mar ik: Krais kau ketikewi yi eimeriyewek h̄ı̄rak kakweti menmen yaaim me God.

²⁸ *Te haiu mit aposel mepno mit miyapır nerer wit wit han kitet werek werek

* **1:19** Jo 1:16; Kl 2:9 * **1:20** Ef 1:7, 10; 2:13, 16; 1Jo 2:2; Ro 5:1 * **1:21** Ro 5:10; Ef 2:12, 4:18 * **1:22** Ef 2:14-16, 5:27 * **1:23** Ef 3:17; Hi 3:14; Mk 16:15;

1Ti 3:16 * **1:24** Ef 3:13 * **1:25** Ef 3:2, 7-8 * **1:26** Ro 16:25-26; Ef 3:3-5, 9-10

* **1:27** Ef 1:18; 1Ti 1:1 * **1:28** Ef 4:13

him haiu metpor me Krais. Haiu metpor him manp hir enweikin sip enwet menmen enum me tipir, haiu meteiknor him yaaim me Krais. Haiu mirak menmen im, te haiu mamnip mit miyapir hir nanises him me Krais werek werek.
 29 *Hi hirak menmen im wisenum, te hir nanises him me Krais werek werek. Krais hirak kari han kai wisenum te hi hirak menmen im.

2

Mit ne Kolosi enweikin sip enwet him enum me nemipin

1 Hi hanhan yi eiyirtei menmen im. Hi han kiteti yapirwe. Hi hirak menmen yapirwe hikaap yi mit miyapir yeriwerem yeit wit Kolosi yetike mit miyapir han neit wit Leodisia, hir netike mit miyapir nau provins menep kerek nipaah hir nira ninaan mai au.
 2 *Hi hirak menmen im, te han ki hirak kaku werek yi hanhan yeriwehan, yi han ekitet menmen werek, te yi eiyises God werek werek. Hi hanhan yi eiyirtei menmen nipaah God kisawinek. Krais hirak hirekes kire menmen nipaah God kisawinek. 3 *Hirak kerekkek kekre han kirak kertei menmen yapirwe hiram mamkepai, te haiu mertei menmen me God werek werek, te haiu emises han kirak me menmen hirak hanhan haiu emisesim.

* 1:29 Ef 3:7, 20; Fl 4:13 * 2:2 Ef 3:4, 18; Kl 1:26 * 2:3 Ais 45:3; 1Ko 1:24, 30;
 Ef 3:19 * 2:4 Ro 16:18; Ef 5:6; Kl 2:8 * 2:5 1Ko 5:3 * 2:7 Ef 3:17, 2:20-22
 * 2:8 Kl 2:4 * 2:9 Jo 1:14, 16

4 *Hi hetpi menmen im me Krais, te mit han ap nanri han ki nanriue him mir ham me nemitetpin. 5 *Hi ap hepu hetikewi au, te hi hekre han kai hi han kitet har ke hi hau hetikewi. Hi han kitet har ke hi hau hetikewi, te hi han yaaik hir menmen yi yirakem yipiran yises han kiutip, hiram yaaim yi yises him me Krais werek werek.

Haiu emtike Krais emu han kiutip te haiu ap mamises menmen enum memitetpin

6 Yar ke nipaah yi yemtau him me Krais yi yisesik, te in ek yi eitikerek eiyu han kiutip. 7 *Yi eitikerek eiyu han kiutip eiyir ke nu nekenpi ken ti kari tipar mamkaap nu kaku. Yi han ki eiyu tokik eiyisesik werek werek eiyir ke teinik mitik ketenen winak. Yi wen eiyises him yaaim me Krais nipaah haiu metpiyem, yi han yaaik eiriue God eiyu eiyintar menmen hirak kerekyiyem.

8 *Yi naanempre hiras. Yi ap eiwis mit han hir naninen nanitpi him weini keremem mit han kitetim nanri han ki hir nanir ke tirpe kari han ke sak, hir nanmitipin nanriuerem au emit! Mit nar ik natip me menmen me maamrer o menmen enum me tipir me ti o me nepni. Hir ap natip menmen me Krais au.

9 *Yi ap eiyises him mir enum eiyintar Krais

hırap kire God, menmen mırak yapırwé mau han ke Krais hırekes. Menmen im meteiknai God hırap kire mekak. ¹⁰ *Yi yeit menmen im yapırwé me God yentar yi yetike Krais yau han kiutıp. Hırap Mıtık Iuwe kinin mıt ensel o tıpir o herwe metike menmen yapırwé. ¹¹ *Mıt nerekir yınk ki au, hıram menmen weinim. Yi yetike Krais yau niutıp, yi yeweikin sip yewet menmen enum yi yisesik, hıram mar ke hırap kerekir yınk ki. ¹² *Nıpaa wı kerek mıt nikiri neriuwe tıpar, menmen im hıram mar ke yi yetike Krais yaa hır mıt newisi. Hır pıke nekekyi yekre tıpar yerp, hıram mar ke God kerek nıpaa kıkıak Krais keriwe menmen mırak iuwe, hırap kıkıan yi mıt yetikeret yentar yi han kitet hırap kırıakem. ¹³ *Nıpaa yi ap yises him lo me God yırıak menmen enum yi yises han ki, te menmen im merekyi yi yıre mıt enun hır epei naa me menmen me God. Te God epei kıkıan yi mıt yi yekrit yetike Krais yau yentar hırap epei kesak menmen enum mekre han ki. ¹⁴ *God epei kesak menmen enum mekre han kaiu. Mau tıwei nıpaa Moses kewisim, hıram matıp haiu mıt enun, te haiu mami. Hırap God epei keit him im matıp haiu enun, hıram maa wı nıpaa mıt newenkek

Jisas kau nu tentarakıt hırap kaa. Hım im hıram maa metikerek. ¹⁵ *God hırap kinin herwe o tıpir, menmen iuwe keriwe menmen Krais hırap kırıakem kau nu tentarakıt. Hırap kininem keteikin mıt miyapır hırap Iuwe, hıram au menmen weinim.

Haiu maa metike Krais

¹⁶ *Hım mau tıwei matıp haiu mıt enun te haiu mami, hıram epei au mesi. Te yi ap eiyımtau him me mıt han hır neni me menmen o tıpar yi yayım o me wı holide yi ap eiyisesim eiwenipi God eiriwerem o wı me wenke kaa keit pıke kewep kan te yi eiwenipi God me wı im, o me wı Sabat o menmen mar im au emıt! ¹⁷ Menmen im hıram mıre piksa keremem kerek nıpaa meteikin maamrer naiu menmen maain Krais hırap kakrıakem. In ek Krais epei kan kırıakem, te menmen me nıpaa ein hıram weinim mamıt. ¹⁸ Yi ap te eiyımtau him me mıt han nanrekyi enum nantıp yi ap ne weiwick me God yentar yi ap yewenipi niuk me mıt ensel. Menmen im au emıt! Hır natıp hır nepei nıtyak menmen im me ensel te hır nertei haiu mıt yapırwé emwenipi niuk mır. Hır natıp hır enun weinin newenipi ensel, hır natıp hır iuwe, te hır mıt enun paan tokik nises han

* **2:10** Ef 1:21-22 * **2:11** Ro 2:29 * **2:12** Ro 6:4; Ef 1:19-20; Kl 3:1 * **2:13**
 Ef 2:1, 4-5 * **2:14** Ef 2:14-16; 1Pi 2:24 * **2:15** Kl 1:13 * **2:16** Ro 14:1-12
 * **2:17** Hi 8:5, 10:1 * **2:19** Ef 2:21, 4:15-16

kır weinīm. 19 *Mít nar ik hir ap netike Krais nau niutip au nentar Krais hírak kire paan naanmipre haiu mít kerek haiu mire yink, haiu mau niutip. Paan hírak kikaap yink ketike hemik, nekeni, naan, híram m̄niuham híram mamre iuwe mamintar God kewetai menmen m̄rak iuwe.

20 *Yi mít miyapır yi yaa yetike Krais, te hírak kekepi yi ynaaiwir menmen enum me ti. Te yi ap eiyises menmen mít ne ti hir han kitet hir nanisesim, te God kaktip yi yaain. Te yi yenmak te yi wen yises menmen mít ne ti hir nisesim a? Yi yenmak te yi yises him lo me mít híram matip mar ik: 21 **“Yi ap eitenen menmen ham ham, o yi ap eiyinte nin menmen im eiyim, o yi ap eitwem eiyim einewem au emit!” 22 **Him im mít keriyen hir netpim. Híram ap meke God man au. Hir mít keriyen newetayem, te haiu ap mamīsinehanem au emit! Haiu emim keremem. 23 Him im híram mari han kaiu haiu han kitet híram yaaim mamkepái haiu mewenipí niuk me ensel, haiu mewenin han kaiu me menmen haiu mewet yink kaiu em, haiu mewaank yink kaiu. Te menmen im ap mamkepái haiu mít te haiu maminin menmen enum mekre han kaiu taau!

* 2:20 Ga 4:3-5, 9 * 2:21 1Ti 4:3 * 2:21 Ef 6:4 * 2:22 Ais 29:13; Mt 15:9
 * 2:22 Ef 6:5-8 * 3:1 Kl 2:12; Mk 12:36, 16:19; Ef 1:20 * 3:2 Mt 6:33 * 3:3
 Ro 6:2; 2Ko 5:14 * 3:4 Fl 1:21; 1Ko 15:43; 1Jo 3:2 * 3:5 Ro 6:6, 11, 8:13; Ef 4:19, 5:3-5

3

God kikian yi mit miyapır yetike Krais yi yau

1 *Nipa God kikiak Krais kerek kekrehir ke haiu mit hírak kaa. Menmen im híram mar ke God kikian yi mit miyapır yi yetike Krais yau niutip. Te yi hanhan eiyises menmen me wit ke God kerek Krais kau menep his yaaim me God kerek mit iuwe newi, hírak naanmipre menmen.

2 *Yi han ekitet me menmen mepu wit kírak, ap menmen mau ti ik au emit! 3 *Yi han ekitet me menmen mepu wit kírak Heven eiyintar yi epe iaa me menmen enum me nipa yi yisesim. Te God kikan yi mit miyapır yetike Krais, yi yire niutip, God naanmipre menmen im.

4 *Krais hírak kenipai haiu metikerek haiu mau niutip. Maain hírak píke kaknen kakwepyapır hírekes, haiu mamtikerek mamu mamit menmen yaaim me God.

Yi epei yeit himin yaaik, te yi eiyises menmen yaaim

5 *Yi epei yeit himin yaaik, te yi yewenin han ki me menmen enum yi hanhanem, híram enum me ti ik e. Hi hetpi me menmen mar im. Menmen me yi mit yetike miyapır yi yariyanhis yeweninem, o mit netike mit han neyawon, o yi hanhan yeriwe menmen enum o

yi hemkre menepam me menmen, hiram menmen enum mar ke yi yeweikin sip yewet God. Hiram mekrehir ke God. ⁶*Maain God kakwaank mit miyapir kerek ap nises him mirak kakintar hir nriak menmen enum hi epei hetpiyem im e. ⁷Nipaai yi mit miyapir yi yises han ki enuk kar ik te yi yriak menmen enum yar ke mit miyapir kerek maain God kakwaanki.

⁸*Te in ek yi eiweikin sip eiwet menmen yapirwe mar im. Yi ap han enuk eiriwehan au, yi ap einehan eiwepnakan au, yi ap einehan eitike miye haai o mit han yi eitipan enum enum me yi yewir paan yewepik o yenke yehes yeriyaak, o menmen enum mar im au emit! ⁹⁻¹⁰**Yi ap eiwisesanek me menmen yi yetpim au emit, eiyntar yi epei yeweikin sip yewet menmen enum me nipaai yi yriakem wi kerek yi ap yises God au. In ek, yi yire mit han yaain. God kerekyi yi mit han yeweikin yire yaain. Hekrit hekrit hirak keweikin han ki yi yire mit yaain, yi yayu yayir ke God, te yi yerteiyek werek werek. ¹¹*Me menmen yaaim im God kerekyeyem hiram menmen weini, te mit hir ne weiwi me Isrel kerek nerekir yink kir, o mit ne Grik hir ap nerekir yink kir,

o mit hir nen skul o au, o mit hir netenen pewek mei yapirwe, o hir mit ap netenen menmen auri. Hiram menmen weini. Menmen hiram iuwe hiram menmen im. Krais kerekek hirak Iuwe, hirak kau kekre han ke yi mit miyapir yapirwe kerek yi yises him mirak.

Yi mit miyapir yi eyises menmen yaaim me hanhan yeriwehan

¹²*God epei kehimiteni yi mit miyapir nirk, hirak hanhan keriuweri iuwe. Te yi hanhan eiriwe mit miyapir han yi eirekyor menmen yaaim. Yi ap han kitet yi yire mit iuwe au. Yi yriak mit menmen yaaim eitpor him main main. Yi eiwis mit han hir nanises han kir me menmen te yi eiwenin han ki ap han enuk eiriweri. ¹³*Mitik hak kekre nimin ke yi mit hirak mitik hak kerekyiwek enum ap kertei hiram enum, mitik hak eik katip, "Hiram menmen weini. Maain hirak kakirtei." Krais epei kesak menmen enum haiu mirakem, katip hiram nepei au, te haiu emises menmen mirak hirak kirakem. Menmen mit han nerekyeiyem, haiu mamsak menmen enum hir nerekyeiyem haiu ap han kitetim au. Haiu mamtip hiram nepei au mesi. ¹⁴*Menmen ham im hiram minin. Yi hanhan

* **3:6** Ef 5:6 * **3:8** Ef 4:25-31, 5:4

* **3:9-10** Ef 4:22, 25 * **3:9-10** Ef 4:24

* **3:11** Ga 3:28 * **3:12** 1Pi 2:9; Ef 4:2, 32
13:8-10; 1Ko 13:13; Ef 4:3

* **3:13** Ef 4:32, 5:2 * **3:14** Ro

yeriuwehan. Menmen im hiram mire let mitik kakir kau tu keiyik kizwam laplap mirak hitokim (o tokim). Menmen me yi hanhan yeriuwehan hiram mire let, hiram mamkaap mit miyapir nau han kiutip werek werek. ¹⁵*Krais epei kenipai haiu mekiyan mau meit, te haiu emwis menmen im. Hiram naanmamrai me menmen yapirwe hau miiriakem. Nipa God kari han ki yi yayu yaire yink miutip, yi yayit menmen me Krais hiram mamkaap han ki kaku werek werek. Te yi han yaaik eiyu eiyinterim.

¹⁶*Him me Krais hiram mamu mamikre han ki iuwe hiram naanmamri, te hiram mamkepi yi mit me wi yi yaikapan yeriuwe menmen me God yi yaitip mit han em werek werek, o yi eiwirnak eiyikteni me menmen. Yi han yaaik yeriuwe God eitpitewk hirak yaaik, te yi eiyine henye me tiwei Sam, o yi eiyine henye ham eiyit winak ke God, yi eiyine henye te hiram mamkaap han ki kaku tokik. ¹⁷*Menmen ham yapirwe yi yiriakem o yi yetpim, yi yekrehir ke Mitik Iuwe Jisas yi yiriakem. Yi eitip God hirak yaaik eiyintar menmen yaaim Krais hirak kerekliyem.

Him me mit miyapir hir neitan, him me nikerek nir

* 3:15 Ef 4:4; Fl 4:7; 1Ko 12:13, 27

* 3:18 Ef 5:22 * 3:19 Ef 5:25

¹⁸*Yi miyapir kerek epei yeit mikaan ni, yi eiyintau him mir. Menmen im hiram yaaim mentar yi yises him me Mitik Iuwe Krais. ¹⁹*Yi mikaan nir, yi hanhan eiriwe miyapir ni. Yi ap eirekyor enum eiyitpor menmen him tokik tokik eiriwerem au emit!

²⁰*Nikerek yi eiyises him me miye haai ni eiyintar menmen im hiram menip Mitik Iuwe God hirak han yaaik keriuwi. ²¹Yi haairer yi ap eine nikerek ni eiyitpor enum enum eiri han kir ere hir nine han enuk nemtaantwo nau neit au emit!

Him me mit iuwe netike wok mit nir

²²Yi mit kerek yiriak menmen me mit iuwe, yi yiriak menmen yaaim keremem wi kerek hir nerp menep naanmipri yi yiriakem, te hir nantip yi yaain au emit! Hekrit hekrit yi eiriakem yaaim eiyintar yi yiriakem me mit kerek naanmipri keriyan au. Yi yiriakem eiyintar yi yinapen einip Mitik Iuwe God hirak yink enuk kakriuwi. ²³Menmen yapirwe yi yiriakem, yi hanhan yiriakem. Menmen yi yiriakem, hiram ap me mit keriyan au. Hiram me God. ²⁴Yi eiriak menmen yaaim eiyintar yi yertei maain God kakweti menmen. Yi eiyit menmen kerek hirak ketenenim. Yi han ekitet menmen im. Mitik Iuwe Krais hirak

* 3:16 Ef 5:19 * 3:17 1Ko 10:31; Ef 5:20

* 3:20 Ef 6:1

kinin naanmipri yi yiriak menmen m̄rak keremem. 25 *Mit miyapir kerek h̄ir niriak enum, maain God kakrekyor menmen enum kakinterim. H̄irak han kitet haiu mit yapirwe haiu m̄piran.

4

1 *Yi mit iuwe, yi yiriak menmen yaaim me mit kerek nerekyi menmen eyintar yi yertei M̄itik Iuwe ki Krais, h̄irak naanmipri h̄irak kepu wit k̄rak h̄irak k̄ri.

H̄im me mit nitehi God menmen, h̄ir niriak menmen yaaim

2 *Hekrit hekrit yi wen eyitehi God menmen. Yi yiriakem yi han ekitet menmen werek werek yi yaitip God h̄irak yaaik. 3 *Yewaai meruri yi yitehi God me menmen, yi eyitwekhi me haiu mit in. Yi eyitwekhi te h̄irak kakkepaai kakwisai haiu mamwepyapir him me Krais nipa God k̄isawinem. Hi heit w̄nak enuk ke gavman hentar hi hatip mit him m̄rak. 4 *Yi eyitehi God h̄irak kakkepa hi tewen hatip mit him me God werek werek har ke nipa God kehimtena hi hatip mit em.

5 *Yi ap eiwis wi miutip mamno te yi ap eirak menmen yaaim. Haiu

ap te mamu ti ik me wi yapirwe au, te yi han ekitet werek menmen yi eirakem mau nimin ke mit miyapir h̄ir ap nises him me God. 6 *Menmen yapirwe yi yayitpim h̄iram yaaim mamkaap mit mamir ke menmen sol mewim yi yaam, te menmen mit h̄ir nanitihi yi mit em, yi eiyirtei werek me menmen eiwenhi eyitpor menmen.

Pol keriuwet Tikikas ketike Onisimas tatnen Kolosi

7 *Hi eriuwet Tikikas kaknen yi mit kakitpi yi mit me menmen hi h̄iriakem. H̄irak kaiu yaaik, te hi hanhan heriuwerek. H̄irak mitik yaaik kekepa keriwe menmen, h̄irak ketikewa hawir w̄riak menmen me M̄itik Iuwe Krais. 8 *Hi eriuwetek kaknen yi mit te h̄irak kakitpi menmen im. H̄irak kakitpi menmen me haiu mit, te h̄irak kakrekyi yi han yaaik eiyu. 9 *Hi heriuwet Onisimas ketikerek ten yi mit en. Onisimas h̄irak kaiu yinak yaaik, h̄irak mitik ke yi mit en. Maain h̄irakit tatiun ein epei au, h̄irakit tatitpi menmen yapirwe epei man haiu mit in.

Pol kesiuve him yaaim men mit ne Kolosi

10 *Aristakas, kerek ketikewa hawir wekre w̄nak enuk ke gavman, h̄irak ketike Mak h̄irakit tesiuwe him tetpi yi yaain.

* 3:25 Ro 2:11 * 4:1 Lev 25:43, 53; Ef 6:9 * 4:2 Ef 6:18; Fl 4:6 * 4:3 Ro 15:30; Ef 6:19; 1Ko 16:9 * 4:4 Ef 6:20 * 4:5 Ef 5:15-16; 1Te 4:11-12 * 4:6 Ef 4:29; 1Pi 3:15 * 4:7 Ef 6:21 * 4:8 Ef 6:22 * 4:9 Fm 10-12 * 4:10 Ap 12:12, 13:13, 19:29; Fm 24

Yi yertei Mak hı̄rak wekne ke Banabas, nı̄paa hi hetpi hı̄rak kaknen yi naan-mamrı̄wek. ¹¹ Josua kerek niuk mı̄rak ham Jastas, hı̄rak kesiuwe hı̄m ketpi yi yaain. Mı̄tikit wı̄kak it hı̄rakıt keretet, te weiwık me Isrel hı̄rakıt tises hı̄m me Krais, hı̄rakıt tekepa haiu mı̄rak menmen me God hı̄rakıt tenipa hi han yaaik.

¹² *Epafras keswi hı̄m ketpi yi yaain. Hı̄rak mı̄tik ke wit ki Kolosi, hı̄rak kırı̄ak menmen me Krais Jisas. Hekrit hekrit hı̄rak kitehi God iuwe me yi mıt, te yi han tokik eiyu me menmen me God, te yi eiyırtei werek werek menmen God hanhan yi eiyisesim. ¹³ Hi hertei menmen im, te hi hetpiyem. Hı̄rak kitehi God yapırwe me yi mıt yetike mıt han ne wit Leodisia netike mıt ne wit Hirapolis. ¹⁴ *Luk hı̄rak dokta kaiu yaaik, hı̄rak ketike Dimas hı̄rakıt teswi hı̄m tetpi yi yaain.

¹⁵ Yi eikrehır kai yi eisiuwe hı̄m eitıp mıt naiu yinan neit wit Leodisia hı̄r yaain. Hı̄r netike mı̄te Nimpı̄ wetike mıt miyapır han hı̄r nererik neit wınak kire hı̄r newenı̄pi niuk me God. ¹⁶ Yi nepei yekine tı̄wei ik epe au, yi eisiuwerek ekno mıt miyapır ne God neit Leodisia te hı̄r nanrerik nanıt wınak ke God ein nankinaak. Hı̄r nanı̄swi tı̄wei kır hi hewisiyek, te yi eikinaak yayıt wit ki. ¹⁷ *Yi eitıp Akipas hı̄rak kakrı̄ak

menmen Mı̄tik Iuwe God ke-himitanı̄wekem ere epei au mamı̄si.

¹⁸ *Hi Pol heriuwe his mai hi hewisi hı̄m mai kike im pı̄nam hetpi yi yaain. Yi ap han kaa hi hepu hekre wı̄nak enuk ke gavman. Hi hanhan God kakrekyi menmen yaaim.

Mepır keremem

Tiwei Pol Kewisik Ken Mit Ne Wit Tesalonaika - 1 Menmen me tiwei ik

Pol katip mit ne Tesalonaika gude 1:1

Pol kewepyapir menmen mau han kirkak 1:2-3;13

Menmen mit ne weiwik me God hir nanisesim 4:1-12

Pol katip mit him me Jisas piye kaknen 4:13-5:11

Pol katip mit ne Tesalonaika menmen hir enisesim 5:12-22

Pol katip mit him mikaru 5:23-28

¹ *Hi Pol hetike Silvenes, Timoti, haiu mewis tiwei ik ken yi mit miyapir ne weiwik me God yeit wit Tesalonaika. Yi ne God Haai ketike Mitiik Iuwe Jisas Krais. Haiu hanhan God Haai ketike Mitiik Iuwe Jisas Krais han yaaik kirkak hirkak kaku kaktikewi yi eiyu werek werek.

Pol han yaaik mit ne Tesalonaika nises God werek werek

² *Hekrit hekrit haiu mitehi God haiu metpiwek haiu han yaaik meriuwerek mentar yi mit. ³ *Hekrit hekrit haiu metpiwek hirkak yaaik kentar menmen yaaaim yi yiriakem yentar

* 1:1 Ap 17:1-10; 2Te 1:1 * 1:2 Fl 1:3-4; Kl 1:3; 2Te 1:11 * 1:3 1Ko 13:13;
Kl 1:4-6 * 1:5 1Ko 2:4-5; 4:20 * 1:6 1Ko 4:16; 2Te 3:9; Ap 17:5-9 * 1:7 1Pi
5:3 * 1:8 Ro 1:8 * 1:9 Ap 14:15

yi yises him mirak, yi han teweninek, yi yiriak menmen iuwe, yi han tokik yepu yemerir Mitiik Iuwe Jisas Krais piye kaknen. ⁴ Naiu yinan, God hanhani, te haiu mit mertei hirkak kehimteni yi nirkak.

⁵ *Haiu mertei menmen im mentar yi ap yemtau him me Krais haiu metpiyem weinim au. God Himin Yaaik kerekir han ki keriwe him mirak te yi yertei him mirak yaaim. Yi yertei menmen nipaai haiu mirakem mamkepi yi eiyu werek.

⁶ *Yi yeit him me God yisesim te mit nerivaank. Te yi ap han enuk au. God Himin Yaaik kikiak han ki te yi han yaaik yepu. Yi epei yiriak menmen yi yirhaiumit mirakem metike menmen Mitiik Iuwe hirkak kiriakem. ⁷ *Mar im yi yeteikin mit ne provins Masedonia ketike provins Akaia kerek nises him me God, yi yeteiknor menmen yaaaim maain hir enisesim.

⁸ *Him me God kerek yi yatip mit em hiram men heriyai heriyai mar ke mit hir newir tukin kerer wit wit. Him men provins Masedonia ketike provins Akaia keremem au. Him epei men merer wit wit te mit nemtau yi yises him me God. Te haiu ap metporem au. Hir hiras nemtewem.

⁹ *Mit nerer wit wit hir hiras natip me menmen

* 1Ko 13:13; * 1:7 1Pi

mekrit n̄im̄in ke yi m̄it n̄ipaa haiu mepu metikewi, yi yeweikin sip yewet t̄ipir, yi yises God kiut̄pen kerekerek kepup tipmain tipmain enum eik. Ninaan me t̄ipir kerek mit natin mai teinik h̄iram menmen weinim. ¹⁰*H̄ir natip yi yemerir N̄ikan k̄irak kaknen kaknaaiwir wit Heven, h̄irak niuk m̄irak Jisas kerek n̄ipaa kaa keit. Te God k̄ik̄iak h̄irak kepup kekepai naanm̄iprai mamnopin mamkeipin menmen enum God kakriak mit em kakintar h̄ir n̄iriak menmen enum.

2

Menmen Pol k̄iriakem keit wit Tesalonaika

¹*Nai yinan, yi h̄iras yertei n̄ipaa haiu man metpi him me God, h̄iram ap man weinim au. ²*Yi yertei n̄ipaa haiu mepu wit Filipai mit newep nerekyei enum nereiwaank. Te God kekepai haiu ap m̄inaain mit enun nepan naiu en. Au, haiu man metpi him yaaim me God. ³Haiu metpi menmen im, haiu memitipin au. Haiu metpi him metari au. Haiu metpi him werek werek. Haiu han kitet haiu metpiyem te haiu mamri menmen mi au, o haiu mises menmen enum, o haiu memitipin meriuwerem au. ⁴*N̄ipaa God skelim han kaiu epei au, h̄irak katip h̄iram werek te haiu matip

* **1:10** Ta 2:13; Ap 17:31; 1Te 5:9 * **2:1** 1Te 1:5, 9 * **2:2** Ap 16:19-24, 17:1-9
 * **2:4** 1Ti 1:11; Ga 1:10; Jer 11:20 * **2:5** Ap 20:33; 2Pi 2:3; Ro 1:9; 1Te 2:10
 * **2:6** Jo 5:41, 44 * **2:9** Ap 20:34; 1Ko 4:12 * **2:11** Ap 20:31

mit him m̄irak. God kertei han kaiu te haiu matip mit him m̄irak haiu m̄iriak God han yaaik meriuwai kerek. Mit au. ⁵*Yi yertei n̄ipaa me w̄i haiu mepu metikewi, hekrit hekrit haiu metpi him haiu ap mari han ki ke menmen miutip au. Haiu ap m̄iriak menmen im me God memitipin te haiu mamri menmen mi au. God kertei haiu matip werek. ⁶*Haiu ap m̄iriak menmen im te haiu mamit niuk iuwe me yi mit o mit han au. Krais keriuwetai haiu mit haiu aposel n̄irak, te haiu hanhan mitihi yi yaitip haiu mit iuwe, h̄iram yaaim. Te haiu au m̄inapen. ⁷N̄ipaa haiu mepu metikewi haiu naanm̄ipri mar ke mite h̄ire naanm̄ipre n̄ikerek n̄ire. Haiu mitihi me menmen au. ⁸Haiu hanhani haiu meweti him me God keremem au. N̄ipaa haiu hanhan mamkepi iuwe, te haiu han yaaik mami mamkepi te yi eyises God werek werek.

⁹*Nai yinan, yi epei yertei haiu metpi him me God kermem. Haiu m̄iriak menmen iuwe wanewik w̄itaan me w̄i yapirwe te haiu mamri menmen mi mamim au.

¹⁰ Yi yetike God yi yertei menmen haiu m̄iriakem me yi mit kerek yises him me God. Haiu m̄iriak menmen yaaim kerek God han yaaik keriuwerem keremem. Menmen enum au. ¹¹*Haiu m̄ire

haai katip n̄ikerek n̄irak menmen, haiu metpi him manp, haiu mekepi yi han yaaik yepu, haiu metpi him iuwe,¹² *te hekrit hekrit yi eiyises God werek werek. Hirak kehim̄teni yi yayu yaitikerek hirak naanmamri yi yayit menmen yaaim mirak.

Mit ne Tesalonaika han tokik nepu me menmen enum mewaanki

¹³ *Hekrit hekrit haiu mitehi God metpiwek haiu han yaaik meriuwerek me menmen ham im. Nipaa haiu metpi him me God, yi han kitet hiram him me mit keremem au. Yi han kitet hiram him me God. Him im hiram m̄iriak menmen iuwe mekre han ki te yi yises him mirak. ¹⁴*Yi mit yi epei yar ke mit ne weiwik me God neit provins Judia kerek nises Jisas Krais. Ni yinan ein hir mit ne weiwik mir Isrel hir nerekyor enum nar ke mit ne weiwik mi in hir nerekyi enum yentar yi yises him me Krais. ¹⁵*Nipaa maamrer ne mit ne Isrel nenep mit profet kerek newepyapir him me God natip mit em. Te in ek hir epei neneb M̄itik Iuwe Jisas. Hir in ek nerekyei menmen enum hir n̄iriak God han enukkeriuweri. Hir n̄iriak mit yapirwe enum nentar menmen im. ¹⁶*Hir newenai haiu matip mit nerer wit wit n̄rapit ti me

Isrel him me Krais, te hir neweikin sip newet menmen enum God kakikepi. Nipaa ere in hir mit enun n̄iriak enum im. Te menmen iuwe enum God kakriakem epei mamnen.

Pol hanhan pike kaknen kakir mit ne Tesalonaika

¹⁷*Nai yinan, mit ne Isrel nepirai haiu men minaiwiri me wi mei kike. Au, han kaiu wen kau ketikewi. Haiu mar ke n̄ikerek nau wein in miye haai au. Haiu hanhan mamir ninaan mi, haiu han kitet mamirkieik te haiu mamnen mamri. ¹⁸ Hi Pol h̄irekes hi hanhan anen ari yi yapirwe. Taau, hekrit hekrit Seten hirak kerekir yawiwe kaiu. ¹⁹*Maain M̄itik Iuwe kaiu Jisas pike kaknen kaktaihis, haiu mamtikerek mamu. Maain me wi im haiu mamtipmekam? Kenmak te haiu han yaaik mamu? Haiu han yaaik menteri yi mit kerien. ²⁰ Yi mit hiras kerien, yi yire niuk maiu iuwe. Yi yiriak han kaiu yaaik iuwe.

3

Pol keriuwet Timoti kaknen kakikepi han tokik nanu

¹*Te haiu ap wen memerir wi meiyam au. Haiu han kitet hirak yaaik te hawir wiketeret wau wit Atens, ²*hawir weriuwet Timoti kan kiri. Hirak kaiu yinak ketikawir m̄iriak menmen me God, hirak katip mit him

* 2:12 Fl 1:27; 1Pi 5:10 * 2:13 1Te 1:2; 2Te 2:13; Ga 1:11-12 * 2:14 Ap 17:5

* 2:15 Ap 2:23, 7:52 * 2:16 Mt 23:32-33 * 2:17 1Te 3:10 * 2:19 Fl 2:15-16,

4:1; 2Te 1:4 * 3:1 Ap 17:15 * 3:2 Ap 16:1-3

yaaim me Krais. Hawir wau-riuwetek kaknen kakikepi yi han tokik eiyu eiyises menmen me God. ³*Te yi mit eiweikin sip eiwet him me God eiyintar menmen enum im au. Yi hiras yertei God kehimteni me menmen enum im. ⁴*Nipaa hau mepu metikewi, hau metpi hir mit nanrekyei enum nanintar hau mises him me Krais. Menmen im epei man mar ke nipaa hau metpiyem. ⁵*Te hi ap wen hemerir wi meiyam au. Hi heriuwet Timoti hirak ken kakirtei yi wen yises him me God werek werek o au. Hi hinain Seten kakri han ki, te menmen hau miriakem hiram mamre weinim.

Timoti pike kan Pol ketpiwek mit ne Tesalonaika nises God werek

⁶*In ek Timoti kinaiwiri hirak epei kan in ketpawir him yaaim im. Hirak katip yi wen yises him me God, yi hanhan mit han. Yi wen hanhanai hau mit in, yi hanhan yairai yayir ke hau hanhan mamri. ⁷*Hau mepu han yaaik mentar yi mit wen yises him me God. Mit nerekyei menmen enum, hau ap han enuk au. Menmen hau memtewem me yi mit mekepai hau han yaaik mepu. ⁸Yi wen eiyises him me God eiyu han tokik, te hau mamu werek werek. ⁹Hau matip God mekam te

haiu meteikniwek hau han yaaik wisenuk meriuwerek mentar hirak kikaap yi mit? Taauye! ¹⁰Hekrit hekrit hau mitehi God hau mamri mamkepi werek iuwe yayit menmen me God.

Pol kitehi God kakikepi nanino nanir mit ne Tesalonaika

¹¹*Hau hanhan God Haai kaiu kaktike Mitik Iuwe kaiu Jisas hirekses tatkepae hau mamno mamri. ¹²Hau hanhan Mitik Iuwe kaknipi yi han tewenin ni yinan wisenum ere yi hanhan mit yapirwe yayir ke hau mit hanhani. ¹³*Hau hanhan God kakriak menmen im, hirak kaknip han ki tokik. Te maain Mitik Iuwe kaiu Jisas pike kaknen kaktike mit nirak yaain hirak kehimteni hir nirak, yi eiyu werek werek han ki yaaik prar prar yayit ninaan me God Haai kaiu.

4

Menmen God hanhan hau mamriakem

¹*Naiu yinan in ek hi hewisi him ham. Nipaa hau metpi meteikni markeik te yi eiyises God te yi eirekyiwek han yaaik keriuwi. Hau mertei yi yiriakem, te hau mekrehir ke Jisas, hau metpi him manp te yi eiriakem wisenum.

²Yi yertei him nipaa hau metpiyem mekrehir ke Jisas.

* 3:3 Ef 3:13; 2Ti 3:12 * 3:4 Ap 14:22 * 3:5 Fl 2:16 * 3:6 Ap 18:5 * 3:7
 2Te 1:4 * 3:11 2Te 2:16 * 3:13 Fl 1:10; 2Te 1:7, 10 * 4:1 2Te 3:6 * 4:3
 1Te 5:23; Hi 10:10; 1Pi 1:16

³ *Menmen im God hanhan yi eiyisesim. Yi eiyu han yaaik prar prar, yi yisesan yırıran au emıt!
⁴⁻⁵ **Yi mit yapırwe niutıp niutıp yi wen eiyırtei eiyıt miyapır ni hıras yayır ke mit ap nertei God hır nisisan nırıran. Te yi eiyisesim au emıt! Yi yayıt miyapır eiyises menmen yaaim God han yaaik kakıriuwerem.

⁶ *Yi ap eirıak ni yinan menmen enum eiri miyapır nr eiriyanhis eiweninem au emıt. Yi ap eirıak menmen enum mar im mentar nıpaa haiu metpi Mıtık Iuwe kaknep mit nar ik. ⁷ *Nıpaa God kehimitenai haiu mırıran o mırıak menmen enum au. Hırap kehimitenei haiu mamises menmen yaaim, te haiu mamu han yaaik prar prar. ⁸ *Keimin keweikin sip kewet him im hırap keweikin sip kewet mit keriyen au. Hırap keweikin sip kewet Goderek kewetai Himin kirak Yaaik te haiu emu han yaaik prar prar.

⁹ *Hi ap ewisi him mei mamno yi mit me yi hanhan yeriwe ni yinan au. Yi epei yertei yisesim. God epei keteikni yi hanhan yeriwe ni yinan. ¹⁰ *Yi wen hanhan ni yinan nerer wit wit neit provins Masedonia, te haiu metpi him manp yi naiu

yinan, yi hanhan yapırwe.
¹¹ *Yi hanhan eiyu werek werek, yi eiyises menmen mi keremem. Yi eiyu yain yain au emıt! Yi eirıak menmen mi mar ke nıpaa haiu metpi, ¹² *te mit kerek ap nises God hır han kitet yi yaain. Yi eirıakem te ni yinan ap te naanmamri me menmen yi yayım au emıt!

Maain Mıtık Iuwe pike kaknen kakıkiyan mit epei naa

¹³ *Nai yinan, haiu minapen yi mit yepıtari me ni yinan hır epei naa. Haiu minapen yi han enuk me hır mit kerek epei naa yar ke mit hır ap nises God hır han enuk au. Hır ap han kitet God kakıkiyan mit epei naa. ¹⁴ *Haiu ap hanhan yi han enuk eiyıntar menmen im. Haiu han kitet Jisas epei kaa pike kekrit, te nıpaa mit nises him mırak, hır naa, maain God kakıkiyan mit in hır nantikerek pike nanınen.

¹⁵ *Haiu matıp mit menmen Mıtık Iuwe ketpeiyem. Maain hırap pike kaknen, mit kerek nises him mırak hır wen nepu, hır ap nanının mit nıpaa naa au. ¹⁶ *Maain Mıtık Iuwe kaktıp him manp, mitık ensel hak iuwe ke God kaknap kaknıne, hıram heurek me God mamtip. Me wi im, Mıtık Iuwe Krais kakıkuwe wit ke

* **4:4-5** 1Ko 6:13, 15 * **4:4-5** Sam 79:6

1Pi 1:15-16 * **4:8** Lu 10:16; Esi 36:27, 37:14; 2Ko 1:22

2Te 3:4 * **4:11** Ef 4:28; 2Te 3:8, 12

2:12 * **4:14** Ro 14:9; 1Ko 15:3-4, 12

1:7; 1Ko 15:52

* **4:6** Sam 94:1 * **4:7** 2Te 2:13-14;

* **4:9** Jo 13:34 * **4:10**

* **4:12** 1Ko 5:12-13; Kl 4:5 * **4:13** Ef

* **4:15** 1Ko 15:51 * **4:16** 1Te 1:10; 2Te

God kaknen, mit nises Krais hir apei naa, hir nanin in nanikrit nanu. ¹⁷*Epei au, mit kerek wen nepu nises Krais hir naninju nanino nantikeri nanrerik naniun Mitik Iuwe nanit nepni (o nepneyi). Te haiu yapirwe mamu mamtkerek tipmain tipmain enum eik. ¹⁸Te yi mit eiriaak mit han yaaik eiriwe him im yaaim.

5

*Haiu naanmamre hiras
mamimerir Jisas pike kaknen*

¹*Naiu yinan, haiu ap te mamwisi me wi o tito Mitik Iuwe kaknen au. ²*Yi mit hiras yertei werek me wi Mitik Iuwe kaknen hirak kakir ke mitik enuk kekintip menmen kepakinem ke witaan. ³*Me wi mit natip hir nepu werek werek menmen enum au, te menmen mamnip mamiwaanki mamir ke mite waswas hire wauteiknen wawine nikan. Hir nanrir nankeipin menmen im au nanir ke mite weteiknen hire ap wawine nikan au. ⁴Te yi naiu yinan, yi ap yar ke mit ap nises God te wi mirak eim mamiwep mamir ke mitik enuk kekintip menmen kaknep mit au. ⁵*Yi mit yapirwe yar ke nikerek ne God, yi yises him mirak. Yi mit ne Seten au. Yi ap yises him mirak. ⁶Te haiu mepu mar ke mit han

ap nises him me God au. Haiu mepu werek werek naanmipre hiras mises him me God. ⁷Mit hir ap nises God hir nar ke mit niwaai ne witaan, hir nire mit ne witaan naam tipar si enum netaritari menmen. ⁸*Te haiu au. Haiu mit mises God, haiu emu emir ke mit nau wepni (o yanm) te haiu emu emir ke hirak. Haiu emises him me God, haiu hanhan meriuwe mit. Menmen im mamkepai mamir ke mit neremime nopen miwapin yink kir. Haiu emu emimerir God maain kaknen kaktaihis kakkepae ere werek. Menmen im me haiu emimerir God hiram mamkepai mamir ke hat o wa hesnu miwapin paan ke mit, te hir netike mit han naninepan. ⁹*God epe kehimitenai hirak han enuk keriuwai te hirak kakraiwaank au. Hirak kehimitenai maain hirak kaknen kaktaihis kakkepae kakriwe Mitik Iuwe kaiu Jisas Krais. ¹⁰*Nipaah hirak kaa kakkepae, te haiu mepu, o haiu epe maa, maain haiu mamu mamtkerek. ¹¹*Te yi yaitip hiras him manp eikaap hiras mamir ke in ek yi epe yirakem.

Pol katip him ham yinam

¹²*Nai yinan, haiu metpi him iuwe. Yi eiyimtau him yaikaap mit kerek Mitik Iuwe kehimteni hir

* **4:17** Jo 12:26 * **5:1** Mt 24:36 * **5:2** Mt 24:42-44; 2Pi 3:10; Rev 3:3 * **5:3** Esi 13:10; Mt 24:39; Lu 21:34-35; Jo 16:21-22 * **5:5** Ro 13:12; Ef 5:9 * **5:8** Ef 6:14, 17 * **5:9** 1Te 1:10; 2Te 2:14 * **5:10** Ro 14:8-9; 1Te 4:14 * **5:11** Ju 20 * **5:12** 1Ko 16:18; 1Ti 5:17

nırıak menmen nekepi. Hır naanmıpri netpi menmen me God.¹³ Yi han kitet mıt in hır yaain, yi hanhani yentar menmen hır nırıakem. Yi eitike ni yinan yi eikiyan eiyu eiyıt.

¹⁴ *Nai yinan, haiu metpi him iuwe, yi eitıp mıt nau yain yain nırıak enum, yi eitpor him manp te hır nanrıakem epeı au emıt! Yi eikaap mıt hır nınaain menmen te hır han yaaik nanu. Mıt kerek hır han enuk, yi eiwetır hıpin. Yi ap han enuk eiriwe mıt au. Yi eitpor him yaaim main main. ¹⁵ *Yi naanempre hıras te yi niutıp niutıp ap eirıak mıt menmen enum emrer me menmen enum hır nerekyiyem. Au, Yi eiyises menmen yaaim eirıakem me mıt nar ik, me yi mıt hıras yetike mıt yapırwe nerer wit wit.

16-17 **Hekrit hekrit yi han yaaik eiyu. Hekrit hekrit yi eiyitehi God menmen. ¹⁸ *Yi eitıp God hırap yaaik me menmen yapırwe mamnen. Yi eirıak menmen mar im eiwis Krais Jisas kakıkepi yi eirıakem, te God han yaaik kakirwi.

¹⁹ *Yi ap eiwenin menmen God Hımin Yaaik hanhan kakrıakem au emıt! ²⁰ *Yi ap yınan yipır yewirek eiwet mıt kerek newepyapır him God Hımin Yaaik ketporem

au emıt! ²¹ *Yi eiyinın han ekiset menmen mıt netpiyem hıram me God o au. Menmen mıt netpiyem yi eitenen menmen yaaim. ²² *Te yi einaain menmen yapırwe hıram enum.

²³ *Hi hanhan God hırekes kerekkek hırap Haai ke han yaaik hırap kakıkepi yi eiyisesik, te yi han ki, himin ki, yınk ki hıram mamu werek werek ere Mıtık Iuwe Jisas Krais hırap pıke kaknen. ²⁴ *God kerek nıpa kehimteni yi nırak, hırap ap kakweikin han au. Hırap kakıkepi te yi eire yaaain.

25-26 **Naiu yinan, yi eiyitehi God hırap kakıkepai. Yi eiyıwo ni yinan ein eiyıtpor hır yaaain.

²⁷ Hi hetpi him manp hekrehır ke Mıtık Iuwe, yi eikine tıwei ik ekno ninaan me ni yinan yapırwe ein.

²⁸ Hi hanhan Mıtık Iuwe kaiu Jisas Krais han yaaik hırap kaku kaktikewi.

Mepır keremem

* 5:14 2Te 3:6, 11, 15 * 5:15 Pro 20:22; Ro 12:17; 1Pi 3:9 * 5:16-17 Fl 4:4
 * 5:16-17 Lu 18:1; Kl 4:2 * 5:18 Ef 5:20 * 5:19 Ef 4:30 * 5:20 1Ko 14:1,
 * 5:21 1Jo 4:1 * 5:22 Jop 1:1, 8, 2:3 * 5:23 Ro 15:33; 2Te 3:16 * 5:24
 39 1Ko 1:9; 2Te 3:3 * 5:25-26 Kl 4:3; 2Te 3:1 * 5:25-26 Ro 16:16

Tiwei Pol Kewisik Ken Mit Ne Wit Tesalonaika - 2 Menmen me tiwei ik

Pol katip mit ne Tesalonaika gude 1:1-2

Maain God kakikepai hirak skelim mit kerek nerekyei menmen enum 1:3-10

Pol kitehi God kakikaap mit ne Tesalonaika 1:11-12

Him me mitik enuk kekrehir ke God 2:1-12
God kehimitenai haiu mit nirak 2:13-17

Menmen mit ne weiwik me God hir enisesim 3:1-15

Po katip mit ne Tesalonaika him mikaru 3:16-18

¹*Hi Pol hetike Silvenes, Timoti, haiu mewis tiwei im men yi mit ne weiwik me God yeit wit Tesalonaika. Yi ne God Haai kaiu ketike Mitiik Iuwe Jisas Krais.

²*Haiu hanhan God Haai kaiu ketike Mitiik Iuwe Jisas Krais han yaaik kirakit hirak kaku kaktikewi yi eiyu werek werek.

Pol kitehi God katip hirak yaaik

³*Naiu yinan, hekrit hekrit haiu mitehi God haiu metpiwek haiu han yaaik meriuwerek mentar yi mit

in. Menmen im yaaim mentar yi mit yises God wisenum, yi niutip niutip hanhanan wisenum. ⁴*Te haiu hiras mewenipi niuk mi haiu mewepyapirem men mit ne weiwik me God nerer wit wit. Haiu metpor menmen mit nerekyiyem enum. Menmen merekyi han enuk au. Yi yises God, te yi eiyu werek werek.

Maain God han kitet menmen haiu mit miriakem

⁵*Yi yau werek werek me menmen mit nerekyi enum meteiknai menmen im. God kewis mit hir ninini naanmipri hir nerekyi enum nentar yi yiriak menmen mirak. Maain hirak kakteikin mit yapirwe werek werek hir enun, hirak kakre yaaik, te yi eiyu eitikerek hirak naanmipri. ⁶*Maain God kakriak menmen yaaim. Hirak kakawaank mit nipaai nerekyi enum nentar in ek hir nerawaank. ⁷*Maain God han kitet werek, te menmen enum mamrekyi yetikewai han enuk, hiram mamnaaiwirai haiu mamu werek werek. Menmen im yapirwe mamnaiwirai me maain Mitiik Iuwe Jisas kaktike mit nirak ensel naninaiwir wit ke God, hir naninen nanwepaypir hiras nanikre si merhihe. ⁸*Hirak kakriak enum kakawaank mit kerek ninapen nanirtei God, o mit han kerek ninapen nises

* 1:1 1Te 1:1 * 1:2 Ro 1:7 * 1:3 1Te 1:2-3; 2Te 2:13 * 1:4 2Ko 7:4; 1Te 2:19; Rev 1:9 * 1:5 Fl 1:28 * 1:6 Ro 12:19; Rev 18:6-7 * 1:7 Mt 25:31; 1Te 3:13, 4:16 * 1:8 Sam 79:6; Ais 66:15; Jer 10:25; Ro 2:8; 1Pi 4:17 * 1:9 Ais 2:10, 19, 21

menmen Mítik Iuwe Jisas Krais ketpeiyem. ⁹*Mít nar ik hır nanıt menmen enum mar im. Mítik Iuwe kakıpri nanıno nanınaaiwır ninaan mırak metike menmen mırak iuwe merhihe, hır nanıwaank nanıt tipmain tipmain enum eik. ¹⁰*Maain menmen im mamnen me wı eim Krais hırank kaknen, te hırank kakıt niuk iuwe me mit kerek nisesik. Hır nantike haiu mit haiu emwenipi niuk mırak. Te haiu mit miyapır kerek haiu misesik, haiu yapırwe han yaaik mamriuwerek. Yi mı yi eitikeri eirıak menmen im me wı eim eiyıntar haiu merp nımın ne yi mit haiu metpi him me God, te yi yises him im yaaim.

Pol kitehi God kakıkaap mit ne Tesalonaika han tokik nanu

¹¹*Haiu han kitet menmen im te hekrit hekrit haiu mitehi God hırank kakıkepi kakrekyi yi yaain te yi eirıak menmen yaaim hırank kehimiteni yi eirıakem. Haiu hanhan hırank kakıkepi yi eiyises menmen yapırwe yi hanhan eirıakem meriwe menmen mırak iuwe hırank kewetiyem. ¹²*Mar im mit hır nantıp Mítik Iuwe Jisas hırank yaaik kakıntar menmen yaaim hırank kerekyiyem kekre han ki, hırank kaktıp yi yaain kakınterim. Menmen im mamnen mamıntar God

kaiu kaktike Mítik Iuwe Jisas Krais hanhanai tatkepai.

2

Hım me mítik enuk kakıkrehır ke God

¹*Naiu yinan, in ek haiu hanhan metpi me Mítik Iuwe kaiu Jisas Krais pıke kaknen, hırank kaktaihis kakıriyei haiu mamno mamtikerek mamkiyan mamu. ²Haiu mitihi yi ap yınaain yekre han ki waswas yentar yi yemtau Mítik Iuwe epei kan. Mítik hak ketpiyem, o mítik hak kewepyapır menmen hırank han kitet God Hımin Yaaik ketpiwекем, o mítik kewis tiwei kekinaam katıp haiu mewisiyem. Menmen im au emıt. ³*Yi ap eiwis mit hır nanwisesiyek nanriuve him o tiwei o menmen meiyam mit natıp haiu metpiyem au emıt! Mítik Iuwe ap kaknen ere mit nerer wit wit hır nanıñın nanweikin sip nanwet God em, mitik enuk kisses menmen enum keremem hırank kaknen kakwepyapır hırekes, hırank kakıwaank kakıkre si enum. ⁴*Hırank kakwis hırekes kakıkrehır ke God kaktike menmen memipın kerek mit newenipyem. Hırank kaku kakıkre wınak iuwe ke God hırank kaktıp mit hırekes God. Menmen im epei au, hırank Mítik Iuwe Jisas kaknen.

* **1:10** Kl 3:4; 1Te 3:13 * **1:11** Kl 1:9; 1Te 1:2-3 * **1:12** Ais 24:15; Mal 1:11

* **2:1** 1Te 4:13-17 * **2:3** 1Ti 4:1; 1Jo 2:18, 4:3; Jo 17:12 * **2:4** Dan 11:36; Esi 28:2

⁵ Yi ap han ekitetim au a? Nipaah hi hepu hetikewi hi hetpiyem. ⁶ In ek yi yertei menmen mewenek te h̄irak ap kinin kewepiyapır h̄irekes au, ere wı God kehimitenek. ⁷ Menmen enum mitik enuk kakriakem epeı man kike, te maain iuwe, te h̄irak h̄irekes kaknen au ere menmen mewenek h̄irekes kaknaiwırek kakno. ⁸ *Epei au, h̄irak mitik enuk kises menmen enum kakwepiyapır h̄irekes. Mitik Iuwe kakikip kakriuve nap me him mirak, h̄irak Jisas kaknen kakwepiyapır h̄irekes kaknip mitik enuk ik h̄irak weink kerek. ⁹ *H̄irak mitik enuk kises menmen enum kaknen kakriuve him me Seten, h̄irak kakriak menmen yaaim mirakel kakmipın mit ap nises him me God. H̄irak kakriak menmen mamnip mit nanpırpır nanırem. ¹⁰ H̄irak kakmipın mit kakriuve menmen enum iuwe me Seten. Nipaah mit in h̄ir ap nises God au. Maain h̄ir nanwıwaank nanıt. H̄irak kemitorpın enum enum kakıntar h̄ir nınapen nanises him yaaim hanhan neriuwerem, te h̄iram mamkepi h̄ir nanu werek werek. ¹¹ *Te God kaksiue menmen mamitorpın, h̄irak kaknipi nanises menmen memipın, ¹² te mit yapırwie niutıp niutıp nanıt menmen enum me God nanıntar h̄ir hanhan menmen enum,

nınapen nanises him mirak.

God kehimiteni yi nikerek nırap

¹³ *Naiu yinan kerek God hanhani, hekrit hekrit haiu mitehi God haiu matıp h̄irak yaaik kentar yi mit. H̄irak kinin kehimiteni yi nırap, h̄irak kekepi yi yırıak menmen yaaim yeriuve menmen iuwe me God H̄imın Yaaik, te yi yises him mirak. ¹⁴ God kehimiteni me menmen im meriuwe him mirak yaaim yi yisesim nipaah me wı haiu metpiyem. Te yi yayıt menmen yaaim iuwe me Mitik Iuwe Jisas Krais. ¹⁵ Naiu yinan, yi han tokik eyi eyises him nipaah haiu metpiyem meriuwe him mai metike tıwei haiu mewisiyek. ¹⁶ Haiu hanhan Mitik Iuwe Jisas Krais h̄irekes ketike Haai kaiu God kerek nipaah h̄irakit hanhanai h̄irakit tekepaei tewetai nemink (o hıpin). Te haiu han yaaik emimeriyıwek kaknen kaktaihis, ¹⁷ *h̄irak ektenyi han ki te yi eyi tokik h̄irak kakıkepi yi eirıak menmen yaaim miutıp miutıp, yi eitıp menmen yaaim.

3

Yi eitehi God h̄irak kakıkaap haiu mit

¹ *In ek naiu yinan, yi eitehi God ke haiu mit, te him me Mitik Iuwe wen emno waswas emrer wit

* 2:8 Jop 4:9; Ais 11:4; Rev 19:15

4:4 * 2:13 2Te 1:3; Jo 15:16; Ef 1:4; 1Te 4:7, 5:9

* 2:9 Mt 24:24; Rev 13:11-13

* 2:17 1Te 3:13

* 2:11 2Ti

* 3:1 1Te

wit te mit nanimtewem nanisesim nar ke nipaai yi mit yisesim. ² Yi eiyit+wekhi te hirak kakiriyei haiu mamnaaiwir mit enun nepan niriak enum, yentar mit yapirwe niutip niutip ap nises God.

³ *Te Mitik Iuwe hirak yaaiak kakises him mirak. Yi yertei hirak kakikepi yi han tokik eiyu hirak naanmipri ke Seten. ⁴ *Mitik Iuwe kakrekyei han kaiu tokik me yi mit, yi wen yiriak menmen haiu nepei metpiyem, te maain yi wen eirakem.

⁵ Haiu hanhan Mitik Iuwe kakri han ki te yi eiyirtei God hanhan yi mit, yi han ekitet nipaai menmen enum enum man Krais hirak han tokik kepu, te yi eirak menmen mar im.

Yi mit eiyu yain yain au emit

⁶ *In ek naiu yinan, haiu metpi him manp mekrehir me Mitik Iuwe Jisas Krais. Keimin ke yi mit kerek hirak kau yain yain ap kises him nipaai haiu mewetiyem, yi einepin eikeipniewek. ⁷ *Yi eirak menmen im eiyintar yi hiras yertei menmen yi eirakem te yi eirak menmen eiyir ke haiu nipaai mirakem. Nipaai haiu mau metikewi, haiu mau yain yain au. ⁸ *Haiu ap maam menmen me yi mit weiniim au. Witaan wanewik haiu

miriak menmen iuwe, te haiu ap mari menmen mi mamim au. Kenmak haiu miriak menmen im? ⁹ *Haiu miriak menmen im mentar haiu ap te mamithi menmen weiniim a? Taauye! Haiu miriak menmen im mentar haiu hanhan meteikni menmen yi eirakem te yi eiyisisai. ¹⁰ *Nipaai haiu mau metikewi, haiu metpi him manp mar im: "Keimin ap kirak menmen au, yi ap eiwetiwek menmen hirak kakim au."

¹¹ *Haiu metpiyem mentar haiu memtau mit han ne yi mit hir nau yain yain nari him me mit han natip mit han em natipan nisesan. ¹² *In ek haiu matip mit nar ik him manp metpor mekrehir ke Jisas Krais, hir han ekwei nanriak menmen nanit menmen me hiras nanim. Mit han au.

¹³ *Yi naiu yinan han yi ap han enuk eiriwe menmen yaaim yi yiriakem au emit! Yi wen yairakem. ¹⁴ *Neimin ninapen nanises menmen haiu metpiyem mekre tiwei ik e, yi eiyihimteni einaiwiri, te hir yink enuk. ¹⁵ *Yi han kitet hir nire mit ni enun nepan au. Yi eiyitpor eiyir ke ni yinan kerien.

Him ham kike mikaru

¹⁶ *Haiu hanhan Mitik Iuwe hirkes, hirak haai

* **3:3** 1Te 5:24 * **3:4** 2Ko 7:16; Ga 5:10; 1Te 4:10 * **3:6** Mt 18:17; Ro 16:17
 * **3:7** Fl 3:17; 1Te 1:6 * **3:8** 1Te 2:9 * **3:9** 1Ko 9:4; 1Te 1:6 * **3:10** 1Te 4:11 * **3:11** 1Ti 5:13 * **3:12** 1Te 4:11 * **3:13** Ga 6:9 * **3:14** 1Ko 5:9, 11
 * **3:15** 1Te 5:14 * **3:16** 1Te 5:23

ke kakriak mit nanu werek werek, te hekrit hekrit menmen yaaim o enum mamnen, h̄irak kakrekyi yi eiyu werek werek. M̄itik Iuwe kak̄kepi yi niutip niutip yi eiyu werek.

¹⁷ *Hi Pol h̄irekes ewis him hetpi “gude” mau tiwei heriuwe his mai. Hi heriuwe menmen im heteikni hi hewis tiwei ik e. Mar kere-mem hi hewisim mau tiwei yapirwe hi hewis mit ek.
¹⁸ Haiu hanhan M̄itik Iuwe kaiu Jisas Krais han yaaik k̄rak kaku kaktikewi niutip niutip.

Mepir Keremem

Tiwei Pol Kewisik Ken Timoti-1 Menmen me tiwei ik

Pol katip Timoti gude 1:1-2
Him me mit ne weiwik me
God netike mit iuwe nir
naanmipri 1:3-3:16

Pol katip Timoti menmen
me wok hirak kakisesim
4:1-6:21

¹ *Hi Pol hi aposel ke
Krais Jisas. Nipaa God
kerek ketaihis naanmiprai
ketike Krais Jisas kerek
haiu wen memeriyewek
kaknen kaktaihis, hirakit
epe i tehimitena hi aposel
hirakit teriuweta hi ano
hatip mit him mirak.

² *Hi Pol hi hesiuwe tiwei
ik ken ti Timoti, ti hire nikan
kai kerek ke menmen me
God. Hi hanhan God Haai
ketike Krais Jisas Mitik Iuwe
kaiu han yaaik kirkat tatu
tatikewit, hirakit hanhanit
tatrekyut yaaim te ti ehu
werek werek.

*Ti eremir him enum me
memipin*

³ Hi hanhan ti ehu wit
Efesas har ke nipaa hi epei
ano provins Masedonia hi
hetputem. Mit han en him
natip mit him enum me
memipin, te hi hanhan ti et-
por him manp him ap natip
mit miyapir en him ham
me nipaa haiu ap metporem

* **1:1** Kl 1:27 * **1:2** Ap 16:1-3; Ta 1:4

* **1:7** 1Ti 6:4, 20; Ta 1:10 * **1:8** Ro 7:12, 16

au emit! ⁴ *Hir ap han
ekitet wit tipir o tipitim mei
yapirwe me nipaa maam-
rer nir ne Isrel nekrit neke
nein nan au emit! Men-
men im me memipin mikaap
mit him niriak menmen me
God nisesim au. Hir newep-
nak netpim weini him weini
te him nenehan neriuwerem
newaank han kir keriuwerem.
⁵ *Hi hetput him manp
me menmen im hentar hi
hanhan mit ein him hanhan
God ketike mit. Hi han-
han him han yaaik prar prar
nepu. Hir nepu nar ek, te him
nanirtei him hanhan enises
God. Te him ap nemipin natip
haiu emises God au. Hir
nanriak im, te him hanhan
God ketike mit. ⁶ Mit han
him neweikin sip newet him
im hi hetputem, him nises
him weini him nar ke mit nitet
yawiwe hak nipiun wit him
netariyem. ⁷ *Mit in nare
nanteikin mit han him me
God nipaa Moses kewisim
mau tiwei, te him natip, "Him
maiui hiram yaaim." Te
him ap nertei him me Moses
werek werek. Hir ap nertei
him im hiram matip me
mekam au!

⁸ *Haiu mertei mit nanises
him me God Moses kewisim
mau tiwei werek werek,
hiram yaaim meteikin
mit menmen enum him
niriakem. ⁹ God kewet
Moses him mirak, te haiu
mertei him lo hiram ap me
mit yaain au. Hiram me mit
kerek ninaain him mirak,
neweikin sip newetiwek

* **1:4** 1Ti 4:7; Ta 1:14 * **1:5** Ro 13:10

kerekek. Mit in hir han kitet menmen enum, hir paan tokik ap nemtau him me mit hir ninin naanmipri au. Hir han menepep God netpepik nisesik, hir newaank menmen mirak, hir nenepan netike miye haai. Hir nenepe mit nani.

¹⁰ *Hir netike miyapir nariyanhis neweninem, hir netike mit han niyewowan, hir netenen mit neriuweten, te hir nanit pewek mameri. Hir newen him nenepakmenek, hir niune nerp neit. Menmen im metike menmen meiyam enum ap mises Him yaaim me God. ¹¹ *Him im yaaim kerek God kewetewem, hi hatip mit miyapir em. Hiram meteiknai mamirkiek God hirak yaaik kire si, hirak hanhan hau mamtikerek mamu werek werek mamir ke hirak kepu.

Pol han yaaik God hanhanek

¹² *Hi han yaaik heriuwe Mitik Luwe kaiu Krais Jisas kentar hirak kekepa kenipa hi manpenuk, hirak han kitet hi yaaik te hi hirak menmen mirak. Hi han yaaik hentar hirak kehimitenan hi hirak menmen mirak. ¹³ *Nipaa hi eweikin sip hewet Jisas hi hatip enum me Krais, hi hanhan hirak enum hi hewaank mit miyapir kerek nises him mirak. Te Krais hanhana keweikin han kai te hi hisesik hentar hi

hetari menmen mirak, hi han kitet hi hirak menmen yaaim hikaap God. ¹⁴ Mitik Luwe hanhana wisenum, te hi eisesik hanhanek. Hirak kekepai hau yapırwe meriuwerem mentar hau mit nirk.

¹⁵ *Him im hiram yaaim, hiram werek te mit hir enisesim wisenum. Nipaa Jisas kan ti, miye pirkak winaak hirak kire hau mit, hirak kerp ti kikaap hau mit miyapir enun. Hi han kitet hi kiutipen hirak enum hinin mit han hentar hi ewaank mit miyapir kerek nises him mirak. ¹⁶ Hi hirak enum hinin mit, te Krais Jisas hanhana kentar hirak kakteikin mit karkeik hirak hanhan mit wisenum kemeriyor te hir enweikin sip enwet menmen enum. Hirak kerekyewem te maain mit han nemtau hi enuk, te hir han kitet nar ik: "Krais hirak werek kakkepa kar ke hirak kikaap Pol." Hir enises him mirak te hir enu tipmain tipmain enum eik. ¹⁷ *Hau mit emwenipi niuk iuwe mirak tipmain tipmain enum eik kentar menmen hirak kerekyeyem. Nipaa ere in ere maain, hirak kinin naanmipre mit yapırwe. Hirak God kiutip kerek kepu. Keiyak au. Mit nirek neriuwe nanamir au, te hirak kakpau tipmain tipmain enum eik. God hirak yaaik wetpen!

Timoti hirak kakses him

* **1:10** Ta 1:9 * **1:11** 1Ti 6:15 * **1:12** Ap 9:15; Ga 1:15-16 * **1:13** 1Ko 15:9-10; Ga 1:13 * **1:15** Lu 15:2, 19:10

* **1:17** Ro 16:27

*yaaim kakinin mit enun
nepan kakriuwerem*

18 *Nikan kai Timoti, hi han kitet him nipa God kewet mit em me ti, hir newepyaprem natip mit em. Hi hetput him im. Ti han ekitet him hir nipa netputem, ti ewisim mamkepit ti hepu han tokik.

19 *Ti atip mit him mirak yaaim, ti ehinin mit enun hir nepan ne Krais. Ti hirak menmen im, ti ehises God, ti han yaaik prar prar ehu. Mit han hir neweikin sip newet menmen hir nertei hiram yaaim, te hir newaank hiras me menmen yaaim me God nar ke tukin kawaai wit haiu mirak ere hirak kewep. 20 *Haimenias ketike Aleksanda wiketeret hirakit tirak menmen enum mar im. Hi epei hitehi Krais hirak kewis Seten kaksip, te hirakit etirtei ap tatip enum me God au emit!

2

Menmen mit enisesim enitehi God em

1 *Menmen im minin hi hanhan hetputem te ti etip mit ein him manp em hiram im. Hir enitehi God me mit yapirwe nerer wit wit hirak kakikepi, hir natip God hirak yaaik kenteri.

2 Hir enitehi God hirak kakikaap mitik iuwe king ketike mit yapirwe kerek ninin naanmipre haiu mit te hir nanwis haiu mit mamu

werek werek haiu emises menmen yaaim emwenipi God emriuwerem. 3 Mit hir enitewekhi nanir ek hiram yaaim te mit nantip haiu yaain. Menmen im mamrik God kaiu hirak han yaaik. 4 *Haiuemitehi God me mit yapirwe mentar hirak hanhan hir nanweikin sip nanwet menmen enum nanises him yaaim nanir hirak hanhan haiu emisesim. 5 *God kiutip kepu kerekek. Mitik kekreher ke haiu mit yapirwe kerp nimin kewenin God ketikewai yapirwe me menmen enum haiu mirakem. Hirak niuk mirak Krais Jisas.

6 *Nipa God kimat wi miutipen te Jisas kaa te hirak kakikepai me menmen enum haiu mit miyapir niutip niutip mirakem, hirak kaktaihis. Hirak keteikin mit yapirwe hirak wen hanhan mit hir enweikin sip nanwet menmen enum, hir nanisesik hirak kaktorhis. 7 *Mar keremem te God kehimtena hi aposel hirak keriuweta hi hatip mit him mirak. Hi hemipin au. Hirak keriuweta hi hatip mit miyapir him mirak yaaim men mit ne weiwik me Isrel au. Hirak keriuweta hi hen mit heriyai heriyai ap ne weiwik ham te hir enirteiyek enisesik werek.

8 Hi hanhan mit nerer wit wit hir nanitehi God. Hi hanhan mit nar ik hir nanweikin sip nanwet menmen

* 1:18 1Ti 4:14, 6:12; Ju 3:5:5 * 2:1 Ef 6:18; Fl 4:6 * 2:4 Esi 18:23; 1Ti 4:10; 2Pi 3:9 * 2:5 Ro 3:29-30; Hi 12:24 * 2:6 Ga 1:4 * 2:7 Ap 9:15; Ga 2:7-8; 2Ti 1:11

me han enuk o hır nenehan
me menmen, hır han yaaik
prar prar nepu hır nı̄kı̄am
his mır nitehi God menmen.

*Hım me miyapır hır enis-
esim*

9 *Wı̄ miyapır nererik neit
wı̄nak ke God, hır ap hanhan
neremink wı̄pe yehes nises
menmen yaaim yapırwe
mau paan kır o neriuwet
klos yaaim te hır nari han
ke mıt miyapır au emıt! Hır
nanriuwet menmen yaaim
keremem miyapır yaain
neriuwetem. Te hır neses
hı̄ras mar im. Hır enrı̄ak
yaaim enkaap mıt miyapır
han. 10 *Im em hı̄ram yaaim
mar ke menmen yaaim hır
neriuwetem mau his, o
teruk o nı̄kip mır. 11 Hır
miyapır hı̄ras nankintıp
wı̄re wı̄re enu enıt enı̄mtau
hım me mıt hır netporem
me hım me God hır enisesim
werek werek. 12 *Hi ap
ewis miyapır nerp natıp
mıt hım me God neit wı̄nak
ke God naanmı̄pror au
emıt! Hır enkintıp enu
nentar menmen im. 13 *Mıt
ninin naanmı̄pre miyapır
nentar nı̄paa God kinin
kewis Adam. Mite niuk mire
Iv hı̄re wı̄karu. 14 *Seten
hı̄rak kemipin Adam au.
Iv kerepep. Hı̄re winin
wı̄rı̄ak menmen enum, hı̄re
weremir hım me God. 15 Te
hır wen nises hım me God,
hanhan God ketike mıt han,
hır han yaaik prar prar
nepu. Hır naanmamre hı̄ras

te hır ap nanrı̄ak menmen
enum au, te God kakı̄kepi
hır nanu werek nantikerek
nanı̄ntar hır nepu witeik
nanine nı̄kerek nanteiknor
hım mırak.

3

*Hım me mit kerek
naanmı̄pre mit miyapır ne
weiwı̄k miutıp me God*

1 *Hım im yaaim. Mıtık
hak kerek hanhan kinin
naanmamre mıt miyapır ne
weiwı̄k me God, menmen
im hı̄rak hanhanem hı̄ram
yaaim. 2 *Mıtık kar ik
kırı̄ak menmen yaaim, te
mıt nansiuwe hım enum au.
Hı̄rak ketenen mite piutıp
kerepep. Hı̄rak naanmamre
hı̄rekes ke menmen hı̄rak
kırı̄akem. Hı̄rak kakwen
han kırak me menmen
yapırwe te hı̄rak kakırı̄ak
menmen kar ke mıtık iuwe
kakırı̄akem, te mıt nantıp
hı̄rak yaaik te naanmı̄pri.
Hı̄rak han yaaik kakwet mıt
ne wit hak menmen mamıt
wı̄nak kırak. Hı̄rak ekīrtei
hım me God te hı̄rak kaktıp
mıt miyapır han em werek
werek. 3 Hı̄rak ap kaam
tipar si enum ere ketaritari
au emıt. Hı̄rak ap ketike
mıt nenehan nenehan me
menmen au. Hı̄rak ketikeri
enu enıt werek werek.
Hı̄rak ap hanhan pewek te
han kırak kenke kenterim.
4 Hı̄rak naanempre mite
wetike nı̄kerek nı̄rak werek
werek, hır nanises hım
mırak, te han kır katıp
kar ik: "Hı̄rak iuwe hı̄rak

* 2:9 1Pi 3:3-5 * 2:10 1Ti 5:10 * 11:8-9 * 2:14 Jen 3:6, 13; 2Ko 11:3

2:12 1Ko 14:34 * 2:13 Jen 2:7, 22; 1Ko
* 3:1 Ap 20:28 * 3:2 Ta 1:6-9

yaaike menmen yapirwe.”⁵ Mitik ap naanmipre mit wetike nikerek werek werek au, kakirkeik te hiram naanmamre mit miyapir ne weiwik miutip me God werek a? Taauye!⁶ Hirak mitik kises him me God nipaai ein ere in au, hiram ap naanmamre mit miyapir ne weiwik miutip me God. Mitik kar ik hiram han ekiet hirakes iuwe kentar mit hir nisesik, te hiram han kitet werek werek au. God kakawaankek kakintar hiram han kitet hiram iuwe kakir nipaai Seten epei kirakem, te God keperek kewaankek.⁷ *Mit nerer wit wit han ekiet hiram yaaike. Au, te hir netpiwek hiram enuk hiram yink enuk kakises menmen enum, hiram seten kakawaankek kakir saauk mit ne wit nenke hepин nekinenim.

Him me mit hir nanrik menmen me mit miyapir ne weiwik miutip me God

⁸ Mit han kerek niriak menmen me mit miyapir ne weiwik me God hir enpar ke mit ninin naanmipre mit miyapir in. Hir mit yaain enrak menmen yaaim te hir nantip hir iuwe. Hir ap nantip nanwenin him au. Him miutip keremem. Hir naam tipar si enum yapirwe au emit! Hir ap enrak menmen me God, te hir nanri pewek yapirwe me mit kerek nises him mirak au emit!⁹ Hir han

ekitet him yaaim God epei kewepyapirem kewetaiyem hiram werek te hir enissem werek werek mekre han kir.¹⁰ Yi yinin han ekiet menmen hir epei niriakem hiram menmen mit kerek ninin naanmipre mit miyapir ne weiwik miutip me God hir enrakem o au. Hir niriak menmen yaaim, hir enrak menmen mikaap mit miyapir ne weiwik miutip me God.¹¹ *Miyapir nir hir enrak menmen werek, te mit hir nantip hir iuwe nar ke mikkan nir. Hir ap nantipan nanisisan enum me mit miyapir han au emit! Hir nanim tipar si enum ere netaritari au emit! Me menmen yapirwe me God, hir enrakem werek werek.¹² Mit niriak menmen me mit miyapir ne weiwik miutip me God hir enit miyapir niutip keriyan, hir ninin naanmamre miyapir nir nantike nikerek nir werek werek, te hir enises him mir. Hir naanmipror nantike mit miyapir niriak menmen mekre wianak kir.¹³ Neimin hir niriak menmen yaaim yaaim me mit miyapir ne weiwik me God, mit han nantip hir yaain, te hir natip him yaaim me Krais Jisas wisenum.

Hir o as bilong menmen God kirakem

¹⁴ Hi hanhan anen ari waswas. Hi hewis twei im, te menmen¹⁵ *metenina kike, ti tewen ertei hinin

* 3:7 2Ko 8:21 * 3:11 Ta 2:3 * 3:15 Ef 2:19-22

naanmipre mit miyapir nises him me God. Hirak God kepu kiriak menmen, mit hir ne weiwiik miutip mirok. Hir netenen him mirok naanmiprewem nar ke teinik minan wianak.

¹⁶*Haiu matip him iuwe me him mirok mar im. Him hirak God kewepyapirem kewetaiyem me Krais haiu misesim hiram iuwe, te mit ap nantip hiram enum memipin au. Hiram matip mar im:

"God keriuwetek kan keweikin his kire mitik, te hirak kak-teiknaiyek.

God hirak keteikin mit Krais hirak Nikan kirkak, wi nipa God Himin Yaaik kirkak kekrit kau.

Hirak keteikin mit ensel hrekes.

Mit hir nisesik newepyapirek nerer wit wit. Mit nerer wit wit nemtewek nisesik. God kitewekhi keiyin ken wit kirkak, hirak kepu ein naanmipre menmen yapirwe."

4

Mit enun newenin him neteikin mit menmen enum

¹*God Himin Yaaik katip kar ik: Maain mit han nanweikin sip nanwet him me God, hir nanimtau him me tipir o herwe enum kerek hanhan nanweikin han ke mit hir naniñaaiwir him me God. ²Mit enun nemipin

hir nantip mit miyapir him enum mar im. Hekrit hekrit mit in newenin him ere han kirkak mitorpin katip hir nemitetpi in mit miyapir han, hiram menmen weini. ³*Mit nar ik natip mit miyapir hiram enum te hir nanitan, o hir nanim menmen ham meiyam. Te haiu mit kerek mises him me God haiu mertei him mirok werek werek, haiu mertei God kiriak menmen im te haiu minin mitehi God haiu metpiwek hirak yaaik, haiu mamim. ⁴*Menmen yapirwe God kiriakem hiram yaaim. Hiram enum au. Yi yitehi God yi yaitip yi han yaaik yeriuwerek, te yi yayim. ⁵Him me God metike him yi yewenipiye yeriuerem hiram mirok menmen hiram yaaim te yi yayim.

Timoti kakriak menmen yaaim me Krais

⁶Ti atip nit yinan ein him im, te ti mitik yaaik hiriak menmen me Krais Jisas werek werek. Him yaaim me God ti hewetewem, ti eisesim. Hiram mamkepit ti eriak menmen mirok mar ke menmen mamkaap yink kit. ⁷*Ti eweikin sip ewet him me wit tipir o tipitim weini kerek mit miyapir enun ne mit hir netpim nisesim. Hiram yaaim te mit kerek nises God hir han kitetim au emit! Ti naanmampre hrekes te han

* **3:16** Jo 1:14; Mk 16:19 * **4:1** 2Ti 3:1; 2Pi 3:3; 1Jo 2:18; Ju 18 * **4:3** Jen 9:3; Ro 14:6; 1Ko 10:30-31 * **4:4** Jen 1:31; Ap 10:15 * **4:7** 1Ti 1:4, 6:20; 2Ti 2:16
* **4:8** 1Ti 6:6

kit hırankakises him me God kerekkek. ⁸*Ti esiuknen einin̄em, hıram mamkepit kike, te ti yink kit kaku werek. Ti yaaik eriakem, te ti ehin̄in eyises him me God mekre han kit. Menmen im mamkaap himin̄ kit wīsenum me petepin in ek, hıram mamakekpik maain ti etike God yi eiyu eiyit.

⁹*Him im hi hetputem hıram yaaim mit nanımtewem nanis̄esim. ¹⁰*God kepuhaiu memeriȳiwek kaknen kakithis haiu mit miyapır kerek memtau him mirak misesik. Hırank hanhan kak̄kepeki haiu mit yapīre, maain hırankaktaihis, haiu mit miyapır meperkīkem mamisesim han ekitetim. ¹¹Ti atip mit miyapır ein him manp me menmen im ti eteiknorem te hırenisesim. ¹²*Ti ap ewis mit hıranan yipır nanwırek nanıntar ti pipıak au. Ti ehin̄in mit eteiknor menmen yaaim, te hırenisutem. Ti atip him yaaim, eises menmen yaaim, hanhan heriuwe mit, ehises him me God, han yaaik prar prar ehu, te hırenises him mit. ¹³Ti wen emeriyo hi anen, ti ekine him mau tiwei me God etpim him iuwe eteikin̄ mit miyapır menmen mirak werek werek. ¹⁴*Ti naanempre hırekes te ti eriak menmen nipāa God Himin̄ Yaaik kewepyapırem kewetitem. Hırank kewetitem

me wi mit profet natip God kewetitem, te mit iuwe kerek naanmipre mit miyapır ne weiwı̄k miutip me God hırn̄ newis his mentar paan kit, te ti hetiwem. ¹⁵*Ti ehises menmen im ti han ekitetim iuwe te maain mit nanır menmen ti eriakem, hırhıran kır katip ti epehi hırank menmen in ek, ti hırank menmen yaaim iuwe. ¹⁶Ti naanmipre menmen mit ti hırekes eriakem metike menmen ti eteikin̄ mit em. Ti eises him im hi hetputem, ti ekaap hırekes hetike mit kerek nemtau him mit. Te yi eyises him me God werek werek, maain yi eiyu etikerek.

5

Him mamkaap Timoti kinin̄ naanmipre mit miyapır

¹*Ti ap ene ne mit au emit! Ti etpor main main ekepi har ke ti hıkaap haai kit. Ti atip ekaap pipep yapīrwe har ke ti ekaap kikrek nit. ²Ti ekaap miyapır enun ne mit ehı̄r ke ti hıkaap miye pit. Ti hıkaap miyapır nıhan har ke ti ekaap yenten pit. Te ti han yaaik prar prar ehu. Ti ap han ekitet ari nıhan au emit!

Him me miyapır mikan nı̄r epei naa

³Mitik ke mite kerek wises God, hırank kaa, te hıre wepu weiniye, ap mitik kei naanmiprewe au, mit miyapır ne weiwı̄k me God nankepiye naanmamprewe

* **4:9** 1Ti 1:15 * **4:10** 1Ti 2:3-4 * **4:12** Ta 2:15 * **4:14** 2Ti 1:6; Ap 6:6, 8:17

* **4:15** 1Ti 5:22 * **5:1** Lev 19:32

werek werek. ⁴ Au ek, nikerek o nepenyerer nepu, hir naninin nanirtei hiras naanempre miye haai o maamrer nir, hir naanempror emrer menmen nipa miye, haai o maamrer nerekyorem. Hir enriakem te God han yaaik ekriueri. ⁵ *Mitik ke mite hire wises God hirak epei kaa, hire wepu weiniye, mit ap naanmiprewe au, hire wises God hekrit hekrit, hire witewekhi hirak kakikepiye me menmen. ⁶ Te mite hap kerek mitik kire epei kaa hire wepu weiniye, hire wauriak enum wises han kire, te hire wises menmen yapirwe me ti, hire war ke mite epei waa wentar hire weweikin sip wewet God. ⁷ Ti etip miyapir etpor him manp hir enises him im hi epei hetputem, te mit han ap nanitpor me menmen enum me wi hir naanmipr me menmen. ⁸ Neimin hir ap naanmamre mit nir ne weiwick miutip, o neimin hir ap naanempre miye haai nir, hir enun. Menmen enum im hir niriakem hiram enum minin menmen mit enun ap ne weiwick me God hir niriakem.

⁹ Mit miyapir ne weiwick me God, hir enwis niuk mir emu tiwei me miyapir nar ik hir naanempror. Neimin nepu weinim, hir ne miyapir, hir naninin 60 tito, nipa hir neit mit niutip niutip keriyan.

¹⁰ *Mit miyapir hir entip hir epei niriak menmen yaaim mar im: Hir nine nikerek naanmiprор werek werek, hir newet mit miyapir ne wit hak menmen, hir nekemyet hit me mit miyapir nises him me God neteiknor hir han yaaik nankepi. Mit miyapir nipa menmen mewaanki, hir nipa niriak menmen yaaim yapirwe nekepi. Neimin niriak menmen mar im, te hir mit miyapir naanmamror. ¹¹ Hir ap enwis niuk mau tiwei hekrit hekrit naanempre miyapir nihan netike miyapir tokek kerek mit nir epei naa au, hir nepu wein in au emit! Maain hir han kir kakikrit, hir han yaaik niriak menmen me Krais au. Hir hanhan nanino nanit mit han. ¹² Te hir nanwen him nipa hir netpim me hir nanu weinim naniak menmen me mit miyapir ne weiwick me God keriyan. Hir niriak menmen im, te mit nantip hir niriak enum. ¹³ *Miyapir nihan netike miyapir tokek mit nir epei naa, hir niriak menmen mar eim metike menmen im. Hir nanu yain yain nanrer winak me miyapir han, hir nanimtau him natipan nisesan me mit miyapir han, hir nanino nantip menmen ap yaaim, te hir nantip menmen haiu mnaain hir netpim. ¹⁴ *Te hi hanhan heriuwe miyapir nihan netike miyapir tokek kerek mit nir epei naa, hir enit

* 5:5 Lu 2:37, 18:7 * 5:10 Hi 13:2

* 5:13 2Te 3:11 * 5:14 1Ko 7:9

mít han, nanine níkerek, naanempre menmen mır me wit, te hır ap enwis mít miyapır enun nanipei enum au, haiu emu werek werek, te haiu ap yıñk enuk au. ¹⁵ Miyapır han epei neweikin sip newet menmen yaaim, hır nises menmen enum me Seten. ¹⁶ Mít miyapır nises him me God, mítik kei kır kaa, míté pırák wepu weiniye, hır hıras naanemprewe, te mít ne weiwick me God au. Hır nankaap miyapır enun ne mít weiniñ keriyen, nanwetir menmen naanmamror.

Him me mit iuwe ninin naanmipre mit miyapır han

¹⁷ *Hıram yaaim te hır mít kerek naanmipre mít miyapır ne weiwick me God ein, hır mít miyapır mít ein nanrekyor yaaim. Hıram yaaim te hır enwet mít iuwe in pewek me wí wik me menmen hır nırıakem mamre wí miutipen. Hıram yaaim iuwe te mít ninin naanmipre mít ne weiwick me God netike mít kerek natıp mít miyapır him me God, hır enwetir pewek me wí wik me menmen hır nırıakem mamrer wí miutipen mar ke mít han ein. ¹⁸ *Menmen im hıram yaaim mentar tıwei me God matıp mar im: "Bulmakau kentırer rais haas keremsuwo, ti ap ehıt waai eiyepeh him mıram au." Hıram wen matıp, "Keimin kırıak menmen, hırák kakıt pewek

mamrerim." Mít kerek natıp mít miyapır him me God, hır mít ne weiwick me God naanmamror nanwetir pewek me menmen. ¹⁹ *Ti ap emtaw hım me mítik kiutıp hırák katıp kesiuwe him me mítik iuwe naanmipre mít miyapır ne weiwick miutıp me God ein au emit! Mítikit wík o wíkak tatnen tatsiuwe him mítik, te ti emtaw menmen hırákit tatputem. ²⁰ *Hırák kırıak menmen enum, ti enerek etpiwek me ninaan me mít miyapır ne weiwick miutıp me God ein, te hır eninaain hır ap enises menmen hırák kırıakem au emit!

²¹ Me ninaan me God, Jisas Krais ketike mít nırak ensel, hi hetput him manp. Ti ehises him im hi nepei hetputem. Ti erıak menmen me mít miyapır ne weiwick me God, te ti erıakem empıram empıram. ²² Ti ap ewis his mentar mítik waswas te ti ehımitanek hırák naanmipre mít miyapır ne weiwick me God neit wit hak au emit! Maain hırák kakrıak menmen enum, menmen enum mırak mamwit, te ti naanmamre hırekes keimin ti ewis his menterik ehımitanek hırák kinin naanmamre it ne weiwick me God. ²³ Ti ap ehım tipar weinim au emit! Ti hınap yapırwe, te ti ehım tipar wain meiyam emnep menmen mekre tu kit.

²⁴ Menmen enum mít han nırıakem, mít yapırwe

* **5:17** 1Ko 16:18 * **5:18** Diu 25:4; 1Ko 9:9; Mt 10:10 * **5:19** 2Ko 13:1 * **5:20** Ga 2:14; Ef 5:11

hır nerteiyem, te haiu han kitetim haiu mertei hır mit enun. Mit han nrıak menmen enum nsawınem au meit, haiu mepitariyem. Te God han kitetim maain hırankakwepyapırem kakteikin mit em. ²⁵ Mar im, menmen yaaim mit han nrıakem, mit yapırwe nerteiyem hır han kitetim. Te menmen yaaim mit nrıakem te mit nerteiyem au, God han kitetim te maain hırankakwepyapırem kakteikin mit em.

6

Hım me mit hır nrıak menmen me mit nrı iuwe

¹ *Mit kerek nrıak menmen me mit nrı iuwe hır han ekitel mit iuwe nrı hır yaain, te hır mit iuwe ap nantıp enum me niuk me God kaktike menmen mit ne weiwık me God hır nrıakem. ² *Mit kerek nrıak menmen me mit nrı iuwe hır nises him me Krais, hır ap nanınan yipır nanwırek han kakitet nanır ik: "Hırankai yinak kerek, te hi eweikin sip ewet him mirak ehises han kai kerek." Menmen im au emit! Hır han ekitel menmen yaaim enrıak menmen yaaim iuwe nankaap mit iuwe nrı nentar mit iuwe nrı nises him me Krais, hır hanhani nanrekyor yaaim.

Menmen yaaim yi eiyis-esim te yi eiyu werek werek

Hekrit hekrit ti eteikin mit menmen im ti etporem te hır enisesim. ³ *Jisas Krais

* **6:1** Ef 6:5; Ta 2:9-10

* **6:2** Fm 16

4:4; Ta 1:14

* **6:6** 1Ti 4:8; Fl 4:11-12; Hi 13:5

Pro 30:8

ketpai him yaaim hırankakekepai haiu mises God. Mitik hak hırankap kises him yaaim me Mitik Iuwe kaiu Jisas Krais, hırankatıp mit him ham, ⁴ hırank mitik enuk paan tokim kertei menmen me God werek werek au. Hırank hanhan ketike mit han hır natıpnan nanınehan nanıntar him weiniṁ. Him im mamrıak mit hır han kekrit han enuk neriuwehan, hır nenehan me menmen, hır natıpnan enum nesiuwehan him enum, hır han kitet enum me nrı yinan. ⁵ *Mit nar ik nipaas nises God, te in ek hır neweikin sip newet God, te him mirak mau mekre han kır au. Hır newaank hıras han kır enuk netari him mirak. Hır han kitet hır natıp mit him me God hıram mamkepi, hır nanıt pewek yapırwe, te hır nanu werek werek. Te hır au.

⁶ *Mit han yaaik nanu nanriuve menmen hır nipaas ere in netenenim, hır nanises him me God, te menmen im mamkepi hır nanu werek werek. ⁷ *Nipaas miyerer naiu ninai, haiu me his mepnen. Maain haiu mami, haiu mamıhis mamno. Pewek hıram ap te mamırkeik mamkepae te God kaktıp haiu yaain te haiu mamu werek werek a? Taauye!

⁸ *Haiu metenen menmen mamıhmamtki menmen haiu mamriuwetem naanmamre

* **6:3** 2Ti 1:13; Ga 1:6-9

* **6:5** 2Ti 3:8,

* **6:7** Jop 1:21; Ekl 5:15

* **6:8**

yink kaiu, hiram werek.
 9 *Te mit kerek hanhan nanit
 pewek yapirwe, hir nire sak
 ketut hapik me menmen
 minin hirak kakno kakim
 au. Hirak ketari hirak kenke
 kaa kekre hei. Mit kerek
 hanhan pewek yapirwe, hir
 nire sak. Han kir kakinke
 kakintar menmen yapirwe
 te hir nanises menmen
 enum, hir nanawaank hiras.
 10 Mit han kir kenke kentar
 pewek, hiram hir o as me
 menmen enum yapirwe. Mit
 han hir han kir kenke kentar
 pewek, te hiram menipi hir
 neweikin sip newet God.
 Maain hir han tewenin
 hiras me menmen enum hir
 nirakem.

*Ti naanempre menmen
 God kewisim mekre han kit*

11 Te ti mitik ke God, ti
 enepin menmen im enum.
 Ti eweikin sip ewetiwem.
 Ti eriak menmen yaaim
 ehises menmen God hanhan
 haiu mamisesim, ehises him
 mirak, ti hanhan mit, ti
 han tokik ehu me mit hir
 nerekyut menmen enum, ti
 ap han enuk heriuwe mit
 erekoyor enum au emit! 12 Ti
 ehises menmen God emikre
 han kit iuwe enum emir ke
 mit hir hanhan nesiuknen
 waswas nanit menmen.
 Ti hirak menmen mar
 im, hiram mamkepit te ti
 ehises menmen mirak werek
 werek ere maain ti etike
 God yi eiyu werek werek.
 Nipaa God kehimitenut me
 menmen im, ti nepei atip
 mit yapirwe etpor har ik:
 "Hi am ehises him yaaim
 me God." 13 Hi hetput me

ninaan me God kerek kirak
 menmen yapirwe mamu
 mimit, hirak ketike Jisas
 Krais kerek nipaa katip him
 yaaim me God kerp ninaan
 me mitik iuwe gavman
 Pontias Pailat, 14 me ninaan
 me God ketike Krais Jisas
 hi hetput, ti naanempre
 hirekes ehises him nipaa
 hi hetputem, te mit han ap
 nantip enum me menmen
 im au. Ti naanempre
 menmen im ere Mitik luwe
 kaiu Jisas Krais kaknen
 kakwepyapir hirekes me
 wi God kaktip hirak werek
 te hirak kakriuwet Krais
 pike kaknen. 15 Krais pike
 kaknen me wi kerek God
 kimat hirak kaknen, God ik
 hirak yaik kerek hirak
 Mitik luwe kinin mit iuwe
 yapirwe, hirak hirekes
 kerek hirak iuwe. 16 Hirak
 kerek kaki au hirak kaku
 tipmain tipmain enum eik.
 Hirak kau kekre si iuwe
 merhithe wisenum minin
 wepni ap te mit nanino
 menep nanirek taau! Nipaa
 ere in mitik kiutip ap kirek,
 ap te haiu mit ne ti nanirek
 taau. Haiu mit emwenipi
 niuk mirak hirak iuwe,
 hirak kakintan naanmamre
 menmen yapirwe tipmain
 tipmain enum eik. Kere-
 mem.

*Him me mit hir netenen
 menmen yapirwe*

17 Ti atip mit kerek nete-
 nen pewek yapirwe, hir ap
 han kitet hiras hir yaain
 ninin mit han ein, au emit!
 Hir ap han ektip menmen
 mir yapirwe mamkepi taau.

* 6:9 Pro 23:4, 28:22

Hiram mam̄waank waswas. God kerek kewetai menmen yapırwe mamrekyei han yaaik, h̄irak kerekak kak̄kepi. Pewek taau! ¹⁸ Ti etpor pewek mamkepi te h̄ir nanu werek au. Menmen yaaim h̄ir n̄riak mit em h̄iram mamkaap h̄iras h̄ir nanu werek werek. Te h̄ir enriak yaaim enkaap mit enwetir menmen m̄ir yapırwe. ¹⁹ H̄ir nanriak menmen im nanr ke h̄ir nemi menmen me maain mamkepi. H̄iram yaaim mar ke teinik k̄ikaap w̄inak keperp, h̄iram mamkepi nanu werek werek nantike God tipmain tipmain enum eik. H̄ir nanriak menmen mar im in ek, h̄ir enu werek werek nanr maain h̄ir nantike God nanu. Menmen im keremem mamkepi h̄ir nanu werek werek. Pewek taauye!

*Ti naanempre menmen
mit werek werek*

²⁰ *Timoti, ti naanempre him yaaim me God werek werek n̄paa mit han netputem, te ti atip mit han em. Ti eweikin sip ewet him enum weinim ap mises him me Krais. Ti eweikin sip ewet him enum me meremir him yaaim haiu misesim. Mit nemipin natip nar ik: "Yi eiyises him maiu yaaim, te yi eiyirtei wisenum." Menmen im au emit! ²¹ *Mit han h̄ir nises him mar im, te h̄ir n̄naaiwir him yaaim me Krais newaank h̄iras.

Hi hanhan God kakrekyi menmen yaaim.

Mepir keremem

Tiwei Pol Kewisik Ken Timoti - 2 Menmen me tiwei ik

Pol katip Timoti gude 1:1-2
 Pol kewepyapir menmen
 mau mekre ehan kirkak
 katip Timoti em 1:3-2:13
 Pol katip Timoti men-
 men me ewok hirkak
 kakisesim 2:14-4:5
 Pol katip Timoti men-
 men mau emarkeik me
 hirkes 4:6-18
 Pol katip Timoti him
 mikaru 4:19-22

¹ *Hi Pol hi aposel ke
 Krais Jisas. God kehimitenai
 hi hatip mit miyapir him
 mirkak hentar nipaah hirkak
 katip mit kerek nises him me
 Krais Jisas, hir nanit himin
 yaaik nanu werek werek.

² *Timoti, ti nikan kai
 yaaik ke menmen me God, hi
 hesut tiwei ik e. Hi hanhan
 God Haai ketike Krais Jisas
 Mitik Iuwe kaiu hirkak han
 tewenit tatrekyut yaaim,
 te ti ehu werek werek.

*Haiu ap yink enuk mentar
 him yaaim me God au emit*

³ *Maamrer nai hir epe
 nises him me God, hir
 nekepa te hi hises him
 mirkak har ke hir nisesim.
 Hi hertei hekre han kai
 hi hisesim werek werek.
 Witaan wanewik hi hitehi
 God menmen, hi han kitetit

te hi hatip God hirkak yaaik
 kenterit. ⁴ Hi han kitet nipaah
 hawir wiinaipisakit, ti hikita.
 Hekrit hekrit hi hanhan arit
 te hi han yaaik ehu. ⁵ *Hi
 han kitet menmen me God
 ti hisesim, ti ap hemipin
 au. Ti hisesim werek werek.
 Nipaah maam pit niuk mire
 Lois wetike miye pit Yunis
 hir ninin nises God werek
 werek, te in ek hi hertei
 werek ti hisesik har ke
 nipaah hir nisesik. ⁶ *Te in
 ek hi eketut han em te ti
 naanmipre menmen yaaim
 nipaah God kewetutem wi
 kerek hi hewis his mentar
 paan kit hitehi God me ti. Ti
 eriakem iuwe ehir ke mitik
 ketenwo si yeunek merhihe,
 ti ekaap mit eriuwerem
⁷ *hentar ti hertei God ap
 kewetai Himin kirkak Yaaik
 hirkak kenipai haiu minaain
 au. God Himin Yaaik kenipai
 haiu mamu han tokik, haiu
 hanhan mit, hirkak kekepai
 haiu mamwen han kai me
 menmen haiu mamisesim.

⁸ *Te ti ap yink enuk
 hatip mit miyapir him me
 Mitik kaiu Iuwe au emit! Ti
 yink enuk heriuwa hi hekre
 wianak enuk ke gavman
 hentar hi hatip mit miyapir
 him mirkak au emit! Mit
 nanrekyut enum hentar
 ti hatip mit miyapir him
 me God, hirkak kakikepit te
 ti han tokik ehu etikewa
 me menmen im. ⁹ *God
 kekepai ketaihis keninai
 haiu mamre nikerek nirkak.
 Hirkak kehimitenai kentar

* 1:1 Ef 1:1 * 1:2 1Ti 1:2 * 1:3 Fl 3:5; Ap 23:1, 24:16 * 1:5 Ap 16:1
 * 1:6 1Ti 4:14 * 1:7 Ro 8:15 * 1:8 Ro 1:16 * 1:9 Ef 1:8-9; Ta 3:5

haiu yaain au. Haiu enun. Hı́rak kehimitenai kentar han kırak kerekek hı́rak han teweninai. Nı́paa God kewis ti wen au, hı́rak han teweninai katıp maain hı́rak kaksiwe Krais Jisas kaknen kakikepai. 10 *Te in ek, hı́rak epei keteiknai hı́rak han teweninai. Hı́rak keriuwet Jisas Krais hı́rak epei kan kaktaihis naanmamrai. Hı́rak keremir menmen menip haiu mit haiu mami, hı́rak keteiknai keriuwe him mirak yaaim mar kerekek haiu mamit himin yaak haiu mamu werek werek tipmain tipmain enum eik. 11 *Me him mirak yaaim keremem, hı́rak kehimitenai hi aposel kırak, hi hewep him mit miyapır hetpor him mirak. 12 Mit nerewaank nenterim, te hi yink enuk au. Hi hertei keimin hi eisesik, hi hertei hı́rak naanmipre menmen hı́rak kehimitenewem hi hı́rakem ere wi maain hı́rak kaknen skelim mit han kitet menmen hı́r nı́riakem.

13 *Te ti ehises him yaaim ti hemtewem hi nı́paa hetputem. Him im hı́ram mire piksa meteiknut menmen yaaim. Ti wen eises Krais Jisas ti hanhanek ketike mit har ke haiu mit yapırwe ne Krais Jisas mirakem. 14 *Ti naanempre werek werek him yaaim me Krais God Himin Yaaik kerek kau kekre han kaiu hı́rak epei kewetutem.

* 1:10 1Ko 15:55-57; Hi 2:14 * 1:11 1Ti 2:7 * 1:13 1Ti 4:6, 6:3; Ta 1:9, 2:1
* 1:14 1Ti 6:20 * 1:15 2Ti 4:16 * 1:18 Ju 21 * 2:3 2Ti 1:8; 4:5

15 *Ti hertei werek werek hı́rak Fiselas, Hemosenis tetike mit han yapırwe ne provins Esia hı́r yink enuk neriwa nıneina nınaipisa me wi mit newisa hi hen hekre wınak enuk ke gavman. 16 Hi hanhan God kakrıak mitik Onesiforas ketike mit nırák menmen yaaim. Me wi yapırwe hı́rak kekepa kenipa han yaak. Hı́rak yink enuk kentar hi ekre wınak enuk au. 17 Hı́rak kipiun wit iuwe Rom, hı́rak kınketnau kınketnau ere hı́rak kenepya. 18 *Ti hertei werek menmen yapırwe Onesiforas kerekyewem kekepa keriuerem keit wit Efesas. Hi hanhan Mitik Iuwe hanhanek kakrekyiwek yaaim me wi maain hı́rak skelim haiu mit han kakitet menmen haiu mirakem.

2

Ti hı́rak menmen me Krais har ke mitik ke ami yaak

1 Te ti nıkan kai ke menmen me God, ti hepu han tokik heriuwe menmen mamkepai kerek God keweteiyem kentar haiu ne Krais Jisas. 2 Him mei yapırwe ti epei hemtau hi hetpim mit yapırwe nemtewem, ti atıp mit han yaain em, te maain hı́r nantıp mit miyapır han em.

3 *Mit hı́r nerewaank me menmen, ti wen han yaak ehu ehises him me Jisas Krais werek werek ehır ke

1Ti 2:7 * 1:13 1Ti 4:6, 6:3; Ta 1:9, 2:1
* 1:18 Ju 21 * 2:3 2Ti 1:8; 4:5

mitik ke ami kises him me mitik iuwe kirak. ⁴ Mitik ke ami ap kirak menmen me mit han au. Mitik kirak iuwe kerek. Hirak hanhan kaknip mitik iuwe kirak han yaaik kakriuwerek kerek. ⁵ *Mitik kesiuknen ketike mit han, te hirak ekises him werek werek au, hirak kakinin mit, hirak ap kakit menmen au. Hirak kakimtau him kakisesim, te hirak kakit menmen. ⁶ *Mitik kaan ni mirak kamir menmen iuwe, maain hirak kakinin kakit menmen epe me yaaim, mit han nanisesik. ⁷ Ti han kitet menmen wifik im hi hetputem. Hiram mire piksa meteiknut menmen. Mitik Iuwe kakikepit te ti hertei menmen im werek werek.

⁸ *Hekrit hekrit ti han ekite Jisas Krais. Hirak kire mitik, hirak nepenyek ke mitik iuwe Devit ke Juda. Hirak Jisas hirak kire God, hirak kaa pike kekrit kepu kepeit kar ke hi hatip mit em meriuwe him mai yaaim. ⁹ *Mit nerewaank hi hepu hekre wianak enuk har ke mitik kirak enum hentar hi hewepyapir him yaaim me Krais. Te mit ap newenin him me God au. Hiram mepno ein ein. ¹⁰ *Hiram mepno ein ein te hi han yaaik hepu hetike menmen im enum hentar hi hertei menmen hi hirakem hiram mamkaap mit kerek God kehimitenor hir mit ne

Krais Jisas, hirak kakikepi kaktorhis hir nantikerek nanu werek werek tipmain tipmain enum eik. ¹¹ *Haiu mertei him im hiram matip werek. Hiram matip mar im: "Haiu mami mamtike Krais Jisas, te haiu mamtikerek mamu.

¹² *Haiu mamu han tokik me menmen enum mit nerekyeiyem, te maain haiu mamu mamtikerek naanmamre mit.

Haiu mepakinek te hirak kakraipakin.

¹³ *Haiu mare mamisesik, te maain au haiu minapen, hirak wen kakises him mirak. Hirak kakweikin his taau."

Mitik kime menmen werek werek kar ik, God kaktip hirak yaaik

¹⁴ *Hekrit hekrit ti ekak han ke mit miyapir nit en me him hi hetputem. Ti etporem him manp God kakirem, ti etpor hir ap eninehan me him ham him ham au emit! Menmen im mamkaap mit kerek nemtewem au. Hiram mamriwaank.

¹⁵ *Ti hirekes erak menmen yaaim enip God han yaaik ehir ke mitik kirak menmen yaaim, hirak yink enuk au. Ti hewepyapir him me God eteikin mit em werek werek. ¹⁶ *Ti enapen him enum weini hentar him mar im mamri mit han

* 2:5 2Ti 4:8 * 2:6 1Ko 9:7, 10 * 2:8 1Ko 15:4, 20; Ro 1:3 * 2:9 Ef 3:1; Fl 1:12-14 * 2:10 Ef 3:13; Kl 1:24 * 2:11 2Ko 4:11 * 2:12 Mt 10:33 * 2:13 Ro 3:3-4; Nam 23:19; Ta 1:2 * 2:14 1Ti 6:4; Ta 3:9 * 2:15 1Ti 4:6; Ta 2:7-8
* 2:16 1Ti 4:7 * 2:17 1Ti 1:20

kır te hır nanises menmen enum yapırwe. ¹⁷ *Hım im enum mar wikes teknei miwapın yıñk ke mit. Hım me mitikít wik it Haime-nias ketike Failitas hıram enum mar ke wikes teknei. ¹⁸ Hırankıt tınaipis him yaaim me God, hırankıt tatıp God epei keithis mit kıkıan. Te hırankıt teweikin han ke mit han te hır ap nises him yaaim au. Hır nises him enum mar hi epei hetpim.

¹⁹ *Mit nises him me God, hır nıre teinik God kamır mau wınak, hır ap te nanises him enum nanıwaank hıras au. Me mit in God katıp him im: "Mitik Iuwe kertei neimin hır nikerek nırak, neimin au. Neimin natıp Mitik Iuwe naanmipror, hır eninepin enkeipin menmen enum."

²⁰ *Mekre wınak iuwe yaaik sar metike mın yapırwe mepeit. Mın ham mire gol, mın ham mire silva, mın ham mire toni weinim. Mın yaaim mit newis menmen mekrerem newet mit em hır nanım. Mın enum me toni weinim o sar, hır newis menmen enum me teipe wenut mekererem. ²¹ *Keimın kenpiñ kekeipin him enum hırankakır ke mın yaaik kerpkemerir Mitik Iuwe kakrıak menmen yaaim ekriuwerek.

²² *Ti erir enepin ekeipin menmen mit pipep hanhanem. Menmen im au emit! Ti etike mit yaain

han kır yaaik prar prar, hır nitehi God menmen, yi eiyises menmen yaaim me God, yi eiyises him mirak, hanhan mit, yi han yaaik eiriuwе mit yi eikiyan eiyu eiyit. ²³ *Ti enaaiiwır him enum kerek mit netari menmen me God hır nituthiyem au emit! Ti hertei yi yatıp me him mar im enum yi einehan me menmen im. ²⁴ *Mitik kerek kime menmen me Mitik Iuwe, hıranketike mit han nanınehan au emit! Hırank eku han yaaik ekriuwе mit yapırwe kakteiknor menmen me God hırank han ekıwei ekwaai, ²⁵ *kerek keteikin mit enun menmen mır enum hır nisesim. Ti arıakem haiu mepitari God kakıkepi te hır nanweikin sip me menmen enum nanırtei him yaaim nanisesim o au. ²⁶ Nıpaa Seten keweikin han ke mit kar ke hırank ketorhis nekre hepın mırak, hırank kenipi nises han kırak. Te hır nanırtei him yaaim hır nanırnanınepin nankeipin hepın me Seten nanır ke saauk mırır mekeipin hepın me mit.

3

Wi menep Krais Jisas pıke kaknen, mit nanrıak menmen enum yapırwe

¹ *Ti han ekitet menmen im. Maain wi menep Krais Jisas pıke kaknen, menmen enum iuwe mamıkrit mamnen. ² *Mit hanhan hıras

* **2:19** Nam 16:5, 26; Jo 10:14; 1Ko 8:3; Ais 52:11 * **2:20** 1Ko 3:12 * **2:21**
 2Ti 3:17 * **2:22** 1Ti 6:11 * **2:23** 1Ti 4:7 * **2:24** 1Ti 3:3; Ta 1:7 * **2:25**
 1Ti 2:4 * **3:1** 1Ti 4:1 * **3:2** Ro 1:29-31

keriyen, h̄ir paan tokik, h̄ir han kitet h̄ir h̄iras iuwe, h̄ir nantip mit enum, h̄ir nanises him me miye haai au, h̄ir han yaaik neriuwe menmen mit nanrekyorem nankipi neriuwerem au, h̄ir nantip h̄iram menmen weinim. H̄ir naninapen menmen yaaim. ³ H̄ir hanhan mit au, h̄ir naninapen te nanu nanit, h̄ir nansiuste him enum, h̄ir nanwenin han k̄ir me menmen enum au, h̄ir mit enun nepan naninaain menmen yaaim. ⁴ H̄ir nanises him mir h̄iras au, h̄ir han kakitet enum enum, h̄ir han kitet h̄ir nertei menmen yapirwe, h̄ir hanhan menmen me Seten mamrekyor han k̄ir yaaik. God au. ⁵ *H̄ir nemipin nanises menmen me God, te mit nanrem, te menmen iuwe me God mau mekre han k̄ir au. Ti eweikin sip ewet mit nar ik.

⁶ *Mit han nar ik h̄ir nen natip him yaaim meit w̄inak me mit h̄ir nemipin miyapir enun netari h̄ir yink enuk neriuwe menmen nipaai h̄ir n̄irakem, h̄ir han k̄ir kakrit h̄ir nanises him heriyai heriyai. ⁷ *H̄ir nanintau him me mit yapirwe, te h̄ir nertei him me God werek werek au. ⁸ *Nipaai Janis ketike Jambris h̄irakit teit him me maam n̄ipu kaiu Moses him tewirem. Mar im mit in h̄ir neminpep him yaaim me God weinim. Te

* **3:5** Mt 7:15, 21; Ro 2:19-20; Ta 1:16

Eks 7:11, 22; 1Ti 6:5 * **3:11** Ap 13:50, 14:5, 19; Sam 34:19 * **3:12** Mt 16:24; Jo 15:20; Ap 14:22 * **3:14** 2Ti 2:2 *

h̄ir mit han k̄ir enuk, h̄ir netari him yaaim me God au. ⁹ H̄ir him mir mamikrit iuwe au. Mit yapirwe nanirtei menmen mir enum memipin mar ke nipaai mit nertei me menmen enum Janis ketike Jambris h̄irakit n̄irakem.

Ti ewis him me God mekre han kit ti ehisesim

¹⁰ Au, ti etikewa hawir wariyakit, te ti hertei him mai, ti hertei menmen hekrit hekrit hi h̄irakem. Ti hertei han kai hi hises God werek werek, hi han kekrit han enuk heriuwe mit waswas au, hi hanhani. Hi hepu han tokik me menmen enum mit nerekyewem. ¹¹ *Ti hertei mit nesiuste him neiyep te h̄ir nerewaank iuwe. Ti hertei menmen mit nerekyewem meit wit Antioch, Aikoniam, Listra, mit en neiyep nerewaank enum. Hi haa au, God kekepa hi wen hepu. ¹² *Mit yapirwe kerek hanhan nises Krais Jisas werek werek, mit nanintip nansiuste him nanriwaank.

¹³ Te mit enun netike mit han enun newisesik, maain h̄ir nanriak enum iuwe, Seten h̄irakes kamitorpin, h̄ir nanmitetpin mit miyapir yapirwe.

¹⁴ *Te ti wen ehises him yaaim nipaai mit netputem ti hisesim hentar ti hertei werek mit kerek h̄ir netputem h̄ir yaain. ¹⁵ *Nipaai ti kike miye pit wetike maam pit h̄ir netput him yaaim

* **3:6** Ta 1:11 * **3:7** 2Ti 2:25 * **3:8**

* **3:12** Mt 16:24;

3:15 Jo 5:39

me God. In ek haiu mit metputem ti hisesim. Hir im hiram yaaim mamteiknut menmen yaaim ti ehisem me Krais Jisas te maain God kakikepit kaktuthis ti nikan kirak. ¹⁶*Nipaa God Hirin Yaaik kewep han ke mit, hir newis him mirak mau tiwei. Hir im yaaim mamteikin haiu mit menmen, mamwepyapir menmen enum haiu mirakem, mamkepai haiu mamweikin han kaiu, mamteiknai menmen yaaim haiu emisesim te han kaiu yaaik prar prar. ¹⁷*Hiram mamkepai haiu mit ne God haiu yaain te haiu mamriak menmen yaaim yapirwe mirak.

4

Ti atip mit miyapir him yaaim me God

¹⁻²**Hi hetput him manp, God Haai ketike Jisas Krais, hirakit tirawir teit ninaan mirakit. Hi hetput hentar Jisas Krais pike kaknen te maain hirak skelim mit nepu nantike mit kerek epei naa. Hi hetput te ti atip mit miyapir him me God, ti eteikin mit hir nises menmen enum, ti eneri, ekekyor han kir te hir enises menmen yaaim. Ti eteiknorem werek werek han enuk eriuweri au emit! ³*Ti eriak menmen im hentar maain mit miyapir hir naninapen nanimtau

* 3:16 Ro 15:4; 2Pi 1:21

* 3:17 2Ti 2:21

* 4:1-2 Ap 10:42; Ro 14:9-10

* 4:1-2 Ap 20:20, 31

* 4:3 1Ti 4:1; 2Ti 1:13

* 4:4 1Ti 4:7 * 4:6 Fl 2:17

* 4:7 1Ti 6:12

* 4:8 1Ko 9:24-25; Rev 2:10

him yaaim me God au. Hir hanhan nanimtau him enum me memipin mamnip han kir yaaik. Te hir nanri mit yapirwe nanitorhi te hir nanitpor him, hir hanhan nanimtewem. ⁴*Hir nanweikin sip nanwet him yaaim em, hir nanises him weinim me mit. ⁵Hekrit hekrit te ti naanmamre hirakes, ehirp han tokik me menmen enum enum mamnen, ti atip mit him yaaim me Krais Jisas te hir nanimtewem. Ti eriakem iuwe, te ti ere mitik ke God yaaik.

Wok me Pol hiram menep epei au

⁶*Ti ehisem menmen hi hetputem, te hi au. Wi epei mamnen te mit naniyep te hi hahi. ⁷*Hi epei hiriak menmen God nipaa kehimtena hi hiriakem. Hi hire mitik kesiuknen resis ken kipiun mak. Menmen hi hiriakem hiram epei au. ⁸*Te menmen yaaim me himin kai memeriyo miwaai meit wit ke God. Maain God hirak Mitik Iuwe Yaaik skelim mit, hirak kakwetewem. Te hi kiutpen au. Hirak kakwet mit han kerek nanmeriyewek hir hanhan hirak kakwepyapir hirakes kakit ti ik, hir nantikewa haiu mamit menmen yaaim hirak kakwetaiyem.

Him meiyam kike

* 3:16 Ro 15:4; 2Pi 1:21 * 3:17 2Ti 2:21 * 4:1-2 Ap 10:42; Ro 14:9-10
* 4:1-2 Ap 20:20, 31 * 4:3 1Ti 4:1; 2Ti 1:13 * 4:4 1Ti 4:7 * 4:6 Fl 2:17
* 4:7 1Ti 6:12 * 4:8 1Ko 9:24-25; Rev 2:10 * 4:9 2Ti 1:4

⁹*Ti ap era era ehit yayiwe au emit! Ti enen waswas hentar

¹⁰*Dimas epei kinaipisa ken wit Tesalonaika, hirak hanhan keriwe menmen enum mit hanhan em. Kresens epei ken wit Galesia, Taitas ken wit Dalmesia. ¹¹*Luk kiutipen kerek kau ketikewa. Ti ehithis Jon Mak hirak kaktikewit yi einen in kakintar hirak yaaik kakikepa. ¹²*Hi heriuwet Tikikas hirak epei ken wit Efesas. ¹³*Wi kerek ti enen, ti ehit saket kai nokik kerek nipaah hi enemtin ewisim miwaai meit wianak ke Kapas keit wit Troas. Te ti etiwem mamtiwe tiewei mei. Tiewei mit nipaah mit nriakem me miyak patin, ti etiwem eyiim enen hi hanhanem iuwe.

¹⁴*Aleksanda, mitik kime bras ain, hirak kerekko menmen enum enum. Mitik Iuwe kakrekyiwek enum mamerer menmen me hirak epei kerekewem. ¹⁵Ti naanempre hirekes me hirak hentar hirak katip enum enum me him yaaim me Krais haiu matip mit em. ¹⁶*Wi hi hinin hen kot ke gavman hatip him naanempre hirekes, mit han nekepa au, hir ninaipisa. Hi hanhan Mitik Iuwe ap han kitet menmen im enum hir nriakem keremem. ¹⁷*Te Mitik Iuwe kekepa kerekko hi han tokik hau. Mar im hi hatip mit him me God te mit

yapirwe neit kot nemtewem. Te Mitik Iuwe kekepa, mit ap neiyep hi haa au. Hi hepu werek. ¹⁸Maain Mitik Iuwe kakikepa me menmen enum enum kakiriya kakwisa hahit wit kirak naanmamprau. Haiu emwenipi niuk mirak hirak iuwe tipmain tipmain enum eik. Kere-mem.

¹⁹*Ti atip Prisila wetike Akwila hir netike mit miyapir nikerek ne mitik Onesiforas, ti etpor hir yaain. ²⁰*Irastas wen kepu wit Korin. Hi hinaipis Trofimas hirak kinap keit wit Mailitas. ²¹Te ti enen wasenum. Maain hawi hitan nime yuwerep mamnen.

Yubyulas, Pyudens, Lainas tetike mite Klodia natip ti yaaik, hir netike nit yinan yapirwe in.

²²Hi hanhan Mitik Iuwe kaku kakikre han kit. Hi hanhan Mitik Iuwe han yaaik kirak kaku kaktikewi.

Mepir keremem

* 4:10 Kl 4:14; Ta 1:4 * 4:11 Kl 4:14; Ap 15:37-39 * 4:12 Ef 6:21-22 * 4:13
 Ap 20:6 * 4:14 1Ti 1:20; Sam 62:12; Pro 24:12; Ro 2:6 * 4:15 2Ti 1:15 * 4:17
 Ap 23:11, 27:23; Dan 6:22 * 4:19 Ap 18:2; 2Ti 1:16-17 * 4:20 Ap 19:22, 20:4

Tiwei Pol Kewisik Ken Mitik Taitas Menmen me tiwei ik

Pol katip Taitas him gude
1:1-4

Him me mit iuwe ninin
naanmipre emit ne sios
1:5-16

Menmen mit miyapir ne
sios nanisesim 2:1-3:11
Pol katip Taitas him
mikaru 3:12-15

¹ Hi Pol hi hirak menmen me God, Jisas Krais kehimitenan hi aposel kirkak. Hirak keriuweta hi hepno ekaap mit God kehimiteni hir mit nirkak, te hir enises him mirkak werek. Hi etpor him yaaim, te hir enirtei enises menmen me God.
² Hi ekaap mit hir nanises him me God nanmeriyiwetk hirak kaknen kaktorhis, te hir nantikerek nanu nanit tipmain tipmain enum eik. God hirak kemipin au. Nipaa enum eik hirak kiriak ti wen au, hirak katip hirak hanhan mit nantikerek nanu nanit tipmain tipmain enum eik. ³* Hirak ketpim epei au, maain wi ham hirak kehimitanem, hirak kewepyapirem. Hirak kewepyapirem keriuwe him hirak kewetewem, te hi atip mit em. God katip hirak kaktaihis haiu mit keriyan,

* **1:3** Ef 1:9-10; Ta 2:10, 3:4; 1Ti 1:1, 11
Ro 1:7 * **1:6** 1Ti 3:2-7; 2Ti 2:24-26

te hirak keweto him im hi atip mit em.

⁴* Taitas, hi Pol hewisut tiwei ik kan. Ti nikan kai ke menmen me God haiu yapirwe misesim. Hi hanhan God Haai ketike Krais Jisas kerek kekepaei kaktaihis, hirakit tatrekyut yaaim, te ti ehu werek werek.

Him me mit iuwe naanmipre mit ne weiwik me God

⁵ Hi hinaiwirit ti hepu wit Krit, te ti eriak menmen ere werek nipaa hi hiriakem. Ti ehimitan mit iuwe naanempre mit miyapir ne weiwik me God nerer wit wit marke nipaa hi hetputem. ⁶* Mit iuwe nipaa ere in hir nirrik menmen enum au, hir naanmamre mit miyapir ne weiwik me God keriyan. Hir neit miyapir niutip niutip keriyan. Nirkerek nir enises him me Krais, te hir mit han ap nansiwe him nantip nikerek nir nirrik enum nises han kir weini ap nemtau him me miye haai au emit! ⁷* Mitik iuwe naanmipre menmen me God, te hirak nipaa ere in kiriak menmen yaaim. Hirak mitik enuk paan tokik au emit! Hirak ap han enuk waswas keriuwe menmen au emit! Hirak kaam tiparsi enum ere ketaritari au emit! Hirak ketike mit han nenehan nenepan me menmen au emit! Hirak hanhan kakit pewek te han kenke kenterim au emit!
⁸ Au, hirak ekikaap mit han

* **1:4** 2Ko 8:23; Ga 2:3; 2Ti 1:2; 4:10;
* **1:7** 1Ko 4:1

nan neke wit hak, hı̄rak hanhan ekises menmen yaaim. Hı̄rak naanempre hı̄rekes ekrīak menmen yaaim ekises hı̄m me God. Hı̄rak ekwenen han kı̄rak te hı̄rak eku werek. ⁹*Hı̄rak ekises hı̄m yaaim nı̄paa hau metporem, te hı̄rak kaktıp mıt kakı̄kepi kakriuwe hı̄m im yaaim, hı̄rak kakri han ke mıt ap nises hı̄m yaaim, te hı̄r nanırtei menmen enum hı̄r nisesim.

*Mit enun ne wit Krit natıp
hı̄m weinim nemipin*

¹⁰*Hı̄rak ekrīak menmen im ekı̄ntar mıt yapı̄rwe ein ne weiwık me God hı̄r nı̄napen nemtau hı̄m me Krais. Hı̄r natıp me menmen weinim nemitetpīn mıt neriuwerem. Mit yapı̄rwe nar ik hı̄r nises hı̄m me mıt kerek natıp nar ik: "Yi eirekir yı̄nk ki, te yi yises hı̄m me God werek werek." ¹¹*Hı̄r mıt nar ik nemitetpīn mıt neriuwe hı̄m mır im enum. Hı̄r nari han ke mıt miyapır nı̄kerek nır niutıp niutıp nerer wit wit nerawaank. Hı̄r netpor hı̄m enum hı̄r enisesim kerek hau mıt in hau ap te mamrı̄akem taau. Te hı̄r enit pewek keremem me mıt han. Te ti ewenin menmen mıt nar ik hı̄r nı̄rı̄akem natıp mıt em. ¹²Nı̄paa mıtik kiutıp ke mıt ne Krit hı̄r han kitet hı̄rak profet yaaik hı̄rak katıp kar ik: "Hekrit hekrit hau mıt ne wit Krit hau memipin, han kaiu enuk

haiu mırı̄ak enum mar ke samiyak enuk, haiu mau yain yain maam menmen weinim." ¹³⁻¹⁴ **Hı̄m im hı̄rak ketpim hı̄ram yaaim. Ti ene mıt in ne weiwık me God wīsenum, te hı̄r ap enises hı̄m me weiwık me maamrer ne mıt ne Isrel au emit! Hı̄r ap enises hı̄m weinim me mıt nises hı̄m lo me nı̄paa te hı̄r neweikin sip newet hı̄m yaaim me God em au emit! Hı̄r mıt ne weiwık me God hı̄r enises hı̄m mırak werek werek keremem.

¹⁵*Mit han, han kır yaaik prar prar, hı̄r han kitet menmen yapı̄rwe yaaim te hı̄r ap nı̄neinim au. Te mıt han kerek han kır enuk, hı̄r han kitet hı̄m me Krais werek werek au, hı̄r natıp menmen yapı̄rwe hı̄ram enum hı̄r nı̄neinim. Menmen mewaank han kır te hı̄r netari menmen enum hı̄r nı̄rı̄akem nisesim. ¹⁶*Hı̄r natıp hı̄r netike God nau han kiutıp, te menmen hı̄r nı̄rı̄akem nisesim meteiknai hı̄r nemipin. Hı̄r netike God nau han kiutıp taauye! Hı̄r nises hı̄m me Krais au. Hı̄r mıt enun paan tokik, hı̄r ap nanrı̄ak menmen mei yaaim miutıp taauye!

2

*Hı̄m ti atıp mıt miyapır
iwe em*

¹*Te ti etıp mıt miyapır hı̄m yaaim hı̄ram mises hı̄m me God. ²Ti atıp mıt enun ne mıt te hı̄r ap naam

* **1:9** 2Ti 4:3; Ta 2:1 * **1:10** 1Ti 4:7 * **1:11** Jo 10:12; 1Pi 5:2; 2Ti 3:6 * **1:13-14**

2Ti 4:2 * **1:13-14** 1Ti 4:7 * **1:15** Mt 15:11; Ro 14:20 * **1:16** 2Ti 3:5; 1Jo

1:6, 2:4 * **2:1** Ta 1:9

tıpar wain ere hır netaritari au emıt! Hır naanmampre hıras enrıak menmen yaaim, te mit han natıp hır yaain. Hır enwenin han kır me menmen hır nisesim. Hır enises him me Krais werek werek. Hır han tewenin mit. Mit nerekyor enum te hır han tokik enu.

³ *Ti atıp miyapır epei enun ne mit te hır naanmampre hıras me menmen yapırwe hır nırıakem, enır ke miyapır nises him me God hır enrıakem. Hır ap nantıpnan nanesan au emıt! Hır ap hanhan nanım tıpar wain yapırwe au. Hır natıp miyapır han menmen yaaim me God neteiknorem narkeik hır nanisesim. ⁴ Hır entıp miyapır nıhan menmen enkepi te hır han etwenin mit nır niutıp niutıp netike nıkerek nır. ⁵ *Hır natıp miyapır nıhan menmen, te hır naanmamre hıras te hır nanrıak mit miyapır menmen yaaim. Hır ap han ekitet nantike mit nanriyanhis nanweninem au emıt! Hır naanmamre menmen me wınak, enrıak menmen yaaim enımtau him me mit nır niutıp niutıp keriyen, te mit han ap nantıp enum me him me Krais keremem au.

him me mit pipep

⁶ Ti atıp mit pipep him manp te hır naanmampre hıras nanwenin han kır me menmen hır han kitetim te hır enrıak menmen yaaim

keremem. ⁷ *Menmen yapırwe ti hırıakem, hıram mire piksa meteiknor menmen hır enisesim. Wi ti etpor menmen, ti ap ari him weinim etporem metike him yaaim mit au emıt, te hır nanırtei ti mitıp yaai. ⁸ *Ti atıp him yaaim mamkaap mit keremem, te mit han ap te nantıp enum me him mit. Ti erıak menmen mar im, te mit enun nepan ne him me Krais hır yınk enuk nentar hır ap natıp him enum em menmen yaaim haiu mit mırıakem au.

him me wok mit

⁹ *Ti atıp mit kerek nırıak wok me mit han, te hır enises him me mit nır iuwe te hır han yaai. neriuweri me menmen yapırwe hır nırıakem. Hır ap enıtpor him enum au emıt! ¹⁰ *Hır ap enkintıp menmen me mit nır iuwe enıtpakinem au emıt! Hır naanmamre menmen me mit nır iuwe enises him, te mit nır iuwe enırtei mit in nırıak menmen yaaim. Mar im mit nır iuwe hır han kitet him me God kaiu kakıkepae hıram yaaim.

¹¹ Hi hatıp menmen im hentar God epei keteiknai hırap hanhan kakıkepae haiu mit yapırwe kaktaihis, te hırap keriuwet Jisas hırap kan ti. ¹² *Menmen im meteiknai haiu emweikin sip emwet menmen enum me ti. Haiu ap emises

* 2:3 1Ti 3:11 * 2:5 Ef 5:22 * 2:7 1Ti 4:12; 1Pi 5:3 * 2:8 1Pi 2:15 * 2:9
1Ti 6:1; 1Pi 2:18 * 2:10 Ta 1:3 * 2:12 1Jo 2:16; Ef 1:4

hıras te hau emriak menmen yaaim emises God emır ke mit nises him me God hı̄r enriakem. Hau emriak menmen emır im me wī hau mepu tī im e.

¹³ *Hau emriak menmen im me wī hau memerir wī yaaim God kaiu luwe Jisas Krais pīke kaknen kakwepyapır hı̄rakes kakteikin mit menmen mırak iuwe. ¹⁴ *Nı̄paa hı̄rak kaa kakı̄kepai kaktaihis, te hau emnaaiwīr menmen enum, hau emises him me God. Hı̄rak kerekyei hau mepu han yaai prar prar, hau mit nı̄rak keriyen. Hau hanhan wīsenum mamrekyı̄wek

menmen yaaim. ¹⁵ *Ti wen etpor him im him manp enum. Mit hı̄r nīnapen nanises him im, ti etpor him manp hekrehı̄r ke Jisas te hı̄r enisesim. Te ti ap ewis mit hı̄r nīnan yipır nanwı̄rek neweikin sip newetutem.

3

Hau mit emises menmen yaaim

¹ *Hekrit hekrit ti erı̄ak han ke mit miyapır ne weiwı̄k miutıp me God te hı̄r nanı̄mtau him me mit ne gavman netike mit kerek naanmı̄pre mit nerer wit wit, hı̄r enises him mır, enriak menmen yaaim enkepi. ² *Hı̄r ap nantıp enum nansiwe him mit han au. Hı̄r netikeri nenehan

au. Hı̄r enkiyan enu enkaap mit nanı̄rak mit yapı̄rwe menmen yaaim. ³ *Nı̄paa ein hau hı̄ras metari menmen me God hau ap misesim au. Seten kemitaipın kari han kaiu, te hau hemkre menepam me menmen hau mırı̄ak enum, hau mewenin han kaiu me menmen au, hau mırı̄ak menmen mises han kaiu keremem. Hau mises menmen enum mepu weinim mırı̄ak han kaiu yaai. Hau yı̄nk enuk meriuwe mit netenen menmen yaaim, o menmen me mit han, hau mı̄neini, hı̄r nīneinai hau enun nepan keriyen.

⁴ *Te God kerek maain kaktaihis, hı̄rak keteiknai hau mit hı̄rak yaai hı̄rak han teweninai. ⁵ *Te hı̄rak keriuwet Jisas kan kekepai. Hı̄rak kekepai kentar menmen yaaim hau mırı̄akem au. Hı̄rak kekepai kentar hı̄rak hanhanai. Wī nīpaa mit hı̄r nīkrai neriwe tipar, God Himin Yaaik kenipai hau han yaai prar prar mepu, hı̄rak kenipai keweikinhis himin kaiu te hau mises menmen yaaim. ⁶ *God Haai kesiuwe Himin kırak Yaaik kan kekepai iuwe kentar menmen Jisas Krais kerek kekepai kaktaihis hı̄rak kırı̄akem. ⁷ *Hı̄rak keriuwetek te hı̄rak han yaai kakı̄kepai kakı̄sak menmen enum hau mırı̄akem hı̄rak katıp

* **2:13** 1Ko 1:7; Fl 3:20 * **2:14** Ga 1:4; Sam 130:8; Eks 19:5; Diu 7:6; Esi 37:23;
1Pi 2:9; Ef 2:10 * **2:15** 1Ti 4:12 * **3:1** Ro 13:1-7; 1Pi 2:13-14 * **3:2** Fl 4:5
*** 3:3** 1Ko 6:11; Ef 2:2, 5:8 * **3:4** Ta 1:3 * **3:5** 2Ti 1:9; Ef 5:26; Jo 3:5 * **3:6**
Ap 2:17-18 * **3:7** Ro 3:24

haiu yaain, kehimitenai
haiu eminkerek maain hαιu
emtikerek emu tipmain
tipmain enum eik.

⁸ Menmen hi etputem
hīram hīm yaaim. Hi han-
han te ti etpor hīm im hīm
manp, te hīr mit kerek nises
hīm me God naanmampre
hīras nanriak menmen
yaaim. Menmen mar im
hīram yaaim mamkaap mit.

⁹ *Ti etike mit han yi ap
eitipan einehan me hīm
enum weinim au emit!
Ti ap eises hīm me wit
tipir o menmen nīpaa mit
maamrer nīriakem emit! Ti
etikeri yi einehan me hīm
lo Moses kewet mit ne Isrel
em au emit! Menmen mar
im mamkaap mit au. Hīram
mamīwaanki.

¹⁰ *Mitik hak kari han
ke mit han ne weiwick me
God hīr nisesik, te ti enerek
miutip o wik. Epei au, hīrak
wen ap kakimtau hīm mit,
yi mit yapirwe eiweikin sip
eiwetiwek. ¹¹ *Mitik kar
ik han kitet menmen enum,
kīrak menmen enum. Men-
men enum hīrak kīrakem
mewepyapir hīrak enuk.

Pol kewis hīm ham yinam

¹² *Maain te hi esiuwe
mitik Atemas o Tikikas hīrak
kiutip kaknen kakiun ein,
ti enen waswas, te hawir
ewiwen yipirakit ewit wit
Nikapolis. Hi ami ahu in ere
hawī hitan epei au. ¹³ *Ti
ekaap mitik Sinas kerek
kertei menmen me lo me mit
ne wit Rom. Ti ekepik ketike

mitik Apolos. Ti ekepikit, te
hīrakit tetenen menmen me
hīr neiyim nanino.

¹⁴ *Mit miyapir naiu
enirtei enriak yaaim enkaap
mit miyapir hīr han enuk
me menmen enum man
mewaanki. Haiu emriak
menmen im emkepi te hīr
enu enir ke nu hīr mit ap
nīman au, hīram mamri
yapirwe. Mar im hīr ap
nanu weinim au, hīr enises
menmen me God werek
werek. ¹⁵ Mit miyapir kerek
netikewa haiu mau in, hīr
nesiuwe hīm natip ti yaaik.
Ti atip mit miyapir ein haiu
matip hīr yaain. Hi hanhan
God han yaaik kīrak kaku
kaktikewi.

Mepir keremem

* 3:9 2Ti 2:14, 16, 23 * 3:10 Mt 18:15-17; 2Jo 10 * 3:11 1Ti 6:3-5 * 3:12
Ef 6:21-22 * 3:13 Ap 18:24; 1Ko 3:5-6, 16:12 * 3:14 Ef 4:28; Ta 2:14; Mt 7:19

Tiwei Pol Kewisik Ken Failimon Menmen me tiwei ik

Pol katip mitik Failimon him gude 1:1-3

Pol kewenipi niuk me Failimon 1:4-7

Pol kitehi Failimon hirak naanmampre Onisimas 1:18-22

Pol katip Failimon him mikaru 1:23-25

¹ *Hi Pol hi hepu hekre wianak enuk ke gavman hentar him me Jisas Krais hi atip mit em. Hi hetike kaiu yinak Timoti, hawir wik wewis tiwei ik wesiuwerek ken ti Failimon. Ti kawir yaaik, haiu mirak menmen miutip. ²*Hawir ap weswut ti kiutipen tiwei ik au. Hawir wesiuwerek kakno mit ne weiwick me God kerek nau nererik neit wianak kit eik, hir netike Apia yenten pawir wetike Akipas. Hirak kirak menmen kar ke hawir wirakem.

³*Hi hanhan God Haai kaiu ketike Mitik Iuwe Jisas Krais han yaaik kirakit hirak kaku kaktikewi, yi eiyu werek werek.

Failimon kisses him me Mitik Iuwe

⁴*Hekrit hekrit hi hitehi God, hi hetpiwek hirak yaaik hentar ⁵hi hemtau ti ehises Mitik Iuwe, ti hanhanek

hirak ketike mit hir nises him mirak. ⁶*Hi hitehi God te hawir wetikewi wewepnak me menmen me God, hirak kakkepit te ti ertei iuwe menmen yapirwe me God haiu metwem hiram mamkepai wisenum, haiu emises him me Krais werek werek. ⁷*Kai yinak yaaik, hi han yaaik wisenuk hau werek werek hentar ti hanhan mit ne weiwick me God ein, ti ekepi hir han tokik nepu hir nau werek werek neriuwe menmen me God.

Failimon pike kakithis Onisimas hirak kire kirak yinak

⁸⁻¹⁰ **Hi han kitet menmen im ti hirak mit em hiram menmen yaaim. Hi amit hituthi ti eriak menmen yaaim me nikan kai Onisimas. Hi hire haai kirak hentar hi heit wianak enuk ke gavman, hi hekepik hirak kises him me God. Hiram werek te hi etput him iuwe menmen im hekrehir ke Krais hentar hirak kehimtena hi mitik iuwe, te ti ehisesim. Au, hi hinapen etput him iuwe au emit! Hawir hanhanakit, te hi hinapen. Hi Pol hi enuk epe i he mitik hi heit wianak enuk ke gavman hentar him me Jisas Krais hi atip mit em. Hi hare hituthi ti arak yaaim me nikan kai Onisimas. ¹¹ Ti hertei niuk mirak matip mar im: "Hirak kikaap mit," te nipaah hirak kirak menmen hirak ap kekepit au. In ek hirak kises him me God te

* 1:1 Ef 3:1 * 1:2 Kl 4:17; 2Ti 2:3

Fl 1:9; Kl 1:9 * 1:7 2Ko 7:4 * 1:8-10 Fl 1 * 1:8-10 Kl 4:9; 1Ko 4:15

* 1:3 Ga 1:3 * 1:4 Ro 1:8-9 * 1:6

hırap kırıak menmen yaaim kekepawır. Hırap kekepit, kekepa.

¹² In ek hi epei esiuwerek kan kırıt. Hi han in han kitetik.

¹³ *Hi hanhan eriuwerek, te hırap kaktikewa kaku in kakıkepa kerek hi wen hepu wınak enuk ke gavman hentar him me God. Te hi hepu in ti ekepa. Au, ti hepeit ein, te hi hanhan hırap kekrehı̄r kit kekepa. ¹⁴ *Hi epei hesiuwerek ken ein. Hırap ap kau ketikewa au. Hi ap etenenik ere hi heswut tiwei eituthi ti ewenhi hırap kaku in, te hi esiuwerek ken ein. Hi hınapen ti yınk enuk hentar hi etenen mitik kit ere ti ewenhi, te hi epei hesiuwerek ken. Hi hanhan ti erı̄ak menmen ti ehises han kit ek. ¹⁵ Hi han kai katıp kar ik: "God kewisık hırap kınaiwırit kırır ken keit ein wi ham kentar maain hırap ap pıke kaknen ¹⁶ *kakır ke mitik kit kırıak wok mit taau! Hırap kakre kit yinak yaaik kaku kaktikewit.

Hi hanhanek iuwe. Ti au ti tewen han teweninek wişenuk hentar hırap kit yinak yaaik ke menmen me Jisas, hırap mitik kit kırıak menmen mit.

¹⁷ Te ti han ektıp hi wariyakıt kit, te han kit ektıp mitik hak eik ekpıre hırap wariyakıt kit ekpar kerek hi wariyakıt kit. Hırap Onisimas kaknen, ti etiwekhis. ¹⁸ Hırap kerekyut menmen enum kekintıp

menmen kısawı̄nem, te ti ehitaui me menmen hırap kekintıpem. ¹⁹ *Hi Pol hi hewis him im me his mai hırekes, te hi hırekes pıke ewetitem. Nı̄paa hi ekepit, te ti eweikın han hises him me God, te ti eweto menmen me im em au. ²⁰ Te kai yinak, ti erekyo menmen yaaim im. Ti naanmıp̄re Onisimas kar ke ti naanmıp̄rau. Ti erı̄ak menmen im mentar hawı̄r wises Mitik Iuwe, te hi han yaaik eriuwit.

²¹ Hi ewisut tiwei ik ke han kai katıp ti ehises menmen hi hetputem. Au, hi hertei ti ehinin menmen im hi hituthiyem.

²² *Maain Onisimas kaknen kakiun ein, ti etiwek his ti wen naanmamrı̄wek yaaik ti erekı̄wek haau mai mamı̄ntar hi hanhan God kakı̄mtau menmen yi yitiwekhi ke hi, te hırap kaksiupena hi anaaiwı̄r wınak enuk ke gavman, hi anen ari.

Mit hı̄r natıp gude men mitik Failimon

²³ *Hi hetike Epafras wau wekre wınak enuk ke gavman wentar him me Jisas Krais. Hırap kesiuwe him ketput ti yaaik. ²⁴ *Mak, Aristakas, Dimas tetike Luk hı̄r netikewawı̄r haiu mırı̄ak menmen me God. Hı̄r nesiue him natıp ti yaaik.

²⁵ Hi hanhan Mitik Iuwe Jisas Krais han yaaik kırak kaku kaktikewi.

* **1:13** Fl 2:30 * **1:14** 2Ko 9:7; 1Pi 5:2 * **1:16** 1Ti 6:2 * **1:19** 1Ko 16:21;
Ga 6:11 * **1:22** Fl 1:25, 2:24 * **1:23** Kl 1:7 * **1:24** Kl 4:10, 14; 2Ti 4:10-11

Mepir keremem

Tiwei Mítik Kewisik Ken Mít Ne Isrel - Hibru Menmen me tiwei ik

Krais keteiknai God hírak
kíre mekak 1:1-3

Krais Iuwe kinin mít ensel
1:4-2:18

Krais Iuwe kinin Moses
ketike Josua 3:1-4:13

Krais Iuwe kinin mít pris
4:14-7:28

Hím me Krais híram
minin him enipaa God
kewet Moses em 8:1-
9:28

Hemkre me Jisas minin
hemkre me bulmakau,
ehíram mesak menmen
enum maiu 10:1-39

Haiu mít han ekitet Jisas
haiu emnakin tokim
eemisesim 11:1-12:29

Hím me menmen mít ne
weiwík me God ehír
nanisesim 13:1-19

Hím míkaru 13:20-25

*God Níkan kírak kekrehir
ke Haai kírak ketpái him
mirak*

¹ Nípaa enum eik me wi
ham yapırwe, God katip
mít profet him mirak kenipi
hír nítyak. Nepei au,
hírak keriuweti nan natip
maamrer him mirak. ²*Te
in ek, wi kerek ti nepei au
mamisi, God kewepaiyapır
him mirak keriuwe menmen
Níkan kírak ketpim. God
epei kehimítanek hírak
kakwetiwek menmen mirak

* 1:2 Sam 2:8; Mt 21:38; Jo 1:3; Kl 1:16

8:1 * 1:4 Fl 2:9 * 1:5 Ap 13:33; Hi 5:5; 2Sml 7:14; Sam 2:7

yapırwe. Nípaa God katip
Níkan kírak te hírak kises
him mirak hírak Níkan
kírak menmen yapırwe
mau ti mau nepni, mar
ke Haai kírak hanhanem.
³*Níkan kírak Jisas keteiknai
menmen iuwe me God
merhíhe mire tipar meteiknai
himin kaiu kentar han
kírak kerekek kíre God.
Hírak him mirak iuwe
menip menmen yapırwe
híram mises han kírak te
hírak naanmípre menmen
yapırwe mau merer wit wit.
Hírak hírek es ka kentar nu
tentarakit kesak menmen
enum mekrek han ke haiu
mít. Epe au, hírak kau kau
wit kerek God Mítik Iuwe
kewiyen, hírak kau menep
his yaaim mirak kerek mít
iuwe naanmípre menmen
yapırwe hír newi.

*Níkan ke God kinin mit
ensel*

⁴*Jisas kau menep his
yaaim me God kerek mít
iuwe newi. Mar im God
epei keteiknai hírak kírakek
hírak kinin mít ensel
kar ke niuk kerek God
kewetiwekem híram minin
niuk me mít ensel. ⁵*Niuk
mirak iuwe minin niuk me
mít ensel mentar nípaa God
ap katip mít nírak ensel kar
ik:

“Petepin hi hehimítenit ti
are níkan kai.” God
keteipim píke ketpim
kar ik:

“Maain hi ahu are Haai
kírak, hírak kaku
kakre Níkan kai.” God
ap katip me mít ensel

* 1:3 2Ko 4:4; Ap 2:33-34; Kl 1:15; Hi

nırak au. Hırankatıp me Nıkan kırak Jisas kerekek. ⁶*Kerek wi nıpaa God kakriuwet Nıkan kırak iuwe mitık kaknen ti ik, hıranketeipim pike ketpim kar ik:

“Yi mit ensel nai yi eiwenipi niuk mırak.”

⁷*Hırankatıp me mit ensel kar ik:

“Hi herekyor hır nırıak menmen mai waswas nar ke nıme, hır nanıwaank menmen ap mises han kai au nar ke si merhıhe.”

⁸*Te hırankatıp me Nıkan kırak kar ik:

“Ti are hi God ti Mıtık Iuwe naanmıpren menmen yapırwe tipmain tipmain enum eik. Ti tewen naanmamre menmen mit ti hırankem yaaim yaaim.

⁹ Ti hanhan heriuwe menmen yaaim, ti au han enuk heriuwe menmen enum, te ti Mıtık Iuwe, hi God kit hi ehimtanit ti iuwe ti han yaaik ehinin mit yapırwe.” ¹⁰*God pike katıp keteipim kar ik:

“Ti Mıtık Iuwe nıpaa enum eik ti hırankatıp metike nepni meriuwe his mit.

¹¹ Maain ti ik ketike nepni hıram mamıwaank mamıt te ti au. Ti ehu ehit tipmain tipmain enum eik. Mar ke mit

neriuwet laplap ere enum hır newırem, maain ti ketike nepni hıram mamweikın his mamırem.

¹²*Mar ke mit nenep laplap enum tokim newırem hır neit ham yaaim neriuwetem, te ti ehit ti ketike nepni enum ti ewırem emıt, ti enip meiyam yaaim emıkrehı hıram. Ti hırekes au, ti ehu apar ke in ek ti hırekes hepu. Ti ap te eweikınhis are menmen enum tokim au. Ti ehu tipmain tipmain enum eik.”

¹³*Nıpaa God katıp kar ik:

“Ti ehu menep etikewa eno menep his mai yaaim kerek mit iuwe newi, ti ehu ere hi enep mit enun nepan ni enıp enepi.”

God hırankap ap katıp him im men mit ensel au. Hırankatıp Nıkan kırak em keremem. ¹⁴*Te mit ensel hır nıre mekam? Hır nıre himin hır nırıak menmen God ketpor, hırankeriuweti nanıno nanrıakem nankaap mit miyapır kerek hırank hanhan kaktorhis nanu nantikerek.

2

God hırankakıkepai kaktaihis-Menmen im hıram iuwe

* **1:6** Ro 8:29; Sam 97:7 * **1:7** Sam 104:4 * **1:8** Sam 45:6-7 * **1:10** Sam 102:25-27 * **1:12** Sam 22:22 * **1:13** Sam 110:1 * **1:14** Sam 34:7, 91:11

¹ Nîkan ke God Jisas hîrak Mîtîk Iuwe kinin menmen yapırwe, te haiu emises wişenum menmen kerek nîpaa haiu memtewem te haiu ap emnaaiwîr him im emweikin sip emwetiwem au emit! ² *Nîpaa God katip mit ensel nîrak him mîrak. Hîr netiwem netpim newepyapir mit em. Menmen nepei man mar ke nîpaa hîr netpim. Mit kerek neweikin sip newet him yaaim me God, hîr nises menmen enum God kakrekyor enum mamaîr ke hîr nîrîak menmen enum. ³ *Te haiu emweikin sip emwet him iuwe me God kakîkepai kaktaihis, te haiu ap te mamnopin mamkeipin menmen enum God kakriak mit enum em taau. Nîpaa Mîtîk Iuwe Krais hîrekess kinin kewepyapir God kaktaihis. Nepei au, mit kerek nemtau him mîrak hîr nisesim, hîr netpai nar ik: "Him im ap me memitetpin au. Hîram him yaaim."

⁴ *God hîrekess keteikin him mir hîram yaaim keriuwe menmen yaaim hîrak kîriakem kîkaap mit keriuwerem. Hîrak kîriak menmen im metike hîrak keriwet God himin yaak hîrak kisses han kîrak kan kewet mit menmen mîrak yaaim.

*Jisas keweikin his kire
mitîk hîrak kekepai kaktaihis*

* 2:2 Ga 3:19 * 2:3 Hi 10:29, 12:25
Sam 8:4-6 * 2:8 1Ko 15:27 * 2:9 Fl 2:8-9

⁵ Haiu matip me ti ham maain God kakriakem mamnen mit kerek nisesik hîr nanwik. God ap kehimitan mit ensel hîr naanmiprewem. ⁶ *Au, him me God kerek mitîk hak kewisim mau tîwei Sam hîram matip mar im:

"God haiu mit mire mekam te ti han teweninai naanemprai? Haiu au enun weinin."

⁷ Me wi yinam te ti herekyei haiu enun te mit ensel hîr nininai hîr iuwe. Ti ewetai menmen mit iuwe netiwem te haiu niuk maiu iuwe.

⁸ *Ti ehimitenai haiu maminin naanmamre menmen yapırwe." Menmen miutip ap te mamininai taau.

Te in ek haiu ap minin naanmipre menmen wen au. ⁹ *Te in ek haiu mertei menmen me Mîtîk Jisas. Nîpaa me wi yinam Jisas kau ti ik God kîriak Jisas au mitîk weinik, te mit ensel hîr iuwe nininek. In ek God kîriakek hîrak kire Mîtîk Iuwe keit menmen mîrak iuwe kentar Jisas kaa kekreher kaiu te God kakriak haiu mit menmen yaaim kakriuwe menmen im Jisas kîriakem. ¹⁰ *Hîram yaaim te hîrak God kerek haai ke menmen yapırwe hîrak kîriak menmen yapırwe hîrak kenip Jisas hîrak mitîk

* 2:4 Mk 16:20; 1Ko 12:4, 11 * 2:6
* 2:10 Ro 11:36

yaaiк wi·senuk keriуwe menmen enum makip. Marim God kiriak Jisas yaaiк te hirak kakriyei haiu mit haiu mamre nikerik ne God haiu mamit menmen mirak yaaim. ¹¹ *Jisas kesak menmen enum haiu mit mirakem te haiu mire yaain. Hirak ketikewai haai kiutip, te hirak ap yink enuk katip haiu "kikrek nirk." ¹² Hirak katip kar ik:

"God hi tewen awepyapir niuk mit atip kikrek nai yem. Me nimin ke mit yapirwe nererik nises him mit hi eine henye awenipi niuk mit." ¹³ *Te hirak wen katip kar ik:

"Hi han ekitet him me God hi ehisesim." Hirak pike katip kar ik:

"Hi hepu in etike kikrek yapirwe God epei kewetori."

Jisas keweikinhis kire mitik te hirak kekepai haiu mit

¹⁴ *Haiu mit miyapir Jisas katip haiu kikrek nirk haiu mire yink, hemkre o hemik, te hirak hirakes keweikinhis kire haiu mit te hirak kaa kewaank Seten kerek kiriak haiu mit haiu mami. ¹⁵ Hirak kiriakem te haiu mit yapirwe nipaai haiu minnaain te mami mamno mamir God, maain haiu ap te mamnapin mei taau. ¹⁶ *Hirak ap kiriak menmen kikaap mit ensel au. Hirak kiriakem kekepai

haiu mit nepenyerer ne Abraham. ¹⁷ *Te hirak Jisas keweikinhis kar ke haiu mit kikrek nirk hirak kire mitik kerekek. Hirak keweikinhis kire mitik te hirak kiriak menmen me God kire mitik iuwe pris kerek hanhan keriуwe mit hirak kiriakem werek werek. Hirak kiriak menmen yaaim keiyim kesak menmen enum me haiu mit yapirwe. ¹⁸ *Hirak yaaiк te hirak kakikaap mit wen nanises God werek werek wi menmen enum mamnen mamiwaanki. Hirak kakikaap mit kakintar nipaai menmen enum man mewaankek te hirak ap keweikin sip kewet God au.

3

Jisas wi·senuk kinin mitik Moses

¹ *Nai yinan kerek God keit wit kirkak kehimiteni te yi yisesik yayit menmen mirak, yi han ekitet Jisas werek werek. Hirak hirakes God keriuwetek kire Aposel hirak kan kewepyapir him mirak, hirak kiriak menmen mire mitik Hetpris, haiu mit misesik matip mit han ek.

² *God kehimitanek hirak kiriak menmen mirak te hirak kiriakem kisesim werek werek, kar ke nipaai mitik Moses kiriakem kisesim kau nimin ke mit miyapir ne weiwick me God.

³ Mitik Iuwe ik Jisas God kewisik hirak keit niuk mirak wi·senum kinin niuk

* **2:11** Mt 25:40; Mk 3:35; Jo 20:17 * **2:13** Ais 8:17-18 * **2:14** Jo 12:31; 1Jo 3:8; Rev 12:10 * **2:16** Ais 41:8-9 * **2:17** Fl 2:7; Hi 2:14; 1Jo 2:2, 4:10 * **2:18** Hi 4:15 * **3:1** Hi 4:14, 6:20, 7:26, 8:1, 9:11 * **3:2** Nam 12:7

me Moses kire mitik kime winak yaaik keit niuk mirak iuwe. Winak au, hirak kepu weinim. ⁴ Winak yapirwe ap te mamime hiremes taau. Mit keriyan nimaam, te God kinin kentar hirak kiriak menmen yapirwe. ⁵ *Moses kiriak menmen me God nimin ke mit miyapir ne weiwick mirak. Hirak kire wok mitik kiriak menmen me mitik iuwe kirkak. Hirak kewepyapir menmen God katip maain hirak hirakes kakriakem. ⁶ *Krais hirak au. Hirak Nikan ke God kerekek, hirak kiriak menmen me God werek werek. Hirak Mitik Iuwe kinin naanmipre mit miyapir ne weiwick me God. Haiu mamu mamre mit miyapir ne weiwick me God te haiu wen han tokik emu emimerir Mitik Iuwe kanen kaktaihis o au en, taau.

*Mit ap nises him me God
ap te nanu werek werek taau*

⁷ *Haiu emimtau him kerek God Hinmin Yaaik ketpaiyem emintar haiu ne weiwick miutip mirak. Hirak katip kar ik:

“Petepin kerek yi yemtaw God ketpi menmen,
⁸ *yi ap paan tokik (o eiyinke perkenum) eiweikin sip eiwetiwem au emit! Yi ap eiyises menmen me nipaah maamrer naiu niriakem neweikin sip newet God me wi hir nepu wit tenhaan

* 3:5 Nam 12:7 * 3:6 Kl 1:23; Hi 3:14
Nam 20:2-5 * 3:11 Nam 14:21-23 *

weinik mit ap newi. Hir han enuk nari han kirkak nenipiwek han enuk keriuweri.”
⁹ God katip kar ik:

“Maamrer ni neit wit ik hir nari han kai enuk te hir nir menmen hi hirakem me 40 tito, te hir au, hir neweikin sip neweto. ¹⁰ Hir nenipa hi han enuk heriuweri te hi hatip har ik:

‘Hir hekrit hekrit hir nises menmen ham enum mekre han kir. Hir au, hir nepitari menmen hi hetpim hir ninapen nisesim.’

¹¹ *Hi han enuk heriuweri te hi hatip him iuwe har ik:

‘Hi ap ewisi hir naninen nanu wit kerek hi ehimtenor hir nanino nani, ap nanino ein ein au.’”

*Haiu ap emweikin sip emwet him me God emir
ke nipaah hir mit ne Isrel
niriakem emit*

¹² Nai yinan, yi naanmamre hiras te yi mit ap te eirak han ki enuk yi eiweikin sip eiwet God kerek kakpau kakpeit nipaah ere in te maain hirak kaku tipmain tipmain enum eik. ¹³ Wi yapirwe God katip hiram mire “petepin” yi hekrit hekrit einakinan hitokim eikapan han tokik eiyu te yi ap eiwis menmen enum mamri han ki memitipin te yi eiweikin sip eiwet God au

* 3:7 Sam 95:7-11 * 3:8 Eks 17:7;
3:14 Hi 3:6

emıt! ¹⁴*Yi eikapan eiy İntar nipaahaiu mit memtauhim me Krais. Haiu emisesim ere maain haiu mami te haiu mamtikerek mamu han kiutip haiu mit mamit menmen mamtikerek. ¹⁵*Haiu mertei him im wen mepu hiram matip mar im:

“In ek yi yemtauhim me God kakitpiyem yi ap einakin tokim eiweikin sip eiwet him mirak mar ke nipaahmaamrer ni niriakem.” ¹⁶*Neimin nemtauhim God ketpim te hir ap nisesim au, neweikin sip newetiwem? Mit miyapir kerek Moses keriyei keri ken ninaaiwir wit Isip. ¹⁷*God hirak han enuk keriuwe neimin me 40 tito a? Hirak han enuk keriuwe mit miyapir niriak menmen enum te hir naa neit wit tenhaan weinik mit ap nei newi. ¹⁸*Nipaah God katip him iuwe kar ik: “Hir ap naninen nanu wit Keinen kerek hi hehimitanek hir nanwiyen ap nanino ein ein au,” hirak katip karik hirakkatip me neimin a? Hirak katip me mit ne Isrel kerek neweikin sip newetiwek. ¹⁹Te haiu mertei hir ap nen nau wit kerek hirak epei kehimiteni hir

nanwiyen nentar hir ap nises him mirak werek werek au.

4

Haiu naanmamre hiras te hau emu emtike God

¹Haiu mit miyapir naanmamre hiras emintar him nipaah God ketpim me mit naninen nanu wit kerek hirak kehimiteni nanwiyen hir nanu yaaim nantikerek nanu nanit. Him yaaim im hiram mepu. Yi naanmamre hiras te God kakitpi ap te yi yaino yayit menmen kerek hirak kehimiteni yi yaitiwem. ²Haiu memtauhim yaaim me God mar ke nipaah hir mit maamrer nemtewem. Te menmen hir nemtewem ap mekepi mentar wi hir nemtiwem hir neweikin sip newetewem. ³Haiu mit miyapir kerek mises him me God, haiu epei mamno wit kerek God kehimitenai haiu mamwi en mamu yaain mamtikerek mamu mamit. Nipaah God katip ke wit ik hirak katip kar ik: “Hi han enuk te hi epei hatip him iuwe har ik: ‘Mit miyapir kerek ap nisisa, hir ap te nanino wit kerek hi ehimiteni nanu nantikewa taau.’”

God nipaah kiriak ti metike nepni. Me wi eim ere in hirak kau kemerir mit hir nanisesik nanino nanu nantikerek nanu nanit. ⁴*Me tiwei miutip nipaah mit newis him me God

* 3:15 Sam 95:7-8; Hi 3:7-8 * 3:16 Nam 14:1-35 * 3:17 1Ko 10:10 * 3:18
Hi 3:11 * 4:3 Sam 95:11; Hi 3:11 * 4:4 Jen 2:2

mekrerem, hiram matip me wi hispinak wlik (7) mar im: "Wi hispinak kiutip (6) nepei au, teipmen me wi hispinak wlik (7) God kau weinim ap pi ke kiriak menmen ham au." ⁵*Me tiwei im hirak pi ke katip kar ik: "Mit han en ap te nanino witerek hi hehimiteni nanwiyen taau." ⁶ Him im hiram wen mepu, te haiu mertei mit han nanino witerek God kehimiteni nanu nantikerek. Nipaa mit miyapir nemtaw him yaaim me God te hir ap nen wit God kahimiteni nentar hir neweikin sip newet him mirak. ⁷*Mar ek te God kitimat wi ham te mit nanino wit kirkak nanu nantikerek. Hirak katip me wi im hiram mire petepin. Maain tito yapirwe epe men me mit en neweikin sip newet God hirak pi ke kewepyapir him im keriuwe menmen Devit ketpim. Hirak katip,

"Petepin yi yemtaw God ketpi menmen yi ap paan tokik (o yenkeperkenum)
yeweikin sip yewet him me God." ⁸*Wit Keinan hirak wit God kehimitan Josua keriyei mit keri ken te hir nantike God nanu nanit te hirak ap pi ke katip keteipim me wi ham maain hiram mamnen te haiu mamno wit kirkak mamu mamtkerek.
⁹ Mentar menmen im

haiu mertei wi ham mepu memerir haiu mit ne weiwik me God hiram mamu yain yain mamir ke nipaa God kiriak menmen nepei au, me wi hispinak wlik (7) hirak kau yain yain keit. ¹⁰*Neimin hir nanino nanu nantike God nanu werek werek, hir naninaaiwir menmen nipaa hir niriakem te hir han kitet God katip hir yaain. Au hir enises him me Krais. Menmen im hir niriakem hiram mar ke hir nau yain yain nar ke nipaa God kinaaiwir menmen hirak kiriakem hirak kau yain yain.
¹¹ Te haiu yapirwe naanempre hiras werek werek te haiu mamno wit ke God hiram mamu yain yain mamtkerek mamu mami. Haiu mit ap te emweikin sip emwet God mamir ke nipaa maamrer hir niriakem.

¹²*Haiu naanempre hiras me menmen im mentar him me God hiram weinim au. Hiram mepu miriak menmen. Hiram minin hine ke his tikkuk enuk, hiram mepno nimin han ketike himin ke haiu mit, hiram mewepyapir menmen mau mekrerem kerek haiu mit hanhanem o han kitetim, hiram meteiknai menmen

* 4:5 Sam 95:11 * 4:7 Sam 95:7-8

* 4:8 Diu 31:7; Jos 22:4 * 4:10 Jen 2:2

* 4:12 1Pi 1:23; Ef 6:17; Rev 1:16, 19:5; Jo 12:48

im hiram yaaim o au enum. ¹³ Ap te menmen miutip nipa God kırırakem hiram mısawın te God ap kerteiyem au. Hırap kertei menmen yapırwę hau mirıakem hırap kırem. Maain hırap skelim hau mit me menmen hau mirıakem.

Jisas hırap Mitik Iuwe Hetpris kaiu

¹⁴ *Hau mitik kaiu iuwe hetpris ken kau ketike God teit wit kırak. Mitik ik hırap Jisas kerekek, hırap Nıkan ke God. Te hau han ekiet menmen wişenum me Jisas kerek hau mewepyapırem.

¹⁵ *Hau mit ap te han tokik mamu maminin menmen yapırwe mamnen mamri han kaiu hau mamrıak enum au. Hıram mamininai mamri han kaiu te hetpris kaiu hırap kire mitik han teweninai keriuwe menmen enum hau ap te mamininem taau. Hırap han teweninai kentar nipa menmen mari han kırak kar ke menmen mari han kaiu te hırap ap kisesim kırıak menmen enum au. ¹⁶ *Te hau ap emnaain au. Hau emitehi God hırekes emriuve him maiu mamno nıkıp mırak te hırap kakısa menmen enum maiu hırap kakıkepai me menmen enum mamri han kaiu te hau emininem.

5

Jisas kire Hetpris hırap kakısa menmen enum maiu kaktahis

* **4:14** Hi 3:1, 10:23 * **4:15** Hi 2:17 * **4:16** Hi 10:19 * **5:2** Hi 4:15 * **5:3**
 Lev 9:7, 16:6 * **5:4** Eks 28:1 * **5:5** Hi 1:5; Sam 2:7 * **5:6** Sam 110:4; Hi
 6:20, 7:1, 17 * **5:7** Mt 26:39-46

¹ Yi yertei mit keriyen hau mari mitik hak kau nımın ke hau mit hau mehimitanek hırap kekrehır kaiu kitehi God ke hau mit kewetiwek menmen maiu, hırap kewepwar menmen kewet God em me menmen enum hau mirıakem.

² *Mitik hetpris ik hırap han tewenin mit kerek netaritari nırap menmen enum hırap nises God werek werek au. Hırap han tewenini kentar wi ham menmen enum mari han kırak hırap kırıak menmen enum kepır ke hau mit. ³ *Hırap ap kewepwar God kewetiwek menmen me hau mit keriyen au. Hırap kewepwarem kewetiwek menmen mırak metike menmen me hau mit kentar wi ham hetpris hırekes menmen enum mari han kırak hırap kırıak menmen enum te God kakısa menmen mırak enum kaktikewai. ⁴ *Mitik kerek hetpris, niuk mırak iuwe, te mitik ap kehimitan hırekes kakre hetpris au. God kerekek kehimitanek kırıak menmen im kar ke nipa hırap kehimitan mitik Eron kire hetpris.

⁵ *Mar im Krais ap kehimitan hırekes kire mitik iuwe hetpris au. God ketpiwek kar ik:
 "Ti Nıkan kai. Petepin hi hıre Haai kit."

⁶ *Me him mau tiwei ham God katip kar ik:
 "Ti are mitik iuwe pris niuk mırak Melkisedek."

⁷ *Nipaah wi Jisas kau ti kire mitik, hirak kitehi God keriuve him iuwe wan tipar metpenin moke nanamir kirkak. God kemtau menmen hirak kitwekhiyem, hirak kekepik. Hirak kaa te God kikiak kekrit kepu kentar hirak kewen han kirkak kises han ke God. ⁸ *Jisas hirak Nikan ke God te hirak menmen enum makip hirak yink kirkak kekek (o meiyeworek) iuwe. Menmen im makip hirak yink kirkak kekek iuwe, hiram mekepik te hirak kises han ke God werek werek. ⁹ Hirak kises han ke God werek werek te hiram meteikin mit menmen enum ap mau mekre han kirkak au. Hirak yaai te hirak kenip God hirak kakikaap mit kerek nises him mirak te hirak kaktorhis nanu nanit tipmain tipmain enum eik. ¹⁰ *God kehimitanek hirak kire mitik hetpris kar ke nipaah mitik Melkisedek hirak mitik iuwe pris kentar menmen Jisas kiriakem kakisak menmen enum maiu.

*Yi eiyu eiyir ke mit iuwe
eiyises him me God*

¹¹ Me menmen me Krais ketike Melkisedek hi hare atpi menmen yapirwe te hi ap heteikni yem hetpiyem werek werek au. Yi han enuk yetaritari yau. ¹² *In ek hiram wi me yi mit yi yepu yire tisa me him me God yentara nipaah enum eik

yi yemtaw him me God yis esim. Te yi ap eire tisa au. Yi ap yertei werek him nipaah yi yemtewem te mitik hak piye eknen ekteikniyem te yi eyirteiyem werek werek. Yi yire mit iuwe yaam ninpin heriyai heriyai au. Yi yire nikerek kike yaam nim, yi ap te yises him me God werek werek wen au. ¹³ Haiu mertei mit miyapir kerek piye nemtau him me God nipaah hir ninin nemtewem, hir netari nire nikerek wen kike naam nim me miyerer nir. Hir netaritari him yaaim me God hir ap nertei mekam yaaim mekam au enum. ¹⁴ *Mit iuwe nertei naam menmen heriyai heriyai hir nertei menmen ham yaaim menmen ham au enum. Marim mit nises him yapirwe me God werek werek hir nertei mekam yaaim mekam ham au enum.

6

*Haiu mit naanempre hiras
emises him me God werek
werek*

¹ *Haiu ap han ekitet yapirwe him me Krais nipaah haiu minin memtewem emit! Haiu emises him mirak ham te haiu emisesik werek werek. Haiu ap han ekitet yapirwe him nipaah haiu memtewem marim: Haiu emweikin sip emwet menmen enum menipai haiu mami haiu emises him me God, ² o him mit netpaiyem me mit nankir mit han

* 5:8 Fl 2:6-8 * 5:10 Sam 110:4 * 5:12 1Ko 3:1-3 * 5:14 Ro 16:19; Fl 1:10

* 6:1 Hi 9:14

neriuwe tīpar o h̄im me m̄it h̄ir newis his m̄ir em̄intar paan ke m̄it nehimiteni nanriak menmen me God, o h̄im me haiu mami maain God pīke kak̄ikekyai haiu m̄it yap̄irwe kak̄inkai pīnan mamno wit k̄irak pīnan mamno wit enuk si tat̄in tat̄ikneni.³ God hanhan ekīkepai te haiu emises h̄im m̄irak ham te haiu emisesik werek werek.

⁴ Hi hat̄ip menmen im hentar m̄it han kerek n̄paa nertei h̄im me God n̄sesim werek, h̄ir neit menmen yaaim God keriuwetem meke wit k̄irak man. God H̄im̄in Yaaik kekiuwe kan kau kekre han k̄ir. H̄ir nanweikin sip nanwet God mam̄irkeik te haiu pīke mam̄itpor mamri han k̄ir te h̄ir nanweikin sip nanwet menmen enum pīke nanisesik? ⁵*H̄ir epei nertei h̄im me God kerek h̄ir n̄sesim em h̄iram yaaim. H̄ir epei n̄ir menmen iuwe me God kerek epei man mau n̄im̄in ke haiu m̄it me wī im. ⁶*H̄ir m̄it nanweikin sip nanwet h̄im yaaim me God mam̄irkeik te haiu mamkepi h̄ir pīke enisesim? Taauye! H̄ir ap pīke enisesim au nanintar h̄iram m̄ire h̄ir pīke nenep Jisas newenkekik kau nu tentarakit te m̄it han ne tī n̄ir menmen im h̄ir nat̄ip enum me Krais.

⁷ M̄it kerek nemtau h̄im me God h̄ir n̄ire tī kerek haw̄i kam̄ip h̄irak yaaik k̄ire tīpar te h̄irak kaknip

menmen kerek m̄it nam̄ir em h̄iram mamwo yaaim, God han yaaik keriuwerem. ⁸*M̄it kerek n̄paa n̄ses God te in ek neweikin sip newetīwek h̄ir nar ke tī enuk waai enum m̄ire tīk tīk yenkis enum mewim. H̄irak tī enuk wein̄ik. God han enuk kakriuweri kakt̄ip h̄ir enun nar ke tī enum, h̄irak kakw̄iri nanino si tat̄ikneni.

⁹ Nai yinan hi hetpi h̄im im me m̄it enun neweikin sip newet God te hi han ekitet yi m̄it miyap̄ir eir̄iak menmen marim au. Yi eir̄iak menmen yaaim eisesim te God kak̄ikepi kaktihis. ¹⁰*God h̄irak ap enuk te h̄irak ap han ekitet menmen yi yisesim au. H̄irak kertei menmen yi epe īȳiakem, yi yeteikin yi hanhan yeriuwerek yi ȳikaap m̄it miyap̄ir kerek n̄ses h̄im m̄irak, yi yekepi n̄paa ere in yentar yi yises h̄im m̄irak. H̄irak han kakitetim. ¹¹*Hi hanhan yi m̄it miyap̄ir niut̄ip niut̄ip yi wen eiyises menmen me God wīsenum eimeriȳiwek te maain wī Jisas pīke kaknen h̄irak kaktihis. Yi ȳiak menmen marim ere wī yi yayu tī h̄iram epei au. ¹² Hi h̄inapen yi yayu yain yain me menmen me God au emit! Yi eiyises menmen iuwe yayar ke m̄it kerek han kitet h̄im me God h̄ir nemeriȳiwek pīke kaknen te h̄ir nanit menmen yaaim n̄paa God kat̄ip kakwet haiu m̄it em.

* 6:5 1Pi 2:3 * 6:6 Mt 12:31; Hi 10:26-27; 1Jo 5:16 * 6:8 Jen 3:17-18 * 6:10
Hi 10:32-34 * 6:11 Hi 3:14

*Haiu han ekitet menmen
wisenum*

¹³ Nipaa wi God katip Ebraham him mirak, hirak ketpiwek him manp hirak kakises menmen hirak epei ketpim. Hirak ketpiwek him manp keriwe niuk mirak hirekes kentar hirak Mitik Iuwe God, mitik keiyak ap te iuwe kakininek taau. ¹⁴ *Hirak ketpiwek kar ik: "Ebraham, maain hi herekyut menmen yaaim hi ewetut nepenyerer nei yapirwe."

¹⁵ Epe au, Ebraham kau kemerir menmen God ketpiwekem hiram mamnen. Hirak kemeriyiwem ere hirak ketiwem. ¹⁶ *Menmen mitik katip hirak kakisesim hiram mar im. Hirak katip keriwe niuk me mitik hak iuwe hirak kininek te mit nemtewek hir nekiyan nau neit natip nar ik: "Hiram werek hirak kakises him mirak."

¹⁷ God hanhan keteiknai haiu mit kerek mamit menmen nipaa hirak katip kakwetaiyem, hirak keteiknai hirak kakises him mirak te hirak katip him iuwe keriwe niuk mirak. ¹⁸ *Menmen im wik me God matip him iuwe, hiram matip meriuwe niuk mirak hiram meteiknai hiram ap te mamweikin au, te God ap kemitaipin keriwerem au. Hiram mekepai merekyei haiu han yaaik tokik emu ere maain haiu mamit menmen God katip kakwetaiyem.

¹⁹ *Haiu mertei maain Krais kakikepae kaktahis te menmen im mekepae haiu han tokik mepu mar ke nu nekenik metenen nu hirak kerp. Menmen im haiu misesim hiram mamkepae mamir ke waai o anka kewik ketenen sip kekre wan. Menmen haiu misesim hiram mar ke hine ken keremir laplap miwapin haau me God kewiyen te haiu metikerek mau han kiutip. ²⁰ *Jisas hirak kinin ken wit ke God. Hirak epei ken kau kekre haau me God kewi hirak kekrehir kaiu kekepae. Hirak mitik iuwe kaku kakit kakre hetpris tipmain tipmain kakir ke mitik iuwe pris Melkisedek kaku.

7

Melkisedek hirak mitik iuwe pris

¹ *Jisas hirak Mitik Iuwe Hetpris kar ke Melkisedek kentar menmen im. Melkisedek hirak mitik iuwe hetpris ke God kerek kinin naanmipre menmen yapirwe. Wi nipaa Ebraham ketike mit nirk nenept mit iuwe kerek naanmipre mit ne wit hispinak (5) hir nanip nenepti. Epe au, hir wen nepnen wit kir, mitik Melkisedek kewen yiprek ketike mit nirk, hirak ketpiwek him yaaim kar ik: "God kerekyi menmen yaaim naanmamri." ² Ebraham kenke menmen

* 6:14 Jen 22:16-17 * 6:16 Eks 22:10-11 * 6:18 Nam 23:19; 1Sml 15:29
 * 6:19 Lev 16:2-3, 12, 15 * 6:20 Hi 5:6 * 7:1 Jen 14:17-20

yapırwe hıranketike mit
nırak netiwem me mit
hırananıp nenepi, hırank
kewepim mar hiswiyen (10),
hırank kewetiwek pınam
miutıp, Ebraham keteninem
mar hispınak tekyaaıt (9).
(Haiu meweikin niuk me
Melkisedek mamre him
maiuhıram matıp “Mitik
Iuve kises menmen yaaim.”
Melkisedek hırank mitik iuve
king kinin naanmipre mit
ne wit Selem. Niuk im
Selem hıram matıp “Wit
mit nekiyan newik.” Te
niuk mırak ham matıp hırank
“Mitik iuve king kenip mit
nekiyan enu enit.”) ³*Nipa
mit ap newis tiwei netpai
miye haai nırak o maamrer
nırak hırnem in au. Hı
ap netpai mitewinaak o au.
Hıap netpai hırank kaa o au
te haiu han kitet hırank kire
Nikan ke God kentar hırank
wen kau keit. Hırank kau kire
mitik iuve pris kaku kakıt
tipmain tipmain enum eik.

⁴ Yi mit yi yertei hırank
mitik iuve. Ebraham han
kitet Melkisedek hırank iuve
kininek te hırank kenke men
men mırak hırank ketiwem
me wi kerek hırank kenep
mit, hırank kewetiwek pınam
miutıp, hırank keteninen pınam
mar hispınak tekyaaıt (9).
⁵*Mit han kerek hırnepeny
er ne mitik Livai hırnırak
menmen me mit pris. Him
me God Moses kewisim
mau tiwei matıp hırhakrit
hekrit nanri pınam miutıp
me menmen hiswiyen (10)
mit ne Isrel nantenenim
me ni mir o menmen mit

han nanwetirem. Hı mit
yapırwe ne Isrel hırnepeny
er ne Ebraham te mit pris
nari menmen me paaprer
nır. Menmen im hıram
yaaim. ⁶Te Melkisedek hırank
ap ke weiwık me Livai te
kenmak hırank kari menmen
miutıp me Ebraham a?
Hırank ap ke weiwık mir te
hırank kari menmen miutıp
me menmen mar hiswiyen
(10) Ebraham ketenenim
keriyaam me mit nepei naa.
Hırank keriyaam kentar hırank
mitik iuve kinin Ebraham.
Hırank keit menmen pınam
nepei au, hırank ketipiwek
him yaaim kar ik: “God
kakrekyi menmen yaaim.”
Haiu mertei Ebraham
hırank iuve kentar nipa
God ketipiwek him yaaim
kakisesim kakrekyiwekem.
⁷ Haiu mertei mitik kerek
katıp mitik hak him yaaim
kar ik: “God kakrekyut
yaaim,” mitik ik katıp
menmen im hırank kinin
mitik kemtau him mırak
kentar hırank kekrehir ke God
hırank ketipiwek menmen
yaaim. ⁸Mit pris kerek
nari menmen miutıp me
menmen mar hiswiyen (10)
mit ne Isrel netenenim,
maain mit han ne mit hırnani,
te Melkisedek kerek
kari menmen miutıp me
Ebraham, him me God
mau tiwei matıp hırank
ap te kaki au. Hırank
kaku kakıt. ⁹Livai maam
nipu kırak Ebraham kewet
Melkisedek menmen miutıp
me menmen hiswiyen hırank

* 7:3 Sam 110:4; Hi 5:5-6, 7:15-17 * 7:5 Nam 18:21

ketenenim. Te hiram yaaim haiu matip nipaai mitik Livai kewet mitik Melkisedek menmen. Markeik te Livai kewet Melkisedek menmen em? Miye winaak wen au me wi Ebraham kepnen wit. 10 Melkisedek hirak kewen yipir Ebraham keit yayiwe, te Ebraham kewet+wek menmen. Ebraham hirak maam nipa ke Livai te hiram mar ke hirak kewet Melkisedek menmen kekreher ke Livai. Te haiu mertei Melkisedek mitik iuwe kinin Livai.

*Menmen me pris
Melkisedek pike mekrit te
menmen me Livai epei au
mesi meit.*

11 Nipaai God katip mit him mirak hir newisim mekre tiewi. Him im matip maain God kakikreher ke menmen me mit pris ne weiwik me Eron. Menmen im meteiknai menmen mit pris in hir niriakem hiram ap te mamisak menmen enum mit niriakem au. Te God kewis mitik pris hak kiriak menmen kar ke mitik pris Melkisedek nipaai kiriakem. Hirak ap kises menmen mar ke mit pris ne weiwik me Eron hir niriakem au. Him kerek God katip Moses em mit pris ne weiwik me Eron, hir nepenyerer ne maam nipa kiri Livai, hir neit him im me God hir newepyapirem natip mit miyapir ne Isrel em. Hir yapirwe nisesim. 12 Te in ek mitik hak iuwe kekreher ke mit pris me weiwik me Eron. Him me

Moses mit pris natip mit em hiram ap mamu weiniim au. Hiram mamisi te him ham me God mamikreher miram. 13 Mitik ik kerek him me God mau tiwei metpim, hirak ap ke weiwik me mit pris ne Levi au. Hirak ke weiwik ham. Mit ne weiwik mirak nipaai enum eik ere in hir ap niere pris nen newis menmen newepwarem newet God em au. 14 *Haiu mit yapirwe mertei Mitik kaiu Iuwe Jisas miye pirak winaak hirak ke weiwik me Juda. Him me Moses mau tiwei ap matip mit ne weiwik im hir niere pris au. Nepenyerer ne Livai kerien. Te Mitik kaiu Iuwe hirak kire pris kekreher ke mit pris ne weiwik me Livai te menmen mir hiram nepei au mesi.

*Jisas hirak Mitik Iuwe
Pris hekrit hekrit kar ke
Melkisedek*

15 In ek haiu mertei werek werek God kekreher ke pris ne nipaai ein netike him hir nisesim me wit kerek hirak kehimitan Mitik Iuwe hak Krais hirak hetpris kises menmen ham kar ke nipaai Melkisedek hirak kisesim. 16 Hirak kire hetpris kentar God ap han kitet him nipaai hirak katip Moses em matip mit pris hir ne weiwik miutip me Livai kerien. Hirak han kitet hirak mitik iuwe ap te kaki au, te hirak kehimitanek hirak mitik hetpris. 17 *Him im yaaim mentar him me God mau tiwei matip mar im: "Ti

* 7:14 Jen 49:10; Ais 11:1; Mt 2:6; Rev 5:5 * 7:17 Sam 110:4; Hi 5:6

ehu ehit tipmain tipmain enum eik. Hi ahimitan ti are Mitīk Iuwe Hetpris hises menmen har ke Melkisedek kisesim.”¹⁸ God nepei kesak him mirak nipaai hirak katip Moses em mit nisesim kentar menmen me him im mit nisesim ap mekepae menipai haiu mit yaain te haiu mamu mamtike God taau!¹⁹ *Him me Moses mit nisesim ap te mamnip menmen ham miutip nipaai enum hiram mamre yaaim au. In ek God kewetai him yaaim me Krais hiram minin him me Moses nipaai ein te haiu mertei haiu emisem hiram mamkepae haiu mamtike God mamkiyan mamu mamit.

²⁰ Haiu mertei wi God kehimitan Jisas hirak kire hetpris, hirak katip him iuwe hiram hirakes kakises menmen im, hiram ketpim. Nipaai mit hir nire pris, God ap ketpor him iuwe kar ke hiram katip Krais em, te hir nire pris au.²¹ *Te Jisas hirak kire hetpris wi kerek God katip him iuwe kehimitanek katip kar ik:

“Hi God hi Mitīk Iuwe hi hetput heriuwe him mai iuwe hi ap te aweikin han kai atip menmei ham au. Ti ehu ehit har ke pris tipmain tipmain enum eik.”²² *Haiu mertei him im God ketpim me Jisas hiram yaaim iuwe, hiram minin

him me nipaai ein God kewet Moses em te mit miyapir newenhi nisesim.

²³ Menmen im hiram ham. Nipaai pris hir yapirwe nentar hir naa, mit han nekreher kir nar kerekek kerekek me tito yapirwe. Mitīk kiutip ke hir mit ein ap kaku tipmain tipmain enum eik au.²⁴ Jisas kerekek hirak kaku kakit tipmain tipmain enum eik, te hiram hirakes kirak menmen mit pris niriakem. Mitīk hak ap te kakikrehir kirak taau kakintar hiram ap pike kaki au.²⁵ *Te Jisas Krais hiram kakikaap werek werek haiu mit miyapir kerek mises God mentar haiu mises him me Krais. Hiram kakikepae kakintar hiram kaki au. Hiram kaku tipmain tipmain enum eik, hiram kau ketike God kitwewhi me haiu mit.

Jisas kire Hetpris kinin hetpris ne nipaai, hiram kakikepae haiu mit

²⁶ *Jisas kerekek hiram Mitīk Hetpris yaaik te kakikepae. Hiram mitik yaaik, han kirak yaaik prar enuk keit, menmen enum ap mau mekre han kirak au. Hiram kinaaiwir haiu mit enun mau ti hiram God kenipek kau ketikerek hiram niuk mirak wisenum.²⁷ *Hiram ap kar ke hetpris ne nipaai ein au. Menmen hir newepwarem newet God em hiram ap yaaim te mamisak o mamwapin menmen enum

* 7:19 Hi 9:9 * 7:21 Sam 110:4; Hi 5:6 * 7:22 Hi 8:6, 12:24 * 7:25 Ro 8:34; 1Jo 2:1 * 7:26 Hi 3:1 * 7:27 Hi 5:3

me mit tipmain tipmain enum eik au. Te hekrit hekrit hir niriakem. Hir ninin newepwar menmen me menmen enum hir hiras niriakem nepei au, hir newepwar menmen newet God em me menmen enum mit han niriakem. Te Jisas ap kar ke mit en au. Hirak kiriak im miutip me wi nipaai hirak kaa kentar nu tentarakit, hirak kewepwar hirekes kewet God yink kirkak hirak yaaik te kakisak menmen enum haiu mit miyapir miriakem. Te hirak ap kaknipem kakteipim au. Kiutipen kerekek. ²⁸* Him nipaai God kewet Moses em mit miyapir enisesim hiram mehimitan mit nire hetpris, te mit in hir yaain au, God katip hir mit enun mau mekre han kir. Te keriuwe him ham God ketpim hiram mikaru man, hirak katip him iuwe kehimitan Nikan kirkak Jisas hirak kire hetpris. Hirak kerekek ap kire mit hetpris han kerek niriak enum au. Hirak nipaai ein ere in tipmain tipmain enum eik hirak yaaik kerekek.

8

Jisas kiriak menmen kire hetpris keit winak yaaik keit wit ke God

¹* Menmen hi hetpiyem hiram im. Hetpris kaiu karik hirak kepu kar ke hi nepei hetpiyem. Hirak kau ketike Mitik Iuwe God tau wit kirkak kau niu. Hirak kau

ken menep his yaaim mirkak kerek mit iuwe naanmipre menmen yapirwe newiyen. ² Hirak kewiyen kiriak menmen hetpris kiriakem. Hirak kiriakem kekre winak God hirekes kimaak. Winak kerek nipaai God katip Moses kimaak, hirak himin ke winak ik God hirekes kimaak keit wit kirkak. Mit au.

³ Him nipaai God kewet Moses em mit miyapir enisesim, hiram mehimitan mit hetpris hir newepwar menmen newet God em, hir nenep samiyak newet God em. Mitik kaiu Iuwe Hetpris ekwepwar menmen ekwet God em kar ke mit in netenen menmen newet God em. Hirak ketenen menmen au, hirak ap kire hetpris auye. ⁴ Mitik kaiu Iuwe Jisas hirak kau ti ik hirak ap kakre pris au ekintar mit nau nire pris newepwar menmen newet God em hir nises him nipaai God kewet Moses em te mit enisesim. Te hir nanwis Jisas kakriakem taau. ⁵* Menmen im hir niriakem nar ke pris netike winak ik kerek hir niriak menmen mekrerem, hiram himin keremem. Hiram himin mises menmen mau wit ke God. Menmen im hiram mises menmen meit wit ke God, te wi nipaai Moses kakime winak ke God, God ketpiwek him iuwe kar ik:

“Ti ehises menmen im werek mamir ke nipaai ti heit miniu (o neiyip) eik

* 7:28 Hi 5:1-2 * 8:1 Hi 1:3, 3:1, 10:12, 12:2 * 8:5 Kl 2:17; Hi 9:23; Eks 25:40

* 8:6 2Ko 3:6; Hi 7:22, 9:15

hi heteiknutem.” ^{6*}In ek Krais h̄irak k̄ir̄ak menmen me hetpris h̄iram yaaim minin menmen mit han pris n̄paa n̄riakem. H̄irak kinini kar ke him ham God katip Jisas em kewet haiu mit em h̄iram yaaim minin him me n̄paa maamrer naiu nisesim. H̄iram minin him n̄paa mentar him ham im mamkepae werek werek. Him me n̄paa au, m̄ikaap maamrer kike keremem.

*H̄im ham yaaim minin
him me n̄paa ein*

⁷ Him me n̄paa ein God h̄irak kewet Moses em h̄irak ketpim h̄iram yaaim mekepae werek werek, kenmak te h̄irak pīke ketpae him ham? H̄irak ketpae him ham haiu emisesim kentar him me n̄paa ap werek werek mamkaap haiu mit miyapir haiu mamre yaain, au haiu mire enun. ^{8*}God katip him me n̄paa ap yaaim m̄iriak mit miyapir yaain au. Haiu mertei him im yaaim mentar God katip kar ik:

“Hi M̄itik Iuwe atip yi eiyimtewem. Maain wi ham mammen te hi atip mit ne Isrel netike mit ne Juda him mai ham yaaim h̄ir nanwenhi nanisesim. ⁹H̄im mai ham yaaim mit nanisesim ap mamre him n̄paa

hi atip maamrer ni yem au, me wi hi hanhan heriuweri heriyei n̄naaiwir Isip. Hi ap aweti him mar ke n̄paa ein hi hewetirem hentar h̄ir ap nisesim werek werek au. Te hi eweikinsip hewet maamrer ni nenterim.

¹⁰*Maain wi him me n̄paa ein h̄iram epei au, hi M̄itik Iuwe God hi etpi yi mit ne Isrel hi aweti him mai ham yaaim yi eiwenhi eisesim marim. Hi ewisim mamu mamikre han ki te mit ap nanitpi nanri han ki yi eiyisesim. Au, yi h̄iras hanhan eiyisesim weinim. Hi are God ki yi eire mit miyapir nai.

¹¹ Maain mit niutip niutip ap nantip heiyiuwerer nir o kikrek nir o nir yinan nar ik: ‘Yi eiyirtei menmen me M̄itik Iuwe God.’ Hir ap te nanitporem au nanitar mit yapirwe niutip niutip neimin iuwe o neimin mit wein, h̄ir yapirwe nanirteiya werek.

¹²*Hi tewen han tewenini ahisak menmen enum mei mekre han kir hi ap pīke han kakitetim han enuk ariuwerem au.” ¹³H̄im me n̄paa ein God kewet Moses em h̄irak ketpim

* 8:8 Jer 31:31-34

* 8:10 Hi 10:16

* 8:12 Hi 10:17

h̄iram enum tokim
mentar in ek God
ketpai h̄irak p̄ike kak-
wetai h̄im ham yaaim
haiu emisesim h̄iram
mam̄ikreh̄ir m̄iram
ham. Haiu mertei
h̄im h̄iram enum
tokim maain kike
h̄iram mamno mamit
mamre laplap enum
tokim mit newīrem
meit.

9

*Hetpris ke n̄ipaa ein kewet
God menmen*

¹ *Haiu wen han ekitet
menmen me wi n̄ipaa
God kinin kewet maamrer
nai ne Isrel kontrak ke
h̄im m̄irak h̄ir enisesim.
H̄irak katip h̄im manp me
menmen markeik te h̄ir
enisesim enwenīnpi niuk
m̄irak. H̄irak katip h̄im
ham me wīnak mit nimaak
te newenip̄i niuk m̄irak
nekrerek. ² *H̄ir newīr
sel h̄iram m̄iwapīn wīnak
ik. Haau wik meit n̄im̄in.
Haau kerek mau menep
ya weip̄ir h̄ir nenewem
'Haau mit nehimitanem me
God.' Menmen metenen si
heurekan metike k̄inaan niu
mei kerek mit newepwarem
newet God em, h̄iram
m̄iwaai mekre haau im.
³*H̄ir n̄im̄ian laplap meiyam
mau weip̄ir m̄iwapīn haau
ham mau m̄ikaru. H̄ir
nenewem 'haau me God
kewi.' H̄ir neriuwes̄sem te
mit ap naninori au emit!

⁴ *Menmen ham im mau
mekre haau im e. H̄ir

* 9:1 Eks 26:1-30 * 9:2 Eks 25:23-40
25:10-16, 16:33; Nam 17:8-11; Diu 10:3-5

newen gol sisi meweikin
mire tipar mentar k̄inaan
kerek h̄ir nesi menmen
mire semi yairep h̄iram
menterim. K̄inaan im mepu
metike bokis h̄ir newen
gol menterik h̄ir nenewek
"bokis ke kontrak" nentar
nan h̄im me God mewim
h̄iram m̄iwaai mekrerek.
Mit nime min kiutip k̄ire gol
h̄ir newisik kekrerek. Mit
n̄ipaa newis menmen ham
mana kerek n̄ipaa God kewet
mit ne Isrel em neit wit
weinik mit auri, h̄ir newisim
mekrerek. Menmen im
mau mekre bokis metike nu
paap ke Eron kerek nepei
kaa n̄ipaa God kenip t̄wei
h̄iram mewo miyak̄rem.
Im metike nan wik n̄ipaa
God kewis h̄im m̄irak
mewim kewet Moses em
mit enisesim, menmen im
yapirwe m̄ipwaai mepīkre
bokis ik e. ⁵ *H̄im̄in me
mitikit ensel wik hakit
niuk m̄irakit Serapim kerek
mit newis gol m̄iwapīnem
h̄iram merp mentir bokis
mau niu naanmīpre k̄inaan
kerek God kesak menmen
enum me haiu mit kentari.
H̄im̄in wik me
ensel mehimitan menmen
iuwe me God merhihe mau
mekre haau im e. In ek
hi h̄inapen etpi menmen
yapirwe miutip miutip h̄ir
n̄irakem neriuwerem au. Yi
epei yerteiyem werek werek.

⁶ *H̄ir nemani menmen
im werek werek hi nepei
hetpiyem, mit pris hekrit
hekrit h̄ir nen haau iuwe me
God menep ya weip̄ir, h̄ir

* 9:3 Eks 26:31-33 * 9:4 Eks 30:1-6,
* 9:5 Eks 25:18-22 * 9:6 Nam 18:2-6

newepwar menmen newet God em. ⁷ *Te mitik iuwe hetpris kiutip kerekerek hirak ken haau kike kerek mitkaru mirapit me haau iuwe, wi miutip me tito miutip. Hirak ken kekre haau im ketenen hemkre me samiyak hirak kewepwarem te hirak kakwet God em hirak kakisak menmen enum hirak ketike mit ne Isrel netaritari niriakem. ⁸ Him me God nipaai hirak kewet Moses em hiram ap mewis mit hir nanino haau kike kerek mit nehimitan God kewi au. Marim God Himin Yaaik keteiknai wi kerek mit wen nises him me Moses, hir netike God ap nekiyan nau neit au. ⁹ Him im me Moses meriuwesits mit nanino nanikre haau kike hiram mire himin meteiknai wi im menmen yapirwe mit pris newepwarem newet God em hiram ap mamnip han ke haiu mit enun kakre yaaik. ¹⁰ *Him mirak im hiram naanmiprai me menmen haiu mamim o tipar haiu mamim o mamirkeik haiu mamkir te God katip haiu mit yaain. Menmen im hiram him me naanmiprai ere wi God pike kaknip menmen yapirwe hiram yaaim.

Jisas Krais kewepwar hemkre mirak kewet God em

¹¹ *Te Krais epei kan kire Hetpris kaiu kewetai menmen mirak yaaim epei

man. Hirak kiriak menmen mar ke pris hirak ken kekre winak ke God keit wit kirk, hirak yaaik kinin winak ke God kau ti me nipaai ein. Hirak kinin winak kau ti kentar it ap nimaak, hirak ap menmen me ti au. Hirak kiriak menmen me wit ke God. ¹² Me wi nipaai kerek Krais kaa ken kekre haau kerek God hirkes kewi, hirak ap keit hemkre me samiyak kewepwarem kewet God em kire pris niriakem au. Hirak keit hemkre mirak epeii mewen keiyim ken haau kerek God kewi kewepwarem kewet God em. Hirak ken kekrerek kewen hemkre miutipen mekrerek, hiram yaaim te hirak ap pike kaknipem au. Hiram yaaim te hirak kekepai kaktahis haiu mamtikerek mamu tipmain tipmain enum eik. ¹³ *Markeik te hemkre me meme o bulmakau mamkaap haiu mit? Hiram mamkepai mamir im. Mit han hir netenen menmen God katip: "Yi mit ap yetenen menmen im," te maain God kaktip hir yink kir enuk kakinterim. Yink kir enuk ere mit pris hir eninin enit hemkre me meme metike hemkre me bulmakau, im metike si waniu (o win) me yink me bulmakau nikik hir neiyim nen newirem mentar yink ke mit in. Epei au, him me God matip hir pike yaain

* **9:7** Eks 30:10; Lev 16:2-34 * **9:8** Hi 10:19-20 * **9:9** Hi 10:1-2 * **9:10**
Lev 11:2, 25, 15:18; Nam 19:11-13 * **9:11** Hi 3:1, 10:1 * **9:13** Lev 16:3, 14-16;
Nam 19:9, 17-19; Hi 10:4 * **9:14** 1Pi 1:18-19; 1Jo 1:7; Hi 6:1

nentar menmen im mesak menmen enum mau yïnk kîr. ¹⁴*Hemkre me meme metike bulmakau mesak menmen mau yïnk kaiu keremem te Krais hîrak iuwe kinin meme metike bulmakau, hemkre mîram, hîram mesak menmen enum mekre han kaiu. God Hîmîn Yaaik kekepik hîrak kerek yaaik kîriak menmen enum au te hîrak kewepwar hemkre mîram kewet God em. Te hemkre mîram yaaim mamkaap haiu mit hîram mesak menmen enum mekre han kaiu, te haiu emises God werek werek kerek kaku kakit tipmain tipmain enum eik.

Hemkre me Jisas mîkaap him ham yaaim God kewetaiyem

¹⁵*Jisas kîkaap him ham yaaim mit enisesim hîram mîkaru man mentar nîpaa hîrak kaa kesak menmen enum haiu mit kerek mises him ham me nîpaa enum haiu mîriakem. Jisas kau nimin ke haiu mit metike God kîkaap him ham yaaim mit enisesim hîram mîkaru man te haiu mit kerek God kehimîteni haiu mit nîrak haiu mamtikerek mamu tipmain tipmain enum eik mamit menmen yaaim mîrak mamir ke nîpaa God ketpim him iuwe. Jisas kaa te haiu mamit menmen yaaim im.

¹⁶Haiu mertei mitik hak kertei maain hîrak kaki, hîrak kewis menmen mau

tîwei matip markeik te hîrak kakînke ti metike menmen yapirwe hîrak naanmi prewem kakwet nîkerek nîrak em. Menmen im hîrak kewisim mau tîwei hîram niuk mîrak "Tîwei me han." Maain kerekek wi haai kaki, nîkerek nîrak nanit menmen mamir ke nîpaa hîrak kewisim mau tîwei. ¹⁷Haai wen kepu, te tîwei kerek hîrak kewisim em hîram wen mepu weini. Te maain hîrak kaki, tîwei hîram mehimitan menmen me nîkerek hîr nantîwem. ¹⁸Marim nîpaa mit neneb samiyak hîram maa hemkre mîram mewen hîram menip him im mekrit mau meit. Haiu matip him im hîram ap mekepai werek au kerek God kinin katip Moses em hîrak hanhan mit enisesim te mit wen neneb menmen maa te him im mekrit mau meit. ¹⁹*Wi nîpaa Moses kenip him im mekrit mau meit hîrak kinin katip mit ne Isrel him yapirwe God ketpi wekem hîrak kewisim mau tîwei te mit miyapir nanisesim. Hîrak ketpor epei au, Moses keit hemkre me bulmakau nîkim metike meme kerek hîr epei namip hemkre mîram mewen, hîrak keit tipar metikerem, hîrak kesi tepnek me sipsip mire yîwir metike timen niuk mîram Hisop, keiyim ken kemtit mau hemkre hîrak kewisim mentar tîwei him me God kewet Moses em mau mekrerem, kewisim mentar im metike yïnk

ke mit miyapir yapirwe.
 20 *Hirak wen kewisim mentar tiwei metike mit miyapir, hirak ketpor kar ik: "Samiyak menmen nepei maa hemkre miram mewen hiram meteikni yi epei yewehi yatip yi eyises him me God nipaah hirak katip yi eyisesim." 21 *Marim hirak keit hemkre im metike tipar kewisim mentar winak ke God ketike menmen yapirwe mekrerek kerek mit nererik newenepi God neriuwerem.
 22 *Tis, him Moses kewisim mekre tiwei hiram matip menep menmen yapirwe nipaah hiram ap yaaim mit newenipi God neriuwerem hemkre hiram miriakem hiram mire yaaim. Hau mertei mit newen hemkre me menmen keremem te God kakisak menmen enum maiu mekre han kaiu, o au en, taau.

Krais kewepwar hemkre mirak kakisak menmen enum me hau mit

23 *Menmen weinim im mau ti hiram mar ke himin me menmen iuwe meit wit ke God, Moses kewen hemkre menterim te hiram mire yaaim. Te menmen mau wit ke God hiram iuwe te hemkre im menipem yaaim au. Hemkre ham mamininem mamnip menmen iuwe mau wit ke God hiram yaaim te hau mit mamtike God mamkiyan mamu mamit. 24 *Krais nepei kenipem hiram yaaim kentar hirak ap ken kekre

winak kerek mit nimaak kau ti nehimitanek me God au. Hirak ken wit ke God kerek in ek hirak kau keit menep ninaan me God kitiewekhi me hau mit miyapir. 25 Krais ken kekre haau me God kewi kewepwar hemkre mirak miutipen keremem. Hirak ap kewepwarem yapirwe kar ke nipaah mitik pris kiriakem au. Me wi miutip miutip me titoyapirwe hirak pris ken haau kerek mit nehimitanek me God kau kekererem hirak kewepwar hemkre me samiyak mei kewet God em. Te Krais au, miutipen keremem. 26 Hirak ap ken haau me God kewi yapirwe kar ke mitik iuwe pris kiriakem au. Hirak ken kewepwar hirekes yapirwe te hirak kaki kakintar nu tentarakit yapirwe me wi nipaah God kiriak ti ketike nepni ere in. Au, in ek hirak kan kau ti kaa miutipen kerekek hiram werek. Me wi menep menmen me nipaah hiram epe au mamiisi, hirak kan kakisak menmen enum mau mekre han kaiu keriwe hemkre mirak mewen hirak kewepwarem kewet God em miutipen keremem. 27 *Mit miyapir yapirwe nani te maain hir nanir God, hirak skelim menmen mit miyapir in niriakem. 28 *Marim Krais kaa miutip kewepwar hirekes kewet God hemkre mirak te kakisak menmen enum me maiu au. Hirak

* 9:21 Lev 8:15, 19 * 9:22 Lev 17:11; Ef 1:7 * 9:23 Hi 8:5, 10:1 * 9:24
 1Jo 2:1 * 9:27 Jen 3:19 * 9:28 Hi 10:10; Ais 53:12; 1Pi 2:24; Fl 3:20; 2Ti 4:8

pîke kaknen kakîthis hau
mît miyapîr kerek misesik
memeriyîwek kaknen.

10

Menmen mît nîpaa newepwarem hîram ap te mamîsak menmen enum maiu

¹ *Hîm nîpaa God kewet Moses em hîram mîre hîmîn weinîm me menmen yaaim maain mamnen, te hîram ap menmen im yaaim hîremes au. Me tito tito mît iuwe hetpris newepwar hemkre me bulmakau o meme newet God em. Hîr nîriakem mar kerememk keremem. Markeik te hîm me Moses mamrîak mît kerek nises God hîr yaain neriuwe menmen im mîtîk pris kewepwarem kewet God em? Taau! Hîram hîmîn weinîm me menmen yaaim keremem. ² Menmen mît newepwarem newet God em hîram yaaim te mamîsak menmen enum mît kerek nises hîm me God hîr nîriakem te hîr ap pîke nanînen nanriakem meiyam taau nentar hîr ap menmen enum mau mekre han kîr au. ³ Au, mît nîriakem nar keremem me tito tito yapîrwe hîram menip mît han tewenîn menmen enum hîr nîriakem. ⁴ *Hîr nîriakem nentar God kertei hemkre me bulmakau o meme hîram ap te mamsîsak menmen enum maiu mekre han ke haiu mît au. ⁵ *God kertei menmen im, te wi nîpaa kerek Krais epei

kaknen ti kaku kaktikewai, hîrak katîp God kar ik:

“Ti hînapen mît newepwar bulmakau o meme sipsip hîr nanwetutem au. Ti epei eraumanî yînk kai hi ahu ekrerem awepwar hîrekess ewetutem. ⁶ Ti ap han yaaik heriuwe samiyak mît nîmansiyem mau nan mîre kînaan menmen mît newepwarem newetitem te hîram mamîsak menmen enum mîr au. ⁷ Te hi Krais hetput har ik: ‘Ti God ti hîra hi hepu, hi arîak menmen ti hanhan hi arîakem, mar ke nîpaa mît newisîm me hi mau tîwei ke Moses ketpim.’”

⁸ Hîrak Krais kinîn katîp kar ik: “Ti hînapen mît newepwar menmen nanwetitem au. Ti ap hanhanem te hîr nîmansî samiyak mau nan mîre kînaan o menmen hîr newetitem te mamîsak menmen enum mau han kîr au.” Krais katîp menmen im te hîm me Moses kewisîm mau tîwei hîram matîp mît enisesim. ⁹ Hîrak katîp menmen eim epei au, maain hîrak katîp hîm kar ik: “God ti hîra hi hepu. Hi arîak menmen ti hanhanem.” Hîm im metpai Krais kenip menmen tokim me nîpaa ein me mît hîr newepwar menmen newet God em, hîram nepei au mesi, hîrak kekre hîr mîram

kewepwar h̄irekes kewet God ȳink k̄rak. ¹⁰*Jisas Krais kisses menmen God hanhan h̄irak k̄riakem. H̄irak kaa miutip kerekek kewepwar ȳink k̄rak kewet God ek te h̄irak kesak menmen mekre han kaiu te haiu mit kerek misesik haiu yaain. Haiu mewenip̄i niuk me God werek werek.

Menmen Krais k̄riakem mesak menmen enum mekre han kaiu

¹¹*Hekrit hekrit mit yapirwe n̄re pris h̄ir nerp n̄riak menmen newepwarem newet God em. H̄ir n̄riakem marem marem te menmen im ap te mamišak menmen enum haiu mit haiu m̄riakem taau. ¹²*Te Krais h̄irak k̄riakem miutip kesak menmen enum maiu. Epei au, h̄irak ken kau menep his yaaim me God kentar h̄irak M̄itik Iuwe k̄re God h̄irak naanmitpre menmen. Menmen miutip Krais k̄riakem h̄iram mamu mamit mamkepai haiu mit mamišak menmen enum mekre han kaiu tipmain tipmain enum eik. ¹³*H̄irak wen kau ketikerek kemeriy+wek ere wi God kaknep mit enun nepan kaknip kaknepi. ¹⁴Haiu mertei Krais keriuwe menmen miutip h̄irak k̄riakem wi kerek h̄irak kaa kewepwar ȳink k̄rak kewet God ek, h̄irak k̄riak mit miyapir kerek God kesak menmen enum mir, h̄ir n̄re yaain

* **10:11** Eks 29:38 * **10:12** Hi 1:3
31:33-34; Hi 8:10, 12

* **10:13** Sam 110:1 * **10:15-16** Jer
* **10:19** Hi 4:16

nanu tipmain tipmain enum eik.

¹⁵⁻¹⁶*God H̄im̄in Yaaik h̄irak kewetai him̄ mirak metike him̄ Krais epei ketpim God H̄im̄in Yaaik h̄irak kinin katip kar ik: "Me wi maain mamnen hi awet mit him̄ mai im h̄ir nanwenhi nanisesim. Hi ewisim mekre han k̄ir te h̄ir han ekitetim."

¹⁷ Nepei au, h̄irak katip him̄ ham mar im:

"Hi ap pīke han ekitet menmen enum mau mekre han ke mit o menmen h̄ir n̄riakem te hi han enuk heriuweri au." ¹⁸God epei kesak menmen enum mai te mit ap te nanwepwar menmen nanwet God em nanteipim au. H̄iram epei au mesi meit.

Haiu emises him̄ me God te haiu emu emitikerek han kiutip

¹⁹*Te nai yinan, haiu yaain te mamno mamiškre haau me God h̄irekes kewi mentar Jisas kaa kentar nu tentarakit hemkre m̄irak mewen mesak menmen enum maiu. ²⁰*H̄irak kaa te menmen im h̄iram mire h̄irak kinin ken kewep yayiwe keremir o kewep laplap me n̄im̄in h̄iram meiyepetai haiu mit mamno n̄im̄in kerek God kewi. H̄iram mar ke h̄irak kewep yayiwe ik keriuwe ȳink k̄rak te haiu emisesik mentar n̄ipaa h̄irak kaa pīke

* **10:13** Sam 110:1 * **10:15-16** Jer
* **10:20** Mt 27:51; Hi 9:8

kekrit kau keit. ²¹ Haiu Mítık kaiu Iuwe Hetpris hírak kepu naanmípre menmen meit wit ke God metike haiu mít kerek mises hím me God haiu níkerek nírak. ²² *Krais kírak menmen im te haiu emnaiwír menmen enum me memitaipín mekre han kaiu emít, haiu emises God haiu mamtikerek emu han kiutip. ²³ *Haiu emises menmen werek werek kerek haiu matíp haiu han kitetim. Haiu ap emweikin sip emwet hím im emíntar haiu mertei hím nípaa God ketpim maain hírak kakisesim kakríakem. ²⁴ Haiu han ekitet markeik te haiu emri han ke naiu yinan te haiu yapírwe han etweninan haiu mamríakan menmen yaaim. ²⁵ *Yi ap einapen yaino eitike ni yinan yererik yewenípi niuk me God yar ke mít han nínapen nírakem au emít! Yi eiri han ki eikiyan wísenum te yi eirerik eiwenípi niuk me God eiyíntar wí menep te mamnen Krais píke kaknen kakteipim.

Haiu ap emweikin sip emwet God Níkan kírak Jisas

²⁶ *Haiu mít epei mertei hím me Jisas kaa te kakísak menmen enum mekre han kaiu haiu misesim werek werek te maain haiu emweikin sip emwet hím im au emít! Haiu mamríak enum, menmen ham ap mepu te mít píke nanwepwarem híram mamísak

menmen enum maiu te haiu mamre yaain taau. ²⁷ *Haiu emweikin sip emwet hím mítak au emít! Maain haiu mamnaain God skelim haiu mít, kakwírai mamno si kerek God kíman me kakwír mít nírak enun nepan naníno naníkrerem si tatín. ²⁸ *Haiu mertei mítíkít wík o wíkak tewepyapír mítík kiutip keweikin sip kewet hím me Moses, te mít iuwe ne Isrel nantíwekhis hír ap han teweninek au, hír nankíp kaki. ²⁹ *Te yi han ekitet God kakíwaank mítík kerek keweikin sip kewet menmen Jisas kírakem kakíwaankek kike kere-mem a? Auye! Hírak kakíwaankek wísenum kentar hírak kínaain Níkan ke God hírak katip menmen hírak kírakem me wí kerek hírak kaa hemkre mítak mewen híram menmen weiním. Menmen im God kewetayiem híram hím haiu mamwenhi mamisesim te hírak kakrekyei haiu mamre yaain. Te God kakíwaank mítík ik enuk kentar hírak keweikin sip kewet Níkan ke God. Menmen im híram mar ke hírak kínan yípír kewírek hírak keweikin sip kewet God Hímín Yaaik kerek hanhan keriuwai haiu mít kerekyei menmen yaaim. ³⁰ *Hi hatip menmen im hentar haiu mertei God ap kemipín me wí hírak katip kar ik: "Menmen enum mít nírakem, maain hi ewaniupaan mít eriuwerem."

* **10:22** Lev 8:30; Esi 36:25; Ef 5:26 * **10:23** Hi 4:14 * **10:25** Hi 3:13 * **10:26** Hi 6:4-8 * **10:27** Ais 26:11 * **10:28** Diu 17:6, 19:15 * **10:29** Eks 24:8; Hi 13:20 * **10:30** Ro 12:19; Diu 32:36; Sam 135:14

Hırank wen katıp him ham kar ik: "Hi Mıtık Iuwe God hi skelim mit nai me menmen hır nrıakem." ³¹ God kerek kaku kakıt tipmain tipmain enum eik skelim mit me menmen enum hır nrıakem. Menmen im hıram menmen menipi han yaak au. Hıram menmen enum menipi hır han enuk nınaain wısenum.

*Yi han tokik eiyises him
me God werek werek*

³² Yi pıke han ekitet menmen nepei man me wi nıpaa yi yinın yemtau him me Krais yi yisesim. Yi yisesim epeı au, menmen enum man mamriwaank te menmen enum im ap te maminın han ki au. Yi han tokik eiyu eiyıt. ³³ Wi ham mit netpi enum hır nerekyi enum nerpi ninaan me mit miyapır yapıırwe te hır nanınwesi. Wi ham yi yır mit enun nrıak mit han yaain menmen enum yi eiyırp eitikeri eikepi hır han tokik nanu. ³⁴ Yi hanhan eiriuve mit yaain mit enun newisi nekre wınak enuk. Yi ap han enuk eiriuve mit kerek nen nari menmen mi neiyım nen au. Yi han yaak yewisi nari menmen mi yapıırwe yentar yi epeı yertei God nepei kewisi menmen ham yaaim minın menmen mit neruyaam, hıram mamu mamıt tipmain tipmain enum eik. ³⁵ Nıpaa ere in yi han tokik yepu te in ek yi ap einapen menmen enum

mammen mamriwaank au emit eiyıntar yi yertei maain God kakweti mit miyapır kerek yisesik werek werek kakweti menmen mırak yaaim. ³⁶ *Yi wen han tokik eiyu eiyises him me God te maain yi eirıak menmen God hanhan yi yırıakem, yi eiyıt menmen yaaim nıpaa hıram katıp kakwet mit miyapır kerek hır nisesik kakwetrem. ³⁷ *Yi han tokik eiyu eiyıntar him me God mau tıwei matıp me Krais mar im:

"Maain kike hıram kerek kaken. Hıram ap kakmerır wi yapıırwe au.

³⁸ *Te nai yinan hır han ekiteta nanises him mai hır nantikewa nanu nanıt tipmain tipmain enum eik, te mit kerek nanweikin sip nanweto, hi han enuk ariuweri." ³⁹ Haiu mit au, haiu ap ne mit kerek neweikin sip enwet God te hıram kakraiwaank au. Yi yetikewa haiu ne mit kerek nises him me God te hıram kakıkepaei kaktaihis.

11

*Markeik te haiu han ekitet
menmen werek werek*

¹*Haiu han ekitet menmen God katıp hıram mammen haiu mertei maain hıram mammen te haiu mameriyıwem mammen. Menmen im haiu ap mirem

* **10:33** 1Ko 4:9 * **10:34** Mt 6:20, 19:21, 29 * **10:36** Lu 21:19; Hi 6:12
* **10:37** Hab 2:3-4 * **10:38** Ro 1:17; Ga 3:11 * **11:1** Ro 4:18; 2Ko 5:7

wen au te haiu mertei hiram mepu mentar God katip hiram mepu. ² Nipaa mit maamrer han hir han kitet God werek te hirak han yaaik keriuweli. ³ *Haiu mit i han ekitet him me God hiram yaaim te haiu mertei God kirakat ti metike nepni keriuve him mirak weinim. Te menmen haiu mitrem God kirakem keriuve menmen haiu ap te mamirem taau.

Him me mitikit Ebel, Inok tetike Noa

⁴ *Mitik niuk mirak Ebel hirak kises him me God te menmen hirak kewepwarem kewet God em. God katip menmen mirak kerek kewetiwekem hiram yaaim te God ketpiwek hirak mitik yaaik kentar hirak kisesik werek werek. Nipaa Ebel hirak kaa hirak wen han kitet God werek werek te him mirak mau tiwei me menmen nipaa hirak kirakem hiram meteiknai menmen menip God han yaaik keriuwai.

⁵ *Inok ap kaa kentar hirak han kitet God werek werek te God ketiwekhis kau ketikerek. Mit han ninetniwek ninetniwek ap ninapinek au nentar God epei ketiwekhis keiyik ken wit kirak. Him me God mau tiwei matip God ketiwekhis wen au, menmen Inok kirakem hiram menip God han yaaik keriuwerek. ⁶ Mit miyapir kerek ap han kitet God, menmen yapirwe hir

nanriakem ap te naninip God han yaaik kakriuweri taau. Hir ap te naninip God han yaaik kakriuweri nanintar mit miyapir kerek hir hanhan nises God hir naninin han ekises God hirak kepu, maain hirak kakwet mit miyapir kerek hir hanhan nisesik kakwetir menmen yaaim.

⁷ *Wi nipaa God katip Noa me menmen enum hawi yuwerep hiram mammen, te Noa kir menmen im wen au. Hirak han kitet menmen God ketpim hiram mammen te hirak kime sip. Maain hirak kimaam werek hawi yuwerep epe man, hirak ketike mitte pirak nikerek nirak nen nau nekrerem, te hir ap naa au. Hirak keteikin mit yapirwe hir enun kentar hirak kises him God nipaa ketpiwekem te hir au. Te hirak God katip Noa hirak mitik yaaik kentar hirak kises him mirak.

Ebrahim kises him me God

⁸ *Ebrahim kemtau him kerek God ketpiwekem te hirak han kitet him mirak hiram yaaim. Te hirak kinaaiwir wit kirak ken wit hak kerek God ketpiwek hirak kakwetiwekek. God ap keteikniwek ti ik te hirak kepitar hirak kakno neiyin kakit mekam au. ⁹ *Ebrahim kises him me God te hirak ken kau wit kerek God katip hirak kakwetiwekek. Hirak kau kekre winan

* **11:3** Jen 1:1; Sam 33:6; 2Pi 3:5

Jen 6:13-22, 7:1; 1Pi 3:20; Ro 3:22, 4:13
26:3, 35:12, 17

* **11:4** Jen 4:3-10

* **11:5** Jen 5:24

* **11:7**

* **11:8** Jen 12:1-5; Ap 7:2-4

* **11:9** Jen

sel kire weisaak kar ke mitik hirak ap ti kirak au. Aisak ketike nikan kirak Jekop hirakit tetike Ebraham tatit menmen God epei ketpiwekit kakwetiwekitem te hirakit tau wianak sel tar ke Ebraham kewik. 10 Ebraham kau wianak sel keremem kentar hirak kemerir God kakriyaak kaktiwekhis keiyik kakno wit kerek God hirekes kimaak hirak kaku kakit kakwetiwek wianak yaaik.

11 *Sera hire han kitet him me God te hirak kenipep hire werek te wepitu. Hire epei enu we mite. Hirak kirakem kentar hire han kitet hirak kakises him nipaah hirak ketpim me hirak kakwetir nepenyerer nei yapirwe. 12 *Mitik ik hirak epei ke mitik ap te kakine nikerek au, te God kenipek hirak kine nikan. Maain nepenyerer nirak hir yapirwe nar ke tenhaan kau wan eik, o hir mau nepni. Mit ap te nanwenhisi au.

13 *Mit in hir yapirwe hir naa te hir han kitet God kakises menmen nipaah hirak ketpim. Hir neit menmen God ketporem au, te hirak keteiknor menmen hirak kirakem mammen hir han yaaik neriuwerem nertei hirak kakisesim. Hir natip nar ik: "Ti mit newi hiram ti im ap maiu au. Haiu mau in mar ke mit nau ti ke mit han." 14 Mit kerek natip

nar ik hir neteiknai te hir nanir ti mir ham yaaim hir nanwim nanu nanit. 15 Hir ap piye hanhan nanu wit kerek nipaah hir ninaiwired au nentar hir hanhanek te hir piye nen newi. 16 *Au, hir hanhan nanir wit hak yaaik hir nanino nanwi. Wit ik ek hirak wit ke God. God ap yink enuk hir nenewek God kir kentar hir han kitetik werek werek. Hirak epei kerekyor wit hak yaaik te hir naninen nanwi hirak keteiknai hirak ap yink enuk ke mit nenewek hirak God kir.

17 *Wi nipaah God katip Ebraham kininek, Ebraham kemtau him mirak hirak keit nikan kirak Aisak kewisik kentar nan mire kinaan hirak kakkip kakwepwarek kakwet God ek. Hirak kare kaknep nikan kirak kiutip kerek God nipaah ketpiwek kakwetiwekek. 18 Nipaah God ketpiwek kar ik: "Aisak kerek kakine nikerek te hir keriyan nanre nepenyerer ne weiwick miutip mit, te nepenyerer han ne nikerek nit han au. Aisak kerek." 19 *Te Ebraham han kitet kaknep nikan kirak kaki te God tewen kakikiak kerek kaki. Hirak kar ke hirak piye ketiwekhis kentar God keit sipsip neniuuk hirak kewisik kekrehir ke Aisak. Te Aisak ap kaa au. Sipsip kerek hirak kaa.

Him me Aisak, Jekop tetike Josep

* 11:11 Jen 18:11-14, 21:2 * 11:12 Ro 4:19; Jen 15:5, 22:17; Diu 10:22 * 11:13
Jen 23:4; 1Kro 29:15; Sam 39:12; 1Pi 2:11 * 11:16 Eks 3:6, 15; Mk 12:26 * 11:17
Jen 11:1-14; Je 2:21-22; Ro 9:7 * 11:19 Ro 4:17 * 11:20 Jen 27:27-29, 39-40

20 *Aisak han kitet God kakises him nipaah hirak ketpim te hirak katip him yaaim men Jekop ketike Iso me menmen yaaim mammnen. 21 *Karik Jekop menep hirak kaki hirak katip him yaaim men nikerek hirakit wik te Josep me menmen yaaim mammnen kentar hirak kisses him me God hirak han kitet God kakriak menmen nipaah hirak ketpim. Jekop ketpor him yaaim epei au, hirak kisses paap kirak keiyik kire hirekes kerp hirak kewenipi niuk me God. 22 *Josep kisses him me God han kitet God kakriak menmen nipaah hirak ketpim, te wi menep hirak kaki, hirak katip heiyuwerer nirak kar ik: "Maain God kakithis nepenyer naiu naninaaiwir wit ik Isip, hir enit herwe yink kai enwisik ekikre hei me wit kerek hir nanwyien."

Him me menmen Moses kirialem

23 *Moses miye haai nirak hir han kitet God kakkepi te miye winaak epei au, hir nirek hirak nikan kiri yaaik au wetpen enuk keit. Hir hiras ap nakip nar ke nipaah mitik iuwe Fero katip hir eninep nikerek hirakit terek au. Hir nisawinek ere wenke wifik.

24 *Moses han kitet God kakkepik kakri mit miyapir nirak ne Isrel naninaaiwir Isip te maain hirak kire mitik iuwe hirak kinapen

mit hir ap eninewek hirak mitik iuwe ke Isip hirak nikan ke Fero niki pirak kerek nipaah ere in naanmiprewek au. 25 Hirak hanhan kaku kaktike mit ne Isrel God nipaah kehimteni hir mit nirak, me wi mit ne Isip newaanki nerekyor enum. Hirak kinapen keweikin sip kewet God te hirak han yaaik kaku kakre mitik iuwe ke Isip. Menmen im enum mit miyapir nisesim hiram ap te mamrekyor hir han yaaik nanu me wi yapirwe taau. Me wi mei kike keremem. 26 *Hirak han kitet maain Krais kaknen kakwet mit nirak menmen, te hirak kertei hirak kaku kaktike mit ne Isrel, mit ne Isip netpiwek enum. Hirak han kitet menmen im hiram minin menmen iuwe hirak ketiwem kentar hirak iuwe nikan hak ke Fero. Hirak han kitet maain Krais kaknen kakwetiwek menmen yaaim minin menmen meit Isip.

27 *Moses han kitet God kakinin Fero te hirak kininaaiwir Isip, hirak ap kininaain mitik iuwe Fero kerek hirak han enuk keruwerek au. Hirak ap pike keweikin ken kau Isip au kentar hirak kertei God, kerek haiu mit ap mirek au, hirak kau ketikerek kekepik.

28 *Moses han kitet God ap kaknep nikerek hirakit te mit kerek newis hemkre

* 11:21 Jen 48:15-16

* 11:22 Jen 50:24-25; Eks 13:19

* 11:23 Eks 1:22, 2:2

* 11:24 Eks 2:10-12

* 11:26 Hi 10:34-35

* 11:27 Eks 12:51, 14:13-14; Ro

1:20; 1Ti 1:17; Hi 11:1

* 11:28 Eks 12:21-30

mau weipir ke wınak te hırank kırıak menmen me pasova kinin. Hırank katıp mit miyapır ne Isrel hırv enwis hemkre emu weipir te Ensel ke God kerek kaknep mit, hırank kaknep nikerek hırankıt tır iuwe et.

Mit miyapır yapırwe ne Isrel nises God werek werek

²⁹ *Mit yapırwe ne Isrel nises him me God te hırv nerekir wan niuk mirak Wan Ninık, hırank kewep pınak pınak te hırv nitet ke nimin nen pınak ein nire mit nitet yayiwe tipar ap mei miwaairi au. Maain mit ne Isip hırv nare nanises mit miyapır ne Isrel naninip te tipar piye kewen kan kanıp kenepi.

³⁰ *Mit miyapır ne Isrel han kitet God kakıkepi hırv nanıneb mit miyapır ne wit Jeriko te hırv nen neweikin wit kır me wi hispınak wık. Epeı au, God kekepi te niwa kerek kısawın wit Jeriko keweikniwek kewen te hırv nen nimin ein neneb mit nanıp nenebi. ³¹ *Mite Rehap nipaah hıre mite enu wari mit his weneninem, hıre han kitet God kakıkaap mit ne Isrel kakinin mit kerek ap nises God nau wit Jeriko wit kire, te hıre wiqaap mitikit te Isrel kerek hırankıt tan tı̄sawın temiyenwonaan tır wit. Te maain mit ne Isrel nen neneb mit ein kerek ap nises

God, hırv ap naaup au. Hıre wau weit. ³² Hi ap etpi him ham au. Hi etpi him me Gidion, Berek, Samson, Jepta, Devit, Samyuel hırankıt tetike mit profet yapırwe te him mai mamnen nokim enum nokim. ³³ *Mit in nentar hırv nises him me God hırv netike mit nerer wit wit neneban te hırv ninin nanıp nenebi. Hırv nırıak menmen yaaim te hırv neit menmen nipaah God ketpim. Hırv nemesis him me pusi ke yaank laion hırank iuwe kar ke sak te hıram ap manıp au. ³⁴ *Mit en hırv ninin si iuwe me mit enun nanıp neriuwerem te hıram maa. Hırv mit han nan menep naninip te hırv nırır te hırv nanıp taau. Hırv mit iuwe au hırv nire mit weinin te God kekepi hırv nire mit iuwe manpenun. Mit nerer wit wit nan netikeri neneban te hırv neneb mit en hırv piye nırır. ³⁵ *Miyapır han piye neithis mit nır netike nikerek nipaah naa hırv piye nekrit nau. Mit han nekre wınak enuk nınapen neweikin sip newet God te mit hırv nesiupani taau. Hırv mit han nisesik te mit han nanıp nerekyor enum enum hırv naa, hırv newis mit nanıp te maain God kakıkan hırv nanıkrit nantikerek nanu nanıt. ³⁶ *Mit enun hırv nitetnaan mit han yaain hırv niwaai nıpin nanıp, mit han hırv nesenkehhis hit mir

* 11:29 Eks 14:21-31 * 11:30 Jos 6:12-21 * 11:31 Jos 2:1-21, 6:21-25; Je 2:25
 * 11:33 Dan 6:22 * 11:34 Dan 3:23-27 * 11:35 1Kin 17:17-24; 2Kin 4:18-37
 * 11:36 1Kin 22:24-27; Jer 20:2, 37:15, 38:6 * 11:37 2Kro 24:21

newisi nekre wînak enuk.
 37 *Mít han enun hîr newîr nan nanıp, hîr neit so neiyîm nerenirîr yinan yinan, hîr neit hîne me his neiyîm nenep mit han neriuwerem hîr naa. Hîr mit miyapîr han yaain namîr yînk me sipsip o meme neiyîm nen in nen ein, hîr ap netenen nan au, mit newaanki nerekoy enum hîr nepu enum. 38 Hîr mit miyapîr nen ein nen ein nitet yaank weinîk, mîniu (o neiyîp) weinîm, hîr nîrîr nen nau nînîk mîniu (o neiyîp) nekre han o nekre hei iuwe me tî. Hîr mit yaain te mit han nau tî hîr ap yaain te hîr nanu nanîkreri nîmîn au.

39 Mit miyapîr in hîr nises him me God te God katip hîr yaain niuk mîr iuwe. Te mit in ap neit menmen God nîpaa ketpim kakwetai hau mit em wen au. 40 God kewetîrem wen au kentar hîrak keraimani menmen hak kinin menmen nîpaa hîr nisesim. Hîrak han kitet kakrekyei mamtikeri hau mit yaain mentar menmen Krais kîriakem.

12

Haiu emises him me God emriak menmen nîpaa Jisas kîriakem

1 *Mit in kerek hi nepei hetpiyem hîr nîpaa nises him me God werek werek hîr yapırwe nerp wit ke God nîrai nîre mit nerp nîr nîkerek hîr nesioken neit skul. Te hau mit emweikin

sip emwet menmen yapırwe mamraiwaank o menmen enum kerek hau hanhan emisesim emriakem te hîram emit. Haiu emnaiwîrem mar ke mitik kesiuknen kewenwo laplap hîrak kenepim kewiрем te hîrak kesioken waswas. Haiu emnaiwîrem emit te hau emises menmen werek werek God kehimîtenai hau emisesim. 2 *Haiu han ekitet Jisas kerek hîrak kinin mit han hîrak kire Mitik Iuwe kises God werek werek te hîrak kekepai hau mamisesik werek werek. Hîrak kerekek han kitet hîrak yînk enuk kaa kentar nu tentarakit hîram menmen weinîm kentar hîrak kertei maain hîrak kakinin menmen enum kakikepai kakriuwe menmen hîrak kîriakem hîrak yaai kaku. Nepei au, hîrak ken kau menep his yaaim me God kire Mitik Iuwe ketikerek naanmîpre menmen yapırwe.

God kewis menmen enum mammen mamraiwaank te hau mamisesik werek werek

3 Yi han ekitet menmen enum mit enun nerekîwekem te hîrak kau han tokik kises menmen God kehimîteniwek kakisesim. Te yi ap han enuk waswas yeriuve menmen enum miwep te yi yeweikin sip yewet menmen yaaim me God. 4 Wi Seten kakri han ki o mit nanrekyi enum te yi eiweikin sip eiwit Krais, yi ap eiriak menmen iuwe wen au te yi yainin

* 12:1 Ro 7:21; 1Ko 9:24-25; Hi 10:36

* 12:2 Hi 1:3

menmen enum ere hemkre mi mamwen te yi yayi yayır ke Krais kırıakem. ⁵*Yi han kaa menmen God ketpiyem mamkepi yi eiyu han yaaik a? Nıpaa hım me God mit newisim mau tiwei matıp yi yar ke nıkerek nırak mar im:

“Nıkerek nai, wi kerek God kesiuwe menmen miwep kar ke haai kenep nıkan kırak, yi ap han kitet menmen enum hıremes man miwep au. Yi ap han enuk yeriuwerem han kitet God kıneini au, wi kerek hırap kesiuwe menmen enum mamnen mamiwep. ⁶*Yi ap han ekitet eiyırık eiyıntar mit miyapır kerek God hırap hanhan keriueri hırap kewis menmen manıp kakıkepi hırap enises menmen yaaim. Mit miyapır kerek hırap katıp kar ik: ‘Yi nıkerek nai,’ hırap kewis menmen mamnıp mamkepi hırap nanises menmen yaaim.” ⁷*Te yi han tokik eiyu eiriuve menmen enum mamnen mamiwep. Yi han ekitet menmen im hıram mire menmen haai hırap kırıak nıkerek nırak em, te hırap enises hım mirak werek werek. Menmen im enum mamiwep, hıram meteikni God hırap han kitet yi nıkerek nırak hırap

kakıkepi yi yaain. Nıpaa yi yertei mitik hak ap kenep nıkan kırak o au a? Taau. Mit yapırwe nenep nıkerek nır. ⁸ Haai ki God hırap ap te kakrekyi menmen mi enum, menmen im hıram meteikni yi ap nıkerek yaain au. Yi yire nıkerek ne weiwık ham. ⁹Nıpaa haiu yapırwe haairer naiu hırap nerekyei menmen enum maiu te haiu mıneini han kitet hırap iuwe. Te God hırap kinin haairer naiu, hırap Haai ke hımın kaiu te haiu emisik emwisik hırap kerekyei menmen enum maiu te haiu mamtkerek mamu mamit. ¹⁰Haairer naiu hırap nises han kır nerekyei menmen enum maiu me wi ham haiu wen kike. God hırap au. Hırap kerekyei menmen maiu enum kekepai te haiu yaain mamırap ke hırap. ¹¹*Wi God o mit nerekyai menmen maiu enum, haiu han kitet hıram menmen enum te hıram ap menipai han yaaik meriuwerem au. Maain haiu mit kerek God kerekyei menmen mar im, hıram menipai haiu mamre mit yaain mamrıak menmen

* 12:5 Pro 3:11-12 * 12:6 Rev 3:19
3:17-18

* 12:7 Diu 8:5; 2Sml 7:14 * 12:11 Je

yaaim haiu mamu
werek werek.

*Haiu naanempre hıras te
haiu ap emweikin sip emwet
God*

12 *Yi mit han yi yinapen yises him me Jisas Krais yar ke mit kerek nen yanmin hı̄r his hit maa. Yi ap eiyu han tewenin hıras me menmen epei man miwep au emit! Yi pike hanhan eiyises him me Jisas werek werek. 13 *Yi eiyises God werek werek hıram mamır ke mit nipaah hit par mewers, hı̄r nitet yayiwe yaail kırak te hit mir mamre yaaim. Mit han narik kerek neweikin sip nanwet Krais hı̄r nı̄ri yi pike yises God werek werek te hı̄r pike hanhan nanisesik werek werek.

14 *Yi mit miyapır yetike mit miyapır han yapırwe yi eikiyan eiyu. Yi eiyises menmen yaaim God hanhan yi eiyisesim eiyintar yi ap eiyises menmen yaaim im te yi ap yayu yaitike Mıtık Iuwe God au. 15 *Yi naanmamre hıras werek werek. Hıram ap yaaim te yi ap yayit menmen yaaim yapırwe God kakrekyiyem kakwetiyem au. Mıtık hak hırap kar ik hırap kire hepnek ke ti enum mewo misawin mekre nı̄min ke yenjis te maain mit nerf nentıram nı̄k mı̄ram meketet mau hit mir. Mıtık kar ik hırap kakrıak menmen enum kakri han

ke mit miyapır yapırwe kakriwaank kakriuwerem. 16 *Yi naanmamre hıras te yi mit o miyapır han ap te eirianhis eiweninem, o han kitet menmen me God hıram menmen weinīm mar ke nipaah mitik Iso kırakem. Hırap han kitet him God katip maam kırak Ebrahim hıram menmen weinīm. Te hırap kewis nı̄kik kırak kakit menmen mirak yaaim maain haai kakwetiwekem metike him yaaim God ketpim me menmen mammen. Hırap kewisik kakit menmen im kentar hırap nı̄npımaak nı̄kik kırak kewetiwek menmen mei kike hırap kaam. 17 *Yi yertei maain hırap hanhan pike kakit menmen mirak te God kenip Jekop kekrehı̄r kırak hırap kepirek ketpiwek kar ik: "Ti taau." Iso kikit kitiewekhi yapırwe te God kenipek ap te keweikin han mewek au.

*Haiu meit him yaaim me
God haiu mamno wit Saion*

18 *Nipaah wi yi yinın yises him me God yi ap yır menmen yemtewem yar ke mit nipaah ne Isrel nırem nemtewem. Hı̄r nan mı̄niu (o neiyip) niuk mirak Sainai, hı̄ram si iuwe merhihe mau paan mirak, hı̄r nır napı toto enum mı̄wapın wit mar ke wıtaan toto, yuwerep man, 19 *hı̄r nemtau mitik hak keit mı̄niu (o neiyip) ketenwo taur. Epei au, hı̄r nemtau Mıtık Iuwe keit

* 12:12 Ais 35:3 * 12:13 Pro 4:26

Ap 8:23 * 12:16 Jen 25:33-34

Diu 4:11-12 * 12:19 Eks 20:18-21; Diu 5:22-27

* 12:14 Sam 34:14; Ro 12:18 * 12:15

* 12:17 Jen 27:30-40 * 12:18 Eks 19:16-20;

ein katip him iuwe enum. Mit miyapir ne Isrel hir nemtau him enum me Mitik. Iuwe eik katip keit miniu (o neiyip), hir nepirpir nitehi Moses natip nar ik: "Haiu minapen mamtau him menmen meiyam im au emit!" 20 * Hir ninapen nemtau him meiyam God ketporem nentar hirak katip kar ik: "Keimin mitik o mite, nikerek o samiyak hir naninen nanirp nanitet miniu (o neiyip), mit han nanit nan nanwrem neiyim naninop mitik kaki o samiyak mami." 21 * Mit en nir menmen im te hir ninaain nepirpir. Moses hirekes katip kar ik: "Hi hepirpir wisenum hentar hi hinaain."

22 * Te yi mit kerek yi yises him me God in, yi ap yan miniu (o neiyip) mar im au. Yi himin ki epei kan miniu niuk mirak Saion kerek wit iuwe ke God kewi. God hirak kaku kakit tipmain tipmain enum eik. Yi himin ki epei kan wit Jerusalem, hirak keit wit ke God kerek mit ensel yapirwe hir han yaaik nererik nau en. 23 * Yi himin ki epei kan ketike nikerek yapirwe ne God kerek nanit menmen yaaim mirak yi yererik han yaaik yepu. God kewis niuk mi metike niuk mir mau tiwei mirak hirak kertei yi neimin yi mit miyapir mirak. Yi himin ki epei kan kir God kerek hirak

* 12:20 Eks 19:12-13 * 12:21 Diu 9:19 * 12:22 Ga 4:26; Rev 5:11 * 12:23 Lu 10:20 * 12:24 Hi 8:6, 10:22; 1Pi 1:2; Jen 4:10 * 12:25 Hi 2:1-3, 10:28-29

naanempre mit yapirwe, hirak maain skelim haiu mit metike mit kerek nipa God katip hir mit yaain hir netikerek nau wit kirak. 24 * Yi himin ki epei kan kau ketike Jisas kerek kerp nimin ke God ketike haiu mit, hirak ketpai him ham yaaim haiu mewenhi mamisesim hirak kekepae haiu metike God haiu mau han kiutip. Hirak nipa kaa hemkre mirak mewen. Menmen im hiram meteiknai menmen nipa mitik pris kirakem. Hirak keit menmen mire mapik kemtit mekre hemkre me bulmakau o meme kwaaiyem mentar yink ke mit ein te God katip hir yink kir yaaik. Mar im hemkre me Jisas mesak menmen enum mekre han kaiu te hirak kire yaaik. Hemkre mirak ap mar ke hemkre me Ebel nipa hirak kaa au. Hiram yaaim minin em. God kir hemkre me Ebel hiram menipek han enuk kirak mitik Ken menmen enum. Hemkre me Jisas au. God kirem te hiram menipek hirak hanhan keriuwai haiu mit, hirak kesak menmen enum mekre han kaiu.

Haiu naanempre hiras te haiu emises God werek werek

25 * Yi naanempre hiras te yi ap eiweikin sip eiwit him Krais ketpiyem au emit! Nipa God kerp miniu (o neiyip) Sainai katip mit miyapir him mirak. Mit han en neweikin sip

13

Haiu han tewenin naiu yinan

newetiwekem hir ap te
nirir natinpin ne menmen
enum God kerekyorem
au. Haiu mammopin
mamkeipin menmen enum
mamwep mamirkieik te haiu
emweikin sip emwet him me
hirak mitik kerek kekiuwe
wit ke God ketpai menmen?

Taau. ²⁶ *Nipa God keit
mniu (o neiyip) Sainai hirak
katip keriuwe him mirak ti
kitanik te in ek hirak katip
him iuwe kar ik: "Hi tewen
pike etanik ti eteipim. Ti
weinik kerek au. Hi tewen
etanik ti ketike nepni hiram
mamwaank." ²⁷ Him im
hiram matip "meteipim," te
hiram meteiknai menmen
im: Nipa God kiriak ti te
maain hirak kaktanik men-
men im te hiram yapirwe
hirak kakwaankem mamit.
Menmen ap me ti ap mam-
tanik, God kakwaankem au.
Hiram mamu mamit.

²⁸ Haiu han yaaik emu
emintar menmen im God
kakwtaiyem kakit wit kerek
hirak naanmipre menmen
yapirwe, wit kerek mitik hak
ap te kaktanikem au. Te
haiu mamwenipi God niuk
mirak Iuwe mamriak men-
men yaaim hirak hanhan
haiu mriakem. ²⁹ *Haiu
emriak menmen mar im
mamintar God kaiu hirak
kire si tatim menmen te
God kakwaank menmen
yapirwe kerek hirak ap han
yaaik keriuwerem au.

¹ *Te yi wen han tewenin
ni yinan ne Krais. ² *Yi han
ekitet eikaap mit han ne
wit hak nan eiyintar nipa
mit han nriakem marim.
Hir nepitari mitikit et hir
nekepikit hirakit mitikit et
hir nekepikit hirakit mitikit
ensel te wit ke God, te yi
yepitari hir naninen nanu
winak ki. ³ *Yi han etwenin
eikaap mit miyapir kerek
nau nekre winak enuk ke
gavman nar ke yi yekrehir
kir. Yi han etwenin eikaap
mit miyapir hir mit han
enun newaanki nar ke yi
yekrehir kir. ⁴ *Yi han
ekitet menmen me yi yayitan
hiram menmen yaaaim. Yi
mit miyapir ap eiri mit
miyapir han his eiweninem
au emit eiyintar God skelim
mit miyapir kerek nriak
enum mar im.

⁵ *Yi ap hemkre mam-
nepam eiriue pewek mei
yi eitwem yapirwe au emit!
Yi han yaaik eiyu eiriue
menmen yi yeteninem
eyiyintar him me God mau
tiwei matip mar im:

"Hi God ap hinaipisi au, hi ap
eweikin sip ewetiyem
au. Hi ekepi naan-
mamri me menmen."

⁶ *God katip menmen
im haiu mertei hirak
kau ketikewai, te haiu

* **12:26** Eks 19:18; Sam 68:8; Hag 2:6

Jo 13:34 * **13:2** Ro 12:13; 1Pi 4:9; Jen 18:1-8, 19:1-3 * **13:3** Mt 25:36; Hi 10:34

* **13:4** Ga 5:19, 21; Ef 5:5 * **13:5** 1Ti 6:8; Diu 31:6, 8; Jos 1:5 * **13:6** Sam
118:6

* **12:29** Diu 4:24, 9:3; Ais 33:14

* **13:1**

yapırwe niutip niutip
matip mar im:

“Mitik Iuwe God kekepa te
hi ap anapen menmen
enum mit hiram nan-
rekyewem au.”

*Haiu emises menmen
mamir ke nipaai mit naiu
iuwe niriakem*

7 *Yi han ekitet mit nipaai
hir ninin naanmipri netpi
him yaaim me God. Yi
han ekitet menmen hiram
niriakem markeik te hiram
nises him me God hiram
naa te yi yayises menmen
mamir ke hiram niriakem.
8 Yi yises him me Krais
nipaa yi yemtewem yentar
Jisas Krais hiram nipaai ere
in ere maain hiram ap te
kakweikin kakre menmen
ham. Hiram kaku kakit hiram
ap te kakitpai him ham au.
Hiram mamu mamit. 9 *Yi
ap eiwis mit han nanri han
ki eiriwe him ham him
ham mir kerek nipaai yi ap
yemtewem te yi eiweikin sip
eiwet him yaaim me God au
emit! Menmen yaaim God
kerekyiyem hiram mamke-
pai han kaiu te haiu emisesik
werek werek. Him ham
mit netpiyem neriuwesit
menmen te yi ap eiyim emit,
hiram menmen weini. Hiram
ap mamkaap mit
miyapir kerek nisesim te hiram
nanises God werek werek au.

*Menmen yaaim yi
eiriakem te God han yaak
kakriuwerem*

10 Mit kerek nises him me
Moses hiram neneb samiyak

newisim mentar kinaan
me nan mit nenebek alta.
Maain hiram nammen im
te hiram mamkepi hiram
werek. Jisas Krais kewepwar
hirekes hiram kaa kewet
God yink kiram te hiram
kekepae haiu mit miyapir
kerek mises him mirak. Te
mit in kerek wen nises him
me Moses, hiram ap yaain te
hirak kakikepi taau. 11 *Hiram
ap yaain te hiram kakikepi
kentar hiram ap kire samiyak
mit newepwarem newet God
em te maain hiram nanim au.
Hiram kire menmen mitik
iuwe hetpris keit hemkre
me samiyak ham hiram mit
pris han epei namip hiram
keiyim ken kekre haau hiram
nehimtanem me God te
hirak kewisim mau kinaan
te hiram mamwapin men-
men enum mit niriakem.
Nepei au, hiram keit samiyak
yink kewet hiram mit pris
han em hiram neiyim nanino
nanisiyem nanit pin eik.
Menmen Jisas kiriakem
hiram marim. 12 *Hiram
kaa keit pin eik mit ne Isrel
ap newis hemkre mirak
mewen te mamsak menmen
enum me haiu mit yapirwe
mirakem te haiu mamre
yaain. Hiram kaa keit pin
eik kentar hiram kekre hiram
ke samiyak hiram kewepwar
hirekes kewet God yink
kiram. 13 *Haiu emweikin
sip emwet mit kerek nises
him me Moses haiu emises
him me Krais mentar mit
kerek nises him mirak
neweikin sip newet Krais hiram

* 13:7 1Ko 4:16; Hi 6:12 * 13:9 Ef 4:14; Ro 14:17 * 13:11 Lev 16:27 * 13:12
Mt 21:39; Jo 19:17 * 13:13 Hi 11:26, 12:2; Mt 7:13-14

nep̄irek ken h̄ir nakip̄ kaa. M̄it nanrekyei enum mar ke n̄ipaa h̄ir n̄iriak Krais em nan̄ntar haiu misesik te haiu han ekitet h̄iram menmen wein̄im. ¹⁴* Haiu emweik̄in sip emwet menmen m̄it kerek nises h̄im me Moses h̄ir n̄iriakem. Haiu emnaiw̄rem em̄ntar haiu m̄it ap wit kiut̄pen kaku kakit te haiu mamu mameitai tipmain tipmain enum eik au. Haiu mamer̄ wit yaaik kaiu maain God kakimaak haiu mamwik. ¹⁵* Te haiu hekrit hekrit han yaaik emu emwen̄pi niuk me God em̄ntar menmen Krais k̄ir̄akem, menmen im haiu m̄iriakem meriuwe h̄im maiu haiu mewepyap̄ir niuk m̄irak mat̄ip m̄it han em, h̄iram m̄ire samiyak yaaim haiu mewepwarem mewet God em. ¹⁶* Hekrit hekrit yi han ekitet skelim menmen mi yaaim eikaapan eiriwerem. Menmen im yi ȳir̄akem h̄iram yaaik m̄ire samiyak m̄it newepwarem newet God em, h̄iram menipek han yaaik keriuweri.

¹⁷* Yi eiȳmtau h̄im me m̄it ni naanm̄pri yi eiyisesim. H̄ir naanm̄pri nankepi nar ke m̄it kerek maain God kakiri kakitorhi me h̄ir naanm̄pri h̄im̄in ki werek werek, o au en, te h̄ir nenmak h̄ir ap naanm̄pri. Yi eiyises h̄im m̄ir te h̄ir han yaaik nanriak menmen, o au en, yi eiweik̄in sip eiwet̄ir,

* 13:14 Hi 11:10, 16, 12:22

* 13:16 Fl 4:18

* 13:20 Sek 9:11; Ais 55:3; Jer 32:40; Esi 37:26; 1Pi 2:25

h̄ir han enuk nanriak menmen m̄ir h̄ir ap te nankepi yi m̄it eiyises Krais werek werek au.

Yi eiyitehi God kakikepai haiu m̄it

¹⁸* Yi wen eiyitehi God ekikepai em̄ntar haiu mertei mekre han kaiu haiu ap ȳink enuk meriuwe menmen haiu m̄iriakem. Hekrit hekrit haiu mare mamriak menmen yaaim keremem. ¹⁹ Hi hitehi yi m̄it h̄im iuwe te yi eiyitehi God ekikepa te hi p̄ike anen eri waswas.

²⁰* God kerek h̄irak keni-pai haiu m̄it mekiyan mau meit, h̄irak k̄ik̄ak Jisas p̄ike kekrit kau, h̄irak kehim̄tanek h̄irak M̄it̄k Iuwe naanm̄pri haiu m̄it kar ke m̄it̄k naanm̄ire sipsip. God kehim̄tanek h̄irak M̄it̄k Iuwe naanm̄pri kentar n̄ipaa h̄irak kaa hemkre m̄irak mewen. Hemkre m̄irak mewen menip h̄im me God yaaim kerek n̄ipaa h̄irak kat̄ip haiu mamwenhi mamisesim. H̄im im mamu mam̄it mam̄rek tipmain tipmain enum eik. H̄irak ap te kakweik̄in han k̄irak au. God h̄irak yaaik k̄irak menmen mar im te h̄irak werek kakikepi. ²¹ Hi hanhan God kakweti menmen yaaim kakikepi te yi eiyises menmen h̄irak hanhan yi eiyisesim. Hi hanhan menmen im mentar menmen Jisas Krais k̄ir̄akem te God kakriak menmen,

* 13:15 2Kro 29:31; Sam 50:14, 23; Hos 14:2

* 13:17 Esi 3:17; 1Te 5:12

* 13:18 Ap 24:16; 2Ko 1:12

hı̄rak hanhan kakırı̄akem
mamıkre han kaiu. Haiu
hanhan Krais kakıt niuk
iuwe te mıt nanwenı̄pi
niuk mırak tipmain tipmain
enum eik.

Mitik katıp hım ham yinam

²² Hi hitihi hım iuwe te
yi eiyı̄mtau hım mai kike
im hi nepei hewisım hı̄ram
mamkepi yi einakin tokim
eiyu. Hi ap ewis tı̄wei nokik
au. Tı̄wei ik hı̄rak yinak.
²³ Hi hanhan yi yertei kaiu
yinak yaaik Timoti, mıt enun
nesiupanek hı̄rak kınaaiwır
wınak kır enuk ke gavman
ken witeik. Hı̄rak kaknen
wit kai ik waswas te wı̄ hi
anen ari hi atı̄wekhis hawır
waunen wauri.

²⁴ Yi eitıp mıt ni ein hı̄r
naanmıpri hı̄r netike mıt
miyapır yapırwе nises hım
me God en, yi eiyı̄tpor hı̄r
yaain. Mıt ni yinan in ne
Itali kerek nises hım me God
netpi, yi yaain.

²⁵ Hi hanhan God kakrekyi
menmen yaaim.

Mepır keremem

Tiwei Jems Kewisik Menmen me tiwei ik

Jems katip mit gude 1:1
 Neimin ap nertei menmen me God, ehîr nanitiwekhiyem 1:2-8
 Hîm me mit netenen menmen yapirwe, enetike mit han menmen auri 1:9-11
 Hîm me menmen mamri han kaiu emamitaipin hau mamininem 1:12-18
 Hîm hau memtewem hau emisesim 1:19-27
 Hau han ekitet mit yapirwe hîr nîpiran 2:1-13
 Hîm me mit ap nîriak menmen yaaim, ehîr ap nises God werek werek 2:14-26
 Hau mit naanempre menmen hau metpim 3:1-18
 Hîm me mit ne weiwîk me God enetike menmen enum me ti 4:1-5:6
 Jems katip mit him mikaru 5:7-20

1 *Hi Jems hi hîriak menmen me God ketike Mîtik Iuwe Jisas Krais, hi wok mitik kîrakît. Hi hesiuwe tiwei ik ken yi mit ne weiwîk me Isrel yises God yi yewep yerer wit wit.

Menmen mari han kaiu mekepai hau emises God werek werek

* 1:1 Ga 1:19; Ap 15:23; 1Pi 1:1
 2:3-6 * 1:6 Mk 11:24

2 *Nai yinan, me wi menmen enum me ti mammen mamri han ki, yi ap han enuk au. 3 *Yi han yaaik eiyu eiyintar yi yertei menmen yi yisesim mamkepi yi eiyinîn menmen enum im me ti te yi han tokik eiyu yi eiyises God werek werek. 4 Yi han tokik eiyu kerien au. Yi eiwis menmen im mekre han ki mamkepi te yi eiyu werek eiyir ke mit iuwe yi eiyises menmen yapirwe me God werek werek.

Mit ap nertei menmen werek werek hîr enitehi God kakikepi

5 *Neimin ne yi mit yi ap yertei werek werek mekam yaaim, mekam enum, yi eiyitehi God kakikepi kakinterim te hîrak kakikepi yi eiyirteiyem werek werek. Yi eiyitehi God kakikepi eiyintar menmen im. God kepwtai hau mit menmen mirak yapirwe weinim hîrak ap kenai kakintar hau emitwekhi kakikepai au. Hîrak han yaaik. 6 *Mit nitehi God me menmen, hîr han ekitet God kakikepi kakrekyorem. Hîr han ekitet God kakikepi au, hîr nire wan sir nime metitiwem mekrit mewen heriyai heriyai, hîr ap nertei God kakikepi me menmen o au. 7 Mit narik hîr ap han ekitet hîrak God kakikepi kakrekyor menmen au 8 kakintar hîr han kitet

* 1:2 Ro 5:3-5 * 1:3 1Pi 1:7 * 1:5 Pro

menmen miutip miutip
werek werek wen au.

*Him me mit netenen men-
men, mit au nau wein'in*

⁹ *Neimin ne naiu yinan netenen menmen au, h̄r han yaaik enu en̄ntar God kak̄kepi kaktorhis nanino wit k̄rak. ¹⁰ *Neimin ne naiu yinan netenen menmen yap̄rwe, maain h̄rak God kewis menmen enum mewaankem, h̄r han yaaik enu en̄ntar menmen m̄r iuwe au. H̄r han yaaik en̄ntar God kak̄kepi kaktorhis h̄r keriyen nanino wit k̄rak. Maain h̄r naninaaiwir menmen m̄r h̄r nani nanr ke timen mamu wi mei kike h̄ram mami. ¹¹ Timen mewep, mesiupan, wepni kan tipar men h̄ram mewewei maa meket. Mar im me wi mit netenen menmen yap̄rwe nr̄iak menmen nisesim, h̄r nr̄e timen h̄r nani. Te haiu ap han ekitet menmen haiu metenenim mamkepai haiu mamu werek. Au, God kerekek.

*Yi naanempre h̄ras me
menmen enum mamri han ki*

¹² *Neimin h̄r nanu han tokik ke menmen enum mamnen mamwaanki, h̄r han yaaik en̄ntar h̄r nanin menmen enum te God kakrekyor han k̄r k̄re h̄rekkes nantikerek nanu. Nipaa God katip neimin han tewenina, h̄r nantikewa nanu tipmain tipmain enum eik. ¹³ Me wi ham menmen mamri han ke mitik te

h̄rak k̄riak enum, h̄rak ap kaktip, "God kari han kai hi h̄riak enum." Menmen im au emit! God ap te kakri han ke mit h̄r nanriak enum au. Menmen ap te mari God han k̄rak h̄rak k̄riak enum taau. ¹⁴ *Menmen enum mit niutip niutip hanhanem, h̄ram mari han k̄r h̄r nr̄iak enum mar ke mit nemtin menmen mau t̄rpe mari miyak man mekrerem. ¹⁵ Menmen im enum h̄ram mire nu hapin nikim mitkin men ti. Maain h̄ram mewo ere iuwe h̄ram menep mit mewaanki. Mit h̄r hanhan menmen enum h̄r nr̄iakem h̄ram mire hapin nikim matin yap̄rwe. Menmen enum mekre han k̄r mamno ere iuwe mamnipi nani nanino si.

¹⁶ Nai yinan yaain, yi ap eiwis menmen enum im mamitipin yi han kitet h̄ram me God au. ¹⁷ *Menmen yaaim yap̄rwe h̄rak God kerekek kesiuwerem haiu mit metiwem. God h̄rak k̄riak wepni, wenke, h̄r. H̄ram men m̄riak himin mire yinam, nokim o mamre witaan te God keweikin kar ek au. H̄rak kepu k̄p̄rak kerekek k̄riak yaaim kermem, enum au. ¹⁸ *H̄rak kises han k̄rak h̄rak kerekyei haiu nikerek nr̄ak mentar him yaaim m̄rak h̄rak epei kewepaiyap̄rem haiu memtewem. Haiu mire h̄naan nikim ham minin mekiute, maain ham mamkaru. Haiu mit in minin mises God me mit

* 1:9 Je 2:5 * 1:10 Ais 40:6-7; 1Pi 1:24 * 1:12 2Ti 4:8 * 1:14 Ro 7:7-10

* 1:17 Mt 7:11 * 1:18 Jo 1:13

nerer wit wit, maain h̄ir mit han enisesim.

Menmen yaai yi eiyimtewem yi eiyisesim

¹⁹ *Nai yinan yaain, yi eiyirtei menmen im. Yi mit niutip niutip n̄ikip emnep waswas yi eiyimtau menmen. Te maain yi eiyitpim te yi ap han enuk eiriuwe mit yi eineri waswas au emit! ²⁰ Menmen mar im ap te mamkaap mit nanises menmen yaaim God hanhan hau emisesim emteikin mit han em au. ²¹ *Te yi einaaiiwir menmen enum mau han ki mamrekyi yi eiyises menmen enum. Yi hanhan eiyises him yaaim n̄ipaa God kewisim mekre han ki. Te hiram mamkaap himin ki kaktike God yi eiyu werek werek.

²² *Yi ap eimipin h̄iras! Yi han kitet yi eiyimtau him me God te ap eiyisesim au, hiram mamkepi. Taauye! Yi eiyimtau him m̄irak yayisesim te hiram mamkepi.

²³ Mit kerek nemtau him me God keremem te h̄ir ap nisesim au, h̄ir n̄ire mitik k̄ir himin k̄irak kekre tipar. ²⁴ H̄irak ken, waswas h̄irak han kaa menmen enum mau ninaan m̄irak. Marim mit kerek nemtau him me God keremem ap nisesim au, te h̄ir nar ke mitik eik. H̄ir ap newis him me God mamkepi h̄ir n̄inaaiiwir menmen enum te h̄ir nanises menmen

yaaim. ²⁵ *Mit kerek nekine him yaaim me God mit newisim mau tiwei h̄ir nar ke mitik k̄ir ninaan m̄irak mekre tipar, hiram mamkepi n̄inaaiiwir menmen enum. H̄ir han kitetim ap han kaa rem au, h̄ir nisesim te God kakrekyor menmen yaaim.

²⁶ *Mit kerek han kitet h̄ir yaain nises God werek werek, te h̄ir natip enum, h̄ir nemipin h̄iras nises God werek werek au. H̄ir nisesik weinik. ²⁷ God Haai han kitet menmen im maminin mamkaap mit te h̄ir nanisesik werek werek. Hiram menmen im: Mit h̄ir naanempre miyapir o n̄ikerek kerek mit n̄ir h̄ir epei naa n̄inaaiwiri. Menmen im metike h̄ir n̄inaaiiwir menmen enum mit ne ti nisesim, te hiram mamiwaank han k̄ir mar ke heinut mewen menmen te mit nanim au hiram mewaankem.

2

Haiu hanhan mit miyapir yapirwe mipiran

¹ *Nai yinan, yi eipises Mitik Iuwe kaiu Jisas Krais h̄irak Yaaik Iuwe, te yi ap eirak mit han menmen yaaim enintar h̄ir netenen menmen mei yapirwe, mit han netenen menmen yapirwe au, yi eirekyor enum. Menmen im au emit! Yi eirekyor menmen yaaim mipiram. ² Mitik hak niuk iuwe h̄irak keremink sak n̄ikin, o hore haam, h̄irak

* **1:19** Ekl 7:9 * **1:21** Kl 3:8; 1Pi 2:1

8:2; Je 2:12; Jo 13:17 * **1:26** Sam 34:13, 141:3 * **2:1** Ap 10:34; Je 2:9

* **1:22** Mt 7:26; Ro 2:13 * **1:25** Ro

kaknen kaktike mítik hak enuk ketenen menmen au, hırankıt tatnen wınak ke God yi yewik,³ te yi eitıp hırank yaaiк niuk mırak iuwe hırank eken eku yeno eku niu, te yi eitıp hırank enuk weinik hırank eku tı weinik,⁴ yi yırıak enum. Yi enun yenke yi hıras yises han ki enum.⁵ *Nai yinan yaain, yi eiyımtau menmen im. God hırank kehimitan mít ap netenen menmen yapırwe au te hıır enisesik entenen menmen yapırwe mırak. Hırank epeи katıp neimın han teweniniek hırank kaktorhis hıır nantikerek nanu werek werek.⁶ Te yi yırıak mít netenen menmen au hıır yınk enuk nentar yi yerekyor enum. Neimın hıır nerawaank nari yi mít eino mít iuwe ne gavman nemtau mít hıır nesiuwe him nerekyi enum a? Hıır mít netenen menmen yapırwe keriyen!⁷ Hıır mít in keriyen natıp enum me niuk me Krais nıpaa mít nıkri nekine niuk mırak. Te yi yenmak yırıak mít netenen menmen yapırwe yerekyor yaaim a?
Au emit!

⁸*Yi eiyises him nıpaa God kewisim kar ik: “Yi han tewenin mít nar ke yi han tewenin hıras,” te yi yırıak yaaim.⁹ *Au, yi yewep mít yi hanhan neyan, neyan au, te yi yırıak enum. Him yaaim me God meteikin yi enun yewenin him mırak.

* **2:5** 1Ko 1:26-28 * **2:8** Mt 19:19; Ga 5:14 * **2:9** Diu 1:17 * **2:10** Mt 5:19
 * **2:11** Eks 20:13-14; Ro 13:9 * **2:12** Ga 6:2; Je 1:25; 1Pi 2:16 * **2:13** Mt 5:7,
 18:32-35 * **2:14** Mt 7:21 * **2:15-16** 1Jo 3:17

10 *Mit kerek newenin him mei me God miutıp, hıır nar ke mit newenin him mırak yapırwe. God skelim mit in kakinterim hırank kaknip.¹¹ *Hırank God katıp him im, “Yi mit yetike miyapır ap eiyiryanhis eiweninem au emit!” Hırank kerekek katıp him ham mar im: “Yi mit ap einep mit han nani au emit!” Yi yetike miyapır ap eiriyanhis eiweninem au, te yi yıre yenep mitik kaki, te yi epeи yewenin him me God. Te hırank skelim yi mit kakiewp kakinterim.¹² *Te yi eitıp yaaim eirıak menmen yaaim eiyıntar maain God han kakitet o skelim yi mit kakriwe him nıpaa hırank kewet haiu mit em te haiu emnaaiwır menmen enum.¹³ *Neimın nises him me God hıır ap han tewenin mit han nerekyor yaaim au, te maain God skelim yi mit hırank ap hanhan kakriwi yi mit au. Neimın hıır han tewenin mit nanrekyor yaaim, maain me wi God skelim mit, hıır nanu werek.

Mítik katıp hırank kises him me God te ap kikaap mit han, hırank ap kisesik taau

¹⁴ *Nai yinan, mitik katıp kar ik: “Hi hisses him me God,” te menmen hırank kırıakem keteiknayıyem au, im em mamkepik mamırkeik? Menmen im hırank kisesim hıram ap mamkepik te hırank kaktike

God tatu taau! ¹⁵⁻¹⁶* Mít o miyapır hır nises God te hır netenen menmen yapırwe mamkepi hır nanu werek au, mítik kiutıp kekre nímín ke yi mít ketenen menmen yapırwe hırak kakıtpor kakır ik, "Yi eiyu werek werek eiyineitİN klos, o menmen te yi eiyu werek," hırak ap kakıkepi kakwetir menmen au, menmen hırak kare kisesim ap mamkepik taau! ¹⁷ Te menmen me God mít hır nisesim hiram mar im. Mítik kare kises him mırak, hırak ap kırıak menmen kikaap mít miyapır han, menmen me God hırak kisesim hiram weinim.

¹⁸* Mítik hak hırak kaktip, "Mítik hak kises him me God, te hak eik hırak kırıak menmen yaaim te God kaktip hırakıt wík yaaikit." Mítik ap kırıak menmen yaaim au te hırak keteikno hırak kises God akırkeik? Taauye! Hi eteikniwek hi hises God werek werek heriuwe menmen yaaim hi hırıakem. ¹⁹* Yi mít kerek yi yatıp yi han kitet God hırak kiutıp pen kepu, yi han kitet werek. Te hiram menmen weinim. Herwe hiram mertei God kerekek kepu hiram mepırpır. Te yi han ekitet hiram mamkepi hiram mamisesik a? Taauye! ²⁰ Yi yetaritari mít! Hi tewen eteikni yi yatıp yi yises him me God te yi yırıak menmen yaaim au, hiram mamkepi eiyu eitike God taau! Yi han

ekitet menmen im.

²¹ *Nipaam maam kaiu Ebrahim keit niikan kırak Aisak, hırak keiyık ken kewisık kentar kınaan me nan te hırak kakıkip si tatik hırak kakwepwarek kakwet God ek. Hırak kırıak menmen yaaim im keteikin hırak hanhan kakises him me God. Te God katıp hırak yaaik kisesik werek werek.

²² *Yi yertei? Menmen hırak kisesim mekepik te hırak kırıak menmen yaaim. Menmen hırak kırıakem meteikin hırak kises God werek werek. ²³* Him nipaam God ketpim hiram epei man. Hiram matıp, "Mítik Ebrahim hırak kemtau him mırak kisesim te God katıp hırak yaaik kisesik werek werek. Te God katıp hırak Ebrahim hırak kırak yinak kenterim." ²⁴ Tıs, yi eiyirtei God hırak katıp mítik hırak yaaik kisesik werek werek kentar hırak kisesik kırıak menmen yaaim. Hırak katıp hırak yaaik kentar hırak kisesik weinik taau!

²⁵ *Nipaam wi ham mít Rehep hıre warı mítikit wík Josua hırak keriuwetet ten, hıre naammıprewekit weriuwetet teke yayiwe hak pıke ten. Hıre wırıak yaaim te God katıp hıre yaaip wisesik werek werek.

²⁶ Mítik hırak kises God, hırak kırıak menmen yaaim au, menmen hırak kisesim hiram weinim. Hiram

* 2:18 Ga 5:6 * 2:19 Mt 8:29 *

2:21 Jen 22:9-12 * 2:22 Hi 11:17-18

* 2:23 Jen 15:6; Ro 4:3, 9, 22; 2Kro 20:7; Ais 41:8 * 2:25 Jos 2:4, 15, 6:25; Hi 11:31

mire mitik hak hirak kaa,
himin epei ken kinaaiwir
yink kirak kerek, hirak
kipwaai.

3

*Haiu mit naanempre h'ras
me menmen haiu metpim*

¹ *Nai yinan, yi yapırwe
ap eire mit hır ninin
newepyapır him me God
eiyintar yi yertei maain
God hırank skelim hau mit
hau minin mewepyapır him
mırak te hırank kaknınai
iuwe, mit han kerek hır
wein in en, au kaknınai kike.
² Haiu mit yapırwe ap han
kitet menmen werek werek
au, haiu mırak menmen
enum yapırwe. Mitik kerek
hırank ap katip enum au,
hırank mitik yaaik hırank
kertei kewen han kırak
naanempre hırekes werek
werek. ³ Haiu mewis waai
mari hos him kıram te hıram
mises han kaiu. Haiu mari
waai ken pınak eik, hos
hıram meweikin hıremes
misesim. ⁴ Yi han ekitet
sip me wan eik. Hıram
wısenum nıme metitwem
memınp meiyım men te
mit neweikin paan mıram
neriuwe paap mau nımin
hıram mamises han kır.
Hıri nırankem nar ke nu
mekiuwe mani mit neweikin
paan mıram mamno nein
mit hanhani. ⁵ Te nin
kerekek hırank kike kire waai
ke hos o paap kike kau
sip. Nin kekre him hırank
menmen kike te hırank kekrit

menmen iuwe kinin yink
kaiu.

Si yeunek kike hîrak si tatîk yaank iuwe. ⁶*Nin hîrak enuk kire si yeunek. Hîrak kau nîmîn kekre paan kaiu hîrak kises menmen enum me ti kerekyei haiu mit enun. Hîrak kire si tatîm menmen yapîrwe, nin hîrak kises menmen enum em Seten hîrak kîkîam kewaank menmen yapîrwe me mit.
⁷⁻⁸*Mit epei nehis newenîn miyak o hore, manpen metike menmen mekre wan. Te mit hîr ap naanempre nin kîr kaktip menmen enum taau. Nin hîrak ap kau keit au. Hîrak kire miyak enuk ke niu keriyaam ken in ken ein. Hîrak enuk kire manpen yehes enum, hîrak kewaank hîmîn ke haiu mit.
⁹*Haiu mit meriuwe nin kaiu mewenîpi God te meriuwe nin kiutipen kerek haiu matip him enum me mit kerek nîpaa God hîrak kerek yei mit yapîrwe haiu mire hîrek. ¹⁰Me him kiutip kerek haiu mit matip him yaaim, him enum. Nai yinan, menmen haiu mîriakem mar im au enum emit! ¹¹Hîram tipar minin metike tipar yaaim miniu mehînhîn mamike hei kiutipen mamîrkeik? Taauye! ¹²Nu hamis ap kakri kaku hînaan taau! Hînaan ap kakri kaku hamis taau. Mar im tipar yaaim miniu mehînhîn mamike hei me tipar minin taau! Te haiu mit ap mamtip him yaaim

* **3:1** Lu 12:47 * **3:6** Mt 12:36-37, 15:11, 18-19 * **3:7-8** Ro 3:13 * **3:9** 1Ko 11:7

him enum au emit! Him yaaim keremem meke him maiu mamnen.

God kekepai haiu mertei menmen mirak yaaim

¹³ Keimın ke yi mit hırankının kertei menmen yaaim menmen enum? Mitik karık hırank ekteknai menmen hırank kerteiyem ekriuve menmen hırank kırıakem. Hırank ap kises menmen hanhan hırekes au. Hırank kises menmen me han tewenin mit, im metike menmen me han kitet God. ¹⁴ Yi hemkre menepam yentar menmen me mit han o yi han enuk yeriuve mit han, yi han kitet yi yaain yi yinın mit han, te yi ap han kitet God kaktıp yi yaain yi yertei menmen werek werek au. Yi han kitet menmen mar im te yi yemipin. Him me God katıp yi enun. ¹⁵ *Menmen im hıram ap me God au. Hıram me mit ne ti keremem. Seten hırank kinin kırıakem te hır mit ne ti hır nisesik nırıakem. ¹⁶ Yi hemkre menepam yentar menmen me mit han o yi han enuk yeriuve mit han, yi han kitet yi yaain yi yinın mit han, te yi hıras yenehan yi eirıak menmen enum yapırwe. ¹⁷ Te mit hır nises han kır yaaik God hırank kewetiрем, hır ninin nırıak menmen yaaim mire mani nemnok enuk. Namin au. Hır ninin nırıak im metike menmen im. Hır nankiyan nanu nanıt, hır nanımtau him me mit han neweiknor

han, hır han tewenin mit nankepi, hır nanrıak menmen yaaim keremem. Hır nanrıak mit yapırwe menmen yaaim mişıram, hır ap mit ne him pınak him pınak au. ¹⁸ *Mit kerek hır nankaapan nankiyan nanu nanıt keriyen hır te nanır ke mit hır namır nu yehes. Neimin nanrıak menmen im hır nenip mit hır hanhan nises menmen yaaim mır. Menmen im hıram mire nu yehes mewo.

4

Mit nises menmen enum me ti ik hır nire nepan ne God

¹ *Mekam hıram hır o as me menmen hıram mekekyi han ki menipi yi yatıp enum yi yenehan yenepan a? Han ki kekrit kises han kırak te yi yenehan yenepan. ² Yi hanhan menmen yi eitwem au, te yi hanhan eitwem mit te yi eitwem. Yi hemkre menepam eiriuve menmen eitwem taau, te yi yetpim yenehan yenepan. Yi ap te eiyit menmen eiyıntar yi ap eiyitehi God em. ³ Maain yi eiyitehi God menmen, yi ap eitwem au eiyıntar han ki enuk. Yi hanhan yayıt menmen te yi eiyises han ki yi eirıak enum eiriwerem. ⁴ *Yi mit miyapır enun yi yeweikin sip yewet God. Menmen im hıram mar ke mite wınaaiwır mitik kire, hire wetike mitik hak nariyanhis neweninem. Yi

* 3:15 Je 1:5, 17

* 3:18 Mt 5:9; Ais 32:17; Hi 12:11

* 4:1 Ro 7:23; 1Pi 2:11

* 4:4 Ro 8:7; 1Jo 2:15

hanhan menmen enum me
ti ik e, yi yire mit nepan ne
God. Yi eiyirtei menmen im
o au a? Neimin hir hanhan
menmen me ti hir nire mit
nepan ne God. ⁵*Yi han kitet
him me God mit newisim
mau tiewei hiram matip
weinim marim? Hiram
matip, "Himin kaiu God
kewisik kekre yink kaiu
hirak hemkre menepam
hanhan menmen wisenum."

⁶ *Te God hirak iuwe
kakikepai maminin men-
men im mekre han kaiu.
Him mirak mau tiewei matip
mar ik: "God hirak keweikin
sip kewet mit kerek han
kitet hir iuwe ninin mit, te
hirak kakikaap mit hir ap
hanhan hiras, hir natip, 'Hi
mitik weinik God kerekek
hirak Iuwe.'" ⁷*Te yi mit
ap hanhan hiras yi eyses
God. Seten kakri han ki
yi eiyu han tokik eiweikin
sip eiwet menmen enum
te hirak kaknaiwiri kakno.
⁸*Yi hanhan God yi yisesik
te hirak kaknen menep
naanmampri. Yi mit enun
yi yatip him pinak him
pinak yi eiweikin sip eiwet
menmen enum yi han yaaik
eiyu eiyir ke mit nankemyet
his prar prar mamit. ⁹Yi mit
yi eiyinwesis au. Yi eikit.
Yi ap te han yaaik eiyu au.
Yi yink enuk kerekek, han
etwenin menmen enum yi
yirakem. ¹⁰*Yi mit yink
enuk te yi yewepyapir yi
enun me ninaan me God

hirak kakrekyi yaaim yi eiyu
werek werek.

Haiu ap emkan naiu yinan

¹¹ Nai yinan, yi ap eitipan
enum eiyisesan au emit!
Keimin katip enum kesiuve
him kirkak yinak, hirak
keweikin sip kewet him
iuwe me God. Menmen im
hirak kirkakem hiram mar
ke hirak katip him mirak
minin him lo me God te
hirak kekrehir ke God. Ti
keimin ti hirak menmen
mar im ti ap hises him me
God au, ti atip him mit minin
mirak. ¹²*God kerekek hirak
kewis him iuwe mau tiewei.
Hirak kerekek kaksiuve
him mamno haiu mit, hirak
kakikepai o au en, hirak
kakwep mami mamno si. Ti
han kitet ti God te ti hesiuve
him mamno kit yinak a?
Taauye! Ti mitik weinik
kerekek.

Yi han ekitet menmen God hanhan yi eirakem

¹³ *Nikip emnep yi
eiyimtewek. Yi mit kerek
yi yatip, "Petepin o teipmen
haiu mamno in o mamno
ein mamu tito miutipen
mamisiuve menmen iuwe
mamit pewek mamrerim."

¹⁴ *Yi yatip yar ke mit
hir nertei mekam maain
mammen te yi yepitari
teipmen mekam mammen
taau! Yi yepu yire napit.
Hirak kiyapin ti kike, maain
kakwen kakno. Yi yayu kike,
maain yi yayi yaire napit ik

* 4:5 Eks 20:3, 5 * 4:6 Pro 3:34; Mt 23:12; 1Pi 5:5 * 4:7 Ef 6:12; 1Pi 5:8-9

* 4:8 Sek 1:3; Mal 3:7; Ais 1:16 * 4:10 Jop 5:11; 1Pi 5:6 * 4:12 Ro 2:1, 14:4

* 4:13 Lu 12:18-20 * 4:14 Pro 27:1; Sam 39:5, 11 * 4:15 Ap 18:21

ek. ¹⁵*Yi ap eitip emir em au. Yi eitip emir im. Yi eitip, "God hı̄rak hanhan haiu mamu mamıt, haiu mamrı̄ak im o em." ¹⁶ Te yi mit wen yatip han kitet yi hı̄ras epei yırı̄ak menmen, God kakikepi au. Yi yatip han kitet marim, hı̄ram enum. Yi ap yewis God ketpi menmen yi eyisesim au. ¹⁷*Tis, mit kerek hı̄r nertei mekam yaaim, hı̄r ap nisesim au, hı̄r nırı̄ak enum.

5

Hı̄rak Jems kene mit hı̄r netenen menmen yapırwe

¹*Yi mit kerek yetenen menmen yapırwe, nıkıp emnep eyīmtau. Yi einepıp eikit me menmen enum mamnen mamriwaank.

²*Menmen mi, yurik henye mi hı̄ram minin heinut mewenem, mesik yīpep meremirir miyak patın. ³Tekei, suwau mi ni menterim te hı̄ram mamwep. Ni mentar pewek wīnak meteikni yi ap yīkaap mit yewetīrem au. Yi yı̄sawı̄nem mekre wīnak. Menmen im maain hı̄ra mamı̄waank hı̄min ki mamre si tatik yı̄nk ki. Yi epei yetenen wīnak pewek menmen yapırwe yaaim yı̄sawı̄nem meit me wī menep Jisas hı̄rak pīke kaknen. Menmen im hı̄ram ap yaaim au.

⁴*Yi eyīmtau! Mit hı̄r

nırı̄ak ni namır menmen mewim, te yi yetenen pewek mir yi yı̄sawı̄nem yemipın yewetīrem au. Menmen enum im metike him me mit hı̄r neket menmen mi mau ni, hı̄r natip me menmen enum yi yırı̄akem, hı̄ram epei men nıkıp me God hı̄rak iuwe hı̄rak kemtewem. ⁵*Yi epei yau werek werek in ek yaam menmen yapırwe, yi yises han ki ke menmen yapırwe. Menmen im enum yi yisesim, hı̄ram mar ke mit newet sak menmen maam maam ere iuwe, maain hı̄r nannip. Mar im wī epei man menep te God kaksiwe menmen enum mamiwep yi yayi yaiyır ke mit hı̄r nenep sak hı̄ram mami. God kakı̄ak menmen im kakı̄tar menmen enum yi yisesim. ⁶Yi epei yewepyapır mit yaain yanıp naa, te hı̄r ap nı̄kaap hı̄ras nar ik hı̄r natın mesik nerp.

Yi eyīu han tokik eimerir Mitik Iuwe Jisas kaknen

⁷*Nai yinan, yi han tokik eyīu me menmen enum mamnen mamiwep me wī yi yemerir Mitik Iuwe kaknen. Yi han ekitet im e. Mitik kamır ni, hı̄rak kemeriyiwem hı̄ram mamri mamine nı̄kim. Hı̄rak han tokik kau kemeriyiwem ere maain wepni yaaik ketike hawı̄ hitan epei man, hı̄ram mamri. ⁸*Yi eire mitik kamır ni, yi han tokik eyīu me menmen enum

* 4:17 Lu 12:47 * 5:1 Lu 6:24 *

3:5 * 5:5 Lu 16:25; Jer 12:3, 25:34

2:23 * 5:8 Ro 13:11-12; Hi 10:25; 1Pi 4:7

* 5:2 Mt 6:19 * 5:4 Diu 24:14-15; Mal

* 5:7 Lu 21:19; Diu 11:14; Jer 5:24; Joe

mamnen mamiwep me wi yi eimerir Mítik Iuwe eiyintar hírak menep pīke kaknen. 9 *Nai yinan, yi ap einehan eitipan enum emít eiyintar God kerek kertei menmen yapırwe kíri, menep hírak pīke kaknen. 10 Nai yinan yi han ekitet mit profet nípaa God keriuweti newepyapır natıp him mirak. Hír mit nerekyor enum te hír han tokik natın mesik nerp. Haiu emises menmen hír yíriakem. 11 *Haiu matıp hír mit hír yaain nentar hír han tokik nau neit. Yi nepei yertei mitik Jop hírak nípaa han tokik kau keit kises God ke menmen enum epeı man mewaankek te God hírak kerek yíwek yaaim kentar God hanhan haiu mit yapırwe te hírak han teweninai. Te haiu han tokik emu me menmen enum mamnen mamwep.

*Haiu ap mamtip mit him
“Tru Antap”*

12 *Nai yinan, menmen im híram minin te hi hetpiyem mar im, yi yíriak menmen me mit yi ap eitip “Tru Antap” au emít! Yi eitip, “O, hi hírakem,” híram werek o yi eitip, “Au, hi hínapen,” híram werek. Him ham emít te yi ap eiríak God han enuk kakırwi. Mítik yaaik kitehi God menmen hírak kakimtewem.

Mítik yaaik kitehi God menmen, hírak kakimtewem

* 5:9 Mt 24:33 * 5:11 Eks 34:6; Sam 103:8, 111:4 * 5:12 Mt 5:34-37 * 5:13 Kl 3:16 * 5:14 Mk 6:13 * 5:15 Mk 16:18 * 5:17 1Kin 17:1; Lu 4:25 * 5:18 1Kin 18:42-45

kakikepik

13 *Neimin ne yi mit menmen enum mewaanki, yi eiyitehi God em. Neimin ne yi mit yi han yaaik, yi eiyine henye me eiwenipi God eiriwerem. 14 *Neimin ne yi mit yi yínap, yi einine mit iuwe ninin naanmipre menmen me God te hír naninen nanitehi God ke yi mit hír nanwen hiwer maminteri nankine niuk me Mítik Iuwe. 15 *Hír nitehi God me yi mit, hír han kitet hírak kakikepi, te Mítik Iuwe kakikepi kakikekyi yi yayıkrit manpenun yayu. Yi yíriak menmen enum te God kakısak menmen enum yi yíriakem mamno. 16 Te yi mit eiwepyapır menmen enum yi yíriakem, yi eiyitehiyan God te hírak kakikepi te yi eiyıkrit eiyu. Mítik kises God werek werek, hírak kitehi God menmen, hírak God kakimtewem kakikepik me menmen. 17 *Ilaisa hírak nípaa hírak mitik kepır ke haiu mit, hírak kitehi God iuwe te hawı ap kaknen au. Hawı ap kan me tito wíkak im metike wenke híspinak kiutıp (6). 18 *Epei au, hírak pīke kitehi God te hírak kesiuwe hawı kan ti ik kewet tipar menmen te híram mewo. Te haiu mit emitehi God menmen iuwe hírak kakimtewem kakikepai kakır ek.

Keimin kinaiiwır God kises han kírak, haiu pīke

*emtiwekhis pike kaknen
kakises God*

19 *Nai yinan, keimin
ke yi mit hı̄rak kaknaiwır
him yaaim me God, mitik
hak kaktıwekhis eknen,
20 *hı̄rak han ekitet menmen
im. Keimin hı̄rak kakıthis
mitik hı̄rak kınaaiwır him
yaaim me God hı̄rak kaknen,
hı̄rak kakıkaap himin kirak
ap te kaki, hı̄rak kakrıak
God hı̄rak kakısaak men-
men enum nipaā mitik
kınaiwırek hı̄rak kirıakem.

Mepır keremem

* 5:19 Ga 6:1 * 5:20 Sam 51:13; Pro 10:12; 1Pi 4:8

Tiwei Pita Kewisik - 1 Menmen me tiwei ik

Pita katip mit ne sios gude
1:1-2

Him me God Haai kaktai-
his mamno wit kirkak 1:3-
12

Pita katip mit hir ap
nanwis menmen enum
emam-iwaank menmen
yaaim in ek hir nisesim
1:13-2:10

Him me menmen mit
ne weiwik me God
nanisesim eme wi men-
men enum mamnen
mamiwaanki 2:11-4:19

Him me menmen mit ne
sios hir nanisesim 5:1-11

Pita katip mit him mikaru
5:12-14

1 *Hi Pita nipaai Jisas
Krais keriuweta hi hen
hewepyapir him mirak, hi
hewis tiwei ik ken yi mit.
Nipaai mit han nepiri yi
yinaaiwir Jerusalem yi yen
yau provins Pontas, provins
Galesia, provins Kapadosia,
provins Esia metike provins
Bitinia. Yi yar ke mitik
keke wit hak kan ketikewi
kaku kike, maain hirak pike
kakno wit kirkak eik. Mar im
yi yau ti in me wi kike te
maain yi yayi yi yaino yayu
wit ki yaaik eik God kewik.

2 *God Haai kehimteni yi
mit nirak yentar hirak nipaai
kerteiri han kitet kerekci
han ki yaaik prar prar yire

* 1:1 Je 1:1 * 1:2 Ro 8:29; 2Te 2:13; Hi 12:24

* 1:5 Jo 10:28, 17:11 * 1:6 1Pi 5:10; Je 1:2

48:10; Sek 13:9; Mal 3:3; Je 1:3

tipar nemnok. Hirak kirik
menmen im keriuwe God
Him Yaaik te yi yises
him me Jisas Krais, hemkre
mirak merekyi yi yaain. Hi
hanhan God han yaaik kirkak
kaku kaktikewi te yi eiyu
werek werek. Hi hanhan
menmen im yaaim mamu
mamtkewi wisenum.

*Maain hau mamu
mamtki God hau mamit
menmen yaaim*

3 *Hau emwenipi niuk
me God hirkak Haai ke Mitik
Iuwe kaiu Jisas Krais. Hau
emwenipiyeek mamintar
hirak han teweninai
wisenum kerekci hau han
kaiu yaaik keriuwe Jisas
Krais nipaai hirkak kaa te
God kirkak kekrit kepu.

4 *Te in ek hau memerir
menmen mamkaap himin
kaiu God kakwetayem.
Hirkak naanmipraiym
meit wit kirkak, menmen
mamiwaankem au. Hiram
yaaim prar prar, hiram
mamu werek werek tip-
main tipmain enum eik.

5 *Menmen im hiram me
yi mit kerek yi han kitet
God naanmipri kentar
hirak wisenu ere yi yayit
menmen God kemerir kak-
wepyapirem me wi maain
Jisas pike kaknen ti.

6 *Yi han yaaik eiyu
eiyintar menmen im God
kakrekyiyem te in ek me
wi kike yi han enuk kike
yeriuwe menmen ham enum
mamnen mamriwaank.

* 1:3 2Ko 1:3 * 1:4 Kl 1:12

* 1:7 Jop 23:10; Pro 17:3; Ais

7 *Menmen im mamnen te God kakır han ki kakırtei yi yisesik yeriwe han ki karkeik. Mit hır newır gol mekre si ere meweikin mire tipar, hır neit menmen enum mewim mamno te gol keremem mepu. Mar im God kewis menmen enum mamnen mamriwaank te hiram mampar menmen enum mekre han kaiu mamno ere menmen yaaim mekre han kaiu, haiu mamises God werek werek. Menmen yaaim mekre han ki minin gol. Maain gol mamwaank mamit te menmen mekre han ki au. Maain Jisas Krais piye kaknen kakwepyapır hırekes, yi eiyit niuk iuwe, God kaktip yi yaain, hırap kakweti menmen mirak yaaim iuwe. 8 *Yi ap yır Jisas Krais wen au, te yi han teweninek. In ek yi ap yirek wen au, te yi yisesik yepu han yaaik wisenuk. Yi han yaaik wisenuk 9 *him ap te mamwepyapır werek werek menmen mekre han ki. Yi han yaaik eiyitar menmen im: Yi yises God te hırap kaktihis, maain yi eiyu eitikerek.

10 *Me menmen im nipaai mit profet hırap han kitet yapırwe nanırtei menmen werek werek hırap newepyapırem me menmen im God kakrekyiyem kakwetiyyem. 11 *Hımin Yaaik ke Krais kekreri kewepyapır menmen enum mamwaank

* 1:8 Jo 20:29; 2Ko 5:7 * 1:9 Ro 6:22

Ais 53; Lu 24:26-27

Lev 11:44-45; Mt 5:48

Krais te maain hırap kakit niuk iuwe. Hırap profet han kitetim nitehiyan nar ik: "Maain wi mamırkeim hırap kaknen? Mekam mamnen me wi im?" 12 *Nipaai God epeki keteiknor menmen hırap newepyapırem hıram ap mamkepi au. Hımin im maain mamkaap yi mit keriyen me menmen im mit kerek newepyapır him yaaim me God hırap netpiyem. In ek God Haai kesiuwe God Hımin Yaaik kan kikaap mit in te hırap netpi him im yaaim. Mit ensel hırap mit God keriuweti nırıak menmen mirak. Nipaai hırap hanhan nertei menmen im me Krais, te hırap au. God ketpor au hırap kepakinem.

Yi mit eirıak menmen yaaim eiyu han yaaik prar

13 Te yi han ekitet eiyu naanempre hıras. Yi han ekitet iuwe menmen yaaim God kakwetiyyem wi maain Jisas Krais piye kaknen kakwepyapır hırekes. 14 *Yi yises God yire nikerek yaain nises him me miye haai. In ek yi ap han ekitet menmen enum mar ke nipaai yi yetari God yi hanhan yırıakem au. Em emit! 15 Te yi yire God hırap kari han ki yi eiyit menmen mirak yaaim. Hırap kepu han yaaik prar prar te yi yaipau han yaaik prar prar me menmen yapırwe yi yırıakem. 16 *Yi

* 1:10 Mt 13:16-17 * 1:11 Sam 22;

* 1:14 Ro 12:2; Ef 2:3, 4:17-18 * 1:16

eiriakem eiyintar God kewis him mau tiwei matip mar im: "Yi han yaaik prar prar eiyu eiyintar hi God hi han yaaik prar prar."

God ketaihis keriuwe menmen iuwe

17 *Hirak God skelim hau mít yapiwe mítiran me menmen hau mamriakem. Te yi mít kerek yi yenewek "Haai," yi yetikerek yewepnak, yi naanempre hiras me menmen yi yiriakem. Me wi kike yi yau ti ik e, yi ap einip God han enuk kakirwi.

18 *Yi eiriak menmen im hi hetpiyem eiyintar yi yertei God epei ketihis me menmen enum weinim nipaai yi yisesim, yi yetenenim me nipaai maamrer ein niriakem neteikniyem. God ap kaktihis keriuwe wínak pewek hiram mamwaank au. 19 *Hirak ketihis keriuwe hemkre yaaim me Krais. Krais hirak kire miyak sipsip wikes teknei makip au, yink hirak yaaik prar prar keit kar ke him me God Moses kewisim hiram metpim.

20 *Nipaai God kewis ti wen au, hirak kehimitan Krais kaknen te hirak kemerir ere wi mikaru im e, hirak kakwepyapir hírekakakkepi.

21 *Te yi yises God yentar Krais. Hirak kaa te God kikiak kekrit kepu, hirak kewiswek niuk iuwe te yi

* 1:17 Mt 6:9; Ro 2:11; 2Ti 4:14; Rev 2:23

Hi 9:12-14; 1Pi 1:2 * 1:20 Ap 2:23; Ef 1:4

* 1:22 Jo 13:34; Ro 12:10 * 1:23 Jo 1:13; Hi 4:12

* 2:1 Ef 4:22; Je 1:21

yisesik yemerir hírak maain kaktihis yi yayu yaitikerek.

Yi han tewenin ni yinan

22 *Yi epei yiriak han ki yaaik prar prar yeriwe him yaaim me God yi yisesim, te yi yemipin ni yinan au. Yi han tewenin. Yi han etweninan iuwe eiriwe han ki yaaik prar prar.

23 *God kerekyi yi yaain yeriwe him mítak mamu tipmain tipmain enum eik yi yisesim. Him mítak mamwaank au, te yi himin ki ap mamwaank au. Yi yire nikerek ne Mítik Iuwe ap te kaki au. 24 *Him im yaaim mentar him me God mau tiwei matip:

"Mít yapiwe hír níre yenjis, niuk iuwe mir híram mire timen. Maain mar ke yenjis meweiwei mami, timen mamnep mamno ti mami sine mamit, te niuk iuwe me mít ne ti au mamit. 25 Te him yaaim me Mítik Iuwe híram mamu tipmain tipmain enum eik." Him im híram him keremem nipaai hau epei metpiyem.

2

Mítik Iuwe hírak kire teinik mítik kinan wínak

1 *Yi eiyipir menmen enum mekre han ki, him me memipin, eitip him weise

* 1:18 1Ko 6:20 * 1:19 Ap 20:28;

* 1:21 Jo 14:6; Ro 4:24, 5:1-2, 10:9

* 1:24 Ais 40:6-8; Je 1:10-11

tıpar, hemkre menepam me menmen, yesiuwe him an. Menmen mar im emit! ²*Yi yire nikerek hemkre tuk hanhan nim, yi hanhan him yaaim me God te yi eire iuwe eiyirtei menmen me God werek werek. Yi hanhan him yaaim eiyisesim, ³*eiyintar yi epe iertei Mıtık Iuwe hırank yaaik nepei kekepi kesak menmen enum yi yırıakem.

⁴*Yi eiyises Jisas menep menep. Hırank kire teinik yaaik mit ne ti nınapen nepirek, te God han kitet hırank yaaik kehimitanek kime wınak keriuwerek. Hırank kesak menmen enum haiu mırıakem, hıram mire hırank kime wınak ke God. ⁵*Yi mit yi yire teinik yaaik te God kaktihis kakrekyi yi yire wınak kırak, yi yen niutıp yire weiwık miutıp mırak. Yi eire mit pris. Nıpaa hıır nene samiyak newisim mentar nan nesiym newepwarem newet God em. Mar im menmen yaaim yapırwe yi yırıakem hıram me God yi eiwet God hıras yetike menmen yaaim yi eirıakem te God hanhanem kakıntar menmen yaaim Jisas Krais epe kerekyiyem hırank kesak menmen enum mi. ⁶*Hım me God mau mekre tiwei matıp mar im:

“Yi eiyimtewem. Hi ehimitan teinik mitik

* **2:2** Mt 18:3; 1Ko 3:2 * **2:3** Sam 34:8

* **2:5** Ef 2:21-22; Eks 19:6; Ais 61:6; Rev 1:6; Ro 12:1

Ef 2:20 * **2:7** Mt 21:42 * **2:8** Ais 8:14; Ro 9:33

2:5; Ta 2:14; Ap 26:18; Ef 5:8

hewisik keit wit Saion kerp nımın kınan wınak. Neimin nanisesik hıır ap yınk enuk nanriuwerek au.” Krais hırank teinik mitik kınan wınak, hırank kakıkepi kaktorhis. ⁷*Yi mit kerek yi yises Krais, yi han kitet hırank yaaik iuwe. Te neimin au, him me God matıp mar im:

“Hırank kire teinik mit newep wınak hıır natıp hırank enuk. Au, God katıp hırank yaaik iuwe.” (Hırank kire teinik mitik kerp nımın kınan wınak siup.)

⁸*Mit kerek hıır ap nisesik au neweikin sip newetiwek, Krais hırank kire nan kenip mit nar ek nankenpetıp mınwik te hıır nanınkewin nanıwaank hıras. Hım me God mau tiwei matıp me menmen im. Hıram matıp mar ik:

“Ik ek hırank nan te mit nankenpetıp mamınwik nanınkewin.”

Haiu mit miyapır ne weiwık miutıp me God

⁹*Te yi yar ik au. Yi ne weiwık miutıp nıpaa God kehimiteni, yi yire mit pris nırak kerek newenipi niuk mırak iuwe. Yi yire mit miyapır yırıak menmen

* **2:4** Sam 11:22; Mt 21:42; Ais 28:16

* **2:6** Ais 28:16; Ro 9:33;

* **2:9** Ais 43:20-21, 9:2; 1Pi

me God keremem. Yi yire mit miyapir nirkak te yi eiwepyapir menmen yaaim iuwe hirkak kirkakem. Hirkak kerekyi te yi yeweikin sip me menmen enum mire witaan toto, yi yises him mirak yaaim hiram mire wepni kir.
10 *Yi nipaai mit wein in te in ek yi ne weiwick me God. Yi nipaai God ap kekepi au, te in ek hirkak kekepi wisenum.

Haiu emu emire mit miyapir ne God emriak menmen mirak

11 *Nai yinan yaain, yi ne ti ik au. Yi yau in me wi kike keremem. Te hi etpi him manp, yi einaaiiwir menmen enum mekrek han ki au emit! Menmen im hekrit hekrit mari han ki te yi yisesim yirkak enum.
12 *Yi yau yetike mit han hir ap nises God au. Te yi eiyises menmen yaaim yapirwe yi eirkakem kerekem. Te mit enun hir nansiwe him nantip yi enun, maain wi God pike kaknen skelim mit, hir nanwenipi niuk mirak nanintar menmen yaaim yi yirkakem.

13 *Yi eiyises him me mit iuwe hir naanmipri eiyintar yi yises Mitik Iuwe God. Yi eiyises mitik iuwe ke gavman o **14** mitik hirkak keriuweti naninen naanmamri. Hir nenep mit nirkak enum te hir newenipi mit hir nirkak yaaim. **15** *Yi

eirkak menmen im eiyintar God hanhan yi yairak mit enun him enum mir mami mamriuwe menmen yaaim yi yirkakem. **16** *Yi mit yepu yar ke mit ninaaiiwir winak enuk menmen enum me ti metenen au. Te yi ap yairak enum eiyintar yi yepu yar ik au emit! Yi yire mit ne God yi yirkak menmen mirak te yi eirkak menmen yaaim keremem. Menmen enum au emit! **17** *Yi eiwenipi niuk me mit yapirwe, yi han eten in ni yinan, yi einaain einip God yink enuk ekirwi, yi eiwenipi niuk me mitik iuwe ke gavman kerek naanmipri me menmen.

Haiu emises Krais me menmen hirkak kirkakem

18 *Yi mit kerek yirkak menmen me mit uwe ni, yi eiyintau him mir yi eiyisesim te yi ap einipi hir yink enuk han enuk enriuwi. Mit han hir hanhani o hir han au enun naniwep, yi eirkakem eiyir ik. **19** Mitik hak iuwe kakiwep kakintar yi yises him me God, yi ap pike eikip emrerim au emit! Yi eirkak menmen im hi hetpiyem te God han yaaik kakirwi. **20** *Yi eirkak enum te mit iuwe hir naniyep te yi einip emrerim au, hiram menmen weinim. Te yi eirkak menmen yaaim, mit iuwe hir naniwep yi einip emrerim au, God kakrekyi

* **2:10** Ro 9:25; Hos 2:23 * **2:11** Sam 39:12; Ga 5:17, 24; Je 4:1 * **2:12** Mt 5:16; Lu 19:44 * **2:13** Ro 13:1-7; Ta 3:1 * **2:15** 1Pi 3:16 * **2:16** Ga 5:13
*** 2:17** Ro 12:10; Pro 24:21; Mt 22:21 * **2:18** Ef 6:5 * **2:20** 1Pi 3:14, 17, 4:14
*** 2:21** Mt 16:24; Jo 13:15

yaaim eiyinterim. 21 *God hı̄rak kehimiteni te yi eiyises menmen hi hetpiyem. Yi eiyisesim eiyıntar nı̄paa Krais kaa kenteri, te hı̄rak kı̄re hı̄mın yaaik yi eiyisesim eiyır ke mitik kitet sak hı̄mın. 22 *Krais kırı̄ak enum au, hı̄rak ap kewenin hı̄m katıp menmen enum au. 23 *Me wi nı̄paa mit hı̄r netpīwek enum me nerekyı̄wek yı̄nk enuk, hı̄rak ap keneri keriuwe hı̄m enum au. Mit hı̄r nakıp, hı̄rak ap keneri kanıp au. Hı̄rak katın mesik kerp keit. Hı̄rak han kitet God hı̄rak maain skelim mit werek kaknip nanrerik. 24 *Hı̄rak hı̄rekes kaa kentar nu tentarakıt ke menmen enum haiu mırı̄akem te haiu mit mamnaaiwır menmen me tī enum te hı̄ram ap mamri han kaiu. Hı̄ram mar ke mitik kaki, hı̄mın kırak kaknaaiwır yı̄nk kırak te hı̄rak ap pı̄ke kakrı̄ak menmen meiyam au. Te haiu mamu mamises menmen yaaim me God. Hı̄rak kaa te kakı̄kepai haiu mamu werek. 25 *Yi nı̄paa yı̄re miyak sipsip yı̄naaiwır yayiwe yeit yaank yi yetaritari te in ek yi epei yan yises Krais, hı̄rak naanmıpri hı̄mın ki kar ke mitik naanmıpri sipsip.

3

Mit netike miyapir neitan,

hir enises menmen im

1 *Yi miyapır yi eiyises him
me mikan ni te hir han en
ap nises him me God, te yi
eiri han kir eiriwe menmen
yaaim yi yirakem te hir
enisesik. Yi ap eitip him au.
2 Hir enir yi miyapır yirak
yaaim yemtau him mir te
hir enweikin han enises him
me God. 3 *Yi ap eises hiras
eiriwe wipe yehes, winak,
pewek pitau keremem te
mit natip yi yaain, au emit!
4 Menmen mekre han ki me
yi yau werek werek yemtau
him, hiram mire wipe yehes
o pitau mau yink. Menmen
mekte han mamwaank
mamir ke wipe yehes o pitau
au. Te God hanhan menmen
yaaim marim mekre han
ki. 5 Marim, nipaai ein
miyapır yaain hir nemerir
menmen nipaai God ketpim
kakwetirem. Hir neses hiras
nar ik. Hir nemtau him
me mikan nir hir nisesim.
6 *Sera hire wirak menmen
mar ik. Hire wemtau him
me Ebrahim mitik kire,
hire wisesim, hire watip,
“Ti mitik kai iuwe.” Maain
yi eirak yaaim eiyises God,
yi einaain au, te yi miyapır
keriyan yi eire nikerek ne
Sera.

7 *Mar im, yi mit epei
yeit miyapır yi yau yetikeri
yertei hır ap manpenun nar
ke yi te yi naanmipror werek
werek yentar yi yetikeri
yayıt menmen yaaim maain
God kakweteiyem. Yi

* **2:22** Ais 53:9; Jo 8:46 * **2:23** Ais 53:7; 1Pi 3:9 * **2:24** Hi 9:28; Ro 6:2, 11;
Ais 53:5 * **2:25** Ais 53:6; Esi 34:5-6; Mt 9:36; Jo 10:14 * **3:1** Ta 2:5; Mt 5:16;
Ef 5:22 * **3:3** 1Ti 2:9 * **3:6** Jen 18:12 * **3:7** Ef 5:25

eir̄ak yaaim mar im te menmen enum ap meiyepet menmen yi yitehi God em kakwetiyem.

Yi mit miyapir eikiyan eiyu eiyises menmen yaaim im

⁸ Hi hetpi him kike keremem me menmen im. Yi yapirwe eiyu han kiutip hanhanan. Yi han etweninan, eir̄akan yaaim, yi han ekitet yi yipiran.
⁹ *Mit h̄ir nerekyi enum, yi ap pīke eirekyor enum emrerim au emit! H̄ir netpi enum newen henye, yi ap pīke eirekyorem emrerim au emit! Yi eiyitehi God h̄irak kakrekyor yaaim eiyintar God epei kehimiteni yi eiyit menmen yaaim mirak. ¹⁰*Yi eir̄akem eiyintar him me God mau tīwei matip mar im:

"Mit kerek h̄ir hanhan nanu tī ik werek werek me tito yapirwe, h̄ir eninaaiwir menmen enum me netpim newenin him. ¹¹H̄ir enweikin sip enwet menmen enum, h̄ir enriak menmen yaaim. H̄ir hanhan nantike mit enkiyan enu enit. ¹²H̄ir enriak menmen im enintar God h̄irak kir̄ mit h̄ir han kir̄ yaai, h̄irak hekrit hekrit kemtau menmen h̄ir nitiewkhiyem h̄irak kakikepi. Te h̄irak keweikin sip kewet

mit enun nises menmen enum, h̄irak kakrekyor enum mamrerim."

Mit neraiwaank nentar menmen yaaim haiu misesim

¹³ Yi hanhan eir̄ak menmen yaaim yi han kitet mit h̄ir nanrekyi menmen enum a? Taau! ¹⁴*Yi eir̄ak menmen yaaim te mit nerekyi enum, yi han yaai eiyu. Yi ap einapen mit han ekitetim au. ¹⁵Yi hanhan Krais h̄irak ekinin eku han ki, h̄irak iuwe. Hekrit hekrit yi han etwenin mit kerek h̄ir nitihii yi yenmak yi yises menmen me God mekre han ki, te yi eitporem han emikpep au. Yi einaain eir̄ak God yink enuk ekirwi. ¹⁶*Han ki h̄irak yaai keriwe menmen yi yiriakem te maain mit h̄ir neswi him me menmen yaaim yi yiriakem yentar yi yises Krais, h̄ir yink enuk me menmen enum h̄ir netpiyem. ¹⁷*Mit h̄ir nerekyi enum me menmen enum yi yiriakem, h̄iram enum emit! Te God h̄irak kewis mit h̄ir nerekyi enum me menmen yaaim yi yiriakem, h̄iram werek yi eiwisi nanrekyiyem.

Krais kaa kakisak menmen enum haiu mirakem

¹⁸ *Menmen im h̄iram werek mentar nīpaa Krais kir̄ak yaaim te mit enun nakip h̄irak kaa kentar menmen enum maiu. H̄irak yaai kaa miutip keremen

* 3:9 Mt 5:44; 1Te 5:15; 1Pi 2:23

2:20, 4:14; Ais 8:12-13

* 3:10 Sam 34:12-16

* 3:16 1Pi 2:12

* 3:14 Mt 5:10; 1Pi

2:18

* 3:17 1Pi 2:20

* 3:18 Ro 6:10; Ef

ke haiu mít enum te hírak kaktaihis, haiu mamnen God. Hírak mítik hírak kaa, te hímín kírak kau keit.¹⁹ Keriuve hímín kírak, Krais ken wit enuk mít epei naa hímín kír kewik, hírak kewepyapır hím mirak.²⁰ *God kemerıror nisesik te hír ap nises hím mirak me wí nípaa Noa kime sip iuwe au. Me wí im hír mít miyapır hispinak wíkak (8) keriyen God kekepi te hír ap naa nentar típar míniu au.²¹ *Típar im híram mire hímín o piksa me mít hír níkíri neriuwe típar. In ek típar im mekepi ap mekemyetíti hapık mau yínk ki au. Híram me mít hír nitehi God kesak menmen enum mít hírak kakrekyor han kír yaaik, nentar Jisas Krais kaa píke kekrit kepu.²² *Hírak Krais epei ken wit ke God hírak kau menep his yaaim me God kerek hírak kehimítan mít iuwe nanwim. Mít ensel, herwe enum, hímín yapırwe, hírak Krais kininem naanmíprewem.

4

Yi eiyises han ke God me menmen yi yíriakem

¹ *Krais hírak kíre mítik hírak kaa te yi han ekitet eiyır ke nípaa hírak han kitet menmen. Krais kewis mít enun hír nakıp newaankek. Mít hír naniwep nanriwaank nanıntar yi yises hím

me God, menmen im híram werek mentar mít kerek hír yínk kír kenen (o meiyewor) mít newaanki, menmen im mamkepi nanınaaiwır menmen enum nípaa hír níriakem.² *In ek yi ap eiyises han ki ke menmen yi yau tí ik yi yíriakem au emít! Yi eiyises God han kírak kerek. ³ *Wí nípaa haiu mises menmen enum yapırwe mít ne tí hír níriakem. Híram mar im: Haiu mises menmen enum haiu hanhanem iuwe. Haiu mariyanhis meweninem, haiu maam típar si enum ere metaritari, haiu maam menmen iuwe, te haiu men wínak ke mít haiu maam típar si enum keremem, haiu meweikin sip mewet hím me God, haiu mewenipí niuk me típir.⁴ In ek mít han hír wen nises menmen enum im, han kír kekrit te yi yetikeri yisesim au. Hír natíp enum nenipi yínk enuk yi yetikeri yisesim meiyam au.⁵ *Te wí maain God skelim mít nepu, nantike mít nípaa naa, mít in hír enwepyapır nenmak hír níriak menmen enum mar im te maain hírak God kakıwaanki.⁶ *Hírak Krais kewepyapır hím mirak yaaim men mít nípaa God kanıp hír naa, nar ke God nípaa katıp mít yapırwe maain hír nani. Krais kewepyapır hím te mít kerek epei naa hír nemtau hím mirak nanisesim, maain hír nantike God nanu nanıt.

* **3:20** Jen 7:7, 23 * **3:21** Hi 10:22
6:2, 7 * **4:2** 1Jo 2:16 * **4:3** Ef 2:2-3
5:5

* **3:22** Mt 22:44; Ef 1:20-21 * **4:1** Ro
* **4:5** Ap 10:42 * **4:6** Ro 8:10; 1Ko

*Yi naanmipre menmen
yaaim God kewetyiem*

7 *Epei menep te menmen o ti haiu mewik hiram mam̄waank mamit, te yi han ekitet werek werek naanempre hiras me menmen yi yirakem te yi yitehi God menmen werek werek. 8 *Menmen im minin menmen yapirwe yi yisesim: Yi han etweninan eiyintar menmen im mamkepi yi ap han kitet menmen enum mit nerekyyiyem. 9 *Yi naanempre ni yinan nan nau netikewi me menmen o yeno, o menmen meiyam te yi ap han emikpep au emit! 10 Menmen yaaim God kekepi yi eirakem, hiram mamkaap mit te yi eire mit yaain naanmipre menmen ham God kewetyiem. Hiram mar im: Mit han ne yi mit 11 kerek hir natip mit him me God, hir enwepyapir him me God keremem. Mit kerek hir nirak menmen nikaap mit neriuwerem, hir enrikem enir ke mit God kekepi hir nirakem. Te mit nanwenipi niuk me God nentar menmen Jisas Krais kerekyyiyem. Hi hanhan mit nanwenipi niuk mirak hirak iuwe, hirak naanmipre mit ne ti ik netike menmen yapirwe tipmain tipmain enum eik. Yi ap han kekrit eiyintar menmen enum mamiwep mar ke menmen nipaai menep Krais.

* 4:7 Ro 13:11-12; 1Ko 10:11; 1Jo 2:18

* 4:12 1Pi 1:6-7 * 4:13 Ap 5:41; Ro 8:17; 2Ti 2:12; Je 1:2

89:50-51; 1Pi 2:20 * 4:16 Ap 11:26; Fl 1:20

*Menmen enum mamnen
mamraiwaank mamir ke
menmen mewaank Krais*

12 *Nai yinan yaain, yi ap han kekrit eiriwe menmen enum maain mamnen yi mit mamnini han ki te yi yises God werek werek o au. Yi ap han ekitet hiram menmen enum ham epei minin man au. Nipaai menmen im menep Krais.

13 *Yi ap eihinhin au. Menmen enum nepei mepnen miwep mar ke hiram menep Krais. Yi han yaaik eiyu eiyintar maain Krais pike kaknen kakwepyapir hirakes, yi han yaaik iuwe eiriwerek.

14 *Mit hir netpi enum nenar yi yises Krais, yi han yaaik eiyu eiyintar Himin Yaaik Iuwe ke God kau kekreri. (Mit enun hir netpiwek enum te yi yewenipi niuk mirak.) 15 Yi ap eirak menmen enum te mit ne gavman naniwep me menmen enum yi yirakem mar im: Me yi yenep mit nani o yi yekintip menmen, o yi yirak mit han enum enum o mitik hak ke yi mit hirak hanhan hirakes iuwe naanmipre mit han netike menmen mir. Menmen mar im au emit! 16 *Mitik kerek mit enun nankip nanintar hirak kises him me God, hirak ap yink enuk au emit! Hirak ekwenipi niuk me God ekintar hirak kissesik.

17 *Wit epei mamnen God hirak skelim mit. Hirak

* 4:8 1Pi 1:22; Je 5:20 * 4:9 Hi

* 4:14 Sam

* 4:17 Jer 25:29; 2Te 1:8

kinin skelim mit nises him
mirak. Hirak kinin skelim
haiu mit te maain mekam
mammen mit hir neweikin
sip newet him yaaim me
God? Hir nanwaank nanit.
¹⁸*Him me God mau tiwei
matip,

"Mit nises him me God,
hiram menmen
enum mamnen
mamwaanki menep
te mamri han kir
te hir ap nanises
God werek werek au.
Menmen im mammen
mit kerek nises him
me God, te mekam
mammen mit kerek
nirak enum neweikin
sip newet God? Hir
nanwaank nanit."

¹⁹*Te mit kerek menmen
enum manip mewaanki
nentar God hanhani, hir
enrik menmen yaaim han
emikpep au. Hir han kitet
God. Hirak nipaai kirak
haiu mit yapirwe te hirak
kakikepi naanempri kentar
hirak kakises him nipaai
hirak ketpim.

5

*Yi mit iuwe naanempre
mit miyapir ne weiwik me
God*

¹*Te hi hatip yi mit han
ne yi mit miyapir ne weiwik
me God yi yin in naanempre
mit. Hi hetpi him manp. Hi
hipre yi mit, haiu mit iuwe,
hi nipaai hir Krais hirak kaa.
Hi hetikerek hawir wawit
menmen yaaim iuwe maain

wi God kakwepyapirem.
²*Hi hetpi him manp: Yi
naanempre mit miyapir ne
God neit wit ki, hir nire
sipsip nirak. Yi naanempror
werek werek eiyir ke God
hanhan yi eirakem. Yi
ap eirakem eiyintar mit
netpiyem keremem au.
Yi eirakem eiyintar yi
hanhanem. Yi ap eirakem
te yi eiyit pewek yapirwe
emrerim au. Yi eirakem
eiyintar yi hanhan eirakem.
³*Yi ap eirakem eiyintar yi
hanhan eiyin in mit miyapir
neit wit ki te yi eiyitpor hir
enrik menmen au emit!
Menmen yi yirakem hiram
mire himin mamteikin mit
miyapir ein menmen yaaim
hir enisesim. ⁴*Maain wi
Jisas Krais hirak kire Mitik
Iuwe kinin naanmiprai haiu
mit haiu mire sipsip nirak,
maain hirak kakwepyapir
hirekes, yi eitikerek eiyit
menmen yaaim mamwaank
au. Hiram mamu mamit
tipmain tipmain enum eik.

*Haiu mamimtau him me
mit hir nin in naanmiprai
haiu mit*

⁵*Mar im hi hatip yi pipep
him manp: Yi eiyimtau
him me mit kerek hir iuwe
naanmipri yi eiyisesi. Yi
yapirwe eiyimtau him me
God mau tiwei matip, "God
keweikin sip kewet mit hir
han kitet hiras iuwe, te
hirak kikaap mit hir nau

* **4:18** Pro 11:31; Lu 23:31 * **4:19** Sam 31:5 * **5:1** Ro 8:17 * **5:2** Jo

21:15-17; Ap 20:28; Fm 14; Ta 1:11 * **5:3** 2Ko 1:24; Fl 3:17; Ta 2:7 * **5:4** Hi

13:20; 1Ko 9:25 * **5:5** Ef 5:21; Je 4:6; Pro 3:34; Mt 23:12

werek werek nemtau him nisesim, hirak kakrekyor yaaim.”⁶ *Him me God ketpim, te yi han kitet God hirak iuwe yi eiyimtau him mirak eiyisesim te maain wi kerek hirak kimat hirak kakrekyi yaain, yi eire iuwe.⁷ *Menmen enum mamri han ki yi han ekitem, yi eitip God em eiyintar hirak hanhan kakkepi naanmipri.

⁸ *Yi han ekitem werek werek naanempre hiras. Hirak kepan ki Seten hirak kire hiwaak kepno in kepno ein kisawin kewenaan mitik hak kakkip kakwaankek, hirak kinkatin mit kerek hirak kaknipi hir enweikin sip enwet God nanwaank hiras. ⁹ *Yi han tokik eiyu eiweikin sip eiwet Seten eiriwe him yaaim me God yi yisesim. Yi eirak menmen im eiyintar yi yertei mit nises God nerer wit wit, menmen enum mewaanki nar ke hiram mewaank yi mit. Te menmen im mamkepi yi han tokik eiyu. ¹⁰ *Te maain wi meiyam menmen mamriwaank epe au, God hirak Haai ke menmen yaaim, hirak kehimiteni yi eiyit menmen yaaim mirak mamu tipmain tipmain enum eik eiriwe Krais, God hirakes kakrekyi yi yaain kakrekyi han tokik kakkepi. ¹¹ Hi hanhan God hirak kinin naanmipre menmen yapirwe tipmain tipmain

enum eik.

Hi Pita hetpi him mei yinam kike

¹² Mitik Sailas hi han kitet hirak kaiu yinak yaail, hirak kekepa kewis tiewi yinak ik ek. Hi hetpi him manp, hi hirakes heriuwe tiewi ik ek hi heteikni him yi yisesim hiram menmen yaaim me God. Yi han tokik eiyu eiyisesim.

¹³ *Ni yinan neit wit Babilon, God kehimiteni hir nirk, hir natip, “Yi yaain.” Mak hirak kire nikan kai hirak ketikewa hawir wises God, hirak katip, “Yi yaain”.

¹⁴ *Me wi yi eirerik eiyir ni yinan eitipan yi yaain yi yapirwe ein yeiyewewan. Hi hanhan yi mit miyapir ne Krais yi eiyu werek werek.

Mepir keremem

* 5:6 Je 4:10 * 5:7 Sam 55:22; Mt 6:25-30 * 5:8 1Te 5:6 * 5:9 Ef 6:11-13;
Je 4:7 * 5:10 1Te 2:12; 1Pi 1:6 * 5:13 2Ti 4:11 * 5:14 1Ko 16:20

Tiwei Pita Kewisik - 2 Menmen me tiwei ik

Pita katip mit ne sios gude
1:1-2

God kehimitenai hau
nirak 1:3-21

Him me menmen enum
me mit tisa enemitaipin
him me God *2:1-22*

Him me wi maain Mitiik
kaiu Iuwe ehirkak kak-
nen 3:1-18

¹ Hi Saimon Pita, hi hirak menmen me Jisas Krais, hirkak kehimitenai aposel kirkak hewepyapir him mirak. Hi kerek hesiuwe tiwei ik ken yi mit keriyan yi yetike hau mit aposel hau mises him yaaim iuwe hiram mekepai mipiram. Hiram mekepai mentar God ketike Jisas Krais kesak menmen enum maiu, tenipai hau mit yaain. Marim hirkak tekepai tetahis mipiran.

² *Hi hanhan God ketike Jisas Krais tatreyi menmen yaaim te yi han yaik eiyu, yi eiyu werek werek wisenum eiyintar yi yertei God ketike Mitiik Iuwe kaiu Jisas Krais werek werek.

*God kehimitenai hau
nirak*

³ *God hirkak wisenuk epei kewetai menmen yapirwe me mamkepai hau mamisesik werek werek. Hau mamisesik werek werek marim hirkak kekepai

haiu merteiyek kerek nipaah kehimitenai hau mamtikerek mamit menmen mirak yaaim iuwe te hau yaain mamir ke hirkak yaai. ⁴ Mar im hirkak epei kewetai menmen yaaim iuwe mirak nipaah hirkak ketpim kakwetai hau mit em. Te yi mit eiriwe menmen hirkak epei kewetiyem, yi eirir einaaiwir menmen enum mit ne ti hir nirakem te yi yayit menmen mirak yaaim yi eire God.

⁵ Me menmen mar im yi epei yetiwem yi hanhan hirak menmen yaaim, hiram mamkaap him yaaim me God mekre han ki nipaah yi yisesim. Menmen yaaim yi yirakem hiram mamkepi yi eiyirtei menmen me God werek werek. ⁶ *Menmen yi eiyirteiyem werek werek hiram mamkepi yi naanmamre hiras eiwenin han ki. Yi eiwenin han ki hiram mamkepi yi han tokik eiyu me menmen yapirwe mannen. Yi eiwenipi niuk me God hiram mamkepi yi han tokik eiyu. ⁷ Yi eiwenipi niuk me God hiram mamkepi yi hanhan ni yinan. Yi hanhan ni yinan, hiram mamkepi yi han tewenin mit miyapir yapirwe.

⁸ Menmen mar im mamu mamikre han ki te hiram mamnen iuwe mamkepi te yi eiyu weini au. Yi yayirtei Mitiik Iuwe kaiu Jisas Krais werek werek yi eiyisesik iuwe. ⁹ Mit kerek menmen marim mekre han kir au,

* 1:2 Ju 2 * 1:3 1Pi 2:9 * 1:6 Ga 5:22-23

h̄ir nekre han k̄ir h̄ir nar ke mit ap n̄ir ein ein au. H̄ir nanamir toto. Mit nar ik han kaa n̄ipaa God kesak menmen enum h̄ir n̄iriakek te in ek h̄ir nau han yaaik prar prar.

¹⁰ Te nai yinan, God epei kenini kehimiteni yi n̄irak te yi eikiāk han ki eiriāk menmen yaaim. Yi eiriāk menmen yaaim te h̄iram mamkepi yi eiyirtei God maain kaktihis. Yi eiriāk menmen im te yi eiyu eitikerek eiyit wit k̄irak. ¹¹ Yi eiyises menmen mar im h̄iram mire God k̄ikaisiu weipir te yi eino wit ke M̄itik Iuwe Krais kerek kinin naanmire mit, h̄irak n̄ipaa kaa te kekepi kaktihis yi eiyu eitikerek tipmain tipmain enum eik.

¹² *Yi yertei menmen hi epei hetpim yi yau han tokik yeriuve him me God n̄ipaa yi yemtewem yi yisesim. Te hi hekrit hekrit hanhan h̄ikiāk han ki yi han ekitem. ¹³ *Hi han kitet h̄iram yaaim te hi wen hepu h̄ire mitik ik e, hi p̄ike etpiyem h̄ikiāk han ki te yi han ekitem. ¹⁴ *Hi hertei menep hi hahi har ke Jisas Krais M̄itik Iuwe kaiu n̄ipaa ketpo. ¹⁵ Te hi hewis tiwei ik te maain hi hahi h̄irak hekrit hekrit kakkepi yi han ekitem menmen im n̄ipaa hi hetpiyem.

Haiu mit epei mir Jisas Krais menmen mirak iuwe

¹⁶ *Me wi n̄ipaa haiu mewepyapir him me Jisas Krais, haiu metpi h̄irak iuwe, h̄irak p̄ike kaknen, haiu ap mises tipitim o wit tipir me him weinīm au. Haiu epei mir menmen mirak iuwe. ¹⁷ N̄ipaa God Haai kewenipniuk me Jisas kewetiwek niuk iuwe keriuwe him, haiu mit aposel memtau h̄irak ketpiwek kar ik: "Mitik ik h̄irak N̄ikan kai yaaik hi hanhanek." ¹⁸ Haiu h̄iras memtau him im meke wit ke God man mentar haiu metikerek merp mīniu (o neiyip) kerek God kan kewik.

¹⁹ Haiu han ekitem iuwe him me n̄ipaa mit profet h̄ir natip him me Krais h̄ir newepyapirem, mentar menmen n̄ipaa haiu mirem. Te yi mit eiyises him im, yi eiriāk yaaim. Him me God mit profet netpim h̄iram mire si mir meit wit toto ere menep wanewik saur k̄ir keteiknai menep kaksiupan. Him mit profet n̄ipaa netpim h̄iram mire si me witaan mekepai haiu mises him me God werek werek ere Jisas Krais kan. H̄irak kire wepni kewep kan kekepai. ²⁰ Te yi eiyin̄in eiyirtei menmen im. Haiu mit ap mises han kaiu mewepyapir menmen me him n̄ipaa mit profet netpim au. ²¹ *Him im hi hetpiyem h̄iram yaaim mentar n̄ipaa h̄ir mit profet ap nises han k̄ir newis him mau tiwei au. God Himin Yaaik kerek k̄ikiāk han ke mit ein te h̄ir

* **1:12** Ju 5 * **1:13** 2Pi 3:1 * **1:14** 2Ko 5:1; Jo 21:18-19 * **1:16** Mt 17:1-5

* **1:21** 2Ti 3:16; 1Pi 1:11

natip him God ketporem, hir
newisim mau tiwei.

2

*Menmen enum mit enun
netpi him me memipin hir
niriakem*

¹ *Nipaai mit profet enun ne nemipin nau nekre mit ne Isrel. Mit nar ik naninen nanu nantikewi, hir nanri him enum me nemipin nanwaank mit miyapir han ne weiwik me God. Hir nanweikin sip nanwet Mitiik Iuwe Krais nipaai hirak kaa, te kakikepi kaktorhis te hirak kakwaanki waswas. ² Mit yapiwe nanises menmen mir enum te hiram mamwaanki. Hir natip mit miyapir hir nariyanhis neweninem hiram werek. Maain mit han nantip enum me him yaaim me God nanintar menmen im enum mit enun nar ik niriakem. ³ Hir hanhan neriuwe him me nemipin hir nanri pewek mi. Me nipaai ein God kemerir wi maain hirak skelim mit nar ik. God kerek kakriak menmen enum me mamwaanki, hirak kwaai au. Hirak kemerir wi keremem mamnen hirak kakwaanki keriyan. Menmen im nipaai God kiriakem meteiknai hirak kwaai au hirak kakwaank mit enun.

⁴ *God ap kewis mit nirkak ensel hir niriak enum hir nepu netikerek au. Hirak kepiri keriuweti nen wit enuk ke kewaank mit hir nepu nekre hei enum

nemerir wi God skelim mit ne ti. ⁵ *Nipaai God ap kewis mit enun nipaai nau ti hir nepu au. Hirak kanip kenepi keriuwet wan kiniu tipar manip. Hirak mitik Noa kerek kewepyapir mit enises menmen yaaim, hirak ketike mit miyapir hispinak wikk (7) keriyan God ap kanip au. ⁶ *God epe keneb mit miyapir ne wit Sodom ketike Gomora, hirak kesiri netike wit hir newi. Menmen im mire himin o piksa meteikin mit kerek nikaru nises menmen enum mekam mamnen mamnip. ⁷ *God epe kethis mitik Lot hirak mitik yaak han enuk keriuwet menmen enum me neiyewewan niran mit enun neweikin sip newet menmen yaaim hir niriakem. ⁸ Hirak mitik yaak Lot hirak kau ketikeri hekrit hekrit hirak kir menmen enum mit niriakem, hirak kemtau menmen enum hir netpim, te hirak han enuk iuwe keriuwet menmen enum mir. ⁹ *Menmen im meteiknai God kertei kikaap mit yaain ketorhis me menmen enum mamnen, hirak han kaa mit enun te hir ap naninaaiwir menmen enum mamwaanki me wi hirak skelim mit taau! ¹⁰ *Hirak kertei iuwe ap te han kaa kakwaank mit kerek hir nises han kir me niran neiyewewan, hir ninan yipir newirek me menmen iuwe me God. Mit profet enun

* **2:1** Mt 24:11; Ju 4 * **2:3** Ro 16:18; 1Te 2:5 * **2:4** Ju 6 * **2:5** Jen 6:11-8:19;
2Pi 3:6 * **2:6** Jen 19:24; Ju 7 * **2:7** Jen 19:1-16 * **2:9** 1Ko 10:13; Ju 6 * **2:10**
Ju 7-8, 16

nemipin h̄ir enun han tokik nises han k̄ir kerekek, h̄ir ap n̄inaain nat̄ip enum me mit̄ ensel au. ¹¹ *Mit̄ ensel ne God h̄ir enun manpenun ninin mit̄ enun in te h̄ir ap nat̄ip enum nesiuwe him̄ me ninaan me God au.

¹² *Te mit̄ in en h̄ir enun nar ke miyak han aurem te mit̄ nam̄ip mami. H̄ir mit̄ enun weise han auri h̄ir nat̄ip enum me menmen h̄ir nepitariyem. Maain God kakn̄ip nanır ke miyak me yaank mit̄ nam̄ip. ¹³ *Menmen mamriwaank mentar menmen enum h̄ir n̄iriakem. H̄ir han kitet netikwi naam h̄iram menmen yaaim menipi tu iuwe keremem, h̄ir n̄ire wikes mau ȳink ke yi mit̄ nerawaank, h̄ir han yaaike nises menmen mir̄ me nemipin. ¹⁴ H̄ir n̄ip̄ir miyap̄ir h̄ir hanhan nanwaai nantikeri te h̄ir han k̄ir kenke kenteri ap te nanweikin sip newetirem au. H̄ir nari han ke mit̄ miyap̄ir te h̄ir nises menmen enum. H̄ir han kitet yap̄irwe h̄ir nanri pewek o menmen me mit̄ miyap̄ir h̄ir nises him̄ mir̄ mam̄keik. God kak̄waank mit̄ han narik. ¹⁵ H̄ir neweikin sip newet him̄ yaaim, h̄ir nises menmen enum nar ke mit̄ n̄inaaiw̄r yayiwe yaaim, h̄ir netaritari neit yaank. H̄ir nises menmen n̄ipaa mit̄ik niuk mir̄ak Belam n̄ikan ke

Beo h̄irak k̄iriakem. H̄irak hanhan pewek mit̄ han nanwetiwekem me menmen enum h̄irak k̄iriakem. ¹⁶ *Te donki k̄irak (h̄irak k̄ire hos) kerekek ketaritari ap han kewik, h̄irak kat̄ip keriuwe him̄ ke mit̄ik kenerek kewenek me menmen enum merekir̄iwek han. ¹⁷ *Mit̄ in h̄ir enun ap nankaap mit̄ nar ke hei tip̄ar epei au menke. H̄ir nises him̄ ham him̄ ham heriyai heriyai nar ke nap̄i yuwerep metīwem. God epei kehim̄tenor wit hak enuk k̄ire wit enum toto. ¹⁸ *H̄ir nat̄ip him̄ iuwe weinīm, h̄ir nari han ke mit̄ neriuwe menmen enum han ke mit̄ hanhan nanisesim. H̄ir pīke nari mit̄ kerek nempei n̄inaaiw̄r menmen enum im mit̄ han enun wen nisesim han k̄ir kenke kenterim. ¹⁹ *Mit̄ enun h̄ir nat̄ip h̄iram werek te mit̄ yap̄irwe enises han k̄ir. Te h̄ir h̄iras menmen enum merekiror han k̄ir te h̄ir ap enises him̄ yaaim taau. Mekam mari han ke mit̄ik te han k̄irak kenke kenterim, h̄irak ap kakinīnem kaknaiw̄irem taau. H̄iram mamin̄inek. ²⁰ *Mit̄ h̄ir epei n̄inaaiw̄r menmen enum me tī mit̄ n̄iriakem nentar h̄ir epei nertei menmen yaaim nisesim me Jisas Krais, n̄ipaa kaa te kesak menmen enum me haiu mit̄ kaktaihis, te h̄ir pīke nanises menmen eim enum han k̄ir kenke kenterim, h̄ir nanīwaank wīsenum minin̄ menmen

* 2:11 Ju 9 * 2:12 Ju 10 * 2:13 Ju 12 * 2:15 Nam 22:7; Ju 11; Rev 2:14

* 2:16 Nam 22:28-35 * 2:17 Ju 12-13 * 2:18 Ju 16 * 2:19 Jo 8:34 * 2:20

Mt 12:45 * 2:21 Lu 12:47-48

enum mamır ke nipaah hı̄r nı̄riakem. 21 *Hı̄ram yaaim te nipaah hı̄r ap nemtau hı̄m me God mit netporem te hı̄r epei nemtewem nisesim, te maain hı̄r neweikin sip newetiwem pike nanises menmen enum. Maain God kakıwaanki wīsenum. 22 *Menmen marim epei man mar ke hı̄m yaaim nipaah profet netpim mar im: "Neperkenikin menmen, te hı̄rak pike ken kaam menmen epei kenikinem. Sak kerek nipaah mit epei nı̄kirek, hı̄rak pike ken kewen toni." Hı̄m im meteiknai mit in nipaah nises hı̄m me God te in ek hı̄r neweikin sip newetiwek.

3

Haiu mit mertei Jisas Krais pike kaknen

1 *Nai yinan yaain, hi hewis tīwei hak ik kises ke nipaah hi nepei heswiye. Me tīwei ik hi hı̄kiak han ki yaaik te yi han kitet

2 *hı̄m nipaah mit yaain profet hı̄r newepyapırem, hı̄m im metike hı̄m me Mı̄tik Iuwe kerek nipaah kaa pike kekrit ketpai kaktaihis, hı̄rak ketpiyem keriuwe hı̄m haiu mit aposel ni haiu metpiyem. 3 *Yi eiyirtei menmen im eminin. Me wī menep Jisas pike kaknen, mit han enun nitetnaan hı̄r naninen nanises han kır weinik.

4 *Hı̄r nemipin nantip nanır ik: "Nipaah Jisas

katip hı̄rak pike kaknen, te hı̄rak keik a? Nipaah hı̄m maamrer netpim me tī im mamı̄waank ap man au, te hı̄r epei naa. Me wī nipaah enum eik God kırıak tī ik ere in menmen mepu mepr kerekek mepeit. Menmen hı̄r netpim ap te mammen au. Hı̄r nemipin." 5 *Te hı̄r nı̄napen han kitet menmen im. Nipaah God katip te nepni metike tī mau meit. God kırıak tī me tipar ke wan hı̄rak hawı̄ kikaap tī kepu kepeit. 6 *God katip kenip tipar mıniu mı̄wapı̄n tī ik ek, menmen mau tī maa meit.

7 Nepni metike tī ik e kerek in ek hı̄ram mepu, hı̄m me God metenenim ere maain me wī God skelim mit enun neweikin sip newetiwek, hı̄rak kakısiyem. 8 *Nai yinan yaain yi ap han kaa menmen miutipen im e. God ap han kitet wī mar ke haiu mit han kitetim, au. Hı̄rak han kitet wī miutip hı̄ram mire tito yapırwe. 9 *Mı̄tik iuwe kaiu hı̄rak ap kırıak menmen waswas kakıwaank tī kakır nipaah hı̄rak katip hı̄rak kakıakem kire mit han hı̄r han kitet hı̄rak kakıakem au. Hı̄rak kemerir haiu mit yapırwe mamweikin sip mamwet menmen enum mamisesik kentar hı̄rak kınapen mitik kiutip kerekek kaki kakıkre si enum au. Hı̄rak hanhan mit niutip niutip nanweikin sip nanwet menmen enum

* 2:22 Pro 26:11 * 3:1 2Pi 1:13 * 3:2 Ju 17 * 3:3 1Ti 4:1; Ju 18 * 3:4 Ais 5:19; Esi 12:22; Mt 24:48 * 3:5 Jen 1:6-9 * 3:6 Jen 7:11-21; 2Pi 2:5 * 3:8 Sam 90:4 * 3:9 Hab 2:3; 1Ti 2:4

hır nanisesik.

*Tı ketike nepni hıram
mamıwaank mamıt*

¹⁰*Wı Mıtık Iuwe kaknen kakwepyapır hırekes, hıram mammen mamır ke mıtık hırap kekintıp menmen me mıtık hak. Mıt nepıtari wı maain hırap kaknen te hırap nemeriyıwek au. Wı hırap kaknen nepni mam-pupu mamıwaank mamıt, menmen yapırwe me tı metike menmen yapırwe mıt nırıakem hıram si tatım mamweikin mamre tıpar weinim au mamıt pıke mamweikin mamre nıme. ¹¹ Menmen yapırwe me tı si tatım mamıwaank mamıt te yi eire mekam a? Yi han yaaik prar prar eiyu eiyises menmen me God, ¹² *eiriak menmen te mamkaap wı mammen waswas. Wı ik Mıtık Iuwe pıke kaknen nepni si tatım mamıwaank, saur metike hırap hıram si tatım mamweikin mamre tıpar mamıt pıke mamweikin mamre nıme. ¹³ *God epei katıp hırap kakrıak nepni ham mamlike tı ham te hau memeriyıwem. Mıt nanrıak menmen enum me nıpaa au, enrıak menmen yaaim in keremem.

*Haiu naanmampre hıras
emımerır Mıtık Iuwe pıke
kaknen*

¹⁴ Nai yinan yaain yi wen eimerır menmen im mammen te yi han yaaik prar

prar eiyu ap eiriak menmen enum au, te God han kitet yi yaain yi eitikerek eiyu han kiutıp. ¹⁵*Yı han ekiet Mıtık Iuwe kaiu kaknen waswas skelim mıt au, hırap keteiknai hırap kınaben hau mamıwaank au. Hırap hanhan kakıkepai kaktaihis. Kaiu yinak yaaik Pol hırap keriuve him yaaim God kewetiwekem hırap epe kewisi tıwei me menmen im. ¹⁶ Me wı Pol kewis tıwei katıp me wı Mıtık Iuwe pıke kaknen, hırap kewis menmen mar kerek hi epei hetpiyem. Him ham mau tıwei mırak hıram hau ap merteiyem werek werek au. Te mıt han enun netaritari neweikin him me Pol, hırap newisesik neriuwerem nar ke hırap neweikin him ham me God nıpaa mıt profet newisim mau tıwei newisesik neriuwerem te hırap mıt enun nanıwaank hıras nanriuwerem.

¹⁷*Nai yinan yaain, in ek yi yerteiyem. Yi naanempre hıras te maain yi ap eiyises menmen enum me mıt neweikin sip newet God hırap nisesim, te yi ap einaaiwır him yaaim me God. Hıram mekepi mar ke teinik mıkaap wınak mınanek.

¹⁸*Yı eiyu werek te Mıtık Iuwe kaiu Jisas Krais nıpaa kaa kakıkepai kaktaihis, hırap han yaaik kakriuwi iuwe kakrekyi yaain. In ek yi yerteiyek kike, maain yi eiyırteiyek wısenuk. Hi

* **3:10** 1Te 5:2; Mt 24:29, 35 * **3:12** Ais 34:4 * **3:13** Ais 65:17, 66:22; Rev 21:1, 27 * **3:15** Ro 2:4; 2Pi 3:9 * **3:17** Mk 13:5, 33; 1Ko 10:12 * **3:18** Ju 25

hanhan hırank kakıt niuk
iuwe in ere tipmain tipmain
enum eik.

Mepır keremem

Tiwei Jon Kewisik - 1 Menmen me tiwei ik

Jon katip mit menmen
hirak epei kirem,
emenmen hirak epei
kemtewem 1:1-4

Haiu mamises menmen
me God hiram mire esi
merhihe 1:5-2:29

Him me nikkerek ne God
netike enikkerek ne Seten
3:1-24

Menmen me him yaaim
metike him enum 4:1-6
God hanhan haiu mit te
haiu hanhanan 4:7-21

Haiu mit kerek mises him
me God haiu emaminin
menmen enum me ti 5:1-
21

*Him mamkepai haiu
mamu tipmain tipmain enum
eik*

¹ *Nippaa enum eik mitik
hirak kire him kerek
kakikepai haiu mamu tip-
main tipmain enum eik,
hirak kepu. Krais hirak Haai
ke him ik. Haiu in ek epei
memtau him mirak, haiu
hiras mirek meteninwekhis.

² **Me wi God kewepyapir
Krais, haiu mirek. Hirak
kekepai te haiu mit miyapir
emu tipmain tipmain enum
eik. Haiu epei mirek haiu
mewepyapirek metpiyek.
Nippaa hirak kau ketike Haai
kirak ere hirak keriuwetek
kan ti hirak kewepyapirek.

* 1:1 Jo 1:1-2, 4; 1Jo 2:13-14 * 1:2 Jo 1:14 * 1:2 Jo 1:14 * 1:4 Jo 16:24
* 1:5 1Ti 6:16; Je 1:17 * 1:6 1Jo 2:4; Jo 3:21 * 1:7 Ais 2:5; Hi 9:14; Rev 1:5,
7:14 * 1:8 Sam 32:5; Pro 28:13

³ Menmen haiu mirem haiu
metpiyem, te yi yaitikewei
haiu mamtki God mamu
han kiutip mamir ke haiu
hiras epei metike God Haai
ketike Nikan kirak Jisas
Krais haiu mau han kiutip.
⁴ *Haiu mewisi tiwei ik te yi
eyirtei menmen im werek
werek, yi eitikewei haiu emu
han yaaik wisenuk.

*Haiu emises menmen
yaaim me God*

⁵ *Krais ketpe hi im
te haiu metpiyem. God
hirak kire wepni. Hirak ap
kipre witaan au. ⁶ *Haiu
matip haiu metike God
mau han kiutip, te haiu
miriak menmen enum,
hiram mar ke mitik keke
ti ke witaan toto. Haiu
memipin ap te mises him
yaaim me God mar ke mitik
kerek keke ti ke wepni au.

⁷ *Te haiu miriak menmen
yaaim mar ke God kirakem,
haiu hiras mau han kiutip,
hemkre me Nikan kirak
Jisas nippaa mewen hiram
mamisak menmen enum
mai yapirwe mamno, haiu
han kaiu yaaik prar prar.

⁸ *Te haiu matip haiu miriak
menmen enum au, haiu
memipin hiras him yaaim
me God mau mekre han kaiu
au. ⁹ Haiu mewepyapir
menmen enum haiu miriakem,
God hirak yaaik kakises
menmen nippaa ketpaiyem,
hirak katip kakisak menmen
enum haiu miriakem, te

haiu han kaiu yaaik prar prar. ¹⁰ Haiu matip haiu ap mîriak menmen enum au, hîram mar ke haiu matip God hîrak kemipin. Haiu matip haiu mîriak menmen enum au, him yaaim mîrak mau mekre han kaiu au.

2

Krais hîrak kaiu yaaik kekepai

¹*Nai yinan yaain, yi yire nîkerek nai, hi hewisi him im te yi ap eirîak menmen enum au. Keimîn ke haiu mit hîrak kîrîak menmen enum, Jisas Krais hîrak mitik yaaik hîrak kakîkepik. Hîrak kau ketike God, hîrak kitîwekhi ke mitik ik. ²*Jisas kewet God hîrekес hîrak kaa kentar nu tentarakit kewenin Haai kîrak han te hîrak han enuk keriuwai me menmen enum haiu mîriakem au. ³Haiu mises him mîrak te haiu merteiyek werek werek, haiu nîrak. ⁴*Mitik kiutip katip kar ik: "Hi hertei God werek werek hi kîrak," te hîrak ap kises him mîrak au, te mitik ik kemipin. Him me God ap mau mekre han kîrak au. ⁵*Keimîn kises him me God, hîrak hanhanek wîsenuk. Mar im haiu mertei haiu mises God werek werek. ⁶*Keimîn katip hîrak kises God te hîrak ekrîak menmen emîr ke nîpaa Krais kîrîakem.

- * **2:1** Hi 7:25, 9:24 * **2:2** 1Jo 4:10, 14; Jo 1:29, 11:52; Kl 1:20 * **2:4** 1Jo 1:6, 8
- * **2:5** Jo 14:21, 23; 1Jo 4:12, 17, 5:3 * **2:6** Jo 13:15 * **2:7** 2Jo 5-6; 1Jo 2:24, 3:11 * **2:8** Jo 1:9, 13:34; Ro 13:12 * **2:9** 1Jo 3:10, 15, 4:20 * **2:10** Ro 14:13; Jo 11:9 * **2:11** Jo 11:10; 12:35 * **2:12** 1Ko 6:11

Keimîn hanhan nîrak yinan, hîrak kises him me God

⁷*Nai yinan yaain, him im hi hewisiyem hîram me petepin kerekek au. Me nîpaa ein hîram mepu. Him im nîpaa yi yinîn yises God yi yemtewem. ⁸*Au, him im hi hewisiyem hîrak Krais kîrîakem, in ek hîram mewep wîsenum. Nîpaa Krais kîrîakem te in ek yi yisesim. Him im matip mar ik: Haiu hanhanan naiu yinan. Menmen enum hîram mîre mitik keke ti ke wîtaan, hîram mau han kaiu, te hîram mamno mamit. Menmen yaaim mar ke mitik keke ti ke wepni hîram mekrehîr mîram. ⁹*Keimîn katip hîrak kises him me God te hîrak han enuk keriuwe kîrak yinak, hîrak ap kises him me God au. Hîrak kîre mitik hak ap kenke si au kitet yayiwe ke wîtaan kepno. ¹⁰*Keimîn hanhan kîrak yinak, hîrak kises him me God. Hîrak kîre mitik kitet yayiwe ke wepni hîrak kîr yayiwe werek werek ap te kakîkenpet tip mamînwik kakînkewin au. ¹¹*Keimîn han enuk keriuwe kîrak yinak, hîrak kertei menmen me God au. Hîrak kises menmen enum kar ke mitik kitet yayiwe ke wîtaan. Wîtaan wî mekrewek nanamîr (o naan) te hîrak ketari yayiwe hîrak kitetim. ¹²*Nîkerek

nai, hi hewisi tiwei ik hentar menmen enum yi yirakem God epei kesakem. Hirak kesakem kentar menmen yaaim nipaas Jisas kirakem.

¹³ *Hi hewis tiwei ke yi haairer hentar yi yertei hirak keimın kepu nipaas ere in. Hi hewis tiwei ke yi pipep hentar him me God mau han ki yi yin in Seten. ¹⁴ Nıkerek nai hi hewis tiwei ik hentar yi yertei God Haai. Hi hewis tiwei ke yi haairer hentar yi yertei hirak God kerek kepu nipaas ere in. Hi hewis tiwei ke yi pipep hentar yi manpenun yeit, him me God mau han ki yi yin in Seten.

Yi ap hanhan menmen enum me ti

¹⁵ *Yi ap hanhan eyises menmen enum mit nırakem o menmen enum me ti au emit! Keimın hanhan menmen enum me ti, hirak ap hanhan God Haai au. ¹⁶ *Menmen me ti hiram mar im: Menmen enum me ti mit hir hanhanem nanisesim, menmen mit nırem hir hemkre menepam neriuwerem, mit han kitet hiras netenen menmen yapırwe nin in mit han. Menmen im hiram ap menmen me God au. Hiram menmen me ti keremem. ¹⁷ *Menmen me ti metike menmen enum me hemkre menepam meriuwerem mamno mamiwaank mami, te neimin nırak menmen God hanhan hir nanisesim,

hir nanu nanıt tipmain tipmain enum eik.

Mit nepan ne Krais newepyapır hiras

¹⁸ *Nıkerek nai yaain, wi epei man menep te mitik enuk kepan kinapen Krais hirak kaknen. Mit yapırwe nepan ne Krais epei newepyapır hiras te haiu mertei wi epei man menep. ¹⁹ *Mit han ne mit in nipaas nau netike haiu mit ne weiwık me God. Te in ek hir ninaiwırai nen nentar hir ap nises him me God au. Hir nipaas nises him mirak werek te hir wen netikewei mepu in. Hir epei ninaiwırei nen te haiu mertei hir ap nises God nar ke haiu mit in misesik au. Hir nemipın. ²⁰ *God kesiuwe Himın kirak Yaaik kan kekre han ki te yi yapırwe yertei him mirak werek werek. ²¹ Hi hewis tiwei ik hentar yi ap yertei him yaaim me God au. Hi hewisiyek hentar yi yertei him mirak yaaim. Keimın ap kises him mirak hirak kemipın. ²² *Hirak keimın? Hirak mitik kerek katip Jisas hirak ap Mitik Krais nipaas God kehimitanek au. Mitik ik hirak kepan ke Krais kerek. Hirak keweikin sip kewet God Haai ketike Nikan kirak. ²³ *Mit kerek natip Jisas hirak ap Nikan ke God au, God Haai kau ketikeri au. Mit han kerek natip Jisas

* **2:13** 1Jo 1:1; Jo 1:1 * **2:15** Ro 8:7; Je 4:4 * **2:16** Ro 13:14; 1Pi 2:11 * **2:17** 1Ko 7:31; Mt 7:21 * **2:18** 1Pi 4:7; Mt 24:5, 24; 2Jo 7 * **2:19** Ap 20:30; 1Ko 11:19 * **2:20** 1Ko 2:15; 1Jo 2:27 * **2:22** 1Jo 4:3; 2Jo 7 * **2:23** Jo 5:23, 15:23; 1Jo 4:15, 5:1; 2Jo 9

hirak Nīkan ke God, God Haai kau ketikeri.

God H̄im̄in Yaaik keteik-nai h̄im yaaim

²⁴ Te yi wen eiyises menmen yi n̄ipaa yemtewem h̄iram em̄ikre han ki. H̄iram mekre han ki te God Haai ketike Nīkan k̄irak h̄irakit tatpau tatpitikewi. ²⁵*N̄ipaa Krais katip kakises h̄im im: H̄irak kak̄ikepae hau mamu mamit tipmain tipmain enum eik. ²⁶ Hi epei hewisi tiwei ik hetpi me mit h̄ir nepakin Jisas h̄ir enun nemipin nanri han ki. ²⁷*N̄ipaa h̄irak keweti H̄im̄in k̄irak Yaaik kau han ki te yi ap eiyīthis mit han h̄ir nanteikni mekam yaaim o mekam enum au. God H̄im̄in Yaaik h̄irekes kerekek kakteikni menmen yapirwe. H̄im m̄irak yaaik kemipin au. Menmen H̄im̄in k̄irak Yaaik keteikniyem, yi eiyisesim te yi eiyises Krais. ²⁸*Te in ek, n̄ikerek nai, yi eiyisesik te maain wi h̄irak kaknen kakwepyapir h̄irekes, hau ap ȳink enuk mamneinik mamno mam-sawin au. Hau mamirp ninaan m̄irak. ²⁹*Yi epei yertei God h̄irak mitik yaaik, te neimin n̄iriāk menmen yaaim, yi yertei h̄ir n̄ikerek ne God.

3

In ek hau n̄ikerek ne God

* **2:25** Jo 3:15, 6:40 * **2:27** Jo 14:26, 16:13 * **2:28** 1Jo 3:2, 4:17 * **2:29** 1Jo 3:7, 10 * **3:1** Jo 1:12-13, 16:3 * **3:2** 2Ko 3:18; Fl 3:21 * **3:5** 2Ko 5:21; 1Pi 2:22-24; 1Jo 2:2 * **3:6** Ro 6:1-2, 14 * **3:7** 1Jo 2:29 * **3:8** Jo 8:44

¹*Yi eiyimtau. God Haai hanhanai wisenum, te h̄irak kenewai hau n̄ikerek n̄irak. H̄im im yaaim. Hau n̄ikerek n̄irak. Mit n̄ises menmen me ti h̄ir n̄ipaa ere in ap nertei God au. Markeik te h̄ir netari menmen hau m̄isesim au. ²*Nai yinan yaain, in ek hau epei m̄ire n̄ikerek ne God. Maain h̄irak Jisas kaknen hau mamweikin his mamir ke h̄irak mamintar hau mamirek. Te in ek hau metari maain menmen im mamre mekam au. ³Mit neimin h̄ir nemerir menmen im mamnen, h̄ir hekrit hekrit ap n̄iriāk menmen enum te h̄ir han yaak prar prar nanu nanir ke Krais h̄irak kepu. ⁴Neimin h̄ir n̄iriāk menmen enum, h̄ir neweikin sip newet h̄im me God. H̄im im h̄iram yaaim mentar menmen enum h̄iram meremir h̄im me God. ⁵*Yi yertei Krais epei kan kesak menmen enum hau m̄iriākem. Menmen enum mekre han k̄irak au. ⁶*Te neimin n̄ises Krais, h̄irak kau kekre han k̄ir te h̄ir ap n̄iriāk enum au. Neimin n̄iriāk enum hekrit hekrit h̄ir netari Krais, h̄ir n̄isesik au. ⁷*Nai yinan yi naanempre h̄iras. Yi ap eiwis mit han h̄ir nanmitipin au emit! Keimin h̄irak k̄iriāk menmen yaaim h̄irak yaaik k̄ire Krais. ⁸*Keimin k̄iriāk menmen enum h̄irak k̄ises han ke Seten. H̄irak k̄ises han ke Seten kentar n̄ipaa ere in Seten k̄iriāk enum.

Nikan ke God Jisas kan kewepyapır hırekес te hıراك kakıwaank menmen enum Seten kırıakem. ⁹*Neimin hır nıkerek ne God, hır wen nırıak menmen enum yapırwe au. Menmen iuwe me God mekre han kır. God hıراك Haai kır te hır ap nanrıak menmen enum taau. Hır nıkerek ne God te hır wen nanrıak menmen enum au emıt! ¹⁰Mar im haiu mertei neimin nıkerek ne God, neimin au hır nıkerek ne Seten. Neimin nırıak menmen enum, hır ap nıkerek ne God au. Neimin ap hanhan nır yinan, hır ap nıkerek ne God au.

Yi hanhan ni yinan

¹¹*Hım im hi hetpiyem hıram menmen nıpaa yi yinın yises God yi yemtewem. Hıram im: Yi hanhanan. ¹²*Haiu ap han enuk mamriwe naiu yinan mamır ke mitik niuk mırak Ken au. Hıراك ke Seten hıراك kenep nıkkı kırak kaa. Kenmak te hıراك kakıp? Hıراك kakıp kentar menmen hıراك kırıakem hıram enum, menmen nıkkı kırak kırıakem hıram yaaim. Hıراك han enuk keriuwerek te hıراك kakıp. ¹³*Nai yinan, yi ap han kekrit eiyıntar mit ap nises God hır han enuk neriuwi au emıt! ¹⁴*Haiu hanhan naiu yinan te haiu mertei han kaiu kaa keit me menmen enum me ti. Han kaiu kekrit kepu me

* 3:9 1Jo 5:18 * 3:11 Jo 13:34 *
15:18-19 * 3:14 Jo 5:24; 1Jo 2:11 *
13:1; Ga 1:4; 1Te 2:8 * 3:17 Diu 15:7

menmen me God. Neimin ap hanhan nır yinan, han kır wen kises menmen enum me ti. ¹⁵*Keimin han enuk keriwe kırak yinak, hıراك kıre mitik enuk kenepep mit. Yi yertei mitik kar ik han kırak ap kises menmen me God, hıراك ap te kaku kaktikerek tipmain tipmain enum eik au. ¹⁶*Nıpaa Jisas kaa kentırai haiu mit. Mar im hıراك keteiknai hıراك han tewenınai. Te haiu emises menmen Jisas kırıakem. Haiu han etwenın naiu yinan, haiu ap te minnaain mami mamkepi au. Haiu mamkepi keriyen. ¹⁷*Keimin kau ti ik keit menmen yapırwe te hıراك kertei kırak yinak kepu weinik, hıراك kewen han kırak kakıkepik ap kak-wetıwek menmen, kenmak te mitik ik hıراك katıp hıراك hanhan God kises him mırak? Taauye! ¹⁸*Nai yinan, haiu ap emtıp weinim haiu hanhan mit keriyen au. Haiu emkepi emteiknor haiu hanhani iuwe.

Mit nises him me God ap yınk enuk nanırp ninaan mırak

¹⁹Haiu mamkepi mamır im te haiu mertei haiu mises him yaaim me God. Han kaiu ketpai haiu enun me menmen te haiu ap yınk enuk me ninaan me God au. Menmen mar ik God hıراك ²⁰Iuve enuk kinin han kaiu kertei menmen

* 3:12 Jen 4:8 * 3:13 Mt 5:11-12; Jo 3:15 Mt 5:21-22; Rev 21:8 * 3:16 Jo 3:18 Je 2:15-16

yapırwe. Hırank kertei hau misesik werek werek te hau enun au emit! ²¹*Nai yinan yaain hau han kaiu ap ketpai hau enun au, hau merp ninaan me God hau han tokik mamırp mamıt. ²²Hau mitehi God me menmen, hırank kakwetaiyem mentar hau mises him mirak, hau mirak menmen yaaim hırank hanhan hau mirakem. ²³*Nipa God ketpai him im. Hau emises him me Nıkan kırak Jisas Krais, hau hanhanan. ²⁴*Keimin kises him me God kerek, hırank ketike God tau han kiutıp. God Himin Yaaik kırak kerek hırank kewetaiyek, hırank keteiknai God Haai kau kekre han kaiu.

4

God Himin Yaaik ketike himin enum memipin

¹*Nai yinan, mit yapırwe newepyapır him enum me memipin hı̄r epei nen nerer wit wit. Yi ap eiȳmtau him me mit yapırwe hı̄r natıp God Himin Yaaik kau ketikeri au. Yi han ekitet werek him yapırwe mit netpim te yi eiȳrtei him mir hı̄ram me herwe o hı̄ram me God. Him me mit in hı̄ram me herwe te yi eiweikin sip eiweiwem. ²*Mar ik yi eiȳrtei God Himin Yaaik kau ketikewi. Keimin katıp God keriuwet Jisas Krais hırank

kan keweikin his kire mitik, hırank God Himin Yaaik kau ketikerek. ³*Keimin ap katıp ke Jisas kar ik, "herwe kau ketikerek," hırank ap ke God au. Herwe (o tipir) hırank ke mitik kepan ke Krais. Yi epei yemtaw maain hırank kaknen. In ek menmen mirak enum epei man. ⁴*Nai yinan yaain, yi ne God te yi epei yinini yentar hırank iuwe kerek kekre han ki hırank kinin hırank kerek kekre han ke mit ne ti enun nemipin. ⁵*Mit enun nemipin hı̄r ne God au. Hı̄r ne ti keriyan. Menmen hı̄r netpim hı̄ram me ti te mit ne ti nemtewem nisesim. ⁶*Te hau mit ne God. Neimin nertei God hı̄r nemtaw him maiu. Neimin au, hı̄r nemtaw him maiu au. Emir im hau mertei God Himin Yaaik katıp mit him yaaim, hau mertei herwe au matıp mit him enum me memipin.

God hı̄rekes Haai ke han teweninai hau mit

⁷*Yi nai yinan, hau hanhanan. Menmen im me hau hanhanan hı̄ram menmen me God keremem. Keimin hanhan nı̄rak yinan, hırank nı̄kan ke God, hırank kerteiyek werek. ⁸*Keimin han tewenin nı̄rak yinan au, hırank ap kertei God kentar hırank God hı̄rekes hırank Haai ke han tewenin mit. ⁹*God hırank keteiknai hırank hanhanai kar ik: Hırank kesiuwe Nı̄kan kırak

* 3:21 Hi 4:16 * 3:23 Jo 6:29, 13:34

7:15; 1Jo 2:18; 2Jo 7; 1Te 5:21

1Jo 5:4-5; Mt 12:29

1Jo 4:16 * 4:9 Jo 3:16

* 3:24 Ro 8:9; 1Jo 4:13 * 4:1 Mt

* 4:3 2Jo 7; 1Jo 2:18 * 4:4

* 4:6 Jo 8:47 * 4:7 1Jo 2:29 * 4:8

kiutip kerekem hiram kan kekepai te haiu mamu werek werek. ¹⁰*Menmen me han tewenin God im em ap minin meteikin mit em au. God kinin hanhanai kesiuwe Nikan kirkak te hiram kesak menmen enum haiu miriakem, menmen im meteikin mit menmen me han tewenini. ¹¹*Yi nai yinan, menmen mar im God keteiknai hiram han teweninai, te haiu hanhanan. ¹²*Haiu ap nipaai mitik keiyak kir God au. Haiu hanhanan te God kau kekre han kau haiu han teweninek werek werek. Haiu mertei hiram han teweninai. ¹³*Haiu mertei haiu metike God haiu mau han kiutip mentar hiram nipaai kewetai Himin kirkak Yaaik ketikewai kepu. ¹⁴*Haiu epei mir Jisas te haiu mewepyapir him im: God Haai kesiuwe Nikan kirkak te hiram kakikaap mit miyapir niutip niutip me ti ik e, kakremir menmen enum hir niriakem. ¹⁵*Keimin katip Jisas hiram Nikan ke God, hiram ketike God tau han kiutip. ¹⁶*God hirekes Haai ke han tewenin, te haiu mertei hiram han teweninai. Mitik kerek han tewenin mit, hiram ketike God tepu han kiutip. ¹⁷*Haiu mertei God hanhan haiu han tewenin mit werek werek. Haiu miriakem te maain wi God skelim mit, haiu ap mineinik au. Menmen

* 4:10 Ro 5:8-10; 1Jo 2:2

2Ko 1:22; 1Jo 3:24

1Jo 2:28

* 4:11 Mt 18:33

* 4:14 Jo 3:17

* 4:15 1Jo 5:5

* 4:12 Jo 1:18; 1Jo 2:5-6

* 4:16 1Jo 4:8

* 4:17 1Jo 4:15

haiu miriakem in, hiram mire menmen nipaai Krais kiriakem. ¹⁸ Keimin kertei God han teweninek, hiram ap kineinik au. Keimin han tewenin God werek werek hiram ap kinaain menmen au. Mitik kinaain kenmak? Hiram kinaain kentar hiram God kakawaankek me menmen enum nipaai hiram kiriakem. Keimin kinaain God, hiram han tewenin God ketike mit werek werek au. ¹⁹ Haiu han tewenin God ketike mit mentar nipaai enum eik God kinin han teweninai, haiu mikaru han tewenin naiu yinan. ²⁰ Mitik hak katip kar ik: "Hi han tewenin God," te hiram han enuk keriue kirkak yinak, hiram mitik enuk kewenin him. Haiu mit ap mir God au. Keimin kir kirkak yinak te hiram ap han teweninek au, kakirkeik te hiram han tewenin God kerek hiram ap kirek wen au? Hiram han enuk keriue kirkak yinak, hiram han tewenin God taauye! ²¹*Him im haiu metpiyem meke him me Krais man. Hiram mar im: Keimin han tewenin God hiram han tewenin kirkak yinak.

5

Mit nises him me God nanin menmen enum me ti

¹*Neimin han kitet Jisas hiram mitik God kehimitanek kakikaap haiu mit, hir nire nikerek ne

God. Neimin han tewenin God Haai, hir han tewenin Nikan kirkak. ² Haiu han tewenin God haiu mises him mirak te haiu mertei haiu han tewenin nikerek nirkak. ³* Haiu mises him me God te haiu han teweninek. Haiu han teweninek te him mirak hiram menipai han enuk au. ⁴* Haiu han enuk au mentar haiu nikerek ne God te haiu maminin menmen enum me ti. Mamirkeik te haiu maminin menmen enum me ti? Haiu mises him me God hirkak kekepaei haiu mamininem. ⁵* Neimin naninin menmen enum me ti? Mit kerek han kitet Jisas hirkak Nikan ke God kerekek hir kerien naninin menmen enum me ti.

*God kewepyapir menmen
me Krais werek werek*

⁶* Haiu mertei Jisas hirkak Nikan ke God kentar nipaa God keteiknaiyek me wi mitik Jon ketenen Jisas kirkrek keriwe tipar. Hirak pike keteiknaiyek me wi Jisas kaa hemkre mirak mewen. God Hinmin Yaaik hirkak Haai ke him yaaim. Hirak kemipin au. Hirak katip Jisas hirkak Nikan ke God. ⁷⁻⁸* Menmen wikkak meteiknaiyek. God Hinmin Yaaik keteiknaiyek. Menmen mitik Jon kirkakem wi kerek nipaa hirkak ketenen Jisas kirkrek keriwe tipar hiram meteiknaiyek. Im metike haiu han tewenin wi Jisas kaa hemkre mirak

* 5:3 Jo 14:15, 23-24; 2Jo 6; Mt 11:30

* 5:6 Jo 1:29-34; 1Jo 1:7 * 5:7-8 Jo 15:26
4:6 * 5:12 Jo 3:36 * 5:13 Jo 20:31

mewen. Menmen wikkak im meteiknai menmen miutip me Jisas. Hiram matip Jisas hirkak Nikan ke God. ⁹* Haiu memtau him mit netpaiyem haiu misesim. Haiu memtau him me mit te haiu mamimtau him God ketpaiyem me Nikan kirkak mentar him mirak minin him me mit. ¹⁰* Te neimin nises him me God hir nertei nekre han kir him me God hiram yaaim. Nipaa God ketpim me Jisas kar ik: "Hirkak Nikan kai." Neimin ap nises him me God hir ap nemtau him nipaa God ketpim me Nikan kirkak. Mit in natip God kemipin. ¹¹ God ketpai him im e. Hirak epei kekepeai haiu mamu tipmain tipmain enum eik. Hirak kekepeai keriuwet Nikan kirkak kan kaa kentar nu tentarakit kesak menmen enum haiu miriakem. ¹²* Keimin ketike Jisas tau han kiutip, hirkak kaku tipmain tipmain enum eik. Keimin au, ap te kaku kaktikerek au.

*Haiu emirtei haiu mamu
tipmain tipmain enum eik*

¹³* Hi hewisi tiwei ik te yi mit kerek yises Nikan ke God yi eiyirtei yi yayu tipmain tipmain enum eik.

¹⁴* Haiu ap yink enuk te haiu mitehi God me menmen mentar menmen im. Haiu mertei haiu mitiwekhi me menmen mises han kirkak, hirkak kakimtau him

* 5:4 Jo 16:33 * 5:5 Ro 8:37; 1Jo 4:4

* 5:9 Jo 5:32-37, 8:18 * 5:10 Ga
* 5:14 Jo 14:13, 16:23; 1Jo 3:21-22

maiу. ¹⁵ Haiu mertei hı̄rak kakı̄mtau menmen haiu mitīwekhiyem, te haiu mertei hı̄rak kakweteiyem.

¹⁶ *Keimın kır kırak yinak kırı̄ak menmen enum ap te mamrı̄ak hı̄rekes kaki, hı̄rak ekitehi God te hı̄rak kakı̄kepik te hı̄rak kaku werek werek. Menmen ham mitīk kırı̄akem hı̄ram mamrı̄akek kaki. Keimın kakrı̄akem hı̄rak kaki, te yi ap eiyitehi God ke mitīk ik au emit! ¹⁷ Menmen enum yapırwe mit nırı̄akem meremir him me God. Te menmen enum im hı̄r nırı̄akem hı̄ram mammip God han enuk waswas te hı̄rak kakriuwet mit nanı̄no si waswas au. ¹⁸ *Haiu mertei keimın hı̄rak Nı̄kan ke God hı̄rak kırı̄ak menmen enum yapırwe au. God Nı̄kan kırak hı̄rak naanmıp̄re mitīk kar ik te Seten kakrekyı̄wek enum au. ¹⁹ *Haiu mertei haiu ne God te mit han yapırwe nau tī Seten naanmıp̄ror hı̄r nises him mirak. ²⁰ *Haiu mertei Nı̄kan ke God epei kan kekepei te haiu mertei God kiutıp̄ en kerekek. Ap keiyak au. Haiu metike God kiutıp̄ en kerekek, haiu mau han kiutıp̄ en kerekek kepu hı̄rak kekepai, haiu mamu tipmain tipmain enum eik.

²¹ *Nai yinan, yi eiweikin sip eiwet tipir.

Mepır keremem

* **5:16** Mt 12:31 * **5:18** 1Jo 3:9; Jo 17:15 * **5:19** 1Jo 4:6 * **5:20** Jo 17:3
 * **5:21** 1Ko 10:14

Tiwei Jon Kewisik - 2 Menmen me tiwei ik

Jon katip gude 1:1-3

Yi eiyises menmen me han
tewenin mit 1:4-6

Yi naanempre hiras me
him eenum me memipin
1:7-11

Jon katip him mikaru 1:12-
13

¹*Hi mitik iuwe ke mit ne
weiwiek me God, hi hewis
tiwei ik ken ti mite nipa
God kehimitenut ti nik
pirak. Te ti kerepep au.
Ti hetike nikerek nit. Hi
han tewenini iuwe. Hi
kerekek au. Hi hetike
mit miyapir keriyan nises
him me God. ²Haiu han
tewenini mentar him yaaim
me God mau mekre han
kaiu, mamu mamtikewai
tipmain tipmain enum eik.
³Hi hanhan God Haai ketike
Nikan kirak Jisas Krais
hirakit han yaailk kirakit
kaku kaktikewai. Hirakit
han teweninai te haiu mamu
werek werek, mentar haiu
mises him yaaim mirak haiu
han teweninan.

Haiu hanhan mit

⁴*Hi hemtau nikerek nit
han hir nises him me God
mar ke nipa hiram God ket
paiyem, te hi han yaailk iuwe.
⁵*Te in ek mite yaapih

pike hetput, "Haiu mit han
hanan." Him im me pe
tepin au. Nipa ein hiram
mepu haiu memtewem me
wi haiu mit minin mises
him me God. ⁶*Haiu han
han God te haiu emises him
mirak. Nipa him im hiram
ketpaiyem hiram im: Haiu
hanhanan.

Haiu emises him me Krais

⁷*Mit yapirwe epei newep
nerer wit nemipin mit
miyapir. Hir nepakin Jisas
hirak keit yink kar ke haiu
mit keriyan hiram kan ti
ik. Mit nar ik hir enun
newisesik, hir nepan ne
Krais. ⁸Yi naanempre hiras
te yi ap eiyises menmen
yar ke hir nisesim, te yi
eiywaank menmen yaaim
God kewisim mekre han
ki. Yi eirak menmen im
te maain yi eiyit menmen
yaaim yapirwe God kak
wetiyem. ⁹*Neiyin newis
him ham mekre nimin
me him me Krais, God ap
kau ketikeri au. Neimin
nises him im keremem me
Krais, hiram God Haai ketike
Nikan kirak tatu tatkiti.
¹⁰*Neiyin naninen ap nises
him me Krais mar im au,
hir nises him ham, yi ap
eiyitpor naninen nanikre
winak ki au. Yi ap eiyitpor:
"God kakikepi yi eiyu werek
werek." Menmen im au
emit! ¹¹Keiyin kaktip mitik
enuk kar ik: "Ti ehu werek
werek," hiram kire wariyakit
kirak ke menmen enum
mitik ik hiram kakrikakem.

* 1:1 1Pi 5:1; 3Jo 1 * 1:4 3Jo 3 * 1:5 1Jo 2:7, 3:11 * 1:6 1Jo 5:3 * 1:7
1Jo 4:1-3 * 1:9 1Jo 2:23 * 1:10 Ef 5:11; 2Te 3:6 * 1:12 3Jo 13-14

Him ham hiram m̄karu

¹² *Hi hanhan hetpi men-
men yapirwe te hi hinapen
hewisim mau tiwei ik au.
Hi hanhan anen ari te haiu
emt̄pan menmen haiu emu
han yaaik. ¹³ N̄kerek ne
heiyiuwe pit h̄ir nesiuve
him netpi “Yi yaain.”

Mep̄ir keremem

Tiwei Jon Kewisik - 3 Menmen me tiwei ik

Jon katip mitik Gaias gude
1:1-4

Jon kewenipi Gaias me
menmen eyaaim hirak
kiriakem *1:5-8*

Jon kene mitik Daiotrefis
1:9-10

Jon kewenipi Demitrias
me menmen eyaaim
hirak kiriakem *1:11-12*

Jon katip him mikaru *1:13-15*

¹ *Hi mitik iuwe ke mit
ne weiwick me God, hi hewis
tiwei ik ken ti Gaias. Hi han
teweninit iuwe. ² Ti kai yaaik
hi hanhan God kakikepit te
ti ehu werek werek me men
men ti hirakem. Hi hanhan
ti yink kit kaku werek kar ke
himin kit kepu werek werek,
ti hises God. ³ *Hi hertei
menmen ti hisesim hentar
nai yinan han nan netpo ti
hises him me Krais werek
werek. Hekrit hekrit ti
hises menmen yaaim mar ik.
⁴ Menmen ham ti hirakem
hiram menipa hi han yaaik.
Ti hises God werek werek te
menmen im menipa hi han
yaaik wisenuk.

*Mit natip Gaias hirak
yaaik kiriak menmen yaaim*

⁵ Ti kai yaaik, ti hirak
menmen yaaim me God. Ti
naanmipre mit nerer wit wit
kerek newepyapir him me

God. Ti hetari ninaan mir
te ti epei hekepi. ⁶ *Naiu
yinan han hir pike nan in
natip haiu mit in ne weiwick
me God hir netpai ti epei
hekepi. Hi hanhan ti wen
ekepi ewetir menmen me wi
hir naninen te hir nanino
nanrer wit wit nanwepyapir
him me God. Menmen mar
im ti erekoyrem mammip
God han yaaik. ⁷ *Hir
ninaaiwir wit kir ik nen
newepyapir him me Krais
te hir ap nari menmen
miutip me mit hir nises
him me God au. ⁸ Te haiu
hiras emkepi naanempror
te haiu mamtikeri mamriak
menmen miutip me him me
God.

*Him me Daiotrefis ketike
Demitrias*

⁹ Hi hewis him mau tiwei
hesiuwererek ken mit ein
ne weiwick me God. Te
Daiotrefis hirak hanhan
kakinin mit naanmamri.
Hirak ap kemtau him mai
kisesim au. ¹⁰ Maain hi
anen arit, hi ewepyapir
menmen hirak kiriakem.
Hirak kesiuve him weini
katip haiu mit in enum
enum. Te im keremem au.
Hirak ap kari naiu yinan
han newepyapir him me
God kewisi nen winak kirk
au. Te mit han hir hanhan
nanwisi nanikre winak kir,
hirak keweni. Hirak keweni
keriyan au, hirak kepiri
nenpin nekeipin winak
mit nererik newenipi God
neitak.

*Demitrias kiriak menmen
yaaim keremem*

* **1:1** 2Jo 1 * **1:3** 2Jo 4 * **1:6** Ta 3:13 * **1:7** 1Ko 9:12, 15 * **1:11** 1Jo
3:6-10

¹¹ *Kai yinak ti eriak menmen enum ehisesim au emit! Ti eriak menmen yaaim ehisesim keremem. Keimin kiriak menmen yaaim kisesim, hirak mitik ke God. Keimin au, hirak au. ¹² *Mit yapirwe in hir natip Demitrias hirak yaaik. Him hirak kewpyaprem hirekes kisesim. Haiu mit in matip hirak yaaik. Ti hertei menmen haiu metpiyem hiram yaaim.

Him ham hiram mikaru

¹³ *Hi hanhan etput him yapirwe te hi hinapen ewisim mau tiewi ik au. ¹⁴ In ek hi anen arit te hawir watipakit menmen. ¹⁵ Hi hanhan ti ehu werek werek. Nit yinan in netput nar ik: “Ti yaaik.” Ti atip naiu yinan ein “Hir yaaain.”

Mepir keremem

Tiwei Jut Kewisik Menmen me tiwei ik

Jut katip mit ne weiwik me
God gude 1:1-2

Him me menmen enum
mit enun enemitetpi
hir nisesim 1:3-13

Maain God kakwaank
mit enun ekerek him
nemitetpi 1:14-16

Jut katip mit him nenises
him eme God werek
werek 1:17-23

Jut kitehi God naanmam-
pre mit 1:24-25

¹ *Hi Jut, hi hiriak men-
men me Jisas Krais, hi
nikik ke mitik niuk mirak
Jems. Hi hewis tiwei ik
hesiuwererken yi mit nipa
God kehimteni yi yisesik,
hirak han tewenini, Jisas
Krais hirak naanmipri. ²*Hi
hanhan God hirak kakrekyi
yaaim, han tewenini, yi eiyu
werek werek wisenum.

Mit neweikin sip newet
him yaaim me God him niriak
enum mar im

³*Nai yinan yaain, hi han-
han hewis tiwei hesiuwerer-
ke menmen yaaim God hirak
kerekyeiyem kaktaihis, te
hi han kitet hetpi menmen
ham hetpi him manp. Yi han
tokik eiyu eiyises him yaaim
nipaa God kewet haiu mit
nisesik, hirak keweteiyem
miutip. ⁴*Hi hewisiyem

hentar mit han nisawin
menmen him nisesim mekre
han kir nan nau netikewi
nekre winak ke yi yewenipi
niuk me God yekrerek.
Nipaah him me God mit
newisim mau tiwei matip
mit nar ik God kakwaanki.
Mit nar ik neweikin sip
newet God neweikin him
mirak yaaim mamkepi, him
niriak enum neriuwerem
hir nises menmen enum me
neiyewewan. Hir neweikin
sip newet Jisas Krais, hirak
kerekek naanmiprai hirak
kaiu Iuwe. ⁵*Yi epei yertei
werek him yaaim me God
him mit nepeki netpiyem te
hi hanhan pike ekekyi han
ki heriuwe him im. Nipaah
Mitik Iuwe kari mit ne
weiwik me Isrel neit wit
Isip, ketorhis keri ken. Te
maain, hirak kenep mit han
hir nisesik au. ⁶*Nipaah
mit ensel han him ap nises
menmen werek God epei
kehimtenorem au. Hir
ninaaiwir menmen God
kehimtenorem metike wit
hir newik, te God kewisi
naanmipror nekre wit enuk
toto nire mit enun nekre
winak enuk ke gavman,
hir nemerir wi God skelim
mit. ⁷*Hi hikiak han ki
hetpi him me mit ne wit
Sodom, wit Gomora netike
mit ne wit kike meweikin
wit iuwe. Hir enun nire mit
enun in ek him nau netikewi.
Hir niwaai netike mit han,
miyapir au, te menmen
enum im merekiror han.
God kewaanki keriuwe si

* 1:1 Mt 13:55 * 1:2 2Pi 1:2 * 1:3 1Ti 1:18 * 1:4 Ga 2:4; 2Pi 2:1 * 1:5
2Pi 1:12; Eks 12:51; 1Ko 10:5 * 1:6 2Pi 2:4, 9 * 1:7 Jen 19:1-25; 2Pi 2:6, 10

enum mar ke si enum
 mamu tipmain tipmain
 enum eik. Menmen im em
 God kerek yorem hiram mire
 himin meteiknai mekam
 maain mammen mamnep
 mit enun. ⁸*Mit enun
 nau netikewi nekre wianak
 yi yewenipi God yekrerek,
 hir niriak enum nar ke
 mit enun ne wit Sodom.
 Mit in nentar menmen hir
 nityak nirem, hir niriak
 enum me neiyewewan, hir
 neweikin sip newet God
 kerek naanmipri, hir natip
 netawin mit ensel ne wit ke
 God. Te ensel kerek ninin
 mit in hir ap niriak menmen
 mar im au. ⁹*Nipaa Maikel
 hirak mitik ensel iuwe
 kinin, hirak ketike Seten
 tatipakit tenehakit keimin
 kakit yink ke Moses hirak
 kaa. Maikel kertei hirak
 ap yaaik te hirak kene
 Seten kesiuwe him enum
 au. Hirak kerekek katip
 kar ik: "Mitik Iuwe God
 kaknit me him mit enum."
¹⁰*Te mit enun nau netikewi
 nekre wianak yi yewenipi
 niuk me God yekrerek, hir
 natip enum me menmen hir
 nepitariyem. Me menmen
 hir nerteiyem nisesim nar ke
 miyak hir neke yaank nises
 han kir niriakem, menmen
 im hir mit niriakem nisesim
 hiram mamiwaanki. ¹¹*Hir
 naniwaank hiras. Hir nises
 menmen enum mitik Ken
 nipaa kiriakem, hirak han
 tewenin God o mit au. Mit
 in neweikin han kir nises
 menmen enum nipaa mitik

Belam kisesim kemipin mit
 ne Isrel keriuwerem te hir
 nises menmen enum. Hirak
 kiriak menmen ik kentar
 hirak hanhan kakit pewek.
 Hir naniwaank hiras nentar
 hir niriak enum nar ke
 nipaa Kora kiriakem me
 wi hirak kare kakikrehir
 ke mitik Moses, hirak katip
 kakininek te God au kakip
 kaa. ¹²*Mit in nemipin hir
 nire nan misawin mekre
 wan te sip mammen mammep
 nan te hiram mamwep.
 Mit nar ik netikewi yaam
 menmen me han tewenin
 nipaa Krais kaa, hir ap
 neneini yi yaineri au. Hir
 naanmipre hiras kerien.
 Hir nises him ham him
 ham hir nar ke napi hawi
 kewik au te nime metitiwek
 meriuwetek kakno. Mit hir
 enun ap nankaap mit nar
 ke nu mari nikim au me
 wi maain mit nertei hiram
 mamri. Hir mit nire nu epei
 kaa, mit han nawaai hine
 newepep puk mirak nentar
 hiram ap mari mekepi au.
¹³*Mit in nemipin hir nire
 mani sir iuwe. Menmen
 enum hir niriakem hiram
 mire tiwerpek me mani sir
 mit nirom. Mit hir neweikin
 sip newet him yaaim me
 God te hir nire hir mau
 nepni minaaiwir kerek epei
 mewiyan, hiram menep men
 han han. God kehimitan wit
 kire wit toto enum ke mit
 in te hir enu enit tipmain
 tipmain enum eik.

God kakrekyor enum me

* **1:8** 2Pi 2:10 * **1:9** Dan 10:13, 21, 12:1; Rev 12:7; 2Pi 2:11; Sek 3:2 * **1:10**
 2Pi 2:12 * **1:11** Jen 4:3-8; 1Jo 3:12; 2Pi 2:15; Nam 31:16; Nam 16:1-35 * **1:12**
 2Pi 2:13, 17; Esi 34:8 * **1:13** Ais 57:20; 2Pi 2:17

menmen enum hir mit nis-esim

¹⁴*Nipaah enum eik mitik niuk mîrak Inok hîrak Adam nepenyek kîrak, hîrak kewis him mau tîwei katip kar ik: "Yi eiyimtewem. Mitik Iuwe kaknen kaktike mit nirak yaain ensel, ¹⁵ hîr naninen skelim mit nanwepyapir menmen enum hîr nrakem nanwepyapir him enum nipaah hîr netpim men God."

¹⁶*Mit in nemipin hîr netpepan nemipinan han enuk neriuwe menmen epei man. Hîr nises han kîr keriyen. Hîr natip him iuwe newenipi hîras natip hîr yaain, hîr nemitetpin nanri han ke mit han te hîr enit menmen mir hîr hanhanem.

Yi han tokik eiyu eiyises him yaaim me God

¹⁷*Te yi mit au. Yi wen han ekitet menmen nipaah mit aposel kerek Jisas Krais kehimiteni hîr newepyapir him mîrak haiu epei metpi hîram mamnen. ¹⁸*Hîr netpi wi maain menep Jisas pîke kaknen, mit han naninwesis nanitetnaan mit kerek hîr nises him me God, hîr nanises han kîr enuk. ¹⁹*Mit in keriyen hîr nanwep haiu mit miyapir ne weiwick me God maminke hasinaiu. Hîr nanises menmen mit ne ti hîr hanhanem. God Hîmin Yaaik kaku han kîr au. ²⁰*Te yi nai yinan yi eikaapan hîras eiyises

him yaaim iuwe me God in ek yi yisesim. Yi yitehi God menmen, yi yewis God Hîmin Yaaik kîrak kakkepi. ²¹ Yi eiyises God werek werek te hîrak kakteikni hîrak han tewenini. Yi yemerir wi maain Mitik Iuwe kaiu Jisas Krais pîke kaknen kakrekyi yaaim te yi yayu yaitikerek tipmain tipmain enum eik. ²² Yi han tewein yîkaap mit kerek nises God te mit han nari han kîr nanises menmen enum. ²³*Yi yekepi yari mit han kîr te hîr enaaiwir menmen enum eiyir ke mitik hîrak kekin menmen yaaim minatîn mekre si waswas. Mit han yi han tewenini yekepi yari han kîr te hîr enaaiwir menmen enum, yi naanempre hîras te menmen enum hîr nisesim ap te mamri han ki yi eiyisesim au emit!

Jut kewenipi niuk me God

²⁴*Hi hanhan God hîrak Iuwe te kakkepi yi ap eiyises menmen enum, hîrak iuwe te kakwisi yi han yaaik prar prar einen eiyirp ninaan mîrak me wi hîrak skelim mit te yi yînk enuk eiyu au. Yi han yaaik iuwe eiyu. ²⁵*Hi hanhan haiu mewenipi niuk me God hîrak kiutip kerek epei kekepai ketaihis keriuwe menmen yaaim nipaah Mitik Iuwe kaiu Jisas Krais kerekyeyem. Hi hanhan hîrak kakre Mitik Iuwe

* **1:14** Jen 5:21-24; Diu 33:2; Mt 25:31

* **1:18** 2Pi 3:3 * **1:19** 1Ko 2:14 * **1:20** Kl 2:7; 1Te 5:11

Sek 3:2; Rev 3:4 * **1:24** Fl 1:10; 2Pi 3:14; 1Te 5:23

* **1:16** 2Pi 2:10, 18 * **1:17** 2Pi 3:2

* **1:23** Emo 4:11;

* **1:25** Ro 16:27; 2Pi 3:18

kaku, hı̄rak naanmipre
menmen, hı̄rak yaaik kinin
menmen yapırwe, niuk
mırak iuwe. Nı̄paa enum eik
hı̄rak kepu karik. Nı̄paa ein
ere in ek ere maain tipmain
tipmain enum eik, hı̄rak
kakpau kakpar ik.

Mepır keremem

Menmen Jon Kityak Kirem - Revelesen Menmen me tiwei ik

Jon katip mit ne sios gude
1:1-8

Jon kinin kityak kir menmen, ehirkak kewis him
men sios mar 7 *1:9-3:22*

Him me tiwei ketike tirhin
mar 7 *4:1-8:1*

Him me taur mar 7 *8:2-11:19*

Him me kiran ketike miyak
wik *12:1-13:18*

Menmen ham Jon kityak
kirem *14:1-15:8*

Sar mar 7 menmen meker
erem emeteiknai God
han enuk *16:1-21*

God kewaank wit Babilon,
miyak enuk wik etetike
Seten *17:1-20:10*

Him me God skelim mit
yapirwe *20:11-15*

Him me nupela nepni,
metike ti, metike ewit
hak Jerusalem *21:1-22:5*

Him me Jisas pike kaknen
22:6-17

Jon katip mit him mikaru
22:17-21

Him me tiwei ik

¹ *Tiwei ik hirkak ke him
nipaa misawin meit, te
in ek God kewepiyaprem
katip Jisas Krais em. Hirkak
kewepiyaprem ketpiwekem
te Jisas kakteikin mit
kerek nisesik kakteiknorem
kaktpor menmen te menep

* **1:1** Dan 2:28-29; Rev 1:19, 22:6

3:1, 4:5, 8, 5:6, 11:17, 16:5

1Jo 1:7, 4:10

mamnen. Krais hirkak
keriuwet mitik ensel kiutip
kewepiyaprem ketpo hi
Jon em, hi hirkak menmen
me Mitik Iuwe Jisas Krais.
² Hi Jon hi hewis menmen
yapirwe hi epei hirem. Hi
hetpi him manp hi hemipin
au. Him im hiram him
God ketpim mekite him
Jisas Krais hirkak keriuwet
mitik ensel kirkak kan
kewepiyaprem ketpewem.

³ *Mitik kerek hirkak
kakikine him im mamno
nikip me mit miyapir
ne God, hirkak han yaaik
kaku. Mit miyapir kerek
hir nemtau him im kerek
God kewepiyaprem maain
hiram mamnen, hir enis-
esim werek werek, hir han
yaaik nanu. Hir han yaaik
nanu nanintar wi menep te
menmen im mamnen.

*Jon kewis tiwei ik ken mit
nises God neit wit hispinak
wik (7)*

⁴ *Hi Jon hi hewis tiwei
ik ken yi mit miyapir han
yi ne weiwik me God yi
yeit wit hispinak wik(7) me
provins Esia. Hi hanhan
God kerek nipaa kepu ere
in kepu maain kakpau,
hirkak kakrekyi yaaim yi
eiyu werek werek. Himin
hispinak wik (7) yaain nerl
ninaan mirkak menep yeno
hirkak kewim naanmirai hajiu
mit hir nanrekyi yaaim
yi eiyu werek werek. Hi
hanhan hir nantike Jisas
Krais hir nanrekyi yaaim yi

* **1:3** Rev 22:7, 10

* **1:5** Jo 18:37; Rev 3:14, 17:14; Kl 1:18; Sam 89:27;

* **1:4** Eks 3:14-15; Rev

eyu werek werek. 5 *Krais hı̄rak kewepyapır werek werek hı̄m me God. Hı̄rak Mı̄tik ik kerek kaa God kinin kīkiak hı̄rak kekrit kau keit. Hı̄rak Mı̄tik Iuwe kakinin naanmamre mit iuwe kerek naanmamre mit nanu tī. Hı̄rak hanhan keriuwai, hı̄rak kesak menmen enum mekre han kaiu kentar hı̄rak kaa hemkre mı̄rak mewen. 6 *Hı̄rak kenipai haiu mit haiu mire mit iuwe ne weiwı̄k mı̄rak, haiu mit niutıp niutıp haiu mitehi God kakı̄kaap mit mamır ke pris nanrı̄akem te haiu mamrı̄rak menmen me Haai kı̄rak God. Hi hanhan Jisas Krais kakıt niuk iuwe, hı̄rak naanmı̄pre mit, hı̄rak kakre iuwe tipmain tipmain enum eik.

7 *Yi eiyı̄mtewem! Hı̄rak Krais kaknen kakrau napı̄. Mı̄t miyapır yapı̄rwe maain nanı̄rek nanriuwne nanamır kı̄r. Hı̄r nantike mit ne Is-
rel kerek maamrer nır nı̄paa hı̄r nakıp nau hı̄repit mı̄rak, hı̄r nanı̄rek, te hı̄r yapı̄rwe nau tī nankı̄tek nanı̄ntar hı̄r nanı̄neinik kakriyei nanı̄no ninaan me God. Hi hanhan menmen im mammen. Hi hetpi werek.

8 *“Hi God kerek hi hı̄rak menmen yapı̄rwe te menmen yapı̄rwe mamwenı̄pi niuk mai.” God iuwe naanmı̄pre menmen yapı̄rwe kerek nı̄paa kepu ere in kepu maain kakpau, hı̄rak katıp menmen im.

* 1:6 1Pi 2:5, 9; Rev 5:10, 20:6
15:3, 21:6, 22:13 * 1:9 Rev 6:9
Rev 2:18, 19:12

Jon kepu kityak kır Krais

9 *Hi Jon hi ki yinak. Hi etikewi haiu mit ne Jisas. Hi etikewi mit han neraiwaank te haiu mises menmen me God haiu minakın tokim emisesik. Hı̄r mit ne Gavman nepı̄ra newisa hi heit wı̄nak enuk heit wit wan kimaak keketik niuk mı̄rak Patmos, hentar hi ewepyapır hı̄m me God hi hatıp mit hi hises menmen nı̄paa Jisas hı̄rak ketpim. 10 Me wı̄ Sande hı̄ram wı̄ me Mı̄tik Iuwe, God Hı̄min Yaaik kan kentar han kai te hi hepu hı̄tyak hi hemtau hı̄m ke mitik keit sip kai hı̄rak katıp hı̄m iuwe kewen ken yanı̄mın kire tukın. 11 Hi hemtau mitik eik katıp kar ik: “Ti ewis menmen yapı̄rwe ti ehı̄rem hı̄ram mamu tiwei. Epei au, ti esiuwerek kakno mit miyapır ne weiwı̄k me God hı̄r nises hı̄m mı̄rak hı̄r nau neit wit hispınak wı̄k (7) im e: Wit Efesas, wit Smena, wit Pegamam, wit Taiataira, wit Sadis, wit Filadelfia mekite wit Leodisia.”

12 Hi heweikin ehı̄r keimın kerek ketpo hı̄m. Hi heweikin epe au, hi hı̄r gol mitwapın lam hispınak wı̄k (7) hı̄ram mau. 13 *Kekre nı̄mın ke lam me gol keiyak kerp keweikin kire mitik. Hı̄rak kamır laplap iuwe nokim ere mitwapın hit mı̄rak; Hı̄rak kakır let me gol hı̄ram meweikin hı̄repit mau han pank kı̄rak. 14 *Maat kı̄rak ketike paan

* 1:7 Mt 24:30; Jo 19:34-37

* 1:8 Rev 4:8,
* 1:13 Dan 7:13, 10:5 * 1:14 Dan 7:9, 10:6;

kırap hırap hıke kire napı o hore hıke yiawau. Nanamır kırap kerhihe kire si te hırap kakır menmen yapırwe mekre han ke hıaiu mit. 15 *Hıt mırap mire ain mit newisım mekre si maain metır hıra nesesim ere hıram mir. Hi hemtau him kırap hırap katıp him iuwe kewen ke yanımın kar ke hitik siurik mırıre. 16 *Hırap ketenen hıra mar hispınak wık (7) mekre his yaaim mırak. Menmen mire hıne me his katın ken pınak ken pınak metpaan moke him kırap. Ninaan mırak hıram mir mar ke wepni kır kau niminiuwe ek.

17 *Hi hırek, hi henkewin menep hit mırak har ke mitik epei kaa. Te hırap kewis his yaaim mırak mentera hırap ketpo kar ik: "Ti ap enapen. Hi mitik kerek nipa menmen ap mepu, au hi hepu, hi maain apau. Hi Jisas kerekek. 18 Hi kerekek hi hepu. Nipa mit neiyep hi haa te in ek ti hıra. Hi ahu tipmain tipmain enum eik. Hi kerekek hi iuwe te hi enip mit miyapır kerek naa hıra nanıno si o au en, hıra nanıno wit ke God nanu werek. 19 *Te ti ewis menmen mamu tiwei maain ti ahırem. Menmen in ek mepu metike menmen maain mammen. 20 *Hıra mar hispınak wık (7) ti hırem mau his yaaim mai hıram metike lam gol mar hispınak wık (7), hıram mire tok piksa

im. Hıra hıram mire mit iuwe hıra naanmıpre mit miyapır ne weiwick me God nau wit hispınak wık (7). Lam gol hıram mire mit miyapır ne God nau neit wit hispınak wık (7).

2

Jisas katıp him men mit miyapır ne God nau neit wit Efesas

1 *“Ti ewis him meiyam im mamno mitik iuwe kerek naanmıpre mit miyapır ne sios o weiwick me God nau neit wit Efesas. Ti ewis him im:

"Hıra im hıram him me hi Mitik Iuwe kerek hi heten hıra mar hispınak wık (7) mau mekre his yaaim mai. Hi heke ti hepno in hepno ein hitet nimin ke yi mit miyapır ne God yapırwe ne provins Esia yi yıre lam gol mar hispınak wık (7). Hi etpi him im.

2 *“Hi hertei menmen yi yırıakem. Hi hertei menmen enum epei man yi mit te yi yınakın tokim yısısa yewepyapır menmen mai yi yırıakem yapırwe. Hi hertei yi yınapen mit enun kerek hıra netpi nar ik: 'Haiu mit haiu aposel mire mit han!' Yi epei yemtau menmen hıra netpim, menmen hıra nırıakem, te yi epei han kitet mit in te yi yertei hıra ap mit aposel au. Hıra mit enun nemipın. 3 Menmen enum epei man menep yi mit

* 1:15 Rev 14:2 * 1:16 Rev 1:20, 2:12, 16, 19:15, 21; Hi 4:12, 48:12; Rev 2:8, 22:13 * 1:19 Rev 1:1

20 * 2:2 Rev 2:19, 3:1, 8, 15; 1Jo 4:1

* 1:17 Ais 44:6,
* 2:1 Rev 1:16,

mentar yi yises him mai. Yi ap yinapen menmen im te yi yeweikin sip yeweto au. Yi yinakin tokim yi wen eiyises him mai. ⁴ Te hi han enuk heruwi hentar menmen im. Nipaa yi yinin yises him mai, yi hanhan yeriwa wisenum, te in ek au kike. ⁵ *Yi han ekitet nipaa yi hanhan yeriwa wisenum te in ek yi pike hanhan yeriwa yar ke nipaa yi yisesim. Yi yire mit hir nau niu hir nenke nen ti heik. Yi pike eiyises menmen yaaim nipaa yi yin in yisesim, o au en, hi pike anen eiwep eriwaank. Menmen in hiram mar ke hi enen enke lam mi me wit hiram mewi hi eiyim eno. ⁶ *Te menmen miutip yaaim hi han yaaik yi yisesim hiram im. Yi yinapen menmen enum mit kerek nises him me Nikolas hir nirkakem.

⁷ *Yi eiyimtau han ekitet werek menmen God Himin Yaaik ketpim men yi mit miyapir yapirwe ne weiwik me God. Yi mit miyapir kerek yisisa werek werek ere yi yayi yi hekrit hekrit eiyin in menmen enum mamnen mamri han ki te maain God kawisi yi eiyu ni mirak yi yayim nikim me nu kerek kakikaap himin ki te yi mit yayu yayit tipmain tipmain enum eik.

Jisas katip him men mit nises him me God nau neit wit Smena

⁸*“Ti ewis him im mamno mitik iuwe kerek naanmipre mit miyapir ne sios o weiwik me God nau neit wit Smena. Ti ewis him im mar ik: “Him im hiram him me hi mitik kerek nipaa menmen ap mepu wen au hi hepu, maain hi apau. Hi kerekek nipaa mit neiyep hi haa, hi pike hekrit hau.

⁹*“Hi hertei yi mit enun ap yetenen menmen yapirwe au, mit nerekyi enum yentar yi yises him mai (te yi yetenen menmen yapirwe yaaim me God.) Hi hertei him enum mit netpiyem. Hir natip hir ne weiwik me Isrel, te hir kerien God kehimteni hir nirkak te hir ap nisesik au. Hir nererik nau winak kir nekine him me Moses, te hir ap nises God au. Seten kari han kir hir mit nirkak. ¹⁰*Yi ap yinapen menmen enum mit menep nanrekyiyem. Eiyimtewem! Seten kakri han ke mit te hir nantihis mit han ne yi mit nanwiri yaino winak enuk, te hir nantin han ki yi yayisisa werek werek o au. Hir nanriwaank me wi hiswiyen (10). Yi eiyisisa werek werek te mit naniwep yi yayi, te maain hi ewisi yi yayu yaitikewa tipmain tipmain enum eik.

¹¹*“Yi eiyimtewem han ekitet werek werek menmen God Himin Yaaik hirkak ketpim me yi mit miyapir ne weiwik me God. Yi mit miyapir kerek hekrit hekrit

* 2:5 Rev 2:16, 22, 3:3, 19 * 2:6 Sam 139:21 * 2:7 Jen 2:9; Rev 22:2, 14, 19

* 2:8 Rev 1:17 * 2:9 Je 2:5; 2Ko 11:14-15; Rev 3:9 * 2:10 Mt 10:28; 2Ti 4:8;

Je 1:12; Rev 3:11 * 2:11 Rev 20:14, 21:8

eyinİN menmen enum mamri han ki, maain menmen enum me si tatiknen mit ap te mamiwep yi mit yaain narik au. Yi eiyu werek werek.

Jisas katip him men mit nises him me God nau neit wit Pegamam

12 *“Ti ewis him im mamno mitik iuwe kerek naanmipre mit miyapir ne sios o weiwik me God nau neit wit Pegamam. Ti ewis him im mar ik: “Him im hiram him me hi mitik kerek hi hetenen hine ke his katin keke pinak keke pinak hirak tiknuk enuk.

13 *“Hi hertei wit kerek yi yewi hirak wit enuk kerek Seten kan kinin naanmipre mit. Yi yapirwe yi yises him mai werek werek. Me wi mit enun neneb mitik kai yaaik Antipas kerek hirak kewepyapir him mai katip mit em, hir nakip keit wit yi yewi, hirak wit kerek Seten kan kinin naanmipre mit. Yi ap yeweikin sip yeweto au, yi wen eiyisisa.

14 *Yi yaain te hi han enuk heriuwi me menmen ham im e. Mit han ne yi mit yeit Pegamam hir nises menmen me Belam. Nipaa enum eik hirak keteikin mitik Belek karkeik te hirak kakri han ke mit ne Isrel te hir niriak menmen enum. Hir naam menmen mit newepwarem newet tipir em, hir netike miyapir hir nariyanhis neweninem. 15 Mar im yi

* 2:12 Ais 49:2; Rev 1:16 * 2:13 Rev 3:8 * 2:14 Nam 25:1-2, 31:16; 2Pi 2:15
 * 2:16 Rev 1:16, 3:11, 22:7, 12, 20 * 2:17 Jo 6:48-50; Ais 62:2; Rev 3:12, 19:12
 * 2:18 Rev 1:14-15

yewis mit enun narik hir nau nimin ke yi mit. Hir nises him enum mit ne Nikolas hir netpiyem. 16 *Yi eiweikin sip eiwet mit enun nises him me Nikolas hirak ketpim yi eipiri ennopin, o au en, hi enen waswas anep mit in nises him enum. Hi atip him meke him kai mammen mamriwaank mamir ke hine ke his kaknep mit hir nani.

17 *“Yi eiyimtau han ekiet werek menmen God Himin Yaaik hirak ketpim men yi mit miyapir ne weiwik me God.

“Yi mit kerek yayanin menmen enum mamri han ki maain hi eweti menmen yaaim ham mire menmen mana misawin meit wit kai. Hi eweti niutip niutip menmen im metike nan mire hike hiram meteikni hi hanhani. Niuk ham yaaim mamwik mit han ap te nanirtei niuk miram au. Mitik kerek hirak kakit nan, hirak kerekek kakirteiyem.

Jisas katip him men mit nises him me God nau neit wit Taiataira

18 *“Ti ewis him im mamno mitik iuwe kerek naanmipre mit miyapir ne sios o weiwik me God nau neit wit Taiataira. Ti ewis him matip mar ik:

“Him im hiram him me hi Nikan ke God. Hi nanamir kai kir kar ke si merhihe te hi hir menmen yapirwe mekre han ke mit,

h̄it mai tokim h̄iram
yaaim mar ke kapa
yaaih hike enuk.

¹⁹ "Hi hertei menmen
yi yir̄iakem. Hi hertei
yi hanhan yeriwe m̄it
han. Hi hertei yi yises h̄im
mai werek werek, yir̄iak
menmen yaaim, yi yinak̄in
tokim me menmen enum
epe i man o menmen enum
m̄it nerekkyiyem. Hi hertei
menmen in ek yi yir̄iakem
h̄iram yaaim iuwe min̄in
menmen yaaim n̄ipaa yi
yin̄in yis̄sa yi yir̄iakem.

²⁰ *Menmen yi yir̄iakem
h̄iram yaaim te hi han
enuk heriuwi me menmen
miut̄ip im. Yi wen yewis
m̄ite enu eip h̄ire w̄ire m̄ite
hap enu niuk m̄ire Jesebel,
h̄ire wewisesik wat̄ip h̄ire
w̄ire profet, h̄ire wen wau
wetikeri. H̄ire wat̄ip h̄ire
profet te h̄ire wari han
ke m̄it weriuwe h̄im h̄ire
wetpim. H̄ire wat̄ip wenip
m̄it miyap̄ir han kerek nises
h̄im mai, h̄ir n̄ir̄iak enum
nariyanhis newen̄inem, h̄ir
naam menmen m̄it h̄ir
epe i newepwarem newet
tip̄ir em. ²¹ Hi himat wi
ham te h̄ire weweik̄in sip
newet menmen enum im,
te h̄ire au w̄inapen. ²² H̄ire
au w̄inapen weweik̄in sip
wetikeri n̄ir̄iak menmen
enum h̄ir nisesim te maain
hi anip m̄ite ip wetike
m̄it miyap̄ir han h̄ir nises
h̄im m̄ire, hi anipi h̄ir
nan̄inap nan̄waank h̄ir

* **2:20** 1Kin 16:31; 2Kin 9:22; Rev 2:14

4:14; Rev 20:12-13 * **2:25** Rev 3:11

* **2:28** Rev 22:16

han enuk wīsenum. ²³ *Hi
anep n̄ikerek n̄ire h̄ir nani
nan̄inekt̄in (o wītenun) te
yi m̄it miyap̄ir ne weiw̄ik
miut̄ip me God yerer wit
wit yi yayırtei hi kerekek
hi hertei menmen mekre
han ke yi m̄it te hi arekyi
menmen yaaim o enum
mamrer menmen enum yi
yir̄iakem.

²⁴ "Te yi m̄it han yeit
Taiataira, yi ap yises h̄im
m̄ire enum au. Yi ap yises
menmen im m̄it nekinaam
h̄iram menmen iuwe te
h̄iram menmen enum me
Seten h̄iram misaw̄in meit
m̄ire henye enum. Hi ap
hetpi hi hanhan yi eir̄iak
menmen ham mamtike
menmen in ek yi yir̄iakem.
Hi h̄inapen yi han enuk
eiriuerem. Au, hi hetpi
h̄im im: ²⁵ *Yi wen eiyses
h̄im yaaim im kerek in
ek yi yisesim ere hi p̄ike
anen awepyap̄ir h̄irekes.

²⁶ *Yi m̄it miyap̄ir kerek
hekrit hekrit yi eiyin̄in
menmen enum mammen
mamri han ki yi m̄it in hi
eweti menmen mai iuwe te
yi yayan̄in naanmamre m̄it
nanrer wit wit. ²⁷ *Menmen
hi ehim̄iteni yi eir̄iakem
h̄iram mam̄ir ke menmen
Haai kai kehim̄itenewem
hi wen h̄ip̄iakem. Yi m̄it
yayan̄in naanmamre m̄it
h̄ir nan̄ikreh̄ir ki nanin̄ini
au. Yi eiyin̄ni eiwaanki
eiȳir ke m̄it̄ik h̄irak ketenen
paap yoki keiȳik kaknep
m̄in h̄irak kerepr̄ir kike

* **2:23** Sam 7:9; Jer 11:20, 17:10; 2Ti

* **2:26** Sam 2:8-9 * **2:27** Rev 12:5

kike. ²⁸*Hi ewisi yi eiriāk menmen im metike hi eweti saaur me nepni. ²⁹Yi eiyimtau han ekitet werek werek menmen God H̄im̄n Yaik h̄irak ketpim men yi m̄it miyapir ne weiwick me God.

3

Jisas katip him men mit miyapir ne weiwick me God nau neit wit Sadis

¹*“Ti ewis him im mamno mitik iuwe kerek naanmipre mit miyapir ne sios o weiwick me God nau neit wit Sadis. Ti ewis him matip mar ik:

“H̄im im h̄iram him me hi kerek h̄im̄n yaaik mar hispinak wik (7) me God mewa, hi naanmipre h̄ir mar hispinak wik (7) h̄ir nire mit iuwe naanmipre yi mit ne weiwick me God. Hi hetpi him im. Hi hertei mit yapirwe h̄ir han kitet yi yiriak menmen yaaim yi yisisa werek werek te yi au. Yi yire mit epei naa. Yi yiriak menmen mai au. ²Yi eiyikrit han ekitet menmen werek werek. Menmen me him me God yi wen yisesim, yi einakin tokim eiyisesim werek werek. Menmen mekre han ki yi yisesim h̄iram mar ke mitik menep te kaki. H̄irak ap kakriak menmen werek werek au. Hi hetpiyem hentar hi ap h̄ir menmen miutip me menmen yapirwe yi yiriakem te God kai kaktip h̄iram yaaim werek werek au. ³*Yi han

ekitet kerek nipāa yi yin̄in yemtau him mau yaaim, yi hanhan yisesim werek werek. In ek yi eiweikin sip eiwet menmen enum, yi eiyises him yaaim mar ke nipāa yi yisesim, o au en, hi h̄ire mitik enuk kekintip menmen, hi ap etpi wi kerek hi anen. Hi anen erekyi yi mit miyapir en menmen enum ehwaanki. ⁴*Te mit han ne yi mit yeit wit Sadis yi ap yiriak menmen enum au. Yi yaain yire klos kere mit neriuwetem ap hapik mewim au. Yi mit yar ik maain yi yaitikewa haiu mamriuwet menmen yaaim mitre hike mamu mamit. Maain yi eiriāk menmen im eiyintar yi mit yaain yises him me God werek werek. ⁵*Yi mit miyapir kerek hekrit hekrit yi eiyin̄in menmen enum mammen mamri han ki te God kakwisi yi eiriuwet klos mitre hike. Hi ap ahisak niuk mi mau t̄wei meit wit ke God matip mit miyapir kerek h̄ir nisesik au. Maain hi ehit niuk mi atip God Haai kaktike mit n̄irak ensel har ik: ‘Mit in h̄ir mit nises him mai h̄ir mit nai.’

⁶“Yi mit eiyimtewem han ekitet werek werek menmen God H̄im̄n Yaik ketpim men yi mit miyapir ne weiwick me God.

Jisas katip him men mit miyapir ne weiwick me God nau neit wit Filadelfia

* **3:1** Rev 1:4, 16, 2:2 * **3:3** Rev 2:5; 1Te 5:2 * **3:4** Ju 23 * **3:5** Rev 7:9;
Lu 10:20; Mt 10:32 * **3:7** Ais 22:22

7 *“Ti ewis h̄im im mamno m̄it̄k iuwe kerek naanm̄ipre m̄it miyap̄r ne weiw̄k me God nau neit wit Filadelfia. Ti ewis h̄im mat̄ip mar ik:

“H̄im im h̄iram h̄im me hi kerek hi M̄it̄k yaaik God kehim̄tena hi k̄irak hi Haai ke menmen yaaim. Hi hetenen ki mekre his mai hi hat̄ip neimin h̄ir nan̄no n̄imin ke wit Jerusalem hak har ke n̄paa h̄irak m̄it̄k iuwe King Devit ketenenim kat̄ip neimin nan̄no n̄imin wit Jerusalem h̄irak kewik. Ki im emkaisiu weip̄r ke wit yaaik Jerusalem hak keit wit ke God. Hi ekaisiu weip̄r m̄it ap te h̄ir naniyepetek au. Hi aiyepetek te m̄it han ap te nankaisiuwek taau. Hi kerekek hi hetpi h̄im mai im:

8 *“Hi hertei menmen yi yir̄akem. Yi eiȳmtewem. Hi hari han ke m̄it̄k h̄irak kar ke hi epe i enke weip̄r te yi m̄it eino eirer wit wit eiwepyap̄r h̄im me God. M̄it han ap te naniyepet weip̄r nanweni yi eir̄ak menmen im. Hi hertei yi ap yetenen menmen mai iuwe au, kike keremem, te yi yises h̄im mai werek. Yi ap yepakin yi yis̄sa au. Yi yewepyap̄rem 9 *Yi eiȳmtewem! Yi yertei m̄it h̄ir nererik nau w̄inak nekine h̄im me Moses. H̄ir nat̄ip h̄ir keriyan God kehim̄teni h̄ir n̄irak nentar h̄ir ne weiw̄k me Isrel, h̄ir nises God werek werek. H̄ir au, Seten kari han k̄ir h̄ir m̄it n̄irak. H̄ir nises menmen

enum me Seten. Maain hi anep m̄it in h̄ir nan̄nen nanwen nin̄ip nanu menep h̄it mi nant̄ip hi hanhan heriuwi yi m̄it yi keriyan nai.

H̄ir m̄it en au. 10 *Maain wi enum mamnen te God skelim m̄it miyap̄r ne ti te h̄ir enweikin sip enwet menmen enum h̄ir enisesik. Me wi im, hi naanm̄ipri me menmen im yi yayu werek yayintar yi epe i yises h̄im mai hi n̄paa hetpiyem. N̄paa hi hetpi har ik: “M̄it nanrekyi enum yi einakin tokim eyis̄sa werek werek. 11 *Hi p̄ike anen waswas. Yi wen eiȳses menmen werek werek in yi yisesim te m̄it han kerek nis̄sa werek werek h̄ir ap nan̄krehir ke yi m̄it nan̄t menmen yaaim hi awetiym te yi yaitikewa haiu mamu mamit wit ke God. 12 *M̄it miyap̄r kerek hekrit hekrit h̄ir nanin menmen enum mamri han k̄ir, maain hi arekyor h̄ir nanu nan̄t w̄inak ke God nan̄r ke tein̄k m̄it̄k h̄irak ketenen pak, h̄ir m̄it nanu w̄inak yaaik God kewik ap te nan̄naiw̄irek taau. Maain hi awis niuk me God kai ketike niuk me wit ke God kaiu emu ȳnk k̄ir. Wit ke God kaiu h̄irak Jerusalem hak kerek maain kakikiuwe wit ke God kaknen. Hi awis niuk mai yaaim ham emu ȳnk k̄ir. Menmen im meteikin yi m̄it nai.

13 “Yi m̄it eiȳmtau han ekitet werek werek menmen

* 3:8 Rev 2:2; 1Ko 16:9 * 3:9 Rev 2:9; Ais 45:14; Ais 49:23, 60:14 * 3:10 Lu 21:19; 2Ti 2:12 * 3:11 Rev 2:10, 16 * 3:12 Rev 14:1, 21:2, 22:4; Esi 48:35; Ais 62:2, 65:15

God H̄im̄in Yaaik ketpim men yi mit miyapir ne weiwick me God.

Jisas katip him men mit miyapir ne weiwick miutip me God nau neit wit Leodisia

14 *“Ti ewis him im mamno mitik iuwe kerek naanmipre mit miyapir ne sios o weiwick me God nau neit wit Leodisia. Ti ewis him matip mar ik: “Him im hiram him me hi kerek Haai ke him yaaim. Hi hewepyapir werek werek him yaaim me God. Hi kerekek hi hirak menmen yapirwe me ti metike nepni kerek nipa God hanhan hiram mamkrit mammen. Hi kerekek hi hetpi him mai im:

15-16 *“Hi hertei menmen yi yirakem, hiram ap enum au te hiram ap yaaim au yi yau ke nimin. Hi hanhan yi eiyisa werek werek, o au en, yi eiweikin sip eiweto, te maain yi eiweikin han eiyisa werek werek. Yi han kitet yi yisisa werek werek, te yi auye! Yi yau ke nimin te yi enun yar ke tipar sisi kike mekre sar mwaai wepni (o yanm) te hi eneini enikni eiyoke him kai yaino ti.

17 *“Hi eneini hentar menmen im. Yi yekre han ki han kitet yarik. Yi yatip, “Haiu mit metenen pewek mei yapirwe haiu mamir terwe yiwir mas mentar menmen iuwe haiu meriuwe his maiu haiu mirakem. Haiu mau werek werek.” Te yi ap

yertei han ki enuk kau werek werek au, te mit hir nertei hir hanhan neriuwi. Yi han ki ap yetenen menmen mai yaaim yapirwe. Yi yekre han ki yi yar ke mit enun hir nepu weinim ap netenen menmen au. Nanamir mi hiram ap mir werek werek au, yi yar ke mit nanamir toto, yi yire mit klos au, hir nepu yink weinik. Yi yau enum yar ik yekre han ki te yi yepitariyem.

18 *“Hi hetpi him manp. Yi einaaiwir pewek mi yi einen te hi eweti menmen mai yaaim hiram yaaim minin pewek mamkaap han ki. Yi eiyit menmen im te han ki kaku werek werek. Yi eiyit menmen mai yaaim hiram mire klos yaaim mire hike kerek eiwapin han ki yi eiriuwetem hiram meteikin han ki hirak yaaik prar prar. Yi eiyit menmen mai yaaim hiram mire nekip mit newisim mekre nanamir te yi pike eiyir menmen mai werek werek.

19 *“Yi mit miyapir kerek hi han han heriuwi hi eni aiwep. Te yi einakin tokim eiweikin sip eiwet menmen enum eiyisa werek werek te hi aiwep au.

20 *“Yi eiyira. Hi herp weipir ke han ki eket teruk har ke mitik kerp weipir ke wnak ke mitik hak hirak keket teruk. Mit kerek hir nemtau him mai hir naninen nankaisiu weipir ke han kir hi ano

* 3:14 Rev 1:5, 19:11; Kl 1:15 * 3:15-16 Rev 2:2; Ro 12:11 * 3:17 Hos 12:8;
1Ko 4:8; Lu 12:21; Je 2:5 * 3:18 Ais 55:1; Rev 3:5, 4:4, 16:15 * 3:19 1Ko 11:32;
Rev 2:5 * 3:20 Jo 14:23; 1Jo 2:24

nimin atikeri, haiu mamu han kiutip mamir ke mit hir nekiyan nau naam menmen.

21 *Mit kerek hir nises him mai naninin menmen enum nar ke niapaa hi hises him me Haai kai God, hi hinin menmen enum, maain hi ewisi hir nanu yeno nantikewa nanit niuk iuwe naanmamre mit, nar ke niapaa God Haai kai kewisa hi etikerek wau yeno mirak.

22 Yi mit miyapir eyimtau han ekitet menmen God Himin Yaaik ketpim men yi mit miyapir ne weiwik me God.

4

Mit neit wit ke God hir newenipi niuk mirak

1 *Jisas ketpo him men mit iuwe naanmipre mit miyapir ne sios o weiwik me God nerer wit wit epei au, hi herenaan hir weipir ke wit ke God kewep hirak kthi. Hi hemtau mitik ketpo him kar ke niapaa hi hinin hemtau him kirak iuwe ketpo kire mitik ketenwo taur kewen ken yanimin. Hirak ketpo kar ik: "Ti eniu enen in hi ateiknut menmen maain mamnen." 2 *Hirak ketpo menmen epe au, God Himin Yaaik ketenen himin kai te hi hir yeno yaaim kerek mit iuwe ninin naanmipre menmen yapirwe hir newi. Hi hir yeno kiutip, hi hir mitik hak kewik. 3 *Hi hir ninaan mirak hiram

mir mar ke nan yaaim jaspa kekite nan mire yiwr konilian. Hi hirpir menmen mire manpen kewep him hiram meweikin yeno me mitik iuwe. Menmen im mir mar ke nan yaaim emeral hiram yinamin. 4 *Hi hir 24 yeno meweikin yeno me mitik iuwe. Yeno im hiram yeno kerek mit iuwe ninin naanmipre mit miyapir hir newim. Hir 24 mit iuwe hir nau yeno im. Hir neriuwet klos mire gol mau paan kir meteikin hir mit iuwe. 5 *Menmen mire nepni mewenin moke yeno kiutip ik men in men ein, mekite him miram matip mesikeyaanmi. Hi hir si mar hispinak wlik (7) hiram mir meit yeno mirak. Si im hiram Himin Yaaik mar hispinak wlik (7) me God. 6 *Menep yeno im, menmen iuwe mire wan eik mepu. Hiram nemnok enum mire glas.

Hi hir menmen im nepei au, hi hir menmen tekyaat (4) hiram mepu. Hiram meweikin yeno me mitik iuwe men pinak men pinak men yinak men yinak. Menmen im tekyaat (4) hiram mepu, nanamir yapirwe mau mitet ninaan mir, mau men yak mir. 7 Menmen ik kerek kepu hirak kinin kau menep hirak ninaan mirak mire pusi ke yaank wisenuk kinin sak, niuk mirak laion.

* 3:21 Mt 19:28 * 4:1 Rev 1:1, 10 *

* 4:3 Esi 1:28 * 4:4 Ais 24:23; Rev 3:18; 6:11 * 4:5 Rev 1:4, 8:5, 11:19, 16:18;

Esi 1:13 * 4:6 Esi 1:5-10, 22; 10:14

Menmen ik kerek kepu, h̄irak kisesik keit yinak ik, h̄irak ninaan m̄irak h̄iram m̄ire bulmakau neniuk. Menmen keiyak kepu yinak eik, h̄irak ninaan m̄irak mar ke mit̄ik. Menmen m̄ikaru meit̄ sip, h̄irak ninaan m̄irak mar ke hore h̄im keniwe kau niu.⁸ *Menmen im tekyaait (4) mepu, h̄iram miut̄ip yap̄ır mar hisp̄inak kiut̄ip (6) mewi. Nanam̄ir yap̄ırwe mau merer ȳink k̄ir, han k̄inik yap̄ır keit n̄im̄in. W̄itaan wanewik h̄ir ap nekint̄ip au. H̄ir nat̄ip nar ik: "Mit̄ik Iuwe God h̄irak w̄isenuk h̄irak yaaik yaaik ap k̄ire menmen ham au, h̄irak kinin menmen yap̄ırwe. N̄ipaa h̄irak kepu ere in h̄irak kepu, maain h̄irak kakpau."

⁹ *Menmen tekyaait (4) im h̄iram mepu, h̄ir nine henye newen̄pi niuk me God Iuwe kerek kau yeno ke mit̄ik iuwe. H̄irak kaku tipmain tipmain enum eik. H̄ir nine henye nat̄ip h̄irak iuwe, h̄ir nat̄ip h̄irak yaaik.
¹⁰ *Menmen tekyaait (4) kerek h̄iram mepu h̄iram mine henye, te h̄ir mit̄ iuwe in nar 24 h̄ir newen ninip n̄iwaai t̄i menep ninaan me God kerek kau yeno m̄irak. H̄ir newen̄pi niuk m̄irak h̄irak God kerek kaku tipmain tipmain enum eik. H̄ir newir hat gol m̄ir m̄iwaai menep yeno m̄irak neteikin h̄irak iuwe kewet̄ir

menmen m̄irak iuwe te h̄ir ninin naanm̄ipre mit̄ miyap̄ır han. H̄ir n̄iwaai en h̄ir nine henye nat̄ip nar ik: ¹¹ "Ti Mit̄ik Iuwe kaiu ti God. Ti Yaaik te h̄aiu yap̄ırwe mamwen̄pi niuk mit̄, h̄aiu mat̄ip ti Yaaik, h̄aiu hanhan ti ahinin naanemprai eh̄intar ti epei h̄irak menmen yap̄ırwe me t̄i metike nepni. Ti kerekek hanhan h̄iram mepu te ti epei h̄irakem."

5

Jon kir tiwei n̄ipaa God keiyepetek

¹ *Hi h̄ir mit̄ik kerek kau yeno me mit̄ik iuwe, h̄irak kentenen t̄iwei nokik kekre his yaaim m̄irak. H̄ir epei newis h̄im mau ke p̄inak ke p̄inak. H̄ir epei newis t̄irhin mar hisp̄inak w̄ik (7) neiyepetek, h̄ir newisyaan mewim te mit̄ weinin han ap te nankaisiu t̄iwei ik nan̄waankek au. ² Hi h̄ir menmen im epei au, hi h̄ir mit̄ik ensel w̄isenuk. H̄irak kat̄ip h̄im iuwe kitehi kar ik: "Keim̄in yaaik h̄irak kakwep t̄irhin te kakinke t̄iwei ik?" ³ H̄irak kat̄ip epei au, h̄ir nen nerer wit wit me wit ke God, wit mit̄ ne t̄i newi o wit kerek mit̄ n̄ipaa naa h̄im̄in k̄ir kewi, te h̄ir ap ninapin mit̄ik kei kiut̄ip h̄irak yaaik te kakwep t̄irhin kakinke t̄iwei ik. ⁴ Hi h̄ik̄it yap̄ırwe hentar h̄ir ap ninapin mit̄ik kei hak h̄irak yaaik te kakwep

* 4:8 Ais 6:2-3; Esi 1:18, 10:12; Rev 1:4-8

* 4:9 Rev 19:4; Dan 4:34, 6:26, 12:7

* 4:10 Rev 5:1, 7, 13, 6:16, 7:10, 15, 19:4, 21:5

* 5:1 Rev 4:2, 10; Esi 2:9-10; Ais

29:11 * 5:5 Jen 49:9; Ais 11:1, 10; Rev 22:16

tırhin kakinke tiwei kakır menmen mekrerek. ⁵*Hi hikit te mitik iuwe kiutip kan kewena ketpo kar ik: "Ti ap ekit. Ti ahır mitik yaaik ik e kerek kinin naanmipre mit miyapır yapırwe. Hirak nepenyek iuwe ke Devit ke weiwık miutip niuk mıram Juda. Hirak epei kinin menmen enum te hiram yaaik kakwep tırhin kakinke tiwei ik e."

Jon kir mitik hiram ke God

⁶*Hirak ketpo epei au, hi hiram sak mau yink ke Mitik kewekin kire Sipsip hiram kehimitan mitik ik hiram kaa kesak menmen enum me hau mit, hiram kerp menep yeno me Mitik Iuwe. Menmen tekyaait kerek hiram mepu, hiram metike mit iuwe nar 24 mit hiram neweikniwek. Hi hiram kom mire kom me bulmakau mar hispinak wik (7) mau paan kırak meteikin hiram Mitik Iuwe naanmipre menmen yapırwe. Hi hiram nanamır mar ke hispinak wik (7) mau paan kırak. Nanamır im hiram mehimitan himin yaaik hispinak wik (7) kerek God keriuweti nen nerer wit wit mit ne ti newi. ⁷*Mitik kewekin kire Sipsip hiram ken keit tiwei kekre his yaaim me Mitik Iuwe kerek kau yeno me mitik iuwe king. ⁸*Hiram ken kakit tiwei, mit iuwe nar 24 hiram netike menmen tekyaait

kerek hiram mepu, hiram yapırwe newen ninip menep Mitik kewekin kire Sipsip ik. Hiram niutip niutip netenen menmen me henye mire gita mekite dis me gol meriuwe menmen mire paura minin yaaim mekrerek ere mau him. Menmen im hiram mehimitan him yapırwe mit miyapır kerek nises him me God hiram nitehi God em. ⁹*Hiram nine henye yaaim nipaam mit ninaam au. Hiram natip nar ik: "Ti yaaik te ti ahit tiwei ik awep tırhin meiyepetek. Ti yaaik arıakem antar nipaam mit nitep ti haa, te ti heriuwe hemkre mit mewen ti piye heithis mit miyapır hiram ne God. Ti heithis mit miyapır ne weiwık yapırwe, mit miyapır natip him ham yapırwe, mit miyapır yink mir ham ham, hiram ne weiwık yapırwe nau nerer wit wit me ti. ¹⁰*Ti epei atorhis hiram nire weiwık miutip, hiram nire mit pris ne God hiram niutip niriak menmen mirak nitwekhi hiram kakikaap mit. Maain hiram naanmamre mit miyapır nanu ti."

*Mit newenipi niuk me
Mitik kewekin kire Sipsip*

¹¹⁻¹² **Hiram nine henye epei au, hi hiram ensel enun yapırwe yapırwe. Hiram neweikin yeno iuwe me God mekite menmen tekyaait kerek

* **5:6** Jo 1:36; Rev 1:4, 5:12, 13:8; Sek 4:10 * **5:7** Rev 4:2, 10 * **5:8** Rev 8:3-4, 14:2, 15:2; Sam 141:2 * **5:9** Sam 33:3, 40:3, 96:1, 98:1, 144:9; Rev 14:3 * **5:10** Eks 19:6; Ais 61:6; Rev 1:6, 20:6, 22:5 * **5:11-12** Dan 7:10; Hi 12:22 * **5:11-12** Rev 5:6; 1Kro 29:11

mepu, hıram mekite mıt iuwe nar 24. Hır neweiknor, hi hemtau hır nine henye natıp him iuwe nar ik: "Sipsip ik kehimitan Mıtık kerek nipaah mıt nakıp, hırap yaaik. Hırap yaaik kakıt menmen iuwe te kakinin naanmamre mıt miyapır netike menmen yapırwe. Hırap kakıt manmen yaaim yapırwe, hırap kakırtei menmen yapırwe. Mıt miyapır yapırwe nantıp hırap yaaik haiu hanhan hır nanwenipi niuk mırak, hır natıp hırap iuwe keit menmen yaaim me God." ¹³ *Hi hemtau menmen hır netpim epe au, hi hemtau menmen yapırwe meit wit ke God, mau meit ti metike menmen yapırwe mekre wan mekite menmen yapırwe meit wit kerek mıt naa himin kır kewiyen. Hi hemtau menmen yapırwe hır netpim natıp nar ik: "God hırap kau yeno iuwe mırak, hırap kekite Mıtık hırap kire Sipsip. Hırap kır teit menmen iuwe naanmipre menmen yapırwe. Haiu yapırwe matıp hırap kır yaaikıt, haiu mewenipi niuk mırakıt, haiu matıp hırap kır iuwe teit menmen yaaim iuwe." ¹⁴ Menmen yapırwe hıram matıp epe au, menmen tekyaait (4) kerek mepu hıram matıp mar im: "Menmen im yaaim." Epe au, mıt iuwe nar 24 hır newen ninıp niwaai ti newenipi niuk mırakıt.

6

Mıtık keweikin kire Sipsip hırap kewep tırhin mau tiwei

¹ *Hır nine henye newenipiyet epei au, hi hır Mıtık keweikin kire Sipsip kehimitan mıtık nipaah kaa kesak menmen enum maiu hırap keit tiwei tırhin hispinak wik (7) mewik, hırap kewep hak. Hırap kewep hak, hırap kiutıp ke menmen tekyaait (4) kerek hıram mepu hırap katıp him iuwe kire nepni mewenin, hırap katıp kar ik: "Ti enen!"

² *Hırap katıp epei au, hi hır hos hak ke hike kiutıp kan. Mıtık keit wit ke God kau sip kırak hırap ketenen hıne ke yipo henmik. Hır mıt en newetiwek menmen mar ke hore haam hırap kewirem mekiuve sip kentar hırap mıtık enuk iuwe kakno kakinin mıt kaknip. ³ Hırap epe au, hi hır Mıtık keweikin kire Sipsip kewep tırhin hak (namba 2) kau tiwei ik. Hırap kewep tırhin hak kau tiwei ik, hi hemtau menmen hak ke menmen kerek hıram mepu, hırap katıp kar ik: "Ti enen!"

⁴ Hıra katıp epei au, hos hak epe au, kan hırap kire ninik. Mıtık hak keit wit ke God hırap kau sip kırak. Hır newetiwek menmen iuwe te hırap kaknip mıt nau naninepan hır naninep hıras nani. Hır newetiwek hıne iuwe te hırap ken. ⁵ Hırap ken epe au, hi hır Mıtık keweikin kire Sipsip kewep tırhin hak (namba 3)

* 5:13 Rev 4:2, 10 * 6:1 Rev 5:1, 4:6

* 6:2 Sek 1:8, 6:1-6

kau tiwei ik. Hirak kewep t̄r̄hin hak kau tiwei ik, hi hemtau menmen ham me menmen kerek mepu hirak katip kar ik: "Ti enen!" Hirak katip epei au, hi h̄r̄ hos k̄re n̄piak kan. M̄tik hak keit wit kerek God kewik, h̄rak ketenen skel mekre his m̄rak.⁶ Hirak ketenen skel mekre his m̄rak, hi hemtau him n̄min ke menmen tekyaaít (4) kerek mepu, h̄rak katip kar ik: "M̄t nansiwe rais m̄re h̄ike mekre wa hesnu kiutip kerekek nanit pewek me wok me wi miutip mererim. M̄t nansiwe rais m̄re braunpela mekre wa hesnu wikkak keremem, te h̄r̄ nanit pewek me wok wi miutip mererim. Te ti ap eh̄waank wel mekite tipar wain." Hirak ketipwekem epei au, h̄rak m̄tik kau hos h̄rak kinatín ken ti kakriakem kakisesim.

⁷Hirak katip epei au, hi h̄r̄ M̄tik keweikin k̄re Sipsip kewep t̄r̄hin hak (namba 4) kau tiwei ik. Hirak kewep t̄r̄hin (namba 4) kau tiwei ik, hi hemtau menmen ham me menmen tekyaaít (4) kerek hiram mepu, h̄rak kiutip katip: "Ti enen!" ⁸Hirak katip epei au, te hi h̄r̄ hos hak k̄re kono kan. M̄tik hak keit wit ke God kau sip k̄rak niuk m̄rak "M̄t nani." M̄tik hak niuk m̄rak "Si enum tatín mit" h̄rak kau hos kisesik. H̄r̄ netpor hiram yaaim te h̄rakit tatno tatnep mit miyapir niutip

niutip nerer wit wit. Hirakit tatinkeri nar ke weiwik tekyaaít nerer wit wit te h̄rakit tatnep mit miyapir ne weiwik miutip nerer wit wit, h̄r̄ nani. Hirakit tatnip tatīr ik: Han naninepan nani, han naninap nani, han n̄np̄i mamin nani, han miyak enum me yaank mamnip h̄r̄ nani. H̄r̄ netipwekit nepei au, h̄rakit ten t̄ntatín ten ti t̄riakem tisesim.⁹ Hirakit epei ten, m̄tik keweikin k̄re sipsip kewep t̄r̄hin hak (namba 5) kau tiwei. Hirak kewep t̄r̄hin epei au, hi h̄r̄ himin ke mit minik kinaan kerek mit newepwar menmen newet God em. Nipaa mit in h̄r̄ natip mit miyapir him me God, te h̄r̄ mit enun nanip naa. H̄r̄ naa niře sipsip mit nanip, te h̄r̄ nan nau ninik kinaan im e.

¹⁰*H̄r̄ n̄nik neit kinaan, h̄r̄ n̄nap natip, "M̄tik Iuwe God, ti yaaik, ti Haai ke him yaaim. Ewaai meruri te ti skelim mit nau ti anip nanintar h̄r̄ nipaa newep haiu maa?" ¹¹*H̄r̄ natip epei au, God katip h̄r̄ nanit laplap m̄re h̄ike nentar han k̄r̄ h̄rak prar prar. H̄r̄ nepei netiwem, h̄rak ketpor kar ik: "Yi wen eimerir wi meiyam ere maain mit enun naninep ni yinan nantike mit han nisisa nar ke nipaa yi h̄iras yisisa h̄r̄ niwep. Maain h̄r̄ naninep mit kerek hi hehimteni te hi ske-

* **6:8** Jer 15:1-3; Esi 5:12, 17, 14:21, 33:27
79:10 * **6:11** Rev 3:4-5, 7:9, 13, 19:14

* **6:10** Rev 16:7; Diu 32:43; Sam

lim mít enum in anıp.”

12 *Hırankatıp epei au, Mítik keweikin kire Sipsip kewep tırhin hak (namba 6) kau tıwei ik. Hırankewepim epei au, hi hır tı kitanık wişenum. Hi hır wepni (o yanm) keweikin kire nıpiak kar ke wa yirak meket mesine mıwaai tı. Wenke kewis pakın te hırankire hemkre.

13 *Hır yapırwe mau nepni menke men tı mire hınaan herpek menepep mıwaai tı wı kerek yuwerep mınıu man menepepim. **14** *Hır yapırwe mau nepni menke men tı epei au, hi hır nepni hıremes mewen men mısawın mire miyapır hır newen hause nesenkekim men niutıp. Mınıu (o neiyıp) yapırwe kiutıp kiutıp kenke kıwaai tı mire meri mewen. Wit wan kimaam keketim hıram yapırwe mewenin mekre tıpar.

15 *Menmen im epei man, te hi hır mít iuwe ninin naanmipre mít nau tı, hır netike mít iuwe gavman, mít iuwe ne ami, mít iuwe netenen pewek iuwe, mít han niuk mır iuwe, hır mít yapırwe nıriak menmen ap neit pewek mererim, hır mít han au nau werek werek. Hır yapırwe nırır nen nı sawın. Han nı sawın nekre mınıu (o neiyıp) o han iuwe me tı, han nı sawın nınik nan iuwe me mınıu (o neiyıp).

16 *Hır nı sawın neit ein hır

hanhan nitehi nan metike mınıu hır natıp nar ik: “Haiu hanhan yi yayınke eiwep haiu mami te yi eisonai te haiu ap mamır ninaan me God kerek kau yeno mırak iuwe, hıranketike Mítik keweikin kire Sipsip kerek han enuk keriuwai kakwep.

17 *Wi enum epei man te God skelim haiu mít kakıntar menmen enum haiu mít mırıakem. Neimin hır nepu hır naanmampre hıras ne mıtikıt wiketeret kerek hırankıt han enuk tatnip? Taau!”

7

Mít ne Isrel nar 144,000 hır ensel ne God newis mak mau maat kır

1 *Maain hi hır mıtikıt ensel tekyaaıt (4) terp teweikin tı mít newim. Hırankıt terp tewen nıme te hıram ap mınıu meit wit o wan au. Hıram ap mınıu menep nu memenpep tıwei au. **2** Hi hıret epei au, hi hır ensel hak ke God kerek kepu, hıranketkenen mak ke God kekre his mırak. Hırankınap kenine hım iuwe katıp ensel tekyaaıt (4) kerek God ketpiwekit hırankıt tatıwaank tı mít newik kekite wan. **3** *Hıranketpiwekit kar ik: “Yi ap yayıwaank tı o wan o nu mau tı ere haiu ensel in haiu mamwis mak me God mamu maat ke mít miyapır kerek nises hım

* **6:12** Mt 24:29; Ap 2:20; Rev 8:12 * **6:13** Ais 34:4 * **6:14** Rev 16:20 * **6:15**

Ais 2:10, 19, 21 * **6:16** Lu 23:30; Rev 4:2, 10 * **6:17** Joe 2:11; Nea 1:6; Mal 3:2

* **7:1** Jer 49:36; Dan 7:2 * **7:3** Esi 9:4, 6; Rev 9:4

me God meteikin hir nirak te menmen mamiwaanki au. Maain yi yaywaank menmen.”⁴ *Hirak katip epe au, hi hemtau hir newis mak me God mau maat ke mit miyapir. Hir netpo hir newis mak me God mau maat ke mit miyapir ne Isrel nar ke 144,000 mit.⁵ Hir ne weiwik miutip me Juda 12,000 neit mak. Hir ne weiwik miutip me Ruben 12,000 neit mak. Hir ne weiwik miutip me Gat 12,000 neit mak.⁶ Hir ne weiwik miutip me Asa 12,000 mit neit mak. Hir ne weiwik miutip me Naptalai 12,000 mit neit mak. Hir ne weiwik miutip me Manasa 12,000 mit neit mak.⁷ Hir ne weiwik miutip me Simion 12,000 mit neit mak. Hir ne weiwik miutip me Livai 12,000 mit neit mak. Hir ne weiwik miutip me Isaka 12,000 mit neit mak.⁸ Hir ne weiwik miutip me Sebyulan 12,000 mit neit mak. Hir ne weiwik me Josep 12,000 mit neit mak. Hir ne weiwik miutip me Bensamin 12,000 mit neit mak. Hir mit yapirwe in e hir neit mak me God mewi.

Mit miyapir yapirwe newenipi niuk me God

⁹ *Maain, hi hir mit miyapir yapirwe te hi ap hewehisi au. Hir nerer wit wit, yink mir ham ham, hir ne weiwik ham ham yapirwe, hir natip him ham him ham yapirwe. Hir nerp

* 7:4 Rev 14:1, 3 * 7:9 Rev 5:9, 6:11

11:17 * 7:13 Rev 7:9 * 7:14 Mt 24:21

ninaan me Mitik Iuwe kau yeno mirak ketike Mitik keweikin kire Sipsip. Mit miyapir in hir namir laplap nokim mire hike, hir netenen wapnake mekre his mir meteikin hir ninin menmen enum.¹⁰ *Hir netenen wapnake mekre his mir, hir nnap natip him iuwe, “God kaiu kerek kau yeno mirak, hirak ketike Mitik kerek keweikin kire Sipsip hirakit epe tekepae pike tetaihis haiu mepu werek werek.”¹¹ Mit yapirwe ensel nerp neweikin yeno me Mitik Iuwe ketike menmen tekyaait kerek hiram mepu, metike mit iuwe nar 24. Ensel hir newen ninip niwaati menep yeno im newenipi niuk me God.¹² *Hir natip nar ik: “Haiu matip werek. Haiu han yaaik iuwe mamriuve God kaiu. Haiu matip me menmen yaaim mirak. Hirak kerek kertei menmen werek werek, haiu matip hirak yaaik. Hirak niuk mirak iuwe, hirak mitik enuk manp enuk kinin menmen yapirwe. Haiu hanhan menmen yapirwe hiram mamwenipi niuk mirak tipmain tipmain enum eik.”

Mit ninaaiwir menmen enum nipaa manip neit ti te hir nepu werek

¹³ *Mitik iuwe kiutip nimin ke mit iuwe nar ke 24 hirak kan kitauhi kar ik: “Ti hertei mit ein kerek namir laplap mire hike? Hir nei ne

* 7:10 Rev 12:10 * 7:12 Rev 5:12,

nein? Hir neke nein nan?" au."

¹⁴*Hi hewenhi hetpiwek harik: "Ti kerek ti herteiri. Hi au." Hirak katip, "Mit miyapir in hir mit enun nepan hir nerekyor enum nanip naa. Hir nises him me God werek werek, te menmen im hiram mar ke hir nekemyet laplap mir meriuwe hemkre me Mitik keweikin kire Sipsip te laplap mir hiram mire hike enum meit meteikin han kir hirak yaaik prar prar.

¹⁵*Hir wen nises him me God mit nanip naa, te hir in ek hir nerf ninaan me God kau yeno mirak, hir witaan wanewik hir nirak menmen mirak neit winak kirak yaaik neit nimin en. Hirak God kerek kau yeno mirak hirak naanmampror.

¹⁶*Maain hir ap nippimam in meiyam o hanhan nanim tipar meiyam nanu enum nanir ik ek au. Wepni (o yanm) ap kaknip o siwaan ap mamnip au. ¹⁷*Hir nanu werek nanintar Mitik keweikin kire Sipsip kerek kerp nimin me yeno me God, hirak naanmamror kire mitik naanempre sipsip. Hirak keriei keri kakno wit kerek hitik tipar miwaai mekrerem. Mar im hirak naanmamre mit miyapir hir hekrit hekrit hir han yaaik nanu nanit menmen yaaim. God kaksiunen wan tipar mau nanamir kir te maain hir ap pike nankit meiyam

8

Mitik keweikin kire Sipsip kewep tirthin hispinak wick (7) mau tiwei

¹*Hi hir menmen im epei au, hi hir Mitik keweikin kire Sipsip pike kewep tirthin namba 7. Hirak kewep tirthin ik kau tiwei, maain kike, menmen yapirwe meit wit ke God kekintip wile wile meit. ² Menmen mekintip wile wile meit ere werek, hi hir ensel hispinak wick (7) kerek nerf ninaan me God. Hir nari taur hispinak wick (7) netenenim, maain hir netenwim niram.

³*Hir neit taur hispinak wick (7) nepei au, hi hir ensel hak kan kerp menep kinaan alta ketenen menmen mire min hiram me gol. Min im hiram menmen me metenen waniu (o win) maain hir si tatim, si tiwekre miram hiram minin yaaim. Hirak keit waniu (o win) yapirwe, te hirak kakisiyem mamriuve him kerek nipaai mit nises God hir nitwekhi menmen meriuwerem. Hirak kakisiyem kakintar kinaan merp menep yeno God kewim te hirak han yaaik keriuwerem. ⁴*Hirak kesiyem, si tiwekre miram, metike him nipaai mit nises God hir nitwekhi menmen meriuwerem, hiram miniu menep ninaan me God me his me ensel keit ninaan

* 7:15 Rev 3:12

* 7:16 Ais 49:10

* 7:17 Rev 5:6, 21:4; Jo 10:11; Sam 23:2;

Ais 25:8

* 8:1 Hab 2:20

* 8:3 Rev 5:8, 9:13; Eks 30:1-3

* 8:5 Lev 16:12; Eks 19:16-19; Rev 4:5, 11:19, 16:18

* 8:4 Rev 5:8

mı̄rak. ⁵*Si t̄iwekre m̄iniu men, ensel keit si mau k̄inaan kewis̄im mekre m̄in me gol, keteik̄in in ek God kemtau menmen mit n̄inik k̄inaan nit̄iwekhiyem h̄irak kaknep mit kakriuwerem, h̄irak keiȳim kewīrem men tī. H̄irak kewīrem men tī mit newik, h̄iram nepni mewenin m̄ir m̄ire si, si men in men ein, menmen iuwe mepupu mekre nepni, tī k̄itanik̄ enuk.

Ensel tekyaaít (4) te ensel hisp̄inak wík (7) tetenwo taur m̄irakít.

⁶ H̄irak ensel kewīr m̄in m̄ire gol men tī, ensel nar hisp̄inak wík (7) kerek netenen taur, h̄ir newis taur mau him k̄ir nanten-wewim. ⁷*H̄irak ensel kiut̄ip ketenwo taur k̄irak te hawī k̄ire ais ketike si hemkre mekrerem h̄iram men tī. Ham miut̄ip merer wit wit me ham wíkak merer wit wit me tī, h̄iram si taam te nu p̄inam metike yenkis mewim h̄iram si taam ere mesi. ⁸*Menmen im man nepeí au, h̄irak ensel hak (namba 2) h̄irak ketenwo taur k̄irak te mit̄ik̄ ensel hak kewīr menmen m̄ire m̄iniu (o neiȳip) h̄iram metnen m̄ire si men m̄iri pe wan. Ham miut̄ip me ham wíkak me wan h̄iram meweik̄in m̄ire hemkre. ⁹ Menmen yap̄irwe mepu mekre wan kerek si m̄iri pe wan im meweik̄in m̄ire hemkre, h̄iram yap̄irwe maa. Sip yap̄irwe menterer wan

* **8:7** Eks 9:23-26; Esi 38:22; Joe 2:30

* **8:12** Rev 6:12-13 * **8:13** Rev 9:12, 11:14 * **9:1** Rev 20:1

kerek si m̄iri pe wan h̄iram meweank meit. ¹⁰ Nepeí au, h̄irak ensel hak (namba 3) ketenwo taur k̄irak, te hi h̄ir menmen m̄ire h̄ir mau nepni h̄iram metnen m̄ire wapnake h̄iram m̄inat̄in meke nepni m̄iri pe mani metike h̄it̄ik. ¹¹*Ham miut̄ip me wíkak me mani yap̄irwe merer wit wit h̄iram meweik̄in m̄ire tip̄ar enum menip mit̄iyap̄ir nani merekir nin m̄ire tiuwe h̄ir̄ip. Mit̄iyap̄ir yap̄irwe naa nentar h̄ir naam tip̄ar enum im. ¹²*H̄ir naam tip̄ar enum epeí au, hi h̄ir ensel hak (namba) ketenwo taur k̄irak. H̄irak ketenwewik te ham miut̄ip me wíkak me wepni, wenke, h̄ir, h̄iram ap m̄ir au. Wepni (o yanm) ap k̄ir mei miut̄ip me wī kerek h̄irak k̄ir kau tī ik au. Wenke ke wítaan ketike h̄ir h̄iram mises menmen me wepni k̄irakem ap m̄ir mei miut̄ip me wítaan. ¹³*Hi h̄ir menmen im epeí au, hi h̄ir hore him keniue kau niu te hi han kitet har ik: "Menmen enum mamnen." H̄irak keniue kau niu hi hemtewek kat̄ip him iuwe kar ik: "Menmen enum menmen enum menmen enum mamnen mit̄iyap̄ir ne tī mam̄waanki me wī mit̄ik̄it ensel h̄irakít wíkak tatenwo taur m̄irakít m̄ikaru."

9

Ensel hak (namba 5) ketenwo taur k̄irak

* **8:8** Eks 7:20-21 * **8:11** Jer 9:15

* **9:1** Rev 20:1

¹ *Hore him keniuve ken epei au, hi hemtau ensel hak (namba 5) ketenwo taur kirak. Hirak ketenwewik, hi hir saur hak kinatın keke nepni kan ti. Hirak kehimitan mitik ensel hak. God kewetiwek ki me weipir hiram miwapin hei enuk kesikekre te hir mit ap te nammunaan nanir ti nimin ein au. ² *Hirak kikaisiu weipir ke hei enuk ik, si tiwekre iuwe mire mit nesi ni hiram miniu mekre hei man ere miwapin wepni ketike nepni hiram toto. ³ *Nepni hiram toto, hi hir weise meke si tiwekre menetnen man ti. God keweikinhis em hiram menep mit mar ke mispenepnam (o nikinpenepnam). ⁴ *God epei ketpor kar ik: "Yi ap yaiyim yenkis o nu tiwei menmen yapirwe mewo mau ti te yi yaywaankem au emit! Yi einep mit kerek mak me God ap mau maat kir, yi einip kerien. ⁵ Yi einep mit in eiywaanki me wenke hispinak (5) keremem te yi ap einip nani au emit!" Weise im menep mit te yink kirkenen (o meiyewor) mar ke henik manip minwo. ⁶ *Me wi weise mau ti, mit miyapir yapirwe hanhan iuwe te nani, te God kaknipi ap nani taau. ⁷⁻⁸ **Hi hir weise im hiram menmen mau yink mir mire hos mit hir newir menmen niwapinem

nanino nantike mit han naninepan. Hi hir menmen mire hat me gol mau paan kir. Ninaan mir mire ninaan me mit, paan mir nokim mire paan ke miyapir. Mekre him mir hi hir yehes mir hiram iuwe mar ke sak nikin. ⁹ *Hi hir menmen mire nopen kike miwapin han pank miram. Yapir miram matip menuwe mar ke hore haam yapirwe menuwe mariyaam yapir matip. ¹⁰ Hi hir ponik kir kire ponik ke mispenepnam (o nikinpenepnam) nikin kewik hir nenep mit neriuwerem. Hiram menep mit ere wenke hispinak (5) meriuwe ponik kir meriuwet nap minwi. ¹¹ Mitik iuwe kinin naanmamre weise enum im hiram mitik iuwe kerek naanmipre hei enuk kerek kesikekre te hir mit ap nanir ti nimin ein au. Niuk mirak me him me Isrel "Abadon." Niuk mirak me him Grik, hiram "Apolyon" o "Mitik enuk kewaank menmen."

¹² *Menmen enum im miutip mewaank mit hiram nepe au. Yi eiyirek! Hi hir menmen enum wik mikaru epei mamnen kerek hore him nipa ketpim hiram mamnen.

*Ensel hak (namba 6)
ketenwo taur kirak*

¹³ *Hi hir menmen im epei au, hi hemtau ensel (namba 6) ketenwo taur kirak. Epei au, hi hemtau him me mitik katip nimin

* 9:2 Jen 19:28; Joe 2:2, 10; Eks 19:18

* 9:6 Jop 3:21; Jer 8:3; Rev 6:16

2:5 * 9:12 Rev 8:13 * 9:13 Rev 8:3

* 9:3 Eks 10:12, 15 * 9:4 Rev 7:3

* 9:7-8 Joe 2:4 * 9:7-8 Joe 1:6 * 9:9 Joe

ke kom tekyaaít (4) kau kentar kínaan me gol kerek ensel níman si menmen mìnín yaaim newet God em.

¹⁴ *Hírak katip ensel hak (namba 6) kerek ketenwo taur, hírak ketpiwek kar ik: "Ti esiupan ensel tekyaaít (4) enukit kerek God nípaa kesenkikit hírakít tau teit mani iuwe Yufretis. Ti esiupanet hírakít tato."

¹⁵ *Hírak ken kesiupanet hírakít ten tehimítan hír mit miyapir yapırwe nau ti nar weiwík wíkak nerer wit wit, maain hírakít tatnep mit miyapir ne weiwík miutip nerer wit wit. Nípaa God kehimítenikít hírakít tau teit temerir wenke ik, wi im me tito im te hírakít tatrák menmen im. ¹⁶ Hír ensel hír ninin, mit níriák menmen mír hír nau hos nisesi. Hi hemtau mitík hak katip hír yapırwe níre 200 milion mit.

¹⁷ Hi wen hítyak hír mit netike hos mír. Híram marim: Mit han in netike hos hír neriuwet ain mire ninim mau han pank, han neriuwet ain mire yinamín, han mire kono. Hos paan kír hírak kíre pusi ke yaank laion hírak wísenuk kinin sak niuk mírak laion. ¹⁸ Si tíwekre metike si, si me nan sulfa meke him mír man. Marim hír neneb mit miyapir yapırwe ne weiwík miutip nerer wit wit nípaa hír nehimítenor. ¹⁹ Híram menep mit meriuwe him kíram keremem au. Híram menep mit meriuwe him

ketike ponik kíram. Ponik híram mire manpen (o yenmik) paan kewim te hír neneb mit neriuwe menmen im hír naa neit.

²⁰ *Hír neneb mit miyapir yapırwe meriuwe menmen mír enum te mit miyapir wen nau ti ap neweikin sip newet menmen enum, níses him me God au. Hír ap neweikin sip newet tipir, teinik nínaan me nu hír nímaam me gol o silva o nan au. Menmen im hír newenipi niuk mír híram ap míriák menmen kike au. Híram ap mamír menmen o memtau menmen o mekrit men in men ein taau. ²¹ Hír ap neweikin sip newet menmen enum me hír neneb mit naa, menmen me nasi o nari miyapir his newenem nírián, o nekintip menmen. Au, hír wen nisesim nau neit.

10

*Ensel kewet Jon tíwei
hírak ketíwek kaak*

¹ Menmen im epei man, hi hír ensel hak wísenuk keke wit ke God kan. Napí miwapínek mar ke klos mit neriuwetem miwapíñ yínk kír, manpen (o yenmik) kewep him kau paan kírak kau niu, nínaan mírak mír mire wepni, hit mírak merhihe mar ke si. ² Hírak ketenben buk hak kike kekre his mírak hírak kewep (o keyi) kíwaai. Hírak kewis

* 9:14 Rev 16:12 * 9:15 Rev 8:7-12
10:19-20; Sam 115:4-7, 135:15-17; Dan 5:23

* 9:20 Rev 16:9, 11; Ais 2:8, 20; 1Ko

hit yaaim mentar wan, hit henkik merp ti,³ h̄irak in ek k̄inap kenine him iuwe, him kewen ken yanim̄in. H̄irak kenine him iuwe te nepni mewenin mar ke hisp̄inak w̄ik (7) matip him. ⁴*H̄iram matip epei au, hi hare ewis menmen im mamu tiwei, te hi hemtau him me mitik hak meke wit ke God man h̄irak ketpo kar ik: "Him me nepni mewenin h̄iram metpim ti ap ewisim mau tiwei kit emit! Ti hisawinem ap ewepiyap̄irem emit!"

⁵*H̄irak katip epei au, hi h̄ir ensel kerek n̄paa kerp kentar wan metike ti, h̄irak k̄ikiam his yaaim mirak men niu. ⁶*H̄irak k̄ikiam his yaaim mirak men niu, h̄irak katip kar ik: "Hi hatip werek hekreh̄ir ke God kerek n̄paa k̄iriak nepni, ti ketike wan, menmen yapirwe mewim, h̄irak kerek kaku tipmain tipmain enum eik. Hi hatip haiu ap mamerir wi meiyam mamnen au.

⁷*Maain yi yayimtau ensel hak kar ke hisp̄inak w̄ik (7) h̄irak kaktenwo taur k̄irak, menmen God k̄iriakem k̄isawinem h̄iram epei au mesi. N̄paa God katip mit n̄irak profet menmen im h̄ir newisim mau tiwei. Te h̄iram mamnen mar ke n̄paa h̄irak ketpor."

⁸Mitik ensel ik katip epei au, mitik keit wit ke God n̄paa ketpo menmen, h̄irak pīke ketpo him ketpo kar

ik: "Ti eno ehit buk kewep (o keyi) k̄iwaai his yaaim me mitik ensel kerek kerp wan metike ti." ⁹*H̄irak katip epei au, hi hen h̄ir mitik ensel hi hetpiwek har ik: "Ti eweto buk kewep (o keyi) k̄iwaai his mit." H̄irak kewenhi ketpo kar ik: "Ti etiwek ehik. Ti ehik h̄irak yaaik katin him, te maain mekre tu kit h̄irak enuk him sisi." ¹⁰H̄irak ketpo epei au, hi heit buk ik ke his me mitik ensel hi haak. Hi haak h̄irak yaaik katin him k̄ire h̄inaan, te maain hi haak henektin, h̄irak kekre tu kai enuk him sisi kentar him enum mekrerek maain mamnen mamnep mit. ¹¹Hi haak henektin, mitik ketpo kar ik: "Buk ik ti nepei haak h̄irak kakkepit te ti pīke atip awepiyap̄ir him me God me menmen yapirwe mamnen mit miyap̄ir kerek natip him ham him ham nerer wit wit, yink k̄ir hak hak, h̄ir netike mit iuwe nir naanmitpror."

11

him me mitikit w̄iketeret ten ti tewepiyap̄ir him me God

¹*H̄irak ketpo epei au, h̄ir neweto henmik netponar ik: "Ti eno enin mak ke w̄inak iuwe ke God keit ti ketike k̄inaan mit newepwar menmen newet God menmen menterim. Epei au, ti ewenhis mit miyap̄ir kerek newenipi niuk me God neitai. ²*Te

* **10:4** Dan 8:26, 12:4, 9 * **10:5** Diu 32:40; Dan 12:7 * **10:6** Nia 9:6; Sam 146:6 * **10:7** Dan 9:6, 10; Emo 3:7 * **10:9** Esi 2:8, 3:1-3 * **11:1** Esi 40:3; Sek 2:1-2 * **11:2** Lu 21:24; Rev 12:6, 13:5

ti ap enin mak ke niwa hiram meit witeik meweikin wianak iuwe ke God au ekit! Ti ap enin mak ke niwa im mentar God kakwis mit ap ne weiwik me Isrel hir naninen wit Jerusalem me 42 wenke hir naanmamre mit nanu en, hir nanwaank menmen meitai.³ Hi God awet mitikit wik tai menmen mai iuwe te hirakit tatno tatwepyapir him mai. Hirakit tattir laplap mire bek rais tatteikin mit hirakit yink enuk teriuwe menmen enum mir te hirakit tatu tatwepyapir him mai me tito wikak wenke hispinak kiutip (o 42 wenke).

⁴*Mitikit wik it hirakit tire nu Oliv wik tetike lam wik kerek nipa profet Sekaraia ketpim, terp ti tiriak menmen te Mitik Iuwe God kerek kinin naanmipre mit nau ti hirak kiret.⁵*Mit han hir hanhan naniksip, si mamike him kirkakit si tatn mit enun in. Neimin hir naniksip hir nani nanriuve si enum im.⁶*Hi awisikit hiram yaaim me hirakit tatnip nepni te haw ap kaknen me wi hirakit terp ti tewepyapir him mirakit. Hirakit iuwe te hirakit tertei teweikinhis tipar hiram mire hemkre, o tatwaank mit miyapir ne ti hir naninap nanriuve menmen enum. Wi hirakit hanhan tatriakem, hirakit tatriakem.

⁷*Maain mitikit wiketeret hirakit tatitip him mirakit

tatwepyapirem epei au, tipir enuk keweikin kire miyak hirak kakniu kakoke hei enuk kesikekre, hirak kakniu kaknen kaktikeret tatnepakit kakininet kakiksip tati.⁸*Hirak kakininet kakiksip tati, herwe yink mirakit mamwaai yayiwe ke wit Jerusalem. Haiu matip tok piksa haiu menewem wit Sodom o Isip mentar wit im mit newi hir mit enun nepan ne God. Hirak wit kerek Mitik Iuwe kir mit newenkekik kau nu tentarakit.⁹ Mit miyapir han natip him ham him ham nerer wit wit kerek mit nau ti, hir nanir herwe yink mirakit me wi wikak metike wi ham pinam kike. Hir ap nanwis mit nanwisikit tatikre hei au nentar hir han enuk neriuweret hir hanhan nanrekyiwekit enum.¹⁰ Mit miyapir yapirwe nau ti hir han yaaik nanintar hirakit tati. Hir han yaaik te hir nanrire nanwetan menmen nanintar mitikit profet wiketeret hirakit tewaank mit miyapir nau ti terekyor enum hirakit taa.

¹¹*Hirakit tatwaai me wi wikak metike wi ham pinam kike, God kaksiwe nap mamnen mamu mamikreret te hirakit pike tatkrit tatirp. Hirakit pike tatkrit tatirp, mit miyapir kerek nariet hir nanipirpir wisenum.¹²*Hir nanipirpir wisenum

* **11:4** Sek 4:3, 11-14 * **11:5** 2Sm 22:9; 2Kin 1:10; Sam 97:3; Jer 5:14 * **11:6**

1Kin 17:1; Eks 7:17-20; 1Sm 4:8 * **11:7** Dan 7:21; Rev 12:17, 13:1, 7, 17:8

* **11:8** Lu 13:34 * **11:11** Esi 37:5, 10 * **11:12** 2Kin 2:11

h̄ir nan̄mtau h̄im me m̄it̄k keit wit ke God h̄irak kakt̄p kak̄r ik: "Yi wiketeret yi einiu eimen in." H̄irak kak̄tpiwekit m̄it enun nepan n̄rak̄t nan̄ret tatniu tat̄kre nap̄i tatno wit ke God.

13 *H̄irak̄t tatno wit ke God, waswas t̄i kaktan̄k w̄isenuk, p̄inak kiut̄p ke wit kiut̄p h̄ir nenke p̄inam mar hiswiyen (10), h̄irak kakwep te m̄it miyap̄r nan̄r ke 7,000 nani nan̄it ein. M̄it han wen nanu wit Jerusalem h̄ir nan̄p̄rp̄r w̄isenum nanwen̄pi niuk me God kerek kau wit k̄irak iuwe.

14 *Menmen im mamnen te menmen enum namba 2 h̄iram mam̄si. Yi eiȳmtau. Maain kike menmen enum namba 3 mamnen."

Ensel hak (namba 7) h̄irak ketenwo taur k̄irak

15 *H̄irak ketpo menmen im epei au, hi hemtau ensel hak (namba 7) ketenwo taur k̄irak. H̄irak ketenwo taur k̄irak, hi hemtau h̄im me ensel neit wit ke God h̄ir n̄nap nat̄p: "M̄it miyap̄r nerer wit wit nau t̄i, in ek M̄it̄k Iuwe kaiu ketike M̄it̄k Krais kerek h̄irak kehim̄tanek ken k̄ikaap m̄it ne t̄i h̄irak̄t tatin̄n naanmamre m̄it miyap̄r yap̄rwe. H̄irak kaku kak̄t tipmain tipmain enum eik naanmamri." 16 *H̄ir nat̄p epei au, m̄it iuwe nar 24 kerek nau yeno me m̄it iuwe menep ninaan me God, h̄ir

newen nin̄p n̄iwaai newis maat ken t̄i newen̄piyek.
17 *H̄ir newen̄piyek nat̄p nar ik:

"Haiu mat̄p haiu han yaaik merwit. Ti God kaiu m̄it̄k iuwe. N̄paa ti hepu ere in ti hepu. Haiu han yaaik mentar ti epei heit menmen mit iuwe naanm̄pre m̄it miyap̄r heriuwerem.

18 *M̄it nerer wit wit h̄ir epei han enuk nerwit nentar in ek ti han enuk heriuwi (o herweri). W̄i epei man te ti skelim m̄it miyap̄r kerek n̄paa naa. W̄i in ti ewet m̄it kerek n̄riak menmen mit netike m̄it profet netike m̄it miyap̄r kerek newen̄pi niuk mit nises h̄im mit, ti ewet̄r menmen. H̄ir m̄it niuk iuwe, h̄ir au wein̄n, ti ewet̄r menmen mit yaaim. W̄i epei man te ti eh̄waank m̄it miyap̄r kerek newaank m̄it miyap̄r nau t̄i."

19 *H̄ir nat̄p epei au, hi h̄ir w̄inak iuwe ke God keit wit k̄irak kewep k̄ihi kerp keit te hi h̄ir bokis kontrak kehim̄tan h̄im God n̄paa kewet m̄it ne Isrel em, h̄irak keit n̄im̄n k̄iwaai yaain. Hi h̄ir bokis keit n̄im̄n k̄iwaai yaain, hi h̄ir nepni mewen̄n hemtewem h̄iram mewen̄n,

* 11:13 Rev 8:5, 16:18 * 11:14 Rev 9:12 * 11:15 Eks 15:18; Sam 10:16; Dan 2:44; Oba 21 * 11:16 Rev 4:4, 10 * 11:17 Rev 1:4, 8, 15:3 * 11:18 Sam 2:1, 46:6, 115:13; Ro 2:5; Rev 10:7, 19:5, 20:11-13 * 11:19 Rev 8:5, 15:5, 16:21; Hi 9:4

hi h̄ir t̄ kitanik, hawi yuwerep mire ais man t̄.

12

Him me mite wetike k̄irin enuk

¹ Menmen im epei man, hi h̄ir menmen wiſenum meit nepni. Hi h̄ir menmen mire mite. H̄ire weriuwet klos m̄irius mire wepni mau ȳink k̄ire. Wenke kau kinik hit mire, h̄ire wewis h̄ir mar hiswiyen wik (12) mire hat kerek mit iuwe h̄ir nemun, h̄ire wemun mau paan k̄ire. ² *H̄ire wepitu tu h̄imir ketn̄in̄iwe weteiknen wawine n̄ikan te h̄ire wenepip. ³ *Hi h̄ir menmen im epei au, hi h̄ir menmen ham wiſenum meit nepni mire k̄irin. H̄irak ȳink k̄irak k̄ire ninik, h̄irak paan k̄irak kar hispinak wik (7), kom mar hiswiyen (10) mewim. H̄irak kewis hat me mit iuwe mar hispinak wik (7) mau paan m̄irak im. ⁴ *H̄irak k̄iwaai ponik k̄irak keiyik kari h̄ir ham miutip me piñam wikkak mau nepni. H̄iram lain m̄iram mar wik mepu nepni, miutip au h̄irak keriyaam keiyim ken t̄. H̄irak kerp menep ninaan me mite wepitu kemerewe h̄ire wawine n̄ikan. H̄irak kemerewe wawine n̄ikan te h̄irak kakikip kakik. ⁵ *Maain h̄ire sip newenep h̄ire wine n̄ikan h̄irak kakin̄in naanmamre mit miyapir yapirwe nerer wit

wit naanmamror werek werek wiſenum. H̄ire wine n̄ikan epei au, k̄irin kakikip kakik au. H̄ir mit ensel ne God netiwekhis neiyik nen yeno kerek God kewim. ⁶ *Mite ip au wirir wen yaank weinik ap mit newik au, wit kerek God n̄ipaa epei kenipek his yaaim te h̄ire wawu werek wawit en. H̄ir mit ensel n̄irak naanmamrewa me tito wikkak metike wenke hispinak kiutip (o 42 wenke).

⁷ *Hi h̄ir menmen im epei au, mit ensel neit wit ke God h̄ir nenepan. Maikel ketike mit ensel nises him mirak h̄ir netike k̄irin ketike mit ensel enun n̄irak h̄ir yapirwe nenepan. ⁸ H̄ir yapirwe nenepan te k̄irin ketike ensel enun n̄irak ap ninini au. Maikel ketike ensel n̄irak ninini te h̄ir ap newisi nanu nanit wit ke God me wi meiyam au. ⁹ *H̄ir nepir k̄irin ketike ensel n̄irak n̄inaaiwir wit ke God. K̄irin, h̄irak manpen (o yenmik) ke n̄ipaa enum eik kepu, mit nenewek Seten, h̄irak kepno menep ninaan me God kesiwe him katip God haiu mit enun. H̄irak mitik enuk kewises mit miyapir nerer wit wit nau t̄. H̄ir ensel yaain ne God nepirek ketike mit ensel n̄irak enun, h̄ir newirek ketikeri nen t̄.

¹⁰ *H̄ir newirek ketikeri nen t̄, hi hemtau him ke mitik keit wit ke God. H̄irak

* 12:2 Mai 4:10 * 12:3 Dan 7:7 * 12:4 Dan 8:10 * 12:5 Ais 7:14; 66:7;
Sam 2:9; Rev 19:15 * 12:6 Rev 11:2-3 * 12:7 Ju 9 * 12:9 Lu 10:18, 22:31;
Jen 3:1, 14; Rev 20:2 * 12:10 Jop 1:11; Sek 3:1

katip kar ik: "In ek God kaiu h̄irak ketaihis h̄irak kinin menmen yapirwe keriuwe menmen mirak iuwe. Mitik kerek h̄irak kehimitanek kan ti kikaap mit h̄irak keit menmen iuwe me God, h̄irak Mitik Iuwe. H̄irak Mitik Iuwe kentar mit ensel epei nepir mitik enuk kerek witaan wanewik h̄irak kepnen menep ninaan me God kesiuwe him katip God mit naiu yinan nau ti kerek nises him mirak h̄ir enun. ¹¹ Naiu yinan h̄ir epei ninnek neriuwe hemkre me Krais h̄irak kire Sipsip kerek nipaah hemkre mewen men ti. Him God kerek h̄ir netpim newepyapirrem h̄iram mekepi te h̄ir ninnek. H̄ir ap ninaain nani te h̄ir hanhan nanu ti au. H̄ir newis mit enun naanip naa nentar h̄ir nises God him mirak. ¹² *Te yi mit yeit wit ke God yetike menmen yapirwe yi han yaaik eiyu. Te yi mit miyapir yetike menmen yapirwe me ti yi naanmamre h̄iras. Seten epei kakkiwe kaknen ti han enuk wisenuk kakriwaank kakintar h̄irak kertei wi epei man menep te God kakawaankek kakwrek kakikre si."

¹³ Kirin kertei h̄ir nepirek, h̄irak ken ti, h̄irak kekrit koyei mite kerek nipaah wine nikan h̄irak. ¹⁴ *H̄irak koyei mite ip te kaaup au. H̄ir mit ensel newetwe yapir mei me hore him te h̄ire weiyim weniue wen yaank

* 12:12 Ais 44:23, 49:13

* 12:14 Dan 7:25, 12:7

* 12:17 Rev 11:7, 14:12

* 13:1 Rev 12:3, 17:3, 7-12

weinik mit ap newi au, h̄ire waunaaiwir kirin enuk ek h̄ire wen wawu wawit yanimin. H̄ire wawu wawit en tito wikak metike hawi hitan kiutip (o 42 wenke), h̄ir naanmamprewe me menmen. ¹⁵ H̄ire wirir weniue wen, kirin kewep him kirk, tipar wisenum mire mani mekiuwerek men. Tipar mekiuwerek men mises mite ip e, te sir miram mamnanep meiyip mamno h̄ire wawi. ¹⁶ Sir miram mamnanep meiyip mamno, ti h̄irak kekepiye kewep te tipar mekiuwerek men nimin kerek nipaah kirin kenikinem, h̄irak kirin han enuk wisenuk keriuwe mite ip, te h̄irak kinaiwirrep kirir ken kaknep nikerek han h̄ire nipaah winen. Nikerek in h̄ir mit miyapir kerek nises him me God h̄ir natip newepyapir h̄ir nises him me Jisas. ¹⁸ Kirin ken kerp tenhaan ke wan.

13

Miyak wiketeret tewepyapir h̄irekse

¹ *Kirin kerp tenhaan me wan eik, hi h̄ir mitik keweikin kire miyak wisenuk hak kiniu keke wan kan. H̄irak kom mirak mar hiswiyen (10) mepu, paan mar hispinak wik (7) mewik. Hat me mit iuwe mar hiswiyen (10) mau kom

mîrak, niuk enum mau paan mîrak mar hispînak wîk (7). Niuk im hîram hîm enum metawîn God. ²*Miyak wîsenuk kerek hi hîrek keke wan kan, hîrak yînk kîrak kîre pusi ke yaank niuk mîrak lepat, hît mîrak mîre miyak enuk kinîn sak niuk mîrak bea, hîm kîrak kîre pusi ke yaank kinîn sak niuk mîrak laion. Kîrin kewetîwek menmen mîrak iuwe, hîrak kewisik hîrak naanmamre mit miyapîr nerer wit wit nau ti, hîrak kinîn menmen yapîrwe mau ti. ³*Hi hîr paan kiutîp ke miyak wîsenuk nîpaa menmen makîp wîsenuk te hîrak kaki. Au, hîram mekiwo hîrak kepu werek. Mit miyapîr yapîrwe nîr sak mau paan kîrak hîr nepîrpîr natîp hîrak iuwe te hîr nesesik nemtau hîm mîrak. ⁴Mit miyapîr newenîpi kîri nendar hîrak kewet miyak wîsenuk menmen mîrak iuwe te kakinîn menmen yapîrwe mau ti. Hîr newenîpi miyak kektikerek nendar hîr han kitet hîrak iuwe. Hîr natîp nar ik: "Keimîn hîrak iuwe kîre miyak enuk ik e? Keimîn hîrak iuwe te kakinînek kak-tikerek tatnepakît? Taauye!"

⁵*God kewis miyak enuk ik katîp hîm enum hîrak ketawîn God. Hîrak kewisik hîrak kinîn naanmamre menmen yapîrwe mau ti me tito wilkak metike hawi hîtan keiyak. ⁶God kewisik

te hîrak kewep hîm kîrak katîp enum hîrak ketawîn God, wit ke God ketike hîr yapîrwe kerek nau wit kîrak. ⁷*God kewisik hîrak ketike mit miyapîr kerek nises hîm me God hîr nenepan te hîrak kinîni. Hîrak keit menmen iuwe te hîrak kinîn naanmîpre mit miyapîr natîp hîm ham hîm ham, yînk kîr ham ham hîr ne weiwiç yapîrwe nerer wit wit. ⁸*Mit miyapîr yapîrwe nau ti nerer wit wit nanwenîpi niuk me miyak enuk wîsenuk. Te mit miyapîr kerek nîpaa God ap kîrîak ti ketike nepni wen au, hîrak kewis niuk mîr mau tiwei mîrak kehimîteni hîr nanu nantikerek, hîr ap newenîpi niuk me miyak ik au. Tiwei ik hîrak tiwei ke Mitîk keweikîn kîre Sipsip nîpaa mit nakîp hîrak kaa.

⁹ Yi eiyîmtau menmen mai! Neimîn hîr nemtau hîm im hîr han ekitetim werek werek! ¹⁰*Mit kerek God kehimîteni mit han hîr nanwisi nekre wînak enuk, hîr nanîno nanîkre wînak enuk. Mit han kerek God kehimîteni mit han hîr nan-waai hîne me his nanînîp, maain hîr nanwaai hîne me his nanînîp nani keriyan. Mit miyapîr kerek nises hîm me God hîr nanînakîn tokim nanises God werek werek nanîtar menmen enum im mamnen."

¹¹ Menmen im epei man, hi hîr ti kewep, miyak wîsenuk

* 13:2 Dan 7:4-6 * 13:3 Rev 17:8 * 13:5 Dan 7:8, 25, 11:36; Rev 11:2 * 13:7 Rev 11:7 * 13:8 Sam 69:28; Rev 3:5, 5:6, 17:8, 20:12, 15, 21:27 * 13:10 Jer 15:2, 43:11; Mt 26:52; Rev 14:12

hak kiniu ti kan niu ein. Miyak ik kom mîrak wîk mau paan kîrak, hîram mîre kom me sipsip te hîrak katip enum kar ke kîrin katip. ¹² Miyak wîsenuk kerek kises keiyak kinin kan, hîrak keit menmen mîrak iuwe kekrehîr kîrak kekepik kenip mit miyapîr nau nerer wit wit newenîpi niuk me miyak kerek nîpaa menmen menep paan kîrak ketnen te kaki, au hîram mekiwo hîrak kepu werek.

¹³ *Miyak kerek kiniu ti kan, hîrak kîriak menmen iuwe mit nîriakem nîpaa taau. Hîrak kîriak menmen ham ham yapîrwe, hîrak kari si meke nepni man ti te hîr mit miyapîr nerp en nîrek hîrak kîriak menmen im.

¹⁴ *Hîrak kewises mit miyapîr yapîrwe nan nerer wit wit keriuwe menmen iuwe miyak wîsenuk kewisik hîrak kîriakem menep ninaan mîrak. Hîrak kewisorek ketpor kari han kîr keriuwerek te hîr nime nu ninaan mewim mar ke yînk ke miyak kerek hîne kenep paan kîrak metnen kaki au hîram mekiwo, hîrak kepu kepeit.

¹⁵ *Miyak kinin kan kewis miyak kerek kisesik hîrak kîkiak nu mîre yînk ke miyak kinin kan. Hîrak kekrit kepu kari nap. Yînk ik hîrak kekrit kepu kari nap hîrak katip kîre mitîk. Mit miyapîr kerek nînaben

newenîpi niuk mîrak, hîrak kaknipi hîr nani.

¹⁶ Hîrak kîriak menmen ik ketike menmen hak enuk. Hîrak kenip mit miyapîr yapîrwe niuk mîr iuwe, niuk weinîm, mit kerek netenen pewek yapîrwe, mit han au hîr nepu weinîn, mit nîriak menmen neit pewek mererim, mit han au nîriak menmen me mit iuwe naanmîpri nîriakem weinîn. Hîrak kenipi hîr enwisaan mak emu his yaaim o emu maat kîr. ¹⁷ *Mit miyapîr kerek hîr ap newisaan mak me miyak enuk o namba mîrak mau his yaaim or maat kîr, hîr ap te nansiwe menmen mîr nanit pewek mamrerim o nanîno nanwîr pewek nanit menmen taau. ¹⁸ Haiu han ekite menmen im werek werek. Mit miyapîr kerek nertei menmen werek werek, hîr nanwenhis namba me miyak enuk. Namba im hîram niuk me mitîk. Namba im mîrak hîram mar 666.

14

Mit nar ke 144,000 nine henye

¹ *Hi hîr menmen im epei au, hi hîr Mitîk keweikin kîre Sipsip hîrak kerp wit Jerusalem, niuk mîrak ham mîniu (o neiyip) Saion. Hîrak ketike 144,000 mit miyapîr kerek niuk mîrak metike niuk me Haai kîrak God mau maat kîr, hîr nerp

* **13:13** Mt 24:24; 2Te 2:9-10

* **13:14** Rev 19:20; Diu 13:1-4

* **13:15** Dan

3:4-6 * **13:17** Rev 14:9, 11, 16:2, 19-20, 20:4
Esi 1:24, 43:2; Rev 1:15, 19:6

* **14:1** Rev 3:12, 7:3-4

* **14:2**

ein. ²*Hi epei hiri nerp ein, hi hemtau menmen meke nepni man. Hiram matip him iuwe mire hitik siurik me sirsir men ti o mire nepni mewenin. Menmen hi hemtewem hiram mire mit hir niram gita mir. ³*Hir mit yapirwe nar ke 144,000 hir nerp menep yeno kerek Mitik Iuwe God kewik. Hir nerp ein nine henye hak yaaik menep menmen tekyaatit (4) hiram mepu hiram metike mit iuwe nar 24. Mit han nertei nine henye im au. Hir mit miyapir keriyan nipa God ketorhis ne mit nau ti. ⁴*Mit miyapir in hir yaain nire mite ap wiwaai wetike mitik wen au, hir nises God werek werek. Hir yaain nire mit ap nari miyapir his newenem niran au, hir ap newenipi niuk me tipir enum o miyak enuk au. God kerekek. ⁵*Hir mit miyapir yaain. Hir ap natip him newisesik mei me wi hir nau ti au.

Mitikit ensel wikak tatip him mirakit

⁶ Hi hir menmen im epei au, hi hir mitik ensel hak keniuwe keke niu kan. God epei keriuwetek kan ti kakwepyapir him yaaim mirak mamu mamit tipmain tipmain enum eik. Hiram kan kaktip him im mamno mit miyapir hir yink hak hak, hir natip him ham, him ham, hir ne weiwik yapirwe nau

nerer wit wit. ⁷*Hiram kinaap katip kar ik: "Yi einain God eiyises him mirak eiwenipi niuk mirak eiyintar wi epei man te God kakinke mit miyapir nau ti. Yi eiwenipi niuk me Mitik Iuwe God kerek kewis ti ketike nepni, wan metike mani, hitik, heipun. Yi eiwenipi keiyak au ekit! ⁸*Hi hirek epei kan ken, hi hir mitik ensel hak kisesik kinaap katip kar ik: "Eiyintewek! Wit iuwe niuk mirak Babilon epei kewaank. Mit miyapir nau wit Babilon hir epei nari han ke mit miyapir nau nerer wit wit hir nisesi niraak menmen enum newenipi niuk me tipir, neweikin sip newet God. Mit nau Babilon hir nire mite hire wetenen kap wain mekrerem, hire wari han ke mit te hir nanim te hir nanwaai nantikerep."

⁹⁻¹⁰ **Ensel ik epei kan ken, hi hir ensel hak kikaru kekiuwe kan kinaap katip kar ik: "Mit miyapir kerek hir newenipi niuk me miyak enuk o nu mire yink ke miyak wisenuk o hir neit mak mau his mir o maat kir, hir nanim tipar wain enum him sisi mekre kap me God. Wain im hiram mehimitan menmen enum God kakriak mit em kakintar hir nenipek han enuk wisenum. Mit narik God kakwisi nanikre si metnen metike nan salfa mikap si, hir yink kir kaknen (o mamiyewor) wisenuk

* **14:3** Sam 149:1; Ais 42:10; Rev 5:9, 7:4

3:13 * **14:7** Rev 10:6 * **14:8** Ais 21:9; Rev 17:2, 18:2, 3; Jer 51:7, 8 * **14:9-10**

Rev 13:12-17 * **14:9-10** Sam 75:8, 11:6; Ais 51:17, 22; Jer 25:15; Rev 15:7, 16:19, 19:20, 20:10, 21:8; Jen 19:24; Esi 38:22

* **14:4** Ef 5:27 * **14:5** Sam 32:2; Sef

te ensel yaain netike Mítik keweikin kire Sipsip hir nanirp naniri hir nanikre si. ¹¹* Si tiwekre me si kerek mîrik yînk kîr kaknen (o mamiyewor), hiram mamno niu tipmain tipmain enum eik. Mít miyapir kerek newenpi miyak enuk ketike yînk kar ke yînk ke miyak enuk o mit neit mak mîrik mau his mir o maat kîr, si im mamnip yînk kîr kaknen (o mamiyewor) te si im hiram ap mami witaan o wanewik au, mamu mamit te hir mit miyapir nanu werek werek au.”

¹²* Menmen enum me miyak enuk mammen te mit miyapir nises him me God o nises him me Jisas werek werek, hir naninakin tokim nanirp.

¹³* Hirak katip epei au, hi hemtau him me mitik ensel keit wit ke God katip kar ik:

“Ti ewis menmen im mau tîwei: Mít miyapir kerek nises Mítik Iuwe God, hir nani in ere maain te hir han yaaik enu.” God Himin Yaaik katip, “Him im hiram yaaim. Hir nani naninaaiwir menmen hir epei nîrikem, hir nanu yain yain. Hir nanu yaain yaain nanintar menmen nipaah hir nîrikem hiram mammen mamtikeri.”

*Ensel neithis mit miyapir
neriyei neri nan God*

¹⁴* Hirak katip epei au, hi hir napî kire hike kau nepni. Hi hir napî kire hike kau nepni, mitik kire Krais hiram kewik hiram kekun hat gol ke mit iuwe kau paan kîrak. Hirak ketenen hîne ke his ti knuk enuk. ¹⁵* Hi hîrek epei au, mitik ensel hak ketpaan keke wînak iuwe ke God kan kenine mitik kerek kau napî ketpiwek him iuwe kar ik: “Ti ehît hîne ke his kit ewaaiyek eremir menmen. Wi epei man menmen mau ti hiram epei maa te ti eremir.”

¹⁶ Hirak katip epei au, mitik kau nepni hiram kîwaai hîne ke his kîrak. Hirak kîwaai hîne kîrak keremir menmen yapirwe mau ti.

¹⁷ Hirak keremir menmen mau ti, mitik ensel hak keke wînak iuwe ke God ketpaan kan, kire mitik kau nepni hiram ketenen hîne ke his ti knuk enuk. ¹⁸ Hirak kan witeik, ensel hak kerek naanmipre si, hiram kînaaiwir kînaan kerek mit newepwar menmen newet God em. Hirak kînaaiwir kînaan kenine ensel ketenen hîne ke his ti knuk enuk ketpiwek him iuwe kar ik: “Ti ewaai hîne kit eremirir waai wain nîkim mîram mau ti entar nîkim hiram epei mewînki.”

¹⁹* Hirak katip epei au, ensel ketenen hîne ke his kîrak kîwaaiyek keremirir nîkim hiram mewînki. Hirak keremirir hiram mewînki,

* **14:11** Ais 34:10; Rev 13:12-17 * **14:12** Rev 13:10, 12:17 * **14:13** 1Ko 15:58;
Hi 4:10 * **14:14** Dan 7:13 * **14:15** Joe 3:13; Mt 13:39-40 * **14:19** Ais 63:3,
Kra 1:15; Rev 19:15

hırap ketiwem keiyim ken kewiрем mekre sar te hı̄r mit̄ ensel neit henkip (o henpiк) nesesim tipar mamno. Sar im hıram tok piksa mehimitan God han enuk hırap kaknep mit̄ nau ti. ²⁰ Hı̄r neses nı̄kim im mekre sar meit menpiп me wit. Hı̄r nesesim, hemkre meke sar hei kırak men mire mani kıniu men yanımın mar ke 320 kilomita. Hıram men mau niu mar ke waai mau teruk me hos.

15

Ensel nar ke hispınak wik (7) netenen menmen enum mar hispınak wik (7).

¹ *Hi hı̄r menmen me hemkre epei au, hi hı̄r menmen ham iuwe meit wit ke God. Hi hı̄r mit̄ ensel nar hispınak wik (7) nanı̄nep mit̄. Menmen im enum mamno tī mamnep mit̄ te maain God han enuk epei au, menmen enum epei au mesi. ²*Hi hı̄r mit̄ ensel epei au, hi hı̄r menmen mire wan hırap kire glas si merhihe mekrerek. Hi hı̄r wan metike mit̄ miyapır kerek epei netike miyak enuk, nu mire yı̄nk mırak ketike namba me niuk mırak, hı̄r netikeri hı̄r nenepan, te mit̄ miyapır ninini nentar hı̄r ap newenipi niuk mır. Hı̄r nerp menep wan hı̄r netenen gita kerek God kewtirem. ³*Hı̄r netenen gita hı̄r nine henye nı̄paa Moses mit̄ik

* 15:1 Lev 26:21; Rev 15:6-7 * 15:2 Rev 4:6, 5:8 * 15:3 Eks 15:1; Rev 11:17, 16:7; Sam 92:5; 139:14, 145:17 * 15:4 Jer 10:6-7; Sam 86:9 * 15:5 Eks 38:21
* 15:6 Rev 15:1 * 15:7 Rev 14:10

kerek kırıak menmen me God hırap kewisim metike hı̄m me Mı̄tik keweikin kire Sipsip. Hı̄r nine henye natıp nar ik:

“God kaiu Iuwe ti Mı̄tik Enuk Manpenuk, menmen ti hı̄riakem hıram yaaim iuwe.

Ti kerek naanempre haiu mit̄ metike menmen yapırwe nı̄paa ein ere in ere maain, ti hı̄riak menmen yaaim hıram werek werek.

⁴ *Neimin hı̄r ap nanwenipi niuk mit a?

Au, hı̄r yapırwe nanı̄nen nanwenipi niuk mit. Hı̄r nanwenipi niuk mit ti kaiu Iuwe, nantıp ti Mı̄tik Enuk Manpenuk nanı̄ntar ti kiutipen ti kerekek wetpen enuk heit.

Te mit̄ miyapır nerer wit wit nanı̄nen nanwenipi niuk mit nanı̄ntar hı̄r yapırwe nı̄r menmen yaaim ti herekyorem.”

⁵ *Hı̄r nine henye epei au, hi hı̄r haau iuwe mit̄ nehimitanem hıram me God keit nı̄mın ke wı̄nak kırak kı̄hi kerp yaain, hi hı̄r haau God kewim. ⁶*Hi hı̄r haau God kewim, te hi hı̄r ensel nar hispınak wik (7) kerek netenen menmen enum mar hispınak wik (7) hı̄r neke wı̄nak ke God netpaan nen. Hı̄r namır klos hıram mırıus mire hike mır hı̄min. Ni mire gol meweikin han pank kır. ⁷*Hı̄r epei nen witeik,

te menmen miutip me menmen tekyaaít (4) kerek mepu yeno me God, hírák kewetir min mar hispínak wík (7). God kerek kaku tipmain tipmain enum eik, hírák wen han enuk te han enuk mírák meweikinhis mire típar miwaai mekre min im. 8 *Híram mire típar miwaai mekre min im, si tiwekre me menmen iuwe me God metike menmen mírák merhíhe híram miwapin wínak ke God keit nímin. Híram miwapin wínak ke God, keiyak kiutip keit wit ke God ap te kakno nímin en ere menmen enum mar hispínak wík (7) eim kerek ensel nar hispínak wík (7) híram netenenim híram epei au mesi.

16

Mit ensel neit menmen enum mekre min neiyim nen newírem mamno ti

1 *Si tiwekre miwapin wínak ke God, hi hemtau him me mitik hak kekrerek katip him iuwe kar ik: "Yi eiyit min kerek menmen enum me han enuk me God meweikin his mire típar mekrerem, yi eiyim eino eiwenem emno ti." 2 *Hírák katip epei au, hírák mitik ensel kiutip kinin keit min mírák keiyim ken kewir menmen enum mekrerem men ti. Híram men ti menep mit miyapir kerek newenipi niuk me miyak enuk ketike

teinik mit nesipaak mire yink kírák, hír newis mak mau yink kír. Híram menep yink kír ketnen hírák kenen (o meiyewor).

3 *Menmen im epei menep mit, hi hír ensel hak (namba 2) kisesik ken kewen menmen enum mekre min híram men wan iuwe. Men wan iuwe meweikin mire herwe hemkrik te menmen yapirwe mau mekre wan maa.

4 *Menmen yapirwe mau mekre wan maa, hi hír mitik ensel hak (namba 3) hírák kan kewen menmen enum mekre min mírák men mani metike hitik, híram meweikin mire hemkre.

5 *Híram meweikin mire hemkre, hi hemtau mitik ensel kerek naammitpre mani metike hitik hírák katip kar ik: "God ti kerek ti yaaik. Nípaa ere in ti hepu hepeit. Menmen enum ti híriákem hewaank típar híram meteikin ti yaaik.

6 *Ti yaaik hentar nípaa hír mit nau ti nenept mit miyapir kerek nises him mit netike mit profet nit hemkre mir mewen. Te in ek ti heweikin típar mire hemkre hír nanim ti enip enrerim me menmen nípaa hír níriákem." 7 *Hírák katip epei au, hi hemtau him ke mitik hak kerp kínaan kerek ensel newepwar menmen newet God em, hírák katip kar ik: "Mitik Iuwe God ti

* 15:8 1Kin 8:10-11; Ais 6:4; Esi 44:4

Jer 10:25; Esi 22:31; Sef 3:8

Eks 7:17-21

* 16:4 Sam 78:44

79:3; Ais 49:26

* 16:5 Rev 1:4; Sam 119:137

* 16:6 Sam

* 16:1 Ais 66:6; Rev 16:17; Sam 69:24;

* 16:2 Eks 9:10; Diu 28:35; Rev 13:12-17

* 16:3

* 16:7 Rev 15:3, 19:2; Sam 19:9

enuk manpenuk. Menmen enum ti erek yorem enip enrerim me menmen enum nipaah hir niriakem, hiram yaaim."

⁸ Hirak katip epei au, hi hir mitik ensel hak (namba 4) hirak kewen menmen enum mekre min kirak men wepni. Men wepni te hiram si taak mit miyapir yink kir. ⁹*Hirak si taak yink kir hir nene God netpiwek enum me menmen im manip nentar God hirak kari menmen im man menep mit. Hir ninapen neweikin sip newet menmen enum hir nisesim, hir ap newenepi niuk me God hirak Iuwe. Au, hir nenerek wen nises han kir enuk.

¹⁰*Menmen im epei man hi hir mitik ensel hak (namba 5) kewen menmen enum meke min kirak men yeno kerek miyak enuk kewim, te menmen mire witaan toto miwapin ti merer wit wit kerek miyak enuk hirak naanmipre mit miyapir. Witaan toto miwapin ti merer wit wit te mit miyapir ninakin nin kir nentar yink kir kenen (o meiyewor). ¹¹*Hir ninakin nin kir te hir han kitet menmen enum mau yink kir te hir nene God neriuwerem. Hir ap neweikin sip newet menmen enum au. Hir nises han kir.

¹² Menmen im epei au, hi hir mitik ensel hak (namba 6) kan kewen menmen enum

mekre min kirak men mani iuwe Yufretis. Hiram men mani Yufretis, hirak kenke keweikin kire yayiwe te mit iuwe naanmipre mit miyapir nau ti kerek wepni kewep kn hir neke mani wi kirak naninen. ¹³ Mani Yufretis kenke epei au, hi hir himin enum wikak hiram meweikin mire pato o minaap. Hiram metpaan meke him ke kiran, miyak enuk tetike miyak enuk keiyak niuk mirak profet enuk kewisesik. ¹⁴*Himin im hiram me herwe kerek hiram mirak menmen yaaim mirakel nipaah mit nirem au. Himin wikak im men mit iuwe ninin naanmipre mit nerer wit wit nau ti, hiram mari han kir te hir nererik nantike God naninepan me wi hirak God kerek hirak Iuwe Manpenuk kehimitan mit hir nantikerek naninepan.

¹⁵*“Hi Jisas hi etpi! Hi anen waswas me wi yi yepitariyem yar ke mitik enuk kekitip menmen. Mit kerek hir naanmamre werek werek menmen maain mamnen, hir han yaaik nanu. Hir ap yink enuk me menmen im mamnen mamre mit kerek klos au hir ne puk weinik nen witeik.”

¹⁶*Himin enum wikak meithis mit iuwe ninin naanmipre mit miyapir nau ti, hir nan nererik neit wit niuk mirak me him Hibrus hiram Amagedon.

* 16:9 Rev 9:20-21, 16:21

* 16:10 Eks 10:22; Ais 8:22

16:12; Ais 11:15; Jer 50:38

* 16:14 1Te 5:2; Rev 19:6, 15, 19

18 * 16:16 Het 5:19; Sek 12:11

* 16:17 Rev 3:3, 16:17 Rev 16:1

* 16:17 Rev 16:1

17 *H̄ir nererik epei au, hi h̄ir m̄itik ensel hak (namba 7) kewen menmen enum mekre min̄ k̄irak men m̄ire n̄ime. Epei au, m̄itik keke w̄ināk iuwe ke God menep yeno me m̄itik iuwe, h̄irak ketip h̄im iuwe kar ik: "Menmen God k̄irakem kenep mit k̄eriwerem h̄iram epei au meit."

18 *H̄irak katip epei au, hi h̄ir nepni mewenin mari winen men ein men ein, h̄iram mewenin wīsenum tī k̄itanik wīsenum. N̄paa God k̄irak tī ere in ap tī k̄itanik karik au. Tī k̄itanik h̄iram minin tī me n̄paa ein.

19 *Tī k̄itanik wīsenum te wit iuwe Babilon kewep pīnak pīnak ere w̄ikak, wit iuwe me wit yapirwe mewaank. God ap han kaa menmen enum mit ne Babilon n̄riakem te h̄irak han enuk kanip k̄eriwe menmen im, h̄irak kewaanki k̄ire mit h̄ir naam tīpar sī enum wīsenum minin h̄ir n̄nap.

20 *Tī k̄itanik wīsenum te miniu (o neiyip) iuwe metike tī wit wan kimaak keketik, h̄iram yapirwe mewep menke. Miniu (o neiyip) mewep menke miwaai, wit wan kimaak keketik mewep minatın men misawin mekre wan meit n̄min. 21 *Menmen im wen mepnen, hi h̄ir ais iuwe m̄ire nan h̄iram n̄menum m̄ire 50 kilogram h̄iram meke nepni man menep mit miyapir nerer wit wit nau

tī, h̄iram mewaanki. Mit miyapir nene God nentar ais enum im kerek manip h̄iram menmen enum enum.

17

Him me mite enu wari mit his wewenem

1 *Menmen im man menep mit epei au, ensel kiutip ke mitikit ensel tar ke hispinak w̄ik (7) kerek tetenen min mar hispinak w̄ik (7), h̄irak kan ketpo kar ik: "Ti etikewa euno hi ateiknut menmen enum God kakriak mite enu wari mit his weweninem. H̄ire wehimitan wit iuwe kipwaai menep mani yapirwe. 2 *Mit iuwe kerek ninin naanmipre mit miyapir nerer wit wit nau tī, h̄ir netike mite ip h̄ir neiyewewan. H̄ire wenip mit miyapir yapirwe nau tī h̄ir n̄ire mit epei naam tīpar sī enum h̄ir netaritari. H̄ire wenipi narik neriuwe menmen h̄ire wari han k̄ir k̄eriwerem (te h̄ir newenipi niuk me tipir enum)."

3 *H̄irak ketpo epei au, h̄irak ketauhis h̄im̄in kai, hawir wen wiun wit weinik mit auri en. Hawir wiun en, hi h̄ir mite piutip wau miyak wīsenuk k̄ire ȳiwr. Niuk yapirwe mau ȳink k̄irak te h̄iram niuk enum matip enum metawin God. Paan mar hispinak w̄ik (7) mewik, kom mar hiswiyen (10) mau menterim. 4 *Mite h̄ire weriuwet klos m̄ire wenip,

* 16:18 Rev 8:5 * 16:19 Rev 14:8, 10

Rev 11:19, 16:9, 11 * 17:1 Jer 51:12-13; Rev 17:15 * 17:2 Ais 23:17; Rev 14:8

* 17:3 Rev 13:1 * 17:4 Esi 28:13, 16; Rev 18:16; Jer 51:7

klos mire ninim, hire weses weriuwe menmen yaaim me gol o pewek o wipe yehes. Hire wetenen kap me gol mekre his mire wauri han ke mit han weriuwerem. Menmen enum menip God han enuk metike menmen enum hire wiriakem me war i mit his weweninem hiram miwaai mekre kap mire hiram meweikin mire tipar. ⁵*Hi hir niuk mau maat kire hiram tok piksa hiram matip mar im: "Mite ip e hire wehimitan wit Babilon Iuwe. Hire miye pe miyapir yapirwe nari mit his neweninem. Hire miye pe menmen enum yapirwe mit miyapir nerer wit wit nau ti hir niriakem." ⁶*Hi hirep hire wetaritari wire mitik kaam tipar si enum wentar hire waam hemkre me mit miyapir kerek nises him me God ketike him me Jisas kerek newepyapir hir nisesik te mit nanip hir naa. Hi hirep te hi han kai kekrit hi han kitet har ik: "Hire peimin?"

⁷*Hi wen han kitet mite ip, te mitik ensel ketpo kar ik: "Ti henmak te ti han kitet mite ip e yapirwe? Hi etput ewepyapir mite ip wetike miyak kerek hiram paan hispinak wik (7) kom mar hiswiyen (10), mite ip wau sip kirkak, hir neimin. ⁸*Miyak enuk ti epei hirek, hiram nipa kepu ti te in ek au, hiram kinaiwirek. Hiram menep te hiram kaktipaan

* 17:5 Rev 14:8 * 17:6 Rev 18:24, 19:2 * 17:7 Rev 13:1 * 17:8 Rev 11:7, 13:8; Dan 12:1 * 17:12 Dan 7:24

kakike hei enuk kesikekre, hirak kakno kakwaank kaki kakikrerek. Mit miyapir nau ti kerek God ap kewis niuk mir mau tiewi mirkak nipaai wi hirak ap kirak ti metike nepni wen au, mit miyapir in hir nanirek hir han kekrit. Hir han kekrit nentar miyak ik nipaai kepu ti te in ek au. Maain hiram pike kaku te hir nanirek naniyipir.

⁹"Mit kerek nertei menmen werek werek hir han ekitet menmen im. Paan mirkak mar hispinak wik (7) hiram wit iuwe kiutip mit nimaak kau miniu (o neiyip) mar hispinak wik (7). Mite ip wau sip kirkak hire wau weit wit iuwe eik. ¹⁰Paan hispinak wik (7) im hiram mehimitan wit iuwe kiutip ketike mit iuwe hispinak wik (7) naanmitpre mit miyapir nau ti. Mit iuwe hispinak (7) hir epei nen naa. Kiutip hiram wen kepu, keiyak ap kan naanmamre mit wen au. Maain hiram kaknen hiram kaku kike keremem. ¹¹Miyak enuk nipaai kepu ti te in ek au, hiram mitik iuwe hak ke hir nar hispinak wikak (8) hiram ketike mit han en nar ke hispinak wik (7) hir ninin naanmamre mit miyapir nau ti. Maain hiram kakno kakwaank kaki.

¹²*"Kom mar hiswiyen (10) ti epei hirek, hiram mehimitan mit iuwe nar hiswiyen (10). Hir ap nire mit iuwe wen au, te maain hir nanit menmen iuwe nantike miyak enuk te hir

nanin̄in naanmamre mit miyapir nanu ti me wi mei kike. ¹³ Mit nar hiswiyen (10) h̄ir nau han kiutip te h̄ir nanwet miyak enuk menmen mir iuwe te h̄irak kak̄kreh̄ir k̄ir naanmamre menmen mir. ¹⁴* H̄ir mit nar hiswiyen (10) nantike Mitik keweikin k̄ire Sipsip h̄ir nanin̄epan te h̄irak kaktike mit kerek h̄irak kari han k̄ir ken̄nor h̄ir nises him mirak, h̄ir nanin̄in mit enun in. H̄ir nanin̄ini nanintar h̄irak kerek God kewetiwek menmen mirak iuwe kinin mit iuwe yapirwe nerer wit wit, h̄irak naanmamre mit iuwe kerek naanmitpre mit miyapir han.”

¹⁵* Mitik ensel ik h̄irak wen ketpo kar ik: “Mani tipar kerek ti h̄ir mite enu wari mit his weweninem h̄ire wau menep in, h̄iram mehimitan mit miyapir natip him ham him ham, yink k̄ir hak hak, h̄ir ne weiwik yapirwe nau nerer wit wit.

¹⁶* Kom mar hiswiyen(10) mehimitan mit nipaai ti hiri netike miyak enuk h̄ir han enuk ninapen mite enu ip kerek wari mit his wewenorem. H̄ir naninen nanri menmen mire yapirwe te h̄ir nanwir mite wawi puk weintk wawu wawit. Epe au, h̄ir nanip nanik yink k̄ire. H̄ir nanik yink te h̄ir nanman si menmen mei kike wen mepu. ¹⁷ H̄ir nanriak menmen enum im nanintar

God kakri han k̄ir te h̄ir ap nertei h̄ir nanises han k̄irak. H̄ir nepitari h̄ir nanises han k̄irak h̄ir nanu han kiutip h̄ir nanwis miyak enuk naanmamrror ere him nipaai God ketpim h̄iram mamnen. ¹⁸ Mite kerek ti epei h̄irep h̄ire wehimitan wit iuwe kerek naanempre mit iuwe nau ti nerer wit wit.”

18

God kewaank wit iuwe Babylon

¹ Maain hi h̄ir mitik ensel hak keke wit ke God kan. God epei ketpiwek menmen mirak iuwe te menmen mewik merhihe mir wisenum men ti. ²* H̄irak kan kinap katip him iuwe kar ik:

“Mite kerek wehimitan wit iuwe Babilon God kewaankep.

H̄ire epei waa. In ek herwe, himin enum, tipir metike hore ham ham enum yapirwe menmen enum h̄iram man mewik.

³* Menmen im epei man mentar mit miyapir nerer wit wit epei newenipi niuk me tipir.

H̄iram mar ke h̄ir netikerep niran, h̄ir naam tipar si enum mire.

H̄iram mar ke h̄ir mit iuwe nerer wit wit niwaai netikerep.

Mit nerer wit wit kerek nesiuve menmen neit pewek yapirwe

* **17:14** 1Ti 6:15 * **17:15** Ais 8:7; Jer 47:2 * **17:16** Rev 18:8 * **18:2** Rev 14:8; Ais 13:21, 34:11; Jer 50:39 * **18:3** Rev 14:8

nentar h̄ire hanhan
weit menmen yapı̄rwe
te h̄ire wau werek
werek wises han k̄ire
enuk."

⁴ *H̄irak katip epei au, hi
hemtau him ke mitik hak
keit wit ke God h̄irak katip
kar ik:

"Yi mit miyapir nai. Yi eino
eikeipin mite enu eip
e.

Yi ap eikiterep eirak men-
men enum au emit! Hi
h̄inapen ap eiyuwep
eitikerep au.

⁵ *Hi ehip entar menmen
enum yapı̄rwe h̄ire
wirakem.

Menmen enum mire h̄iram
yapirwe mire tiu mite
wenipaam, te God epei
k̄rem ap han kaa
rem."

⁶ *Hi pīke hemtau h̄irak
katip mit han kar ik:
"Yi pīke eirekyiwe
menmen enum mamir
ke h̄ire nipaai wirakem
mit miyapir han em.

Te menmen miutip
h̄ire wirakem yi
eirekyiwerem wik.

H̄ire nipaai weweti tipar si
enum miutip yi yaam,
te in ek yi eiwetiwe
tipar si enum wik h̄ire
wawim.

⁷ *Nipaai h̄ire niuk mire
h̄iram iuwe h̄ire wises
han k̄ire wau werek
werek.

Te in ek yi eirekyiwe enum
ere yink k̄ire kakwo
kakir ke nipaai h̄ire

wises han k̄ire wau
werek werek.

Yi eirekyiwerem mamir im
eyintar h̄ire nipaai
watip h̄irehes war ik:
'Hi hau in hi mite iuwe
hinin mit miyapir
yapirwe. Hi ap h̄ire
mite kerek mitik k̄ire
kaa kinaiwirep au. Hi
ap te han enuk ekit
eriuwe menmen taau.'

⁸ *H̄ire watip enum warik
te menmen enum im
mamnip ep me wi
miutip keremem.

H̄ire waunap, h̄ire waukit,
h̄ire ninpi mami, mit
han nanisi yink k̄ire
kekre si.

Menmen im enum mammep
wit Babilon mentar
mitik iuwe God kerek
kakinke mit miyapir newik, h̄irak
manpenuk wisenuk
kakises han k̄irak
kakriakem."

⁹ *Maain mit iuwe kerek
ninin naanmitpre mit
miyapir nerer wit wit h̄ir
nanir si tiwekre me yink
k̄ire si taak. Nipaai h̄ir
netikerep h̄ir nises han k̄ir
h̄ir nau werek werek, te in
ek h̄ir nanirp te h̄ir han
enuk nankitep. ¹⁰ *H̄ir
nanirp yanmin nanintar
h̄ir ninaain si menmen
enum maaup. H̄ir nanirp
nankit nantip nanir ik:

"Haai o! Menmen im menep
wit Babilon h̄iram enum. Ti
wit iuwe niuk mit wisenum
te waswas menmen enum yi

* **18:4** Ais 48:20; Jer 50:8, 51:6, 45; 2Ko 6:17 * **18:5** Jen 18:20-21; Jer 51:9

* **18:6** Sam 137:8; Jer 50:15, 29; 2Te 1:6 * **18:7** Ais 47:7-9 * **18:8** Rev 17:16;

Jer 50:34 * **18:9** Rev 17:2; Esi 27:30-35 * **18:10** Esi 26:17; Dan 4:30

mit miyapir en yi yiriakem
God keriwaank kenterim."

¹¹*Mit nerer wit wit kerek nesiuve menmen kago mir nanit pewek mererim neit wit Babilon, hir nanirp nepei kewaank, hir nankitek nanintar hir mit newik ap nanit menmen mir au. Hir epe i newaank. ¹²*Menmen kago mir hiram im: Gol, silva, nan mirius yaaim, bis me pewek iuwe, laplap yaaim mire hike, laplap mei mire ninim metike yinamin metnenam, laplap slika. Nu ham ham hiram miutip miutip meit yaank minin yaaim metike menmen yapirwe mit nesipaam me miyak elefan nikin miram o nu yaaim me pewek nan iuwe, o ain, o bras, o nan yaai kewir mutmut. ¹³Hir neit nu meruk yink miram metike nekip, siyak me niu, semi, yeirep, kono, miyak wipink, meruk o mir kerek mit nesiyem hiram minin yaaim, tipar wain metike gris, plaua metike rais, bulmakau, sipsip, hos metike karis, hiram metike mit miyapir hir nirak menmen me mit ap neit pewek mererim au. ¹⁴Hir mit nerp en natip nar ik: "Nipaa ti mite nihan enu wirau hanhan menmen yapirwe, te in ek ti enu he mite. Menmen yaaim mit newir pewek yapirwe nantwem metike menmen yaaim ti heses heriuwerem,

hiram epe i men. Hiram ap pike mamnen te ti etiwem taau."

¹⁵*Mit kerek nesiuve menmen mir neit pewek mererim, hir nanirp yanmin naninapen menmen mamnip mamir ke hiram menep wit Babilon te hir nankitep. ¹⁶*Hir nankitep nantip nanir ik: "Ke miye o! Nipaa wit ik Babilon hirak yaaik kire mite kerek wamir laplap hike metike laplap ham mire ninim metike yinamin metnenam. Ti heses heriuwe gol, nan yaaim metike bis me pewek iuwe. ¹⁷*Te in ek wasenum menmen yaaim yapirwe epe i mewaank."

Mit kerek ninin naanmipre sip, hir nantike mit boskru kerek nirak menmen me sip, hir nantike mit nau sip o neit nan me menmen hir netiwem mekre wan newet mit em, hir yapirwe nanirp yanmin nanir wit Babilon. ¹⁸*Hir nanirp yanmin nanir wit Babilon si taak hir nantip him iuwe nanir ik: "Ap wit kei yaaik kar ke ik e nipaa ere in taau." ¹⁹Hir nanwen toni nankitek nantip nanir ik: "Haiu mamkit han tewenin wit iuwe ik e mamintar mit nerer wit wit kerek neriuwet sip mir man in, hir neit pewek yapirwe meriuwe menmen hir nesiuwerem man in. Te in ek wasenum wit yaaik ik kewaank."

* **18:11** Esi 27:36 * **18:12** Esi 27:12-13, 22 * **18:15** Esi 27:31, 36 * **18:16**
Rev 17:4 * **18:17** Esi 27:27-29 * **18:18** Esi 27:32 * **18:20** Ais 44:23; Diu 32:43; Jer 51:48

20 *“Yi mít kerek yi yau wit ke God, yi han yaaik eiyu. Yi mít kerek God kehimíténi yi yírìak menmen mítarak o yi profet yi yewepyapır hím mítarak o yi mít miyapır kerek yi yises hím me God, yi han yaaik eiyu! God epei kírìak wit Babilon enum kakrer menmen enum nípaa hír nerekyiyem.”

21 *Hír natip epei au, hi hír mítik ensel wísenuk ken kekin nan wísenuk kewis pakín kíre heipun. Hírak kekinik keiyík ken kewírek kekre wan kesikekre hírak katip kar ik: “Mar ke hi hewír nan ik ken kekre wan kesikre, te God kakíwaank wit Babilon. Maain wit eik hírak píke kakíkrit kaku taauye. 22 *Mít kerek níram gita nine henye o netenwo taur o níram heurek, hír maain ap nanínen nanríakem au. Mít kerek nírìak menmen ham ham ap píke nanínen nanu wit Babilon au. Mít ap píke nemtau nan iuwe kakwen rais haas míram meit wit Babilon taau. 23 *Mít ap píke naníksiu si keiyak nanít wit Babilon taau. Mít ap píke nanímtau hím me mítik o míté hír nanítan. Mít kerek nan nesiuve menmen kago mít, hír mít iuwe ne tí nerer wit wit. Yi mít ne wit Babilon, yi epei yari han ke mit miyapır nerer wit wit yeriuve menmen enum me memipín yi yírìakem.”

24 *God kewaank wit

* 18:21 Jer 51:63-64; Esi 26:21

16:9, 25:10; Ais 47:9

16:7

* 18:22 Ais 24:8; Esi 26:13

* 18:24 Jer 51:49; Mt 23:35; Rev 17:6

* 19:4 Rev 4:2, 10

Babilon kerek kehimítan wit iuwe yapırwe kentar hír nenep profet ne God netike mít miyapır nises hím mítarak hemkre mít mewen mítawaai tí. Hemkre mít metike hemkre me mít miyapır yapırwe ne tí hír mít nípaa naníp naa.

19

Mít miyapır neit wit ke God han yaaik nendar God ke-waank wit Babilon

1 Maain hi hemtau menmen mítre mít miyapır yapırwe neit wit ke God hír natip hím iuwe nar ik: “Haiu emwenípi niuk me God kaiu. Hírak kerek epei ketahis. Hírak niuk mítarak iuwe hírak manpenuk wísenuk. 2 *God skelim mít nises menmen yaaim. Hírak epei skelim míté enu kerek warí mít his wewenínen. Híre wewaank mít miyapır ne tí yapırwe weriuwe menmen enum híre wírìakem. God kaaup kerer menmen enum nípaa híre wírìak mít miyapır kerek nises hím mítarak. Híre waníp naa.” 3 *Hír píke natip neteipim nar ik: “Haiu emwenípi niuk me God. Si tíwekre me wit Babilon híram mamno niu tipmain tipmain enum eik.” 4 *Hír natip epei au, mít iuwe nar 24 kerek nau yeno me mít iuwe, hír netike menmen tekyaait (4) kerek mepu hír newen niníp nitehír nau tí menep ninaan me God

* 18:23 Jer 7:34,

* 19:2 Rev 6:10,

kerek kau yeno kırak. Hı̄r natıp nar ik: "Hı̄ram hı̄m yaaim hau emwenipi niuk mı̄rak." 5 *Hı̄r natıp epei au, hi hemtau hı̄m ke mitik hak kerp kıraptı̄ yeno me God hı̄rak katıp hı̄m iuwe kar ik: "Yi mit miyapır niuk iuwe o niuk weinim kerek yises hı̄m me God yi hanhanek. Yi eiwenipi niuk mı̄rak."

Mitik keweikin kire Sipsip keit mite, te hir yapirwe nererik naam menmen

6 *Hı̄rak katıp epei au, hi hemtau mit miyapır yapırwe hı̄r nererik natıp hı̄m iuwe nar ke mani sı̄r menep o nepni mewenin. Hı̄r natıp hı̄m iuwe nar ik: "Haiu emwenipi niuk me God. Hı̄rak kerekek Manpenuk Wisenuk hı̄rak kinin naanmipre menmen yapırwe. 7 *Haiu han yaaik emu emwenipi niuk mı̄rak mamı̄ntar Mitik keweikin kire Sipsip kakıt mite pı̄rak hı̄r nanı̄tan. Hı̄re epei wemani menmen mire. 8 *Hı̄r mit ensel newetīwe laplap yaaim mire hike hapı̄k mewim au te hı̄re waumı̄r." (Laplap yaaim mire hike hı̄ram menmen yaaim kerek mit miyapır nises hı̄m me God hı̄r nı̄rakem.)

9 *Hı̄r natıp epei au, mitik ensel kerek kerp ketikewa hı̄rak ketpo kar ik: "Ti ewis menmen im. Mit miyapır kerek God keninor nanı̄nen

nanım menmen me Mitik keweikin kire Sipsip kakıt mite pı̄rak, hı̄r han yaaik nanu." Hı̄rak wen ketpo, "Hı̄m im hı̄ram hı̄m me God hı̄rek." 10 *Hi hemtau menmen hı̄rak ketpo, te hi ewen ninıp hitehı̄r ewenipi niuk mı̄rak. Hı̄rak kewena ketpo kar ik: "Ti ap ewenipi niuk mai au emit! God kerekek. Hi hı̄rak menmen me God har ke ti etike nit yinan kerek yises hı̄m me Jisas yewepyapır hı̄m mı̄rak yatıp mit em. Menmen Jisas kewepyapırem, hı̄ram menmen mı̄kaap mit profet natıp newepyapır hı̄m me God."

Hı̄m me mitik kau hos kire hike

11 *Hı̄rak ensel ketpo menmen epei au, hi hı̄r weipır ke wit ke God kenke, hos hike kerp en. Mitik kau sip kırak hı̄r nenewek niuk mı̄rak "Mitik kerek naanmipre menmen mı̄rak werek werek." Hı̄rak ketike mit hı̄r nanı̄nepan, hı̄rak 12 *skelim mit, hı̄rak kises menmen yaaim kırakem keremem. Nanamır kırak hı̄rak kır kire si keteikin mit hı̄rak kertei menmen mekre han kır. Hat yapırwe me mit iuwe hı̄ram mau paan kırak. Niuk mı̄rak ham mau maat kırak te mit neiyen ap nerteiyem au. Hı̄rak kırak kerekek. 13 *Hı̄rak kamır laplap nokim kerek nı̄paa hı̄r newermaam mekre hemkre. Hı̄r ne wit ke God

* 19:5 Sam 22:23, 134:1, 135:1; Rev 11:18

Rev 21:2 * 19:8 Ais 61:10 * 19:9 Mt 22:2-3

* 19:11 Rev 1:5, 6:2; Sam 96:13; Ais 11:4

63:1-3; Jo 1:1, 14

* 19:6 Rev 11:15, 14:2, 15:3 * 19:7

* 19:10 Ap 10:25-26; Rev 22:8-9

* 19:12 Rev 1:14, 2:17 * 19:13 Ais

nenekek niuk mîrak "Hîm me God." ¹⁴ Mît yapîrwe ne ami ne wit ke God hîr nisesik nau hos mîre hîke yapîrwe namîr laplap yaaim mîre hîke hapîk mewim au. ¹⁵ *Hi hîr hîne ke his nokik tîknuk enuk koke hîm mîrak kan. Hîrak kaknep mît miyapîr nerer wit wit kakriuwerem. Epe i au, hîrak kakinin naanmamror wîsenum te mît han ap nanîkrehîr kîrak taau. Hîrak naanmamror kakîr ke mîtîk ketenen paap keiyîm naanmîpre bulmakau. Hîrak kakinin mît yapîrwe kakîwaank mît kerek ap nises God kakîr ke mîtîk keit henpîk (o henkip) keiyîm kekpep yîwir kekre sar kehimîtan God hîrak han enuk keriuweri. ¹⁶ *Hîm ham mau laplap mîrak, mau hit naap kîrak matîp hîm miutîp marik: "Mîtîk ik hîrak kinin naanmîpre mît iuwe kerek naanmîpre mît miyapîr yapîrwe nau tî."

Hîrak Mîtîk Iuwe kinin mît iuwe yapîrwe.

¹⁷ *Hi hîrek epe i au, hi hîr mîtîk ensel hak kerp nîmin ke wejni kenîne hore yapîrwe kerek meni- uwe mau niu, kenînewem keriuwe hîm iuwe hîrak katîp kar ik: "Yi hore yi yainen eikiyan eiyît niutîp yi eiyîm menmen God kakrimaniyem. ¹⁸ Yi einen eiyîm naan me mît yapîrwe. Mît iuwe ninin

naanmîpre ami, mît iuwe ne ami kerek nises han kîr, hîr netike mît weinîn nekepi nenepan, mît iuwe, mît weinîn, mît nepu werek, mît han nîriak menmen me mît iuwe naanmîpri. Hîr naan kîr ketike naan me hos metike mît newim, menmen yapîrwe."

¹⁹ **Hîrak katîp epe i au, hi hîr mîtîk keweikin kîre miyak enuk ketike profet enuk kewenin hîm menmen kerek kîriak menmen yapîrwe nîpaa mît nîrem au kîkaap miyak wîsenuk keriuwerem. Hîrak kîkaap miyak enuk keriuwerem kari mît miyapîr han kîr te hîr neit mak mîrak mau yînk kîr, hîr newenîpi nu hîr nimaak nar ke miyak enuk. ²⁰ *Hîrak it wen tepu te hîr netîwekitthis newiret ten tekre hei iuwe mîre wan si metnen meriuwe nan sulfa mekrerek. ²¹ *Te mît han kerek netikeri nenepan, Mîtîk Iuwe kerek kau hos, hîne keke hîm kîrak kan kanîp kenepi. Hîrak kan kanîp kenepi, hore man maak yînk kîr ere tu iuwe.

20

Seten kau kekre hei 1,000 tito

¹ *Hi hîr hore maak yînk kîr epe i au, hi hîr mîtîk ensel hak kekiuwe wit ke God kan. Hîrak kekiuwe wit ke God kan ketenen ki metike sen ain wîsenum. Ki hîram me mîkaisiu weipîr ke

* **19:15** Rev 1:16, 4:8, 12:5, 14:19-20, 21:22 * **19:16** Rev 17:14 * **19:17** Esi 39:17-20 * **19:19** Esi 27:30-34 * **19:19** Sam 2:2 * **19:20** Rev 13:12-17, 20:10, 15; Ais 30:33 * **19:21** Rev 19:17-18 * **20:1** Rev 9:1

hei enuk w̄isenuk kesikekre.
 2-3 ** H̄irak kan keithis k̄irin
 kerek niuk m̄irak ham mar
 im: "Manpen (o yenmik) ke
 n̄ipaa, h̄irak Seten, h̄irak
 m̄it̄k enuk kerp menep ni-
 naan me God kesiuwai h̄im."
 H̄irak m̄it̄k ensel ket̄wekhis
 kin̄nek kesenkekik keri-
 uwe sen ain kew̄irek ken
 kekre hei. Kew̄irek ken
 kekre hei kesikekre, h̄irak
 keiyepet weip̄ir keh̄iruwek
 hit tokim me tito 1,000.
 H̄irak keh̄iruwek hit tokim
 te Seten ap kakno ein ein
 kakri mit̄ miyap̄ir han k̄ir
 kakwisīsorek ere 1,000 tito
 h̄iram epei au. 1,000 tito
 h̄iram epei au, maain h̄irak
 kaknaip̄isek kakno ein ein
 me wi kike. 4 * Epei au, hi
 h̄ir yeno me mit̄ iuwe. Mit̄
 han newim. God kewisi h̄ir
 skelim mit̄. Hi h̄iri netike
 h̄im̄in ke mit̄ miyap̄ir kerek
 mit̄ nerekir teruk k̄ir kewen
 keket kentar h̄ir ap newen̄pi
 niuk me miyak enuk o
 menmen h̄ir nesipaam mau
 his o maat k̄ir au. God
 k̄ikian h̄ir nekrit nau, h̄ir
 nantike Krais h̄ir nanin̄in
 naanmampre mit̄ miyap̄ir
 me 1,000 tito. 5 Mit̄ han ap
 nises God n̄ipaa epei naa,
 h̄ir ap p̄ike nan̄ikrit in au.
 Maain 1,000 tito h̄iram epei
 mamnen, h̄ir p̄ike nan̄ikrit.
 Im em h̄iram namba wan
 taim God k̄ikian mit̄ miyap̄ir
 n̄ipaa naa te h̄ir p̄ike nekrit
 nepu. 6 * Mit̄ miyap̄ir kerek
 God kin̄in k̄ikian te h̄ir
 nekrit nau, h̄ir mit̄ yaain,

h̄ir han yaaik nanu. H̄ir han
 yaaik nanu nan̄intar h̄ir ap
 p̄ike nani nanteipim nan̄no
 nan̄ikre si au. H̄ir nanre
 mit̄ pris kerek newepwar
 menmen nanwet God kakti-
 ke Krais em, h̄ir nantike
 Krais nanin̄in naanmampre
 menmen me 1,000 tito.

*God kewaank Seten h̄irak
 kew̄irek kekre si enum*

7 Maain 1,000 tito h̄iram
 epei au, mit̄k ensel h̄irak
 k̄ikaisu weip̄ir ke hei
 kesikekre kesiupan sen ain
 kaknaaiw̄ir Seten kakno.
 8 * H̄irak kakno kakwen̄in
 h̄im mit̄ miyap̄ir yap̄irwe
 ne ti nerer wit wit, nan̄inen
 wit iuwe Gok ketike Megok.
 H̄irak kakwen̄inor h̄im
 te h̄ir nan̄inen nanrerik
 nantike mit̄ han nan̄inepan.
 Mit̄ ne ami n̄irak h̄ir
 nan̄ire tenhaan ke wan h̄ir
 yap̄irwe. 9 * H̄ir nan̄ike ti
 nan̄ino yan̄im̄in nanweikin
 wit Jerusalem kerek mit̄
 miyap̄ir ne God nanwik,
 wit kerek God hanhanek.
 H̄ir nanweiknor nan̄in̄ip te
 si mam̄inke mamke wit ke
 God mammen si tat̄in mit̄
 ne ami in. 10 * Si tat̄in mit̄
 ne ami in, te God kakti-
 his Seten kakw̄irek kakno hei
 o wan si metnen mekrerek
 meriuwe nan salfa. H̄irak
 kakno hei o wan si metnen
 mekrerek kerek miyak enuk
 ketike profet enuk kewisesik
 tewiyan. H̄irakit tatu tat̄it
 en ȳink k̄irakit kaknen (o
 kak̄ises) tipmain tipmain
 enum eik.

* 20:2-3 Rev 12:9 * 20:2-3 Ju 6 * 20:4 Dan 7:9, 22, 27; 1Ko 6:2; Rev 13:17
 * 20:6 Rev 1:6 * 20:8 Esi 38:2, 9, 15-16 * 20:9 2Kin 1:10; Esi 39:6 * 20:10
 Jen 19:24; Sam 11:6; Rev 19:20; 21:8

*God skelim mit miyapır
yapırwe*

11 Menmen im epei man, hi hı̄r yeno me mıtık iuwe kire hike, mıtık iuwe kewik. Ti ketike nepni mırır mekeipin ninaan mırak ap mınmatın wit keiyak te hı̄ram mı̄sawin mau meit en au. (Te hı̄ram meweikin mire napı).

12 *Hı̄ram meweikin mire napı epei au, hi hı̄r mit miyapır niuk mır iuwe, mit miyapır au weinin kerek nipaā naa. Hı̄r nan nerp menep ninaan ke mıtık kau yeno mırak, mit ensel nan nenke tiwei ham mı̄waai en. Epei au, hı̄r neit tiwei kiutıp hak, kerek niuk me mit kerek nises him me God nanu nantikerek mewik. God skelim mit in nipaā naa keriuwe menmen hı̄rak kı̄rem mekre tiwei im me menmen hı̄r nı̄riakem. 13 *God kıkıān mit miyapır kerek naa nekre wan netike mit miyapır kerek epei naa nerer wit wit hı̄r nerp menep ninaan mırak, hı̄rak skelim mit miyapır me menmen hı̄r nı̄riakem nau ti. 14 *Epei au, God keit menmen menip mit nani metike wit kerek himin ke mit naa nı̄waai en, hı̄rak kewı̄rem men mekre hei o wan si metnen mekrerem hı̄ram nepei au mau meit. Hei si metnen mekrerem hı̄ram enum mar ke mit hı̄r pı̄ke nani. 15 *Mit miyapır kerek God

ap kır niuk mır mekre tiwei ik kerek ketpiwek niuk me mit miyapır hı̄r nanu nantikerek, hı̄rak kewı̄ri nekre hei wan si metnen mekrerek.

21

*Jon kır ti ketike nepni
meiyam man mekrehı̄r me ti
ketike nepni nipaā mepu*

¹ *God kewı̄ri nekre hei si metnen mekrerek epei au, hi hı̄r ti keiyak ketike nepni meiyam mepu mekrehı̄r ke ti keiyak ketike nepni meiyam nipaā mepu. Hı̄ram metike wan epei au mesi.

² *Epei au, hi hı̄r wit kerek God kehimitanek hı̄rak wit kırak. Hı̄rak wit Jerusalem keiyak kekrehı̄r ke wit Jerusalem ke nipaā. Hı̄rak keit wit ke God kınaiwı̄rek kekiuwe kan. God kemaniyek yaaik kire mite weses wetike mitık nanitan.

³ *Hi epei hirek, hi hemtau him ke mitık keit yeno me mitık iuwe hı̄rak katıp kar ik: "Eiyı̄mtewem! God wı̄nak kırak kau nı̄min ke mit miyapır te hı̄rak kaku kaktikeri. Hı̄r nanu nanre mit nı̄rak, hı̄rak kaku kaktikeri kakre God kır.

⁴ *God kaknip mit miyapır en han yaaik nanu. Hı̄r ap pı̄ke nani o han enuk o nankıt o yı̄nk kır kaknen au. Menmen im me nipaā ein hı̄ram epei au."

* **20:12** Dan 7:9-10; Mt 25:31-46; Rev 13:8; Ap 17:31; 2Ko 5:10 * **20:13** Ro 2:6; 1Pi 1:17; Rev 2:23, 22:12 * **20:14** 1Ko 15:26, 55 * **20:15** Mt 25:41; Rev 13:8, 19:20 * **21:1** 2Pi 3:13 * **21:2** Ais 52:1, 61:10; Hi 11:16, 12:22; Rev 3:12 * **21:3** 2Ko 6:18; Sek 2:10; 2Ko 6:16 * **21:4** Rev 7:17; Ais 35:10, 65:19 * **21:5** Rev 4:2, 10; 2Ko 5:17

⁵*Mítik kerek kau yeno me mítik iuwe ketpo kar ik: "Ti emtewek. Hi anip menmen yaaim mamíkrehír me menmen nípaa." Hírak wen ketpo, "Ti ewis menmen im hi nepei hetputem emutíwei entar menmen hi hetpiyi mít em híram yaaim."

⁶*Hírak katip, "Menmen im híram nepei au. Hi mítik kerek nípaa menmen ap mepu au, hi hepu, maain hi apau. Hi híriak menmen yapırwete menmen yapırwemít miyapír kerek hanhan naním tipar hi awetírem weiním tipar mai mamkepi hír nanu nanít tipmain tipmain enum eik.

⁷*Yi mít kerek yi yises hím mai werek ere yi yayi, yi wen yíriák menmen mai yaaim yínin menmen enum mamri han ki enuk, yi mít in hi aweti menmen im yapırwemít etpiyem. Hi are God ki, yi eire níkerek nai.

⁸*Te mít kerek hír nípaa nísisa hi God, in ek au nínapen nentar mít naníp nentar hír nísisa, hír netike mít neweikín sip newet God, mít kerek níriák menmen enum enum, mít kerek nenepe mít han hír nani, mít kerek nari miyapír his newenínem, mít kerek níriák nasi, mít kerek newepwar menmen newet tipir em, hír nantike mít enun newisesik, hír yapırwemít enuk níno hei iuwe mire wan

si metnen meriuwe nan salfa mekrerek. Menmen im híram enum mire mít hír píke nani naníkrerem."

Hím ke wit Jerusalem hak yaaik

⁹*Hi hemtau hím im nepei au, mítik ensel kiutip ke ensel nar hispinak wík (7) kerek netenen min mar hispinak wík (7) menmen enum menep mít mekrerem, hírak mítik ensel ik kan menep ketpo kar ik: "Ti enen etikewa hi ateiknut mít yaaip kerek híre wautike Mítik keweikín kire Sipsip hír nanítan.

¹⁰*Hírak ketpo epe au, hírak ketauhis hímín kai hawír wen werp miniu (o neiyip) wísenuk. Hawír werp en, hírak keteikno wit Jerusalem, wit God kehimítanek hírak kírak keke wit ke God kekiuwé kan.

¹¹*Hírak kír keriuwe menmen yaaim me God, hírak kíre nan yaaim niuk mírak jaspa kerek mít newír pewek yapırwemít netiwem, nan kerek hír newisim mau wepni híram mir wísenum mar ke glas.

¹²*Níwa hírak keweikín wit hírak nokik ken niu, weipír hiswiyen wík (12) mewik, mít ensel niutip niutip nerp nersísem naanmípre weipír. Niuk me weiwík hiswiyen wík (12) me Isrel mau weipír im.

¹³ Wit wepni kokai kan weipír wíkak tewik. Wit wepni kewen ken weipír tar

* **21:6** Rev 1:8, 17, 22:17; Jo 7:37; Sam 36:9 * **21:7** 2Sml 7:14 * **21:8** Hi 10:38-39; Mt 25:41; Rev 19:20, 21:27, 22:15 * **21:9** Rev 15:1 * **21:10** Esi 40:2; Rev 21:2 * **21:11** Ais 60:1-2, 19 * **21:12** Esi 48:30-35

wikak tewik. Wit ken niu in weipır tar wikak tewik. Wit ken min in weipır tar wikak tewik. ¹⁴ Hir nime niwa im mentar nan iuwe mar hiswiyen wík (12). Niuk me mit aposel nar hiswiyen wík (12) ne Mítik keweikin kire Sipsip niuk mır mau nan im.

¹⁵* Mítik ensel kerek ketpo menmen ketenen si me gol kaknín mak ke wit iuwe ik e, ketike weipır mırak, niwa mırak. ¹⁶ Wit ik e híram nokik yinak ik yinak ke wit híram mıríram. Ensel ik kinin mak ke wit keriuwe si mırak. Wit híram nokik mırak híram mar 2400 kilomita. Wit kau niu kírák ketike nokik kírák híram yaaik kípírák. ¹⁷ Híram kinin mak ke wit epeí au, híram kinin mak ke niwa kau niu kírák keriuwe si mire mit ninin mak neriuwerem, te híram kírem híram mire 65 mita.

¹⁸ God kime niwa keweikin wit ik, híram kímaak me nan jaspa. Wit hírekes God kímaak me gol híram mır mire tipar mar ke mani katın nemnok. ¹⁹* Nan iuwe kerek God kime niwa menterim híram marim. Nan namba 1 híram jaspa. Nan hak (namba 2) híram sapaia kire yinamín. Nan hak (namba 3) híram nan híke niuk mırak agat. Nan hak (namba 4) híram kire yinamín niuk mırak emeral. ²⁰ Nan hak (namba 5) híram nan kire híke ketike ninik niuk mırak sadonikis. Nan hak (namba

6) híram nan kire ninik niuk mırak konilian. Nan hak (namba 7) híram kire kono niuk mırak krisolait. Nan hak (namba 8) híram kire yinamín niuk mırak beril. Nan hak (namba 9) híram kire kono niuk mırak topas. Nan hak (namba 10) híram kire yinamín ketike kire kono niuk mırak krisopres. Nan hak (namba 11) híram kire yinamín niuk mırak haiasin. Nan hak (namba 12) híram kire ninik niuk mırak ametis. ²¹ Ya weipır ke niwa mar hiswiyen wík (12) God kímaam me bis me nan iuwe. Ya weipır miutip miutip híram me klamsel me bis miutip miutip wísenuk kerekek. Yayiwe kerekir wit iuwe ik híram ke gol mır yaaim mire mani katın nemnok.

²²* Hi ap hír wínak iuwe kiutip ke God keit wit iuwe keteikin mit God kau ketikeri eik e au. Mítik iuwe God hírekes kerek manpenuk wísenuk híram ketike Mítik keweikin kire Sipsip hírakit tepu wit ik te mit miyapır níret tepu. Te hír ap nime wínak neteikin hírakit tepu tetikeri au. ²³* Wepni o wenke ap te mamır mamit wit ik e taau. Menmen iuwe me God merhíhe mire si, menmen iuwe me Mítik keweikin kire Sipsip mamır te híram mamır mammep wit mamírehír ke wepni te hír mit nanır ein ein. ²⁴* Mit miyapır nerer wit wit hír naninen nanır menmen

* 21:15 Rev 11:1

* 21:19 Ais 54:11-12

* 21:22 Rev 15:3

* 21:23 Ais

60:19-20; Rev 22:5

* 21:24 Ais 60:3, 5

iuwe mîrakît mîr menep wit, te hîr nanitet yayiwe nanîno in nanîno ein. Mît iuwe ninîn naamîpre mît miyapîr nau tî hîr nanît pewek mîre yapîrwe neiyîm nanînen wit ik. ²⁵*Hîr ap te naniyepet weipîr me nîwa mamît in nanîntar wit ap toto mamta au. Wepni kerekkek. ²⁶Menmen mît hîr neses neriuwerem metike pewek mîr, hîr mît nerer wit wit nau tî neiyîm nanînen nanwisiim mamît witeik. ²⁷*Te menmen enum o mît miyapîr kerek nîräk menmen enum o newisesik nanîno nîmîn wit ik e au. Mît miyapîr kerek Mîtîk keweikin kîre Sipsip kewis niuk mîr mîwaai mekre tîwei kerek mehimîtan mît miyapîr nanu nantike God, hîr keriyan nanîno nanîkre wit ik e.

22

*Hîm me nu metike tîpar
mamkaap mît miyapîr nanu
werek*

¹*Hi hîr wit yaaik nepei au, mîtîk ensel keteikno mani kerek tîpar mîrak mîkaap mît miyapîr hîr nanu werek. Tîpar im meke yeno kerek Mîtîk Iuwe God kewim metike yeno Mîtîk keweikin kîre Sipsip kewim. ²*Tîpar im hîram nemnok hîram mekiuwe wi mîram mitet yayiwe ke nîmîn. Nu kerek mîkaap

mît miyapîr nanu nanît hîram merp menep mani kekiuweri, ham merp pînak, ham merp pînak. Hîram mari mine nîkim me wenke kiutîp wenke kiutîp, tîwei mîram hîram mîkaap mît miyapîr nerer wit wit nîpa hîr nînap te hîr nanre yaain. ³Menmen yapîrwe kerek nîpaa mewaank tî God kakriakem nepei au meit kakîntar hîrak ketike Mîtîk keweikin kîre Sipsip hîrakît tatu wit ik naanmamre mît, te hîr nanwenîpi niuk mîrak. ⁴*Mît hîr nanîr ninaan mîrak, hîrak kakwis niuk mîrak mamu maat kîr. ⁵*Wîtaan ap te pîke mamnen taau. Mît ap nanît si te nanîr yayiwe o wepni kau nepni kîr au. Mîtîk luwe God hîrak kaku kakrehîr ke wepni kakîr te mît nises hîm mîrak hîr nanu nanîre mît iuwe tipmain tipmain enum eik.

Jisas pîke kaknen waswas

⁶*Mîtîk ensel hîrak ketpo kar ik: "Hîm im yapîrwe ti hewisîm hîram yaaim maain mamnen. Mîtîk luwe God kerek hîrak epei kîrak mît profet hîmin kîr kekrit te hîr newepyapîr hîm mîrak, hîrak epei keriuwet mît ensel nîrak te hîr nan newepyapîr natîp mît nises hîm mîrak menmen te menep mamnen." ⁷*Jisas ketpi kar ik: "Yi eiyîmtau! Menep te hi pîke anen. Mît

* 21:25 Ais 60:11; Sek 14:7; Rev 22:5

21:8 * 22:1 Esi 47:1; Joe 3:18; Sek 14:8

19 * 22:4 Sam 42:2; Mt 5:8; Rev 3:12

7:18, 27 * 22:6 Rev 1:1 * 22:7 Rev 1:3, 2:16

* 21:27 Ais 52:1; 1Ko 6:9-10; Rev 13:8,

* 22:2 Jen 2:9; Esi 47:12; Rev 22:14,

* 22:5 Rev 5:10, 20:6, 21:23, 25; Dan

miyapır kerek nanımtau him mau tiwei im nanisesim, hır han yaaik nanu.”

⁸ *Hi Jon kerekek hi hır menmen im hi hemtau him mıram. Hi hır menmen im, hemtewem nepei au, hi hewen ninıp hıwaai hit me mitik ensel kerek keteikno menmen im. ⁹ Te hırank ketpo kar ik: “Ti ap hıriak menmen im au emıt! Hi hıriak menmen me God har ke yi mit yetike mit nit yinan hır profet hır netike mit yapırwe kerek nemtau him mau tiwei im nanisesim. Te ti ap ewenaunıpi au emıt! Ti ewenıpi God kerekek.” ¹⁰ Hırank wen ketpo kar ik: “Ti ap epakin him me God mekre tiwei im au emıt, entar wi epeı man menep te menmen im mammen. ¹¹ Menmen im menep te mammen. Te mit kerek nıriak enum hır wen nanrıakem. Mit kere han kitet enum enum, hır wen han ekitem. Mit kerek nıriak menmen yaaim hır wen enrıakem. Mit kerek hır yaain wen enu anırek.”

¹² *“Yi eiyımtewek! Menep te hi Jisas hi pıke anen. Hi anen etenen menmen yaaim me mit miyapır yapırwe te hi awetırem me menmen nıpaa ein ere in hır nıriakem. ¹³ *Hi kerekek hi hinin, maain te hi pıke ekaru. Nıpaa hi hinin hıriak menmen te maain hi pıke arıakem yaaim.

¹⁴ *“Mit miyapır kerek

nises him me God hır nıre mit epeı nekemyet laplap mır hıram pıke yaaim. Mit miyapır narik hır han yaaik nanu nanıtar God kakwisi hır nanıno nanitet ya weipır ke wit nanıno nımin nanım nıkim me nu kerek mıkaap mit miyapır nanu werek werek nanu nanıt. ¹⁵ *Te mit enun nises han kır enuk, hır nantike mit kerek nari si newır pıkoker nıriak nasi, o mit nari miyapır his newenınen, mit kerek nenep mit han nani, mit kerek newepwar menmen newet tipir em, o mit kerek newenın him nises him mır hıras, mit miyapır nar ik hır ap te nanıno nanitet ya weipır ke wit iuwe au. Hır enu enıt witeik. ¹⁶ *Hi Jisas kerekek hi epeı heriuwet mitik ensel kai hırank kan kewepyapır him im men yi mit ne weiwık miutıp me God yerer wit wit. Hi kerekek hi ke weiwık me Devit, hi nepenyek kırak hi hıre saaur kau nepni kır wısenum ere wanewik.”

¹⁷ *“God Himın Yaaik ketike mit miyapır nises him me hi Mıtik keweikin hıre Sıpsıp hır natıp nar ik: ‘Ti enen!’ Mit miyapır kerek nanımtau him im hır entıp, ‘Ti enen.’ Mit miyapır kerek him niu enuk (o hır mar kewenkıkor him), hır eninen enım tipar mıkaap mit miyapır hır nanu werek werek nanu nanıt. Hır nanwır pewek nanıt tipar

* **22:8** Rev 1:3, 10:4 * **22:11** Dan 12:10 * **22:12** Rev 2:16, 23; Ais 40:10;

2Ko 11:15 * **22:13** Rev 1:8, 17, 21:6 * **22:14** Rev 22:2 * **22:15** Rev 21:27

* **22:16** Ro 1:3; Rev 2:28; 5:5; Nam 24:17 * **22:17** Rev 21:6

im nanı̄m au. Hır nanı̄m
weinı̄m.

18 *Hi Jon hi hetpi yi
mıt miyapır yapırwe kerek
yayımtau hım me God me
menmen mamnen mau tı̄wei
im, hi hetpi hım manp har
ik: “Mıt han kerek nanwis
hım ham mamu mamtike
hım im mau tı̄wei, te God
kaknip kakriuwe menmen
enum hı̄rak kenep mıt
keriuwerem hi epei hewisim
mau tı̄wei im. 19 *Mıt han
hır nanı̄sak hım ham mau
tı̄wei kerek hi hewisim te
God kakri menmen mır mau

nu mı̄kaap mit hır nanu
werek werek nanu nanıt,
hı̄rak kakwisi nanu wit kı̄rak
yaalk taau.”

20 *Mitık kerek kewepyapır
hım im hı̄rak katıp kar ik:
“O, hi Jisas hi anen waswas.”

Mitık luwe Jisas haiu
mewenhi matıp mar ik: “Ti
enen waswas.”

21 Hi Jon hanhan Mitık
luwe kaiu Jisas Krais hı̄rak
kakrı̄ak yi mit miyapır kerek
yises hım mırak kakrekyi
menmen yaaim.

Mepır keremem

* 22:18 Diu 4:2, 12:32; Rev 15:1

* 22:19 Rev 22:2

* 22:20 Rev 3:11